L

la íme; iacă, ia, iată; sieh(e). *1568:* az Kadar Markos leanya oszue haborodot vala az nemetneuel Az Nemet Rajta futamek Kadar Janosnera .. vtana wte az azony az mas ayton ky iǫue es vgy mútata az keket es vgy mongya vala az Nemetnek la myt myeltel [Kv; TJk III/1. 214]. *1586:* Anna Zasz Georgne vallia . Monda vram, Eregy las ki la mint vghat a' kuthia [Kv; TJk IV/1. 562]. *1633:* Somodi Mihali ennekem mo(n)da, menj el edes eöczyem az Borbelihoz mert la mint megh vere, az fogamatis kj ütötte Cziaszar Jstuan [Mv; MvLt 290. 135a]. *1668:* Ihon nè la ezt èn vágta(m), mikor â leovès eset [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10].

láb 1. picior; Bein, Fuß. *1540:* kerem mynth kegyelmes wramath, hogy the k:kwlgyen walamy kewes penzt kywel gywgythassam meg a labomath, merth lathya Isten, hogy imar thyz penzemnel theb nynchen [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1567:* dixisset Phile Ferenczne Twgia ordǫg ha iambor vagy uag' ne(m) Mert en nem wltem labodnál [Kv; TJk III/1. 104]. *1591 k.:* lata(m) Gergelt hogy ott vl az asztalnal es lanczj vagio(n) az laba(n) (UszT). *1593:* Jstok, Zilahi János Jnassa valia, Taűali eztendeoben az Niari Marton zolgaloia kezde failalni az labat, es ezt kezde mondani, Im ne(m) tudom mi lele az labomat, gianakodom talam az vram Annia veztette megh [Kv; TJk V/1. 339]. *1647:* oztan meg foga az labat ki uona az ayto(n) az uduarra ot ualoba meg uere [CsÁLt F.27. I/13 Jstuan Ferencz szent kiralj[a] ns vall. — [a]Cs]. *1690:* ugj talalta job labamot, megh lötte [Zabola Hsz; HSzjP]. *1765:* mikor a biránk ... és Esküttye bé vitték volna a pénzt Perceptor Uramhoz, le vonatta eőket s fejeket lábokat meg nyomatván ugy verette eöket hogy alig tudtak haza jöni [Marossztimre AF; Eszt–Mk Vall. 212]. *1782:* én azt mondottam; bár most se jöttem volna tsizmába, mert sérti a' lábomat [Torockó; Thor. XX/4 Sako Mihály (42) jb vall.]. *1806:* a Bisi neg márt, dél után mig bé kötötték a marást a lábamon othon maradtam [Dés, KMN 316].

Szk: *~a fájó* lábfájós. *1807:* Egy lába-fájó beteges Legény [DLt 623 nyomt. kl] ✱ *~ait tánccal tölti. 1660:* Istennek hála, jó egészségben vagyok az Kegyelmed szolgálatjára, töltvén gyomromat az ide ki való erős borokkal, lábaimat tánczczal [TML I, 580 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz] ✱ *~a közé fog/szorít/vesz. 1631:* Szalontaj . az Czűrben . megh foga az Aszont s az laba keöze foga, s megh ölele s megh Czokola [Mv; MvLt 290. 238b]. *1632:* latta hogi az laba közze szoritotta volt Giörgi Deak Az Azzont es ugi Cziokoltak egi mast [Mv; i.h. 95b]. *1723:* az én ur(am) Timofi Máriaval illyén formában jáczodozik szemém láttara, hogy Máriát még ragadgya, s az lába közzé vészi, úgy jáczodozik vélle [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI]. *1755:* Hollo Andrasnét Tetsi Joseph az lába közi fogta vala és az Szálikajaval (!) bé takarta [Udvarfva MT; Berz. 11.85/5] ✱ *~a közé/közibe nyúl. 1584:* Anna Pays Gyarto Ianosne . vallia . Azt nem latta hogy a laba keozibe Niult volna [Kv; TJk IV/1. 241]. *1614:* Lattam Igaz elegge hogy czyokolta Imrephinet Bathori Gabor Lattam aztis hogy Bathori Gabor az eleö ruhaya alá nyult az Azzonnak az laba keözze [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udv. fam. és muzsikus vall.] ✱ *~a között jár/kotorász. 1592:* Ersebet, Giroti Peterné vallia Chely Albert . monda, bezzeg chuda dolgot latek az ablakon tekintek be Meggesi Boldisarekhoz, es lattam hogi az legini eggik kezeuel az Meggiesine laba keozeot kotoraz vala, az masikkal meg eolelte vala [Kv; TJk V/1. 268]. *1629:* Láttam hogy a tűz előtt az karszékben ülnek vala s az fél lába Varga Mihálynénak a katonának az ölében vala, az jobb keze penig az katonának az asszonnak az lába között jár vala [Mv; MvLt 290. 150b–153b átírásban!] ✱ *~a megveszett* béna lábú. *1584:* Ambrus Deak vallia az Laba Meg vezet Kerekes Demeter [Kv; TJk IV/1. 265] ✱ *~ánál fogva/~bal felakaszt. 1629:* en nem gondolok Uele ha labbal fel akaztiakis az Uradat [Mv; MvLt 290. 151b]. *1783:* ötet a Biro fel akasztotta a fél Lábánál fogva s meg akarja őlni [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1831:* azt hallottam kőzhirböl hogy a maga edgyik Léányát a Lábánál fogva fell–akasztva verte volna [Torda; TVLt Közig.ir.sztlan] ✱ *~ánál fogva kihúz. 1700:* edgy általlják(an) oda nem adhattják[a], sőt ha erővel lábóknál fogva ki nem huzzák az Déákokat belölle, de azok bizony ki nem mennek [Törzs. — [a]A gyf–i ref. iskolát a katolikusoknak] ✱ *~ánál fogva megvondoz 1599:* (Az alperes) megh kapa az labomath es labomnal foghúa ugy megh vondosza az mjnth szereti [UszT 14/35] ✱ *a ~a nem bírja. 1638:* Varga miklosni el eset oli reszegh uolt hogi az laba ne(m) birta, es ez az Nagi Miklos az honia ala fogta es ugi hurczolta [Mv; MvLt 291. 142a] ✱ *~án nem (igen) járhat/nem tud járni. 1658:* Én még Bedőházi urammal nem beszéllettem, minthogy szombaton az ló esett el ő kegyelmével s az lábán nem igen járhat [TML I, 126 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1662:* a méltóságos gróf úr a köszvény miatt lábain nem járhatván, csak székben hordoztatnék [SKr 283]. *1778:* Etzken Andras Uram . Felesege Labán nem járhatott beteges allapottya mián [Albis Hsz; BLev.]. *1829:* egy Darab időtöl fogva nem tudtam járni az Lábomon [F.gezés NK; Told. 7a] ✱ *~ára nem állhat. 1636:* latam azt .. hogy labárá nem alhat vála[a], az földonis huzák vonák az Czigányok [Mv; MvLt 291. 68b. — [a]A fogoly] ✱ *~áról el/leesik. 1722:* lattam akkor Mikor Szekely Mihály már el eset volt lábárol az nehéz betegségh miá [Borzás SzD; Ks 5. X. 28]. *1748:* Mikor az Ura Enyedről meg szabadult . fenn járt Tasnádiné, 's még azutánn késötskére eset le a' lábárol [Marossztkirály MT; Told. 56]. *1778:* Hát a Város Uttzáján .. ki aggrediálta ujjra, és ki ütötte meg egy kezében lévő bottyával föben, hogy feje mindjárt bé törött, és a' lábárol le esett? [Egerbegy TA; JF vk] ✱ *~áról lerogyik* összeesik. *1760:* (A kancellista) lőtt egyet. Azzal megszünt a hegedűszó. Melyet látván nógatták, hogy ne hagyja félbe hivatalát hanem húzza. Melyre a cigány felelt: „Nem húzom uram én, mert halok" Azzal lerogyván lábáról, szörnyű halált megholt [RettE 109] ✱ *~áról lever. 1772:* a' vizben belé mentem

practice tapasztaltam hogj annak sebessége a' lábamrol majd le vert [Sövényfva KK; JHb LXVII.282] ✱ *~át megveti. 1811:* A' musika neki[a] oly' Élémentuma, Mint Archimedesnek a' hires Punctuma, Melyben ha meg–veti lábát, más Nemzetet Felyül halad sokkal, 's a' sarkából ki veti [ÁrÉ 37–8. — [a]A cigánynak] ✱ *~át megvetheti. 1811:* Archimedes azt mondotta; hogy néki valaki a' Földön kivül égy Punctumot ád, melybe ő a' lábát meg–vethesse, ö a' földet ki–rugja sarkából[a] [i.h. — [a]A szerzőnek a *~át megveti* al. idézett szöveghez kapcsolt lapalji jegyzete] ✱ *~át vontatja* lábát áztatgatja. *1800/1802:* akik a' Marosra ki viszik hogy a' lábát vontassa fizetni kelletik [Makfva MT; DLev.6 Transs. 461] ✱ *~bal bevonsz. 1638:* latam hogi ket legent hoznak hogi az kalitkaban tegyek az eggiket ugian .. labban vonzak be az kalitkaban [Mv; MvLt 291. 139a] ✱ *~bal kivon/vonsz. 1653:* onnan titeket is lábbal vonsznak ki | ha lágyan viseltük volna magunkat tehát el nem kerülhettük volna soha, hogy lábbal nem vontanak volna ki onnat [ETA I, 75, 77 NSz] ✱ *~ra áll. 1773:* a nyáron az harmadnapi hideg háromszor kilelt. Azután elhagyott, de úgy elerőtlenedtem volt, hogy hat vagy hét hétig alig tudtam lábra állani [RettE 317]. *1788:* egy hétig lábra sem állatt [Karácsonfva MT; Told. 76] ✱ *~ra állhat. 1705:* Minekutána a nyavalyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna . most szerzettünk egy kenő orvosasszonyt [WIN I, 585]. *1765:* a' Commissarius . engemet két istrangnál fogva gombolyégba kötöze, s két oráig ugy tartott kötözve osztán el bocsátta de az kötözés miatt ugy el feketedtem s sanyarodtam volt, hogy alig álhatok vala lábra késöreis [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163–5] ✱ *~ra ered. 1657:* Én is Váradon lebetegedém, s magának szegénynek nagy provisiója volt felőlem, s lábra eredvén felballagék hozzája [KemÖn. 96] ✱ *~ra kap. 1657:* szinte az utolsó réven el is csapa[a], forgatván lovastól, szerencsémre az part mellett lévén szinte, mind lovam, magam lábra kapánk, s kimenvén vezetém az hitván lovat ki fékemlejénél fogva [i. h. 60. — [a]A megáradt folyó] ✱ *alig áll a ~án. 1853:* Én és Trézsi a' sok nyugtalanság, álmatlanság miatt bizony alig állunk a' lábunkan, szédelgünk ide tova mint a legyek [Kv; Pk 7] ✱ *alig állhat a ~án. 1758:* Az utrizált Tisztarto a házbon bé ment jozonon és mikor az hazbol ki jőt az Lábán alig álhatott részegsége miat, s ugy tántorgot [O.kocsárd KK; Ks 8. ad f. XXIII] ✱ *alig tud ~án állani. 1844:* az éhség és szomjuság mián alig tudott Lábán állani [Dés; DLt 1379] ✱ *elesik mind keze, mind ~a. 1704:* a generál leküldé az uraknak Pekri uramnak egy levelét, kit a feleségének írt bé, kiben több privatumok között írja, hogy maga is az asszony rövid nap meglátja, mert eddig megindult a Portáról, de elesett mind keze, mind lába [WIN I, 186] ✱ *elmegy alóla a ~a* leesik a lábáról. *1607:* Azon el mene az laba alolla az fordulasba, el esek [UszT 20/302] ✱ *ember/rab ~ára való torockai csizma/vas* lábbilincs. *1629:* Az kapu–közben Vagyon egy tömlöcz . . Ember lábára való két pár vas [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lelt.] *1681:* Vajda Hunyad vára Vagyon ezen kapu között .. Ember Lábara valo vas, most a raboko(n) Nro 6 [Vh; VhU 502,508]. *1694:* Vadnak itt Rabok labara valo Vasak nro 20 [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1746:* Rabok lábára való Toroczkai Csizma [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1756:* Ember lábára való szélyes vas [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.15] ✱ *ép kézzel–~bal születik. 1758:* született egy kis fiacskánk épkézzel-lábbal [RettE 68] ✱ *fél ~on hagy* fél lába levágatására ítél. *1592:* Boros Dienes . Swkeosd Leorinczet megh eolte volt kj vrunk darabantia volt, Ezt az Boros Janostis az teorweni akkor fel keze(n) s fel labon hatta volt melliet elis vegezett volt fl. 6 [UszT] ✱ *száraz ~bal jár. 1781:* ha szározság vágyon szároz Lábbol lehet járni a fenekin[a] [Burjánosóbuda K; BHn 43. — [a]Egy tónak] ✱ *vasat üttet a ~ára* bilincsbe veret. *1744:* Aztis hallottam ... hogy azt mondotta Király biro Vram a Kőpeczi Bironak Balás Andrásnak; Meg ládd hogy ā vasat ā lábadra üttetem, hogy igy Cselekedtetek[a] [Bölön Hsz; INyR Damokos Andrásné Farkas Kata (50) vall. — [a]A falu nem állt elő az összeírásra] ✱ *vasat ver a ~ára* bilincsbe ver. *1660:* Visszavivén mindjárt az táborra ... mindjárt vasat verének az lábamra [Kv; KvE 181 LJ] ✱ *vkinek a ~a nyomába lép. 1584:* Hallottam vala hogy akiheoz gianosag volna az bozorkansagbol a' laba Niomaba kellene lepny es meg zolalna[a] [Kv; TJk IV/1. 278 — [a]Boszorkányleleplező babonáskodás] ✱ *vkinek a ~a nyomát fel/leveszi. 1584:* Keotelwereo Lukach felesege vallia . Monda egy olahne el vesztettek ez zegeny azzont, Az laba Niomat veottek ennek fel | Lantos Georgne Ersebet vallia ... Es monda az olahne, Im az esseh lelek Curwa Az Zabo Cato, le veotte ez Zegennek a' laba Niomat, es ha ky Ne(m) vehetik kezebeol meg kel halny[a] [Kv; TJk IV/1. 218. — [a]Emberveszető babonáskodás].

Sz.: *~át kengyeléből ki nem veszi* kb. állandó hadikészültségben van. *1617:* az egez eztendeóben mind orzagostolis labunkat kengielwnkbeól ki nem wëottwk [KJ] ✱ *amely béklyót másnak készített, magának esik ~ára. 1811:* A' mely békót másnak készitett számára, Magának essék a' Kovátsnak lábára: A' ki méltatlanul akar mást átkozni, Ö tartozzék fejin az átkot hordozni: A' ki büntetlenül más alá vermet ás, Nyakra főre maga essék abba, nem más: A' ki mást meg-itéll, ő–is itéltessék[a] [ÁrÉ 95. — [a]Köv. még néhány hasonló jel–ű szólás] ✱ *azért ettem karalábét, hogy a ~am járjon prádét. XIX.sz.m.f.:* Azér ettem korelábét Hogy a lábam járjan prádét[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó] ✱ *azt sem tudja, a ~án jár-e vagy a fején. 1667:* ide érkezvén az udvarbíró, jött vala hozzám, kérvén azon, búcsúztassam el tisztitűl. Én bizony úgy megijesztettem, hogy azt mondja, soha sem tudja, az lábán járt–e, vagy a fején [TML IV, 234 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *csaknem leesik a ~áról. 1672:* Csaknem leesém ma az lábomrúl, midőn Vér Mihály uram levelét vettem, melyben tudósított Kegyelmed elmaradásáról [TML VI,283 Keczer Menyhért ua–hoz] ✱ *egy lépés ~ára nem jött, amelyet 1710 k.:* én Istenem, te tudod ... nékem egy lépés lábamra, egy munka kezemre, egy szó nyelvemre, egy betű pennámra, egy gondolat elmémre soha nem jött, amelyet elébb nem tudtál volna te [BIm.1016] ✱ *elrontja ~át–kezét miatta. 1668:* Ugyan tökéletlen materia az a Kapi György. Csak bánom, elrontám lábomat, kezemet miatta. Bár inkább bogár után indultam volna, mintsem az ős szaván [TML IV, 386 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *elszakadjon/megszáradjon bár a ~a, ha .. 1630:* monda(m) az eöregh paztornak hogy utanna lassanak az tehennek

mert el maradat s el uesz; de az paztor azt monda hogj el szakadjon bar az laba ha eö keresi [Mv; MvLt 290. 227c]. *1749:* majd minden estve eljött a' Leányhoz fazakas Vaszij, szerelmeskedte(ne)k s tsokolodta(na)k egjütt .. esküttis hallottam néki a' Legény hogj bár a lába száradjon meg ha másuvá megjen leányért, és a' Szeme ugordjék ki ha el nem veszi ötet [Szásznyíres SzD; Ks] ✱ *ez a ~am ez a jobbik ... XIX.sz.m.f.:* Ez a lábam, ez a jobbik Jobban rugja mind a másik[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó] ✱ *fél ~a a koporsóba, fél ~a a földön. 1582:* en is meg mondam, hogi fel laba az koporsoba fel laba az földen [Kv; TJk IV/1. 59d I. Linziger al(ia)s Borbely vall.] ✱ *más ember/vki ~ából a tövist kiveszi/vonja és a magáéba/a maga/az ő ~ába teszi/veri. 1568:* Michael trefa . fass(us) e(st) balint Tiwadar monda zanizlo keneznek, hogy myert Jyeztetek el az legent, s monda zanizlo kenez, en ne(m) Iyeztette(m) hane(m) azt monda(m), hogy ne wonnya ky az twuiset az mas Ember lababol, es az eo lababa tegye [Kv; TJk III/1.204]. *1614:* Itt azért minden embernek tanulni kell, hogy ország és fejedelem ellen való praktikába magát ne elegyítse . az más ember lábából ne vegye ki a töviset s a magáéba verje [BTN[2] 45]. *1667:* Látja Isten, úgy szánom, ki nem írhatom, de azt nem cselekedhetem, hogy az ő kegyelme lábából kivonjam azt a tövisset s magam lábába verjem [TML IV, 86 Teleki Mihály Katona Mihályhoz] ✱ *a nadrágja is kihullt a ~ából* lerongyolódott. *1749:* Az penz irant kérem alázatoson Nacsádot mivel az nadrágom is ugy ki hullott az labombol, hogy az Sincs mit visejek [ApLt 1 br. Apor László lev. Nsz-ből] ✱ *a nadrágját is elfújja a szél a ~áról* 'ua'. *1732:* Ngos Aszonyom ennekem vagyon kenyerem de egyebem nintsen nem böjtölhetek toveb varom Ngd parantsolattyat mivell elyek ez utan Isten kglmessegeboll az nadragomotis szinten elfuja az széll a labamrol [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez] ✱ *olyan sárba ugrott, amelyből a ~át ki nem vonhatja. 1710:* Ez a nagylelkű pap, elszörnyűlködvén a Teleki Mihály istentelenségin a következendő vasárnap felállván praedicállani, és textust vévén Jeremiásból, caput 31.: „Olyan sárban ugrottatok, melyből lábatokot ki nem vonhatjátok" — olyan praedicátiót tőn, valaki vagy akkor hallotta, vagy most olvassa, álmélkodhatik rajta [CsH 190.–1686-ra von. feljegyzés] ✱ *úgy elviszik/repítik, hogy a ~a sem éri a földet. 1743:* Jobbagyival ugj el vivek hogj az laba sem erié (!) az földet be tévek Arestumban [Ks 48.67.31]. *1800:* láttom azt is mikor vitték . hajaknál fogva két felöl vezetve ugy repítettek hogj még a Labak sem érte a Földet és a véreken el lehetett menni [Kóród KK; Ks 67.47.27].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ sem marad közülük* egyetlen ember sem marad meg közülünk; a nu rămîne nici un picior de om dintre noi; kein einziger Mensch bleibt unter uns am Leben. *1657:* itt bizony igen csudálatos hírek vannak; talám csak láb sem marad közülünk, mind el raboltatnak, ki törökkel, ki tatárral [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *egy ~ig levág* az utolsó szál emberig lemészárol; a măcelări pînă la ultimul om; bis auf den letzten Mann niedermetzeln. *1710:* a várost megvévén, egy lábig levágják mind a jancsárokat, mind a város népit [CsH] ✱ *egy ~ig levágattatik* az utolsó szál emberig lemészároltatik; a fi măcelărit pînă la ultimul om/toţi pînă la unu; bis auf den letzten Mann niedergemetzelt werden. *1662:* Azért csak elmennének, mert a népet eddig is nehezen tartóztathatták volna a rájok való meneteltől, s bizonyára ha egy lábig levágattatnak is magok lesznek magok veszedelmek okai [SKr 684] ✱ *egy ~ is le nem szaladhat* egyetlen ember sem menekülhet; a nu putea scăpa nimeni; kein einziger Mensch kann flüchten/fliehen. *1657:* mindenfelől az nagy havasok, szárnyrakelés nélkül talán egy láb is el nem szaladhatott volna [KemÖn.240] ✱ *(mind) egy ~ig* az utolsó szál emberig; pînă la ultimul om, toţi pînă la unu; bis auf den letzten Mann. *1676:* az végbeli gyalogok .. ellenünk csak fel kelének, pártot ütének s mind egy lábig elmenének, úgy hogy a sáncz egészlen pusztán maradott [TML VII, 267 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1805:* a Czikmántori szász pedig egy lábig az igaz hogy mind huntzfut, és zavaros vizben halaszni szerető ember [Csekelaka AF; KCsl 15]. *1826:* ki jött oda asszony Gyermek, mind egy lábig [Bh; KLev.] ✱ *(mind) egy ~ig elpusztul/vész/ottvész* az utolsó emberig meghal; a muri toţi; bis auf den letzten Mann sterben. *1619:* De így gondolkodjék nagyságod Magyarország felől, hogy immár úgy hozzányúlt az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábig elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegyen ebben, hogy többször ő az német testi-lelki igáját nem viseli [BTN[2] 350]. *1662:* ha vétkeseknek találnók magunkat, tanulnók meg, mint kellene dolgunkat orvosolnunk, ne vesznénk mind egy lábig [SKr 701]. *1710:* a rácok másfél száznál többen nem voltak, megijedvén a számtalan kuructól, megfutamodnak, Uzonnál utolérik, ott csakhamar huszonnégyet közülök levágnak, a többi is egy lábig ott veszett volna, az Isten csudálatosan tartá meg [CsH 378]. *1757:* az egész falu el lábbogván; mind edgy lábig el pusztult [Sztretye H; BK ad nro 144] ✱ *mind egy ~ig megöl* az utolsó szál emberig legyilkol; a ucide pe toţi; bis auf den letzten Mann töten. *1627:* Kezdek mondani, hogj ha az erdőben erhettek uolna bennwnköt mind egj labigh megh öltek volna [Nagyernye MT; BálLt 82].

3. *~a feje* lábfej; labă (a piciorului); Fuß. *1720:* Kadár Gergély(ne)k a' ki Csizmadia vala, a' Lábai bé fordulva allanak vala egygyik laba feit a' másikon keresztül hánta [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc.69]. *1842:* A' Jobb keze és Jobb Lába fejét ujjaival egyetemben égybe martzongolva 's harapdosva, Úgy a' bal Lába szárát a' Térdin aloll harapás által le szakasztva annak héjjánozásával találtuk[a] [Dés; DLt 85. — [a]A halva született, elásott és disznók által kitúrt, összeharapdált gyermekét].

4. *~a szára* lábszár; gambă; Bein. *1784:* Horának nem a lábaszárán kezdették a törést[a] hanem a gubernátor parancsolatjából a mellén. Két ütés után mindjárt megholt [RettE 428. — [a]A kerékbetörést]. *1809:* Nékem Jobb Lábam Szára meg orbánczosodván, ki Sebesedett, és csizmát nem vonhatok [Csomafája K; SLev.]. *1829:* az Lábom Szárát meg ütötem egy kevéssé három vagy négy nap az ütés magába mindig Dolgozot mind adig a mig ki fokasztota a Lábom szárát egy Darab idötöl fogva nem tudtam járni az Lábomon [F.gezés NK; Told. 7a].

5. *~a ujja* lábujj; deget de la picior; Zehe. *1710 k.:* kezem ujjai is, körmei is szép hosszúak, de lábam ujjai, körmei rút, ocsmány tekercsek voltak, talán a szűk, kicsiny csizma miatt [BÖn.492].

6. *~a bokája* boka; gleznă; Fußknöchel. *1621:* Az melj mendicans giermeket, az dinnie paztor artatlanúl megh vagot uolt, melj mia az laba bokaia Czontiaitis ki zette Teomeosuari Borbelj Jst(uan) fizett(un)k fl.3 [Kv; Szám. 15b/IV.31].

7. lábfej; labă (a piciorului); Fuß. *1572:* vgh vonza vala az kamora haz fele es Rűgdossa vala labaűal myhaltth [Dés; DLt 182]. *1591:* Nobilis Wolffgangus Balogh fassus est deli saru uala az lababa(n) [Kv; TJk V/1.146]. *1603:* Jeowe el J teob tarsaval egywtt az meg Neuezett hazamra megh foga az feoldre eytte . labawal Rwgdosott holt elewene(n) hagyott [UszT 12/51]. *1661:* Az karmasint elhoztam, de lábam mértékét nem adtad, nem csináltathatom a nélkül [TML II,61 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1668:* Ez az boczkor, az laba(m)ban az Kosmasi Eokornek az bore [CsÁLt F.27.1/30 Hunadj Jstuan Kazon Vyfalui Drabant (22) vall]. *1736:* télben szörből botosok volt[a] az kit az csizmára vagy sarura húztak, hogy a lábok meg ne fázzon [MetTr 342. — [a]A főuri asszonyoknak]. *1764:* az edgjik káros felesége lábában azon bőrhez hasonlo botskor láttatott [Torda; TJkT V 204]. *1801:* Nika Ursz lábain ugy nevezett opintsat visel [DLt nyomt.kl].

Szk: *~a hegyén* lábujjhegyen. *1631:* oli igen lassan iőtt eleö czak az laba hegjen, hogj megh az eb sem erzette megh, az pituar aitotis oly lassan nytak megh, hogj egj czepet sem czikorgot [Mv; MvLt 290.239b] ✱ *~a nyoma. 1592:* Orsolia, Bodor Mihaline vallia Mikor latni az zeoleo teo melle mentwnk volna, az laba nioma is ott vala az zeoleo teo mellett [Kv; TJk V/1.305].

8. *keze-~a vkinek* **a.** vkinek végtagjai; membrele cuiva; js Gliedmaßen. *1599:* kezibe lababa vagion be(n)nasag [Bh; BLt]. *1748:* Lőtsei Samuel Vr(am)at őrdőg attának meg szidván, ki nyakravalojat, ki kezit lábát meg ragadozván a' maga ud(va)rárol a piaczi uttzára ki hurczolván . az földhöz tsapták [Torda; TJkT III.246]. — **b.** mindenes, bizalmas, vkinek a jobbkeze; factotum, mîna dreaptă; Faktotum, Vertrauensperson. *1652:* mikor Barla Miklos Samuelt tartotta . az houa kelletet penigh mindenue küldeöszte kezek l⟨a⟩nok uolt [Aranyosrákos TA; Borb. I Letaj Istuan Veres Drab(an)t (32) vall.]. *1780:* Cserei Uram a kőzelebről valo Cselédgye eő Ngának, eő kegyelme mindenesse, keze lába, s mintegy udvari kapitannya eő Nagyságanak [Bethlen SzD; BK. Joh. Ersek (43) jb vall.]. *1899:* (A román fiú) ügyvédi irodába került . Kitűnően dolgozott; keze-lába a gazdájának [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz]. — **c.** *átv* cselekvési képesség/lehetőség; posibilitate de acţiune; Handlungsfähigkeit/möglichkeit. *1618:* Nagyságod annyi ideig, azmég Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám, kit én, noha nehezen tűrhettem, de az Nagyságod méltóságáért hűségesen mind eltűrtem [BTN[2] 118].

Szk: *keze-~a elesett asszony* béna asszony. *1596:* egi zegeny keze laba el esett Azzony allatnak attúnk d 20 [Kv; Szám. 7/II.22] ✱ *keze-~a elesik* keze lába megbénul. *1584:* Mezaros Marton . kolikaba fekzyk mind keze laba elesset [Kv; i.h. 3/XV.18].

Sz. *1710:* General Montecuculi a vízen általköltött pogányság ellen rendelt seregekkel ellene megyen és megverik a törököt[a] A fővezér csaknem ette meg kezit-lábát, hogy meg nem segílhette az általment hadat [CsH 59. — [a]1664-ben].

9. állati láb; picior (la animale); Fuß, Bein (des Tieres). *1586:* az kowachj legenieknek fizettem hogj zegett ereztettenek az lowak labakba [Kv; Szám. 3/XXVI.1.]. *1591 u.:* Thudo(m) az lo Vasarlaskor azt mon⟨dotta⟩ hogy egieb nyaualiaia felelek ninch az lonak, ha ⟨nem⟩ labaual vonit [Malomfva U; UszT]. *1633:* Zabo Jacabne igen szep skophiumos kezkeneot uarra Abruginak, az madarak(na)k megh az labokis Arani, es ezvst fonal uolt [Mv; MvLt 290. 28a]. *XVIII. sz. eleje:* Mihelyt ā lovad inat ūt azonnal ā fajdalmas lábát tekerd meg ā térdítűl fogva Szár kozepig Szijjal ā nyűg erin, ha ér Vago vasad nincs kés hegyivel csinaly apertúrát és fel fogván az egességes lábát mogyoró fával kémeletlen ā Szijun alúl dőngöld ki az inbúl ā rosz vért [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1729:* Sas lábára való békó nro 1 [Marosszigyörgy MT; Ks 23/XXIIb]. *1761:* szerre bocsáttja a buzában az egész nyájat és mind lábokkal, s mind szájokkal a földig le rontották, le tsutikázták [Kvh; HSzjP]. *1774:* egy Jobbágy őkőrnek Lába ki tőrt [Mezőerked K; LLt]. *1834:* A Pujkafiak(na)k a lábok meg mártasára 1/4 k(upa) Seprő Palinka [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt kezével].

Szk: *~a mosni. 1621:* Az Lonak Labay mosni vayra atta(m) . d 5 [Kv; Szám 15b/XI.151]. *1625:* Vr(un)k fekete louaj laba mosnj Vaj: 1/2 Ejt. [Kv; i.h. 16/XXXV. 73]. ✱ *~a kitört marha. 1702:* Hogy ha valaholott olly sánta vagy lába ki tört Marha talalkoznek. Senkiis a Mesterek közül maga számára Czeh hire nelkül ne mereszelye meg venni [Dés; Jk] ✱ *~a köze. 1793:* a' Brányistyában lévő Metzetlen Esztendős Tsikonak az elsö Lábna közét karoé vagy egyébb Más fa meg sértette, mellyet az Istáloban fel fogván minden nap kuraltattyuk [Drág K; JF 36 LevK 261 Tollas György lev.] ✱ *~áról leesik. 1716:* az Biall Bika Iránt Ngod parancolattyát értettem . de az lábarul le eset mind szénán tartattam tegnap azis megdőglőtt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1806:* tartozik a pásztor . . ha a dolog úgy kívánja, hazafelé indítani[a], s mind addig hajtani, valamíg csak lábán hajthatja; és ha úgy történik, hogy a nyavallyának súlyossága mián a barom lábairól leesik, akkor csuklyáját, zekéit vagy tarisnyáját rátévén, kiáltson kétszer avagy háromszor, és ha ott a környékben nem találtatik, akinek megmutathassa szaladjon haza a gazdához [F.rákos U; RSzF 196 — [a]A farkas- vagy medve-marta marhát] ✱ *~ra áll. 1852:* az utolsó tehén bè eset a' jászolyba és tőbbet lábra nem állat aztis most szombaton ki nyuzták [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *~ra kap. 1667:* (Bor) négy vagy öt hordóval vagyon Az mi pedig az elszállítás dolgát nézi . . . ha várakozható leszen, mig jobbágyimnak marhájok lábra kapnak, mindjárt felküldeném [TML IV, 75 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1812:* it Ugyan jo essök járnak most, jol nö a Törögbuza, és a fű . A marháink már ez utan lábra kapnak, az ételek az általlis meg szaporodvan [RLt O. 1 D.Teleki József lev.] ✱ *egy ~marhát nem visz el* egyetlen/egy szál marhát sem visz el. *1757:* A mikor Keszeg György az Attyátol meg kűlőnezett . edgy láb Marhátis nem vitt el az Apja Házátol [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c] ✱ *első ~* mellső láb. *1629:* (A lónak) az elseö laban uala kapta tetem de egjeb njaualyaiat nem lat-

tam [Kv; TJk VII/3. 61]. *1685:* Gyermek lovak ... Szürke, bal felöl az elsö lába horgas [UtI]. *1775:* két jo Tehenei egyiknek az elsö lába Pokos [K; KLev.]. *1817:* az az Nagyságod Budatelki[a] Béres ökre ... az első job Lábát fájtattya [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev. — [a]K] ✱ *hátsó/hátulsó ~. 1679:* Kancza ... Barna, két hatulso laba szár [Fog.; UtI]. *1747 k.:* Pap Vonka égy jó kővér pej Paripán űlt csak szőrin nyereg nélkűlt, à mint erőssen mentenek ugyan szakat ã Lonak a hátulso Lábai kőzűl az Hab [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. *1833:* Bukuvinai Szutsági Urszu Androska adott (el) 1 Fekete 4 Eszt. Kantzát hátso lába hodos Rf 80 [Torda; TVLt Közig. ir. 797] ✱ *ülő ~. 1715:* az Görögök Lava .. nagyon santalt az fél űlö lábával, most már nem olljan sánta [Kv; TJk XV/1. 131].

10. (állati) mellső láb; picior dinainte (la animale); Vorderbein. *1719/1770 k.:* Fejérvári Bóldisár Ur(am) conferalt ezen Eklá(na)k Istenes indulatjából egy patyolat keszkenőt, melly gazdagon szkófiummal meg-van varrva 8 himekkel egyetemb(en): Czimere egy Oroszlán, kinek a' lábáb(an) egy pallos [Sajósztandrás SzD; SzConscr. 46].

11. (ételre való nyers v. füstölt) borjú v. sertésláb; picior de viţel sau de porc (crud sau afumat); (rohes od. geräuchertes) Kalbs- od. Schweinsbein (zum Essen). *1585:* Főzettem az vonas Jgazgatoknak Egy boryú főt labaual ratua ment vayra ratny d. 5 [Kv; Szám. 3/XXII. 56]. *1595:* feozettem Egy boryú Mayt Egj Boryú feóth labat belytt . az labath hogj meg rattak way warose [Kv; i.h. 6/XIV 24]. *1600:* Az Commissarius vraknak feózettem ... 1 Fertaly Boryu hust labot feyet d 65 [Kv; i.h. 9/III. 54 Szabó András sp kezével]. *1648:* az semmire kelleö szalonnákkal, orjákkal, és lábokkal eggyütt, az beöritis megh eötte nagiob reszint az molly [Komána F; UF I, 933]. *1660:* Uy szalonna nro — 1 azon oria Labay, sodori, feje rajta vagyo(n) [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1690:* Sertesek aprolékja: Orja nro 22 ... Lab nro 122 [Küküllővár KK; UtI]. *1746:* Hoztanak szent Demeterről Három Szalonnát, orját 2, Labastol odalastol aprolekjával edgyutt [Szászerked K; LLt]. *1793:* 12 Kővér és 61 Dézma Hadadban megölt Sertesek(ne)k Szalonnáirol Hájairol és egyéb aprolekjairol irt Specificatio Sodorai 24 Labai 48 [Hadad Sz; JF 36 LevK 151–2 Benkő Elek számtartó kezével]. *1853:* a' Bogdánbol kitsi lábat kel vagni hogy nagy szalanna legyen belölle ha ugy marad is jo lesz mindenkép örvendek neki .. sokáig meg érjük vélle [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *~a rántani. 1625:* 1. Tal Etek borju feő, laba, es belj, Ehez tiükmony, vaj az laba rattnj, mind eggywtt ... d 24 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 233].

12. láb-prém; blană făcută din pielea de pe picioarele unui animal; Beinpelz/fell. *1681:* Egy fekete viragos palást négy rend szeles arany Csipke rajta nuszt háttal az Eleje, az hata lábbal nyakkal béllelve [UtI].

13. *~on/~án* (sertés/vágómarha) élve, elevenül; (porc/vită de tăiat) viu; (Schwein/Schlachtvieh) lebendig. *1586:* Az Pasytt es egieb fele Dezma Disznok Introitussarol Jrast Mutasson[a], megh mongia, Meny Vagyon labon, Mennyit zalonnázot meg, Menyit teót penze bennek [Kv; PolgK 20. — [a]Az isp.m.]. *1702:* meg mutatván mind Lakos mind idegen Hentes az Marhát Lábán és elevenen a Husláto Mestereknek és ugy vágják meg ... benn a varoson [Dés; Jk]. *1729:* az le vágando Marhát mind Lábán mind Husul, Huslato Atyankfiainak tartozzanak meg mutatni [Dés; Jk].

Szk: *~án behoz* (vágómarhát) élve beszolgáltat. *1708:* Az szolgalo Faluktol az Eles buzat, vajat vago marhakat alkolmasint meg atták, az Labanis hoztanak bé de az Ado pénz melljel marhajok uta(n) Tartoznak ... hátra vagyon [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *~án bevesz. 1710:* az is inhibeáltaték, az ország in natura húst ne tartozzék adni a milítiának, mint eddig, melyből sok kára következett mindenkor a hazának. Mert a marhákot ha lábán vette be a milítia, amely marha háromszáz fontot tett volna is, csak száz fontban limitálták, és a húsán felül mind bőre, fagyja odamaradott ajándékon [CsH 438] ✱ *~án (el)ad. 1587:* Az Mezaros es hentelerek vetkeyt kik ez hataron tawali hízlalt Barmot ez iden laban Attak el, Nem Akariak el zenwednj [Kv; TanJk I/1. 50] *1602:* Ha mely penigh az varosy vraim keozzewl laban Arron az mezarosnak nem akarya adny barmat tehat az mezaros tartozzek hwzon eot penzert megh vagny, es merwe kezehez venny, s az keozeonseges piaczon fontal ki merny [Kv; i.h. 414]. *1760:* egy tehenemet el-vették lábán el-adták [Mv; Told. 15/44]. *1804:* hogy pedig a Városi Határon legelő Marhákot Berbétset, Juhot, Bárányt a Mészárosok, szötsök Idegenek(ne)k lábán el adják és ez által a piatzot jo husbol meg szükitsék meg engedni nem lehet [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *~án (el)hajt. 1722:* ã bőrös pecsenjékkel mit csinálljak lában hajcsáké el, vagy itt mellyeszszük meg [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1808/1809:* Darotzi Joseftöl és Kotsis Sigmondtol akkor a Tordaiak vásárlottak szalonnát, olyant, a melyet Darotzi Joset lában hajtott volt Brassobol [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *~án előad. 1795:* meg kiványuk hogy az Alperesek eö kegyelmek el károsodott marháikat vagy Lában elö adják vagy pedig azoknak árokat meg fizessék [Msz; MbK 104] ✱ *~án hazahajthat. 1777:* Midőn pedig a pásztor mellette lévén, a vad miatt kár lészen, fele kárfizetéssel tartozik; és ha a pásztorok lában hazahajthassák, a gazda tartozik melléje állani a megsebesített marhának [Zalán Hsz; RSzF 190]. *1804:* Ha valaki marhája vad által elkárosíttatik, ha a lában haza nem hajthatják a pásztorok, tartoznak az árát 15 napok alatt megfizetni [Kisbacon U; i.h. 194] ✱ *~án hízott sertés. 1765:* küldöttem Csorára lában hizott Sertést Nro 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.] ✱ *~án-szőrén kiadat. 1687:* Az Vendég Sovagoknak fizetésekben is lában Szörin adatat ki kamara Ispán Uram ö kglme aféle Birság apro csulyabulya két haszontalan ökreket in f. 5 ./. 5 [Sziget Mm; Törzs] ✱ *húst ~án megítél. 1580:* Myert penigh hogy ekedigh esset vgya(n) nagy fogiatkozas, A myat hogy Az hust bórybe, es laba(n) Itiltek megh, vegeztek eo kegmek hogy Az hust mind ot kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) megh ityllyek Es ha ot kwn laban megh ne(m) ismerhette az Láto mester Itillie It be(n) megh [Kv; TanJk V/3. 216b].

14. bútorláb; picior (de mobilă); Möbelfuß. *1585:* Az Seotetbe megiek vala, es hat kereztwl vagion az kar zek, bele Akadek es el teorek Az laba [Kv; TJk IV/1. 444]. *1632:* Egy parazt aztal labostul [UF I, 162]. *1647:* Vagjon .. Egj Uy hars fa deszka Asztal, labastul [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1656:* Egy negy Labokon allo

szekreny [Doboka; Mk Inv.3]. *1694:* Ebben az hazba(n) va(gyo)n egy nyoszolyacska labostol [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1739:* Egy nagy Gyontáros viragos Almarium lábával edgyütt . gyontaros [Nsz; Told. 64]. *1747:* karikás ágyfa, mellynekis lábai jók [Borsa K; i.h. 24]. *1803:* Egy Sőtét zőld festékű kopottatska rostélyos scriptorum szegletes négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858.la].

Szk: *antik ~ra csinált. 1813:* Tizenkét veres festékű bűkfa ántic lábra tsinált fenyő deszka edgyes űlésű székek [Folyfva MT; Told. 18] ✱ *horgas ~. 1758:* Cserefa deszkából horgas Lábra készűlt asztalocska mellynek egyik Lába meg tört [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ *keresztes ~* kecskeláb. *1799:* Egy közönséges keresztes Labakon állo fenyö Asztal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1813:* Egy otska fejér asztal keresztes lábon [Kosesd H; Ks 111 Vegyes ir.] ✱ *olasz ~* olasz reneszánsz stílusban faragott. *1648:* két aztal ez szegelet házban, eggyk oloz lábra czinált [Komána F; UF I, 931].

15. fekvőhely v. koporsó lábtól való része; partea patului sau sicriului unde se pune picioarele; Fußende der Liegestätte od. des Sarges. *1582:* mikor w szilagy Mihalt Zolgalta . sz eóneón maga giermekehez ugj rűga az labaűal, hogj . az bőlczeö labtul mindgiarast el teórek [Kv; TJk IV/1. 60a]. *1629:* az leanyom monta ahol vagyon az agy labanal kuczorodot le [Kv; TJk VII/3. 121]. *1710 k.:* Ezen ősszel hala meg az én szép, jó feleségem Én sírtam az ágya lábánál. Mondá: Ne sirasson kegyelmed engemet [BÖn. 744–5]. *1756:* Fél viseltes ágj két személyre valo, fejnél és Lábánál Deszkából metszett Czifrák tartyák [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. *1810:* Hogy ha minden Ioszágaim birtokomb(an) lévén ugy halok meg válaszszanak a' nemesi renden a' legszegényebb de jó féle Házbol valo hat Léanyt és hat Ifju legényt . és azok áljanak a' legények a' koporsom fejénél a Léányok a' lábánál [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel kezével].

16. kemence/kémény/tűzhelyláb; picioarele sobei; Fuß des Ofens/Schornsteins/Herdes. *1593:* Az nagi hazban ā hua az swteo kemenczet chynaltak, Vettem az kemencze zaianak labnak es .3. altal ūasnak 4 apro uasot p(ro) f–d 32 [Kv; Szám. 5/XX. 132]. *1626:* Az Lakatosok czinaltanak ket labat az kerek kemenczehez olasz korso formara [Kv; i.h. 16/XVII. 25]. *1632:* Komanai[a] Uduarház ... Vagion egy Dezkabol eppittetett Konyha Az Koniha keőzepin egy, negy labon allo keő kemeny melinek labaiban negy hozzu vas rud [UC 14/38. 11a. — [a]F]. *1694:* vagjon a ház kőzepin, sővényből font tapaszos kemencze: három lábakon állolag [Borberek AF; BfR] | Nyilik innét az ebédlő Palotára ... Ajto .. Vannak itt a' Kemenczé(ne)k, faragott kőből valo két lábai, rajtok felljűl lévő hosszú, faragott kővel egygjűtt [uo.; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1699:* Kemenczeje nagj őrőg feier bokaly kalyhabol rakót, teglakra csinalt labokon allo [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1756:* a Tűzhely Teglabol rakőt oszlopokra, vagjis Lábakra rakatott a kőzepső Oszlopa egészen keresztűl Szakadot [Branyicska H; JHb LXX/2. 19]. *1817:* Benn a Házban találtatik lábakan állo tűzhelly [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6]. *1849:* Vagyon a szobába, egy zöld kementze, vas pántokan és lábokan [Somkerék SzD; Ks 73/55].

17. kb. tartóláb, állvány; stativ, piedestal; Gestell, Haltevorrichtung. *1648:* Wveögh czyürheöz valo instrumentumok . Egy szitállo keöpor vállu, az kérekre két viz cziatorna, két lábon állok[a] [Komána F; UF I, 938. — [a]Terjedelmes eszközfels-ból kiemelt szöveg]. *1652:* Egy soo őrlő, az padgya bikfa tőken 4. lábon állo [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Egi hus vago 4 labon allo toke [UF II, 149]. *1695:* Mangullo ládástol lábastol nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. *1736:* Fonal tekerő levél Lábostol 1 [Mikefva KK; CU]. *1756:* Hámoknak való vastag bikfa fogas lábokon álló 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV. 35]. *1787:* Egy küszűrűlő kő Lábostol Dr 10 [Mv; MLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 7]. *1833:* Egy abraklo bikfa vállu lábokon [Katona K; Ks 73/55].

Szk: *gombolyító ~* tekerőlevél-talp. *1679:* Gombolyétó Level Par 4 Gombolyétó Láb nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.63].

18. talp; suport; Untersatz/lage. *1612:* Egy harom czöü gyorttyatartto labastol, vűsselt [Kv; PLPr I/3. 1612–1615]. *1627:* 3 odafel valo giertia Tarto, fa az laba [Kv; RDL I.134]. *1630:* Egy réz medencze korsostol az mely korsonak az lába el tőrőtt aestimaltuk tt f 3 [Kv; i.h. 147]. *1643:* vagio(n) egy vekony udvarj pohar, az Lába es felliul az szelye Arannyas [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. *1679:* Fejér Sobul csinalt gyertja tarto, egyik lába el tőrőtt nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 80] *1733:* két réz lombik lábostol és sisakostol [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1803:* Egy négy lában állo kés alá valo ezüst pallo [Ne; DobLev. IV/858. 2a]. *1820:* Egy nagy Ovalis Figurája, négy lábakon állo . egészszen ezűst Tatza [Felőr SzD; BetLt 5].

19. kb. alátét; suport; Unterlage/satz. *1615:* Egj Sarga rez tal ala valo lab [Kv; RDL I. 97]. *1681:* Eczetes Atalagok alá valo láb két részben Nro 1 [Vh; VhU 521]. *1837:* Egy szapullo otskaűst lábostol [Dés; DLt 526/1838].

Szk: *karikás ~. 1740:* Egetbor-főző űst ala való karikás láb [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné lelt.].

20. szekérrész; parte de căruţă; Wagenteil. *1780 k.:* Az béres szekérre . az vas matskákra tsináltam háram lábat tízen egy űletskét nolts font vasbol tsináltam Rf. 1 xr.17 [Szászváros H; BK]. *1865:* Egy ekho lábastol meg vasazva [Szárhegy Cs; LLt].

21. szántalp-rész; parte de sanie; Teil der Schlittenkufe. *1723:* enis vagtam egy Szántalpat Eplent, labnak valott [Rőd K; Ks 33 Rőd II. 57].

22. puskaalkatrész; parte de puşcă; Teil des Gewehrs. *1808:* Két uj láb a' Csőbe xr 36 [Kv; TKhf puskaűv.]

23. oszlop; stîlp; Säule. *1623:* az Zegeten Egy zep Bastiaczyka . kiben 25 puskas legeny feryen ... az kapu felet Egy igen zep dezkas Nyary hazat Czyenaltasso(n) olliat Labakra kib(en) 20 Ember ell ferhessen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1638:* Az Curiara nilik eggj o deszkas kapu Az kapu felett vagjon labokra czinalt regi filagoria egj hosszu gradicz vagjon fel rea [A.porumbák F; UF I, 655]. *1648:* Az also folyosorol, az felseö folyosora 22 fok fa gradiczion . fel menvén keöreös keörwll az Udvarkapuja felöll 14. lábokon állo könyeökleö tornácz vagion [Komána F; i.h. 829]. *1694:* Az Templom előtt valo Folyoson Kő Parkanyos Labakon allo bolthajtásos Teglaval padimentumozva mind az szugolyat helyevel edgyűt, őt lepesű fa Garadicson ereszkednek reaya [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* a folyoso, vagj Filegorja ... 'a ház fedelitől kűlőn Tornyosan

szarvazott, Nád Súppal fedett, Ezen folyosóra a Nagy-házból ki-nyilo Ajton mennek-ki, az Allya Csere deszkával, lábokra padlot ... a' honnét hét léptsőn fa grádicson mennek le az Vdvarra [Szászsztjakab SzD; Told. 11/67]. *1754:* az pincze Torka felett .. vagyon egy egesz kőfündamentomon epült ugyan kö filegoria vagy kis ház Tornattza jo szeles Tegla panduentomos (!) karfas es Labakon allo [Ádámos KK; JHb XIX/10].

Szk: *függő ~. 1669:* Az keö kapu felett vagyon ket bolt, melynek . függö labakon valo ereszsze vagjon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1676:* Az eléb megh irt rekeszből nyilik az secessus pitvarára vas sarkon, pánton egy festet vas be vonos ayto Azon belől nyilik az secessusra ismet egy fel szer ayto . Az secessusnak uj felszer, falhoz ragasztatott, függö labokon állo tornáczos uy sendelyes héazattya [Fog.; UF II, 725]. *1697:* Vagyon az Vinczi felső Várban .. Egy kő ház Mely ház előtt vagyon függo labokon állo deszkas tornácz [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7].

24. kb. támpillér, támasztó oszlop; stîlp de reazem/sprijin; Gegenpfeiler. *1710 k.:* Már azok a pogonok fogtak megpattani vagy süllyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután, de nemcsak afféle külső támasztó-forma kőlábat, mert az haszontalan dolog .. hanem mind a pincéből, mind a gabonás házból alája kell ásni egy jó tágas lyukat igen jó mélyen, és úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni, minél erősebben, úgy, hogy az olyan lábnak az alja még szélesebb legyen a kőfalnál, és mindkétfelől úgy scárpázódjék alája annyira amint a kőfal mostani vastagsága odabé a földben, hogy a láb teteje a fal két külső szélével szint tartson. Jó erős kő és erősen megégett tégla és jó kőmíves kell hozzá . . Igy vitettem én új lábakat és kőfalat a folyosó külső fala alá, mégsem lett a boltozásnak hibája [BÖn. 503–4].

Szk: *bolthajtás ~a 1858:* azon szobában levö egyik bolthajtas lába egyfelöl egy lábnyira, más felöl kilencz hüvelyknyire bé van vágva [Mv; TSb 39].

25. lábfa (boronafal álló gerendái); stîlp (de susţinere); Fußbalken (der Balken/Blockwand). *1623:* Az Jstallok(n)ak minden faytt zep fakboll Czyenaltassa Ereős Talpban allassa labaytt, azokott megh beöteőzzek Joll az karokotys mind az Talph fakb(an) vessek [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

26. sasfa; stîlp (de gard); Adlerholz. *1797:* vagyon egy fél ölní labakra keszittett kollátotska [Kőrispatak U; Pf]. *1799:* Vagyon az Udvarban égy Lábakon, vagy is Agasokan állo Nád fedél alatt lévö Sertés ol [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1841:* 'A Kerittések a' patak felölis mind jok, azoknak egy Lábja Nyoltz s fél szál ujj deszkákból — a' többi kert Lábak pedig az Uradalom által tavaly igazittatván meg [Km; KmULev. 2]. *1844:* a mészárszék felé nyulik öt lábbol állo fenyö deszka kerités, az ajto feleken kivül öt tölgy sasok közé hellyezve . a' végsö láb kert is négy szál fenyö deszkával van fedve, és ezen lábnak felsö részébe van egy könyöklö forma ajtotska [Km; i.h. Pávai János kezével].

Szk: *kötéses ~. 1648:* Az Felsö Porumbaki hataron az falun fellyel vagjon egj fwresz malom hat köteses labakra csinalva sup kötes fedel alat [F.porumbák F; UF I,904]. *1676:* vagyan egy kötises labokra czinalt kőrős környűl kő fundamentumo(n) epitet, bornakbul fel rott jo supos fedel alatt valo hosszu szeker szin [Fog.; UF II, 436]. — L. még i.h. 153.

27. cövek (láb); ţăruş, pociumb; Pflock, Pfahl. *1629:* Az várkapu előtt az hid végénél vagyon egy kis levélszin, földbe vert lábakon állo deszka székek alatta környül [Szu; SzO VI, 90 Székelytámadt vár lelt.]. *1637:* Ott kwl uagyon az var arkaban az vizben labakra eppittett zendelyes dezkas por haz puskapor benne harmincz egesz tele tonnakkal uagyon [Fog.; UF I, 396]. *1648:* Ez pinczenek az ket oldala mellet vegigh labokra czinalt gyimeolcz tarto hoszu polcz [Porumbák F; i.h. 890]. *1679:* Földb(e) vert lábako(n) allo, ket ket szal deszkabol valo Locza nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95]. *1685 e.:* vagyon labakon álló sindely fedel alatt kőből rakott kerekes kut [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18]. *1692:* Szalonna, és hus tarto öt labakon [Mezőbodon TA; BK Inv. 12]. *1732:* a Sertes hizo Lábas oll, külön lábakon rakőfábol ki rakva ál a patakhoz közél [Nagyida K; Told. 11/70]. *1763:* egj boronákbol rakott labokon allo szalmával fedett hat hizo sertésnek valo lábas Ol [Szakatura SzD; TGsz 70]. *1799:* Vagyon az Udvarban égy Lábakon, vagy is Agasokan állo Nád fedél alatt levö Sertés ol [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1849:* A dominális bíroi ház . A ház elöt tornatz .. egy derék madár kalitzka, négy lában zárjával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *faragott ~. 1731:* Vagyon . a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom, Kö padgya faragott meczésü tserefákbol valo, nyoltz faragott lábakon allo [Kászonjakabfva; BCs].

28. kapufélfa; stîlpul porţii; Torpfosten. *1692:* Ezen kapunak lábait megh kell gyamolittani [Mezőbodon TA; BK Inv. 16]. *1767:* Galambug formálag kötöt lábja .. a régiségnek miatta, ugy meg avultak es annyira el tarhultanak, hogy ketteje támaszakkal Stabilialtatott [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

Szk: *kötéses/kötött ~. 1712:* Az Nemes Udvarház rosz gyalogh kertel be kerittet Udvarára mennek be edgy erös kötéses lábakon állo, két felé nyilo, fa kávákban forgo regi deszkazatu .. romladozott Sendelly fedél alatt Valo nagy kapun [Mezőbodon TA; BfN 54/12]. *1820:* egy kis hitvány Deszka kapuk kötöt lábakkal [HSzj *deszka-kapu* al.].

29. harangláb; suport pentru clopot; Glockenstuhl. *1646:* az tornyot mögbontván, az harangokat le köllett az toromból ereszteni és úgy csináltattam lábakra [Kv; ETF 107.12]. *1759:* megégett a parochia is . megégett az harang lábastól együtt, úgy a templomnak is égy része [Mezőújlak K; i.h. 17]. *1868:* Templom új téglából épült, cserépfedél alatt Két harang a templom előtt lábon áll [Jára MT; i.h. 21]. *1879:* most épül a templom mellé egy láb. Kiadás . Templom körüli építkezésekre és harangláb-építés frt. 498 kr. 32 [Sajóudvarhely SzD; i.h. 31].

30. híd- v. pallóláb, hídpillér; pilon de pod; Brückenpfeiler. *1582:* 1 Juny Az nagy hidnak az labayhoz haytot wolt az arwiz nagysok gazt, eltiztitasatol attam két legennek d. 10 [Kv; Szám. 3/V 18 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Még Septemb: wittenek volt valamj eoreg szal keoweket az Nagi hid laba foldozasara [Kv; i.h. 3/XXX. 44 Seres István sp kezével]. *1676:* az hidnak vizben allo labjai mind itt s mind az előtt megh irt részen sűrű köteses es hidlas, hol job 's hol viseltesb [Fog.; UF

II, 698]. *1717:* A' Nagy Szamos(na)k a város felöl valo ágán vagyon egy Hid, melly(ne)k a két végin valo, lábai jók, az közbölsö lábának vagy ládájának hátulso vagj also része ujjitást kiván [Dés; DLt 504]. *1759:* A Faluban a Pruny felöl le jövö Patakon vagyon Lábokra épült jó magos Padlásos hid circiter négy ölös [Alparét SzD; JHbK XL/8]. *1825:* Tartozik a' nevezett Áts Pallér . . az Eszaki és Déli partok lábait meg bérlelni [Dés; DLt 86]. *1833:* a hid két szélsö lábainál oldalfélt a' part meg erösittésére meg kivántato fák [SLt Vegyes perir. Enyedi Sándor In'sener kezével]. *1846:* fa hidhoz . 6 darab ráma gerenda, a' két hidfö, és két közbülsö lábhoz [Dés; DLt 858/1847].

Szk: ~*at vettet*. *1582:* Az monostor kapu eleot walo hyd ala wettettem két labot attam az korchyolyasnak d. 18. Az faert akit alaya wetettek attam d. 35 [Kv; Szám. 3/V. 11 Lederer Mihály sp kezével].

31. asztaglá*b*, *táj* abora; schelet pentru stog; Feimengestell. *1637:* Vagyon azon czywreös kertben tiz eöregh buza aztagh, labakon [UF I, 419]. *1676:* Vagion ezen csür körül eöt puszta asztagh láb. Ugian más egy asztag buza labon vagion buza in gel. nr 420 [Sárkány F; UF II, 757]. *1761:* Vagyon a Csür szájánal az ucza felöl három Esztendös Asztag az ut felöl Lábon, egy asztag szép elegy buza | Vagyon . az Tavalyi Esztendöbe termett labra rakott elegy buza egy asztagba Tavalyi Esztendöben termett tiszta buza Labra rakva [Branyicska H; JHb XXXV/39. 10–1] | vagyon ket közönseges nagysagu lábakra rakott ösz eleg Buza Asztag [Siménfva U; JHb XXIII/31. 14].

32. szántóföld-tábla/földdarab; lot, parcelă; Feldstück. *1606:* Az nagj patak melleól ualo feöld ket labba uagio(n) [UszT 20/285 Lucas Ghedeó de Ethed pp vall.]. *1622:* ut altal valo labian egy Retth [Csicsókeresztúr SzD; SzJk 14]. *1640:* Zanto feoldek vadnak az Varhoz ket labban [Fog.; UF I, 727]. *1684:* Az Halommezöben az gyep mellett 1.[a] azon kül azon lábban Mátis Máttyás mellett [Hatolyka Hsz; HSzjP. — [a]Föld]. *1698:* al Csik szeki sz Simoni hatarban Nagy mezön Hosszu nevü labban egy darab zallagos földem pro flor. 5 [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27]. *1728:* azon láb .. mégjen ki, az Oláh Déllei határra [M.déllö TA; IB VI. 225/14]. *1793:* Holnap szándekozunk a' Falu végin valo lábat arananatni [Hadad Sz; JF 36 LevK 299 Vintze István lev.]. *1797:* Ezen Láb fekszik egy kisség oldalos hellyen egész veröfényben, igen jo, és böv gabona termö föld [Ajton K; CU IV. 2. 28a]. *1840:* Radnotfája Marhássai Boronálták a dorontsos Lábakot [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. — L. még CsVh 65; RSzF 146, 249; UF I, 693.

Hn. *1326:* Apátlába [Apahida K; Csánki V, 328]. *1571:* az Ernyey labban (sz) [Marossztgyörgy MT). *1594:* Az wig labba [M.péterlaka MT). *1606:* Az sovány labnál [Szentmárton Cs]. *1607:* wj zekelj hatarban Közep laban [Újszékely U]. *1608:* az Cziato zegbeli eorógseg az fel labban (sz) [Szentimre Cs]. *1609:* az keozep labban (sz) [Kozmás Cs]. *1613:* adot vala ... egj hold földet tatar ut altal kelejb(en) pad labia(n) [Altorja Hsz; Borb.I Marton Mihali (64) pp vall.]. *1618:* Az felseo mezeoben egj fell all feold az eleo labo(n) [F.csernáton Hsz; LLt]. *1620:* Az Nagy hegyben az felseo labban [Mv; MvHn]. *1628:* az Pad labban (sz) [Nyárádkarácsony MT]. *1630:* az vegh labba(n) [Marosjára MT]. *1632:* az kozep labok vegiben (sz) [Sárd AF]. *1633:* Hozw laban (sz) [Szentimre Cs]. *1638:* Közep labban (sz) [Muzsna U]. *1639:* az fold labo(n) (k) [Bikfva Hsz]. *1649:* az Kuzep labban (sz). az vegh lab (sz) [Nagyölyves MT]. *1652:* az kenjeres Ayba(n) az köszebsö labban (sz) [M.derzse SzD]. *1656:* az Also meszeöb(en) hozzu labb(an) (sz) [Szentimre Cs]. *1658:* Az holt Maros erínél .. az rőuid labban (sz) [Ne] | az horgas labban (sz) [A.csernáton Hsz] | Az Nagy hegyben az felseö labba(n) az kapun beleöl (szö) [Mv]. *1667:* az Gioparos labon (sz) [Zabola Hsz] | Bekas Patakba(n) az Hoszszu Labba(n) [Kv; RDL I.148f]. *1668:* az Sombokor felé valo forduloban meljet hinak hoszu Labnak [M.szovát K]. *1672:* az also lábban az vőlgyőn kűl (sz) [Kilyén Hsz]. *1679:* A Kis Halom alatt a Kentses labja végiben (sz) [Nagylak AF] | Az Függö lább(an) (sz). Az Kőzép lább(an) (sz). Az Tilalmas lább(an). Az Vég lább(an) [Vajdasztián MT]. *1681:* az Horgas Láb n. oldal allyában [Szászsztlászló NK]. *1684:* az horgas lábban (sz) [Sárd AF]. *1685:* Rőh lábba(n) (sz) [Menaság Cs] | az ősveny vegin kűl az kűlső labban (sz) [Kilyén Hsz] | òlt elve az felseo lábban (sz) [Szemerja Hsz]. *1688:* Az Kép lábnál (sz) [Kozmás Cs]. *1690:* Az hoszszu labban (sz) [Dányán KK]. *1692:* az Peres labba(n) (sz) [F.szentmihály TA]. *1693:* Rö Láb nevü helyb(en) (sz) [Csehétfva U]. *1712:* Pad lábon (sz) [Gelence Hsz]. *1726:* Az eresztö laban (sz) [Bádok K; BHn 24]. *1731:* A Kis mezö ferkában láb nevü hellyben (sz). A Szőlő hegy alatt a lábon (sz) [Gelence Hsz]. *1733:* a' Csernáton felöl valo Megje láb nevü mézőbeli határban (sz) [Albis Hsz]. *1734:* Hideg labb(an) (sz). Köves lábba (sz) [Datk NK]. *1737:* Az Horgas labban (sz) [Örményes KK]. *1742:* Az Agyagas málban, az felsö labban van edgy hold szölö [Mészkö TA]. *1744:* Apross lábba (sz). A vetés kapu lábba (k) [Szentdemeter U] | Nyerges Vőlgjbe a Lábok közt (sz) [Vécke U]. *1748:* a Porkolát kapun kivül az Also labban (sz) [Nagyfalu Sz]. *1751:* A Lábban (sz) [M.pete K]. *1754:* A' Kender Láb (sz) [Uzdisztpéter K] | A' Leány Var lábban (sz). A' Temető lábban (sz) [Sárpatak MT]. *1755:* a feljáro lábban (sz) [Komjátszeg TA]. *1757:* A nagy Past mellett ā negyedik Lábban (sz). ā Pástos Utnál ā masodik Labban (sz) [Szentmihály Cs] | A Rő közep lábban (sz). ā Véres Kép Lábban (sz) [Taploca Cs] | A Lábban (sz) [Mezősztandrás K]. *1759:* a Fa uton a' Nemetek Lábja szomszédságában (sz). Az Uj keresztyények Lábja véginél az utt hoszszára (sz) [Alvinc AF]. *1760:* a nagy Láb (sz) [Malomfva MT]. *1761:* Köves láb farkán (sz) [Szentkirály Cs]. *1767:* A Horgos Lábak Kőzött (sz) [Feketelak SzD]. *1768:* A Csoka Labb(an) irtas (sz) [Sarmaság Sz]. *1779:* A' Juharfáknál a' Ráglai Láb (sz) [Nagysajó BN]. *1788:* az Kö Lább nevezetü heljben (sz) [Kövend TA]. *1790:* In Loco Végláb [Dés]. *1793:* A Lábok felett (sz) [Malomfva MT]. *1796:* Csorgokut lábban (sz). Gize lábban a Kozmási gödrős ut mellett (sz). A Görgös lábban (sz) [Verebes Cs]. *1797:* Kurta lábnál (sz) [Bordos U]. *1805:* A' tsonka Lábnál (sz) [M.felek U]. *1806:* A Padi Láb (sz) [Búzásbocsárd AF]. *1815/1817:* egész láb, mely Fejedelem Lábjának neveztetik [Ege U]. *1818:* A' Láb alatt (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1821:* az ugy nevezett Telekut lábjában (sz) [Aranyosrákos TA]. *1825:* A Követsek lábja nevü hellyen (sz) [Szárazpatak Hsz]. *1840:* Kenderlábba (sz) [Kraszna Sz]. *1843:* Vész lábba (sz) [Lázárfva Cs]. *1847:* az also Tized mely közönségünk által Rő Lábnak neveztetik [Zabola Hsz; HSzjP].

1853: Veress láb vagy Horgosba (sz) [Szentsimon Cs]. — L. még BHn 23–4, 41–2, 48–51, 57, 61, 86, 93, 115–6, 122, 140, 169; BTN[2]419; DHn 48; FogE 72; GyHn 52; Khn 8, 10, 15, 38, 242, 249, 255, 313; RSzF 193; THn 14.

Szk: *~akra szaggat* földet táblákra szakít. *1722/1814:* Kezdettünk az külső pertinentiáknak osztásához . Lábokra vagy Szakaszokra szaggatván, kinek kinek nyil czedula vonással e szerént osztottuk a' mint következik [Kisjenő SzD; BetLt 1] ✱ *~at csinál* földtáblát kiszakít. *1746:* A Specificált lábnak allyáb(an) más lábat tsinálván a két utak kőzőtt, fel mérés szerínt fellyűl tizen nyóltz kőtél ezen alól maradott részt a Mlgs B. Vr(a)k közt fel osztván négj táblátskára ... a meleg oldal felől Valo táblátska . . jutott Mlgs B. Josika Mojses Vr ő Ngn(a)k [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6] ✱ *egy ~ban van* egy tagban /táblában van. *1640:* Zanto földis vagion a varhoz, meliben menien eötven köböl magh vetesnek idein meli edgi labban vagion [UF I, 754]. *1716:* azon Buza erdö közötT levén vetve, és ne(m) égj lábba(n) va(n), hanem diribban darabban Gaz közötT, a mellyet is ne(m) remelhettünk ugj el osztani, hogi mind a két reszre egj áránt eshessek sub dividalása [Pestes SzD; Ks 95] ✱ *kommunis ~* közföld. *1732:* azonn Communís földeket és Labakot fel mérven, mellyben Torők Buza és egyéb Tavasz vetes vagyon ... mérettetett Ezer száz otven ölre [O.bogát AF; JHb XXVI. 59] ✱ *tizedes ~ tbsz* kb. a település tizedei között oszló lábföldek. *1780:* vagyon egy nagy darab Helység mellyet eddig fel tizedelve birtanak .. ezen Helységnek végétöl fogva addig a' hol az Ut a' Tizedes Lábok kőzőtt ki-jár a Madarasi határ felé, éppen addig az hol a' Tizedlés [Mezőbánd MT; TSb 51].

33. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány táblányi (föld); de un anumit număr de loturi/parcele; einige Schläge groß(e Ackerfläche). *1694:* vagyon egy lab szanto föld az őlvesi ut hoszara [Mezősztgyörgy K; Told. 21]. *1718/XVIII. sz.:* Magos Ligethben vagjon egy pászma puszta Szőlő föld, a mely lejár mind a két Láb szölő kozőtt [Monó Sz]. *1745:* Vagyon a Nagy Erdö mellett egy Láb Majorság Szölö [M.bece AF; Told. 18]. *1756:* egy láb vetéskert a Vetéskapu sarkánál [Taploca Cs]. *1765:* az Also Sajtonál lévö láb szöllö [Csávás KK]. *1790:* az Vőlcz felől valo forduloban vagyon egy láb szánto föld [M.köblös SzD; DHn 48]. *1817:* A Nagy Tekenyősbéli Allodialis láb szánto Föld [Koronka MT].

34. földdarab/tábla vmelyik vége; capătul parcelei; irgendwelches Ende der Ackerfläche. *1571:* a' mely Rethnek ellene mondotta(m) az orszag wtha wagyon Beleol az Zentegy haz Rete wagyon eggyk labyan Mathyas Byro Rethe az masik labyan eg Eer wagyon [BálLt 78]. *1590 k.:* Az zeken ahol Azt mongya hogy kertemben foglaltam volna vgy vagion hogy valami feoldek labjan egi darabolth kerteltem be Az varos arrol engemeth megis zollitta reays Jeoue az varos [Szu; UszT]. *1605:* Kerek foldbenis vagion egi zanto föld az labiaban zena fwis vagion [Malomfva U]. *1616:* egy nagy szel feöld, az egik labja az orszagh utaigh Jeo [Náznánfva MT]. *1693:* az ut hoszszatára ele menö láb föld, az Nehai Ebeni Miklosne irotvánnjának az also labján levö vápa földigh ... juta Sarosi Susanna Aszszonjnak [Gyula K; SLt AH. 17]. *1728:* az Ivanka patakánál égy darabotska föld . a labja kaszálo hellyetske [Magyaros Hsz; SVJk]. *1750/1797:* ezen szántó földnek bizonyoson tudom, hogy egy darabját a' Szőlő alsó Lábjához bé kertelte vólt az Edes Atyám [Nagydoba Sz; Borb. II Ns idősb Vigh István (73) vall.]. *1766:* A Gáll mezeje felé forduloban: A felső Lábján levö torlos kertben (sz) [Szentkirály Cs]. *1807:* A Vizes Võlgjre bé rugo lábnak a Lábjan egj Hold [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Hn. *1595:* Keöues feölde labjan [Szentkirály U]. *1597:* Az Regal Zewleök Labiaba (sz) [Sárd AF]. *1600:* Kis Nylnak az labian (sz) [Kisgörgény MT]. *1622:* Szena Meszeö labian [Csicsókeresztúr SzD] | Kender szery labiaba(n) (k). kerék tóvis szeri labian [Felőr SzD]. *1623:* az Borzas labian valo feold [Meggyesfva MT]. *1641:* Az Czierepes labia(n) [Dengeleg SzD]. *1680/1825:* az Tővis Szernek Földei Lábjában (sz) [Vajdasztiván MT]. *1699:* A Kapus lábján (sz) [Szentdemeter U]. *1719 u.:* Kőkenyes labjan (sz) [Polyán Hsz; Borb. II]. *1724:* az Kender földek labján (sz) [Csegez TA]. *1729:* Őrdöngös arok labjan (sz) [Hidvég Hsz]. *1732:* Az Szölö lábjára menyen végel (k) [Erdőszengyel/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1748:* a Kertek lábján a Tanorokban (k) [Csiba MT]. *1756:* Kender hely lábján (sz) [Karatnavolál Hsz]. *1786:* az allodialis Szöllők Lábjában a mező nevezetű Szöllőnek faránál [Nagypacal Sz]. *1794:* A' Csíkos ér lábjánál (k) [Papolc Hsz.]. *1797:* A Szöllö labján (k, gyü) [Bordos U]. *1816:* az új Tanorok' lábján régi ország út hely (sz) [Kisadorján MT]. *1818:* A' Szurdok Lábján Döllö föld (sz) [Szemerja Hsz]- *1820:* A' Szöllö felsö lábján gyümöltsös Bongor [Körtvélyfája MT]. *1821:* a Borjus Kert Lábján (k) [Szörcse Hsz]. *1835:* Az Irtások lábjában [Erősd Hsz]. — L. még BHn 49, 87.

Szk: *~bal (be/ki)jö vhová/vmeddig* (föld) véggel rúg vhová/vmeddig. *1616:* (A föld) az Zekes patakiara ieo edgik labbal, Masikkal ki megyen az Orszagh Utthiara [Pókafva AF; JHb XXV/25]. *1681:* Doborlo felé valo határban az Sorkalatnál az utra jő ki lábbal (sz) [Bikfva Hsz]. *1685:* vagyon cir(citer) 3 vékás föld, melly a' Nyárád martra jö lábbal [Nyárádtö MT; Told. 27]. *1710:* két hold szanto föld vagjon . melly az halomra jö lábbal [Ne; DobLev. I/65]. *1728:* Szánto föld .. a Retyi utra jő ki labbal [Egerpatak Hsz; SVJk]. *1729:* Szanto Föld . . Az also mezőbe(n) vagjon egj dárab a falu kertire jő be lábbal [Bodola Hsz; i.h.]. *1732:* Az eb haton két hold, ezis az Etzken kertre jö bé lábbal [Albis Hsz; BLev. Transs. 10] ✱ *~bal (ki)jár vhová/vmeddig. 1603:* melj feold Jar labbal kj, Berze matene zena füüere [UszT 17/31]. *1624:* Az Kupan njomasaban az Eke utra jar labbal (sz) [Lisznyó Hsz] ✱ *~bal (ki)megy vhová/vmeddig. 1589:* az földuarj Georgy vram kapri[a] taua gattiara labbal ki megien az kapri hataral es földnek labajual ôzue [Földvár SzD; SLt DE. 5. — [a]Kapor (SzD) határában levö). *1616:* harmadik[a] az Remete szegi retre megien labbal [Marossztkirály MT. — [a]Értsd hozzá: föld]. *1672:* szánto föld az Sugoban az Tos emberek Továra megien lábbal [Mezőbánd MT; MbK]. *1676:* Az Falu felet Van egy fold mely labbal csako oszuenyere meghen (sz) [Szentgerice MT]. *1689:* az dobollo felé valo hatarban az közepsö malmo(n) alol mely az Csigolyara menyén labbál (sz) [Bikfva Hsz]. *1737:* nyolczadik[a] ugyan ezen földön döl meg, Szottyor felé menjen lábbal [Ilyefva Hsz; LLt. — [a]Értsd hozzá: föld] ✱ *~bal nyúl vmire. 1671:* vöttem örök áron . . egy kertföldet, mely vagyon Új utca végiben ... lábbal nyúl az Hengzel Ist-

ván uram földire [Kv; KvE 200 LJ] ✱ *~bal reájö. 1613/1640:* egi föld az falu uegen az Czipkesbeli földek jönek labbal rea Keöteöreö föld(ne)kis hyak [Gyalakuta MT] ✱ *~bal reámegy/nyúlik. 1643/1770:* Holványban 1 föld a' Főldek lábban mennek reá [Retteg SzD]. *1665:* vagyon ugyan Házsongárdban egy hold szőlőm Szappan utcai Varga Jánosné szomszédságában, az felső szőlők lábbal reanyúlnak [Kv; KvE 197 LJ] ✱ *~bal rúg vhová/vmeddig* (föld) véggel vhová/vmeddig lenyúlik. *1718/1798:* a' vető utnál ... a' három kutra rug lábbal (sz) [Albis Hsz] ✱ *~bal összeütközik* (földek) véggel összetalálkoznak. *1684:* ezen szély föld véginel más szély föld lábbal őszve ütköznek [Borbánd AF; Incz.V.58b] ✱ *~bal ütközik* (föld) véggel vmeddig ér. *1681/1748:* (A föld) lábbal pedig a' Somberekb(en) ütközik [Balázsfva AF].

35. földdarab/tábla alsó vége; capătul de jos a parcelei; unteres Ende der Ackerfläche. *1710:* Erdélyben tavasszal számtalan cserebogarak támadának[a], kik szerteszéjjel mind a szőlőkben, mind a gyümölcsfákban sok károkat tesznek. Kecén az úr az egész udvari cselédet, s a falusi embereket is ... kihajtatta az ott levő nagy szőlőben, egynéhány zsákot teleszedtenek afféle bogarakkal, s úgy égették meg a szőlő lábján [CsH 311. — [a]1699-ben]. *1732:* A Majorság szölö hoszszaság a lábjátol fogva a tetejéig 70. öl [Erdőszengyel MT/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1781:* egy kis pusza Joszág ... egy Királlyi igaz őllel még méretvén, a Lábja keresztűl ötödfél öl(ne)k teteje keresztűl nyolcadfél öl(ne)k . találtatott [Vaja MT; Ks 66. 44. 17f]. *1810:* a szőllő tetején egy rend leg jobb tseresznye fát űltessen és egy rend körtvély és alma spallért, a szőllő lábján pedig szilva fát [Héderfája KK; IB gr. Bethlen Sámuel ut.]. *1811:* Méretetett meg 3. Singes őllell ... Szt Imrént (!) azon kis Belsö Joszág .. két oldal mértékei ugy feje Lábja és közepe menvén végb(en) az ut felöl valo Lábja vagy also vége 8 öl ... Fenn a teteje vagy felsö vége 7 öl . a Közepe 4 ö és 2 Arasz [Szentimre MT; BalLev.].

Szk: *~bal alá/lejö vhová/vmeddig* (föld) alsó végével rúg vhová/vmeddig. *1593:* Vagion az waros tilalmosa melleth egy eöreök feöldwnk mely tilalmas erdeö Jö az Nemeth Mihalj tanoroka fele ala labbal [Szu; UszT 9/44–5]. *1612:* miklos ferencz tanorokara ièó alá labbal [Kobátfva U; Pf]. *1718/1793:* a' Szász utra jö le lábbal (sz) [Albis Hsz] ✱ *~bal bemegy. 1632:* (Egy erdö) a Köbel kutra megyen be lábbal [Udvarfva MT; Barabás, SzO 367] ✱ *~bal lerúgólag* véggel lenyúlva. *1733:* az Kertek végiben levö Török buzaval . bē vett földek, ki egészszen az hegy tetejéig, le rugollag lábbal merettetet 34 Kőtélre [Kiskerék AF; JHb XXVI/44] ✱ *~bal megdöl* (föld) véggel lenyúlik. *1697:* hoszu bércz alat valo helyben az magunk földunkön dől meg labbal[a] a Patakra megjen le [Ilyefva Hsz; BLt. — [a]A föld].

36. domb/hegy alja; poalele muntelui; Fuß des Hügels/Berges. *1677:* az Pataki hago(na)k az labjan deoleo föld [Doboly Hsz; BálLt 61]. *1810:* szomszédgyai .. a Máj oldal szölöknek Lábjai [Vaja MT]. *1818:* A havasok pedig licitált árokkal s a vevők neveivel következnek esterént Dóbrán Sorka 222 Rft, Szabó Antal huszár katona. Optsina Lábjaival 176 Rft 10 krajcár, Szabó Antal huszár. Köz Rez Lábjával 475 Rft 40 krajcár Szabó Antal huszár [Szárhegy Cs; RSzF 131].

Hn. *1728:* A Kűs resz lábján a ket eger között (k) [Ilyefva Hsz]. *1757:* Nagy óldal Lábján (szö) [Bh; KHn 17]. *1808:* A Nagy verőfeny labján a patak melett a felmenőben (sz) [Köpec Hsz]. *1818:* 'Senge hegye Lábján (sz) [Ilyefva Hsz].

37. *a ház ~án* a szoba végében/sarkában; în colţul camerei; in der Ecke des Zimmers. *1598:* Kis Jstwan Monostor kapubelj darabant ... vallja .. Mikoron minket ketten . biro vram eo kgme oda keoldeot volna Biro Mihalne fogni oda menenk es ott talalük vargha Jmrehet egy hazban Samuel deak hazanal az Azzonnyal de my semmith nem lattwnk hozzajok az azzonj valamj teljes etket kezith vala az legenj penigh az haz laban Al vala [Kv; TJk V/1. 247].

38. *~tól* hátul; în spate/dos; hinten. *1629:* Egy paraszt kályhás kemencze, fa az kályhák alatt mind elől és lábtól is fa lába [Szu; SzO VI, 94 Székelytámadt vár lelt.].

39. *(gabona) a ~án* (gabona) szárán/tövén, learatatlanul; nesecerat; ungeerntet. *1628:* Az búzát sok helyeken az lábán hagyták, meg nem aratták [Kv; KvE 157 SB]. *1705:* Az elmúlt éjszaka a kurucok a sellemberki búzát, aki még lábán volt, meggyújtván megégették [WIN I, 512]. *1706:* 7. köblön vetett arpa meg lábán vagyon [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1735:* most már az Zab még Dragadott mivel hogy az egér meg az lábán meg kezte volt ennj [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.]. *1748:* en vöttem tölle laban egj darabocska Buzat [A.jára TA; Borb.]. *1762:* Itt mindenféle gabonánk a Lábán vész [Szentpál K; TL. Cseh Benjamin lev.]. *1793:* a' mi szegődségünk eö kelmevel nem ugy volt hogy Dézmát adjunk a' földröl hanem egy részit lábán mas részit le aratva . el adtam ... Nagy Marton Györgynek hatod fel forintba [Mezőbánd MT; MbK XII. 98].

40. *(fa) ~án áll* (fa) a tövén, levágatlanul áll; (copacul) este nedoborît; (Baum) ungefällt stehen, auf dem Stamme sein. *1771:* a' mi fa a' lábán állis, azis mind meg vagyon kerekítve s jobb részt kiis van aszalva [Radulest H; Ks 93. XIX. 6]. *1774:* azon Tésla fát a fen irt erdőben a még lábán allottis tudtam hogy melly hellyen volt [Vaja MT; Told. 46/14].

41. régi hosszmérték; picior (veche unitate de măsură); Fuß (altes Längenmaß). *1766:* Váradi Moses Ur Szöllöje Bécsi öl szám szerint ki mérve terjed 1809, mondom ezer nyoltz száz kilentz Quadrát Nemet ölekre és öt Lábra [Berekszó H; JHb XXXIII/30]. *1774:* az hegy kert betűjiben tiz láb kertét tartat [Szentsimon Cs; Hr 10/54]. *1781:* a Gráditsnak felső tágossága kilentz Láb hoszuságu, és hét Láb széleségű | Öt Láb szélességű, hat Láb magasságú Ajto meléki Felső es also kűszőbjeivel edgyűtt nem egészen készültek meg [Őraljaboldogfva H; Kf]. *1785:* Az Uttza felől a Gyümöltsős kőrűl 85 Láb kert [Szu; Ks 73/55]. *1806:* Mechmet Rusztem mint egy 5 láb, 4 hüvejknyi magasságu, tërpétske termetü [DLt 784 nyomt. kl]. *1809:* a Szep Domokos Utzájában . tartotte .. le vono kertett vagy nem, ha igen, hany helyt, vagy Tsak egy helyt, s hany labat tartot ..? [Szentsimon Cs]. *1821:* Az egész Udvarnak keritésébe találtatott Ötvenhat láb Deszka Kert (Uzdisztpéter K; TGsz 18]. *1840:* gyertyánfa darabok mintegy 1 láb 3 czol hoszszu-

ságuak 40 [Km; KmULev. 2). *1854:* égy darab hasznalhatatlan Sövény Kert és 5. Láb Deszka Kert Cserefasasok Jovittás alá valok [Sárd KK; WassLt]. — L. még RSzF 149.]

A görög-római régiségtől kezdve a méterrendszerre való áttérésig, egyes országokban máig használatban lévő mértékegység országonként, sőt egyes országokon belül vidékenként változó nagyságú mértékegység. Erdélyben valószínűleg a 31—26 cm nagyságú *királyi láb* lehetett elterjedve, nem a 33,68 cm nagyságú *selmeci láb* [Bogdán, MMért. 79].

42. kb. matring; scul; Docke, Strähne. *1723:* Nyóltz láb tzérna fejérítve, ki vékonyabb — s — ki vastagabb [Koronka MT; Told. 29/2].

Szk: *öreg ~. 1678:* Az nap vöttem vekony bécsi Czernat matolájat egy egy forintot (!) egy öreg lább(an) f. hat [UtI].

43. *1604:* Chonka bonka Zam adass, dereka ninczen sem laba, megys Jarni Akar, holot feyetis Vóttek[a] [Kv; Szám. 10/XV. 445. — [a]Tothosi Jstuan es Keötelueréö Jllies számadásának címlapjára öreges írással írt számvevői rájegyzés].

44. átv. jel-ű szk-okban; în construcţii cu sens figurat; în Wortkonstruktionen mit abstrakter Bedeutung: *~ alá nem néz* nem figyel/ügyel; nu este atent; er/sie ist nicht aufmerksam. *1680 k./1715 k.:* Sok el butt Kő Sziklák Gállyákat sűllyesztnek Mikor a' Hajosok láb alá nem néznek [Rosnyai, HorTurc. 175] ✱ *~ alá tapod* megaláz; a umili; erniedrigen. *1670:* Hogy penig az emberek sokfelé vonsznak, nem kell azt csudálni; olyan volt a magyarok dolga eleitől fogva, de ugyan az Isten a maga dicsőségit el nem hagyta, tovább is azt láb alá nem hagyja tapodni [TML V, 115 Teleki Mihály Ispán Ferenchez] | magunk, hazánk böcsületit nem kell láb alá tapodni [i.h. 389 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ alatt jár* szem előtt van; a fi vizibil; vor Augen sein. *1710 k.:* gondolám én, hogy az anyámhoz mennem nékem nem jó, mert együtt a fejedelem engem onnét elvitet, vagy ha láb alatt járok, valami csavargó csoport megfoszt | én bizony féltem bátyámat hadastól, meg kellene néki írni, hogy láb alatt ne járjon [BÖn. 563,766] ✱ *~ alatt talál vmit* kézügyben talál vmit; a găsi ceva în drum; etw. bei der/zur Hand finden. *1653:* Ebben az esztendőben szent Márton nap[a] után Báthori Gábor fejedelem Szeben városát megvevé, és nem tudom mi okon — de Szebenből kitolyta vala a szászságot és feldúlatta a miket láb alatt talála [ETA I, 103 NSz. — [a]Nov.11] ✱ *~ alól elolt* eltesz láb alól, elpusztít; a omorî pe cineva; beiseite schaffen, umbringen. *1678:* Mi azon vagyunk, ha Paskó idejű Fogarasban, eloltsuk láb alól, többször vissza ne menjen [TML VIII, 29 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *~ alól eltehet* elpusztíthat/veszthet; a putea omorî pe cineva; umbringen können. *1710:* Bánffy Dénes halála után Teleki Mihály kezeire vette vala a gyeplőt, de mégis nem folynak vala minden dolgai úgy, amint kívánja vala, mert Béldi Pál nagy okos úr lévén, nem engedi vala meg. Teleki Mihály azért minden practicáját arra kezdi fordítani, hogy Béldi Pált is eltehesse láb alól [CsH 123. — 1675-re von feljegyzés]. — L. még CsH 116 ✱ *~ alól eltesz* megkaparint; a pune mîna pe ceva, a acapara; ergattern/wischen. *1710:* Mihelyt meghala[a], Naláczi, Teleki, Inczédi Pál, ami belső értéke, pénze marada, eltevék láb alól s magok között felosztták, a fiának kevés marada [CsH 221. — [a]Apafi Mihály] ✱ *~ alól eltisztít/veszt* elpusztít; a omorî; umbringen, vernichten. *1619:* hiszem jobb, azmint magát arra ígíri, hogy az hatalmas császár[a] ellenségit olyan láb alól tisztítsák ő magok el, ne az hatalmas császár [BTN[2] 266. — [a]A török szultán]. *1673:* némelyek az országot is örömest felforgatnák, csak némelyikünket veszthetnék el, ördöggel, törökkel, mindennel ijesztvén másokat is, ha ezt-amazt (nevezet szerént engemet) el nem vesztenek láb alól [TML VI, 430 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz] ✱ *~ alól elvonja magát* eltűnik a nyilvánosság elől; a se face nevăzut, a dispărea; vor der Öffentlichkeit verschwinden. *1671:* Csató Albert is tegnap jüve ide Husztra. Mondja, maga írta meg Rákóczy Ferencz uram, hogy bizonyos ideig vonja el magát láb alúl [TML V, 545 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *~áról el/leejthet* elpusztíthat/veszthet; a putea omorî; umbringen können. *1710:* (Az urak) midőn látnák, hogy a fejedelem[a] levis, együgyü ember, s könnyen tisztséget, jóságot nyerhetnének tőle, sőt akármit elcsalhatnának, de Apafi István szüntelen mellette levén, őmiatta nem boldogulhatnának, practicálódnak vala, miképpen ejthetnék el lábáról | Csak az egy Kornis Gáspár marada meg, kit Teleki Mihály le nem ejthete lábáról, és ha sokáig él vala, vagy ő elvesztette volna Teleki Mihályt, vagy Teleki őtet, egyik megesett volna [CsH 100, 152. — [a]Apafi Mihály] ✱ *~áról lecsal* **a.** becsap; a înşela/păcăli; übertölpeln. *1664:* Igen résen legyen az füled s magadra vigyázz, hogy a lábodról le ne csaljanak [TML III, 34 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1710:* Páter Forstall credentionális leveleket vévén a császártól .. elmene Zrínyi Péterhez, és midőn sok esküvésivel lecsalta volna lábáról, elsőben a maga fiát adá melléje, hogy Bécsben elvigye a császárhoz [CsH 81. — 1670-re von. feljegyzés]. — **b.** nőt elcsábít; a seduce; (Frau) verführen. *1723:* Porcsira beszellette, hogy Léány korab(an) Felso Ilosván[a] Kukura Kosztin ugj Tartotta őtett mint maga gyermekit; akkor Egy orosz Legeny is ott lakott . . és őtett az labarul le csalta, s eszt az Orosz Mihályt néki ott Csinalta [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Gajinán Lupul (68) vall. — [a]SzD] ✱ *~áról lecsalatik* becsapatik; a fi înşelat; übertölpelt werden. *1710:* Zrínyi Péter álnok practicával csalatott le lábáról páter Forstall által [CsH 83] ✱ *~áról leejt* elpusztít/veszt; a omorî; umbringen. *1710:* Mikor látná Teleki Mihály, hogy a magyar dolgokot nem promoveálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béldi kirontják a kezeiből: evégezé, hogy mind a kettőt leejtse lábokról [CsH 109. — 1674-re von. feljegyzés] ✱ *~at ad vkinek* lovat ad vki alá; a încuraja; jm ein Pferd geben, jm Raupen in den Kopf setzen. *1698/1699:* Az en Cziganyim egetèsel fenyegetèk az falut . èn edgyiknekis labot e fēlére ne(m) adok, sōt talam a felét eō kglmenèl jobban tilalmazok es Gyülelek [Cege SzD; WassLt Ilyés Gábor szb Vas Györgyhöz]. *1812:* felvétetik Anutza Gyuanesze panaszsza a' Fija Dán Gyuanye ellen hogy az Fija a' Kamarábol ki taszigalta, és sem illendő keppen nem betsülli sem nem ád enni a feleségének lábat ád hogy ōtett motskolja [Petrilla H; JF 36 Prot. 7–8] ✱ *~at kaphat* támaszt kaphat; a putea primi sprijin; Rückhalt bekommen können. *1657:* Ezek között, mivel az új és ifiú fejedelemnek mind anyjostól és öcséstől igen nehéz dolgaik valának fenn, az én gonoszakaróimnak

ellenem való practicájok ártalmason lábat nem kaphat vala, és az ifjú fejedelem engemet kételenségből böcsül vala [KemÖn. 308]. *1664:* úgy induljon afféle begördétett konkolyokból egymás ellen való gyanoságra, annál inkább gyűlölségre, egyenetlenségre, hogy abból is az olyan konkolyhintő szegény haza aemulusinak, s inimicusinak az olyan egyenetlenségből várandó reménségek lábat ne kaphasson [TML III, 185 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] ✱ *~at vehet* erőt vehet, erőre kaphat; a putea prinde puteri; erstarken können. *1585:* Vegesztek Varosul . hogy Nem illendeo volna mostan az Jdegen p(ro)catorokat be hozny, Amegh az teorwenyreol irot Articulusok ualaminemeo erót, es labot, vsust, nem vehetnenek [Kv; TanJk I/1. 9] ✱ *~ra áll* talpra áll; a se pune pe picioare; (wieder) hochkommen. *1662:* Kemény Simon uram üsse ki az álmot a szeméből, serkenttesse az embereket odaki, az kik segíthetik dolgunkat, mert bizony Bethlen János és Haller Gábor azon vagyon, hogy soha lábra ne álljunk [TML II, 263 Ebendi István Teleki Mihályhoz]. *1678:* A ki itt mi köztünk megesik, nem áll könnyen lábra [TML VIII, 214 Székely László ua-hoz]. *1711:* Az bizonyos, ha a fővezér igaz szolgája lett volna a császárnak, s bárcsak harmadnapig várakozott volna, a muszka cár, mind táborostól vagy éhel döglött volna meg, vagy mind maga a cár, mind az egész ármádája a török rabságában esett volna, és avval a nagy barom haddal mindjárt mehetett volna Muszkaországban, s végképp elpusztíthatta volna, soha többször a muszka lábra nem állott volna [CsH 470–1] ✱ *~ra állathat* talpra állíthat; a putea repune în picioare (pe cineva); jn hoch/emporbringen können. *1662:* nem én voltam-e a váradi kapitány, s az én kegyelmes uramnak volt-e s nincsen-e tíz-tizenkétezer szablyája az én kezemben . nem állathatom-e még egyszer lábra és helyibe, méltóságába az én jó kegyelmes uramot? [SKr 394] ✱ *~ra kap* erőre kap; a prinde puteri; erstarken. *1657:* Bethlen Gábor halála után lött változásban esmét kezdett vala lábra kapni[a]; de ottan succedálván Rákóczi György, az ország statutumi szerént propter judaismum[b] convincáltaték s megfogattaték [KemÖn. 256. — [a]Pécsi Simon. [b]Szombatosság]. *1672:* Ezen János és Pál lábra kapván, útat nyitának annálinkább az országnak és lőn oly harcz, minemű régen Erdélyben nem volt [TML VI, 367 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* Teleki Mihály Istennek büntető ostora volt Erdélyben, ő pedig a magyarországi mótusok alkalmatosságával kapa lábra s onnan hozá be közinkben ezt a hosszas nyomorúságot [CsH 61] ✱ *~ra tesz* tönkre tesz; a distruge; zugrunde richten. *1837:* a részeges Magyari Gyuri másokkal nagyokat ászik, talán már az utolso hordo bornak vernek seggire .. ezek rövid időn lábra tészik a szegény Léánykát Tisztelendőséged ezen pazérságot ne hadja soká harapozni kövessen el mindent, mert Tisztelendőségednek a Törvény — de az igaz bírois satisfaceál [Ó-Torda; TLt Praes. ir. 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.] ✱ *egyenes ~bal követ vmit* következetesen kitart vmi mellett; a rămîne statornic în ceva; bei einer Sache folgerecht be/ausharren. *1662:* a vezérnél audientiája lévén, a tolmács által, amennyire lehete, rövideden kiterjeszté bátyjának, Bethlen fejedelemnek[a] is az fényes portához való hűségét, mellyet maga is ifjúságától fogva igyenes lábbal követvén, hatalmas győzhetetlen császároknak nagy hűséggel igyekezett volna szolgálni [SKr 162–3. — [a]Bethlen Gábornak] ✱ *fejetlen ~ak vagyunk* pásztora vesztett nyáj vagyunk; sîntem ca o turmă rămasă fără păstor; wir sind eine Herde, die den Hüter verloren hat. *1678:* Mi Uram Kegyelmed nélkül valóban fejetlen lábok vagyunk, Kgdet kérjük felette igen ... bennünket maga jelenlétével megörvendeztetni méltóztassék [TML VIII, 243–4 a táborban levő consiliárusok Teleki Mihályhoz] ✱ *gyenge ~on áll* rossz állapotban/helyzetben van; a fi într-o stare/situaţie deplorabilă; sich in schlechtem Zustand befinden. *1812:* Falu Erdője nevezet alatt lévő őt darab Erdőket ... ezt a' falu használta s használja mais, de gyenge lábon áll [M.lapád AF]. *1823–1830:* 18000 lakosok vagynak itt, különböző vallásúak, mégis az univerzitás a róm. katolikusoké, s tartja a moguntiai elektor, gyenge lábon áll, mint a több pápista univerzitások is Németországban [FogE 246] ✱ *(igen) ~ alatt vagyon* **a.** igen szem előtt van; a fi prea tentant pentru cineva; allzu sehr vor Augen sein. *1658:* Édes Öcsém uram, ím kevés jószágocskám számát ő nagyságának oda küldöttem; Kegyelmedet kérem, szerezzen levelet ő nagyságátúl, maradhatna meg kevés jószágocskám. Igazán mondom ... leginkább gáldi jószágomat féltem, mivel az igen láb alatt vagyon [TML I, 119–20 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1671:* az lévén az török parancsolatja hogy kiadassanak, nem bátorságos Huszton való lakások az szegény atyafiaknak; ne lennének ott láb alatt [TML IV, 530 Keczer Menyhért ua-hoz]. — **b.** mindenki járja/tapodja (a földet); a fi umblat de toată lumea; ein jeder tritt (den Boden). *1842:* ezen hely sem Erdőnek, sem Szántonak haszonnal nem birattathatik, mivel Falu hellyei kőzőtt, és az ország uthoz is közel lévén, láb alatt vagyon [Kakasd MT; DE 2] ✱ *Isten ~ra állít* Isten meggyógyít; Dumnezeul mă face sănătos; Gott heilt/macht gesund. *1786:* Hoszszas betegségem mián hogy hátra maradása ne légyen a Téli munkának azt nem tagadhatom, de ha az Isten lábra állitt, azon lészek hogy ki potoljam [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *jobb ~ra áll* jobb helyzetbe kerül; a ajunge într-o situaţie mai bună; in eine bessere Lage gelangen/raten. *1816:* Meltoztasson .. a' következendő időkre parantsolni, ugy tolám még valaha a Constitutio meg tartása közönseges fog lenni és lassan lassan jobb lábra fognak a' Verős kovatsok is állani és még Ngodat a' Régi Törvények viszsza hozásáért áldani fogják és fogjuk . A' Torotzkai Verős Társaság Közönségesen [Torockó; TLev. 9/46] ✱ *lassú ~on járó dolgok folyása* késedelmeskedés; întîrziere; Verzögerung/zug. *1798:* Elég kár, hogy a mi leveleink olly ritkánn váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábonnjáro dolgok fojása az oka [MNy XLVI,153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz] ✱ *más ~on áll* jogi helyzete más; a avea situaţia judiciară schimbată; seine Rechtslage ist eine andere. *1800 k.:* Mint hogy azon Zálog még akkor resolvaltatott, s elenyészett, és ma más lábon áll ā Szurdoki Jószág, azért ezek[a] haszontalanok [JHbK XLIII/33. — [a]A birtoklevelek] ✱ *micsoda ~on áll* milyen helyzetben van; în ce situaţie se află; in was für einer Lage sein. *1796:* Jénába . a Litteratur Zeitung irójával is beszéltem, és jó rendin kitanultam, hogy mitsoda lábon állanak. Van vagy 300 dolgozó tagjok [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel felj.] ✱ *minden a régi ~ra*

(vissza)áll minden a régi mederbe visszatér; revine totul în făgaşul cel vechi; alles kehrt in das alte/gewöhnliche Bett zurück. *1823–1830:* Körmendi Gábor prokurátorságot folytatott, mikor én nála laktam, akkor a fiscalis procuratorságból a Josephianum Systhema szerint syndicus volt a neve hivataljának, mikor megint mindenek a régi lábra visszaállottak, ismét fiscalis procurator lett itten Küküllő vármegyében | 1790-ben meghalt II. József, ekkor .. a királyi tábla Marosvásárhelyre visszamegy, és minden igazgatások formái a régi lábra állnak [FogE 89, 93] ✱ *nagy ~at vesz* bátorságot vesz; a prinde curaj; Mut fassen. *1765:* A Szólga Birák ő Kgylmek nem értvén az Jobbágyok Szólgálattya iránt kiadott Királlyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztság az ő földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. CI. 7] *1783:* a nagy praevaricatio a tilalmas erdők pusztitása iránt igen nagy lábat vévén, praetendalta a Város Confuxussa a Biráktól hogy adgya fel kik voltanak a leg nagyobb praevaricatorok [Torockó; TLev. 10/3] ✱ *nehezen vehet ~at* nehezen sikerülhet; a putea reuşi/realiza cu greu; schwerlich gelingen können. *1672:* Az közönséges barátkozás az németekkel nehezen vehet lábot, mivel sok az lator ember [TML VI, 166 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *semmi ~a nincsen vhol vkinek* semmi támasza nincsen vhol vkinek; a nu avea nici un sprijin nicăieri; irgendwo eine Stütze haben. *1618:* ítílem, hogy az báthorista uraim köszörölhetik fogokot, de bizony az faképnél fognak maradni, itt benn bizony most semmi lábok nincsen, annyira végére mentem s annyira jóakarója most Nagyságodnak az egész Porta [BTN[2] 139] ✱ *vki ~ai alá tétetik* vki hatalma alá vettetik; a fi supus cuiva; unter js Gewalt gebracht werden. *1710:* A szegény hazafiai már azoknak lábai alá tétetvén és mint idegenek idegen országban, minden becsület, tisztség nélkül házoknál ülvén, az egész tanácsot az idegenek ellepték vala, mint Teleki Mihály, Naláczi István, Székely László [CsH 158. — 1681-re von. feljegyzés] ✱ *vki ~ai eleibe/~aihoz/~ainál (le)borul* vkihez alázatosan kéréssel járul; a înainta cuiva o cerere cu umilinţă; sich an jn mit ehrfürchtiger Bitte wenden. *1702:* nagy alázatossággal Felséged lábai eleibe borulván esedezünk, méltoztassék a' Felséges Császár e' mi alatson, de mélto panaszunkot tekintetbe venni [Torockó; TLev. 4/3. 1]. *1755:* Le borulok a Ngyd lábainal és reménkedem alázatoson [Albis Hsz; BLev.]. *1765:* Alázatos Instántiánk által, kételenítettünk Nagtok lábaihoz le borulni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1833:* kéntelenek vagyunk Nagysád lábaihaz borulni [Torda; TLt Praes. ir. 1534. — A tordai kenyérsütőnék könyörgő lev. Ugron István főispánhoz] ✱ *vki ~ai vhol benn lesznek* vki vmely helynek birtokában lesz; a ajunge în posesia unei localităţi; jd wird in Besitz irdendeines Ortes sein. *1662:* csak az váras megholdoltatására is a fejedelem, Rákóczi György[a] nem olly könnyen juthat vala, főképpen, ha a fejedelem lábai ott benn nem lesznek és minden jó dolgokban zavart nem csinálnak vala [SKr 493. — [a]II. Rákóczi György] ✱ *vkit ~ához köthet* vkit magához láncolhat; a putea ataşa pe cineva de sine; jn an sich bannen können. *1619:* Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratokat, mert az bizony soha nem lészen, mert az én uram nem kötheti lábához mind az széles pusztán járó latrokat. Ha ország kell, szablyátok legyen s őrizzétek magatokat [BTN[2] 232–3]. *1672:* ű nagysága senkit nem köthet az lábához [TML VI, 315 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *vki vhol hagyja a ~a nyomát* vki vhol otthagyja keze nyomát; cineva lasă urme undeva; jd die Spur seiner Hände irgendwo lassen. *1676:* Édes Bátyám uram, igazán páter Jósa itt hagyá a lábanyomát. Ugyancsak az égetést nekik tulajdonítom [TML VII, 235 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *vki vkinek ~aihoz leteszi fejét* kb. vki előtt hódolattal meghajol; a-şi pleca capul; sich vor jm mit Huldigung/ehrerbietig beugen. *1704:* Felmegyen maga, és az őfelsége lábaihoz letévén fejét, akár életre s akár halálra kész, hogy őfelsége megítílje, ha vétkes-e vagy sem [WIN I, 117] ✱ *vki/vmi ~ra való állítása* **a.** vki talpra állítása; punerea pe picioare a cuiva; js Wiederaufrichtung. *1714/1781:* Édes Ura meg irt első Urától való gyermeki nevelésekben, és azoknak lábra való állittásokban igen nagy szeretetit, és atyaságát eő Nagysága mutatta [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3.468]. — **b.** (per) elindítása; intentarea acţiunii; Ingangsetzung (eines Prozesses). *1772:* az Perek inditásában lábra valo allitásában s follytatásában .. sok költséggel kell élni [Nagylak AF; DobLev. II/436. 1b] ✱ *vmely földet ellenség lova ~a nem nyom* vmely földön ellenség nem tapos; inamicul nu încalcă pămîntul respectiv; irgendeinen betritt/stampft der Feind nicht. *1657:* az haza földét ellenség lova lába nem nyomta, sem hada nem ruináltatott ez boldogtalan 1657. esztendőbéli hadakozásig [KemÖn. 30]. *1662:* azt az igen erős havasok között levő szép földet[a] még soha ember emlekézetire ellenség lova lába nem nyomván a fejedelem dolgainak sokat szolgálhatnának | Nagybánya vidéke és a Szamosköz gyönyörűséges, igen népes rakott föld, mellyet a lengyelek kiütések előtt sok üdőktül fogva ellenség lova lába nem nyomott vala [SKr 654–5. — [a]Csík és Gyergyó földjét] ✱ *vmely ország vki ~aihoz hajol* vmely ország vkinek meghódol; o anumită ţară se supune cuiva; irgendein Land ergibt sich jm. *1619:* Azok az országok mi végre akarnak az hatalmas császár lábaihoz hajolni, s azvégre-é, hogy adót s ajándékot adnának az hatalmas császárnak? [BTN[2] 343].

◇ **Sz.** *1727/1793:* én már vénségemnek lábait szintén az Kengyelben tőttem [Ádámos KK; MvLev.].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lábabeli I. *mn* lábán levő; din/de pe picioare; auf den Füßen befindlich. *1584:* Zekeres Jacab vallia Ezt hallottam Daroczy Janosnak Zayabol, Im vgmond Annyeba Iutek hogy ha Adossagomat megh fizetnem, tala(m) az Labombely czipelewseom sem maradhatna meg [Kv; TJk IV/1. 308].

II. *fn* lábbeli; încălţăminte; Schuhwerk, Fußbekleidung. *1655/1754 k.:* (Az inasnak) Ura köntősére szorgalmatos gongya lévén mindennap meg tisztogassa és mindenkor Ura lábabelit tisztán tártsa | tartozik az Urais néki esztendőnként egy egy kender szál Ingel és Lábravalóval, es a' négy esztendőre egy mivelő ködmennel és élégséges lábabelivel [Kv; ACJk 32]. *1662:* Pápai János . öreg, testes, kövér legény voltára minden ruhájától, csak lábabélitől is megfosztatván, gyalog, mezitlábbal hurcoltatott, korbácsoltatott [SKr 439]. *1690:* it az falub(an) tekeregh .. ronszos állapottal vagyon, lababelys ninczen [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1702:* Lababelit a menyit el viselhet[a] [Dés; Jk. — [a]Tartozik ad-

ni a gazda az inasnak]. *1722:* Szolgálotis küldette(m) . kiván kész pénzt f 13. 2. Inget edgy Rokolját ... Lababelit ā mit ott el szaggat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

lábacska 1. talpacska; picioruş; Füßchen. *1772:* Ezüst .. Egy Asztal kezepére valo Tábla négy lābatskájával [Egeres K; Ks].

2. hintórészecske; parte de caleaşcă; Wagen/Kutschenteilchen. *1780 k.:* az hamu szín hintora ... atsígának (!) egj srof házat meg vágtam hátul az bakan xr. 6. az két kis lábatskáját ki tottam az magam vasambol xr. 6 [Szászváros; BK].

3. földtáblácska; parcelă mică; Schlägchen. *1737:* Az Szorosban lévő Lábocska [Nagyida K; Told. 11/73]. *1747:* Méltoságos Aszszonj Toldalagi Mihályné Asszony Nyilljátol fogva elé menvén az emlitett Méltoságos Aszszony eö Ngā Csegljes Lábotskája (:melj Csegljes Foldetske fekszik a Méltoságos Ur Földvári Ferencz Ur Láb földgyei között:) [i.h. 9]. *1756:* A Csolti Hidnál valo Lábacskát . fel szántván ... bé vetette [Szakatura SzD; TKl Pap Gábor (28) jb vall.]. *1764:* a hól ezen föld vagyon Bődi tsűrecskémet éppen a tájékján tsináltattam lévén nékemis ott a Borzási Határban ... edgy kis lábotskám [Bethlen SzD; Ks 8. XXXIII. 12]. *1767:* Bab föld nevezetű Lábotska a' Bértzen [Mezőbodon TA; Torma]. *1772:* A Két Fűznél két Lábocska egymás mellett [Kozmás Cs; EHA] | A Gorbó völgyiben égy labotska | Ezen fellyűl égy Lábatska [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1776:* A Felhágó nevezetü Hellyben lévö Lábatska [Szövérd MT; Hr]. *1776/1823:* A' Kurta Láb nevezetű helyben lévő Lábotska [Gerebenes MT; KelM]. *1788:* Ez a' Lábotska hoszszára meg meretvén találtatott ... ket száz ölnyinek [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *1832/XIX. sz. köz.:* A' Csetelkéböl ki jövö uton fellyül valo lábotska [Novaj K; HG Thorotzkay lev.].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány táblácskányi (szántóföld); de un anumit număr de parcele; einige Schlägchen großes Ackerfeld. *1756:* A' Tavalji esztendőb(en) a' Dézma buzának a' szépit el tsepeltetvén Molduán Vonya külőn magának belőlle egy Lábatska földet bé vetett [Galac BN; WLt Lukáts Onul (60) jb vall.].

lábacska-föld lábföldecske; földtáblácska; parcelă mică; Schlägchen, Ackerfeldchen. *1788:* Vagyon a' Kőblős Lászlo ur udvara felett valo Hegyen kivűl fetske farku Lábatska Föld [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

lábadoz gyógyulgat; a fi pe cale de vindecare, a intra în convalescenţă; (langsam) genesen. *1659:* Az hugod, Sztepán Ferenczné felől írhatom pedig, hogy az Isten azt cselekeszi, a mint látom, hogy a sok kevéssé válik, mert az gyermeki mind feküsznek, hogy talán mind meghalnak, Istók pedig meg is halt. Ersók is most lábbadoz, de ő régtől fogva mind beteg volt [TML I, 342 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

lábal l. lábol

? **lábál** kb. vmivel szembeszáll vmi ellen rugódozik; a se opune/împotrivi; sich widersetzen/entgegenstellen. *1642:* Intelek arrais Atyai indulattal, hogy Jambor I(ste)n felök es egy mas szeretök legyetek ... az Anyatokat meg böczűllyetek, hogy az Tiz poronczolat ellen ne lábállyatok, es az I(ste)nnek sulyos büntetese ne szallyo(n) fejetekre [Fog.; Told. 1].

labanc I. *fn* 1. (kuruckori) császári katona; lobonţ; kaiserlicher Soldat (in der Kurutzenzeit). *1675:* Bár az Szilágyra lenne jobb vigyázás, jőnének valami hadak ki. Ha több pénz nem lesz, az végbeliek a nélkül maradnak, ha most megmaradnak is, mert noha sok lött s leszen ma is labancz, de ha kivetünk is benne, úgy is lesz ötezer ember ez, ha el nem mennek [TML VII, 117 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1687:* láttam hogy Udvarbiro Vr(am)hoz s tudo(m) is, hogj sok Labancz járt ott ittak tánczoltak, mellyet Hadnagy Vr(am) nem engedett volna, ellenzetteis, affelettis esett az veszekedés, miért jártatya magához az Labanczokat [Szilágycseh; GramTr VIII Somogyi István (50) a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.]. *1687 k.:* Templom eszközei[a] — Ezeket mind el vitték a' Labanczok [Szövérd MT; MMatr. 123. — [a]Köv. a fels.]. *1693:* Fejér Sophi akar el valni hútetlenül el ment Ferjetül Szabo Petertül, mivel már hét esztendeje hogy el ment .. Labanczokkal ment el [SzJk 269]. *XVII. sz. v.:* Tudom azt nylua(n), hogy az Labonczok előt el kelle futnunk . it az haznal az Szekely Andras vra(m) jovaib(an) fel rakatanak az mi rea fert [WH. Joannes Füzesi alias Laposi junior (25) prov. vall.]. *1700:* Rácz Labanczok mindenemből kifosztottak [KemLev. XXIII. 2112]. *1704:* Ma voltam a generálisnál, mikor megvittem a vásárhelyiek levelét, amelyben írták, hogy feles kurucok mentek volna Görgény alá, honnan az ott lévő labancokat dissipálták, bennek meg is öltek [WIN I, 64]. *1710:* amely magyarok penig a császár hűségiben vadnak és a császár mellett hadakoznak, labancoknak hívatnak, bizonytalan eredetből, némelyek úgy magyarázzák: labanc, azaz lobbancs, mivel a németek puskával szoktanak inkább harcolni, mint karddal, a puskapor penig fel szokott lobanni [CsH 92 — 1673-ra von. feljegyzés].

Szk: *~cá lesz. 1679:* mind labonczczá löttek volna a hadak, meg nem tarthatták volna a hadakat [TML VIII, 468 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. (a kuruc korban) császárpárti személy; susţinătorul/apărătorul cauzei Imperiului habsburgic în timpul mişcării antihabsburgice din Ungaria; kaisertreue Person (in der Kurutzenzeit). *1714:* Csonka Gjörgj Vram be jöven edgjnihanyod magával, Szedte maga melle az itt körül Tekergö katonakat s engemetis, Viven Szásznyíresre hajtottunk el onnet egj csoport ökröt, de ugymint Labonczét [Dés; Ks 26. XIII Joh. Nagy (37) jb vall.]. *1718:* találtam Madarasi Péter nevü labontzot, maga kerkedék nékem hogj üdösbik Komsa Kelement meg verte [Márkos Hsz; Ks 90]. *1722:* Komsa Kelement .. Madarasi Péter nevü Labontz verte meg [uo; i.h.]. *1753/1781:* A Tutor[a] Labontz lévén miveltette az oeconomiat, a kurutz távozván maga is itt a kastélyban lakott fegyver viselö néppel [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194. — [a]Br. Jósika Imre].

3. (kuruckori) császári had; oaste de lobonţi; kaiserliches Heer (in der Kurutzenzeit). *1686:* az loboncz Hunyadrol elment [SzZs 504]. *1702:* az nagyobbik Fiam Tivadar . nékem tagadhatatlan ides Fiam és mikor az laboncz előt el futottunk akkor vittem magam oda Gyir-

gyob(a) All Faluban [Göc SzD; WassLt Szarák Demeter (60) jb vall.].

Hn. *1754:* a' mely főld a' Labontzok árkán innen az útig lejő [Gyula K; BHn 128]. *1769:* Loboncz révire menöben (sz) [Dengeleg SzD; EHA].

II. *mn* **1.** (a kuruckori) császári hadsereghez tartozó; care ţinea oştirii de lobonţi; zu dem kaiserlichen Heer (in der Kurutzenzeit) gehörend. *1687:* Tudodé ... ha ā Csehi Hadnagy, Bihari Gyeőrgy . Tavaly Labancz Szabad Legényeket fogadott bé ajándékért, kik az Csehi katonákkal Tolvajkodtak? [KSz; GramTr VIII vk].

Szk: *~hajdú. 1710:* Csíkban a gyimesi passuson mind német, mind labanc hajdúk valának[a] [CsH 338. — [a]1703-ban]. — L.még CsH 348, 446.

2. labanc tulajdonát képező; care este proprietate de lobonţ; den Besitz eines Anhängers des Kaisers (in der Kurutzenzeit) bildend. *1708:* a Csordába(n) leve(n) egj Kerekessek őkre azt mondá hogj ez Pap Jánose Labancz marha, mellyet hűttel kellet meg mentenünk hogj nem Pap János Urame [Velkér K; Ks 101].

3. *~ nevezete alatt* császárpárti meggyőződés okán; pe bază de convingeri intră în rîndul lobonţilor; infolge kaisertreuer Überzeugung. *1716:* az elmult Esztendőkben az Nimet vitézek alkalmatosságával az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikot rontotta pusztitotta [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Szn. *1683:* Labancz Miklos vram [Dés; Jk]. *1748:* Laboncz Gábor zs [Szentegyed SzD; WassLt]. *1758:* Laboncz Petru [Sztina v. Nyárló Sz; Mk III.XXIV/464]. *1775:* Joannes Labontz gy.kat. [Kvh; HSzjP]. *1786:* Laboncz Mihók [Csekelaka AF; KP]. *1794:* Laboncz Mihaly [Kv; KovCLev.].

Hn. *1769:* Malé főld az Loboncz revinel alol [Dengeleg SzD; EHA]. *1790:* Labantz kőnél (k) [Magyaró MT; EHA].

labanckodik labancoskodik; a intra în rîndul lobonţilor; als Anhänger des Kaisers tätig sein. *1711:* azt mondá Gegó Peter, nemis azért viszszük el hogy meg őljük őket, hanem ne lobonczkodgyanak itt továb [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 Orban Matene Anna (35) pp vall.]. *1753/1781:* Kriszte Kosztandin . B. Jósika Imre eő Nagyságával mind végig Labontzkodott, és a kastélyban is sokat lakott [Cseb H; JHb LXXI/8. 229].

labancos 1. labanc-párti; care face parte din rîndul lobonţilor; Anhänger des Kaisers (in der Kurutzenzeit). *1705:* akik bejöttenek a faluba . prédálják őket, azzal szidván, hogy labancosok [WIN I, 616].

2. *becsm* **Szk:** *~ ördög adta* drăcia dracului; verteufelter Anhänger des Kaisers, Teufelskerl. *1707:* mikor Viski Pal Ur(am) megh kőtőztette Czigan Andrast Labonczos Őrdőg attanakis Szidta [Rőd K; Ks 33. II. 1].

labancság 1. (kuruckori) császári had; oştire de lobonţi; kaiserliches Heer (in der Kurutzenzeit). *1710:* Az lobonczság az szatmári hídhoz elment volt, Szatmárt lévén egynehány kurucz, azokkal öszvepuskázván, elmentek [SzZs 284].

2. (kuruckori) császárpárti katonai szolgálat; serviciu militar în oştirea lobonţilor; kaisertreuer Militärdienst (in der Kurutzenzeit). *1719:* Ez előt őt vagj hat esztendővel azon ember titkon vagj nyilván fogadotté iffju legenyeket és házas embereket is kezeket bé vevén hogj eő katonai legjenek, es eő Hadnagjok leszen, labonczsagra vagy kuruczsagra igyekezetté? [Dob.; RLt vk].

lábas I. *mn* **1.** lábra/lábakra készített; prevăzut cu picioare; auf Füßen stehend. *1656:* egy darab fogas labas | az falba szegezve 2 darab fejer fogas egyik labas masik parazt [UF II,96, 150]. *1715:* Két Asztal egyik labos jo Fris [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1736:* a nyolczadik és kilenczedik pohárszékek különb-különbféle fedeles, lábas, lábatlan, fedél nélkül, öreg, apró kristályokból állottanak [MetTr 369]. *1774:* Egy Brassoban készitett gyontáros bőcsü lábos, aestimáltatott den. 48 [HSzj *gyontáros-bőcsü-lábas* al.].

Szk: *~aprószék. 1679:* Labas, negi szegű, apro szék nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79] ✱ *~ ászokfa. 1681:* Kulcsár Haza . Vagyo(n) ezen házban Eczetes tarto Lábas ászok fa Par. 1 [Vh: VhU 527] ✱ *~ asztal. 1632:* Egy paraszt labas aztal N. 1 [Fog.; UF I, 131]. *1636:* Vagyon az hazb(an) kett hoszu ueghig ereő bellett fejer pad szek, egy felszer labas fejer aztal [Siménfva U; JHb Inv.]. *1681:* Ezen házban vagyon fenyő deszkákbul jó módgyával csinált egy eöreg lábos asztal ennek mellette álló két fenyő pad székekkel edgyütt [CsVh 90]. *1750:* az Tselédhazba vagjon egj Fenyő Deszka lábas Asztal [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2] ✱ *~ cérnatekerő. 1679:* Asztalos csinalta keregded labas, czerna tekerő, vagi gombolyető nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 101] ✱ *~ deszkafogas. 1656:* vagjon az falhoz szegezve eöt labas deszka fogas [UF II, 128] ✱ *~ deszkaszék. 1679:* Bőcző alá valo labas deszka szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22] ✱ *~ fogas. 1656:* Labas fogas az falban szegezve, nro. 3 | Fen az falban szegezve, 3 darab fejer labas fogas [UF II, 127, 163] ✱ *~ iskatulya. 1733/1813:* egy tarka aranyos Lábos iskatullya [Kv; SLt XLII. 6. 25 P.Horváth Krisztina hagy.] ✱ *~ láda. 1674:* Szebeni Nemzetes Vayda Gáspár Uramnál az tisztességesseb, ucza felől valo, also Szobáb(an) vagyon egy hoszszu szépen festet lábos nagy ládám [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1698:* Más nagj Lábas Rakot Ládában . Egj fejeres [Köröspatak Hsz; HSzjP] ✱ *~ lyukasztó szék. 1810:* Két lábos jukaszto Szék [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18 szíjgyártó műszerek közt] ✱ *~ mosdó. 1589:* A haz szuksegere valo Eggyetmas aprolek vetel. Vóttem ... Egy labas Mosdot f.d. 12[a] [Kv; Szám. 4/XI. 43. — [a]Fels-ből kiemelve]. *1636:* Vagyon egy labas mosdo [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *~ mosogató cseber. 1679:* Lábas mosogato Cseber nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 115]. *1797:* Mosogato lábos Cseber 1 [Köbölkút K; CU]. *1848:* Három mosogato Lábos Cseber 50 xr [Szentimre MT; Born.G.XXIVd] ✱ *~ padszék. 1656.* az fal mellett 3 labas bellett padszék [UF II, 123] ✱ *~ parasztasztal. 1681:* Labas paraszt asztal Nro 2 [Vh; VhU 545]. *1739:* egj paraszt lábos asztal [Kv; Pk 6] ✱ *~ szék. 1656:* Vagjon .. kerek csinalo 2 labas zek. Jbidem farago labas szék [Fog.; UF II, 148]. *1679:* Hoszzu Locza alá valo lábas székek Par 17 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96]. *1681:* Két szél deszkabol állo Labas szék Nro 1 [Hátszeg; VhU 598] ✱ *~székely szekrény. 1675:* Madarason levő Zalagos udvarhaz kővetke-

zik ez szerent . . Ket Labas szekely szekreni [Mezőmadaras Mt; Borb. II néhai Makai Mihály inv.]. *1677:* egy Kopia és két Lábos Szekely Szekrin [uo.; i.h.] ✱ ~ *szekrényláda. 1622:* Egj labos io Zekrenj lada zaros tt f. 2 [Kv; RDL I. 119] ✱ ~ *szepet* lábas utazóláda. *1594:* Az azzon' Thar hazaban . Bürrel buritot vasas labas vres zepet uagio(n) No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 34] ✱ ~ *táblaasztal. 1788:* Lábos nagy hoszszu Tábla Asztal [Mv; TSb 47] ✱ ~ *tőke. 1681:* hus vágáshoz valo Labas Tőke 1 Fekvő Tőke is 1 [VhU 517] ✱ ~ *tőkeszék. 1679:* Hoszzu labas, Tőke szék Par 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95] ✱ ~ *tölgyfadézsa. 1679:* Mosogatáshoz valo, Lábas tőlgi fa Désa nro 15 [uo.; i.h. 94] ✱ ~ *tükör. 1850 k.:* Egy öltözö nagyocska lábos tükör a' kasztenen [Kv; Pk 2] ✱ ~ *vasfűtő. 1818:* Egy labas vas fűjtö kerek [Mv; MvLev.] ✱ *olasz* ~ *asztal* olasz reneszánsz stílusban faragott lábú asztal. *1679:* vagyon ezen házban: Olasz lábas, negi szeghű festet fiokos Aztal nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18]. *1681:* Udvar Birák Háza Vagyo(n) ezen házban: Olasz Labas hoszszuszabasu asztal Nro 1 | Kapitányok Háza ... Vagyo(n) ezen házban: Olasz labas negi szegű Asztal Nro 1 [Vh; VhU 516, 522].

2. talpas; cu picior; mit Unterlage/satz. *1604:* Egy aranias kehely labas Zomantczos mely niom m. 2 p. 38 [Kv; RDL I. 77]. *1612:* Egy kerekdid horpodazat Pohar fedeles Aranyas Labas [Kv; PLPr 68]. *1673:* Két Matyás Király Pohára. edgyik lábás másik sellegh forma nagy [Fog.; UtI]. *1730:* három Credentíák lábások az édgyik arannyas ... Két lábatlan Credentia ... Két lapos Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1797:* Két Rosolisos Pohár egyík lábos a más nem [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22].

Szk: ~ *csésze. 1681:* Velenczei kristaly draga Üveg Edenj . Labas Csesze 2 [Vh; VhU 540]. *1753:* Viragos hojagos Lábos Csesze Gyümolts alá való N 10 [Marosszkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *csészepohár 1611:* Egj labos chieze pohar mind kiwül beleöl aranias es pikeljes f 16 [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *ezüstcsésze. 1703:* Edgy öreg korsó hat öreg lábas ezüst csésze [Zabola Hsz; HszjP] ✱ ~ *ezüstpohár. 1667/1687 k.:* Nemzetes Rhedei Istvánné Aszszonyom ada az Ernyei Orthodoxa Eccla számára Ur asztalára egy fejér virágos lábos ezüst pohárt [MMatr. 277]. *1688:* Egy koronas holyagos Lábas ezüst pohár, kivül belöll aranyas [Born. II. 18 Mikola László inv.]. *1714:* Néhai Kovács Istvánné conferalt az Cs.Sz.Iváni Ecclesiá(na)k egy lábas fedeles aranyos ezüst pohárt [Csitsztián MT; MMatr. 333]. *1717:* Az Hollyagos lábos ezüst poháris meg vagyon [Kv; ACJk 49b] ✱ ~ *gyóntatókehely. 1728:* Labas ezüst gjontato aranyas kehely [Étfva-Zoltán Hsz; SVJk] ✱ ~ *kanna. 1633:* Egy eoregh 3 Ejteles labas abro(n)czios kanna [Kv; RDL I. 103]. *1637:* Keouetkezik az on szerszam .. Egy Eöregh labos harmadfel eiteles kanna[a] [Kv; i.h. 24. — [a]Folyt. a fels.]. *1714:* Egy öreg Angyalos lábos három ejteles kanna [Kv; Pk 6] ✱ ~ *kristálypohár. 1699:* Fedeles Christalj labas Pohárok Nro 2. Fedeletlen Christalj lábas Poharak Nro 3 [O.cesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1732:* ezen palotában találtunk edgj pohár Szék asztalt .. ebben hat lábas kristály pohárt [Kóród KK; Ks 12.I] ✱ ~ *kupa. 1627:* Egj araniás labas viragos kupa. Egj aranas labas fedeles kupa ... Egj labas aran(n)ias kupa [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1628:* Egy Zeöld es Sargha festekes szaros Ladaban Egy fedeles kwwl belol Arannias kupa .. Egy fedeletlen, kwúl Arannias, Labas kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1699:* Harom ezüst arannyas fedeles trebelezet viragos labas kupak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ ~ *óncsésze. 1681:* Lábas ón Csesze Nro 1 Két fülü, romladozott ón csesze Nro 1 [Vh; VhU 541] ✱ ~ *ónsótartó. 1681:* Lábas, ón Sotarto 2 [Vh; i.h.] ✱ ~ *pohár. 1585:* Vagion egy labas feyer pohar, p. 38 p(ro) f:7 [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. *1595:* Ket eoregh fejer serlegh poharok M 4 p 24. Mas fejer labas pohar M 1 p . 10 [Zsombor K; SL]. *1628/1635:* Egj labas arannias feiér Zomanczos pohar, egj gjrat nyom. Egj labas feligh aranniazot pohar, negjuen nehezek. Mas sima labatla(n) pohar [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1753:* Tokaj bornak széles lábos pohár Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1778:* Négj Lábas pohar karafinával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18] ✱ ~*pohárocska. 1694:* Egy kis lábos, holyagos Pohárocska [Kv; Berz. 2. 27/29] ✱ ~ *rézcsengettyű. 1789:* Egy réz lábos csengettyü Asztalra valo Rf 3 [Mv; ConscrAp. 3] ✱ ~ *rozsolisos pohár. 1746:* Három lábas rosolisos pohar, Egy lábatlan rosolisos pohár [Vargyas U; DanielAd. 257] ✱ ~ *serleg. 1598:* Gerendj Marthonnal hattam egj Aranyas labos serleget [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] ✱ ~ *serlegpohár. 1560:* Egy kys labas Ezwst serleg pohar. Mas Eoregheb labas serleg pohar Harmadyk labas serleg pohar [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1612:* Egy Vy feier serleg pohar sima .. Egy Labas serleg poharnak az felj Ezüst [Kv; PLPr I/3. 68] ✱ ~ *sótartó. 1595:* Egj mereo Aranjas labas soh Tarto Az kj ponderal M 1 p 35 [Zsombor K; SL] ✱ ~ *udvari pohár. 1628:* Egy Aranniazot vduari Pohar. Mas Labas feier vduari Pohar [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1637/1639:* Egj vduarj labos pohar az szelj Aranyas, m. 1 p. 22 f. 23/33 [Kv; RDL I. 111]. *1655:* Egy Udvari pohar beleöl aranyos M. 2. 12 . Egy Udvari labos pohár nyom M. 1 p. 12 [Kv; i.h. 29] ✱ ~ *üveg. 1594:* Vagion az asztalon Bokali No.1. vagion labas Iuegh No.1. [Somlyó Sz; UC 78/78. 34] ✱ ~ *üvegtányér. 1746:* Egy nagy lábas pohár ... két lábas üveg tányér [Vargyas U; DanielAd. 256–7] ✱ ~ *vas-gyertyatartó. 1679:* Labas vas gyertya tarto nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28] ✱ *bécsi* ~ *gyümölcstál. 1651:* Beczi Labas Gyümolcz Tall Arannyas szelyü Harom [WassLt Wass Judit kel.] ✱ *(bécsi)* ~ *ibrik. 1816:* Lagérozott läbos űbrich . 1 Rf 15 xr [Kv; Born. IV.41]. *1849:* Három szép betsi lábos Ibrik [Széplak KK; SLt].

3. lábakon álló (edény); (vas) prevăzut cu picioare; auf Füßen stehend(er Topf). *1611:* vagjon egj kwsseb réz serpenieo labas [Kv; RDL I. 88]. *1651:* Vagyon egj jo Vas serpenyü labos [Kv; i.h. 28]. *1716:* Makfalvi föld édényeket e szerént hoszta a Fazakas Őreg abállo, vagy porsolo Mazas No 5 Labas 6, labatlan porsolo Mazas N: 10 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *XIX.sz.eleje:* Négy nagy Kandér Kettő lábas, kettő lábatlan [HSzj *kandér* al.].

Szk: ~ *kasztrol. 1744:* Labas kastrol jó más roszszab [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1773:* Két lábos kásztroly egy lábatlan de mind az haromnak Jó erös vás nyele vagyon [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149] ✱ ~ *kristálysserpenyőcske. 1679:* Fejer kristály labos sepenyőcske [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24] ✱ ~ *porgoló.*

1736: Lábos porgolo nro 4 Kis porgolo nro 1 [Mikefva KK; CU]. *1744:* Labas porgolo [Buza SzD; LLt 181 Litt.B]. *1760:* Lábas porgolo N 3 [Parajd U; LLt Fasc. 139] ✱ ~ *porzsoló. 1733:* Nagjob és aprobb mázos labos porsolo 6 [Marosszkirály AF; Told. 2]. *1746:* Az asszon házában való fejér almáriumban ezek vadnak ... Egy lábas porsoló. Ismét egy más féle lábas porsoló [Vargyas U; DanielAd.256–7] ✱ ~ *réz-étekmelegitő. 1719:* Egy lábas réz etek melegittö [TSb 26] ✱ ~ *serpenyő. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Mazos labos serpenieő vagjon No.2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33–4]. *1601:* 3 Labas serpenieo [Kv; AggmLt A.41]. *1697:* Labas serpenyő nro 1 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 2] ✱ ~ *üst. 1817:* Egy Nagyotska lábas üst 12 Rf 40 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41] ✱ ~ *vasserpenyő. 1677:* Egy öreg jó lábas vas serpenyő [Kv; RDL I. 155b.] ✱ ~ *vasveder. 1692:* Labas vas vider [Mezőbodon TA; BK].

4. cöveklábakra épitett; construit pe piloţi; auf Pfähle gebaut. **Szk:** ~ *(disznó/sertés)ól. 1711:* az mostani Besenyei Praedicator lábas diszno ollat csinaltatott a maga udvarán [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Delei István (36) jb vall.]. *1729:* Egy sindeljes lábos Uy Disznó óll [Marosszgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1732:* a Sertes hizo Lábas oll, kűlőn lábakon rakofábol ki rakva ál a patakhoz közél [Nagyida K; Told. 11/70]. *1767:* Edgj Lábas Sertés Ól [Rovás NK; Told. 18]. *1784:* Vagyon ... két Sertés pajta mellyek kőzzűl az edgyik lábas ól, a' más foldön valo [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 9]. *1791:* Két Baranafából rakott Lábos Olak [Buza SzD; JHb IV/18]. *1822:* Egy nagy lábos sertés ol borona fábol talpakra Rft 40 [Koppánd AF; DobLev. V/1057–8a] ✱ ~ *(hízlaló/sertés) pajta. 1734:* Vagyon . az istállok végéb(en) egj szekér szin, és egj majorságnak valo pajta, az mellett más fedél alatt egj lábas hizlalo pajta [Datk NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1807:* tanaltatik egy fédel nélkűl valo ... S.V. Sertes hízlashoz (!) keszült Labos pajta [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferencz kezével]. *1809:* Egy kettös lábas sertés Pajta [Vécke U; Told. 40a] ✱ ~ *kas. 1594:* Az Bagossi Maior haznal Buza tartani ualo labas Kaas vagjon No.2 [Bagos Sz; UC 78/7. 18–9] ✱ ~ *ólacska. 1717:* Ezek(ne)k az Istállok(na)k hatok meget ... vagjon ... egj kis udvarocska, mellyen vagjon két lábas olocska, edgjikb(en) mostan van két kővér Sertés [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7].

5. oszlopos; prevăzut cu stîlpi; säulig, mit Säulen. *1648:* Az lábas tornácz alatt az pincze gátornak fedele, sem felnyto, két felé nyilo ajtaya ninczen [Komána F; UF I, 933].

Szk: *függő* ~ *1662:* Az szegletben levő fejedelmi friss házak felett gyönyörüséges szellős mulatozó, függőlábos ablakú házakat mind boltokra csináltatván s azoknak némellyikét mesterséges képírással úgy megíratvan, azon házaknak némellyikében ruháit tartván, kolcsa csuhadárja kezében áll vala [SKr 300].

6. ~ *híd* pilléres híd; pod construit pe piloni; Brücke mit Pfeilern. *1795:* a Mlgs főbb rendű s más birtokos Urasagok(na)k nevezetesebb Szőllő hegyeinek colaltatasokra nézve ... el kerűlhetetlen szűkségek levén a Kis kűkűllő vizén erigalando allando labos hidra [Ádámos KK; JHb XIX/46].

7. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *jó* ~ *ló* jó lábú/jól futó ló; cal fugaci/iute la fugă; gut laufendes Pferd. *1657:* Vitéz György panaszolkodott az útban főember társainak, hogy nem tudja, mi lelte lovát, csötöl-botol alatta, ki azelőtt ép és jó lábos ló volt [KemÖn. 38–9] ✱ *tanult* ~ *ló* betanitott, jó lábú ló; cal învăţat, iute la fugă; gut abgerichtetes Pferd mit guten Füßen. *1710:* Itt[a] lőn veszedelme Teleki Mihálynak is, mert a kedves Kálmán nevű lova, kit mindenkor utolsó szükségére tartott, igen bátor, tanult lábas ló vala, a harchelyen levő búzakalongyában megbotolván, leesék lovastól, a törökök superveniálván, nem tudván, kicsoda ... a földön rútul kezit, orcáját egybenvagdalák, meg is lövik, úgy hala meg [CsH 227. — [a]1690-ben a Thököly ellen vívott zernyesti csatában].

◇ **Szn.** *1614:* labas Mihaly szolga ppix [Szenterzsébet U; UBeth 179].

◇ **Hn.** *1667:* Az Lábas tó alat (r) [Bonyha KK; EHA]. *1722:* Labos To allyában (k) [Bernád KK; EHA]. *1783:* Lábos To alatt [uo.; EHA].

II. *fn* **1.** oală, cratiţă; Kochtopf. *1629:* Egy falka labasok, es fóld korsok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. *1632:* az az Annok .. hoza egj kis labasba(n) egj kis sarga leueczket az piaczra s azt ugia(n) sokan eueök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b]. *1681:* Fejervarra . Egy uj kereszteny koszárb(an) labosok [UtI]. *1730:* konyha eszközök vásárlására . 3 lábasokért Den. 28 [Kv; Szám. 56/XIX. 18]. *1798:* Egy edény tarto Dészkabol készült Talas, 's ebben 3. romladozott Fazék, és egy Lábos [Vingárd AF; KCsl 5]. *1801:* Három vass Lábas, edgyik űst alá, másik labas ala valo [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3]. *1808:* Máté József mester és Fekete Farkas mester csinaljonak egy lábost, jó nagyocskát fedővel .. egy jó nagy tálot [Dés; DFaz. 34].

Szk: *bányai fedeles* ~. *1836:* égy mázos banyai fedeles lábos 10 xr [Kv; Pk 3] ✱ *fedeles tejforraló* ~. *1816:* Cserép Edények Fedeles téj foralo lábos 15 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ *fogarasi* ~. *1812:* Egy Nagyobb Lábos Fogarasi xr 6 Mas kisseb Fogarasi Lábas xr 4 .. Egy szebeni Fazék xr 6 Egy pár Korondi fazék xr 3 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7–8] ✱ *háromlábú* ~. *1761:* Három Lábu Labos 10 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16] ✱ *kupás* ~. *1823-1830:* délben mindenkor kaptam egy kevé levet, mert Fekete Miklós egy kupás lábossal való ételt fogadott három márjáson egy hónapra, azt ettük én, Fekete Miklós és Sándor Mihály [FogE 103] ✱ *porgoló* ~. *1736:* Porgalo Labas [Várhegy MT; CU] ✱ *rántottának valo* ~. *1761:* Rátottának valo Lábas Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27] ✱ *tojássütő* ~. *1816:* Egy négy szakaszu tojás sűtő lábas [Varsolc Sz; Born. IV 49 Bornemisza Krisztina conscr.].

2. ? (edény alá való) vasláb; trepied/tripod (pentru vase); eiserner Fuß (unter einen Topf bestimmt). *1845:* Plattenre valo lábos [Kv; MkG Conscr.].

lábasbarom lábasmarha; vită; Vieh. *1507:* valamy labas Barmam lezen ... myndent hagyok az peter fyamnak [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. *1554:* Mynden ember az kynek hath forynth ero labas Barma vagyon forynthoth[a] fyzessen [Mv; SzO II, 108. — [a]Értsd: egy ft-ot]. *1569:* Thowaba az ma labas Barom my wagyon, Thwdny Jllik, ökör Dizno Es

Thehen barom, Azok Ketth fele oztassanak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1578:* Frwsinazzonnak, Hozzwazay Peternęnek Az annya Az wen Thorozkay ferenczne Az Belseo Thorozkohoz walo Jozagbol Labas Barrommal eokeor zekerrel eokreokkel eozwe Diznowal es Jwhokkal es Ewneo Barmokkal ky Elegitette ... Frwsinazzont [Torda/Mezőcsán TA; Thor V/14 Mich.Gywla (50) jb vall.]. *1629:* ha az Úristen dögtől és ellenség kezétől megtartja marhánkat, barmainkat, vagyon most lábos barmaink szépen [BTN[2] 423]. — L.még SzO III,335.

lábasház árkádos/oszlopos ház; casă cu arcade; Gebäude mit Arkade, Säulengebäude. *1570:* ha kerdyk howa vitte az Ladakat, Ne mongia megh hane(m) hogi az Labas hazhoz vytte [Kv; TJk III/2. 66d Dengelegy Peter vall.]. *1572:* Sophia Zabo Janosne az Kapa Antal labas hazaba lako [Kv; TJk III/3. 39]. *1609:* oras Seres Janos, hogy megy chinalta az labos hasz feleol valo Manúst[a] lakathos Georgyel fizettu(n)k nekjek f — d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 116. — [a]Értsd: a városi Tanácsház órájának mutatóját]. *1621:* (A) haz vagion Colosuarat az Ouari fertaljban az Piaczon, nap kelet feleol az regy Zeller marton haza, az labos haz, napnjugotrol penig ... Crajczar Andras Vram hazok keozeot [Kv; RDL I. 13]. *1630:* Jövének az német császár követei az fejedelemasszonyhoz[a] . szállának az Zeller Mártonné házához és az Márton deákhoz, az lábosházhoz [Kv; KvE 159 SB. — [a]Bethlen Gábor özvegyéhez, Brandenburgi Katalinhoz]. *1663:* az Beszterczej pyaczon az labas hazak allat [Told. ła]. *1699:* alkuvának megh, Kolosváratt lako, Dési György, Haydu Miklos; Huszár András, és Bihari Ferencz Fa Acz Uraymék, hogy az Tekéntetes Nemzetes Béldj Kelemen Uram eő klme Kolosvári Lábos házaynak, minden fedelit, héyazattyát, etc . el készitik [Kv; BLt 7]. *1730:* Szent Kereszti András Uram irat a' Consistoriumra, hogy az Ekklesia épittesse meg a labas Házat, kűlömben ha valami szerencsétlen casus történik, az Ekklesia fog kárt vallani [Kv; SRE 159]. *1767:* az Eclésia lábas házát udvarával együtt . . által adja az Ecclesia Mlgos Inspector Curator Gróf Bethlen Lajos Ur(na)k a' végre, hogy maga költségén megépittesse, és holtig birhassa [Kv; SRE].

Hn. *1868:* a lábas ház nevét viselő épület [Mv; MvHn].

A feljegyzések kétségtelen hitellel rögzítik, hogy Kolozsvárt nemcsak a Nagypiacon, hanem az Óvárban a Kispiacon is voltak árkádos házak (Erre l. KvTel. 75–6). A ma közkeletűen Lábaház-nak nevezett főtéri Jósika-ház nem árkádos, hanem csak oszlopokon nyugvó erkélyes ház. Egyébként a régi erdélyi városokban (pl. Besztercén, Brassóban, Medgyesen, Nagyszebenben) még ma is állanak árkádos házak.

lábasházi (egy bizonyos) árkádos házban lakó; care stă în casa cu arcade; (in einem bestimmten) Gebäude mit Arkade wohnend. **Szn.** *1627:* labashazj Janos deak [Kv; RDL I. 134]. *1665:* lábosházi Márton deák [Kv; KvE 200 LJ].

lábaslag lábtól; (a se culca cu capul) la picioarele cuiva; fußwärts. *1637:* az uta(n) le feküue(n)k, sok szantala(n) emberek voltanak mind szaszok s magjarok az hazba(n), ugja(n) labaslagh feküttünk egy massal [Mv; MvLt 291. 109a]. *1664:* urunk ő nagysága parancsolja, táborba menjek ő nagysága mellé ... lehetetlennek itílem, ő nagysága török nélkül táborozzan, nekem pedig törökkel egy sátorban láboslag hevernem nem egyéb, hanem magam szántszándékkal való veszedelmemnek keresése [TML III, 183 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

lábasmajorság baromfi; păsări de curte; Geflügel. *1778:* Lábas Majorság Lud promiscue Pipével Nro. 4 [Csicsó Cs; 65. 44. 18].

lábasmarha vită; Beinvieh. *1560:* nylwan vagyon hogy mikor Lepeny Jstuan az my Atyank az my anyankat el vette uolt Sok arany es ezewst marhakat penzt Barmot es egyeb labas marhat myndenfelet Sokat vit uolt Swkra [Kv; SLt ST. 6]. *1578:* Az labos marhara mind eöregre aprora olly Gongya legyen hogy wagy nyavalya miatt, wagy gonosz ember miatt bennek kar ne essek [Kisfalud AF; OL.M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kowachoczy ut. Math.Niary gondv-höz]. *1594:* ezen leuelnek ereyeúel, egy vyce byro melette leue(n) fratay Janos vra(m)nak, mingyarast exequalhasso(n) . ha marhas ember lezen, marhayaboll exequaljannak, beochw zerent, ha hun marhaya nem lenne sem eokreh sem Tehenne senny (!) labas marhaya fejetis megh foghaşsa [M.fráta K; SLt U. 41]. *1604:* az mi keues ezust marham penzem ruhaim es minden fele labos marhaym uadnak lagjom az en hutes felesegemnek szalancj Dorkonak [Halmágy NK; JHb XVI/50]. *1636:* Andras Deakne Azoniom fogada Szekel Lazlo Vramot fianak, mindennemw labas marhajokot eőzve bocatak [Várdotfva Cs; LLt Fasc. 155]. *1735:* lábos Marhaitis amellyek voltak, és lőttek volna rajtam két uton keresi . ugjan azon lábas Marhákbol egj őkrőt ... másnak adta [Dés; Jk]. *1749:* feles számu szarvas és Lábos marhák maradtanak itten [Koronka MT; Told. 29/42]. *1823:* fel kelhetö Lábas Marháim egyebek nintsenek, ha nem tsak azon két Hámos Lovaim akadtanak meg Házomnal, mellyeket a' Felesegem a' Tordai Jussábol kapott [Szabéd MT; i.h. 57]. — L.még SzO VI, 430; UF I, 320, 325–6, 904, II, 166, 180, 741.

Szk: *ingó-bingó* ~. *1632:* Ezeken kivül valami Ezüst, Arany es egjeb ingo bingo labas marham vagio(n) mind Angialos Istuane legjen [Msz; KJ]. *1712:* Tudgyae kegyelmetek hany őkre hany hamos lova, es hany lábas ingo bongo marhája [Sszgy; Kp I. 116] ✱ *öreg* ~. *1627:* Bodolai es Vzoni Juhok(na)k, Tehenek(ne)k, es egjeb eoregh labas marhak(na)k szamba adasa . . Aldgja new Ezkotar(na)k [Bodola Hsz; BLt 1 Inv.]. *1673:* mikor valaki juhait vagi öregh labas marhait az havasra fel szallitotta czedulat valtot az udvarbiraktul s akkor adot valami honorariumot az udvarbironak [Fog.; UF II, 569].

lábasmarha-hús marhahús; carne de vită; Rindfleisch. *1747:* Az leg szebb id eszt öreg hizott Lábos marha husnak fontya négj pénzen méretni meg engedtetik [Torda; TJkT III. 122].

lábason szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *függő* ~ függőlábakkal (épített); (construit) pe piloni suspendaţi; mit hängenden Füßen (gebaut). *1662:* Benn a várban is pedig itt is eleget épitett[a] ... Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot pléhes szép mesterséges héj-

jazattal, orsósan függő lábason építtetett vala, mellyben a harangok és az óra helyheztettek vala [SKr 297–8. — [a]A váradi várban I. Rákóczi György].

lábas szarvasmarha vită; Beinvieh. *1753:* Lábas szarvas marha tizen edgj [Keresztúrfiszék; Sf].

lábatlan 1. láb nélküli (személy); (om) fără picioare, olog; beinlos(e Person). *1602:* egj niomorú szegeny eöszuegy aszony allat, ki niomorú benna labatlan ember, ne(m)iarhat [UszT 16/69].

2. letört lábú, láb nélküli (bútor); (mobilă) cu picioare rupte; (Möbel) mit abgebrochenen Füßen, fußlos. **Szk:** ~ *asztal. 1648:* Egy labatlan kis asztal [Porumbák F; UF I, 882] ✱ ~ *asztaltábla. 1632:* Egj labatlan parazt aztal tabla N. 1 [Fog.; i.h. 137] ✱ ~ *deszkafogas. 1656:* 3 labatlan parazt deszka fogas [UF II, 128] ✱ ~ *deszkaszék. 1679:* Labatlan hoszzu deszka szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79] ✱ ~ *hársfaágy. 1810:* Egy lábatlan hársfa ágy [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 20] ✱ ~ *karosszék. 1632:* Egy labatlan Karos szek N 1 [UC 14/38. 123] ✱ ~ *lyukasztó tőke. 1810:* Egy lábotlan jukaszto tőke [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18 szíjgyártó műszerek közt].

3. talpatlan, talp nélküli; fără picior/talpă; ohne Untersatz/lage. **Szk:** ~ *csésze. 1675:* Rostelyos Csesze 8/— Zöld csesze kettő 2/— Más félé lábatla(n) csesze 7 [UtI] ✱ ~ *kredencia. 1730:* három Credentiák lábások az édgyik arannyas . Két lábatlan Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1752:* Ezüst marhák .. Egy Ezüst labatlan Kredentia, hozza valo ezüst pohárával [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *kupa. 1650:* Labatla(n) kupa Nr 2 [Solyomkő K; SLt GH. 5] ✱ ~ *pohár. 1628/1635:* Egj labas feligh aranniazot pohar, negjuen nehezek. Mas sima labatla(n) pohar, zele arannios, negjue(n) nehezek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1786:* Egy Labotlan Czifra pohár [Nsz; Ks 74/56 Conscr.] ✱ ~ *rozsolisos pohár. 1746:* Három lábas rozsolisas pohár. Egy lábatlan rozsolisos pohár [Vargyas U; DanielAd. 256–7]. *1782:* Két faragat lábatlan rosólisos póhár [Nalác H; CsS].

4. láb nélküli (edény); (vas) fără picior; (Geschirr) ohne Fuß *1716:* Makfalvi föld édényeket e szerént hoszta a Fazakas .. Apro porsolo, vagy lábas, lábatlan 11 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1797:* Három réz Kásztrol, mellyek kőzzűl kettő lábatlan, egy Labas [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14–5]. *XIX. sz. eleje:* Négy nagy Kandér Kettő lábas, kettő lábatlan [Hszj *kandér* al.].

Szk: ~ *kásztrol. 1773:* Két lábos kásztroly egy lábotlan [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149] ✱ ~ *porgoló. 1679:* Labatlan porgolo mázos szélke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17] ✱ ~ *porzsoló. 1716:* lábatlan porsolo Mazas N: 10 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] ✱ ~ *ricin-pergelő. 1679:* Tarka mazas Czupor nro 1. Labatlan, tarka mázos Riczin pergelő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47] ✱ ~ *serpenyő. 1627:* Egi labatla(n) serpenieo d. 50 [Kv; RDL I. 135]. *1675:* egi kicsin Labatla(n) sőrpeniö [Mezőmadaras MT; Borb. II] ✱ ~ *szilke. 1679:* Mazos apro, labatlan szélke nro 13 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 36] ✱ ~ *vasserpenyő. 1681:* Lábatlan, nyeletlen, vas serpenyő Nro 1 [Vh; VhU 215–6]. *1685 e.:* Labatlan vas serpenyö Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 16].

5. ~ *szán* talp nélküli szán; sanie fără tălpi; kufenloser Schlitten. *1653:* Egi szan, mas Egj lo uta(n) valo Egj lábatlan szan [Ilencfva MT; DLev. I. II. B. 12].

lább lebeg, *rég* lábbog; a pluti (în aer); schweben. *1560:* Mykor az cemment pornak Ereye elmulth, Midön a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony köd kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cementh pornak az ereye elkölth es tovab az aranyban semmit Nem cheleközik [Nsz; MKsz 1896. 351].

lábbali l. lábbeli

? **lábbaltatólag** kb. gyalogosan; pe jos; zu Fuß. *1846:* rendbontással lábbaltatólag útat nyitott keresztül a' gabonákon [K; KLev.].

lábbélés lábprém/szőrme-bélés; căptușeală de blană de pe picioarele unui animal; Fußpelz/Pelzfutter. *1693:* Jutot . Boriczanak Fel Mal roka belles. 9. roka far Egy darab roka lab belles. Egy darab roka mal belles Andrisnak . Egy jo darab lab belles öttt roka nyak, három roka Torok [Ne; DobLev. I/38. 8b].

lábbeli I. *mn* vmely táblabeli (föld); dintr-un anumit lot; aus/von irgendeinem Schlag (Ackerfeld). *1717:* Besenyei Györgj Ura(m) az Karko felöl valo Nagjobbik Külsö lábbéli földét örökösön által adá Kis Péter Ur(amna)k [Vajasd AF; DobLev. I/93].

Hn. *1613/1687 k.:* A' másik lábbeli föld [Bergenye MT; MMatr. 336]. *1635:* az reó lábbelj feöld [Kászonfeltiz; EHA]. *XVIII.sz. köz.:* A Kezeplabbali fold [Tarcsafva U; NyM 163]. *1760:* Demeter lábbéli föld (sz). hoszszu lábbéli föld (sz). az kozéplábbéli föld (sz) [Szentimre Cs; EHA].

II. *fn* încălțăminte; Fußbekleidung. *1791:* Egész esztendőben Meg ütetett, és meg döglőt Szarvas Marhák, és Lovak bőreit az Udvari Cselédek Lábbeliül el Szagatták [H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1798:* Fejér nemüt Láb belit, asztal, ágy nemüt és kontöst a Mlgs Aszszony a szükség szerint Szolgáltassa ki [Kövesd NK; RLt]. *1808:* Gyapju öltözetire és pénz lábbelire is adatotott [Szászerked K; LLt Erszény Iuon (60) vall.]. *1813:* meg fogadtam T. Szen Györgyi Imre János fiát Jánost, kissebb Béresnek igérvén neki egész évre fizetésibe 18 forintat pénzt ... lábbelinek borskort, amennyi szükségeltetik az idö alatt [Torockó; Bosla]. *1834:* az itvalo Cselédekis majd ki huznak a lábbeliert [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez]. *1860:* Medeséri Pál Lajos . Szolgámnak igértem . lábalit a menyit el visel az én szolgálatom ideén (!) [Tarcsafva U; Pf Pálffi Lajos kezével].

Szk: *vágott orrú* ~. *1823-1830:* a régieknek hegyes orrú Csizmájok is ezelőtt valami húsz esztendőkkel módiba jött volt, de kevés ideig tartott, és már most minden ember vágott orrú lábbelit visel a parasztokon kívül [FogE 65].

lábbog 1. lebeg; a pluti; auf dem Wasser schwimmen/treiben. *1653:* E dolognak és csudának pedig ratióját ha ki megakarja visgálni, könnyen végére mehet minden okának s módjának, ha physica szerént kezd discurálni

felölle. Azt mondja az a rab, hogy mostan is ott lábbog a tengerben mind az a sok tajték-kő a víz szinén, nem mégyen fenékre [ETA I, 154 NSz].

Sz. *1779:* már bizonyos Idötől fogván tsak ugy lábbag Communitásunk Törvény nélkűl; mint az Evezők kormányos nélkűl, és már tsak az el merűlés héjja [Torockó; Thor. 21/2a].

2. *könnybe* ~ könnybe lábad; a i se înlăcrima ochii, a i se scălda ochii în lacrimi; in Tränen schwimmen. *1854:* Az ünnepek alatt hármat papoltam: a textusokat édes atyám választotta volt ki a bibliából; a prédikációkat azokra nekem kellett megírni Nagy tetszéssel hallhatta végig, szemei néha könybe lábbogtak [ÚjfE 97].

lábbogó I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *könnybe* ~ könnybe lábadó; cu ochii scăldaţi în lacrimi; Tränen in die Augen stürzend/tretend. *1854:* 1813-ik évben .. boldogult atyám . 10 ezer forintot visz[a] kormányzó gr. Bánffy Györgyhöz: könybe lábbogó szemekkel kérve, hogy juttassa a fölség kezébe [ÚjfE 118. — [a]A király adakozási felszólítására].

II. *fn* lézengő személy; hoinar; der/die Herumschlendernde. *1755:* (A kérdezett személyeket) jol ismertűk, kik . nem is voltak itt köztűnk helly tarto Gazdák egyik is közzűllők, h(ane)m tsak afféle Vraság szolgálatyát, s Falu nyomoruságát kerűlő lábbagok [Balsa H; GyK].

lábboltat felbíztat; a instiga; zu einer Sache aufreizen/anstiften. *1846:* (Az embereket) az Uradalom jussai felforgatására lábboltatja, s hamis bizonyitványokat koholgat [K; KLev.].

lábboltatás felbíztatás; instigare; Anstiftung. *1846:* (A tanító) nem az ivás, és Felsőség elleni lábboltatások dolgába praesidéáljon [K; KLev.].

labda 1. minge; Ball. *1784:* Laptára 12 d [MNy XXXVIII, 209]. *1838-1845:* Béadó (és béálló) .. játéknem, kiméretvén a kör egyet vagy többet abba beállitanak, a künnlevők rendre rájok ütnek laptával[a] [MNyTK 107. [a]Folyt. a leírás]. *1854:* Lapta, czigle vagy más gyermeki játékban nem vett részt[a], de az ügyesebb játékost nagyon helyeslé [ÚjfE 100. — [a]Nagyenyedi diák korában Kőrösi Csoma Sándor]. *1870 k./1914:* Büdü . Kisbüdü a kiütött labda 3-szori kifogásával ... A belső csoport tagjai rendre magasra (kukkra) ütötték a labdát, mint ha a künnlevők 3-szor kifogtak . . ők mentek be s lettek ütőkké | Lapda : háromféle volt használatban 1. marhaszőrből, borité nélkül nyirkosan összeseritett, préselt ökölnyi nagyságu kézi lapda 2. marhaszőrrel töltött .. s bőrrel 4–8 cikkből összevarrott lapda; 3. széllabda belül feszesre felfujt disznó vagy marhahólyaggal, kivül szijfüzős bőrbevonással ellátott lapda. Ki a kukkra ütött lapdát kifogásnál elszalasztotta, a kuria minden részéből hangzott feléje: szurok, szurok!] [MvÉrt. 6, 22].

Szk: *~ i játszik* labdázik. *1574:* peter filstich peter fia Azt vallia hogi . mykor az leowe helre Iutottak volna, vgi talaltak az Eottues Inasokat ha Loptat Iaczanak [Kv; TJk III/3. 355].

2. labdajáték, labdázás; joc cu mingea; Ballspiel. *1710 k..* a játékban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekségem és felserdült ifjúságom a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya, teke, kézzel való hajigálás [BÖn. 501].

3. *vall a sátán ~i* jucăriile Satanei; die Bälle des Satans. *1710 k.:* végy ki engemet a körmök és hatalmokból, hogy sem ők, sem én ne vétsünk egymás miatt Felségednek többet ennél, ne legyünk a sátán labdái [BIm. 1019].

4. lövedék-fajta; un fel de proiectil; Art Geschoß. *1528:* ferreum instrumentum ad proyciendum ignem wlgari lapda [Vh; MNy XXXI,195]. *1662:* már néhány esztendőktől fogva minden munitiókkal, öreg lövőszerszámokkal, mozsárokkal, tüzes szerszámokkal laptákkal, gránátokkal, jó pattantyúsokkal várait és cajgházait elkészítette volna[a] | ha a várban tudós cajbert vagy bár csak olly tudós pattantyús leszen vala, ki tüzes szerszámokat, gránátokat, laptákat tudna jó mesterséggel a sáncokban heverő jancsároknak nyakokba kihányni az ellenségnek ... sok veszedelme lehetett volna [SKr 205,598. — [a]I. Rákóczi György].

Szk: *tüzes ~.* *1662:* számtalan tüzes szerszámokkal a cajtház: tüzes laptákkal, gránátokkal megrakva volna | a pattantyúsok egy tüzes laptát jól kivetni nem tudnak vala, hanem ... csak az árokba szállott le [SKr 598].

5. gomolya (túró); ghemotoc, cocoloş (de brînză); Quarkkäse. *1725:* Rápolti Sándor Uram a' Désából a turot ki koppantotta egjben gomollyyítván (!) laptát tsinált belőle [Peselnek Hsz; HSzjP Susánna Kálnoki Consors Spectabili Domini Andreae Rápolti (38) vall.].

labdacsináló I. *mn* lövedék-készítő (mester); care fabrică proiectile; Geschoß machend. *1591:* vrünk Lapta Chenalo ollazatt, vyzi Zabbo Martton, 2 Lowal Tordara f — d 50 [Kv; Szám. 5/I. 75].

II. *fn* lövedékkészítő mester; persoană care fabrică proiectile; Geschoßmacher(meister). *1591:* Kampo ferencz ky az Laapta chynalot hoztta, vrünknak Ettekre Ittokra f — d 20 [Kv; i.h. 29].

labdajáték joc cu mingea; Ballspiel. *1838-1845:* Beálló, beállosdi, laptajáték ilyenformán[a] [MNyTK 107. — [a]Köv. a részl.]. *1870 k./1914:* Büdü: labda játék [MvÉrt.6. — Vö. a *labda 1.* alattiakkal].

labdarózsás labdarózsa-mintás hímzésű; imprimat cu modele în formă de călin; mit Schneeballstickerei gemustert. *1763:* 6. Sing fekete ezüst Lapta rosás fátyol körös kűrűl edgy újnyi széles ezüst Csipkével [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

labdázás joc cu mingea; Ballspiel, Spiel mit Ball. *1870 k./1914:* minden iskolának meg voltak speciális játékai, s azok elnevezése is váltakozók ... kótyázás, kukkozás, lapdázás[a] [MvÉrt.17. — [a]Terjedelmes fels-ból kiemelve].

labdázik labdával játszik; a se juca cu mingea; mit dem Ball spielen. *1676:* Tudom aszt, hogy mikor az Attya meg holt, s el nyujtották akkor Kun István az kertben loptázott [Karatna Hsz; HSzjP Botos János (50) jb vall.]. *1736:* némelykor mind a convictorok, mind az seminaristák laptáztanak is az magok udvarokon

[MetTr 430]. *1823-1830:* Ide[a] szokott volt a kollégium szerdán—szombaton délután zászlókkal, dobokkal recreatióra kijárni és két órától fogva hat-hét óráig labdázni s egyebet is játszani [FogE 105. — [a]A mv-i Cigánymezőre].

labefaktál kb. semmivé tesz; a nimici; zunichte machen, zugrunde richten. *1662:* Az marschalk[a] manifestuma, mellyben a fejedelem indulatjának okait labefactálja [SKr 357 Tartalomjelző fejezetimből. — [a]Georgius Lubimerczki, II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata idején lengyel marsall].

lábfa 1. boronafal-oszlop; stîlp; Balkenwandsäule. *1570:* az kerdĕre Lakatos Myklos .. vallya hogy hon Nem volt Sala Imre mykor Balasy Lazlo ky Bontotta volt az keozt mely keoz Sala Jmrehnek Twlaydona, es Latta hogy egy dezka helien allatot fely egy labfat, Az talp fatis az Sala Jmre Talp fayara bochatta [Kv; TJk III/2. 60a]. *1582:* weottem az thanachyhazhoz egy Eoreg talpfat d. 65 . Esmet egy talpfat egy labfawal d. 55 [Kv; Szám. 3/V. 28–9 Lederer Mihály sp kezével]. *1591:* Az waros Istalojahoz veottek kozoro fakatt, lab fakatt, Talp fakat, az Achiok 8. kozorw fatth f 2 d 20. 7. zal lab fatt f l d 70.2 Talp fatt azok mellet volt 1. lab fah f l d 28 [Kv; i.h. 5/X. 24]. *1597:* Hogi az kamarakhoz valo meg faragot labfakat el ne lopiak az vczan, a templúmba hordattúk be [Kv; i.h. 7/III. 35]. *1621:* Egj bizonios Eppwletre veottwnk haro(m) io hozzú darab Teolgj fat labfaknak d 38 [Kv; i.h. 15b/IV. 21]. *1623:* (Az istállóban) Jo Eoregh vas karikakott zegeztesse(n) az Labfakb(an), kikhez Louakott keőtteőzhessenek [BGU 124]. *1625:* Az kapun beleol valo kis fa hazat fundamentu(m)bol meg eppiteue(n) Talpfakat es labfakat Veottem f 2 d 70 [Kv; i.h. 16/XXXV. 164].

2. kb. tartóoszlop, támasz; stîlp portant; Stütz/Tragsäule. *1585:* wettúnk . a Scolaban a kapú keozet walo keosznek hat zal teolgy fat labfanak es Tamaznak az keosznek, tezen azoknak az arra d 48 [Kv; Szám. 3/XIX. 33]. *1592:* Az scholaban ket kamaraba(n) hog' az gerendak meg teorettenek volt, Azok ala vetettem 2 lab fat [Kv; i.h. 5/XIV. 31 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* az szobanak minden Gerendaiat meg tamasztúan Laabfakkal: Egy egez falt meg Tapasztottam, mert mind le dölt vala [Kv; i.h. 6/XVIIa 150 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1694:* van egy Toronyhoz ragasztva csinaltatott keőtes fakbol allo Útő oranak az Labja es Tartoja, kinek is Also resze el rothadván, most uy erős Tőlgy Fa darab Sztömpőkkel fel allittatva restauraltatot de ugjis az Lab fai igen el sorvadtak [Kővár Szt; JHb Inv.].

3. ? tornácoszlop; stîlpul cerdacului; Flur/Gangsäule. *1623:* Az Jstalloknak mindenwtt Egy Tornacza legyen mind vegygh .. aztis az Tornaczott Talp fakb(an) allassak zep lab fakra [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1625:* Kezduén az folyoso epitetésehez .. vetetett .. Lab fáknak ... harom Szál teolgy fat [Kv; Szám. 16/XXVII. 24]. *1679:* Czizmadiák Háza . Tornacza talpban való láb fáko(n) allo kőnyoklő fajaval együtt partazatos deszkával buritott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. *1732:* (A ház) oldala lab fak mellet parkanyozot, es az allyan csipkezet deszkazatot, alatson, Sendely fedelit, két le nyulo eszterha tartok elegyes létzekkel tartyák [Nagyida K; Told. 11/70] | gabonás ház oldala sővényből valo gyengen anyagal meg vert, szemőldők gerendákb(an) kőtött lábfákbol állo folyosoja alatt sendelyt tarta(na)k [Nagyiklód SzD; i.h. 11/67].

4. kb. sas(fa); stîlp; Adlerholz. *1597:* Eotúes Balas kerti melleol vonattam el egy eoreog talpfat az aito melliek ala es ket labfara Jaromfat chinalta(m) beleole Ezen kis aitoro (!) veottem ket Aito mellieket f — d 28 Egy labfat melnek az vege temerdek es a' feoldben astak veottem f — d 25 Ket reoúidgieb bútykoss Labfat, kit az feoldben a' butykos vegiúel astak veotte(m) f — d 40 [Kv; Szám. 7/XII.25 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1609:* Veottunk egy aal fat Kadar Fabia(n)tol melybol leot eot lab fah asz chynterembe(n) attunk neky f — d 50 [Kv; Szám. 12b/IV. 116]. *1679:* Galabúcz, Ez az Kadarlo szin Udvarkájaban vagyon. Földben ásot, két Láb fán álló Galamb lako helye ket Contigna(ti)oba(n) vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91]. *1694:* az ország uttya szelin fellyűl va(gyo)n egy Kis Filegoria, negj Lab fán állo vekony Sindelyezés alat kőrős környűl Deszkaval be keritett [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1821:* a' Jaszoly mellett vagynak ött lábfák ezen lábfáknak az allyai a' régiség mián meg rothadoztak [Koronka MT; Told.].

5. kapufélfa; stîlpul porţii; Torpfosten. *1585:* Az Eoreg faknak retioia ... vettem lab fanak es gerenda fanak az ket kapúnak d. 85 [Kv; Szám. 3/XVII. 6]. *1732:* mennek bé a Posta út felőll, faragott, földben fel ásott, fedél nélkül valo Csere kapu lábfakon, fa Sarkon, és horgon bé nyilo, hasogatott Csere lapotzkákból tsinált nagy kapun [Dál K/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

Szk: *kötött* ~. *1732:* Vagyon 'a Nemes Curia Mellyb(en) az Úttzárol, vastag tsere-fábol négy szegre faragott, huvárlott, három földb(en) jó magaszan fel -emelt nem régen Galamb-házason deszkázott, Sendelyezett, kapú nélkűl valo kötött lábfákon mennek bé [Szászsztjakab SzD; Told. 11/67].

6. híd- v. palló-láb; picior de pod, palee; Brücken/Stegfuß. *1593:* georgy kowaczjnak fizettem hogy az zwchy gaspar kertinel walo palohoz 4 truczikaj (!) wasbol Czinalt pantokat kikel az tarto fakat, az lab fahoz foglaltak, Jsmet 4 apro wasbol 4 eoreg zeget Czinalt, kikel az tarto fakat az lab fahoz zegeztek fizetem neky f l d 30 [Kv; Szám. 5/XXI. 30]. *1595:* Ezen Hidhoz vöttem Aprob Lab fatt Hid labnak . kitt az fölld sinbe kellettett verni vőtem nigett [Kv; i.h. 6/XV. 59]. *1649:* vitettünk ... az hatarba valo hidhoz Làbfàt czinaltatasaert es ki viteleert fizettünk f l d 80 [Kv; i.h. 26/VI. 556].

7. kb. kútkáva-tartógerenda; montantul ghizdului; Tragbalken am Bunnenkasten/kranz. *1588:* Veottem az Toromban az kuthoz egy gardat, mynd lab fayawal eozze f. l d. 32 [Kv; i.h. 4/I. 29].

lábfájás 1. durere de picioare; Fußschmerz. *1839:* Radnótfája[a] Marhássai Láb fájásba betegek [Born.G. XXIVb — [a]MT].

2. (száj- és) körömfájás; febră aftoasă; (Maul- und) Klauenseuche. *1764:* Az egész országban . szerteszéjjel mindenféle szarvasmarhák, sőt sertések is láb- és szájfájásban sínylenek. Egy német asszony azt beszélette Borsán[a], hogy amely nap ecclypsis vagyon, az nap ne itassák meg a marhát [RettE 164. — [a]K]. *1798:* Nagy nyomoruságba estünk a Szegény Szarvas Marhákra nézve mert a Lább fájás és a Szájj fájás meg ütötte; ugy hogy egy némely Szegény két nap sem eszik, mert a Nyel-

veröl a forroság mián mind le koppad a Bör és az orrárol [Mezőbodon TA; IB]. *1823-1830:* Volt akkor az apámnak négy tehene, melyekkel szántogatott .. De egy tavasszal a tehenek száj- és lábfájásban lévén, magának sem szánhatott [FogE 293].

lábfalvi a Lábfalva (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lábfalva/Leleşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form de ON Lábfalva: Lábfalvához tartozó; care aparţine de Lábfalva; zu Lábfalva gehörig. *1796:* A Lábfalvi Pajánában [Retteg SzD; MkG].

lábföld földtábla; lot de pămînt; (Feld)Schlag.. *1569:* a gherebenesy[a] Jobbagyok, az falwn kyweol egy Lab feoldet Eltenek az feketeben, Mostan nem elyk [VLt 7/692 Petrus Czako de Menes[b] ns vall. — [a]TA. [b]MT]. *1580:* ezen masod lab feoldnek . . az Zelessege masfel zaz rwd [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1594:* azt Az lab feoldet faluul Az bekes hadakor hattak volth giebbe Niugonnj, az vtan oztan zantanj kezdettek [M.fráta K; Told. 27]. *1655:* Ezen Centractusnak meg állására Kőték Prásmár[a] várassának lakossj magokat, hogy ha magok vagy Successorok és Posteritássok Béldi Pál u(rama)t vagy Posteritásit, és legatariussit à specificalt láb földek(ne)k, és porondos pásintos hellyek(ne)k birodalmába(n) interturbalnák öt ezer hat száz hetven hét forint summán maradgyanak [Brassó; BLt 3. — [a]Br]. *1694:* az üdősbik Vas György Ur(am) közepsö láb földének also barazdajának hatar dombjatul a' Verofenyről fel borozdolva az hegy farra, és onnét le fordulva az Báldi szenafőrül le járo patakra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1712:* el vőn töllök egy jo láb földet [Kilyénfva Cs; LLt Fasc. 160]. *1763:* mig a Szamos vize magat szakasztás által más valura nem vette, ott folyt a' hol ezen Rétnek Nap Nyugati része határosodik, és akkor a Lább Föld a Partig járhatott [Széplak Sz; Ks 92]. *1768:* (A) Láb Földők(ne)k . hoszszára vagyon az ujj gàt [Abafája MT Told. 17a Huszár lev.]. *1842:* Vagyon közönségünknek az egyik határba Árokelve nevü mezőben a' pad és kökényes két temérdek láb földek között, egy végig nyulo gyepje, vagyis üdölője mely oly elkerülhetetlen szükséges, hogy annak nem léte miatt az azon két lábakon birtokosok a' magok igen jo termékeny, 's ily temerdek mint egy 400 köböl férejü földeket nem mivelhetik [Hsz; HSzjP]. — Vö. az *irotvány paraszt-* és *törökbúza-lábföld* címszóval.

Szk: *allodiális ~. 1777:* Ollyas Allodialis Láb, vagy Tábla Fölgyeit nem tudunk a mellyben magának vettetett volna itten N. Trauzner Sigmond Ur [Kece TA; DobLev. III/500. 13a]. *1801:* a meg irt Nemesek minden bizonnyal a regi Valoságos Uttzára tették magok épületeiket s az által az allodialis Láb földre nyomult az Ut [F.szőcs SzD; TKl Bogye Sziminyik (46) col. vall.] ∗ *nemes ~. 1756:* Hogy az Utrizált Falukban . N. Groff Csáki István Ur eő Nga . Udvar ház után valo Majorkattato Nemes Láb Földeket, és kaszállokat birt volna nem tudom [Liget MT; JHbK XX/23]. *1766:* égy Jo Nemes Láb föld az Berkekben és erdőben nyulo Végeit az erdő és gaz el töltötte [M.köblös SzD; RLt].

Ha. *1814:* Láb földőt [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38]. *1831:* Láb földők [M.valkó K; KHn 108].

lábföldecske földtáblácska; lot mic (de pămînt); (Feld)Schlägchen. *1737:* A Ton túl valo Láb Földecske [Nagyida K; EHA]. *1741:* A Kőbánya nevű hellyben a Forrásoknál vagyon egy kis kurta Lább földetske [M.fráta K; EHA]. *1745:* Kapusnál lévő Láb földetskének also barázdáján [Nagyida K; EHA]. *1747:* A két Kapus között az Eszakban fekűvő Láb földetske [uo.; EHA]. *1756:* (A) kis Láb földetskén alol levő Tanorokjáb(an) [Koronka MT; EHA].

lábföldnyire földtáblányira; la o îndepărtare de un lot de pămînt; einen (Feld)Schlag entfernt. *1667:* Tudom azt az szilva fatis, mert egy nehanyszor eöttem az szilvaiaban, egy lab földnire bellyeb volt az Bakos Istva(n) Ura(m) szölejeben [Kv; RDL I. 148g Mostan Nagy Enyeden lako Orbán Peterne Arva Ersebet (45) vall.].

lábfüstölő ' *1732:* Találtunk ... egj fenjő deszkából valo ujj láb füstölöt [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond lelt.].

lábgyógyító-por praf pentru vindecarea picioarelor; Pulver zum Fußheilen. *1758:* Láb gyogyito porra a Leánynomnak [TL. Teleki Ádám költségnaplója 154a].

lábi lábföldi, földtáblai; din lotul de pămînt; vom (Feld)Schlag. *1845:* a közép lábi föld fordul ugarra [Aranyosrákos TA; Borb.].

Hn. *1813:* Elsö Lábi Nyil (sz) [Nagykapus K; KHn 164].

labilis bizonytalankodó, ingatag; nesigur; unsicher, labil, schwankend. *1589/1590:* mint hogy az Embereknek memoryaiok labilis, semmire egyebre nem emlekezwnk hanem az mint à my Jedzeswnk tarttia, mellyet igireol igyre Nagodnak meg Jrunk [Méhes TA; WassLt]. *1619:* látván az Felséged[a] kegyelmes írását igen diligenter megolvasván repetáltam, az elmémnek labilis voltáért memorialéban articulatim excerpáltam, melyet . Felsegednek küldtem [BTN[2] 295. — [a]Bethlen Gábor].

Szk: *~ memória 1619:* De valamint igazabban, azmennyére embernek labilis memoriája szenvedi, mindeneket igazán et in iisdem verbis akarok megírni Kegyelmes uram [i.h. 197].

labilitás ingatagság; nestatornicie; Wankelmut, Unbeständigkeit. *1710 k.:* mind evvel az eleshetéssel, labilitassal is így teremtette az Isten az embert legjobban, amint teremtette volt [BÖn. 477].

labirintus 1. bonyolult folyosórendszer; labirint; Labyrinth. *1811:* Két Labirintus vólt, ha jól emlékezem ... Égyiket Dédalus tsinálta Krétába, A' más Égyptumnak készült Országába; Az első kerek volt, és mesterségesebb; A' másik négy szegü de ditsösségesebb | Igaz Minos ki ülsz Itélő Trónusba, Ki Dédalust zártad a' Labirintusba [ÁrÉ 89–90, 94].

2. kb. tekervényes/zegzugos kert; labirint, grădină cu alee întortocheate; zickzackförmiger Garten. *1806:* eő Nagysága Tanorok kaszalloja égj részére Tempelt Labyrintust épitett | tudom, hogy Grof Rhedei László Ur ő Nagysága fogta fel[a] ... s az után építtetett azon hellyre

Tempelt s Labyrintust, és Halastot [Erdősztgyörgy MT; WH. — [a]A szóban forgó kaszálót]. *1811:* Mu'sám szentek nállunk ám a' fogadások! ... Azt igértük vala, hogy ama' Térségen, Melyet a' szölők közt tettzett el-kerülni, Fog valami czifra gyümöltsös készülni Már a' Labirintust fákkal bé-ültettük | A kis Labirintust négy szegre tsináltam, Minden féle szilva fákkal bé-plántáltam, Sürün öszve fognak az ágai nőni, És meg nyirettetvén kőfal gyanánt jőni [ÁrÉ 89–90].

3. *áty* útvesztő; labirint; Irrgang | zűrzavar; încurcătură; Wirrwarr, Durcheinander. *1619:* Istennek kegyelméből volt valami kevés disciplinába énnekem, nem tagadom, mert Nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban elég segítséggel is volt nekem ennyi szántalan labirintusimba és melancholimba | Én immár, Kegyelmes uram, elreméllettem vala, hogy annyi szántalan labirintusim után az Felséged böcsületes követi itt benn[a] lévén, nem kelletik nékem írásommal Felséged fejét fájlalnom [BTN[2] 248, 379. — [a]A Portán). *1710 k.:* Lássuk azért, a szentírás ebben a labyrinthusban mint igazít el. Labyrinthusnak mondom bizony, mert ha a testnek a lélekkel való peri, szemrehányása használna, eleget találna a gyarló ember olyant, mint Éva: Ez a kigyó! Adám: Ez az asszony mondá nékem [BÖn. 470]. — L.még TML III, 105, IV, 300.

Szk: *~ba avatja magát* útvesztőbe kerül/keveredik. *1664:* itélje azért Kegyelmed nem nagy kedveskedés-e ez, hogy mind ilyen labirintusokban is még eddig ő felsége ellen való dolgokban magát nem avatta? [TML III, 80 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] ✱ *~ba ejt* kiúttalanságba sodor. *1710:* a jesuiták . olyan labyrinthusba is ejtek Erdélyországot, melynek tarlóját maig is fújjuk | nem szűnik a fegyver Magyarországból a német császár ellen, de úgy látjuk, nincs Isten mellettek. Hiában iparkodnak .. csak magokot s a szegény országot rontják, pusztítják s nagyobb labyrinthusban ejtik a nemzetet[a] [CsH 68, 91. — [a]1671-re von. feljegyzés]. *1770:* ne hogj mással kentelenittettvén Uj edjezést tenni labirintusba ejtsék a dolgot [Ne; Told. 5a] ✱ *~ba esik* bajba keveredik, útvesztőbe sodródik. *1710:* tudom, hogy sok balítélet volt felőlem, hogy én restségemmel, sok álommal múlattam el sok erdélyi dolgokat, de én azt szántszándékkal cselekedtem. Mert ha sok dolgokot afféle praetextusokkal nem hárítottam volna el magamról s az országról, még ezelőtt régen abban a labyrintusban esett volna az ország, akiben most jutottunk[a] [CsH 413. — [a]Gr. Bánffy György gubernátor szavai 1709-ben bekövetkezett halála előtt]. *1811:* Mindennapi szóllás formájává vált az: Hogy Labirintusba esett ez, vagy amaz; Melyen értetik, hogy bajba keveredett, Méltán, méltatlanul, szenved, vagy szenvedett; Némely Ember maga okozza magának A' bajt, maga oka Labirintussának [ÁrÉ 31] ✱ *~ba hoz* **a.** összekuszál/zavar vmit. *1794:* a nevezett Cancalisták gyakran olyan Labirintusban hoszták a dolgot, annyira hogy tsak nem meg téballyattam, s mostis bánam, hogy ott nem hagytam ő Kegyelmeket [Koronka MT; Told. 42/1]. — **b.** zavarba hoz, tanácstalanná tesz. *1657:* Valóban nagy labyrinthusba hozta vala az fejedelmet ez a dolog [KemÖn. 268]. — **c.** kiúttalanságba sodor. *1672:* ha olyanban ugratnak s urunkat, hazánkat valami labyrinthusban hozzák, teljes tehetségemmel ellenek leszek [TML VI, 133 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ba keveri magát* útvesztőbe keveredik/sodródik. *1811:* Lehet még találni sok nyomorultokat, Kik Labirintusba keverték magokat; Vagynak nyughatatlan elmejü Emberek, Kiknek mindennapi kenyerek a' Perek, Olyan Dédalusok ezek, kik tsinálnak Keringőt, melybe nem tsak hóltig sétálnak, Hanem olyan hoszszas a' Labirintussok, Hogy alig menekszik attól Ikarussok; A' Pert Fiaiknak örökségül hadják, Kik Unokáknak is sokszor által adják [ÁrÉ 92–3] ✱ *~ba kever vkit* útvesztőbe sodor vkit. *1811:* Még inkább sajnállom az ártatlan embert, Kit Labirintusba gonosz Ember kevert [ÁrÉ 94] ✱ *~ba hagy* útvesztőben hagy. *1665:* maga tudja Kegyelmed, hogy mennyi hazugsága lőn ide ki Roternek Tíz pénz érő dolgot véghez nem vitt és napfényre hozta Isten minden csalárdságát, és oly labirintusban hagyott bennünket, csak az jó Isten tudja, mint leszen dolgunk, mivel elől tűz, hátul víz [TML III, 455 Kende Gábor Teleki Mihályhoz] ✱ *~sal él* zavarkeltéssel él. *1733:* az Citatiokban in longum et latum sok labyrinthussal ne ellyenek a Causansok, hanem Cum brevi declaratione merito Causae a dolgot exponallyak [Torda; TJkT I. 20] ✱ *fővel esik bele a ~ba* kiúttalanságba sodródik. *1710:* Ebben az esztendőben[a] Teleki Mihály practicája miatt elveszének amaz igaz hazafiai Bonffy Dénes, Béldi Pál, Bethlen János, abban a nagy labyrintusban fővel esék belé mind a fejedelem, mind a haza [CsH 203. — [a]1687-ben].

lábító 1. vaskohó-fújtató; pedală de acţionare a foalelui; Hochofengebläse/balg. *1656:* Egy eoregh fuvo hoza valo ... labitojaval [UF II, 96]. *1681:* Az koh kemenczék kőbűl rakottak és jókis Ezekhez vagyon hat lábito [CsVh 91].

2. osztováta/szövőszék-pedál; tălpig, potnog, iapă, pedală la războiul de ţesut; Schaftschemel. *1820:* Labitto [Mv; MvLev.].

lábjárású szk-ban; în construţii; in Wortkonstruktion: *kihajlott ~* lőcslábas járású; cu umblet caracteristic oamenilor crăcănaţi; von/mit Säbelbeintritt. *1815:* Dévéka János ki-hajlott láb járásu [DLt 499 nyomt.kl].

lábkert vmilyen kerítés; un fel de gard; Art Gartenzaun. *XVII. sz. köz.:* Uyfaluban minden Ember egy egy lab kertet kertelt farkas vezibe [Gyergyóújfalu; EHA]. *1714:* az Czinterem ajtaja mellet egy lāb kertet Orb(an) Elek Ur(amna)k kell tartani [Lengyelfva U; Orb.]. *1730:* ennek a vegiben ismeg egj lab kert rakotja sasokban [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1744:* harom Tanorok, Szénaság és Szépviz kert nevű hellységek kőrűl láb kertek [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1840:* akik bé nem vetnék vagy ültetnék földgyeiket, arra nem köteleztethetnek, hogy kertet tegyenek S ha mégis annak előtte azt nyilatkoztatná ki, hogy földnyit bé nem veti vagy ülteti, azon esetbe 2 Rft fizesse lábkertjét, ha mégis bévetné vagy ültetné [Taploca Cs; RSzF 149–50]. *1844:* a' mészárszék felé nyulik ōt lábbol állo fenyō deszka kerités a' végsō láb kert is négy szāl fenyō deszkával van fedve, és ezen lábnak felsō részébe van egy kōnyōklō forma ajtotska [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével].

? **lábkészítés** *1884:* Kiadás ... Iskolacsengőnek lábkészítés vasalással frt. 6. kr. 40 [M.bikal K; ETF 107. 16].

lábkölyű lépőkölyű; piuă acţionată cu piciorul; Trittstampfe. *1768:* (A) sajto szin alatt, Kása, Len mag törö Láb külü hat [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Az emberi lábbal működtető magtörő eszköz leírását és képét l. NrLex. III, 448–9.

lábli l. lájbi

lábmosó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *(fenyő)cseber* ciubăraş de spălat picioarele; Zuber aus Tannenholz zum Fußwaschen. *1745:* Láb mosó tseber nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1756:* Láb Moso Cseber Nro 1 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. *1794:* Láb Moso Hoszszuko Fenyö Cseber [Tasnád Sz; CU]. *1837:* Egy láb moso kis cseber [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *tekenőcske* albie mică pentru spălatul picioarelor; Trögchen zum Fußwaschen. *1733:* fö és láb moso tekenöcskék [Marossztkirály AF; Told. 25].

lábnyi 1. vhány láb nagyságú; de un anumit număr de picioare; einige Füße (groß). *1570:* Zas Janos Jgh zolt Ez wallonak hogi Jo Sogorne azzonyom zoly teis Borbely lazlonak Engedye nekem az harom labnye feoldet, Jm en azt fogatta(m) neky hogy eltigh ely Thartom keozzel [Kv; TJk III/2. 162]. *1788:* (A kaszálóból) 56 ől és ötödfél lábnyi jutott . Suki Lászlo urnak | Ezen Curia . találtatott a kőzepe tállyán ... 32 ölnyínek és három Lábnyinak [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

Szk: *egy ~ gyermek. 1767:* Tudom, hogy Botskar Todor szokásos egy lábányi (!) gyermekkel is mindjárt veszekedik s szidja Teremtettével [Majos MT; Told. 26].

2. *vhány ~ vastagságú* vhány láb vastag; (gros) de un anumit număr de picioare; einige Füße (dick). *1820:* Az Also Gyümöltsös Kertetskében vagyon egy Lábnyi vastagságu ép olaj Fa [Páncélcseh SzD; Becski].

3. *vhány ~ magasságú* vhány láb magas; (înalt) de un anumit număr de picioare; einige Füße (hoch). *1781:* Négy kéményre fedél kő egy Lábnyi magasságu [Őraljaboldogfva H; Kf]. *1801:* Szakáts Lászlo Háromszéki Szotyori, mint egy 22. esztendös . suhantzár termetü, 5. lábnyi 4. ujnyi és 1. linea magosságu [DLt nyomt. kl].

E címszót vö. a *láb 41.* jel-vel és az oda csatlakozó jegyzettel.

lábnyom vhány lábnyi/lábnyomnyi (nagyságú/vastagságú); de un anumit număr de picioare; einige Fußstapfen (groß, dick). *1573:* Gruz peter .. vallia . kerte volt Eot Hennig Iacab hogi zerzene Kis Antaltwl egy be Jaro vtat az eo kertere Az eo teorekedesere meg Engette kis Antal es az varas Mereojewel Merettek ky egy eolt es ket lab Niomot, Hennig Iacab penig adot Masfel Annye feoldet Erte [Kv; TJk III/3. 184]. *1590:* akkori Seowenjbe ben Allot a' fwzfa, de most harom lab Niommalis Kis Mihaly Az Azzony feoldere vetette a' Seowe(n)t [Kv; TJk V/1. 33 Catalin Haller Janosne vall.]. *1591:* Crestel Jstüanttol vettem 4 szal fatt az 38. lab Nyo(m) harma wekomb (!) kettesnek valo f l d 40 [Kv; Szám. 5/I. 114].

lábnyomnyi vhány lábnyi; de un anumit număr de picioare; einige Füße (groß, weit). *1570:* Az koron kery wolt zas Janos Barbely Lazlot hogy engedne eo neky harom lab nyomneh feoldet [Kv; TJk III/2. 162]. *1607:* Az mi az Czeopeges kj ereztesere Nez ... tehat az Varas teorüenie szerent Valo czeopeóges Masfel lab Niomni Ez penigh Nagiob Annal, s ha az A. tolleralni Ne(m) akaria tartozik az J. terueni zerent be vonni [Mv; MvLt 290. 12a]. *1609:* Veottewnk Negy temérdek dezkat, Eggiknek az hosszusága Negywen eot láb nyomny | Veottu(n)k egy kozoru fat hattua(n) laab Niomnj f l d 20 [Kv; Szám. 12b/IV. 34, 121]. *1723:* en Soha Contractualiter Egj lab njomnyitis nekik ne(m) atta(m), nemis adok contradictio es zenebona nelkült [O.fenes K; JHb Mikola László br. Jósika Imréhez]. *1749:* pusztúló félben lévén az Kert üj kertött állittátván óda az Hidnál kezdvén Sinorra Kezdém veretni az Kértött egjenességnek ókáért, én az Sinórt ugj hórdóztam hogy az menyit bé vöttem az hól tekerödött éppen anyit eö Excellentiájéból ki hattam, egj láb nyómnivalis többet be nem vöttem menyit ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1774:* Papp Nyikita .. az Háza mellet lévő kertyit ... Tonka Nutz nevezetű Jobbágynak Részire mint egy Láb nyomnira tanálta a metán belöl tenni a kertyit [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.].

lábnyomó-fúvó lábbal működtető kovács-fújtató; foale acţionată cu pedală; Schmiedebalg betätigt mit Fußtritt. *1732:* talál az ember .. egj kovács Mihelljet vagj vinnjét ezen mihelj(ne)k közepin vagjon egj cserefa tökébe vert vas cir. másfél mása ülö az koha mellett jo láb njomo fuvó [Kóród KK; Ks 12. I].

lábnyuggató asztalláb-keresztfa; lemn montat transversal la picioarele mesei; Kreuzholz am Tischfuß. *1666:* csinaltam egy Aztalt az regelyet hevederet, lab niugotojat magam fajabol d. 65 [Kv; ACJk 80b].

labodamag ? libatopmag; sămînţă de spanac sălbatic; Gänsefußsamen. *1719:* sem ösz, sem semmiféle tavasz gabona nem lött .. már halálát halogatja vagy inkább causálja a sok rendetlen és hallatlan eledelekkel. A mig[a] kaptak laboda maggal, galagonyával, vadrózsa gyümölcsivel .. bükk és tölgy makkal ... nyirfának fűrész musztikájával .. toldják foldják életeket [Cssz; SzO VII, 261. — [a]A követi ut. jan. 24-én kelt].

A laboda az Atriplex nemzetség neve. Kalotaszegen a libatop-félék elsősorban a Chenopodium album neve. E tömegesen termő gyomnövény a régiségben éhinség esetén szükségeledelül szolgálhatott.

labodás ? libatopos; unde creşte spanac sălbatic; mit/von Gänsefuß bewachsen. **Hn.** *1694:* az Labodás malban (szö) [Nagyfalu Sz; EHA]. *1714:* A Labodásb(an) [Torda; EHA]. *1734:* az Inctus ... malitiosē hozatta el a labodásbol három buglya szénáját [Baranyicska H; JHb XXXV/51. 25]. *1737:* az Labadas [Torda; EHA]. *1751:* labodás nevezetü szena fü [uo.; EHA]. *1855:* A Labodásba (k) [uo.EHA].

lábogal lábadozik; a fi pe cale de vindecare; (langsam) genesen. *1668:* Igen rossz egészségem; vagyon két hete, hogy mind feküdtem, most lábogalok valami nehezen [TML IV, 281 Bornemisza Annak Teleki Mihályhoz].

lábol 1. (erdőt) kijár; a parcurge (o pădure); (Wald) begehen. *1593:* Kadar Mihal es Fodor Jannos Ispannok lewen Adnak zamot az Felleky[a] Erdorol .. Chondorara es zekernyere s Az mia el koltotok magokra Az meg az Erdot Laboltak [Kv; Szám. 5/XVII. 21 — [a]A tőszomszédos Felek, a város jb-faluja].

2. lábbal/véggel rúg vmre (föld); a se întinde pînă la ..; (Feld) mit dem Ende irgendwohin reichen. *1701:* Az Falu vegen egy darab Buza fő(ld), az nyilak labolnak rea [Nagykend KK; Told. 28/5].

lábolás 1. (föld)kimérés; măsurare (a unui teren); (Feld) Ausmessung/Abmarkung. *1595:* Az Waros Erdeje el Adasarol Az mint az erdeót ky labboltak es el Adtak teoth penzwl az erdeo az Labbolas zerent f 256/58 1/2 [Kv; Szám. 6/XI. 32]. *1597:* Amint ez iden az Waros erdeiet ki laboltak es el attak az arra az labbolas zerint penzewl teot mindenesteol f 400 d 70 [Kv; i.h. 7/X. 29 Joh. Jacobinus sp kezével]. *1599:* Amikeppen az erdeott kj labboltak, es el Attak az labollas zere(n)t penzeol teott mindenesteol fl 403 [Kv; i.h. 8/XV. 31].

2. kb. földtábla; lot de pămînt; (Feld) Schlag. *1803:* mind ezek[a] égj Lábolásban lévén három Száz Kalongyát közép termésben meg teremnek [Backamadaras MT; CsS. — [a]A földek]. *1823:* Szőllő .. A Felső Hegyben az also Lábbolásban [Szabéd MT; Told. 57].

3. *1844:* egy kis rosz deszka ajto — azontul a kasig egy lábolás rosz sövénykert — a kertol az ereszig 6 láb rothadt fenyő kert [Abafája MT; TSb 35].

lábolhat kigyógyulhat, helyrejöhet, kiheverhet vmit; a-şi putea reveni; genesen können. *1804:* nékem futa Jánosi Mihály egy villával hogy üsse keresztül rajtam, én ugj meg ijedtem még most sem lábbolhatom [Pálfva U; Pf Jakab Péter (15) szabad székely vall.].

lábolhatatlan helyrehozhatatlan; ireparabil; unersetzlich. *1789:* nintsen az Urnak labbalhatatlan kára benne [Pf]. *1824:* az Pénznek tőbbszeri Változása Országastol edgyűt réánk jővén, abban tsak nem lébolhatatlan Kárakat szenvedvén, az szükséges czélra fell vett Pénzeket, le nem fizethettűk [Mezőbodon TA; Ks 89].

labor 1. fáradság; osteneală; Mühe. *1601:* Kerik eo kgmet biro vramat tanachawal egyetemben hogy ez kewes labort ne difficultaliak, es ne halazzakys semmikepen .. hogy beontetes ne essek rajtunk varodul [Kv; TanJk I/1. 384].

2. munka; lucru; Arbeit. **Szk:** *manualis ~t tesz* gyalogos napszámot teljesít. *1785:* Az Taxa fizetésen kívül egyébb manualis labort nem tészünk; hanem az Széna Gyüjtésen végig jelen kell lennünk és ha tizenkét nap nem tart az Széna Gyüjtés, kender nyövéssel potollyuk ki [Torockó; TLev. 6/1. 3b Transm.].

3. kb. nyomorúság; mizerie; Elend. *1619:* Kegyelmed azzal assecurált vala, hogy esztendő előtt kihozat őnagysága[a] Valóba igen szívem szerént akarnám ... hadd jutna másnak is az rettenetes laborba [BTN[2] 225. — [a]A terhes török portai szolgálatból].

laborál munkálkodik, *rég* munkálódik; a munci/lucra; sich betätigen. *1604:* az kd el meneteli utan az dologban az mintt lehetett laboraltunk [Ks 38. I. 16 Melch. Bogatty Kornis Boldizsárhoz]. *1663:* Mi .. bizony szivesen laboralunk tovább is azoknak jól való végben viteliben [TML II, 484 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez]. *1673:* laboráljon azon Kegyelmetek, hogy az haza legyen eggyes és mindnyájan hadd reménlhessünk megmaradást ez szegény hazának [TML VI, 429 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ma reggel úgy tudtuk, hogy felhozzák Bethlen Miklós uramat a törvényre Egyébiránt tintát, papirosat és egyéb requisitumokat, úgymint a Diplomát, Verbőczit és Istvánffit béadták, amelyekből erősen laborál, és izeni is az uraknak, hogy mint olyan ember, akinek fejét, jószágát keresik, bizony meggondolhatják, micsoda confusus, úgyhogy sokat akit ír, kivonja, viszont akit hátul ír, elöl teszi, akit elöl, azt hátul teszi [WIN I, 114–5]. — L.még TML II, 655, III, 39.

laborator munkás, dolgos; muncitor; Arbeiter. *1750:* Néhai Mgos Josika Maria Aszszony egy nagy darab láb foldet Szászvaros szekből való Intereses Laboratorokkal és Ioszágbeli emberekkel irtatott, a melly mostis az udvar számára colaltatik [Folt H; BK sub nro 144 Tabák Iuon (60) jb vall.].

laboratórium laborator; Laboratorium. *1789:* bé muntúnk a' Patikának azon Részébe, melly vagyon a Laboratorium, és a' nagyobbik Patika Ház közőtt, mellyben talaltattak ezen alább irt rendel fel jedzett Portékák [Mv; ConscrAp. 22].

laborfalvi a Laborfalva (Hsz) tn-*i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Laborfalva/Sîntionlucă; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Laborfalva. 1. Laborfalvához tartozó; care aparţine de Laborfalva; zu Laborfalva gehörig. **Hn.** *1646:* Az Laborfalui pasinton az ut mentib(en) (sz) [Laborfalva Hsz; EHA].

2. Laborfalváról való; din Laborfalva; aus Laborfalva stammend. *1622:* Ziltan peter Laborfaluj Lófw zemelj [Kp I.28]. *1632:* Andok Janos Laborfalui veres drabant [Kp I. 33].

lábos l. lábas

lábosocska kis lábosnyi (étel); o cratiţă mică de (mîncare); ein Kochtöpfchen (Speise). *1823-1830:* Talán ha élt volna[a], mikor fiat taníttattam, egy-egy lábosocska ételt adott volna annak fel a kollégyomba, mert igen jószívű volt [FogE 280. — [a]Az emlékíró húga].

lábravaló I. *mn* lábon viselendő; care se poartă pe picioare; auf dem Fuß zu tragend. **Szk:** *~ békó-vas* lábbilincs. *1797:* A Tőmlecz kőrűl lévő vas, és fa portékák . Harmincz Négy lábra valo Bekó vas [Szu; UszLt XII. 87].

II. *fn* 1. alsónadrág; izmene; Unterhose | gatya; gaci, pantaloni largi de pînză; Gatya-Hose. *1606:* 5 July Holt megh Balogdi Farkas, veőttem egi Jnget es egi labra valot neki kiben Almesswk f 1 [Kv; Szám. 12a/I. 32]. *1637:* eő nekys tiz sing karasiat, inget labra valot igirtek volt [Mv; MvLt 291. 92b]. *1664:* Fogattam meg Giörgiot az tavali szolgamat Karaczion harmad napian, igirtem neki flo. 17. es ket zeket ket inget, ket labra valot es eg teli haliosniat [Albis Hsz; HSzjP]. *1749:* Elsö Beres Inas Pál-

falvi Gergely Istok szabad szemely penz fizetése flo 2 .. egy csuklya harisnya posztobol valo szikmány két harisnya, két ing, két lábra valo, egy posztobol allo süveg [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1798:* harom Ing ket pár Labra valo [Drassó AF; TSb 24]. *1835:* (Elvitték) Házi vászonbol készült kevéssé viseltes három lábra valóimat 4 VRft [Dés; DLt 591].

Szk: *~ban járó gyermek* gatyás/gatyában járó gyermek. *1775:* csak labravaloban jaro gjermek volt [Tarcsafva U; Pf] ✱ *egy ingben—~ban. 1637:* ez az Bartha Janos Eynek Czyendessegiben oda Bacz Peter haszahoz menven le vetkezven egy ingbe labra valoba megh fogatta volt Janko Mihaly Vram [Maksa Hsz; HSzjP]. *1655:* ott az Brassay piaczon megh esmérém Kalmár Balintott megh beszelle hogy eó egy Inghben labraualoban szaladott ki az Lazar Istuan V(ram) Uduarabol mert eő oda ualo Jobbágy [Gysz; LLt Kérchyo Andrasne Szent Miklosi Elizabeth (30) ns vall.]. *1697:* akkor reggel ki jőven házambol egj ingb(en) lábravaloba laték nagy Tűzett [Szamosfva K; Ks 90]. *1812:* a Groff . késén vatsora után edj ingbe lábravaloba hajadon fővel mezit Láb minden köppeneg nélkűlt hideg Télben orakig kéntelenittetett kűn űlni [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.] ✱ *magyar ~. 1793:* egy flanell magyar labravalo ujj [Kv; TL]. *1816:* magyar rántzas lábra valo [DLt 96 nyomt. kl].

2. vászonnadrág; pantaloni de pînză; linnene Hose. *1763:* a lábra valora tsizmat huza, sűvegett a fejibe, szokmánt a nyákába [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1829:* Árkosi István ... viselt nagy karimáju fekete kalapot, fejér fürtös gubát, lábravalot, es bornyu bör csizmát [DLt 981 nyomt. kl]. *1848:* Pényeszku Nyikuláj fekete condrában, lábravalóban és bocskorban illantott el [DLt 61 kv-i nyomt.kl].

3. női harisnya; ciorap; Frauen-/weiblicher Strumpf. *1708:* Egy pár testszin sellyem lábra valo alias strinffli [BLt Béldi Klára Nsz-be küldött „egyetmásai" között].

lábravaló-kötél gatyamadzag; brăcinarul de la izmene; Hosen/Gatyaband. *1634:* Zabo Peterne Szochy Janosnak adot Labra valo kótelet, Arannyas vala [Mv, MvLt 291. 14b].

lábravaló-kötelek gatyamadzag; brăcinarul de la izmene; Hosen/Gatyaband. *1633:* Szabo Jakabne Azzonio(m) eg' szep aranias keskeneöt, es mastis uarrot Abruginak mind az legeni neue s mind az Azzoniome rea uolt uarua, labra valo keőteleketis tudo(m) hogi szepeket uarrot Azzoniom Abruginak árrais rea uarrotta az neueket [Mv; MvLt 290. 120b].

lábravaló-kötő gatyamadzag; brăcinarul de la izmene; Hosen/Gatyaband. *1633:* Hallottam Zabo Jacabnetoll hogy mo(n)da Nem tagado(m) hogi az Hadnaginak egi ingett, es egy labra valo kötőtt ne(m) atta(m) volna [Mv; MvLt 290. 126a].

lábság szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion *fejetlen ~* fejetlenség; zăpăceală, dezordine; Kopflosigkeit. *1662:* Az nap már midőn szintén alámegyen vala, a csatáknak hátokon az ellenség elérkezék, az ő szokások szerint rettenetes sivalkodással, a mieink is, ami kevesen valának, mind egyszersmind (ez is a fejetlen lábságtul volt-e, vagy a nép kevés voltátul, hogy még csak segítő sereget sem hagytak vala) sűrű Jézus-Jézus kiáltással vélök szembe roppanának | a sok futott szegény nép a fejetlen lábságbul való szaladása miatt a vitézlő népnek mindenütt azt hirdetik vala .. hogy igen megverték volna őket [SKr 174, 180]. *1679:* lássák ... mi következései lehetnek az maga akaratján járó fejetlen lábságnak [TML VIII, 534 Teleki Mihály Ruszkai Andráshoz]. — L. még SKr 175.

Szk: *fejetlen ~ban hagy. 1679:* az estve érkezésének becsületes katonák az odaki való hadak közzül . úgy látják, mindenképpen fejetlen lábságban akarják őket hagyni s az idegen nemzetek között mind törökre németre nézve farkas kaszára [TML VIII, 390 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

lábsó sófajta; un fel de sare; Art Salz. *1868:* sónemek: alak, darab, tiszta apró, marha, Lábsó, gyári [Désaknai városi lt].

láb-szántóföld szántóföld-tábla; lot de pămînt; Feldschlag, Ackerfläche. *1693:* A verőfenj láb szánto foldet fel merven ... egy kőtellel, mely kőtelnek hoszsza vala nyoltz rud három őlős ruddal [Gyula K; SLt AH. 17].

lábszár 1. gambă; Bein. *1831:* a' bal láb-szárán egy kutya marás foradék látszik [DLt 388 nyomt. kl].

2. láb-szőrme; blană de la picioare; Beinfell. *1844:* (A csizma) feje Juh bör a' fő bérlés otska szár, a' Csiszlékje avult Csizmaszár, talpja vekony hatulso lábszár — vagyis mál, a' szára a leg gyengéb, a furda Czigány bérlés [Dés; DLt 827].

lábszék zsámoly; taburet, scăunel; Schemel. *1746:* Kicsin Koporsó mellé való láb szék [Marossztkirály AF; Told. 19].

lábszíj ? bocskorszíj; nojiţă, curea de opinci; Bundschuhriemen. *1678:* Az darabontaknak attam Lab szira d 15 [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

lábtartó 1. láb-pihentető; suport/scăunel pentru picioare; Fußbänkchen. *1656:* Az Aszonyunk eö Naga szekin felliül vagjon az keö falban mas deszka szekis meli üdvezült Urunk szeki volt, ezis körös környül az fal mellett deszkaval bellett, keönjöklője labtartoja megh vagyon, padlott deszka alliaval [UF II, 123].

2. ? kemence/tűzhelyláb; piciorul vetrei; Ofen/Herdfuß. *1692:* vagyon . egy őreg teglabol ki rakot sűtő kemencze . szajaban ket vas rud, vasbul allo lab tartoja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

3. '?' *1710 k.:* az ember lelkiismereti előtt, és értelmes s igazságos emberek világi külső forumán is megérdemlik az együtt vétkező lélek és test az együtt való büntetést. Hiszen a világ közönséges szava: Facientes et consentientes pari poena puniuntur, magyarul: A nyúzó s a lábtartó etc. [BÖn. 474].

lábtörlő ştergătoare de picioare; Fußabstreicher/abtreter. *1849:* Két láb tőrlő [Somkerék SzD; Ks 73/55].

lábú 1. vmilyen lábú; cu un anumit fel de picioare; mit irgendeinem Fuß. **A.** emberre von.; referitor la oameni;

in bezug auf Menschen: *bénás* ~ béna lábú; cu picioare sucite/deformate; mit gelähmtem Fuß. *1703:* Kádár Geczi bénás labu vala, egy masra hánta az lábait [Gysz; LLt] ✱ *fájós* ~ cu picioare care doare; mit schlimmen Beinen. *1851:* feleségem fájos lábu [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.] ✱ *görbe* ~ cu picioare strîmbe; krummbeinig. *1800:* Vaszi Halmáts ... egy kisség görbe hátu, és lábu [DLt nyomt. kl]. *1810:* Gombos Mihály . kitsiny zömök termetü, Görbe lábu dölingezve jár [DLt 597 ua.] ✱ *horgas* ~ lőcsös lábú; cu picioare crăcănate; dachsbeinig. *1600:* Anna azzony horgos labu [Kv; Szám. 8/VI. 87]. *1800:* Dittolf, másképpen Lindner, Haj fodoritó ... nagyon horgos lábu [DLt nyomt. kl]. *1802:* Süttös Daniel horgas lábu [DLt ua.]. *1844:* Litseszk Nyikolájé . egy kissé horgas lábu [DLt 1175 ua.] ✱ *izmos* ~ cu picioare musculoase; mit muskulösen Beinen. *1784:* Sárpatakrol a' G. Teleki Mihály Ur Udvarából ... el szökött Jobbágy Sütönek le írása Közép termetü, mint egy 18 Esztendös barna Szeg ... csontos husas kezü, izmas Labu s dereku egyenes állasu [TKl] ✱ *karika* ~ cu picioare crăcănate; säbelbeinig. *1797:* Schmeltz György .. karika lábu [DLt nyomt. kl]. *1805:* Lőrintz Makavé karika Lábú [DLt ua.] ✱ *köszvényes* ~ cu picioare artritice; mit gichtkranken Beinen. *1661:* Szent Páliné asszonyommal, az én édes kedves, köszvényes lábú, szépen mosolygó, piros ajaku, vidám tekintetü, birsalma száju szerelmes nénémmel egymást soha el ne hagyjátok, édes szivem [TML II, 177 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *lőcsös* ~ cu picioare crăcănate; krummbeinig. *1584:* Marta Bota Ianosne hallotta hogy Danck Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz el, leochieos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteóm meg [Kv; TJk IV/11. 360]. *1806:* Nagy Andras ... tsontos termetü Lőtsös lábu [DLt 547 nyomt. kl]. *1826:* Hollet Vintze lötses lábu [DLt 1123 ua.].

B. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: *bogos* ~ göcsös lábú; cu picioare noduroase; mit knotigen Beinen. *1773:* Czako Istvan őkreit ... tudgjuk hogj a vectura elöttis Csögös és bogos Lábu vólt [M.léta TA; JHb II/3] ✱ *bot* ~ '?' *1629:* egj rosz bot labu fejer louat tudom, s egj hitua(n) fako szekeret [Mv; MvLt 290. 166b] ✱ *csögös* ~ → *bogos* ~ ✱ *el törött* ~ cu picioare rupte; mit gebrochenem Bein. *1774:* egy fél szemü, és tőrőtt lábu Mén Lovat Balla Uramnak adott Praefectus Ur(am) [Vécke U; LLt Vall. 202]. *1841:* egyedül nem birhatván a leroskadt — el törött lábu kantza tsikot . fel emelni .. gazdámat ... hozzám kiábáltam, hogyj jőjjön 's segittsen [Dés; DLt 1541. 4b] ✱ *fehéres* ~ cu păr alb la picioare; mit weißlichem Bein. *1849:* Barna kanca 3 honapus csikkóval fehéres lábu [Kvh; CsS] ✱ *hibás* ~ cu defecte la picioare; mit fehlerhaftem Bein. *1773:* Bitang hibás lábu kantza [Mezőkapus TA; Berz. 4. 22. L. 8] ✱ *hóka* ~ pintenog; mit Blesse am Bein. *1840:* egy pej hóka lábu hodos paripa [HSzj *hókalábú* al.] ✱ *horgas* ~ cu picioare scălîmbe; mit krummen Beinen. *1739:* Őreg horgas labu Lo [Kövend TA; LLt 31/27] ✱ *pókos* ~ cu vezigon/molet articular; ringbeinig, spatig. *1849:* Van még egy pokos lábu kantza [Mezőcsán TA; Born. F. Ia] ✱ *sánta* ~ şchiop; mit hinkendem Bein. *1757:* vett ... egj fako szörü forma .. sánta lábu ökröt [HSzj kajlaszarvú al.] ✱ *szár* ~ fehéres szőrü lábú; albicios la picioare; mit weißlichen Haaren am Bein. *1592:* Rab Gergeli ... vallia, Lattam egi Veres holdos zar labu lowat [Kv; TJk V/1. 274]. *1684:* Négy Esztendős gyermek Lovak Szeg hodos szár labu no 1 [Fog. UtI]. *1823:* pej paripa Csitko szár lábu [DLt 255 nyomt.kl] ✱ *szárcsa* ~ fehéres-foltos lábú; pintenog, cu pete albe la picioare; mit weißlichen Haaren am Bein. *1796:* egy szártsa Lábu ideji kantza Csitkoja [Backamadaras MT; CsS]. *1811:* Egy szertsa labo (!) 2 esztendős pej Csitko [Jedd MT; LLt] ✱ *tarka* ~ cu picioare pestriţe; mit buntscheckigem Bein. *1857-1858:* tarka lábu csilag homloku barna lo [HSzj *csillagos* al.].

2. vmilyen lábbal készített (bútor); (mobilă) prevăzută cu picioare făcute într-un anumit fel; Möbel mit irgendeinem Fuß verfertigt. *1758:* Egy fijas io erős lábu Asztal [HSzj *fiókos-asztal* al.]. *1761:* fürész deszkából valo Táblájú Zádog deszkabol valo Lábu Asztal [Siménfva U; JHb XXIII/31. 18].

Szk: *esztergában metszett* ~. *1753:* Esztergában metszett labu tőltőtt szék [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *gombos* ~. *1753:* Az Ur házab(an) gombos labu ostablás Asztal 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ✱ *gömbölyeg* ~. *1807:* Egy Dio fábol valo gömbőlyőg négy lábu, negy fijokos Záros asztal forma Kommod [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *kerek* ~. *1835:* Egy kérek lábu politurozott nagy Klávir jo állapotban . . Egy politirozott kerek lábu jo Asztal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *őszszefogó* ~ *asztal* összecsukható asztal. *1798:* Egj őszve fogo Lábu vagy uti asztal 48 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.] ✱ *rövid* ~. *1724:* Egy rövid lábu fias nyujtani való asztal [Koronka MT; Told. 29/12] ✱ *srófos* ~ csavaros lábú. *1788:* Egybe hajthato esztergába mettzett négy szegeletü négy Srofos lábu Tábori Asztal [Mv; TSb 47] ✱ *törpe* ~. *1637/1639:* Az felseo palotaban uagjon egj teorpe labu szeles io njoszolya [Kv; RDL I. 111].

4. vmilyen tartólábra/állványra állított; aşezat pe un anumit fel de suport; auf irgendeinen Fuß/irgendeine Stellage gestellt. **Szk:** *magas* ~. *1682:* Egy magas lábu melegitő üst nro 1 [UtI]. *1799:* (A csűrben) Égy három felé választo magass Lábu rosta [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

lábujj deget de la picior; Zehe. *1787:* azon nyomot a Csizmának Lengyen sorkárol, és a Láb ujnak bogosságárol ismertük a Csia Lászlo Uraménak lenni [Cófva Hsz; HSzjP G. Kalotsai (64) gy. kat. vall].

lábujjhegyen în vîrful picioarelor; auf Zehenspitzen. *1813:* láb ujj hegyen jártak hogy Zakariás Ur eszre ne vegye [Sszgy; HSzjP Szőts Joseff gy. kat. leánya Mária (16) vall.]. *1823-1830:* Tegzi Mihály igen kényesen tartotta feleségét, úgy hogy mikor reggel felkölt is ezen pap, lábujjhegyen járt, hogy a felesége alhassék [FogE 281].

lábvas láb-bilincs; cătuşă de fier la picioare; Fußfessel. *1637:* Cziomb uas uagion n 2. Lab uas uagion n 1. Val uas uagion n 2. Niak uas uagion n 1 [Ebesfva; UtI]. *1756:* Raboknak valo láb vasak [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. *1775:* (Sombori János) alattvalóihoz igen kegyetlenül viselte magát Szintén, úgymint a nagyuraknál, nyakvasat és lábvasat tartott, mellyel sok embereit elpusztitotta [RettE 344].

lábvíz apă pentru spălatul picioarelor; Fußwasser. *1655/1754 k.:* (Az inasnak) Ura köntösére szorgalmatos gongya lévén mindennap meg tisztogassa és mindenkor Ura lábabelit tisztán tartsa (: Láb vizzel Urát minden Szombaton meg kinálya :) [Kv; ACJk 32].

lábvizescseber lábmosó cseber; ciubăraş de spălat picioarele; Zuber für Fußwasser. *1832:* Három lábvizes Csebrek [Sáromberke MT; TSb 26].

lábzsák sac căptuşit pentru picioare; Fußsack. *1792:* Lább, Bőr sák égy Fláner [TL Conscr.].

lábzsámoly imazsámoly; scăunel de rugăciune; Betschemel. *1710 k.:* Mégis leborulok az én Istenem lábzsámolyához egy szóra, az én keserves feleségem és házamért való esedezésre [BIm. 1020].

lackodi a Lackod (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lackod/Lăscud; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lackod: Lackodhoz tartozó; care aparţine de Lackod; zu Lackod gehörig. **Hn:** *1836:* a' Latzkadi ökör tilalmas. a Latzkadi Szőllő hegyben [Lackod KK; Ks 78. 21 Conscr. 21].

lácli l. lászli

láda 1. ladă; Kiste, Lade. *1595:* az púska leöúesnek mjatta az goliobis egy ladajaban az Jobbagio(m)nak altal menth, es az ladaban valamy zab volth Abban Allapott megh [UszT 10/99]. *1632:* Fwrez dezkabol czinalt wuegh poharoknak ualo lada N.1 [UF I, 160]. *1639:* az Linczegh Janos szekeresse az esőben be nem takarta volt az ladat s az eseö be talalt menni a ladaba s valami nad mezet hatot volt megh az eseö s el oluadot [Mv; MvLt 291. 186a]. *1647:* egy hituán záratlan Láda abba(n) vagyon 70. fa tanyer, ket boritto [Sólyomkő K; SLt GH]. *1669:* egy deszkabol öszve szegezett hoszszu fejer rosz ladaban vagjon kerek talpara valo öregh vas singh szegh .. 146 [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. *1746:* az edgyik ládában magam kezeimmel raktam bé .. edgj réz Kompanát [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1791:* Egy Ládában Fuszujka [Nagyerese MT; Told. 36]. *1849:* a' volt Fogados adott elé három zatsko vetemény magokat, mongya meg hova lettek a több magok, mivel egy ládába voltak, 9 pfr [Héjjasfva NK; CsZ].

Szk: *borvizes ~. 1835:* Az hoszszu Istàloban ... Egy borvizes Láda [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *cipótartó ~. 1605:* 1 kolchar hazban uagion czipotarto lada ketteö [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i lelt.]. *1638:* Egj czipo tarto lada [A.porumbák F; UF I, 657] ✱ *csigás ~. 1820:* 'A vizás Csebrek becsinálására, és egy Csigás Ládára 4 Fenjö Deszka [Déva; Ks 105.176] ✱ *ecettartó ~ 1652:* csinaltam egy Eczet tarto Ladat f. 1 [Kv; ACJk 69a] ✱ *fedeles ~. 1650:* vagyon deszkabol csinalt eöregh hoszu goliobisnak valo vas sarkos panthos föde-les retezfejes lada nro 4 [UF II, 102] ✱ *fedeletlen ~. 1656:* Egy gyalulatlan deszkabol csinált föde-lettlen lada [i.h. 151]. *1681:* Őreg fedeletlen Láda Nro 1 Ebb(en) Taborban keszétett, asztalt, füstölt két ökör husa [Vh; VhU 562]. *1732:* Találtunk ... Edj fedeletlen ládáb(an) njolcz náddal tekert Tokaj bornak valo hoszszu száju üveget [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond lelt.]. *1753:* Edgj kis fedeletlen ládában hét darab rosz szövétnek [Mezőzáh TA; Told. 18] ✱ *golyóbistartó ~. 1665:* Also czeik haz. Vagyon ez hazban eörög algju no.4. Ezeknek kettei 30 fontos, az 3-madik 24 fontos, az negyedik penigh 10 fontos goljobissal jar. Mindeniknek vasas agjai, tengeljei, vasas kerekei goljobis tarto ladai cum caeteris requisitis meg vadnak [Fog.; UF II, 312]. *1667:* Vagyon ez házban eoregh agyu 4 mindeniknek vasas ágyai, tengelyei, kerekei. Ketteinek golyobis tarto ládái [Fog.; i.h. 337] ✱ *halas/haltartó ~. 1592:* Polchi Marton az Halaz Amburus Ladayat es haloyat uitte a Tohoz atta(m) neki f O d 14 Az megh bagiadot halakat hozta Pal Jakab haza az halas ladawal eggiwt f O d 54 [Kv; Szám. 5/XIV. 125 Eppel Péter sp kezével]. *1594:* Chynaltottam Egi hal Tarto Ladatt ... d 32 [Kv; i.h. 6/I. 3]. *1625:* Czinaltattam Egj vy Hal tarto Ladatt, Attam hozza vy fwresz Deszkat nro: 7 [Kv; i.h. 16/XXXIV 229] ✱ *kenyérhéjtartó ~. 1656:* kenjer tarto, vas sarkon panthon forgo, retezes retezfejes csipo avagi kenyer hej tarto lada nro 1 [UF II, 126] ✱ *kenyértartó ~. 1654:* Csináltam egy kenyer tarto ladat f.l d.80 [Kv; ACJk 51a]. *1787:* Egy Kenyér tarto Láda Dr 40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 5]. *1804:* Egy kenyér tarto láda kit vetem volt Lajos Ferentzné aszszonyomtol [HSzj *kenyértartó-láda* al.] ✱ *liktáriumos ~. 1673:* Fejer varra szállitottam Fagarasbul elest es holmi eggyet másokat ez szerínt Lictaromos Lada egi[a] [Fog.; Törzs. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *lisztes/liszttartó ~. 1836:* Egy rekesztéses magos lisztes láda [Kv; Pk 3]. *1846:* a Malom hijja félig meg padolva .. a gabona, és Liszt tarto lädakis jök [Szászerked K; LLt]. *1849:* égy lisztartó rekeszes ládo [WassLt] ✱ *méhhordó ~. 1826:* Méh hordo láda őt [Szentdemeter U; Told. 41] ✱ *öles ~. 1634:* Fekete Eöles ladaban 10 Egyben iaro fejer czapa pohar apro [Kv; JHbK XVII/15] ✱ *papirosanyag tartó ~. 1842:* A papiros malom . Papiros anyag tartó láda . egy nagy láda vagy hámbár forma rongytarto [Km; KmULev. 2] ✱ *pogácsás ~. 1844:* Nappalrá viradván csak el bámultam, hogy hallám . a Pogátsás Ládát az Ut mellett látták [Bágyon TA; KLev. Koptyik Vaszi (20) vall.] ✱ *puskaporos ~. 1752:* az puska poros ládatt, ugy az buda felett valo deberke puska port ha az ládában tér be kel tenni [WLt Wesselényi István feleségéhez] ✱ *rókás ~. 1681:* Eószve szegezet Rokás láda [UtI] ✱ *savanyóvizes ~. 1779:* Savanyó Vizes Láda [CsS] ✱ *serhűtő ~. 1758:* Ser hűttő Nagy Láda [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ *szennyeses ~. 1820:* Egy nagy szennyeses Láda [Mv; Told. 19] ✱ *szervízes ~. 1705:* Még ugyan egy services ládát, kiben volt egy mosdómedence korsóstul, egy pár gyertyatartó, egy csésze fedelestül, hét pár kés kalánostul, egy pár tányér, egy ezüstös tükör [WIN I, 561]. *XVIII. sz. köz.:* Egy kis fekete záros Servitzes ládában Egy kis Servitz [Told. 70] ✱ *tejes ~. 1761:* Tejes Láda Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 19]. *1776:* éppen ö Ngok mellett ültem a' Tűzhely párkányán, ö Ngok pedig a' mellett éppen, ä tejes ládán egymás mellett [Kóród KK; GyL. Christ.Kováts conj. St. Miklos (55) vall.] ✱ *üstös ~. 1592:* fyzettem Az oztolos Istűanok hogy .. Az vstes Ladahoz Tokatt Chynalt f — d 40 [Kv; Szám. 5/XIV. 244 Eppel Péter sp kezével].

2. (vasazott) záros láda; ladă (ferecată) prevăzută cu broască; (eisenbeschlagene) Kiste mit Schloß. *1561:* Egy kor fel kwldenenek balko dyenesel hogy az ladat al (!) hoznok [Ráton Sz; BálLt 78]. *1568:* Vrsula Consors Benedicti lakatos fassa e(st) Ezt tud⟨om⟩ .. hogy egy ladaya vala, masfel synges, es az tely vala feyer Ruha⟨ual⟩ [Kv; TJk III/1. 159]. *1573:* Orsolia veg Bartosne hogy eo puskarnet zolgalta, latta hogi Negy Eot aranyas kupat parta Eowet aran gwreoket rakot ky puskar Ladaiabol mykor kedwe volt hozza esmet ely rakta, Nem byzta az felesege kezebe [Kv; TJk III/3. 170]. *1589 k.:* azt mondod hatalmasúl hazadra mentem volna es ladadoth fel nyttam volna azt mondom hogy en az te hazadra hatalmasúl Nem mentem sem ladatotth fel nem nittam sem penzedeth kj nem vöttem [Szu; UszT]. *1629:* Tudom azt hogy a mi hazunknal teòrtek voltt fel az Jo Anna ladajat de hogy Rab Gergely alkocsot tartot volna, es eö teőrte volna fel az hazatt es ladatis en nem tudom bizoniosso(n) [Mv; MvLt 290. 36b]. *1645:* az Ladanak az reytek fiaban talalanak 60 Tallert [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1705:* (A) Ladaknak hozza volt 5 sing szelessege 1 sing, magassaga a mint az őregh deszkabul ki tölt mű festettűk megh vadveressel gyontároson a' Kep ironak pedigh valami Czimer irástol ... adtak f 8 Germ. [Kv; ACJk 61]. *1735:* az Ládájokot az Aranyás czigányok verték fel [Nagygyeke K; Ks]. *1770:* Minek utánna azon Ládákot nyitogato ember akképpen ott dolgát végezte volna, melly felé mondotta hogy vészi uttyát, és huvá mégyen ...? [H; BK sub nro 1017 vk].

Szk: *apróládás* ~ fiókos láda. *1688:* Skatulyas és Apro Ladas Lada egyeb edgyet masis [Beszt.; Ks S. Misc.27] ✱ *fakó* ~ fényezetlen láda. *1764:* Találtatot égy üres festékes Záratlan fako láda [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2] ✱ *fejér* ~ festetlen láda. *1615:* Egj feyr zaros lada [Kv; RDL I. 97]. *1679:* Kapcsoson czinalt fejér láda, eggyik toljo fedeles, masik Sark s heveder nelkul valo fel nyilo fedelű nro 2 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 55]. *1739:* Egy vasas négy, szegű lada festekes petsétes Ket kis fejér láda petsetesek [Nsz; Told. 64] ✱ *fekete* ~. *1755:* adok által egy küsded fekete ládában egy hatvan forintot érö ezüst Forgáts párta övet, egy ezüst kötéssel keszittetett Szekfü szin Bársony vállat [Aranyosrákos TA; Borb.II néhai Székely György relictája Csipkés Borbára végr.] ✱ *fekvő* ~. *1611:* Egj zeöld eöreögh fekkeö (!) lada vy [Kv; RDL I. 88]. *1631:* Vagjo(n) az apja hazaba(n) egj fekü ladaba(n) . marhaja [Mv; MvLt 290. 55a]. *1678:* egy nagj feküvö Ládát hosztak ide Gálfalvára Apaffi Györgyné Aszonyomhoz teli [Gálfva KK; Ks 19. III. 35]. *1708/1719:* adá Segesvárt levö örög fejér feküvö ladajat, egész benne tele levö fejer nemü bonumokkal abraszakkal, kendökkel, lepedökkel [Tarcsafva U; Pf]. *1838:* két gyantáros fekvő Láda [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] ✱ *félkéz* ~. *1693:* Ezekbol a ket vankost, az 1 kendőt, az asztalra valo festékest fél kéz ládát rendelők viszsza Geczö Jánosnak [HSzj *félkéz-láda* al.] ✱ *festetlen* ~. *1679:* Vásárhelyről az lakatosoktol ide hozott festetlen, plehes, kolczos, vas sarkas, vértes, őreg Láda, egi másb(an) téve nro.2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22]. *1788:* Fejér hoszszuko festetlen Láda [Mv; TSb 47] ✱ *fiókos* ~. *1669:* Az hazban vagyon Egy Tarka Vasas fiokos lada [Kőhalom NK; Ks 67. 46. 24a]. *1748:* Paraszton feketével meg festett fiokos Záros nagy fenyő láda [Ks 8.XXVIII.5] ✱ *francia záros* ~. *1793:* Kék Festékű Francia záros Lada [M.köblös SzD; RLt] ✱ *hosszú* ~. *1694:* 1. hozzu láda [Torda; Told. 11/34] ✱ *ijas-fias* ~ fiókos láda. *1744:* Rosz vass rosdás ijas fias fedél nélkul valo Láda [Branyicska H; JHb 103/151] ✱ *kopasz* ~ festetlen láda. *1822:* én el menetele után üres kopasz Ladáját fel bontottam .. nem volt égy vigánonal egyéb benne [KLev. Szarvadi Farkas ns vall.] ✱ *lábas* ~. *1674:* az megh nevezet hoszszu festet lábos nagy ládáb(an) vagyon, egy feiér kisebb záratlan ládám is [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] ✱ *lakatos* ~ lakattal zárt láda. *1591:* Ket eöregh Lakatos lada [Kv; AggmLt A.53] ✱ *lapos* ~. *1634:* Ezeken kwuwl valami Araniam, mind massaban, s mind vertwl, es Tallerom kiknek az ioua egy vasas lapos ladaban, es egy kis szepetben, es ket feyer sup ladakban vadnak, es szekrenymben [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.] ✱ *nagy* ~. *1631:* haniogatta Rado Peter az ezüsteös hűuelt az aztalon mikor az Nagi Ladat fel njtotta vala [Mv; MvLt 290. 262b]. *1681:* Fejér hoszzu nagi lada, plehes, Kolcsos Nro 1 [Vh; VhU 502]. *1733:* nagy láda . mellyis Üress, minthogy az Halálára valot tartván a Nagy Aszszony benne, most megh kivántatván kiszedték [Marossztkirály AF; Told. 25] ✱ *oldalas* ~ '?' *1615:* Egj hituan oldalos lada f — d. 10 [Kv; RDL I. 97] ✱ *ordinér* ~ közönséges láda. *1800:* Egy gunya tarto deszka ordinár Láda [Told. 19] ✱ *ormos* ~ koporsó alakú láda. *1715/1720:* Edgj bőrös ormos láda [Cege SzD; WassLt Vass György hagy.] ✱ *öreg* ~. *1595:* Janos Deak vitt Vrunk zamara Virginat, Publikant es valami Eőreg ladat 3 louan zekeren, fizette(m) neky f — d 75 [Kv; Szám. 6/XVI. 136]. *1637/1639:* Egj kett singes Eoregh lada, az elej rakott, meliben az arua pozto ruhazatj uadnak [Kv; RDL I. 111]. *1694:* Az Fejér ruhanemű edgyetmasok(na)k bötsüje mellyek az öreg ládába(n) volta(na)k [Kilyén Hsz; BLt 4] ✱ *pár* ~ '?' *1714:* Vassal meg erőssitett egj Par Lada fl. Hung 12 [AH 55] ✱ *párkányos/párkányozott* ~. *1734:* Egy párkányos egy Singès Lada [Kv; Pk 6]. *1752:* Talaltatott egy párkányozott Tarka láda zárotlan [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *plehes* ~. *1591:* Plehes eöregh lada [Kv; AggmLt A. 53] ✱ *prejudicium* ~. *1665/1754:* Az legény pedig magának estvéli hét öra után gazdája akarattya ellen nem dolgozhatik; ha a' gazdája meg engedi három prejudicium ládát tsinálhat [Kv; ACArt.15] ✱ *reteszes* ~. *1697:* más reteszes fekvő láda [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1737:* Az mely Szőnyegek által hordattak az úy szállásra . az Reteses (!) Ládáb(an) vagjon 9 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1841:* égy reteszes avaték, és egy más záros láda [SL] ✱ *singes* ~. *1596:* Egy singes zeold lada [Kv; RDL I.65]. *1708:* Vagyon egy Két Záru Zőld Singes Lada [Kv; ACJk 69]. *1794:* Egy Üres Singes Láda [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *skatulyás* ~ fiókos láda. *1629:* Egy szép Eskatulias lada [Kv; RDL I. 132]. *1688:* Skatulyas és Apro Ladas Lada [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *szíjas* ~. *1810:* Egy nagy vasas szijjas Láda Rf 14 xr 1 . Más kissebb vasas szijjas Láda Rf 10 xr 56 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 15] ✱ *tojogáló/tojogató* ~. *1706:* vit el ket kűs tojogato ládàt [Körispatak U; Pf]. *1737:* Egy nagy fejér tolyogato Ládáb(an) vagjon egj vas kemencze fedelivel együtt [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1760:* egy hitvan tojogalo Láda semmire kellő rongyal [Szentdemeter U;

GyL] ✱ *tojókás (fedelű)* ~. *1744:* Ferslog forma tojokás fedelű fejér láda | Tojokás ijas fijas fejér ferslogos forma láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1831:* Egy kis tojokás láda [Kv; Pk 4] ✱ *törpe* ~ alacsony láda. *1628:* Egy kis terpe ladaban Jo eőt penzes mostani garas flor. 50. d. 60 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7]. *1757:* az ezűst portékám pediglen vagjon .. egj vasas tőrpe széllyes ladában [BálLt 93]. *1837:* égy széles lapos vas pántos tőrpe láda [Szentbenedek SzD; Ks 88. 15] ✱ *vasas/vaspántos* ~. *1576:* Ez pedygh fel Iratatot Marha Myndenesteol wagion Az Nagiobik Sargha wassas Ladaba [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. *1629:* Egy io vasas Láda, retezze is vagion [Kv; RDL I. 132]. *1731:* Vasas Ládáját fel vertek [Náznánfva MT; Berz. 13. III/15]. *1837:* égy széles lapos vas pántos tőrpe láda [Szentbenedek SzD; Ks 88. 15] ✱ *vértes* ~ → *festetlen* ~ ✱ *záras* ~. *1586:* Egy masfel szing Zaros Lada [Kv; Szám. 6/IV. 48]. *1593:* ket szaros lada [Szu; UszT 9/44]. *1636:* Egy Eöregh feyr Zaros Láda [Kv; RDL I. 109]. *1736:* Az Ur Házáb(an) Ismet egy törpe, széle hoszsza egy aranyu Záros bé petseteletlen Lada [Várhegy MT; CU XIII/1. 101]. *1796:* Egy nagy záros ládában 16 Papusa Dohány [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1802:* Záros láda kolts s Útkező nélkűlt [Dés; DLt] ✱ *záváros* ~ záras láda. *1644/1648 k.:* Tetettem leanyom Bethlen Anna Penzit egy fejer lapos Vasas reteszes és zavoros ladaban [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen kezével].

3. pénzesláda; lădiţă/ladă de bani; Geldkiste | pénztárláda; casetă de bani; Kassenkiste. *1583:* Jsmett az harang oetthoěnek attünk az lababoll f 18 [Kv; Szám. 3/IX. 13]. *1786:* Cserefábol tsinált Láda, melly Cassának tartatik vas Zárjával edgyütt 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

Szk: *alamizsnás* ~. *1601:* Az alamisnas ladat az templomban chinaltattam megh [Kv; Szám. 9/XV. 7 Jer. Nekel sp kezével] ✱ *Isten ~ja. 1710 k.:* Én pedig, én Istenem, kész voltam, vagyok és leszek ezután is, ha szabadságom lészen reá, mindent azaránt jó rendben hagyni, sőt maradékimnak is arról olyan parancsolatokat adni, hogy én miattam az én Istenem ládája kárt ne valljon [Blm. 993] ✱ *város ~ja. 1582:* Az Zam weweo wraym attanak ennekem kezemheoz az Varas Ladayabol f. 100 | Az elseo zaz forintot Nem az Ado Zedeo polgarok hanem Az zam veweo vraim Attak az varos Ladaiabol kezeheóz [Kv; Szám. 3/V. 1, 59 Lederer Mihály sp kezével].

4. levelesláda; cutie de/pentru scrisori; Briefkiste/kasten. *1555:* En Komlo⟨d⟩y orsolya az meg holt vas Balastol meg maradot felesige adom myndeneknek tvtara hog az ky Leveleket az en meg holt zeghyn vram meg eltyben haghot volt Bezteren (!) Zyűcz Lenart Vramnal azokat az en Kezembe attya (!) mynden kar nelkűl nemes emberek elöt Kerey myklos vram elöt es Böyar antal elöt az varos dyakya elöt atta megh Lenart Vram az Leveleket ket Lataban (!) [Beszt.; BesztLt 23]. *1559:* Ezt akarok the ke tudasara adnonk, hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Valas Gęrebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk Azert keriujk (!) the ke, myg Boszasy ferench vthana Beszterchere mehet tetese the ke Eg Zekrenbe, merth nekenk E kis ladanal dragab marhank Nynchen [i.h. 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. *1595:* Egi ladat chinaltattam az tarhazba, leuelekhez valot, attam az Aztalosnak es Lakatgjartonak f l [Kv; Szám. 6/XVI. 6]. *1681:* A mely levelek Ladakb(an) s Asztaloko(n) czomókb(an) vannak, azok fel nem bontattak, hanem marattak a' bé kötés szerint [Vh; VhU 541]. *1712:* az Grofságot az mi illetti .. még az szegény Attyánknak atta meg szegény Leopoldus Csaszár, hogy pedig oda veszen az Diploma rolla, s Cancellariusrol Cancellariusra maradgjon bestellenségűnkre aszt bizony nem szenveden, hanem el fér a ládában az több levelek kőzzé [Medgyes; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1760:* ă fiak p(ro)ducaltak minden literalékot egy ládáb(an) Az láda el petsételtetett [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1814:* Dobai Uram ... azt tselekedtette velem hogy ki vegyem a Ládábol[a] és általadjam [Dés; DLt 56. 24. — [a]A deliberatumot]. *1850:* irásaim a Ladamban vagynak most-is; — ugyan a ladam be van zarva, hanem nyolczad nap mulva el hozam a kocsat-is [M.déllő TA; DobLev. V/1285].

Szk: *leveles* ~. *1733:* miota azon leveles ládák az én kezem alat voltak . a Cancellarius Ur Correspondentiajt belé tettem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1761:* hallam mondani Apor Lászlo urtol Apor Anna eő ngának hiszem kjednél voltak az leveles ládák, kjed küldötte be [Kvh; HSzjP Michael Gazda de Angyalos (40) ns vall.]. *1815:* a' Tktts Ur[a], a Leveles Ládáknak el vitetthetésekért Pert inditott az Exponens Tktts Asszony[b] ellen a Nms Kolos vármegyei Tktts Generáls széken [Somb. II. — [a]Sombori Farkas. [b]Sombori Elekné Palatkai Klára] ✱ *város (leveles) ~ja. 1584:* Ember Andrasnal vagion waros penze kith keolcheón Attak nekj f. 170 kireól Ados lewele wagion a' waros Ladayaban [Kv; Szám. 3/XII. 22]. *1587:* Hogi az varos ladaiban egiket sem leluk meg ket vj ladat vgj kelletet Czinaltatnom Giorgi kowachinak .. Az Czinalasatol fiszettem nekie —/80 [Kv; i.h. 3/XXX. 43 Seres István sp kezével]. *1741:* Városunk leveles ladáját kivánván a Nes Tanács ki hozatni a Segestjéből, ă ládáknak csak ă heljek találtatott [Ne; JHb VIII sub C Bethlen Miklós lev.]. *1746:* Vass János nevű idegen jövevény isméretlen ember ... immediatě a' Városrol el mennyen Külömben Cassáltatván mostan mitigált Deliberatuma szoross bűntetése lészen az mostani Productumok(na)k szoros exigentiaja sz(e)r(in)t; mellyekis hogj colligaltatván pecsét és intitulatio alatt a' Város Ládájában ad ulteriora conservaltassa(na)k, determinaltatott [Torda; TJkT III. 110–1].

5. céhláda; cutia breslei; Zunft/Gildelade. *1585:* igy zola Keotelwereo Tamas hogy Az Ides Mesterek azt Akarnak hogy el hoznak Leorinczteol Az ladat[a], Myes ezt ertwe(n) Ne(m) tehetenk ez ellen, es vgy kwldenek erette, De Mas czeh Mestert heliebe Ne(m) teottek [Kv; TJk IV/1. 439. — [a]A leköszönt céhmestertől a céhládát]. *1665/1754:* Az B. Társaságnak benn létekor tartozik az Szerhordó Legény a ládát, minek előtte az asztalra tétetnék, meg tisztitani a' portól [Kv; ACArt. 13]. *1694:* Vagyon a' B. Céhnek egy Ládája .. egyik kolcsa áll a Ceh Apánál, az egyik pedigh az iffiu Céh Mesternél [Kv; ACJk 16]. *1704:* csak mennöl kevesebb kölcseggel es ceremoniaual akarván igazittani azert haza kisirven a Ladat ketelenitettunk meghis költeni Borra .//69 [Kv; i.h. 89]. *1710:* az Társaság ládáját bé kellett az Ceh-b(en) hozni az Legenyek magok viseletlensegek miatt [Kv; i.h. 77]. *1832:* Láda haza kisérésekor Collátiora

költödöt 52 Rf 36 xr [Kv; ACLev. Kül. Perc.l]. *1841:* A nemes ifjúság ládája a béjáró első embernél legyen ... a láda kulcsa pedig a dékánnál álljon [Dés; DFaz. 40]. *1865:* Julius 23-án Tartando bizotmányi gyűlés alkalmával az asztalos ifiúság értesitette a bizotmányi asztalos Czéh gyűlest azíránt miszerínt ... elhatározták hogy a társaság ládáját átt tegyék Lászlofi Antal urhoz [Kv; ACProt. 43].

Szk: *céh ~ja. 1585:* Keoteles Balint vallia . Az czeh lada kolchat az Aztalra vethe, es azt monda hogy Ne(m) visely gongiat .. oztan ... egy Akaratbol feokeppen Az Ides Mesterek hagiasabol viveok ell az czeh ladayat teolle [Kv; TJk IV/1. 439]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minden Heti Beres Legeny esztendőben eczer eczer kwlőn kwlőn huszoneöt penszt tartozzanak az Ceh ladaiaba vetni az Cehbeli közönseges szwksegere (így!) [Kv; KőmCArt. 11]. *1635/1650:* adgyon Egy Gira Ezwsteot az Attya az Cehben, az mely legyen az Ceh Ladaiaban, mind addegh valamegh ideiet jamborul ki nem tölti [Kv; ŐCJk]. *1814:* én a' Czéh Ládáját fel nem vertem, a' Czéh Pénzét el nem pusztitottam [Dés; DLt 56. 21].

6. egyházközségi láda; caseta/lădița parohiei; Gemeindelade/kiste. *1693 e.:* Simon István .. hagyott .. égy ládát kultsostol, hogy az Ecclesia javait, pohárt, tányért, abroszt, kendőt benne tartsák az egyházfiak, azt penig semmi prophanus ususra ne forditsák [Somosd MT; MMatr. 85]. *1728:* Vagyon a Megjen(e)k edgjetmás tarto ládája [Angyalos Hsz; SVJk] | Egj kűsded ladaja az Ecclesiának [Illyefva Hsz; i.h.]. *1742:* Egj másfél singes Brassai láda az Eccla procuralta melyben conservaltatn(a)k az Ecclá(na)k szent edenyei [Bodok Hsz; i.h.]. *1814:* Minden Ekkla regestraltassa a' Ládájában találtato minden Levelet [Nagykapus K; RAk 27].

Szk: *egyház ~ja. 1863:* A' bé vallásokat két példányban kell meg tenni, 's edgyik maradjon meg az Egyház ládájában, a' jöhető Zavar elkerűlése végett [Gyalu K; RAk 79] ✱ *eklézsia ~ja. 1689:* Az Ecclesia ládájit, s bennek levő bonumokat, inventallyák Nemz. Számvévő Uraimék [Kv; SRE 2]. *1707:* Az Ecclaesia Ladaját az ellenség fel hasogatta volt [Dés; DLt 488]. *1810 k.:* Korpos János Istenes buzgoságából ajándékozott az Eklesiának .. 4 márjást mely az Eklesia ládájába bé is tétettetett [Nagykapus K; RAk 2] ✱ *megye ~ja* egyházközség ládája. *1728:* A megje ladaja melyb(en) a bonumok vannak 1 [Étfva–Zoltán Hsz; SVJk].

7. ruhás és holmis láda; ladă în care se păstrează haine și alte obiecte; Kleider- und Zeuglade/kiste. *1568:* azt monta bodogne, hogy az lean ǫ tǫle lopot, keth ingnek valo gyolchyot, gyǫng szemeket lebegǫket, aranyat es egy kendǫth, es ezeket ladayaba talalta [Kv; TJk III/1. 207]. *1586:* Margit Sos Istwanne vallia hogy mikor ez orsolia Nalla(m) volna Ieowe oda Masas Peterne, es ez leany vendelet fel Nita, Es ot egy Egher eotte Sahos ruhat talala megh kit azt monda hogy az Inase volna egy Ingh vyra valo feier zeltis talala megh es ennel egiebet ladaiaba(n) Ne(m) talala a' Io Azzony [Kv; TJk IV/1. 571]. *1605:* En ott valek mikor Zeoczj Georgyne ki raka az Zakaczne ladajabúl valami borsa saphranja kezkeneö giolchia, sinora es poztozele vala [Szu; UszT 20/134 Haelena Consors Agil(is) Joan(n)is Pap In Vdúarhely vall.]. *1629:* mikor az szegeny Eótueós Gergely megh hala, ugja(n) my kisireok haza az hazahoz s lata(m) hogj kiraka az ladabol egjet massat [Mv; MvLt 290. 182a].

Szk: *ágyneműs ~. 1837:* Déésen a legények Házába égy vas pántos agynemüs ládá [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt.13] ✱ *fejér-ruhás ~. 1768:* Kissebb zőld Fejér ruhás Láda [Császári SzD; WassLt] ✱ *főkötős ~. 1843:* panaszolta nékem: hogy azt zugatják a' Faluban: ő vágatt volna le egy fökötös ládát az ország utján [Bágyon TA; KLev.] ✱ *gúnyás ~* ruhás láda. *1850:* fenyö fa gunyás láda 15 vft [Algyógy H; Born.F.Ii] ✱ *köntösös ~* (felső)ruhás láda. *1668:* Elsö Lada Köntösös feier Lada [Mk Kapi György inv. 1]. *1732:* A köntösöknek száma a Második köntösös Ládában [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. *1768:* Egy kőntősös lapos bőrős Láda [Császári SzD; WassLt]. *1800:* vévődött ki edgyik kőntősös ládábol egy fekete tafota hoszu kőntős és egy viseltes tafota ruha [O.fenes K; JHb LXVI. 46] ✱ *nachtcájtos ~. 1768:* Egy kőntősös lapos bőrős Láda . Tenger szin Lakírral valo Nacht-tzájtos Láda [Császári SzD; WassLt gr.Wass Ágnes kel.] ✱ *öltöző ~. 1754:* Egy feketén lakirozott Öltözö Láda [Nsz; Told. 19] ✱ *paplanos ~. 1688:* Paplanos Lada [Beszt., Ks S Misc. 27]. ✱ *portékás ~ 1650:* Aszszonyunk eő Naga Portekas ladajat Viszjk Szamos Vyuarigh ... Az Nyolcz Eökörtöl Attam f l d 50 [Kv; Szám. 26/VI. 390] ✱ *süveges ~. 1681:* egy fekete suveges láda [UtI] ✱ *szőnyeges ~* szőnyegtartó láda. *1674:* Az szőnyeges ládában vagyon, egy Megy szin Skárlát szőnyegh [Beszt.; WassLt 72/6]. *1688:* Szönyeges Lada [Beszt.; Ks S Misc.27] ✱ *vásznas ~. 1688:* Vásznas Lada [uo.; i.h.] ✱ *vetkeztető ~. 1735:* Egy vetkeztető zománczos Trebeljes Lada [MNy XXXVIII, 384].

Sz: *XIX. sz. m. f.:* Szabadságam el van zárva Ferencz Jozsi ládájába. Elveszett a lada kocsa Meg nem szabadulak soha[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]

cszó].

8. faragásos, festett v. virágozott díszláda; ladă sculptată, pictată sau înflorată; geschnitzte, gemalte od. mit Blumen verzierte Lade. **Szk:** *alakos ~. 1733:* egj be zárt petsételt kisded alakos Láda [Hr] ✱ *bécsi ~. 1713:* Nagy Öreg Veres Becsi Ládában 5. Lengyel Országi onos íratos Bokájok, egy hojagos meczet üveg pohár Srofos | Egy kis Bécsi Ládáb(an) bőrős ... Egy darab búja vászon gyolcs [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.] ✱ *brassai ~. 1681:* Brassai festett Lada, egyik kisseb, mindenik pléhes kólczos Nro 2 [Vh; VhU 541]. *1795:* kissebb brassai Záros Láda [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *diófa-festékű ~. 1787:* Gunyák, Fejér Némük Egy régi diofa festékű Ládába [Mv; MvLev. Vadadi hagy.2] ✱ *festékes ~* festett láda. *1735:* Kolos Vármegyében Somboron Somborj Sándor Ur(am) nemes lako házánál hozak elönkben egy másfél singes, kopott festékes, és viseltes ládát, mellyben volta(na)k Néhai . Sombori László Ur és elsö felesége Néhai Miske Borbára Aszszonytol maradt mobile bonumok [SLt]. *1739:* Egy Tarka festékes láda Petsetes [Nsz; Told. 64] ✱ *festett ~. 1628:* Egy eóreógh festett ladaba(n) Abroz uegghel Nro 7 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.3]. *1778:* adtam altal . Festet Ladăt egyet [Agárd Mt; Told. 8]. *1795:* Egy nagy festett Láda [Szárhegy Cs; LLt]. *1849:* Egy kék festett ládo Egy uj fejér ládo nagy [WassLt] ✱ *gyontáros ~* gyantásviaszos festékkel festett láda. *1600:* egj gjontaros

Ladaba(n) egj panchel kezthjw wagjo(n) aztis kj kel wenni [Kv; KvLt Vegyes 16/4 Hozzwazaj István Zabo Sámuel kv-i polgárhoz. — Kiss András kijegyzése]. *1627:* Egy kis zeold gyontaros lada tt f. — d. 75 [Kv; RDL I.132]. *1651:* haro(m) giontaros lada ket giontaros karzek [Torda; Borb.]. *1730:* Ket Singes kora Gyontaros Lada [Kőrispatak U; Pf]. *1794:* Egy Singes gyontáros kolts nélkül valo záros Láda [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *hajszín ~. 1756:* Záros hajszin tarka Ládák [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.] ✱ *hamuszín ~. 1789:* egy fél viseltes hamu szin Trahet kisded láda [T; LLt] ✱ *hímes ~. 1596:* Egy hymes lada f 2 [Kv; RDL I. 65]. *1629:* Egy hymes láda ér tt f. 1 [Kv; i.h. 143]. *1732:* egy Hímes Ladaban Valo Aprolekot hagytam neki [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *hollandiai bőrös ~. 1705:* egj Hollandiai bőrős Lada [Kv; Pk 6] ✱ *kék ~ → festett ~* ✱ *magyar ~. 1790:* egy Záros magyar láda [Km; RKA] ✱ *oláh ~. 1801:* egy Szekrény, vagy is Oláh Láda [BLt II/11] ✱ *rakott ~* berakásos/intarziás láda. *1588:* Egy Eoregh rakot lada zaros Iutot Az ket Awaknak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26]. *1594:* Egi rakot ladaban uagion valami approlek fodor [Somlyó Sz; UC 78/7.33]. *1596:* Az hazat ket aztallal es egy eoregh rakot ladawal beochyewlleottewk f 300 [Kv; RDL I. 65]. *1627:* Egj rakot ladaban . . Egj sederies perpet szoknia ezwst premes [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1749:* két ládát, egyik zöld gyontárral festet, a másik gombos rakot láda [Papolc Hsz; HSzjP] ✱ *recés ~. 1674:* tőttűnk az fekete Retczes ládában Egy végh abrosznak valo Nyers vásznat [Beszt.; WassLt 72/6] ✱ *rejtekes ~* titkos-fiókos láda. *1797:* Egy zőld festékű záros rejtékes Láda . Ezen Ládában, 's ennek kettős rejtekjeiben találtattak: Egész Sufferin(us) Arany egy in Hf 16. Simpla aranyok 52[a] [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *sárga/sárga festékes ~. 1574:* Vagion ket fw keoteom az nagy sarga ladaban [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. *1628:* Egy Zeőld es Sárgha festekes szaros Ladaban Egy fedeles . . kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1628/1635:* Feier ruhak, Abrozok Egj sarga òregh rakot ladaban [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *segesvári ~. 1824:* Egy Nagy Segesvári láda zarostol [Szentdemeter U; Told. 29] ✱ *székely ~. 1730:* Egy Szekel Lada [Kőrispatak U; Pf]. *1736:* Az Ur Házáb(an) . Rosz üres Szekrény, vagy székelly Láda [Várhegy MT; CU XIII/1. 101] | Székelly Láda vagy Szekrény edgyiken lakat van, nem tudatik mi van benne [Martonfva NK; CU]. *1810:* égy Székelly láda [Jedd MT; LLt] ✱ *tarka ~* festett mintás láda. *1627:* Egy tarka láda, Oda be az belseo boltba(n) tt f 3 [Kv; RDL I. 132]. *1681:* Fenjes hal hejjal rakott arany münek valo tarka Láda, kolcz nelkül Nro 1 [Vh; VhU 540]. *1789:* vettem kezemhez . Két festett tarka ládákot [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ✱ *váradi ~. 1838:* két gyantáros fekvö Láda, és egy Váradi Láda [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] ✱ *veres ~. 1751:* Egy Veres láda abban három vég kilim, vagy festékes [HSzj *festékes* al.] ✱ *zöld (festékes/festékű) ~. 1572:* Jarai Bernatne Klara azzony az zeold ladat ersebet azzonnak thorozkay Janosnenak hagya vala [A.jára TA; Thor. IV/3]. *1628:* Egj zeold kozep rend ladaba(n) uadnak feő kőteok [Bodola Hsz; BLt]. *1687:* zöld Ladaban vad(na)k Szünyegek Kilimek [Csapó KK; Berz. 1. 21/11]. *1797:* Egy zőld festékű záros rejtékes Láda [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9]. *1849:* Az élés kamarába Egy 1604-be keszűltt zőld festékes láda oltska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Megformálásban, szerkezetben és díszítésben egymástól nagyon eltérő bútorfajtákat jelölő szk-at soroltunk be e jel. alá. Ide vontuk a táji szinten máig *szekrény*nek nevezett, durván ácsolt, de kétségtelenül díszítési céllal faragott, vésett ládafajtákat (pl. *oláh ~, magyar ~, székely ~*) is. Az ide vont szk-ok mögött sejthető ládafajtákra nézve 1. NrLex. *láda* al. és az ott id. irodalombeli tájékoztatást.

9. kelengyeláda, menyasszonyi láda, *rég, táj* parafernumos láda; ladă de zestre; Brautausstattungstruhe/kiste. *1758:* Nehai Szekej Boldisarnak az Leányi Anjok holta után egj más után következtenek nevekedesekkel Gazda Aszszonjoknak . Mejik mejik menjit mit vit nem tudam mivel az Ladajakban nem neztem [Aranyosrákos TA; Borb. II Andreas Biro de Rákos (79) ns vall.]. *1782:* Mely ágyi gúnyát nem tagada Balás Györgynek az felesége, mostani Korda Tamásné, úgymint egy derekalyt, egy csergét, egy festékest, hogy kezinél nem volna most is. A ládát is megvallá, hogy nála vagyon. De az maga ládáját, melyet hozol vitt volt, azt az Balás György eladta nyomorúságában [Jenőfva Cs; RSzF 232]. *1805/1808:* A Juliska lakadalmán adtam egy ujdanad (!) ujj nagy ládát rft. 20 [RLt]. *1810:* Győngyős Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével a' mit az Annyátol vitt volt, két derekajt, négy vánkost, tsergét, szoknyát, gyapot rokoját ládát és valamint egyebűtt kőzőnségesen ugy íttís a' lévén a' szokas, hogy ha magtalan az illy Aszszony ember megtalál halálozni, az effélek viszszá adassanak, a' miről itt a' kőzőnséges lakodalmazáskor kezesekis szoktanak állani [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével].

Különleges jellegénél és jelentőségénél fogva a 8. jel. alá felsorakoztatott díszládafajták közül kiemeltük és önálló jel-ként iktattuk be e ládafajta nevét.

10. utazó/útiláda; valiză, cufăr; Reisekiste/koffer. *1585:* B. vramnak paranczolt wala Vrúnk hogy az Jesuitak doctora, es ket lada Ala Adatna egy Zekeret, witte Tordaig Nagy Fabian 4 Lowan fizettem f. 1 [Kv; Szám. 3/XVIII. 9b Gellien Imre sp kezével]. *1607:* Mastis fogadot Zekerere Berb(e), ladat Mit, Arra Jwttek vizza az hayduk es Vdj vertek feöl az Zekeret [Mv; MvLt 290.12b]. *1630:* Az Conseruator, Peter Deak Vra(m) ladaitt Viszik Szamos Vyuarigh [Kv; Szám. 26/VI. 391]. *1736:* Az magyar hintónak az hátulsó bakjára nagy öreg, fekete bőrrel borított, ónos szegekkel czifrán megvert ládát tettenek, abban, kivált ha pompás vendégségre vagy lakadalomban mentenek, úr, asszony köntöseit, szoknyáját s egyéb portékáit mind bérakták, mégis, az bőrládán felyűl sok egyetmás elférhetett [MetTr 368–9]. *1823-1830:* Innen a hat ló és a legény, Szekeres Ferenc visszafelé indultak, mert csak eddig bocsáttattak volt. Megmaradt a vén hintó, én, a doktor és az úrfi s két nagy láda [FogE 164].

Szk: *bőrös ~. 1659:* Szebenbűl hozatuan ki Egy Bőrős Ladat, csinaltatott eo Kglme arra Egy mesterseges Zart [Borberek AF; WassLt Perc.52]. *1710:* Még a kuruc előszöri támadásakor adtam volt a mikházi klastromban egy bőrős ládámot, kiben legjobb portékáim voltanak [CsH 368]. *1736:* Hinto bakjára valo bőrös jo Láda 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 105]. *1801:* Két nagy roszsz, és egy kisded jobbatska Bőrős Ládák, vagy is Kufferek [LLt 106/1] ✱ *vasas ~. 1681:* Hinto bakjara

valo hoszszu, bőrös, vasas Lada Nro 1 [Vh; VhU 541] ✱ *vivő* ~. *1573:* Lakatos Albert vallia, hogi Tawaly Eztendeobe hitta volt Eotet Zabo gal hazahoz hogi meg Nytna az Eocche viue Ladayat . Eo meg Nytotta De egyebet ne(m) latot ha ne(m) egi darab zeold karasiat, valamy pozto zelt Es egi Ezwst gywrwt, Es egy falka papirossat [Kv; TJk III/3. 123].

11. áru- v. pénzszállító láda; ladă folosită la transportarea mărfurilor/banilor; Waren-/Geldtransportkiste | vásáros/kalmárláda; ladă pentru piață; Marktlade, Krämerkiste. *1598:* Kalmar Jstwa(n) vallia. Egi zombaton estwe kese(n) wala mikoron satoromba be rakodam ieowe oda hozza(m) ez fogoly azzony hogi lata hogi az ladakat oda rakam, kerde hogi ha ot hadgiake eyel az ladakat . el mene onnat hat azon eyel el wezet onnat az lada [Kv; TJk V/1.153]. *1599:* Enedy Mattias Deak Hozot Bechj Marhatt 1 Ladaban. Zablia wasak 1//50 2 Veg karmasin Saiatt[a] [Kv; Szám. 8/XIV. 39 Hj. — [a]Folyt. a fels.]. *1621:* Az melj hat lora valo Czifras hamokat az bezterczejek czinaltak azokat vizi, egy ladaban. Juhos Jstuan 4. Eokren zekere(n) Tordajgh/.50 [Kv; i.h. 15b/IX. 159]. *1625:* Lakatos Vrajm-(na)k fizettenek Vr(un)k eo felsege zamara valo mjekert 21. ladat Tarzekerre penz hordoznj valokat vasaztanak. zart kolczotis czinalua(n) hozzajok f 52 d 50 [Kv; i.h. 16/XXXV 154]. *1681:* Fejervarra Harom Eoszve szegezet ladaban Gyergyák [UtI]. *1774:* mutatott . Fekete Györgynének egy kis kalmár nevezetű Ládát, és abban jó féle győngyőkőt, Pártát, 's kalárist [Szentdemeter U; LLt Vall. 71]. — Vö. a *kalmárláda* címszóval.

Szk: *sokadalmas* ~ vásári láda. *1615:* Egj feyr zaros lada, es egj sokodolmos vassazatlan lada [Kv; RDL I.97] ✱ *vásári* ~. *1620:* Egy vasarj Ladaban harom zkofiumos aranias homlok elö [KJ].

12. hintó/kocsiláda; lada trăsurii; Wagenkiste. *1600:* Anna consors Danielis Kao meczó fassus est Zebeni Pal az kwczy ladaiabol penzt veon ky [Kv; TJk VI/1. 406]. *1694:* l. kocsiban való lapos láda [Torda; Told. 11/34]. *1736:* Az hintó derekában az ló felől való ládában hordozták az pohárszék egyetmást, úgy mint abroszt, asztalkeszkenyőt, sótartót s affélét | az hátúlsó ... ládában volt az asszonynak olyan aprólékos portékája s egyetmása, az melyre ottan ottan szüksége volt, hogy mindenkor az ládában ne nyuljon [MetTr 369]. *1750:* ő Nga mostani Frajja a szekérbe a Ládán üle [Szentlélek Hsz; HSzjP Joannes Ferencz (40) jb vall.]. *1850:* Egy darab Steyer bőrős szekér bövön vasazva két ládával — 2 oldal bőr tarisnyával — 2 bőr ület párnával — vasas töltött első és hátulso ülettel [Algyógy H; Born.F.Ii]. — Vö. a *hintó-* és *kocsiláda* címszóval.

Szk: *lektikus* ~ gyaloghintó-láda. *1753:* Kis Zöld Lecticus Láda No 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

13. szerszámos láda; ladă de scule; Werkzeugkasten/kiste. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el . Egy ládába(n) kannagyarto(na)k valo vas szerszamokat [BLt 1]. *1749:* Stomp Márton adott egy Ládát, melyben afféle kádározo Szerszámokat szoktanak tartani [Hosszúaszó KK; Born. Hérmán Mátyás (45) jb vall.].

Szk: *lakatos* ~. *1753:* Fejer Lakatos Láda No 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *műves* ~. *1622:* Az Eötuös Mwzerbeöl meljet Mihaljnak engetek tartozot Mihalj Istok(n)ak forditanj f 7. d 33 1/2 ... A Mwheljben ualo mwues lada hituan tt. f. — d. 25 [Kv; RDL I. 119] ✱ *szíjgyártó* ~. *1810:* Egy szígyárto Lada [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 24].

14. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *búzaáztató/nedvesítő* ~ ladă de înmuiat grîul; Beizkiste/lade. *1766:* Az Malmokb(an) . Buza nedvesitő lada 1 [Déva; Ks 76. IX. 16]. *1838:* A Szitálo malomban buza ásztato nagy tőlgy fa láda égy[a] [Km; KmULev. 2 — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ *enyvező* ~ enyves láda; ladă pentru clei; Leimkiste. *1840:* A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma Terittö szék 14 Enyvező Láda 1 [Km; i.h.] ✱ *ételmelegítő* ~ lădiță de încălzit mîncarea; Speise(n)wärmerkiste. *1807:* Alkudtam meg M Vásárhellyen Edgy étel melegitö Ládát [Mv; Told. 74] ✱ *madár-tanító* ~ vadászmadár idomító láda; lădiță de dresat păsări; Jagdvogeldressur-Kiste. *1798:* madár tanitó láda xr 6 [Kv; Pk 6 Rázmány Sámuel hagy.] ✱ *mészoltó* ~ meszes láda; ladă de stins varul; Kalkkiste/lade. *1756:* Fenyü Deszkábol tsinált mész ótó láda [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 29] ✱ *szacska-metélő/vágó* ~ szecskavágó láda; lada de la tocător; Hackmaschinenkiste. *1656:* egy kasza nelkül valo saczka metelö lada [UF II, 152]. *1681:* Szaczka metelő Láda, kaszaja nelkül Nro 1 [Vh; VhU 505]. *1685 e.:* Szacska metellö láda Nro 1 [Borberek AF; MvRkLev. Urb.15]. *1758:* egy szacska vágo láda kaszája nélkűl [Nagylak AF; KGy]. *1812:* Egy hitvány Szatska vágo Láda vas nélkűlt [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *vízi* ~ ? zsilip; ecluză; Schleuse. *1842:* En a kardosi Malmat az uradalmi Hatságoktol haszon bérben ki vettem, már akkor is oly rosz állapotban volt . a több romlások között a viz az ugy nevezett vizi láda vagy Zsilip alatt anynyira bé mosta magát hogy a Fűrész malom oldalat is ki mosta annyira hogy az oldala is le omlott [Kv; KmULev. 2 Széllés György kezével].

15. virágláda; ladă de flori; Blumenkiste. *1813:* Vagyon egy jó Zsendely fedél alatt lévő és Téglábol rakott oldalu üveges virág ház Ezen Házban . vagynak szép oltott Rosmarint két ládába, és 6 Cserépbe | Régi Czitrom és Narants fák Tizen edgy, mellyekből 2 cseberbe, hat kádba, 1 Ládába egy Dézsába, a' többi cserepekbe [Koronka MT; Told. 18, 19]. *1814:* A' Felsö Virág Házba találtottak ezek a Virágok Rosmarint Ládába 15 Rosa muszkáta Ládába 5 Majoránna Ládába 8 Ilyáncintus Ládába 1 [Szászvessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

16. koporsó; sicriu; Sarg. *1582:* Jsmett az sas[a] deak hogy megh hala . chynalthattam egy Ladatt atta(m) Asztalas Benedeknek tolle d. 40 [Kv; Szám. 3/VII. 6 — [a]Olv.: szász]. *1586:* vagj Capitanok altal vagy mikeppen az Varossy tellies keosseget ereós bwntetes alat megh Intesse biro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetny seot mingyarast ladaba zegezzek [Kv; TanJk I/1. 31–2]. *1597:* hogy pwspeok wram meg holt wala az regy mod zerint hogy Mynekűnk kelletet az ladaiat meg chynaltatnünk, fizetünk Aztalos Lukachnak f. 1 [Kv; Szám. 7/III. 36].

Szk: *ormos* ~. *1609:* Holt megy Leorinchy Deak Az scholabany chynaltatam egy Ormos ladat sellyet neky asztalos Janossal attham nekj f — d 60 [Kv; Szám. 12b/IV. 116].

17. *görényfogó* ~ görényfogó-csapda; cursă de dihor; Iltisfalle. *1821:* Három el romlott fenyő deszkábol

valo görény fogo láda [Koronka MT; Told.]. *1827:* A Gőrény fogo Ládát még a' régi inventálás előtt fel dolgoztatta volt a' D. Biro Székely András [uo.; Told. 34]. *1849:* Egy gőrény fogo fenyő detzka láda [Somkerék SzD; Ks 73/55].

18. *lisztelő/lisztfogó* ~ lisztláda (a malom örlőszerkezetének ládája); troacă; Mehlkiste (am Mühlwerk in der Mühle). *1595:* veöttem egy Apro zarufat lyzteléo ladahoz f O d 6 [Kv; Szám. 6/XV.31]. *1832:* (A malomban a) felsö és also kövek körul lévő véskák garadok lisztelö ládák nem Csak mind megvannak hanem egyszer s mind jol használhatok [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1838:* A Szitálo malomba Liszt fogo négy viseltes ládák [Km; KmULev. 2].

19. *stomp ~ja* aranyzúzó malom ládája; lada şteampului; Kiste der Goldstampfe. *1757:* (Az aranyrögöket) vizet bosátván 'a Stomp Ládájában liszté tőrjük, a' melly lisztnek jóbb része a' Stomp ládáján levő lyukan, a' lyuk alá hoszszan teritett Czondra posztóból levő Fotakra ki folly [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

20. hídláda; palee; Brückenlade. *1717:* A' Nagy Szamos(na)k a város felöl valo ágán vagyon egy Hid, melly-(ne)k a két végin valo lábai jók, az kőzbőlső lábának vagy ládájának hátulso vagj also része ujjitást kiván [Dés; DLt 504]. *1771:* A Kőzepső Ládának roszszabb fáit ki hányván, és az még szolgálatra valokat meg hagyván; ujjabb Gerendák; Vánkosok s Czővekekkel meg állittani[a] [Dés; DLt. — [a]Hídépítésnél]. *1822:* Negy foljo Gerenda otska két otska párna fa és égy a láda fundamentomábol ki került fundamentom gerenda [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt]. *1823:* Tartozik . Hidunk Ládáinak hijjanosságát is ki potolni, s arra égy Jégtőrő Uj Gerendát alkalmaztatni az ez előtt állo két régi Hid Lábok első orát pedig ujjonan fel emelni [Dés; DLt].

21. ládácska, ládika, ládikó; lădiţă; Lädchen | doboz; cutie; Schachtel. *1625:* Keouetkezik rend szerént, az miket Vrunk eo felge Colosuaratt Szallasin reformaltatni és ujolagh epitetni keglsen paranchyolt ... Az Secretumra egy Ladat f — 150 [Kv; Szám. 16/XXVII.23].

Szk: *aranyműves* ~ aranynemű-, ékszertartó láda. *1696:* Hallottam edgjtölis, mástolis hogj rebesgették, hogj Zádor híres részszes lett volna, az . Fekete Clára Aszszonj el veszet aranj mives ládájának elvesztésében, —s— hozásában [Mv; BálLt 85] ✱ *borsoló/borsos* ~ borsos/fűszeres ládikó. *1589:* Egy borsolo klammaris (!) Modw lada [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. *1652:* csinaltam egy borsolo ladat festve giontarossan [Kv; ACJk 59a]. *1659:* csinaltam egy borsos ladat fiokkal f l d 80 [Kv; i.h. 50]. *1733:* Üres borsolo láda nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1801:* Négy Láda és égy Borsolo láda [M.macskás K; RLt Détsei Bálintné Filep Deáki Ersebet hagy.] ✱ *ezüstműves* ~. *1663:* főképpen az ezüstmives ládám nem igen jó láda, azért azt mind a zárjainál s mind az sarkainál Kegyelmed egynehány helyen bepecsételje [TML II, 646 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1688:* Vagyon az Beszterczey Bottban (!) Illyen Ladak (így!) Czedolajok szerént. 1. Ezüst Műves Lada . 6. Kőntősös Lada . 8. Fejér Ruhás Láda. Köntőssők is vadnak benne 9. Szőnyeges Lada [Beszt.· Ks S Misc. 27] ✱ *fises* ~ játékpénzes/zsetonos ládikó. *1821:* Két Jádzso Fises Láda Fiseivel [Veresegyháza AF; Told. 19]. *1824:* Egy rongyos fisses láda Skatujával, fisekkel más fisses láda, ugyan fissekkel Tatzák nélkűlt [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1835:* Fises Láda három Blokkal [Mezőnagycsán TA; LLt] ✱ *hímvarrónak való* ~. *1679:* Him varronak valo fedeletlen Laga 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 36] ✱ *játszó* ~. *1788:* Egy víseltes ostábla kotzka nélkül Egy kisded játzo fekete Láda [Mv; TSb 47] ✱ *kávés* ~. *1730:* Az Ur ö Excellja Kavés Ládájában lévő ezüst Mű . Ket Csokoladés Findsa Tartok [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *orvosságos/patikás* ~. *1684:* Egy lakatos órvosságos Láda [Ebesfva; UtI]. *1720:* egj kisded patikás Láda, feles patika orvosság eszközeivel [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1788:* Egy kís Patikás Láda [Mv; TSb 47] ✱ *perselyes* ~. *1657:* festettem nagy pesselyes ladat feketen megis szegezgettem [Kv; ACJk 48b] ✱ *pökdősö* ~ köpőláda. *1811:* minden két ágy között kel egy pökdősö Ládának lenni [Dés; DLt 173] ✱ *prémszövő* ~. *1744:* Prém szövő láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *templombeli* ~ persely. *1585:* 13. Decembris be mentwnk a Templumban Es à zokas szerint midőn az egjhaz marhaiat megh latogattuk volna talaltunk . A templumbelj Ladaban f l d 9 1/2 [Kv; Szám. 3/XIX. 46] ✱ *templom ~ja* 'ua' *1843:* Midőn Varga Katalin nálunk volt, saját személyében kért pénzt a templom ládájából avégre, hogy azzal járjan a falu dolgában és nyerjen őfelségitől szabadolmat számunkra [VKp 75] ✱ *téntás* ~. *1657:* egykorban mondja Ferenc doctor ... hogy tudna oly orvosságot, semmiféle fegyver és lovőszerszám is meg nem sértené . de excipiál azzal, hogy téntás ládájával együtt Brassóban hadta légyen [KemÖn. 22] ✱ *varró* ~. *1754:* Egy lakirozott Varro Láda [Nsz; Told. 19.].

22. ládafia, fiók; sertar; Schublade/kasten. *1589:* vgia(n) azon zekeren vittik haza az Aztalnak az ladayat [Dés; DLt 226]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium . Az Keőzepseő hazban .. Az aztal keőrul karos zek ladastul No. 1 . . Az aztal mellet valo karos zek ladaiaban wagjon Ris kasa font No 1 fer(ton) 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 24]. *1670:* Csinaltam egy oregh Könytartot .. Csinaltam meghis egy Konytartot nro hat ladakkal f 4 [Kv; ACJk 70a]. *1699:* Ezenn ... hazban talaltatott Asztal labastul jó nro 1. Ennek ládája (: asztalfiai :) Vas Zarjaval es kolcsaval edgyűtt jó [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

Szk: *kihúzó* ~. *1792:* Nagy rakatt Munkáju Alméríum három ki huzo Ládákkal [CU].

23. *szegények ~ja* az ispotálybeli szegények ládája; lada săracilor din spital; Armenhauskiste/lade. *1606:* Balogdi Farkasra hogi el temettek, atta(m) az szegeniek ladaiaibol, egi lepedőt ki | Husuet napiara oztottam ki az szegeniek ladaiabol az Jspotalybeli szegeniek(ne)k Eggik azzonnak attam egj hitúan also Inget . egy hituan keczelet. Masiknak attam egj also Jnget Egy főre ualo giolcziot uiseltet [Kv; Szám. 12a/I. 46].

24. *1656:* Egy mangurlo fejer lada [UF II, 119]. *1695:* Mangullo ládástol lábastol nro 1. Mangullo fa nro 3 [O.csesztve AF; LLt].

25. *vall. 1710 k.:* Ugyan az én ifjúságomban, én Istenem, te vonál el engemet a részegség .. kocka, kártya, tánc és egyéb hijábavalóságoktól. A te házadban a próféták és próféták fiainak és azok ládájának, a külső politiában pedig a törvény és igazságnak gondviselésére engemet és felvevél még az én ifjúságomban nagy tisztességgel és becsülettel | Ha én, édes Istenem, én a te lá-

dádhoz úgy találtam is nyúlni, mint régenten Huzza, ne tégy énbelőlem ma olyan rettenetes példát ebben a házában, mint Huzzából, melyen a te szolgád, Dávid is elrettent vala a te ládádnak házába való menésétől, hogy ne rettenjenek el a te szolgáid, szolgálóleányid a te ládádtól, házadtól az én esetemen, és a te házadnak üldüzői ne fuvalkodjanak inkább fel, mikor én az ő ajakokon csúfság, mulatság és nevetségnek éneke és matériája leszek [BIm. 987, 1016–7].

26. *kincses ~ átv* kincs; comoară; Schatz. *1676:* embernek maga és maradékira nézve legállandóbb kincse az isteni félelem, mert annak megfizetése az maradékokban is igírtetik, és második nagy kincses láda az igaz barátoknak szerzete, mert ez amaz vizek mellé elvettetett kenyér, melyet ember üdővel megtalál [TML VII, 238–9 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

27. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: vmiből vhány ládányi; cu un anumit număr de lăzi din ceva; einige Kisten von etw. *1585:* 14 Aug: Hozanak vrúnknak waraddol (!) Pal deak 2 Tonna daranczay (!) Barazkot es egy Lada Naranczot [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. *1590:* vittenek Varadrá ket Lada penzt Leuonatasaert, es fel vontatasaert att(am) f.—d. 48 [Kv; i.h. 4/XXI. 32 Kis István sp kezével]. *1599:* Rasman Jstwan. hozot. Bechy Marhatt Egy Lada Naranchot ...//25 Egy Berbencze leues lemonia//25 | Zep Jianos Hozot Crakaj Marhatt 1 Lada Jueg taniertt tt —/20 [Kv; i.h. 8/XIV. 14, 27 hj]. *1620:* Egy Masa Christaly úuegtúl f 2 ./. Egy Lada Ablakra ualo tanieroktul f —/40 [Kv; KvLt II/69 VectTr 13–4]. *1688:* Egy Mása Kristály Eovegektöl f 3//00 Egy Láda Eöveg Tangyèroktol f —//60 ... Egy Láda Eöveg pohartol f 1//50 [BfR Vect.]. *1705:* Vásárhelyről Kornis Zsigmondné asszonyom egy láda egyetmását hozta volt el ide [WIN I, 367]. *1806:* 283 Láda véna le hozásáért a Bányától .. 73 Rf 18 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1827:* Néhai édes Atyámtól nékem utoljára adott Láda ezüst menyen a' Leányom részibe [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Anna végr.].

A ládának a régi diákéletben való szerepére a következő tájékoztatás világít rá: *1870 k./1914:* „Láda: nagy szerepet játszott a régi tanulói életben. Mikor a fiut beadták, egy kulcsos vagy reteszes ládát kapott . melyben egy fiók és egy 1/3–2/3 részre osztó rekesz volt. A kisebbik rekeszben állott az elemózsia (edibile), a nagyobbikban a fehérnemű (változó) és a mi jobb, vékonyabb ruha belefért Lefekvéskor a kisebb szolgák 3 ládát összehúzva ... arra tették szalmazsák párna és pokróc vagy lepedőből álló ágylepedőjüket" [MvÉrt. 22–3].

ládabeli lezárt ládában őrzött; care este păstrat în ladă închisă; in geschlossener Kiste aufbewahrt. *1662:* a chámra egy úr-követjeket csak postaképpen, kevés magával, ládabéli, nem kevés-érő, hihető, drágakővel, császári ajándékokkal portára beküldeték vala [SKr 357]. *1688:* Requiraltatván . Haller János Uramtol ő Ngatul Franek Susanna Asszony ő klme házanál lévő Szállason le tőtth ladabeli és azokon kivűlis lévö bonumok(na)k is az mi praesentiankban valo megh latogatassa es Registraltattatassa véget. Mi is azért . . meg látogatván es Registromaltatvan, Uyobba(n) ő Ngok az mi jelen lételűnkben az ladakot be pecsételtették [Beszt.; Ks S Misc. 27]. *1693:* Ezek[a] az el petsetelt Ladabeli eszközökhoz valok tettünk (így!) egy be petsetelt Zacskoban az Kis Ladaban [Ne; DobLev. I/38. 8b—[a]A fennebb felsorolt ingóságok]. *1696:* Gjula Fejèrvárott a' Szamtarto házban gondviseletlenöl találtatott executoria hitvan ladabeli Levelek Registruma [Gyf; BfR]. *1720:* Néh(ai) Katona Miháljné Vas Judit Asszonj minden ládabeli jovatskáit engedték a' Vas fiak a Vas leánjok(na)k a' Clenodiumbeli részeken kivűl [Gernyeszeg MT; WassLt]. *1758:* kárt is sokat vallottam, mert egy Simonka nevű jobbágy-inasom volt, ki is igen gonosz, istentelen, részeges és lopó volt, sok pénzt s ládabeli portékát lopott tőlem. Nevezetesen egy aranygyűrűt 22 aranyat megért volna [RettE 72].

ládacsinálás koporsókészítés; făcutul sicriului; Sargmachen. *1796:* Egi Vince deak neú studio(su)snak themetessere lada chinalastol, es hogy az deductiokor harangoztattúnk keolt d 68 [Kv; Szám. 7/II. 18].

ládácska 1. ládikó; lădiţă: Kistchen, Lädchen. *1647:* Egj hitvan Ladaczka holmi dib dab egyetmasnak valo [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1660:* Egy kis ladaczka [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1697:* ezeken felyűl aprobb ládák s ládácskák nro 5 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 8]. *1720:* Más ládátskában Hámokra valo öregh czifra csattok nro 20 [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1733:* Edgj kis ládátskában .. vadnak apro üvegetskék [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1736:* Fél singes rosz üres Ládátska [Várhegy MT; CU]. *1744:* Edgy hitván régi Ládátska s edgy paránji bé zárt régi Pintze Tokotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1798:* egj kis lādatska [Bodola Hsz; BLt]. *1816:* Egy mérő Kampanához valo jo két Ládatska [Bányabükk TA; MkG]. *1828:* Két Ládatska festékekel [DLt 118/1829 nyomt. kl].

Szk: *bort hordozó ~. 1736:* Vasas pintze tok, vagy bort hordozo Ládátska [CU] ✱ *fatartó ~* fásláda. *1849:* Egy fa tarto győngy szinre festett ládátska [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *gyertyás ~. 1793:* Egy gyertyás ladatska tanaltattak Reamuri portzellan aranyas viragu edenyek [CU] ✱ *gyűszű tartó ~* varróládikó. *1792:* Gyüszü s' ollo tarto Ládátska [TL Conscr.] ✱ *liktárium tartó ~. 1788:* Száraz Lictárim tarto kítsin reteszes Ládátska [Mv; TSb 47] ✱ *ollótartó ~ → gyűszűtartó ~* ✱ *paramentum hordozó ~. 1690:* Egy paramentom hordozó kis ládácska [Tusnád Cs; SzO VI, 426] ✱ *pártás ~. 1688:* Partas Ladacska [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *szalmás ~. 1788:* Egy Szalmás kis Ládátska [Mv; TSb 47] ✱ *tojókás ~. 1683:* Tolyokás ladácskáb(an) Székfü olaj. Gyik olaj. Lilium olaj [UtI] ✱ *üveges ~. 1688:* Hintorna valo Üveges Ladacska [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *üvegpoharas ~. 1688:* Üveg poharos Ladacska [uo.; i.h.] ✱ *varró ~. 1733:* Edgj ládátskában botokák Edgj Varro ládátskáb(an) recze köteshez valo botokák és ugjan holmi dib dáb portekátskák [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1788:* Más kissebb viseltes varro Ládátska [Mv; TSb 47].

2. (vasazott) záros ládikó; lădiţă (ferecată) cu încuietoare; (eisenbeschlagenes) Lädchen mit Schloß. *1570:* Nagy Janos vallya, hogy ... vyt volt az Trombitas egy ladachkat az eo hazahoz fely Nytotta, Es otth latot varrot Jngeket kys kezkeneot gathyat varrotat [Kv; TJk III/2. 24]. *1595/1603:* En Zarkadi Anna veottem keszemhez egy kezozepszerw lapos ladachykat Az en Bízodalmas Vramtúl Keresztúrj Christoph vramtwl . Mely ladat veottem oly gonduiselesemben, hogy ha Az vristen, Az en keues Marhamat Megh tarttya, Azúal

eggyút gongyat viselem [Hadad Sz; Ks P. 16]. *1627:* Egj ladaczkaban Tizenket gjemant giureo [BLt]. *1647:* leanya(na)k ladaczikajat fel nytva(n) negy gwrwjet uette volna el [Kv; TJk VIII/4. 232]. *1657:* Egy Panczel formara csinalt vastagh arany Lancz egj kűs ladaczkaba(n) [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1726:* edgy gömbölyég fedelű kisded új ládátska zár és sarkok nélkűl [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. *1744:* Kisded Ladátska tojokás fedelü [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1762:* ma ugj el takaritottak onnan a' Mesteri Háztol mindent hogy egj Ládátskánál, egy Derekajnál, kétt párnánál, egy Festekésnél egyebb nintsen az Háznál [Oltszem Hsz; Mk RN. IX/109]. *1793:* egy Schmuk(na)k valo kis lapos ladatska ueresen a zöldön festve [TL Conscr,].

Szk: *bársonyos* ~ bársonnyal bélelt ládikó. *XVII. sz. m. f.:* Volt egy kiss Bársonyos Ladácskában egy Eőregh gyemantos függő [EMLt Klobositzky lev.]. *1757:* Egy Bársanyos Fökőtős kis ládácskában vagjon az Arany portékám [BálLt] ✱ *bársony tetejű* ~. *1788:* Egy Bársony tetejü viseltes kis Ládátska [Mv; TSb 47] ✱ *borsoló* ~ fűszeres ládikó. *1744:* Borsolo ijos fijas 7. rekeszü Ládátska, záros [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *fejér* ~ festetlen ládikó. *1628:* Az kwlseő tár hazban Egy feier szeles Alachon wres ladaczka [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8]. *1752:* Vagyon egy Fejér kűsdég ládacska, a' mellyben tanáltatot Egy begyin szarv puskapor tartó [Brassó ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *fekete* ~. *1681:* Vagyon itt Petöne Aszszonyo(m) arany műhőz valo fekete Ladaczkaja Nro 1 aranyas vas fogantoja Nro 2 ez most Üres [Vh; VhU 554] ✱ *félkéz* ~. *1761:* Egy Festett vass sorkokon forgo, avadag féll kéz Ládácska . a' Tisztarto Házban [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6] ✱ *főkötős* ~ → *bársonyos* ~ ✱ *fűszerszámos* ~ fűszeres ládikó. *1774:* egy Fű Szerszámos Ládátska [Hosszútelke AF; Kath.] ✱ *ijas-fijas* ~ → *borsoló* ~ * *iskatulyaforma* ~. *1767:* drága győngyős és Kőves Reszkető Tőket, és Boglárokat is láttam azon kisded Iskatullya forma Ládátskába [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78] ✱ *koporsóforma* ~. *1744:* kisded koporso forma zöld festékű zaros ládatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *perselyes* ~. *1789:* Vagyon egy fél singes kotzkás Zöld festékes jo vas Sorkas, záros persellyes Ládátska, benne egy kis tojoka Iskotulja [Abásfva U; EMLt] ✱ *pincetokforma* ~. *1748:* Pincze tok forma kicsin Ládácska bé zárva [Ks 8. XXVIII. 5]. *1770:* Pincze tok forma Ládátska nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ *tojogatós/tojókás* ~ fiókos ládikó. *1728:* egj Lakattal járo, zöld tojokás Ládatska 20 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. *1764:* Egy Zöld festékes tojokás ládátska, haszantalan aproság fekete bogoziácska mi benne [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2]. *1768:* Tojogatos kis Ládatska [Mezősztgyörgy K; Ks 23] ✱ *tubáktartó* ~. *1821:* egy kis Börös rezes szegeletü egy tubák tarto ládátska [Veresegyháza AF; Told. 19] ✱ *vasas* ~. *1569:* Annak wthana nem sok Nap mwlwa Latyk Egy kys wassas Ladáczkat a Azzonyom Labanal az Agy Alat [Kv; KvLt II/19. — Kiss András kijegyzése] ✱ *veres posztós* ~. *1733:* Edgj kis Veres posztos Ládátskában vagjon holmi elegj belegj recze kötö eszközek [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *vetkező* ~. *1768:* Vetkező Ládátska [Mezősztgyörgy K; Ks 23] ✱ *záros* ~. *1643:* Templom eszközei égy záros ládátska [Sóvárad MT; MMatr. 207]. *1700:* egy Kiss Záros ladacska [Csicsó Cs; BálLt 71]. *1803:* égy fél singes, vas sorkos, Záras Ládatska [Szőkefva KK; UnVJk].

3. pénzesládikó; lădiţă de bani; Geldkästchen. *1637:* ada negj avagj eöt szaz forintot ... s en felis veöm en magam hoztam hazais . egj ladaczkaba(n) [Mv; MvLt 291. 85b] *1757:* Mennyi Summából álló pénze vólt azon Ládácskában [Kv; Mk IX Vall. 209] | hadgyak 600 M. Farintakat . egy kis Ládátskában lésznek bé zárva [Torockósztgyörgy TA; Berz. 3. 1/4].

Szk: *rezes* ~ rézveretes ládikó. *1802:* Egy rezes négy szegeletü Ládátskában .. Banko Tzédulákban öt szaz négy m for(to)k [Ne; DobLev. IV/858. 8b].

4. levelesládikó; cutiuţă/lădiţă cu scrisori; Briefkästchen. *1740:* Egy kis ládátska haszontalan Levelekkel [Hermány Br; ApLt 5 Apor Péterné lelt.]. *1755:* A Bándi joszágrol valo levelek mind külön valának egy kis ládacskában teve [Csomafva Cs; LLt Fasc. 109]. *1854:* A Joszágaimat és más egyéb tárgyakat érdeklö Leveleim közül azokat, a melyek schatuljában, s egy más ládátskában tanáltatnak .. kedves és jó feleségem tartsa meg [Kv; Végr.].

Szk: *leveles/levéltartó* ~. *1802:* Egy kék festékes Levél tarto Ládátska [Türe K; MkG]. *1805:* kezűnk alá vévén azon Leveles Ládácskát, mellyet . Báro Jo'sika János Ur Nehai b.e. Edes Attyának által adott volt Néhai L. Báronissa Bálintith 'Susánna Kis Aszszony [Mv; LLt Reg.] ✱ *rezes* ~ rézveretes ládikó. *1782:* egy kis rezes Leveles Sima fábol valo Ládátska [Mv; NkF] ✱ *záros* ~. *1744:* Fejer s zöld Festékü kitsin záros ládátska, misilis régi levelek benne [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

5. céhládácska; lădiţa breslei; Zunft/Gildeladchen. *1662:* Vagyon az B. Cehnek égy feier ladáczykáia, melyben az B. Céhnek privilegimumj (!) Articulussj, és hasznos levelej vadnak [Kv; SzCLev.].

6. ruhás és holmis ládácska; lădiţă în care se păstrează haine şi alte obiecte; Kleider- und Zeuglädchen/kistchen. *1629:* Az mikor .. ezt az Szantaj Janosnet Susanna Aszont el vette valo Borbely Ferencz, en nem latta(m) semmit hogy oda hozta volna egi kis vankosnal egjebett, s egj kis ladaczkatt [Mv; MvLt 290. 158a]. *1710:* Mi elmenénk, ő azalatt a szállásomra menvén, a gazdaasszonyom előtt ládácskámot felnyitja, s ott találván a sok képeket, olvasókat, könyvecskéket, magával elviszi [CsH 140].

7. faragásos, festett v. virágozott díszládácska; lădiţă sculptată, vopsită sau înflorată; geschnitztes, gemaltes od. mit Blumen verziertes Schmucklädchen. *1714:* Gyermeknek valo 4 ezust lábön allo Ladatska ... fedelének belsö részén vagjon egj Tüker, Ladatskab(an) penig kisetske Vidlatska gyüszü, két Pixis, harom fedeles Palaczk mind ezüstes s meg aranjozott fl. Hung. 30 | Vőrős Kordovan Börrel boritott Ladatska mind(en) felöl Vasas Pléhell meg erősitett, belöl vaszonnjal boritott fl. Hung. 2 [AH 32, 55]. *1760:* Egy Cziprus Fa Filegránt munkával Ezüst virágokkal készittetett Ládátska [Mv; TGsz].

Szk: *aranyos* ~. *1735:* Egy teczin Aranyas Ládácska [Sv; Hr] ✱ *bécsi* ~. *1733:* Edgj kis aranyos Bétsi ladatskab(an) [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *ezüstös* ~. *1796:* kérem . Néhai kedves Bátyám ő Nga kitsiny Veres Bőrős ezüstes Ládátskájat is bé küldeni ne sajnálja [Vajdasztiván MT; DE 4] ✱ *fekete (festékű)* ~. *1759:* Egy fekete s veres záros Ládátska [Alvinc AF; Berz. 20].

1759: Egy Kis fenyő fa Záros fekete festékű Ládátska [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22] ✱ *festett ~. 1808:* egy avatég deszka ágyán, egy festett Ládátskáján, egy Jo fejõ Tejes vedrén, és egy Sajtárján kivül .. egyéb Házi Eszközeit az exponens ur el nem vette [Szászerked K; LLt Bretfelyán Gavril (35) vall.] ✱ *halhajas ~. 1673:* Egy fejér ládab(an) vagyo(n) egy ueresse(n) festet hal hajas ládácska [Fog.; UtI] ✱ *kék ~. 1812:* Egy kék Ládácska [M.gyerőmonostor K; KCsl] ✱ *rakott ~* berakásos, intarziás ládikó. *1792:* Kitsin rakot Ládátska [TL Conscr.] ✱ *török ~. 1714:* Festett fabul tsinalt hoszszas Török Ladatska Pornak és Tintan(a)k valo 1//50 [AH 34] ✱ *veres ~. 1759:* Egy kis veres Ládátskáb(an) feles Timsot [Sárd AF; TSb 51] ✱ *veresen festett ~ → halhajas ~* ✱ *zöld festékes/festékű ~. 1722:* Fél singes zöld festékes Ládácska [Nagyercse MT; Told. 36]. *1744:* kisded koporso forma zöld festékű zaros ládatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1748:* Zöld festékes Ládátska volt [Olasztelek U; CsS].

E jel-hez l. a *láda 8.* alatti jegyzetet.

8. hintóládácska; lădiţă trăsurii; Wagenkistchen. *1736:* Az ablakban[a] levő egyik ládácska . . volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lóvakarót s törlő szűrt s affélét [MetTr 369. — [a]A hintónak így nevezett része].

9. *1847:* a' 2ik viz keréknek kalátsai-bérlései, és ládátskái oly roszszak, hogy a' miatt ezen keréknek hasznátis alig vehetni [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

10. ládafia, fiók; sertar; Schublade. *1669:* Ket kisded szerü asztal, egyiknek ladaczkaja vagjon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

Szk: *bejáró ~. 1756:* Dévai Curia .. a' két ablak kőzőtt vagyon harmadik almárium, melly asztal Almáriumnakis neveztetik, mellybe bé járó Ládácskák járnak őtt számból állok [Déva; Ks 92. I. 32].

11. ékszertok; casetă de bijuterii; Schmuckkästchen. *1748:* ada Nékem .. Korda Sigmondné Asz(sz)onyom ... egy Nagy arany Lánczot, s két szép drága kőves Medállyokat egy kis Ládátskában bé tsinálva [Szentk. Sig. Pálffi eccl. ref. Kányádiensis[a] pástor nyil. — [a]Kányádi (U)].

12. aranyzúzó malom ládikója; lădiţa şteampului; Kästchen/Lädchen der Goldstampfe. *1757:* Tanáltatnak Mineralis Vénák olly hegyekbenis mellyek nem kősziklások a' Vénais lágy lévén kőnnyen engedi magát vágni, s minek utánna ki hordatik néholt a' Bányábol ki jővő, néholt pedig Tokbol a' Bányá szájáhaz csatornákan dirigált vizre harom atasz szélességű és négy arasz hoszszuságu ládátskát tsinálúnk, a' fedelét sűrűn meg furdallyuk, az illyen vénát réá tőltyűk, a vizet réá botsáttyuk, vas gereblyével s vonoval addig roncsollyuk mig zavarja el mégyen, az Arany pedig rész szerint a' láda fenekére leszál, rész szerint a' ládából ki folyo viz mentére teritett czondra posztobol lévő fotakan meg űlepedik [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

13. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: vmiből vhány ládácskányi; cu un anumit număr de lădiţe din ceva; von etw. einige Kästchen/Lädchen. *1732:* Haller Ferencz Ur(am) el vitt egj ladacska penzt, lattamis a' parna sakba be takarva [Szászvesszős KK; Szentk. Catherina Fogarasi providi quondam Thomae Blényesi (60) jb ancilla vall.].

láda-elvitel céhláda-elszállítás; transportarea lăzii din sediul breslei; Wegbeförderung/bringung der Zunft/Gildelade. *1585:* Bernard Schuler Enres Velczer Es Borbely Ianos, El kwlde minket Leorincz Mester hogy az keotelwereoket eggienkent hazonkent el Iarnok, meg kerdezny ha eo Akarattiokkal leotte az lada el vitel, De ez harom Tamas Georgy és Ianos az (!) felele Nekewnk hogy eo Akarattiok es a' czeh Akarattia [Kv; TJk IV/1. 440].

ládafeltörés spargerea lăzii; Laden/Kistenerbrechung. *1574:* Valazto Gergel Azt vallia hogi eois eggywt Ment volt ala feyer warra Kendy Ianossal es vicey Janossal ... Eo azert sem az vtba sem feyerwarat valamy Lada fely teorest Nem hallot vicey Ianos feleol [Kv; TJk III/3. 396].

ládafelverés ládafeltörés; spargerea lăzii; Laden/Kistenerbrechung. *1670:* Gjarmathi Istvan Doceálja . Hogy . Sem felesege annjanak sem pedig attyafiaj(na)k lada fel veresevel kart nem tött [SzJk 112]. *1702:* ez praesens Captivus Szilagyi Szappanos Mihály Malefactornak edgy nehany rendbeli Lopogatasi, Ház és Lada fel veresi mint az N. Banyai Tanacs levelebűl, es egyeb terhes Circumstatiakbúl, annal inkab maga nyelve vallástetelebul vilagoson Constal [Dés; Jk 323b].

ládafia fiók; sertar; Schublade. *1638:* 11 Tallerom volt az ládafiaba(n) [Mv; MvLt 291. 152a]. *1656:* egy asztal ládafiaval [UF II, 96].

ládafogantyú mînerul lăzii; Kisten/Ladengriff. *1733:* Láda fogantyú [Marossztkirály AF; Told. 2].

ládaforma 1. ládaszerű; de forma unei lăzi; laden/kistenförmig. *1789:* Vagyon még ezen Házban az Ablaknál egy Láda forma Cserefábol készült rakott irõ Asztal [Mv; ConscrAp. 87]. *1842:* A papiros malom ... Papiros anyag tartó láda . egy nagy láda vagy hámbár forma rongytartó [Km; KmULev. 2].

2. fiókszerű; ca un sertar, asemenea unui sertar; schubladenartig/förmig. *1790:* Három fejér hoszszu boritott Pad a fal mellett az első Házba, egyikbe valami láda forma rekesz vagyon [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2].

ládahordó hordár; hamal; Kistenträger. *1556:* Solwi Matheo Lada hordo [Kv; Szám. 1/IV. 205].

ládájú vmilyen fiókú; cu un anumit fel de sertar; mit irgendeiner Schublade. *1756:* Eléstartó Bóltban Tanáltatik ... egy nagy hoszszu élés tartó Almárium Ennek tetejében tétetett más apró fiókos Ládáju hét számbol állo Almárium élés tartani való [Déva; Ks 92. I. 32].

ládakulcs cheia lăzii; Kistenschlüssel. *1770:* Olosz Ferencz ur anyéra jutatt; hogy a' maga Láda koltsait, petsét nyomoját eő Nsgának által adta volna; hogy gongyát voselje, mig Isten meg gyogyitanná betegségéből [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun István lev.].

ladál sért; a jigni; beleidigen. *1704:* Az jesuvitáktól származott hír, hogy azmely conditiókra a császár lépett volt a tractában, azzal nem elégedvén meg a kurucok, olyan posztulátumokat és projectumokat küldöttek volna fel a császárnak, aki ladálta volna a regia majestast [WIN I, 218].

ládalegény a legényi társaság ládáját őrző legény; flăcău însărcinat cu paza/supravegherea lăzii în care era adunat bunurile flăcăilor; die Kiste der Burschengesellschaft hütender Bursche, Ladebursche. *1865:* én alább irt a tul lapon irt ífiuság javait kezemhez vettem ... Előttem Záhorály Márton láda legény [Kv; ACArt. 30].

ládás 1. fiókos; cu sertar; mit Schublade(n). *1579:* az Aztalos benedeknek fyzetem eg wy aztalert ladast (így!) f. 2 d. 75 [Kv; Szám. 1/XVIII. 38]. *1637:* az uduarbiro haz benne ... egy aztal labastol, duplas ladas | egy hozzu padszek bellet ladas [UF I, 402, 424]. *1716:* egy festett pohár szék ládás vas sorkokon vas záros [HSzj *pohárszék* al.].

Szk: ~ *almárium. 1768:* Ládás almarium 1 Azon Almarium fiokjaba piskatum sütő 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~*asztal. 1615:* Az Elseö hazba(n) egy io ladas zaros aztal f 4 [Kv; RDL I. 97]. *1629:* Egj reghi ladas aztal [Szentdemeter U; LLt]. *1701:* Egj ladas asztal [A.csernáton Hsz; LLt]. *1744:* Ezen belsö hazban[a] . Egj uj ládás asztal, egy viseltes festékes rajta [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12. — [a]Gr. Petki István udvarházában] ✱ ~ *kalamáris* fiókos tintatartó-doboz. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium . Az Azzon' Thar hazaban . . Egi g'eongi hazzal rakot hituan ladas kolomaris [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 34] ✱ ~ *mosdó. 1615:* Egj io ladas mosdo f 2 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével] ✱ ~*pad. 1656:* csinaltam egy deszka hoszani ladas padot feketen festve [Kv; ACJk 52a]. *1795:* Két Ladás pad más hoszszu pad [Szárhegy Cs; LLt]. *1804:* Ládás Pad nro 3 [Tresztia H; Ks 108]. *1818:* egy jó ágy és egy ládás pad [Jenőfva Cs; RSzF 245] ✱ ~ *pohárszék. 1751:* Az ajton belől pedig jobb kézre vala fel álitva égy Ládás fenyő Deszkából épűlt fejér Pahár szék [Gyéressztkirály TA; SzentkZs Conscr. 5b] ✱ ~*tükör. 1807/1818:* 1 Ládás Tűker sok aprosagokkal [Mv; Told.].

2. ~ *lószán* sanie pentru cai cu ladă; Pferdeschlitten mit Lade. *1865:* Három darab ládás loszán melyekből az egyik vasas talpu [Szárhegy Cs; Llt].

3. ~ *targonca* ládával felszerelt talicska; roabă prevăzută cu ladă; Schubkarren mit Kasten/Lade. *1775:* Vet pediglen által Ládás Targontzákat [Kv; Told. 32].

4. *1679:* Belső Gabonás Ház . Eger fogo, Ládás nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72].

◇ **Szn.** *1590:* darabantoknak fyzettessek Thyzedesnek, Az Ladas Jstuanak Tyzed alyara fyzettem f. 19 [Kv; Szám. 4/XXI. 65 Kis István sp kezével]. *1591:* Ladas Janos [Kv; TJk V/1. 66].

ládásan fiókosan; cu sertar; mit Schublade. *1679:* Pohár szék. Az Erkély szegeletiben egimashoz vagyo(n) ragasztva nro 2. mindenik(ne)k also Contigna(ti)oja nagi bővőn, Ládáson, festetlen deszkabul vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 50].

ládás-fias fiókos; cu sertar; mit Schublade. *1648:* Egy ládás fias aztal [Komana F; UF I, 927].

ládátlan fiók nélküli; fără sertar; ohne Schublade. *1629:* Egy ládatlan Asztal ér tt f—d. 75 [Kv; RDL I. 143].

ládazár încuietoarea lăzii; Laden/Kistenschloß. *1754:* kelletett az Láda Zárnak nyelvit vagyis ütközöit fel feszittenem [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

ládika ládácska, ládikó; lădiţă; Lädchen. *1846:* Egy ládika Klauzal Gabor képével | Egy papir lemez ládika [Dés; Berz. 20].

ládikás fiókos; cu sertar; mit Schublade. *1819:* egy ladikas asztali tükőr [Kv; Pk 3].

ládikó ládácska; lădiţă; Lädchen, Kästchen. *1849:* Kis ladiko finom cirkalmakkal 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: *gyertyatartó* ~. *1805:* Egy Gyertya tarto Ladiko Teli Buzaval [Szamosfva K; BLt].

láger (katonai) tábor; lagăr, tabără; (Feld)Lager. *1770:* a commissariatusról jött dispositio, hogy a contractióban lévő militia Szentmártonból s Vicéből s másunnat is kimozduljon s ad 1-mum Junii Jádhoz menjen loagerban [RettE 231]. *1778:* Még a Lagerből irott atyafiságos válaszlo Levelét kedves Öcsém Uram(na)k csak a tegnapi Postával vettem atyafiságos kedvességgel [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. *1784:* 30 ezer törököt is mondanak loagerben lenni, de azok talán csak (az) erdélyi .. zenebonára nézve tábozonak, ne hogy a török birodalomba is becsapjanak [RettE 427]. *1849:* Drassorol[a] 6 béres ökröt hajtottak ide a Lagerbe le vágni [HG Gr. Lázár lev. — [a]AF].

Szk: ~*be száll. 1778:* a bavariai elector sine semine deficált, annak praetextusával loagerbe szállott [RettE 389].

Vö. a *lóger* címszóval.

lagír l. lakír

lagistrom l. regestrom

lágy I. *mn* **1.** puha; moale; weich. *1570:* Wueget lagitany Vegy zaruas vert Echetet, főzd meg benne az Iueget es Jo lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 366]. *1662:* az ágyúgolyóbis ... lágyabb matériából való eszközöket, mint a ködmön, kenderkötél, szűr és béllés mi okon nem tehetne semmivé? akárki megítélheti [SKr 601]. *1688:* Egy Mása Lágy Jndiből f 8//00 [MvRKLev. Vect. 23]. *1757:* Tanáltatnak Mineralis Vénák olly hegyekbenis mellyek nem kősziklások . a' Vénais lágy lévén kőnnyen engedi magát vágni [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1789:* Lágy Suvichs 13 Loth Rf — xr 12 [Mv; ConscrAp. 44]. *1800:* (Az irat) a közepin ... a szokott helyen meg vala petsételve ő Felsègènek Erdélyi Törvényes petsétjével fejér papíros alá rekesztett veress lágy viaszra nyomva készitve [Ne; DobLev. IV/837. 1b]. *1823—1830:* Azután tudva is megettem[a], de csak rántva. De főve máig sem ettem mintha valami nyálos lágy portékának

képzelném | Megmagyaráztam neki[b], hogy Erdélyben hogy élnek a törökbúzával, csudálkozott azon, hogy ehetik a puliszkát, azt a lágy tészát, hiszen a mind az inyekhez ragad [FogE 170, 223. — [a]A békát. [b]Az emlékíró göttingai professzorának]. *1833:* A' nagy agy belseje (: massa :) lágy, színe verhenyeges [Dés; DLt 200].

Szk: ~ *sajt. 1600:* Lagy Saytot etekhez d 5. Tey Felt ueötem d 11 [Kv; Szám. 9/III. Szabó András sp kezével].

2. frissen sült; propaspăt (copt), moale; frischgebakken. *1596:* Lagy Cipot hozatta(m) ö km(e)knek[a] p(er) d 6 [Kv; Szám. 6/XVII. 9 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]A városi tanács tagjainak]. *1621:* veotte(m) l. zep fejer lagy kenjeret f—/6 [Kv; i.h. 15b/IX. 79]. *1686:* Edes Uram küldöttem kgdnek hat feier lágy Czipot ... s negy kolbászt s egy tűdőst [Köröspatak Hsz; ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sándorhoz]. *1823-1830:* (A cipó) apró volt, lágy is volt . mi is a szász praeceptorral sokat ettünk meg [FogE 116]. *1834:* A' kerti Szőllő megszedésekor Anyám teméntelen vendéget hivott .. vigan múlattunk, a Tracta állot Czipoka, és lágy kenyérből [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *szemre kever* szőlőérés előtt utoljára kapál; a prăsi pentru ultima oară via; vor Traubenreife zum letzten Mal hacken. *1596:* 7. Septembris hogi lagy zemre kewertenek voltanak 13 tezzen f l d 56 [Kv; Szám. 7/40. 1] * ~ *szemre való keverés* szőlőérés előtti utolsó kapálás; ultima prăşire a viţei de vie; Hacken zum letzten Mal vor Traubenreife. *1600:* Az Lombi zeoleore valo keoltsegh Lagi zemre valo keueres f 3//22 [Kv; i.h. 9/IX. 55]. *1629:* Az melj molnar Legenj ugy mint Bandi ot en nallam volt taualj az Lagy szemre valo kewereskor volt ot [Kv; TJk VII/3. 23].

4. érett; copt; reif. *1625:* aztis hallotta(m) hogj Inczie Istvanne hitta hazahoz Oklandj Mihalt hogy lagy somja vagio(n) Egienek benne | hazahoz Lagy som enni hitta [Bözöd U; UszT 89]. *1770:* Eleinteken megijedtenek volt a szőlősgazdák, mivel későre kezdett zsendúlni, úgyhogy Szt. István király nap[a] tájban ritka helyen volt lágy szőlőszem [RettE 247. — [a]Aug. 20].

5. meglágyult/puhult; moale; weich geworden. *1667:* Az mely czitromot ... az első szabados hozott, igen megvette volt az hideg, igen lágy [TML III, 6 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

6. ~*ízű* ? könnyű (bor); (vin) uşor; leicht(er Wein). *1715:* Kedves italu finum bor ... Vad izű bor . lágy izű, de jo bor ... lágyacska, de kűlömb(en) jo bor [Ebesfva; UtI]. *1844 k.:* új színbór ... Alkalmas tiszta édes kedvű. szamatlan. lágyűzü [Cekelaka AF; KCsl 6].

7. ~ *só* ? porsó; sare măcinată; Staubsalz. *1679:* Lagi Só tarto Cseber nro 1 ebben lagi só octal. 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72]. *1682:* Kőzönseges kő só Nro 16 Szép fejir kő so Nro 4 Lági só Qr[a] 2 [Vh; VhU 693. — [a]Quartal].

8. ~ *részi* lágyéktáji; inghinal; inguinal. *1858:* holt meg Jakabházi Josef 17 evében combszu és lágy részi evesedésben [Dés; RHAk 99].

9. selymes, puha (haj); (păr) mătăsos, ca mătasea; seidig, seidenweich (Haar). *1710 k.:* A hajam soha a vállamig sem nőtt felette le, lágy és ritka is volt. Magyar hosszú hajnak ugyan meglehetett, mert terhemre nem volt, de német urfi nem adott volna jó szót érette [BÖn. 492].

10. ~ *fás* puhafás; de esenţă moale; aus weichem Holz. *1864:* Grádits patoka melynek egy részét ... romlásos, gyéres lágy fás Erdő Boritya [Csomafva Cs; GyHn 29].

11. ki nem száradt; neuscat; nicht ausgetrocknet. *1582:* Balas Kowach, Zeóreos Andras Tablas Mathias ... valliak Az zoba oldalaban latnak egy Darab helt (is), kyn egy ember Altal mehetet volna, de be tapazthwa vala Akkor, megh vgian lagy vala Az tapaztasis [Kv; TJk IV/1. 104].

12. puha (homokos) föld; pămînt (nisipos) moale; weicher (sandiger) Boden. *1765/1770:* a' meg irt Malom jo kemény földőn áll, nem valami puha haszontalan föld ... a' Melly Malmot itten az also Határon kezdettek indittani azon helly ... és föld ... erőtelenebb fővenyes lágy puha haszontalan ... föld [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229]. *1789:* nèmely helyen az Santzok bé töltek, és az utak ki vásván belőllük à tőltés, meg gödrösöttek ... sé követsek se porondok nem lévén, mivel meg toltsék az utat, a' lágy föld tsak egy kevés ideig tarto essö után mindgyárt el lágyulván az utak meg gödrösöttenek [Szentábrahám U; UszLt XIII. 97].

13. gyenge (vászonféle); (pînză) de proastă calitate; schwach(e Leinwand). *1670:* mind el szakadtak az Kegelmed ingei ha pedig szép bulya vászon nem volna ... kerestessen asszonyom szép vékony galost egy véggel, de ne amaz rossz lágyat, mert semmit sem tart [TML V, 409 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

14. enyhe; blînd; sanft. *1562:* Ezen a télen vivé el a város malmát az árviz fársángban, és a tél igen lágy tél vala, kin semmi hó és jég nem lett vala [ETA I, 17 BS]. *1640:* Ebben az egész holnapban[a] mind lágy idők voltak, néha esők is, el annyira hogy sokan vetettenek is én is Gyalakután alakort [HGN 61. — [a]Januárban]. *1710:* keserves bujdosásomban ... negyedik karácsony napjára felvirradok Debrecen városában ... Ez nap lágy idő vagyon [Kv; KvE 255 VBGy]. *1722:* Az Bodoni kanczakis ig(en) roszszak hitvának, azok(na)k Intertentiojokrolis szükség parancsolni ... többet használ lágj, és csendes időben ā kűn járás [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. *1778:* soha nem érém, hogy Januarius mindvégig ily lágy s meleg idővel teljék el [RettE 384]. *1823-1830:* Ezek a morvák igen dolgos emberek .. lágy tél lévén, sokakat láttunk szántóföldet ásni [FogE 175].

15. félénk; fricos; furchtsam, schüchtern. *1662:* mindez üdők alatt hallottál volna itt hajakat borzasztó és lágy szíveket rettentő rettenetes Alla, Alla! kiáltásokat, láttál volna sűrű zápor módjára való nyilaknak reánk szórását [SKr 378].

16. erélytelen; moale, lipsit de energie; energielos. *1593:* kerik varosul eo kgmek ez valaztot Zamweweo Vraimat, hogy ez eo Authoritasokban lagyak Ne legienek, hane(m) a' Varos igassagat minde(n) heliekreol, s minde(n) tiztviselekteol ky vegek [Kv; TanJ I/1. 223]. *1710:* a fejedelem[a] lágy, puha ember lévén, Teleki Mihály igazgatná mind a fejedelmet, mind az országot, s a fejedelem neve alatt minden gonoszságot elkövet [CsH 163. — [a]Apafi Mihály]. *1756:* a mellyik Mgos Exponens Vrnak jo barbát Sudgjája volt, az praeripialta a dézmát, s a másiknak, kivált mikor valamelly lágy ember Sudgjája volt könnyen cedalta [F.borgó BN; BK. Bágy Kosztántin (80) jb vall.]. *1823-1830:* mi gyermekekül az anyámtól nem akartunk elszakadni, kivált és s az hú-

gom, mert az öcsém az apám lágy apa lévén, ehhez szitott örökké [FogE 84].

17. *1680:* Ezen Pitvarbol nyilik az Eczetes Hazra béllet ajto Ugyan ezen házban vadnak alláson es aszkokon Eczetek modo Sequenti in Vasculis. Bor Eczet 1 vas Cont. nr. 3//5 lágyok Rosa eczet is vagyon ket öreg Tökekb(en) oct. 3. Alma Eczet 1 vas Cont nr 8 [A.porumbák F; KvÁLt Inv. 17].

◇ **Hn.** *1757:* A Réten mellyet Lágy földnek hinak (sz) [Abafája MT; EHA]. *1783:* a Lágy vőgy nevű helyben (sz) [Karatnavolál Hsz; EHA]. *1867:* Lágy gyepek (sz) [Gerend TA; EHA].

II. *fn* birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit possessiver Personalendung: feje lágya; moalele capului, fontanelă; Hirnblatt. *1774:* Minthogy világi, friss, jókedvű és nem lágyára esett ember volt[a], látta hogy nálánál alábbvalók promotiókat érnek, maga is felment Bécsbe és sokáig solicitált [RettE 338. — [a]Gr. Kemény László, 1758–1762 között erdélyi gubernátor].

Szk: *feje ~a. 1710:* az első feleségitől való fiát a dajkája által . gombostőt szúrván a feje lágyába, megöletett vala [CsH 94]. *1809:* Mihály György(ne)k és Feleségének Mihok Borinak Léanyok Ilona meg halt 8 napra születése után Szederjes pokol var szökvén ã feje lágyán [Nagykapus K; RAk 11].

◇ **Hn.** *1803:* A Lágynál [M.valkó K; KHn 106].

lágyabban 1. engedékenyebben; mai îngăduitor; nachgiebiger. *1581:* Miert penig hogy az Summat eó Nagok mingyart kewannyak es meg is kel lenny, hogy Ieowendóre is engedelmessegwnket tekintwe(n), lagyabba(n) nyullyanak hozzank [Kv; TanJk V/3. 245b].

2. ~ *hagy* kb. kevesebb érdeklődést szentel vminek; a se interesa mai puţin de ceva; einer Sache weniger Interesse widmen. *1710:* Az ánglusok, hollandusok is lágyabban hagyák azolta a magyarok dolgát, a nagyszombati tracta elbomlék[a] [CsH 354. — [a]1645 jan. 22-én a III. Ferdinánd és I. Rákóczi György biztosai közötti béketárgyalás].

lágyacska 1. ? könnyű (bor); (vin) uşor; leicht(er Wein). *1715:* lágyacska, de jo italu bor | Kedves italu finum bor ... Vad izü bor ... lágy izü de jo bor lágyacska, de külömb(en) jo bor | vekony izű jo bor .. tiszta izü lagyacska bor ... Kedves izü jo bor ... lágyacska meg ihato bor tiszta izu savanyucska jo bor [Ebesfva; UtI].

2. gyenge kezű, erélytelen; moale, lipsit de energie; energielos. *1817 k.:* az uj Birorol Nagyságos Groff Ur annyit irhatok, hogy lágyotska, de talám meg szokík, mert külőmben eléggé űgyel a parantsolatra [Héderfája KK; IB].

lágyalkodás kb. engedékenykedés, erélytelenkedés; delăsare, nepăsare; Nachlässigkeit, Energielosigkeit. *1779:* De mikoron mind az Mltogos Familia[a] lágyalkodása, mind az Torotzkai Birák vigyázatlansága es kedvezése, mind pedig Communitasunkban lévő némely vakmerő és nyakos Embereknek, álhatatlan és telhetetlen indulattya miatt Communitasunk Törvenyeit fel rugta, es azokkal viszszá élt, mindenkoron Siralmas kárát érzette [Torockó; Thor. 21. 2a. — [a]A Thoroczkay].

lágyan 1. gyengén; uşor; schwach. *1570:* Festeket Mikeppen kel chinalny, Vegy Terpentinat, lakkat, törd meg Jol lagian, oztan egy kis kazetaban fözd meg es Jo lezen [Msz; MKsz 1896. 366].

2. *(a kenyér) ~ marad* (a kenyér) sületlen marad; (pîinea) rămîne necopt; (Brot) ungebacken bleiben. *1842:* kenyeret sűtvén a' kementze bé fűttését el nem találva jol egyik kenyérnek a' feneke kissé lágyan sűletlen maradott midőn a tőbbit ki szedtem, ezt az egygyet még kevéssé a' meleg kementzébe benne hagytam [Dés; DLt 1452a].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *bánik vkivel* erélytelenül viselkedik vkivel; a lua pe cineva cu binişorul; sich gegen jn energielos benehmen. *1661:* Az szelnicziektűl juhot is vitetnél, egyebetis, reá kell erőltetni az beste kurva fiait; bizony bánom, hogy csak olyan lágyan bánsz velek [TML II, 114 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ ~ *fog vmihez* hanyagul/kelletlenül kezd vmihez; a se apuca de ceva fără tragere de inimă; etw. energielos beginnen/unliebsam. *1584:* Ertettek Biro vram panazolkodasat minemeó Modnelkwl es lagia(n) fognanak az Monostor vczaj Epitesheóz, De hogy .. vegheóz Mennyen, valaztottak eo kgmek keozewleok ket Eoregh vraimath . kikheóz tekinthwe a' keosseggel eozwe az Zaz vraimis az vegezes szere(n)t Ielen legienek es a' munkahoz fogyanak [Kv; TanJk V/3. 283b] ✱ ~ *fog vmit* könnyedén vesz vmit; a lua uşor ceva; etw. leicht nehmen. *1661:* Hiszem ez igyben jüni-menni kellene az postáknak Ő nagysága csak lágyon fogta azt, úgy látom, s lassan ... azt írják, urunkat semmi képpen az Porta nem szenvedi az fejedelemségben [TML II, 71–2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *forgódik vmiben* lanyhán/lomhán forgolódik/mozog vmilyen dologban; a nu depune nici un efort pentru ceva; sich mit einer Sache lustlos beschäftigen. *1717:* az a Szancsali Biró igen lagjon forgodik az mezei dologn(a)k Sulja majd csak rajtam fordul meg [Búzásbocsárd AF; BfR Lörinczi László lev.] ✱ ~ *hagyja magát* elhagyja magát, lanyhán veszi a dolgot; a nu se strădui pentru ceva; seine Haltung verlieren, die Sache matt nehmen. *1850:* ha tsak ugy lágyan hadgyuk magunkat, semmivel se maradúnk ok nélkűlt vetettűk el drágán, drága buzánkat jövendőbe is kenyér nelkűlt maradunk [Nagylak AF; DobLev. V/1300] ✱ ~ *viseli magát* erélytelenül/lanyhán veszi a dolgot; a da dovadă de indolenţă; die Sache energielos/lau nehmen. *1653:* nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erőségecskében. Bizonyos dolog azért, hogy ha lágyan viseltük volna magunkat, és kemény gondviselés nem lett volna reánk: tehát el nem kerülhettük volna soha, hogy lábbal nem vontanak volna ki onnat [ETA I, 77 NSz].

lágyas 1. puha; moale; weich. *1598:* Gergely Antalne ki veowe az chyuprott zatirabol es eote az feoldheoz megh hogy lagyas vala az feold nem mindenesteol romlek el chyak az hasatta zakada ky [Kv; TJk V/1. 269–70].

2. tocsogós/vizenyős hely; teren jilav/umed; pfützige/sumpfige Stelle. **Hn.** *1854:* Im Riede Lagyos [M.lápos SzD; EHA]. *1891:* Lágyas [M.valkó K; KHn 118].

lágyasan puhán; moale; weich. *1847:* vetettem .. October 22k napján ketzerest, de az esö ki vervén, tsak 22n boronáltathatot el, lágyoson meg lásuk hasznát [M.köblös SzD; RLt].

lágyica a malom őrlőszerkezetének ládácskája; troacă, lădiţă, lădoi; Kästchen in dem Mühlwerk. *1755:* malom kö körűl valo kéreg régi 1 .. Lágyicza No 3. szál deszkából láb nélkűl [Déva; Ks 76. IX. 4].

lágyít 1. puhít; a înmuia; weichen. *1569 k.:* Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet, Egik anne legien, Mint az Masik, es tolch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrd le az vizet egy fazekban ruha altal, Ted bele az Achelt az vizben, Az kit Meg akarsz lagitany, 2 Napig had benne Allany lagy lezen hogy zabadon Mechech rea valamit akarz zabadon [Nsz; MKsz 1896. 357]. *1570:* Wueget lagitany Vegy zaruas vert Echetet, fözd meg benne az Iueget es Jo lagy lezen [Nsz; i.h. 366].

2. a face să devină moale; weich machen. *1710 k.:* A jószagú kenőnek szaga az orrodba hat, bőrödet valamennyire lágyítja, fényesíti, de a testednek belső részeire nem hat derekasan [BÖn. 422].

3. nyugtat; a linişti; beruhigen. *1596:* intik ew kegmek az Ado zedeo vraimat zeretettel hogy ... Akiknek adossok wolnanak azokat zep zowal chendezichek, es lagychiak hogy addig warakozasba(n) legienek, az migh az penznek meg zerzesebe(n) Isten mas modot mutat [Kv; TanJk I/1. 283].

4. enyhít; a atenua; mildern, lindern. *1599:* Kerik eo kgmet biro vramat varosul hogy ez munkatol magatt megh ne Vonnya, hanem mingyarast mennyen ala eo fel(se)gehez, es amenyeben lehet ez eo fel(se)ge kemeny paranchyolattyat lagitchya [Kv; i.h. 340].

5. *Isten ~ja vkinek a szívét* Isten engedékennyé tesz vkit; Dumnezeul face ca cineva să devină mai blînd; Gott macht jn nachlässiger. *1670:* Bizonyos, hogy a fővezérnek nehézsége nagy volt; addig Isten mennyire lágyítja szívét és Isten mint boldogítja dolgunkat, áll az ő szent titkában [TML V, 402 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1671:* Ha az úr Isten ingyen való nagy kegyelméből ellenséginek szívét nem lágyította, eddig, elhittem szegény már megöletett [i.h. 539 Keczer Menyhért ua-hoz].

lágyítandó felhígítandó; trebuie diluat; zu verdünnend. *1849:* ha a' szem viz tsak gyengén is tsipné a' szemet, egy elöbb tiszta vizzel vegyitve lágyittando, a' nem tsipésig [Etéd U; Pf Kendi Ferenc lev.].

lágyítás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *elméje ~a* engedékenységre bírás; îmblînzirea cuiva; Veranlassung zur Nachgiebigkeit/sichtigkeit. *1665:* Az töröknek az illendő kedveskedést is elméje lágyítására elkövetni készek leszünk [TML III, 362 a fej. Teleki Mihályhoz].

lágyító 1. (fájdalmat) enyhítő; calmant; (Leiden) lindernd. *1778:* A kiknek a' Torkok fáj .. szorgalmatoson kötözzék száraz meleg ruhával . Az oldal fájásbanis a' fájdalmas hellyet, efféle lágyító meleg kötökkel kötözni különösen hasznos [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub.].

2. *kender ~ szék* kendertörő; meliţă; Hanfbreche. *1842:* egy Kender lágyito szék — a szűkséges vas kötésekkel [Csekelaka AF; KCsl 3].

lagymatag ? elernyedt; moleşit; schlapp. *1811:* sem hideg, sem meleg nem vala A Laoditzea lagymatag Angyala [ÁrÉ 173].

lágymeleg 1. langymeleg; călduţ; lauwarm. *1720:* Az két buzából tsinált kását el küldöttem ... az Kásá szürkes, az buzája üszögös lévén .. midőn főzni te⟨czen⟩ek belőle lagy meleg vizben kel fel mosni s meg féjerűl [Hévíz NK; Ks 95 Fogarasi Péter lev.].

2. ~ *tűz* gyenge tűz; foc slab; schwaches Feuer. *1750:* hogy ha ezen Levelem még jókor érkeznék Tövis alja gombát kellene gyűjtetned, és az feleséged fűzné fel s nap fényen, avagy lágy meleg tűznél aszalna felesen [Ks 83 gr. Gyulafi László tollba mondott lev. Bécsből].

lágyság 1. tocsogósság, vizenyősség; umiditate; Sumpfigkeit. *1722:* allj esök valá(na)k ... nemis szanthatni ã Locs miatt, és lágyság miatt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1771:* Zilahi Istvan Ur(am) égykòr a Béla hegyére küldöt szántani, és hogy meg nem szánthattam elöb az a földet a lágyság miat, a melyet parancsolt volt, hanem másikban állottam hát jö Lo háton . hogy meg löjjön haragjában [Dés; DLt 321. 33b St.Gyöngyösi (67) ns vall.]. *1841:* Oroszfalu[a] Marhássai hejt állottak minthogy a Motsáron nem lehetett a lágyság miatt szántani [Görgény MT; Born.G. XXIVb. — [a]MT]. *1856:* egy Marha Istállo . délkeleti oldala a föld lágysága mián megdőlve lévén, meg támasztva vagyon [Mezőbánd MT; TSb 39].

2. hanyagság, nemtörődömség; nepăsare, delăsare; Nachlässigkeit. *1653:* A szent Miklós szentegyháza mellett[a], a ki most eskola, egykorban ugymint 1596-ban egy Décsi János nevü mester vala itt, és azt a házat ki most eskola, megkérte volt Báthori Sigmondtól, s néki adta vala semmit nem gondoltak vélle hogy néki adta a scholamesternek Sigmond, s így urasodott vala el a várostól nagy mód nélkül a lágyság és bolondság miá [ETA I, 90 NSz. — [a]Mv-t]. *1701:* ezen parancsolatinkat minél nagjobra terjedet s terjed ez az gonosz, annál szorosabban vegje éffectumba(n), külömben az Tisztek negligentiája vagj lágjsága miatt, nem lészen semmi effectuma parancsolatunknak [UszLt IX. 77. 30 gub.].

3. erélytelenség, gyengeség; slăbiciune, lipsă de energie; Energielosigkeit, Schwäche. *1710:* Az urak, valamire akarták, rávették[a], nem is mene soha egy fejedelem alatt is annyi sok istentelenség véghez Erdélyben, mint az ő idejiben, s ám el is veszték az országot az ő lágysága miatt [CsH 221. — [a]Apafi Mihály fejedelmet]. *1754:* egyenlő akaratbol mindenkor el végeztetett hogy el hányák a gyepűt, de ennek effectuma az akkori falus biro Keszeg János Fiscalis Jobbágy lágysága mián nem következett [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1782:* én magamot Nemesi szabadsággal élö embernek tartom hanem az Atyám a' maga lágysága miatt Portiot fizetett, de Testvérei Soha nem fizettek [Torda; KW Vall. 18].

lágyul 1. puhul; a se înmuia; weich werden. *1793:* az Málétis ... a jövő héten lehet kapálni ... ha lágyulna a

földis az ugar szántáshoz is hozzà fogok [Hadad Sz; JF 36 LevK 231 Vintze István lev.].

2. enyhül; a se înmuia; milder/sanft werden, mildern. *1658:* Die 24-k[a] lágyula a hír valamit; hallók hogy, a kik Kaczát[b] elégették, viszszamentek a Ritkán, és a táborra mentek a prédával [ETA I, 167 NSz. — [a]Augusztus. [b]Kaca NK].

3. *szíve hozzá* ~ megenyhül vki iránt; a se înduioşa faţă de cineva; sich gegen jn besänftigen. *1679:* Lelkem Uram ugyan nagyot és sokat megbocsáthatatlanul vétettem én Kegyelmednek, hogy ennyi kérésemre, szép leveleimre s magam azokban való tiszta szíves ajánlásira szíve hozzám legkissebbet sem lágyul [TML VIII, 560 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

lágyulás ? (át)nedvesedés; umezire; Durchfeuchtung. *1792:* Minden féle marhái Nsgodnak eddig elé egészségesek, s az időhez képest jolis teleltenek, az ugyan igaz, hogy feles szénát ettek meg, mert az idei szalma igen rosz, osztán a sok lágyulás mián nemis lehetett tsépeltetni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

laikus világi (nem egyházi); laic, lumesc; laizistisch (nicht kirchlich). *1723:* Pater Mihály Vramot köszöntvén I(ste)ntöl jo egességet kivánok, a minap azt láttam almomba, hogy ketten voltunk barátok, de én csak lajkus de az Istenért bé ne tellyesedgyék valahogy [ApLt 1 gr. Haller János anyósához].

laj, lajt zsilipváló; jgheabul morii; Schleusenmulde/rinne. *1654:* (A) Ca(us)a Emergalt az Inctus Molnanak Gattyanak, Serebyinek, es Lajanak elhanyassaboll melybeol az D. Actornak Commissioja leue(n) az Uice Tisztre, hogy el hanyassak, es annak gattiat le zallissak (!) [Madéfva Cs; Eszt-Mk]. *1703:* Azon túl találtuk az vas futató kohot ... Azon kohon fellyül két lajt mellynek egyikén . az fútató kerékre és az másikon az forrasztó kerékre bocsátnak vizet [CsVh 118]. *1842:* a' Fürész malom viz felöli új fala . a' vizet Csurgo gyanánt botsáttya átal, a' Lajton alol pedig máris omlásra indultak az igen roszúl alkalmaztatott falbeli kövek [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével]. *1884:* Vetem négy szál detzkát Sagoba lajnak két tzolos 2 Fr. 10 krj [Eted U; NkF ma].

Szk: ~ *csinálni 1884:* voltak laj tsinálni két nap [uo.; NkF].

A jel-re 1. Vadr.; CzF; MTsz.

lajbaki laibachi; din Laibach; aus Laibach. *1823:* Lajbaki hoszszu Flínta [BK Inv.].

lájbi 1. mellény; vestă; Weste, Leibchen. *1752:* Antikanak 1 lajbli 1 nadrág 1 ő mind veres [Ikafva Hsz; HSzjP]. *1759:* Lájbri alá valo Béllés és Gomb Den 60 [Sajóudvarhely (SzD) körny.; WassLt | Már most dolmányt, övet éppen nem viselnek, hanem télben-nyárban mentét s leiblit vagy melyrevalót, melyet különbkülönbféle módon szoktak viselni, némelyek paszumánttal, némelyek a nélkül, némelyek selyem, némelyek szőr-materiából csináltatják [RettE 89]. *1770:* látom hogy égy Lájberbe s veres Sapkába megyén nagy Sebesen . eő Nga Quaestionalt Udvari Liberias Czizmadiája [Dés; JHb B 361 Mezei Alexa (23) jb vall.]. *1788:* két Lájbel ... egyike ... Bőr szinü . volt [Nsz; DLt]. *1810:* Mindenféle halálomkor talaltato fejérnemuim ingeim Labravaloim Seb keszkenői(m) nyakravaloim és lájbiim elé járo mindennapi köntősseimet ... hagyom Tsia Joseffnek [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel végr.]. — L. még FogE 97, 143–5.

Szk: *debreceni* ~. *1831:* Szolgálatombol hátra maradott béremet ... egy Debretzeni szederjes Lajblit és égy kalapomat kértém ki adni [Dés; DLt 439] ✱ *demjén* ~. *1763:* Igen fein felső gyolts imegek némelyike arrannyal varrottak. 2. Demény Lajbli Assz(ony)n(a)k valo [Nsz; Szer.]. *1781:* Karton fersing egy, Dömény Lájbli egy [Koronka MT; Told. 10]. *1788:* Négy ujjadan Denyén Lábli [Mv; TSb 47] ✱ *férfi* ~. *1798/1821:* Ferfi Lájblira valo gombok Nro 8 [Kv; Pk 5] ✱ *gránátszín matéria* ~. *1810:* Egy gránát szín matéria Lájbli Rt 20 xr 53 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 2–3] ✱ *kék* ~. *1802:* visel hammu szin kerek Köpenyeget kék viseltes Láiblit, szederjes Lovagló Nadrágot [DLt nyomt. kl]. *1823-1830:* Debrecenben Eszényi Mihály magához szállított. Tisztességes háza volt mint földmívesnek. Mívesnap az ottvaló szokás szerént bő gatyában járt s egy ingben, lobogós ujjúban. Vasárnap kék nadrágban s lájbiban [FogE 266]. *1829:* két kék Laibli viseltesek [Márkosfva Hsz; HSzjP] ✱ *kolozsvári* ~. *1845:* Szamosfalvi Nyikuláj öltözete volt .. kolozsvári gombos szederjes magyar lájbli [DLt 515 nyomt. kl] ✱ *magyar* ~. *1842:* Egy magyar lájbi tsinálása Rf. 4 xr. 40 [Kv; Újf. 1]. *1850:* Egy fekete posztó, sinorral kivarrott magyar lájbli [Mv; DE 2]. *1850 k.:* 1 fekete új magyar nadrág 1 új magyar lájbi [Kv; Pk 2] ✱ *meggyszín* ~. *1797:* megyszin égy rendbeli Lájbi, Nadrág, Domány Mente [Cege SzD; WassLt Conscr. 565 Détsey István ub kezével] ✱ *német* ~. *1801:* Két Fejér viseltes Pityét Nimet Lájblik [Vargyas U; CsS]. *1802:* Schroft János tsuka szinü kaputot szalma szinü német nadrágat, és lájblit .. visel [DLt nyomt. kl] ✱ *nyári* ~. *1760:* Egy Diményből valo fejér Nyári Lájbli [Mv; TGsz 2]. *1812:* a Groffné az ajto sorkához támasztott valami Borostyán Fa Husángot, 's, kapván a kezébe tsak edj nyári Lájbiba lévén a' Groff, míg ki kapott volna a kis Palotárol jott sózott réája [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall] ✱ *paszomántos* ~. *1816:* mondám Tekintetes Uram ezt a poszomántos Lájbit .. mely most az Uron vagyon adgya nékem [Sszgy; HSzjP Lászlo Mária (60) vall.] ✱ *sárga* ~. *1790:* Egy hitvan flanellel bérlelt sárga Lábli [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4]. *1826:* viselt .. fejér tsikos bö nadrágot, fekete pontotskákkal tellyes sárga Lájblit [DLt 1126 nyomt. kl] ✱ *sujtásos* ~. *1804:* Valdrán Péter, születésére nézve Soldomi Olosz-Országi Helvetziai .. visel . egy veres selyem Plüsch Kukliko sujtásos lájblit [DLt ua.] ✱ *szalmaszínű* ~ → *német* ~ ✱ *szederjes* ~. *1820:* Szökött el ... egy szederjes schirmlederes sapkába, szederjes kerek lájbiba [DLt ua.] ✱ *szőttes* ~. *1820:* két szöttes Lájblik 4 Rf [Árkos Hsz; HSzjP] ✱ *téli* ~. *1830:* Egy kék viseltes téli Lajbli, s egy bárány börrel meg bérlett kék viseltes Bekes (!) készülettel [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *ujjas* ~. *1779:* Egy egy Fejér ujjas Lábli [Nsz; NkF]. *1823-1830:* hozatott bányászköntösöket, úgymint egy ujjas lájbit és kurta német nadrágot, fekete bagaziaforma portékából [FogE 206].

A szk-okban nem lehetett a férfi és a női mellényfajtákat teljes biztonsággal elkülöníteni.

2. női mellényke; vestă, jachetă; Frauenleibchen | pruszlik; pieptar; Leibel. *1777:* Egy Amazon kőntős Lájblival s kalappal [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.]. *1780:* Csíkos materiából valo lájbit visele [HSzjP Nobilis filia Clara Rápolti de Peselnek (30) vall.]. *1789:* Egy viseltes Állybli, melly(ne)k az eleje fekete Bársony a' hátullya fekete Materia, a' Bérlése Kanafáz [Mv; ConscrAp. 22]. *1793:* egy frantzia tafota Domino hozzá valo lajbellel [TL Conscr.]. *1856:* Varga Susi fizetése ... 2 fersing lajbistol egyik karton egyik kotzkás [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: *asszonyember* ~. *1797:* Három Aszszony Ember Lajbli [Uzon Hsz; HSzjP] ✱ *bolhaszín* ~ sötétbarna mellény. *1789:* Egy bolha szin lajbli fél viseltes [T; LLt]. *1793:* Bolhaszin teve szörmateria kaput és Lájbel nyari paszomantos [TL Conscr.] ✱ *citromszínű* ~. *1768:* Citrom Szinű zőld virágos Lájbi 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23] ✱ *d'or* ~ aranyhímzéses lájbi. *1793:* egy drap d'or Lajbel, selyemmel elegyes kotzkás viragos [TL Conscr.] ✱ *fejér* ~. *1763:* Syllesiai gyolcsra varrott fejér Lájbli [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. *1807:* Gyolts sapotlis Ingbe és mostani modi fejér laiblibaᵃ [DLt 590 nyomt. kl. — ᵃJár] ✱ *fejér alsó fejérnép* ~. *1824:* Ket fejer also fejérnép Lajbel [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *fejérnép* ~. *1817:* Egy virágos Sellyem, más fejér Pikét, és égy kartan fejérnép kurta Lájbik Rfl 6 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3]. *1824:* Vagyon 4 Sellyem fejérnép kis Lájbi .. 25 Rfr [Kanta Hsz; HSzjP] ✱ *fekete (rend)* ~. *1797:* Egy fekete rend otska Lajbi [Uzon Hsz; HSzjP]. *1799:* egy Fekete Lájblit adott [Kalotasztkirály K; KLev.] ✱ *pettyegetett* ~. *1812:* Két viseltes pettyegetet Lájbi Egy Viseltes Petytyegetet Selyem Lajbi [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] ✱ *téli* ~. *1789:* Egy rosaszin atlatz tőltött téli lajbel [Kv; CsS] ✱ *ujjas/ujjasos* ~. *1760:* edgy Zőld borsos Posztobol valo ujjas Lájbli [Mv; TGsz 2]. *1797:* Tonyinak ujjos lájblinak, és egy pár nadrágnak valo poszto ... Rft 5 .. 20 gomb az ujjos Lájblijára 40 xr [Déva; Ks 96]. *1843:* Anka Vonutz egy ujjasos lajbiba volt [Dés; DLt 1300] ✱ *ujjatlan* ~. *1798:* egy szederjes ujjas Kőpenyeg egy ujatlan Lájbli [Drassó AF; TSb 24] ✱ *virágos matéria* ~. *1779:* Két virágos matéria Láblik [Nsz; CsS].

3. *háló* ~ hálórékli; jacheţică de noapte; Bettjacke. *1803:* Egy ujjatlan Válisz háló lajbi [DLt nyomt. kl].

4. ? fűző; corset; Mieder. **Szk:** *halhéjas (szorító)* ~ halcsontos fűző; *1816:* Egy hal hijas boritatlan Lájbli [Varsok Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1829:* kap .. Egy szoritto hal héjas Lájbelt Rf 2 [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1150] ✱ *szorító* ~. *1824:* Ket fejer also fejérnép Lajbel Szorito Lájbellel edjűt viseltes [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1846:* Egy szoritto leíbli [Mv; MvLev.].

L. még a *cic-, hárász-, kreditor-, matéria-, moldon-, őzbőr-, parkét-, pikét-, posztó-, ripsz-, satinglot-, selyem-, szőr-, trokét-* és *vallisz-lájbi* cimszót.

lajbi-csinálás mellénykészítés/varrás; făcutul/cusutul vestei; Westenmachen/nähen. *1785:* kaput leibli nadrag tsinálas 5/2 [WLt Cserei Heléna jk 7a].

lájbicska mellényke; vestă; Leibchen. *1779:* Egy Veres, egy Kék, s egy hammu szin láblitskák [Nsz; NkF].

lajbi-elő plasztron; partea din faţă a vestei; Leiben-Vorsatz. *1846:* Lájbli Elö 1 f 30 x [Kv; Újf. Újfalvi Sándor vásárlása].

lajbkirurgus seborvos; chirurg; Leibchirurg, Wundarzt. *1770:* Volt egy Sterken nevű Leibchyrurgusa őfelségének, ki is a hercegasszonnyal Olaszországban volt. Ezt sokáig várták, hogy neki is megmutassákᵃ [RettE 234. — ᵃBécsben Rettegi Zsigmond ajaknyavalyáját].

lajcni l. lajszni

lajhár *biz, tréf* lusta ember; leneş, trîndav, puturos; Faulpelz. *1833:* Énis Ádám ős Apánknak azon rést orájába származott számos Lajhárjai kőzzűl vagyok a' kik a' Levél-írást restellik [Mv; Lok. Koronka László lev.].

lajstráltatik lajstromoztatik, jegyzékbe vétetik; a fi trecut pe listă/borderou; registriert werden. *1676:* Ide mi felénk keddtől fogván igen alkalmatlanúl folynak az hírek Hogy feles emberek lajstráltattak az elvesztésre, hirdettetik [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz].

lajstrom 1. jegyzék; registru; Register | lista; listă; Liste. *1552:* (Zylay Fferench) ezth monda ... Kiualthkipen hogh Vernelius vrmath vellwᶜnk el bochatna az varba, es myndet az my a varban maradna laistrom zerinth lenne [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Terench Batori Andrass erdélyi vajdához]. *1578:* adot eo kegmek nem zoktak wetny, Nem is lehet az wonassoknak el Igázetassa es az laistromok wyetassanelkwl [Kv; TanJk V/3. 157a]. *1579:* Az keonyweket zam zerent, elo kereswe(n) Laistrom zerent Aggyak kezebe plebanos vramnak es az Zam legi(en) be Irwa az Inue(n)tariumba [Kv; i.h. 196b]. *1662:* Szolgáimnak mind fizettem inkább, nem soknak vagyok adós . Az kinek mit fizettem, kitetszik az leistombúl [TML II, 241 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1696:* Arrul valo Laistrom, az mi kippen üdősbik Czegej Vas Gjőrgy, Nemes Doboka Vármegjét meg talalta volt arrul, hogy éő kglének az Magjar Czegej határban, az Földek birodalmában sok meg bántódási vad(na)k [Dob.; WassLt]. *1723:* Most az kaptalannal beszellek Kolosvarat, meg nezem az Levelek laistromat, ha valami sorsot kaphatok, bizony mindgyárt fel hányatom [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. *1732:* (Az adósok) laistroma subscriptionk alatt extradalva vagjon [Szemerja Hsz; SVJk]. *1795:* ezen osztallyos Processusra eddig tett és ezutánis vége szakattáig tejendő költségeket, a Birtokos Urak és Aszszonyok, birodalmok(na)k Mennyiségéhez képest mindnyájan tartozvan fizetni azok, a kik a költségeket tették arrol valo Laistromokat adják bé [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 8a]. *1837:* Az ágyi gunyákrol Laistrom hagyatott [Várfva TA; Borb.]. — L. még Barabás, SzO 382; BIm. 994; TML IV, 152, VI, 182; WIN I, 561.

Szk: ~*ba bead.* *1791:* (Város gazdája Ferenczi Moyses) maga mellé vévén ahoz értő 's hiteles embereket vásárolyon őt, hat pár Marhákat hiteles emberek elött, és által ki vágatván, 's minden approlékait pénzé tévén s el-arultatván Laistromba adgya bé — mi a' bőrők árra, mi a hus fadgyubol és egyebekből jött [Kv; TanJk IV/8.

72] ✱ *~ba betesz. 1809:* Szombatfalvának ... Suhult az Soo uttyában fel mért uttya nem találtatik[a]; azért hogy az bövebb panasz el kerültessék ... ide ezen lajstromba bé tettem [Szu; UszLt ComGub. 1628. — [a]Olyan útszakasz, amelyet a falu maga gondoz] ✱ *~ba feljegyez. 1734 k./1770 k.:* Neveket-is az Adóssok(na)k Laistromba fel-jegyzette [Vajdakamarás K; SzConscr. 147] ✱ *~ba szed. 1636:* Leg elsöben-is penig az irott Graduált mind meg ólvasam, és mind az értelmét, sok helyeken meg jóbbitám, s mind az irásnak vétségét .. corrigálám .. én itt az ki hányt fogyatkozásokot lajstromba(n) ne(m) akarom szedni [ÖGr Aj.]. *1801:* az egész Határann valo Földeket Laistromba szedvén meg vallju k [Nagynyulas K; DLev. 5] ✱ *~ba vesz. 1701:* A' Rationistakot Laistromban vévénn, kinek kinek imponalta ő kglme[a] Ratiojanak hamar valo igazittatasat [Kv; SRE 72. — [a]Az egyház főkurátora]. *1750 k.:* Makktermésnek idején idegen serteseket szoktak dominális emberek magok pásztorságok alá fogadni, azokat krajnik uram vegye lajstromba [Déva; ErdO II, 118] ✱ *~ba vétettetik. 1662:* Ó, melly nagy eszköze s alkalmatossága lőn aztán ez az Izrael bűnének s veszedelmének. Ez vesztette mind a következendő királyokat, amint lajstromba vétettetik az ide alá való részekben [SKr 705].

2. számadás, számviteli könyv; registru (de facturi); Rechnungsbuch. *1578:* Wegeztek eo kegmek hogy minde(n) zam ado tyztbelyek kezek legienek minde(n) Laistromywal ... valamykor az walaztot zam weweok elo hywattyak hogy minde(n) ok wetetlen, es minden halogatasnelkwl elo Ieoien Az Zamadasra mindenik [Kv; TanJk V/3. 176b]. *1590:* Kis Jmre Saffar polgar Laistroma [Kv; Szám. 4/XXI cl]. *1593:* Kadar Mihal Fodor Janosnak halala vttan Dirib Darab laistromabol ky Talaltúk Tezen Tellies percepcio f 232 [Kv; i.h. 5/XVII. 23]. *1728:* Vagjon ezen kivűl bé jövö Taxa ... mellynek laistromat T.Curator Ur(am) minel hamareb tartozik igazitasb(a) venni, az Urbariumb(a) be adni [Sszgy; SVJk]. *1791:* az Eklesia és Collegium mindennemü Jövedelmeiket summáson bé foglalo Laistromnak el készitesekre még 30. Napok adattassanak [Kv; SRE 279].

lajstromocska számadásocska; darea socotelilor; kleine Rechnung/Rechnungslegung. *1678:* Esztendöre valo laistromacska [Mv; MvRLt].

lajstromozás jegyzékbe foglalás; înregistrare; Registrierung. *1844:* Mely föl sorol Leveleknek számba vetele, és laistromozása általunk vitetett végbe[a] [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248. 10b. — [a]Köv. a záróformula és az aláírások].

lajstromozó kb. irattáros; arhivar; Archivar, Registrator. *1869:* Bálint József főkorm. lajstromozó [Kv; RHAk 263].

lajszni szegőléc; şipcă, stinghie; Leiste. *1834:* A 'Sukon[a] lévö udvaromat létzes keritéssel be keritsék; és az ahoz tartozó ajtófeleket 's Laszlikat párkányozva [SL. — [a]K]. *1850:* a téka ajtora fusztrét és l lajczni | a' régi lájsznyikat ujra szegeztem és fodroztam [Kv; KLev.]. *1852:* Egy otska Zárnak uj trukert uj láisznít uj sliszhaknit tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. kezével].

lajt hosszúkás hordó; saca; Leite, Leitfaß. *1559:* Immár hoztak három lajtba tizenegyedfélszázat[a] [TT 1911. 474 Sombory Gergely Nádasdy Tamáshoz. — [a]Halat].

lajter hordó; butoi; Faß | cseber; ciubăr; Zuber. *1793:* a pintzében egy nagy palinka főzö üst. 3 Csojével hütöjével, Lajterjével [Kosesd H; Ks 78. XVII. 1]. *1813:* A' Pintzében . . Csapoja kád Nro 6 .. Lajter Nro 2 [Alpestes H, Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1846:* vagyon egy 10 vedres Pálinka főzö üst sisakkal — csökkel és csos káddal két lájterekkel [Szászerked K; LLt] | a' pálinkát ... fel hozták ... égy átalagba, és Lájterbe, s azt bé mértem töllök [Dés; DLt 315]. *1849:* Egy fenyöfa tonna Egy otska lájter [Somkerék SzD; Ks 73/55] | égy Lájter fa abrantsas [Szentbenedek SzD; i.h.]. *1850:* Egy darab uj pálinka üst, és lájtere ... 100 Vft | 30 vedres pálinka főzö jo üst ... ezen üsthöz lájterek és hűtö kádak [Algyógy H; Born. F. Ii].

Szk: *ötvedres ~. 1804:* Egy 5, Vedres Lájter, egy Liu [Borosbenedek AF; SLev. Somlyai János inv.] ✱ *pálinkás ~. 1837:* Három Pálinkás Lájter [Gombás AF; TSb 20].

lajtman hadnagy; locotenent; Leutnant. *1595:* Tyükert küldet Rosas Ianos Tarsom Wram az Nemet külön külön hadj tisztuiselöknek, ugy mint Fendríchnek és Leútenantoknak, melyek kesebben erkeztek az többinel [Kv; Szám. 6/XVIIa. 187 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1665:* Az mely lajmán felöl parancsolt is Nagyságod arról is van az én kegyelmes uramnak ő nagyságának provisioja [TML III, 442 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. *1688:* Harmad magaval van egj Lejtman nallam | egj Nemét ... ugjan ezen Lajtmannak Companiájabol valo [Kv; UtI]. *1701:* Karkó Sándor is 9 ejtel faggyat gyertyázott fel lajtmány uram számára bírósságában [Szentdomokos Cs; SzO VII, 70]. *1702:* Gyergyó-Szent-Mikloson az Steinvil regimentiből commenderozván egy lejkmány ... a piaczon egy öreg örménynek az ebei rátámadtak a lejkmány ebeire, szokások szerint egymást mardosták [i.h. 109]. *1712:* azon beczületes Lejdinant engemet infestál mostanis; nem tartván magát az Deliberatumhoz [JHb XLVIII Jósika Imre kérése]. *1721:* a Bilak alatt el tsóvált Platz Major Urammal együtt a Leitnant egy darab fűvet [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. *1724:* Mihaczfalvára[a] azért tettem egy Capralt hogy az Gregoriusokat inkáb ne engegye excedalni Olah Bogátra Lejtnantat tet volt Nacságad de én ki hattam, mivel az a Lajtnánt Havaselyföldibe vagyon [Veresegyháza AF; Ks 83. — [a]AF]. *1729:* Az Adámmoson[a] quartellyozo Lajkmán . Hat gazdát vöt magának [TSb 36. — [a]KK]. *1733:* Mikor az őszi sokadalomkor bé szállot a lecmany az ado pénz iránt Bíró Uramni, költ Borra 30 penz Cziszár István Uramnul [Kvh; HSzjP]. *1736:* Az Gyenerallis Szekretariussa es az Szent Katolnai Letman voltak Biro Uramnit [Kvh; Bogáts 12]. *1738:* az Inc. Koharianum Regiment Fő Strasamestere . egj Hobisicki nevű betsűletes Laidinantott, és egj kaplárt hátra hagjott [Albis Hsz; Ks 99] | Legtmany estrasa mesterinek attunk eget Bort de. 3 [Kvh; HSzjP]. *1739:* az I. Venczel Vallisianum Regimen Lejdinántya [T; Ks 99]. *1744:* egy Lajdimont lévén nállunk Quartyelba [Szentegyed SzD; WassLt]. *1749:* talám megis ölték vólna, ha az itten Quártéllyban lévő Lajtmont Szolgája

... meg nem szabaditotta vólna [Szentandrás H; Ks 112 Vegyes ir.] | Vadadi Samuelne aszszanjamnal egy Laltman Leven Szallasan attam Gyertyat N 2 [Mv; MvLev. Erog. 5]. *1754:* jelen volt egy Lajtnánt égy néhány kőz katonával [Istvánfva NK; RLt Samuel Mohai alias Szabo (60) ns vall.]. *1755:* edgy itten Csanádonn[a] quartierozott Német Lajdinántnakis adott vala eő Nsga Cserébe edgy szép Barnapej Spanyol metczetlen Loért ... edgy Pej Paripa Gyermek Lovatis [Gernyeszeg MT; TGsz 35. — [a]Valószínűleg Erdőcsinád MT]. *1765:* hallottam mondani . az midón is Rusz Andréka Unitus Katonának allot volt, es az Lekmánnya az Unitus Katonaknak itten Aranykuton[a] Rusz Andrekánal volt. Gyermán Urszuly az Lékmánt is kerte szepen, hogy fizessen meg vele (így!) [Ks 7. XIX. 14 Bobis Peter (50) zs vall. — [a]K] — L. még CsH 341; TT 1889. 710; WIN I, 78, 567, 610.

Szk.: *feldmarsall* ~. *1705:* a császár szép kegyelmességgel volt Forgáchékhoz, mert már feldmaresal lajtman volt, mégis így rebellált [WIN I, 479] ✱ *kvártélyos* ~. *1732:* Buza Az Quartelyos Lejtmannak Discretiojáb(an) . Cub — 4 [Dés; Jk 432a] ✱ *oberszt* ~. *1695:* az Obest lejtmantyok ezeket mondotta, immár titkos Instructioja mi legyen nem tudom [Fog.; BK. Boer Gáspár Bethlen Gergelyhez].

lajtman-kapitány kapitány; căpitan; Kapitänleutnant. *1688:* A Montecuculli Lejttmán kapitány Companiajábul valo szállom a bészállás után Hajamat szakallomat ki tépte szaggatta, arczul csapdosott verbenis kepült | Tőrők Daniel nevű Lejitmán kapitány sok ajándék munkáimat meg tekintvén szálloimat rolla el vőtte [Kv; UtI].

lajtmanság hadnagyság; rangul de locotenent; Rang des Leutnants. *1710:* az igaz militiában nemhogy generálisságot, de lejtmanságot sem nyerhetett volna el[a] [CsH 398. — [a]Nagyszegi Gábor kuruc generális]. *1761:* mostani commendirozó generális Bukkow .. lutheránusból catholikussá lett s lieutenantságból emergált Hannoveranus [RettE 125]. *1777:* Br. Bánffi Mihály úr is megholt Eszláron, Magyarországon Az édesatyja adta volt Braun nevű generális mellé, onnat ment lietuenentságra az ő regimentjében, se nem sokáig volt ott [i.h. 377].

lajtorja 1. létra; scară; Leiter. *1567:* Anna Rlta Pauli Eothwòs fassa est . Ez e a io leany a' ky el rantottha a laytrat az en Anyam alol [Kv; TJk III/1. 94]. *1585:* Az Kezep kapúhoz Vottem egy Laitoriat . d. 6 [Kv; Szám. 3/XVIII. 26 Gellien Imre sp kezével]. *1594:* Az Somlioy maior hazban Az felseő Maiorhaz pituaraban .. vagyon Lajtra No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–7]. *1598:* Lúkes Dreschler ... wallya ... marthon Albert Stenczel Janosnal laitoran hagot be az ablakon [Kv; TJk V/1. 141]. *1600:* veottwnk . Egi laitrat az scholaba valot d 15 [Kv; Szám. 9/IX. 35]. *1614/1615:* az Christoph deakne Azzonio(m) Zolgai megh hanghtak laytorja(n), az Vduar hazat [Györgyfva K; Ks M. 20a]. *1635:* Zekely Janos fel veue az Laytorat vete eleyben az Cziganinak [Bece AF; Told. la. II]. *1636:* Gabonas haz ... az padgyara fel nilo aytoczkaja, egy kis laytorja alatta [Siménfva U; JHb Inv.]. *1689:* Gáspár ... az ablakon laitrán be hagat [ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez]. *1741:* ott állot egy ralytorja [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII] | Láttam ki bontva az padlást, az rajtorjátis, hogy ott volt [Sámsond MT; i.h.]. *1842:* ezen padlásra vezet fel égy kis lajtorja [Oprakercisóra F; TSb 51]. — L. még EM XXI, 538; FogE 206; SKr 451, 607; SzO VI, 92; UF I, 131, II, 596, 759.

Ide vonható a köv. bibliai történetre utaló szöv.: *1811:* Jákobnak-is nints meg most a' lajtorjája, Melynek végin nyitva látszott az Ég' szája [ArÉ 199].

Szk: *asztagra járó* ~. *1741:* Asztagra járo lajtorja [Somkerék SzD; MúzRadák] ✱ *(fel)hágdosdó/hágó* ~. *1698:* Ezen hazbol az hiljuba edgj hágdoso lajtorja [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. *1699:* Kisded hago lajtorja nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. *1736:* Fel hágdosó lajtorja 2 [Földvár TA; CU XIII/1. 288]. *1773:* Hágdoso hoszszu lajtorja [Medesér U; Pf] ✱ *feljáró* ~. *1648:* Egj kis fel iaro kilencz fogu laytoria [Porumbák F; UF I, 894] ✱ *hijuba felhágó/járó* ~. *1787:* a Pitvarba ... Egy hijuba fel hágo Lajtorja, régi, és hitván [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12]. *1817:* a' Hijuba járo Lajtorja [Csokfva MT; UnVJk 380] ✱ *hosszú* ~. *1632:* Egj hozzu laitoria [Fog.; UF I, 171]. *1637:* uagyon egy hozzu laytra [i.h. 413]. *1680:* Asztagokhoz valo hosszu örög uj laitorjak vad(na)k no. 2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33]. *1681:* Gyűmőlcz szedeshez valo hoszszu Lajtorja Nro 1 [Vh; VhU 573]. *1727:* az Idvezűlt Atyám egy hoszu lajtrát csinaltatott vala véle [Hévíz NK; JHbT]. *1777:* Barburas Szimjuon . a szalma kőzőtt hozott: eke vasakot, deszkákot, egy hoszszu lajtrát [Kócs SzD; KS. Bájes Vaszilie (40) zs vall.] ✱ kis ~. *1632:* Egj kis laitoria [Fog.; UF I, 141]. *1676:* Vagion itt egy kis lajtorja, mellyen az eczetes aszkokra járnak fel [uo.; UF II, 714] ✱ *középszerű* ~. *1681:* Kőzép szerű Lajtorja (: az polczokhoz valo :) Nro 1 [Vh; VhU 565] ✱ *lejáró* ~. *1652:* Az Tőmlőcz kű szikláboi ki vágot. Mélysége negyed fél öl ā fölid szinig . Egy lejáro lajtorja [Görgény MT; Törzs]. *1679:* Tőmlőcz, Ez az Porkolab háza alatt vagyo(n) Lejaro lajtorjaja nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78–9] ✱ *öreg* ~. *1585:* Minden tized allianak, egj, egj, eoregh Laytraia legien es az regy kwthakath minden tized megh Epiche [Kv; KvLt Vegyes III/16]. *1632:* Aztagh melle ualo hozzu eöregh laitorak [Fog.; UF I, 187]. *1674:* Eoregh hoszszu lajtorjak harom [A.porumbák F; UF II, 610] ✱ *rövid* ~. *1621:* veóttwnk .. Egy reouid laytorat az Harangokhoz d 9 [Kv; Szám. 15b/IV. 14–5] ✱ *temérdek* ~. *1656:* Ezen boltazatnak az allia, erös teölgi fa gerendakbol csinalt allasokra kötessekkel együt az allason vagyon temerdek lajtorja [UF II, 117] ✱ *vashorgas* ~ tűzoltó létra. *1801:* Egy vas hargos Lajtorja [Koronka MT; Told. 23].

Sz. *1760:* Hát azt hallottaé a tanu ... hogy ki mondott ily szokot, hogy Nimet Josefné meg érdemlené, hogy mikor meg hal lajtorján vinnék ki? [Ilyefva Hsz; HSzjP vk].

2. ostromlétra; scară de asalt; Sturmleiter. *1710:* Forgács Simon .. Megyest lőtetni kezdé[a], meg is bombáztatá azután bolond kevélységből fényes nappal lajtorjákot vitetvén elé a kőfalakra, holott még kétölnire sem rontották le a kőfalt, a hajdúkot ostromnak küldé. Hallgat vala odabe a német mindaddig, míg a lajtorjákot feltámasztván, már hágni kezdettenek vala fel a hajdúk, akkor ... lőni kezdék a hajdúkot, s mind lajtorjás-

tól lefordulának a kőfal mellé, háromszáznál többen ott is veszének [CsH 356–7. — [a]1705-ben].

Szk: *~val meghág* (várat) létrával ostromol. *1653:* (Báthori Zsigmond katonái) akarták meghágni lajtorjákkal, és váltig készültenek reája, hogy a várost meghágják [ETA I, 66 NSz] ✱ *~val meghágat* várat létrával ostomoltat. *1657:* Hamburgot (mely is az Duna mellett van, igen erős vár és várasa is) midőn ostromoltatná az fejedelem ... fényes nappal csak lajtorjákkal akarván meghágatni, igen sok emberbéli kárral gyalázatos repulsát szemvedtenek [KemÖn. 14–5].

3. szekér- v. taligaoldal; loitră; Wagen- od. Karrenleiter. *1583:* Az taliganak lajtoriayat meg foldoztattan (!) Kerekes mihalnak ata(m) d. 10 [Kv; Szám. 3/XII. 6]. *1594:* Zekerhez ualo laitra egi Bokoral No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 29]. *1596:* Az Talligahoz Chynaltottam Egi Laittoratt f — d 25 [Kv; Szám. 6/XXII. 6]. *1680:* Az Süttö hazok hejan talaltunk ... Szeker Lajtorjainak, es rudgyainak valo szároz bik fákot no 120 [A.porumbák F; ALt Inv. 24]. *1688:* Egy hoszszu szekerre valo lajtorja [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. *1699:* van edgy Tár szekerhez valo lajtorja [O.cseszteve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1738:* Béres szekér ... vasazotlan Talpu jo kerekei, Hoszszu és rővid szekérhez valo jo Lajtorjái, Rudgya, Tésolyái, Jármai ... jok [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1761:* Az masik Beres szekernek ... lajtarjai jok [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1784:* Két Tésaja, ezeken két jo Sikatyu, karikával együtt, egy kötö Lántz, más a Lajtorját egyb(e) szorito tekert szemü tsatlo Lántz [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1827:* Más béres szekér ... egy szoritto lántz, mely a' lajtorját a' nyujtohoz szorittya, egy lajtorján lévő tsatlás vas küpüvel [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1852:* Két Lajtarja kiken sok helyeken a vasak hijjánzanak [Dés; DLt 923]. — L. még BÖn. 596 FogE 242; MNy XXXVIII, 210; UF II, 600, 607.

Szk: *búzahordó ~*. *1647:* Ket buza hordo lajtorja [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ *deszkázott ~*. *1813:* Tár szekér beli deszkázott Lajtorja kettő, meg vasazva deszka fenekével és vas csatlásával [Koronka MT; Told. 18] ✱ *ganéjozó/ganézó ~*. *1767:* ganéjozó rajtorják [HSzj *ganézó-lajtorja* al.]. *1839:* Egy egész vágás szekér fatalpu, ökör ruddal és hordo lajtorjával és ganyézo Lajtorjával [i.h.]. *1840:* két ganyézó Lajtorják, eladatott 26 xr [i.h.] ✱ *hordó ~* hordáshoz (gabonabetakarításhoz) használt szekéroldal. *1716:* a' Szekér szin felett 3 oldal hordo lajtra, egy nyujto [HSzj *hordólajtorja* al.]. *1723:* Más Nagyob hordo szekér .. arra hordo Lajtorjáival és ketél rudgyával együtt [i.h.] ✱ *karikás ~*. *1685 e.:* Vasas szekér minden keszületivel Nro 1. Tár szekerhez valo fehecz (!) tartos es karikas uj lajtorjak Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 17] ✱ *szénahordó ~*. *1681:* Szekér szin ... Széna hordo hoszszu Lajtorja Par Nro 2 [Hátszeg; VhU 601] ✱ *tartós ~* → *karikás ~*.

4. rácsjászol; iesle acoperită cu un fel de scară; leiterförmiger Futterstand aus Stäben/Stöcken. *1638:* eggj boronabol fel rott ket reszben allo jstallo ... mindenikben eggj eggj valu s — lajtora | Vagion ez Curiaban ket eöregh jstallo mindenik io suppal keötött. Az eggik ket reszben all, tapaszos ... Ket felöl hoszzu valuk, lajtorak benne. Az mas jstallois ehhez minden keppen hasonlo . . Valui laitorai mint az masiknak [A.porumbák F; UF I, 662–3]. — Vö a *lajtorjajászol* címszóval.

5. *túró szárasztó ~* un fel de scară folosită la uscatul caşului; Trockengestell für Quark. *1652:* Egy turo szárasztó lajtorja ã gerendaba kötve N. 1 [Görgény MT; Törzs].

6. verőkos része; parte a maiului; Teil der Ramme. *1632:* Egj kos ala ualo laitoria [UF I, 185]. *1768:* Oroszfalva két tűzre való vas kankót csináltatott két magyar forintokkal és egy kost két vas karikákkal együtt egy magyar forinttal; amelyeket egyik bíró a másiknak számba adjon a létrával együtt [Oroszfalu Hsz; RSzF 101].

Az ácsoktól használt verőkosra 1. Frecskay 15. Vö. a *kos 2.* és a *berbécs 4.* jel-sel.

7. *átv* lépcsőfok, átmenet; scară, treaptă; Stufe, Übergang. *1710 k.:* Az üdő minden fiát megöli, az aeternitas, örökkévalóság minden fiát élteti, megtartja; hanem ha csak üdeig tesszük egymáshoz, hogy a mulandó, véges üdő légyen mintegy grádus, lajtorja a kezdődött, de soha el nem végeződő örökkévalóságnak, és ez viszont a kezdet és végezet nélkül valónak tanulására [BÖn. 458].

8. *1879:* (Kabdebó Ferenc) Kezdte Pesten verseivel — nem szóltak semmit, szállt a lajtorja fokán le-le, egészen a M.Polgárig; a Sárrétig, a Nagyváradig — senki sem szólott [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Hn:** *1817:* a' Lajtorja nevezetű hellyen [Mezőménes MT; EHA].

◇ **Sz.** *1710 k.:* Az üdő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság tornyába hághassunk rajta [BÖn. 447].

lajtorjaáll bürfa, oldalfa (a szekérlajtorja két hosszú gerendája); barele loitrei; Rüstleiter. *1666/1793:* egy bokor öreg szekérre valo lajtorja állatt falu hirivel szabad légjen hozni [A.csernáton Hsz; HSzjP]. — A jel-re 1. MTsz. és NrLex. *bürfa* al.

lajtorjácska létrácska; scăriţă, scăricică; Leiterchen. *1741:* találtunk egj lajtorjátskát [Mezőbánd MT; LLt 146. B].

lajtorjafa 1. bürfa, oldalfa; barele loitrei; Rüstleiter. *1587:* Az taligahoz Egy Laytorafath Chenaltata(m) fyzettem Erette f — d. 14 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 19]. *1864:* égy uj also Lajtorja fa meg vasolása égy uj dörgölő pléh az Fenék hevederen keresztül [K; TGsz 37]. — A jel-re 1. a *lajtorjaáll* címszót.

2. tutajrész; parte de plută; Floßteil. *1824:* Négy Tutaj kormány — négy Lajtorja fa — négy Tutaj járom — öt Tutaj heveder [Erdőszengyel MT; TSb 43].

lajtorjajászol rácsjászol (létraszerűen rácsos jászol); iesle acoperită cu un fel de scară; leiterförmiger Futterstand aus Stäben/Stöcken. *1685 e.:* földteglabol epittetet supos hoszszu lo istallo Vegig benne lajtorja jaszol fel kötve [Gyf; MvRKLev. Urb. 28].

lajtorjarúd szekéroldal-rúd; barele loitrei; Stange an der Wagenleiter. *1593:* Talygara valo kölchegh ... Egj vy Laitora Rwdot chinaltattam p(ro) d 10 [Kv; Szám. 5/XX. 157].

lajtorjás I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ kötőrúd* szekéroldal-rúd; barele loitrei;

Stange an der Wagenleiter. *1661/1793:* azon tilalmas Erdőből nyir, nyár és Gyertyán fábol Falubeli embernek szükségire őkőr szekérre elő utó ágasnak apro loszekérre valo lajtorjás kőtő rudat kapu sorkot, ekeszarvát, nyujtot és apró szerszámnak valo fát ki embernek hirtelen kelletik ... pénz nélkűl szabad hozni [A.csernáton Hsz; SzékFt 19] ✱ ~ *szekér* car cu loitre; Wagen mit Wagenleiter. *1816:* Egy Szekér Szénáért, és a' Lajtorjás Szekérhez meg-kévántatott 8. Szegekért ... 4 Rf 30 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1842:* Az Lajtorjas Szekeret meg reparaltotam [Kv; Újf.].

II. *fn* '?' **Hn.** *1617/1687 k.:* A' Lajtorjásban (sz) [Mezőkövesd MT; MMatr. 395]. *1620/1687 k.:* A' Másik erdőt hiják Lajtorjásnak [Ménes MT; i.h. 407]. *1725:* erdő vagjon ... A Lajtorjás nevű tsúp alatt [uo.; BK]. *1820/1851:* A' Lajtorjásba (e) [Bárdos MT; EHA].

lajtorja-záp szekéroldal foga/foka v. keresztfája/léce; fuscel (de loiträ); Sprosse in der Wagenleiter. *1649:* Az Posta louak szekeribe czinaltattam Kerekes Andrassal ... Laytora zápot ketteot f — D 6 [Kv; Szám. 26/VII. 540]. — Az értelmezésre l. CzF *záp* al.

lak 1. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1762:* A tolvajokat a vármegye rútul persequálja ... csak egy pisztolylövésnyire nyársoltak az úr lakához [RettE 139]. *1842:* a' Gubernátőr szállása a' nagy Bánffi háznál a' piatzon a' Gubernátori lakba [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] *1847:* Az Arendási lak Déli végénél van egy más gyűmőltsős és veteményes kert [F.árpás F; TSb 46 üveghuta lelt.]. *1848:* Elmentünk . Nagy Lakon[a], elsőbbenis a Tks Dobói Bálint Úr, azután rögtön a' Tks Dobói Rósália Sebesi Ádámnő Úrasszony Nemes Lakokhoz [Fejér m.; DobLev. V/1271. — [a]AF]. *1849:* hallok lármát s látomis hogy futnak le fele a Cseh Joseff Ur lakja fele [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.]. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Temploma Lévitai lak leégtek [M.bikal K; RAk 59 esp.kl kiv.]. *1870:* A harangláb és lévitai lak fedelei javítandók [Göc SzD; ETF 107. 29].

2. lakás; locuinţă; Wohnung. *1661:* Bucsi uram ... nem akarja Kővárban az lakát, hanem csak az lovaknál vagyon, csak onnét izenget, reám [TML II, 112 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1843:* hites feleségét pedig mint hogy házától el idézte minden lak és élelem nélkül hagyta [Sszgy; HSzjP Béres Györgyné Lörintz Mária (38) közadózó vall.]. *1850:* Tartozik a haszonbérlő a kifogadott laka előtti folyosóra jo gondot viselni [Km; KmULev. 2].

◇ **Hn.** *1776/1823:* a' Kurta lak nevezetű Szánto Földeknek végei [Kiskend KK; EHA].

lakáj 1. belső inas; lacheu; Lakai. *1599:* Greczibeól hozanak Aszoniunk szamara leaniokat, ket Hintoual, Aszoniunk Lokaia uolt uellek [Kv; Szám. 8/XIII. 8 Szabo András sp kezével]. *1710 k.:* Az úr béméne a maga házába, és csakhamar fel a királyhoz, minden pompa nélkül, két ló, két lakáj, közönséges hintó [BÖn. 594]. *1796:* Negy Professornak[a] 8 Luidor a' Letzkekért 1/2 Eszt . A Visit billéteket hordozó Lokajnak 3 Rfl [ETF 182. 30 Gyarmathi Sámuel feljegyzése. — [a]Göttingában].

2. *1657:* az második generál, Puchám gróf ... engemet esmérvén, nem vöttem eszemben megközelítését, és mellette két lokájja hosszú puskával, gyalog lévén, elsőben, másodszor is célban vettek[a] [KemÖn. 237. — [a]1644-ben a felvidéki hadjárat rendjén].

lakás[1] 1. kb. lakozás; locuire; Wohnen. *1573:* Sophia nehay veres Martonne, Sophia nehay dobos Benedekne Asz(szony) valliak hogi ... eok ne(m) Twgiak mykorba Ieot oda lakni Adam Vince, hane(m) chiak egy Regel mykor hazokbol ky Ieottek volna, vgy lattak otth ... vagion Eot eztendeie otth valo lakasoknak [Kv; TJk III/3. 199]. *1595:* En ne(m) tudo(m) egyebitt ualo lakasokat Konthy Janosnak es az Attianak, hanem chak ottogio(n) az ... hannagyék feöldeken [UszT 10/8]. *1605:* Anniara jaro eörekseghe uolt az Kísfalúdj, es lakasat Isten akarattiabul rendelte úolt oda [i.h. 20/49]. *1628:* Eppel Janosne Aszszoniom tartozzek Eppitiessel, gonduiselissel az Testamentomnak Continentiaia szerent, az megh benne ualo lakasa leszen [Kv; RDL I. 137]. *1650:* az Castelyka eő magaba(n) keo keriteseuel eggiut alkolmas ... az benne valo lakasra [Folt H; BK 117]. *1661:* ha valami securitast szereszhetek, maga(m)nak es Marhaimnak . az hitva(n) helyben valo lakasra, az sok lezzegök miat [KJ]. *1671:* benne lakasat intra anni versariu(m) pacifice ne(m) kellet volna szenvedni, és szem bé hunyva nézni [Kv; TJk XI/1. 58–9]. *1751:* valamely sellér az ő Nga ház helyére bé megjen lakni, vagyoné hirével Kozma Istvánnak[a] azon Sellér bé szállása s lakása [Marossztkirály AF; Told. 29]. — [a]A jószág gondviselőjének]. *1753:* találtatik az Béresek lakására készitetett egy kis házacska pitvarával egyetembe azis hasonloképpen tapasz alatt ágasakra Sővényből font, Sővény padlasa kemenczéje, kétt lantarna ablakja .. az Háznak [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1766:* a régiség miatt Sendellyezésében meg tzondollott s a' lakásra nem minden részében alkalmatos udvarház [Bősháza Sz; MNy XXXVIII/55].

2. vhol való tartózkodás; şedere; Aufenthalt. *1661:* Édes kedves Feleségem Huszton való lakásodat úgy alkalmaztassad, hogy . valamíg az fejedelemasszony onnét el nem jű, te is el ne jűj [TML II, 185 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1670:* az vendégséget s itt[a] való lakásomat ezután is az közjóért örömest cselekszem, de ... aligha szükséges az én ezentúl sok ideig való itt lakásom [TML V, 108–9 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Gyf-t].

3. szállás; sălaş; Quartier. *1574:* pechine Es peter papne Azt valliak ... Ez ely mwlt Napokba Borbel Ianosne hitta volt ely Eoket vele Az vey Albert deak hazahoz hogi zolnanak az Azzony Embernek Menneh ely onnat az haztwl, Mert Nem zerety ott valo Lakassat [Kv; TJk III/3, 369]. *1588:* Giulay Janos illie(n) valazt teót, hogy sem ez varosban, se masut az Coloswary ember ellen az eo Nemessegewel Nem ęl, amaeg (!) ez varosba lakasa leszen [Kv; TanJk I/1. 92]. *1591 k.:* masod vagy harmad nap mindgiarast Ismet az Georgy Vra(m) hazaba(n) viszsza szalla mint hogy az eleott is ott volt szallassa lakassa [UszT]. *1596:* Orozhegy Zaz Pal zabadítattia egy zolgachkaianak nalla ualo lakasath [UszT 12/93]. *1672:* Czazar Gorgieot a' regi Varbelj Varossi Plebania(n) hatta(m) uala, à ki ot ualo lakassat megh szeretue(n) megh hazassodot [CsÁLt F. 27 I/38 Georgiffy Mihali nyitrai plébános lev. haza, Csíksztgyörgyre]. *1733:* Már az űdő hideg, házb(an) valo lakásrol kēl gon-

dolkozni es nem sátor(r)ol [ApLt 4 G. Bálintit Apor Péterhez Nsz-ből]. *1813:* Zakariás Ur Ingarten kapitányné Asszonytol másuva lakását mind halálig nem változtatta [Sszgy; HSzjP Orott Márton özv. Kováts Lidia (33) vall.].

Szk: *~át figálja. 1758:* akarván magam lakásomat figálni, kívántam volna az édesanyámtól azt a vén házat magamnak örökösen megszerezni [RettE 69]. *1824:* igen hasznosnak és szűkségesnek látván azt, hogy Kolosvárra kelletvén lakásomat figálni, ehez kőzel levő Jószágot szerezzek magamnak [Kv; Ks 68. 48. 37] ✱ *~ra megy. 1732:* Akarmely Nemes Ember mennyen lakasara az Őrmeny Városba az Őrmeny Biro palczája alá, mig ott lakik, nem tartatik Nemes Ember(ne)k [Szúv; EHA] ✱ *~t bérel. 1629:* izené éntőlem az urának, hogy Kolosváratt lakik emberséges ember házánál, s menjen utána, s ha ott nem bérel is lakást, másutt is fogadhatnak házat [Mv; MvLt 290. 150b átírásban!] ✱ *~t kontinuál. 1671:* Midőn a' Fejedelmek Fejér-Várat Continuallyák lakásokat, Udvara népének lovait Fejér-Vár kőrűl lako Nemességnek rétekre kőtni ne merészellyék, hasonloképpen egyéb hellyekenis az hol a' Fejedelmek lakásokat continuallyák ezen mod observaltassék [CC 24]. *1680:* azon házban melyben most az Tisztek szoktak lakasokat continualni, nyilik arra vas Sarkos, pántos .. bellet ajto [A.porumbák F; ÁLt Inv.5] ✱ *~t tart. 1846:* A lázasztó veszedelmes asszony, Varga Katalin lakását tartja és már öt évektől fogva örökké Bucsumba tartotta [VKp 142].

4. lakóház; locuință, casă de locuit; Wohnhaus. *1580:* Az my penigh Illety az varassy feo zemeljeket es tyztesseges lakasba eleoket vegeztek eö kegmek hogy ha az Iambor hazas Emberek ollya(n) tyztesseges lakasba vannak es leendnek, azoknak zabad legie(n) hog Inaskaya zablayat vtana vigie [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1591:* Ha penig Almadj balint Legenbe(n)[a] az ott valo lakasaba(n) walamy Jóweweny Jobbagyot zalitana ky nem az Almadyak Jozagaból walo wolna, mykor ky megjen legenbol el vihesse (Szava K; JHbK XIV/6. — [a]K]. *1748:* A Bosi[a] Rfr Filialis Eccla(na)k Tagjai egy darab Falu Földét Conferálák ott lejendő Mester v. Levita lakására [MMatr. 301. — [a]MT]. *1764:* Szaniszlo Sigmond Vram eökegylme még maga életében gjermekeik részekben kinek kinek magát concernalo Jus szerint maga örökségei közzűl denominalt, és szakasztott bizonyos ház helyeket lakásokra [Torda; TJkT V. 191]. *1769:* közel is lévén lakása a Collegyomhoz [Ne; Told. 5a]. *1826:* a mely fél Telket az Alperes Őzvegy mihelyt az őzvegyi Curiája iránt valo reportatioja kifoly, és a Felperesek özvegyi lakására viszsza váltják, a Felperesek számokra viszsza venni el nem mulatja [Ne; DobLev. V/1114.8a]. *1856:* mind a' birtok .. mind az ellenfél lakása Nagy Lakon van [Koppánd AF; i.h. V/1399 Dobolyi Bálint lev.].

5. lakóhely; domiciliu; Wohnort. *1677:* ha penig sem Zászlo alat, sem egyéb bizonyos helyben nincsen lakása[a], hanem csak széllyel vándorlo és bujdoso, valahol talállya szabadon meg-foghassa, annak a' helynek Tisztviselője által [AC 79. — [a]Vki jb-ának]. *1688:* (A) Zenebonalkodo Cziganysagnak ... az lakásra edgj bizonyos helly designaltassek [Dés; DLt 449]. *1764:* arra nem emlékezem, hogj valaholot mondotta volna lakását [Bözöd U; Pf]. *1773:* Régtől fogva Szándékozom Ngödnál Személyesen Udvarlani, de mái napig is beteges sorsom nem engedi, igen távul lévén lakása Ngodnak [Pálfva Cs; Ks 65. 44. 13.]. *1840:* Bikfalvi Sigmond ... kérdeztetik ... En lakásomra nézve Dési vagyok [Dés; DLt 1039]. *1849:* Éppen Krizsán Máriától tudom, hogy férje Szamosujvárt lakott a múlt években ... jelenlegi lakását pedig nem tudom [Kv; Végr.Vall. 6–7].

6. együttlakás; convieţuire; Zusammenwohnen. *1597:* Hozzw Janosne Bek Cata azzoni wallia ... Hallottam Vicey Ersebetnek zaiabol illien panazolkodasit Marton vrammal walo lakassa feleol ... bizony el hagiom nem alhatom el ide haza ieoweök | Danch Leőrincz ... wallia ... Thúdom azt hogi eleiteol fogwan Sardi Janos nagi haborúban egienetlensegbe(n) elt az felesegewel soha semmy bekesseges lakasok egimassal nem volt [Kv; TJk VI/1. 61, 93]. *1826:* Néhai Férjemmel 14. esztendőkig valo lakásomnak, szakadatlanul valo futásomnak őzvegységemben is tsak a Siralom lészen jutalma [Ne; DobLev. V/1114. 5b]. *1847:* Felöltöztet az Úr lelki fegyverekkel, hogy tudjunk megvívni erős ellenséggel, ne légyen lakásunk a rút ördögökkel, hanem inkább mennybe a boldog lelkekkel [VKp 158 Varga Katalin lev. testvéreihez a vizsgálati fogságból].

7. együttházás; cohabitatio; coabitare; Beischlaf. *1669:* Racz Miklos Sosmlyai katona felesegetöl Fogarasi Kis Annatol kivan absolutiot, oka: mert nem alkalmatos ferfivel valo lakasra [SzJk 105].

lakás[2] **1.** lakomázás; ospăţ, petrecere cu masă mare; Gelage, Schmaus. *1573:* Orsolia Trombitas Leorinchné . vallia hogy Tawalj Eztendeobe egi Nap Megen volt Ele az Kadar Markosne haza Eleot Azomba hal oda Be hegedw zot lakast [Kv; TJk III/3. 154]. *1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron az Mesterek tisztesseges lakasnak okaert eöszsze giűluen, le wlnek, az Heti Beres Legensegh minden szemely valogatas nęlkwl tartozzanak, fen szolgalni, forgolodni az Mestereknek | az Keőmiues Mestereknek is eszt engettwk, hogi az tisztesseges lakásnak hellienek kwuwllötte, ha kik önnön keőzwlleök, vagy mester, vagy szolgai rend, edgimást megh rutollia, szidalmazza . megh itiltessenek [Kv; KőmCArt. 11, 27–8]. *1640:* hallottam imilyen-amolyan beszédet ... hallottam, az sok lakásokat, italokat, vendégeskedéseket [Mv; MvLt 291. 233a–51a Paraszt Székely János vall. átírásban!]. *1674:* Úgy látom, Kegyelmed az somlyói boron szintén megszokja az víg lakást; adja Isten egészségére Kegyelmednek [TML VI, 577 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* úgy látom, a vendégeskedő világ Kegyelmedet is elkapta; adja Isten jó egészségére Kegyelmednek az sok víg lakást [TML VII, 380–1 Bethlen Miklós ua-hoz]. *1789:* Nem el hiszem (így!) hogy Nsgodnak teljes contentuma lehessen ebbe a székely asszony gazdaasszonyságáb(an) szereti a jol lakást, és az italbéli hig áldazatot pereputtyostol egyegyűt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. *a menyegző ~a* a menyegző megülése; ţinerea ospăţului de nuntă; Begehung der Hochzeit. *1587:* Berszete Balint Menieksczeie lakasara varos kepeben adottanak egi feier Zeonieg f. 5 [Kv; Szám. 3/XXX. 13 Seres István sp kezével].

lakáshely lakóhely; domiciliu; Wohnort. *1847:* Virág Lászlo a' kérdésbeni kétzeres verekedéssel elkövetett köz botrányért 14. Napi bézárásra s ennek eltöltével,

mint bizonyos életmod nélkül koborlo eredeti lakás helyére kisértetésre itéltetett [DLt 530 a gub. Kv-ról].

lakat lacăt; Schloß. *1570:* Ilona Korody Myhalne ... vallya, hogy ... Ew Theole kwldeot Andras ... Egy vendelt kyn Lakat volt [Kv; TJk III/2. 68]. *1582:* Az torombely lakatoknak harma romladozot meg, harom kolchyot is chynaltattam, attam lakatos balintnak d. 20 [Kv; Szám. 3/V Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Lakatos Janossal Czinaltatunk az Tar haz aitaiara Egi eoreg lakatot ... f. 2 [Kv; i.h. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével]. *1597:* Lakatos Balint ... Az hid kapún valo nagj lakatnak chiapot chinalt, az fedeletis meg chinalta f — d 18 [Kv; i.h. 7/XII. 20 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1602:* Oloz Antal .. megh wallotta ... hogy az Lakathott, mely az boltt aythayan woltt fel vetwe, eo magha nytottha fel, kolchyal [Kv; TJk VI/1. 576]. *1629:* Az hiunak ajtaian retez uagion lakatostol [Szentdemeter U; LLt]. *1736:* Ezen kis bástyának az ajtotskája áll és forog vas Sarkokon, zárlodik vas reteszszel lakattal [Várhegy MT; CU XIII/1. 97].

Szk: ~ *alatt tart. 1585:* Catalin Varga Antalne vallia Kochis lukachne ... lakat Alat tartotta ez fogoly Azzont, es ez Markos Mihalt oda Iartatta, nekj keritette, En meg Intettem rolla, de az Azzony Nem gondolt velle [Kv; TJk IV/1. 448]. *1683:* (A káposztát) egy uy kicsin kadacskaban szep tisztan bē sozattam fedél s lakatt alatt tartom [UtI]. *1733:* Malombirák ... Az Malom por(na)k szuszekot szerezzenek Zár, es lakat alatt tarcsák, hogj senkiis mérés előtt hozza ne nyulhasson [Dés; Jk 433b] ✱ ~ *alá zár vmit. 1681:* az vas hámornak minden vas ezközeit . ebben az számtartó házban, lakat alá zárván azokat [CsVh 92] ✱ ~*ot vet vkire/vmire. 1573:* Giarmaty Imre vallia hogi .. Kapa Myhalnet Eo eyel Mint harom orakor vytte be Es egy pwzta kamaraba hatta lakatot vetet rea [Kv; TJk III/3. 55]. *1585:* Nag' Antal vallia . latta(m) hog ige(n) lakozot ot Markos Mihaly az Azzonnial, hallotta(m) hogy Lukachne lakatot vetet reaiok es ot gonozkottanak volna [Kv; TJk IV/1. 448]. *1749:* az pitvar ajtora lakatot vetettem és midőn meg jöttem volna az Lakatot minden defectus nelkűlt felvetve tanáltam [Kövesd NK; ApLt 1 Sükösd István lev.] ✱ *bécsi* ~. *1637:* az retez feökeön uadnak kett jo eoregh Becsy lakattok [Fog.; UF I, 396]. *1649:* vettem az Varos Maioriara Egy Beczi Lakatott f 2 [Kv; Szám. 26/VI. 487] ✱ *békó (forma)* ~. *1648:* egy rosz beko lakat koltsanelkwl [Porumbák F; UF I, 887]. *1652:* az kapun két őreg vas retez retezfövel ket beko forma őreg lakattal kulcsával [Görgény MT; Törzs] ✱ *borított* ~. *1761:* Ezen haz alatt lévő pintzéb(e) borito tt lakattal zarodo Nyári ajto nyilik fa sarkokon [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 40] ✱ *felveti a* ~*ot. 1676:* Az lakatot is szinte most veték fel az audentiás házam ajtajára, mely jele, hogy már le kell fekünni [TML VII, 238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *függő* ~. *1771:* Függő Lakatok 6 [Katona K; Born. VI. 7] ✱ *gömbölyeg/gömbölyű* ~. *1813:* Cserefa nagy ajtó ... egy el romlott srófos kőldőkű kitsin gőmbőjég Lakattyával edgyűtt | egy gőmbőjű Lakat kúltsával edgyűtt [Koronka MT; Told. 18] ✱ *háromszegű* ~. *1589:* Egy eoregh harom zeghw lakat [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. *1732:* (A) tőmlecznek szájján van edgj erős vas rostélj ajto, melj zárodik reteszfőben fűggő harom szegű nagj erős lakattal [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *lapos* ~. *1629:* az grádics mege egy kis ház .. Egy kis lapis lakat [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.] ✱ *leüti a* ~*ot. 1592:* ladamrol lakatomot le wtte [UszT] ✱ *levereti a* ~*ot. 1570:* Martha Berkenyes esthwannę .. vallya hogy . Kolb Myklos varas zolgaywal az Sos Balas hazara Menth Es zekercewel verette leh az Lakatot az aytorol [Kv; TJk III/2. 113]. *1812:* a Nagy Aszszony Legényével verette le a Lakatot [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) I. Bethlen Sámuel tisztjének vall.]. ✱ *levonja a* ~*ot. 1629:* czak megh fogta az kezeuel es ugy vonta le az lakatott [Mv; MvLt 290. 144b]. *1741:* Szék Tisztei poroncsolának egj kűlső rongjos embernek s oda állitták s kényszeritték hogj vonnya le az lakatot [Uzon Hsz; HSzjP St. Szinte de S. Kőrőspatak (30) pp vall.] ✱ *reáveti a* ~*ot vkire. 1572:* Mond gaspar deak Igen Ittas vagiok leh fekenne(m) It .. Mond Keomyesne, hogi It Ne(m) akarom hogi fekegel, hane(m) Az Mas hazban Eoremest agiat adok, vezen egy derekalt kezeben vyzy az Mas hazban vtanna gaspar deak es otth Marad, Keomyesne rea vety az lakatot [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1638:* az eö kglmek szolgajatis akkor tettek be az kalitkaba(n) .. s rea veteök ozta(n) mys az lakatot [Mv; MvLt 291. 133b] ✱ *sima* ~. *1600:* Az Templum zwksegere, Lakatos Mihalitol veottwnk egy ereos sima lakatot d 50 [Kv; Szám. 9/IX. 32] ✱ *strófos* ~. *1685 e.:* az két üveg ablaku belső házra retezfős fel szer ajto nyilik, melyen jo uj srofos lakat kolcsostol [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3] ✱ *szeges* ~. *1587:* Veottem keet eoregh zeges Lakatotth eggyet p(ro) d. 20 ... Chynaltattam meg vizonták egy Eoregh zeges Lakatotth meg d. 10 [Kv; Szám. 3/XXXIV 14–5 Zabo György isp. m. kezével] ✱ *török* ~. *1628:* Egy altal Vetóbé Valami tőrők Lakatok [Gyalu K; JHbK XII/44. 13]. *1685 e.:* az belsőb boltocskara jo vas sarkos pantos ajto nyilik. Melyben vadnak . Tőrők lakatt Nro 1 [Gyf; MvRKLev. Urb. 24].

Sz. *1635:* Lodingos Gergely igen, megh hatta uala hogy semmit ne szollyo(n), mert lakat az szajan [Mv; MvLt 291. 46b].

lakatgyártó lakatos; lăcătuş; Schlosser. *1586:* az varas pinche palaxianak (!) ... Az lakatgiartoual meg vaszaszttattam [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. *1593:* Az lakatgyartonak fizetem hogy meg Nitota az ladat f — d 4 [Kv; i.h. 5/XXI. 26]. *1594:* Az Lakat giarto vraimnak adattak eo kgmek az vasak czinaltatasatol, melieketh az fogholi vrak labara czinaltak f 5 [Kv; i.h. 6/X. 48]. *1595:* Egi ladat chinaltattam az tarhazba, leuelekhez valot, attam az Aztalosnak es Lakatgiartonak f 1 [Kv; i.h. 6/XVI. 6].

Szn. *1457:* Lakatgyartho [Csánki V, 318]. *1564:* Nicolaus Lakatgyartho. Nicolaus lakathgyartho [Kv; Szám. 1/X. 66]. *1582:* Lakathgiartho Gergel [Kv; TJk IV/1. 73]. *1586:* Lakat giarto Matias [Kv; Szám. 3/XXIV. 19]. *1594:* Lakatgyarto Laszlo [Kv; i.h. 6/III. 1–2]. *1599:* Honesta puela Elyzabetha famula Andreae Lakat gyartho [Kv; TJk VI/1. 299].

lakatgyártó-céh lakatos-céh; breasla lăcătuşilor; Schlosserzunft. *1590:* az Lakatgiártő Czeh mesternek adot f. 25 d. 77 [Kv; Szám. 4/XXI. 1 Kis István sp kezével]. *1715:* az Maros Vásarhellyi betsülletes Lakat gyárto Cehnek Czéh Mestere [Mv; Lakatos céh (Mv) lev.].

? **lakatik** szállásoltatik; a fi încartiruit; einquartiert werden. *1618:* jutánk Arnatkőre, az nagy görög faluba, azhol sem szénát, sem ąbrakot nem kaphattunk, igen roszszul lakattunk [BTN[2] 84].

lakatkulcs cheie de lacăt; Schloßschlüssel. *1756:* Szánto ... egynehány Lakat kultsokat kére, s meg nyitván a' Bólt ajtoját, ki vévé à benn rekett kultsokat [Kv; Mk IX Vall. 119]. *XVIII. sz. v.:* két lakat kolcsat és egy rugot csinaltam [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

lakatkulcsocska cheie mică de lacăt; Schloßschlüsselchen. *1648:* Negy ayto kults zarnelkwl 4 apro lakat kutsuczka [Porumbák F; UF I, 887].

lakatocska lacăt mic; Schlößchen. *1637:* az keöfolyoso alatt uadnak eöt rekeszes boltocsykak, azokon mind vas sarkas pantos reteszes aytocsykak ... Az kettein ket lakatoczyka [UF I, 399]. *1676:* az bastya ház fölött valo felsö renden lévo masik bastya hazra vas sarkon panton vas retezes retezfos vas fogantyos lapos fejű vas szegekkel megh vert bontákozot bellesű ayto, egy ujj lakatoczka rajta [Fog.; UF II, 734]. *1706:* Az más szuszekban vagyon circiter korpa cub 28 ... egy lakatocska vagyon rajta [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. *1736:* Boros pintzén állo nagy Bétsi lakat 1. Aprobb Lakatotskák 4 [Mikefva KK; CU XIII/1. 171] | (Az) ajto ... retesz fõbe fũggõ lakatotskával zárlodo [CU]. *1750:* Három rosz kiss Lakatocskák kolcs nélkült [Bezdéd SzD; LLt].

lakatos I. *mn* lakattal ellátott; prevăzut cu lacăt; mit Schloß versehen. *1591:* Ket eöregh Lakatos lada [Kv; AggmLt A. 53]. *1632:* Az teömleöcz aitaia bellett, vas sarkos pantos retezes lakatos [Fog.; UF I, 142–3 A tömlöcbástya lelt.]. *1681:* Vajda Hunyad vára Ország Háza Első részének Kűlsö Ajtaja duplas, vas Sarkas hevederes retezes, retezfejes, Lakatos [Vh; VhU 512]. *1684:* Ket komornik Láda. Egy Lakatos órvossagos Láda [Ebesfva; UtI]. *1692:* vas reteszfüs, lakatos, kocsos, hordok promiscue nro 5 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1697:* Ezen pitvarbol az pinczekre nyilik egj jo erős lakatos ajto [Borberek AF; Mk Urb.] | Az Borbereki Ház, vagyon Az Utzárol be járo kapu vagyon Kis ajtajával, es lántzos lakatos Zárjával [uo.; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. *1703:* Az hámor ház végében találtunk két bóltosos kő kamrát vas sarkos és lakatos s reszeses (!) ajtajual együt [CsVh 118]. *1750:* vagjon két kissebb szüszék . az edgjik(ne)k nintsen fedele, a' másik fedeles retészfős, lakatos [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7].

II. *fn* lăcătuş; Schlosser (meister). *1570:* Vram eo N:ga megh hagia ennekem hogy be kylgiek az Ablakokert kerem kedett hogy .k. vgian rea felelyen, mind az Rama chinalonak mindt az Lakatasnak, smindt penigh az segeswarj jwegh ablak chinalonak, hogy megh elegityuk eokett, es .k. kylgie ky eokett vgian ezen zekerrel [Nagysajó BN; BesztLt 58 Lucas Chewj (!) prouisor curie lev.]. *1575:* Nimet lakatos [Kv; Szám. 5/XVI. 147]. *1591:* ím egy czismat kwltem be Kegdet kere(m) mint bizott szo(m)szed uramat poro(n)czollio(n) az lakatosnak minigarast patkollia meg [BesztLt 45 St. Szentgeorgy arcis Bethlen prefectus a besztercei főbíróhoz.]. *1609:* czinaltatot eo F.zamara darda vasakat Biro vra(m) Tanacziaual alkua(m) megh az Lakatosokkal .. f 31/25 [Kv; Szám. 12b/IV. 419]. *1625:* Az Vykereztien lakatosoknak Ebedre Vaczorara Hust d 12. bort 3 Ejt. d 36 giertiat d 5 [Kv; i.h. 16/XXXV. 195]. *1745:* Az Lakatosok munkáját számban vévén ... Az Aszszony ö Excellentiája fono gusollyára csinált egy Srofot [Ks 107 Vegyes ir.]. *1785:* tsak a fazakasnak kell kőzel 10 forint, hát a kőmivesnek, Lakatosnak űvegesnek s egyébb aproság matériálekra [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1800:* a zároknak ha tsak nevezetes hibájok nintsen ne bontogassa a Lakatos [Gerend TA; DE 4].

Szn. *1554:* Lakathos balynth. Lakathos benedekne [Kv; Szám. 1/IV. 50, 55]. *1557:* Lakathos pether [Kv; TanJk V/1. 81]. *1562:* Biro vra(m) es az polgar vraim marattanak adossa lakatos peternek ó felsege zúkségere kit miúelt egy zabolath [Kv; Szám. 1/VII. 128]. *1581:* Esmeg chynaltattam Az Czynterem Aytayara ket wasz pantot kyteol Lakatos Istwanak fizete(m) d. 20 [Kv; i.h. 3/IV. 14]. *1584:* Lakatos Antalne Anna [Kv; TJk IV/1. 226]. *1585:* Zikzay lakatos Janosnak az ket kapún walo Czemer megh wassozassatúl attam ... f. l. d 50 [Kv; Szám. 3/XVII. 16]. *1602:* Lakatos János szab. [Sszgy; SzO V, 207]. *1605:* Lakatos Janos alias Vas Janos [UszT 20/41]. *1607:* Lakatos al(ia)s Kopaz Istua(n) [Mv; MvLt 290. 8b]. *1614:* Lakatos Miklos pp [Menaság Cs; BethU 429]. *1617:* Georgius Lakatas. Lakatos Péter. Lakatos Istuan [Kv; TJk VII/2. 350]. *1619:* giorsasagos Fazakas Janos al(ia)s Lakatos Zeredaban maroszekben lako zabad zekely [Berz. 8. 72/22]. *1621:* Szabo Mihali alias Lakatos Deesy Szabo Benedek szabo legenie [Dés; DLt 343, 345]. *1636:* az puskamatis be ada(m) Lakatos Jeremiasnak hogj meg igaziczia [Mv; MvLt 290. 77a]. *1645:* Kerekes Lakatos Györgi [Kv; LakCJk I. 2b]. *1658:* Lakatos András .. Mesterségivel szolgál [Zilah; EM XLIII, 306]. *1674:* Thuroczi Lakatos Geörgh [Kv; LakCJk I. 34a]. *1679:* Franciscus Lakatos alias Varadi senior de Dées [Dés; Jk]. *1682:* Beszterce banyai Lakatos matyas [Kv; LakCJk I. 45a]. *1708:* Gyöngyösi Lakatos István [Kv; i.h. 76b]. *1711:* vagyon egy Lakatos Mihály nevű Czizmadia [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1741:* Nemzetes Szilágyi aliás Lakatos Mihály, András es János Uraimék [Somlyó Sz; TKl]. *1785:* Andreas Lakatas. Joannes Lakatos [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 32b].

Hn. *1720:* Lakatos dombjan (sz) [Menaság Cs; EHA]. *1773:* A Lakatos toja mellett (sz) [Ditró Cs; EHA].

lakatoscéh breasla lăcătuşilor; Schlosserzunft. *1684:* Szal⟨ai⟩ Lakatos Ferenc, az nemes városnak egyik ⟨hũ⟩tös assessora, az lakatos céhnek céh ⟨mestere⟩ [Dés; DFaz. 10]. *1700:* A Lakatos Czehnek fizettem Flor 2 D nr 4 [Kv; Szám. 40/I. 26]. *1818:* a' tõbbszer emlitett Lakatos Czeh [Mv; Lakatos céh (Mv) lev.]. *1819:* a lakatas Czéh. Lakatos Czeh [Mv; i.h.].

lakatosház lakatosműhely-ház; lăcătuşărie; Haus der Schlosserwerkstatt, Schlossereihaus. *1676:* Lakatos ház nyilik ... az lakatos ház pitvarara vas sarkon panton egy hitván fel szer ajto Ezen pitvarban vagjon fel rakva teglabol hozza valo egj eöregh fuvojaval egy koh[a]

Nyilik az pitvarbol az lakatos házra egy fel szer ayto. Vagyon ez házbn belöl szenelö egy paraszt kalyhás

kemencze. Jbidem egy mivelő asztal ... Ezen lakatos ház végiben vagyon az reghi sütő ház [Fog.; UF II, 701. — [a]Folyt. a lakatosszerszámok fels.].

lakatosinas ucenic de lăcătuş; Schlosserjunge. *1570:* Trombitas Boldyzar .. vallya . Aztis Latta hogy harom wtalis Menth fely az Toromba Zabo Janosne ... Az Lakatos Inastis kyt Trombitas Demeter hytes eochye fogadot Thwgya hogy mykor akart fely ment a Toromba [Kv; TJk III/2. 22]. *1573:* egy lakatos Inas [Kv; TJk III/3. 50]. *1649:* Fogattatot megy Biro Vram ket Lakatos inast, kik az bolt Kamarakat nitogattak [Kv; Szám. 26/VI. 511].

lakatos-készület fierăria făcută de lăcătuş; Schlosserausstattung/ausrüstung. *1830:* a Téli külsö ablaknak üvegei pedig egy elhasadt táblán kivül mind épek, — egyéb aránt mind háromnak asztalos, és lakatos keszülete hiba nélkűl valok [Kv; Somb. II].

lakatoskohó lakatos fújtatós kemence; cuptor catalan (de lăcătuşărie); Schlosser-Blaseofen. *1744:* Lakatosnak mű helly háza ... Vagyon benne egy Lakatos koho vagyis kemencze 1 [Branyicska H; JHb 103/151].

lakatoslegény calfă de lăcătuş; Schlossergeselle. *1602:* Az Lakatos legenj Sandor ... nallam teolte vala ky aprod eztendeiet [Kv; TJk VI/1. 639 Th. Lakatos vall.]. *1842:* En vagyak születésemre nézve Deési, lakatas Legény, hívnak Farkas Ignátznak [Dés; DLt 85. 7].

lakatos-mesterember (maistru-)lăcătuş; Schlossermeister. *1748:* Szilágyi András és Jstván nevezetü két egj testvér ... mivel hogj az attyok Lakatos Mester ember vólt, Lakatos névre hittak ... vagjon más Lakatos nevü ide valo jobbagy Hadadban[a], Lakatos Martonnak hiják, de ennek igaz neve vólna Gáll Márton mert hogy az attya lakatos Mester ember volt, ezt is azért nevezték Lakatosnak [TKl. — [a]Sz].

lakatosmesterség lakatosság; lăcătuşărie; Schlosserei. *1748:* Minekelötte Szilágyi, alias Lakatos János ur(am) Assessorságra fell vétetett ... N(eme)ssi szabattsággal elö ember volt. Soval kereskedet; A lakatos Mesterséget is üzte [Somlyó Sz; TKl Fr.Tidrik (67) jur.ass.vall.].

lakatosmunka lucru de lăcătuş; Schlosserarbeit. *1783:* tizen egy cserefából lévő ablok tokokért ... s hozzá tartazando Lakatos, Zamántzos munkájokért lészen az ára egy, egy ablakra Rf 3 Xr 30 [Drassó AF; TSb 24]. *1803:* a' Lakatos munka tőbb pallérozást és pepetslést[a], mint sem a' Kovátsoké [Mv; Lakatos céh (Mv) lev. — [a]Tollban maradhatott: kíván]. *1805:* el romladazott Asztalas Üveges Lakatas és Fazakas munkák [A.jára TA; BLt 9]. *1818:* mihent a czéh oljan állapotban lèszen hogy mindenféle Lakatos Munkákat készitt annyit amenynyivel ezen város s Vidéket el tarthattya és azt a Tkts Nemes Tanátsnak bé jelenti azonnal az idegen Lakatos munkák el tiltására fog procedaltatni [Mv; Lakatos céh (Mv) lev.]. *1823:* asztalos Holtzer Ignácz ... az üveges, és Lakatos munkákat is egy aránt értvén azoknak betsüi is ökegyelmére bizatott [Ne; DobLev. V/1081. 1a]. *1831:* A nagy Házbol ki maradott nagy kapu, a kőfargó (!), kép farago, Asztalas, és Lakatos munkával együtt Rf. 450 [Kv; Born. IV. 24].

lakatosmű lakatosműszer; sculă de lăcătuşărie; Schlosserwerkzeug. *1582:* hallam hog ereossen ronthiak a' ladat es zeoreogh az sok lakatos myw [Kv; TJk IV/1. 5 Paulus Veres vall.].

lakatosműszer lakatosszerszám; sculă de lăcătuşerie; Schlosserwerkzeug. *1829:* Ungvari Istvan sequestralt Lakatos műszereinek Lajstroma[a] [Torna; TVLt 995. — [a]Köv. a fels.].

lakatosné soţie de lăcătuş; Frau des Schlossers. *1582:* le vonnak az zekerreól a' lakatosnet ... wthik es verik vala, Ereossen Zidalmaztak [Kv; TJk IV/1. 6]. *1584:* Kerekes Mathias vallia, felesege(m) beteg lewe(n) az Lakatosne Ada italt be Neky, es inkab megh betegwle | Anna Magiar Thamasne vallia ... Monda A Lakatosne, hol veottetek az tehene vay ky Io tehen [Kv; i.h. 262, 264]. *1629:* ki adak annakis az lakatosnenak az mi rez illette [Kv; TJk VII/3. 89]. *1772:* a mostani Orás Balog nevezetü Legén Szölösi Mihálynét a Lakatosnét egy fa alat meg hentyepetyélte [Dés; DLt 321. 57a Kristian Lagárd (38) vall.].

lakatosság szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *késcsináló* ~ **késes/késgyártó mesterség**; meseria de cuţitar; **Messerschmiedehandwerk**. *1732:* Györgj Deák Péter ... az nagyobb Fia kés Csináló Lakatosságotis tanul [Szásznyires SzD; Ks 40. XXVIIIc].

lakatzördülés lakatzörrenés; zăngănitul lacătului; Schloßklirren. *1756:* keresék a tolvajt a pinczetorkába ... lakat zördülés esett kiáltás azonba hogj itten vagjon [Kvh; HSzjP Kolosvári János (23) vall.].

lakdogál *gyak* lakik, lakozik; a locui/sta; wiederholt (zusammen)wohnen. *1781:* A szegény br. Bánffi Zsigmond úrfi ... megholt Ezt szegény Gyulai Józsefné Jósika Mária, minekutána a jó férjét elcsapta volna, magához édesgette s vagyon 13 vagy 14 esztendeje, hogy együtt laktak s együtt éltek. A gubernium interdicálta conhabitatiójokat, de csak együtt lakdogáltak, együtt háltak-é most már vagy nem, nem tudatik, mivel külön házban és ágyban háltak [RettE 413].

lakhajlék lakás, lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1815:* külső mezei lak hajlékok el posztíttatott [Orsova MT; Born. G. XV/13 Molduván Vaszilie (78) vall.].

lakhatás posibilitate de locuire; js Wohnmöglichkeit. *1661:* ha az hazában nem maradhatnánk, törekedjék ökegyelme azon, hogy az őfelsége[a] birodalmában lehessen befogadtatásunk és bántódás nélkül való lakhatásunk [KemIr. 346 Kemény János követi ut. Bánffy Dénes számára. — [a]A német császár]. *1662:* a vajdáné pedig békével hagyatnék, amelly udvarházánál lakhatását kíváná vala [SKr 330]. *1677:* A' Sidóknak ez Országban valo szabados kereskedések, és az egy Fejérvárat lakhatások-is sellérül meg-engedtetet [AC 243]. *1834:* a' regi Lakó-szobák mellett még egy emeletes szép, és egészséges 6. szóbákból álló épület a' Ser-

Arendátor' lakhatására, és Ser-kortsomára nézve, uj Istállok, és Színek epittettek [Kv; EMLt 4401. sz. városi nyomt.].

Szk: *együtt (való)* ~. *1661:* Édes Feleségem ... hiszem Istent, mutat módot a szemben lételünkben és együtt való lakhatásunkban [TML II, 195 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1782:* Házasodásának idejére jutván éngemet ezen Fattyu Todor küldött Bocska Gligorhoz engedelmet kérni azon személ'yel lehetö öszve kelésre és véllek eg'yütt lakhatásnak ki-nyerésére [Sólyomkö K; Eszt-Mk].

lakhatatlan de nelocuit, nelocuibil; unbewohnbar. *1791:* Az Udvar Ház Vagyon a' Curiának Nap Nyugotti részén az Uttza felöl, Tölgy Fa Talpokra, különb különb féle elegyes speciesü Borona rakó Fákbol ki-rakva, de tsak nem egész el-Sorvadott és majd lakhatatlan Statusban, ugyan Sorvadozott Szalma Fedél alatt [Búzamező SzD; Ks 74/56]. *1813:* A Cselédek hazaik közül az Vaszi Istoké, és az Imre Jánosnéje el pusztultak annjira hogy már lakhatatlanok [Killyén Hsz; MvRKLev.]. *1831:* A Házam, mint régi Epűlet rosz lévén .. az szinte lakhatotlan [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.]. *1846:* A hàtulso hàz lakhatatlan [Szászerked K; LLt].

lakhatik[1] **1.** a putea locui; wohnen können. *1585:* Orsolia Bayor Matiasne vallia .. az hazat hozzw Marton Sogoromnak 17 zaz foton Adam, de vgy hogy eowis nekem Aggya az Attiay hazba(n) valo Rezet, es ot lakhassam [Kv; TJk IV/1. 413]. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha teörtennek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iöuese, miuenek giakorlasanak okaert, annál az Mestenel az hova bę ment volna, tizen eötód napnal touab ne lakhassek, se miuelhessen [Kv; KőmCArt. 10–1]. *1598/1635:* (Feleségem) az meddigh az en neuemet uiseli, vagy az uduarbelyi hazamba(n) akar lakni, vagy az kapu sarkanal valo hazamban .. szabadoson es bekesegesen lakhassek [Mv; APol. I. 68]. *1613:* Eo felesege[a] az Haidusagott le cziendesiczie, es az orzagbol ki igaziczia, minden helliekreol az dulo fozto es orzagunk puztito Latrokott amoneallia, hogi minden rend iarhasson bekesegessen utaban, es lakhassek minden iambor iozagaban s hazaban [KJ. — [a]Báthori Gábor]. *1686:* tartozzék házat nek adni, az hol megtelepedhessek es lakhassek [Gysz; LLt]. *1757:* Tit. Sombori János Kis Esküllön ad által egy házat . a' mig tetzik Sombori Sigmond Vr(am) háza népével együtt rajta lakhatik [Kiseküllö K; Somb. I]. *1767:* Jól tudhattyák az Urak minémö Rongyában vettem az házamat a Nemes Várastól, kételenéttettem építtetni hogy benne lakhassam [Kv; Ks 11. XLVI. 45].

Szk: *együtt* ~ *vkivel. 1600:* Tudom hogy Tibald Gergely el foglala az hazat, Sisakiat, kopiaiat, agyat, oda hozta, ez vtan az azzony wgy keöltezet el onnat, mert ne(m) lakhatoth eggiott wele, sirwa keöltezet el onnet [UszT 15/128 Nagy Gyeörgyne Borbara, Kaidichfalwy vall.].

2. ellakhatik vhol; a putea locui undeva; irgendwo wohnen können. *1586:* Vegesztwk aztis hogy az mygh Dobray ferencz az eò hazatt az közbòl megh epithetj Addig az Attya hazaban lakhassęk [Lesnek H; BfR VI. 225/16]. *1614:* Az Piacz szeerin ... Az nagy Boltban az szegenyek lakhatnak Jonkab hogy nem idegenek [Kv; AggmLt A. 83]. *1648:* Ezek[a] mind eoregh emberek ... az hazokat masoknak attak illyen okkal, hogy eokis eltekigh lakhassanak benne [Kerc F; UF I, 853. — [a]A megelőzőleg felsorolt 8 zsellér]. *1695:* Petelei Husz István Uram mostani Refr szasz Praedicator ... el öregedet ... Az Ecclesia parochialis házában .. holtig lakhatik [Kv; SRE 29]. *1795/1800:* Groff Toldalagi Farkas Urfi ... Rákosi Istvánnét ki akarta hányatni a' ... Joszágbol ujra meg égyeztenek ismét, hogy éltéig lakhatnék benne [Told. 30].

3. tartózkodhatik vhol; a putea sta/şedea undeva; sich irgendwo aufhalten können. *1655/1754 k.:* Ha valamely Ifjú, az Asztalos Mesterséget akarja meg tanúlni .. híteles és petsétes levelet hozzon hazájábol a' hol született; Ez ilyen Ifjú két hétnél továb ne lakhassék szegödetlen, hanem a' Czéh-mesterek elött be-szegödtessék [Kv; ACJk 12]. *1660:* Édes Öcsém uram, írhatom Kegyelmednek, hogy mi meg elfutánk, csak tized napig lakhatánk Nagyfalun [TML I, 535 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az apám azt írta vala in anno 1662, maga is kiszorulván akkor Erdélyből, hogy úgy fordulhat, talán soha Erdélyben sem lakhatom [BÖn. 579].

4. házasságban/élettársi közösségben élhet vkivel; a putea convieţui cu cineva; mit jm in Ehe/Gefährtengemeinschaft leben können. *1595:* Arpastoj Janos ... a' felesegeűel eósze kelenek esmet, talam aligh lakhatanak harmad napigh, megh el hagia à felesege [UszT 10/49]. *1597:* Bota Janosne vallia. Thúdom hogi egizer el zeokeot wala Sardine az vratol panazolkodosatis hallottam hogi ne(m) lakhatik soha velle mert ige(n) haborúan tartia [Kv; TJk VI/1. 95]. *1612/1613:* edes Geőrgi Vram, ezert iövek kegd elejben, hogy kegk(ne)k protestalliak, mert en az en Vrammal nem lakhatom, nemis lakom, mert az .. nővel inkab tarttia az dolgot, hogi sem mint en velem [F.balázsfva BN; KJ]. *1629:* Engem az Vra(m) ugy wte egj hasab faual hogj le esem en vgja(n) elis hagjam eötett nem lakhatam harom hetnel touab [Kv; TJk VII/3. 66]. *1657:* Az en felesegem oly bűdös, dohos ... hogy en semmikeppen vele nem lakhatom, vele annak törwenye szerint nem kozösködhetem [SzJk 83]. *1696:* Cziria Albert felesegetől Martonos Borkátul divortiumot kiván, mert már òt esztendötül fogva a' korság miatt lehetetlén hogy vélle lakhassék [i.h. 296].

5. *ts* lakhat vmit; a putea locui ceva; etw. bewohnen können. *1620 k.:* az régi kerített város elpusztult. Egy részét az Nyílus vize elszaggatta, az megmaradott részét is ugyan nem lakhatják [BTN[2] 414]. *1700:* Attam el a Hidelvi Szorosban Marton Mihálynénak egj Hazacskajat mivel Nemet volt bennè maga nem lakhatta [Kv; Szám. 40/1. 11].

6. *ts próbahetet* ~ *vhol* próbahetet tőlthet vhol; a putea sta/locui undeva o săptămină cît durează proba; irgendwo eine Probewoche verbringen können. *1672:* A' Meszaros Mesterseg(ne)k tanulására álló Inas a' mely Mester Emberhez akar állani 2. hetig próba hetet lakhatik Uránál [Dés; Jk].

7. kb. tanyázhatik vhol; a putea fi/locui undeva; hausen können. *1638:* A Czeyt haz boltozasa allapattyatis ertyűk ... el szedetven alolla az arkusokat kgd, az felseö reszet teöltesse meghis, hogy az eles szebben allyon benne s fereg se lakhassa [KCsl 142 a fej. Kemény Jánoshoz].

lakhatik[2] **1.** lakomázhatik; a putea ospăta; schmausen können. *1573:* Orsolia Trombitas Leorinchne ... vallia hogy Tawalj Eztendeobe egi Nap Megen volt Ele az Kadar Markosne haza Eleot Azomba hal oda Be hegedw zot lakast, mykor haza Menneh talalkozik Egy zemelyre Mond neky Byzon vigan laknak az kadar Markosne hazanal, Mond az zemely vigan lakhatnak Mert zep azzony Ieowe ky onnat [Kv; TJk III/3. 154].

2. kb. (jól) élhet; a putea trăi (bine); (gut) leben können. *1710 k.:* az atyám ... inkább akart szegény koplalni, csak én lakhassam jobban [BÖn. 577–8].

lakható locuibil, bun de locuit; bewohnbar. *1771/1780:* Vagyon ... egy Udvaron Sendelly fedelü egybe rott Barana fákbol készült kivül belül tapaszos oldalu alkalmas Statusban lévő Takáts Ház foglalván magában két lakhato tisztességes szobát [Alparét SzD; JHbK LII/3. 36]. *1794:* az épületek ottan[a] sem nem lakhatok, sem nem haszonvehetők. Sőt naponként erőssen sorvodnak [Msz; MbK XII. 99 — [a]Mezőkövesden (MT)]. *1797:* egj avadék Sindellyes fedél alatt lévő két kis lakhato Házatskák [M.igen AF; DobLev. IV/777]. *1802:* vagyon . . (egy) épület, a melly Három lakhato Házakat és konyhát, nem külömben egy Deszka padlásu gabonásotskát foglal magába [Kv; Pk 4]. *1850 k.:* ujj Papi lakot épitetett az Ekklésia ... de a melybe csak 1827e költőzőt belé Tiszteletes Gál Sigmond Ur, mivel akkor helyheztetődött lakhato állapotba [Szucság K; RAk 96]. *1855:* A Csonka vár, — mellyben nincs semmi lakhato rész hanem csak pusztán fenn állo tőbb darab kőfalak [Szu; EHA].

lakház lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1797:* A paraszt Lak Házak után kűnn és benn akárminévvel neveztethetendő appertinentiákbol . sem egyszer, sem másszer senki által sem el-nem foglaltatott, sem Controversiában nem hozatott [Göc SzD; WassLt Conscr. 720]. *1802:* Kőtőlősségem szerént el mentem ... M.Sűllyéb(e)n a Tekint. Sárdi Sárdi János ur Nemes lak házába az holott is ... az ... Instructiot szorol szora fel olvastam [Ne; DobLev. IV/853]. *1803:* Az Ispány a' Spotály Gabonáját Semmiféle titulus alatt, maga lak Házánál ne mérészelje tartani [Kv; AggmLt A. 117]. *1804:* lak háza . két üveg ablaka egész épségben mind üvegiben . mind Sarkalotjában, és zárojában [Marossolymos H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1810:* Erdö pásztori lakház .. gonosz ember tüze altal elégettetett [Vámosgálfva KK; Ks 77. 20 Conscr. 9].

lakhely 1. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus | házas telek; lot de casă; Grundstück mit Haus. *1652:* az Nemzetes Rehty István Deak Uram ada Jakab Deakne Aszonyom(na)k Pavan Orbai szekben egy lak hellyet [Hsz; Borb. I]. *1705:* Bálint György nevű jobbágyom mostani lak hellyét cseréltem meg egy darab Széna fűvel [Altorja Hsz; i.h. II. Alsó Torjai Mihálcz Mihály sen.végr. Nic. Márton schola magister pp keze írásában]. *1792:* kegyelmetek Lak hellye, vagyis joszágai rugnak rá[a] [Szőrcse Hsz; HSzjP. — [a]A telekre]. *1826:* Őzvegyi lak hely nélkül maradok, ha a Férjem Curiáját viszsza nem nyerhetem [Ne; DobLev. V/1114. 5b]. *1851:* Tovább az erdőpásztor lakhelye veteményezője elé a kapuig vagyon sátoros sövény kert cserefa karókkal, 's támaszokkal [Erdősztgyörgy; MT; TSb 34].

Szk: *belső* ~ belsőségbeli telek. *1815:* Czimbalmos Albert gyalog katonának ... Szárhegy Alszeg tíziben és falu végin adó⟨n⟩k egy kicsin particula jószágot, vagyis belső lakhelyet [Szárhegy Cs; RSzF 110].

2. lakás; locuință; Wohnung. *1826:* siralmas állapotomban ... kéntelen voltam az édes Anyámtol lak hellyet kérni [Ne; DobLev. V/1114. 3b].

3. *királyi* ~ királyi palota; palat regal; königlicher Palast. *1823-1830:* Budát is megjártuk[a], de csak a kőfalakat s királyi lakhelyet néztük meg kívülről [FogE 168. — [a]1795-ben].

4. ház; casă; Haus. *1720:* Sepsi Sz. Győrgy Várossáb(an) az Pyaczon lévő helyb(en) egy Lak helly [Sszgy; EHA].

5. lakóhely; domiciliu; Wohnort. *1782/1799:* Miért nevezik a' Torotzkai Lakosok magok Lakhellyeket Városnak még pedig Bányász Városnak? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 324]. *1783:* Én, eredetemre nézve szitáskeresztúri, lakhelyemre nézve nemes marosszéki marosvásárhelyi Fogarasi Szabó József [FogE 342]. *1815:* a' Falun kiűlis, bizonyos berkes, irottványos helyeken volna lak hellyek [Hodák MT; Born. G. XV. 13 Mány Puntya a' Márkuly (60) vall.] | Ezen levelünket mutato Nemes Személly Domokos Miklós Lakhellyére nézve N. Torda Vár(me)gyében Kőrtvéllykapun Lakos és Arendátor [Torda; TLt 1237]. *1840:* utamban Déésen felkerestem a' Prokátort s beszéllék vele — Jonak gondolok, hogy az Őrményt (: kinek neve Novalits Bogdán :) illasztanok meg, vagyis admoneáltatnok, hogy mostani lakhelyiről ki fogjuk tenni [A.ilosva SzD; Kf].

6. településhely; loc de aşezare; Siedlungsort. *1804:* a' Czigányok Lak helyén felyűl egy felől a' Czigányoktól Dées Akna felé járo Gyalog ösvény szomszédságiban [Dés; EHA]. *1833/1841:* a Czigányok lak hellyinek deli oldala mellet bé menő árok vagy viz folyamot hely [Uzon Hsz; Kp V].

lakhelyecske telkecske; teren viran; Grundstückchen. *1757:* volt egj negyed rész puszta lák hellyetskéje [Rákos Cs; Sándor conscr.].

lakik[1] **1.** a locui; wohnen. *1507:* ⟨ha⟩zamba laknek vag fyam vag felesegem [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. *1550:* Iffyw koraban mykor walkon lakot volna ă Cylla mezön barmot örizöth [Nagykapus/Damos K; MNy XXIV, 292 Melchior Czyde de Nag' kapos jb vall.]. *1592:* giermek koromba(n) laktam It eoregh legeny voltam hogy ell mentem Ismet [UszT Matthaeus Nagy de Nagy Adorian sedis Marus ppix (36) vall.]. *1600:* Kadar Janosne eozwegien az hatulso hazban lakyk [Kv; TJk VI/1. 417]. *1668:* Azttis tugiuk hogi az mű Zomzidunkban lakanak [Cssz; CsÁLt F. 27. I/30]. *1728:* Szabó Győrgy ... ugy hallottuk Váradhoz kőzél . laknék [Balavásár KK; Ks 3. XV]. *1760:* Mind ezen fűndusak mitsoda Vicinitásakban legyenek, mitsoda nevezetü Jobbágyai, vagy Sellérei lakjanak rajta, mivel Curiosus iránta nem voltam, nem tudam [Dés; BK. Joannes Also de Nagy Pestény (60) vall.].

Szk: *egy házban* ~ *vkivel. 1570:* Orsolya Erzen Jarto Jacabne Azt vallya hogi Twgiak hogi Egiek, egy hazban laknak eggywt esnek yznak [Kv; TJk III/2. 16e]. *1641:*

Tudom aszt hogi az Nehaj Santa Zöldj Ferencz masokalis lakek egi hazba nekik vonogatot [Lemhény Hsz; HSzjP Barla Márton (70) jb vall.]. *1732:* Keresztes Janos Ez az apjával edgy házban lakik de ku}lo}n kinyéren vagyon [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ *egy kenyéren (egy són)* ~ *vkivel* közös háztartásban él vkivel. *1638 k.:* R(elicta) Salar Janosne Peter bironeuel egi kenieren laknak eozuegiek [Szászfenes K; GyU 32]. *1698:* idősbík Gyárfás Pállal edgyütt laktak egj son egj kenyeren [Sszgy; HSzjP St. Miklos (54) ns vall.] ✱ *egy költségen* ~ *vkivel* 'ua' *1604:* Tarnoczi sebestien akor az Aniaual Egy kölcziegen laknak wala, öket zolgalia wala [UszT 20/319 Kazas mihaly Zent abrany zabad zekel vall.] ✱ *együtt* ~ *vkivel. 1732:* Ezek hármon edgy Testvérek edgyűt lak(na)k, egy kinyeren vad(na)k Ifyabb Harisnya György . Ez az Apjával Harisnya Andrással edgyűtt lakik, edgy kinyérennis vagyon vélle [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ *(ház)bérben* ~. *1570:* Kochis gërgne Barbara vallya, hogy Egykort kerdy volt palochy Janost hogj ha megh veotte az Thorozkay gergel hazat vagj chyak Berbe Lakyk Benne [Kv; TJk III/2. 84]. *1822:* Soha semmi nemzetségem, és se szorultam arra, hogy Ház bérbe lakjam [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormányszéki tanácsos nyil.]. *1855:* el üldöztettem Károly fiam(m)al égyűt az hűtetlen nöm, 's pártossai által magam . . el üldöztetesem idejetől ház bérbe lakom [Kv; Végr.] ✱ *külön költségen és külön házban* ~. *1592 k.:* eggyk földem volna az Chiere haton az Nagy veölgy zada . mikor penig ennekem az varos azt atta azkoris en teteölled kwleön voltam kwleön keöldhiegen es kwleön hazba laktam [UszT]. ✱ *más ember*/vki háta megett ~ más vki házában lakik. *1652:* Futo Balintne . mas ember hata meget lakik [Türe K; GyU 96]. *1677:* Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyülésén hanem valamely helybe, vagy valakinek háta meget lakik, annak Székes helyén publicaltassa egyébaránt erötelen lészen Armalissa [AC 78–9].

2. tartózkodik/időzik vhol; a se afla/a sta undeva; sich aufhalten. *1562:* Szapolyai János vajda akkor Erdélyben lakott [ETA I, 11 BS]. *1577:* elmenuen bothazara[a] az feleol meg Irt Nemes szemileket bele Iktatok az meg Irt bothazabely reszekben harmadnapig benne laktunk ez feleol meg Irt Nemes szemelyeket tellyesseggel szabad es bekesseges vrasagaban hattuk Senki ellene Nem Monda [Szopor K; SLt Y. 17. — [a]K] | En kett napp lakta(m) az erdeon migh az vallatas el vegezeodek [Küsmöd U; DLev. 2 XVIIIB]. *1646:* keöuer Gabor Uramis erkezek Harmadnapigh harmad magaual itlakek hat Agjukat vitet vala Fogarasba(n) [Mv; AAll. 6]. *1667:* ab Anno 1667 hetser uoltam uduaraban, utolsor mikor Radnoto(n) kgd miltosagos sallasan lakam [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 645 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz]. *1671:* mind addigh hon lakot az migh Ali basa itt forga s el romlank [Dicsősztmárton; Ks 19. VIII. 9]. *1705:* Elérkezvén . az a két lovas regiment, szállott Kolozsra, kiknek is első commendója Viard lévén aki azelőtt is sokáig lakott Erdélyben [WIN I, 651].

3. szolgálatban/szolgálóként van valahol; a sta/locui undeva datorită serviciului său; irgendwo im Dienst/als Diener(in) sein. *1573:* Orsolia peter papne vallia hogy egy zolgalo leany Margit lakyk Nala [Kv; TJk III/3. 93]. *1627:* Tudom azt bizonioson, mert akkor Vernes Janos Vrammal laktam Thordan Szóczi legennie uoltam [RDL I. 17 Paulus Kis alias Szeőczi, filius providi Andreae Kis in possessione Bogath (TA) jb vall.]. *1640:* házamnál lakik vala az szolgáló [Mv; MvLt 291. 236b átírásban!]. *1782:* Veress Samuel Uram ... az Örög Toth' Márton Uramnál lakott inasképpen [Torda; KW]. *1824:* Egy Gyurka Máris nevű szolgálom egy nehány Esztendőkig nállam lakván ottan meg fattyasodván . tőllem el szököt [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Szk: *heti béren* ~. *1571:* vadnak Ez varoson sok zolga Renden valo legenyekis es zolgalok, kyk sem Eztendeore sem felre sem fertailra Nem akarnak zolgalny, hane(m) chyak hety Beren laknak [Kv; TanJk V/3. 41] ✱ *mesterségen* ~. *1640:* Michaël Szekj Rector Scholae Bettleninae . Tőreők főlden Bekesen Mestersegen lakua(n) eztendejet felben hatta [SzJk 52]. *1726:* Sebe Márton ... Kovács Mesterségen lakik és azon Mesterséget tanullya [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVII. 13] ✱ *molnárságon* ~. *1592:* az miolta esmerte Tot Mihalt, mindenkor az Molnarsagon lakott [Dés; DLt 235] ✱ *pásztorságon* ~. *1600:* En Farkaslakan laktam paztorsago(n) [UszT 15/104. Balas Kowach Zowatai Maros zeki Zabad Zekely (49) vall. *1625:* Mind dizno paztorsago(n) es ökeör paztorsagon laktam szokot idejebe(n) Heös bwkiben [Kénos U; i.h. 15/104] ✱ *szegődve* ~ *vhol. 1603:* Az mely Azzonyallatok és Leanyok, bizonnyos embereknel zegödúe laknanak, Azokatis magok visselesse és rúhazattyokban valo Iarassokbol, Ezekenis az ö erdemek szerent vegyenek [Kv; TanJk I/61. 454–5] ✱ *szolgálatban/szolgálatra* ~ *vhol. 1596:* Az húl eö kegme azt mo(n)dgya zolgalatra laktam volna ottogio(n) szolgalatomat megis fizettek volna, En soha zolgalatba ott ne(m) laktam [UszT 11/78]. *1606:* Az Aniamot az Vristen el vette, akkor sem voltam hon, mert en ez ideó alattis mind zolgalatra laktam [i.h. 20/176]. *1781:* szolgálatban lakván az fia kitelvén esztendeje szolgálatjának pénzbérit, 6 sustákot és egy kucsmáját az inctus eltartotta [Taploca Cs; RSzF 123] ✱ *vkinek földén* ~. *1598:* Mykola Lazlo Ryzyre walo feoldeon Laknak mind harman [Poklostelke SzD; JHbK VIII/14]. *1721:* Nemes Doboka var(me)gjeb(en) Borgon[a] Mlgos Bethlen Elek Ur(am) ö Nga Svajka Juvon nevü jobbagja lakvan a Mlgos Aszszonj Bethlen Laszlone Aszszony ö Nga Földin . Bats Ignat nevü jobbagya lakik a Mgos Groff úr Bethlen Elek Vr(am) Földin, ezen ket Ember Instantiat advan ö Nagok(na)k hogj maradhassa(na)k meg az hol laknak mindenik [BK: — [a]BN] ✱ *vkinek neve alatt* ~. *1671:* Ha ki szőkött Jobbágyát Székely földin és más hellyeken-is meg-talállya, haszintén nem annak a' neve alatt lakik-is az tartozzanak a' verus praetendensnek kezében adni, és adatni [CC 57–8] ✱ *zászló alatt* ~. *1631:* Én ha nem látnám igazságát, meg sem esküdném, mert zászló alatt lakom [Mv; MvLt 290. 252b átírásban!]. *1716:* Csehj es Gonczj Istvan urainк . . zaszlok alatt laktak, hallottuk [Dés; Ks 26. XIII St. Zilahj de Des (38) vall.] ✱ *zsellérségben/zsellérül* ~. *1572:* Anna Lipay Thamasne, Azt vallia hogy Istwan deak ky most Thordan lakyk zellerwl lakyk volt az hazban [Kv; TJk III/3. 47]. *1620:* Atzel Matthe . . Az masik peniglen Veres Bartális Marton Emrenek hazanepe utan valo eoreoksegen sellyersegben laknak [Kp I Bethlen István don. I. 26]. *1681:* Alber Peter . Ez most az Ur eö Nga Szekszenassa Őröksegeb(en) Karan-

sebesi Dajka Janos sellerségb(en) lakik; tartozik szolgalni [VhU 27–8].

4. *ts* a fi locuit de cineva; einen Ort bewohnen. *1628 k.:* Mikehaza[a] .. az sok disturbiumokba(n) annyra elpusztult volt hogy sok ideig chyak egy emberis ne(m) lakta [SLt Y. 17. — [a]SzD]. *1662:* mi inkább kivánjuk, hogy Kegyelmed ott lakjék, hogy sem azok lakják, a kik bánják, hogy Kegyelmed ott lakik [TML II, 354 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1699:* reghen mikor Nemetit[a] szászok lakták it volt az Határ Halom [JHb II/14. — [a]Szász- később O.németi BN]. *1718:* nem erdemlettem meg hogj a lovamat meg fogjak a' menesböl csak illen emberek lakjak Bodont [Mezőbodon MT; KJ. Fogarasi János lev.]. *1726:* nem igen tartom rendesnek egy olyan Uri hazat hogy Covartely lakja [Darlac KK; ApLt 1 Apor Susanna Apor Péterhez]. *1738:* Minthogy ezen Csicsei[a] határ régen pusztában hever csak jövevények lakják, az ki hol irtogathat helyet ott lakik [BfN Bánffy Farkas conscr. — [a]Csucsa K]. *1761:* akik ma ezt a Ballavásárát lakjuk minyajan másunnan be származott jövevény emberek vagyunk [Balavásár KK; Hr 5].

5. *átv is* tanyázik; a locui; hausen, sich aufhalten. *1592:* Az ozlaskor sem tudgia hogy Az Attjaúal leot volna, hanem zillel molmokba lakot [Dés; DLt 235]. *1620 k.:* Ezekbe az országokba[a] mennek tőlünk télre a darvak az pulya emberek csak alig lakhatnak az darvaktól, azmég ott kell lakniok az darvaknak [BTN[2] 416. — [a]Az arab országokba]. *1653:* bizony egy falka hajdut adott vala telelni hozzánk a fejedelem, és itt lakott egész télen nagy romlásunkal [ETA I, 122 NSz]. *1675:* jöttem Keresdre[a] szegény nyavalyás Betlen János uram látogatására. Ott látom, hogy valóban fájdalmas testben lakik az lélek, ha eddig el nem búcsúzott tőle [TML VII, 356 Haller János Teleki Mihályhoz. — [a]NK]. *1710 k.:* ami a sas, ráró, sólyom fészke a kősziklákban s a fákon, az a cinege vagy ökörszem fészke a mustár vagy egyéb kórón, csak fészek mindenik, csak lakik s tojik benne [BÖn. 509]. *1748:* az Tatár Sigmond Vr(am) sertéssi a' Csűrős kertbe bé rontván szüntelen a' gabonájába laktak [Torda; TJkT III. 240]. *1826:* erdeinkbe nyáron által lakni szokott farkasok és medvék csak egy nyáron is többet mint 10-12 darab marháinknál elpusztítanak [Árkos Hsz; RSzF 221]. *1864:* Gyikes ez is posványos erdős hely levén gyikek (!) laktak [Alfalu Cs; EHA].

Sz. *1823–1830:* Akartam volna, hogy az udvarom gyepes legyen De célt nem értem. Azután vettem észre, hogy igaz a mondás: pázsintos udvaron lakik a szegénység [FogE 284].

6. (vhogyan) él; a trăi (intr-un anumit fel); (irgendwie) leben. *1584:* Boldis Jakab .. vallia . Tudom hogy zonzediual Ne(m) ige(n) Iol lakot Danch leorinch Mert haragos ember, es hamar meg Indul [Kv; TJk IV/1. 360]. *1591:* Zeocz Mathene vallia .. Tudom hogi minden zomzediual feierdine beketelen lakik [Kv; TJk V/1. 114]. *1626:* mint hogi ezen szerelmes Atiamfia es hazastarsom engemet mindenekben hiuen szolgalt, keduemet keresuen mindenekben meg niugottott, velem Jstenesen es eggiesen lakott: Azert hagiom az leaniomnak es vömnek, hogi az meddig az en edes gazdam Azzonj vellek itt akar lakni, bekęuel itt tartsak az Atiaj ket reszet ne haborgassak, hanem ha vellek lakik, eletęig abbol beket hadgianak neki [Kv; RDL I: 129]. *1635:* recipialuan az Wargak az Czismasiakat, annak utanna mind bekewel laktanak, minden akadály es fogyatkozasnelkűl egymas keozeott egy Czehben [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1671:* mü még élünk Kegyelmed szolgálatjára, noha bizony gyakran rosszul lakunk az meszes bor és szegény kenyér miatt [TML V, 659 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1780:* a' tehetösek valojában el veszik a' szegénynek kenyerét, és tizen vagy huszon jól laknak söt döselnek [Torockó; TLev. 9/16].

Szk: *külön* ~ különváltan él vkitől. *1683:* Suba Mihaly de Retteg divortaltatni kiuan felesegetöl Vatzi Kis Annatol, mert sok ideje hogy külön laknak [SzJk 199]. *1762:* Pongrácz Pál . a feleségével nem lakott, hanem külön lakván egy szép dámát tartott maga mellett [RettE 132]. *1843:* Egy olly személly kiis nőjével sok Evektöl viszanyos életet élve külön lakik [Dés; DLt 1364] ✱ *törvényben* ~ kb. törvény alatt él/van. *1569:* Jo wraim törwynben lakwnk, s törwyntwl warunk [Msz; BfR 77. 3]. *1599:* mo(n)dotta Ferencz deak, Im erowel wetetek rea(m) az penzt, az menesert el weze(m) de az vtanis megh kerese(m) az chitkoiat, mond Kerestely Albert Zereteö Ferencz Vra(m), en teörwenybe lako(m), ha mit ne(m) twrhed (!) keress teörwenniel [UszT 14/18 Antal Janos Ethedi zabad zekely vall.] ✱ *vki kosztján, asztalán* ~. *1593:* Martha Bachi Peterne zolgaloia[a] Kepiro Janos az vram kostian, aztalan lakot neha vendegeketis hit es az vram keolteot mindenekre [Kv; TJk V/1. 397. — [a]Vallja].

7. házasságban/élettársi közösségben él vkivel; a coabita cu cineva; mit jm in Ehe/Gefährtengemeinschaft leben. *1568:* Nem kel neke(m) mert egy bestye hires kurua, Meg ez vtan se Joion en hozza(m) ne(m) akarok uelle lakni [Kv; TJk III/1. 148–9]. *1591:* Kuruas beste vgjmond te neked Jambor feleseged vagio(n), nem lakol Jamborul velle, hanem kuruath tartasz aszal lakol [UszT]. *1678:* Nincsen oka sem egyik felnek sem masik(na)k az absolutiora békellyenek őszve es lakjanak bekevel mint az Urba(n) illik [SzJk 133]. *1692:* Kovács Annok .. semmí lött képe(n) jobbulni nem akar, és a' sz: házasságh sz: rendi szerint Istenesen nem akar férjével lakni [i.h. 262]. *1710:* (Sárosi Jánosnak) nagyobbik leányát vette vala el feleségül a bátyám, Cserei Farkas fia, Cserei János, de nem sokáig lakék vele, meghala mind a felesége, mind tőle való gyermeki [CsH 320]. *1763:* Halász Borbárát .. vette volt el elsőbben, kivel sokáig lakott [RettE 155–6]. *1837:* Nékem az Utrizált aszszony maga azt beszéllette és panaszolta, hogy nem szeretetből lakik az Exps urral mostis hanem betsülletből [Doboka SzD; BetLt 1 Nemes Sarkadi Anna (20) főző vall.].

Szk: *együtt* ~ *vkivel. 1588:* Ertyk eo kegmek az paticariusne feleol valo panazt hogy Egy Zabo legennyel eggywt Laknak [Kv; TanJk I/1. 80] ✱ *tudva* ~ *vkivel. 1638:* Most fogságában Varga Miklós vetődék az feleségével s mondá, hogy az az ki nála volna is, nem őtőle való. Mondá az asszony az urának, hogy „no hát szidtad az én kurvaságomat, tudva laktál velem" [Mv; MvLt 291. 142a–143b átírásban!]. *1656:* (Az asszony) az uta(n) Fejervarra ment, azolta ot lakik az uraval edgywt. tudva lakik vele [Kv; CartTr II. 1017 Andreas Almasy alias Eotues (35) vall.].

8. *örökké benne* ~ *vkiben* kb. örökké kötölőzködik/piszkálódik vkivel; a sîcîi/şicana pe cineva; jn necken/sticheln. *1801:* az anyám ... semiségekért őrökké ben-

nem lakik ... mindgyárt szűntelen belém akad minden ok nélkűlt [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához].

9. létezik; a exista; existieren, (da)sein. *1710 k.:* magához járulhatatlan világosságban lakik az Isten [BÖn. 456].

◇ **Szk:** *néha nem ~ otthon* néha nincs helyén az esze. *1592:* Zep Balintnet tuggia hogy neha ne(m) lakik ott hon, hanem mas kereskedik ezeuel[a] [Kv; TJk V/1. 282. — [a]Más vallók az asszonyt „nem tizta ezw"-nek mondják].

lakik[2] **1.** eszik-iszik, lakomázik; a se ospăta; schmausen. *1572:* Margit Bosy Benedekne, Azt vallya, hogy zoksor latta Azt hogy Keomyes gĕrgne Damokos Matias hazahoz .. jart, Be rekezkettenek az hazban vigattak Thancoltak laktak | Margit Bosy Benedekne, azt Mongia hogi hetuen het ret kwrwa legen Az eo Annya ha vigan Nem lakyk otth az haznal, Azkor is valaztigh vigattak | Aztalos leorinchne azt vallya hogy mykor az eo hazanal lakyk volt hegedws Janos, valaztig Jartak deakok Es egeb Iffjak az felesegehez forettek es laktak [Kv; TJk III/3. 3, 34]. *1598:* Balassj Pal vallja azon napp vachyara(n) en nallam voltanak . ott ennallam vigan lakanak eoreomeokben [Kv; TJk VI/1. 237]. *1619:* Másnap volt nálam vendégségben Liptai Imreh uram és Pogrányi István uram, egy német ifjú legént is küldött vala el vele Molardus uram. Ez nap igen kedvesen laktunk az erdélyi háznál [BTN[2] 231]. *1642:* Én egy háznál laktam Szávánéval s egy tűzhelyen főztünk, s láttam azt, hogy jól lakott az asszony s vigadott eleget, s táncolt is [Mv; MvLt 291. 352 átírásban!]. *1662:* az nap nagy vigassággal lakván s a szokott táncot is hátra nem hagyván, annak idejében a kisasszony a Barcsai Ákos hálóházába vezettetett s beiktattatott vala [SKr 637]. *1667:* Istennek hála, Uram, jó egészségben vagyok, valóban vigan lakom, minden napon az Kegyelmed egészségeért két-három pohár borokat megiván [TML IV, 2–3 Teleki János Teleki Mihályhoz]. *1670:* Mi itt harmad naptúl fogvást vígan lakunk [TML V, 88 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1736:* Az lakodalom Balázsfalván volt[a] az két rész vendégekkel együtt bementenek az kastélyban, ott arra készített palotában asztalhoz ültenek, vigon laktanak [MetTr 338–9. — [a]A II. Apfi Mihályé és Bethlen Katáé]. — L. még BTN[2] 283; KemÖn. 117, 146, 150.

2. *ts* evés-ivással ünnepel/megül vmit; a da un ospăţ cu ocazia a ceva; etw. durch Schmaus feiern. **Szk:** *vkinek torát lakja* megüli vkinek halotti torát. *XIX. sz. eleje:* Id-dogálják örömest A keserű ráczürmest, Asszú szőlő borunkat, — Vígan lakják torunkat [EM XX, 507 Márkos kódex].

◇ **Szk:** *torkig ~ vkivel* elege van vkiből; a-i fi lehamite de cineva; von jm genug haben, jn satt haben. *1850:* Kűlőmben én mind mig valakit mást küldenek à Joszág fel ügyelésire, jo szívvel ügyelem pedig egész torkig vagyok lakva Branyitskával [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz].

lakik[3] megbűnhődik/lakol; a ispăşi; büßen, sühnen. *1633:* az város szolgája szolgálójától hallottam .. hogy Szabó Jakabné és Gyarmati Márton odamentek volt az ő házokhoz, és ott együtt sokat mulattak odabe voltak, azonban hazament az város szolgája, és az felesége mond az szolgálónak: „Lakunk mi, némberek, hogy uram ezeket itt találja" [Mv; MvLt 290. 120-1 átírásban!].

lakír bútorlakk; lac pentru mobilă; Möbellack. *1768:* Veress Lakírral lakírozott rezes Betsi kalamaris Láda. Tenger szin Lakírral valo Nacht-tzájtos Láda. Fekete Lakirral valo kalamáris Láda [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes kel.].

A *lakír, lakíroz* szavakat (származékaikkal együtt) itt szótárazzuk, noha bizonyos származékokan csak *g*-vel hangzó alakváltozat került elő (pl. *lagirozó*). Általában azonban a *k* hangú változatok vannak többségben, és a *lakk* szóval való összefüggés is nyilvánvaló (L. a TESz-ben *lakk* al.).

lakíros lakkozott, fényezett (fa); lăcuit; lackiert. *1759:* szállíttason el . . Egy nagy festett Lakiros aranyas Cáve hordozot [Sárd AF; TSb 51]. *1788:* Négy lábu Lakíros Pesti Almárium [Mv; TSb 47]. *1794:* Egy veres Lakiros varro Láda Egy Fekete Lakiros ezűst keszületü patika Láda [Koronka MT; Told. 12/104].

lakíroz 1. zománcoz, emailíroz; a emaila/smălţui; emaillieren. *1850 k.:* égy asztalra valo gombolyag tartó tál sárgán lakirozva [Kv; Pk 2].

2. lakkoz, fényez; a lăcui; lackieren. *1861:* 1 táblás és kihuzó ágyot tòlgyfa szinre lagiroztam f. 4 ... 1 könyvtartót tòlgyfa szinre lagíroztam f. 3 [Kv; Újf. 1].

lakírozás 1. zománcozás; emailare; Emaillierung. *1754:* Fekete lakirozassal arany Virágokkal igen szépen keszült fintsia [Nsz; Told. 19].

2. (bőr)fényezés; lăcuire; (Leder)Lackierung. *1859:* Egy fako kantárra strupli ... Egy fekete kamtárra (!) strupli uj és lagérozás Pen(gő) fo(rint) 1 [Kv; Újf. 1].

lakírozó lakkozó, fényező (mester); lăcuitor; Lackierer(meister). *1847:* Lagirozónak 9[a] [SL. — [a]Forint].

lakírozott 1. lakkozzott, fényezett (fa); lăcuit; lackiert (Holz). *1746:* Egy pallérozott Lakírozott rezes kis Ládámb(an) vagyon Aranymarha [Nsz; Told. 19] | Az asszon iró asztalán lévő lakirozott kalamáris ládatskában levelek [Vargyas U; DanielAd. 256]. *1754:* Egy lakirozott Varro Láda [Nsz; Told. 19]. *1768:* Veress Lakírral lakírozot rezes Betsi kalamaris Láda [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes kel.]. *1805:* Két lackirozott csont gombos pálcza | Egy nagy Chinai, feketénn Aranyosonn Lakirozott Kaszten [Mv; TGsz 52]. *1817:* Négy esztergába metzett lakirozott Pipaszár Csotorával Cseréppipával [Mv; DLev. 3. XXVIII. A]. *1833:* Egy kis kerék lagirozott Diofa jo Asztal [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.]. *1839:* Egy — Lagérozott . kétfelé nyillo ajtaju nagy Cassa [Dés; DLt 87/1840]. *1842:* egy kemény fábol keszült lagirozott asztal fiokos és jo záros [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1849:* A' Nappali házba Vagyon . két fekete Színre lagirozott hét hét fioku — aranyos párkányozattal ekesitett hoszszuko Almarium [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1853:* Egy nagy Chinai feketén aranyasan lakírozatt kaszten ... Egy Chinai modra feketén aranyasan lagírozatt asztal, — kanapé elíbe [Mv; TSb 4].

2. zománcozott, emailírozott; emailat, smălţuit; emailliert. *1807/1818:* 1 Lagérozott plé Bor hűttő [Mv; Told.]. *1816:* Egy pléh lagérozott uti pohár | Egy lagérozott pléh Borhűtő hozzá valoval [Varsolc Sz; Born. IV.

41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1819:* Egy feketén lagérozott pléh Tátza [Kv; Pk 3]. *1829:* Egy rongyos lagirozott pleh Tattza [Kv; Pk 6]. *1835:* Egy kivül fekete belöl fejérrel lackirozott mosdo Tál [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1847:* Uj fehèren lagirozott aranyazott korona [Kisváros KK; UnVJk II/43]. *1849:* Egy lagirozott virág tarto Pléhből xr. 3 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gkel. pap hagy. 8].

3. lakkozott, fényesített (bőr); lăcuit; lackiert (Leder). *1805:* Egy Tatár-nyíl kéz-iv, hal héjbol, aranyos, veressen feketénn lackirozott [Mv; TGsz 52]. *1830:* lagirozatt, aranyozatt börek [DLt 529 nyomt. kl]. *1843:* Két pantallér fekete lagérozott szijjubol [Bonchida K; Told. 19]. *1849:* Egy lagérozott bőrből készült patrontás [Dés; DLt] | Egy gyalog árnyék szék lagirozott fekete bőrrel bé huzva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

lakír-topánka lakkcipőcske; pantofiori de lac; Lackschuchen. *XIX. sz. köz.:* egy pár lagir topánka [Berz. 17b].

lakjószág 1. lakótelek; lot de casă; Grundstück. *1813:* a' Lak Joszágomat nem engedem hanem jöjjönek kegyelmetek vagyon nékem más Joszágom ... foglalljanak és betsüllyenek abbol [Szabéd MT; DE 2]. *1843:* Egy lak joszág 45 Rf. Rajta lévő Borona ház 30 Rf [Kövend TA; KLev.].

2. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1836:* a Piatz Szerben lévő Belső lak Joszág [Etéd U; EHA].

lakk lac; Lack. *1570:* Festeket Mikeppen kel chinalny. Vegy Terpentinat, lakkat, törd meg Jol lagian, oztan egy kis kazetaban fözd meg es Jo lezen [Nsz; MKsz 1896. 366].

lakkos lăcuit; lackiert. *1853:* Egy pár topánka (: lakkos :), és egy talpalás 5 Tallér 22 1/2 garas[a] [KCsl 3. — [a]Berlini felj.].

lakó I. *mn* **1.** care locuieşte (undeva); wohnend. *1557:* borgon vagion valamy jobagwnk kit Kegelmetek azt mongya hogy kegelmeteke mj penygh azt mongwk hogy myenk . lassuk megh Teorwen zerint ha Kegelmeteket illete y[a] vagi minket lassak megh azok kyk thwgiak wgan ot borgon lako Regi polgarok es ven emborok [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Miko és Franciscus Appaffi lev. Gr. Timar beszt. biróhoz. — [a]Olv.: illeté-i?]. *1589:* Azert akoron egez varosul vgh vegezenk az ado feleol hogj az kik az piacz zelben laknak es korcziomaual eltek tehat azok teobbet adgianak az teob hatra lako keossegnel [Szu; UszT]. *1651:* Czykszekbe(n) Menasagh faluanak Pottiand neuű rezibe(n) lako emberek, marhajokot rea wzetue(n) az megh neuezet helliet ... el dulattak es megh etettek [Csicsó Cs; BálLt 41]. *1677:* az Ado Szedők penig a' mennyiben lehet, köz és bátorságos helyen lako zálagos emberek legyenek [AC 71]. *1702:* Adassék ez levelem Angyalóson[a] lako, Toht Bàlasne, Anyam Aszszonynak [BLt 9. — [a]Hsz]. *1718:* Pestis alkalmatosságával Szűkség praeservatiora nézve gondot viselni, az imit amót Bóltocskákban, és kunnyokban Sordidè magokot viselő, és Lako Emberekre, kiket is vagj tisztaságra kenszeriteni, vagj onnan ki Szállittani Szükséges [KvLtI/235 a gub. Kv-ról]. *1721:* el küldе bennünket ... hogj meg kérdenök eo kegyelmitt, hogy mi oktol viseltetvén verte, sebhette és rontotta eszsze Esztelneken lako Fábián István nevű Jobbágyát [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1737:* Hadnagj Atyánkfia ö kglme a Désenn lakó Öreg-Aszszonyokat; avagy Bábákat, a jövő Péntekre hivassa a Nemes Tanáts eleibe, hogj be eskettessenek a Bábaságra [Dés; Jk 471b].

Szk: *egy házban* ~ vkivel közös háztartásban élő. *1711:* Veres János Veres Ábrahámnak és felségének egy házban lakó, egy kenyéren lévő osztozatlan édes gyermeke [M.hermány U; RSzF 268] ✱ *külön kenyéren élő és* ~ külön háztartásban élő. *1677:* minden kűlőn házu, és kűlőn kenyéren élő s' lako ember, az egy egy ől fa vágással tartozzék, és minden Patronusok azt bé-szolgáltassák [AC 49–50] ✱ *más háta megett* ~ más házában/családjában élő. *1681:* Más hata meget lako jövevény Seller Pers. 24 [VhU 76].

2. vhol ideiglenesen tartózkodó/élő; care locuieşte temporar undeva; sich irgendwo einst/zeitweilig aufhaltend. *1621:* Jeoue Egy Barassaj Borbelj mester melljet viznek Zakmar mellet lako Hauasalfeoldebeol ki vzet Vajda[a] giugitanj [Kv; Szám. 15b/IX. 93. — [a]Valószínüleg Cavril Movilă, 1618–1620 között havaselvi vajda].

3. szolgálatot tevő, szolgáló; care are serviciu undeva; dienend. *1618:* ada ki Pattko Janos Vra(m) Vrunk eo Nga Nagyobbik Cancellariajan lako eskut Notarius es Scriba egy Nundinalis Lewelet, kett sokadalomra sonalot, minden eszte(n)deoben, es minde(n) heti vasarnapi uasarra szolot [Borb. I]. *1621:* My Maxai Balas es Mora Istuan deakok vrunk eofel(se)ge tablaian lako hwteös Scribak [BálLt 58]. *1662:* (A) végházokban lakó magyar vitézek vallásokat szabadosan gyakorolhatják [SKr 271]. *1676:* My Jánosfalvi János es Fogarasi Gergely György az mi Kglmes Vrunk eö Naga major Cancellariajan lako hites íro Déaki [Fog.; Szád.]. *1704:* Szárhegy megyeben lako megyes Pap Pater Györgyfi Peter Vram Nemes Gyergio Szeknek erdemes Esperestye [LLt Fasc. 71]. *1738:* Tiszteletes Praedikatorunk Köpeczi János Uram ő kglme ... által proponáltatván, hogj az ő kglmek részről való Majorb(an) lakó sellér a Nms Várostól portioval aggraváltatnék; a Tisztelendö Catholica Residentia részről való Majorb(an) lakó seller pedig immunitáltatnék; azert cselekedné azt a Tktes Nms Tanács és Universitas hogy mind két részről valo sellérek egjenlő képpen éltetnén(e)k [Dés; Jk 495b]. *1755:* Néhai Ilenczfalvi Szász István Uram Relictaja Benkö Ersébeth Aszszony ö kglme . Conferált az Lukafalvi[a] Ecclesiaban lako Papok számára succesive egy darab kaszáló rétet [MMatr. 51. — [a]MT]. *1762:* Sz. Ujvári Kandiában lévő serfőző Hazban lako 'Sido Jakab Josef [Szúv; EHA]. *1817:* a Fogadoba lako Sellér pedig minden éjjel kűn hál s szorgalmotoson vígyáz reéájok [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklós István ref.pap vall.].

Szk: *hadnagyság/kapitányság alatt* ~ katonáskodó, katonaként szolgáló. *1631:* Alamuci Sebestyén, azon kapitányság és hadnagyság alatt lakó[a] | Börvei István, azon kapitányság alatt lako [Mv; MvLt 290. 252–3 átírásban! — [a]Értsd hozzá: mint Nánai Nagy György, Kerekes Pál uram ökegyelme kapitánysága alatt, Horváth János hadnagyságában levő] ✱ *vhol szolgálatban* ~. *1773:* Sepsiszéki árkosi gyalog katona Damokos Ferenc ökegyelme, mint actor proclamat per procur⟨atorem⟩ Josephum Vargyasi nob⟨ilem⟩ de Vargyas sepsi-

széki árkosi, mostan Szentgyörgyön szolgálatban lakó Dants Jánost, gyalog katonát [Árkos Hsz; RSzF 225] ✱ *vki ezerében* ~ vki ezredében szolgáló. *1677:* az Magyar Igynek mostani siralmason valo el nyomatasanak alkalmatosságával Magyarországbul ki bujdosott ... pro nunc Major Ur(am) ezerében lako Nemes Vitézlö Szendrei Kis Mihály [UtI] ✱ *vki részén* ~ vki birtokán szolgáló. *1631/1733:* edgyik Ur részén lako paraszt ember, adot és mindenkor adhátot a maga Szöllöjéböll Leányának részt a' mikor más Ur részin lakó Jobbágjnak .. házasította [Balázstelke KK; JHbK XXXIII/4].

4. vkinél bérben lakó; care stă/locuieşte în chirie la cineva; bei jm in Miete wohnend. *1729:* Vincze Györgj Atyánkfia házánál lako Aszszonynak a Nemetekkel valo rosz Conversatioja Constalván végeztetett hogy hodie per totum a Városrul ki mennyen, különb(en) holnap hoher által Csapattatik ki [Dés; Jk 388a].

5. ~ *paraszt személy* jobbágy; iobag; Leibeigener. *1797:* Az Uradalmi (: Dominalis :) Székekre tartoznak ... Azon Törvényes ügyek ... b) Mikor a' lako vagy kötelezett paraszt Cseléd Ura ellen vét, és c) Mikor a' lako (: Colonus :) kötelezett paraszt személy halálos cselekedetben elegyedik [Mv; MbK XV 113].

6. értelmező jelzőként (rendsz. vn + kn után); ca apoziţie (de obicei după numele şi prenumele cuiva); als Apposition (gewöhnlich nach Familien- und Vorname): vhol élő/lakozó; domiciliat; irgendwo lebend/wohnend. *1570:* Segeswary Gaspar Varadon Lako . vallya[a] [Kv; TJk III/2. 63. — [a]Köv. a vall.]. *1574:* adtam az Vitezlö Pokay Görgynek Kapoztas Zentt miklöso(n) lakonak kez pénzt 50 forintott [Meggyesfva MT; BálLt 1]. *1577:* Ez fellyw megh newezett Joszagoknak el osztasara penyglen my valasztok: Damokos Istwant Damokos Tamasth Kyzdy szekben Al czyernatonban lakokath [Uzon Hsz; BLt 7]. *1583:* En Dersi Peter ugian Dersi Vduar heli szekben lako [UszT]. *1603:* Mü leörinczy Geörgy Szabo Jakab mind az ketteö Nemes emberek kerezt vr zekben medeseren lakok [i.h. 17/49]. *1607:* meg gondoluan az Nemes Vaiay Janos deaknak Berekereztu-rat[a] lakonak keoleomb keoleomb zeokseges dolgaiban valo zolgalattyát [Mv; Berz. 15. XXXIX/4. — [a]MT]. *1608:* My Szekel Mihaly nemes zemely, Sebestyen Jstuan, es Louas Pal Nemes Darabantok Bandon Maros Zekben lakok ... Adgyuk emlekezetre mindeneknek [Mezőbánd MT; MbK]. *1614:* Vitezleo es nemzetes Beldi Kelemen Uram harom Szeki fö Capitan Vzonba(n) Sepsi szekben lako [BLt 3]. *1639:* En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako, Adom emlekezetre mindeneknek ... az felesegem keöséönczwje uagion zaloghban [Kv; RDL I. 117]. — L. még RettE 146.

◇ **Szn.** *1614:* Lako Istuan zs [Betfva U; BethU 167] | Lako Gergely [Szkr; i.h. 169]. *1634:* Lako Istva(n) [Mv; MvLt 291.17a]. *1768:* Lisznyai Lako Samuel Ur(am) [Uzon Hsz; Kp IV. 250 G. Kuti sen. (38) ns vall.]. *1786:* Lako Mihály [Torockó; TLev. 4/13.23].

II. *fn* **1.** vhol élő/lakozó személy; persoană care locuieşte undeva; irgendwo lebende/wohnende Person. *1573:* senkinek eo k. Biro vram vam lewelet Ne aggyon seh Lakonak sem zellyernek, kylemben hanem meg Eskwdiek azon hogi Idegen Ember kezebe Nem aggya vele elny [Kv; TJk V/3. 71b]. *1657:* Senki ez hazaban lakok keozül sub amissione bonor(um) ne mereszelyen el menni ez uarasrol, feleséget jouit, gyermeket el keöl-teoztetni, mert ualaki azt cseléekszi minden jovai uaros szamara foglaltatik (így!) es soha teöbszeör ide be jeöni lakasnak okáért ne(m) bocziattatik [Kv; PolgK 127]. *1677:* ha Országon kivül lakóknak bizonyság tételek nélkül fogna szükölködni az Evocatus személy, vagy egyéb ahoz szükséges dolgokért kivántatnék azon végekre bocsáttatot emberi-is, elbocsáttassanak | Ha kik idegen Országban Deáki tudománynak, nyelveknek tanulásáért peregrinalásért ki akarnának menni az ollyanok, de bonis citaltassanak az Ország törvénye szerint, ha convincaltatnak, azon Ország törvényében specificalt poenával-is bűntettessenek, mint az Hazában lakók [AC 41, 86]. *1735:* ezek mindnyájon ... Sz: Margitán Lakok Tőves Gyűkeres Helytarto jo Gazda emberek [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXV. 36]. *1757:* Vagyon egy Szellő nevű negyed fel Mégye minden esztendőben tilálmas szena Csinálo Havassa, melly negyed fel megyét tészik im ez faluk All Csikbol Menyásáb, Mindszént és Szt. Lelek, Fell Csikbol Csobotfalva, Csomortány, Pálfva és Delne Mellyet észtendönként, az ezen falukban lákok meg szoktak kászálni [Csomortán Cs; EHA]. *1823-1830:* Saxoniában Pompások az épületek, csinosok az házak és a benne lakók [FogE 181].

Szk: *földön* ~ jobbágy v. zsellér. *1554:* Az fewdewn lakok dolgath ygy hatthák az wrak lenny hogy az ky yghaz fewldewn lako ... ez megh thartassék, az kyk ennek kyvöle valok, megh rothassanak [Mv; SzO II, 108]. *1556:* In Lezffalua habeo quatuor villicos wlgo földön lako [SzO III, 312]. *1564:* hirünknelkwl el Iwnek es ha estwe el íw reggel mingiarast roia az zeginy nipet, es ilien modon roia hogy az mely zeginy ember meg holt, az vagy az mely meg nem adhatna mingiarast az zeginsig miat annak öröksigyt es marhachikaiat el foglalia, es maganak nemesyty es földön lakot hoz reaia [Cssz; SzO II, 178 a cssz-i közszékelység panasza a fej-hez a tisztviselők és főemberek törvénytelenségei ügyében]. *1569/1571:* ez Andras Mester mynekunk feoldeo(n) lakonk es zolgank volt az zabad Sokadalomban holot my magunkis Jelen voltunk [Dés/Székelyvásárhely; SLt XV. 24]. *1606:* melj harom földen lakok az en Edes Anjamroles az en ver zerent walo Atthiamfjarúl Janosi mihaljrul zallottak en ream [UszT 20/97].

2. lakos; locuitor; der Wohnende. *1612/XVIII. sz.:* mind mostani, mind ennekutánna valo lakoi a Városnak igyenessege szerint mindeneket meg adgyanak [Kvh; HSzjP]. *1683:* az Egerhati Eccla Tellyesseggel el pusztult ... már csak vadak lakiak s lakoi is el fogytanak annyira hogy haro(m) vagy negy bokor embereket aligh talalhatnanak az Orszagbannis [Szilágycseh; SzVjk 117].

Szk: ~*ul bejő* a városba költözik lakosként. *1592:* Az miolta Tot Mihalt esmeri ... soha nem tudgia sem az eleot sem az vtan hogy Eorbe lakot ... Es hogy onnęt Jeot volna be Deesre lakowl [Kozárvár SzD/Dés; DLt 235] ✱ ~*ul száll vhová* lakosként költözik vhová. *1806:* Grof Rhedei Lászlo Ur ö Nagysága minekutánna lakoul ide szállott azután fogta fel ... helyét ugj vette a' maga lako Udvara ellenébe birtoka alá, s az után építtetett azon hellyre tempelt s Labyrintust, és Halastot [Erdőszt-györgy MT; WH] ✱ ~*ul szolgál* lakosként adózik. *1604:* Jeöjen oda laknj az A lakoul zolgallyon velünk eggith, megh adgiúk az rezt, de migh oda ne(m) jeö ne(m) tartozunk rezzel [UszT 18/63].

3. bérben lakó személy; chiriaş; in Miete wohnende Person. *1604:* nagi Janos gagi, oswat Janos lakoia [Gagy U; UszT 72a]. *1606:* 1605 esztendöben Zent Jakab nap tauat ment rea Kws gaspar new lakomra, Aitaiat Chiakaniaual be teöruen [i.h. 20/97]. *1631:* Sombori Istua(n) De MarosVasarhely most penigh Farago Andras Uram kapitansagaba(n) Nagj Marton hazaba lako [Mv; MvLt 290. 256b]. *1635:* hozzam joue az menyem lakoja, es oda hiva nemű nemű dologért [Mv; i.h. 291. 50a]. *1655:* az lakoya beszellette elottem [Dés; DLt 436]. *1735:* az Incta Aszszony(na)k eo kglmenek mikoron Citaltatott sem Jobbágya, sem sellere sem lakoja nem volt [Dés; Jk 156b]. *1794:* a' mi romlások a' Lakók vagy azoknak tselédjeik gondatlanságok 's vigyázatlanságok miatt történnek, azokat magok a' Lakók tulajdon költségeken köteleztetnek meg ujittatni [Kv; SRE 313].

lakó-asszony vki házában bérben v. szolgálóként lakó nő; chiriaşă; in js Haus zur Miete oder als Dienerin wohnende Frau. *1631:* Én az menyecskétől, Csetri Györgynétül hallottam ..., hogy mondotta Varga Jakab azt neki hogy szemével látta az vétken Csetri Györgyöt az lakó-asszonyával | (Csetri Györgyöt) most is rajta kapták azon az asszonyon, az kit házánál tart, hogy mivel neki [Mv; MvLt 290. 62a György ispánné Anna asszony vall. átírásban!].

lakóbolt bolthajtásos lakószoba; cameră boltită; gewölbtes Wohnzimmer. *1681/1748:* Azon follyosón bé menvén égj más mellett az Aszszonyunk és Vrunk eő Ngok lako Boltyai [Bálázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236]. *1697:* Lako bólt. Innétt Egj festett Záros ajto nyilik az Boldogfalvi Ur(am) felöl valo bolt házb(an). Itt vad(na)k Egj párkanyos ágj [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv.].

lakodalmas I. *mn* lakodalmat tartó; care organizează/ţine nunta; Hochzeit haltend. **Szk:** ~ *ház. 1638:* az lakodalmas haz kózel uolt hozzank, hallek nagy zaigast es hallam hogi Horuat Lazlo mongia uala meny be te Szócz Janos mert hiszem vófely uagi te [Mv; MvLt 291. 138a]. *1725:* az lakodalmas hazhoz vacillaltak, hogy egyik igj mondvan eget bor innya jartok [Kvh; HSzjP]. *1736:* Az asszonyok is minden czifra köntös nélkűl voltanak ... megmutatták, hogy halottas, nem lakadalmas házhoz mentenek [MetTr 406]. *1739:* látám, hogy egy Csuholly forma legény meg kérdvén, hogy hon vagyon a' Lakodalmas ház sebess nyargalvást fel rugaszkodek [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Valentinus Szász (50) pp vall.] ✱ ~ *hely. 1736:* Legelől . ment bé az lakadalmas helyre az násznagy, utána az vőlegény, az után az vőfély, azokot egynéhányan késérték [MetTr 381].

II. *fn* lakodalmi vendég; nuntaş; Hochzeitsgast. *1732:* Karácson után, Kádár Péter adván el a' Léányát, az Lakadalmasok bé mentek Unitarius Praedicator uramhoz, s ott vendégeskedtenek az égett boron [Hévíz NK; JHbT]. *1749:* valami Czoptelki lakadalmasok vad(na)k nállam [Szentbenedek SzD; Ks]. *1792:* K.Vásárhellyen tartott Generalis Sz. Synodus végezte hogy a' Meny aszszony Papja eskesse meg az égybe kelő Személlyeket ... sőt meg tiltva vagyon hogy a' vőlegény Papja a lakadalmasakkal el ne mennyen a' Stola pedig illeti a' meg esketö Papot [HbEk].

lakodalmazás 1. lakodalmi vendégség; nuntă, ospăţ de nuntă; Hochzeitsfest. *1669:* Mi, uram, már az lakodalmazáson általmenénk s valóban pompáson is lűn [TML IV, 490 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az mi az én oda menetelem felől való Nagyságod parancsolatját illeti, ha lelkem ismeretinek csendességével feleségemet elhagyhatom, bemegyek, noha az én dolgom most nem lakadalmazás hanem sírás volna [TML VI, 150–1 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1810:* ha megtalan az illy Aszszony ember megtalál halálozni, az effélek[a] viszszá adassanak, a' miről itt a' kőzőnséges lakodalmazáskor kezesekis szoktanak állani [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével. — [a]A kelengye].

2. menyegző; nuntă, cununie; Hochzeit. *1788:* Meg ne ortzázzon Lelkem kedves Gróffom Ngd engemet, ha kiirom itt némely Méltóságoknak opiniojokot .. a' Gróff Lászlo urfi következö Lakodalmazása aránt [TL. Málnási László ref. konz. pap gr. Teleki Józsefhez Nszből].

lakodalmazik lakodalomban mulatozik; a participa/petrece la nuntă, a nunti; hochzeiten. *1710:* Akkor sem voltam házamnál, mert Fejérváratt lakadalmaztunk, Kászoni János uram vévén feleségül néhai Bodoni Balázs leányát [CsH 328]. *1711:* A fiának, kit holta után successornak denominált, az új császár, Carolus felesége testvér öccseasszonyt kéreti meg házastársul, és nagy királyi pompával lakadalmaznak [CsH 471]. *1718:* az ă Gonosz Molnár még itthon létiben addig fársángolt Lakadalmazott Kálboron édgj éttzaka öszve fagyot ă Malom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból]. *1796:* itten lakadalmazatt vagy két Héten [Kv; AggmLt]. *1830:* A' mint hallom, Néni lakodalmazott [Kv; Pk 7].

lakodalmi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *alkalmatossággal* lakodalom alkalmával; cu ocazia nunţii; hochzeitlich. *1678:* 14 Juny az Lakadalmi alkalmatossaggal Cantalo Deakoknak f 6 [UtI]. *1696:* láttam azon lakodalmi alkalmatossággal edgy termés Rubintbol álló reszketös tött [Mv; BálLt 85]. *1744:* Mind ketten hallottuk ezt füleinkel egy Lakadalmi alkalmatossággal akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol ... Czifra Szabo Jánosnak Posteritassát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá [Zilah; TKl G. Zoványi (70) ref. pap vall.]. *1751:* Lakadalmi vagy Házasság alkalmatosságával lett költség [Kv; Pk 6] ✱ ~ *bor* lakodalomra való bor; vin pentru nunta; Hochzeitswein. *1780/1804:* A' Lakodalmakra való bor vételben igen nagy Excessus observáltatván, determinaltatik hogy Senki a' Mlgös Uraság Kortsomainak nagy praejudiciumára lakodalmi bort venni ne merészellyen, hanem akármellyik Uraság Kortsmájáról az egész Dominiumban valahonnan tetszik hordostól is [Torockó; TLev. 39] ✱ ~ *gazda* a lakodalom intézője/rendezője; organizatorul nunţii; Veranstalter der Hochzeit. *1806:* Molnár Pál vette maganak Feleségül Merábol Vono Katalint ... Násznagy volt Molnár András ă Lakodalmi Gazda Vintze Peter [Nagykapus K; RAk 4] ✱ ~ *gyülekezet* lakodalmas összejövetel; alaiul unei nunţi, societate de nuntă; hochzeitliche Zusammenkunft/Gesellschaft. *1791:* Az Házassági kötelbe nem levő Személlyek egyszeri botránkoztatasokert ... ha egybe kelnek is hogy Törvénytelen testi kőzősüléseket Törvényes hazas-

saggal fel váltsák a' Lakadalmi Gyülekezet elött is reconcilialtathatnak minek elötte őszve esküdtenek [M.bikal K; RAk 10]. *1833 k.:* Egy lakodalmi tisztes Gyülekezetből, mellybe mind en mind tisztelt ferjem hivatalosok voltunk, masod magával el fogot, s hazi (!) vit a maga Házához 's ottan ekkor Simogato 's magát illetlen tetteiből meg jobbitto igereteivel hizelkedet, 's engemet arra bírt Hogy viszont az Hit mellé viszsza állottam [Usz; Borb. II] ✱ ~ *kántálás* menyegzői éneklés; cîntatul la nuntă; Hochzeitsgesang/gesinge. *1763 u.:* A' Lakadalmi Cántálásokból Dupla Portio, esztendön által exurgal ad minus Fl. kg. 5 [Kv; KvRLt] ✱ ~ *szolemnitás* **a.** menyegzői ünnepély; ceremonia unei nunţi, nuntă; Hochzeitsfest. *1662:* a méltóságos üdősbik fejedelemasszony Lorántffy Zsuzsánna Pocsajházánál .. illendő lakadalmi solennitással adta vala haza néhai boldog emlékezetű Bornemisza Pál hajadon leányát Bornemisza Anna kisasszonyt, néhai nagy emlékezetű apanagyfalvi Apafi György kisebbik fiának, Apafi Mihálynak [SKr 331]. *1679:* Ezen negi ladakban vannak mostan elmult lakadalmi Solennitasra csinált Pastetomok: Kűlőmb Kőlomb fela állatok s aghák formajara, veres, zőld, fejer viaszbol czifrázott mesterseges munkak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55–6]. *1796:* engemet Szakáts Asszonynak, a' külsö Lakadalmi Solemnitas vegben vitelére meghivut vala [Ilencfva MT; DLev. 4. XL. A]. — **b** menyegzői vendégsereg; nuntaşi; hochzeitliche Gästeschar. *1744:* hallottuk akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol hogy az egész Lakadalmi Solemnitas elöt Czifra Szabo Jánosnak Posteritassát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá [Zilah; TKl G. Zoványi (70) ref. pap vall.] ✱ ~*szükség* lakodalmora való szükséglet; lucrurile necesare la o nuntă; hochzeitlicher Bedarf. *1679:* Őreg uy konyha. Ez az Fás Udvaro(n) az Ifju Aszzonj lakadalmi szűkségere czináltatott volt [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 93] ✱ ~*udvar* lakodalmas udvar; curtea în care sînt nuntaşii; hochzeitlicher Hof. *1739:* kijöve a' Lakodalmi udvarbol a' pistollyát eléveven ezt mondá: nem bánom már jöjjetek ki [Szentlélek Hsz; HSzjP Mich. Medves (50) pp vall] ✱ ~*vendégség* lakodalmas vendégeskedés; ospăţ de nuntă; hochzeitliche Gasterei. *1781:* hogy ha szintén Legény s Leány részéről egy háznál esikis meg a Lakadalmi vendégség, de ugyan tsak mind a két részről egyaránt költenek [T; Bosla]. *1823-1830:* Házosságom kezdetére nézve még ezt a környülállást kívánom feljegyezni: mikor a vendégek elmentek, nem maradott a háznál egyéb, hanem a lakadalmi vendégségen elköltt sertésnek a feje, abból is fölöstökömre a vendégek lefaragtak volt [FogE 303].

lakodalom 1. lakoma; ospăţ; Schmaus, Festessen. *1561:* Myndniaian az mesterek mynd ides mynd iffiw mynd Cehbe mynd Cehen kwuul es mynd lakodalomba mynd lakodalmon kwwl egy mast tiztesseggel tartchak [Kv; ÖCArt.]. *1578:* Az Menyegzót es egieb keozonseges lakodalmokat Myert hogy az feyedelem sinchie(n) It eo kegmek meg zabaditottak. hogy meg lehessenek [Kv; TanJk V/3. 160b]. *1581:* varassy Ember senky se lakodalomba se penigh korchioma(n) se egieb gywlekezetbe semmynemó fegywert ne vyssellie(n) [Kv; i.h. 24la]. *1591:* ott kertek volt haza hogy legie(n) az lakodalo(m) de az merniegzeoreis az en haza(m)bol keszwlt, ă menniegzeo eltelwe(n) Jsmet mindigarast az en hazamba(n) jeot [UszT]. *1636:* Az régi Pogányok az friss vendégségekben, s- kazdag lakodalmakban .. azon Musicai eszkőzőknek[a] zengések, pengések mellett az igaz Istentís dicsérték [ÖGr. — [a]A hegedű, lant, és egyéb kintorna].

Szk: *céhbeli* ~ céh-lakoma. *1578:* wegeztek eztis eo kegmek egez varasul hogy minde(n) keózónseges vendegsegeket es menyegzeoket czehbely lakodalmokat kozorokot, es minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek hwz forint bwntetesse alat [Kv; TanJk V/3. 157b] ✱ *menyegzői* ~ esküvői lakoma. *1606:* Voltak ott azert az Dersi atiafiakban(n) az menyegzeoj lakodalomkoris de ne(m) tudo(m) mit attak s mit ne(m) az Nagy Andrasne hazasitasakor [UszT 20/186 Mart. Kerestely de músna (65) lib. vall.]. *1647:* az el mult napokban fiam(na)k Menyegzeőj lakadalmara kerette(m) volt Varsolczine Aszontol egy Gyras ezwst pohart [Kv; TJk VIII/4. 170]. *1653:* Die 23 nov. volt 1650-k esztendőben az én menyegzői lakadalmam. Elég becsülettel volt minden dolog, hatalmas jó borral gazdálkodtam, noha drága volt [ETA I, 154–5 NSz] ✱ *vki menyegzője/menyegzőjének lakodalma* 'ua' *1593:* Egy eozwe Jaro kupa, melliet Cancellariu(s)nak attunk aiandekon az meniekezeo lakodalmakor 2 gira 36 nehezeket Niom. Egy Eozwe Jaro kupa melliet Kendy Sandornak attunk az leania mennekeozoie lakodalmakor 2 girat 33 Nehezeket Niom [Kv; Szám. 5/XXI. 78]. *1597:* Mezaros Miklos hiúata BVat egez Tanachiual egietemben Meniekezeinek lakodalmara hagiak eo kegmek hogy kwldgiek Aiandekot kwltem ezzerent Egj Tag húst . d 93 Egy Tekene Czipot .. d 35 [Kv; i.h. 7/XII. 14 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1602:* Beke Mathyas vallya hallottam Pokos Peterneteol hogy mondotta hogy az fia menniegzeyenek lakodalma Allot ket szaz forintiaban [Kv; TJk VI/1. 605].

2. menyegzői lakoma; ospăţ de nuntă; Hochzeitsmahl/schmaus. *1561:* Menyegzoyenek Napyat vegeztuk Zent Janos Nap vtan valo keden lenny, Azert ty Ket, Kerywk Mint Jo vraynkat es attyankfyajt hogy ty ktek az Napon legien Jelen az my hazunknal Jllyęn, Ekesittessek az my lakodalmunk az ty ktek Jelen letewel [Marosillye H; BesztLt 41 Lad(is)laus Dyenessy Comes Co(m)itat(us) Zorand a beszt-i bíróhoz, tanácsához és a varos polgáraihoz]. *1588:* Ez el mult farsangkor B.Vramat tanachiual egyetembe hittak volt Zebembe Flistech Leorincz vram leania Menyegzoyere Zebenbe, melj lakodalomra veottek volt egy Zeonyeget Ayandokban [Kv; Szám. 4/I. 26]. *1589:* Matias deakne kirte volt el Eotweos Balasnet velle hogi legyen velle valami lakodalomba(n) var alath meniegzzeobe [Dés; DLt 226]. *1621:* Atta(m) Nagy Miklosnak az Darabantnak az Lakadalma segitsegere kęz penzt f l [Kv; Szám. 15b/XI. 299]. *1753:* az Lakodalmokba Zugolodott az Nehai Tiboldi Gergellj Annya hogj viselősőn vittűk az Menj Aszszont [Körispatak Hsz; Pf]. *1797:* A Lakodalom Király Lászlonitt volt, énis jelen voltam s láttam, hogy ketten egy ágyba feküdtek az ereszbe [Sszgy; HSzjP Dávid Ilona Nagy Ferentz gy. kat. özvegye (57) vall.]. *1806:* A' Mozsár ágyuk meg érkeztek és Madaroson az Újvári Lakadalmán, fungáltak és dőrgőttenekis [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

Szk: *lakodalmat celebrál* lakodalmat tart. *1675:* Estve kéz fogasunkis lőtt ... 20. Celebraltunk Somlyon lako-

dalmot .. 23. Estvere érkeztünk be Kolosvarra ... 24. Ittis solemnis lakodalmot celebraltunk [PatN 12b]. *1762:* Vér Mihályné, Pongrácz[a] asszonyom is megholt Kodorban. Ma öt hete, hogy a tiszttartóját Bikfalvit megházasitotta, nagy lakadalmat celebrált [RettE 137. — [a]Judit] ✱ *lakodalmat csinál. 1642:* az leanianak lakodalmat nem Czinalt .. maganak penigh Veleo Istuan, mikor ad secundas Nuptias ment, az Comunísbol Czinalt maganak lakodalmot [Kv; RDL I. 128]. *1700:* készek lesznek tisztesseges lakodalmat nekie czinalni s tisztessegesen ki adni az ő tehetczegek szerent [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *lakodalmat csinálhat. 1711:* Balasi Boldisar állattja hogj mikor a Fiának ... lakadalmat csinált, az menje Paniti Kata kérette hogj az eo részere valo vendegetis (: mivel szegeny s ne(m) csinálhat külön lakadalmat :) tartsa fel edgyütt az magok vendegekkel [Kissolymos U; BLev] ✱ *lakodalmat szerez. 1710:* Béldi Pál ... Wesselényi Pálnak adta vala leányát és Bodolán fejedelmi lakodalmot szerzett vala [CsH 127] ✱ *lakodalmat szolgáltat. 1662:* Rhédei Ferenc küldetvén érette[a], nagy fáradságok, költségek után die 27-ma Junii anni 1651-mi érkeztek vala Patakra vele, és szolgáltatott vala[b] nagy solennitással való pompás lakodalmat [SKr 310. — [a]V.Fridericus választófejedelem leányáért, Henriettáért. [b]A fejedelemasszony] ✱ *lakodalmat tesz. 1606:* mikor Nagj Andrasnet el hazasita Dyenes Miklos, olj nagj lokodalmot tón hogj ket zaz forintba most ne(m) telnek, mert feó emberek is valanak ott [UszT 20/186 Gr. Langos de Musnay (50) lib. vall.]. *1806:* tartozik az inctus az actornak a fenn írt 38 forintnak és 37 krajcárnak felit lefizetni, mivel együtt tartoztak volna lakadalmat tenni [Szárhegy Cs; RSzF 241] ✱ *~ba hív. 1597:* Gellien Imrehne Kalachsewteo Kata Azzony wallia ... Monda vegre Budaine azzoniom az leannak, vgi chelekegiel edes leaniom hogi alhatatos legi abban amit mondaz, hogi ha az atiafiak el indittiak az dolgot[a], bele ne hagiod soha az atiafiaknal tiztesseged nem leze(n) seot mégh egi tiztesseges lakodalombais nem hinak, hanem inkab tawol neznek [Kv; TJk VI/1. 58, 61. — [a]Az eljegyzést] ✱ *~ba hívat. 1765:* De azzal mentette magát Varsányi Zsigmondné asszonyom, hogy Keczeli Sándorné, hogy meghallotta kiket hívat a lakodalomba, azt mondotta, hogy megválik miképpen tractálja [RettE 184] ✱ *~ celebráltatik. 1670:* Bizonicza megh Kerekes Janosne Asz(onyo)m azt, hogy az Nemes Tanacz engedelméből celebraltatott lakodalmok Kerekes Janos Urammal [Kv; TanJk II/1. 719–20]. *1673:* A császár leányát adván az Muszaib pasának, annak lakodalma fog celebráltatni [TML VI, 426 Baló László Teleki Mihályhoz] ✱ *~ helye. 1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary wallia hiteom vtan mondom hogi ackor semmi tanachhozas ew ellene nem wolt hanem mint ollia(n) lakodalom helie(n) az vendegek wigan lewe(n) egimast megh akarwa(n) rezegiteny trúfaltak egimassal [Kv; TJk VI/1. 29] ✱ *~ra készül. 1659:* Te az lakodalomra készülsz, Fiam, s itt pedig félnek az töröktűl [TML I, 391 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *feltartja vkinek lakodalmát* fedezi vkinek lakodalmi költségeit. *1717:* Todor Bűrge ă Vass Pál Uram jobbágya volt s Vass Pál Uram keze alatt házasodek még is Serrel, buzával es egyeb kivantato kőlcsegel eő kegyelmé tarta fél a lakadalmat [Martonos Hsz; BetLt 7 Kosztantin Timár (35) jb vall.]. *1771:* egj Cigany Legénjnek Lakadalmát tartotta fel [Msz; BálLt 87] ✱ *megcsinálja vkinek lakodalmát. 1701:* az Kolosvary léányom(na)k Katá(na)k ... néki attam szőlőt s egjéb belől valót is ugj az lakadalmát is én csináltam meg [Polyán TA; JHb XV/7]. *1747:* midön pedig fellnevekedvén meg házasadék az Lakadalmát is az eotsém tsinálá meg [Héderfája KK; BfR VI. 125/7 Mart. Szabo (90) jb vall.].

lakodalomadás lakodalom, menyegzői lakoma; masă de nuntă; Hochzeitsmahl. *1603:* az Menniegzeo, awagi lakodalom adas Egi Ebéd legien, tizenegi orakor, wgi hogi, az Menniegzeo Nap estin legie(n) az hiúogatas az ayandek be kwldesis azon nap, hogi mas nap Ebedre el kezeolhesse(n) [Kv; TanJk I/1. 446].

lakodalomtétel lakodalom-tartás; nuntire, organizarea nunţii; Hochzeitshaltung. *1780:* Az lakodalomtételért legitimálja, amit költött az inctus, az actor honificálja [Taploca Cs; RSzF 230].

lakóépület lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1708:* Tekinttetes Nemzetes Haller Judit Aszszony élő nyelvével testálá egy . Fundussát ollyan Conditioval hogy minél hamárébb az Becsűlletes megye epicsen ra egy Papnak valo Lako épületet [Fintaháza MT; MMatr. 61–2].

lakóföld telek; lot de casă; Grundstück. *1662:* Melly hely magában köröskörnyül mind nagy erős havasokal és erdőkkel vétetvén, mint egy vár ollyan vala, de ott benn, ahol lakófölde, mezeje, mindenütt szép tér és jó termő föld, mintegy magában különvaló tartomány volna [SKr 667].

lakófundus házastelek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1679:* Mivel az nemes széken nagyobb Guruzda Georgy megnyervén az kűssebb néhai Guruzda Georgy árvájának tutorságát, az szék is deliberálván arról, hogy inventarium szerint assignállyuk kezében az tutornak, elmenvén az lakó funussára, megvigyáztunk mindeneket házakot, istállót, sütőt és egy disznó óllat [Zágon Hsz; Barabás, SzO 380–1]. *1745:* az A.Somkúti Simon részeg lévén, az J Légeni Nagy István más társaival . vélle őszve vesztenek, és adorialvan magá lakó fundussán le nyomták, verték, fegyverit elvették [Torda; TJkT II. 64]. *1758:* Hajos Pál Uram . Lako fundussát adá által Zálogul .. hetven Vonás forintokban Gróff Kőntz (!) Ruskai Kornis Antalnak [Kv; Ks 11. XLVI].

lakogat el-ellakik vhol; a locui (pe) ici, (pe) colo; irgendwo ab und zu wohnen. *1782:* majd egy hellyen majd más hellyen lakagatott [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1783:* Fattyu Thodor mig háza nem-volt imitt amott tsak az hová mgát meg-vonhatta ott lakagatott [uo.; i.h.]. *1807:* az első Férje Olosz Tamás házassági életbe mennyi ideig lakott, bizonyoson nem tudom: mert a' Feleségével nem élvén jol el hagyta s imitt amott lakogatott [DLev. 4. XL. A].

lakogatás itt-ott való lakás; locuire (pe) ici, (pe) colo; Da- und Dortwohnen. *1783:* Fattyu Thodor is immitt amott lett lakagatásai után az vraságtol nyert ház helyre

épitett házába bé-szálván ... más jobbágyokkal egyenlőleg Szolgált [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

lakóhajlék lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1769:* hallam azt mondja vala ... ha ma valahol rájok találhatok vissza fizetem nekik; azzal elmene a nevezett lako Hajléka felé [Agyagfva U; IB].

lakóház 1. casă de locuit; Wohnhaus. *1549/1752:* mikora az Ur Isten szerentsét porontsol néki[a] házasittsák főképpen ki az Gyergjai lako Házbol és az Szent Annai lako Házbol valo Marhájából [LLt. — [a]A leánynak]. *1656:* az pitvarrol az kovacz lako hazara vas sarkon panton forgo vas retezes retezfeös vas kilinczes, forditos vas horgos béllett ajto [UF II, 160]. *1689:* Mikoron volnank . Nemzetes Dosa Gergely Vr(am) eö kglme Nemes Lako házánal [DLev. 2. XII. B. 24]. *1719:* Minden nap az lako Házakot meg kell füstülni lángoló Tüzzel[a] [Ks 58. 84 Medica instr. — [a]Pestisjárvány idején]. *1732:* Nemes lako Házára sötét éstve Cir(citer) 9 orakor potentia mediante töltött puskával reament [Dés; Jk]. *1760:* mostani Lako Háza micsoda alkolmatossággal ment a' mostani Póssessor Praedecessorának birodolmába [Körtvélyfája MT; BálLt 86]. *1769:* elmentü(n)k volna ... Bögözben Agilis Varsányi Sigmond Uram maga lako Házához [Bögöz U; IB]. *1809-1815:* az ugy nevezett Soos kut felé lévö lako házánál valo kisded köz hely [Dés; EHA].

2. lakóhelyiség/szoba; cameră de locuit; Wohnraum/zimmer. *1656:* Lako hazakba(n) leuéo agy szerzam. Az elseö lako hazba(n) vagyon egy festekes gyontaros superlatos Aagy, auagy harsfá nyozolya mostis egy parazt nyozolya [Doboka; Mk Inv. 1]. *1720:* Vagjon az reghi Kö Epulet ezen Epületben Lako Házak eszerént: A Felsö Contignatioban edgj hosszu Palota, Masodik maga az Vr lako Háza, Harmadik az Iro Ház [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1768:* Téglabol még egészszen el nem készittetett négy lako és égy élés tarto Házok vagynak, Sendelyes Frantzia Fedél alatt [Szökefva KK; Kp III. 150]. *1793:* A' belsö Lako Házatis Néh. Elekes Sándor Uram épitette [A.csernáton Hsz; HSzjP Paraszt Kádár István (42) vall.]. *1800:* A' mostani Udvarház vagyon Veszszőből épülve, és találtatnak benne két lako házak a' közepin pedig egy Nyári konyha fa kéménnyel [Szumurduk K; BetLt 2].

lakóházacska căsuță; Wohnhäuschen. *1782:* sokuknak Lakö házatskájoknál egyéb semmijek nints [Torockó; Thor. XX/5].

lakóházhely házas telek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1776:* Én ugj tudam a miolta élek, hogy . a maga lako haz hellyéböl vagjis mostani Curiájabol mégh egj talpalotnyi hellyet is ki nem hagjott, és mostan is azon határozatokban birja [Kiskend KK; Hr].

lakóház-örökség lakójószág; casă moștenită; Wohnhauserbe/gut. *1783:* az Exponens lako Ház örökségе minden közben vetés nélkül lévén a' mi örökségünkhez ragadva, nyilván a' mienkből kellett annakis szakadni [Várfva TA; Barla lev.].

lakóhely 1. lakótelek; lot de casă; Wohnstelle/ort. *1575:* Tőnek illyen drynczelest, hogy Illyessy Andras es Illyessy Lőrincz ada Syko Györgnek azt az lako helt ... melliet Jako Balas helynek hyttak [Bölön Hsz; HSzjP]. *1621/1681:* Nán Mihaly ... a Tőrők földrűl ide Hunyadra fel jűven, semmi lako helje hol hazat eppithetne maganak ne(m) volna ... azert ... itt Hunyadon az Lakatos Balás puszta haz heljet ... hogy hazat eppicsen rajta megh engette(m) [Vh; VhU 224 I. Bethlen István okl.]. *1635:* azkory Fejedele(m) megh parancziolta hogy az ioszagtalan embereknek lako helyett agjanak hogy az szazlo alla szolgalianak rola [BLt 3 Czyedö Peter Szent Georgy (50) pp vall.]. *1636:* jelente mi nekwnk Maros Jaraba(n) . lako Nemes Andrasfalui Jstua(n) deak, hogj .. kissebbik varga Mihalyt mas Neuel Kis Konc Mihalt esketnök meg ... hogy mostan Istua(n) deak Uram .. az hol lako helyet mutat neki holtaigh az Jstua(n) deak Ura(m) es felesege Pokay Anna azzony ... foldeökröl el ne(m) megien [SLt AM. 45]. *1759:* ă Taplocza nevezetű Forrás Vize mellett .. Sessio igen Lápos és vizes helly ugy hogy lako hellynek alkalmatlan [Csicsó Cs; EHA]. *1780:* Csíktaplocai primipilus Szőts Istvánnak nemes Taplocafalva lakosi, minden renden levők unanimi consensu et voto örökösön adának az Bálint György szomszédságában egy kis lakóhelyet 6 magyar forintokért [Taploca Cs; RSzF 107].

2. lakás; locuință; Wohnung. *1585:* az Artatlan magzat vereh a' leany Zinienek es lako helienek eleotte el indult [Kv; TJk IV/1. 454]. *1590:* (A) ffew gyolkost ez mostani kilencz orara szokott lako heliereol hazatul hiwattúnk az mi meg holt szegeny atiankffianak megh hwlt tetemere [UszT II/1. 92]. *1653:* Az én apám Nagy Szabó János az elmult karácson tájatt . és többen is a városi főemberek . itt hagyák ... a várost[a], s fogának fársángra a székelységre, és ki imitt s ki amott kerese magának lakó-helyet az hol teleljen [ETA I, 68 NSz. — [a]Mv-t]. *1667:* mindjárt az külső várban csináltatok nekiek lakóhelyt [TML IV, 23 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1760:* igen sokat frekventaltam az Wass Daniel Ur Házát, közel lévén lakó helyem az Wass Daniel Ur Házához [M.palatka K; WassLt Mojses Jánosi de Palatka (75) ns vall.]. *1829:* Özvegyi lako Hellyemből Horváth János Ur által ki vettetvén . ezekböl is a Fel Peresek által valo vexáltatásom tettzik meg [Ne; DobLev. V/1155. 8a].

Szk: ~*et tart.* *1732:* Asztalos Stefán Báts maga az udvari Juhok mellett az ötse Borju Pásztor, és az esztenába tartanak lako hellyet [Szentbenedek SzD; Ks 40. XXVII/C].

3. (lakó) jószág; pămînt, lot; (Wohn)Gut. *1597:* ott az en maga(m) eöreksegeme(n) az en lako helyeme(n) pedigh az A le vert az feöldre [UszT 12/40]. *1610:* vagjon Lazar Jstuannak egy Darab kazalo retj kin haro<m z>eker zena fel kelne, az az en lako helyemhez valo [Alfalu Cs; Törzs. Beőge Ferencz (60) jb vall.].

4. fej-i/uralkodói székhely/rezidencia; reședință domnitorului; fürstliche/Herrscherresidenz. *1562:* 1556 esztendőben Petruit Péter béhozá Podoliából a János király fiát[a] mind annyával az Isabella aszszonynyal egyetemben, a kit Frater György a kincstartó barát baráti álnoksággal kibeszéllett vala, kinek lakóhelyét Erdélynek részébe esmét béhelyhezteté [ETA I, 17 BS. — [a]János

Zsigmondot]. *1614:* Miuel hogi penigh Feieruar lezen ennekutannais, az Ngd es Ieouendeobelj feiedelmek Lako helie, annak epwletitis ... igirwnk Ngd(na)k minden kaputol egi egi forintot, az Adoual eggiwt ... be szolgaltatni [Ks 87 ogy-i végzés]. *1657:* Nem succedálván az leánykérés, onnan megindulánk Bécs felé, s Morvára, Slésiára, Lusatia, Vandalia szélin által Marchiában az elector lakóhelyére, Berolinumban [KemÖn. 53–4]. *1662:* Szebenből Fejérvárra fordult vala, hogy azt tudná a chám fejedelmek lakóhelyének és nagy friss pompás épületekkel lenni [SKr 438]. *1768:* Sándor Őtsém ma holnap, Betsi Ember lészen melyen én nagyon örvendek hogj szerentséje lészen a' két fejű sos Felségnek Lako helyét nem maga Költsegin meg látni [Kv; DobLev. II/387].

Szk: *királyi ~. 1710 k.:* Egy gallus prédikátor ... Kivitt Hamptoncourt királyi lakóhelybe és Windsorba, itt hallottam legszebb orgonát [BÖn. 586].

5. lakhely (falu v. város, ahol vki él/lakik); domiciliu; Wohnort. *1561/1579:* My el menenk Kozarwarra es megh kenalok Ewkeoth, hogy ha akaryak a kozarwary kastelt kezekhez valtany .. az eo maga rezet es Jozagat, megh cherelny mas Iozagon az ew lako helyehez Keowesdhez keozeleb valon awagy nem [Kozárvár SzD; SLt AB. 4]. *1605:* Az Niomorult magokkal io tehetetlen zegenyeket az ket Ispotaly mester ozzak fel az teobbit igazitchyak lako helyekre az kik egessegesek [Kv; TanJk I/1. 531]. *1653:* Belseò Zolnak vármegyében Lápos vidékén[a] . lakozo Jobbágymnak engedetlenségek .. miatt nem keués busulást és fogyatkozást kellett szenvednem, mert derék takarodásnak idején .. majorsághimnak be takarittására ... el nem jöttenek, hanem imide amoda kezdtek volt lakohellyekből-is bontakozni, távozni [Cege SzD; WassLt. — [a]Köv. négy falu nevének fels.]. *1670:* ha az mostani boldogtalan ŭdeobe(n), az Szinyei embereknek Szinyebol[a], lako helyekbeol ki kel keolteozni, hogy az Pogansagh miat ott megh nem lakhatnak .. Kis Jenŏn Doboka varmegyebe(n) adok helyet nekiek [Born. V. 30. — [a]SzD]. *1671:* Hadi Expeditiora, ki mellyik Vármegyében valo lako helyéről akar fel-űlni, szabados [CC 258]. *1761:* Ki javaslásából biztatásábol indultanak el ide az maga (!) lako hellyekből mi arrol szollani nem tudunk [Kebele MT; Ks 19/I. 6]. *1815:* lako Helyéhez tartozo utat .. ugy el foglalta vona, hogy tsak ŏ klmeis a maga lako Ioszágára fell oldalt suvadhatna bé [Hr 5].

Szk: *~ül ad. 1692:* holmi jövevény idegen emberek . folyamodtanak Kálnaki Sámuel uramhoz ő kegyelméhez .. adott lakó helyűl nekiek egy darab helyet az Miklósvár széki száraz ajtai erdőn . hogy ott falut csinálván ... ő kegyelme földerűl s keze alól el nem bujdosnak [Köröspatak Hsz; Barabás,SzO 385–6].

6. tartózkodási hely; localitate de şedere, sălaş; Aufenthaltsort. *1619:* voltam salutálni az lengyel követnél. Igen tisztességesen fogadott vala, és sokat is conferála vélem az ő tractájokról. In mappa mutatá is az kozákoknak minden útokat, lakóhelyeket és az Feketetengerre való szállásokat [BTN[2] 259]. *1823-1830:* Nagysajón mulatván egynéhány napokat, mentünk Bethlenbe, s onnan néhány nap múlva megint Rettegre, ahol a generálisnak lakóhelye volt [FogE 156].

7. *1587:* (A kapitányok) rea vígyazzanak hogy mind ferfiwy smind leany rendek, zolgalatra Allianak ... egy hetiglen valaky el Nem zegheodik, tehagh Az varosbol minde(n) effele zemely ky takaroggiek, mert az kalitka lezen lako helie [Kv; TanJk I/1. 42].

8. tanyázó hely; sălaş; Liegestelle. *1662:* Amely föld medvéknek, farkasoknak és egyéb fenevadaknak lakóhelye vala, szántani és abból maguknak életet kezdettek keresni [SKr 111].

lakóhuruba viskó, putri; cocioabă, bojdeucă; Hütte, Bude. *1797:* Népes Ujj Paraszt Űlésű Telek .. Lakik rajta Pakulár Toma Minden Esztendőn által Lako Hurubája után tészenn maga kenyerin égy egy napi szolgálatott amíkor porontsaltatik [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 477–8].

lakójószág házastelek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1757:* meg mérvén ezen Nemes Lako Joszágot .. A Közepe tájékánn altal pedigh mivel kebele vagyis széllyesebb mint ă meg mondott betűje vagyon negyven-két öl egy Sing és egy arasz [Szentmihály Cs; Sándor conscr.]. *1777:* (Etzken Miklósnak) Itt Albisban a Nemes lako joszága volt Felszegben a Tsernáton felöl valo ágban [Albis Hsz; BLev. Vall. 5]. *1784:* a reformáta eklézsia mester lakó jószágának a hátulsó feliben kértenek egy ölöcske földet pénzért a reformáta eklézsiától, hogy egy kicsint bővíthessék a harangláb-helyeket [Kőrispatak U; ETF 107. 34]. *XVIII. sz. v.:* Seprődbe lako Nagy István a' maga lako Jószágának hátulso résziből ... ada Őrökös jussol égy akkora helyet a' mellyen, a' Seprodi Gyűlekezethez alkalmaztatott Kápolna, és a' kapolna tsepegésein kivűl egy öllel kert férhessen [Seprőd MT; MMatr. 238]. *1831:* a maga lako Jószágát szűk voltára nèzve tágasittani kivánván [Erdősztgyörgy MT; TSb 35]. *1840:* Márton Tamás .. jelenté magát az okon, hogy a maga tulajdon lakó jószága körében lévő, legközelébb való csűrén háltul lévő kertéből egy ökre eloroztatott [Jenőfva Cs; RSzF 105].

lakol bűnhődik; a ispăşi; büßen, sühnen. *1559:* Ez el mult napokba az En zolgaim fogtak volt meg Eg' fw orzot ky kgmetek tartomanianak Nag kart tőt ... En az kgmetek Baratsagaert meg tartottam Nag szok ideig törwenre, es kezbejs attam törwen zerent, az w Bwneiröl lakolt mert fel akasztottak [Retteg SzD; BesztLt 24]. *1597:* az meltatlan halalert ew is erdeme zerint lakollion .. ameli kezewel Sarkeozi az Mordalisagot chelekette el wagattassek azútan az keozeonseges zokot helie(n) eomaganak feie uetessek, es le vagattassek [Kv; TJk VI/1. 32]. *1657:* véle bajlódó borbélya, János nevű, ki igen tréfás jádzi ember vala, mondotta szegénynek: lakolik ám most az, ki sokat csintalankodott; kin szegény meg nem haragván, csak azt felelte: úgy vagyon, s megérdemli [KemÖn. 102]. *1672:* ha mi vétek esett volna, ha én lakolnám, nem elég volna-e? [TML VI, 343 Teleki Mihály Sárpataki Mártonhoz] | Érkezett be a pataki collegium Fejérvárra, mely exturbáltatott a persecutio miatt, melyre adtak okot az egyenetlen magyarok, a pedig semmit sem vétett, mégis ő lakolt [AMN 151]. *1677:* a' kezesek ... kötések szerint lakollyanak[a] [AC 193. — [a]Az urát elhagyó jb-ért]. *1760:* A szegény Teleki Pál úr egész udvari népével felkölt s kergette őket, de be nem érte sohult, különben lakolt volna Bágyoni Zsigmond úr [RettE 104]. *1780:* valamelly Bányába tolvajul bé menni

comperiáltatik, az ollyas Személly el fogattatván, Város Birái eleibe vitettessék, holott törvény láttatván ellene, és tolvajul lett bé menése világosságra jövén, a' Gazda poena flor. 12 büntettessék, a' béres pedig huszon négy pálcza büntetéssel a' piatzon lakollyék [Torockó; TLev.].

lakóörökség lakójószág; lot de casă dobîndit prin moştenire; Wohnerbe/gut. *1745:* én tenéked sem másnak nem vétettem, hogy engem lako őrökségemről az mezőre ki kergetz, meg lölök [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1758:* coaquiralt (!) az Actor édes Attya Néhai édes Annyával ezen lako Örökseget az mellyen most actu az lako Ház vagyon [Asz; Borb. I]. *1783:* a mi lako őrökségünk in A(nn)o 1511 költ Contractusban írattatik Kosa Mátyásának | a mi lako őrökségünk ugy Circumvicinaltatik hogy kőrős kőrnyűl a Falu uttzája kerűli meg [Várfva TA; Barla lev.].

lakos[1] **I.** *mn* **1.** vhol lakó; care locuieşte undeva; irgendwo wohnend. *1568:* Ezt vallotta mw Elóttünk ez kórósfwy Embór ez Varga Marton Ez penig ez varga Marton ith lakos Embór es tiztessegbelj Embőr. Iste(n) tarczia meg ketóketh [Körösfő K; BesztLt 98]. *1592:* Zedhettenek ez fertalyban lakos es Budoso Sellereken az Ado Zedeo Vraim f:100/66 [Kv; Szám. 5/XI. 4]. *1625:* ott lakos regj òregh embereknek uallasokbol es szauokbol az dolgot iol megh ertue(n) Akar hua follion az uiz de ez okon senkj annak hazon ueueö helieteól molnatol ... megh nem foztatik [UszT 176]. *1643:* Cinterem csenálásra Egerpatak addig ököt nő erőltesse, valameddig Egerpatakon levő örökségeken lakos emberek nem lészen [Egerpatak Hsz; Barabás, SzO 378]. *1649:* attul fogva nemessedet köztűnk lakos Vraink nemességek Invalidáltassanak [Dés; DLt 428]. *1758:* meszsze lakós vagyok attól a' hellytöl a' hol mondgyák hogy a' verekedes esett, és támadott [Betlensztmiklós KK; BK. J. Csenteri (38) jb vall.].

Szk: ~ *nép* lakosság. *1662:* Tordán is a kamara mellett amelly öreg egyház, a kastélyban levő ... az ott valo szegény lakosok bele szorulván s az éjszak felől való oldala lövéssel rájok rontatván és a bele szorult szegény lakosnép fegyverre hányatván, attól fogva pusztában állott vala [SKr 294] ✱ ~*zsellér*. *1598:* Az lakos sellereknek kik az hadba voltak relaxaltunk f 11 [Kv; Szám. 8/II. 30] ✱ *más városi* ~ *ember* idegen, máshonnan való ember. *1740:* Ha pedig idegen ser; vagj mas Városi Lakos ember főzni Comperiáltatnék; vagj bé hozni[a] azok iránt Hadnagj atyánkfia ő kglme fog animadvertálni, nem más Privatus atyánkfia [Dés; Jk 534b. — [a]Sört az egyedárulás jogát megszerzett Dettzel Ignáczon kívül] ✱ *tősgyökeres* ~ *ember* vmely helységben őslakos ember. *1746:* az itt valo mostani Nemes Eltető familia Zilahi tős gyökeres varosi lakos emberek voltak; amazok pedig Nagy Bányárol jött Jövevények [Zilah; WassLt St.Petö (77) vall.]. *1759:* (Krisánék) a Kőrősben Déznai tős gjökeres lakos emberek voltak [Röd K; DobLev. I/294. 2a].

2. lakóházzal/állandó lakóhellyel rendelkező; care are casă/domiciliu stabil; über ständiges Wohnhaus/ständigen Wohnort verfügend. *1681:* Nemes személy Pers. 48. Taxás nemes ember Pers. 21. Taxas paraszt ember Pers 40. Taxás Seller Pers. 2 Taxás jövevény Pers. 3. Taxas őzvegi Aszszonj Pers. 3. Nemes ember Taxás jobbágya Pers. 1 Marhas jobbagi Pers. 6. Gyalogh szolgalo jobbági Pers. 8 Marhatlan lakos Seller Pers. 3 [VhU 76]. *1677:* Valaki Armalist extrahál ha .. Zászlok alat, vagy csak nőtelenségben, és semmi bizonyos helyben nem lakos ember volna, bár Ország Gyűlésén publicaltatta légyen-is, de annak idejében, mihelt bizonyos helyet verhet magának, azon helynek Székes helyén akkor publicáltassa, az Ország Gyűlésén lőt publication kivűl-is . egyébaránt erőtelen lészen Armalissa [AC 78–9]. *1698:* Erdőink(ne)k ... keves hasznat tapasztaltuk a' sok gyűlevesz Sellerek; sőtt nemely lakos vakmerő Emberek szófogadatlansagok miatt [Dés; Jk]. *1702:* Azon Munkásokném valami lézegő ismeretlen, erőtlen és tehetétlen emberek Gyermeki, vagj magok legjenek, hanem házas, tűzes, lakos, és az munkára alkalmatos emberek [UszLt IX. 77. 47 gub.]. *1749:* eo Nga földéről el nem szőknek s el nem bujdosnak, hanem jó helly tarto Lakos emberek lésznek [Dabjon Sz; Mny XXXVIII, 55]. *1791:* annyira el tserelték Szaggatták, az Régi Lakos Jobagjok(na)k Sellerek(ne)k meg halálazásokkal ugy el Változtatták az Földők métáit, Szomszeďgyait ... hogy nints ma ember a ki asztat meg tudgya mondani, mellyik Vass rész, vagy Váradi rész [Kecset SzD; WassLt].

II. *fn* **1.** locuitor; Einwohner. *1662:* Csak ült volna veszteg őkegyelme, most nem kiáltanának Alláht keresztyén városokban Alleluja helyett ... nem kellene vért fejni tej helyett szegény haza lakosinak, pogány hizlalására [SKr 472]. *1717:* Kiváltképpen némelj részei székűnk(ne)k ugj mint Kászon ujfalu Kozmás, Tusnád, Danfalva generalis marsusb(an) Levén az mindénnapi szekéréskedést, postálkodást kalauz adást számul sem tudgják tartani, melj mia' bujdosik lakóssa [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza]. *1732:* az Delő Apáti lakasak, Kik is meg szorult álapottyakban vettenek kőlcsen .. Groff Kornis István Uram eö Nacsága Gyekei Udvaràbol 100 véka ... búzát mely adosságat .. meg vehesse ... akármi nemű bonumjakból [Dellőapáti SzD; Ks 25. B. 12]. *1740:* Az meg irtt jobbágjok(na)k describáltt szántó és kaszálló hellyein kivül van(n)ak az Falunak közönséges oszló földei, mellyeket annuatim az Lakosok fel szoktak egjmás közőtt osztani [Runk TA; Ks 89 Inv. 56]. *1758:* az melly szöllö hegyett az itt valo Lakasak igen nagy tővisböl ki írtván fel fogtak [O.péterlaka AF; Told. 23]. *1768:* az Ákosfalvi lakosok .. a Motsár nevű hellyben ... felfogtanak vala .. egy darab földet Kenderes Nyilak(na)k [Ákosfva MT; EHA]. *1812:* Szász Fenes ... Lakossi könnyen élők, és leg alább valo portékájok, Joszágaikbol is hamar pénzt tsinálhatnak [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 257]. *1815:* némely Vétzkei lakosok részenként a Házakbol jöni kezdének ki, és tsuportozának [Vécke U; Told. 37].

Szk: *falusi (paraszt)* ~. *1740:* Tudom hogy ez elött Hetedszakai vásárokon szabad volt a Circumjacens Falusi lakossoknak Dohányt árulni [Kvh; HSzjP]. *1792:* A Markodi Falusi Lakosak [Szováta MT; EHA]. *1799:* régebben fogtanak vóltt fel a' falusi paraszt Lakosokis a' Földes Uraság engedelméböl egy darabotska hellyet, és azt bé sántzolván, 's némellyek fűzfákkalis körűl vévén ezelött használták [Gyéressztkirály TA; Ks 89] ✱ *ős, gyökeres* ~ tősgyökeres lakos. *1777:* Etzken Andrást Albisi Öss, gyökeres Lakosnak, Nemes embernek, és Nemesi szabadsággal elönek értem [Albis Hsz; BLev. Vall. 3].

2. városban lakó ember; orășean; Stadtbewohner | városi polgár; cetățean al unui oraș; (städtischer) Bürger. *1566:* Michael popa Karansebessy Lakos [Pesty, Ször. III, 339]. *1572:* az ky lakos Es eorekes ha ely zeoknek az ado eleot Marhaia sem Maradna, hazatis fely kialtassak es ely agiak az adoert vgi se legien restancia [Kv; TanJk V/3. 54a]. *1592:* Hogy ha Coloswarol valamely lakos Jobbagysagh ala megien, mindenwnnet megh hozhassak [Kv; DiósyInd. 20]. *1605:* Tetzet ezis hogy mint szinten egyeb lakos, hogy sem(m)j szedes vedestol nem im(m)únis, hanem mind adot, örüzet és zolgalatot tezen [Kv; TanJk I/1. 507]. *1638:* Dés várossának soha semmi némű Tiszteit, Praedicatorit, Hadnagyat, Assessorit, szolgalt, betsülletes akrámely lakosit tőrvény uttya kivűl meg nem mocskollya, nyelvevel nem rágalmazza, nem szidgya, nem atkozza [Dés; Jk]. *1700:* Maros Vásárhely városa ígye fogott lakosinak alazatos suplicatioja [Mv; MvLt 1/11].

Szk: *~ul jő. 1607:* iwuenek ide Deesre lakosul harom Zylagi emberek [Dés; DLt 297] ✱ *városi ~. 1786:* a Szegény Városi Lakosaknak kiknek Sertessei voltanak hajtattanak az makkalásra minden fizetés nélkűlt [Torockó; TLev. 4/13.20]. *1792:* ha tsak két Harangal harangoztatnak a' Refor. Valláson lévő Városi Lakosok fizessenek egy Magyar forintot [Kv; SRE 283].

3. lakó, bérló; chiriaș; Mieter. *1614:* Faggias Pal Alda Istua(n) lakossa [Feltorja Hsz; BethU 311].

lakos[2] bűnös; vinovat; Sünder. *1662:* ha az olly megátalkodó papi vagy világi középrend leszen, ottan amelly vármegyék lakosok lesznek, annak fő- és viceispáni, az egész vármegyét is magok mellé felviven, az ollyanokat, valamint akarják, úgy büntethessék és minden javaiba jószágaiba praedát és zsákmányt hányatlhassanak [SKr 280].

lakoshely lakóhely; localitate de domiciliu; Wohnort. *1656:* ha penigh azokis az kezesek el szöknénekis mostani Lakos helyekröl akar houa mennyenekis meltosagok (!) es priuilegiomos helyben ugian exequalhassak raitok az megh nevezet külön ualo summakat [BSz; RLt O. 5].

lakosi szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *városi ~ rend* városi polgári rend; burghezie orășenească; städtischer Bürgerstand. *1662:* közönséges tetszésbül mind a fejedelemnek, s mind az országnak a városi lakosi rendek nevekkel is illendő levelek írattak vala [SKr 508].

lakosné lakóné; chiriașă; Mieterin. *1755:* En .. Bina Peczér Lakosnéja lévén, tőbb pénzét egy márjásnál nem láttam [Déva; Ks 101 Eva Godi Providi Tamás György uxor (45) vall.].

lakostárs szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *városbeli ~* városi polgártárs; concetățean; städtischer Mitbürger. *1712:* ha à limitatio szerént jo szép húst, és marhát nyuznak Város szükségére mint eddig ö kglmeket[a] à mesterségtöl meg nem fosztyuk mint Város béli betsülletes lakos társainkat sőt inkáb ö kglk(ne)k kedveskedünk ã miben lehet többel mint idegenek(ne)k [Torockó; TLev. 13/1. — [a]A városon lakó mészárosokat].

lakószállás szállás; sălaș; Unterkunft, Quartier. *1768:* Magam Lakó szállásomon tett Meszelésért és Vakolásért à kőmivesnek fizettem Dr 96 [K; DobLev. II/390. 20]. *1799:* Az Exponens[a] soha sem volt ki kapo s étzaka flangérozo, a' maga lako szállásán kivül hálo nem volt [Dés; DLt. — [a]Veres István].

lakószesszió lakójószág; lot de casă; Wohngut/stelle/ort. *1730:* Pop Grozár 3 fiaival .. lako sessiojaval appertinentiaival, ehhez adaltatik kisseb fia Juon, hogy maga öreg ember [Háporton AF; WassLt]. *1791:* valami Rétes kaszállok . az Embereknek magok Lakó Sessiojok után fel-adott és meg irt ... kaszállok kőzzé fel nem adattattak [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 94].

lakószoba 1. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1612:* Biro W.Adassa meg azoknak az lakosoknak az böczü szerent, hazoknak az Arat kyknek lako hellyeket Az kő fal oldabol (!) el bontottak: hogy epithessenek mas lako szobat magok földen [Kv; PLPr 1612–15. I/3].

2. szoba; cameră; Zimmer. *1824:* A' Kortsomaros' lako Szobajában vagyon két ablak, két ajtó Zárostol [Kv; BetLt 2]. *1831:* égy Lako Szoba ablakaibol négy üveg Tábla hibázik [Mezőbánd MT; TGsz 50]. *1834:* a' régi Lakó-szobák mellett még egy emeletes szép, és egészséges 6. szóbákból álló épület a' Ser-Arendátor' lakhatására, és Ser-kortsomára nézve, új Istállok, és Szinek épittettek [Kv; EMLt 4401. sz. városi nyomt.].

lakótárs colocatar; Wohnpartner. *1763:* Adjudicaltatott azis, hogj azon fedel alatt lakott más lako társomnakis kárát fizessem meg, noha azért engemet azon lako társom soha sem provocalt törvényesen, rajtom nem is p(rae)tendalhattya [Torda; TJkT V. 152].

lakótelek házastelek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1791:* A' Curia .. Vagyon .. Eszakrol Pop Hora nevezetü 'Sellére Lakó Telke, Nap Nyugotrol a' Falun keresztül járo ország úttya Szomszédságiban [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 5]. *1815:* Sáárdan résidiálo Szilágyi Ádám ő klmenek, hogy a' Sáárdi Curiális lako Telke épületei mind eddig elé a' birtokába Szabadan vagynak bizonyittyuk [Sárd AF; KmULev. 3]. *1829:* Özvegyi Curiámbol lett ki vettetésem után az Edes Anyám adván lako Telket . 2. Esztendőre a' mig az őzvegyi Curiám iránt Horváth János Urral valo Reportatiom ki folyhat [Ne; DobLev. V/1155]. *1842:* Vagyon egy belső Telek a' Falu derekában, mely szomszédosittatik Napkeletről az egyházi nemes Asztalos Ádám lako Telke által [Szászrégen MT; DE 2].

lakótelkecske házas telkecske; lot cu casă; Grundstückchen mit Haus. *1819:* két lako Telketskeinket rajtak fekvö minden épületeinkel [Kóródsztmárton KK; Pf].

lakott 1. vhol élt; care a trăit undeva; irgendwo gelebt. *1651:* Várffalua(n)[a] lakot Nagi Fodor Istua(n) Nemes szemely Relictaja Sebestien Jlonaaszszoni [Borb. I. — [a]TA]. *1731:* Maros Vasarhellyen lakott Nehai Bogacsi Sigmond uram neveletlen Fia Bogacsi Palko [Dés; Jk]. *1751:* Udvarfalván[a] lakatt Néhai Hollo András

[Berz. 11. 85/I. — [a]MT]. *1754:* Pal szegben lakot Nehaj peter Istvan belső Fundusa [Szentimre Cs; EHA]. *1759:* a' Bogáti részt a' Páterek számára el foglalták; észre vévén pedig az itt lakott Nemesek magokat, hogj ha a' Páterek magokat bé tehetik, azután innét nem könnyen vethetik ki, hanem mind bellyeb bellyeb harapoznak [Girbo AF; JHb]. *1768:* Néhai Nagj Enjeden lakot Veres Márton Vram [Ne; DobLev. II/396]. *1772:* Az utrizalt Casusnak esetekor ezen Malomban lakott Molnároktol hallottam beszélleni, hogy egj alkalmatossággal ... a' Malomház is vizzel megtölt [Dombó KK; JHb LXVII/307].

2. *zsellérül* ~ zsellérként szolgált; care a servit ca răzeş; als Inquilin gedient. *1666/1681:* Sebesbűl ki bujdosot, s . Hunyadi Varosomba(n) bizonyos ideigh Sellerűl lakot Racz Milotin nevű Gőrőg(ne)k ezen Hunyadi Varosomba(n) Taxas hazat, avagy csak ház helyet épéteni engedtem [Vh; VhU 260].

3. vkinek lakásul szolgáló; care serveşte drept locuinţă cuiva; jm als Wohnung dienend. *1799:* az Emberek kender földeinek felső széle bé rugott régen a tájáig az hól most a Dominalis Biro által lakott Háznak alsó szeglete vagyon [Gyéresszkirály TA; Ks 89]. *1820:* meg tanálván engemet Puszta Egresi Mih Luka az iránt, hogy oda valo szolgálo Aszszonyom Sztánts Istvánné Násztásziával valo egygyezésből az általa lakott, és használt örökségemre kivánna telepedni [Nagylak AF; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével]. *1836:* Honnan és miböl válthattya ki tehát az exeqvált özvegyi lakott Curiáját az Alperes özvegy [Ne; DobLev. V/1213. 5a].

lakóudvar lakótelek; lot de casă; Wohngut. *1806:* Grof Rhedei Lászlo Ur ő Nagysága minekutánna lakoul ide szállott azután fogta fel . helyét ugj vette a' maga lako Udvara ellenébe birtoka alá; s az után építtetett azon hellyre Tempelt s Labyrintust, és Halastot [Erdősztgyörgy MT; WH].

lakó-udvarház udvarház; conac; Herrenhof/sitz. *1647:* Ez Uduar keozepin vagion mas tapaszos, fabol chinalt, lako Uduarhaz, melynek Tornaczara megyen fel, egy rosz fa gradicz [Meggykerék AF; BK 48. F. 16]. *1820 k.:* Vajda Gáborné ... Nagy szekeres Uttzában lévő, Lako Nemes Udvar Háza ... Kotyavetye által ... mái napon mű általunk . Tekintetes Petsy Joseff Vrnak Transponáltatott [Dés; RLt]. *1844:* a' lako Udvarház fedele félig, fellyül avaték [Abafája MT; TSb 11].

lakozandó lakó, lakozó; care locuieşte (undeva); wohnend. *1545:* Ez leueleth Jrtha ozdy gergel gaspar gerebh fiadfaluaban[a] lakozandok [MNy XXIV, 217. — [a]U]. *1559:* En Hara(n)glabi mihal desfalwan lakoza(n)dw [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. *1572:* Keresztwry Andras Sayo kerezturon[a] lakozando [BesztLt 3701. — [a]SzD]. *1591:* en wottem fel az witezleö Kolosuary myhalj deak Wramtol also Jaraba(n) Torda varmegjeben lakozandotol nemw nemw byzonjos Zwkseges dolgaymert Kez pinzt 25 forintott [Berz. LXV/5]. *1598:* az gyorsasagos Sofalwy Gyeörgy, Malomfalwa(n), Vdwarhely zekben lakozando, wrunk eo fel(se)ge weres Drabantia [Ks 14. XXIV. 4]. *1600:* Dobay Imreh, attiafiaiwal eggiǫtt tilalmat teőtt wolt Dobay Janos elle(n) Dobofalwan lakozando elle(n) walami eöreksigh dolgabol [UszT 15/205]. *1613:* My fejer var megieben, lakozando nemes zemeliek: Tudnj Jllik Zekell Miklos, Vezzeódeón lako: es Thurj Jstua(n) Diak Mihalifaluan lako [Vessződ NK; JHb XXIII/5]. *1641:* Mw Méchel Gebawn es Olaios Jakab húteős Arbiterek Colosuarat lakozandok [Kv; RDL I. 124].

lakozás[1] lakás; locuire; Wohnen. *1731:* közöttünk valo lakozása sokkal jobnak és nyugadolmasobnak tetzenek [Gerend TA; Told. 21].

lakozás[2] lakomázás; ospăţ; Gelage, Schmaus. *1629:* En nem lattam Deak Mathe hazanal akkor tuzet mikor mi ot voltunk s lakozas sem volt, hane(m) az utan teottek volna tűzet | lakozas sem volt hane(m) hogy az kinel kalacz volt abban oztogattak szellel azt eottek, onnat embersegesen jeottek el [Kv; TJk VII/3. 103–4].

lakozik[1] **1.** lakik; a locui; wohnen. *1583:* Komlodon kertth volna negwen foryntoth kett Sayatt haz Jobagyra mellek Lomperthon Kolos var megeben lakoznanak [Oroszfája K; WLt]. *1610:* Enis Demeter Mihalnitt lakom, ott lakozek az ket legeni [Derzs U; UszT 49]. *1696:* Kgld talán nem is hajja az mi insegűnket felelmunkett, tsak bátorságoson lakozik, az bekesegnek földében [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz]. *1807:* tsak miolta én itten lakozom, azolta is sok fűz fák, gyűmőlts fák, mind tsemeték, mind Oltoványok rakatattak, szaparitattak [Apahida K; RLt O.2 Jos. Farkas (47) ns prov. vall.].

2. tartózkodik vhol; a şedea/locui undeva; sich irgendwo aufhalten. *1584:* Bek Balinth vallia, Hallottam ez Kowach Ianos felesegeteól hogy monda Zabo Caspar felesegenek, Netalan latrod az en vram the neked es talam te veled latorkodik, hogy minde(n) estwe Regel oth Nallatok lakozík [Kv; TJk IV/1. 369].

3. *törvénytelenül* ~ *vkivel* törvénytelenül együtt él vkivel; a trăi în concubinaj cu cineva; mit jm gesetzwidrig zusammenleben. *1844:* Mi okbol hagytad ell honnyodott 's ezenn hellységen olly hoszszas idökig Sebe Rákhelel Törvénytelenül lakozol [A.sófva U; DLt 1441].

lakozik[2] lakmározik, lakomázik; a se ospăta; schmausen. *1570:* Feyerwary Jmreh vallya, hogy egykorba hytta volt feyerdy katho hazaba es Talalta otth Zabo Janosnet hogy lakoznak volt [Kv; TJk III/2. 31]. *1572:* Orsolia Nehay Brassay gergelne vallia ... Egy nap . Lakatos Balint le feksyk, Az azzony penig Zatthmary Balassal mind lakozot thancholt [Kv; TJk III/3. 30]. *1574:* Sofia Nehez palne .. vallia .. Illen valazt teot ... Zekel Mate, Io vraim En Mostan Boros vagiok veletek egywt Lakozta(m), Mostan semmy valazt Nem tehetek, hane(m) Ióietek Mas Ideoben Eoremest Minden Iot vegezek veletek [Kv; i.h. 343]. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary . wallia Az teob vendegek keozeot penigh semmi vizza wonas sem zobol sem chelekedetbeol semmi nem wolt hane(m) nagy chendesseggel lakoztúnk minniaian nyaiaskottúnk [Kv; TJk VI/1. 29–30]. *1633:* Annok oda hiuatta Azzoniomat ott eőttek, jttak lakoztak s szerelmeskettek [Mv; MvLt 290.

121]. *1639:* latom hogy hulmi lator lo kótó vagion mind oda tart azt tudom hogy valamit hozhatnak azok az lokótók ... ot lakoznak s ot torbízolnak [Mv; i.h. 291. 201b]. *1692:* Felesége ... latrárúl (!) sok idők alatt tisztatalanul conversalkodott, imide amoda járt mint a' félék edgyűtt őttek ittak lakoztak [SzJk 261].

lakozó[1] **I.** *mn* **1.** vhol lakó; care locuieşte undeva; irgendwo wohnend. *1558:* Jeoth vala Jde my Eleonkbe az tizteletes Aszony allath, tudnya (!) Myszaros peterne, kj Rygen bezterchey szeoch Vynchene volth, Ez okayrth, hog w vőth volth ez el Múlth Eztendeokbe Ezwsth feybe, az ty kegelmetek varosaban lakozo farkas vrtol penzt [BesztLt 9]. *1567:* My masodik Janos istennek kegielmessegebeol Magiar orzagnak Dalmacianak es horwat orzagnak walaztott kirallia etc. my hyweinknek wytezleo es gyors ferfiaknak wdwarhely zeken lakozo fw nepeknek es Lo feyeknek keozeoneteonket es zokot kegielmessegeonket Irywk [SzO II, 212 fej.]. *1571:* az ty. k. tek keozeot lakozo es Jde ky Jaro Embereknek az .k. tek baratsagayert mynden otalomal es segetsegel akaronk lenny [Kővár Szt; BesztLt 3528 Clemens Jspan et Fraci(scus) Zalakj p(rae) fecti arcis Keowar a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz]. *1599:* Zeken lakozo Bardos Balas ... vallja[a] [Kv; TJk VI/1. 316. — [a]Köv. a vall.]. *1653:* Belseò Zolnok vármegyében Lápos Vidékén lakozo Jobbágymnak engedetlenségek miatt nem keués busulást és fogyatkozást kellett szenvednem [Cege SzD; WassLt]. *1742:* Tudgyuk hogy vetett a Tanáts városunkra esett quantumbol Katonak számára valo nevezetű pénzt ezen Esztendőben itt vásárhelljen minden Nemes házakban lakozo emberekre magok tetczések szerint, kire 6. 7. 8. több és kevesebb számu forintokotis, a kiken lehetett megis vették [Told. 15/23]. *1796:* itten Lakazo Csismadia [Dés; DLt].

2. vhol tartózkodó; care stă undeva; sich irgendwo aufhaltend. *1589:* Zilaghi Janos mostan Deesen lakozo Janos deak zezarmay tiztarto zolgaya [Dés; DLt 226]. *1602:* Bencze Lazlone Sophy azzony Varady mostan Colosuarat lakozo [Kv; TJk VI/1. 626].

3. kb. vhol levő; care se află undeva; irgendwo befindlich. *1581:* wagion az Sohoz tartozo hawas allat egy nagy kazalo mezzeó holott ez hawas alatt lakozo falwk mind feyedelemseghez walo falwk [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez].

4. értelmező jelzőként (rendsz. vn + kn után); ca apoziţie (de obicei după numele şi prenumele cuiva); als Apposition (gewöhnlich nach Familien- und Vorname): vhol lakó; care locuieşte într-un loc determinat; irgendwo wohnend. *1554:* En Borlobassy línart Hedwrffay .. Engethem az en vramnak Es Batyamnak borlobasy Janosnak Egy Jobagom feleseght (!) Jobagwl gyrko peturne kapolnan lakozot vgy mynt atyamffyanak [Héderfája KK; BfN]. *1556:* attham Petherffalwabaly Rezemeth ky feyerwarmegyeben wagyon helhezthethwen ... az wytezlo Glesan Janosnak Mykeffalwan lakozonak Mas fel zaz forynthon [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. *1586:* Pecky Istwan Coloswarat lakozo [Kv; TJk IV/1. 584]. *1610:* Hoza mwnekwnk az nemzetes es vitezleo Lazar Istuan Giergjo zekben Zarhegien lakozo az Felseged parancziolatjat Aprillisnek 13 napian [Gysz; Törzs].

II. *fn* vhol tartózkodó személy; persoană care se găseşte/află undeva; sich irgendwo aufhaltende Person. *1677:* Ha serényen foghatnak az dologhoz, míg eszekben nem vészik az otthon lakozók az dolgot, többen, szaporábban állanak hozzájok [TML VII, 473 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

lakozó[2] evő-ivó, lakomázó; persoană care se ospăteazǎ/înfruptǎ (din ceva); zechende/schmausende Person. *XVI. sz. v.:* az vy mesternek az nagy ebeden hegedussinek kellyen lenni, ki uidamicza az lakozoknak zvuokett [Dés; FazCLev.].

lakság 1. erdélyi vármegyei terület; teritoriul judeţelor din Transilvania; Komitatsgebiet in Siebenbürgen. *1599:* Ha mely nemes ember akár lakságon, akár székelységen lakó, az szászság között járván magát pénznélkül tartatni akarná affélének pénz nélkül tartozásképpen semmit ne adjanak, se lovat, se szekeret [EOE IV, 277 ogy-i végzés]. *1605:* (Az ellenség) Brassotól fogva mind székelységet, szászságot és lakságot egyaránt dúlatta [SzO VI, 14 az erdélyi nemesség és székelység a szászsághoz]. *1614:* Nagj Thamas az Laksagjrul Ieott szolga [Madéfva Cs; BethU 462].

2. '?' *1602:* az Borzazegh laksago(n) vagio(n) egj nemes wles hely [Borzaszeg MT; EHA].

laksági 1. erdélyi vármegyei területről való; care este orginar din teritoriul judeţelor transilvănene; aus siebenbürgischem Komitatsgebiet stammend. *1614:* az székelység kegyetlenkedett, sőt még az laksági parasztság is feltámadott vala földesurára[a] [BTN[2] 47. — [a]1599-ben].

Szk: ~ *fi* erdélyi vármegyei területről való férfi; bărbat care este originar din teritoriul judeţelor transilvănene; aus siebenbürgischem Komitatsgebiet stammender Mann. *1625:* Fabia(n) Andras en Jobagiom leuen, nemis szekely fi, hanem laksagj fi uolt maradot egy giermeke, annak felette labas marhaj, azt mondom hogy az Jn(cta) azonnak germekit, kj az en iobagiomtol laksagj fitol ualo kezembol kj nem irhattak nemis irtak, mert nem szekely fi uolt [UszT 32a].

2. értelmező jelzőként (vn + kn után); ca apoziţie (după numele şi prenumele cuiva); als Apposition (nach Familien- und Vorname): 'ua.; idem' *1614:* Gyulay Balas Laksagy it telepedet megh. hazas ember [Bánkfva Cs; UszLt VI/56. 421] | Beneo Georgj Laksagj it telepedet megh [Delne Cs; BethU 463]. *1627:* Sombori Miklos laksaghi Eős jobbagy helyben [Vargyas U; UszLt IV 50. 137].

lakszoba lakószoba; cameră de locuit; Wohnzimmer. *1840:* egész falugyűlése tartatott meghatároztatott egyetértőleg, hogy ha valaki megtanáltatik pipával vagy pedig szabadon égő gyertyával a lakszobán kívül, egy váltó Rft büntetődik meg, akárki is legyen az [Jenőfva Cs; RSzF 289].

lakta I. *mn* **1.** vki által/vkitől lakott; locuit de cineva; bewohnt. *1664*/1667: Korondon az Nagy Miklos lakta házát ... Kendj János vram(na)k ... adgyák [Szentgerice MT; Ks NN 25]. *1754:* Nyarád szt Lászlai Törők István Sellér lakta Joszág [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1775:* (A) föld őrökösön igjenesen nézett a Máté Ferencz lakta Joszágra [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. *1818:* minthogy csak két fiú vagyon, következésképpen a küssebb

marad az ős házba, a nagyobb pedig a mostani lakta jószágoknak a felire építhet [Jenőfva Cs; RSzF 244]. *1838:* Fűzfa Bokros helyen, az azon helységemre épittetett Két Sellér lakta Házak [Nagyernye MT; EHA]. *1847:* Van ezen telken egy mosoház 'sisza fedél alatt . Rusz György lakta ház ... ez az Udvari 'sitár számára van hagyva [F.árpás F; TSb üveghuta lelt.]. *1849:* mindezeknek bébizonyitásául szolgált az, miszerint az ő lakta szoba kulcsával az én szobáim zárját felnyitotta [Kv; Végr. Vall. 7].

2. ~ *föld/hely* szülőföld; pămînt natal; Geburtsort/land. *1701:* Ha pedig lakta földiben hazájában akarna menni szabados utya lehessen menni hazájában azaz Havasalföldiben, mivel oda valo fi [Papolc Hsz; HSzjP]. *1704:* Menj ki a te laktad földedből | Az én Istenem adja, hogy elhagyott fecskéimet is láthassam meg, minekelőtte még a fecskék elmennének, és amint a nyári madarak tavaszra hazakerülnek, mi is régen laktunk édes földünkbe mehessünk békességben [WIN I, 55, 73–4]. *1852:* 3. év ota mind azzal ketsegtettek a' huntzfutak viszszá jönnek lakta helyekre s hadgyam nyáron át, ne Tartsam itt öket fizethessék meg magokat s most mégis anynyira kivánnak hurtzolni | ezen két Contractusba lévö ados Czigányok helyemen laktak[a], s az Contractus Tartalma szerént vagy Tartozásaikat Sz.Mihály napig mind egy ftig le tegyék, vagy születésektől lakta helyekre, az én helyemre viszszá költözzenek [Nagylak AF; DobLev. V/1375, V/1378. — [a]A Dobolyi Bálint birtokán].

II. *fn* **1.** ~*ban* vkinek vhol/vkinél való lakása idején; în timpul locuirii cuiva undeva; in der Zeit des Wohnens js irgendwo od. bei jm. *1584:* Ersebet Roma Janosne vallia . . Az kapuban laktokba giermek Agyban fektebe ez Labat hatra vontak volt, es Ne(m) Iarhatot [Kv; TJk IV/1. 275]. *1592:* Anna Lukachi Janos zolgaloia ... vallia Zabo Georginel laktomban, egi eiel ez Lukach altal hagot az Vram vdvarrara, es az ablak alat kezde kialtani engemet [Kv; TJk V/1. 201] | orozhegyben laktomba(n) le vagtak az fanchialiak kerteket Nyladban, nem hattak bekesegesen birniok [UszT]. *1670:* nemzetes nagy Kendi Kendi Janos uram Szena retiis . Szellyel laktaban, három vagy négy felé is el idegenedet volt s mas idegenek birták [Balavásár KK; Ks 13. XV]. *1691:* Fia(m) számára, a Collegiumb(an) laktában . adtam festett chartára //45 [PatN 16a]. *1697:* Tudgyae kegyelmed Pal Deak uram mikor uram ki szőktette vala Kegelmedett az Ablakon Kászonb(an) laktunkb(an), monda Szabo Pal [Szentgyörgy Cs; CsJk 8 Sűkősd Janos (23) pp vall.]. *1757:* magam is hajtottam ide sertéseket akkor Tekerő Patakon Laktomban, senki nem arceált belölle [Gyszm; DE 3]. *1839:* Nagy András és Nagy Mihály egy Testvér Atyafiak itten Kávásba valo laktokba mindég szabadoságba voltak, 's ugyan abban is haltak meg [Érkávás Sz; Borb. II Veres Josef megyei esküdt vall.].

2. vkinek vhol való szolgálata idején; in timpul/perioada cînd avea serviciu undeva; in der Zeit des Dienstes js irgendwo. *1778:* Ab Anno 1764 Rectificator Commissariusságot viseltem kevés fizetés mellett, de már mind szemém, mind kezém az sok, és terhes munka miatt meg kezdettek nehezedni, kivánnám ö Felségét az Tekts Nemes Táblánis bövebben szolgálni mint hogy Cancellarián laktomb(an) arrais készültem [Telegdibacon Hsz; Borb. II T.Baczoni Boda Márton kezével].

3. *együtt laktukban* együttélésük/házasságuk ideje alatt; in perioada coabitării/căsătoriei lor; in der Zeit ihres Zusammenlebens/ihrer Ehe. *1720:* P.Horvat Miklos Uram ő kegyelme Felesegivel .. Sarosi Susanna Aszszonnjal: együt laktokban epittektek (!) egy darab Szolot [Széplak KK; SLt AL.15]. *1758:* Edjütt laktakb(an) nem sokat szerzettek Szekej Boldisar uraimék az Felesegevel [Asz; Borb. II J.Ballo (59) vall.]. *1844:* Törvényes Feleségedé, vagy csak ágyasod; s edgyüt laktotokban illyen életetek között hány gyermeket nemzettetek? Nem törvényes feleségem, de még is azon idö alatti edgyütt laktunkban négy gyermeket nemzettünk [A.sófva U; DLt 1441].

laktatja magát *átv* kb. jóllakatja magát; a face să fie sătul; sich sattessen lassen. *1663:* Úgy hinném, ezeket, csak ő nagysága az élés dolgából lehessen valami segitséggel, reá vehetni. Ezek, úgy látom, az békességgel is laktatják magokt, de vannak kételkedésben is; most vehetni mindenre [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

laktelek lakótelek; lot de casă; Wohngut/grundstück. *1808:* Providus Bisztrán Demián lak Telke [Szurduk TA; DobLev. IV/856]. *1834-1837:* a Szamos vizének a város felol lévő ágára rugo Lak-telkéhez törvénytelen tilalmas modokon hosszában ötvenhat, szélességében pedig hat ölet szaporitott és foglalt bé a' Szamos vizének a' város felöll lévő árkából [Dés; DLt 566/1837]. *1849:* Nyomoztato mar n(éhai) Cseh Joseff özvegye Szöts Julianna és Sándornak Lak telkére ki vagy kik mimodon rohantak? mi eszközökkel? és kik Raboltak? [Héjasfva NK; CsZ vk]. *1864:* Csutak falva laktelkek és epületekből ál [Remete Cs; GyHn 49].

laktornyi vhány laktor/bányaöl mélységű; cu o adîncime de un anumit număr de stînjeni; einige Lachter tief. *1618:* veöttem volt ... More Sigmond vramtul az More Laszlo Attiatul 75 forintot, hogy az mostani More Laszlo Ortyanak az Sakiat megh chinaltuk . de Valaszuti Istuan Deak, mostan az eö Stompiara veötte fel annak az Saknak az vizet. Esztis tudo(m), hogy annak az Saknak negj Laktorny melisege volt [Abrudbánya; Törzs. Demetrius Bota (50) jb vall.].

lám 1. íme lát(hat)od/lát(hat)játok; iată!, uite!, vezi!; sieh'! seht! *1570:* Brassay Janos Mond lam vgian Nem ohatom az szok bestie kwrwatol Magamat [Kv; TJk III/2. 89]. *1585:* Lám megh mondottam Isten halálaert hogy en az Nemes embert semmi birodalmaba(n) megh ne(m) haboritom [Firtosváralja U; UszT]. *1623:* Lám minden faluban uadnak affele falúh feolde [Csíkszereda; Törzs]. *1634:* Engemet bizony edes Istvan vra(m) man tul eczier sem hivattal, lam el jötte(m) [MvLt 291. 3a]. *1668:* Hiszen a mit mondok, lám nem titkolom [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihálynak]. *1751:* El mehetűnk immár lám nyitva az ajto [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék]. *1852:* lám jo az Istenis, nemhágy el [Kv; Pk 7].

2. ellentétet/ellenvetést tartalmazó kijelentésben; în antiteze; in Antithese: (pedig) ugye; nu-i aşa că ...; (aber) nicht wahr. *1570:* Azonba leh zeokyk Zeoch Myhal az zekerreol ... verny kezdy Eotet, hogy azt lattya

ferdeos Kelemen Mond Zeoch Mihalnak, Myt vered az legent myth Baromkodol, lam semmit Nem vethet [Kv; TJk III/2. 186]. *1573:* Borbely Kelemen ferdeos Kelemen Zolgaya vallia Mykor oda Iwtot volna latya kerestwry petert Sebesen, Mond neky Mint vagi lam tegnap semy Nyawaliad Nem vala | Zabo Janos ... ezt Mongia volt, Meg lad hogi meg Banod hogi Beket Nem hach, lam en Nem Bantlak teged [Kv; TJk III/3. 55, 276]. *1590:* chówaltam vala megh egy feöldemeth az malomfalwy hatarban megh mondam ennek az Alperesnek, myert Jarod el, lam Annak eleötteis meg iszentem a' Birotolis, hogy nem engedem megh hogy ott Jariatok [UszT]. *1599:* en mondek neki hogi miert tagadod meg lam tegnap te magad meg vallad [i.h. 14/60]. *1695:* Lám Széken eleg nagy darab Buzája maradott kglmed(ne)k elegedgyek meg kglmed azzal [SzJk 293]. *1705:* a fejedelemasszonyhoz is elmentenek, ki is a szemére vetette az úrnak, hogy azt mondotta hogy békesség lesz, de lám, nem lött [WIN I, 489]. *1711:* lám eleget hadakoztanak annyi esztendőtől fogva hejában, mégis semmire nem mehettenek [CsH 455].

3. hiszen; doar; ja, doch. *1570:* Ezenys kerem K. hogy Amyröl Kgdet kertem wala K. hozatna megh lam Innen Az ŷt Jo [Sajó BN; BesztLt 50] | Zabo Thamasne Margit vallya . ezt Mongya volt, hagy Beket ennekem lam vagon feleseged | Anna azzon Borbel Janosne vallya . ezt Montha ez vallonak, Menny el Jo azzonyom lam sokal tez Iot, Zoly Nagy Salane azzonyomnak hogy eo K varya ely Mogioro esthwant thowab az ew adossagaert [Kv; TJk III/2. 90, 175]. *1573:* Teglas Antal vallia Ieo Paxy Tamas ky es Mond Te Thamas deak hogi ne(m) hacz bekeseget az en vendegemnek Mond Thamas deak, Lam Nem bantom, hyzem eokes deakok [Kv; TJk III/3. 149]. *1590:* monta Lenart Vram, Io atiamfia menietek haza lam eleget ittatok, es immar estweis vagjon [Kv; TJk V/1. 3 Segeswari Leorincz vall.]. *1603 k.:* Minap hogy az szalast meg oztak úgy ertettem chak akkor hasonlottak megh. lam Vetes kapút kertet . mi(n)denkor eggit chinaltak [UszT 16/65 Gr. Basa maior de Vduarhely (75) vall.].

4. hadd lássam; să văd; laß mich sehen! *1846:* én tudva már hogy egybe vesztek ... gondoltam hogy ha egybe találkoznak ujbol verekedés lesz, visszais tértem s mentem Darvas után, hogy lam mi fog történni [Dés; DLt 530/1847. 6–7].

láma buddhista szerzetes; lama; Lama. *1811:* Bezzeg a' Dékányság ha ily' hasznos vólna, Azzal atyaságod még többet gondolna; A' husz ezer Papnak kapát a' kezibe, Vagy jó vólna vinni villával réttyibe; De tudná-é ülve a' Lámát követni? 'S keresztbe lábait maga alá-vetni? [ÁrÉ 113].

lambreka rövid lelógó kárpit; lombrechin; Lambrequin. *1802:* Az Ujj Hálo Szobában Lambreka, Spalettokat csinálni és Lusternek valo horgokat a Stakatürban [Mv; TGsz 52].

lamentábilis siralmas; lamentabil; kläglich. *1754:* Kápás Jánosné Harko Mária Aszszony hoszszoson declárálván, és p(rea)numerálván mi előttünk lamentabilis sorsát reménkedék Titt Kovács Péter Uramnak segittené ki azan adosságának meg fizetésire tehetetlen állapattyáb(an) [Sövényfva KK; MbK VIII. 16].

lamentáció siránkozás; lamentare, lamentaţie; Gejammer/klage. *1738:* Hunyad Va-rmegyei leveleketis vettem elèg làmentàtioval vadnak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

lamentál sirámol, siránkozva panaszol; a se lamenta/jeli; jammern, wehklagen, lamentieren. *1676:* lamentálja maga állapotját is, de azt könnyebben hagyja [TML VII, 261 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1765:* Az Borbándi tavalyi s.v. Sertés Pásztor . lamentált nékem egyszer, hogy eö néki valami huzódása vonódása lévén egy aszszony Emberrel . addig nem absolválta Fö biro Kornis Gábor uram, mig nem complanált [Marosszt-imre H; Eszt-Mk Vall. 222].

lamentálás panaszkolkodás; lamentare; Lamentation, Klage. *1678:* Istenem segedelméből midőn beérkeztem volna sok fáradozásim és lamentálásim után elégségesképen megmutogatnám a nagy embereknek, micsoda extremitásban legyen az én hazám minden napon [TML VIII, 70 Kapi György Teleki Mihályhoz].

lamentálódik siránkozik, siránkozva panaszkodik; a se lamenta/tîngui; klagen, lamentieren, jammern. *1722:* menyi Gazlások vad(na)k . az Szegény Jobbágjcság réám jö; lamentalodik [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1743:* Bulza Triff es Bulza Iszpáz Lamentálodnak Arendator Nicola ezen Malmot töllök egészlen az udvar számára foglalván Semmi részt nekiek nem hagyot [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1745:* Nehai pavel pask Felesege Brendusa Keservesen lamentalodik hogy nehai Ura után maradván két Jármos ökör a szeginy Uramnak Öccse ... nem külömben tölle maradot Gyermekeim . a szeginy Uram successiojatol Simpliciter excludalni akarnak [Újbárest H; Ks 62/3]. *1807:* hallottam az Exponenst lamentálodni hogy Angyel Nyikuláj a Contractussát el szaggatta [Gyf; Eszt-Mk].

lamina vertpénz; monedă; gemünztes Geld | nemesfém-rúd; bloc de metal nobil; Edelmetallstange. *1595:* Njomtatot Tallerok Lamiaba (!) M. l. p. 39 .. Aranj forinth Nro 510 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1637/1639:* Laminabam uagjon hatt Taller mely nyo(m) M. l. p. 3 [Kv; RDL I. 111].

lámpa 1. lámpás; lampă; Lampe, Laterne. *1849:* a' Gang alatt égy Zöld szinre festett fáin nagy Lámpa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. (sötét ló homlokán v. orrán) fehér folt; pată albă (în fruntea cailor); Blesse. *1849:* Szeg sárga kancza homlokán lámpa, hátulsó bal lába csuklojába fehér [HSzj *lámpás* al.].

lámpabél lámpakanóc; fitil de lampă; Lampendocht. *1848:* Repcsen olaj 40x — lámpa bél 9x 1 üveg 25x [Dés; DLt].

lámpás 1. (asztali/szobai) lámpa; lampă de masă; Tischlampe | kézilámpás; lanternă; Handlampe/laterne. *1562:* Biro vram es az polgar vraim marattanak adossa Theremy ferenchnek egy lampaserth kit ő felsege zuksegere adoth d 25 [Kv; Szám. 1/VII. 127]. *1590:* vittek el az Bathory Boldisar Kochnya Zekeret 6 Loual Tordara

... Ment el az Kochnia Zekere elot Nagy Marton 1 Loŭal eyel wyt Georkyat Az Lampasban Az kochnya zeker elot fyztetem (!) f — d. 25 [Kv; i.h. 4/XV. 2]. *1599:* Az gonoz hirek es felelmes Ideonek miatta hogy az templům tornian eyel napal egi arant kelletet vigiazny vettůnk odafel egi lampast d 16 [Kv; i.h. 8/XVI. 39]. *1637:* Lampasok Jelen n 12 ... Vagion Lampas szwrókal eónteot n 3 [Ebesfva; UtI]. *1661:* Az Lampast kellet ket uttal megh borittatnunk, mivel Egéré, uagi madar el tepte szaggatta az boritasatt [Kv; SzCLev.]. *1702:* el hosztak az szővéndeket kést és làmpàst [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1779:* Tsináltom ... Három Lámpásba, 3 Gjertja tartót xr 9 [Szászváros; BK]. *1832:* Egy lámpáshoz valo vas korona öszve tőrve [Sáromberke MT; TSb 26]. *1840:* Egy Lampás pléhböl az ajtoján kerek dufla ŭveg [Dés; DLt 1039]. *1851:* még bányabüknél el setétettünk de Iosi lampást és viasz gyertyát vett [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *apró ~. 1676/1681:* à várban mindenkor, apro és óregh Lampasok legh alab à Czejk házban légyen szazigh valo, mert hiszem egi pénz nelkűl csináltathatják meg annak minden fáját, s mind vasát, hunyadi haczogi mészárosokkal penig meg burittathattyák [Vh; VhU 666] ✱ *drótos ~. 1832:* Öt üveg nélkül valo drotos lámpások [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *függő ~. 1762:* Piatzi Parochialis Romano Catholicum Templomot ... fel verni, és belölle egy ezüst nagy fűggö lámpást és két ezüst gyertya tartot, el loptak (így!) [Torda; TJkT V. 101]. *1805:* Egy Alabástromkő függő Lámpás, Luster hellyett, bele járó olajos Plével [Mv; TGsz 52] ✱ *kristályüveges/üvegkristály ~. 1681:* Onban foglalt Kristály üveges Lámpás Nro 1 [Vh; VhU 522]. *1766:* Az Stakaturan Veres Sellyemből való rojtos sinoron fűggő veres Muszullyal be vont nagy üveg kristally Lampas 1 [Déva; Ks 76. IX. 16] ✱ *lantornás ~. 1638:* Vagjon azon allason ket uy lantornas la(m)pas [A.porumbák F; UF I, 658]. *1656:* vagyon egy eoregh lantornas lampas, vas karikan [UF II, 95] ✱ *lefüggő ~. 1632:* Az kapu keözeöt uagion egy le fwggeö réghi fwsteös lampas N. 1 [Fog.; UF I, 131] ✱ *öreg ~ → apró ~* ✱ *szebeni üvegű ~. 1849:* Egy szebeni üvegü kerek fain lámpás báldoggal [WassLt] ✱ *templombeli ~. 1792:* az Remek egj Templombeli Lámpás Legyen [Kv; ÖCJk] ✱ *török ~. 1679:* Romladozott, s szakadozott, badogh Török Lámpás nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17] ✱ *üveges ~. 1667:* Eöregh eveges lámpások nro. 3 [Fog.; UF II, 338]. *1681:* Garadics felső végeuel, onb(an) foglalt paraszt ùveges Lampas, vas csigas spargajával Nro 1 [Vh; VhU 544]. *1843:* Találtatott az Istálloba egy Üveges Lámpás [Dés; DLt 622] ✱ *vasküpüs ~. 1652:* Ezen Folyoson két deszka rekesz ... Ebbe van négy fokra kivető fenyő rudakon függő, négy vas kűpűs lámpás, faklyának való [Görgény MT; Törzs] ✱ *vászonból való ~. 1714:* Vászonbul valo Lámpás rezes fenekével s fedelével fl. Hung. 10 [AH 49].

2. utcai lámpa; felinar de stradă; Straßenlaterne. *1823–1830:* (Drezdában) Az hídnak mindenik lábánál vagyon egy vasrúd felállítva magasan, melyekre éjjel a lámpásokat rakják világosítani [FogE 186–7].

Szk: *utca ~a. 1823-1830:* Estve mentünk be Pestre, midőn már az utca lámpásai meg voltak gyújtva. Soha ennél pompásabb látás előttem nem volt, mint aki eddig soha affélét nem láttam volt [i.h. 167] ✱ *városi ~. 1821:* a' Városi Lámpásokra adtunk 10 Rf [Kv; ACSzám. 58].

3. égő/világító lámpa; lampă aprinsă; leuchtende Lampe/Laterne. *1573:* Giarmaty Imre vallia hogi ... egy Eyel Lampassal Ieot volt eohozza egy leany [Kv; TJk III/3.55]. *1586:* Iffiw Janos az Varos hiteós Teómleócz tartoia Custosa, Vallia Ezt bizonnial tudom hogy ozta(n) Igyarto Georgy az eoneon Zolgaloiat Lampassal kwlte Estwe kęsęn hozza(m) a toronyba [Kv; TJk IV/1. 587]. *1591:* Racz Mihali vallia ... Annak vtanna lampassal menenk az helire, ahonnat Jstuant ki vonak [Kv; TJk V/1. 162]. *1677:* Takarodo harangozás után a' kerűlökön kivűl senki fegyverrel ne járjon, hanem ha a' fö emberek közzűl valaki oly baráttyánál vagy joakarojánál valo mulatásában, vagy egyéb dologban, el-találván késni, az oly ember lámpásnál mennyen házához, mert egyébiránt ha lámpás nélkül valaki fegyverrel étszaka találtatik ... meg fogattatik, és virrattig kalodában tartatik [AC 225]. *1756:* kére engemet, hogy botsássam el az inasomat, hadd késérje haza ő kegyelmit lámpással [Kv; Mk IX. Vall 33]. *1781:* Az strasak Senkit adomanyert vagy Baratsagert az ejjel lampas nelkűl tzellengok közűl el ne bocsássonak [Torockó; TLev. 2/5]. *1831:* késö éjszaka egy uri ember jö bé a' házba lámpással [Dés; DLt 332. 16].

Sz. *1720:* tovább is az ördögnek Lampást kiván tartani [MNy XL, 308].

A szólás művelődéstörténeti hátterére és jel-ére 1. SzE 62–4 és az ott id.

4. függő-lámpás; lampă de plafon; Hängelampe. *1653:* A templomban[a] éjjel-nappal világosság vagyon, mert lámpások vagynak felfüggesztve minden religión valóknak; mind körülbé 42 lámpás vagyon benne felfüggesztve [ETA I, 120 NSz. — [a]A konstantinápolyi Boldogasszony-templomban].

5. *1790:* Éjjeli ora, mely Lámpással mutat 1 [Sv; Ks].

6. világítótorony; far; Leuchtturm. *1710 k.:* a hajó tetejére menvén, látom, hogy béesteledett, egy szálnyi szél sem fú, csak helyben lóg a hajó, napnyugatról erősen villámlik. A hajós mutatá a calais-i portusban a nagy lámpást, s mondá: ihon jött ide két csolnak Calais-ból, az ide még vagyon másfél mérföld, ha el akarsz vélek menni elvisznek [BÖn. 591].

◇ **Hn.** *1891:* Lámpáso(ldal) [Kispetri K; KHn 291].

lámpás-borító lámpaernyő; abajur (de lampă); Lampenschirm. *1730:* Lámpás borito Bácsiné(na)k Hfl 6//15 [Kv; Szám. 56/XIX. 25].

lámpás-fa kézilámpás fakerete; cadru de lemn pentru lanterne; Holzrahmen der Handlaterne. *1648:* harom lampasfa [Porumbák F; UF I, 887]. *1679:* Lantornahoz valo Lámpás fa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 74].

lámpás-küpü lámpaalj (a lámpa v. a lámpás olajtartó tartályocskája); rezervor de petrol lampant; Ballon, Ölbehälter der Lampe. *1730:* Vőttem 8. lámpás küpüt Den. 90 [Kv; Szám. 56/XIX. 8].

lámpásocska lámpácska; lampă mică; Lämpchen, Laternchen. *1714:* Rezes Lámpásotska, hal Csont Abla-

kotskakkal, futraljb(an) fl. Hung. 1. Más két Lámpásotska egjik rezes, masik feketére festet, mind kettö penig kerekes fel emelt üvegekkel 1//50 [AH 36].

lámpásorrú fehér foltos orrú, hókás (ló); cu o dungă albă pe bot; mit Blesse. *XVIII. sz. eleje:* A kanczák legyenek egyenes termetűek, buta fejűek, és lámpas orrujak ne legyenek [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1845:* vitt el egy kisded szeg-sárga lámpás oru kantza lovat [DLt 57 kv-i nyomt. kl].

lámpásos 1. ~ *luszter* függőlámpa; lustră; Hängelampe. *1848:* Három nagy lámpásos Luszter [MkG Conscr.].

2. fehér homlok- v. orrfoltos, hóka (ló); cu o dungă albă pe bot; mit Blesse. *1814:* Egy vén sárga Ló ... a' Homlokátol fogva le az ajakáig lámpásos, vagy hodos, az jobb fülén fejér ölv vagyon [DLt 336 nyomt. kl].

Szk: ~ *homloků. 1811:* két honapos esmét fekete szörü, vékonyon lámpásos homloku nöstény Csitko [DLt 723 ua.] ✱ *~orrú. 1829:* Ezen Kantza 7 esztendös barna szörű, a' homlokán egy csillag lámpásos orru, 's az álla fejér szörü [DLt 1098 ua.].

lampér ' *1765:* Az őrög Asszony Pinczejébe(n) ... Kanape 1 . Asztal .. 2 A Lampérban Bőrös Szék egy Poszto Szék égy [Kóród KK; 19/I. 6-hoz].

lámpor szőlőfajta; un soi de viţă; Art Traube. *1745:* 1744 beli Betzei Majorság Szölök lámport és kövér Szölö Ürmös bora urn 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1843:* Bakator . Lámpor .. Kövér (: Gohér :) ... Fekete szőllő Riesling [KCsl 13 Kemény Dénes kezével]. *1847:* Az emlitettem pe'sgőhez használhato 3 szőlő a Lámpor, Vékonyhéju, és Madárszőlő [i.h. ua.].

lanc német császári zsoldos; mercener; Landser. *1565:* 1565 esztendőben karácson havában Svender Lázár alájöve Németországból nagy erővel, fegyveresekkel és lánczokkal egyetemben; megszállák Tokaj várát, megtörék és hamar megvevék | Juta a király hada Bánya[a] alá, és megvevék azt a lánczoktól, kiket király nagy békével bocsáta el Bányából [ETA I, 22, 24 BS. — [a]Nagybánya]. *1568:* Igen nagy erőss ostrommal végre megvevék a várat és a benne való lánczokat mind levágatá [i.h. 25 BS].

A NySz és a TESz *lanc* cimszót iktat be; a fenti két átírásos szöv-ben a *lánc* alak az átíró tollon, hihetőleg tévesen került bele a szövegbe.

lánc 1. lanţ; Kette. *1587:* az fa hordasra veottem keet zanat . f1d. 6 .. Foraztattam meg egy Lancotth d. 2 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével]. *1588:* illyen rwth modon rwth zidalomal ell vinek engem az Talas gergely vayda hazahoz ott ereossen meglanczozwan az gerendaba czapatanak fel egy lanczal vertek az zakalomat zagottak [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1593:* lakatos balint .. az kapura az kapu ostoranak bezarlasara lanczot Czinalt [Kv; Szám. 5/XXI. 19]. *1600:* zanomrol le olta lanczomat [UszT 15/75]. *1618:* Az hid kapura attam harmad fel eöl lanczot d. 50 [Kv; RDL I. 103]. *1694:* az Pallonak az felső vegin, es az kozepin Vassal vagyon eoszve foglalva egy hosszu vekony Lancz [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1771:* (A) Lakosok vagy azok(na)k szolga Legényi közzül, kiket tud a Tanu szanto Vasakat Lantzakat ... vagy egyéb portékákat orzottanak volna el ...? [Dés; DLt 321.1–2 vk.]. *1781:* a Malomnak .. Víz eresztő Táblái nintsenek lántzakkal beli eresztve [Mihálcfva AF; EsztMk]. *1849:* (A tolvaj) vit onnan szánto vasakot Lántzokot és fejszéket [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

Szk: *erdőlő ~. 1717:* Lisznyoban vivek az erdőlő lánczot [Kökös Hsz; Kp I. 116]. *1785:* az csíktaplocai tisztelendő páter Botár Györgynek gonoszul elveszett egy szántó hosszúvasa és egy erdőlőlánca [Taploca Cs; RSzF 260]. *1816:* Gyárfás Pál erdőlő látzát el záloglottak volt [Sszgy; HSzjP Császár Mojzes (45) gy. kat. vall.] ✱ *felvonó ~. 1667:* Az belső emelcsős kapun vagyon három fel vono láncz kiknek három lakattyok, kulcsok [UF II, 334–5]. *1681:* Nebojsza Bástya ... Külső ajtaja Ezen belől le eresztő keskenj kapuja, fel vono vas csigas Lánczaval (: tengelye vas Csap nelkűl :) Nro 1 [Vh; VhU 557] ✱ *függő ~. 1594:* Georgi kouacznak attam az keozep kapu fwggeo lanca czinalasatol f —/50 vgian ezen lancoknak az keobe walo be eonteore (!) veottem 30 fonth fekete Onath .. f 1/80 [Kv; Szám. 6/VI. 6] *1679:* Az mester gerendán két helyen Szarvasnak az Szarva, melljek függö lanczokkal együtt veressen vannak festve [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi Janos inv. 49]. ✱ *hámtartó ~. 1797:* Egy pár Hám tarto Lántz [M. igen AF; DobLev. IV/777. 12] ✱ *járomtartó ~. 1846:* két Béres szeker rudakkal sorogjákkal löctsökkel .. két járom tarto lánczokkal és egy vas járom szeggel [Szászerked K; LLt] ✱ *lejtő ~. 1692:* Vagyon eke valto s kerülo nro 2. Szanto vasak nro 3 Lejtő Láncz nro 11. Csikotto nro. 2 [Szamosújvárnémeti SzD; RLt 1] ✱ *pányva fejes ~* '?' *1679:* Paripak hatulso labara valo panyva fejes lancz, egi gerendaban szegezve nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 89] ✱ *szekérkötő ~. 1647:* Egy szeker keoteo lancz [Nagyteremi KK; BK]. *1772:* Szekér kőtő Lántzok [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.] ✱ *talpaló ~. 1791:* Tizenket szemből állo Tollpalo Lántz [Zágon Hsz; CsS] ✱ *tekert/tekervényes szemű ~. 1679:* Vagyo(n) az ajto fel fában foglalva, 31 szemből állo tekert szemű láncz, mellyel mind az ajtot s mind az őregh kaput egiszer s mind be zárják No. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* Vár emelcsős kapuja ... Híd deszkait ószve foglalo temerdek vas rud Nro. 6. Tekervenyes szemű hoszszu Láncza à kapunak Nro 2 [Vh; VhU 508] ✱ *tőkehúzó ~. 1848:* A Havasi Gazdasági Károk . . Tőke vontato Czofling tizen négy ... 3 rft ... Tőke huzo rövid lánczok négy ... 4 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVa] ✱ *zúgó-felvonó ~* zsilipfelvonó lánc. *1766:* Az Malmakb(an) Az Zugo felvono nagy Lántz [Déva; Ks 76. IX. 16].

2. rablánc; lanţuri, fiare; Sträflingsketten. *1591 k.:* lata(m) Gergelt hogy ott vl az asztalnal es lanczj vagio(n) az laba(n) mo(n)da fogliotok vagio(n) (!) jo vraim [UszT]. *1599:* ueóttem az fokhazhoz egj niakra ualo Bekot lancziostol d 70 [Kv; Szám. 8/XIII. 23 Szabó András sp kezével]. *1660:* lábainkra vasakat vervén[a] és paraszt rabokkal együtt tizedmagunkkal nyakunkra vaskarikát csinálván, azoknak lyukain, az torkunk alatt, harminc-avagy negyvenölnyi láncot általvonván, együvé fűztenek [Kv; KvE 180 LJ. — [a]A törökök]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... keöböl rakot tömlöcz ... Vagyon itt,

hosszu kaloda (: melyb(e) negi ember tér :) Nro 1 ehez vas horgos pereczes temerdek Láncz Nro 1 Rab tartáshoz [Vh; VhU 502, 508–10]. *1723:* láttam a Luka Vaszily gyermek ágyat viselò feleségit lánczon [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.]. *1767:* ottan lántzan lévő Botskor Vaszillyt tépték nyőtték [Told. 26/5]. *1797:* A Tömleczbe benn egy Nagy hoszszu vastag erős láncz, melyben a Rabokat szokták fűzzeni, három vas karikákkal edgyűt [Szu; UszLt XII. 87].

Szk: *~on tart. 1590:* monda Apa(m) hamar mathe kely fel mert valami gonoz Ember az keczykebe(n) viszen ell vgy fogok megh, s ott tartuk az lanczon az uta(n) zerzek megh dolgat [UszT]. *1697:* Sarkadi Ersokott megfogta, lanczra vetette, meddig kedve tartotta, lanczon tartotta [Dés; Jk]. *1735:* azan három Sellér Aszszonyokat . Házához vitte és ott tartotta Lántzan, még magamis Strása voltam meletek [Szentegyed SzD; WassLt Molduván Andréj (58) zs vall.]. *1784:* Tudom jol hogy Balás Deákot Lántzon meg kötve tartották [Kovászna Hsz; HSzjP Anna Erdős (65) vall.] ✱ *~on tartatik. 1823-1830:* a generális és ifjabb Bethlen Pálnak egy Sára nevű leánya . kisasszony korában terehben esett volt . s Kolozsvárt a tornácban láncon tartatott [FogE 151] ✱ *~ot vet nyakára. 1710:* Görgényben fogva vivék, láncot vetvén a nyakára [CsH 178] ✱ *~ra hány. 1800:* bé kisirtuk a Faluba s ot az Intze György Házánál Lántzra hántuk őket [Zágor KK; Ks 67. 47. 27] ✱ *~ra tesz. 1603:* Chiwka Gergelj vallia: Hallottam varga Janosne feleol hogy az var alat walo malomba lopot volt liztet, kiert lanczrais teottek volt [Kv; TJk VI/1. 689]. *1789:* Lántzra tettük elsöb(en), az után ugy botsátottuk el jól meg verve az hazbol ki rudaltuk, ki tsaptuk [Dés; DLt] ✱ *~ra tétet. 1570:* Magyar estwan vallya az legent . gywlay Myhal megh fogatta es Lanchra tetette az pinche torokba [Kv; TJk III/2. 164]. *1744:* a szöngyörgyi piatzon . a szászt lánczra tetettem [Angyalos Hsz; ApLt 5 Gazda Mihály Apor Józsefhez] ✱ *~ra tétettetik. 1812:* a Groff Ur eö nsga le huzatá Grantzki Moses Uramot, de meg nem vereté, hanem parantsolá a számtartoi Házba lántzra tétettetni [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.] ✱ *~ra veretik. 1737:* Miért kellett énnékem az Iket prosequálnom Citatoria Relatoriámból világoson Constál, hogy . miképpen invádáltatták Nms Házamat, és el-fogatvánn hova vitettem s lánczra verettem, Albára 's kezességre eresztvén el [Dés; Jk 250b] ✱ *~ra vet. 1570:* Agotha Zamoskězy Myhallne, Ezt vallya .. egy zolgalo leania . gyakorta fwtot Ely Teolek, Eccher megh hozta volt valazvtrol[a] es Lanchra vetette volt egi paytaba [Kv; TJk III/2. 128. — [a]K]. *1752:* eg egy tsirkét vagy tyukot kelletett vinnűnk; hanem vittűnk helyben lántzra vettenek [Backamadaras MT; Told. 37/44] ✱ *~ra vettet. 1737:* az A .. maga Nemes Házában fekvő agjábol, egj ingb(en), hajdon fővel el-hozatta, lántzra vettette [Dés; Jk 246b]. *1764:* Szétsi Ferentz valami buzát ki vivén az udvarbol Tisztarto uram lántzra vettette volt érette [Bögöz U; IB. Csont János (30) szabad személy vall.].

3. földmérő lánc; lanţ pentru măsurat pămîntul; Vermessungskette, Kette zum Feldmessen. *1788:* Ezen Curia egy nehány hellyeken hoszszára, Szelességére meg méretett ugyan, de . Lántzol valo meregetés hoszszára két felé hasítatván, a Dél felől valo része ... találtatott 36 ~ harmintzhat ölnyinek [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *1815:* magunk mellé vévén ... Ohábai Simon Péter nevű erdő Gornyikot . kaszállo hejjeket erdővel együtt 10. ölös lántzal fel mértűk [H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1825:* ki menvén a' falu Lántzával ... a' földet fel merttűk mellynek hoszsza 153 ... öll ... az innetső vége 5 öll [Mezőbánd MT; DobLev. V/1105]. *1843:* (A tavak) hoszszaságokra Oldal felt, mind pedig széleségekre nézve végeiknél lántzal fel mérhetők [Kötelend K; SLt Vegyes perir. Valentinus Todor (33) col. vall.].

Szk: *földmérő ~. 1793:* Főld mérő Lántz tiz öles [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38] ✱ *ritka ~. 1860:* ugy látszik nem volt minden földrészlet külön külön ki czövekelve, hanem nagyon ritka tráverszirozás, vagy ritka lánczal mérés [Kv; TSb 1].

4. kútlánc; lanţ de fîntînă; Brunnenkette. *1570:* Veres Benedek, Ezt valya ... latot otth egy gyermeket hogy az kwtth kěrnywl forgodyk volt, es latta hogy megh Sertette Az gyermeknek hywelket az kwt lancha [Kv; TJk III/2. 74 g]. *1632:* Az Curia keözepin uagion egy kuth, melinek az fele sindelies. Vagion raita egj hozzu lanczon két uas czigan ala iaro vasas veder [UF I, 175]. *1637/1639:* az vduaron valo Kuton vagjon egy vasas veder, es hoszu Lancz, melyen az elott kett veder uolt, de most csjak egy veder raita [Kv; RDL I. 111]. *1685 e.:* vagyon labakon állo sindely fedel alatt kőből rakott kerekes kut, mellyen jo vasas, lanczon járo veder vagyon Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18]. *1842:* Gémes Kut ... a' gém fához az ostor vagy merittő rud 9. szemböl állo lántzal van csatolva égy horog és kává által — alolrol pedig 10. szemből állo lánczal köttetik egy merittö vederhez [Kercsesora F; TSb 51].

Szk: *alájáró ~. 1637:* Az piacz keözepin . zendelyes szin alatt egy keöuel kj rakott kutt, melyen kett vasas veder ala jaro lanczaual rez csygaiaual eggywt [UF I, 411] ✱ *tekertes szemű ~. 1732:* vagjon edgj kereken köböl ki rakott, csere fábol vas kapcsokkal öszve foglalva gárgjázott fris vizes kut, meljböl vizet meritenek cserefabol való vas fogantjus, és abroncsos negj őreg öl, tekertes szemű lánczra foglalt vederrel, melj lántzis tekerődik, egj két felöl vas csapokon forgó cserefábol csinált kerekes tengeljre [Kóród KK; Ks 12. I].

5. kutyalánc; lanţ pentru cîine; Hundekette. *1647:* Negy lancz kopo nyakara valo No. 4 [Királyfva KK; BK 48. F. lc]. *1752:* az jövö héten az puskásokat, és kopokott .. inditsák be az agarakatt is hozzák el örvökkel lántzokkal és eresztö szijakkal [WLt Vesselényi István feleségéhez].

Szk: *~ra tanít. 1724:* Az az eb Jáger .. az kopo kőljkeket tanicsa lanczra [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-böl].

6. ékszerlánc; lănţişor; Schmuckkette. *1560:* Aranias maych Ew rewyd 8 boglarw Cyathiaual Egyetembe es hozw lanchawal [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1576:* Wagion Egy mereo ezeost parta eö lanczostol Aranyozoth kybe wagion Bewssegessen harom gyra [Szamosfva K; JHbK XVIII/3]. *1585:* Latek egy Eowetis nalla, hozzu lancza Vagion, es gombis vagyon raita Es az eonek A horghan eleol ket keo vagyon [Kv; TJk IV/1. 390 Anna cons. Martini Mezaros vall.]. *1629:* mikor Eötueös Gergely megh hala . egi parta eöueis szep vala hogy az lanczat altal tekeritette az dereka(n) [Mv; MvLt 290.

183a]. *1674:* Négy ezüst párta eővek, eggyik(ne)k lánczais vagyon [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1701:* Az Lánczbol jut az Relictá(na)k 8. szem [Kissolymos U; BLev.]. *1798/1821:* Egy kerek Forgáts párta ővr Veres győngyel és rajta lévő Lántzával [Kv; Pk 5]. *1800:* adot által Három darab, Korona Aranybol valo lántzot [O.fenes K; JHb LXVI. 46].

Szk: *dióbeles (aranyos)* ~. *1676:* Egy Diobeles Lancz csinalásértt hoszszabbitasertt f 2 [UtI]. *1705:* Edgy Asszony embernek derekara valo ezüst Diobeles aranyos láncz [Czege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével] ✱ *fejér* ~. *1629:* Egy lott s három keontingh feyr lancz tt f. 2 [Kv; RDL I. 143] ✱ *függő* ~. *1635:* Egy test allasos tűrkeses Partha Eö függeo lantzaval nyom girat harmat [Kv; i.h. 107] ✱ *gombos* ~. *1637/1639:* Egj Mereo Eo, geongjös türkeses, almadinos, hoszu gombos Lanczal. njom. M. l p. 36 — f. 28 d [Kv; i.h. 111] ✱ *tekerék ezüstfonatból kötött* ~. *1788:* Tekerék ezüst fonatbol kötöt lántz 3 darab [Mv; TSb 47] ✱ *velencei* ~. *1823:* Egy Velenczei Láncz, circiter 3. aranyot nyomó 15 Rf [LLt Csáky-per 601. L. 1].

7. *felkötő* ~ kard övedző lánca; lănţişorul/lănţuşul de la sabie; Schwertkette. *1805:* Egy brillantozott aczél gála kard, fel kötő lánczával . Egy más brillántozott viselő aczélkard, fel-kötő Lánczával [Mv; TGsz 52].

8. *vhány szem* ~ vhány láncszem; de un anumit număr de verigi; einige Kettenglieder/ringe. *1651:* Negyedik Lanczis vagyon óregh az kiben vagyon ket Szaz Eótven kett szem Lancz [WassLt Wass Judit kel.]. *1656:* vagyon az boltasbol le fugeö 2 vas karikakon 4 negy szém la(n)czbol allo ruha tarto rud [Fog.; UF II, 112]. *1714:* jutott nekem 42 szem lántz [HSzj *bokázó-fúró* al.]. *1761:* Béres szekérre valo három darabbol allo és negjven harom szem lántzbol allo Láncz Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 17].

9. *átv* vonal; linie; Linie. *1710 k.:* a lineát helyesen mondják, definiálják a mathematicusok, hogy sok punctumocskáknak öszvekötött lánca avagy kötele [BÖn. 449].

10. szitk-ban; în înjurături; in Verwünschung: ~ *teremtette. 1761:* arra ă Melgos Principalis Uram eö Nga aszt monda, ne kapjon kend affele bacatella dolgokban[a] dificultast ă lancz teremttet (!) hiszem mind sem ér egj garast [Branyicska H; JHb XXX/15. 45. 7. — [a]Valami hasadt fazekakra von.]. *1769:* ezen szoval monda a ház közepin, vár meg láncz Teremtette mert ezért nem kerűlőd a puskám vegit [Bogártelke K; EFiscLt XXII. X. Fasc. 35].

11. *1882 k.:* Olyan kutyaketrec ez a szerkesztőség, s olyan nehéz lánc van az én nyakamban, mellyel hozzá vagyok kötve — hogy minden egyéb lehet, csak az nem, hogy egy-két napra megszökhessek [PLev. 102 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Hn.** *1773:* A Láncz tetőn Irtovány (k) [Ditró Cs; EHA].

láncatlan lánctalan, lánc nélküli; fără lanţ; kettenlos. *1745:* Tengely vég szeg lántzastól nro 8 lántzatlan nro 2 [Marossztkirály MT; Told. 18].

láncfa *1797:* A Vámi Kortsmához tsináltatott Lantz fához adatott [Déva; Ks 96].

láncfás lándzsás; lăncier; Lanzenträger. *1657:* Isten kegyelméből ekképpen az városban béférkezénk, de három hetek alatt, míglen hidat köttettem a Szamosnak Németi felöl való ágán, egy lovunk, se lövőszerszámunk bé nem jühetett, az kopjások gyalog lévén fenn, mint láncfások, éjjel-nappal nagy vigyázásban levénk [KemÖn. 196].

láncfavas dárda/lándzsavas; vîrf de lance; Speer/Lanzenspitze. *1591:* amiket vrunk paranchol chinaltatnj formaiat el hozzak eo kgmek, vgy vagy keth kopia vasath, Lancz fa vasat(is) egyet [Kv; TanJk I/1. 157].

láncforma láncszerű; în formă de lanţ; kettenförmig. *1682/1687:* Attam Egi őtuen forintos Ezüst aranias Parta őuet, Lancz formara Csinaltat, kinek az hatan mindenik szemnek aranias ezüst boglarok uoltak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1700:* Egy láncz forma gyenge gyűrűtske egy szem győngy a tetejib(en) [Hr 1/20].

lánchíd pod suspendat (pe lanţuri); Kettenbrücke. *1847:* egy . . 1455 láb hoszszu szép lánczhid köti öszsze a' Moldau két partyát[a] [Méhes 4. — [a]Prágában].

lánclopó lánctolvaj; hoţ de lanţuri; Kettendieb. *1593:* Derek zegh es lancz lopo latrot fogtatunk megh d 4 . . . Az Teoruenj ugj Talala hogj ki ueriek [Kv; Szám. 5/XX. 172. 6].

láncnyi kb. egy holdnyi (terület); (pămînt) circa de un pogon; etwa ein Joch (Feld). *1830:* ezen darab 24. lántznyi hely [Galponya Sz; Somb. II].

lánc-nyűg béklyó; piedică (lanţ cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor); Fessel (aus Ketten). *1656:* Ket, Lo labara valo Lancz nywg [Doboka; Mk Inv. 3]. *1686:* házambol vesztenek el két láncz nyüg, fojto karika négy [HSzj *fojtó-karika* al.].

láncocska **1.** lanţ mic; Kettchen. *1667:* Ez Várban mennek bé nap kelet felöl három öregh kapun, kiknek a' külsö kapujan vagyon a' kapu oszlopjában szegezve egy kis lánczocska, mellyel az nagy kaput, és kis ajtot öszve foglalván zárhatni be [UF II, 334]. *1694:* Nyilik ott azon Pincze-torokra avagy Gátorra, vas sarkako(n), pántokon forgó ött szem lánczotskából álló retezes, retezfejes, fa-rosteljos Ajto [Borberek AF; BfR]. *1711/1755:* Egj dirib darab Lantzotska [Kál MT; Berz. 1]. *1714:* Nád Paltza, ezüst gomball, és hasonló Lantzotskaval fl. Hung. 8 [AH 7]. *1797:* Egy darab lántzotska Dr. 10 [DobLev. IV/775]. *1820 k.:* Vagyon egy kőből rakatott 8. Lora valo Istállo . . az Udvarra nyillo ajton Retesz hellyett vagyon egy kisded Lántzotska [Dés; RLt]. *1849:* Egy Szekérhez valo Sarogja két lántzotskával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *címervas-tartó* ~. *1846:* két eke gerendélly mind kettőn folytok és Czimer vas tarto lántzotskák [Szászerked K; LLt].

2. ékszerláncocska; lănţişor; Schmuckkettchen. *1682/1687:* Attam Meli füzö uegiben ualo Ezüst Tött, kinek az uegib(en) uolt mint egi Uyomni hoszszu apro szemü Lancsocska [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

1714: Sziv formára futralyb(an) találtatnak: Kisetske Vidlatska, szivetske, gyüszü, Lantzotska, mind ezustbül [AH 32].

Szk: *színarany ~. 1697:* Tiz szin arany Lanczottska [Kv; LLt 17/18].

láncol lánccal oda/összeköt; a lega de ceva cu lanţuri; (aneinander)ketten. *1823-1830:* Pestre Budáról az úgynevezett Repülő Hídon járnak által, mely híd 9 vagy 10 csónakokon tartatik, úgy hogy a legelső csónak a Duna közepén meg van állítva keményen, ettől láncon rendre bizonyos messzeségre függenek a több csónakok, míg a legalsó a híd hajójához van láncolva [FogE 167].

láncolás hurkolásos/láncöltéses díszítés; cusătură decorativă în formă de lanţ; Stickerei mit Maschen/Kettenstich. *1790:* Egy darab fel tekert avatég boritás és Sodrás Dr. 08 ... Holmi dirib darab Lántzolások sellyemből, égy darabotska Sendellyre fel tekerve ... holmi dirib darab ezüst, arany lántzolás [Mv; MvLev. Ats Kis Ferentz hagy.]. *1811:* egy fekete barsony Karako Veres barsony hajtokaval s Lantzalassal [Mv; LLt].

láncos 1. lánccal felszerelt; (prevăzut) cu lanţ; mit Ketten versehen. *1674:* Két rez kalamaris, az eggyik lánczos [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1679:* Kése fa, eggyik lanczos, negi vasas hám fajaval no. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1714:* Atzéljos Pantzér bő Magjar nyakravaloval . Harom Sisak részerint lantzos [AH 52]. *1769:* Olá Csákány Buzogány Lanczos 1 [Nagyercse MT; Told. 19]. *1797:* Szoritto strofos vas abrants kettő, édgyik lántzas, másik kapcsas [M. igen AF; DobLev. IV/777. 21].

Szk: *~abroncs. 1849:* Lántzas abrants kettö [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *~ bot. 1598:* Zak Istwan vallja Baka Ferencz egy lanchos botott huzot fel, es azonban vgy eote pazthor Istwant velle | Danchy Leorincz . vallya eozze akattak az parazt emberteol kapott Baka Ferencz el egy lanchos botot es Awal eoteotte [Kv; TJk V/1. 250, 253] ✱ *~ emelcső. 1656:* A hid vegeröl nilik az var kapuiara egy eoregh vas csapokon forgo vas abronczos vas serpenieös kapu . Ezen eoregh kapun vagyon egy ayto Ezen kis aytora vagyon egy vas csapos serpenjeos lanczos emelczo, ket darab töldgyfabol 's deszkabol csinalt [Fog.; UF II, 94] ✱ *~fedél. 1730:* égy kis Csupor lánczos fedéllel belöll arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *~ fék. 1630:* 8 Rezes kantar 8 forint erö f — d. 24. 14 Lanczos fek 8 forint érö f — d. 24 [Kv; Szám. 18b/IV. 97]. *1687 k.:* Szij szerszanokrol (!) .. Egy Czapaféktől f —//15 .. Egy Lánczos féktol f —//11 1/2 [Mv; MvRKLev. Vect. 13] ✱ *~ fékű. 1595:* Zoch Mihaly Wram Atta Hozzütthoi Istúa(n) ala hatas Nyerget és Lantzos feküt, Mikoro(n) Azzonyúnk ö fge dolgaban Iarna [Kv; Szám. 6/XVIIa. 147 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ golyóbis. 1667:* Lánczos golyobisok nro. 88. Rudas vas golyobisok nro. 16 [Fog.; UF II, 338]. *1685 e.:* Szāsz sebesen vadnak . Rosz bokor hamok Nro 3. Lanczos golyobis Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18] ✱ *~ hordószorító vasabroncs. 1832:* Egy Lantzos Hordo szorito vas abrants kultsával együtt [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *~ horog. 1745:* vagjon egy jó öreg hidas hozzá való ket hoszszabb 's egy kurtább lántzas horgaival edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *~ kaptány. 1753:* Egy nagy Lántzos Kaptany N 1 [uo.; i.h.] ✱ *~ karika. 1673:* Az hámor ház az verő nyele fából való mellyen két lánczos karika, az véginnis vas karika és szegh [CsVh 42] ✱ *~ kése. 1807:* egy pár késefa hám lántzos késével együtt [HSzj *fék* al.] ✱ *~ köpü. 1851:* jó kökút ... a' kút gém is tölgyfa ... fenyő kút ostor, felső végén lánczos küpüvel, alsó végén küpüs vas horoggal [Erdőszt-György MT; TSb 34] ✱ *~ kötőfék. 1620:* Bagaria sziy szerszamokrul es egieb Geöreögh Marhakrul ... Egy lanczos keöteö fektul f —/1 [Kv; KvLt II/69 VectTr 18–9]. *1628:* Egy lanczos kötö fek agyastul [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.12] ✱ *~ medence. 1681:* Egy lánczos onazott medenczét no 1 [UtI] ✱ *~ nyűg. 1656:* harom gyermeklo vagjon mindeniknek 3 keöteöfekek, 3 oldal vas lanczos nyügh [UF II, 142] ✱ *~ orrodzojú portai kantár. 1740:* Egy ezüst aranyos Pléhekkel rakott fityegös homlok elöjü és Torka allyu, ugj lántzos orrodzojú Portai Kantár [Ne; Told. 19] ✱ *~ retesz. 1676:* egy régi festett, béllet ayto, vas be vonojaval es lanczos retezivel edgyütt [Fog.; UF II, 730]. *1681:* Vár emelcsős kapuja Temerdek Lánczos retez az hidon Nro 2 Ehez ā kapu fél kőben retez fö Nro 2 [Vh; VhU 508] ✱ *~ szeg. 1667:* Tengely végiben valo lánczos szegek nro. 26 [Fog.; UF II, 340]. *1687:* Egy vasas béres szekeret, vasas lőcseivel, es lánczos szegeivel, két pengő karikáival [Déva; Szer.]. *1745:* Rud orrára való marok-vas melly most tsináltatott 3. lantzos szegeivel nro 3 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1753:* Béres Joszip szekeri(ne)k ... Rud végin valo marok vas hatlo lantzos szeggel edgjütt [Mezőzáh AF; i.h.] ✱ *~ szijukötőfék. 1830:* Egy lánczos szijju kötőfék 40 xr [HSzj *kötőfék* al.] ✱ *~ tolóablak. 1656:* Ezen pincze torkara nilik az var piaczarol egy reghi felszer ... ayto, melinek reteze retezfeje lakattia kolcza tollio kis lanczos ablakaval retezeuel retezfejevel vas pantiaval együth [UF II, 115] ✱ *~ zabola. 1699:* Egy nagy regi lanczos zabola [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ *~ zár. 1697:* Az Borbereki Ház Az Utzárol be járo kapu .. vagyon Kis ajtajával, es lántzos lakatos Zárjával [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1] ✱ *~ zörgőpálca. 1652:* Egy czirkalom(na)k valo lanczos zergő palcza [Görgény MT; Törzs] ✱ *vízeresztő ~ tábla. 1781:* bár már . . ezen molnárok emberei volnának. víz eresztő lantzas Tábláit fel tsinálni[a] [Mihálcfva AF; EsztMk. — [a]A malom zsilipjének].

2. ékszerláncos; cu lănţişor; mit Schmuckketten. *1560:* Egy Nagy wont Ezusth Eő lanchos aranias [JHb QQ Temeswary Ianos reg.]. *1627:* Egy párta Eő Lanczos gombos .. tt. f. 49 d. 7 [Kv; RDL I. 132].

Szk: *~ öv. 1677:* Árkosi Istvánné Aszszonyom ... hagyott Miskólczi Jstvánnál ... egy lánczos övet [Kv; RDL I. 155b]. *1704:* Egy forgáts fejér hármas lantzos Eov [Kv; Pk 6] ✱ *~ pártaöv. 1652/1655:* Egy Lánczos Uy forma párta öv, az Lanczàn egy mak. merőn aranyas ... vöttem fl. 58 [Kv; CartTr II. 875 Csepreghi T. Mihály nyil.] ✱ *~ pikkely. 1777:* A Testvérem engede nékem ... egy arany Medájt .. egy rendbéli apro mentére valo Ezüst Gomb hozzá valo lántzos Pikkellyekkel [RLt Sombori Klára és László osztozó lev.].

3. *~ formában* láncszerűen; în formă de lanţ; kettenförmig. *1768:* Vékony pántlikás Asztalkeszkenő ket Tútzett. Lántzos formában Szött vékony Asztalkeszkenyo Négy Tútzett [Császári SzD; WassLt].

4. szitk-ban; în înjurături; in Verwünschung: ~ *adta. 1744:* Làttuk hogy Eltető Ferentz Vra(m) verte meg Mòldován Kratsunt, 's szitta lántzos attával káromlotta [Szentegyed SzD; WassLt]. *1771:* Az Aszszonyok kőzzül attával káromkodni Tuzes attával Lantzas attával szitkozodni Bányai Györgynét sokszor hallottam [Dés; DLt 321. 15a Maria Szabo de Szék cons. nb Francisci Imbrefi alias Szöts (44) vall.] ✱ ~ *kurva. 1632:* ez az Giörgi Deak utannunk iött Cziak hallam hogi az Azzony megh Siualkodek az hatam meget es monda iaj lanczos kurva mit csiped az seggemet [Mv; MvLt 290. 95b] ✱ ~ *kutya teremtette. 1771:* En a szörnyű káromkodok kőzül ezeket tudom a kik Ördög, Diszno, Lánczos Kutya Teremtettével szoktak káromkodni, s káromkodtak fülöm hallottára, kivált Zilahi István Uram [Dés; DLt 321. 5a Al. Huszár (30) vall.] ✱ ~ *mennykő teremtette. 1728:* hozza csaptatá Sorban Mihok az puskat illyen szoval Lántzos menkő teremtette [Altorja Hsz; HSzjP Rudulj Bokorné Kapitan Borbara (25) vall.]. *1771:* akkor szort el anyi Lanczos Menkö örddög Teremtettet hogy az földnek nehéz volt tartani [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (67) ns vall.] ✱ ~ *teremtette. 1749:* Damokos uramot láttuk hogy kardot huzot volt . eo Nga Béressire, s egjszer meg is szidta Lánczos Teremtetével [Balavásár KK; Ks 15 LXXVIII. 17]. *1771:* a Piaczonis elégszer hallottam, hogy káromkodot[a] Lantzos Teremtettével [Dés; DLt 321. 41b Catharina Fulop cons. nob. Antonii Stikler vall. — [a]Szabo Ferkőné]. *1803:* Lántzos teremtettét, a' Hegy hegygyel nem, de az ember emberrel tanálkozik [Berekesztúr MT; Berz. 3. F. 5. B. 1] ✱ *forgós ~ teremtette. 1771:* Mészáros Fogarasi László mostani szolgájátis . . forgos Lántzos Terentettével szitkozodni hallottam [Dés; DLt 321. 14b] ✱ *ördög ~ adta. 1742:* Ördög lánczos atták ugy mennyetek az Plebanosra[a], hogy meg veretlek és az Ispotálybul ki tsapatlak benneteket [Kv; AggmLt C. 12. — [a]Panaszkodni] ✱ *ördög ~ teremtette. 1763:* minden ok nélkül vélem háborgott, szidott, mocskolt, örddög, Lánczos, Hóhér Teremptettével, attával káromlott [Sár.] ✱ *tüzes ~ (mennykő)-teremtette. 1729:* ördög koma, kutya koma Tüzes lobogos, lánczos Menykő Teremtettével és attával káromkodott [Dés; Jk]. *1762:* Kaffai János a Hegedüst az ott tánczolo Inasoktol el akarja vala venni ... nem hagyok; tűzes Lánczos teremtettével őszve szida bennűnket, s rutul gazolkodék [Geges MT; IB. Mart.Molnár (18) jb vall.].

láncoz láncra veret; a lega cu lanţ, a pune în lanţuri; anketten, in Ketten schlagen/legen. *1786:* Groff Thoroczkai Sigmond Ur eö Naga . lántzozza s kalodazza Szegény Embereit [Torockó; TLev. 4/13. 23].

láncozás hurkolás, láncolás; tighel în lanţ; Ketten/Maschenstich. *1805:* 7 1/2 Loth Ezüst skofium Láncozás [Mv; Told. 74]. *1807:* 9 3/4 Lot Skofium Lántzazás [Mv; Berz. 7. 69].

láncozat függőlánc; lănţişor; Hängekette(n). *1849:* Vagyan . Groff Nö ö Nagytsága szabájába, — égy igen diszletes lántzazaton a' palata közepén függö aranyazatt Luszter — mellyen öt felöl lehet gyértyákat tartani [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

láncozott szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *vasing* páncéling; cămaşă de zale, platoşă; Panzerhemd. *1849:* Egy vas lántzozatt ing ... 2. spádé Egy Buzdogány [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

láncoztat láncra veret; a ordona să fie încătuşat; in Ketten legen/schlagen lassen. *1598:* az kit ot kaphatot, megh foga lanchoztata [Pálfva Cs; BálLt 81].

láncöv kb. láncszerű fém-öv; brîu de metal în formă de lanţ; kettenartiger Metallgürtel. **Szk:** *dióbeles ~. 1723:* Vagyon öt sing — s — három fertály és egy perczentés — ezüst aranyas dió beles Lántz öv [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *forgács ~. 1706:* Forgáts lancz övek szkofiomos öltözötök [WassLt]. *1725:* Vett volt eo kglme zálogképpen Két Arány Lánczott, Egj Forgács, Ezüstböl valo Lancz Eövet [Kv; Pk 7].

láncszem 1. verigă; ochi de lanţ; Kettenglied/ring. *1587:* forraztattam . Egy Lancz zemeth az Chykolttyohoz d. 2 | Az zekerheoz chynaltattam egy chykolttyot es harom Lancz zemeth Andras kowachyal d. 10 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2-3 Zabo György isp. m. kezével]. *1596:* Lakatos Balint ... Az keozep vcza kapunal valo rostelt vyolagh zegezte fel az partazasra, es lanczot chinalt az rostelira, es az retezeket 2. lancz zemre chinalta [Kv; i.h. 6/XXIX. 71 Bachi Tamas sp kezével]. *1656:* vagyon 3 lancz szemeken függö rud tarto eoregh vas karika nro. 2 kereztül bene fenjeö rud [UF II, 127]. *1694:* Vagjon ... vas sarkako(n), pántoko(n) forgó, kilencz láncz szemekből álló retezes, retez fejes, fa hevederes fél-szer paraszt Ajtó [Borberek AF; BfR]. *1750:* Egy merö vasbol állo tsatló lántz négj lantz szemből s egj karikabol álló [Esztény SzD; Told. 25]. *1763:* (Hozott) egy nagy Sikotyut öt lántz szemével [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 22–3 Bába Györgye (36) zs vall.]. *1779:* Tsináltom egj Tsatlo szeget, 6 Lántz szemel edjüt, a' magam vassambol. xr. 15 [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov.m.kezével]. *1780:* A Béreseknek két lántzszemet és égy peretzet tsináltam 9 Dr [Gyalakuta MT; GyL].

Szk: *záró ~. 1833:* a Píntzébe talááltatnak Edgy Nyári Fa rostéljos Hűlő ajto, két záro lántz szemmel és két vas Sárkakkal [Szentanna MT; MvLev. 8].

Sz. *1679:* mint az lánczszemek szoktak egymástúl függeni, úgy függ az mi dolgunk egymástúl, kiváltképpen in negotio religionis [TML VII, 173 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

2. arany-láncszem; verigă de aur, ochi de lănţişor; goldener Kettenring. *1781:* Diobeles Arany Lántz két rend, mellyben vagyon Száz Őtven három Lántz szem, nyom Őtven kilentz Aranyot [Nsz; Told. 3].

3. *átv* kapocs; verigă; Kettenglied, Heftel. *1823–1830:* Ó! de borzasztó nézés volt reggel, midőn a grófné s gyermekei felébredvén, megtudták a gróf halálát! Egy csoport még neveletlen gyermekek egy gyenge anyára maradva rettenetes sírások közt panaszkodtak a vesztésen, a nagyobb és értelmesebbek panaszolkodtak, hogy elszakadt a láncszem, mely őket függésben tartotta [FogE 157].

láncszemes (prevăzut) cu verigă; mit Kettenglied/ring versehen. *1752:* (A szekér) Rud végiben marok vas és Lántz Szemes hatlo Szeg vagyon [BfN 30/61].

láncszemezik láncszemmel játszik; a se juca cu verigi; mit Kettengliedern/ringen spielen. *1823–1830:* Ide[a] szokott volt a kollégium szerdán—szombaton délután zászlókkal dobokkal recreatióra kijárni és két órától hat-hét óráig labdázni s egyebet is játszani, különösen lánczszemezni, melyből a kovács cigányoknak, hasznuk volt, mert akármennyi láncszemet csináltak, a gyerekek mind megvették [FogE 105. — [a]A mv-i Cigánymezőre].

láncú szk-ban; în contrucţii; in Wortkonstruktion: *öt szem ~* ötszemű láncos; cu un lanţ format din cinci verigi; aus fünf Kettenringen bestehend. *1827:* Találtatik[a] egy őt szem Lántzu Késaja fais [Koronka MT; Told. 34. — [a]Az istállóban].

láncvég capăt de lănţişor; Kettenende. *1849:* Vagyon égy mettzett üveg Luszterhez három réz lántzatskákon igen ékes rézből készitett három férjfi fők a' lántz vegeken [Somkerék SzD; Ks 73/55].

landalis szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~t jár* kb. járja a bolondját, fölösleges dolgokat csinál; a face lucruri inutile; sein Rappel ist über ihn gekommen. *1813:* tsudálatoson esik nékem, hogy én az igyekezetemér tsak ezt hallom, hogy ne járjak landerist: ez a Szokatlan tántz, nem az en Caracteremhez valo en miholta haza jöttem, meg nem epithettem Somjora az Istálot meltoztatik Ngod meg látni, hogy én Istalot és Házat epittek, Somjora, nem pedig landalist járok [Perecsen Sz; IB. Botos Peter gr. Korda Annához].

A szk alapjel-e a n. *Ländler* néptánc nevével függ össze.

landau-cséza hintófajta; landou; Landauer. *1752:* Egy zöld Posztós Landau Cséza hozzá való egész készületivel [Marossztkirály AF; Told. 19].

land-dragonyos törvény kb. lovas katona megváltás; răscumpărare pentru dragoni; Dragonerablösung. *1851:* Dobokai birtokos Hodor Károly által 1850-ben és 1851-ben bé fizetett Adók mennyisége és mineműségérőli Kimutatás ... Forspont Adóban 52 xr ... Házaim numerizálása 48 xr ... Landdragonyas és Stempel törvény 8 xr Fő adó 1 f 15 xr [BetLt 1].

landgráf tartománygróf; conte, landgraf; Landgraf. *1823–1830:* Kassel a Hessen-Kassel-i Landgrafnak, most elektornak rezidenciás városa Göttingához csak 5 német mértföld [FogE 247].

landis 1. londoni posztó; postav englezesc; Londoner Tuch. **A.** *1683:* Kis Kozma nevű Gőrőgtől vévén . . Három veg Landist in f 81 végit huszon het forintb(an) Harom sing Angliat singit f 4//50 ... hozattunk Teczin Fajlandist ull. 21 ... Két veg Landist .. edgyik kék, másik veres. vegit in Fl. 26 [UtI]. *1736:* az köntösnek való angliai, fajlandis, landis kétszer ványolt posztó [MetTr 319].
B. *1584:* Giolchot Ballal Barsonth Weggel Londist és egieb fęle olaz posztot mindent veggel[a] [Kv; KvLt Vegyes III/4. — [a]Adjanak]. *1620:* Egy fel Vegh Longistul (!) f 1/50 [Kv; KvLt II/60 VectTr 5]. *1658:* adtam ... 6 1/4 sing Londist singit f 2 d 10 [Kv; SLt FG. 15].
Szk: *fájn ~*. *1586:* Az oskola Mesternek egi Bellet sweget chinaltattam egi fertalj fain longist (!) veottemm —/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 42]. *1599:* Thot hazy Jstwan. Hozott Lengiel Orzagbol. Egy Veg. Fein Londist ... 2 [Kv; i.h. 8/XIV. 7 Hj] ✱ *kék ~*. *1670:* szabtak Dolmant Łaczkonnak kek Landis Bol [UtI] ✱ *közönséges ~*. *1736:* Volt sálya nevű posztó is, az is az uraknak való volt, köz nemeseknek volt az fajlandis, közönséges landis [MetTr 351] ✱ *szederjes ~*. *1687:* küldtünk Segesvári orás Janósnak négj sing szederjes Landist [UtI] ✱ *tengerszín ~*. *1683:* Egy vég Veres es egy veg Tenger szin Lándis vegit pro f 31 [UtI] ✱ *veres ~ → tengerszín ~* ✱ *zöld ~*. *1687:* vőttűk .. Egy vég Szűrke Remeket f 55//Egy vég zöld Landist in f. 25 [UtI].
2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: landisból való; (făcut) din postav; aus Londoner Tuch. **Szk:** *~ dolmány*. *1616:* Egj zeöld chionka vju mente roka hattal, bellet, Egj zederies londys uiselt kurta dolma(n) [Kv; RDL I. 101 Andr. Junck kezével]. *1622:* Egj zeöld londis hozszu dolman beczwltek f 7 [Kv; i.h. 119] ✱ *~ mente*. *1694:* Egy zöld landis fejer Barany borrel bellet mente vallora fl. 5 [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1739:* más egy viseltes landis bérlett mente [Torda; TJkT I. 165] ✱ *~ palást*. *1615:* Jutot Soffikanak ... Egj fekete londis palast f 10 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével] ✱ *~ szoknya*. *1673:* Szegöthünk egy szolgalo leant Igirtunk Eztendeigh valo fizetesében egy landis szokniat szeöldes veres selyem praemet az vallara az alyarais ugyan selyem praemet [Kv; ACJk 15b]. *XVIII. sz. eleje:* vagyon egy veres Landis szoknya viseltes [Kv; LLt Fasc. 71].

landisposztó 1. londoni posztó; postav englezesc; Londoner Tuch. *1657:* Vasarlottam .. hat sing landis postot feketet, singit f. 2 [Kv; ACJk 48b]. *1736:* fogadtam meg őregbik szolgálom(na)k Szőts Ersokot, kinek is fizetése lészen e' szerint: 1. Zöld mente a' Landis posztóból tiszteségesen rokával prémezve, uj barány börrel bérelve[a] [ArJk 33. — [a]Folyt. a fels.].
Szk: *kék ~*. *1676:* Vas János feleségivel edgyűtt à Praedikállo Székre adtak négy sing kék landis posztot Isten ditsőségére Somosdra [MMatr. 84] ✱ *szederjes ~*. *1652:* adot masfel sing szederyes Landis posztot singit f. 2 [Kv; ACJk 50a].
2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: londoni posztóból való; (făcut) din postav englezesc; aus Londoner Tuch. **Szk:** *~ dolmány*. *1691:* Vinczi Marton Tálmosónk Conventiója ... Landis Posztó dolmánya Ezt(endőn)ként, no 1. Mentéje Azonbol 2[a] [UtI. — [a]Folyt. a fels.].

land-kocsis postakocsis; surugiu de poştalion; Postkutscher. *1751:* Peströl Kolosvárig az Nehéz időre és rosz gaz utra nézve probaltam Land Kocsist hogy menyiert hozna el es Szaz forintnál alább nem akarta fogadni [Kv; Ks 15. LVII. 28].

land-kucse postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1823–1830:* Januáriusnak 30-ikán reggeli 10 órakor indultunk ki Bécsből a landkutschén, a vén hintót pedig Bécsben hagytuk [FogE 173].

landmájszter (városi céhhez tartozó) vidéki mester; meseriaş de la ţară (care face parte dintr-o breaslă orăşenească); (zur Stadtzunft gehöriger) ländlicher

Meister. *1810:* Bè allat A Betsületes Nems Cíba Millér Mihály Mind Land Majszter [Kv; KCJk]. *1833:* Gyenerális Czéh gyűlésűnk lévén. Egyenló akaratbol meg határozta az egész B:N: Czéh, hogy ha valamelly idegen mind Land Meisternek akarna állani tartozzék fizetni 25. fl [Kv; i.h. 22a]. *1845:* Orbán István . . magát Filialis Mesternek fel vétetni Kéri . . . mint a Czéh előtt esméretes . tőbb mestereknél szolgált legént Szász Fenesi Land Meisternek fél Czéhba állási dij fizetése mellet ezennel fel vészi oly moddal hogy Orbán István Mint Filialis Mester Inasokat szegődtethet Szabadithat . . . de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jőhet, mint Landmeister [Kv; ACProt. 12].

A városi céhhez tartozó vidéki mester jelleg a céhbe nem tartozó kontársággal szemben a vidéki mesternek törvényes működési lehetőséget biztosított.

landmarsall tábornagy; mareşal; Marschall. *1710 k.:* Gróf Traun Landmarschall beszéllett vélem sokat felőle [BÖn. 921].

land-milícia kb. határőrség; grăniceri; Grenzwache/schutz. *1762:* Tizenötezer land-milicia állíttatik most fel, melyben 12 ezer gyalog, 3 ezer huszár és dragonyos lesz [RettE 142].

lándorfejérvári nándorfejérvári, belgrádi; din Belgrad; Belgrader. *1710:* A fővezér[a] . . . fejit elütvén a bársony erszényben tevék, s a császárnak vivék, a bőrit penig testiről lenyúzván, gyapottal megtölték, s a lándorfejérvári kapuban felfüggeszték [CsH 175. — 1683-ra von. feljegyzés. — [a]Kara Musztafa].

landsaft tájkép; peisaj; Landschaft, Landschaftsbild. *1837:* Nagy aranyos rámáju Helvetziai Landsaftok | A Frantzia Abbé négy festett landschaftya [Szentbenedek SzD; Ks 88. 12].

landsaftos tájképes; cu peisaje; mit Landschaft. *1849:* Kék Landschaftos tanyér 17 darab [Széplak KK; SLt 17].

lándzsa lance; Lanze, Speer. *1631:* megh hatta az pasztornak hogy ha maszszor oda megyen rea More Laszlo, wsse altal az Lanczyaval [Abrudbánya; Törzs. Petrus Vayda (33) concivis vall.]. *1650:* mind az harmot ott kapa(m) mind attjastol, egy Lancziatis akor elveöm tülleök [Besenyő BN; Ks 41. B. 21]. *1667:* edgyik mindgyart egy lantsaval hozzam òklele, en ell vőm az lantsat tölle, maga el szalada [F.köhér MT; Told. la]. *1680:* Imreh Andras ugyűte az ládzával hogy mindgyarast el esek [Kilyén Hsz; BLt]. *1683:* az paraszt népek és béres szolgák semminémű vasból álló vagy vasas fegyvert (: az pakularoknak a lándzsa megengedtetvén :) . . semmiképpen ne viseljenek [EOE XVIII, 90 ogy-i végzés]. *1688:* az Varos szolgajara hatalmasul reajak tamadtanak Kardal, Lancsaval hozzajok vagdaltanak [Dés; Jk]. *1697:* ha el nem szaladunk vala mind ott őlnek vala meg, egj néhányat kőzűlűnk megis sebesitve(n), kit Láncsával kit vas villával [Szamosfva K; Ks 90]. *1711:* en se czigant se egyéb idegen embert fustellyokkal Lancsakkal nem latta(m) [Vadverem AF; JHb XXIX. 20]. *1766:* a' vejemet . . . egy Lántsával fel konzoltak a' Tot fiak [Koronka MT; Told. 3a]. *1849:* Néhai Cseh Ioseff Urat lántsájokkal . . . megölték [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: *horgas ~. 1775:* az mű ökrűnkön egj szép réz harang lántzal levén fel kötve valami Dalnaki Legények oda menvén nem tudák le venni, s egj horgas lántsa léven nállok azzal az ökör nyakát el akarta vágni a harangért [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71] ✱ *nyeles ~. 1667:* Nyeles láncsa nro. 2 [UF II, 335].

Ha. *1667:* lantsaval [F.köhér MT; Told. la]. *1668:* Lántsiácval [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1680:* lándzával [Kilyén Hsz; BLt]. *1761:* Láncsa [Pata K; IB. Nábrádj István lev.]. *1768:* Lántsát [Karácsonfva MT; Told. 3a] | Lántsák [Dés; Ks 84]. *1815:* Lántsát [Vécke MT; Told. 37]. *1830:* Lántsával [Szopor K; KLev.]. *1832:* Lántsát [Asz; Borb.].

lándzsacsattogás lándzsacsattanás; zgomotul lăncilor; Lanzengeklirre. *1753:* az Lántsa és bot tsattagást hallottam, vervén egj máshoz [Erdőalja KK; Ks 38. X. 11].

lándzsás I. *mn* **1.** lándzsával felfegyverzett; înarmat cu lance; mit Lanze ausgerüstet/bewaffnet. *1686:* Máte mihok . . rea mene az Kereszturi Mihaly ur(am) Béressére Láncsás kézzel hozza vagdala [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

2. *~ kapu'?' 1786:* Vagyon csűr, ágassaí jók, fedeleís alkalmas, kertelése níncsen hanem fejűl egy Láncsás kapu, ez is romladojába találtatott [uo.; i.h. 15. XX/18].

II. *fn* lándzsával felfegyverzett ember; lăncier; Lanzen/Speerträger. *1710:* jó láncsások lévén az oláhok, békivel feljövék velek együtt a házunkhoz [CsH 181. 1684-re von. feljegyzés]. *1849:* láttam Szemeimmel, hogy le verve a' lántsásoktol a' földön hever[a] [Héjasfva NK; CsZ. — [a]Cseh József].

lándzsásan lándzsával felfegyverkezve; înarmat cu lance; mit Lanze bewaffnet. *1849:* ott volt . Buksa Nenujis Lántsáson [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

lándzsázott lándzsával megsebzett; rănit cu lance; durch Lanze verwundet. *1849:* a szegény el rongált Lántszázott vérbe feresztett Urfinak[a] élete meg maradásához tsak a vala szerentséje hogy Ujszekelról valami Lovas magyarok jöttek lefelé és azok visza üldözték[b] [Héjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lörinczi Istvánné (45) vall. — [a]Cseh Sándornak. [b]A támadókat].

láng 1. flacără; Flamme. *1584:* Zaz Mihalne vallia Az paytanal az kis hazbol lobbant ky Az Langh [Kv; TJk IV/1. 209]. *1600:* Reody Martonne Anna azzonny vallya Semmith Abban Nem thwd minth esseth az giuladasa Zilagy Jstwan hazanak hanem az Ablakan tekintett ky az ropogasra es mingyarast az eo hazakra Ieott Altal az langh [Kv; TJk VI/1. 452]. *1644:* Egj Ember Magassagniera megie(n) vala ki a langh az Nagy Miklos kemenie(n) [Mv; MvLt 291. 432]. *1678-1683:* tőzben langhban fűstelgő edes hazank fele, sok sep Magiar es Nemet haddal fordulank [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1718:* Lattaké nagy tűzét az hazb(an), vagy lángot az kűrtö torkán honnan gondolhato volna belső tüztűl gyűlt (!) meg a ház? [H; JHb vk]. *1719:* Az Pestisről Minden nap az lako Házakot meg kell füstűlni . . . hogy az meg veszett Aërt az láng Corigallya [Ks 54. 84 Medica

instr.]. *1817:* a Lang a földönnis tsavargatt a szörnyü Nagy Szél miatt [Torda; KvAkKt Mss 363]. *1841:* kevéssé tavulatska, égyszer tsak látom hogy a' földből hirtelen kék lang jönn fel [K; KLev.].

Szk: *~ban vagyon. 1658:* Elmenvén találtuk az tatár chámot Tordán innet az túri oldalban táborban ... mindenfelől, valahova nézhettünk, tűzben, lángban lévén az faluk [Kv; KvE 176 LJ]. *1817:* egy fél minutum alatt az egészsz Sor[a] Langba volt [Torda; KvAkKt Mss 363. — [a]Ház] ✱ *a ~ felveti magát. 1629:* nem teolt harom fertali ora benne hogy fel vete az langh magat, ki futamank, hat az kemenynek az felseo Zegeletin gyült (!) ki [Kv; TJk VII/3. 105] ✱ *a ~ hömpölyög. 1817:* a Láng a földőn hömpőlyögni láttatott [Torda; KvAkKt Mss 363] ✱ *~ot vet* lángba borul. *1766:* jo fedéllel valo készült üveg ablakos Házára és kamarára, mely langot vetvén aztott megemésztette [HSzj *kamara* al.] *1776:* Azonnal a ház lángot vetett [RettE 369] ✱ *sebes ~gal ég. 1662:* az tűz az péntekhelyi házaknál . éjszaka érkezvén, olly rettenetes sebes lánggal ég vala, hogy annak sebes lángja az éjszakai setétségben annál inkább az eget verdekleni láttatnék [SKr 589] ✱ *tűzforma ~. 1762:* Tudgyaé, láttaé, hallottaé és kitöl a Tanu lmo Nemes Doboka Vármegyében, Gyekében ā Kereszt Domb nevű hellyen ... kik láttanak volna valami lobbanást, vagy tűz forma langot, mellyis vulgō penz kigyulásnak tartatik? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk].

2. tűzvész; incendiu, foc; Feuerbrand/sbrunst. *1811:* Vagyon égy Ház, szegén a' ki-menő köznek Ennek a' nagy Égés emlékezetére E Pár verset irom szemőldökére Arokallyát a Láng MInD porrá égette, És Gróf Bethlen János hellyre épitette [ÁrE 28].

3. *átv* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ba boríthatja a hazát* kb. felzendítheti az egész hazát; a putea răscula toată ţara; das ganze Vaterland erheben können. *1849 u.:* Midön Berzenczei székely nagy gyűlést hirdetett, mind nekem, mind többi társaimnak vélekedése az volt, hogy gr. Miko[a] ... tiltsa be a székely gyülést, melynek megtartása a hazát lángba boríthatja [EM XLIX, 648 Zeyk Károly kezével. — [a]Gr. Mikó Imre] ✱ *~ot vet* lángba borul; a izbucni în flăcări; in Flammen geraten, aufflammen. *1581:* Megh ertettek eo kegmek ... az Biro vram panazzat ... azon ky esset Byro vra(m) zemelie(n) Lattiak eo kegmek hogy ez oly Incendiu(m) es oly twz kit olayal ne(m) kel oltany hane(m) Menne hamareb lehet Ennek eleyt kellie(n) venny hogy erót ne vegien es langot ne wesse(n) [Kv; TanJk V/3. 240b]. *1657:* mátkámhoz járásomnak praetextusával tractál vala az fejedelem az Kassán innen akkor élt evangelicus urakkal jüvendő hadakozás felől, mely azután későre vete lángot [KemÖn. 152].

4. *1710 k.:* Hová legyek el, édes Istenem! eközött az öt oroszlán között, aki engem sebes lánggal környülvett. Első a sátán. Második az engemet ifjúságomtól fogva vallásomért gyülölő klérus Harmadik az én ellenem hamis vádokkal felgerjesztetett király . Negyedik Rabutin. Ötödik az én boldogtalan atyámfiaitól ... kimondatott halálos sententia az én fejemre [BIm. 1004].

5. a liszt legjava; făină extrafină; Kernmehl. *1597:* Swtedtem ket belest es fankokot. Az eleby fel irt feyr lisztbwl czák az derczeie Maradot az langiat ki wodtek az el keołt [Kv; Szám. 7/XIV. 65 Th. Masass sp kezével]. *1603:* Takachy Janos ... vallia ... minden heten hozot a' molnar ketzer ketzer liztet haza swteot az felesege inkab minden heten ketczer, annakis chak a' langat veotte ky az Derczeiet penigh itben attak el [Kv; TJk VI/1. 640]. *1740:* ott örlöttem a kerdőb(en) forgo Malomb(an) haricskát, a Molnárné a mérczét ragadván a Malomházb(an) ki fut, és az én lisztem(ne)k a lángjából meg meriti és bé viszi a kamarába [Papolc Hsz; SzentkGy Temerdek Andrásné Kata (24) jb vall.].

langausz táncfajta; un fel de dans; Art Gesellschaftstanz, Langaus. *1823-1830:* Vacsora után bálba mentünk .. A felső házban volt a nemesebb bál, hol minuettet, waltzert és langaust táncoltak, ki ahogy tudta, úgy [FogE 174].

lángeszű lángelméjű, zseniális; genial; genial. *1854:* gróf Széchenyi sebes villám eszü és oly talpraesett észrevételei, hogy a lángeszű férfiu már akkor is kiismerhető vala [ÚjfE 74].

lángfogó szikrafogó; paraflacără; Funkenfänger. *1585:* Az kemenczet hogy meg Chinaltak Az Malomba fizetem f. — d. 16. Esmet veottem kachlat es Lang fogot p(ro) f — d. 28 [Kv; Szám. 3/XXI. 4–5]. *1586:* Az por teoreo malom haznal valo zobaban Czinaltattam egi kemenchiet Az kemenchie Aaiaban es az lang fogoban veottem ket vasat, teszen —/16 [Kv; i.h. 3/XXIV. 34]. *1597:* fizettem egi Lang fogoert . f d 15 [Kv; i.h. 7/XII. 33 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1666:* Ez kemenczében czynáltattunk 3 darab vasat, edgyiket a kályhák alá, másikat azon vas alá, harmadikat az langh fogo alá, adtunk teolle az Czigánnak f — d 13 [Kv; SzCLev.]. *1755:* vagyon egy régi festett közönséges Apro kályhákbol rakott kementze, lang fogoval edjütt [Ludesd H; BK sub nro. 1020 Naláczi conscr.].

Szk: *~ (tégla)kemence. 1813:* egy más mellett két sűtő Kementze Téglából ki rakva . és ezek elött egy hoszszu vas pántra rakott Lang fogó Tégla Kementze [Koronka MT; Told. 18]. *1827:* A Láng fogo Kementze Téglából ujolag rakatott vas rudra, egy más vas rudda! p(e)d(i)g a' kőzepen a Fiok gerendához fel vagyon kaptsolva [uo.; i.h. 34].

lángocska flăcăruie, flacără mică; Fünkchen. *1710 k.:* A tűz megszámlálhatatlan szikráknak, lángocskáknak és a világosságnak véghetetlen, megfoghatatlan sok apró részecskéinek a napban öszvefoglaltatott golyóbisa [BÖn. 448].

lángol lángot vetve ég; a arde cu flăcări; flammen, lodern. *1626/1770 k.:* Kalanak kezekben[a] kik tűzel langalnak [ItK 1931. 82 Fiátfalvi György pokolbeli látomása. — [a]A pokolra vetett részegek kezében].

lángoló 1. égő; încins, care arde cu flăcări; flammend, lodernd. *1585:* Anna Vas Georgne zolgaloia Val Eleob zitta megh Biro Mihalne Tapazto Istuant . egy mast kezzel tazigaltak Az Azzony ... vrais be Jűta es ereossen verę egy Langalo wzeoggel [Kv; TJk IV/1. 537].

2. *~ tűz* **a.** tűzláng; flacără; Flamme. *1719:* Az Pestisről ... Minden nap az lako Házakot meg kell füstűlni, lángoló Tüzzel, apron vagdalt faragott fenyő Tővis-

set vagy apron darabolt s meg hasogatott Kőris fát jo aszszut ... meg lyuggatott Serpenyőben vagy Vas melegittőben kell rakni, meg gyujtani es Szellyel hordozni az Hazban migh elegh [Ks 54. 84 Medica instr.]. — **b.** *átv* emésztő tűz; foc mistuitor; vernichtender Brand. *1662:* Már az ezerhatszázhatvanadik esztendő következett vala, melly a felsőnél annyival inkább siralmasabb vala, hogy amelly sok gonosz és veszedelmes dolgok tüzének rakásfái a hazában nagyobb-nagyobb rakásokra neveltettek volna, ebben immár azok annyival sebesebb és veszedelmesebb lángoló tűzzel égnének meg, az egész keresztyénségnek ... nyilvánvaló nagy kárával [SKr 528].

3. '?' **Hn.** *1713:* az Langolo Szélben (sz). az Langolo mellett (sz) [Sárd AF; EHA].

lángos I. *mn* **1.** ~ *teremtette* kb. a kutyafáját!; ei, drăcia dracului; potztausend!, hundsdonnerwetter! *1749:* az Inctus hogy ejg gazda ember házánál tüzet a' pipajaba nem adta(na)k, ottanis irtoztato J(ste)n ellen valo káromkodást vitt végben, ugj mint: langos millongos (!) menkö kutya teremtette [Torda; TJkT III. 264].

2. '?' **Szn.** *1614:* Langos Tamas zs [Malomfva U; BethU 140] | Langos Gergely senex lib. [Muzsna U; i.h. 121] | Langos Janos jb [Vágás U; i.h. 156]. *1815:* Langos Josi inas apja Langos Antal [Kv; CsizmCJk I. 262b].

II. *fn* **1.** lepényfajta; un fel de plăcintă; Flammenkuchen, Fladen. *1786:* mig ... Aszonya vélle a' Sűtő házban sűttetett, mindenkor hozott a' Szállásomra Rós Theresiának egy egy nagy Langost [K; KLev.].

2. '?' **Hn.** *1646:* egy Nagy Langos neuw tilalmas Erdeo [Királyfva K; EHA].

langosan ingerülten; iritat, enervat; gereizt. *1779:* a vén Váradi .. igen nyelves ember volt ... Váradi meg szollitván az Urat[a] mondotta Ntsgod tsak halgat s nem is tudja Ntsgod hogy Felfalun[b] mit dolgoznak Ntsgod ellen De az aszszony[c] erre Váradínak nagy langason tsak ezt felelé elég tágos az Ut és annyi felé a Fűlem mellett mind el is bocsátom arra semmít sem hajtok [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsina (61) vall. — [a]Br. Kemény Zsigmondot. [b]MT. [c]Br. Kemény Zsigmondné Bethlen Ágnes].

lángozó *szitk. 1773:* igen szokásos szitkai vadnak ugy mint Lángazo Milliom etc. teremtette [Burjánosóbuda K; KLev.].

lángozós *szitk. 1762:* Az Inquisitoria Relatoria fel olvastatván világoson ki jö Váradi Szabo Pálnak nyilván lett káromkodása .. midön elsöbenis irtoztato, s embert rettentö, mind I(ste)n, Religio, mind Nmes Várasunk Hadnagja ellen kutya, menkö, langazos teremptettével szidkozodni karonkodni sokaknak hallottára batorkodot [Torda; TJkT V. 113].

lángpor gyújtó-puskapor; praf de puşcă; Zündpulver. *1665:* vagyon egy boltasos por haz, meljben vagjon por ez szerint: Algju por in tonnis no. 36 centenar. 39 libr. 30 ... Puskahoz valo apro por ton 15 centenar. 6 Gyujto auuagj lang por centenar. 1 [UF II, 310].

lángszín tűzpiros szín; roşu aprins/ca focul; feuerrot. *1589:* Langh zyn dupla taffota ket darabba 8 sing ... f:12/80 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. *1696:* Paplan egj lang szin tafota, s egj közönséges Kilim [Kv; LLt Fasc. 146]. *1745:* Edgj Terczenella közepü, lang szin attlattz kerületü paplan [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1766:* Selyem Paplan, melynek a közepe Lang szin creditor, a körülete Zöld Tafata [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. *1780:* egy rendbéli gunyának valo lang szin Selyem matériát látott hogy vett belölle Cserei Uram [Bethlen SzD; BK. Maria Ersek (18) jb vall.]. *1782:* Langszin Creditorbol .. keszitett váll [A.balázsfva BN; LLt]. *1823-1830:* A zászló langszín selyem matéria, kereken arany paszománttal varrva [FogE 121]. *1836:* Egy langszin tafota kőntős [Kv; Pk 3].

Az összetétel előtagját a történeti és tájnyelvi adalékok tanúsága szerint országosan *lang*-nak is ejtették. CzF ezt írja: „Eredetileg rövid *lang*, mint Erdélyben csaknem általán, s némely származékát Magyarország vidékein is használják" L. még erre: MTsz.

Szk: ~*t játszó. 1842:* Egy láng színt játtzó selyem szövet [Szucság K; RAk 65].

lángszínű tűzpiros; roşu aprins/ca focul; feuerrot. *1787:* Egy Langszinü Sellyem creditor szoknya [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 2]. *1812:* 1. lang szinü selyem Ruha [DLt 602 nyomt. kl].

lángszorító suber lángszabályozó tolózár; şuber pentru reglarea flăcării; Flammen regulierender Schieber. *1852:* Egy nagy Plattenes Kementzéhez ... Egy Lang Szoritto Suber 13//hoszu 14//szeles [Kv; SLt Vegyes perir.].

lanka I. *fn* **1.** lejtős oldal; coastă de deal; Abhang. **Hn.** *1648/1768:* Lonka nevű Rét (k) [Gombás AF; EHA]. *1842:* A Lankán (sz) [M.kapud AF; EHA].

2. gyümölcsös; livadă; Obstgarten. *1839:* A' Lankán (sz). Az Apai Lankán a' kaszállók [Aranyosmeggyes Szt; MkG].

II. *mn* ~*bb féle* enyhén keskenyedő (palack); (butelie) care se strîmtează uşor; leicht schmäler werdend(e Flasche/Buttel). *1847:* Másodlöketésenn keresztűl ment pe'sgök viz-közé helyezése .. rakva van az első évi készitmény lankább féle 30 p(alack) . ugyanaféle pe'sgő élénkebbjéből 22 palack [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

lankad fárad; a se obosi; sich erlahmen, müde werden. *1811:* Nem lankad, sőt mentöl tovább a' menése Tüzesebb, nem botlik, bátor a lépése[a] [ÁrÉ 158. — [a]Gr. Bethlen János véleménye a ménesbe való jó lóról].

lankadozik 1. bágyadozik, pilledezik; a se moleşi; ermatten/lahmen. *1760:* (Barcsai Gergelyné Naláczi Sára) asztala meg volt terítve. De nem ülhete melléje, mert ebéd előtt lankadozni kezdvén, míg mellrevalóját róla lekapcsolták, meg is hala [RettE 112].

2. *átv* enyhülget; a se potoli treptat; mildern, nach und nach sanfter werden. *1782:* Urunk Bátyánk Tisztyének amovealtatasat kéri a Communitas remélvén azt hogy hellyében ollyan jönc, a ki mintt ennek előtte valok közzűl némellyekett sokakat Datumakkal corrumpalhatnak, és akkor mostan lankadozni kezdett hamisságokat el árosztanák [Thor. XX/4].

lankadtság bágyadtság; moleşeală, lîncezeală; Mattigkeit. *1662:* testének nagy lankadtságával lévén s ebédjét is, mint másszor, jóízűen meg nem ehetvén, Görgény vára hegye alatt fundamentumábul nem régen újonnan építtetett szép házaihoz sietett vala [SKr 291].

lankás I. *mn* lejtős; cu pantă lină; sanft abfallend. *1831:* Egy lankás oldalan a Fenyves közöt határ jelül a fel hány (!) földböl halom készittetett [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

II. *fn* lejtő; pantă, loc uşor înclinat; Hang. *1857 k.:* Somosd Termeketlen lankás [F.boldogasszonfva U; TSb 37].

lankásabban lejtősebben, enyhébben lejtve; lin, domol; abfallender. *1749:* az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása lészen az olta az Kűkűllő Vize Korod között is Lankásobban és nem olly Sebessen folj mint az Gát fel vettetése elott [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

lankásan lejtősen; lin, cu pantă lină; abfallend/steigend. *1837:* (Az) ut ... kezd megint lankásan hágni ugyan csak hápa-hupás helyen a' Széna Mezőben [Mv; MvLev. Utak, hidak cs. 5].

lankaszt *átv* hervaszt; a face să devină veşted/ofilit; welken, verzehren. *1751:* az Ur(na)k emésztő szele e virágot[a] érdekelni kezdvén mind addig lankasztá mig ... az I(sten)nek drága kertében a tőbb szép virágok kőzűl éppen ki szárasztá, énnekem meg keseredet Atyának el felejthetetlen bánatomra [Szászújfalu[b]; Told. 67]. — [a]A kisfiút. [b]Nem tudjuk azonosítani a négy ilyen nevű erdélyi település vmelyikével].

lant lăută; Laute, Leier. *1559:* Egy keonw Lanthoz walo [MNy X, 373]. *1572:* Kwty Antalne Anna ... vallia, hogy Ment volt Keomyes gërgnehez, talalt ket legent otth ... egyk az Keomies gërgh lantyat pengety [Kv; TJk III/3. 11]. *1585:* Barbely Janos ezt valia hogy latot sokat a ky oda mezaros marton hoz be ment ... al orchiasok, hegedöucl lanttal el efele korig öt Zöktek tanczoltak [Kv; TJk IV/1. 491]. *1636:* Az régi Pogányokot tudgyuk, hogy az friss vendegsęgekben, s-kazdag lakodalmokban, az hegedű, lant és egyéb kintorna mellett, az ö Isteniknek . . ditséretes viselt dolgaikot éneklették légyen [ÖGr Aj. 8]. *1714:* Clavicordium, hozza való requisitumokkal egjütt 25. — Egj ovit Lánt futraljb(an) fl. Hung. 7 [AH 57]. *1735:* Tokos hegedü egy Lantal edgyüt Sz. Benedek(en)[a] [Ks 66. 45. 17. — [a]SzD]. *1811:* Ha valaki hitte, én kétségbe hoztam. Hogy Apolló Isten tsak Lantyát pengette, 'S Azzal ama' hires Tróját építette [ÁrÉ 28].

lantol 1. járkál, jön-megy; a umbla de colo pînă colo; hin und hergehen, herumgehen. *1656:* én napestig étlenitlan imitt-amott járok, vigyázok az nagyságod szolgálatjában, gyalog lantolok, mint egyfele tórba (!) menő állat [RákDiplÖ 475 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból].

2. szédeleg; a se clătina pe picioare; taumeln. *1762:* osztán czak haza felé mendegeltem s lantoltam a rajtam tett űtessel [Hagymásbodon MT; Told. 48].

lantolás lantpengetés; cîntare din lăută; Lautenspiel/schlagen. *1572:* Eo k. ... vegeztek azt hogy ha valamely varossy Ember kinek Eoreoksege vagion ... az fele zertelenseget kialtast hegedwlest lantolast eyel Ideo vtan chelekednek Az wrzeok megh Ne fogiak hane(m) Inchek hogy hazahoz Takarodiek, Es regwel hyrre tegiek biro vramnak, Eo k. penig Azonnal hazahoz kwlgien es Minden Zemely valogatasnelkwl 10 ft(o)t Ereo zalogat hozassa [Kv; TanJk V/3. 58b].

lantorna 1. bendőhártya; membrană interioară; Innenhaut. *1583:* Az meisthernek attam Lonthornara d. 12. Jsmett az Ramaert attam Aztalas Janosnak tolle d. 16 [Kv; Szám. 3/IX. 8]. *1587:* az feredeo hasznal valo szobanak ablakait Boritatta(m) Lantornaual attam teolle —/29 [Kv; i.h. 3/XXX. 33 Seres István sp kezével]. *1589:* Az Tobias ablakat Biro vram akarattiabol Iwegh tanyerral chinaltatúk, attúnk attol Zeoch Janosnak f. 3 d. 10 ... Az wy hazban hogy hat ablakot lantornawal megh boritatúnk, attunk Meszaros Balintnenak f. — d. 55 [Kv; i.h. 4/IX. 17–8]. *1596:* chynaltattunk nyolcz ablak ramat ... d 50 Hogy azokat lontornawal meg boritottak fizettünk d 77 [Kv; i.h. 7/II. 33]. *1610:* Az Iffiak mely hazban eznek az Ablakara lantornat vetem pro d. 70 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1681:* Ezen házocska is boronábul lévén fel róva, vagyon raita egy fa ablak, ez lantornával borított rámát visel [CsVh 96]. *1694:* vagjon a' Molnár ház . Ablaki vannak hozza illendők nro 3: ket beszakadozott lantornaval borított; az harmadik puszta [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1741:* Az két házb(an) lantornábol rámára tsinyált ablak [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1824:* A' Molnári Ház ... ablakai puszták, csupán a' Kementze véginél lévő kis ablakon vagyon lantorna [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

CzF a cimszót így értelmezi: „Ökör vagy tehén bendőjéről levont és megszárasztott hártya, melyet Erdélyben, s Magyarország némely vidékein a szegényebbek lámpatok vagy ablaküveg helyett használnak."

2. (bendőhártyával borított) lámpás; lanternă (acoperită cu membrană interioară); (mit Innenhaut umdeckte) Laterne. *1581:* Az Eskolahoz valo Epites ... Veottünk esmeg 5 Lantornat p(ro) d. 32 ... veottem harangozonak ket Lantornat d. 8 [Kv; Szám. 3/IV 13–4]. *1584:* Esmeg az eskolaba az Comitasban a hol az gyermekek wlnek Chinaltatam 18 Lantornat attam teolle f. 1 [Kv; i.h. 3/XV. 11]. *1595:* A trombitasnak lontornat vettünk p(ro) f — d 8 [Kv; i.h. 6/XIII. 33]. *1621:* Az Toronibeli Erkeliekre 4 darab Lantornakat . . d. 20 [Kv; i.h. 15b/IV. 18]. *1679:* Lantornahoz valo Lámpás fa [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 74].

lantornaablak bendőhártyás ablak; fereastră cu membrană interioară; Fensterscheibe aus Innenhaut. *1734:* Vagjon ezen házban ... két hitván Lantorna ablak [Mezősztjakab TA; JHb X/9. 6]. *1753:* talaltatik az Béresek lakására készitetett egy kis házacska ... kétt lantarna ablakja ... az Háznak [Sajókersztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1792:* Első Fogado ... vagynak Lantorna ablakjai [Apahida K; RLt O. 2 Rettegi Zsigmond udvarházának leír.]. *1795:* ezen Háznak padlása vagyon hat darab Gerendákra rakatott, és helyheztettett Bükfa Deszkátskákbol; vagyon két Lontorna ablakai [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 9–10]. *1804:* Kimpián Gora

zsellér háza ... Két Lantarna Ablak melly rosz 6 Dr [Radnótfája MT; Born. G. IVa. 5]. *1817:* A Felső Molnár Ház, ágosakra épitetett veszszővel font oldalu, kivűl belől tapaszos ... 3 Lantorna ablakak világosittyák [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8]. *1829:* A bal kéz felől valo Szobán Van egy Lantorna Ablak [Csekelaka AF; KCsl 6].

lantorna-ablakocska bendőhártyás ablakocska; ferestruică cu membrană interioară; Fensterscheibchen aus Innenhaut. *1742:* (A háznak) két kis Lantorna ablakatskáji vas(na)k [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1761:* három Lantorna ablakotska az Házban [Kövesd NK; HG].

lantornalámpás bendőhártyás lámpás; lanternă acoperită cu membrană interioară; Laterne mit Innenhaut. *1699:* az nyári ház alatt levő Pinczében ... Lantorna Lámpás nro 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. *1747:* Lantorna lámpás [Borsa K; Told. 24]. *1787:* égy hitván Lantorna Lámpás Dr. 6 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 5].

lantornás bendőhártyás; cu membrană interioară; mit Innenhaut. *1656:* Ezen haznak 4 puszta ablaka, kettej kereszt fás az edgjike lantornas | Ezen haznak harom kereztfaj ablakaj ramasok lantornasok [Fog.; UF II, 162, 167]. *1676:* Az haznak vagyon két ablaka edgyike üveges az masika lantornas [uo.; i.h. 701]. *1681:* Szobája kő bóltos ... Onban foglalt, paraszt üveges nagi ablaka (: melynek hatodik fiokja Lantornas :) [Vh; VhU 520]. *1817:* A Molnár Ház mester gerendája ëgy oszloppal meg van támosztva .. Ablakai Lantornásak [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 10].

Szk: ~ *ablak*. *1585:* Az Also Tanachaz Tarhaza Ablakara Csinaltatta(m) egy Ramas Lantornas Ablakot [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a Gellien Imre sp kezével]. *1632:* Szamtarto ház ... Az pituarban egj seőuembeől font kemeny . . két lantornas ablaka [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. *1679:* Ezen Szobábul nyilo kamora . Lantornás kis ablaka nro 1 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 112]. *1681:* Drabant ház ... Hitvan lantornas ablaka 2 [Vh; VhU 506] ✱ ~ *ablakú*. *1656:* Az eötödik drabant hazra nilik egy parazt felszer vas sarkos panthos lantornas ablaku . ajto [Fog.; UF II, 96]. *1681:* fenyő boronákbúl fel rótt ... két paraszt lantornás ablaku . hámor eőrzeő ház [CsVh 89] ✱ ~ *lámpás*. *1638:* Vagyon azon allason ket uy lantornas la(m)pas [A.porumbák F; UF I, 658]. *1647:* Egy lantornas lampas [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1747:* a Tisztarto uram mostani lako Házában ... találtunk . Lantornás Lámpást Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 3] ✱ ~ *parasztablakocska*. *1681:* (A ház) oldalain vagyon két lantornás paraszt ablakocska [CsVh 95].

lantos I. *mn* lanton játszó; care cîntă din lăută; Laute spielend. *1625:* Az Vrunk eő Felge Vduarnepenek valo gazdalkodas ... Az Lo Tanitonak Hust lib. 3 ... Lantos gjermek(ne)k ... Vajatt [Kv; Szám. 16/XXXIV. 147–8]. *1657:* Az hintó ablakában ülve két igen fő lantos gyermekek cifra öltözetekben: egyik német, másik francia [KemÖn. 63].

Szn. *1558:* Lanthos Matthyasne [Kv; KvLt Vegyes I/26]. *1567:* Stephano Lantos [Kv; TJk III/1. 3]. *1568:* franc(iscus) lantos, Marta Lantos. Emericus Lanthos [Kv; i.h. 174, 188, 237]. *1573:* Lantos Janos [Kv; TJk III/3. 233]. *1584:* Lantos Georgne Ersebet [Kv; TJk IV/1. 218]. *1585:* Marta Lantos Ferenczne [Kv; i.h. 437]. *1614:* Lantos Balas jb. Lantos Matene jb [Betfva U; BethU 167]. *1631:* Lantos Janos [Kv; FazCJk 1613–1632. 8a]. *1665:* Lantos Imrene [Kv; Dica X. 35].

II. *fn* **1.** lăutar, lăutaş; Lauten/Leierspieler. *1582:* Zekeres Gyeorgy wizy az Bathory Jstwan hegedeosset lantosat Rakpatakaig ket lowan, fizettem eot mely feoldre f. 1/12 [Kv; Szám. 3/V. 47 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* Wyttek B.P Somborihoz Lantost hegedeost Philep Janost Georgy diakot ... Somborra[a] atta(m) f — d. 75 [Kv; i.h. 4/VI. 98 Stenzely Andras sp kezével. — [a]Nagyzsomborra (K)]. *1590:* 28 february ... wyttek el Bathory Boldisar Hegedosset Lantossat Tordara ... 4 Lowon fyzettem Varady Kuchis Janosnak f. 1 [Kv; i.h. 4/XV. 3]. *1593:* Kendy Sandor Menyekzeire .. kettelüereo Tamas 2 Loüa zekere vyzi Lonara[a] Az hegediseket, es Lonthosokatt f — d 50 [Kv; i.h. 5/XXIII. 156. — [a]SzD]. *1595:* Mondro Jakab vit Kendig hegedüseket, Lontossokat, Trombitast rez Dobost Azzonyúnk ö fge hagyasara ... f l d 12 1/2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 106 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Zentesi Jstuan haro(m) loan zekere(n) Vizi az Azzonjunk eo fel: Nemet Kis La(n)tossat betegen Varadig tt f 4/50 [Kv; i.h. 15b/IX. 166].

2. lantos-szobor; statuie de lăutar/lăutaş; Lautenspielerstatue. *1662:* minden szegleteken s az utak két felin is sok helyeken csudálatos csúfos mesterséges kőfaragásokkal való emberi formákban levő statuákat, állóképeket láthatna, hol hegedűst, hol citarást, lantost, dudást, trombitast s több efféléket [SKr 261 Lichtenstein herceg morvaországi díszkertjében].

lantosné lantos felesége; soţie de lăutar/lăutaş; Frau des Lautenspielers. *1585:* Keónch Georgy vallia ... Az zayt hallam Azt(is) megh esmerem hogy Lengielek volnanak Es az Lantosne kialtasatis igen hallom vala [Kv; TJk IV/1. 532].

lantszó lantjáték; cîntec de lăută; Lautenschlagen/spiel. *1571:* Panazolkodnak az vraim keozzwl sokan hogy vadnak kyk Eyel fegweres kezzel doro(n)gokal Iarnak Ala s fel kery azon eo K. biro vramat hogy kialtassa megh hogy senky Ideo vtan Neh Iaryon, sem penigh korchoman vchan hegedw lant Zo Ne hallassek Mert ha ky azt mywely megh fogassa eo K. es tegyek az kalickaba mynd Lantostwl hegedwsteol es egynap estigh otth legen [Kv; TanJk V/3. 38a].

lant-ujjú kb. puffos ujjú; cu mînecă bufantă; mit puffigen/bauschigen Ärmeln. *1633:* egy Merczin Barszoni (!) szoknia lant Vyo beöueön Arani peremmel egy feier viragos atlacz hozzu Vyo szoknia Arani peremes [Ks Vesselini Kata kel.]. *1668:* Egy feier Arany Viragos Atlacz Lant-ujju val Keskeny galonnal czifrazva [Mk Kapi György lelt. 2].

lanyha ellankadt/lanyhult; lîncezit, slăbit; ermattet/lahmt. *1855:* Széchenyi István és Károlyi György .. czéljaik előmozditására pár évvel ezelőtt[a] segitségül hivtak fel ..., hogy az országos és megyei gyűléseken a

lanyha hazafiságot dörgő hangom és nyersecske modorom által felrázván, az elpuhult nemzedéket az általok tervezett magasabb elhivatásra vezessem [ÚjfE 282–3 Wesselényi Miklós nyil. — [a]1836 előtt].

lap 1. penge széles oldala; lat, partea lată a unui instrument; flache Klinge. *1629:* latam az Varga fia hogy ugy wte az azonth farba de en nem tudhatam hertelen ha az lapiauale auuagy az eliuel az Baltanak [Kv; TJk VII/3. 94]. *1644:* Lattam azt hogj vstgjarto Istua(n) az szekercze lapiaval üte az szasz gyermeket ugi hiszem hogi az tomporajat talala [Mv; MvLt 291. 413b]. *1710 k.:* ha ki a vadászat reguláj és szólásoknak formái ellen vét valamit, a vadászat végén általfektetik a fogott vadon és széles jágerkés lapjával magok a fejedelmek egyet-kettőt ütnek csak gyengén az alfelére [BÖn. 572]. *1775:* igazé, hogy ezt a zelegéres Bajnokot a maga kardjának lapjával meg pallották .? [Peselnek Hsz; HSzjP].

2. papírlap, foaie de hîrtie; Papierblatt. *1879:* én nem is tudom, miért irkálok neked ennyit összevissza! Hiszen úgyis látjuk egymást nemsokára, s akkor jobban elbeszélgetjük, mint ahogy én firkálom erre a lapra [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. pagină; Seite. *1797:* a ki jártato levél 5 lapján szemünkb(en) öklödött a Pusztai Csere nevezet [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S. 96]. *1808:* (A föld) az itten közlött Határ Osztály Protocolluma 220 lapján 35 szám alatt szomszédolva találtatik [Fejér m.; DobLev. IV/916]. *1816:* Meg igazittatták általam az 100 Lapon a 3k rendb(en) Custos mellett oldal irással [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével] | meg visgáltatván az elsőbb három lapokon irott Számadás, az egésszen cassáltatott [Kv; ACSzám. 39]. *1818:* a Kereszteltekre nézve Fel kell tenni A Proto(colum) vagy Matriculanak paginajat, hogy hanyadik lapon van ki protoculalva? [Méra K; RAk 21]. *1827:* Rátzkövi Ur egy divisionalisnak edgyik Lapját mutatta hogy ezen föld egészszen Nánási Jus — tehát pretendállya [Mezőbánd MT; DobLev. V/1118. 1b].

4. folyóirat; revistă; Zeitschrift | újság; ziar; Zeitung. *1879:* Ágai[a] levelet írt ... Írja, hogy küldjek sűrűn az ő lapja számára [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Ágai Adolf, ekkor a Magyarország és a Nagyvilág folyóirat szerk-je]. *1887:* Gondoljon rám, a szegény redaktorra Ugye ír a lapomnak egy kedves dolgot? [i.h. 134 Benedek Elek Petelei Istvánhoz].

láp (vízinövényzet lepte) mocsár; mlaştină; Sumpf. *1630:* Kisztrin . erős város . egy felől mély lápok vagynak [HGN 4]. *1657:* másodnap virradva vötték eszekben az töröknek futását, egy egész hétig is az számtalan lápokon ölték, vadászták, fosztogatták őket, mint az harcon, tízannyi az lápokon veszvén bennek [KemÖn. 176]. *1662:* azon éjszaka annyira szélednének egynéhány mérföldön, és lápokra, vizes, sáros helyekre verődnének, hogy némellyek néhány hetek alatt is alig verekedhettek ki belőle [SKr 178].

Hn. *1715:* a Lápon (berek) [Aranyospolyán TA; EHA].

lapadál kiadja vkinek az útját, kiteszi vkinek a szűrét; a da afară pe cineva; jn loswerden/bekommen, jm den Laufpaß geben. *1752:* az el mult esztendőben feles gyermekek el halván . . volt gyanu hogy boszorkányok lőttek volna azon halott gyermekek közül mellyre nézve ezen Barna Kirila némelly hozza hasonlokkal azon ártatlan gyermekek(ne)k koporsojokat ki ásván, s fel nyitván azokat vagdolta, s sziveket meg égette etc. ... jo volna ha az Mlgs Urnakis ugy teczenék eotet Lapadálni [O.csesztve AF; Ks 83].

lapadatura szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *báránybőr* félredobott, értéktelen báránybőr; blană de miel lepădată/aruncată/fără valoare; wertloses Lammfell. *1838:* egy fekete ki készitett bárány bőr ... egy fejér, harom fekete lepedetura bárány bőrők [M.bogáta SzD; BetLt 2] ✱ ~ *báránybőröcske* félredobott, értéktelen báránybőröcske; blană mică de miel lepădată/aruncată/fără valoare; wertloses Lammfellchen. *1764:* Sz. Margitai Tisztartom Betze Lajos itten Korodon[a] administralt .. negy Fekete Lapadatura Barány bőretskét, Nagy Bárány bőrt 3 ~ harmat [Ks 18. XCII. — [a]KK].

lapály 1. síkság; şes, cîmpie; Ebene. *1702:* az a Darabacska lopally az Kin Fejer vari Sandor Sigmond Vram kapdas [Fejér m.; Kath.]. *1742:* itt az ország uttyán felyűl ezt a' lapájt, meg is kaszálták volt egyszer [Buza SzD; JHbB]. *1751:* az ott lévő lapájban a dombon alol, volté valaha épűlet? [Kük.; Ks 17/LXXXI. 18 vk]. *1776:* igaz é hogy az ott lévő lapáj vagy Terecske mind a' Tohoz tartozo? [Pagocsa MT; MkG 36. 5/1 vk]. *1802:* a Horgas Felett valo Lapajba [Meggyesfva MT; EHA]. *1864:* Nagy-felső lok Timafalváig lapáj lévén — azért nevezték loknak [Timafva U; Pesty, MgHnt LVII, 35/a].

Hn. *1698:* Veczel lapallya [Erősd Hsz; EHA]. *1731/1802:* A lapajon (sz) [Oroszfája K; EHA]. *1801:* A Lopájba (k). A Lopáj felett (k). a Lopaj Árka [A.üvegcsűr Hsz; EHA]. *1824:* Lapáj nevezetű Helyben (k) [Korond U; EHA]. *1826:* Lopágy (!) nevezetű helyben (k) [uo.; EHA]. *1855:* A' Sósfaron le a sos lapályig van egy oldal (sz) [Torda; EHA].

2. lapályos; şes, plan; eben, flach. *1725:* az Patak mellett való lapáj térség [Türe K; KHn 259].

lapálybeli lapályos, teres; de pe şes/cîmpie; eben, geräumig. *1694/1784:* Barazdás nevü Lapálybeli szánto földek [Forró AF; DobLev. III/586. 45].

lapályos teres; (de pe) şes; geräumig, geraum. *1616:* egy darab szabad mezeóczke vagion, alat valo lapalios hellyen szinten az Maros Parthon [Náznánfva MT; Berz. 13. II/2]. *1672:* az mint az Ur ... malma uagjon, azon felljvl uagjon edgj lapaljos helj oda mindenkor ki uetett derekason az Kvkeőlleő, s mikor oszta(n) megh apadot az Kvkeőlleó, mindenkor azon az lapaljos heljen uiz beőuen maradot, onnjira hogj halatis eleget fogtam benne [Ádámos KK; JHbK XXI/16]. *1674:* valászuti és Aszszonyfalvj hátárok közöt levő Lápalios Viz allovanios . hel [Válaszút K; BfN]. *1724:* az patak mellett valo lapalyos térséget fel mérvén, lőtt 88, őles kötélel nr: 4 [Türe K; Told. 21]. *1748:* ezis igen nagj tágas Lopájos oldal [Nagyercse MT; i.h. 79] *1795:* Ezen hellynek allyát, mivel alatt valo, és lapajos volt Szőllővel nem lehe-

tett haszonnal bé ültettni [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 3b]. *1816:* Guthi Kristina Aszszony el-sűllyedezett Lapájos Vizes Helye [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/13]. *1864:* Alsómárk utja, részint magos, részint lapályos szántoföld [Remete Cs; GyHn 51] | a Pad nevét vette a magos felül lapájos helytől [Zsobok K; KHn 324].

Ha. *1811:* lapájas [Mezőmadaras MT; EHA].

lapályosít lapályossá tesz; a face mai neted, a netezi/nivela; eben machen, ebnen. *1811:* (A Szamos) kezdette a' föld Szinét ki kaparni, és lopájositani ... szükség lészen ... azon lopájos helyett állandoul keresztül köttetni, hogy a' viz azon helyen sellöt ne kapjon [Dés; DLt 19].

lapályosság ' *1811:* a' viz árja azon helyen több lopájosságokat az épp földben nem fogna ásni [Dés; DLt 19].

lapályú lapályos, teres; şes; eben, geräumig. *1864:* legjobb lapálju földek s gabonát alkalmas termők, azért neveztetet loknak nevét ínnen kapta [Ocfva U; Pesty,MgHnt LVII, 273b].

lapát 1. lopată; Schaufel, Schippe. *1521:* Lapath IIII [Vh; MNy XXXI, 195]. *1595:* Az templum zamara vettunk 2 lopatot | Veöttem egi Lapatot hannj [Kv; Szám. 6/XIII. 35, 6/XV. 31]. *1629:* ket uttalis küldeöt eö teőle Kolosuara fa szerszamot tekeneött medenczett talat egjeb affelet lapatot [Mv; MvLt 290. 159a]. *1756:* hordattatta(na)k Kolosvárra Csebret, Vékát ... Lapátakat, és egyéb Csanakakat s házi apróság Eszközeket [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1759:* a' .. Tórők búzát ... tsak Lapádtal töltette Zsakokbann [Marosludas TA; TKl Gabugyán Nisztor (34) jb vall.]. *1763:* a' Falunak nagjob része ide jött fejszével, kapával, és Lopáttal, és ezen elöttünk valo Gátott ketté vágták [Szecsel Szb; JHb]. *1796:* A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Vésö 1 Paraklo 1 Csakány 1 Kapa 1 Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115]. *1843:* lapáttal árkot s csak hamar gátot Csinaltak éppen rétje derekán keresztül [A.jára TA; BLt 12 Fr. Varga (66) col. vall.].

Szn. *1602:* Lapát Imre szab. [Ilyefva Hsz; SzO V, 205].

Hn. *1761/1803:* a Lapát alma fánál (sz) [Görgyfva K; EHA]. *1817:* A' Lopát Alma-fánál (sz) [uo.; EHA].

Szk: *ásó* ~. *1815:* Uj Áso Lapát, vas, nélkűlt ... Gajho [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19] ✱ *ganéhányó/gané hányni való* ~. *1688:* Egy ganéj hanyo jo lapát [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. *1779:* Ket gané hanyo Lapátért adtam dr 12 [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1794:* Két gané hánni valo lapát [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1832:* Negyven két ganéj hányo lapátok [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *kőhányó* ~. *1677:* Vagynak ugyan itt vas kő hordó targonczák no. 4, szén és kő hányó lapát no. 1 [CsVh 51] ✱ *lisztmerő* ~. *1826:* A malomba egy liszt merö lapát [Klic SzD; LLt 9/1] ✱ *sárhányó/sár hányni való* ~. *1598:* Egy Saar hanio lapatot .. d 25 [Kv; Szám. 7/XVIII. 35 Th. Masass sp kezével]. *1627:* Egy rosz kapa, es Egj sarhannj valo lapat, az orra(n) vas vagio(n) f — d. 26 [Kv; RDL I. 134]. *1741:* Sárhányo lapát 3 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10] ✱ *szénhányó* ~ → *kőhányó* ~ ✱ *vasas (végű)* ~. *1663:* egj vasas lapatom is gonoszul veszet el [HSzj *vasas-lapát* al.]. *1680:* talaltunk ... vas asot no 4. vasas vegű lapatokat no 5 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 27] ✱ *vasatlan* ~. *1673:* Vasatlan lapátok nro. 570 [UF II, 541]. — Vö. a *cipóhányó-, cipóvető-, kenyérhányó-, kenyérsütő-, kenyérvető-, sütő-* és *szórólapát* címszókkal.

Sz: *ha a ~on nem ülhet... 1660:* se emberek, se egyebek, ki s be ne jarjanak, ne nehezedgyenek az en dolgomis, s az orszageis miattok, ha nem ülhettenek az Lapaton, üllyenek az Asagon [KJ]. *1703:* azt kgd ne gondolya, hogy most béli ültem, enyém[a]; mert bizony nem ugy lészen; ha kgld a' lápáton nem űlhet, bizony az asagon is el üll [Kv; Eszt. Seredi Zsófi Seredi Gáspárhoz. — [a]Az elfoglalt jószág] ✱ *házasodik a ~. XIX. sz. m. f.:* Házasodik a lapát. Veszi a szirkáló fát[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Népi táncszó].

2. büntető/csapólapát; lopată folosită la pedepsire corporală; Straf/Schlagschaufel. *1653:* nagy deszka lapoczkát csinálának . de annak élet és fokot faragtak; aval kilenczet ütöttek rajta a laposával, de az utolsót az élével vágták oda fenekére a lapátnak, melyet láttam hogy oly súlyosan esett, hogy a fara csontja mind apróra törött miatta[a] [ETA I, 47 NSz. — [a]1596-ban a székely főemberek kegyetlenkedése a felszabadított székely jbokon]. *1672:* Én, Asszonyom, Kegyelmednek nem tudom miben vétettem volna . és ha vétettem, vagy vétek, kit teljes tehetségemmel elkerülök, van lapát az báldi kapuban[a], oda megyek, vegyem el jutalmomat [TML VI, 230 Teleki Mihály Szentpáli Jánosnéhoz. — [a]A csapólapátot a boltozatos kapualjban tartották, hogy kéznél legyen]. *1700:* Rűcz Györgyne harom honapig vasat visel, azon kivűl az lapattalis az kapu közót meg büntetedött (!) paraznasagáért [Szentdemeter U; Ks 90]. *1756:* Emberre való kaloda, Lapátostól 1 [Piskinc H; JHb XXV/35. 32]. *1762:* Feleségit kitsoda huzatta le a földre . s minémű kemény verést tétetett s hanyat tsapatott rajta, és páltzávalé, vagy Lopátal, vagy mivel? [H; JHb XXXV/51. 4 vk]. *1774:* Az Jobbágyokat Lapattal, vagy Páltzával birságolták meg Tiszt Uraim eö kigyelmek [Szépkenyerűsztmárton SzD; KS Conscr. 110].

Szk: ~ *alá foghat* meglapátoltathat. *1746:* Sokszor volt tőllem szenvedése az Csesztvei Gondviselőnek a' Levelek után restül valo küldese miá, most se maradt 'a nélkűlt, de ha betsületiket nem féllytik, lapát alá nem foghatom [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.] ✱ *furatos* ~ '?' *1652:* az belső regi oh kapu . vagyon . l. furatos lapat hat darda [Görgény MT; Törzs]. *1747:* Furatos lapát [Borsa K; Told. 24].

3. büntető/csapólapát-ütés; lovitură dată cu lopată ca pedeapsă corporală; Schlag mit der Strafschaufel. *1681:* valaki pasztor eleiben nem agya marhajátt, elsö megh intés az lapatt lészen a fenekén, masodszori 24, harmadszori 36 az marhajat is el veszik [KGy]. *1701* nemis volt szokás hogy Cehben Legenyeket penzel buntessenek hane(m) mikor a Legenyek dolga Ceh eleiben kerül Lapáttal szoktak eoket bűntetni [Kv; ACJk 41–2]. *1738:* Hogy ha valamely Inas az kiis Gazdajat akarná Hamissan vadolni akár mely Szénű Dologban és meg nem tudná Bizonyitani akkor mikor az dolog kérdőre menne tehát az ollyan Inasnak Bűntetése Lészen 16 Lapát [Kv; FésCJk 43]. *1742:* ezen Falut én általam hivattak bé az Udvarba, ugy hogy ha ki bé nem megyen vagy 12 lapátott adotnak annak vagy pedig 12 forintot vétettnek rajtok [K; LLt Fasc. 93]. *1745:* teczet a Dominále Forum(na)k hogy az I mint hogy poszt habéalta az Ud-

var Authoritását; hanem maga Authoritása szerént az Anak fiát meg verte, Incurallyon 24 lopátnak poenájában [H; Ks 62/16]. *1747:* Deliberatum .. itiltetett, hogj az Actorn(a)k Szénája minden fogjatkozás nélkült restituáltassék, az Inctus pediglen az potentiaért jo tizen két lapatot szenvedgyen [Kismuncsel H; Ks LXVII/20]. *1769:* az 50. 50. lapátot edjik se kerüli el közzülek [Ne; Told. 5a]. *1773:* őrökös Földes Urát ... Jobbágya nem tilalmazhattya ha a' Falu tselekedné, a' kik a' Falut arra késztetnék s, találtatnának Coripheusoknak 24. Lapáttal bűntettessenek [T; JHb II. 1].

Szk: *öreg ~ot adat. 1705:* Ugyan az ur parancsolatja szerint, amely lovász az úrnak a rácok közibe akart állni, ma 24 öreg lapátot adatván neki, német vasba verettem, hogy a lovak mellett a vasban szolgáljon [WIN I, 392–3].

4. lapátlap; lama hîrleţului; Schaufelblatt. *1722:* egy áso fábol valo lapáttya [HSzj *fa-ásó* al.].

5. evező; vîslă; Ruder. *1710 k.:* Ezen megindulánk még éjszaka, és csak az Isten tarta meg, kiváltképpen egyszer, hogy a hab el nem boríta, egy része ugyan a hajó farában majd reánk loccsana, de jól vigyáztak a habra, és úgy megrántották a lapátokat, hogy a habot elugrattuk [BÖn. 591].

Szk: *vízhányó ~. 1823-1830:* ha ... szerencsésen elhaladták azon veszedelmes helyet[a], a hajóslegények tartják a vízhányó lapátokat, s ... utazók jutalmul, hogy jól kormányozták a hajót, hányják a krajcárokat [FogE 262. —[a]A Dunán, Linzen alol].

lapátcsináló lapátkészítő mester; meseriaş care face lopeţi; Schaufelmacher(meister). *1677:* Bot Benedek targoncza és lapát csináló [CsVh 58].

lapátnyelű ' *1733:* Egy lapát nyelű lapos kalán [Kv; Pk 6 hagy. lelt.].

lapátoltat lapátoztat (lapáttal veret vkit); a dispune ca cineva să fie bătut cu lopata; jm mit Schaufel schlagen lassen. *1756:* Balog Uram Gabonáját mi tsépeltük el de egy falat kenyeret Sem adot nem hogy tséplő részt adot volna, vért és lapátoltatot bennunköt [Durussa Szt; TKI].

lapátos I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kerék* kb. hajtókerék; roată cu palete; Rad mit Schaufeln. *1677:* az vas verő házra szolgáló víz ládán vagyon palónak által téve két szál gerenda. Ez az víz láda szolgal az eöreg vas verőt hajtó lapátos kerékre [CsVh 53].

II. *fn* evezős; lopătar, vîslaş; Ruderer. *1710 k.:* Kétfelől vala jó erős lapátos, én bizony nem tudom, hány ember, négy pár fogott lenni; jó hosszú, és közel egy kis öl szélességű volt, deszkáit is belétudván[a] [BÖn. 591. — [a]A csónak].

lapátütés büntető/csapólapát-ütés; lovitură dată cu lopata ca pedeapsă corporală; (Straf)Schaufelschlag. *1753:* Pedurán Jion pediglen ... Krajnik Uram ellen magát opponálta ... azért mint Tisztett igyekezetiben meg gátlo, és offendálo Nyakos 12 Lapát ütésekkel meg Csapatassék, ez után jo kezeség alá vetetessék itelteret [F.lapugy H; Ks 62/11].

lapicka l. lapocka

lapis l. lapos

lapító I. *mn* nyújtó; de întins; dehnend, reckend. **Szk:** *lepény ~ tábla. 1591:* Lepeny lapito tabla II Wago dezka 1 [Kv; AggmLt A. 53].

II. *fn* nyújtódeszka; planşetă; Nudelbrett. *1677:* két lapító, egy metelö deszka [Kv; RDL I. 155b]. *1714:* Nyisztor Miklos két véka Törögbuzát öröl volt ... egj lapitoval erössen meg verték karját öszve rontották [Berekszó H; Szer. Folta Togjer (70) jb vall.]. *1741:* találtunk egy lapittot, egy laska serittő fát [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1761:* Lapitto Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25]. *1778:* Fejes Cseber egj, Lapitto kettő [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18]. *1807:* Asztal láb rajta lapitto [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: *kerek ~. 1836:* Egy kerek lapitto [Kv; Pk 3] ✱ *kis(ebb) ~. 1799:* Egy Hagymát aprito kissebb Lapito [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1813:* Három kis Lapito [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ *nagy ~. 1760:* láttam kétt darab Sellyem materiát virágost, ollyan szelességűt mint ket nagy lapitto [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. *1840:* Egy nagy lapitto [Dés; DLt 1039] ✱ *tésztagyúró ~. 1827:* Egy tészta gyuro lapito [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *tésztanyújtó ~. 1774:* az Uraság Deszkájábol Csináltam ... égy Tészta Nyujto lapitott [Keszü K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.].

Ha. *1730:* Lapitto [Kőrispatak U; Pf]. *1741:* Lapito [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1744:* Lapitto [Buza SzD; LLt 181. B]. *1765:* lapitto [Szászsztjakab SzD; Told. 8]. *1770:* Lapitto [Usz; Pf]. *1790:* Lapitto [Mv; MvLev.]. *1816:* Lapitto [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1833:* Lapittó [Nagylózna SzD; LLt Csáki-per 386. L. 50].

lapítódeszka nyújtódeszka; planşetă; Nudelbrett. *1745:* Lapitò deszka nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] | egj hitván lapito doszka [Mihálcfva AF; BálLt 71]. *1765:* vit el Detsei Ersèbet nenem Aszszony ... Egy Laska Sirittött . Egy Lapitto Deszkát [Ilencfva MT; DLev. 2. IX. B. 13]. *1778:* adtam altal ... Lapito Deszkāt egyet [Agárd MT; Told. 8]. *1798:* egj Tészta Njuto, vagj Lapito Deszka 20 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. *1810:* Háram Lapito deszka [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 20]. *1841:* A' konyhán Egy viseltes lapito détzka [Egeres K; Ks 89].

Szk: *fenyő ~. 1735:* Vagjon ... Egj fenyö Lapito Deszka nro 1 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 6] ✱ *kisebb ~. 1812:* Egy kisseb Lapito Deszka [Mv; MvLev. Szürtei János hagy. 3] ✱ *párkányos ~. 1812:* Egj Parkanyos Lapito Deszka [Mv; i.h.].

lapocka 1. omoplat; Schulterblatt. *1673:* Brethalmi Viasz Giörgy praetendallya, hogy .. tartatva(n) megh égy pey herelt lovat mellye(n) bal felöl valamenyire teczik B.h. rayta leveő bellyegh az lapoczkajánal ... keván contentaltatni faratságárol és kölczégéröl [Kv; TJk XI/1. 265]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lonak ā lapoczkája Szárad, le dőjtve ér vágo vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni jö formában az után harapo fogoval fel kel Szedni ā lapoczkaja bőrit, apró tört sóval meg kel hinte-

ni a föl Szakadot bőrt | Az melly lónak domboson husos ã Lapoczkaja meg Szokot gyakran Ször férgesedni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1722:* Az kgd Pej Gyermek Lova szerencsétlenül járt . ã mint réá ültek volna valahogy ugy szökött hogj az elsö Lapaczkája meg romlot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1794:* láttuk és szemléltük a bal lapatzkájánál és az hátulso két lábak között követsekkel keresztül lovettetve lenni [Déva; Ks 79. XXVIII. 6]. *1807:* (A) Kantza hátulsó ball Lapatzkájára egy kerék forma Béllyeg vagyon sütve | Egy barna szörü ... vén Ló .. Lapitzkáján illyen numerus 28 [DLt 422, 856 nyomt. kl]. *1840:* Nagy Mihály ... nyakán szúratott meg . nem csak a lapoczka inas husai vagynak el dagadva hanem az egész bal része karja lába [Dés; DLt 848].

2. füstölt állati lapockarész; omoplat afumat; Teil des geräucherten Schulterblatts. *1823:* Quietaltatik Budatelky Tisztem Negy Kereszt tsontos oldalrol, négy lapotzkarol[a] [Kv; Born. F. IIe. — [a]Folyt. a fels.].

3. vékony deszkalap; bucată de scîndură subţire; dünnes Brett. *1633:* az meli lapoczkaual az padimentumot tiztitiak, azzal kemenien megh vere az leant leant [Mv; MvLt 290. 141a]. *1710 k.:* hol egyik, hol másik talpamat csapta a lapockával[a] [BÖn. 531. — [a]Fogarasi Mihály a gyermek Bethlen Miklósnak]. *1737:* a Mezörölis nyilik paraszt Kapu zában állo lapoczkákbol tsinált Kollát Kapu [CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. *1805:* valami lapitzka volt az Exponenes kezibe, már igazán nem tudom aval ütötteé meg Bosor Nyikorát vagy más fával [Farnas K; KLev.].

Szk: *~ba köt* deszkalapok közé rögzít. *1828:* Kováts Pál hozzám jövén arra kére engemet mint Marjuláshoz és tsont töréshez tudo emberhez: hogy mennék oda és a' Feleségének a' karját kötném lapotzkába [Csókfva MT; CsS].

4. malomkerék-lapát; paleta roţii de moară; Mühlradschaufel. *1583:* veottem ... malomba Lapoczkat . d 29 [Kv; Szám. 3/XII. 4]. *1585:* Kewetkezik a mi keult az oh warj malomra ... Lapiczkat wettem 6 zazat tezen f. 2 d 40 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. *1593:* Exitus Ad Molendinam Lapotzkanak veottem köz dezkat 29 p(ro) d 48 [Kv; i.h. 5/XX. 151]. *1768:* Az szolgálaton fejül szoktunk az Uraságnak egyébbelis Gazdáskodni, ugy mint . Malomhoz kivántato Lapatzkákkal [Farkasmező Sz; Ks 74/56 Conscr. 77]. *1795/1799:* az also Malomba ujj kereket akarunk tsinaltatni azért adjanak kendtek lapotzkának valo fára szabadságot a' Molnarnak [Torockósztgyörgy; TLev. 5/16 Transm. 291]. *1825:* A' Malom(na)k .. Vizkereke otska lapotzka imitt amott van rajta [Dés; DLt 186]. *1844:* (A) nagy Cserefák ... a malom kerekeihez lapotzkáknakis használtattak [Abafája MT; TSb 22].

5. szekérrész; parte de căruţă; Wagenteil. *1780 k.:* Tsináltam a kis társzekérbe két lapotzkat x.8 [Szászváros; BK].

6. *ruhamángorló ~* mángorlófa; mängălău de rufe; Wäschemangel(holz). *1756:* Ruha mangorló Lapotzka, és mangorló 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. — A jel-re 1. NrLex. III, 516.

7. *véka elütö ~* véka-szintelő lapátocska; lopăţică; Scheffelstreichschäufelchen. *1821:* Egy asztag rako és egy véka elűtő lapotzka [Koronka MT; Told.].

8. *lúdtojás evő ~* libatojás evő kanalacska; linguriţă (folosită pentru a mînca ouă de gîscă); Löffelchen zum Gänseeieressen. *1696:* Egy lud tojás Evő Lapoczka [LLt Fasc. 75].

9. *1808:* egy Mester Embernek Kőzüllünk fizettünk a Huszárok Tsákojakhoz készült Lapotzkákért mind öszve 6 Rf [Kv; ACSzám. 14].

◇ **Hn.** *1713:* Laputzka nevü föld [Backamadaras MT; EHA]. *1745:* a Patak mellett a Lapotzka földben (sz) [Backamadaras MT; EHA]. *1758:* A Lapitzka földön (sz) [Sárvásár K; EHA].

lapockadeszka malomkerék-lapát; paleta roţii de moară; Mühlradschaufel. *1581:* Az Alperety Malomnak Zwksegere ... Harom wyz Kereknek valo fat . Veottem Kerekes Mihaltol lapozka dezkat 50 p(ro) d. 16[a] [Kv; Szám. 3/I. 3–4 Eppel András mb kezével. — [a]Terjedelmes költségjegyzékből kiemelve]. *1583:* veottem 100 Lapoczka dezkat d 60[a] [Kv; i.h. 3/XII. 3 malomszám. — [a]Folyt. a fels.]. *1599:* Veottem 150 Lapoczka Dezkat az malomhoz f 1 [Kv; i.h. 8/XII. 2 J.Chanadj mb kezével]. *1601:* az Malomhoz .. veottem 356 lapoczka dezkat ... f 2 d 36[a] [Kv; i.h. 9/XV. 32 Jer. Nekel sp kezével. — [a]Fels-ból kiemelve].

lapockafa 1. keskeny deszkalap; scîndură îngustă; schmales Brett. *1737:* Vagyon a Csűrős kertbe . bé járo kapu Galamb bugos Sendellyezett bé tévő kapuja Lapoczka fábol [Nagyida K; Told. 11/73].

2. malomkerék-lapát; paleta roţii de moară; Mühlradschaufel. *1687:* (A) malom kőrűl valo kivantato szűkséges munkalkodasok ... el mulatását igy rendelék ... egy vontatás fának akár cserefa akar lapoczka fa akár Silip fa el mulatása Denar 12 [Sóvárad MT; Sóváradi Bíró lev.]. *1791:* Malomhoz valo Lapotzka fákat is hordatott [MNy XXXVIII, 209]. *1824:* Abosfalvára a' Malom szűkségire épületre valo hoszszu fákot, lapotzka fát, karot zsendelyt vittek [Szentdemeter U; Told. 40].

lapockafordítós szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ ajtó* fareteszes ajtó; uşă cu zăvor de lemn; Tür mit Holzriegel. *1656:* nilik be job kezre egi kamara szekre, vas sarkon panton forgo retezes retezfejes vas kilinczes lapoczka forditos fejer bellett ajto [UF II, 150–1].

lapockanyél ' *1593:* Lapoczka Nyelnek veottem 4 fat d 24 [Kv; Szám. 5/XX. 154]. *1594:* Exitus Ad Molendinam .. veottem . Tolgy fat Lapotzka Nyelnek p(ro) f — d 24 [Kv; i.h. 6/VII. 2]. *1600:* Az Malom Zwksegere . Veottem harom zan fat Lapoczka Nyelnek walott [Kv: i.h. 9/VIII. 10].

lapockás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ ajtó* fareteszes ajtó; uşă cu zăvor de lemn; Tür mit Holzriegel. *1656:* Jnnet az ebedleö palotabol nyilik az tornaczra job kezre, vas sarkon panton forgo kilicses, lapoczkas, vas forditos partazatos fejer bellet ajto [UF II, 175] ✱ *~ kerék* lapátos papirosmalomkerék; roată cu palete; Mühlrad mit Schaufeln an der Papiermühle. *1840:* Egy nagy fenyö detzka lapotzkás kerék mely La-

potzkák közül 8. hiányzik [Km; KmULev. 2 papirosmalom-lelt.].

lapockástánc régiségbeli úri tánc; dans de societate de odinioară; alter Gesellschaftstanz. *1736:* volt az lengyel változó ... az lapoczkás táncz; ezeken kivül a régi magyaroknál, nem az köz, hanem az uri és főrendeknél, nem csak az lakodalmakban, hanem vendégségekben is, kedves tánczok tudniillik az egerestáncz és gyertyás táncz, mindenik tánczhoz szokott nota, melyet a (!) akkori muzsikások jól tudtanak [MetTr 331].

Apor tájékoztatása a XVII. századi fejedelemkori erdélyi táncokra vonatkozik.

lapockaszél kb. lapocka-pecsenye; felie de carne de pe omoplat; Blattbraten. *1680 k.:* Komanarol hajtot Ekrőt nro 1. Eből vittek Szegjet ketőt, Nyakat Felet, Lapaczka szelből ket ket vagast. Far tóbol negj vagast [UtI].

lapockáztat malomkereket lapátoztat, malomkerékre lapátot szereltet; a prevedea cu palete roata morii; Schaufeln aufs Mühlrad montieren lassen. *1855:* vettem költsőn a' Tks Retegi Mihály Ur Udvar birájától 22 vastag szél deszkát, mivel szükségem volt a' molom Kerekeket lapoczkáztatni [Apahida K; RLt O. 2 Lép Simon kezével.].

lapocska vékony deszkalap; lopățică; Blättchen, dünnes Bretter. *1823-1830:* Ahol vágják az ércet, nem tágasobb hely, mint két koporsó tágasságát képzelje az ember, ott bal oldalokra feküve, csákánnyal vágják a kősziklát hogy pedig elébb-elébb mászhassanak, a bal vállakra és csípőjekre egy-egy falapocskát kötnek szíjuval, mi is ilyen lapocskákat kötöttünk magunkra, s úgy mászkáltunk előbb-előbb [FogE 207].

lapogat a bate uşor cu palma; betasten. *1820:* a' Báro Aszszonyos volt, engemetis mástis meg lapogatott . egy ügyös főzője lévén sokszor Szemem láttára meg lapogatta a' fárát 's mondotta hej ha most Iffiabb volnék meg lapogatnám s azomba lapogatta [Aranyosrákos TA; JHb 48 Vitán Józsefné Pantzi Juci (32) zs vall.].

lapos I. *mn* **1.** plat, neted; eben, flach. *1587:* Vagyon zalogba Egy Eoreg Aranyas Regi dombos Partha vw Tezen . f. 17. .. Mas parta v egy Aranyas lapis ... vagyon becsulve Eggyut f 10 d 50 [Kv; KvLt Vegyes I/1. 6]. *1636:* Ezen hazbol nilik hasonlo Czifrazott festett, vas sarkos pantos kilinczies vonitos es lapos forditos uy ayto [Siménfva U; JHb Inv.]. *1681:* Orszagh, Haza oldalainal lévő hoszszu Gradics ... Lapos sindelyezese ighen el sorvatt [Vh; VhU 543–4]. *1780:* Husz .. paraszt kájhát küldettem. nyoltz kájhat Laposat zöldet. nyotz parkányt, Nyoltz szegeletet [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi lev.]. *1794:* Két más ón tálak, lapos, és fótosok [Kosesd H; Ks 78. XVII. 6]. *1836:* Egy Nagy hosszu Czifra lapos Czirádás Arany fülbe valo [Apahida K; RLt O. 4]. *1851:* a' szujszékbol vegyenek fuszujkát mérve — azt válagassák meg nagy lapast külön nagy gömbelyeget mezei fuszujkanak az elegyest töltsik öszve [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ *boglár. 1688:* Fekete Czápaval boritott kard sűrű ezüst Aranyas lapos boglarokkal meg hányva [Beszt.; Ks S. Misc. 27] ✱ ~ *csat. 1748:* a nyereg lévén piros bőrrel boritott az rajta lévő heveder pedig nyers bőrből edgj arasznyi szélességü lapos és szokatlan formáju tsattokkal adaptalva [Torda; TJkT III. 219] ✱ ~ *csatú. 1637/1639:* Egj Testallasos lapos csatu, Ezüst maiczu parta Eő. 10 boglar raita ... f. 35 d 66 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *cserép. 1637:* Az hazak hyan lehet het uagy nyolcz ezer kupas es lapos heyazni ualo csyerep [UF I, 411]. *1656:* Asszonyunk eö Naga felseö rend hazoknak hejazattia ... egyik feleöl lapos czerepel masik feleöl kupas cserepel vagjon be feödve [UF II, 140–1]. *1837:* Lapos Cserép 30,000 ... Kupás Cserép 294 [Gombás MT; TSb 20] ✱ ~ *dohányfűző tű. 1814:* ket Dohán fűző Lapos Tő [Mezősályi TA; RLt Rettegi Sámuel kúriájában] ✱ ~ *ezüstpalack. 1732:* Egy pár Bádiánnak és herba tének valo Lapos ezüst palaczkok Lot. 48 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 13] ✱ ~ *ezüstpárta. 1591:* Pocz Mihali ... valia ... Zeoch Peternenek . az minemw ezwst lapos partaia vala le veue az zegreol, es el viue Jffiu Budai Thamashoz [Kv; TJk V/1. 151] ✱ ~ *fapalack. 1685 e.:* Szász sebesen Piheni (!) Peter uram Házánál vadnak ... Egy ládában ... lapos fa palaczkok, tangyerok ... kupak [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9] ✱ ~ *farkú. 1640:* Magyar orszaghi eöregh berbecz no. 11. Lapos farku berbecz ... no 5 [Örményes K; RákGIr. 597]. *1648:* Laposs farku berke juhok száma Lonan no. 232 [Gyalu K; i.h. 538] ✱ ~ *fejű. 1592:* Peter kowachi chinalt 32 lapos few zeget fizette(m) f O 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 140 Eppel Péter sp kezével]. *1609:* veottu(n)k szeget Lapos feywt lakatos Georgtol .. d 6 [Kv; i.h. 12b/IV. 124]. *1763:* (Az udvarházhelyre) ... Zsendelly fedél alat lévő kapu Zábék közöt csere hevederekhez Lapos fejü vas szegekkel gyalult fenyő fűrész deszkákból szegzett ... közönséges jóságu Kapu szolgál be [Szászvessződ NK; JHb LXVIII/1. 197]. *1817:* (A kúria) kapuja laposs fejű vas Szegekkel meg szegezve [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 1] ✱ ~ *fenekű medence. 1627:* Egj Jo Eoreg lapis fenekw medenche tt f — d. 20 | Jstoknak Fa szerszambol Jutott .. Egj Eoregh lapis fenekw Izkabalt medenche f — d. 3 [Kv; RDL I. 134] ✱ ~ *fésű. 1820:* Senkiis azután égy Czéhbéli Mester emberis, se más Senkiis ide más országból semminemű lapos, és haj fel akaszto Gőrbe Fűsűket .. ne hozzon, se ne árullyon [Kv; FésCJk 29] ✱ ~ *flaskó. 1819:* egy 4. szegű Lapos meszellyes flasko [Kv; Pk 3] ✱ ~ *fűrész. 1799:* égy nagy Lapos Gerendélyt vágo Fűrész [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *fűrészvas. 1656:* Ezen hus tarto fogas mellett vagyon, egy eöregh lapos fognelkul valo füres vas [UF II, 113] ✱ ~ *kalán. 1733:* Egy lapát nyelű lapos kalán [Kv; Pk 6 hagy.lelt.]. *1789:* Palatsinta forgato laposs Kalán Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp. 4]. *1816:* Egy gazdálkodo lapos kalány 9 3/4 Lothok [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *kályha* sima csempe. *1589:* Az útan chinaltak meg Az folseo Kemenczet Ahoz wottem ... Az Padlasanak Lapos Kahliat ... d. 9 [Kv; Szám. 4/VI. 39–40 Stenzely András sp kezével]. *1681:* Udvar Birák Háza Elegyes Zőld es fejer Lapos kályhabol rakott, kő labakon allo, belől Szenelő kemenczeje Nro 1 [Vh; VhU 516] ✱ ~ *kályhás* sima csempéből rakott. *1629:* Egy paraszt lapis kályhás kivül fütő kemencze [Szu; SzO VI, 94 Székelytámadt vár lelt.]. *1681:* Uj keresztyé(n) czinálta Zőld mazos, Lapos kaljhas kemenczeje fűtő

Nro 1 [Brettye H; VhU 588] | Szegelet Bástya ... Belől szenelő, elől vas rudako(n) allo, lapos zőld kályhás romladozott kemenczeje Nro 1 [Vh; VhU 502–3] ✱ ~ *káka. 1763:* az I. vasarolvan egy keves lapos kákát az meg verettetett embertöl ... midon onnan el akart volna menni, az Olahnak mint vásáros embernek tetova sok dolgai lévén, az J az meg vett lapos káka közze tsömbelyitett egj kötés gömbélyeg kákát és igy az oláh szekeritöl el indult [Torda; TJkT V. 171–2] ✱ ~ *kápájú. 1805:* Pistolyok ... 2. Egy pár Olasz-csőjű, tekenős-béka csont ágyu, laposs kápáju, aranyos készűletű [Mv; TGsz 52] ✱ ~ *kapocs. 1732:* egy nagy utazó teli mente ... egy ezüst arannyos Zamanczos nagy lapos kapocs[a] [Ks Kornis Zsigmond lelt. 5. — [a]Tollban maradhatott: rajta] ✱ ~ *kapocska. 1637/1639:* Egj fel bokor viragos, nyeset agas regi forma kapoczj mas egj ola forma lapos viragos fel kapocsikaual egjütt. njom p. 26 . f. 8 d. 26 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *kásztrol. 1801:* Hét darab Tepsi formáju lapos kástrolok [LLt 106/1] ✱ ~ *korbács. 1710 k.:* ez a Fogarasi[a] rettenetes rútul vert mert hanyattán fektetett a földre, fejemet, két kezemet, lábamat feltartatta vélem, hol egyik, hol másik talpamat csapta a lapockával, hol fejemet a három ágú lapos korbáccsal [BÖn. 531. — [a]Fogarasi Mihály, a gyermek Bethlen Miklós tanára] ✱ ~ *kő. 1711:* az 4 szegeletire lapos küre kel az oszlopokat tenni, s arra az 4 oszlopra kel eppitteni [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1807:* Az házban levő Kémecze (!) Lapos kövekből rákatatott [Dés; BetLt 6 Gyergyó Uj Falvi Nagy Ferencz kezével]. *1823-1830:* A gyalogösvények kétfelől lapos kövekből vagynak kirakva [FogE 186] ✱ ~ *kösöntyű. 1585:* Vagion egy lapos keosseotyw (!) Georgy Keyling zalaga f. 2 [Kv; Szám. 3/XIX. 2] ✱ ~ *kredencia 1730:* három Credentiák lábások az édgyik aranyas Két lapos Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ ~ *lakat. 1629:* Egy kis lapis lakat [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.] ✱ ~ *lencse. 1725:* Nagy Lapos Lencse Mett 1 1/2 Lencse Cub 1 Mett 2 [Beresztelke MT; Eszt-Mk] ✱ ~ *marokvas. 1745:* Karikás marok vas nro 4. Lapos marok vas nro 8 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *nádméztartó. 1803:* egy lapas Nád méz tarto [Felőr SzD; BetLt 7 Waass Anna kel.] ✱ ~ *nyelű. 1700:* jútat .. Sárának ... egy lapos nyelü ezüst kalán [Ne; DobLev. I/50]. *1744:* Lapos nyelu ezüst régi vásott kalánkak 2 Gömböljeg nyelű régi ezüst kalánotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1771:* égy Lapos nyelű Gazdalkodo nagy ezüst kalán [Kendilón SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.] ✱ ~ *óntál. 1823:* Egy Leveses és két csipkés Lapos on Tál [Majos MT; Told. 35] ✱ ~ *(paraszt)üveg. 1629:* Víznek valo lapis üveg négy [Szu; SzO VI, 93 Székelytámadt vár lelt.]. *1676:* lapos üvegeknek valo egy eőregh polcz [Fog.; UF II, 712]. *1679:* Eghet bornak valo, szoros száju, lapos üvegh ... nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29]. *1747:* Lapos paraszt Üveg közép rendü Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 5]. *1789:* Apro laposs 1. és 3 Lothos Üvegek 15 [Mv; ConscrAp. 41] ✱ ~ *pléh. 1788:* Herbatéj tarto nagy lapos pléh [Mv; TSb 47] ✱ ~ *porcelántál. 1817:* Egy hasadt tsorba leveses portzellán tál Egy tsorba hasszuko lapos portzellán tál [Mv; DLev. 3. XXVIII. A] ✱ ~ *(remekes/remekű) aranylánc. 1651:* Egy Finom Aranibol czinált Remekes Lapos Arani Lanczy [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.]. *1716:* Más egy nyakra valo kerek szemű arany láncz. Más egy lapos remekű nyakra valo arany láncz [WassLt] ✱ ~ *reszelő. 1741:* Egy kís lapos reszelö [Kv; TL 90 lak.]. *1742:* Egy gombollyég és egy Lapos Reszelö [Kv; i.h. ua.] ✱ ~ *rézgomb. 1755:* nem tapasztaltae a Tanu ... hogy ot Köppenyegéröl az Mlgos Exponens Vr felejtárának le szedték volna holmi Lapos Németes Réz gombokat, és hányat [Bácsi H; BK vk] ✱ ~ *rézkapocs. 1798:* 1 Levél lapos rēz kapocs [Déva; Ks 73. 74. VII. 137] ✱ ~ *réztál. 1788:* Egy laposs Réz Tál [Mv; TSb 47] ✱ ~ *rúdvas. 1737:* téglából rakott tüzhelly fundamentumra füttösön fényes veress kájhákból laposs rud vasra rakott szorittos csipkés és gombos tüzellö kemencze [Széplak KK; CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.] ✱ ~ *szeg. 1590:* veottem 3 vassat chynaltattam belolle Lapis zeget f. — d. 90 [Kv; Szám. 4/XX. 10 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1656:* Jnnet az koniha hazbol nilik job kezre az pitvarra vas sarkon panton forgo felszer pleh zaros vas kilinczes ütközös vas be vonos forditos kolczos ajto, lapos szegekkel szegezett bellett ajto [UF II, 151]. *1786/1787:* Egy Fürész Malomhoz tartozó Vas Szerszámok Becsüje .. Ket Kis Karika es egy lapos szeg 1/2 [M.valkó K; BetLt 1] ✱ ~ *(szőr)zsinór. 1765:* tsináltattam Dován 82 sing lapos Sinort, singit a Dr 3. nem kűlőmben 84 sing gőmbőlyeg Sinort Singit a Dr 2 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. *1798:* 226 Sing lapos és gömbölyeg ször sinor 1 Rhf 27 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137]. *1807:* Bekesre valo három pár gombos lapos őszve gombolo Zőld Selyem ... Bekesre valo kék viseltes sinor [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ ~ *tál. 1782:* Öt Lapas tál | Lapas Csipkés tál [Nalác H; CsS]. *1816:* Négy hosszuko, két öblös és két lapos Tál [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1849:* Egy lapass kerek veress szélü Tál [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *tetejű. 1654:* csinaltam egy Koporsot lapos tetejüt . . d. 65 [Kv; ACJk 51a]. *1728:* valamelly B. Mester Atyánkfia szép Öreg koporsot keszitt öreg deszkabol gjantaroso(n) lapos tetejut regi mod szerent volt fl. 4. az arra most már az mostani üdöhoz kepest légyen 11. mariás az arra [Kv; i.h. 138] ✱ ~ *torockai vas. 1599:* Hoztam el Razman Jstuannetol hozzu es lapos Torozkai Vasatt ... f 31 d 80 Magiar Vtzai Zabo Giergieteol hoztam el 114 Torozkai Hozzu es lapos Vasatt ... f 49/50 [Kv; Szám. 8/XI. 16] ✱ ~ *(üveg) palack. 1648:* Apro lapos palaczk nro. 100 [Porumbák F; UF I, 892] | Vizeknek valo lapos palazk nro 128 | Elseö lapos wvegh palaczkban szekfw viz [Komána F; UF I, 928, 931]. *1669:* egj üvegh lapos palaszk [Királyhalma NK; Ks 67. 45. 24a] ✱ ~ *vas. 1681:* Vagyon Lapos Uy Vas Nro 51 [Vh; VhU 525]. *1683:* Lopos vas vagyan nro 2. Szing vas vagyan nro 14 [Küküllővár KK; UtI]. *1726:* ezen óldal bótnak kö ablak kereszti jó, az ablakban, az ablak keresztin alól két lapas hasagatott vas benne [Ne; DobLev. I/124]. *1785:* (A torockóiaktól) dézmába ... tiz tiz fontos kasza vasakat kivánnak, holott nem tsak kasza vasat készitenek hanem lapas és sing vasakatis [Torockó; TLev. 4/11. 2b] ✱ ~ *vasfogó. 1677:* Vas verő ház lapos vas fogó egy [Madaras Cs; CsVh 50] ✱ ~ *vaskarika. 1680:* Vagyon ez fűresz malomhoz egy örögh raspoly, mely nyelestöl ket araszni, az nyelin vagyon egj lapos vas karika [A.porumbák F; ÁLt Inv. 38] ✱ ~ *zsindelyfedél. 1761:* Filegoriás Tornátz ... lapos Sendelj fedél alatt [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 41] ✱ *tég-*

lázó ~ vas vasaló. *1627:* Egj Teglazo lapis vas szabonak valo f — d. 50 [Kv; RDL I. 134].

2. alacsony; jos, mic, scund; niedrig. **Szk:** *~ bőrös láda. 1768:* Egy kőntősős lapos bőrős Láda. Más nagy gőmbőlyőg bőrős Láda [Császári SzD; WassLt] ✱ *~ dézsa. 1681:* egi lapos desza[a] [HSzj *dézsa* al. — [a]Valószínűleg sajtóhiba *dezsa* h.] ✱ *~ láda. 1628:* Egy Ueres lapos saros[a] ladaba. denarj harmadfel penz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6. — [a]Olv.: *záros*]. *1644/1648 k.:* Tetettem leanyom Bethlen Anna Penzit egy fejer lapos Vasas retezes es zavoros ladaban [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen feljegyzése]. *1694:* 1 kocsiban valo lapos láda [Torda; Told. 11/34]. *1837:* égy széles lapos vas pántos tőrpe láda [Szentbenedek SzD; Ks 88. 15] ✱ *~ládácska. 1595/1603:* En Zarkadi Anna . veottem keszemhez egy keozepszerw lapos ladachykat Az en Bízodalmas Vramtúl Kereszturj Christoph vramtwl [Hadad Sz; Ks P. 16] ✱ *~ ülés-láda. 1652:* Egy Lapos vasas fejer ülés Ládáb(an) Három ezüst kalánok [Nsz; IB. Bethlen István feljegyzése].

3. kb. sima, széles pengéjű/lapú; (cu tăiş) lat; mit flacher, breiter, glatter Klinge. *1717:* Malom .. Csákányok: Hegyes 2. Lapos 3 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 11]. *1768:* Jegelő Csáklja, egyik Laposs, ā másik hegyes [Kv; AggmLt C. 36 malomleírás].

Szk: *~ csákány. 1676:* malom ház Vagyon it 1. Lapos csákány no. 2. hegyes orru csakány no. 1 [A.szombatfva F; UF II, 761]. *1729:* Az Sz. Annai malom Lapos csákánj nro 3. Hegjes Csákánj nro 3 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1816:* Tăláltatik a' Malomba 4. Lapos Csákányok. — 1 Hegyes Csákány [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17] ✱ *~ csáklya. 1587:* Ket lapos Chyaklat es ket hègies (!) Chinaltatot fyzete(m) Kowachynak f — d. 40 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 12 malomszám.] ✱ *~ ekevas. 1779:* A Lapas eke Vassat, meg élessitettem kédszer xr 3. És a' hoszszu Vasnak az éllit Uibol ki njutottam xr. 6 [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. számlája]. *1845:* Egy hosszu, egy laposs, és Czimer eke vas [Magyaró MT; HG gr. Kemény Sámuel hagy.] ✱ *~ élű. 1798:* Fejszék kettő: egyik Lapos Élü, egj kisded keskeny Élü [HSzj *keskenyélű-fejsze* al.] ✱ *~ faragó fejsze. 1859:* 1 horgas féjsze, egy lapos-farago féjsze [Bodok Hsz; MkG UrbKárp.] ✱ *~ kapa. 1673:* Egj saletrom vono lapos kapa [UF II, 541]. *1679:* Lapos Kapa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 138]. *1881:* Kereszturol hozatam ... egy lapos kapat 3 xr [Etéd U; NkF] ✱ *~ kés. 1789:* Egy Fü vāgo laposs horgas Kés. Fa az Nyele Rf — xr 25 [Mv; ConscrAp. 23] ✱ *~ kővágó csákány* molnárcsákány. *1656:* Varosi malom Vagion it lapos keő vagho czakány harom, hegies csakány kettő kő emelő vàs rud egy [Fog.; UF II, 747] ✱ *~ szántóvas. 1587:* Az Ispotalybely Zekerheoz es Ekeheoz walo keolchyegh .. Feyer Thamastol veottem 2 Lapos zanto vassat . d. 54 [Kv; Szám. 3/XXXIV 2-3 Zabo György isp.m. kezével]. *1697:* Ezen boltb(an) .. Lapas szanto vas nro 6 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1773:* Találtattanak ... két Eke taligájával edgyütt ezekhez valo 2 lapos szánto vas, egy hoszszu szánto vas [Ksz; EMLt] ✱ *~ szigony. 1656:* Ezen pitvarban vagjon njeles vas horogh nro. 1. Jngeleö[a] lapos szigon nro. 1 [Fog.; UF II, 158. — [a]Sajtóhiba lehet *Jegeleö* h.] ✱ *~ vaskapa. 1665:* Jrto kapa no. 2. Lapos vas kapa no. 2 [UF II, 309] ✱ *~ vő. 1749:* Öt kupás vő 5 Öt lapos vő 5 [Kv; TL 90 lak.]. *1772:* Lapos vő Nagy kupás vő [Backamadaras MT; LLt 336. B]. *1848:* Egy lapos és egy kupás vő 48 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIV].

4. ? sík, teres (terület); (suprafaţă) întinsă, plată; eben, geräumig (Gebiet, Gelände) | sík területen levő; care se găseşte pe şes; auf ebenem Gebiet/Gelände befindlich. *1596:* 1596 Siket vasarnap Ennekem attak ayandekon olczy peter es olczy mihal ott lapos szena fwett orok Arron [Márkosfva Hsz; HSzjP]. *1769:* Lapas es Matsaras hely [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1786:* Az Orbán Ur fagadójánál egy darab Lapas vizenyős helly [Mezőbánd MT; EHA]. *1806:* a' Bornyumál alatt ... volt egy darab Lapos Hely kővés és Cziheres [Kv; Pk 3].

A 4. és 5. jel. alá sorolt köz- és hn-i adalékok csak bizonytalanul különíthetők el egymástól.

Hn. *1679:* Az Lapos szegnél (sz) [Vajdasztiván MT]. *1684/XVIII. sz. eleje:* az Lapos kő felet (sz) [Petlend TA]. *1693 u.:* Lapos orra nevé (!) helyben [Tarcsafva U.]. *1695/1757:* Az kerek Erdő az Lapos nyakon egy darab Széna fűvet ketté hasitván [Disznajó MT]. *XVIII. sz. eleje:* Lapos berecz n. kaszáló az Kő hegyen Tul [Zentelke K; KHn 138]. *1739:* Lapos mező n. Fordulo (sz) [Érszakácsi Sz]. *XVIII. sz. köz.:* Az Lapas kőnel (sz) [Komjátszeg TA]. *1756:* A' Nagy Hegyben a' Lapos Szőllő [Celna AF] | a' Lapos ágyb(an) [Havad MT; MRLt]. *1761/1808:* A Lapos hegyenn (sz). a Lapos hegy Oldalán (sz) [Szind TA]. *1765:* Laposs-Bértz n.h. [Zentelke K; KHn 140]. *1773:* Az Lapas Domb végiben (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1775:* a' Laposs kőnél (sz) [Komjátszeg TA]. *1799:* a' Lapos tetőn [Mv; MvHn]. *1826:* a' Felsö Harsánba a' Lapos föld [Csomafája K; BHn 61]. *1841:* Lapos Likaton [Korond U]. *1891:* Lapos r(et) [Szentkirály K; KHn 57].

5. ? menedékesen emelkedő; pantă lină; abhängig/sanftansteigend. *1604:* Azo(n) felel egy lapos chere vagio(n) [Lövéte U]. *1737:* Nagy-áj Pinczéjen túl egy lapos óldalacska [Gyalu K]. *1836:* A' Bírokfü Cseréje nevendék erdö Lapos Csere Tőkés — és ifiu nevendék [M.péterlaka MT; TGsz 18].

Hn. *1572:* az lapos Cere allya (sz) [Vasasztgothárd SzD]. *1694/1764:* A Törvény fán fellyűl a Lapas erdő felső végéig [Abafája MT]. *1697:* Lapos cserében egy kerek föld egy köblös (sz, k) [Csíkfva MT]. *1714:* also határban a lapos Csere fejen (sz) [Kibéd MT]. *1729:* lapos Erdő [Vajdasztiván MT]. *1737:* Lapos Bik (e) [Bádok K; BHn 24]. *1740:* Templom kivűl Lapos Csere nevű erdőben egy darab fel serdűlt Cserefas erdeje [Somosd MT; Berz. I. XXXI/5]. *1741:* a lapos erdő (e) [Nagyfalu Sz]. *1772/1812:* Az Lapos Cserén (k) [Kál MT]. *1792:* Lapas Bertzen (e) [Zentelke K; KHn 141]. *1807:* A' Lapas Cserében az Orotvány alatt (sz) [Zentelke K; KHn 141]. *1807:* A' Lapas Cserében az Orotvány alatt (sz) [Csíkfva MT]. *1829:* a Lapos Dombon a' két árok közt (e) [Csomafája K; BHn 62]. *1880 k.:* Lapisbérc [Zentelke K; KHn 143].

6. *1597:* Chizar ferencz ... wallia. Mikoron ... az zolgalo hoza az etket az aztalra en mondek neki, te leany amint az farod s az hasad al tenallad giermek vagion, de ha zewletik bizony leany leze(n) mert igen lapis az hasad [Kv; TJk VI/1. 82].

◇ **Szn.** *1796:* Székely Pistának Laposnak [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

◇ **Sz:** ~ *ábrázatú* lapos arcú/orcájú; cu faţă plată; mit flachem Gesicht/Backen. *1812:* Sárkány Ferentz ... nagy lapos abrázatu [DLt 501 nyomt.kl]. *1834:* Nagy Julis kurta tonka orru, lapos ábrázatú [DLt 854 ua.]. *1835:* Szpén Flora . fejérszeg lapos kopár ábrázatu, kiűlő kék szemű [DLt 446 ua.] ✱ ~ *erszény* üres erszény/pénztárca; pungă goală; leere Geldtasche. *1806:* ittenis a' Ngod el menetele utántol valo élelmemre tett költség, laposs erszényemet hectikában ejtené [Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ ~ *fejű* cu capul plat; mit flachem Kopf. *XVIII. sz. v.:* egy lapos fejű Szikkat ugyan de vemhes kancza fekete kis paripa tsikoval [Pf] ✱ ~ *orr* tompa/tömpe orr; nas turtit; Stumpfnase. *1807:* Fridrich Vilhelm Frantz termetére nézve tõrpe ìzmos egybe nyomott a' két vak szeménél bé-esett homloka ... hoszszukó lapos Orra [DLt 66/1808 gub. kv-i nyomt. kl]. *1829:* Krisán Juon matska szeme, lapos orra [DLt 756 nyomt. kl] ✱ ~ *orrú* tompa/tömpe orrú; cu nasul turtit; platt/stumpfnasig. *1848:* Orbán Istvàn . kisded bekolypadott lapos orru [DLt ua.] ✱ ~ *orrú fogó* lapos harapófogó; cleşte lat/plat; flache Greifzange. *1622:* Egj harapo fogo, Egj ollo, Lapis orru fogo No 6. hegies oru fogo No 7 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

◇ **Sz.** *1644:* Marto(n) Deakne Monda Keoteles Janosnenak, Marta Azzoni lapossat pilla(n)taz te most Keóteles Janosne mo(n)da Erre, Mikor en lapossat pillantok akkor sokat gondolok [Mv; MvLt 291. 423b].

II. *fn* **1.** *kard/szablya/szekerce* ~*a* kard/szablya/szekerce lapja; latul sabiei/spadei/securii; Säbel/Schwert/Axtklinge. *1568:* Zabo Janos . fass(us) e(st), Ezt tudom hogy az porozlo Lazlo, be vizy vala az kayantay embert az toromba[a] es az ember el futankodek elotte, bezeg oztan Lazlo az zekerce fokaual es lapossaual egy nehanzor meg wthe [Kv; TJk III/1. 195. — [a]A városi börtön]. *1584:* Ilona Zekel Marton felesege vallia ez Caspar, eon wgiewel hatalmaual az zablia lapossaual vgj megh verę hogy az kariat a' feiehez Ne(m) vihette Daroczine [Kv; TJk IV/1. 345]. *1591:* Valkai Georgi . vallia Zilagi Jstuan . . mikor eggikhez czapot volna, (: nem tudom, ha zablia lapossauale, vagi elíuel :) arra is rea tamadanak, es aligh zaladhata el eleolleok [Kv; TJk V/1. 87]. *1599:* Kirsner Balint az Iffiú . vallya Legelöszer az Deak ket kezel az kozak sebes feyenek essek Azomban egy meszitelen kard akada kezeben, az lapossaúal vernj kezde az kozakot [Kv; TJk VI/1. 387]. *1634:* cziak az szablia lapissaval utem az essezt [Mv; MvLt 291. 20b]. *1635:* latam hogy Debreczeni Lazar Marthont az szablia lapossaual ualkozben ute [Mv; i.h. 39b].

2. sík terület; şes, cîmpie; flaches Gebiet/Gelände. *1673/1682:* az Gyermek erdőnek felsö végére menö él volna az határa, de ott közel az lapossát ... az Botháziak birtàk [Mocs K; SLt Q. 12 Sós Péter (55) jb vall.]. *1694:* az Afrin erdőtül fogva mindenüt az Verofenyen le borozdolva az két lapos csere kőzt levő Pap földenek also vegenél le az lapos patakjab(a) [Mezőméhes K; WassLt]. *1702 u.:* Az édes Aj patakán tul valo bèrcz(ne)k a tulso lapossában vagyon egy föld [MMatr. 381]. *1727:* ugyan azan Lapasb(an) lévő szánto földek [Vajdasztiván MT; JHb IX/7]. *1746/1831:* ki menvén égy Lapossan a tetejére[a] [Szentdemeter U; Told. 38. — [a]Az erdő]. *1762:* ezen Aranyos Fö nevezetü hellynek Nap Nyugat felöl valo részén édgy régi Ut mellet lévö kis laposban nevekedett Nagy Bikfa [Szentlászló TA].

Hn. *1597:* a feőld . Medenczes kwt lapossara kimegyen [Firtosváralja U]. *1599:* az ęlęd lapossan [Oroszhegy U]. *1624:* az lapos neű heliben (sz) [Vaja MT]. *1641:* az Teren vagj az Laposson. az Lapisson [Csokmány SzD; JHb VII/8]. *1653/1764:* A' Lapos inán (k) [Disznajó MT; HG Conscr.]. *1665:* Galapataka lapossaban [Bözödújfalu U]. *1666 k./1687:* Vagyon à Laposson két hold föld. A Laposban égj Zöld almafa [Havad MT; MMatr. 158]. *1670:* Az Sóvenyes lapossaban (sz) [Kőrispatak U]. *1679:* Az Lapos közöt (sz). Az Lapos szegin (sz) [Vajdasztiván MT]. *1680:* a laposban (sz) [Oroszfája K]. *1681:* laposban levö parlagh [Szentmárton MT]. *1693 u.:* Lapos orra [Tarcsafva U]. *1695:* az Laposon (k) [Szentmargita SzD]. *1706:* A Roka lyuk alatt a laposban (sz) [Mezősámsond MT]. *1711:* a Mesde laposban (sz) [Illyefva Hsz]. *1712:* Az laposson [Vaja MT]. *1724:* Az Kis erdö lapossán (sz) [Mezőbánd MT]. *1727:* A Lapos Nyilásáb(an). Az Laposb(a) Járob(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1728:* Lapos tövin [Egerpatak Hsz]. *1737:* a' Lapossan (sz). a' Kis Lapassan (sz). a' Nagy Lapassan (sz) [Marosbogát TA]. *1746:* Az Szád Laposban (sz) [Vadasd MT]. *1747/1810:* a' Laposban (sz) [Szamosfva K]. *1755:* A Lapasb(an) (k). Lapasan valo Földek [Egrestö KK]. *1757:* Lapos nevű Erdő [Abafája MT]. *1767:* Az irt Borso mezönek Lapassán [Ne; DobLev. II/380. 3b]. *1768:* A Mojadon a' Laposb(an) (sz) [Sarmaság Sz]. *1771:* A kis Lapossan (sz). A Kis Laposon (sz). 'A Nagy laposban (k) [Körtvélyfája MT]. *1773:* A Kerek Magyaros alatt a Laposban (sz) [Ditró Cs]. *1774:* Sóós Erge lapassa (k) [Retteg SzD; EFkLt XII/1/2]. *1778:* A Laposson kereszt Arokban (sz) [Nagykend KK]. *1781:* Lapos és Venikés nevű Erdők [M.királyfva KK]. *1790:* az Nagy Lapos nevü helyb(en) (k) [Désakna]. *1791:* az alajövö Lapossában (sz) [Uzon Hsz]. *1796:* a Lapossan. A Lapos ajjan vagyis a Szurdokban [Nyárádgálfva MT]. *1797:* Lapos orraban (sz) [Kobátfva U]. *1804:* a Nagy Erdő alatt a' Laposba [Mv; MvHn]. *1814:* A' Laposba. A' Lapassan [Pusztakamarás K]. *1815/1840:* Bako lopassa [Dés]. *1821:* az Abodi Gergely lapossának neveztetett helyen [Szováta MT]. *1823:* A Laposson (e) [Keszü K]. *1826:* A' Farkasjúk lapossán (e) [Kercsed TA]. *1843:* Nagy vőgy lapossán [Kercsed TA]. *1848:* Himos lapossán (irt. sz) [Vécke U].

3. fennsík; platou, podiş; Hochebene. *1653:* Ezenközben a kurtánság kettőt választának el ő magokban, hogy a mi hadunkhoz jöjjön követségen. És mikor a hegy alá a Polgárok-völgye tájatt jönének, a miénkben is kirugá magát négy lovas, és rút-istentelenül levágák a követeket; de azt a kurtánsereg nem látta, mert fenn a laposson ott áll vala a sereg [ETA I, 63 NSz].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lápos I. *mn* mocsaras; mlăştinos; sumpfig, moorig. *1657:* (A törökök) utálatos lápos helyekre szaladoztanak éjszaka [KemÖn. 175]. *1662:* az Ér rút, sáros, lápos vizének nekiugratván, az vár alatt levő túlsó szép gyepre általthatolt [SKr 545]. *1727:* Hidas ájban a patakon tul egy lápos láb [Gyalu K; EHA]. *1745:* lápos vizes, haszontalan Tér hely [Nagyida K; Told. 9]. *1754:* szép tágas helj, az also fele lápos vizes helj [Mezőmadaras MT; Berz. 18]. *1759:* ã Taplocza nevezetű Forrás Vize mellett

. Sessio igen Lápos és vizes helly ugy hogy lako hellynek alkalmatlan [Csicsó Cs; EHA]. *1786:* egy szántóföldet . az víz lápos hellyé tévén azon termett füvit ... kártevő emberek által elkárosodott (így!) [Taploca Cs; RSzF 173] | a' Hideg Völgy verö fényen lévö nagy oldal .. a' Csupak között némelly hellyeken Lápos gödrö [Mezőbánd MT; EHA].

II. *fn* mocsaras hely; mlaştină; Sumpf, Moor. **Hn.** *1390:* fluvius Lapus [Kővár Szt; DocV 388]. *1450 k./1760:* ad unum alveum Laphospatak vocatum [Szakácsi[a] hat-ban; TelO II, 44. — [a]Mihályfva (NK) táján]. *1465/1539:* fontem Laposkwth vocatum [Bh; KHn 5]. *1517:* Quarundam silvarum Kewres erdew et laapos chereye vocatarum [MNy XIII, 255]. *1569:* Lapos To gáttya alatt (sz) [Diós K; JHbK XLV/13]. *1603:* fluvium Lapos [Hagymáslápos SzD; Makkai, SzDPuszt. 126]. *1636:* az Lapos tho gattianal [Diós K; EHA]. *1652:* ezt feneketlen Lapos Thonak hijjak [Kajántó K; GyU 126]. *1681:* Lápos pataka feje [Nagykapus NK; EHA] | a Lápos Patakán túl (k) [Szászszlászló NK; EHA]. *1694:* az lapos patakja fejéb(en) [Mezőméhes TA; WassLt]. *1755:* A lápos tònál (sz) [Burjánosújbuda K; BHn 49]. *1765:* a Berekre rugo Lábban, a Láposan (ku) [Ne; EHA]. *1771:* Lapos Patakon (sz) [Mákó K; EHA]. *1784:* a Lápas Patakja [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4.39]. *1813:* Vagyon egy darab Erdö a' Lápos Kuton [Fejérd K; EHA]. *1819:* Lápos [Remete Szt; Ks 67.28].

laposabeli, laposbeli síkjabeli, síkságbeli; de pe şes; vom flachen Gebiet. *1651:* az niaros laposabalj földünk [Kőrispatak U; NyM 162]. *1777:* Laposbeli foldek végei [Vajdasztián MT; EHA].

laposacska I. *mn* **1.** puţin plat; ein wenig/bißchen eben. *1757:* a' Mineralis Hegyekben vagyon az illyen[a] Arany(na)k is eredete az illyen Arany többire korpa forma lapasotska, mert az hoszszas kövek közt valo devolutio és attritio által, az az eredetekor gömbölyég grammotska . meglaposadik [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével. — [a]A folyóvízbeli].

2. ~ *orrú* tompa/tömpe orrú; cu nasul turtit; stumpf/plattnasig. *1828:* Bako Mihály laposotska orru [DLt 279 nyomt. kl].

II. *fn* sík helyecske; şes; ebenes Örtchen. *1746/1831:* mentűnk fellyebb égy Lapasatskában [Szentdemeter U; Told. 38].

laposan 1. plat, neted; flach. *1679:* (Az) őregh kapu felett levő Ház . Lapossan valo sindelyezese jó [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 6].

Szk: ~ *faragott. 1754:* a Gabonás .. Tögy fa sasak közé rèsz Szerènt Gömbőlyég; rész Szerént Lapossan faragott fenyő boronából rakott [uo.; CU]. *1838:* (Találtunk) Egy Mészoltó-vermet . Oldala négy szegre laposson faragott vastag csere boronákbol vagyon ki rakva [HSzj *mészoltó-verem* al.].

2. *XVIII. sz. eleje:* A kerek körmü lónal job nincsen, ā féléket ā melly kovats meg nyilaz ki kel mustralni ā Cihbűl, mas az ha lud talpú lonak, eppen ā nyiljaig laposon husos ā talpa [JHb 17/10 lótartási ut.].

laposas lapos; plat; flach. *1676:* Vizeknek valo laposas es egiéb forma üvegek Nro. 41 [Fog.; UF II, 711].

laposfogó cleşte plat; Flachzange. *1673:* Az hámorhoz való eszközök ezek: Egy vas vagdaló fogó, egy kalán fogó .. két forrasztó fogó, egy lapos fogó két vas fogó [CsVh 44–5]. *1681:* Eöreg fogó, mellyel vasat szoktanak hordani nr. 2. Forrasztó fogó — ketteő nro 2. Kalán fogó egy nro 1. Lapos fogó, edgy nro 1. Sing fogó sparingostul, ketteő nro 2 [i. h. 92]. *1703:* Kovácsok vagy vas veretők eszközei: nagy fogó numero 2, gombolyitó fogó nro. 2, kalán fogó nro. 2, lapos fogó nro. 1[a] [i. h. 118. — [a]Folyt. a fels.].

láposi a M.lápos (SzD) v. Hagymáslápos (Szt) tn képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului M.lápos/Tîrgu Lăpuş sau Hagymáslápos/Lăpuşel; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON M.- od. Hagymáslápos. **1.** Láposon lakó/működő; din M.lápos sau Hagymáslápos; in M.- od. Hagymáslápos tätig. *1572:* Az laposi Bíro Mind asz Eskwttekuel egete(m)be könorög kegelmednek hog kegmed tegie(n) igaszat [Lápos[a]; BesztLt 3687 A láposi bíró a beszt-i bíróhoz. — [a]Valószínűleg Hagymáslápos Szt].

2. Láposon gyártott; fabricat în M.lápos sau Hagymáslápos; in M.- od. Hagymáslápos erzeugt. **Szk:** ~ *(mázas) fazék. 1684:* administralt Székely András[a] Láposi mázos fazokat nro. 50. Csuprot, nro 25. Porsolót, nro. 20 [Katona K; Ethn. LXXII, 607. — [a]Katonai ub]. *1698:* Az Hihuban, Egy kosarban laposi fazakak [Brassó; i. h. gr. Kálnoki Sámuel összeír.].

laposság kb. vminek lapos része; partea plată a ceva; flacher Teil einer Sache. *1703:* (A szél) az templomról a templom tetejin lévő vaskakast is kitekervén a tövéből, levetette, amely legnagyobb csuda, mivel azon kakasnak a töve, amint a templom tetejére volt csinálva, nem lévén lapos, se semmi olyanforma lapossága, amelybe a szél beleakadhatott volna, mégis kitekerte s levetette [Kv; KvE 281 SzF].

lapostetű păduche lat; Plattlaus. *1784:* magát tisztátalan személyekhez adván salva venia lapostetvekkel eltölt és a frantzus kankutya nyavalyákban esett [FogE 344].

laposvas fier lat, brăzdar; Flacheisen. *1587:* Az Ispotalybely Zekerheoz es Ekeheoz walo keolchyegh ... Andras kowach . keet Lapis vassat Elesiteth megh .. d 8 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével]. *1589:* Egy hozzw vas, Egy Lapis vas [Kv; KvLt Vegyes I/2.40]. *1647:* Egi bokor szanto vas. mas egi lapos vasnak valo vas zabla [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1677:* Eke in Sum(m)a no 4. Hosszu ís Lapos vasok par(um) no 4 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1681:* Beres ekehez valo kopot Lapos vas Nro 3 [Vh; VhU 567]. *1723:* Egj beres eke uj nadlat hoszszu vassal és uj lapas vassal [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1752:* Nagy Gabor ur(na)k ... egy lapas Vass [Göc SzD; Borb. Borsai Sándor kezével]. *1830:* Eke vagyon kettő minden requisitumaival használhato állapotban Nro 2 . . Eke nélkűlt valo Lopas vas 3 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. — L. még MNy XXXVIII, 55.

Szk: *(meg)nádazott/nádlott/nádolt* ~. *1679:* ō Csoroszlya nro 4 ... Nádolt ō lapos vas nro 1 [Uzdisztpéter

K; TL. Bajomi János inv. 71]. *1710:* egy meg nadlot lapos vas [Vadad MT; VK]. *1799:* Két rongyollott Eke ... Az égyiken ... meg Nádazott Lapos vass [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *szántó ~. 1728:* Aldgye Jttul (!) nevű embernek, egy Ujj szántó lópas Vasa az Eké jéböl ell eset [F.árpás F; TKl BB. XIII/15 Bukur Csizmás (40) jb vall.]. *1758:* Szánto hoszu Vas hitván Nro 3 ... Hunyadrol hozattatott uj hoszu Szanto Vasak Nro 3. Uj Szanto Lopos Vas Nro 4 [Déva; Ks 76. IX. 8].

Ha. *1590:* lapis uasath [Kv; Szám. 4/XIX. 15]. *1601:* Lapis vas [Kv; AggmLt A. 41]. *1748:* Lapas Vas [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1765:* Lapas Vasnak [Nagybarcsa H; Ks 71. 52. Szám.]. *1776:* Lapos Vasak [Mezőméhes TA; WassLt]. *1780 k.:* egy eke Lapas vasat [Szászváros; BK]. *1792:* Lapas vassával [F.oroszfalu MT; Told. 71]. *1824:* egy lapas vas [Kv; Pk 5]. *1836:* lapas vasaival [Szászerked K; LLt Gr. Lázár Pál utódainak összeír.]. *1850:* lapos vasaival [Gyéressztkirály TA; DE 5].

lapoz a răsfoi; blättern. *1854:* úgy hiszem, hogy örömtelen éltem lehunytával, ha kebel 's elvbarátaim lapozni fogják egykori igénytelen lapjait szerény emlékemnek: némi felvilágositásokat is találhatnak benne [ÚjfE 5].

lapozott lapokból összeállított; alcătuit din file; aus Blättern zusammengestellt, beblättert. *1850:* Minden Egyháznak legyen bé kotött, lapozott, tiszta olvasható betükkel, minden Vakarás nélküli Jegyző könyve (: matriculája :) [Nagykapus K; RAk 5 esp. kl].

lappancs 1. csapóajtó; trapă; Klapp/Falltür. *1825:* A Tornátzbol mégyen a Pintzebe egy jo Gradits is, mellyen vagyon egy Lappancs derék vas sarkokkal [Válaszút K; EMLt].

2. kb. zsiliprekesztő; ecluză; Schleusenstauwehr. *1801:* Magát a záportartot köteles lesz maga az árendátor saját költségén állandoan és czélszerűleg három lappantsokkal, s legalább is három czólfokós fenyű deszkákkal be deszkázni, vas szegekkel megverve [Mv; DLev. 5]. *1852:* A' szitálo malom zsilipjének egyik lappantsa' tölgy hevedere szét hasadozott, 's töredezett [Km; KmULev. 2].

Szk: *leeresztő ~. 1801:* köteles kesz maga az árendátor ... a leeresztő lappancsokat vaslánczokkal és pantokkal fel szerelve s 12 czól vastagságu tőlgy és nem cserfa gerendákkal és czövekekkel ellátva ugy állitani ki és fel, hogy az minden tekintetben a főmérnöki revisio alkalmával is elfogadhatónak találtassék [Mv; DLev. 5].

lappancsajtó csapóajtó; trapă; Klapp/Falltür. *1851:* van a' nyári és téli konyha alatt két ... pincze a' lejáro hágcsok tetején . egy . kètfelé nyilo vas sarkakon járo, elromlott záru fenyödeszka lappancs ajtoval ellátva [Bács K; KmULev. 4] | Az udvarház alatti pincze — ennek gátora kő oldalu, zsendely fedél alatt, vagyon rajta egy fél lappancs-ajtó [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1852:* A' lappancs ajtónak jo erős retesze, és retesz feje, 's lánczon függö le lakatolhato vas sassa van [Km; KmULev. 2].

lappang 1. lapítva/sunyítva bujkál; a se ascunde, a sta ascuns; lauern, stecken. *1586:* Kepelies Ianos vallia, Lattam Nagy sokzor mikor eiel vagy seotet hajnalkort Lowaimhoz Mentem Az Mezeore, hogy ez peter a' lowak keozeot volt, ott lappangot ... ot fekwt vala le, semmy Iaroia ot Nem lewe(n) [Kv; TJk IV/1.566]. *1592:* Sigmond[a] Jo lewele A(nn)o 1435 keolt, hogi az ideghen kalmarokath, kiknek eoreoksegek ninchien ez Birodalomban, hanem Masunnat ide be Jeowen, minden tereh viselesnelkwl hol varosokban, hol falukban lappangnak ezeknek marhaiokat az thób giwkeres Erdely Arossagh el vehesse, elys vetethesse az varosokbely es falwkbely Birakkal [Kv; DiósyInd. 59. — [a]Zsigmond király]. *1621:* henie vandorlo zemeliek itt az Varoson ne lappangjanak [Kv; TanJk II/1.312]. *1625:* az A Azzony az J Azzon(n)ak Vrau(a)l Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek hol mezeőre czialt (!) [Bözöd U; UszT 89]. *1677:* Az melly tavalyi Csanadi kerülöt a kiskereki szolga legények meg öltek tartozzanak azokot a gyilkosokot ... ha lappanganak, felkeresni .. meg fogatni [Csanád AF; JHb XXVI. 42] | Ha valahol Csavargo, szeginységen erőszackal élödö, sokadalmas és egyéb uton járo után leseskedö emberek hallattatnak lenni, és vagy valamely falunak határán lappanganak, vagy falukra bé-mennek, azon falusi Birák ha birnak vélek meg-fogni tartozzanak és a' Tiszteknek kezekhez vinni [AC 133]. *1715:* engemetis el küldett volt udvarbiro ur(am) Dézmálni, mellyet nagj félelemmel vihett(em) véghez nemis mertem a Faluba(n) hálni, hanem csak a mint lehetett együtt másutt Lappangattam, mig azon Dézmálást el végezte(m) [Fog.; UtI]. *1762:* Szélistyai Gornik Iion ... el szökőt egy Léányzoval az Bánátusban, aztis elhadta más Asszonj emberrel Szökőtt el, és azzal lappongat imit amat az erdökön [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1764:* Vaszián Juon Deákká lévén, hallottam hogy Nemes Aranyas székb(en) Bágyonb(an) lakott vólna de most hol legyen és lappangjan nem tudom [Buza SzD; GyK. Hoszszu Gligor (72) jb vall.]. *1803:* A' Remeteiekröl semmit se tudtunk; de ök a' mint az után kivilágosodott, a' Topplitzai határon lappangottak [Toplica MT; Born. XVc. 1/79 Bukur Todor (45) col. vall].

Sz. *1785 k.:* Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska, Alattomban ő is akaratosocska, Titkon lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás kódex].

2. *átv* rejtekezik; a se ascunde; stecken, versteckt/verborgen sein. *1661:* Ha kikben elrejtett gonosz indulatok lappanganának, azok is szerencsétlenségünk fordulván, kimutatnák magokat, és bátorságot vennének romlásunkra igyekező szándékjoknak véghezvitelére [KemIr. 346]. *1760:* Anno 1760. 20. Maji Jelenenek meg a' Venerabile Consistorium elött Ujjabban Kurtán Jósef Feleségével Ujhelyi Kristinával együtt, a' kik között gerjedet nagy Hazasságbéli egyenetlenség . jónak itilte a' Venerabile Consistorium, hogy Kurtán Jóseftól Feléseget a Jövö Gergely Papa Napi Sz. Partialisig separálja Hogy az alatt az idö alatt, mindenik(ne)k indulatja egy máshoz vagy meg orvoslódjek, vagy ha valami gonosz lappangana közöttök az alatt világosságra jöjjön [Kv; SRE 195].

lappangás bujkálás; ascundere; Lauern, Stecken. *1646:* ezt ... az Vrok es fia czieleküttek melyet el szeokesekkel futasokkal es mind ez ideig oda lappanga-

sokkal magokis Comprobaltanak [Kv; TJk VIII/4.70]. *1647:* latta az leania(na)k imit amot valo lappangasat [Kv; i. h. 180]. *1657:* Juszuf csausz . nékünk megjelentette vala Szombathelyinek útban létét, az csiflikben lappangását, kajmekámmal szembenlételét ... mégis tagadta [KemÖn. 87]. *1662:* Azután ismét Görgicéhez szállván, ahová Constandin vajda is a boérokkal szerénszerte való lappangásibul előkerült vala [SKr 340–1].

lappangat rejteget; a ascunde; verborgen halten, verbergen. *1631:* mikor az Radnoti Aszony palastia el uesze megh ueue ez az szekely Matene ... ket forinton otis lappangattak az palastott [Mv; MvLt 290.59a].

lappangó I. *mn* **1.** bujkáló; care stă ascuns undeva; lauernd, steckend. *1677:* Ha valamely Falu vagy Városbéliek, mezőn és erdőn lappango latroknak gazdálkodnának, vagy azoknak kergetésére fel nem támadnának .. a' Falu őt száz forintal bűntettessék [AC 128]. *1679/1681:* sokan vannak penig az el bujdosott Jobbagiok az ország Tőrvenje szerint azokat eő kglme[a] repetaltatvan reducallya; Joszágokban lappango, Lezengő Uratlan, Henyelő emberek találtatván, azokatis az Orszagnak arrul irott articulussa szerint megh fogassa és tégye Jobbagyommá [Vh; VhU 677. — [a]Az ub]. *1711:* az Erdőkön lappango nemely Tolvajok [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Cssz és Ksz tisztei és rendei]. *1755:* A mentionált kérdésben jedzett Emberek .. nem is igen voltak helly tarto Gazdák Falunkban Balsán[a], h(ane)m tsak afféle Falu nyomoruságát kerűlő, hol itt, hol másutt loppango Vándor emberek voltak [GyK. — [a]H]. *1765:* volte eő kegyelmének szabadsága, s Parantsolattya, hogy az afféle Erdőn lappango s Tyronak el fogott személyeket el botsáthassa ...? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 7 vk]. *1812:* olly czéllalis voltak hogy ha ki jő[a] azannal megfogván ... a Léányok Házában lappangó Grantzkival meg veressék [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Jossefné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall. — [a]A gróf].

2. búvó (hely); (loc) în care se poate ascunde cineva; lauernd, steckend, Lauer-. *1825:* (Vaszutz Vasilikát) a Földőn lehurtzolták egészen a Borbokár Juon lapango barlangjához, s ottis minden kegyetlenséget rajta elkővetvén . életének tsak ugyan meg kegyelmeztek [Kötelesmező SzD; TSb 47].

3. megbúvó, rejtekező; ascuns; sich verbergend/stekkend. *1796:* az hellynek declivitassa nem lévén, a benne lappango vizet a Sántzokon nem lehetett ki venni [Kv; KvLt Prot. oec. pol. III/3.359 Sikó István kérelme].

4. szunnyadó, szunnyadozó; ascuns, latent; schlummernd. *1823–1830:* Elek[a] úrfinak még az a kinézése is volt, hogy jó fizetést adván, holtig maga mellett tartson, mint inspektort. Mindezekre megcsendesül bennem a lappangó nagyravágyódás tüze, hajlani kezdek s reáállok [FogE 143. — [a]Gr. Bethlen Elek].

Sz. *1673:* Nem állhatom, ne panaszoljak Kegyelmednek Rédei Ferencz uramra. Bizony oly mocskoson bánt itt velem (noha boros volt, de gyakran az részeg ember az szívében lappangó dolgokat adja ki), hogy soha ember velem így nem bánt [TML VI, 423 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. *fn* **1.** bujkáló személy; persoană care se ascundă undeva; lauernde/sich versteckende/verbergende Person. *1642:* Kegd Vra(m) .. borsan[a] leven, tóllem egi jobbagiot keretet fel küldgio(n) kegd egi bizonios embert hozza(m), azki megh eszmeri, ha en iobbagiom, auagi földemen lako buidoso lappango lezegő leszen, bizonnial irom, mingiart kezben adom, ha kezem alat forog [Árpástó SzD; Ks 41. B. — [a]K]. *1677:* Latroknak, erdőn, mezőn lappangoknak gazdálkodni tilalmas [AC 262]. *1731:* Az Ház fel Verők(ne)k, éjjeli Lappangok(na)k s minden gonoszságot Cselekedők(ne)k el Távoztatására Circálást Concludaltunk fel allitani minden etzakára 12/12 Circálot[a] [Dés; Jk 414a. — [a]Köv. a nevek tizedenkénti fels.].

2. bujdosás; pribegire, pribegie; Verborgenhalten. *1646:* Az az Vrok es fia czieleküttek melyet el szeokesekkel magokis Comprobaltanak, oda leue(n) mostis lappangoban [Kv; TJk VIII/4. 70].

lappangólag lappangva, bújkálva; care stă ascuns undeva; sich verborgen haltend. *1835:* Bokor Mária ... mind ez ideig magát lappangólag el-rejtett Férjét citáltattya [Márkosfva Hsz; DLt 565].

lappangtat 1. bújtat; a ascunde; verbergen/stecken. *1635:* azt az Kis Annat ... mostanis az kathona Turi Ferenczy hármád napigh lappangtatta az szállasan [Mv; MvLt 291.57a]. *1671:* az I(ncta)t edgy ki czapatot személyt Karasznai Cathát magok házoknál lappangtatták, dugatták, holott sententiaja ollyan volt hogy ez varos hatara(n) sohult ne talaltassék [Kv; TJk XI/1.53] | a' Pribékeket és ármásokat s' egyéb czégéres vétkekben élő Latrokat-is ez után a' Faluknak lakosi ne lappangtassák dugassák, annál inkább mellettek fel-támadni ne merészellyenek [CC 52]. *1694:* Pap Laszlone ... az Varosbul végh keppen ki hajtassek ha ki pedigh hazanal lappangtatna megh bizonyosodvan, hasonlo bűntetésben Incurrallyon [Dés; Jk]. *1755:* (A fogadós) őrökkétig afele ismeretlen Tolvoj emberekkel tartotta inkább baráttsagat, azokkal ivott vendegeskedet hetekig meddig Loppongtatta az aféle embereket a vendég fogadoba [Vajdasztiván MT; Told. 3a]. *1780:* a Bulzestyi tolvajokot ... midőn a Nms V(á)r(me)gye el akarta tsipetni, hat hétig lappangtatta maga házánál [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1806:* Robb Kosztánt gyermekségétől fogva én jól esmérem, és mind az olta fellőlle semmi fele rosz hirt nem hallottam sem azt nem tudom hogy maga házánál esmeretlen embert lappangtatott volna [A.várca Sz; BfR 130/1 Kis György (50) col. vall.]. *1840:* Csatoné és fia Lappangtatta — alattamos uton — házánál s tartotta [Dés; DLt 277].

2. rejteget; a ascunde; verbergen, verborgen halten. *1679:* Az leveleket kik lappangtatják, akarnám tudni [TML VIII, 431 Teleki Mihály Ispán Ferenchez]. *1699:* Nyilvan valo dolog s Constal hogj az melj ket johok az Denominalt ... György Janos Kezenel talaltattak, lopat Marhak voltak ... Sem Szovattjossat nem adhattya sem pedig az Falus Biro(na)k hirre nem adta hanem mint lopot s gonoszul el veszet Marhakot maganal Lapangtatot [Gerendlóna TA; Törzs „per Mich. Literati constitutum not. in hac re"].

3. *1783:* Tudom hogj Kozma Togya ő kigjelmétűl valamellj kaszállokot melljek az Asszonj részihez valok valának, maga födei közöt lappangtatta [LLt Csáky-per 110 L. 17].

lappangtatás bújtatás; ascundere; Verbergen/stekken. *1657:* hirünkkel lött vala elérkezése[a] és az moldvai vajda majorjában .. lappangtatása, és azután titkoson béhozatása és az kajmekámmal szembenlétele [KemÖn. 86–7. — [a]Szombathelyi Márton bécsi kiküldöttnek a Portára]. *1737:* Illyen okon prosequalom törvényre az Inctakat, hogy ök egy idegen Pataki Boricza nevü teréhben esett parázna Leányt .. mind addig lappangtatta (igy!) mig a szulésnek ideje el jövén azon meg nevezett gonosz léányzo félre menvén szült és gyermekit meg őlte, mely halgatásokkal és lappangtatasokkal az Ik mind I(ste)n elött nagy bünt, mind a Keresztyenek(ne)k nagy botrankozást tselekedtek [Torda; TJkT I. 133]. *1748:* Az . exhibealt Documentumok ki adják feles marhák(na)k Attyafia mezőbéli pajtájában lévö lappangtatását [BSz; Ks 27. XVIIa]. *1752:* Várczán Páskujnak . Tolvajokkal valo társalkodását Tolvajoknak és marhák(na)k lappangtatását, nem tudom nem is Láttam [Somos[a]; BfR Mákszin Péter (44) zs vall. — [a]Eltűnt település Szilágycseh táján]. *1765:* (A) Fogados . Tolvajokkal valo Társalkodását, azok(na)k lapontatását (!), és azok(na)k lett Gazdalkodását Tudgyaé láttaé a Tanu bizonyoson? [A.preszáka AF; Mk III. LXIV/67 vk]. *1804:* a' szökött Katonák dugattásától, és lappangtatásának meg-engedésétöl örizkedgyék [DLt nyomt. kl].

lápság mocsári/vízi növényzet; vegetaţie de mlaştină; Sumpf/Moorvegetation. *1662:* az várnak bémenőrül, a kapunak két mellékérül való öreg reguláris bástyáihoz majd közel nőtt volna az nagy ingó lápság [SKr 287].

lapu lapi, levél; frunze; Blatt. *1649:* Az mezön leuen az Posta Louak, es az hatok, Oldalok, igen Sebessek leuen, ueöttem esmet egi eöregh fazakat, hogi az leginyek Lapukot főzuen benne mosogassak az hatokat f — D 5 [Kv; Szám. 26/VI. 539]. *1717:* (A káposztának) az nagy száraszságban feje nem lehet, csak az nagy lapuha vagyon [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

lapuhos I. *mn* ' ' **Szn.** *1580:* Lapwhas Janos [Dés; DLt 206]. *1598:* Desy fw biro lapuhas Janos [Dés; DLt 254]. *1608:* Lapuas Balint dési esküdt [Dés; DLt 300]. *1631:* Lapuas Balint deesi fü biro [Dés; DLt 367]. *1633:* Valentinus lapuhas [Dés; DLt 380].

Hn. *1687:* Lapuhus fün (k) [Néma SzD; EHA].

II. *fn* '?' **Hn.** *1754:* A' Dodos kut és Lapuhos kőzött (k) [Csomafája K; BHn 61] | a' Hollosban a' lapuhos alatt (k) [Méra K; KHn 241]. *1757:* a Lapuhason (e) [Méra K; EHA]. *1824:* a Lapuhasban (k) [Csomafája K; BHn 61].

lapuló vmihez odasimuló; (care stă) lipit de ceva; sich an etw. drückend. *1813:* Csontos Vonu középszer fejéhez lapulo fülü [DLt 785 nyomt. kl].

lapus szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *csere ~ findzsa* cserelapi díszű csésze; ceaşcă împodobită/pictată cu frunze de stejar; Tasse mit eichenblattförmigem Schmuck. *1846:* egy más törpébb füles aranyozott Zöld csere lapus findsia tálastol [SLt 17].

lárma 1. zaj; gălăgie, larmă; Lärm. *1761:* kegyelmetek eczakának idején reszegen dorongokkal, botokkal, nagy lármával a Város uttzájit fel koborolván az várost eczakai tsendességében fel lármázni ... attentaltatak [Torda; TJkT V. 43]. *1763:* kecseg kivül garázdalkodott, mert hogy bé ment csak hamar nagy lármát hallok ben a házban, s jajgatásokat [Nagyida K; Told. 9]. *1784:* a kérdésben meg nevezett idöben midön a magam házamnál nyugodtam volna mint hogy éczaka volt hallék nagy lármát a mi kapunknál s énis ki futék s látám hogy egy néhánj ember ot egybe tsuportozot [Béta U; IB.Agilis Nagyab Széjes Istvánné Gáspár Jutka (50) vall.]. *1816:* ezen Lármát a fia Lörinczi Mihálly eö klme kivünnöl meg halván hirtelen nagy indulattal káromolva a házba bé jött és a Dnalis Birot az öklivel Szemközt ugy pofon ütette hogy a Szemöldekén fejül a bör el hasodván a vér el lepte [M.köblös SzD; RLt Kállai Sándorne Morár Irina vall.]. *1817:* enis a Lármájokra arra felé mendegellvén, hozzám Szalada a Szolga [Bos MT; Berz. 9.73]. *1843:* egy vacsora tájt kifelé fogván — hallunk nagy lármát és villák öszsze csattonását a' kercsedi innenső Fogado felé [Bágyon TA; KLev.].

Szk: *~t csinál* zajt csap. *1710 k.:* Mikor én a táblán Küküllő várát perlettem ... amint egyszer az én prókátorim . békéredzének, és a deák bébocsátani nem akarja vala, én a kezemben lévő kis kurta nádpálca végével az ajtót egyszer-kétszer megdöfém, kinyiták, s a prókátorok bémenének . Ebből ő[a] . olyan lármát csinált, hogy én a táblán violentiát, becstelenséget követtem, mely is hazugság volt [BÖn. 880. — [a]Sárosi János tanácsúr és ítélőmester] ✱ *~t művel. 1771:* Nagy Josefne, és Anucza Annya . hol az Udvaramat tele töltettek Ludakkal azok nagy Lármát miveltenek hol pedig az ház hejjarol tyukjaimat mind le kergették sok lármát miveltenek [Dés; DLt 321.32 G.Hanczi (56) vall.] ✱ *~t okoz. 1835:* (A) huzalkodással nagy lármát okoztak [Szucság K; KLev.] ✱ *~t üt. 1761:* Blidar Gligor . hogy bé hága a kerten, tsak hirtelen nagy lármát ütöttek belől s hallott az ütésnek Supogása mi hozzánk [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Joannes Pap (30) ns vall.] ✱ *nagy ~ja volt vminek* nagy zaj kerekedett vmi körül. *1710 k.:* (Béldi Pál) ki akarta parancsolni a székekre, hogy ez ekkor itt, amaz ekkor imitt compareáljon mustrára. Én és Nemes János . kérők s intők, hagyja le, néki is jobb Lehagyá kénytelen és kedvetlen, de minthogy a pátenseknek már a híre nagy volt, és mustráló szándékát maga is közönségessé tette, felette nagy lármája volt [BÖn. 677–8] ✱ *szája ~ja. 1800:* tsak a szája lármáját hallottam [Dés; DLt].

2. lármás veszekedés/verekedés; scandal; Krawall, Krach. *1724:* minémő Lármák voltanak Vásárhelyen a' sokadalmi alkalmatoságal Szekere hátán volt az ember [Altorja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez]. *1742:* Timbus György házunkban jött, Sertepetélt alá s fel, miglen a' lárma meg esett [Tordavilma SzD; TL 42 Popa Ignát (40) gkat. pap vall.]. *1776:* Titulált Méltoságos Liber Baro Ur ő Nsga látván a' nagy lármát (: ne hogy halál következnék :) kéntelenitetett maga személyesen le menvén tsendesiteni? [Marossztgyörgy MT; MkG 36.5/4 vk]. *1778:* a' Leányom Boritza be jövén az Házba, mondá: Ked ki sem jő hogy lässa â Lármát mitsoda verekedés van [Egerbegy TA; JF Anna Beretzki libertini Michaelis Varga cons. (50) vall.]. *1784:* a vasvillát pedig meljet èn ottan a lármába el vettem volt tudom bizonjason hogy Széjes Josef mint magáét ugy

vitte el tőllem 's én akkor ötet pirongattam azon rosz dologert de ... egyet sem szollot intő beszédemre [Béta U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.]. *1794:* Iffi Asszony okot szolgáltatott volna ezen Lármára Czihodásra nem hallottam, de nemis hiszem [Eresztevény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) lib. vall.]. *1846:* ki mentem a' házbol nézni hogy a' piatzan mitsoda larma van [Dés; DLt 530/1847.12].

Szk: ~ *esik. 1767:* Ugy meg uté Kis Vaszilia, Kadar Győrgyet főbe az őklivel, hogy mindgyárt a földre Le esék, melyből nagy Lárma esvén én a kemencze mege hertelen be ugordván el buvám [Betlensztmiklós KK; BK.Ráduj Gyurka (40) Zingarus vall.]. *1812:* Grantzki ... bé ment a Groffné Házában ott beszélgetett a Groffnéval hová a Groffis bé menvén, mindjárt lárma esett és az Ajtot zárba tsapták [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.] ✱ ~ *kerekedik. 1764:* lárma kerekedik, és látom ott közél az emberek bolyongását, s hállottam kiáltani [SzúvLt]. *1803:* egy más kőzött huzolkodván, Nagy Lárma kerekedik [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. I]. *1829:* nagy lárma kerekedvén itten E:Sz Györgyön [Erdősztgyörgy MT; CsS] ✱ ~ *támad. 1840:* Bátoriné .. részegecske volt 's hogy Kováts Gyurit a' pricsről le taszította, lárma támadatt [Dés; DLt 36/1841 Dósa István városi szb kezével] ✱ *~t csinál. 1801:* az Ispány Vr . több Béresek(ne)k Keményen meg parancsolta hogy Senkiis az Béresek kőzzűl az Udvarbol a Kortsomára ki ne mennyen, hogy több lármát tsináljanak [Kajántó K; FiscLt] ✱ *~t indít. 1840:* Marton Ilonka Bátori Györgyné ... részegen haza jövén, — rab Kováts Gyurit a tűszej melletti pritsről le lőkte, mellybol lárma történvén, — bé jöve Hajdui házamba Kováts Gyuri panaszolván — hogy Bátori Györgyné által le lőketett, 's nagy lármát indított részegen [Dés; DLt 36/1841] ✱ ~ *történik* → *~t indít* ✱ *~t szerez. 1826:* Ha a kalandosbéliek közül valamelyik a' temetésközben a keserves háznál az uton, vagy a' temetőben lármát, vagy veszekedést szerezne 's botránkozást okozna, az ilyen .. büntetődjék 1 frttal [Kv; EM XI, 377 A külkőzép-utcai Kalandos-társaság art. XXVIII] ✱ *~t üt. 1782:* Pápai István Ur .. azt mondá; hogy nem kellett volna ollyan nagy lármát utni belölle, hanem azon Contractust ki kellett volna adni Székellyéknek minden lárma nélkül [Torda; KW Vall. 11]. *1808:* a Ratz Vonuly fiat Máftyét kegyelmed jol meg verte hogy Ratz Vonuly ... lármát ütött Őtetis kegyetlenűl meg kinozta [Felőr SzD; BetLt 7] ✱ *~t visz véghez. 1803:* a' Remeteiek Nagj Lármát vittek véghez, Lővöldőztek annyira, hogj Topplitzában a' harangot félre verték [Toplica MT; Born. XVc. 1. 111 Buzilla Silip (40) col. vall].

3. riadó, riasztás; alarmă; Alarm. *1734:* az harangokkal ne abutallya(na)k az helységbéliek hogj minden dib dáb dologra csengesse(ne)k vagj harang felen verest tegje(ne)k. Tűz tolvaj kialtás vagy lárma es ollyan meritabilis veletlen Casusban lévén szabados az ollyan csengetés [SVJk]. *1779:* a' falu akkoris a' Polgár lármával tett jeladására ki ment oltani [Egerpatak Hsz; HSzjP Gyergyoi születésű Ambarus Ferentz (21) gy.kat.vall.] | Rétyen[a] lako apsitos katona Sipos Elek (60) vall . a Katona Polgár a' falut lármájával fel költötte [uo.; i. h. — [a]Hsz]. *1796:* mivel . az Határról más Határ Pásztor Társoimmal edgyút haza jöttűnk volna a' Fogadohoz a' Lármára és Tolvaj kiáltásra meg telepedénk [Mocs K; Eszt—Mk]. *1811:* Czáp Alexa ... vette Eszre a' Tüzet elébb . De leg kissebb Harang fére verés, vagy Tolvaj kiáltás Lármája, vagy pedig Falus Biroi parantsolat kőzben jövetele által nem Unszoltattunk a' Tüznek oltására [Cold K; JHb 45.3/3 ifj. Stéfán Szimion (40) col. vall.].

Szk: *~t csinál. 1831:* a fő Ispányt pirongatták meg hogy mért tsinált lármát, 's mért kért Ulanusakat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ ~ *tétetik. 1811:* Czáp Alexa . vette eszre hamarább a' Tűzett ... De sem Harang fére verés, sem Tolvaj kiáltás által Lárma nem tétetett [Cold K; JHb 5.3/3 Idősb Stéfán Szimon (60) col. vall.] ✱ *~t fútat* riadóztat. *1710:* maga is Baron Tige desperált vala, mert készületlenek valának mind magok, lovok, sőt noha maga lóra ült vala s larmát fútatna, alóla is ellövik a lovát a hajdúk [CsH 381–2. — 1707-re von. feljegyzés] ✱ *~t üt* riadóztat. *1769:* midőn Titt Somkereki Lászlo Vram a Szenát el akarta hordani, kik ütettek lármát félre vervén a harangot ..? [Dob.; RLt vk].

4. riadalom; panică; Schrecken, Panik. *1659:* Itt Kegyelmednek azt írhatom, hogy az éjjel igen nagy lármánk vala, mert egynehány török meggyújtotta vala az asszony csürit [TML I, 358 Vér Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1703:* Hirdesse meg kglmetek az kősség kőzött, hogy senkinek semmi lármaja ne légyen, egymást ne ijeszszék, annál inkább ne fussanak, marhajokat ne adgyák, ne vesztegessék, attol valo féltekben, hogy ennek az Investigationak alkalmatosságával, nagyobb tereh esik réájok [UszLt IX. 77. 61 gub.]. *1724:* elég nagy lármank vala mert mikor eppen bucsuzni akaránk, hirtelen egés lőn, szaladot minden felé az ország az itt valo Kirallj biro az házáig mind futot ... mert eppen az reziben volt a tűz [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1771:* Nagy lárma volt Marosvásárhelyt a pestis miá, mivel medicinae doctor Mátyus uramat kiküldötte a Királyi Tábla Kakasdra, az holott erősen holtak az emberek, de nem pestisben, hanem petecsben. De őkegyelme talám nem ismervén jól a pestist, úgy referálta, hogy pestis, mely miá nyakra-főre mentek az urak mindenfelé [RettE 248]. *1790:* a' Nyáron mult esztendeje, a' Törők hir lármájakor az Mlgs Familia levelei Károlyvárra vitettek [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

Szk: ~ *érkezik* riadalom kerekedik. *1710:* Nagy lárma érkezvén azért a táboron[a], nem tudván a szegény erdélyiek, mi dolog, . egynehány százan ottveszének s két halmot rakának a holttestekből. A német penig nagy nyereséggel és sok praedával megrakodván, visszamene [CsH 189. — 1686-beli eseményre von. — [a]A meglepetésszerű német támadásra] ✱ *~t csinál. 1676:* Az mi illeti Kegyelmed irását, hogy eljövetelemmel lármát csináltam az hadakban, az Uram, igen kevés lárma, hogy házamhoz béjöttem [TML VII, 317 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1828:* A mostani Tyrozásra nézve a Tekintetes Szolga Biro Ur azt a parantsolatott adta volt ki a Birák(na)k, hogy egy Katonának valott fogjanak el, de lármát ne csináljanak minthogy Tökröl[a] 16 esztendőktől fogva kötelen fogott Tyrott nem vittek, hanem a falusiak magok önként aki szeres volt a fiát bé vitte s assentálta [M.köblös SzD; BetLt 2. — [a]A tőszomszédos A. v. F.tőkről].

5. lázongás, lázadás; răzvrătire, revoltă; Empörung. *1671:* valamíg az német és magyar hadaknak az Tiszán által való meneteleket és eloszlásokat nem értjük, addig tanácsosnak eloszlatni mind az hadakat nem tartom, annálinkáb ha most az takarodás idején lárma leszen, bizony egész országúl sok kárt vallunk [TML V, 573 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Az említett uraknak[a] .. gyanakodám, hogy valami lármájok, avagy legalább valami kígyókőfúvások vagyon, mert azelőtt is ezek az emberek csinálták vala a fogarasi feredőt [BÖn. 700. — [a]Székely László, Bethlen Gergely és mások]. *1761:* a Nép egész tsendessegb(en) van a Lármatol p(edi)g Tavaszig nem felhetü(n)k, akkor ha megződűl az erdő meg válik [Pata K; IB. Nábrádj István lev.]. *1788:* két Originalis Cantionális Obligatorialis, mindenik külön külön 100–100 Forintoknál többet érő Levelei, a mult Oláh Lármában el-vesztek légjen [UszLt X. 80 gub.].

Szk: *~hoz készül. 1704:* Ugyan ma jött hír ... hogy Pekri uram a kurucokkal Vizaknán volna, és a lármához készülnek. A kispiacon[a] lévő mozsárágyút is ma újonnan felporozták és elkészítették [WIN I, 168. — [a]Nszben].

lármacsinálás riasztás; alarmare; Alarmierung. *1704:* ma jött hír .. hogy Pekri uram a kurucokkal Vizaknán volna, és a lármához készülnek. A kispiacon[a] lévő mozsárágyút is ma újonnan felporozták és elkészítették. Isten oltalmazzon tőle, hogy meg ne sirassuk annak az mozsárnak lármacsinálását, csakhamar most, vagy az éjszaka is [WIN I, 168–9. — [a]Nsz-ben].

lármafa kb. vészjelző tűzcsóvás rúd; semnal de alarmă dat prin aprinderea focurilor la locurile stabilite; Stange mit Strohgarbe als Alarmvorrichtung. *1788:* (Az) erdélyi országgyűlés a török támadás hírére elrendeli, hogy a havasi ösvényeket be kell vágni, s lármafákat kell felállítani [MNy LXVII, 213].

Hn. *1765:* Lármafa [Kisborosnyó Hsz; Bogáts: SzNMEml. 63]. *1835:* A' Lármafa alatt (k). a' lárma fa hegye [M.bodza Hsz; EHA].

A lármafára vonatkozólag a köv. két egykori tájékoztatást idézhetjük: *1787:* minden puska lövésnyire meggyújtható lárma-fákot állitottanak-fel [M.Kurir 821 id. a TESz]. *1789:* A' lárma-fa egygy öt ölnyi forma magasságu pózna, vagy rúd, mellynek felső részét szurkos szalmával bé-kötik . a szalma lenyúl egészen a rúd tövéig, hogy meg lehessen a lármafát gyújtani A' lárma-fákat ... mind a dombokra ássák. Mindenik mellé eggy Strázsa van rendelve. Mihelyt észre veszi valamelyik ..., hogy jő az ellenség, azonnal meggyújtja a' lármafát a' több Strázsák-is hasonlóképpen tselekesznek. A' lárma fákat főképpen éjtszaka szokták meggyújtogatni [Hadi történetek I. 1789.501; id. Fabó Bertalan: MNy VIII, 75]. — A szóra l. még a NrLex. *lármafa* cimszavát; Loványi Gyula: MNy XLIV, 51; Gyallay Domokos: MNy LXVII, 212.–3.

lármaharang riasztó harang; clopot de alarmă; Alarmglocke. *1842:* A' Lárma harangok ... ritkán riasztják fel[a] a' békés csendességet [Dés; DLt 762. — [a]Tűz miatt].

Bár a német Lärmglocke tükörszavának látszó szó Loványi Gyula (MNy XLIV, 51) futó utalása szerint ugyan a kuruc korban ismert lehetett, de sem a NySz-ban, sem az OklSz-ban nem találunk rá vonatkozó egyetlen adatot sem.

lármájú szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *nagy ~* lármás, nyelves; gălăgios, guraliv; zungenfertig, geschwätzig. *1759:* Henter Jánosné Gyerőffi Kata ... holt meg 73 esztendős korában ... Ez igen szemérem nélkül való asszony vala szegény: mint a férfiak szoktak úgy szitkozódott, nagy lármájú vala, de mikor az ördögök elmentek az útfélről, igen jó asszony volt [RettE 87].

lármakiáltás riasztás; alarmă; Alarm. *1811:* Mikor az Egés esett tetetett é hír Czoldra[a] a' Faluba(n) Harang fére verés, és Lárma kiáltás által, hogy a' Tűznek meg oltására mennyenek ki? [Kv; JHb 5.3/3 vk. — [a]K].

lármás 1. zajos, zajongó; gălăgios, zgomotos; lärmvoll. *1799:* (A) Fogadóban gyakran a' Legények lázzaszto, és lármás egybe gyüléseket tartottanak, verekedtenek [Kv; ACLev.]. *1823–1830:* Bécsnek számtalan sok mulatóhelyei között nevezetesek az Augarten és a Prater. Ez a lármás időtöltésnek, amaz a csendes mulatásnak helyei [FogE 260]. *1827:* Házombol ki menvén az Udvarra ... a' Ketzán Jákob Háza felé, nagy lármás szozatott hallottam [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Marinka Ilia (32) vall.].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ hír* felkelés híre; ştirea răscoalei; Kunde vom Aufstand. *1785:* Blágárné ... mikor ezen Lármás hír[a] volt akkor járt oda a Mokányok közé [M.nagyzsombor K; KLev. Georgius Ugrán (50) vall. — [a]A Horea-féle felkelés híre] ✱ *~ idő* felkelés ideje; perioada răscoalei; Zeit des Aufstand(e)s. *1785:* a Felesége oda járt aron Lármás időb(en)[a] [uo.; i. h. Rusz Mákszim (60) jb vall. — [a]A Horea-féle felkelés idején].

lármáz 1. zajong; a face gălăgie/larmă; lärmen. *1750:* kik mentenek bé huhugatva kiáltozva részegen lármázva [Vadad MT; VK]. *1763:* az I. éjjel más complex tarsaival edgjütt az sokadalom idejen lármaztak, kiáltoztak más emberséges emberek házára réá mentek [Torda; TJkT V. 178]. *1769:* Nem szabad minden igaz ok nélkül a Faluban éjjel vagy nappal Lövöldözni, rikoltozni vagy lármázni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1775:* estve Szűrkőnyetkor halyák, hogy némely Ember lármáz [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1780:* â Czigányokat majd minden Nap láttam az Hajos Uttzábul részegen lármázva haza gyünni [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1783:* távollatska lévén hallottam hogy lármázott Tot István [Szőkefva KK; Ks 92]. *1784:* késő éczaka ... ki menék a kapumhoz . kérdém itt ki lármáz [Béta U; IB.Agilis Széjes Péter (57) vall.]. *1806:* lármáztunk ithon eleget majd fel fordítottuk az házat [Dés; KMN 343].

2. nyelveskedik, pöröl; a se certa cu cineva; keifen, streiten. *1754:* azért a' reves tőkéért nem is kellett vólna lármázni [Koronka MT; Told. 27]. *1764:* az el mult nyáran a Lovak(na)k fűért oda jüve egy szász és a fel takart szénát kezdé az Ur eö Naga Ortoványán visgálni ... én mondék Nékie ne lármázz mert ezt én nem loptam; de tü Lopás képpen el adtátak a Mgos Groff Ur eö Naga szénáját a mely az Iratványban termett [Kóród KK; Ks 19/I.6]. *1792:* láttam a Papnét, Péter háza körül indulatoskodni, Szokása Szerént lármázni [F.lapugy H; Ks XLVIII/7.15 Holgyán Josziv (18) vall.]. *1800:* azon tsekélységért ne lármázna, ne motskolodnék ollyan rutul [Dés; DLt]. *1827:* Pétrutz Tyifor .. a' várda Házba nagyon lármázatt [Egerbegy TA; TLt Közig.ir. 1110]. *1831:* Ez előtti Esztendőkbe itt a Piatzan Zsemle Árulo voltam, sokszor láttam, s hallottam hogy eö keglme a

győmölts felett kotzodat, lármázat, másakkal motskolodat [Torda; TVLt Közig.ir. sztlan Nahájmel (!) Károllyné Lajos Borbára (29) vall.]. *1835:* Hallja maga Intze ! ne lármázzon örökké azoknak az embereknek mint valami 'Simber vén aszszony [Zsibó Sz; WLt].

3. riaszt; a alarma; alarmieren. *1844:* hallam lármázni Tolvajt kiáltani Kállyán Istvánét [Bágyon TA; Klev.]. *1847:* látván az Birákokat lármázni el szaladott [K; h.].

4. lázong; a se răzvrăti/revolta; empört sein, revoltieren. *1784:* Szebenben két hellyre is írtam az jobbágyság dolgában ... Fejérvárt megjárván, annyira lármáznak, hogy .. minden szempillantásban várom, hogy magamot is ki vezessenek házamból [HalmágyiNI 652 gr. Toroczkai Susánna a főispánhoz].

5. *ts* ösztökél/unszol vmire; a îndemna la ceva; aneifern/treiben. *1777:* igaze hogy a Causa elött szaladt fel, és lármázta az embereket a föld mérésre [Msz; BetLt vk]. *1831:* Vonutzat eleget larmáztúk, hogy állana a Guja mellett, de arra még tsak meg sem felelt [Dés; DLt 332.4].

lármázás 1. perlekedés, veszekedés; ceartă; Streiterei, Zänkerei. *1752:* Lármázásokra ... Molnár Uram ki menvén a Cseléd házban Csititotta ötet hogy feleségét ne kinozza ne verje [Gardánfva Sz; BK]. *1764:* minekutánna az házban ötet ok nélkült meg támodták, meg verték, egy valakinek lármázására az Inasok meg ijjedvén az házbol ki szaladtak [Torda; TJkT V. 238]. *1767:* azon fellyeb irt Lármázás alkalmatosságával le vágot szálos erdőben levő fáknak tősökeit inteztük leg alábbis 300. Szálra [Sárd AF; TSb 21]. *1795:* a' Mlgs Ur, és Aszszony porontsolattyokbol, és hagyományokbol erő, hatalommal meg támadván felettébb sok káromkodások, és olly lármázások között [Msz; Berz. 9. 74]. *1827:* meg fogtuk, hogy a' várdára vigyük — de ö nem akarván jöni ... a' Földönis husztuk ... mellyek után a' földröl fel emeltük, és lármázásai között el vittük a' varda Házhoz [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110/1827 Sos István katona vall.]. *1831:* Székelly Farkasné hirtelen mérgű, kotzodo Aszszany mindenekkel szereti őszvejőni, czivodik véllek, de hamar megis békellik ő véllek, s az efféle tetteiért hallottam, s lármázásáért ... a Piatzan valo árulásátol elís tiltatott [Torda; TVLt Közig. ir. rtlen].

2. riasztás; alarmare; Alarmierung. *1747:* Méltóságos Úr, útólszori Levelét atyafiságoson vettem melyben ir homályoson éppen, ez elöt kezdöd⟨ett⟩ Lármázas, s Tatár hir Continuatiojárol [ApLt 1 gr. Haller János lev. Nsz-ből].

lármázó I. *mn* lármásan perlekedő/veszekedő; care se ceartă, certăreţ; lärmerisch streitend/zankhaft. *1763:* az I mint ollyan vásár és sokadalmi napokan habarusagot szerzö, verekedö, lármázo emberek vásár törésen Hf 12 meg verettetéseért pedig az oláhnak in Hf 6 büntettessék itiltetett [Torda; TJkT V. 172]. *1831:* Székelly Farkasné .. igen szájos, és lármászo, egyelís, mássalis kotzodik [uo.; TVLt Közig.ir.rtlen].

II. *fn* hangoskodó/veszekedő személy; persoană care vociferează, vociferant; Streithahn/hammel. *1847:* láttam, amidőn Varga Katalin a templomból kijött ... s ezen középső uradalmi tekintetes ispány úr utána kiáltott, hogy állana meg s igazságait mutatná meg. De Varga Katalin meg nem állott, a körülötte lévő emberek pedig lármázni kezdettek. Ekkor a tekintetes ispány úr nékem azt mondotta, hogy a lármázók neveit jegyezzem fel [VKp 261 Ladislaus Bálint (38) parochus ecclesiae Kerpenyesiensis[a] vall. — [a]AF].

lármázódás riasztgatás; panică; Schrecken. *1747:* Gróff Kornis ur(am) ... ha magát resolvalhattya, a Tatár hir mian let lármázódás plenarie meg szünik, talám Pünkösdre Csikba menyen [ApLt 1 Jos. Balo lev. Nszből].

lárva álarc; mască; Larve, Maske. *1788:* Zöld hársfa roszsz nyári kalap ... Egy rosz viseltes Lárva [Mv; TSb 47]. *1835:* a sokaság két harmad része, mind maszkara volt .. minthogy pedig tsak egy kis Furtsa hideglelés is nagy változást okoz az Ember természetes ábrázat vonásaiban, hát mikor még Lárvát is teszen fejül reá, mennyit nem változtat rajtok ? [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz Kv-ról].

laska 1. metélt; tăieţei; Nudel. *1609:* Elseo tal Etek Laska ... Masodik tehen bel [Kv; Szám. 12b/IV. 425]. *1621:* az Vasar birak veottek ... Vajat az laskahoz fel ejtelt f —/9 ... szalonnat spekelnj f—5 | attam Tehen hust Laskáual ... Liztet fel nem tuduan az laskahoz, Attam fel ejtel wayat [Kv; i. h. 15b/X. 37, 15b/XI. 308–9]. *1745:* hallottam Szabó Ferenczné Vizi Borka felől ... hogy valaki méhit egérköves laskával megölte [Körispatak U; Ethn. XXIV, 164 G. Semény (43) un. pap ns vall.]. *1790:* A Konyhára Laskának ... kőlt el 1 véka Búza [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1827:* Laskának, s egyébb Tészta néműnek ..'el kőlt 10 véka ősz Tiszta Buza [Budatelke K; Born. F. Ih]. *1847:* a katonaság tsak nem minden héten meg lop ... azon kivül a husat el kell latni laskával, vagy pityokával [Km; KmULev. 3].

Szk: ~ *olajozni. 1773:* Sinka Jutzi is bé jöve egy Csuporral, s ő is ki meritte egy Csupor olajat, laska olajozni [Selye/Magyarós MT; BetLt 7 Elizabeta Márton cons. Joannis Varga (66) jb vall.] ✱ *~t sirittő tábla. 1854:* Konyha ... ebbe találtatik égy Laskát Sirittö Tábla [Sárd KK; WassLt].

2. '?' **Szn.** *1595:* Laska mihalli [Kv; Szám. 6/XV. 62].

laskagyúró szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *asztalka* măsuţă pe care se întind cu vergeaua foile de aluat; Nudelbrettchen/tischchen. *1756:* Czipo szaggato Tábla Nro 2 Laska Gyuro Asztalka Nro 1 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.] ✱ ~ *tábla* planşetă; Nudelbrett. *1748:* Laska gyuro tábla Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1780:* A konyhán laska gyuro tábla 1 [Bethlen SzD; BK].

laskamakaróni csőtésztafajta; un fel de macaroană; Art Makarone. *1802:* 6 font Vastag Mágároni ... 2 Rf 7 3/4 Loska Mágároni . 2 Rf 35 xr [Déva; Ks 120. III. 8]. *1808:* Laska mákároné .. tsiga mákároné [Mv; Told. 22]. *1809/1818:* 1 Font Laska Makaroné ... 1 Font csiga Makaroné [Mv; Told.]. *1847:* Győngykása ... Laska mackaroni [Kv; TSb]. *1848:* Laska makaroni [Torda; EMLt Aranyosrákosi Székely lev.].

laskanyújtó sodrófa; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1765:* Lapito. Laska nyujto 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII. 49.7]. *1809:* Laska nyujto és Pujiszka keverõ Dr 2 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 4]. *1823–1830:* Ezen fogadóban[a] láttam négy cseh leányt ... zabot csépelni ... A csép nyele nem volt igen hosszú, hanem a hadaró sokkal vastagabb volt és rövid, hasonló az erdélyi laskanyújtókhoz [FogE 176. — [a]Csehországban]. *1833:* Laska nyujto egy — pulitzka keverõ egy [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.]. *1836:* Egy Laska nyujto és 1 Pujiszka tőrő [Dés; DLt 905].

laskanyújtó-fa sodrófa; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1718:* Laska nyujto fa Nro 1 [JHb LI. 17]. *1744:* Laska nyujto fa 1 [Ádámos KK; JHbK XXVIII/11]. *1849:* Két Laska nyujto fa [Somkerék SzD; Ks 73/55].

laskanyújtó-tábla lapító; planşetă; Nudelbrett. *1784:* Egy Laska nyujto Tábla, ket végén valo párkánya Cserefa [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1797:* Egy Laska nyuto tábla [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15]. *1835:* A' Konyhában . Egy Laska nyujto Tábla [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

laskás metéltes; cu tăiţei; mit Nudeln. *1870 k./1914:* Gómer: az a nagy fazék volt, melyben a szegény tanulóknak, a jobbmódu családok által felajánlott ... jó húsos, gombóczos, laskás főtt ételeket az erre kirendelt szolgák behozták s a kegykosztosok ebből ebédeltek [MvÉrt. 14–5].

laskasirítő laskanyújtó, sodrófa; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1744:* Laska Sirittő [Buza SzD; LLt 181./B]. *1756:* Latska (!) Siritö 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.25]. *1765:* vit el Detsei Ersèbet nenem Asszony .. Egy Laska Sirittőtt Egy Kis átalagat Egy Lapitto Deszkat [Ilencfva MT; DLev. 2. IX. B. 13]. *1779:* egy Laska siritő [Nsz; CsS]. *1780:* A konyhán ... Laska seritő 1 [Bethlen SzD; BK]. *1782:* Egy laska Siritö [Mv; NkF]. *1787:* Egy Lasko sériitö [Mv; MvLev. Elek Erzsébet hagy. 8]. *1789:* Egy Laska Serittö [Mv; ConscrAp. 23]. *1797:* egy Laska seritő [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1804:* Laska Siritő [Borosbenedek AF; SLev.]. *1816:* ége Laska Serittő [Mv; MvLev.].

laskasirítő-fa laskanyújtó; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1741:* találtunk . egy lapittot, egy laska serittő fat [Mezőbánd MT; LLt 146.B]. *1756:* Laska Serittö fa [Somkerék SzD; Ks Gr. Bethlen Imre lelt.]. *1761:* Laska sirittö fa Nro 1 [Spring AF; JHb XXXIII/31.37].

laskasodró-fa laskanyújtó; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1677:* egy laska sodró fa [Kv; RDL I. 155b].

lasnak l. lazsnak

lassabban **1.** mai încet/domol; langsamer. *1705:* ma várják oda generál Schlicket öt regiment lovassal, general Herbeville pedig az derékarmadával lassabban jü [WIN I, 613]. *1710 k.:* A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is kihull, mert halálban sietett ... ha mondottam is, lassabban járjon a rút helyeken, nem fogadta [BÖn. 595–6]. *1844:* (Egri Ferenc) lassobban jöve utánna Mezei Josival [Kövend TA; KLev. Kiss Imre (31) vall.].

Sz. *1662:* Tanácsosabb volna tovább nem nyújtózni a lepelnél, és lassabban járni, hogy hamarébb eljuthasson [SKr 473].

2. halkabban; mai încet, cu glas mai coborît; leiser. *1741:* Hallottam mikor a' bányát öszve vagtuk hogy Kup Jovan mondotta Bartók András(na)k Halgass Bartok Andor, tsak lassabban, mert a' mit keressz majd megtalálod [Torockó; Bosla. Tamás Albért (39) jb vall.].

3. megfontoltabban; mai chibzuit; bedachter/sonnener. *1619:* hütöm s üdvességem szerént írom Nagyságodnak, hogy én ezeket mind megtractáltam, azki hasznosb volt copiosiusb, azki kelletlen volt lassabban, mint kit csak az margójára is írtam az materiának [BTN[2] 197].

Szk: ~ *jár* megfontoltabban cselekszik. *1710 k.:* jöve hozzám Nagyszegi, és ada kezembe egy protestatiót írásban .. meg sem olvasám, hanem visszaadám neki s mondám: Vagyon ítélőmester vagyon káptalan, azok előtt szoktak inkább protestálni, mintsem a cancellarius előtt ... de én azt adnám tanácsul, hogy ebben a dologban járnál lassabban, mert én féltelek; ez a buzgóság tenéked veszedelmes lészen [BÖn. 876–7].

4. *1626:* Szabo Mihali ... az Jstennek sok wdeoteol fogua sullios fogsagaban leuen, szinte akor nehezebb(en) es lassabban uala . akkor eszęn es elmejen leuen, elöttwnk ęlö njelueuel Testame(n)tomot teon [Kv; RDL I. 129].

lassacskán încetişor, încetinel; allmählich, nur langsam, nach und nach. *1708:* hajtattam bé Szebenb(e) Köver Sertéseket ... meg parancsoltam nekiek jo gondviseles alatt lassaczka(n) hajcsak bé hogj az utb(an) el ne allittsák öket [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. *1770:* ezelőtt harom, négy Esztendővel forgott az also kerékis[a], jol lehet Lassacskán forgott [Ádámos KK; JHb LXVII/131. — [a]A malomé].

lassan **1.** încet, domol; langsam. *1540:* Kegyelmes wram, azt ne chodalya the k:, hogy en enyet kesthem, merth yt Koloswarath pathkoltatek loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azért lassan mehethek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1657:* az ellenség pedig lassan nyomakodván, valóban várom vala az nap lemenését, hogy az éjszakai sütétségnek beneficiumjával tisztességesen válhatnám meg [KemÖn. 204]. *1675:* Az havasalföldi had is felette lassan halad [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1704:* a víznek nagy volta miatt igen lassan lehetett az általmenés [Kv; KvE 288–9 SzF]. *1736:* (Étkezéshez) az leányok az asszonyok előtt jöttenek egy öreg rend szolga, mint egy hopmester lassan jött előttök [MetTr 324]. *1823–1830:* Kolozsvárról december 15-ikén kiindulva, Bécsig .. utaztunk 31 napokat ... a napok is rövidek voltak, lassan haladhattunk [FogE 168]. *1841:* lassan, mindenfelé szemeskedve, vigyázva, és ügyelve tovább ballagtam [K; KLev.].

2. *átv is* csendesen; încet; still. *1558 k.:* (A keveréket) ted a twzre, hogy lassan forion, hogy legien swrǫ, Mint egy Meez [Nsz; MKsz 1896.285–6]. *1688:* az Zenebona-

nak lassan égő es meg csendesedett tűzett nagjubra ne gerjeszsze [Dés; DLt 449]. *1710:* fegyverrel nem akarja vala a bécsi udvar Zrínyi Pétert ijeszteni[a], gondolván, hogy az ő keziben is sok fegyver lévén, opponálná magát és ex desperatione a törökkel conjungálván magát, a lassan égő tüzet annál inkább fellobbantaná [CsH 81. — [a]1670-ben]. *1772:* Igazé azis, hogy halászni most .. akárhol lehet, csendesen és lassan menvén a' viz a' fel tojulás és dugulás miatt? [Kük.; JHb LXVII/277 vk].

3. *(csak)* ~ (csak) csendesen !, ne olyan nagy hévvel!; las-o mai domol!; (nur) langsam!/ruhig! nicht so feurig! *1574:* Dorothia Zigarto Georgine Azt vallia hogi ky Ieo ferdēs es Indwl az Sorosba talalia otth az vrat es meg fogia hogi az Sarban tazicha Es vgi tazitia hogi az twlso falban tartozik meg, Mond az vra lassan Zomsed ha Iambor vagi Ne gazolkodial bezededel [Kv; TJk III/3. 318]. *1585:* Vadasz Andras vallia, Amely Iffiű legheny fogwa vagion egy kard vala Nalla, Monda Stamp Ianos neky Ted le te a' zabliat, S monda: lassan chak the Batia [Kv; TJk IV/1. 519]. *1710:* Harmadik pohárt annál is szebbet eléhozának, azt is úgy köszöné el[a] soha tovább nem állhatá Teleki[b], hanem mondá Naláczinak, ki azt is el akarja vala venni: „Lassan, Naláczi uram, mert azt már oda nem engedem" Elvevé, megivá a bort [CsH 198. — 1686-ra von. feljegyzés. — [a]A házigazda, gr. Apor István kincstartó. [b]Teleki Mihály kancellár]. *1749:* Ngd ne ijedgyen meg tsak lassan tsendesen mert kivánsága szerint lészen Ngdnak ha nem hirtelenkedűnk [Hsz; ApLt 2 László András lev.].

4. nehézkesen; greoi; schwer, schwerfällig. *1770:* igen Lassan forogtak, es vekonyan Liszteltek azon malomnak also kővei ollyankoris, a mikor a Kűkűllő nem volt meg áradva [Királyfva KK; JHb LXVII/97]. *1771:* a Silipnek semmi egyeb hibaja nem volt, hanem hogy az also kereke állo vizbe igen Lasson forgott [Kük.; JHb LXVII/27]. *1772:* ezen két also kerekek . csekély viz idején igen lassan, bőv viz idején pedig tellyességgel nem forgattak [Ádámos KK; JHb LXVII/290] | (A) két also kerekek . mikor . . a' viz kicsin volt igen lassan forgattak [Sövényfva KK; JHb LXVII/279].

5. rendre, lassanként; încetul cu încetul, treptat-treptat; allmählich, nach und nach. *1592/1593:* egyczeris Mazzoris Az zamosis zent Benedek fele kezde verekednj, vgy feoueniesedek meg lassan[a] [Bálványosváralja SzD; Ks. — [a]A porondsziget Dés és Szentbenedek határán]. *1664:* Kegyelmed arról is nekem parancsoljon, vagy instruáljon, mert innet lassan egy is más is mindent kihordanak [TML III, 289 Stepan Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1720:* Az én terhes fájdalmim ige(n) lassan szűnnek . à Curát énis félben nem hagjhatom [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. *1769:* Tudgyaé a' Tanu Hogy Nemes Hunyad Vármegyében Gothátyai és Guraszádi határak között Lá Szálka din Szusz la prund nevű helyet ā Marus szomszédságában, mellyet a' Marus lassan mosásával hagyott a' Sztoltyei határbol eleitől fogva ki bírta? [H; BK sub nro 260 vk]. *1801:* A' Szöllő Lassan készül a' rogya sok kárt tesz benne [Koronka MT; IB. Fogarasi János lev.].

6. halkan; încet, cu glas coborît; leise. *1584:* Barga Georgy vallia Aluzom vala eyel, fel serkenek Es tekintek az hazban zellel, hat Zakaztot ollia(n) testw es Abrazatw Azzony mint ez Lakatosne az twzhelien wl, es az Kemenczebe a' haműba(n) piszkal, Zolitam a gazda Azont lassan hogy meg Mutassam Neky, Es hamar el Enyeszek Nem műtathata(m) meg Neky [Kv; TJk IV/1.262–3]. *1631:* oli igen lassan iőtt eleo czak az laba hegjen, hogj megh az eb sem erzette megh, az pituar aitotis oly lassan nytak megh, hogj annak eleötte ugja(n) nagjon czikorgot az az ajto de akkor egj czepet sem czikorgot [Mv; MvLt 290.239b]. *1653:* mondá a csauz nékem lassan: hogy azt a tallért a vezér nem csak egyedül adta néki, hanem közönségesen az élés-kapitányoknak adatta volna a vezér [ETA I, 137 NSz]. *1710:* (Az asszony) alattomban igen lassan az ajtóhoz mene, és fülét a kolcs lyukához tartván, noha csak suttogva beszélnek vala odabe az urak, megérté hogy Bánfy Dénes felől beszélnének [CsH 116. — 1674-re von. feljegyzés]. *1711:* a Gunyát tsak tenné le és ne szolna senkinek semmit is tsak lassan suttogva mondá [Dés; DLt 321. 5b Al. Huszár (30) ns vall]. *1791:* az Pincze ajtonál retesz tsatonást halván, lassan oda menék, hát Látam hogy Filip Csukur a pinczébe bé megyen egy lapoval [Sebeshely H; JHb Koman Sztenus (59) jb vall.]. *1814:* hallattam . lassan suttagva hajtagatnak valamit [Aranyosrákos TA; Borb.].

7. enyhén; uşor de tot; sanft, mild, gelind. *1704:* Ugyan most hallottam, hogy egy Cleri nevű kapitány a commissiónál mulatván, a rab kapitánnyal tréfában öszvekapván, amazt kuruc kapitánynak mondván játékban Cleri, kiért amaz ugyan tréfában megütvén az pálcával csak lassan, amaz koszperdet rántván hozzászúrt valójában és a hasát megszúrta [WIN I, 112–3].

8. ~ *csúszik* nehezen fogy; se consumă (foarte) greu; schwer ausgehen/zur Neige sein. *1704:* minthogy az Haller uram borai igen megvesztenek, mind a németek s mind a magyarok nemigen vesztegették a bort, és noha az úr maga jó szívvel adta volna, mindazáltal bizony mégis lassan csúszott [i. h. 231].

9. ~ *fog* erélytelenül/lagymatagon vesz vmit; a face ceva fără tragere de inimă; etw. kraftlos annehmen. *1661:* Most is ő nagysága Csáki uramra bízta ez derék leveleket s az Pozsonig küldte s onnan postára adták, kellett az jó Istennek, el nem vesztek Ő nagysága csak lágyon fogta eszt, úgy látom, s lassan [TML II, 71–2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

10. *1665:* Az szászok pedig csak nem akarják megadni[a], kiváltképpen jó pénzzül Ő nagysága sollicitálván az adót első nap jól tartá őket, másnap megérkezvén postamester Szebenből, megmondá ő nagyságának, hogy bizony lassan biztatják az adóval [TML III, 540–1 Naláczi István ua-hoz. — [a]Az adót].

lassanként rendre, apránként; încetul cu încetul, treptat-treptat; allmählich, nach und nach. *1661:* Hogy az mely helyeknek erővel való hódoltatásában még eddig módja nem volt, azokat írogatás, ígíretek és egyéb színes cselekedetek által igyekezik Erdélytől elszakasztani, hogy így lassanként mind jobbágyokká tegyen bennünket [KemIr. 344]. *1786:* azon berekhez lassankent mind tsak öblöget a Maros de mitsoda részekből nem tudom [Nagylak AF; DobLev. III/620.1b Jos. Erzenies (27) ns vall.]. *1804:* vagyon egy Bachonya nevű Praedium Tőrpen[a] faluja Határán .. a Bachonya Praediumb(an) lett beljeb beljebb valo és alig észre vehető, s lassankint gyakoroltatott harapozasával az O. Nemetiek ... magok hatarukhoz foglalták [BSz; JHb II/16. —

[a]Később: Szásztörpény BN] | Tudom aztis, hogy leg alább 17. Esztendeje vagyon, a' miólta Bozintán Kosztán azt a' helyet munkálni, és lassanként használni is kezdette [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Pogyina Györgyi (40) col. vall.]. *1806:* a' Kŭkŭllo vize ... aradásával a' régi országos utot ... mindenütt ugy el szaggatta, hogy ŭdövel járhatatlanná lett az országos utis lassanként azon viz között volt követses hellyhez által rakattatott [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1829:* adjan az Isten tsak jo egességet, egyebet lassanként Isten után ki szerez az ember [Kv; Pk 6].

lassan-lassan 1. lassanként, apránként; încetul cu încetul, treptat-treptat; allmählich, nach und nach. *1583:* Vegeztek eò kgmek eztis hogy az Apahidanal valo Zigetet megh Epichek, kit a viz lassan lassan el zakaztana [Kv; TanJk V/3.270b]. *1584:* Vagion panazolkodás hogy Apahidanal Az varos hatararol Az Apahidiak az Varossy ember barmat be haitottak es meg saczoltattak es ekeppen akariak lassa(n) lassa(n) el tulajdonitany a hatart ot Tarchahaza(n) [Kv; i. h. 282a]. *1607:* az regi feel bomlott io rend tartas es allapat lassan lassan ismet io rendre hozatnek [Dés; DLt 297]. *1689:* meg kedvetlenedek, s ugj hagjá osztan el pusztulni lassan lassan [A.karácsonfva MT; Told. 31]. *1721:* (Kerekeséket) sokaig valo csendes itt lakások alatt, lassan, lassan per genera(ti)ones imprimálták a Posessorok, a kik földin laktak, hogj mint örökös Jobbágjok ugj Szolgalyanak [M.újfalu K; Ks 25. V]. *1735:* örömmel értettem az Excellentiad jobbatska appetitussát, reménlem hogj az erejetis lassan lassan recuperalhattya Excellentiád [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1806:* a' Viz lassan, lassan az ottan lévö partyát gyakor aradasai altal el szaggatván, ugy annyira el szelessedett a Viz, hogy ottan .. a' Mostàn fen állo kis hajos Hidatskát tsináltatták [Szászrégen MT; Born. XVI. 80 Kiss Márton (98) vall.] | (A pásztor) az haza botsátásban a' Nyáj előtt jöjjen .. és lassan lassan maga után botsássa[a] mind a' porgolát kapuig [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével. — [a]A nyájat].

2. igen/nagyon lassan; foarte încet; sehr langsam. *1653:* Básta György alá jödögele Austriából a német haddal lassan lassan [ETA I, 54 NSz]. *1672:* Mi Ilyvó[a] felé lassan-lassan megyünk, mivel az lövő szerszámok mennek elől s az hidakat is hertelen nem csinyálhatják [TML VI, 318 Baló László Teleki Mihályhoz. — [a]Lwow (Galícia)].

3. nehezecskén; cu greu; ein wenig/bißchen schwer. *1722:* az Ngodek bora lassan lassan keldegel ma vgyan egy Nemet leanj Lakadalmára egy vocsara lévén vagy két harom vider bort tudom[a] [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből. — [a]Tollba maradt: vettek v. vittek]. *1772:* az irt Gondviselö a' Malom két also kerekeinek Silipjeit meg igazitotta, s az után mikor a' Viz kicsin volt lassan lassan forgattak, de nagj vizben mindgjárt meg állattak [Ádámos KK; JHb LXVII/2.339].

4. fokozatosan; treptat; allmählich. *1558:* (A keveréket) ved el a twzrǫl es had meg lassan lassan hidegwlny es mikoron hideg volna ted Nagiob edenben . Melyben alion harom Napeg [Nsz; MKsz 1896. 286].

5. lassacskán, rendre-rendre; încetul cu încetul; langsam, nach und nach. *1569:* az wr Jsten engemetis maid mas rendre hiw, el hozza az en oramotis lassa(n) lassan [BesztLt 104 G. Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1597:* Wtchinalokatis ew kegmek walaztottak myert hogy az tavazy ideois lassan lassan el keozelget [Kv; TanJk I/1.292]. *1618:* megírtam vala .. Nagyságodnak az tatárnak Gallipolnál való költözéseket immár lassan-lassan megcsendesedik az Fekete-tenger [BTN[2] 172]. *1731/1768:* Tisztségem után járando fizetésemből kezdettem újonnan, lassan lassan, a' menyire jútott, 's érkezhettem el-pusztúlt Joszágimat, ab ovo réstaurálni, zállagosokat ki-váltogatni; Ezüst és Arany müvet szerezgetni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.].

lassú 1. încet, lent, domol; langsam, gemächlich. *1615:* Hadgiuk es paranchiolliuk is serio kegteknek ... minden ember valaki hazankat, abban ualo jouait, feleseget, giermeket szereti .. minden hadi apparatussal, fegiuereuel, Eleseuel megh induluan, szep lassu ballagassal Maros Vasarhely fele, ki ki maga szemellieben jwtest ieoien [Törzs. fej.]. *1657:* midőn kimentünk Váradról, az ló én alattam lassú járásban elesék [KemÖn. 65]. *1772:* a' silip árkában régebben olly sebessen follyt a' Viz; mint ha kő szálrol esett vólna, s Csekéllyis vólt, de most mélly és lassu, a' fenekeis Sárral és Iszoppal teli van [Ádámos KK; JHb XX/27.34] | a' Viz fel tojuláson kivűl én ezen Malomba semmi olyos tetemes hibát nem tapasztalok, a' mely a' két also kerekek(ne)k lassu forgását vagj vezteg állását okozhatná [uo.; i. h. 296]. *1843 k.:* a szekérnek a hegyre fel jövő lassu hajthatásával szunyokálva jövetelekkel . a lepedőnek kivágásával, Tíz Darab nagyobb és kissebb rendű Talpaim lopattak el [K; KLev.]. *1864:* A másik Holtárok mely a falu küzepén ősze vág a Csinod patakkal, 's az ő el nevezését nyári lassu 's néha meg szünt follyamátol veszi [Szárhegy Cs; EHA].

Szk: ~ *járású. 1829:* Surányi Kata ... czombján is ki ütött fenés fekélyek miatt lassu járású [DLt 883 nyomt. kl] ✱ ~ *lépésben. 1840:* (A) két pásztor közül egyik minden üdőbe a csorda mellett legyen reggeltől fogva estig, s estve úgy hazaeresztve, hogy az vetéskapuig szép csendes lassú lépésbe jövén a csorda, onnan úgy eresztessenek el a sertések [Taploca Cs; RSzF 201] ✱ ~ *lépést megy. 1823–1830:* A postakocsit négy nagy német vagy cseh lovak húzták, a leglassúbb lépést mennek, sok terhet vonnak [FogE 254] ✱ *igen ~ lábon járó (dolog). 1798:* Elég kár, hogy a mi leveleink olly ritkánn váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábonnjáro dolgok fojása az oka; holott, mihellyt valami bé érkezik; akar melly sebessen nyargalt is az előtt; mindjárt lassu taktussal kezd lépegetni [MNy XLVI, 153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

Sz: ~ *víz partot mos. 1791:* lassu víz partot mos [LLt 19/17 Gyujto Sándor alispán lev.] ✱ *a gyors hamisság gyakran elnyomja a ~ igazságot. 1727:* maga láttya s tapasztallya az Aszszony hogy a gyors hamisság gyakran el nyomja a lassu igassagot [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János Apor Péterné Kálnoki Borbálához].

2. mérsékelt, enyhe; moderat; mäßig. *1558 k.:* Az chinobriomoth Igy chinald Weegy 2 rez kenesǫth, 3 rez kenkǫueth es tǫrd meg zep apron és ted elǫzǫr lassu melegre, annak vtanna erǫsbiched Mind adig, Meg nem lach te felforrany veresseth es had meg hidegwlny es talalz zep chinobriomoth | Meg tǫltod az tegelth es tapazd

be Jol es . agy ǫnekye elǫzǫr lassu twzeth, annak vtanna Nagiobich meg, hogy az allath meg oluagion [Nsz; MKsz 1896. 283–4].

3. halk; încet, scăzut; leise. *1811:* Oh mint mosolyognak minden fák' nemei .. Égy mást köszöngetik gyenge meg-hajtással, 'S mintégy tsókolódnak lassu susogással [ÁrÉ 55].

Szk: ~ *beszéddel* halkan. *1786:* valo az hogy gál Sigmond Vr(am) sem a betsüben mi véllünk jelen nem volt, sem akkor a Betsüsoket nem fascinálhatta, mert mi a kérdéseket arra tett Feleleteket lassu beszéddel folytatván Gál Sigmond eo Kglme aztat nem halhatta [Berekeresztúr MT; BetLt 6] ✱ ~*szóval* 'ua' *1572:* Marta nehay Lakatos Bertalanne Azt vallia .. Egi Nap meg Jol meg Nem virradot volt, latta hogi lakatos Balint felesege ky futot volt az vra eleot az vchara valamin haborottak volt eozze, az vra az aytoba al volt Es azt Mongia volt lassw zowal felesegenek cho be Bestie Lam kwrwa voltal, cho be onnat kwrwa [Kv; TJk III/3. 30a]. *1573:* Borbely Kelemen ferdeos Kelemen Zolgaya vallia .. Azonba Ieo Be Kapa Myhalne al hata mege az sebes Embernek Nezy volt az sebet, Mond eo neky kebsede ha Meg giogwl vagi megh hal, Mond eo azert forgodna(m) kerwle hogi megh giögwlna, Mond Kapa Myhalne neky Lassw Zowal, Keosd az zegeodeo Irral az bestie kwrwafiat hogi halion megh [Kv; i. h. 55].

4. vontatott; tărăgănat; gedehnt. *1823:* beszél Németűl, és Lengyelül lassu nyujtos Dialectusonn [DLt kv-i nyomt. kl]. *1839:* Török Ferencz sunnyogó lassu beszédü [DLt 135].

5. kb. fokozatos, észrevétlen; treptat, care este greu de observat; allmählich, unbemerkt. *1584:* Panazolkottanak az Mezaros vraim, hogy Barmokat .. be haitottak Az Zenthmiklossiak[a], Az feierdiek (is)[b] meg kazaltak az Harmadweolgiben egy darab feoldet kikert az hatalmaskodoknak dolgokat nem kel el zenwedny hane(m) Az zolga Biro Által Biro vra(m) Az varmegiere Ideztesse eoket, hogy az varos hatarah el ne Idegenegiek ez fele lassu hatalmassagok miath [Kv; TanJk V/3.248b. — [a]Pusztasztmiklós (K) lakosai. [b]Fejérd (K) lakosai].

6. kb. megfontolt; chibzuit; bedacht(sam). *1590:* Az Zam weweo vraim, vgymint Nem Hamar Nem hertelen ertelmw ferfiak, hanem ertelmes lassu tanachuwak [Kv; TanJk I/1. 128–9].

7. ? szaporátlan munkájú; care lucrează fără spor; von langwieriger Arbeit. *1779:* Surs Togyer ... Lassu gázda lévén, és meg szegényedvén innen Mariselbe az Ipjához ment lakni Feleségivel [M.gyerőmonostor K; GyL. Tőrök Mihály (40) jb vall.].

8. lassú ütemű (tánc); (dans) cu tact lent; (Tanz) von langsamem Takt. *1760:* A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsőbben sétáló vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot [RettE 100].

lassúdik megcsendesedik; a se domoli/potoli; sich beruhigen, nachlassen. *1653:* Azt mondotta az a rab nékem, hogy ott[a] két hétig tartott, a míg az a kőhegy kihányta magát a tengerből; de ide hozzánk csak a hallatott, mikor szinte a súlyán volt. Azután osztán hogy lassudott, azt mi nem hallottuk ide [ETA I, 154 Nsz. — [a]Ciprus szigete táján].

lassúság 1. încetineală; Langsamkeit, Trägheit. *1599:* Intik eo kgmek az ado zedeo vraimat mynthogy mostannis vagion panazolkodás az eo kgmek lassusagok feleol az adonak fel zedeseben [Kv; TanJk I/1.336]. *1653:* Ebben az esztendőben mintegy pünkösd tájatt, Básta az országban némely városokban és várakban népet hagyván, ő maga kiment hadával az országból szép lassusággal [ETA I, 94 NSz]. *1772:* Ugj vagjon meg láthatták, meg is látták az Oculator Vrakis, hogj nem a' fel nyomult viz, hanem régiség miatt romlott s pusztult állapottja okozta az also kerekek lassuságokat [Kük.; JHb LXVII. 243]. *1817 k.:* az uj Birorol Nagyságos Groff Ur annyít irhatok, hogy lágyotska, de talám meg szokík elsőbben énis meg busultam volt hogy nem Nagysagodhoz valo hanem már naprol napra serényedik — de nintsenis mondja a' lassuságba, mert minden orán mellette vagyunk [Héderfája KK; IB].

2. csendesség; încetinire; Stille. *1653:* Végtére oly sok esők kezdének járni, hogy az eső éjjel nappal esett lassuságában 40 napig [ETA I, 51 NSz].

3. ~*gal* halkan; încet, cu glas coborît; leise. *1570:* Zabo Janos .. vallya, hogy Mykor Iso Ambrwzne Magat Iktatna az hazba, hallotta hogy lasswzagal Lakatos Ambrwzne Tudomant tezen volt, De nem Thwgya Myreol [Kv; TJk III/2.196].

laszcivitás ledérség, erkölcsi lazaság; lascivitate, imoralitate; Liederlichkeit. *1775:* Meg kell vala Bánffi György úrnak gondolni, hogy nem régen mely nagy bajt szerzett vala az efféle lascivitással magának midőn Bánffi Imre úr Juliána nevű viseltes vén leányát impregnálta volt; alig tudta 4000 forinttal complanálni [RettE 358].

lászli kb. női mellrevaló fajta; un fel de vestă; Art Frauenleibchen. *1743:* Elegyes sejemmel Laszli palatinyával együtt [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1749:* Adának Egy Aranyas igen Szép Czirádákkal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlit, és Palatint, és Ugyan más ehez hasonló készületű ezüst Lászlit és Palatint | Egy Szederjes Creditor Sellyem Szoknyát ... benne lévő Lászlival edgyütt és hasonlo Szinű elő Ruhát | Szekfű Szin tarka materia Lászli [Koronka MT; Told. 12/2]. *1763:* Edgy ezüst flajcz munka palatinli hozzá valo Láczlival [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. *1768:* Niderlandi tsipke, taszlik ... palatindlik, ingvállak, előruhák, Láczlik [Nsz; TGsz 51]. *1788:* Fekete Tafotából valo fodorgatással valo Lászli[3] [Mv; TSb 47].

Szk: *ezüstös* ~. *1743:* Ezüstes Lászli palatinyával együtt [Nagyercse MT; Told. 29/30].

laszói a Laszó (H) tn *-i* képzős szárm; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Laszó/Lăsău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Laszó. **I.** *mn* 1. Laszón levő; care se află în/din Laszó; in Laszó befindlich. *1743:* a' Laszai Vendég fogadót rectificállyák [Laszó H; Ks 81. LXII. 18]. *1756:* Laszoi vendég fogadoban distrahalhato borból Palinkából, Zabból, szénából egész esztendőben prosperalhatni Rf 150 [Déva; Ks 101].

2. Laszón működő; din Laszó; in Laszó tätig. *1748:* (A) Laszói kocsmáros Muntyán Máté [F.lapugy H; Ks

82/18]. *1762:* Laszai Kortsomaros [H; Ks 113 Vegyes ir.].

II. *fn* Laszó lakosa; locuitor din Laszó; Bewohner von Laszó. *1793:* A' Laszaiaknál lévő 12 Rforint Restantiát fell szedni tartozik [Déva; Ks 78, XVII. 8. 18].

lat, lot 1. tömeg-mértékegység (a font harmincketted része, azonos 233,887 grammal); jumătate de uncie; Lot. *1558 k.:* egj uncia tezen keth lototh | az buday Merteknel[a] Nagiob az Bechyis 4 lottal [Nsz; MKsz 1896. 281, 196. — [a]Aranyváltással kapcs. megj.]. *1674:* Mandola Tortatahoz adta(m) hat lot héyan Tizenhat font Nádmézet [UtI]. *1688:* Egy litrab(an) vagyo(n) lot no 22 [MvRKLev. 27]. *1714:* Kelh formára tsinált, meg aranjozott ezüst kuppa 29. latott nyom fl. Hung. 36 [AH 28]. *1736:* Egy zománczós Pésma Tarto 2 haromszegű kapócsal 1 lótban s egy Nehézzékben [Kv; RLt Somai Sándor és Sára lelt.]. *1753:* Azon elé adott Argentariakot kik mérették meg, az munkájokot, és aranynyazásokot limitaltattáke, vagy tsak a Lotok számát agnoscaltattáke .? [Hsz; Ks 22. XXIb vk]. *1789:* vettem kezemhez Ezüst ... Tös párna körül valo abrantsat 3 lotat nyomot [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1. 1 Torma Éva kel.]. *1846:* Ezüstet amit emaritatioba, ugy néhai édes Anyám halála után kaptam aszt Kedves Leányom Katana Klári köz osztályra agya ki — a' hány Lot hibáz az tudogyék kedves Léányom Klári résziben [Kv; Végr.]. — L. még MNy XXXVIII, 209.

Szk: *bécsi ~. 1735:* Egy Ezüst Aranyas Trebeles Kanna 34 1/2 Betsi lot [Kv körny.; RLt]. *1745:* Czehünk ezüstiböl ada altal őt becsi latt és másfel könti(n)g ezüstöt [Kv; ÖCJk].

Sz. *1677:* Az mi veszett világunk pedig olyan, vagy az emberek benne olyanok, kiváltképpen az én részemrűl sok lévén felette az én gonosz akaróm, embernek szavát s írását lotra vetik [TML VII, 474 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

2. vhány latnyi; de cîteva jumătăţi de uncii; einige Lot (schwer). *1561:* Mynden mesternek Saiat es twlaidon Belege leg'en es azt kiki mynd az o miere fel wsse eg' lot ezwst bwntetes alat az ew belyeget [Kv; ÖCArt.]. *1569 k.:* Ezwsthes es Achelhoz valo wyz. Vegy 1 loth valazto vyzeth es egy rez kenesöt es Egy keues ezwstöt, vesd az valazto vyzben ezeket es io lezen [Nsz; MKsz 1896.357]. *1589:* hozattam . Harom lot nad mezet d. 12 [Kv; Szám. 4/X. 27] | Egy font es tíz lot veres fonal f.1. d 50 [Kv; KvLt Vegyes I/2.37]. *1590:* veottem Egy Lot Saffrant .. d. 50 [Kv; Szám. 4/XX. 35 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1658:* adott mentere valo failandist ... Hozza valo ket lat selymet, per fl —//70 [Borberek AF; WassLt Perc.51]. *1674:* adtam egy holnapra ... az borsolonak ... Fa hajat nyolcz lotot ~ 8 [UtI] | Vötte(m) Folthi Kato szamara . 3 lot Ezüst kötest szoknyajara lottyat flo 2 de 40: [Beszt.; Törzs]. *1678:* Huszon egy lot Spanyor viaszat lottyat 12 penzen teszen f. 2//52 [UtI]. *1789:* Sárga Bajusz Pomadi 17 Loth Rf — xr 40 ... detto fekete 10 Loth Rf — xr 20 [Mv; ConscrAp. 44]. *1797:* 7 latt haltsont [Mv; BálLt 71]. *1866:* 5 2/4 lat hárász 79 [Kv; Újf.1].

lát 1. a vedea; sehen. *1550:* wys Jarth otth az Cyllan ... es kelecel][a] barmot latot oth hog' Jarth [MNy XXIV, 359 Joan. Woysyn de Bocz[b] jb vall. — [a]Kelecelről (K) való. [b]Eltűnt település Szucság (K) táján. — L. erre KHn 182]. *1568:* Anna consors Michaelis Zylagy fass(us!) est .. tudom hogy oda hiua Zabo gergelne es egy gatyat mútata, s monda lade mynemw az feyerwary gatyaya [Kv; TJk III/1.173]. *1569:* szászul sokat szolanak feddeodynek, Annak wthana nem sok nap mwlwa Latyk Egy kys waszas Ladáczkat az Azzonyom Labanal az Agy Alat [Kv; KvLt II/19]. *1595:* Zabo Balasne, megh foga a' karjan a' zokmant s monda chó ki innet te Vaida Geörgy, merte (!) te neked az fiadis lator, teis lator vagy. monda Vajda Georgy, Vrajm ezt lattia kegtek s hallya, en teörúenjbe vagiok Zabo Balassal, s im mit chelekezik [UszT 10/63]. *1626:* monda Zalay Istuan(n)enak az tiztarto hogy hagy beket nekj mert lad hogj igen rezegh [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Antal Balintne Ersebet vall.]. *1630:* lata(m) hogj mind ketten felugranak, s latam hogj kapdosnak egj mashoz, de ütest en nem latta(m) [Mv; MvLt 290.169b]. *1721:* Láttom s tudom bizonyos(on) hogy az Asztalnál édgjmással csokolodtak [Kál MT; Berz. 12. 90]. *1834:* lássuk, hogy az erdő füstölögni és égni kezd, melyet mihelyt észrevett Szánto István Uram . elfutamodott tőstént és csengettetett [Egerpatak Hsz; HSzjP Nagyborosnyoi Bodo András (19) prov. vall.].

Szk: *~ vkihez/vki iránt vmit. 1570:* Ereos Jakabne Anna .. vallya hogy ew semmyt Nem lathot az leanhoz, hallomast halloth eleget [Kv; TJk III/2.87]. *1769:* hallattam, hogy ontsa kratsun feleségihez jár, és botránkoztato életet él velle de én semmit sem láttam arántak [Bukuresd H; Ks] ✱ *bűnben/vétken ~ vkit* paráználkodáson kap/ér vkit. *1570:* Byro Myhal .. vallya hogy Kwthy Antal Azt Nylwan bezellette hogi eo Bwnben Rengeo Annath Nem lattha eo semmyt Nem Lathot hozzaya [Kv; TJk III/2. 102a]. *1631:* be ment az ajton szemely szerent latta az vetken Szalontajt Baczki Kataval, s megh szegenlette magat s ki iöt az ajton [Mv; MvLt 290. 238a]. *1639:* Az mikor penigh mondattak volt hogy az vetken lattak volna szekely Istuanne Aszoniomat, en akkor ot voltam [Mv; i. h. 291. 174a] ✱ *hírül sem ~ott vmit. 1759:* A régi időben egész télen táboroztak egy dolmányban, mentében s aba-köpenyegben az derék emberek is. Sőt az én értemre is magyarnak bundát hírül sem láttam, mostan pedig nem tartja magát embernek, hacsak farkasbőr bundája nincsen, az alábbvalóknak pedig mind fejér és fekete báránybut [RettE 90] ✱ *látást/látomást/szemlátomást ~ vkit/vmit. 1572 k.:* eö magok Saiabol eleget hallottam de eni (!) latast Semit ne(m) lattam ky nekie artassara uolna [Kv; TJk III/3.44a]. *1583:* Dobonday Orsolia vallia . hallottam hog ez Rengeo Annat ereossen zoltak Az hidalmassy harminczadosokkal de en magam latomast Ne(m) latta(m), sem bizoniost Ne(m) tudok [Kv; TJk IV/1.187]. *1631:* soha oly rosz Aszoniallat nem jöhetet az varasra az kit eö nem ismert ki attia fia, ki mie, de szemlatomast nem latta(m) hozzaja [Mv; MvLt 290. 237a]. *1801:* látást vgyan nem làttam de hallomasbol hallottam hogy fen Tiszt. Groff Urffi ... meg verette korbátsal Argya Evát [Erdősztgyörgy MT; WH] ✱ *okulár nélkül ~ vmit. 1632:* Pirongatis kd irasaban hogi ocular nelkul latuan az kd igassagat ha akarnam az emberseget keouetni de magamat igen szeretem [Kv; Ks 41 D. 21 Lad. Bornemisza lev.] ✱ *szemével ~ vmit. 1550:* w giermek koraban

az Cylla mezön lakot es myndeltygh walkaj földnek twtta es szemewel sem latot monostory embert otth [MNy XXIV, 357 Demetrius fekete de panyt[a] jb vall. — [a]Pányik K]. *1629:* szeméuel latta hogj keözeösült az felesege az katonaval [Mv; MvLt 290.153a]. *1716:* magamis tudom es lattom szemeimmel [Nagyida K; Told. 22]. *1849:* Láttom szemeimmel hogy Fodor Balázs Egy szekér Csere Karot hozott [Héjasfva NK; CsZ].

Sz: *ahányat ~, annyit szeret. XIX. sz. m. f.:* Az én szemem olyan kerek A hányat lát, anyit szeret[a] [EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó] ✱ *(ilyent) a nap nem ~ott. 1763:* Gr. Bethlen Farkas generális úr őnagysága is meghala Ehhez hasonló Bethlent a nap nem látott, igen jóféle, drága úriember [RettE 150].

2. kb. látni képes; a vedea; sehen. *1637:* szanto Martonnak az egyik szeme fai vala; de az masiknak nem vala akkor semmi gondgja, az uta(n) ozta(n) hogj eret vagatot a homlokan hallam ..., hogi nem lat szanto Marton eggik szemevelis [Mv; MvLt 291.97a]. *1681:* Thot Márton, vágó bányász, csak alig lát, eöreg is [CsVh 99]. *1720:* egj szégjen (!) Eóregh fijam vagion harom széken az ki bizonj oljan erötlén nap haladat utan nem is lat [Szentkirály Cs; BCs]. *1747:* én szememel sem latok .. az házbol sem mehetek ki olly el gyengejedve (!) vagyok [ApLt 5 Apor Péter fiához, Józsefhez, csak az aláírás sk]. *1767:* menyire valo lészen azon devasztalt erdő, mivel már régen roszul látok, nem tudom [Galgó Sz; JHbK LIV/1.8]. *1829:* ködös és homalyjos idökben nem is igen lát véllek[a] [Dés; DLt 300. — [a]A szemeivel].

Szk: *fut/megy ahová/amíg (a szemével) ~. 1614:* az urak is, éjjel, azki hová látott, felkölt és elment [BTN[2] 48]. *1653:* Elfuta azért ki hova láta. A török is — Bektes bassa menyen a mint lehet [ETA I, 82 NSz]. *1741:* az fogados Kinda Ferencz Blenke Jeromost eddigh elé háromszor megh verte . én magam mondattam Jeremusnak hogy ha ugy bánik vélle, menjen addigh az migh az szemeivel látt [M.fráta K; BLt Góscza Szimion (36) zs vall.].

Sz. *1843:* Megmagyaráztatott, hogy az erdőmívelést a fiscus földösúr nem ok nélkül és vaktába, hanem a bányászat fenntartására s közelebbről éppen a három nyugtalankodó faluközönségek érdekében századokra kiszámított s a közembertől, ki csak az orráig lát, el nem ösmert előrelátással gyakorolja [VKp 108].

3. álmában/képzeletében érzékel/lát vmit; a visa/a-şi imagina ceva; einen Traum haben, sich etw. einbilden. *1609:* Feküdt Kolozsváratt egy leány Király utcában holtelevenen; egy éjjel mind az pokolban, mind az égben volt, s mindeneket meglátott ... és ő maga apját is az pokolban látta [Kv; KvE 139–40 SB]. *1629:* eznapsagtol fogua tied legien Ura(m) mind felesegem haza(m) giermekem, mert most szinte ugj lattam veled mint tulajdon magammal az felesegemett [Mv; MvLt 290.152a]. *1630:* Nagy Peterne ... monda hogi eo nem bizonjos dolgot mondott Tőrök Giorgine felől hanem álmaban latta 's vgi teczet akkor nekj [Kv; RDL I. 20 Balog Ferenczni Szabo Ersebet vall.]. *1661:* Édes Uram, írja Kegyelmed, hogy igen rossz álmokat lát. Bizony mi is annyi rossz álmokat látunk, csak Isten tudja, mennyi sokat vélekedem s búsulok [TML II, 47 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Látjuk, az oktalan állatok is álmot látnak, kivált a kutyák [BIm. 1030]. *1751:* emlekezem is Csontos Pálra mintha álmomb(an) láttam volna gyermek koromb(an) [Szépkenyerűsztmárton SzD; Borb. I. Lőrincz István ex Szent Márton (68) jb vall.].

Szk: *csoda ~ni. 1736:* Vesselényi Pál uram ajándékozott volt Apafi Mihály öreg fejedelemnek egy német hintót Szebenben gyermekekűl úgy jártunk nézni mintha csudalátni mentünk volna [MetTr 363–4].

4. észlel, tapasztal; a vedea/constata; wahrnehmen, merken, erfahren. *1559:* My hamway gyewrgy, Haller Peter[a] Aggywk Emlekezetre myndeneknek . Az wyzaknayak kewzewth, az zer thartas myath thewrthenth wolth walamy igyenetlensegh .. myerthogy Lattywk Illyen zertelensegeth kewztewk, my az Thanach es az kewsseg akaratyabol, Illyen zer Thartasth thewttewnk kwztewk[b] [Vizakna AF; TT 1881.189. — [a]Folyt. a nevek fels. [b]Köv. a határozat]. *1562:* azután esmét százhatvanezeren szállának Eger alá[a], kit harminczyolcz napig erősen vívának, de látták hogy meg nem vehetik és elmenének alolla sok népeknek veszedelmével [ETA I, 16 BS. — [a]A törökök]. *1584:* Hogy penig az Lato mesterekis Zorgalmatosbak legienek az eo tiztekbe Az wasarbirak vigiazanak az Mezarzekreis, hogy io es Etelre elegedendeó hwst arullianak Ha my fogiatkozast latnak penigh inchiek megh az latomestereket [Kv; PolgK 7]. *1642:* miuel az Haaznak olj tagassagatt latiuk lennj, hogi keet hazaz (!) Emberek is el lakhatnak benne ... aestimaltuk az Haazatt f 600 [Kv; RDL I.128]. *1671:* Keresztyen Religionkhoz Ngd klmes Urunk mely nagy indulattal gerjedezzen, lattyuk [SzJk 117]. *1728:* Vagjon ki adott penze az Eccla(na)k ... ha lattjak hogj valamellyik debitor enervalodik, siessenek fel venni [Bikfva Hsz; SVJk]. *1776:* az eleitől fogva való szomorúságnak, komor kedvnek jelit mindenkor láttam, mind ă Groffnéban, s mind ă Kis Aszszonban [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall.]. *1852:* látad milyen bajas a' gazdaság [Kv; Pk 6].

Szk: *látván ~. 1738:* Ugy tapasztallyuk, és látván lattyuk, hogy' Kgld ugjan ki költ azok ellen a' Szegény Taxas Városok ellen [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez] ✱ *~ vkihez vmit (jót/rosszat). 1568:* Michael s(erui)tor petre watszy .. fass(us) est, hogy eo az eo vrahoz semi gonossagoth ne(m) latoth [Kv; TJk III/1.226]. *1573:* Pyroska Nagy Benedekne . Ezt vallya, hogy ... semmit sem Latot effelet hozzaia [Kv; TJk III/3.86b]. *1602:* Nagy Janosne Zolgaloya Katha vallya hogy ez elmult Zenth Mihaly napjatol fogwa karachonigh ott lakot Czybere Gergelinenel de semmy gonoz eletet nem latott hozzaya [Kv; TJk VI/1.564]. *1639:* Szekely Istuan ... mente oda hozajok es kerdezőskeödeót volna, hogj ha mit latnak az felesegehez [Mv; MvLt 291.182a].

5. észrevesz, megfigyel; a observa/remarca; merken, beobachten. *1573:* Aztalos Leorinch Azt vallia hogi keryk eoket aztalos Imre es Zeoch gërgy lennenek otth es latnak myt az hazba Be raknak [Kv; TJk III/3.72]. *1574/1687:* a darék levélben látunk illj deformitást hogj az meg nevezet hat forint más féle tintával és kéz irással volt [Futásfva Hsz; HSzjP]. *1629:* ha mit latnak adgyak ertesemre, menten menek [Kv; TJk VII/3.111]. *1666/1793:* a kinek marháját naptámadt előtt látják vagy napnyugta után étetve Falu határán Gabona vagy buza között büntettessék flor 1 [A.csernáton Hsz; SzékFt 23–4]. *1746:* Maga sem tagadgya az J. hogy meg nem kérdeszte volt az A. hogy ha mi nyavaja (!) vagy hibaja vagyon az fen forgo lonak ne denegallya hane(m),

mondgya meg igaz(an) ... mellyre az el ado fel ... nem egyebet mondott, hane(m) aszt, hogy nezze meg jol ha láté hibát benne vagy sem [Torda; TJkT III.104]. *1806:* Láddé mind meg kinzotta Portsalmi Ur Sertésseimet [Dés; DLt 82/1810]. *1830:* Magistratusunk a Törvénybe soholt se látya nyomát, hogy ugyan azon egy mester ember több Czéhoknak tagja lehessen [Szszgy; HSzjP]. *1855:* Én a jonak örökké akaroja vagyok, s látom magais — e szerint igazitotta Édes Bálind (!) ugy-hogy mind kettőnkre nézve legüdvösöbb légyen [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

Szk: *~ni való. 1653:* De látni való dolog: hogy az emberi állat a fejedelemséget szereti, ha módja vagyon a dologban [ETA I, 94 NSz]. *1764:* a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... az ... mi nemü difformitásokat subinferal, az Inquisitoriabol constal, ergo látni valo, hogy beszédin nem lehet fundálni [Torda; TJkT V.203].

6. meglát/tud; a vedea; sehen wollen. *1582:* Miert hog á Ghwlés eleotteunk wag'on, Tecczik eo knek Warosul, hog ez alat á Notarius dolga legien haladekba lassak myre valik dolga, kellę erette megis teorekedny Awag Nem, ha hol oly nehezen lezen dolga hog heliere Nem Alhat, hiuatalliara Nem mehet, Az vthan eó kegknek gongia lezen rea [Kv; TanJk V/3. 253a]. *1597:* Chizar Peterne mondotta hogi veres pal az elebi zolgaloianak az hasat czernawal merte wolna megh hogi lassa ha neő [Kv; TJk VI/1.74] | had lassam, immar mytt fogadnak megh s mytt tanolnak [Dés/Néma SzD; SLt BC 7 Lucas Fodorhazy de Nema vall.]. *1602:* monda nekem az Biro, Most fekete Istua(n) teórúent kerete teöllem Jere lassuk mezen[a]velle [UszT 16/21 J. Magiari de Farkaslaka vall. — [a]Értsd: mi leszen]. *1615/1616:* Monda Biro[a] U(ram) ma kesö de holnap jo reggel be hjúatom az Urajmat az Eskűteket lassam Gaspar U(ra)mekis mit mondanak [Kv; RDL I.100. — [a]Thar András, kolozsi bíró]. *1736:* az Armalisokbul lattam, hogj Timofinak és Peternek a Nevek nintsen fel téve; holott az Testvér-Battyok acquiralta az Nemességet [TL]. *1744:* hadd mennyünk Tiszt vramra, lássuk eo Kglme mit mond [Bölön Hsz; INyR]. *1812:* En adig is Mig ada mehetnék, kivánom a Tekintetes urat tudositani, hogy Lássa az ur is miben kárasatam én ugy el [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szk: *előre ~. 1828:* elöre láttyák azt a' szerentsetlen romlást, 's ki lábolhatatlan kárt, mely fog következni egész Falunkra [Kelementelke MT; Told.31].

7. megnéz/szemlél/tekint; a vedea/privi, a se uita la...; anschauen/sehen, betrachten. *1570:* Zigarto gërgh, Azt vallya hogy, Az Sala Jmre felesege hytta eotet latny hogy Balasy Lazlo fely Bontatta volt az eo Jgenes gebelyet eo hyrenelkwl es akaratyanelkwl | Dorotthia Nagh lenartne, Azt vallya hogy Mykor az Zeleot Megh veotte volna Jsone hitta volt lathnj, De eo Mosth sem esmery hogi sem Job sem hytwanb volna Mint azkor [Kv; TJk III/2. 60a, 112]. *1588:* Benig Frolich egy Loűon Ment ... Zen Palra, Az Cancellarius Towa gatya latny [Kv; Szám.4/III.51]. *1600:* Joannes Chianady iuratus ... fassus est .. kere azony hogy ky menniek az Bornemizza Gergely Vra(m) barmay lathny [Kv; TJk VI/1.405]. *1634:* im lassa kgd az kárt [Mv; MvLt 291.3a]. *1637:* Jöüünk vala fel egy nehanya(n) Hidegh Gyorgy latni miuel megh hallottuk uala hogy megh vertek [Szentgyörgy Cs; BLt]. *1639:* eregi mikla haghacza[a]fel az hiuba(n) lassad ha ninczen valami kasza ot fen [Mv; MvLt 291.203a. — [a]Értsd: hághass-sza]. *1647:* engemet Ferencz Lukacz Sandor Miklos hiuanak Marto(n) Matenj hogj lassuk hogj hul uertek Csiszer Petert [CsÁLt F.27.I/13 Tamas Jstua(n) Szent kiralj[a] falvs biro ppix vall. — [a]Cs]. *1728:* Joannes Abrám de Szemerja fatetur ... Mikor Serester Mihály a sebek és verések mia el nehezedett volna én oda menék látni [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1752:* a Falus Biro ... hitesseivel edgyütt menyen ki és lásson kárt [Ózd AF; Berz. 6 56/12].

Szk: *bika ~ni. 1707:* az mely embereket bika latni valasztanak es megnezik, ha azoknak nem teczik hozzanak mast [Szotyor Hsz; HSzjP] ✱ *had ~ni. 1594:* Czehi Albertoth az mezo paztorth kwldeotte Biro vram ... Had latni varadda [Kv; Szám. 6/IV.82] ✱ *határ ~ni. 1588:* Zygiartho Daniel 3 Louon wytte Weg Martont es Markos Antalt az hatar latnya attam d.18 [Kv; i. h. 4/III. 55–6]. *1590:* 7 Noúembris Mentenek egy nehanyan Az vraimban Az hatar latthnya [Kv; i. h. 4/XXI. 37 Kis István sp kezével] ✱ *határdomb ~ni. 1585:* Az polgar Vraimban Menenek Ala Tarcza haszara az gat es az el mosot hatar domb Latnia [Kv; i. h. 3/XVIII. 3b–4a Gellien Imre sp kezével] ✱ *kár ~ni. 1592/1593:* Mely kaart vgian akkor ... megh lattattam, Birot víttem az kaar latnj [Dés; Ks 35.V.12]. *1758:* azon föld a Kornetelki praediumban vagyon, az hova mindenkor szabad volt az Erdőallyi Bíráknak kár látni, bétsűlleni, s executiora menni [Erdőalja KK; Ks 66.45.17f]. *1781:* énis kár látni ki menvén kart nem talâltunk [Mezőszopor K; MkG 36.3/2] ✱ *komédia ~ni. 1594:* 16. Februar(y) . Biro vram Scholaba comedia latni hogi menth adathot az Deakoknak eo kegme f 1 [Kv; Szám. 6/VI.8] ✱ *malom ~ni. 1595:* Acz Mattyas ment .. Malom latni ... egez Tanacz Akkarattyabol [Kv; i. h. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1740:* az molnárt nagy nehezen rá vetem hogj az fiát leküldötte ... az malom látni [F.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz] ✱ *marha ~ni. 1636:* en egy néháy (!) uttál koltem fel az marha latni, de mindenykzer ott látám hogy fekut [Mv; MvLt 291.71b].

8. ismer, tud; a cunoaşte/şti; kennen, wissen. *1572:* egy kewes Theglam wagyon az ktek warossaban kyre Lattya az kd: zolgay Melj Nagy zewksegem volna [Zsombor K; BesztLt 3683]. *1669:* Az kolosvári tisztnek elhagyásában nem látok módot, mivel uram ő kegyelme nehézségével lenne [TML IV, 410 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1681:* Az Vas Bányákban lévő minden fele eszközökis ... az Extractusbol ki hagiatnak ... ha ki tőbbet akar látni felölle, nézze megh az Corpusban[a] [Vh; VhU 608. — [a]Az Urbariumban magában]. *1698:* látom én miben mesterkedik Kgltek [Kál MT; Berz.12.92/62]. *1699:* ez a' Szék léven competens Forum okat ne(m) lattyuk miert hogy nem lehetne ez az Forum Competens abbol emergalt vagy emergalo törvényes dolgoknak dijudicalasara [Dés; Jk 296b]. *1770:* én Gábris Flora, kit mind Isten, mind ez világ lát, njomorék és dolog tehetetlen ember vagjok [Szélszeg Sz; BK]. *1815:* ha az Ur Barátom azt a' Neheztelésnek ki izzadása után meg fontollya, Magais mint elöre látom approbálni fogja [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz].

Szk: *Isten ~ja. 1584:* Vas Gergely vallia Sokzor intettem chizar petert hogy Aggya haza visza a' leaniath chizar Istwannak, Es azt felelte hogy Isten lattia ki Adnam, De egy zowal sem kery hizem Nem verhetem ky hazamboł [Kv; TJk IV/1.301]. *1629/1676:* bizonj el mente(m) volna ur(am) Kolosvárra, de I(ste)n láttja az egéssége(m) ne(m) szenvedte [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly lev.]. *1788:* én látja az Isten hogy egész igyekezettel azon lészek hogy a Nsgtok parantsolatjat tellyesittsem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

9. felfog, (meg)ért; a pricepe/înţelege; (auf)fassen, begreifen. *1548:* en kǫwer boldisar ezeket azert írattam fel hogy latom az vilagbol ky kel indulnom [Besenyő Hsz; HSzjP]. *1582:* Jgiartho Janos vallia Hallottam Az eleobbi felesegeteól Mondwan, Noh Im latom hog ez en Vram vezedelmemre wgiekezik [Kv; TJk IV/1.73–4]. *1677:* latva(n), hogy soha semmi utakon modakon edes hazank reghi jo szokasa szerint keserves meg bantodasink meg nem orvosoltathatnak, hanem naponkent tőbbülnek es szaporod(na)k az haza veszedelmet siettető zür zavarok es törvenytelensegek, ketelenittetünk . meg bantodasunk orvoslasa(na)k uttyahoz nyulnunk [Maksa Hsz; PatN 68a A hsz-i rendek nyil.]. *1680:* Sütő Matyiasnak felesege Veres Borka elle(n) valo Relatoriaját meg olvasva(n) lattyuk belölle felesege paraznasagat [SzJk 147]. *1747:* midön látnok hogj határunkban sem maradhatunk eo Kglmek ellen, futásra vöttük dolgunkat [Torda; TJkT III. 164]. *1801:* Levelébül látam aztat, hogy hanem ha Sátort vijendenék Magam számomra, különben alkalmatlan lennék[b]. Melylyekhez kepest el-vesztettem minden vágyódásomat . a' Bor-vizre valo Menetel iránt [Kv; SLt 17 Lázár István P. Horváth Ferenchez]. *1804:* látom azt hogy szólgálni keveset túdok, ártani èppen nem akartam [Ádámos KK; Pk 5].

10. gondol, hisz, tart, vél; a crede/socoti/considera; meinen, denken. *1655:* Ezért hogy opponàlta magat igen difficultàllya Csepreghi Uram nagj nyereségnek làtván ött száz forinton hettszáz husz forintot adipiscalni [Kv; CartTr II. 887 Ozdi Thamás nyil.]. *1699:* ugy látom . kgyd is nem idegeny az osztozastol [Szentdemeter U; Ks 96 Árva Gyulafi Zsófia Gyerőfi Borbálához]. *1733:* Uj hirekröl tudosittanom az Urat nem látom szükségesnek, mert itt is azok circulalodnak, mellyeket az Vr is szokott a novellakbol olvasni [ApLt 1 gr. Haller János lev. Nszből]. *1800:* velekedeseket a fen irtt hüteseknek mü is hejjesnek és egyenesnek láttuk [Backamadaras MT; Hr 1/40]. *1810:* ezen rész Jószágnak a' Caput bonorumtol valo távulsága miat is .. Jobnak látták a' Méltoságos Exponens Urak ezen rész Jószágot jol arendába elocalni [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 448]. *1840:* el-estvéledvén bátorságosabbnak láttam, betsületes helyen hálni, mint sem estve későn haza-jönni [Dés; DLt 277 Balogh László foly.]. *1841:* Bátsban a kortsma udvara és oklya kerittése el rongyosodván .. Azt látnok legtzélszerűebnek; hogy . építtetnék kő fal [Km; KmULev. 3].

11. néz/tekint vkit vhogyan; a privi într-un anumit fel pe cineva; jn irgendwie betrachten. *1628:* Mind ezek[a] veghez menue(n) Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni, es Balogh Marton Radnoti Jstuan deakne Aszszoniomat Ersebet Aszszont szepen megh keouetek es mind az ket fel arra igire magat mi Eleottwnk hogi Ennek vtannais vgi tarttiak Egi mast, mint Eddig, es Egi mast szeretettel láttiak, mint Attiafyak [Kv; RDL I.138. — [a]A hagyatéki megegyezés]. *1633:* az kezekett mind az kett felnek be vőuők azo(n) hogi ez uta(n) se eggik se masik ne veszekedgjek hane(m) mint attiafiak vgi lassak egimast, es szolgalianak egimasnak inkab, hogi nem mint veszekednenek [Mv; MvLt 290.138b/2]. *1879:* Amiket te benne szenvedélynek neveztél, én hóbortnak láttam [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

12. talál vkit vhol, találkozik vkivel; a întîlni undeva pe cineva; jn irgendwo treffen, jm begegnen. *1642:* Én soha nem is ismertem ezt az asszont többször, hanem én most látom [Mv; MvLt 291. 318a átírásban!]. *1660:* Adja Isten, lássalak jó egészségben [TML I, 579 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1731:* Edes szívem kivánálok ím(m)ár latni [Born. XXXIX. 16 Kováts Mária lev. kedveséhez]. *1750:* engedgje Isten minel hamarab látnom Nagysagt(o)k(a)t minnyajon jo Constellatioban [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.]. *1764:* Akarnám ha örvendetesebb állapotban látnam kglmedet [Tarcsafva U; Pf]. *1785:* Testvereit igen szerette, s' kedvelte, el annyera hogj elig várták egj mast látni [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1826:* Edes jo Domokos es jó Susika jőjetek ide mert ojan régnek tetzik hogy nem látunk [Héderfája KK; IB VIII. 26 Árva Bethlen Kata gr. Kornis Mihályné Bátyjához, Domokoshoz]. *1860:* tisztelt Bátyámat s kedves családját egességben látni . . mindig örvendem s ohajtom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

13. *rendsz* jelöletlen tárgyas szk-ban; de obicei în expresii obiective, dar complementul direct nu este marcat cu sufix gramatical; gewöhnlich in nicht bezeichneter Objekt-Wortkonstruktion: felkeres, meglátogat vkit; a vizita pe cineva; jn auf/besuchen. *1574:* Kalara az nehay Hegedws Mathene azt vallya mykor ky Ment volt az pap Battya latni Berekzoba Az kor az Mely lowon ely Ment azon Ieot hazais [Kv; TJk III/3. 347]. *1592:* Mezaros Menihartne vallia Mikor giermek agiba fekwnnek Bachi Peterne, es latni mente(m) volna .. monda eo ennekem[a] [Kv; TJk V/1.232. — [a]Köv. a nyil.]. *1596:* az medeseri legeni azzonyo(m) latnj feótt uolt [UszT 11/55]. *1598:* hallok hogy meg betegedett Janos kouach, latni menek, s mo(n)da zegeni ... azt lattia kegd hogy en ige(n) betegh uagòk [i. h. 13/81]. *1630:* En az Fazakas Gyorgy elöbi Felesege betegsegeben mentem latnj es kerdem mi lelte [Kv; RDL I.20] | te en nekem egj batkadat sem attad, megh Czak latno(m) sem jöttel [Mv; MvLt 290. 221a]. *1645/1664:* megyek vala Molnar György latni [Kvh; HSzjP Borbély Geörgy Kézdi Vásárhellyi (30) vall.]. *1775:* Midön Rápolti Andrásné Asz(szonyom) Szárazpatakra ment látni Pótsa Dávidné Asz(szonyom)hoz, mit kérdezett a Gyermek felöl? [Szentkatolna Hsz; i. h.].

14. vhogyan fogad/vendégül ellát vkit; a primi într-un anumit fel pe cineva; jn irgendwie empfangen/bei sich zu Gaste haben. *1579:* ne(m) óremest latam ötet [Kv; Szám. 1/XVIII. 27]. *1672:* Georgi Janus tudo(m) ala menuen kgdhez, Kastal Andrassal jo sziuel lassa kd edes Anya(m) es Angiom [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. haza, Csíksztgyörgyre]. *1690:* 17 Novembris mentem ki Apahidához látogatására az Badensisnek igen specialis affectioval látott és meg is vendéglett az maga sátorában gazdagon [IIAMN 327]. *1726:* Az Urat pedig Isten szerencsésen fél hozván jo szüvel láttyuk [Szentgyörgy Cs; ApLt 1 gr. Haller János

Apor Péterhez]. *1737:* en Nagysagodott jo szűvel lattam volna pusztás házamnál ha magatt meg alázná a Méltossagos Ur [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez]. *1839:* Pűnkőstre jo szívvel látunk, mert Én nem mehetek, de Ti könnyebben mozdulhattak [Veresegyháza AF; DobLev. V/1225.2a]. *1849:* (A fiú szülei) azt felelték: hogy egész örömmel ohajtyák Menyeket házoknál látni [Bádok K; RAk 64].

15. hozzájut vmihez, (meg)kap vmit; a obține/primi ceva; zu etw. gelangen, etw. erhalten/bekommen. *1570:* Bornemyzza Eotthwes Gergel ezt vallya hogy Sala Balint elteben szoksor emlegette ... hogi ... hat zaz forintyat attha volna peter deak kezehez, de Ew nem lattha Az penzt [Kv; TJk III/2.86]. *1619:* (Az) új csausz, Rézmány aga . Kevánná azt, hogy az Nagyságod kegyelmes resolutióját látná arról az conventióról, miért szolgál s miért nem [BTN[2] 218]. *1770:* (A muszka) kétszer kért engedelmet őfelségétől, hogy búzát vehessen népe számára, de nem obtineálhatta; melyben nekünk is kárunk vagyon, mivel abból látnánk kevés pénzt [RettE 225]. *1776:* Vetett .. valamit a Bedei Biro nèkem a szenaért oly ijegetessel hogy ha el nem vészem a pènztis nem látom [Sár.]. *1839:* Contractustis irtak rolla, de pénzt sohult nem láttunk [Angyalos Hsz; HSzjP Ferentz Lászlo gy.kat.vall.]. *1856:* Tolvaj Istvan[a] Jo szivvel ki adom ha pénzt látok [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Értsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve].

Szk: *napfényt* ~ kb. ismeretessé válik. *1669:* Ez levél napfényt ne lásson, Kegyelmed égesse el, vagy tegye jó helyre [TML IV, 525 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz].

16. megér/átél vmit, része van vmiben; a avea parte de ceva; erleben, an einer Sache teilhaben. **Szk:** *bút/búsulást* ~ *1629:* mellette uala haza s bekesseghnek okaerth aztis el ada Horvat Jstua(n) miuel sok but latott miatta [Kv; TJk VII/3.94]. *1630:* Látja Nagyságod, mennyi búsulást lát az fényes Porta az erdélyiek nyughatatlansága miatt [BTN[2] 430]. *1701:* Hogy ha pedig ő kglme[a] költene vagy pedig but latna tartozzam .. minden költseget faratsagat refundalni [Hosszúaszó KK; MbK 96. — [a]A kölcsönt adó Fekete Mihály]. *1723:* Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig .. csak az sok boszszuságatt és butt láttam miatta [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.] ✱ *bosszúságot* ~ →*bút* ~ ✱ *fájdalmat* ~. *1603:* dosa gergelynę Kobatfalwy Orsoliazonj ezt wallia . Boldisar daniel azt monda peter deaknenak hogj azoniom giogiczia meg kd az En giermekemet en pinzröl pinzre meg Elegittöm kegielmedet . mert az En giermekem lattia az faidalmat [UszT 17/30]. *1704:* Az asszonyt is ma lelte el egyszer az harmadnapi hideg, és az belső hévség mia mind kiomlott szája és orra, aki mia igen nagy fájdalmakat lát [WIN I, 69] ✱ *hasznát/hasznocskáját* ~*ja vminek*. *1671:* Nem kevés hasznát látván az Országnak abbol ki-jűni ... végeztetett[a] [CC 81. — [a]Köv. a végzés]. *1712:* inkáb kivánom magam kevés kárával hasznodot láttnom, hogy sem mint magam kevés hasznommal karadot [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1757:* (A) Bányais négy esztendőkig . pusztánn állótt, akkor a' Mgos Gróff Expns Vr kezdette vjra dolgoztatni, es .. igen vékony hasznotskáját latni [Almás H; BK ad nro 144] ✱ *jó napot* ~ *1714:* az en fiam ez martinest Togyar Sztancseszkuly fia ugy meg verte hogy az napsagtul fogva jo napat nem latat az mig meg holt [Kisdenk H; BK sub nro 261 Grozavely Csilye (50) vall.]. *1811:* Vóltak két temérdek Tölgy-fák az erdöbe A' Tetön, fejekkel érvén a' felhöbe, Számláltak oh mely sok szép száz esztendöket, Sok jó napot láttak, 's sok gonosz idöket [ÁrÉ 162] ✱ *kárát* ~*ja vminek*. *1604:* Felperes Vaida Istuan Bikafalüan lakozó Procuratora Almasi Istuan deak ... Proponit Actor igi latuan az en sok karaimat ell kelletetek (!) jeonem [UszT II/3.C.43]. *1671:* Nyilván valo kárunkat látván a' Vékának és ejtelnek nem egyenlő voltok miatt .. concludaltuk hogy mindenüt az Országban méressék az ejtel és véka a' Colosvári ejtelhez és vékához [CC 88] ✱ *kárt* ~ *vmiben*. *1785:* En Bentzentzen félb(en) hagyattam a Mester emberekkel a munkát, mert több kárt láttam benne, mint hasznat [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *kínt* ~. *1704:* Ugyan az úrnak a bal lábának a horgasina és szára ikrája igen erősen kezdett fájni igen nagy kínokat lát véle [WIN I, 297]. *1830:* Édes Anyám szeredátol fogva fekvő beteg . a' nyakán 2 tsomo lett ... valami ikrás Daganat, a mely meg fog kelni és fokadni, de olyan kint lát véle, szűntelen leli a' hideg [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] ✱ *nyomorúságot* ~. *1584:* Borbely Egyed vallia Mikor felesegem giermek Agba(n) fekennek, Az betegseg Nag sok ideig tarta raita es nagj Niomorusagot latot [Kv; TJk IV/1. 244] ✱ *szükséget* ~. *1699:* (A feleségem) szám kivetett állapotomb(an) engem költseggelis tartott, ollj bővőn es szorgalmatossan, hogj en ott is, majd mint itthon semmi szűkségett nem lattam [Mk Macskásy Boldizsár végr.].

17. *(ám) lássa, lássák* ő tudja, ők tudják, az ő dolga/dolguk; treaba lui/ei/lor; er/sie soll/sie sollen wissen, das ist seine/ihre Sache | döntsön/határozzon; să decidă el/ea; er/sie soll sich entscheiden. *1551:* Az En kegh Vram hatta wala En Nekem hogh k: Irth wolt walamy Lech felól hogh k: Megh Erchyem, ha lehet wagh nem, Azyrth k: kyrem the k: hogh k: tegyen Byzonyossa phelóle ha lezen wag nem, thowabba the k: kyrem Azonnys hogh the keg: Lassa es tegyen Byzonyossa Engemeth ha Lehet Az Cyeryph wagh nem Merth ha Az Nem lehet hat, syndelyelys Megh kel hyaztatnonk [Szúv; BesztLt 57 J. Dobay prov. Vinceh Pettionj beszt-i bíróhoz]. *1592 k.:* A Azt monda hogy eo az eleott megh felelte az eo feleletet azerth mosta(n) ne(m) tartozik felelny hane(m) ha mit akarczy felelni az nouum mellett lassad [UszT]. *1597:* eó megh keua(n)nja az nylat, Az eoche feleóll lassak mit chelekeznek [i. h. 12/33]. *1629:* hiva haza, veghtere azt monda lassad ha jeoszis ha nemis te dolgod [Kv; TJk VII/3.115]. *1673:* Nehai Toth Miklosne aszszonjom tön illyen választ .. Kegielmed szolgabiro Ur(am) menjen el Nehai Tot Miklosne aszszonjomhoz, es az melly ház helly(ne)k az árráb(an) ados lévén eő kegielme f. 75 .. el menvén kérje, ha megh adgia bene, kegielmed leuállja; ha hol ne(m) lassa kegielmed mit resolvál [Kv; KvLt I/182 Bátsi Péter szb nyil.]. *1751/1753:* a' kinek tettzik jártassa ott őkreit s a' kinek nem tettzik lássa [Koronka MT; Told. 85]. *1761:* hallám ő Ngok közzűll edjiket nevetve mondani: Aztis el igazittyuk egjmás kőzőtt melyre Daniel Vrffi monda Huzzunk nyilat, Imreh Ur p(eni)g azt mondá rá Lássa Ecsém Vram és legottan Nylatis vonának [Branyicska H; JHb XXXV/46.7]. *1806:* Lássa vgyan Ngod ha teszié, nemé! [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.].

18. hozzáfog/lát vmihez; a se apuca de ceva; etw. anfangen/beginnen | foglalkozik/törődik vmivel; a se ocupa de ceva; sich um etw. kümmern, sich mit etw. beschäftigen. *1570:* Sofia Zita peterne, Ezt vallya hogy mykor Zeoch Myklos hatta volna az harangozot az kamarakhoz Latny hogi az heazatia vytatia volt, az harangozo zol fodor Janosnenak hogi Beh Neh hordana az kamara zendelyet, mert az varose volna Nem Eweh [Kv; TJk III/2.77]. *1573:* Gaspar deak Azt vallia . Emlekezyk neky gergel deak Illen zowal hallottale vgmond valamy zot az en felesegem feleol, Mond eo ... Byzon hogy hallotam valami deak halt volna hazadnal hon Nem letedbe azert Io dolgodhoz latnod [Kv; TJk III/3.155]. *1614:* úgy íránk meg minden dolgot vrunknak, hogy lásson dolgához [BTN 72]. *1662:* (A) haza belső zúrzavarai lecsendesedvén, a fejedelem ... törvények kiszolgáltatásában valo dolgaihoz lát vala [SKr 192]. *1675/1688 u.:* az reszegsegnek beket hagy hanem iziben lass a dologhoz [Borb. I. Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához]. *1705:* a császár megírta, hogy csak lássanak dologhoz [WIN I, 559]. *1770:* ha Isten az ŭdŏtt fel állitja ŭgyekszŭnk a dolog iránt látni [Esztény SzD; Told. 29]. *1799:* a Leánkát p(e)d(ig) sokszor láttam az udvaran kŭn jáczodozni .. mondottam te huntzfut most miért nem látz dolgodhoz hogy igy tölted az időt hijába [Mv; MvLev. 8 id. Erszényes Márton vall.]. *1843:* én is ottan nemsokáig mulatva ki jöttem 's dolgom után láttam [Dés; DLt 586].

19. gondját viseli vkinek/vminek (embernek/állatnak); a se îngriji/a avea grijă de cineva/ceva; für jn/etw. (einen Menchen/ein Tier) Sorge tragen. *1582:* Monda Kalman vramnę, En Immaron oly Nag keserwsegben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat hog maid kyzakad a' lelkem, Mert az eórdeog mindenkor oda be hewertety, eo lat vramhoz en semmire Nem kellek, azt sem tuggia mire valo vagiok [Kv; TJk IV/1.39]. *1593:* Keobeolkűti Mathe vallia: Hallottam az Maiornetol hogi mongia vala ferenczi Jstuannak, No las hozzam, viseld gondomat, mert bizoni tes (!) kutarczot vallaz ha en zegient vallok [Kv; TJk V/1.382]. *1606:* Menek egjczer oda Zöke lörinczneheöz betegsegebe kerdem ha latnak mihalj wramek hozza monda hogy nem latnak hanem lukacz lat hozzam en mindeneket nekj hagjok [UszT 20/310 Nehaj Kouacz Antalne lóuetej Kristina vall.]. *1634:* Conventioia az Dalliai Maiornenak ... eggyetmasra visellyen szorgalmatos gondot az Puykakra, Ludakra, Tyukokra, Kappanokra. Ittem mellette egy Leankat tarczon, ki az Maiorsaghoz lasson [Gyf; UtI]. *1635:* az migh Borbely Peter látá az en fiamhoz, addig igen kónye(n) lon, de hogy más kezde hozzá látni, mingiarast el nehezüle [Mv; MvLt 291.49a]. *1644:* Ihon az Azzoni Nepek las hozaiok .. En ne(m) viselhetem gondokat [Mv; i. h. 423b]. *1688:* (Az asszony) szidalmazta vrát marhájāhoz nem latott [SzJk 229]. *1748:* a' Darabantokot, 's Cséplőkőt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56].

Szk: *feléje sem ~ vkinek. 1597:* Bothos Mihaly ... wallia az zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panazolkodasat hogi eggyk attiafia sem lat feleieis [Kv; TJk V/1.120].

20. ügyel, vigyáz vmire; a purta de grijă la ceva, a îngriji de ceva; auf etw. aufpassen. *1660:* Úgy hiszem, hogy urunknak is megírták ezt, hanem lássad, mert ha ő nagysága azt megengedi, hogy azt cselekedjék Békéssel, énnekem valóban megmetszik a torkomat [TML I, 513–4 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1728:* a sok rosz cseléd is gyötri, nincsen edgy embere a ki valamijere lássan, ha csak én mindenütt a végebe nem vagyok [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához].

21. fel/megbecsül, taksál; a evalua/taxa; (ein) schätzen. *1808:* felette sok hibákat tanáltunk, úgy hogy ha a remeket néztük vona 6 frt-at büntetest tettünk vona. De azon kemence atyafinak készült, atyafiságoson, azért láttuk közönségesen azon hibákat 4 v(onás) forintokra [Dés; DFaz. 35]. *1834:* vandorlását alig nyolcz mérföldre terjedőnek lattya a Czéh [Kv; ACProt.3].

22. *törvényt ~* igazságot szolgáltat; a face cuiva dreptate; Recht sprechen. *1581:* Ez mostany esset penigh 'a my lót Az Monostor vcza kapuba semmy keppe(n) el ne twrje eo kegmek, hanem tórwent lassanak Rea, es ha fó vetelt erdemel feye essek, ha keze wagassa, keze zakaggio(n) erte [Kv; TanJk V/3.244a]. *1588:* Mikor en velem igy czelekettek volna nem leon mith tennem meg keresem Kopaczy Ferenczet Erte azt monda hogy gondom viseli az vtan hat Jrt Sombori Lazlonak, Sombori vram keoz helyen vr mezeon[a] hagyoth helt az teorwennek hogy fogot nepek lassanak teorwent benne [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — [a]Őrmező Sz]. *1590:* En nekem tisztessegem elle(n) szolt .. Azert dyomo(n) szollek hosza erette ... Ebben a' Biro teórwent nem lata hane(m) Ide Kegtek elejbe az Vice kiral' Birak elejbe bochata [UszT]. *1593:* ez az Anna ennekem felesegem wala ... eoys en hozzam gianakodnek hogj enis az en eletemeth ne(m) tiztan wiseltem wolna Lengiel orzagban Jarasomba(n) ... Vraym ebben teörwenth lathanak azth ytyle a' toruenj, hogy en heted maghammal megh eskeogiem, hogy en Jambor wagiok, es tiztan wiselthem az en Jletemeth [i. h.]. *1619:* Mi Leszai Gaspar Urunk eő Flge Fogaras Varaban es Videken leveo Udvarbiraia es Gondviseleoje Adgiuk emlekezetere mindeneknek . hogy in Anno 1619 Szent Mihaly Arch-angial nap tayban, az videknek regi szokasa szerint az tizenket Boyerokkal teoruent latni le wltwnk volna Jeővenek mi eleőnkben[a] [Fog.; Szád. — [a]Köv. a panaszosok fels.]. *1699:* Mű Győrgj Peter Thorda varmegjei Gerend lonai Falus Biro es Luka Gabor Demen Janos[a] ugjan Thorda varmegjei Gerend Lonai .. Eskűt emberek Adgjuk emlekezetekre Mindenek(ne)k .. quod ... hivata Minket ... Iosika Imre Uram .. Nemes Udvarhazahoz a' vegre hogj egj ő klme ... Gjőrgy Janos nevű jobbagjara Tűrvént latnank [Törzs.Mich.Literati constitutus not, in hac re kezével. — [a]Folyt. a fels.].

◇ **Szk:** *Isten gyermekkel ~ vkit* Isten gyermekkel áld vkit; Dumnezeu binecuvîntează cu copii pe cineva; Gott segnet jn mit einem Kind. *1653:* tavoztassuk egy mas veszedelmet verunknek romlasat, mivel Isten engemet is gyermekekkel latot s azon kivűlis vadnak Atyamfiaj, kiket en meg nem tagadok [Sófva BN; Ks 41.E.31] ✱ *Isten nyavalyákkal ~* Isten nyavalyákkal meglátogat; Dumnezeu pedepseşte cu boli pe cineva; Gott sucht jn mit schweren Nöten/Krankheiten heim. *1656:* Szolgaim-(na)k, czieledimnek, kiknek adossa maradok, igaz contentatiot kel tenni, noha maculatumba(n) irkaltattam fel, de bizony dologh most eztendeo alatt, miolta Isten,

az niavaliakkal latot sok maradot el benne [Ádámos KK; BálLt 93].

látandó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *módját* ~ vmire módot találandó; dacă se va găsi o soluţie; zu etw. Art und Weise findend. *1657:* az kozákság is haddal indult vala az lengyelekre, mert azok is az interregnum alatt akarják vala magok dolgát elévinni, én pedig az fejedelemtől azokhoz szóló levelet is vöttem vala kezemhez, hogy ha mi módját látandó, procedálhassak benne [KemÖn. 299].

látás 1. *átv is* vedere; Sehen, Sicht. *1653:* Vittem vala el .. pénzt is magammal, és hoztam ugyan avaí valami marhát De én nem kalmárságra mentem volt, hanem látásnak, hallásnak okáért [ETA I, 117 NSz]. *1678–1683:* unadalmassa lőt zemellje Latasais előtte[a] [Ks Kornis Gáspár sk lev. — [a]A fej.előtt]. *1693:* Puskas Istvánnak relatoriajából világosa(n) ki tetczik Bartalyus alias Nagy Juditnak az Horvátokkal valo tilalmas és nyilvá(n) valo paraznaságra mutato egy néhány rendbéli conversatioi ... in super egy tisztességbéli Asszonynak maga szemével valo látása, paráználkodásának [SzJk 272]. *1705:* Az kegyelmes úr Isten ... nyugosson meg bennünket .. az ő szent színének látásában [WIN I, 658–9]. *1843:* Varga Katalint esmerem látásból [VKp 97 Bajesán Gyorgyutz (50) bányamester vall.].

2. látóképesség; văz, capacitatea de a vedea/percepe imaginile; Sehkraft/vermögen. *1775:* Szotyori Gábor Uram szemeinek látásában felette igen hibás, mert Nappal nem lát tyukszemü [Kvh; HSzjP]. *1798/1799:* valamint a' látás objectumáról hitelesen bizonyitt maga a' Látás, a' fülnek objectumáról, szintén olly hitelesen bizinyitt (!) a' füllel valo hallás [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 421]. *1813:* Bordás Miklos .. igy vall . a' tisztelt Urnak szeme világa nagyon ell ment volt ugy hogy akkor tsak alig sajdittott látásával [Sszgy; HSzjP].

3. (álombeli, képzeletbeli) jelenés, látomás; vedenie, viziune; Traumgesicht. *1636:* Segitse az Vr Isten kegyelmeteket-is bóldogul arra, hogy az melly pálya futásnak és nemes hartznak ereszkedet, azt idvösségesen es ditsőretesen el vęgezvén amaz meg hervadhatatla(n) koronát el vehesse, mellyről emlékezet vagyon Szent Ianosnak Mennyei látásrol irt kőnyvenek 2. részében az 10. versben [ÖGr Aj. I. Rákóczi György aláírásával]. *1710 k.:* Anno 1706. 16.dik áprilisra virradólag ... láttam ilyen álmot vagy látást éjfél után[a] [BIm.1028. — [a]Köv. a részl.]. *1751:* Mi Angyali látást látánk És igen nagy jó hirt hallánk [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl.játék].

4. látott dolog; (cele) văzute; Gesehene | a látás ténye; vedere, văz; Sehen (als Tatsache). *1570:* Chyaplar palne orsolya, ezt vallia hogy ew sem latast sem hallomast nem Twd hozza[a] Mondany [Kv; TJk III/2.87. — [a]A leányra von.]. *1572:* Theolceres Janos azt vallya hogi hallomast hallot, latast semmy gonozt Nem tud Mondani keomyes gergne feleol [Kv; TJk III/3.6]. *1775:* bizonyos tapasztalásunkbol, és gyakor látásunkbol tudgyuk vallani, hogy az elő számlált Széna fünek hason felén jo füek lévén, száz ött szekér szánát (!), ha többet nem percipiált eő natsága [Mezősámsond MT; BetLt 7]. *1798/1799:* az sohult-is a' Törvényben nints, hogy az extrajudicialis Fassióknak hitele ne légyen; igy a' Collateralis Inquisitiok hiteleket el-vesztenék, igy az extrajudicialiter tett Látás-is, semmit-sem bizonyíttana [Torockó; TLev.5/16 Transm.].

Szk: *(szemmel) ~t lát. 1572 k.:* eö magok Saiabol eleget hallottam de eni (!) latast Semit ne(m) lattam ky nekie artassara uolna [Kv; TJk III/3.44a]. *1640:* Nagy Péterné felől is szemmel látást nem láttam, hanem másoktól hallottam, hogy ... az egyik katona ... fertelmeskedett vele [Mv; MvLt 291.233a–51a átírásban!]. *1801:* látást vgyan nem làttam de hallomasbol hallottam hogy fen Tiszt. Groff Urffi ... meg verette korbátsal Argya Evát [Erdősztgyörgy MT; WH. Nagy Sigmond (44) szabad székely vall.].

5. megnézés/tekintés; vedere, privire; Ansicht, Betrachtung. *1573:* Zabo Marton eskwt polgar Azt vallia ... az Mynt Ertettek az velek valo Nepeknek Bezedebeol es az helnek latasabol hogi Kakas Andrasnak karos volna az Hemmig (!) Iacab Be Iaro helye ky feleol az per vagion keoztek [Kv; TJk III/3.188]. *1579:* kúlthem pernezy pal vramnak eg leűelet tanach akaratgyabol mel leuel altal kertuk ö kegmet hog ö es ott lenne az monostory hatar latassaban Sombory vrammal [Kv; Szám.1/XVIII.20]. *1618:* Ezeknek utanna az mi wdeore mëgh tertwnk ŭolna az szeöleo, Giepw latasabol, mondanak nemeli Vraink, hogi immar mennwnk az borra [Vajdasztiván MT; RDL I.12]. *1666/1793:* eddig a meg tiltott Szent egyház és Ecclésiánk épitésére rendelt tilalmas Erdőben mindenkor az egyház fiait hitták a meg vett fának le vágására és látására [A.csernáton Hsz; SzékFt 21]. *XVIII. sz. köz.:* Mi .. azok(na)k ä földek(ne)k látására ki menvén meg néztük megh itéltük hogy a' mely földet eo kglme ád ott az hasznosob a' Kápolna mellett valo földnél [Kebeleszti-ván MT; MMatr. 299]. *1796:* A' Kelnernek 1 Rfl, Kabinétek látására és más experientiára 6 Rfl 43 x [ETF 182.32 Gyarmathi Sámuel felj.].

6. látnivaló, látvány; lucru demn de a fi văzut; Sehenswürdigkeit. *1653:* Másod napra én is ... csak másodmagammal elésieték, hogy a császárt[a] elérhessem, és egyéb látások között az éléfántokat is megláthassam [ETA I, 134 NSz. — [a]A török szultánt]. *1823–1830:* Míg még a pusztákon volnék, egy tüneményről kívánok emlékezetet tenni, mely is a délibába (!), és ez igen szép látás, mikor tiszta idő vagyon nyárban . azon teres pusztákon utazóknak úgy tetszik, mintha valami két puskalövésnyi messzeségre tenger volna [FogE 266].
L. még i. h. 167, 175.

7. (meg)látogatás; vizitare; Besuch. *1590:* 6 Janúary Az Niolcz vraink hogy ky mentenek, Az falúk latassara koltottem[a] [Kv; Szám. 4/XXI.5 Kis István sp lajstr. 3. — [a]Köv. a fels.]. *1598:* Az J kylemben ne(m) negallia, hane(m) azt tudgia hogy Az tizttartonak az Mendzenti Janos vra(m) Ispannyanak latasara vitte el[a] [UszT 12/116. — [a]A lovat]. *1633:* Jövének meg az német pappal Lengyelországból ... más három lengyel urak is jöttek volt vele látásának okáért [Kv; KvE 165 SB]. *1665:* Értem azt is, hogy urunk ő nagysága az enyedi collegium látására megyen, melyen szívem szerént örülök [TML III, 475–6 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1775:* 2-da Novembris voltam Kolozsvárt holmi dolgaim s szegény gyermekem látása végett [RettE 357].

8. (vmihez) hozzálátás; apucare de ceva; Inangriffnahme, Anfang. *1570:* Az Bor korchomarlashoz Es chiaplarokhoz valo latasra Azon Thawaly ket vraimat

hattak eo K varoswl [Kv; TanJk V/3.11b]. *1594:* 9. Marty Zekeli ferencnek az Tohoz valo lataserth atta(m) f —/14 [Kv; Szám. 6/VI.11].

látású szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *rövid ~* miop; kurzsichtig. *1811:* Sándor Moses rövid látásu szemü [DLt 675 nyomt.kl].

látat 1. eredmény, siker; rezultat, folos; Ergebnis/folg. *1561:* ides few nepek leg'enek kyk az mellettek ualo iffiakat okossagokkal es io thanachokkal segitsek .. zeretettel elnenek hogy e felek kozot meg azokbais az kyk erotlen zabaswak uuolnának legen az io okossagnak ualami lattatya [Kv; ÖCArt.]. *1588:* eó kegmek az eo io gondwisseleseket es annak lattatiat hasznath ez keppen Jnuentaltattak[a] [Kv; Szám.4/II.15. — [a]Köv. a részl.]. *1615:* mely faratsagos munkanknak, chiak eddigis minemw haznos latattia uolt kegtek keőzeőtt ez kiczin wdeo alattis, arrol minden rend io bizonsagot tehet [Törzs. a fej. Usz-hez]. *1619:* valahol kévántatik ... látatja legyen az őnagysága szolgálatjának [BTN[2] 329] *1679/1681:* Ha Hunjadon az ollyan veteménj el nem kél pinze(n) masuva is az hol el kelhet eő kglme el vitesse szekéren; valamit à majorne industria altal tenyesztet minden féle apro majorsagot, ugi vaj és Turo beli gyűjte

fojtogatni kezde melyet más nap a mint meg panasszlám Tit Zilahi István Uramnak akkori Hadnagynak, láthatta a Torkomrol is mi képpen meg martzangolta volt [Dés; DLt 321. 76b–7a P. Etédi (45) ns vall.]. *1861:* Ezekből láthassa őtsém Uram mely Istentelen praetensiot formál némely ember [Aldoboly Hsz; Kp V.412 Kovács Péter Kispál Lajoshoz].

4. megtudhat; a putea vedea/afla; erfahren/herausbekommen können. *1666:* Petrótzi uram s Wittniedy István uram Kegyelmednek ajánlják köteles szolgálatjokat. Ez utolsó ilyen híreket ír onnan felyűl, az mint az inclusából láthatja Kegyelmed [TML III, 578 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1704:* És kére is Acton uram a generál szavával, hogy a generálnak is megmutassák, hogy hadd láthassa, mint írták és mit visznek fel [WIN I, 196].

5. ismerhet, tudhat; a putea cunoaşte/şti; kennen/wissen können. *1662:* A hazafiai közül, akiket jó indulatúakat, virtuósusokat láthatott, azokat örömest promoveálta[a] [SKr 126. — [a]Bethlen Gábor]. *1732:* had láthassam M: G: Ur, hogy már mire resolválta magát az M: Ur [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1741:* azért Reformatus Mlgs Legitimus Fejedelemtöl, Reformatusok(na)k kegjelmesen Conferàltatott Ioszágocskából[a]; hogj Catholicus atyánkfiai aequale Just praetendálhassanak nem láthattyuk úttyát [Dés; Jk 547a. — [a]A tőszomszédos Csatánra von.]. *1772:* ha pedig ezt[a] előre láthattam volna, inkább magam fogattam volna eddig jo embert reá, ki az eö Excellentiaja Malmát jol meg igazitotta volna [Kük.; JHb LXVII/237. — [a]A súlyos perlekedést]. *1832:* azt aki izgagát nem akar keresni által láthottya hogy a sok rendbeli Commissio oda ki ingyen ki nem ment, aztis Láthottyák hogy az Intsiniér azt a nagy Mappátis ingyen nem csinálta [Görgény MT; Born.XVb].

6. találhat vhol vkit, találkozhat vkivel; a putea întîlni undeva pe cineva; jn irgendwo treffen/jm begegnen können. *1630:* fekete Janost nem lathatok sohun [Mv; MvLt 290.222a]. *1632:* ottis azt mondotta, oh edes szerelmem bizoni megh kel halno(m) ha nem lathatlak eretted [SzJk 36–7]. *1737:* mivelhogy illyen háborgólag van az idő ugy lehet hogy annyira el vet bennünket edgymástól ezen következendö haborgó idő, hogy Isten tudgya, ha láthattyuk e'? edgymást tobszor a' vagy nem? [ApLt 4 Apor Lázár Apor Péterhez]. *1790:* én alig várom hogy kedves Batyám Uramat láthassom és bezelhesek mert annyi bezédem vagyon hogy hetek, és étzakák kévántatnak, el beszélésekre [Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz Nsz-ből].

7. kaphat, találhat; a putea primi ceva; erhalten/bekommen können. *1664:* Az népnek hogy ily rettenetes romlásában zúgolódása volt az nem csuda, de ha annak ellenében való vindictára való alkalmatosságot láthatnának, mind könnyebben fognak szenvedhetni szegények [TML III, 191 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1831:* Gujásnak állattál vala tavaly, de onnétis fizetesedböl mit se lathattal mert a Guját oda hagyván kárt okoztál [Dés; DLt 332.22].

8. megérhet, átélhet vmit; a putea să aibă parte de ceva; erleben können. *1658/1741:* Tűzzel vassal veszél jaj te néked Tasnád . . Vajha épülésed valaha láthatnád [EM XXXVI, 146 Körösпataki B. János hist.]. *1800:* Anno p(rae)terito 1793. ígen Nagyan valo meg pusztulásamnak Esztendejében, hogy felettébb szorongattattam a Contributiom meg fizetéséért, nem volt semmi fel találhato remedium, melly által boldogulásomat láthattam volna [Mv; MvLev. Bán György kezével].

Szk: *világot* ~ napvilágra kerülhet, megjelenhet. *1860:* soha job idö szakba nem láthatat volna Világat az öszveszedet munka, mind a jelen korban, 'hol a Magyar Nemzet, mind egy panorámába láthatya multyát, tsalodását [M.köblös SzD; BetLt 4 Vajda Ágnes Hodor Károlyhoz].

9. nekifoghat/kezdhet vminek; a putea să se apuce de ceva; etw. beginnen/anfangen können. *1619:* mi igy discurráltunk Mehmet pasa urammal, hogy ... önagysága térjen Karánsebes felé ... és Felséged is vagy Hunyadra, vagy annál is közelb ott Hatszak táján lévén egymással szemben légyen, és Istennek kegyelméből egymással conferálván, ha mibe az Úristen módot mutat, láthasson dolgához [BTN[2] 292–3]. *1662:* (A váradiaknak) a hatalmas győzhetetlen császárnak semminémü hadaitól bántódások nem lenne, csak szántathatnának, vettethetnének s egyéb dolgokhoz láthatnának [SKr 563]. *1738:* En az Innep előtt egy hettel vjjobban le betegedvén csak tegnap s tegnapelőtt könnyebbettem anynyira, hogy dolgotskaimhoz csak gyengén is lathattam volna [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.]. *1741:* Felettébb incom(m)odál Sokszor a Marschus ordinatioja a Szegénység oeconomiájának etc. Ez illyen Marschualis ordinatio, az Marschualis Szekerek(ne)k fel alitássában Cessalván, respiriumot erezne magában minden Falu, és oeconomiájához akadály nélkül láthatna [H; Ks 101]. *1850:* jonak láttuk mi ... részes successorok . . egy évi idöre a ... Nagy Enyedi Belső és külső fekvő Jokat egy évi haszonbérbe ki adni, mig az alatt az osztályhoz tzél arányosobban láthatnánk [Ne; DobLev. V/1298].

láthatár orizont; Horizont. *1854:* Balsorsunk sebére írt, a jövőre biztatást nem nyújt a' búskomor jelen: a borúlt láthatárról reménysugár nem mosolyg felénk [ÚjfE 3].

láthatás viszontláthatás; posibilitatea revederii; Möglichkeit des Wiedersehens. *1661:* Az Istennek kegyelmes gondviselésében ajánllak, édes lelkem szerelmes Juditom. Avagy csak ő felsége jó egészségben való láthatásoddal örvendeztessen meg, szívből kivánom [TML II, 199 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

láthatatlan I. *mn* invizibil, nevăzut; unsichtbar. *1636:* Az láthatatlan lelkek, az Angyalok-is ... ditsérik az ö teremtöjököt az egekben szüntelenül [ÖGr Aj.6]. *1710 k.:* Az aër másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak .. számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [BÖn. 448]. — L. még i. h. 519.

II. *fn* láthatatlan lény; fiinţă invizibilă; unsichtbarkeit. *1636:* Erre . igyekeznek . . minden teremtetett állatok, mind égiek, s — mind földiek . mind testes láthatók, s mind penig testetlen láthatatlanok [ÖGr Aj. 5].

látható I. *mn* **1.** vizibil; sichtbar. *1653:* megvizsgálók azt: hun menyen el a császár szekere. És a mi szerekeinket mennél láthatóbb helyre lehete és közelebb, kereken úgy állatók, hogy egy kaput hagyánk rajta, a szekér-táboron és elvárók a császárt [ETA I, 133 NSz]. *1710 k.:* az eset[a] után a soha sem látott, sem látható Istent ki ismerte volna meg? [BÖn. 429. — [a]A paradicsomi bűnbeesés]. *1711:* Szegednél a Tisza vize minden látható és tapasztalható ok nélkül elenyészék [CsH 474]. *1760:* hol, mitsoda Metákot, és Signumokot hallott a' Tanu, mellyek distingválták à két határt egy mástol azon Meták és Signumok mostan láthatok é vagy nem, ha nem miként delealódott, ha tsak jelei is hol, mitsoda formában láthatók é mostan [TL vk]. *1860:* ezen nevezett részeken több éveken történt vágatás látható [Szentdemeter U; EHA].

2. megállapítható; care se poate constata; feststellbar. *1841:* az ménes pásztor .. nem is mutatta soholt a hidak kőrűl — hellyét, vagy jelét, miböl — látható lesz vala — hogy ha ott törte volna el lábát[a] [Torockó; DLt 1541. — [a]A csikó].

II. *fn* látható lény; ființă vizibilă; Sichtbarkeit. *1636:* Erre ... igyekeznek ... minden teremtetett állatok, mind égiek, s — mind földiek, mind testes láthatók, s mind penig testetlen láthatatlanok [ÖGr Aj.5].

láthatóképpen 1. láthatólag; în mod vizibil; ersichtlich, augenscheinlich. *1762:* ha terhes nem lett volna[a], miért akkar hertelen, és nem későbben mult el azon vastagsaga. nemis lehet supponalni, hogy egyeb nyavalyaja miat esett volna. mert egyéb nyavalya miatt oly hertelen, és oly lathatoképpen senkinek oly nagy vastagsága, és köversége el nem mulik [Torda; TJkT V 93. — [a]Az asszony]. *1764:* a malom árkának dagálya a meddig tart a malmon felyel, láthato képpen attol fogva kezdödik s láttzik a viznek szelyedése, szerte menése [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. *1769:* melly régi màrjások petákok meg vadnak láthato képpen vagdalva azok nem vétetödnek el, hanem Fejér várot a pénzverö Háznál . felváltatnak [UszLt XIII. 97a]. *1772:* történt, hogj miis ezen Malomnak Gáttját éppen akkor kötöttük, s láthatoképpen tapasztaltuk a' viznek ezen Gátra valo fel tojulását [Ádámos KK; JHb LXVII/2.327]. *1804:* (A pakulár) Pakulársága által, az Nevezett Bironak fölgyit trágyázza meg (: a mint hogy azt Láthato képpen megis trágyázta :) [Sóakna MT; Born. G. IX. 1 Kimpián Vaszilika (36) vall.].

2. érthetően, nyilvánvalóan; în mod evident; verständlich, offenbar. *1619:* Jó lött volna ... az hatalmas császár Portáját láthatóképpen tudósítani, de csak magatok postái által és imitt-amott járó levelekkel akarjátok az hatalmas császár Portáját bétölteni [BTN[2] 347–8]. *1693:* ha szint(en) feles pénzt hozott volna is Felesége házához Borbereki Istvá(n) Ur(am), előttűnk nem Constál, hogy eös joszágok rehabeálására vagj házaknak ex fundamento lött építésekre .. lathato és tapasztalhato keppen kőthette [Ne; DobLev. I/37]. *1748:* Látható képpen az Felesége jussán vett Ferenczi Ur(am) épűlést Kolosvárról, s, Egerbegyröl [Torda; Borb.].

láthatólag észrevehetőleg; în mod vizibil/perceptibil; bemerkbar. *1856:* Mező Bándi Dugásan lévő Malom . A két első vizkerék láthatolag jobb a' harmadiknál [Mezőbánd MT; TSb 39].

Szk: *szemmel ~. 1793:* (A) Vetésnek ... szemmel láthatolag is jol meg tettzett az a része volt jobb a' tőbb részénél [uo.; MbK XII. 96].

latifundium latifundiu; Latifundium. *1662:* ott benn is Fogaras vára ahhoz tartozó sok szép latifundiumokkal a fejedelemasszonyé volna [SKr 306].

latinitás latin nyelvtudás; cunoașterea limbii latine; Latinismus, Lateinkönnen. *1770:* gr. Haller János ... noha in statura fractus, mivel gibbosus, de személyére, latinitására, egyéb nyelveknek tudására s muzsikájára nézve akárhol meglehet [RettE 227–8].

latinus latin nyelvismerő, latinos; cunoscător al limbii latine; Lateiner. *1710 k.:* Eleket otthon taníttatta az anyja imígy-amúgy, mégis alkalmas latinus, és in historicus versatus volt [BÖn. 544].

latitál 1. lappang, rejtőzik; a se ascunde; stecken, verborgen/steckt sein. *1657:* Ez az Serothin ... az Prényi uraknak lévén esméretségekben, azok tarták sok ideig Ugocsa vármegyei házoknál s néha Szatmár vármegyében, mivel fejedelem halála után azok az vármegyék császár birodalma alá redeáltak vala, ahhoz képest az is ott bátran latitál vala, s alattomban az fejedelemasszonytól is foveáltatott [KemÖn. 107–8]. *1672:* Ez captiva nem gondolvan I(ste)nnek paranczolattyával fellyeb el mult napokban colosvári nemzetes Bernhard Deak Vram majorjában az szalma lyukban buván, ott latitált, és ott hitván személlyekkel paráználkodott [Kv; TJk XI/1.185]. *1677:* végeztetet, hogy a' Jesuitai szerzet, és azon szerzetnek követői ... in perpetuum ki-rekesztessenek és soha semmi időben ez hazában bé nem hivattassanak, vétessenek, se ne bocsáttassanak semmi rendbéli emberektöl: mely ellen hogy ha vakmerőképpen bé-jönének, vagy nyilván, vagy titkon, latitalnának . meg fogattatván, a' végezésekben specificalt poenaval büntettessenek [AC 8]. *1702:* mivel ez Hazab(an) sok felöl halatnak tolvajok ... Kgk szorgalmatasson investigallya eőket hol latitálnának, és .. ha el foghat bennek, jó őrizett alatt küldgje ide Feiervarra [UszLt IX.77. 50]. *1768:* Puskás Szávuj ennek előtte circiter őtt hetekkel Oláh Kotsárdrol[a] az urak dolga mellöl .. ell szőkőtt, de azt nem érthetűk, hogy merre ment volna, és most hol latitál [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 86. — [a]KK].

2. késedelmeskedik, késlekedik; a întîrzia; säumen, sich verzögern | hátralékban van; a fi in restanță; im Rückstand sein. *1736:* Az Instans regtöl fogva latitálván az ház bérrel az mostan detinealt Pásztorsagi beriből azon haz bernek ki fizetésire Subtrahaltatik fl.hg.[3] [Torda; TJkT I.118].

latitáló lappangó, rejtező; latent, ascuns; steckend. *1677:* Fiscus valamely joszágban latitalo jussát, eo juridico processu keresheti, mint más privatus Nemessek edgyik a' másiktol [AC 257]. — L. még AC 46.

latitálódik lappang; a se ascunde; stecken, verborgen/steckt sein. *1699:* ifiju Felvinczi Sigmond Uramnak egj Nagj István nevű eőrőkös jobbágja vagjon Ozdhoz[a], ki most . Nagj Enyeden latitalodik [Berz. 17b. — [a]M.ózd AF].

latitált lappangott; care s-a ascuns; verborgen/steckt gewesen. *1776:* Fintoágon[a] a mult Téltől fogva latitált Iuon Sztojkuluj . el fogatásatol tartván elszokót [Déva; Ks 111 Vegyes ir. — [a]H].

latka festékfajta; un fel de vopsea; Art Farbe. *1679:* Indi (!), Minium, Arany Sárga, Lazur, Latka, Rudni festékek ket fazékban [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43]. *1683:* Az kép iro festék sok fele lévén. Ahoz kepest az mint itilhettem. Egy font gôrôg fejert vôttem den 50. Egy font miniumot den 40. Két fertaly latkát fl.1//60. Arany sargat mas fel fontot es egy fertalyt d.50. In Summa fecit fl. 3 [UtI]. *1684:* Az Fejervári N. Palota Kárpitinak ujitására vettem Sido Moysestűl. Miniumat Libr 1/2 p(er) f.—//30 Latkat Libr 1/2 p(er) f 1// Rudnikot Libr 1 p(er) f—//24. Arany sárgát Libr 1 p(er) f—//24. Indit Libr 1/2 p(er) f 1//40 [UtI]. *1711:* 1 Font Latka .. 4// — 3/4 Font Edes Gyükér ... —//73. 3/4 Font Indi ... 2//28. 4 Font Pimez 4//80 [ApLt 5 Apor Péter inv.].

látlelény 1. leltározás; inventariere; Inventaraufnahme. *1849:* Doos István mtk Belsö Szolnok megyének Eskuttye 's ezen (: Inventarium :) Lát lelény végbe vitelére requisitus Regius [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. leltár; inventar; Inventar. *1849:* Lát lelény. Inventarium 1849ik Evben [uo.; h.].

látlelet certificat de stare faptică, act medico-legal; Schaubefund, Fundbericht. *1846:* mind a' bé panaszoltatott Virág Lászlo — mind a panaszlo Darvas János kik . az A. és B. betűk alatt bé adott lát leletek szerint egyik a' másikán vért botsátottak .. — kűlőn kűlőn egy egy vér birságot fizessenek [Dés; DLt 530/1847.31]. *1850:* A' béadott panasz és látlelet megküldése mellett találtassék meg a' helybéli Kat. Tér parancsnokság hogy ezen tény ki nyomozására egy .. Cs. Királlyi Katonai Egyént ki nevezni méltoztasson [Dés; DLt 1320].

Szk: *orvosi ~*. *1846:* Verengezö Virág Lászlo, a' Város piattzán . halálra vert, mely miatt most agyba fekvő beteg vagyok, mint a' hiteles Orvasi Látleletbolis világos [Dés; DLt 530/1847.30].

latnyi vhány lat súlyú; de cîteva jumătăţi de uncii; einige Lot schwer. *1744:* Egy nagy Czapás ezűst pohár valami nagy ezűst pohar darab fenek 4 Lotni Czapas [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

látó I. *mn* 1. care vede, văzător; sehend. *1678:* Ha volt vagy vagyon valami avagy, csak legkissebb rossz vagy gonosz ... az közjó ellen feltéve nállam, az iránt halasztok az minden indulatokat látó Istenre s az következendő üdökre [TML VIII, 162 Teleki Mihály az ország rendeihez]. *1710 k.:* mindeneket tudó és látó Isten [BIm. 1020]. *1727:* Melly Gratiajáért a mindeneket szentül láto és tudo Árvák(na)k Istene a Mlgös Fö Ispán Vrat meg åldja [Ne; DobLev. I/129 Dési Kata lev.].

2. látni képes; capabil de a vedea; sehfähig. *1793:* egy hibás tsoka szemü kevesset láto ökör Borju [Szér Sz; JF 36 LevK 230 Vintze István lev.].

3. vmivel foglalkozó, vminek gondját viselő; care se ocupă cu ceva; sich mit etw. beschäftigend, für etw. Sorge tragend. *1575:* eo kegek varoßwl keryk azon Byro vramat hogi holnap hiwaßa es Bochassa ely az vyzhez lato vraimat, Es az korchioliast Bochassa ely velek egynehaniad Magawal hogi az vjznek foliaßat Igazicak ely [Kv; TanJk V/3.129b]. *1585:* Az Gatnak epwletire vegienek valamy eoregh zabasű fwzeket a' berekbe(n), es Az gat Ala wltessek az Gathoz lato vraim [Kv; i. h. I/1.13]. *1621:* Az Mezőre Lato vrajmek penigh zwntelen az mezeőn forgolodgjanak es vigiazzanak [Kv; i. h. II/1.236–7]. *1702:* a' nyujto padon feküt a' szegeny Batjam még koporsoja sem volt . ott Attyokhoz tartozo vigyazo, láto bőcsüllet tétel sémmi sem volt [Tordátfva U; Pf]. *1730:* Az ökrökhöz láto béres, avagy pásztor Kerekes István [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4.] — L. még UF 194, 722.

4. vmiként tekintő/vélő; care consideră că cineva/ceva este într-un anumit fel; jn als/für etw. betrachtend/meinend. *1656:* Érkezék kezemhez édes kedves Öcsém uram, az Kegyelmed engem becsülettel látó, 11. novembris Fejérvárrul költ levele [TML I, 201 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. ~ *bizony/bizonyság* szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1589:* Ha kedigh megh bizonitia elegedendeo lato bizoniokkal hogy ennekem keolchion adott .. nints mit tenne(m) [Szu; UszT]. *1590:* Egy Jamborleaniat el hitette el hitta kinek lato bizonsaga vagion [i. h.]. *1613:* Az mely ket zolgaloval az I: vadollia az Actort, arrol nem cziak jeleket, hanem ugian lato bizonsagokatis producal [Dés; KJ].

6. látni való, nyilvánvaló; evident; ersichtlich, offenbar. *1664:* Lám Erdélyre nézve is megigírtetett volt az Aly pasa hitlevelébe az adó szállítása .. Most volna azért az ideje, Uram, ha mit ő nagysága efficiálhatna nálok . Mert félő, ha előbb mennek a dolgok, annál inkább semmit sem efficiálhatni nálok; csak már is látó dolog mint felfuvalkodtak [TML III, 85–6 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1772:* A mi a' Gátrol le follyó Viznek .. sebességét nézi; az lató dolog hogy a' silipből le folyó Vizet fel nem dugja [Dombó KK; JHb XX/27.28].

II. *fn* 1. vmit látó személy; persoană care vede ceva; Seher. *1578:* Adgivk tuttara mindeneknek ... az mw leuelü(n)kőt latoknak[a] [Hsz; BálLt 1. — [a]Folyt. a nyil.]. *1619:* Aggiwk tudasara mindeneknek, ez my ielen valo leuelwnkeot latoknak [Uzon Hsz; BLt]. *1657:* Ha mit cseleküdhetném, tudom, annak kevés látója, de ha elmaradnék, vagy bújnám, az sütétben is sok látója és sok híresétője lenne [KemÖn. 270]. *1710:* Hogy penig senki úgy ne gondolkodjék, hogy őneki az erdélyi fejedelemség kellene, az Isten, aki minden titkoknak látója, mennél nagyobb büntetést talál, azt szállítsa az ő fejire [CsH 135].

2. szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1634:* Czikor Georgy Regenben Kalma(n) Gergelynevel paraznalkodat en mondek neki Lattade Georgy ura(m), vizont monda, en ne(m) latta(m) de volt latoja, az ki megh mondgia [Mv; MvLt 291.12a]. *1723:* az hallomással valo Tanú Sokkal bővöb, mint a láto [Hodák MT; VGy. Prekup Juon (26) jb vall.].

3. látogató, vendég; vizitator; Besucher, Gast. *1659:* Édes Öcsém uram, ezen kérjük Kegyelmedet, hogy Kegyelmed ő nagyságát el ne hagyja ... hanem ha csak látóul kéredzenék be Kegyelmed [TML I, 352 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1785:* elégszer mentem

Szent Lélekre hozzájok ökis jöttek Szedresinéhez látoul [Gagy U; Pf]. *1801:* a' mint maga Sándor Jantsi mondotta az Nénnyihoz (!) Argya Evához látoul jött volt, a' Nénnye ugy marasztotta itt [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1823–1830:* bementem Marosvásárhelyre ... és voltam látóul a leányos háznál is [FogE 301]. *1840:* hát oda miért ment látoul kérdé? azért, felelém, hogy a' Testvérit meglátogathassa [Szu; KLev.]. — L. még SKr 248.

4. vmivel foglalkozó, vminek gondját viselő személy; persoană care se ocupă cu ceva; Pfleger, Betreuer. *1585:* (A sáfárpolgár) Az Darabantoknak, es egieb tisztbelieknek vgmint orahoz latoknak, vasarbiraknak fizetet .. f. 909/90 [Kv; Szám. 3/XXIII.11]. *1632:* Niaxul Thodor vad kerthez lato | Zoia Kokora .. Vad kerthez lato [Mondra F; UC 14/38.41]. *1680:* Many Bereszkul . Halhoz lato [A.porumbák F; ÁLt Conscr. 46].

5. gondviselő, gondnok; administrator; Verwalter. *1575:* Az Negi lato vraimnak dolgat eo K. varosswl Mas gywlesre halaztottak . . Az Ideo alat vigazzanak Tyztekben Es az ely mwlt Ideokbely zolgalatiokrwl agyanak zamotis [Kv; TanJk V/3.114a]. *1577:* Az ket lato vraim helyebe valaztottak a' ket vasar byrot [Kv; i. h. 149b]. *1591:* Vegeztek eo kegmek[a] egi voxal hogi minden ember egi hetigh haza eleol minden teolteseket es akadaliokat el hordasson, ha penigh valaki engedetlennek talaltatik, az Lato vraim biro vramnak hirre aggiak, es megh bwntetessek [Kv; i. h. I/1.169. — [a]A városi tanács tagjai].

6. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ul levonat vkit* (elijesztő) példaként deresre húzat vkit; a dispune ca cineva să fie culcat pa banca de supliciu ca întimidare; jn als (abschreckendes) Beispiel auf die Bank legen lassen. *1753:* az Birotol és Gorniktol midőn vegire igyekeztem menni hogy mi lehet oka szofogodotlan Nyakaságoknak; mellyre a Biro és Gornik tetovázván az Birot és Gornikot kalodában vertem, kik közzül az edgyiket tsak látoul le akartam vonotni, ezt látván azon Biro őttse oda menvén meg fenyegettett [F.lapugy H; Ks 62/11] ✱ *~ul visz vkinek vmit* mutatóba visz vkinek vmit; a duce de mostră cuiva ceva; jm etw. als Muster bringen. *1621:* Az Vy kereztyenek Eóteón Jeóuen Gubernator Vramhoz, Myerthogi eó Nga megh paranchiolta volt hogy az mikor az kiraly vra(mna)k czinalt ket bokor kest el kezitik eö Naganak vigiek latoúul atta(m) nekiek hust Czipot teze(n) f — d 9 [Kv; Szám. 15b/XI.189].

◇ **Hn.** *1489/1783:* Montem Láto pataka [M.kapus K; KHn 162]. *1793:* Láto patakán alol (sz) [Makfva MT; EHA]. *1821:* A' Látó Patakánál (sz) [uo.; EHA].

látóbor kb. bormintabeli ajándék; mostră de vin făcut cadou; Weinprobegeschenk (gegeben aus den Geschenken für die Vorsteher). *1593:* àwal fel menek az lato borral porkolabhoz megh adam neky az lato bortth, egy kannaban teolte megh mere, s monda hogy nincsen egy Eytel egy Jtal hia vagion | Eleozer kertem azt teolle ha megh kwlte porkolab vramnak az latobortth Monda hogy megh nem kwlte. à leant zolita s mondá hogy hozzon egy kwpa bortt fel had kwlgie(m) megh az lato bortt porkolabnak Georgy vramtul s megh mo(n)da hogy Nem tartoznek lato borral, de megis megh adgia [UszT]. *1698:* lato Bort ... vigyenek Hadnagy Uram(na)k kostoloba [Dés; Jk].

látódhatik látszódhatik, mutatkozhatik; a se putea vedea; sich (er)zeigen können. *1757:* még két Istálocskát kivántatván végsö igazitásba vétetni el ne mulassák ... hogy már látodhassanak jo allandoságba [Déva; Ks 92.I.23].

látódik tapasztaltatik; a fi remarcat; befunden werden. *1699:* protestal eő kglme ne láttodgjék pacifice Dominumjaban praescribalni . ne legyen késseő ... minden Tőrvenies utakat el keővetni, azon Dersi jószágnak reacquisitiojaban [JHb XLVII/10 fej.].

látogat 1. nézeget, vizsgálgat; a se uita; besehen/trachten, untersuchen. *1572:* Janos deak Azt vallia hogi ... Mentenek volt ketten Borbely Janossal valami lewelekert fodor Istwannehoz, Mykor ott valamy Regestomoka (!) latogatnanak latta otth hogy Segeswary Damakos fodor Istwannak tyztasagot teot volt Aros Myhal kepebe az 1000 Aran forintra kywel vrbeger tartoznek neky [Kv; TJk III/3.36]. *1591:* 25 die februari B.vram Tanachyaûal Menttenek az Jeòg (!) Torlasa Lattogottny [Kv; Szám. 5/I.18]. *1614:* Ez plenipotens penig töb baratiual hazamhoz Jöúen az Leueleket latogattak el oluastak es elis vittek az kiket talaltak [Kv; RDL I.8]. *1794:* Timár Láto Mester Uramik oda jöttek az Exponens Horvat Josef uramhoz, Inas mive látogatni [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt]. — L. még TML II, 324, IV, 70.

2. megszemlél/szemlélget; a examina/inspecta; betrachten, anschauen. *1676:* azt akarnám ... Kegyelmed is az kővári dispositiót bízná Katona Mihály uramra és az sz(ent)péteri buzákot s az sorostélyi szőlőket látogatná ... mert semmi hírem sincs felőle [TML VII, 236–7 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1769:* gyakron látogassák az Remeknek készűletit [Kv; ÖCJk].

Szk: *búza ~ni. 1600:* Nylas Miklos ... vallja hogy oda menth volt az azzony hazahoz valami buza latogatni [Kv; TJk VI/1. 422]. *1638:* enis az Gazdam Aszonial eggjütt buza latogatni megjünk vala s latta(m) az aratas eleöt hogi ez az Cziszar Ferencz fia .. egj lovon ereössen niargal vala . tapottatta az buzat szeliel [Mv; MvLt 291.137a] ✱ *fű ~ni. 1589:* Byro vramal Mentem, Az fyw latogatny [Kv; Szám. 4/VI. 30 Stenzely András sp kezével] ✱ *határ ~ni. 1592:* Mikoron Kozma Balint es Zeóch Mihal Vramek ki ióttenek vala hatar latogattni, kóltóttunk akkor eo kgókre Ennith[a] [Kv; Szám. 5/XII. 8. — [a]Köv. a fels.].

3. meglátogat; a vizita; besuchen. *1570:* Katalin Pelbard kadarne, Azt vallya hogy mykor Ada(m) kadar Jgen Betegh volt Ment volt oda lathogatny [Kv; TJk III/2.198]. *1573:* Orsolia Kis Zeoch Imrehne, Azt vallia hogy Egykort Ment volt Borbel Balintne latogatny Betegsegeben [Kv; TJk III/3.114]. *1630:* azt tudom hogi az vra betegsegeben sziue zerent forgodot mellette nekem kerezt koma(m) azzony volt es haromzoris mentem latogatni de nekem Semit ne(m) mo(n)dot az Azzonj [Kv; RDL I. 20 Krakai Mihali Deakne Margit vall.]. *1749:* Csötörtökön kegjelmetek látogatni más jo uraimmal edgjütt megyek [Hsz; Kp I. 170]. *1776:* Miglen Mlgs Groff Kornis Ferentzné Aszszony ö Nga Kis Aszszonyával együtt MVásárhellyt mulatott, latogattaē Groff Lázár Urffi ö Nga a' Kis Aszszont, avagy ha nem látogatta, maga unatkozásábol tselekedte é eztet, vagy másoktol gátoltatott [Nsz; GyL vk].

4. eljárogat/látogat vhova; a se duce des undeva; irgendwohin einen Besuch abstatten/wiederholt gehen. *1841:* A' kedves Bethlen Contesse gyakran látogat kertünkbe az esstve is ott volt [Kv; Pk 7].

5. ~ *vmit* rendszeresen eljár vhova; a frecventa; irgendwohin regelmäßig gehen. *1862:* A helybeli vasárnapi iskolák igazgatóságaitol ugy értesülvén tanács (!) hogy a városi czéhek nagyobb részből a mester inasok a vasárnapi iskolát hanyagul vagy éppen nemis látogatják ... komoly felelöség terhe alatt hagyatik meg[a] [Kv; ACLev. — [a]Köv. az intézkedés].

6. levélben v. személyesen felkeres vkit; a scrie cuiva o scrisoare, a-l căuta personal pe cineva; (schriftlich od. persönlich) jn aufsuchen. *1667:* Mostan is, édes Teleki uram, akarám Kegyelmedet látogatnom [TML IV, 1 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1671:* Akarám ez alkalmatossággal Kegyelmedet látogatni, kivánván, Isten engedje, levelem Kegyelmedet találja örvendetes egészségben [TML V, 492 Gyulaffy László ua-hoz]. *1776:* egy néhányszor látogatta Groff Lázár ā Mgs Groffnét Vásárhellyt, és mindenkor olly véggel ..., hogy akadállyhozhassa az esketés dolgát B. Henterrel [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

Szk: *ajándékkal ~. 1620:* onnet felliwl megh irtak volna az mi kglmes Vrunknak nagiob meltosaghra valo menetelit az eö felge Nagiob meltosaghra valo menetelihez kepest sokkal beczivlletesseb, es nagiob ajandek kevantatnek, az megh latogatasra es salutalasra, hogj nem mint ennek eleötte valo Jdeökben vy eztendeö ajandekkal Zoktak eö kglmek latogatnj eö Felget [Kv; TanJk II/1. 289–90]. *1670:* Az zarándi dolgok végett talán most jó út adatott volna az tömösvári pasa megcsinálására, ha ő nagysága ajándékjával látogatná [TML V, 393 Kapi György Teleki Mihályhoz] ✱ *írása által/írásával ~. 1657:* Akarám Kegyelmedet, édes Öcsém uram, ez kis írásom által látogatni, kivánván Istentől, hogy Kegyelmedet szerencsés órában s jó egészségben találhassa [TML I, 102 Rhédei Ferenc ua-hoz]. *1660:* Hogy Kegyelmed én rólam igaz atyjafiáról úgy elfelejtkezett, csudálom; nem akarván azért én Kegyelmed vétkes példáját követnem, ezzel már harmadszori írásommal látogatom [i. h. 540 Teleki Mihály Veér Krisztinához]. *1721:* Ez jrásom által nagj szérététtél Latogatom Kgdet [Dányán KK; Ks 96 Árva Haller Anna aláírásával] ✱ *levél által/levéllel ~. 1604:* Kdet akaram latogatnom röuideden irt levelemmel es Salutalno(m) [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmasagy Zsigmond Pettky Jánoshoz]. *1664:* Nem tűrhetem, hogy levelem által ne látogassalak, kívánván Istentől, levelem találjon jó szerencsés órában [TML III, 33 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1740:* Akaram kgdet levelemmel latogatni; kivanvan talaja kgdet kivant fris jo égességben [Hadad Sz; WLt Árva Gálfi Susanna Wesselenyi Ferenchez].

7. *hozzá ~* utána nézeget; a controla adeseori; öfters nachsehen/schauen. *1679/1681:* mikor à Szőloket mivelik, à vinczelerek mellett Continuus jo pallérokat à Vinczelereken kivűl is rendelven eö kglme[a], magais gyakorlatossaggal hozzajok latogasso(n) [Vh; VhU 670. — [a]Az ub].

8. sújt; a pedepsi; schlagen, auferlegen. *1599:* Bamfj Peter losoncj Eztt ... valla e(n) ne(m) tudom Semy tekozlasatt[a] az be(n)nasagatt tudo(m) kjuell isten Latogatta [Zentelke K; BLt 1. — [a]Bánffy Györgynek].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *Isten áldással ~ vkit* Isten megáld; Dumnezeu binecuvîntează pe cineva; Gott segnet jn. *1640:* Szolgalok kgk mint jo akaro Ur(amna)k szerelmes batjamnak Isten sok szent aldasjval latogassa Kgd(e)t szerelmessjvel egjetemben [Barcsa H; GramTr V. 359 Borcsay Zsigmond Bornomizza Pálhoz]. *1643:* Az Vr Jsten kdt latthoghassa kedues aldasiual kikel (!) kd Jstenteöl keuanya [Sófva BN; BesztLt 33 P. Gavay A. Vegh beszt-i bíróhoz] ✱ *Isten betegséggel ~ vkit* Isten betegséggel sújt vkit; Dumnezeu pedepseşte pe cineva cu boli; Gott verhängt über jn Krankheit/schlägt einen mit Krankheit. *1676:* Ha Isten mostani állapotomnál sulyosabb betegséggel nem látogat .. jó szívvel mennék Kegyelmed látogatására [TML VII, 248 Betlen János Teleki Mihályhoz]. *1730:* az Isten engemet látogatot sulyos betegségel [Déva; Ks 100 Csiszár Istvánné Dajt Kata végr.] ✱ *Isten egészséggel ~ vkit* Isten egészséggel áld meg vkit; Dumnezeu binecuvîntează cu sănătate pe cineva; Gott segnet jn mit Gesundheit. *1642:* Isten kgmedet kedues io egesseggel latogassa szerenczyeltesse [Sófva BN; BesztLt 115 P. Gauay a beszt-i főbíróhoz] ✱ *Isten erőtlenséggel ~ vkit →Isten ítéletével ~ vkit* ✱ *Isten gyermekkel/magzattal ~ vkit* Isten gyermekkel áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu copii pe cineva; Gott segnet jn mit einem Kind. *1622:* ha I(ste)n eöteött giermekkel latogatna [Nagyernye MT; BálLt 58]. *1628:* ha penigh az Ur I(ste)n uagy gyermekel nem latogatna, uagy ha latogatnajs de azis Interim meg halna es deficialna arra az gyermekemre hagiot negyedresz Ioszagis visza szallio(n) eppen Allia Samuelre [Bonyha KK; Eszt-Mk]. *1671:* reménségek sem leven már, hogi Isten már vénségekre öket magzatakkal látagatná [Alvinc AF; Incz. IV]. *1679:* az Ur I(ste)n bennünket, magzatokkal latogatot volt vgyan, de ő Felsege azokat ismet az halal altal töllűnk maganak meg kivanta [Kv; RDL I. 157] ✱ *Isten hosszú élettel ~ vkit* Isten hosszú élettel áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu viaţă lungă pe cineva; Gott segnet jn mit langem Leben. *1657:* Isten szerencsés hosszu élettel látogassa Kegyelmedet, szűből kivánom [TML I, 94 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1662:* Jó egészséges hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet [TML II, 284 Kemény Simon ua-hoz] ✱ *Isten ítéletével ~ vkit* Isten ítéletével sújt; Dumnezeu pedepseşte pe cineva; Gott verhängt über jn sein Urteil. *1732:* ha I(ste)n valami itiletivel vagj erőtlenseggel nem latogattja [Balástelke KK; LLt] ✱ *Isten jókkal ~ vkit* Isten javakkal áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu bunuri pe cineva; Gott segnet jn mit Gütern. *1653:* A mi egieb iokal az isten latogatot ingien ualo kgmes io úoltabol, azokbolis kerem fiamat hogi az houa mit hagiok ... mindeneknek meg agia [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr.]. *1664:* Idvességes jókkal látogassa Isten Kegyelmedet, édes Öcsém uram [TML III, 327 Teleki János Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten magtalansággal ~ vkit* Isten magtalansággal sújt; Dumnezeu pedepseşte cu sterilitate pe cineva; Gott verhängt über jn Unfruchtbarkeit. *1631:* az Ur I(ste)n minket Felesegemmel magtalansaggal latogatot volt [Nagyteremi KK; Ks L. 5 Sükösd György végr.] ✱ *Isten ostorával ~ vkit* Isten ostorával sújt; Dumnezeu bate (cu biciul) pe cineva; Gott schlägt jn mit seiner Geißel. *1667:* Isten eo felsége sulyos ostorával látogatta [Lécfva Hsz; HSzjP] ✱ *Isten szeren-*

csével ~ vkit Isten szerencsével áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu noroc pe cineva; Gott segnet jn mit Glück. *1643:* Sok yo szerenczekel latthogasa Isten Kdt [Sófva BN; BesztLt 32 P. Gauay A. Vegh beszt-i bíróhoz]. *1662:* megvallom, én érettem, hozzám való tökéletes szeretetedért sok bút láttál kiért Istentűl áldást várhatsz magadra. Az én Istenem ez világon is sok szerencsékkel látogasson érette, ez élet után, pedig . adjon boldog feltámadást [TML II, 240 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *Isten szomorúsággal ~ vkit* Isten szomorúsággal sújt; Dumnezeu pedepseşte cu tristeţe/întristare pe cineva; Gott verhängt über jn Traurigkeit. *1759:* levelét Ngod(na)k vettem . De nem lévén üdöm arra hogy punctualiter meg felellyek, halasztván azt, (: ha az vr Isten valami példás szomorusággal nem látogat .. :) a' személy szerint való udvarlásom üdejére [TL. Zágoni Aranka György ref. esp. gr. Teleki Ádámhoz]. *1775:* az Úristennek nagy kegyelmét tapasztaltam magamon, mivel semmi olyas kárral vagy szomorúsággal nem látogatott őfelsége [RettE 361] ✱ *Isten szűk termésszel ~* Isten szük termésszel sújt; Dumnezeu pedepseşte cu recoltă săracă; Gott verhängt Mißernte. *1677:* a' hol ekkédig szokás volt, a' szegénységnek, a' cséplö rész, igazán ki-adattassék . .; Ha mikor penig Isten olly derekas szük termésével a' gabonának látogattya az Hazát, ollyankor . a' mi ebéd vékának hivattatik, a' Dézmát cséplöknek, ki nem adatik [AC 51] ✱ *Isten teherviseléssel ~* Isten teherviseléssel sújt; Dumnezeu pedepseşte cu greutăţi; Gott belastet/schlägt jn mit Lastentragung. *1703:* valameddig Isten . nagyobb terhviseléssel nem látogatja szegény székünket a ns széktől el nem szakadunk [SzO VII, 120 Zetelaka és Usz egyezsége] ✱ *Isten vki által ~* Isten vki által sújt; Dumnezeu pedepseşte prin cineva; Gott schlägt durch jn. *1678:* mert ha Isten Kegyelmedet be nem hozza nem hiszem az én gonosz akaróim eddig el nem vesztettek volna; . de ha Isten most ő kegyelmek által látogat, azt is háladással kell vennem Istenemtől [TML VIII, 376 Lázár István Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten vkit bűneiért ~* Isten vkit bűneiért sújt; Dumnezeu pedepseşte pe cineva pentru păcatele sale; Gott schlägt jn für seine/ihre Sünden. *1679:* Igen bünös fia lévén Istenemnek, látom büneimért bokrosával látogat [TML VIII, 389 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

látogatás 1. (meg)szemlélés/tekintés; inspectare; Beschau. *1585:* Waros wegezeseböl az Polgar Vraimban es Zaz Vraimbanisz menenek az Feierdy hatar Latogatasara [Kv; Szám. 3/XVIII. 13b Gellien Imre sp kezével]. *1639:* En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako Mideon ertesemre eseót uolna, hogy az Isten, az szegeny batiamot Szakmari Mihalt, ez arnyek vilagbol ki szolitotta . megh maradot iouaj latogatasara, menek Kolosuarra [Kv; RDL I. 117]. *1648/1650:* Vegeztek Cehwl eo kglk, hogy valaki az Cehben be akar allani, proba szedeskor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal kóvetzek be [Kv; ÖCJk]. *1659:* öcsémasszonnyal jószágunknak látogatására kimegyünk, mihelyt egy kis fű leszen [TML I. 369 Árva Bornemisza Susa Teleki Mihályhoz].

2. meglátogatás; vizitare; Besuch. *1632:* Mi . keóz birak es Arbiterek testamentaria dispositiojab(an) az Nemzetes Nehaj Spaczaj Gasparne Azzoniomnak Lazar Anna Azzoninak Latogatasara menjvin (!) betegy agjab(an) ... Spaczaj Mihalj Vramnak hagja ... az Borsaj Doboka var megjebeli portiojat [SLt 30.A.5]. *1678:* Vittem is fel Deesfalvára Bedo Susanna Aszonyt az Apja Bedő Máthé Ura(m) látogatására, mivel akkor Sebbe fekűt [Gálfva KK; Ks 19/III. 35]. *1761:* ha Daniel Urfi nagyab volna ö Nagyságánal el menne latagatására [Branyicska H; JHb XXXV/45.13]. *1769:* In Anno 1731 Néha (!) Napom Aszszonynak, és kedves Sogaraimnak látogatásokra jöttem vala ide P. Csehre[a] [RLt 0.1. — [a]Páncélcseh SzD]. *1807 k.:* Szekelly Mihally Uramat aluva talaltam az ő Klme reszitis oda adtam az Menyinek mind az husz Forintat hogy ha fel Serkenne adgya oda, az utan látagatasara ismet le mentem egy reszint hogy meg tudgyam hogy a kezib(e) ment e a penz [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferentz (67) szabad személy vall.]. *1825:* nem szükség az én látogatásomra ide jöni, én bé megjek ha élek [Kv; IB. gr. Korda Anna lev.].

3. vizit; vizită; Visite, Besuch. *1635:* Die 23 mart. jött városunkban a fejedelem látogatásnak okáért — három nap volt itt [ETA I, 122 NSz]. *1776:* Magunk tapasztaltuk nagy tsudálkozással Groff Kornisnénál lett látogatásainkal, hogy M.B. Henter Antal Urffinak igen Csekély becsülete lévén ä M. Groffné, és Anniko Kis Aszszony ö Ngok előtt, mégis olly hoszszason mulatozni nem átallya [Szentdemeter U; GyL gr. Theresia Eszterházi (35) és br. Lud. Révai (40) vall.]. *1843:* várálak Marchalis Szék folyta alatt huzott sullyos betegségembe . vágytam látogatásodra [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245].

Szk: *~át megteszi. 1855:* E ho elsőjén személyesen kivánva meg tenni latogatásomot indultam volt Csapora[a] [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Újfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz. — [a]KK].

4. beteglátogatás; vizitarea bolnavilor; Krankenvisite/besuch. *1653/1655:* Csepreghi Uram(na)k . látogatására menven (: mivel igen beteg volt nyavalyás :) emlité micsoda dolga volna ozdi Urammal [Kv; CartTr II. 873 Gasp. Veres Marti pastor eccl.orth.vall.]. *1677:* A' Catholicus Papoknak Kolosvárrá betegeknek ... látogatására, gyontatására . bé-menniek szabados légyen [AC 6]. *1718:* Választassék edgj értelmes Borbélly à betegek látogatássára, ki is tudgja à Pestisnek mi voltát discernálni más féle nyavalyáktól [Kv; KvLt I/225 gub.]. *1816:* A' Kajanelli és Besáni nyavalyának megakadályoztatásáb(an) fáradozott Thut András Ur, a Maros bojongása miatt, már hat napoktol fogva ki nem mehetett ottan lévo betegeinek látogatásokra [Déva; JHb Jósika János főispán ir. 45].

5. felkeresés; căutare, vizitare; Aufsuchen. *1782:* az Mlgos Ur az Radnai savanyó és sós vizek látogatására szándékozik [Szentmargita SzD; SLt 17 Nemes József P. Horváth Jánoshoz]. *1811:* Rád-is Házam! a' sors nagy változást hozott, Melyet, tudd-meg, az Ösz, nem egyéb okozott Igy maradsz disztelen, tsak pusztán magadra, Senki nem fog járni látogatásodra [ÁrÉ 188–9].

6. (levélbeli) felkeresés; căutare; (schriftliches) Aufsuchen. *1660:* Az Kegyelmed nekem küldött levelét s abban való látogatását igen nagy becsülettel s kedvesen vöttem [TML I, 553 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz] | Leveledet nagy szeretettel vettem, látogatásodat köszö-

nöm, nagy hozzám való szeretetednek helyében tartom írásodat [i. h. 582 Teleki Mihály Veér Judithoz].

7. frecventare; Frequentierung, Besuch. *1658:* Ezek a' papjokot reszegeskedessel, s korcsomaknak latogatásaval vadolják [UF II, 195]. *1755:* Bartos Kelemen, ki Nemes Ember Atyától származott . Bartos Mártontol, kiis életében Sok Esztendőkig vólt a' Nemes Kézdi Szék(ne)k Hites Adsessora, Nem akarván Attya példáját a' Világi külső Eletre nézve kővetni, inkább választotta, és Tanulásinak czéllyáva tette, a' Belső Hivatalt; Melyre nézve igyekezik a' külső Fővebb oskolák(na)k látogatására ki fordúlni, és ottan el kezdett szép Tudományát őregbiteni [Ne; BLev.].

8. (isteni) próbatétel; încercare (a) lui Dumnezeu; (göttliche) Prüfung. *1637:* azt soha bizoni semmi ratio nem mutattia hogj az eruagas miat eset volna szanto Martonnak vaksaga hanem inkab tulaidonicza az io akaro Uram Isten latogatasanak [Mv; MvLt 291. 106b]. *1678–1683:* mihelt Lattja az I(ste)n eleghseges voltat az Latogatasnak, oztan mingiart mutatja, az irgalom viragat [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1718:* Istennek kgd Házán bokros látogatását Feleségemmel edgjütt ige(n) szomoruán értettűk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1740:* I(ste)n látogatását másis kővette, mivel ollyan fujladozással való hurut esett reám, hogy tsak nem ki fogyat e' világból [A.ucsa F; TKhf gr. Teleki Borbára gr. Teleki Sámuelhez. — Csak az aláírás sk].

Szk: *Isten ~a van rajta. 1658:* Istennek rettenetes látogatása vagyon rajtunk az mi bűneinkért [TML I, 273 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1668:* édes Komám uram, szálljon Kegyelmed magában és gondolkozzék jól rúla, ha Kegyelmeden efféle Istennek rettenetes ennyi számú látogatási volnának, akkor mit csinálna? nem zúgolódnék-e? [TML IV, 380 Paskó Kristóf ua-hoz] ✱ *Isten ~át szenvedi. 1661:* Mü Kovacz Ferencz es Baranyai Janos Testamentumosok . mikoron hiuattattunk volna it az Maros Vásárhelly Várban Néhai Nemzetes Váradi Balogh Lászlone Aszonyomtol Boros Anna Aszszonytol az maga felsö Várbeli házához, mivel Istennek sullyos látogatását szenvedné eö Klme ez mostani pestises ideöb(en) . . my elöttünk eö Kglme tön illyen Testamentumot [Mv; MbK].

látogatásbeli látogatással kapcsolatos; care este legat de vizită; mit dem Besuch verbunden. *1662:* úgy megharagudott vala, hogy . minden odavaló fáradsága, valami látogatásbéli ajándék . csak hijába lenne [SKr 79]. *1807:* Anno 1807 Die 25ta February, midön a' Visitatio, a maga látogatás béli Törvényes kötelességét a Harasztkeréki Nemes Gyülekezetben gyakorolná, producálának az Ecla Tagjai egy erdő Vásárlásrol valo Contractust [MMatr. 475].

látogató I. *mn* **1.** megkereső/látogató; care caută/vizitează; be/aufsuchend. **Szk:** ~ *levél. 1657:* Az Kegyelmed nekem küldött látogató levelét megadák. Hogy Kegyelmed szegény árva nénjeiről el nem feledkezett, hanem látogattat, azt Kegyelmedtől igen kedvesen veszszük [TML I, 66 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1667:* 12. Julii nékem írt Kegyelmed levelét kedvesen vettem; akartam azért mostani látogató levelem által is magamat eszébe juttatnom Kegyelmednek [TML IV, 171 Lónyai Anna ua-hoz]. *1728:* A Sogort Apor Joseph Vr(a)m(a)t tiszta Szüvel latom, ha ki jü, s irtam is volna eö kglm(ene)k edgy látogato levelet, de . talám nem tanálná ott levelem [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből].

2. (rosszban) részeltető, sújtó; care pedepşeşte; (schlechtes) jm zuteil werden lassend. *1594 k.:* miuelhogy egy nehany eztendeőteöl fogua az Vristen kwlemb, kwlemb fele latogato ostorit reank bochyatuan, mind az twz miath ualo puztulast, mind penigh zeoleoheginknek es feoldi uetemeniwnknek nem termese miath ualo Zwksegek, ki miat telliessegel el fogiatkoztunk [Dés; DLt 247]. *1650:* En Kezdi Pollyani Veres Istuan Testemb(en) felette igen nehez latogato kezei vőttenek kórnyűl az I(ste)nnek, meltan bűneimert [Kv; JHb III/7]. *1733:* ín A(nn)o praesenti 1733 uyab latogato kezeit bocsátván Isten eo Felsége helységűnkre, t.i. az nagy marha Dőgét [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. *1766/1800:* az Istennek ő Felségének sulyos és latogato keze engemet az ágy fenekében szegezett [Harasztkerék MT; Told. 30]. *1818:* az Ur Istennek sujtolo látogato veszszeje sok hellységeket . igen erős föld indulás által meg látogatott [Illyefva Hsz; HSzjP].

II. *fn* **1.** látogatás; vizită; Besuch. *1849:* a' menyetske . nállam több ideig betegeskedvén hűlés miatt e közben több versen jött hozzá latogatoba Kelemen Béni [Kv; Végr. Vall. 59]. *1879:* Találkoztam Balázsi barátoddal, a nagy énekművésszel . . Megy haza hős Balázsi látogatóba [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. vizitator; Besucher. *1687:* (Disznót) csak annyit őletek, a mennyi nélkül ne(m) lehet az udvar tartas, mivel sok látogatok járnak [Balázsfva AF; UtI]. *1823–1830:* Az apámnak az udvarba egy külön szoba adattatván, abban őrizet alatt dolgozott, de maga is bezárkózott, mert sok látogatók jártak a nyakára [FogE 61]. *1841:* Ma sok vendegeim voltak latogatoul [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

látogattat 1. megnézet/vizsgáltat; a pune să verifice ceva; beschauen/untersuchen lassen. *1634:* Szabo Davidne valami leveleket latogattat vala velem [Mv; MvLt 291.27a]. *1704:* az dánus commendans egy szolgáját odaküldi, hogy az szolgáimtól tudakozzék, ki vagyok én Szentkirályit felküldém a commendanshoz, passusomat is felküldvén látogattatám [WIN I, 635].

2. felkerestet, meglátogattat; a pune să viziteze pe cineva; auf/besuchen lassen. *1659:* Édes Öcsém uram, az Uristen Kegyelmedet megáldja, hogy mind ennyi félelmes időben is maga szolgája által látogattat Kegyelmed; én is, ha miben tudom, megszolgálom [TML I, 313 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ma látogattatta az úr és az asszony velem a generált és generálnét [WIN I, 237]. — L. még i. h. 309, 586.

Szk: *levelével ~. 1657:* Megadák, édes Öcsém, az Kegyelmed levelit . ha Isten éltet bennünket, megszolgáljuk Kegyelmednek, hogy Kegyelmed levelével látogattat [TML I, 85 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1668:* Mostani alkalmatosság(gal) akarám Kegyelmedet levelemmel látogattatni; kivánom Istentül, levelem találja jó egészségben Kegyelmedet [TML IV, 289 ua. ua-hoz].

látogattatás fel/megkerestetés; căutare; Aufsuchen, Besuch. *1661:* Kegyelmed levele által való látogattatását

Kegyelmedtől, mint jóakaró uramtól, kedves atyámfiától, kedvesen és nagy szeretettel vöttem [TML II, 51 Lázár István Teleki Mihályhoz].

látogattatik megáldatik; a fi binecuvîntat; gesegnet werden. *1662:* Az fejedelem tudván s látván Kemény Jánosnak még édesatyja környül hűséges szolgálatját, és hogy szép grátiával, elmével, tanácsossággal is látogattatott volna Istentül Vécs várát ... kezébe bocsátván, most Kornis Zsigmond halálával az ország főgenerálissága is rámaradott vala [SKr 307].

látógerenda kb. mennyezet/padlásgerenda; grinda tavanului; Sturz/Dachbalken. *1688:* Ezen ... két házaknak hornyolt fejir fenyö lato gerendakon állo fejir párkányos fenyö deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Törzs Inv. 3].

látólag láthatólag, nyilvánvalóan; evident; ersichtlich, offenbar. *1832:* (A) Zetelaka által halmoknak praetendált kő hányások fel hányattak melyekben is találtattak vjj cserepek nem régi üveg darabok 's hot szénis — szemmel látolag meg tetszett hogy mely helyt rakattatott bé azon ujj cserép nem régi üveg darab és szén a' . kő hányásokba [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub vall.].

látomány szemmel látott dolog; lucru văzut; Erscheinung. *1798:* A Wolfenbütteli Bibliothecarol minap igen röviden tett tudositásom . méltan megérdemelte a dorgálodzást ..; de tsak olvasmányt irtam; most pedig látományt fogok le vinni egy nehány árkusra irva [MNy XLVII, 155 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

látomás szemmel látott dolog; lucru văzut; Erscheinung. *1597:* Varga Gieorgi wallia. Latomast semmit ne(m) thudok az fogoly azzony feleol mondanom azeleottis eleg zoba forgot az Azzony mert vgia(n) gonoz hireis volt hogi nem tizta eletew volna [Kv; TJk VI/1.23].

Szk: *~t bizonyít. 1597:* Myerthogy az Actor bizonsagy egienessen mútatnak chiak az orw azzonnak fogsagabeli vallasara, latomast penigh awagy walamy nylwan valot az captiúúshoz nem bizonytot, az teorweny az azzony vallasanak semmi helt ne(m) adhat [Kv; TJk VI/1.5a] ✱ *~t lát. 1583:* Dobonday Orsolia vallia . . Eg Aztalosnet mondnak Nagy Zentmihalion Attol hallottam hog ez Rengeo Annat ereossen zoltak Az hidalmassy harminczadosokkal de en magam latomast Ne(m) latta(m), sem bizoniost Ne(m) tudok [Kv; TJk IV/1.187]. *1632:* En bizoni megh az Uraval sem latta(m) semmi latomast ; en ugj tudom hogj emberseges aszony [Mv; MvLt 290.83a] ✱ *szemmel való ~. 1640:* Molnár Istvánné felöl sem hallottam egyebet, hanem az mostoha anyjátul hallottam azt, hogy ő nem hallomást, hanem szemmel való látomást mond ő [Mv; MvLt 291.233a–51a átírásban!].

látómester 1. felügyelő, ellenőr; inspector; Aufseher. *1573:* Eleoszer eo k. varoswl valaztottanak es Rendeltenek keozzwlek Neg vraimat ... Ez negy vraim legenek gondwiseleok es Lato Mesterek Az Mezarsekre valo Barmoknak mynd Az Mezeon valo meg latasara, Azonkeppen az vago hidra valo Be hozasra, Mind penig az meg vagot baromnak Az Mezarseken valo ely keoltesere [Kv; TanJk V/3.84a]. *1578:* Az lato mesterek ha my fogyatkozast ertnek az Mezarlas dolgaba tartozzanak eo kegmenek Biro vramnak be mondany es hirre thenny hogy eo kegme is az bwntetesbe eló mehessen, Mert ha el titkollyak, a' my az eo fyzetessek volna, ket annie bwntetessek legie(n) [Kv; i. h. 171b]. *1595:* Minden Mezaros, Amely barmot ez Coloswari hataron vezen, azt addegh sohowa se Ne haythassa, hanem eleob az lato Awagy beliegzeo Mesterrel megh beliegzettesse [Kv; i. h. I/1. 259]. *1620:* Ennek wtanna eő kglmek zemek eleiben veőven az Zaladser dolgat ; Tudni illik hogj akar melj tudatlanis feőzesehez kezdene, melj miat sokfele beteghsegek es egessegtelensegek esnek ... valaztottak kett Lato Mestereket ... kiknek Zorgalmatos gonduiselesek legie(n), az Sernek megh latogatasara, kostolasara [Kv; i. h. II/1.200]. *1672:* Ha valamely Mester Ember őreg marhát akar vagni: azt tartozzek elsőben a' Nemes Varos(na)k Hadnagyatul es Assesoritol arra rendeltetett látó Mesterrel meglattatni hogy ha alkalmatose legyen penig a' lato Mesteré minden marhànak a' nyelve vagy a' vesék, akar 2. font Hus [Dés; Jk]. *1679:* az mely Hentes Öszszel Henteskedni akar .. lato Mester nelkül le ne vaghassa az marhat [Dés; Jk 41a].

2. kb. legényi remekdarab és más céhbeli készítmények ellenőre/szemlére; controlor al obiectelor confecţionate la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); Stückbeseher/Inspizient des Gesellen/Meisterstükkes od. anderer Erzeugnisse in der Zunft/Gilde. *1655/1754 k.:* Az Remekes Legény minek utánna a' Remek tsináláshoz fog, tehát a Láto Mesterek kötelességek szerént, mig a' Remek el-készül minden két hétben elmennyenek és meg lássák hogy az Remek ha maga és nem más által készül | Szűkség azért hogy az el készült Remekre a Remekes Legény Lineat, Czirkalmat, Szeg mértéket, horgas mértéket, rá tégyen; ha pedig az Asztal valami más mű szerrel nyilik azis rajta légyen, a' melyel a' Láto Mesterek visgálására vihessék az el készitett munkát [Kv; ACJk]. *1701:* két Betsületes és okos ahoz értő Mester embereket Láto Mestereknek válaszszanak, kik szorgalmatoson a' Posztotsináló Műhelyeket el járják, a Posztokat lássák és visgállyák hogy jol és emberül légyen tsinálva, ugy hogy mélto lehessen árulni és el adni | Minden féle Posztót Erdélyi modgyára csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig ă Láto Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem tészi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapják az Poszto mind oda veszszen [Kv; PosztCArt. 2, 5]. *1752:* Valamely mester Legény ... az betsületes Chéban bé akar álani, az tartozik Remmekezni . tartozik csinyálni égy Mustos kádot . égy Hordot égy Feredő Kádot. égy Butand (!). égy Liut, azokot el készitvén, tartozik az Láto Mestereknek bé mutatni [Kv; KCJk 16]. — L. még DFaz. 30, 35, 42; ZFaz. *égetetlen, kupás lábas* al.

Szk: *ifjú ~. 1811:* Nagycéhmester: Desi Samuel. — Kiscéhmester: Vetési Sámuel. — Notárius: Máté László. — Szolgálo legin: Getse Sámuel. — Látómester: öreg látómester: Pál György, ifjú látomester: Hántz István. — Atyamester: örög Silagi (!) István [Dés; DFaz.43] ✱ *öreg ~ →ifjú ~.*

látó-mesterember látómester; controlor al obiectelor confecţionate la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); Stückbesehermeister. *1748:* (A) 20 forintokatis, tsak az öregek haton vagj heten, ki rekesztvén a' két Iffiu és a' más két Láto Mester embereket, magok között subdividaltak [Torda; TJkT III. 223].

látómesterség céhbeli látómesteri tisztség; funcţie de controlor al obiectelor confecţionate la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); Würde des Stückbesehers in der Zunft. *1672:* Láto mesterségnek tisztire választották eo kglmek Schuller Pál, és Kecskeméthi Gergely Uraimékat [Kv; SzCLev.]. *1764:* az fő, kiscéhmesterség, atya⟨mes⟩terség és egyik látómesterség az nyolc öregek⟨en⟩ forduljon meg, ha szintén két vagy több ízben is megkívántatnék az kiscéhmesterséget elviselniek mindaddig, míg valamelyik az öregek közül elhaláná [Dés; DFaz. 23].

látópénz kb. áruellenőrzési díj; taxă de verificare a mărfurilor; Warenprüfungsgeld. *1740:* A Nms Dési Kovács Czéhet a' Tktes Nms Tanács és Universitás maga Privilegiumib(an), és approbált Articulusaikb(an) manuteneálni nem denegállya ha idegenek, Kovács munkát, Asót, kapát, kaszát, szekerczét, és fejszét hoznak bé eladni; annak rendes látó pénzét nyerhetik (így!); de Nms Varosunk Lakosi Látó pénzel nem tartoznak [Dés; Jk 538b] | Az .. el mult Országos sokadalmok alkalmatosságával oriálodván a Szigyárto Mester emberek(ne)k controversiájok a Thordai Varga Mester emberekkel a tseres botskor szijnak, vagathatasa, arulhatasa, vgy a lato pénznek exactioja iránt, hogy tudni illik mellyik Mesterségen levők(ne)k competállyon de jure annak exerceálhatása . constált a Magistrátus előtt hogy un⟨ice⟩ a Szigyártokot illeti [Torda; TJkT I.188]. *1761:* a Kolosvári Fazakasoknak . Privilegiumok extalvan arrol hogj idegenek a' magok meg maradott edényeket fine conservationis itten le ne tehessék; melyre nézve a' Magistratus tartja magát a Privilegiumhoz. A látó pénz iránt eddig valo Usus hogy tovabrais observaltassék determinaltatott [Kv; PolgK 58].

látópohár kb. szokványos (bor)kóstoló; degustare obişnuită (a vinului); gewöhnliche Weinprobe. *1593:* Vram eo keme[a] eleottis az mely kapitaniok tiztartok voltanak, es en eleottemis ky porkolabok voltak ... volt innet ez varbol erso (!) szabadsaga, akarki, az ki bort hozot korczomara, addigh ky nem keszte az bort migh nem az porkolabnak hirre atta es lato pohart adot az porkolabnak kostolasra, eo Jtelte megh hani penzre kel kezdeni kupaiat [UszT. — [a]A kapitány]. *1666:* két napon árulván, a hová illet lato pohárt küldvén, kostolora, Csiaplárra, Csiepegésre, es magunk italára ... keolt el Just: 22 [Kv; SzCLev.]. *1670:* megh kezdvén égy 42 vedres bort keolt el benne . Just 110 seprejeis volt Just: 50 ... Láto pohárra az hová illett, s az kik fel jeottek .. keolt el benne Just: 10 maradot szin bor Jst: 166 [i. h.].

lator I. *fn* **1.** gonosztevő; răufăcător; Übeltäter. *1569:* Az Molnarnak az apya . nylúan el reytegety az Molnart .. k. med hagia megh neky, hogy el ne reytegesse, hanem ha hamis hyteueo, vagy gonoz búdoso Lotorra (!) akarna tenny valahon kezembe akad nylúan megh bwntetem [Nagysajó BN; BesztLt 56 Horwatt Lukach Nagy Sayoj tizt tarto Dombj Gergely beszt-i bíróhoz]. *1592:* Carol kiraly Originalat Laios Confirmalta hogy minde(n) Latrokat Nemest Nemtelent ez varos hataraban meg foghassanak, bwntethessek eöket [Kv; DiósyInd. 56]. *1596:* Biro vram kwldi Zabo martont 4 louon zekeren, hogi az drabantokat az Monostori Bwkre mierthogi valami latrok tamattanak volt fel, es hogi azokat megh fogiak [Kv; Szám. 6/XXIX. 26 Bachi Tamas sp kezével]. *1639:* bizonn nem jambor Ember ez az en sogorom hogy ennie sok lator tart az hazahoz tizta orgazda [Mv; MvLt 291.201a]. *1671:* A' Székelységen a' Latrok prosequaltatásában bé-vött ususok tollaltassanak ... gyanóra-is meg-fogattassanak ö kegyelmek közöt-is a' latrok, és juxta de merita eorum meg-is büntettessenek, az Articulus szerént. Efféle latrokat penig senki protectioja alá ne vegye, se penig ollya(n)kot jobbágyává ne tegye [CC 40]. *1693:* Fő Tiszt Uramnak eo kegyelmeknek poroncsolattyabol latrok meg nem Fogasaert meg akarta dulatni [Papolc Hsz; HSzjP]. *1771:* Or Gazdákat a kik afféle idegen Lézengő embereket Latrokat sőt parásznákat is szállásolnának, magokhoz fogadnának, kiket hallot, tud, értet a Tanu bizonyoson? [Dés; DLt 321.1b vk]. — L. még CC 53, 120–2, 126–7, 133–4, 149, 229, 243, 256, 262, 267, 272.

Szk: *latrot (el)szabadít* gonosztevőt futni hagy. *1592:* Ha ky penig illien latrot el zabaditana varossabol vagy hatarabol, s meg nem fogna, Az illien Biro nagy Niawaliba Essek meg bwntettessek Ezenkeppen a' Nemes Emberis bwntettessek ha latrot zabaditana [Kv; DiósyInd. 33–4] ✱ *latrot (ki)ad* gonosztevőt kiad. *1716:* Intra quindena(m) adgja ki az Falu az Latrott, hà ki ne(m) adgya az karosnak hűti utan meg fizett or birsagonnis in flo 16/ elmarad [Szurdok TA; JHbT]. *1734:* Nemes Dées Varossá(na)k Csatany nevű Falujabol hami lábos Marhák el vesznenek tehát Csatánnal fizettessék meg, ha latrot nem adna a falu végeztetett [Dés; Jk 448b].

2. gazember; ticălos, nemernic; Schuft, Gauner. *1570:* Katalin Zeoch Benedekne Ezt vallya hogy mykor Az harangozo szoly volt fodor Janosnenak Mond neky fodor Janosne, myt zolas Te ennekem az en Sayat Marhamert ha enym ez, Az harangozo Mond neky, Noh chyak Morogh Morogh, Erreh esmet fely kyalt fodor Janosne, Te Morogas (!) hytwan lator, egieb rwtth zythkokalis Zydia volt [Kv; TJk III/2.78]. *1583:* Sarog Ianos vallia az legennek Azt montha Meny te Roz lator, Apadat es Aniadat Ne(m) zidhatna(m) mert Iamborok de te lator vagy [Kv; TJk IV/1.183]. *1597:* Feyerdy Zabo Marthonne, Geres azzony wallya Pokosne azzoniom monda. Im az hitwa(n) latrok mint megh zidogatanak [Kv; TJk V/1. 110]. *1604:* Bartalis Andrasne ... Ambrus Gĕrgiet ... megh zidtta, toluajnak s latornak [UszT 20/129]. *1636:* Istvan Uram fel mene az predikallo szekben, es ugy monda, hogy elseoben meg tisztittya az Istennek házát az utan kezd az tanitashoz. hallam azt hogy monda Jstvan Ura(m) Zabo Ianosnak, ki Lator az Isten házából [Mv; MvLt 291.66 St.Zigiarto vall.]. *1653:* Ez a dolog . igen jól lőn mind az országnak s mind fejedelmünknek megmaradására, de sok törvénytelen latroknak bánatjokra és szarvok leromlására [ETA I, 146 NSz]. *1659:* En ... hogy Radul Thoda ...

valami latrokat magha kostyan valahol avagy az nyresben tartotta volna nem tudom, hiremmel nincz [Bucsum H; BK Misc. 1143 Jovan Gabrila (35) falusbíró, jb vall.].

Szk: *vén ~. 1592:* Puzta Gaspar vallia Eztis hizem hogi az meli niualiaban most fekzem eo dolga[a], mert mindaha (!) haragut rea(m) Seot mikor Hoff Greffnéuel (!) ide hiuatna(m) hogi megh keouetnwk egi mast, azt monta neki, had fekegiek chak az ven lator [Kv; TJk V/1.220a. — [a]A Varga Ambrusnéé]. *1762:* az edgyik a(ct)ort az Ia vén kutyának, ven tolvajnak, vén latornak mondotta [Torda; TJkT V.139].

3. kurafi; (bărbat) desfrînat; Hurensohn. *1558:* Zerethe Anna Bizonsaga Thamas dyak ... azth walla. hogy lattha az hygedewznehez Sok Latrok ees dyakakoth (!) Jarthanak, es hayagatthanak [Kv; KvLt Diversae I/26]. *1572:* az Annya ... Mond hogy te Bestie Ihol meg vagion Minden Jo voltod ezbe Irwa fely kwldeom vradnak, Mert tegnapis ket latoral talaltalak hogi It yzol vala [Kv; TJk III/3.18]. *1583:* Vaida Iacab vallia Hallottam ez Mostany felesegeteól zitkozodwan es mondwa(n) Im az parazna lator az en vram Biro Mihaly az leanka hasara mazot vala [Kv; TJk IV/1.141]. *1635:* phulop palne mindenkor az latrokkal izik, mind az mia vagio(n) az eó busulása [Mv; MvLt 291.55b]. *1640:* Ezt tudom hogy Szövő Kata ugyan az hason kapta ott fenn Bíró Pálnén[a] az én házamhoz hozá s mondá, hogy ihon az latrot az kurváról vonám el . hiszem volna jámbor hites ura, s más latorral paráználkodik [Mv; i. h. 233a–51a átírásban! — [a]Nagy Miklóst]. *1734:* azon gonosz latorral tarsolkodott [Dés; Jk]. *1744:* Kati Mártonné Vra itthon nem létéb(en) Házát bordély házzá, és latrok barlangjává tevén itéltetett Eccla követesre [Gyalu K; RAk 171].

Szn. *1589:* Lator Balas Mihali mester [Kv; Szám. 4/XI. 17–9]. *1599:* Varga Caspar al(ia)s Lator [Kv; TJk VI/1.348].

Szk: *~ csinálta gyermek. 1598:* Seimen Schumen Cathalin azzony . wallia azúta(n) ennekem mondotta az legeny, hol wagion az a lator chinalta giermek akit mondnak hogi en chinaltam mert ha tudna(m) hogi igaz volna, egi giolch ingre s egi siwegre walo penzt adnek nekie [Kv; TJk V/1.148] ✱ *kurvás ~. 1582:* Orsolia Kis Istwannę vallia, hallottam Rengeo Anna zaiabol .. hog kurwas Latornak mondotta Igiarto Georgieot [Kv; TJk IV/1.70]. *1591:* Az feleseged Jambor volna te neked, de te magad kuruas lator vagj [Szentegyházasoláhfalu U; UszT] ✱ *ország latra. 1570:* Zeoch Pal vallya, hogy az Azzony . ezt Mongya Simonnak Mennyel ky hazambol Mert semywel Ne(m) thartozom Neked, Mindent megh Atta(m), Te egy hytwan orzagh latra vagy, chigan Nemzet vagy es teob zytkokalis zytta [Kv; TJk III/2.166].

Sz. *1585:* Zeoke Mihaly vallia, Ezt hallottam zayabol Nagy Casparnak es felesegenekis, hogy Palastos Istwan Nem Erdemlene zaz emberseget, Mert Az Annia keryteó volt, es Akinek Az Annia Curwa volt az fiais lator Annak [Kv; TJk IV/1.417].

4. szajha; desfrînată, prostituată; Hure, Dirne. *1573:* Iacab Regeny peter Inassa . hallotta hogi Leorinch Mongia volt az Nenyenek Te Roz lator ros ageb ha myt Ne(m) Neznek vgi wttnelek archwl Menie fogad vagion Mind zadba Romlanek [Kv; TJk III/3. 248].

5. *vkinek a latra* (férfi nőnek a) szeretője; amantul cuiva; js Buhle, Liebhaber. *1582:* Gialaj Molnar Jstua(n) leania Anna Azzony ezt mo(n)gia, hogy mikor w szilagy Mihalt Zolgalta 1581 esztendeoben, egiszer ... haza ióue riszegen .. monda az felesiginek, az latraid keresnek most bestie lilek kurua monda az felesige, ne mond aszt Vram mert en kurua nem uagiok, es egj latrom sinczen ennekem [Kv; TJk IV/1.60a]. *1593:* Katalin Moldouai Jstuanne vallia : Lattam hogi Kis Mihalne iaczot az latraual [Kv; TJk V/1.370]. *1661:* Eö Kglme Volna az Balogh Istuan vram felesegenek az Latra volna [Kv; MészCLev.]. *1688:* Két hiteles testisekból constalván Lőrincz Annok(na)k nyilvá(n) valo paraznasága ... latra kedvéért tévelygéseket ambialt Tetczet a' sz: Szek(ne)k hogy Sütö Ferencz infidelis parázna feleségétól divortialtassék [SzJk 227]. *1763:* az Ia arrais vetemedet hogy egér köves pogatsát készitven uranak küldette, hogj életét fogjatván maga latrához inkabb ferhez mehetne [Torda; TJkT V.180]. *1849:* Hogyha azt tudám vala hogy Kelemen a' menyetskének latra, midön hazomhoz járogatott a' Kereszt leányához, kereszt léanyával együtt Seprö bütövel vertem volna ki házamtol [Kv; Végr. Vall.62].

6. *vkinek a latra* (nő férfinak) szeretője, macája; amanta cuiva; js Buhle/Geliebte/Mätresse. *1613:* Czereny Caspar vram egi azzonnial egi iaszolba fekűdt, es felis kőltek ... az latrahoz mént be az hazban [Görgénysztimre MT; KJ. Joan. Csanalosy assz. kezével]. *1628:* az en vram gialazot ⟨es⟩ mas ember latranak velt engem, holot penig en ⟨lator⟩ nem vagiok [SzJk 21].

7. kb. csahos; lătrător; Kläffer, Rädelsführer. *1614:* Ö maga Báthori Gábor elszalada és futa be Szebenbe az ő latraival [BTN[2] 59]. *1653:* nagy úr, sok latra vagyon, s rajtunk ha akar, könnyen boszszuját állhatja [ETA I, 145 NSz].

8. a hitványa vminek; om mizerabil; Dreckskerl. *1668:* Kegyelmed itíleti rajta, Uram, minden emberek, kik hallják, mit nem itílnek felölem? annál inkább az póroknak s kivált az latrának nem átalút nyitás-e, hogy többször is mások is ezt megpróbalják? [TML IV, 390 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1674:* nagj hatra maradas vagjon most az Circalas miia mert valoban fogdossak az iobbagiokat Csak fogdostak öket az iamborokatis az latraert [Bethlen SzD; BLt 7 Fileki Mihály Béldi Pálhoz].

II. *mn* **1.** galád, gaz, hitvány; mişel, nemernic; niederträchtig, gemein. *1585:* Kench Janos vallia, Zitkozodast hallek Colossy Istüantol, Monda Borbely Peter kinek mondod, Monda Theneked mondom Lator Bestie Curwafia, semmy tiztesseged Ninch Mint egy kűczanak (!) haza futa Borbely Peter, es a' Gratiat ky hoza, es meg Mutata Colossy Istuannak, Ihol vgmond Az vrunk lewele kiben meg kegielmezet ennekem es vetkeimnek Azert neke(m) nem Mondhatnad azt [Kv; TJk IV/1.529]. *1593:* (Mondró Péter) hatra vetuen mind az Jstennek s mind az embereknek teorueniet, zanzandekkal vrara . . tamadot, es teob lator tarsaual megh eolte [Kv; TJk V/1. 449–50]. *1614:* Indula el Balassi uram Konstantinápolyból Landorfejérvár felé[a] . kivel bocsáta el az vezér egy igen lator csauszt [BTN[a] 78. [a]1613-ban]. *1678:* Az szemben szépet szóló, szívében gonoszt gondoló embernél soha latrobb nem volt [TML VIII, 30 Haller János Teleki Mihályhoz]. *1695:* Bámfi

Mihály Uram(na)k egy Szakács Inassa ... tőbb lator Complices társaival együtt ... nem kevés karokat tőtt [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihálly schola mester vall.]. *1710 k.:* azt fogja a dolgokat nem tudó maradék vagy világ mondani, hogy talán Erdélyben leglatrabb ember én voltam [BÖn. 406].

Szk: ~ *lelkű. 1668:* Talán valami hamis lator lelkű, ember, ki ártatlan ügyemet nem tekinti, Istent nem gondolja, vádaskodik Kegyelmed előtt [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. *1672:* Szepesi ... otthon is lator lelkü ember volt, s itt is azon eb [TML VI, 178 Bánfi Dienes ua-hoz] ✱ ~ *nyelvű. 1637:* igen igen lator nielvü aszonj az az boitos ersok mert az felesegemet egjnehanszor le kuruaazta [Mv; MvLt 291.95a].

Sz. *1676:* Bizony dolog, az ördög s az lator ember, mikor az igaz ember aluszik, csendesen van, vermet ás, de az Isten az igazat nem hagyja [TML VII, 266 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. buja, parázna; desfrînat, destrăbălat; buhlerisch, wollüstig. *1583:* Margit Igiartho ferenczne vallia ... egkor ziggia vala Biro Mihalt Lator Embernek, miwelhog Amint ertettem eg leankat firtatot volna es kerte volna gonossagra [Kv; TJk IV/1.140]. *1631:* Nagy Palnetoll hallotta(m) . ., hogi mo(n)da Lelkem itt vendeksegett inditottak Bőrueinet ide hittak az legeniek uaczorara es am agiat vetettek neky az haz keőzepin neki az sok lator legeni [Mv; MvLt 290.47a]. *1657:* Szaniszló István, igen istentelen, parázna lator ember vala [KemÖn. 136]. *1663:* Esztis kevává Georgifi Georgi Santa Ersoktol, hogi auual az lator szolgaiaval soha ne tarsolkodgiek, mert ha tarsolkodik .. az Papoktol adatott Sententia fejen legien, es megh halljon [Iszló MT; BLt]. *1696:* a' sz: Szék az Asszont divortiallya .. az infidelis parázna lator férfiat vínculallya [SzJk 296].

Szk: ~ *életbe elegyíti magát. 1744:* Doboka vár(me)gyeben Gyekeben . kik elegyitették magokat fajtalan kurva lator és parázna életben ...? [Ks vk] ✱ ~ *életű. 1669:* Dévára az postamester megjövén, kérdvén tölle, mi hír van az gérába, mondta, hogy az szászok azt izentték, hogy az királybirót mint megunták s minemő lator életű, még az mejével[a] is vétkezett volna [TML IV, 542 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — [a]Menyével?] ✱ ~ *szeme van. 1678:* Igen az sógorasszonyomra szoktál koma, lator szemeid vannak azért neked Koma, fêlre is néz Kgld néha [TML VIII, 129 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

3. ringyó, szajha; desfrînată, destrăbălată; hurerisch, buhlerisch. *1568:* Joan(nes) Nag fass(us) e(st), hogy eo neky az zoch panazolkodik volt hogy az eo lator felesege ne(m) tugya hún Jar ha Jakabal vagione vagy hun [Kv; TJk III/1.225]. *1663:* Rab Elekes Ferencz Derzen[a] lako, ada alazatoson ertesűnkre, hogy Tatarok rabsagaban Keserves inseget szenvedven, az alat lator Felesege szolgajahoz Szalanczi Janos Jobbagyahoz Dienes Balashoz adta magat gonosz veg alat [UszLt IX. 75. 50 fej. — [a]U]. *1694:* Latták vilagosso(n) hogj Balog Mihály lator szolgalojat Mentejével be takarta a' mente alatt azo(n) szolgalojaval jadgyszott Lattak Balog Mihalynak az szolgaloval csokolodasit, a' szolgalo orczaján, czeczin harapasat, sót nyilva(n) aztis tudgyak, hogy ne(m) más hanem B. Mih(ály) czinalta a gyermeket lator szolgalojanak [SzJk 286].

4. kb. csirkefogó; ştrengar, şmecher; gaunerhaft. *1625:* az scolaba(n) az lator giermekek a dezka keozt ki bontottak volt | az scolaba(n) valo kutnak Eggik vas kapchatt kiuel az keőuet eozue foglaltak az lator giermekek ky vontak [Kv; Szám. 16/XXX. 23–4].

5. *1667:* egy bikat tartot az falu, az meli szokasos lator bika volt [HSzj *bika* al.]. *1671:* Az gyermek ló rettenetes lator semmit sem szelidűl, az földhöz veri rettenetesen magát [TML V, 610 Gyulafi László Teleki Mihályhoz].

6. *latrul* gazul, hitványul; mişeleşte, ca un mişel; niederträchtig, gemein. *1570:* Catalin fazakas Georgneh .. vallya hogy, Lattha mykor Belgerne ky Jeot az Zeoch Gĕrg hazabol, Es az Zeoch ky Jeot vthanna, Ezt Mongya volt hogy kwrwak Nem Nywkhato(m) Myattatok vgian hazamra Jeotek, Belgerne Azt felelte Neky hazucz lattrwl benne [Kv; TJk III/2.159]. *1618:* énnékem egyikkel sincs semmi dolgom, ha ki latrul cselekedett, ő adjon számot róla [BTN[2] 88]. *1619:* Bizony latrul cselekedett ő [i. h. 383]. *1695:* Török Mihaly feleségétül Bulyáki Annoktul divortiumot kiván, mert ő tölle hitetlenül mint parázna latrul szökött el egy Làszlo Andras nevü félszemü leginnyel [SzJk 291].

latorcégéres megbélyegzett gonosztevő; răufăcător înfierat; gestempelter Missetäter. *1677:* Lator czégéreseknek Tisztek informatioja nélkül gratia ne adassek [AC 262].

latórium oldalhajó; navă laterală; Seitenschiff. *1621:* Az Nagi Templo(m) Gradicza ajtaiahoz az Latoriu(m)ba Lakatos Benedek Egj vy kolczot[a] az Zwneog tarto Ladahoz egj Zart kolchostol, Az orgonahoz iaro aytorais egj retezt ... d.60 | Az Eóregbik acz Górgy az Latoriu(m)ba ualo Zekek(ne)k 24 labait le fwrezelte Az nagy karba(n)nis az polgarok eleot ket zeket czinalt fizettwnk neki d 20 [Kv; Szám. 15b/IV.11, 12. — [a]Tollban maradt: csinált].

latorkert gard de protecţie; Art Schutzzaun. *1656:* Az varbol ki menven es az Vad Kert fele terven vagyon az Vad Kert szegeletiteöl fogva, az var arkaigh, gombelljegh hegyes fakbol csinalt, teőlgi fabol allo lator kert formara, fén allo kerites, melljen vagyon kapu [Fog.; UF II, 141].

Hegyes karókból készült egyszerű kerítés a várak legkülső részei körül, amely a portyázó csapatok, latrok távoltartására szolgált [NrLex.].

latorkodás garázdálkodás; prădare, jefuire; Unwesen, (wüstes) Treiben. *1619:* az néhány elmúlt üdőkben, azmely zűrzavarok s veszekedések estenek mind az tatároknak Lengyelországban való rablások felől és az kozákoknak az Fekete-tengeren való latorkodások miatt, azokat ezen frigynek megerősítésében jó helybe és rendbe állassák mindkét felöl [BTN[2] 262. — A lengyel és török tárgyalásokat illető nyil.]. *1676:* Az sibongást Kegyelmednek jelentettem vala . már nagyobb latorkodások vadnak [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

latorkodhatik garázdálkodhatik; a putea prăda; sein Unwesen treiben. *1613:* Czereny Caspar Vram fegiveres kezzel kergette azzoniomat, es minden zolgaiat, hogi inkab latorkodhassek [Szentimre MT; KJ. Joan. Csanalosy assz. kezével].

latorkodik 1. kb. disznólkodik; a face porcării; schweinigeln. *1614:* Fogarasba ... az udvarbíró, Lészai Gáspár emberséggel gazdálkodék; Egri György eleget latorkodék-trágárkodék körülünk [BTN[2] 66].

2. bujálkodik, fajtalankodik; a trăi în desfrîu, a duce o viață lascivă; Unzucht treiben. *1584:* Bek Balinth vallia, Hallottam ez Kowach Ianos felesegeteól hogy monda Zabo Caspar felesegenek, Netalan latrod az en vram the neked es talan te veled latorkodik, hogy minde(n) estwe Regel oth Nallatok lakozik [Kv; TJk IV/1.369]. *1602:* Zep Miklosne Magdalna azzony vallja Damakos Mathyasnetolis hallottam hogy mondottam Neky myert nem Adgya Baka Ferencznek leanyat, vgy monta hogy nem adgya Az kurwas kurwa fianak valamegh Czybere Gergelinewel egy mast zopyak nyalyak es eggyeot latorkodnak [Kv; TJk VI/1.564]. *1632:* bezellek azok az ket nemes emberek hogi az vrais ennek az Aszonnak meli gonoz eletõ hogi sok idõtõl fogua mind masokal paraznalkodot, egi olah Aszontis sokaigh tartot az cziũrbe es azzal latorkodot [Mv; MvLt 290.97b]. *1633:* Az uta(n) eleggi zida az Hadnagi Szabo Jacabnet mondua(n) neki, Bestie kurua Azzoni miert ne(m) beczűlleód megh magad ha en ne(m) jarok tiztese-ged elle(n), miert latorkodol massal [Mv; i. h. 128a].

3. bitangkodik, gazemberkedik; a se purta ca un ticălos; Schurkerei/Gaunerei treiben. *1657:* ha van egy igaz híve Rákóczi Györgynek, én vagyok második reménlem, hogy az kik titeket olyan dologgal biztattak ki fog esmérszeni tökéletlenségek; kellett azért olyakat közösöknek nevezni, kik ha latorkodni akarnának, nyomhatnának is valamit [KemÖn. 212]. *1679:* Az portai dolgokban egy derék nehézséget látok az ki latorkodni akar, lesz alkalmatosság reá [TML VIII, 454–5 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

latorság 1. paráznaság; viață desfrînată; Buhlerei, Hurerei. *1582:* Ilona Chany Gergelne vallia Azt (is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan, Im Zaz czedulat iratok az eothwene kez Immar, benne Vagion az Igiartho Georgy Latorsaga, ha penig innen ki kell vezekednem, valameli varosba es faluba Iarok minden Eb farkara eggiet eggiet keóteok benne hog nilwan legien mindeneknel dolga [Kv; TJk IV/1.71]. *1585:* Marta Kornis Tamas felesege vallia, hogy hallomassal tuggya az Azzonnak Reghy latorsagat, de most Iamborul ęlt ez vra Ideiebe(n) [Kv; i. h. 523]. *1590:* Nem leant kellet volna fogadny az eo hazahoz hane(m) azzony Embertt annakis az elemedettet, de ky teczik minde(n) latorsagh ebbul es Nilwa(n) valo paraznasagh, hogy leant hitetet es leant hozot oda az eo hazahoz [Szu; UszT]. *1643:* Ezek az meg irt kezesek viuek ki kezesegen Sajo kerezturi Pap Janos neueő iobbagianak feleszeget Balogh Annat obligalak magokat Gauai Peter vramnak, hogy Pap Janosne Balogh Anna ennek utanna valami kor vagj titkon vagy nylua(n) valami oly lator parazna iletben talaltatnek es akarmi kiczid szikra latorsagra haylando indulatot ismeruin hozzaia Tehat Gauai Peter Vram keőleőn keőleőn 40/40 forintot vehessen [Szászcegő SzD; Ks 41. G]. *1663:* Szekely Janosne Pap Margith kivan ferjetől Szekely Janostol valast. Oka mert paraznasagba leledszet ferje . Deliberatum. Vallasson az ferjenek latorsagarol és keresse ferjit az ellene valo tanuk vallasa(na)k erejevel [SzJk 93].

2. bujálkodás, fajtalankodás; desfrînare, destrăbălare; Unzüchtigkeit. *1568:* En az szǫchyǫt Jgen pirongatom és bé kwldem az hazba azt monda hogy ne(m) tutta hogy az felesege kurua, ez estue agiat vete neke(m) az pituarba ǫ maga a latrokal a hazba takarodek, es Taligas Margittal, Es vgy hattam (!) Eyel latorsagokat [Kv; TJk III/1.225]. *1758:* Hát az nevezett Udvar Istvánnak, és Feleségének latorságakat, Paráznaságakat, kurválkodásokat, láttaé, hallottaé a' Tanú, ha látta, hol? kivel? [Betlensztmiklós KK; BK vk].

3. gonosztevőség; nemernicie, ticăloşie; Gaunerei, Untat | gaztett; faptă rea; Übeltat. *1588:* Egy farkas wczay Embert Zekely Jakab Newtt fogtak volt meg latorsagert melliet alattak fel az perengerre [Kv; Szám. 4/I.31]. *1592:* Gilkossagot, Orsagot, latorsagot, Egheteoket a' Biro Ne egiedwl, hanem tanachawal egiembe ittiliek (így!) [Kv; DiósyInd. 42]. *1614:* Elekes Gergely es Kys Mattias latorsagokért keőttek magokat Matis Jan(osna)k. Confiscal(as) utha(n), lopasert [Szentlélek Hsz; BethU 315]. *1663:* Tudode 1662 esztendõben ... ha az szovarosi Gergely pap . az armasokkal tarsalkodotte jarte es tudode ha az radakne őkreire szinebe az Armasokat ő vitte volna es egyeb latorsagit hatalmaskodasit tudode vagy hallottade valaha [Szék SzD; RLt I].

Szk: *~ot cselekszik. 1592:* Sigmond derek lewele Hogy mikeppen az Nemes Espan, a' latrot mindenwt az eo processioiaban meg itilheti Azonkeppen Coloswaris . effele latrokat a' kik az eo hatarokban latorsagot czielekednenek, bwntethessek [Kv; DiósyInd. 33]. *1633:* ez az Cassai Ferencz . Debreczenben sok latorsagott czjelekedett [Mv; MvLt 290.131a]. *1679:* az en Ur(am) Kovacz Marto(n) engemet hűtős feleségét el hagiot, bujdosoba(n) menve(n) az oltatul fogva is sok latorsagot lopast czelekedet [SzJk 135].

4. galádság, gazság; mîrşăvie; Niederträchtigkeit, Frevelhaftigkeit. *1569:* Ez el Mwlt napogban En Emlekeozem kyralnak Ewh feolssegenek Az horwat Lwkach dolga feleol, az my latorsagokat, kart s bwt szeorzet az .k. Tyzty Alat walo Jozzagba, az Berzteorcze (!) Tartomanyban [Mihálcfva AF; BesztLt 87 Wolffangus (!) Bornemyzza de Kapolna a beszt-i bíróhoz]. *1584:* Takaro Ianos vallia .. Hallotta ezt(is) Teteó Ianostol mert eó zolgaia volt Akor ez Andras, hogy feddette volna ez Andrast, hogy Ne zolgalna eotet latorsagaval hane(m) Iamborul [Kv; TJk IV/1.350]. *1618:* Közhírrel halljuk, hogy ugyan császár engedelméből az franciák küldtek volna Barbariára ązoknak valami latorságoknak megbüntetéséért [BTN[2] 126]. *1710:* (Sedechiás királyt) mikor kivitték fogva a babilóniai király elejiben, magok a zsidó asszonyok mentették, hogy minden rossz dologra az urak vették rá, de az neki semmit nem használa, csak kitolják a szemit, s úgy hala meg rabságban. Te is úgy jársz fejedelem, az urak latorsága miatt [CsH 192].

Szk: *~ba ártja magát. 1662:* Én Kőzép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó Janós Deák nem gondolvá(n) sem az Istennek bűntetésével, sem országunk(na)k erős tőrvényével az igaz keresztyen tarsasagh és tőrvénye ellen Istentelenségben és Látorságba(n), arultatásba(n) atottam (!) magamat, annyéra hogy . az Poganyokkal eggyet értettem minden romlásaba(n) ennek az földnek [Monó Sz; BK. János deák kezével] ✱ *~ esik. 1618:* félő, hogy ha valami latorság esett, itt benn az sok suttogásból, ne legyen részes benne

Kateresi Ogli[a] [BTN[2] 167. — [a]Ienache Catergiu, havaselvi bojár, portai követ] ∗ ~*ot elkövet. 1710:* Fogarasban vitték, szörnyű kínzásokkal ott ölték meg[a] Így jár az, valaki Istentől nem fél, és minden latorságot elkövet [CsH 234. — [a]Mikes Pált].

lator-tolvaj kb. gazember; ticălos, mişel, canalie; Gauner, Schurke. *1619:* Gombos András ... egy parasztemberből lött tolvaj egy falka latrokat öszvegyűjtött az én uram országára jött s más fejedelmet akart az országba hozni .. híresb lator-tolvaj nem volt az hatalmas császár birodalmában, mint ez az Gombos András [BTN[2] 237–8].

latos, lotos 1. vhány lat súlyú; cu o greutate de .; einige Lot schwer. *1561:* Az Ceh Mesterek felol, az mwy han lottos legyen Articul 1 [Kv, ÖCArt.]. *1591:* Orzagy Margíttnak vezett az Kendj Sandor Menyegzeyeben Egy 2 1/2 fontos es 3 lottos tala on tal [Kv; Szám. 5/X. 23]. *1653:* De mind garassa, mind polturája apró és igen rezes volt — úgy vettem eszembe hogy három lótos is szűkön [illegible] TA I, 140 NSz]. *1764:* A' szent-Lászloi Reform: [illegible] kitsin Ecclesia instantiájára, a' Kolosvári Reformatum Consistorium, egy kitsin 7 lotos ezüst pohárért, adott más nagyobb 13 lotos ezüst pohárt, és egy on kannát, az vr vatsorájának ki-szolgáltatására [Kv; SRE 210].

2. vhány lat finomságú (ezüst); (argint) de o anumită finețe; einige Lot fein(es Silber). *1561:* senki semminemw miet tizenneg' lottosnal alab ualo ezwstbol ne merezellyen mielni [Kv; ÖCArt.]. — E jel-re 1. Frecskay 313.

3. vhány lat térfogatú; cu o capacitate de . ; einige Lot (Rauminhalt, Fassungsraum). *1789:* Apro laposs 1. és 3 Lothos Üvegek 15 Kötés, melly(ne)k árra Rf 1. xr 30 [Mv; ConscrAp. 41].

látott 1. văzut; gesehen. *1710 k.:* az eset[a] után a soha sem látott sem látható Istent ki ismerte volna meg? [BÖn. 429. — [a]Értsd: a paradicsomi bűnbeesés].

Szk: ~ *dolog. 1570:* Jgartho ferenchne Margith .. vallia, hogy ew semy Latot dolgot Nem Thwd Mondani, hallomazt eleget hallot | Margith Byro Myhalne ... vallya, hogy ew Zabo Janosne es Trombitas Demeter feleol semy Latot dolgot Nem Thud [Kv; TJk III/2.32, 34] ∗ *szemmel* ~. **a.** szemtanúként észlelt. *1617:* Jambort czak Suspiciora senki nem gialazhatna, hanem ha bizonios szemmel latott . . gonosz czelekedetit latna [Kv; RDL I.11]. *1739:* Az A ő kglme meg csak egj Fatenselis, Szemmel látott paráznaságot nem doceál [Dés; Jk 313b–4a]. *1810:* tsak hallamást mond nem pedig szemmel latott és tudatt dolgot [K; KLev. 7]. — **b.** nyilvánvaló. *1812:* Az szemmel látott és kézzel fogható igazság, hogy azon ... Berket . az én értékemre a Nemes Nagy Laki Eklésia birta és birja mais [Nagylak AF; DobLev. IV/943.38b].

2. *szemmel* ~ *bizonyság/tanú/testis* szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1675:* C(om)proballya szemmel látott világos Bizonyságokkal, és szava be vehetö Emberséges Emberekkel, hogy az It én lestem meg [Kv; TJk XI/1.357]. *1688:* Havadi Kis András Ur(am) Felesègének Szenási Susánnának kiválképpen nyilva(n) valo paráznaságát sufficient(er) doceáltà ... öt szemmel látott tanukkal [SzJk 227]. *1700:* Boldisár Istvánnak ... Szakács Jánosnéval valo paráznaságát szemmel látot testise fateallya [i. h. 325]. *1816:* szemmel látatt bizanysága sem volt [Kövend TA; Borb.]. *1831:* szemmel látott Tanu egy se találtatik [Dés; DLt 332b]. *1843:* szemmel látott s már egyszer ki kérdezett Tanuk Szász György és Virág Lászlo a kivánság szerénti viszonti ki kérdeztetéseket szükségesnek látva — azokat Biztosságunk ... e következendö kérdésekre kérdezte ki [Dés; DLt 586.17].

3. *világot* ~ *(ember)* om umblat; bewandert/länderkundig (Mensch). *1820:* egy ollyan világot latott, és ennél fogva ki pallérozott emberhez, mint az Exps Vr, nem illö ki fejezésekkel élni, mint a millyeneket Instructiojába bé hozott [BSz; SLt évr.].

4. tapasztalt; cu experiență; erfahren. **Szk:** *keserűség* ~. *1582:* Monda Kalman vramnę No Io Peter vram tudom en azt az dolgot, eleg keserwseg Latot Azzony Allat vagiok en az en vram miath [Kv; TJk IV/1.41].

látott-hallott tapasztalt; cu experiență; erfahren. *1662:* Megvoltak a jegyei is eléggé romlásunknak. . A jó tanácsos, s haza szolgálatjára hasznos, látott-hallott emberek ... az egynéhány esztendők alatt hiszem odalőnek [SKr 716]. *1676:* (A levelet) akarván Kegyelmednek is értésére adnom a dolgot, im paribus elküldöttem; kit én ugyan nem gondolok, mindazáltal Kegyelmed, azt, mint régi látott, hallott ur ember, megitílheti [TML VII, 247 Teleki Mihály Bánfi Zsigmondhoz]. — L. még BÖn. 573; SKr 183, 216; TML VII, 247.

latrikamos lator, galád; mişel; niederträchtig. *1636:* Illyen éneket kéván az Apostol mi tőlünk Keresztyénektöl . (az Christusnak beszéde azt mondgya s nem valami fajtalan latrikamos füszfa Poétának szemtelen beszéde) nem meg koltsagosodott nyalkálkodással, vagy valami rosz személynek szerelmétől valo bolondulással tanitván, intvén egymást [ÖGr Aj.14].

latrina árnyékszék, buda; latrină, privată; Abtritt/ort. *1732:* az Arnyék székre njilik .. ajtó ezen latrinanakis ónba foglalt egj üveg ablakja vagjon [Kóród KK; Ks 12.I]. *1736:* Latrina vagy Kamara szék, benne lévő dirib darab fábol öszve szerkesztetett Székkel egyetemben [A.idecs MT; CU].

latrol latroz, latornak mocskol/szid; a numi pe cineva mişel; Schuft/Schurke nennen. *1638:* Polgar Balintne Aszonio(m) panaszolkodek hogi nem hagj beket seliene ennekem hanem ugj latralia az en fiajmatt hogj szegjen [Mv; MvLt 291.125b].

latroz latornak nevez/szid; a numi pe cineva mişel; Schuft/Schurke nennen. *1638:* egj kor jöue hozzam Polgar Balintne Aszonio(m) sirua s monda, hogj mondgja(m) megh selie Mihalyne Aszoniomnak, hogj az eö gjermeket ne latrozza, mert bizoni igen bannia | monda Polgar Balintne Aszonio(m), hogj mind Selie Mihalyne ennek az oka, de miert nem hagj beket az en szolgalomnak, s fiaimnak miert latrozza [Mv; MvLt 291.124–5]. *1876:* Csonka István panászt emel Tőrös János ellen, hogy ez az ő nejét minden ok nélkül az utczán lekurvázta Tőrös János azt hozza fel mentségűl, hogy az asszony őt viszont latrozta [M.bikal K; RAk 328]. — L. még FogE 82.

latrozás latornak nevezés/szidás; numirea cuiva mişel; Schuftnennen/heißen. *1764:* Jövén a' Vener. Consistorium eleiben . kolosvári Civîsnek Biro Szabo István(na)k, és Feleségének Kováts Borbaran(a)k Hazassági Causajok kivánta a' Ven. Consistorium égybe békeltetni injungalván ... az Asz(sz)onynak hogy férjének engedelmeskedjék, minden aprolékos dolgokért ne tzirmolja, an(n)ál inkább valamely illetlen motsoktol, minemű az urán(a)k Latrozása s egyéb e'féle, magát telyesség(g)el meg tartoztassa [Kv; SRE 209].

látszatik 1. láttatik, észrevevődik, szembeötlik; a fi văzut/observat; gesehen/bemerkt werden. *1609:* 8-va Septembris. Látszatott az égben nagy vérontás, harcolás észak felől [Kv; KvE 138 SB]. *1747:* (Pap Mihálynak) az állan egyik felől valami kéves hasadás láczatik [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1753:* Vlád Lupulj Véres nem volt, mint hogj rajta semmi nem láttzatatt, nemis hallattom hogj Fájlalta vólna testit [Erdőalja KK; Ks 38. X. 3]. *1774:* jol meg nézegetvén a le vágott Rakás béli Fák(na)k vágott végeit valami Tsorba Fejszének hornyolása látztzatott rajtok [Vaja MT; Told. 46/14]. *1775:* Ezen ember midőn Sistaltatott az ingenek bal vján vér latzatott [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1806:* láttzatott az ottan fekvö személlynek feje alá konyoritott vastag keze nyele [Dés; DLt 250/1808]. *1804:* a' jobb Pofáján egy kis szömörts láttzatik [DLt 69 nyomt. kl]. — L. még TML III, 326.

2. mutatkozik, látszik; a se părea; sich (er)zeigen, aus /besehen. *1747:* Láttam Pap Mihályt .. Szőke Sárga vastag bajuszu, vékony magos szálnak láczatott [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1752:* Thorotzkay Varosbeli lakosaknak Instantiajara teczet vala ã szégenysegnek Conservatiojara az Vas művelesnek bizonyos modalitast szabni, az mellyetis tapasztalvan a Familia[a], hogy nem hogy observalni kivannanak, sôt meg naponkent az ellen exorbitalni Laczatnak [Torockó; TLev. 8/6. — [a]A Thoroczkai]. *1759:* az Gyermek tőbbet nyugodatt, már most megint ugj látzotik lenni, mintha Semmi olyas változása nem lett volna [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1783:* Megnyugodni látszatott égj darabotskáig az eö nyughatatlan elméjek [Torockó; Thor. XX/5.42]. *1805:* Sajnállam hogy minden tzélom s akaratam ellen is nyughatatlanságat látztzatik okoznam Ngodnak, azoknak a perditus szászoknak fortélyoskodási miatt [KCsl 15]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik, néha néha jobban latzatik lenni, s megint rosszabbul lészen [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

látszató látható; vizibil; sichtbar. *1830:* Beretzki Borbárának egy kitsiddég láttzato csomo a' nyakán [DLt 233 nyomt. kl].

látszatóképpen láthatóképpen, láthatólag; vizibil; sehbar, ersichtlich. *1771:* a szűntelen valo Irtás által az Erdejek igen ritkul : de ugyancsak aval az Erdő láttzatoképpen nem pusztul [Roskány H; JHb 93. XIX. 6].

látszhatik látszódhatik; a se putea vedea; sich zeigen können. *1780/1804:* Valamely Bánya, vagy Bánya Torok ruinába találtatik, bé omladozott, el temetödett, és semmi jele a' Torok(na)k .. nem láttzhatik, az illyen Bányák(na)k fel fogására Esztendö és harmad nap eltelvén, régi gazdáji admonealtassanak, kik ha immediate fel nem fognák, akárkitöl szabadossan occupaltathatnak [Torockó; TLev. 2/4 bis 45].

látszható látható; vizibil; sicht/offenbar. *1793:* Istennek hála a' Gujának semmi bajok (!) nintsen, és edig egy ökör és egy öszö szaporodasnál tőbb nintsen de látzhato már 20 Tehén az elésre melly (!) ez után kevés időre meg fognak elleni [Girolt Sz; JHb 36 LevK 163 Pap Sándor lev.]. *1819:* Hogy busult, és sinlödet magába nyilvánságosan látzhato volt, de egyenesen oka hogy mi lehetett asztat csak az Isten és Rákosi Uram maga tudhatta, mivel soha senkinek a maga érzését nem panaszolta és fel nem fedezte [Kv; Pk 2].

látszhatólag láthatólag; în mod vizibil; schaubar. *1797:* meg lévén még az hitesek(ne)k recognitiojok szerént valamenyére látzhatolag égy régi határ hompozás, ezen homp közepében, és Csovát űtének fel [Szeredasztanna MT; BfR LLt 90/27].

látszhatósképpen láthatólag; în mod vizibil; sichtbar. *1778:* csak félek, hogj nem sokáig él szégény, mert láczhatosképpen erössen fogy és gyengűle [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

látszik 1. látszódik; a se vedea; sichtbar sein. *1590:* talalok az Santa Tamasnet, fekúwen haniatta egj kadan, es az zemerem testi mind latzik vala [Kv; TJk V/1.48]. *1597:* a zeginy giermek mind verbe fogiot az karyais egi keotellel oli ige(n) megh uala keoteozue hogy tellisseggel az husaba vagodot wala az keotel seot az husa vgia(n) be boritota wala az keotelet hogi egi chepnere sem laczot az keotel [Kv; TJk VI/1.39]. *1668:* Látszott az égen napnyugot felé üstökös-forma csillag [AMN 145]. *1679/1741:* (A bejegyzések) az Görgenyi Papyrosrol el koptak vgy hogy elig láttzik egy ket sor benne [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. *1753:* én egjebett attan nem láttom ... hol hurtzalódtak, azonn aloll vérís láttzatt a Földön [Erdőalja KK; Ks 38. X. 3.]. *1798:* körös körül .. olyan nagy rengeteg erdő volt, hogy ide elé, a hol Igliczán Ignát irtott a mint a Törsökjei maigis látszanak talám soha se volt munka alatt [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. *1850:* az oltványos kert egyedül ép, — a' tőbbin mindenen látzik a' forradalom [Branyicska H; JHb XXV/68].

2. vmilyennek mutatkozik, tetszik; a părea; sich zeigen. *1578:* a' ket ado zedeo vraim kewannyak az warastul, hogy a' Minemo instructiot es hatalmot az waras adot wolna az Ado zedeo vraimnak azt pechyet alat adnak ky nekik, Ez eo kegmeknek ige(n) Idegen kewansagnak laczyk, Miert hogy ez elot soha nem volt zokas [Kv; TanJk V/3. 163a]. *1653:* Czikor György . Éjjel jött vala meg[a], s a tanács is éjjel gyűlt vala öszsze. De semminek látszott nállok az dolog, úgy elveszett volt az eszek [ETA I, 69 NSz. — [a]Az ellenség közeledtéről szóló hírszerzésből]. *1716:* az széna fü majd egyenlö, noha ottis jobbacskának láttzik valamiuel az Flistich rész [Jára MT; Told. 52]. *1725:* ezen tó Falu földen fekünni laczik [Tóhát TA; JHb XI/15]. *1759:* (A gyermeknek) tsak az kezefejecskéib(en) láttzottak az inak rángatolog mozgani [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1791:* (A gazdasszony) emberséges jo Asszonynak láttzik, de erőtelen

[Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1810:* meg állani látzatak a' Lovak [K; KLev.]. *1826:* te haragudni látzol azért hogy én a' pénzből 30 forintat magamra költöttem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *úgy ~*. *1653:* Erről a havasalföldi dologról semmit nem látok a kalendáriumban De nékem úgy látszik, hogy ebben az esztendőben vala, hogy Szebenből megindula[a] nagy titkon, és hirtelen béméne Havasalföldébe [ETA I, 104 NSz. — [a]A fej.]. *1861:* Mult év utolsó holnapjában irott Levelét ez év elejével tiszteltem; mert a' postán ugy láttzik sokatskát űlt [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

3. kitetszik/tűnik; a se vedea; sich erweisen/ergeben. *1576:* Elseoben Meg Ertwen eo kegek varoßwl Biro vramnak Bezedet hogi eo k. Az vnionak Tartaßa zerent vonasnak Igazitasara valo vraimat kewan valaztany Azert eo k. voxot kerdwen ez dologrwl, Laccik eo kegnek varoßwl hogi Myert az vnio az ket Nemzetsegběl Egienleo zamot Mond Es Nem keoty cyak Az polgar vraimra Az wagi chiak az zaz vraimra ez dolognak Igazgatassat, Tecchyk azert eo kegnek waroßwl hogy . valaßanak az Tanaczbely vraim keozzwl Negiet [Kv; TanJk V/3.131a]. *1735:* manifeste látzik a régi irás szerént hogy égy égy mariásaval adta[a] de annak utánna más szinű tentaval corrigalvan irja hogy parjat adta égy forinton [Torda; TJkT I. 95. — [a]A bőröket]. *1806:* az egész tselekedetéből a' láttzik, hogy a' mások tsufondárosságába gyönyörkodö személy [Dés; DLt 250/1808].

Szk: *amint ~*. *1646:* cziak studio se akaria a' mint laczik haladoztatnj az Causat [Kv; TJk VIII/4.72]. *1841:* a hol ök a tsikom lába el tőrését mutatták, semmi ottan akkor frissibe találhato láthato vérességre jegyre, Az ... serény szőrin kivűl, amit ők a farkából valonak lenni állítnak nem találtatott, holott, amint láttzik a sem farak; hanem serény szőr [Dés; DLt 1541].

Ha. *1741:* lássék [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. *1759:* láttzat [Szentlászló MT; Sár.]. *1801:* látzat [K; KLev. 5]. *1807:* láttzatt. lattzattak [K; KLev.]. *1810:* láttzat [Dés; DLt 82]. *1814:* láttzatt [Aranyosrákos TA; Borb.].

látszó 1. látható; vizibil, care poate fi văzut; sichtbar. *1713:* egy kis galagonya Tövis bokor ket domb között látzo nyakon [Elekes AF; CsS]. *1740/1785:* Trauzner Sigmond Uram eő Kegyelme . Détsei István Uram eő Kegyelmét meg lőtte, és élet, s halál közőtt forgo Sebekben ejtette . a mint a producalt akkor eő Kegyelmén lévő Nadrágán láttzo 60 Selétek hellyeibölis experiállyuk [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596.346]. *1790:* a határ . Napkelet felöll való véginn látszó nagy és élö meg változhatatlan barázdánál . megyen [Báld K; BLt]. *1809:* Hát a Kaputad fillentyüjén látzo ujj szakadás hol lett és mikor kivel valo Dulakodásban .? [Dés; DLt vk].

2. vmilyennek mutatkozó, tetsző; care pare a fi ..; sich erweisend/zeigend. *1823–1830:* Minden ember bámulja, hogy az a kívülről oly szépnek látszó fa hogy lehetne belül üres [FogE 218]. *1854:* A jóllétnek látszó percz csak pihenő pont, de nem nyugalom helye volt [ÚjfE 3].

látszódik 1. látszik; a se vedea; zu sehen/sichtbar sein. *1765:* (Az faknak) az vagasi es Csutkáji látszodnak [Jedd MT; LLt]. *1792:* roszszul lévén meg koppasztva a' szőre laczodott [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1823:* láttzat é ott régibb vagy vjjabb Sirnak hellye? vagy pedig a régiség miatt semmi nem láttzodván, egészszen bé volt pásintozva a föld [Dés; DLt vk].

2. vmilyennek mutatkozik, tetszik; a părea; sich erweisen/zeigen. *1776:* Csizi István Nevezetű Reformatus Hadnagy . . Gróff Lázár János Urffihoz igen bé járós, mellette sűrgődő volt . ő Ngának Szóról Szóra pennájára dictált vala, hihető, hogyne az ő írása láttzodnék lenni [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.].

látta 1. *~ra* **a.** vki szeme láttára; în văzul/sub ochii cuiva; angesichts, vor js Augen. *1585:* Anna Istua(n) deak Lukachne vallia .. Nagy Gergely . a' leany hazokhoz en lattomra Nem Menth [Kv; TJk IV/1.505]. *1592:* Vaida Georgi . vallia Tot Istuan .. megh nem wteotte Bakai ferenczett en lattomra [Kv; TJk V/1.250]. *1607:* (A disznót) Nem kelleót volna kert Mege vonni es dugni, hane(m) mindenek lattara Vczara kelleót volna kj vonni [Mv; MvLt 290.12]. *1749:* (A szénát) itt való Falusiak láttára fénjes nappal hoztam el [Ohába AF; Told. 3]. *1761:* igaz ugyan, hogy nem vallya azt, hogy ő láttára űtette volna [Torda; TJkT V. 50]. *1799:* tsak hogy mások láttára meg nem hágta[a] [Dés; DLt. — [a]A leány a legényt]. *1808:* az ezen helyen lévő juh Pasztorok a Bikkos erdő szeliig meg etettek szabadoson legeltettek a juhokot senki nem ellenzette a mi láttunkra s tudtunkra [Zágon Hsz; SzentkZs Péter Samuel (45) gy.kat.vall.]. — **b.** vmi láttán; la vederea a ceva; beim Anblick einer Sache. *1847:* rendelésem láttára Varga Katalin a következendő választ írta [VKp 211].

Szk: *szeme ~ra*. *1582:* Petrus Gruz fassus est . Monda Nireó Kalman .. ereggiell Igen hamar hoz eg' zoknianak valo Saiat Nekie, es Barsont hozzaia, En giorson el Menek es hozek, es Kalman vram Zemem lattara a' leannak Ada [Kv; TJk IV/1. 34–5]. *1849:* igy végzék ki szemem láttára [Héjasfva NK; CsZ. Szakáts Juliánna Lörintzi Istvánné (45) vall.].

2. *~n* vmit látva; văzînd ceva; etw. bemerkend/sehend. *1633:* mingiarast eő bele bòitorkozanak ez lata(n) hogy Varga Andrast ketszeris cziapak arczull az katonak [Mv; MvLt 290.114b]. *1679:* Énvelem úgy bánt Tökölyi uram, hogy soha törökkel is úgy nem kellett volna .. maga eleget törekedett bizony a vitézlő rend, ne bánjék úgy velem, sőt bizony sok sírt, láttán [TML VIII, 512 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

Szk: *szeme ~n* szeme láttára. *1704:* Ma egyéb újságot nem látunk, hanem a szegénységnek szörnyű romlását a vecturázás miatt . a marhákból némely faluból csak egyszeri hozásban tíz-tizenkét ökör kidűlt . . És úgy rontják őket, kiket sokan könnyes szemekkel néznek, mert szemek láttokon pusztítják jószágokat [WIN I, 309].

3. *~ nélkül* fără să vadă ceva; ohne (etw.) zu sehen. *1812:* Hogy mit vitt el a'Groffné bizonyoson és szám szerént nem tudom, mivel azokot láttam nelkült vitték el [Héderfája KK; IB. Bali Borbála (22) grófi konyhaszolgáló vall.].

Ha. *1818:* láttokra [Körösbánya H; Ks 119e].

láttamoz aláír, ellenjegyez; a viza/semna; unterschreiben, mit einem Sichtvermerk versehen. *1850:* Minden

egyháznak legyen bé kotött, lapozott, tiszta olvasható betükkel, minden Vakarás nélküli Jegyzö könyve (: matriculája :) az evenkent tartani szokott Cánonica Visitatio által láttamozva [Nagykapus K; RAk 5 esp.kl].

láttat 1. megnézet/vizsgáltat; a face să se vadă; sehen/prüfen lassen. *1593:* azt mondom hogy az mit lattath azbalj lattatasa ereötlen es keseö [Szu; UszT 9/47]. *1598:* Az en p(ro)curatoro(m) . zolt volt az derek dologhoz, es azt akarta lattatni [i. h. 13/42]. *1771:* Maximilianus bavariai herceg Lejövén azért Bécsbe Leopoldus imperatorhoz a császár megparancsolja hogy a tárházakban hordozzák el s láttatnák sok kincsét etc. [RettE 254].

Szk: *kár ~ni. 1646:* ha comp(ro)baltatik hogy hertelen kar lattatni kellet kj mennj, le szal az onus [Kv; TJk VIII/4. 105] ✱ *kárt ~. 1699:* praetendallya az I. hogy a' 2. ökör kárt tett eö knek a' buzajaba(n), ugya(n) azert mentem oda hogy megnezettesse(m) Dezmas Uramekkal, ha vané kára vagy nincs ...; de semmi kárt nem lattatott s ott insurgált ellenem [Dés; Jk 295a]. *1814:* Nem szabod le vágni[a], hanem kösd meg s láttas kárt | hajtsa bë[b] és láttassan kárt [Aranyosrákos TA; Borb. — [a-b]A sertéseket].

2. vkit felkerestet, meglátogattat; a dispune cuiva să viziteze pe cineva; jn auf/besuchen lassen. *1658:* mikor Kolozsvárra mentem is, Kegyelmedhez elküldtem oda Monostorra; láttattam Kegyelmedet, de Kegyelmed nem volt az szálláson, hanem oda fel volt udvarnál [TML I, 136 Vass László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Váradra kell expediálnunk jó emberünket, láttatni basát [TML VI, 284 Keczer Menyhért ua-hoz]. *1677:* Reménlvén Kegyelmednek eddig házához való vissza érkezését, akarám láttatni, kivánván, írásom tanálja jó egészségben Kegyelmedet [TML VII, 399 Bethlen Farkas ua-hoz].

3. vkit vhogyan fogadtat; a dispune cuiva să primească pe cineva într-un anumit fel; jn irgendwie empfangen lassen. *1677:* Édes Komám uram, legyen azon Kegyelmed, azt a Bálint deák nevü böcsületes embert ő nagyságával láttassa böcsülettel, sőt tisztességesen ajándékoztassa meg is [TML VII, 479 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

4. hozzákezdet/láttat vmihez, nekifogat vminek; a dispune cuiva să apuce de ceva; etw. in Angriff nehmen/beginnen lassen. *1668:* instructióm azt tartja, hogy az építéshez láttassak [TML IV, 302 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. ~ *vkihez/vmihez* gondját viselteti vkinek/vminek; a dispune cuiva să aibă grijă de cineva/ceva; für jn/etw. sorgen lassen. *1600:* az Magiar Cantornak betegsegebe attunk segitsegwl f 1 hogi megh nehezedet az Cantor, es semmi keoltsege ne(m) volt, az patikariussal lattattunk hozzaia, kinek fizettwnk fl 1 [Kv; Szám. 9/IX.35]. *1662:* Az lovaimhoz láttass jól [TML II, 383 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1698:* az en edes Uer Atiamfia fen megh irt Georgy Mihaly Uram Nemes szemely illien niomorusagos betegsegemben engemet maga melle vőtt, hazaban be fogadott es hozzam lattatt | bizuan eo kglmehez hogy eletem fottaig mint igaz Atiafiu Nem hagy es hozzam lattat [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27. I/44].

6. törvénybe szólít; a chema în faţa instanţei pe cineva; vor Gericht rufen/laden. *1595:* Vdúarhely, Solymosj al(ia)s Zabo Georgj Instal Molnar Jakab ezen Vdúarhely ellen, az mikeppen kezessege(n) volt molnar Jakab, es Capita(n) vra(m) eo kegme megh napozta volt ez may napra, Az I pedigh Molnar Jakab Arra valo haladekot kert hogy az Annya halalara hyúattak ha lattatni akaria mas zek napian, hitesse teöruenj modgya zere(n)t megh az I hogy Arra hyuattak [UszT 12/108].

7. ítéletre bocsát; a supune judecăţii; Urteil fällen lassen. *1580 u.:* mikoron az Tilalom tegedett abban ert az Peres földben mikor ot zantottal volna ekeddel es tiltottanak tegedett harom Teörwinnyel az eggik Ekewel meg nem allottal hanem Mind vegig kj mentel az foldnek vigire, tudoman Tetel Mellett elsozör ebben varok Teorvint ezt lattatom meg Miert hogy az harom Teorvinnek ne(m) engettel engedetlen voltal zabaditatlan ez egy borozdatt mind vigig ki zantottad az Tilalom ellen ennek Terhit lattatom . ez az Tilalom es az mely Tilalomnak Engedetlensigire kereslek [Szentkirály U; UszT]. *1597:* Jelenti Chakanj Balas vram hogy az megh holt Czákanj Ianos vra(m) aruaianak Tutorsagat vrunk eö felsege neki atta, es lattatnais hogy eö lehetne Tutora mind maganak es iozaganak, De az teoruenj nem ítel most Tutorsagot [i. h. 12/5].

8. *törvényt ~ vki ellen/vkire* **a.** perbe fogat/bíróság elé állíttat vkit; deferă justiţiei pe cineva, intentează proces împotriva cuiva; belangen/jn vor Gericht stellen/laden lassen. *1570:* Feleky Janos Kenez fely peres Byzonsagy, Balinth Thywadar alperes ellen ... Zwgoryan Esthwan . vallya az kenezel is kezd Erëssen fedeodny, zytkozodny[a] vegre hogy ely nem kezdy zenwedhetnj az kenez, Akar Theorwent latatny rea, hogy azt megh erthy Balinth Thywadar, vgy kezd kënergeny hogy Ne Theorwenkediek vele [Kv; TJk III/2. 9–10. — [a]Bálint Tivadar]. *1730:* nem halottam sem eczer, sem maszor hogy Törvent látatot volna [F.volál Hsz; HSzjP Michael György vall.]. *1768/1771:* Dsugyank .. 3 vftot vett ismét rajtam, azt pedig minden igaz ok nélkül vette, két Pénzel inhibealván magamat előtte, hogy láttasson elsőben Törvényt, az után globazon meg ha vétkes lészek és à Törvényis itéli [Bukuresd H; Ks 114.61]. — **b.** ítéletet hozat valaki ellen; elítéltet vkit; a obţine sentinţă impotriva cuiva, a face să fie condamnat; gegen jn Urteil fällen/jn verurteilen lassen. *1570:* Nagy Barlabas vallya, hogy Thawaly Eztendeobe hallotta Az zek zynen Janos deak vichey Janosnak azt Montha volt Igen kerwleod az halot, Mely Mondasba Vichey Janos tërwe(n)t lattatot volt, Es harom forinthon Maradot volt erthe [Kv; TJk III/2. 172]. *1637/1821:* Ez illyen magok viseletlenségért láttattunk Törvényt ellenek [Torockó; TLev. 8/1]. *1677:* A' mely Nemes ember penig a' latrot megfogná, és sem törvényt reá nem láttatna, sem Tiszt kezében nem adná, hanem vagy simpliciter vagy penig meg-sanczoltatás által, el bocsátaná .. flor. 200 büntettessék [AC 128]. *1783:* V(á)r(me)gye Tisztei által a Gyilkosakra Törvényt láttatván a Mlgs udvar, igen tőrvényessen convincáltatott az őte, az 6dik pediglen kicsind idejének tekinteti végett Gratiát nyert ez egyszer [Szamosfva K; Eszt—Mk]. *1810:* Horváth Ágostan Ur .. nagy ujjitásokat akar tenni, a' Vajda rész atyafiak(na)k tetemes kárakra, mert a' Falun alol lévő Tott osztani akarja igaz az hogy akár Ágostan, akár Embere menyen a' Tora mingyárt el fogatam 's törvént láttatak réája [Kissármás K; RLt Q. 3 Farkas Antal Veres Sámuelhez]. —

L. még AC 15, 222. — c. döntést hozat (vmilyen ügyben); a obţine decizie (într-o chestiune); eine Entscheidung treffen/fällen lassen. *1568:* Tomas buday Magister Cehae aurifabroru(m), et Tomas Tekǫli (!), Visky Jmre, az eǫtwes Cehek (!) zemelyebe ezt vallottak, Mikor eǫttwes gergel es ǫtwes orban kǫzolt az vraim bekeseget zerzettek volna, Az bekessegnek mogyat, ky akaruan Jelenteny, mindeniknek kezeket be ueuek, ha meg alnak az zerzesben, es az kǫtelben, mellyet kǫzykben vetnek, Mikor az bekesegnek mogiat az vraym eleikben attak volna, Eottwes Gergel meg ala, minden zerzesinkben, birsagoth es kǫtelet fel wǫn, mas biram vagyon nekem, masut latatok en ebben tǫruent, nehez es Sullyos neke(m) ez zerzes [Kv; TJk III/1.179].

9. *~ja magát* mutatkozik; a se arăta, a apărea; sich zeigen. *1672:* Kegyelmed maga dolgárúl semmit ne írjon, hanem elébbeni praedicatumban láttassa magát lenni [TML VI, 368 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* sokan, akik most láttatják hűségeseknek magokat, azok nagyobb ellenségei őfelségének [WIN I, 267].

láttatás 1. bizonyítás; probaţiune, probă, dovadă; Beweisführung | bizonyíték; probă, dovadă; Beweis. *1591:* Erreolis protestalwnk hogy ha ez belj lattatasunk nem elegh, Ne legien keseo az derekarulis szolnűnk kgtek eleot, s az appelationak heliennis [UszT]. *1593:* az mit lattath azbali lattatasa ereötelen es keseö [i. h. 9/47]. *1599:* mindénik lattatassomra ha tagagia ky fogok biszonittok [i. h. 14/33]. *1625:* tudomant Tezek hogj mind it mind penigh az apellatio heljein Latatasi(m) leznek [i. h. 73].

Szk: *törvény közbeli ~*. *1598:* P(ro)ponit A .. P(ro)testalok In primis hogy vadnak teórúeni közbelj lattatasim, de előzer az derekrúl tezek valazt [i. h. 12/100]. *1600:* Protestalok ne legyen keseö az derekara zolnom, ha teörweny mutattia, De elseözer teörweny keözbeli latatasom vagyo(n) [i. h. 15/246].

2. észrevétel, kifogás; obiecţie, excepţie; Bemerkung, Vorwand. *1600:* A p(ro)ponit, per p(ro)cu(rato)rem Thomam Antalffi de Kobadfalwa, kegtek elǫtt illie(n) latatasomis wagyo(n), hogy az J. felesighe felǫl nem felelt, es mierthogy az felesigheis az potentiat zinten wgy patralta minth az vra, most peniglen ne(m) comparealt, es minth zembe, azt mo(n)dom hogy walami keresetem wagyon raitok, mind azon wadnak. Replicat. J. per procu(rato)rem Ioannem Jmreh de Cheherdfalwa, hogy felelt felesighe felǫl. Deliberatum, hogy vtraq(ue) par(te)s iuxta action(em) bizonichanak [i. h. 15/241].

láttathat 1. ápoltathat/gondoztathat vkit, gondját viseltetheti vkinek; a putea dispune de îngrijirea cuiva; für jn sorgen lassen können. *1705:* Belényesi Zsigmondnak hozván be ide a minap egy fiát a németek . és ide sebesen hozván bé, mind a seb mia s mind egyéb nyavalya is érvén, halálosan megbetegedvén, instált az úrnak az apja, hogy efficiálná a generál előtt, hogy hadd láttathatna hozzá [WIN I, 593].

2. *törvényt ~* perbe fogathat/bíróság elé állíttathat vkit; a putea chema în judecată pe cineva; gegen jn Prozeß führen/jn vor Gericht stellen/laden lassen können. *1643:* Lűn kezes 40 forintigh Ebeni Jstvan uramnak Aron Jstvan az szogoraert Gyorgy Janossert ilyen őkon mivel hogy arra az Gyorgy Janosra Torvint akar lattatnj Ebeni Jstvan uram az szena lopaszert es űdo alat az migh Torvint lattathat Ebeni Jstvan uram ha el talalna bűdosni Gyorgy Janos Ebeni Jstvan uram megh vehesse az 40 forintot Aron Jstvannon ez levelunk Ereyvel [Gyerőmonostor K; WassLt Kissebik Kabos Gaspar vall.].

láttathatik 1. látszhatik; a se putea vedea; sichtbar/zu sehen sein können. *1710 k.:* minthogy a lélek a nincsen vagy semmi és az érzékenység alá jövő testek között mintegy középaránt gondoltatik lenni és vagyon is, de nem láttathatik, tapaszteltathatik: hajlandóbb a testi ember arra, hogy vagy nincsennek, vagy igen vékony testecskének higgye lenni [BÖn. 439].

2. mutatkozhat, tetszhetik; a se putea manifesta; sich zeigen/erweisen können. *1662:* Az fejedelemnek portáról való confirmáltatása[a], fejedelemségében való megerősittetése .. meglévén már a szegény ország magának pihenést láttathatik vala ígérni [SKr 142. — [a]1630-ban az I. Rákóczi Györgyé]. *1675:* Kegyelmedhez való kötelességemben is soha bizony szántszándékkal nem hibáztam tudtomra; lehet mindazáltal sokak itíleti szerint (mert én is csak egy gyarló féreg és teremptett állat vagyok) láttathattam hibázni [TML VII, 26 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

láttatik 1. a fi văzut; gesehen werden. *1704:* A tisztek pedig .. igen elmentenek, úgyhogy idehaza kevesen láttatnak [WIN I, 213]. *1710:* Ebben az esztendőben[a] nagy és példa nélkül való üstökös csillag láttatik az égen . egész nyolc hétig durált, azután exspirála [CsH 156. — [a]1680-ban]. *1745:* (A parázna asszony) ki kisirtetvén az Varosrol és annak határárol Ugy el távozzon, hogy soha tőbbé ezen Hellysegben Ne láttasson [Kv; TJk XVI/5. 4–5]. *1763:* az I. Várasunkb(an) . kurvának tartatot . Szamoson importallyak hogy Léány korában katonakkal kurvalkodot, a kikkel .. lattatott gyanuson conversalodni, és szemmel látott bizonysagok szerint is paraznalkodni [Torda; TJkT V. 178]. *1769/1802:* onnat Nap nyugatra egy nagy bükfában láttatott egy Csillag forma bé forrott kereszt [BSz; JHb LXVII/3.50–1]. *1771:* azon el dőglőt Bivalon mitsoda jelek láttattak, hogy azokkal a' verés által lett el károsodását lehetne ítélni [Msz; BetLt 7].

2. (vminek) mutatkozik, tetszik; a se arăta/dovedi; sich erweisen. *1592:* Wegheztek Hogy Valaki az lelkewel zitkozodik egy forintot vegienek raita, Hogy penigh Ne lattassanak eo kgmek ez Tilalomban, az eleo Istennek chak hizelkednj, hane(m) ez Weghezes eoreokeoseon megh gywkerezzek es ez zitok iob moddal megh zwnniek Az Biro es tanachis keotelesek legienek, ez egy eleobe rendelt kisded bwntetest Minde(n) renden meg Vennj [Kv; TanJk I/1.175]. *1597:* Az mely Testiseket az I eleo hozot volt, azok nem lehetnek tanuk, mert magoknak lattatnanak vallani, hane(m) ezek kwlseo tanukat allassanak [UszT; 12/121]. *1677:* Tudgyuk azért kigl(tekne)k is mint igaza(n) hazajat s maradekjat szeretö Emberek(ne)k meg bantodasok nagyok, mellyek(ne)k el halgatasaval, ne(m) hogy szegény hazánk meg maradasara jo remenysegünk(ne)k uttya; sött naponként ... valo kőzelitese veszedelem(ne)k lattassek [Maksa Hsz; PatN 67b Hsz rendeinek nyil.]. *1786:* a' kik külsőképpen jobb gazdáknak láttatnak is, szűk álla-

potban lenni véllek valo Conversatiobol tapasztalom [Torockó; TLev 4/13.55]. *1792:* Isten jovoltából most az idő láttatik egy kevéssé jobbulni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1824:* a' Mlgs Ur áltol, és áltolam is bé adott levelek a' birtokat égy bizonyas időtől fogva figálni láttatnak, s valósággal figállyák is [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz].

Sz. *1671:* közönséges, de igaz mondás: A ki maga törvényes igazságával nem tud élni, azzal láttatik visszaélni [TML V, 585 Máramaros megye rendei Teleki Mihályhoz].

3. tapasztaltatik; a băga de seamă; befunden werden. *1587:* Vegeztetet Azert hogy az Gondwisseleö Egy legie(n) egy hyw beochwlletes embert valazzanak, az Gondwiselesre, ky ne(m) egy esztendeígh sem ketteoigh, hane(m) towab visellie, Mind adegh Amegh lattatik hywe(n) es hasznoson forgolodnj az gondwiselesben [Kv; TanJk I/1.43–4]. *1648/1687 k.:* (A föld) ige(n) kétsiges állapotunak láttatott [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 143]. *1710:* Már a császár Rákóczi Ferenc meghódolásával Felső-Magyarországot láttatott vala megcsendesíteni, de Horvátországban Zrínyi Péter és Frangepán, Alsó-Magyarországban penig Nádasdy Ferenc a többivel együtt grassálnak vala [CsH 81]. *1806:* a' gyanu következés nélkűl el mult ... ha egyszer a' gyanu meg szűnt, nem volt miért Pert indittani, mivel azt meg nem bizonyithatja az Felperes, hogy az Alperes a' gyanu ki világosodása után-is erősitette volna gyalázatjára azt a' miről elöbb láttattak gyanakodni [Dés; DLt 250].

látus oldal; pagină; Seite. *1597:* Mindenestwl wolt 37. Tiwk . Melleknek Aiandekban walo kwldoszesit az kowetkezendo latwssokban meg Mwtogatom [Kv; Szám. 7/XIV. 2 Th.Massas sp kezével].

laudál 1. dicsér; a lăuda; loben. *1567:* mind a ket fel a my el wegezet zentencziankat acceptalak, laudalak, fel wewek minden Citkeliben [Vizakna AF; TT 1881. 191].

2. dicsőít, magasztal; a lăuda; lobpreisen, rühmen. *1760:* (A deákok) tartozzanak mind a' belsö, mind penig ha ugy kivántatik a' külsö Templomban is predikállani, kiváltképpen penig egyikben, az masik kivül az Innepet laudálni [Kv; SRE 194–5].

laufer hírvivő, futár; curier; Läufer. *1796:* A Laufert az Ngd parantsolatja szerént bé eskedtem az Pomégyán(a)k őrizésére [Branyica K; IB. Gombos István lev.].

launé szeszélyes hangulat, szeszély; capriciu, toană; Laune. *1852:* mégis jobnak tartom, a határozatlan ember ellenébe ezt tennem — ne hogy Launétol fügjen az igen vagy Nem [Torda; BetLt 4 Betegh Gábor lev.].

launés szeszélyes; capricios, cu toane; launisch. *1836:* Az űdő csufab egy launés vén Leánynál [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

laurus-olaj babérfa-olaj; ulei de dafin; Lorbeerbaumöl. *1589:* Egy fertal font Laurus olay [Kv; KvLt Vegyes I/2.70]. *1671:* A Kalugyértól vődtem egy font Laurus olajt [Gyf; UtI].

láva lávagyöngy; un fel de perlă/mărgăritar; Lavaperle. **Szk:** ~ *kolié* lávagyöngy-nyakék. *1818/1826:* Aranyba foglalt Gránátok Láva kolyé Egy reszketo Tö [KvAkKt Mss hung. 12].

lávagyöngy gyöngyfajta; un fel de perlă/mărgăritar; Lavaperle. *1839:* Egy Láva gyöngy fülbe valojával Egy más láva gyöngy arany gojokkal [Kv; LLt].

lavór mosdótál; lighean; Waschschüssel. *1814:* Egy 13 probás Lávuor 32 1/4 Lott Más 13 probás nagyobb Lávor 42 Lott ... Egy Lavourhoz valo kanna 8 Lott [Kv; Born. IV. 41]. *1816:* Egy lávor mely 13. probás 32 1/4 Lothok. Egy Nagyobb Lávor 13 probás 42 Lothok . Egy lavorhaz valo Kanna | Egy Lavur kannájával | Egy Lavur hozzá valo kisded poharával [Kv; i. h.].

laxál hasat meghajt; a (se) purga; abführen, purgieren. *1735:* Excellentiad számára ez uttal praescribaltam valami Pilulakat, az mellyek gyengen laxalnak és az sűllyetis indithattyák, vagy harom estve egymás után lefekveskor huszat huszat méltoztassék Excellentiád be venni belőllek ha nem éppen huszatis avagy tsak tizenőtet [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

laxálás kb. hashajtóhasználat; folosire de laxative; Gebrauch von Treibmittel/Purgativ. *1735:* arra kell vigyázni hogy az laxalás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

laxáltatik ? kiküszöböltetik; a fi înlăturat; beseitigt/weggeschaffen werden. *1740:* Noha, a' Dési Mészáros Czéhnek, azon Dési Hentes Társasággal sok rendbéli Controversiái vóltanak eleitől fogva; melly Controversiak Protocollativèis, sok rendb(en) restringáltattanak, et pro rei exigentia laxáltattan(a)k is . ; most . ., hogj ottan ottan, ne molesztáltassék a' Tktes Nms Tanács és Universitas, a' Nms Mészáros Czéhtől, Concludáltuk firmiter, hogj Mészáros atyánkfiait ... Articulusaikb(an) 's Privilegiumikb(an) manuteneallyuk kőzönségesen, mint eddig is manuteneáltuk [Dés; Jk 540b].

laxáns hajtó; laxativ; abführend, purgativ. *1728:* az Felesegem ... most ugyan az orvossággal éle, ma még reggel esmét laxans pilulákot fog be venni [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből].

laxatíva, laxatívum hashajtó; laxativ; Abführmittel, Purgativ. *1735:* arra kell vigyázni hogy szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet reménlem hogy az ott kűnn maradt Syrupos forma laxativummal, borköves levesekkel ... praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1823–1830:* (A doktor) csakugyan eljővén, 31. X-ben[a] laxativát és herbathéát praescribált. 5-en január 1795. pedig borzagyümölcsből való izzasztó mixtúrát s ugyan borzavirág herbatejet. 8-a január hánytató vizet, gyomorerősítő mixtúrát china-hajból és kennivaló zsírt [FogE 130. — [a]1794-ben].

láz[1] 1. febră; Fieber. **Szk:** *csúzos* ~. *1856:* Betegség neme: csuzos láz [Dés; RkHAk 160] ✱ *gyullasztó* ~. *1856:* halt meg Brukner Márton Cancellar Diner fiacs-

kája Márton 6 holnapus korában gyulasztó lázban [Dés; RHAk 76] ✱ *rothasztó ~. 1859:* halt meg Darvas János leánykája Izabella 10 hetűs korában rothaztó lázban [Dés; RHAk 100]. — L. még *gyomorláz* al.

2. izgalom; încordare; Erregung. *1879:* Jakab Ödön! Ilyen lázban nem voltam soha. Egy asszonyt rajzolok, aki a mindenünnen rá háromló gyanúsítások s vádak terhe alatt félőrült természete által — elbukik Betege voltam napokig a türelmetlenségnek, mert nem tudtam dolgozni rajta [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

láz[2] irtásföld; laz, teren de curînd despădurit; Rodeland/acker. *1604:* En ot az lazat leöuetejnek tutta(m) be az Gheödres patakaig [Lövéte U]. *1687:* Tavaszszal kerteket Lázokat, Reteket Tisztito irtogato ... hét számra szolgalo Szegény Jobbágyok [Máramarossziget; Törzs]. *1713:* az Tövisses vápára menö lázban [Sárd AF].

Hn. *1548/1755:* montem Lázbik [Incsel K]. *1592:* Propria domini: ... Habetur foenile unum Úrláza, dictum [Erdődszáda Szt; KárolyiO III, 522. — A szt-i tartomány urb-a]. *1598:* Laz neúy helibe(n) (sz) [Szombatfva U]. *XVI. sz. v.:* Az beden alol az lazban [Jedd MT]. *1604:* eleozer az lasz kareigh kj, Az utan Kerek bwkbe mentúnk | Az chiokas lasz [Abásfva U]. *1639/1687 k.:* A' Lázonnis két hold [Nagyernye MT; MMatr. 279]. *1651:* az Czere lazon (sz) [Kőrispatak U]. *1670:* a' lázban [Sárd AF]. *1671:* felso hatarban Nagy örotvan lazan(k) [Bözöd U]. *1673/XVIII. sz. v.:* az Láz Karéra [Gyepes U]. *1699:* A Lázon edgj hitván föld [Siklód U; LLt] | Lazokon (sz) [Vécke U]. *1713:* az Lázokban (sz) [Sárd AF]. *1718:* A Lázban [Egerbegy Sz] | Az Kűs Lázdon (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1723:* A Lázbeli földben (sz) [Holtmaros MT]. *1731/1802:* A Hoszszu Lázban (sz) [Nyárádgálfva MT]. *1738:* Kőris Lázban (sz) [Bözödújfalu U]. *1745:* A Küs Lázd oldalában (sz) [Nyárádsztlászló MT] | Az Apros lazban (sz) [Szentdemeter U]. *1754:* Lázu (sz). a Láz [F.oroszi MT]. *1762/1779:* Az ujj Szegi Láz (k) [Vérvölgy Sz]. *1795:* A Kis Láz oldolába (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1802:* A' Lázban (sz) [Náznánfva MT]. *1809:* Lázon [Szövérd MT]. *1810:* a Nagy Lázd, vagyis régi nevezete szerént Tövis ajjbeli Allodialis Föld [Nyárádsztlászló MT]. *1817:* Láz nevü helyen belöll az Árok .. szomszédságiban (sz) [Firtosmartonos U]. *1823:* a Lázakban (k) [Harangláb KK]. *1844:* A' Láz patakán lévö rét [Kémer Sz]. *1848:* Ládz [Szövérd MT]. *1854:* A' Lázba (sz) [M.kecel Sz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

laza a szőlő alsó és felső gyümölcsös része; capătul viei plantat cu pomi fructiferi; unterer und oberer Teil des Weingartens mit Obstbäumen. *1780:* eö Nsga Szőllője Lázája [Mocsolya Sz; WLt]. *1816:* a' Győrtelki[a] Határon egy darab majorság szőlö a' Magurába[b] . Ugyan itt vagyon a' Lazába, ágasokon .. egy szűretelö szin [Born. XXIX. 24/13. — [a]Sz. [b]Hegy Somlyó (Sz) határában]. *1839:* a' Csákó hegyen úgy nevezett Nádas Szőllö . Lazájával együtt, melybe vénebb és most nevekedö Szilva fák vagynak | Mólnár Hegyi Szőllö, — Ez alatt is vagyon egy kis laza [Tasnád Sz; MkG]. *1860:* A Laza melyen az öszve írt gyümölcsfák találtatnak néhol szántatik, néhol kaszáltatik féröjüsége mintegy nyolcz vékásnyi [Sarmaság Sz; HG. br. Kemény Sámuel hagy.].

Hn. *1839:* Az Illye szöllö Lazáján (k) [Egrespatak Sz; MkG].

lazac somon; Lachs, Salm. *1710 k.:* Derék specialékra nem vágytunk[a], az erszény sem bocsátott; tehénhús, berbécshús petrezselyemmel, káposztával .. saláta, hal, ott pedig a lazac igen bő, s a stokfis, héring, platajc [BÖn. 575. — [a]Hollandiai tanulmányútján].

lázad fellázad, lázong; a se revolta/răscula; sich empören/erheben. *1653:* Die 12 may valami hadba menő székely, Szabó Sebestyén öcsémet megvágá, és reggel után lázzadának némelyek, és megfogák a város határában és fogva hozák, és a tömlöczbe tevék [ETA I, 150 NSz]. *1657:* és hogy önagyságának utána ne lázadjon az egész had készebb voltam az hadak között maradni, az ellenséget magamra vonni [KemIr. 322]. — L. még SKr 358.

lázadás 1. revoltă, răscoală; Empörung, Erhebung, Aufstand. *1676:* Én nem úgy mint tanácsadó hanem Kegyelmed tökéletes szolgája, jovallanám manifestáltatni urunkkal az dolgokat minél hamarébb, hogy lázadás ne következzék [TML IV, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz]. *1843:* fő figyelmét fordítsa arra, miszerént a többször nevezett Varga Katalin, ha ellene kivilágosodnék az, miszerént a többszer érdekelt közlakosokat lázadásra unszolná, azonnal tartóztasson le [VKp 67].

Szk: *~t indít. 1841:* Azonban a nevezett folyamodók ha ... zúgolódtak volna is, ők azáltal lázadást indítani s magokat az illető törvényes elöljáróiknak igazgatása alól erőszakosan kivonni .. nem akarták [VKp 61 Varga Katalin foly. a császárhoz az abrudfvi, bucsumi és kerpenyesi kincstári uradalmi jb-ok nevében]. *XIX. sz. köz.:* Nem atollották ... tsupán az Ivás kedviert azon Fogadoban Congregatiot indittani[a] jol meg reszegedni, ez által Rebelliot s Ladzadást a Mesteremberek ellen inditani [Kv; ACLev. — [a]A békétlenkedő mesterlegények].

2. ? ijedelem; spaimă; Furcht, Schreck. *1703:* Eodem anno die 16 Decembris . még éjszaka olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régolta nem volt, sőt ez vasárnap sok héjazatokat is rontott le a szél; a piaci templomról is sok cserepet lehányt, a Farkas utcai templomról is sokat megszaggatván lehányta, úgyannyéra, hogy a templomból sokan ki is futottak, olyan lázadás volt [Kv; KvE 281 SzF].

lázadó răsculat; Empörer, Aufrührer. *1854:* a' földes vr ügyessége Sándármokat vitt ki hirtelen 's a' föbb lázadokat bé fogták [Mv; Újf. 2 Soós Iosef Újfalvi Sándorhoz].

lázadozás lázongás; răzvrătire; Aufsässigkeit. *1796:* Minthogy pedig Parasztnak Főldes Ura ellen, és Főldes Ura Országában ... Just feszegetni, és kérni nem szabad, és nem illik, azért meg kivánnya az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas, a' mely magát ... nem régibenis Főldes Uraik ellen valo rugodozásokban, és lázadozásokban .. belé elegyitette .. az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétől penitus praecludaltassek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43–4].

lázadozó lázongó; răzvrătit; aufrührerisch, empörerisch. *1822:* egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásbol ki kertelt és Tengerível bé vetett földjét egy falka marhának el adta. Ezt alázatoson ínstálom méltoztatik investigáltatni, a dolog e szerint ki világosodván tőrvényes elégtételt adni, mert ha példa nem adódik az erőszakos földös urak lázzadozo parasztokat is formálnak [M.zsombor K; Somb. II Sombori István nyil.].

lazarét, lazarétum lazarett, kórház, *rég* ispotály; spital, lazaret; Lazarett, Krankenhaus. *1718:* Pestis alkalmatosságával .. Választassék és keszittessék el edgj bizonyos és ha lehet félre valo helly, es Házak à Hostátban Laszarethumnak, à hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék (így!); és ott ételtel, és itallal, sőtt orvosságokkal is tartassék ex Publico [KvLt I/225 gub.rend.]. *1749:* Lazaretből irt kedves leveledet ... örömmel olvasám [Bodola Hsz; DanielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz].

lazarétumbeli ispotálybeli; din spital/lazaret; von/aus dem Lazarett/Krankenhaus. *1729:* Nem javallam most az ő kglme fia oda mennyen .. In flagranti fog ott most ä Pestis lenni Igen megis bodulta(na)k most ott az emberek, öszve elgyettek az Lazaretu(m) beliekkel [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)].

lázárfalvi a Lázárfalva (Cs) tn *-i* képzős szárm; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lázárfalva/Lăzăreşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lázárfalva. **1.** Lázárfalvához tartozó; care aparţine de Lázárfalva; zu Lázárfalva gehörig. *1628:* Az melj darab szena fweök uagio(n) Czyk szekben az Lazarfalui hatarban . abbeli rezyt ada Santa Peter Apor Lazar vramnak tiz forintert kesz penzert [IB].
Hn. *XVII. sz. köz.:* Lazarfaluy ut mentjben (sz) [Kozmás Cs; EHA]. *1772:* A Lázárfalvi utnál (sz) [uo.; EHA].
2. Lázárfalván lakó; din Lázárfalva; in Lázárfalva wohnhaft. *1730:* Lázárfalvi Bálint Peternek (!) a gyermék Lo iránt Varja Ngod parantsolattyát [Somlyó Cs; ApLt 2 S. János Deák Apor Péternéhez].

lázári a bibliai Lázáréhoz hasonló; asemănătoare cu cele ale lui Lazăr din Biblia; dem biblischen Lazarus gleich. *1801:* Furujás Persi, tsupa lázári boldogtalanságok és férgek között meg hólt [Gyalu K; RAk 140].

lázaszt felbolydít/lázít; a răzvrăti/instiga; empören, aufrühren, in Aufruhr bringen. *1662:* egyik fél is, másik is a győzedelemre nagyon igyekezvén, magok mellé külföldről is nagy sok ifjúságot lázzasztottak vala [SKr 629]. *1748:* Eltető Ur(am) ... az harangot reām felre vereti, mellyre a' Falu fel kelvénn . égy szeget érő kárt sem találtanak, még is a Falut reám lázzasztotta [Szent egyed SzD; WassLt Pap Péter (33) zs vall.]. *1806:* tulajdon az maga Kerekes Márisko szájjabol hallottam beszélleni .., hogy az Exponens mit mivelt volna vélle az ablaka alá lázosztván égy néhány személljeket, mint ha ő Juhász István nevezetü szőtslegénnyel fekűdt volna égy ágyba [Dés; DLt 250/1808]. *1847:* a tiltott erdőkbeni legeltetés és az erdőszeti ültetvények kitépése, elpusztítása forgott-é fenn a Varga Kata ott-tartózkodása alatt? Ha igen, e tekintetben lázzasztotta-é, adott-é szabadságot az embereknek? [VKp 207]. — L. még BÖn. 939.

lázasztás kb. felbolydítás/lázítás; răzvrătire, instigare; Aufwiegelung. *1809:* Dersi Procurator mikor igy publice denuntialtatik hogy notát érdemlő cselekedetekben, Hazánk állapattyának Lázzasztásaba magát elegyitette uolna el nem halgatathatván procuratori Hivatalatol fel fűggesztetik [Szu; UszLt ComGub. 1655-höz]. *1847:* az abrudfalviak, bucsumiak és kerpenyesiek lázasztásáért letartóztatott Varga Katalin nem követetté el oly bűntényt, mely miatt büntetőkereset alá való vettetése szükséges lenne [VKp 179].

lázasztó I. *mn* felbolydító, lázító; răzvrătitor, instigator; empörerisch, aufrührerisch. *1799:* az emlitett Fogadóban[a] gyakran a' Legények lázzaszto, és lármás egybe gyüléseket tartottanak [Kv; ACLev. — [a]A Fejér Lóban]. *1843:* Varga Katalin a bucsumi, abrudfalvi és kerpenyesi közönségeket . a templomok előtt és a korcsomákon is lázasztó és ellenszegülésre késztető beszédekkel és veszedelmes tanításokkal izgatta [VKp 121]. *1846:* a parasztnép a lázasztó asszonyt, Varga Katalint .. kedveli [VKp 143].
II. *fn* lázító (személy); răzvrătitor, instigator; Aufrührer, Empörer. *1809:* Az Panaszoltatott Procurator Vrrol .. meg fogom bizonyittani aztis, hogy az Fellgs Fejedelműnk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztoja [Szu; UszLt ComGub. 1655-höz]. *1847:* mindenkor bébizonyítja a három helység, hogy se lázasztó, se zsaroló, se ellenszegülésre ingerlő sohasem voltam [VKp 155 Varga Katalin nyil.].

lázföld irtásföld; laz, teren de curînd despădurit; Rodeland/boden. *1674:* Minthogy Györffy Mihály Deáknál Zálogban vagyon, az Fekete Pál vram Padi oldali láz földje harmintz Magyar forintokban mü előttünk visza botsátá Győrffy Mihály Deák Uram, Fekete Pál uramnak azon Padi oldali láz földgyét [Lozsád H; HÉvk. XXI, 62]. — Vö. a *láz*[2] címszóval.

lázkaszáló irtáskaszáló; laz, teren de curînd despădurit, transformat în fîneaţă; Rodewiese/schur. *1713:* egj irtás egjszántó Főld ... egy Láz kaszálo mindenik az én szomszédságomba(n) vagjon [Kisdenk H; BK sub nro 243 György Sandru (60) jb vall.]. — Vö. a *láz*[2] címszóval.

lázol irtogat; a face lazuri; nach und nach roden. *1724:* egj Kratson Szimeon nevű ember, kiis az erdő mellett lakott azon telken ... mindenkor lázolt s irtott s jó őrökségeket csinált minden felé [Dögmező SzD; BK. Csoszka Joszip (70) jb vall.].

lázongókkali lázongókkal való; cu răzvrătiţii; mit den Empörern/Aufrührern etw. gemeinsam habend. *1848:* Werner Vilmos szentannai lakós ellenében a lázongokkali cimboraság be nem bizonyulván szabadon bocsájtatik [RevRTr III, 159].

lazúr, lazúriom 1. festékfajta; lazur; Lasur. *1558 k.:* Az lazuriomoth Igy chinald: Vegy kenesoth 2 rezth, ken-

kóueth 3 rezth[a] [Nsz; MKsz 1896.383. — [a]Folyt. a fels.]. *1670:* Az padlast Lazur festekkel megh lineaztam ment ra egy font Lazur f 1 [Kv; ACJk 70a]. *1678:* Vöttem ket font Lazurt ket forint negyven penzen f 2//40 [UtI]. *1679:* Indi (!), Minium, Arany Sárga, Lazur, Latka, Rudni festékek ket fazékban [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43].

2. ? azúrkék zománc; smalţ azuriu; lazurblaues Email. *1589:* Lazur vagion Eòzweseggel a ki Niom p. 24. Sarkany ver vagion ky megh Eeer f 2 [Kv; KvLt Vegyes I/2.46 Pekreczy Annának, Dési János ötvös özv-ének lelt.].

3. kelmefajta; un fel de stofă; Art Textil. *1621:* 30 Xbris 1620 Biro vram, es Tanachi paranchiolattiabol veotte(m) Beöleöny vram, es Machkassy Ferencz vra(m) szamokra Niolcz singh faylandist, lauzurt (!), singit p(ro) f 3 [Kv; Szám. 15b/XI. 281]. *1625:* Fizettenek eo kemek Jonas Deaknak, Eot sing Lazur arraban, melljet vetettenek ... Varos közönseges szuksegere . f 17 d 50 [Kv; i. h. 16/XXXV. 154]. *1630:* Dési János hozot lengiel Országbol 6. fél végh Lazurt tt f 9 d — 6 végh karasiát tt f 1 d 50 [Kv; i. h. 18b/IV. 58].

Szk: *kék ~. 1645:* Egy Kek Lazur Czapragh kűrűl Galannal premezet [LLt Fasc. 125]. ✱ *szederjes ~. 1629:* egy szederjes Lazur pap dolmant, kek bagaziaval bellettet [Kv; TJk VII/3.171]. *1637/1639:* Eoteotfel sing zeold failandist egjütt aestimalt(uk) f. 20 d. — Hett sing szederies Lazúrt, 1 p. f. 3 1/2 f 24 d. 50 masfel sing szederies lazur, nadragnak ualo — f. 6 | 1. Roka hattal bellet szederies lazur teoreok mente — f. 16 [Kv; RDL I. 111]. *1673:* Egi szederies Lazur belletlen mente [WassLt Borsai István hagy.].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: azúr (kék) színű; azuriu; lasurblaufarbig | ? lazúrkőből való; de/din lazurit; aus Lasurstein. *1754:* Lazur Tobák tarto Flor. hung. 5 [Nsz; Told. 19/17].

lazúr-festék festékfajta; lazur; Lasurfarbe. *1670:* Az padlast Lazur festekkel megh lineaztam ment ra egy font Lazur f 1 [Kv; ACJk 70a].

lazúr-kék azúrkék, égszínkék; azuriu; lasurblau. *1831:* 38 Sing Lazur kék poszto 114 Rf [Kv; Born. O.la]. *1850:* Egy lazurkék, sárga streifos bársony ripsz lájbli [Mv; DE 2].

lazúr-kő lazurit; Lasurstein. *1589:* Arany gywreo kiben vagion Lazűr keow Niom 2 araniat, 3. ortot f. 4 [Kv; KvLt Inv. II/2. 32]. *1608:* Jutot vgian neky kett Arany Giwreo Egikben Jaspis, masikban lazürkeo nio(m)nak harmad fel Araniat u(ale)t f 3 [Kv; RDL I. 83]. *1823–1830:* Ötödik ház[a] sárgás tükrös, itt vagynak drágaköves portékák, termett kristályok, strucctojásokból sima és metszett edények, összerakott csigákból hajók, madarak stb. Lazur kövekből oltár [FogE 185. — [a]1796. tájt a drezdai Muzeum Kunst Kammer-ében].

lazúr-nadrág lazúrkelme-nadrág; pantalon de postav. .; Hose aus Lasurstoff. *1628:* Egy eoregh tarka Ladaban Egy vegh Aba . Egy kis darab uerez Baraszlaj ... Egy Uiselt Zederies Lazur Nadragh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.10].

lazúrozott ? azúrkékre színezett; colorat azuriu; lasurblau gestrichen/färbt. *1801:* Egy Hoszszuko 4 Szegeletű Feketén Lazurozot Kredentia [Vargyas U; CsS]. *1810:* Egy kékre szinelt (: Lazurozott :) jóféle arany tojás kerekségü Frantzia Piksis [DLt 368 nyomt. kl].

lazúr-posztó kelmefajta; un fel de stofă; Lasurtuch. *1621:* vraink akarattiabol Vogner Mihaltol uóttwnk 6 sing es Egy fertaly Lazur poztot singit . fl. 3 [Kv; Szám. 15b/IV.13]. *1625:* veöttem Ionas Deak vramtol, negj singh, es Egj fertal Lazur posztott f 14 d 80 [Kv; i. h. 16/XXXIV. 242].

lazúr-szín azúr/égszínkék; azuriu; lasur/himmelsblau. *1743:* Egy Lazur szín Sellyem Creditor Szoknya [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1760:* Lazur szin Simma bársony váll ezüst készűllettel [TGsz]. *1766:* Paplan melynek a közepe Zöld tafata a körülete Czitz karton ugyan két Embernek valo réa varrot lazur szin veres és Zöld Selyemmel készitet aláb valo Gyolts Lepedővel [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. *1767:* égj Király, vagyis Lazur Szin Bársony Szoknya [Sállyi KK; Ks 21. XVIII. 78]. *1782:* Lazurszin Staab, három rend arany frantzia tsipkével váll [A.balázsfva BN; LLt]. *1805:* 3 Sing extra fáin Kásztor Poszto Lazur szin | 1 Loth Lazur szin selyem [Mv; Told. 74]. *1812:* 12 Sing Lazur szin pántlika [Mv; i. h.]. *1816:* Lazur szin übberock 7 Rf [Kv; Born. IV. 41].

lazúr-színű azúrkék színű; azuriu; lasurblau. *1756:* A Kis Aszszonyok házába nagyok az ablakok . melegittetik nagj széllyes Lazur vagy feketé színű kivűl fűtő kemenczével [Déva; Ks 92. I. 32]. *1811:* Egy Lazur Szinü Frakbol Iankétli csinálás [Kv; EMLt Hodor lev.]. *1848:* egy rongyos lazurszinü kaput [DLt nyomt. kl].

lazsnak pokróc; pătură; Kotzen, Decke. *1551:* keg. hozza meg az en lasnakomath [Nsz; LevT I, 90]. *1570:* Vernyka (!) Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne Ezekis azt valyak More Ambrus Az ew Rezere Jwtot Marhaba adot Zabad akaratya zerint vizza az azzonnak egy paplant egy laznakert [Kv; TJk III/2.69]. *1584:* Az Wasar Vamrol valo ieczes . Aky Lasnakot, Czondorat ház loh terehbe Atwlis az keth pinzt megh wehesse [Kv; KvLt Vegyes III/9]. *1593:* Az Lovaknak veottem Bonczidan 2 viselt Lasnakot p(ro) f 1 d 24 [Kv; Szám. 5/XX.159]. *1594:* Az keozteök ualo Papp az varhoz[a] tartozik egi lasnakkal egjebeöttis aholl az vaida tiztiben Papp uagion Mindenjk egi lasnakkal tartozik [Kerestelke Sz; UC 113/5.60. — [a]Somlyó (Sz) várához]. *1609:* Az kett Taligas Lonak az el mült Telben voette(m) egj oh Cherget es egy zúrke zúrbel chinalt lasnakot [Kv; Szám. 12b/IV. 49]. *1629:* Egj agj, abban uagion ket kittel heiu derekalj, az derekaliok alat egj eoregh lasnak [Szentdemeter U; LLt]. *1637:* Az paraszt Embereknek vagio(n) haro(m) vanyoloiok auagy karlöjok: Ezekbeólis tartoznak Eöszel adni egy egy lasnakot auagy pokroczot [Sebes F; UC 14/42.84]. *1726:* Egj tarka jo lasnak [Kv; Pk 6]. *1735:* Azon Kurvaj nevnek megbizonyitására más bltes Aszszonynak Férjével egj lasnak alatt egesz etczakákon hált [Dés; Jk]. *1737:* (Az alperes) egj uj Lasnakomat, szekertzémet el-vitette,

nékem nagy káromra [Dés; Jk 242b]. — L. még TML IV, 323, VIII, 531.

? **Hn.** *1847:* a' kis lazsnakban (sz) [Ákos Sz; EHA].

Szk: *bojtos ~. 1644/1759:* a két Árvák számára jutot egy bojtos fejér Lasnak pro florenis kettő [Ne; DobLev. III/651.4b] ✱ *fejér ~ →bojtos ~* ✱ *gubás ~. 1620:* Egy lura ualo Gubas lasnaktul f—/12 [Kv; KvLt II/69 VectTr 5].

le I. *hsz* **1.** (fentről) lent/lennebb levő helyre v. helyig; (de sus) în jos; bis hinunter. *1694:* az Afrim erdőtűl fogva mindenűt a Verőfényen le borozdolva az két lapos csere kőzt levő Pap földenek also vegenél le az lapos patakjab(a) [Mezőméhes TA; WassLt]. *1713:* az ur Lazar Győrgy uram reszire .. jutott ... Az Gyűmőlcsős kertnek Szamos felöl valo reszi ... le az puszta Szőlő földeig [Baca SzD; JHb XLI/2]. *1724:* azon darab erdő az Vingárd határhoz valo, mind a' Patakig le [Vingárd AF; JHb XXVII/2]. *1771:* láttam Miklos Jánost a hegy tetején meg fogván lábánál fogva Tótt Pista ő keme és mind huzta le az őzvegy kántorné Aszszony házáig [Dés; DLt 321.8a Borbara Bányai (40) cons. Andreae Pap vall.]. *1798:* Dél után mint egy Vetsernye tájban menyek vala le az uttzán [Szentkatolna Hsz; Mk IX.109.30]. *1813:* veszik körül pedig .. az egész Foglár erdős hejett Napkeletről a Tilalmas Kert, le azon .. a patakbol le jövö Földek [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Bontya Nyikara (56) col. vall]. *1814:* Egy vén sárga Ló . a' Homlokátol fogva le az ajakáig lámpásos, vagy hodos [DLt 336 nyomt. kl].

Szk: *~ és fel rúgó vas. 1756:* Az Ur házában két nagy ablak, mellyek(ne)k ónos bézárói, Sorkai, pántyai, le és fel rúgó, a' uagy tojogalo vasai, minden hiba nélkül [Déva; Ks 92.I.32].

2. lefelé, a folyó folyása irányában (vmeddig); în jos (pînă undeva); ab/niederwärts, flußabwärts. *1703:* a kuruczság . a Maroson tul valo földön, egész Görgénytűl fogva le Fejervárig s továbis, csak széltiben nyárgalodzik, p(rae)dál, s marhát hajt [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nsz-ből]. *1710 k.:* a genevai: Andreas Leyard maga költségén, szerencséjén próbát is tőn a Dunán le Lándorfejérvárig és talán Konstantinápolyig [BÖn. 920]. *1770:* Br. Bánffi Mihály úr Enzenberggel együtt rendeltetett volt avégre, hogy a Szamoson le Szatmár felé hordandó sónak módját miképpen találhatnák jobban ki [RettE 236]. *1772:* mikor a' Silep ezen régi hellyen fekűtt . a' Viznek le a' Silip végitől, közepszerű viznek idején volt circiter fél Singni és két Czolni szőkése, de csekély Viz idején nagjobb [Ádámos KK; JHb LXVII/290].

3. délre vmeddig; spre sud (pînă undeva); südwärts. *1687:* A generalisságokat ezeknek most úgy osztották onnét felyül: Kolozsvártol fogva Beszterczéig es onnat Maros Vásár helyig mind a Taff regimentye is legyen a Picolomini commandoja alatt, maga Kolozsvár, Gyalu, Sebesvár etc. Szeben, Fejérvár, Enyed, Torda, Kolos és asztán Fejérvártól fogva mind le Vaskapuig Vetterani commendoja alatt, — maga[a] penig itt Szebenbe lakik [Nsz; DanielO 73–4. — [a]Az erdélyi főhadparancsnok].

4. *1851:* Anyámon az őregen elkezdve le Titiig mindnyájan jol vagyunk [Kv; Pk 7].

II. *ik* **1.** önállóan, *le* igekötős igét tartalmazó eldöntendő kérdésre adott igenlő feleletként; independent de verbe, ca răspuns afirmativ la întrebările formulate cu verbele compuse cu acest prefix; selbständig, als bejahende Antwort auf eine Frage mit dem Präfix *le-* gebildetes Verb. *1704:* (A tiszt) ígírvén magát[a], megkérdé mégis, ha az asszonyokat és gyermekeket levágják-é? Kire monda, hogy ne az asszonyokat és gyermekeket, de a férfiakat mind le, és azt a helyet egészben elpusztítsák és elégessék [WIN I, 310. — [a]A kegyetlen parancs teljesítésére].

2. önállóan, hsz-szerűen az igei tagot hozzáértve; independent, dar verbul respectiv este subînţeles, cu valoare de adverb; selbständig adverbialartig, das verbale Glied mitverstanden. *1710 k.:* Nagyszegi Le a garádicson, ott a hintó és szolgái készen, felüle s hajta, micsoda szín vagy októl viseltetvén, Isten tudja [BÖn. 876].

lé 1. gyümölcslé; suc de fructe; Fruchtsaft. *1621:* Vaczorarajs atta(m) az Czauz konjhajara . Apro Muskotali keortuelt feoznj az leuet meg ittak f—/8 [Kv; Szám. 15b/IX.68]. *1632:* ha rea szvkeóleönk az ruhadatis ad el es megis megh tarcs (!) az szőlót mert az leueból megh valthatod az ruhadat [Mv; MvLt 290.106b]. *1679:* Baraczk levéb(en) vet 1. viz üveggel nro 1. 2dik viz üveggel nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47]. *1746:* Az Mlgs Ur Sz. Demeterröl Károlly várrá küldett Almájának is a' mint hallám hirit jo gondviselok miá meg vallottam a gyalázattyát mivel mig Cseszt vére érkezetis meg ázot az Sákja az alma leve miá [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1796:* az imit amatt lévő szároz tőkéket Korodra ki adagatták es annak Levét iddagattak két versen részegen jöttek is haza [Kv; AggmLt B.15].

2. leves; supă; Suppe. *1777:* Flora Kosztán monda; hogy ő jol lakott az Udvarral; mivel tsak sos vizes édes lével tartyák [Sajóudvarhely SzD; KS. Anna Székelly quondam Martini Lombárd rel. vid. (40) jb vall.]. *1823–1830:* délben mindenkor kaptam egy kevés levet, mert Fekete Miklós egy kupás lábossal való ételt fogadott három márjáson egy hónapra [FogE 103].

3. mártás; sos; Sauce, Tunke. *1582:* 13 January veottem chyükat 1b. 8 d. 32 ... faolay d. 12. sos hall d 10. malosa zeoleo d. 4. az lewehez 2 Eytel bor d. 6 | wachyoran weottem feozny . boryu hüst d. 18. eczet es bort az lewehez d. 4. az lewehez tyük mony 25 d. 5 | wachyorara Egy chyüka 1b. 8 d. 32. az lewéhez alma hagyma méz d. 4 [Kv; Szám. 3/V.5,12 Lederer Mihály sp kezével]. *1597:* Az Boriw hws Swfawal Masodik Taal Etek. 14 Twkmoniat az Etek lewiben . f —/07 [Kv; i. h. 7/XIV. 66 Masass Thomas sp kezével]. *1621:* Veottem ... Az sult hal ala lenek egi ejt(el) bort f —/8 [Kv; i. h. 15b/X. 21]. *1639:* Azután is az röstült étkemben az aszu szarát belevetette, levet töltött az étkemnek s még ugyan az szőlőmagot is megtalálták benne, hogy az időtt szőlőt ett volt [Mv; MvLt 291.188a–91a átírásban!].

Szk: *borított ~ '?' 1591:* Chük Borittot Lével f — d 20 [Kv; Szám. 5/I.51] ✱ *faolajos ~* olajos mártás. *1585:* 5. Nouem: Jöwe Lipparol egy Czhyauz Harmad napon .. Vaczhyorara . . Halat attam esmet czhyukat fa olayos lewel fizette(m) az fa olay d. 3 [Kv; i. h. 3/XXII. 71]. *1625:* Piztrangot fa olajos leuel d. 31 [Kv; i. h. 16/XXXV. 165] ✱ *gyömbéres ~. 1570 k.:* Ezt is végeztük őfelöllök, ha ⟨valamely⟩ fazakas fazakasmesternek leány⟨át⟩ házastársul magának venné az olyannak

⟨kell⟩ adni fél mesterséget, az fél mesterségben ⟨tizen⟩öt forintot harminchárom penzt ... nyolcvan hat font húst, nyolc t⟨yúkot⟩, két ludat, gyömbéres levet tartozik [Dés; DFaz. 9]. *1625:* 4. Tal Etek volt Egj Lud Gjeómberes lewel f — d 25 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 31] ✱ *gyümölcsös ~. 1594:* Negidik tal Etek Gwmeolczeos leuel Lud, Tiuk. Egi ludath v(eo)tem f —/12 Egi Tiukoth ... f —/8 kortuelth ... f —/2 Almath hagimath f —/2 Borth leuenek 1 1/2 Eytel Eccetheth f —/9 Mondolath ... f —/9 Malosa zeoleoth ... f —/4 Eccetherth ... f —/3 [Kv; i. h. 6/X. 39]. *1596:* 14 Decemb(ris) Ismeg fözettem: Diszno húst gyümölczes Leúre fizettem, vöttem ... d 18. 2 Eyttel bort hozatta(m) az leúenek ... d 4. 8 körttúelt ... d 2. 6. Almat ... d 1 1/2 d 3 1/2 Malosa zelöt d 6 [Kv; i. h. 8/XXV] ✱ *meggyes ~. 1650:* Sűttettem Ludat Nro 3 . Tyukot Nro 1 ... Czynaltatta(m) alaja Medgyes leuett, Atta(m) Medgyett Hozzaja ... d 20. Mezett Just 1 ... d 30 Piros O. bort Just 3 d 36. Borsatt, Gyömbert, Szekfűett d 45 [Kv; i. h. 26/VI. 418] ✱ *olajos ~. 1595:* feozettem .. 716 karazt olayos lere .. f —//21 [Kv; i. h. 6/XIV. 24] ✱ *röstölt ~. 1736:* tehén hús riskásával, murokkal vagy peterzselyemmel, röstölt lével [MetTr 322] ✱ *székfüves ~. 1595:* 7. Janúary. Ez Ebedre hittak vala az Birak Wraimat, Elsö Taal Etek volt fekete Lew: Ahoz 2 Nyül Eley volt tt d 10 Ehez Alma Dio d 2: Eczet . d 10 haiat[a] ehez és czöpegetnj hozottam .. d 5. Eyt: 1 1/4 Mez ehez az fekete lewhez és az Zekfües lewhez . d 25. Es ahoz az 2. Leúhez 1. Eyttel borth d 6. Egy fontnak 3/4 Mandolat, ehez és az feier kenyerhez, az az, Szilúas Beleshez ... d 30 . 1 loth zekfüet megis ugyan ezekhöz . d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 16 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Olv. hájat]. *1650:* Sűttettem ket Fogoly Madaratt, Hozza ualo Fű szer számmal . Czjnaltatta(m) Szekfűües leuett Alaia. Attam Hozzaja Mezett Just 3/4 .. Attam Hozzaja Apro Tengeri szőlőt . . Sekfűüett, Fahaiatt Borsatt, Gyömbert [Kv; i. h. 26/VI. 416] ✱ *szürke ~. 1736:* csukát tormával vagy szürke lével [MetTr 322] ✱ *tejfeles ~. 1710 k.:* A sajtot, túrót sem mesterséggel, sem erővel el nem nyelhettem semmiképpen. Túrós étket, ordás, tejfeles levet, domikát szintén úgy, hanem a bálmost, botsajtot, jungátát, édes tejet igen szerettem [BÖn. 516] ✱ *törött ~. 1582:* 12 January weotte(m) karazt 1b. 8 d. 24 . . Teoreot lewhez petreselyem hagyma mez d. 6 [Kv; Szám. 8/V Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* 13 Janua: Fözette(m) Ebedre . . Massyk tal etek chyuka töröt lewel 10 font az arra. d 40. Saffrany ment rea d. 16. Bors, alma, Eczhet, gyöngyber me(n)t d 16 [Kv; i. h. 3/XXII. 55]. *1705:* tegnap Montecelli uramnál voltanak ebéden, holott is a nagyobbik Kornis is sűttetvén egy ludat, Haller György uram is egyet, Kornis István uram is ismét törött lével főzetvén meg egyet egészben ... mi igen jóllakánk [WIN I, 592]. *1736:* lúd törött lével [MetTr 322].

Vö. az *éleslé* és *feketelé* címszóval.

4. folyadék; lichid; Flüssigkeit. *1847:* megint aggodalmunk, bánatunk volt a' kitsi Rozával, szája fájt sokáig, ugy hogy néhány nap lévnel egyebet nemis ehetett [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

5. erjedt/erjesztett lé; zeamă; gegorener Saft. *1710 k.:* tyúkfiat főzettem káposzta levében, tormával [BÖn. 515]. *1823–1830:* Göttingában 60 fő káposztához betöltöttünk egy véka ilyen sót, harmadnapra édesvíz lett a leve, hanem megint egy véka sót töltvén a káposzta levibe, úgy osztán megsósult [FogE 192].

6. (seb)váladék; secreţie (a unei răni); (Wunden) Ausfluß. *1823–1830:* Hallottam némelykor magyarul éneklést s a sok nép közül késöre tanulhattam ki, hogy az egy szegény huszár katona, kinek a farában golyóbis volt és a sebnek a leve a nadrágján is kiszivárgott [FogE 262].

7. főzet; decoct; Brühe, Sud. *1572:* Markos Antal ... vallya ... Ne(m) tudom my lelē a Labomat, Jm ne(m) Alhatok rea tanítya erre Seres Martonne hogy Zedye(n) harom Zemeten harom kapza foltot es főzze Meg a leüeüel Mossa a fáyadalmas (!) helt es Az kapczat kösse rea [Kv; TJk III/3.8c]. *1795:* A Feje .. igen erőssen el lévén gebbedve, a' Doctor Praescriptiója szerént valo Fűveknek Levével maponként sok izben maga szemei előtt mosatta, füsültette [Mv; Told. 47]. *1843:* Török Ilona egy évig kinozván öt a hideg ajánlá[a], hogy meg gyogyitja harmadnapra, és ördög rakolyát s kigyó füvet össze fözvén, annak levibül 3 jo pohárral egymás után meg itatott, s ezen mèrges ital ... harmad mapra meg is gyogyitotta — mert akkor halva volt [Nagykapus K; RAk 11. — [a]Egyik Dongóról (K) való asszony].

8. szennylé; dejecţie; Abwasser. *1767:* az ország uttya olly sáros, hogy egy felöl nagy ganéj domb vagyon .. mely ganejbol a lév le szivarogván az alább lévö ország utban, igen el ebbed a hely [Koronka MT; Told. 19/29]. *1816:* Ganéj és mas Csuf lé s viz szokott ki follyni az uttzára [Dés; DLt 368].

◇ **Sz:** *egybeszűri a levet* **a.** hát mögött kiegyezik; a se împăca în secret cu cineva; hinter js Rücken übereinkommen. *1710:* Carafa úgy egybenszűré a levet Teleki Mihállyal, hogy a szemünk láttára még a fejit is csókolja vala Telekinek [CsH 209]. *1763:* Mányika Iliátol is hallattam egy versen veszekedvén az Őttsével Mányika Iuonnal mondani: Nem tudja ugymond a' Groff Exp(o-nen)s Aszsz(on)y ö Nga a' te tselekedeteidet, de ha és ö Ngával beszélhetnék, s a' dolgat meg jelenthetném, meg tanitona mennyit vendégeskedel és torbézolsz a' vendégfogadossal Táksa Mihailával egyben szűrvén vélle a' Levet [Gálfva KK; Mk V. VII/1.51 Antal Mihály (34) jb vall.]. — **b.** szerelmi viszonyban van; a avea relaţii de dragoste; Liebesverhältnis haben. *1772:* Székely László ... felesége valami gárdistával egybenszűrte a levet [RettE 268–9]. *1775:* Bánffi György Wesselényi Farkasnéval egybenszűrte a levet [i. h. 357] ✱ *egy hével-~vel rámegy vkire* hirtelenjében, egy füst alatt; imediat, numaidecît; im Nu. *1668:* Tsak bánom hogy az leovés alatt egy hével, lével reá nem menénk, s, fizettűnk megh nékie [Diós K/Kv; Ks 65.43.10] ✱ *feladja az büdös húst a jó ~vel* kellemetlen dolgot szépen, kíméletesen tálal; a prezenta un lucru neplăcut cu menajament; eine unangenehme Sache schön/schonend vortragen/präsentieren. *1670:* Kende Ádám, tudom, bizony feladja az büdös hust az jó lével ott kinn [TML V, 391 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *olyan ~vel szokták feladni* úgy szokták tálalni a dolgot; de obicei aşa sînt prezentate lucrurile; dermaßen/auf diese Weise pflegt man eine Sache aufzutischen/vorzutragen. *1668:* láthatni való dolog, az fejedelmünk ő nagysága mely hamar hiszen akárki szavának is, maga jámbor lévén, azt tudja, más is olyan és

bosszúból nem szól senki is, hanem ha ki mit mond, mind igazat szól és kötelességinek kiván csak megfelelni, mivel a vádlást mindenkor olyan léhvel is szokták feladni [TML IV, 409 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ✱ *öszszeszűri a levet* **a.** összejátszik vkivel; a pactiza cu cineva; mit jm gemeinsames Spiel machen. *1711:* kgld az egész nyaronis mind hordata az Tilalmas erdöt, Rosu Pétérrel öszve szürte az Levet [Kv; Ks 33 Rőd II. 47 Viski Pál lev.]. — **b.** szerelmi viszonyba kerül; a avea relații de dragoste; in Liebesverhältnis geraten. *1669:* Elhitette magával, hogy öszve szűrték az leveket és hogy feleségül akarja elvenni [TML IV, 594 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1752:* soha nem hallottam senkitül hogy egy ágyban kapta volna . Tisztarto uramatt a meg irt koltsárnéval . semmi Circumstantiát nem Láttam egygyik félhez is, melljbül azt mondhatnám hogy öszve szürték volna egygyüt a' Levet a koltsárnéval [Gordánfva Sz; BK]. *1766:* (Feleségétől) El akarván válni Kemény Ádám medio tempore ez az Széles Trézsi öszveszűrte vele a levet, s azalatt a hasát is felcsináltatta [RettE 205] ✱ *szép ~vel adják fel* szépen tálalják a dolgot; lucrurile sînt prezentate foarte frumos; die Sache wird schön aufgetischt/vorgetragen. *1710 k.:* latens persecutio volt, noha szép lével adták fel, amikor a deputációban elvoksolták, hogy ilyen nagy dologra ilyen amolyan (dicsertek, csúfolt némelyik) elme kell [BÖn. 755].

leábrázolás személyleírás; descriere amănunțită a unei persoane; Personalbeschreibung. *1767:* Nehai Doctor Pataki Samuel Vram posteritássit .. tsalárdsággal ki forgatták[a] valami Aszszony ember és két Léanyi azért . ezen kerőlő Levelben comitaltatik, hogy szoros vigyázás lévén erantok, ha valahol meg fordulnának szoros fogságra vitetné(ne)k le ábrázolások ezen személyeknek im ez[b] [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. assz. kl-e. — [a]Drágaköves arany- és ezüstékszereikből. [b]Köv. a részl.].

lead 1. aláad; a da (ceva) jos; hin/heruntergeben. *1745:* öt kosár méhet tettem el a hijuba . egyszer felmegyek és megtapogatom a kosarakat . leadám a kosárt, hát a méz mind benne vagyon [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 165 Semény Györgyné Máthéfi Kata (27) vall.].

2. megad; a acorda/da; zugeben. *1620:* Attunk erre iambor Nemes embereket hogy ez sententia leuellel ra mennyenek az J. Joszagara, es ha leszen marhaia elsöben azbol, ha nem leszen, vetesseböl auagy öröksegbeli igassagabolis satisfactiot impendallyanak az Actornak, az szek igassagat az Szeknek le adua(n) [Zsögöd Cs; BLt 3].

3. odaad; a da (ceva cuiva); hingeben. *1823–1830:* Egykor Öexcellenciája kalendáriomot kéretvén tőlem, el is felejtkeztem volt a beleírt álomról, s leadtam a kalendáriumot, melyben a beírt álmot meglátván Öexcellája Nagy Dániel úrral nevették magok közt [FogE 134].

leágazott (le)származott; descendent; abgestammt. *1718/1781:* Néhai Tekintetes Nagyságos Rátz Kristina Aszszonynak .. az régi nagy emlékezetű Tarnok Matskási familiából le ágazott immediatta Successionak legitimus Haeressei és posteritassi [JHb LXXI/8.482].

leagyal leüt; a doborî; her/hinunterschlagen | megagyal, agyba-főbe ver; a snopi (în bătaie), a bate foarte rău pe cineva; jn krumm und lahm schlagen. *1761:* Mészáros Gyurka ez Város utzaján meg támadván Incze Istvannét ottan le agyalta Vérit ki ontotta [Torda; TJkT V. 12]. *1771:* midőn a Rosa Hegyre feljáro közép utra ki hajtottam volna a Tehenemet ott éngem le agyolt Pap Andrásné, meg vert, és még most is azzal fenyegetett hogy akár hol talál meg öl éngem mingyárt [Dés; DLt 321.38b]. *1779:* mihent érenek hozzájak ugy anyira ütötték vertek Taglatták, ugy hogy mint halálra verték ugy hogy az halászt Ursujt földig le rontották s agylatták [Záh TA; Mk V. VII/12 Paszka Gyorgyitza (20) jb vall.]. *1784:* Beze János és Kalapáts Péter Házam ajtóját dorongokkal bé feszitették . alig hogy magam tulajdon házamba le nem agyaltak [Zetelaka U; UszLt XII.89]. *1792:* Polgárok nem fogák meg, hanem az édes Annya kezében és szemei előtt földig le agyalák [Nyén Hsz; HSzjP Vlád Buza (60) zs vall.]. *1810:* le agyolta az Alperes a' Felperes sertésseit [Dés; DLt 82].

Ha. *1802:* le agyolta [Mv; Born. XXXIX. 53]. *1813:* le is agyallyanak [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. *1818:* le agyolták [Zágon Hsz; Szentk. br. Szentkereszthy Zsigmond nyil.]. *1827:* le agyalták [Szind TA; Mészkői lev.]. *1829:* leagyolta [Dés; DLt 300].

leagyaltatás leüttetés; doborîre; Niederschlagen | megagyaltatás; snopire; Verprügeln. *1825:* mi el szaladtunk feljebb az erdőben, s onnan látuk a Veszutz Vaszilika casussat, és le agyaltatását [Kötelesmező SzD; TSb 47].

leagyaltatik megagyaltatik, agyba-főbe veretik; a fi snopit/bătut zdravăn; krumm und lahm geschlagen werden. *1825:* Veszutz Vaszalika .. az el fogo személyek által iszonyu dorongokal, és Fejszékel leagyaltatván, egy szoval kemeletlenül bantak az utrizalt Colonusal [Kötelesmező SzD; TSb 47 Soffre Nyikulaj (25) col. vall.].

leakaszt a desprinde luînd jos; ab/herunterhängen. *1833:* Bakcsi Ádámné Aszszony az ajtorol egy kendőző kendőtis le akaszta [Martonos Hsz; HSzjP Pap András (43) gy.kat. vall.].

leálló 1. lehulló/omló; căzut spre ..; (her)abfallend. *1798:* A' Neve a' Kotsisnak Mihály, Fogaras Földi Királyhalmi . fekete szemü hajú, elöl le-állo dupét viselt, hátul czopfot [DLt nyomt. kl].

2. lehorgadó; cu vîrful îndoit în jos; nach unten biegend/neigend. *1806:* Dumitru Flora Medgyes Széki, Saali (30) . . fekete vérmesen ki-álló szemü le-álló hegyes orru [DLt 730. 8464 ua.] | Flintás Flora hegyes le-állo orru | öregebb Papp Janos le-állo tompa Orru | Rhusz Lupaj kisded le-állo orru [i. h.].

leány 1. vki lánya; fiică; Tochter. *1507:* Kata leanyom Nylas gasparne | Cata leanomnak Agyanak eg Boryus vnot [Kv körny.; NyIrK VI, 186, 187 Rődi Cheh István végr.]. *1549/1752:* Az én Leányom(na)k Orsola Aszszony(na)k hagjok négj kalánt ezustet [Szentanna MT; LLt]. *1557:* Pesthessy Gewrgh ezth walya ... hogy mykor az en Mostoha Lyanyomoth keryk wala Lepseny

Myklosnak, ezth mondam nekyk, hogy zerethnelek mynd nyayan de nynczen haza ewczednek hogy howa wynne az my lyanonkat [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1564:* vettem Magamnak hazas tarswl az Nehaj vitezlew Pathoczy ferencz leyanyat Anna azzont [Marosillye H; BesztLt 41 Lad(is)laus Dyenessy comes co-(m)itat(us) Zarand a beszt-i bíróhoz, tanácsához és a város polgáraihoz]. *1585 u.:* fel peres szent abrani Farkas Janos lianiaj farchadi petterne anazony [UszT]. *1597:* Chienke Jacabot rottak volt meg, hogy Janos annak a' leianiat veotte vala el | (A) feóldeket oszak ketti Az Aszony biria az eó egy fiaúal, es egy lányaúal, az mostoha fia pedigh biria az felet az ket húgainal ha az haro(m) liannak valamellykenek hazzasitasra ualo gondgia leze(n) Az ket fy egy arant hazasichia [i. h.]. *1630:* az Annia el vzte vala eczer az leaniat | Hallotta(m) azt Az Anniatul hogj mondotta hogj minden termeszeti az lianiomnak az en termeszetem [Mv; MvLt 290.191a]. *1668:* Déesi Causa. Varga Janos lianja Judith matkajatol Mihalytol absolutiot kivan [SzJk 103]. *1714:* Falubely ős Fundussat ... mind a' felesege keppében mind pediglen az mostani eletben levő fiai liany es mint ez utan jövendő fiai es liany adgya el [Szaráta F; Borb. II]. *1761:* Lukátsi Mihályt meg ne eskesse senkivel mert az a' jeanyához kötteles [Tordátfva U; Pf]. *1768:* Györgyinek vagyon egy Szavu nevű fiatskája, Gabornak liányi vadnak [Melegföldvár SzD; Born. XL. 80]. *1845:* nehezteltek réám leányastol edjütt [Dés; DLt 502].

Szk: *eladó ~. 1762:* Buda Zsigmond ... kedves atyamfiának három eladó leánya mindenik mátkás korokban holtak meg [RettE 133] ✱ *fogadott ~. 1853:* fogadott Leányom Gyárfás Kata [Pálfva Hsz; Kp V 387]. *1860:* leányom .. kedves fogadott leányomnak, Puskás Lillának adjon hagyományombol 500 ./. öt száz cs. simpla aranyot [Kv; Végr.] ✱ *házas ~. 1591:* Almadj Gáspar Vram ... es az w ket hazas leyanya földwary Georgne, es onbozj myklosne [Szava K; JHb XIV/6]. *1638:* Daroczy Matte Vram .. eo kegelme Hazas leania, Daroczy Kattaszony [Kv; RDL I. 113] ✱ *kettős ~* leányikerpár. *1754:* (Kereszteltem) Finta Péter Vr(amna)k kettős Leányt Klárát, Ersokat [Gyalu K; RAk 59] ✱ *szerelmes ~a. 1622:* It Fekeznek Gerg Hemschnek ket ze⟨r⟩elmes Leani .. Katalin 17 Esten Borka élt 15 évet [Kv; EM XXVIII, 291 sírkő-felirat]. *1668:* igirtem volt jövendő szent házasságnak rendire, szerelmes leanyomot ... Kun Ilonát . Kis Buni Bethlen Miklos Uram(na)k [JHb St. Kun de Osdola[a] lakodalmi meghívója. — [a]Hsz].

2. hajadon (személy); fată; Jungfer/frau. *1570:* Ilona yewewe(n) lean ezt valya, hogy ew Zeoch adam hazanal Tart zallast [Kv; TJk III/2.70]. *1578:* Emlitette hogy abbol az Eoreoksegbeol vittek egy leant Chykba, es arra Az leanra Jarando ez az Eoreokseg [Amadéfva Cs; EsztMk]. *1627:* Immar az ket leaninak, vagy mint Wicej Margit Aszszonnak es Wicej Anna Aszszonnak ki hazasitására Adgianak Eginek, Eginek masfel szaz Arany forintot [Kv; RDL I. 132]. *1683 k.:* Leanytol ha megh hal, ha csak el enekli az Minister egy kendeő keszkeneő [M.kecel Sz; SzVJk 35]. *1723:* Tudom hogy Tot Annok Leany volt es egy fattyu fia is vala [Lemhény Hsz; HSzjP David Ferenczne Ersebet (37) jb vall.]. *XIX. sz. eleje:* Mondván néki szelidetske Léány vagy e vagy menyetske Én sem Léány sem menyetske Vagyok oh te szelidetske [AbN]. *XIX. sz. m. f.:* Ez a liján ojan liján Maga jár a leginy utan[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

Szk: *~t néz. 1736:* Mikor valamely ifiu legény meg akart házasodni, elsőbben, mint most is, az leánynak az apját anyját megjártatták alattomban, hogy van-e kedvek leányokot azon ifiú legénynek adni vagy nincsen; ha volt kedvek napot tettenek, hogy mely nap menjen az ifiú legény leányt nézni [MetTr 375] ✱ *hajadon ~. 1577:* az nemes assony theke Gasparne es Magdalnazzony haiadon leany [BfN 71/19]. *1803:* Esmerié a Tanu Ars[a] Rákosan residealo Nemes Fodor Sigmond Feleségit Balo Klára Aszszont és Hajadan Léányat Fodor Vigat? [Asz; Borb. — [a]Olv.: Aranyos].

Sz: *a hír olyan, mint a ~ szűzessége. 1836:* (A juhokból) azonban még sem vennék: mivel könynyen az a' hire kerekedhetnék, hogy a' fenn irt urtól viszsza hánytakat vettem; a hír p(e)d(i)g ily dologb(an) olyan mint a' leány szüzessége [Felgyógy AF; WLt Szabó György lev.] ✱ *úgy szereti a szép ~t, mint a medve a mézet. 1657:* Vitéz Teleki Mihály, ki úgy szereti az szép lyánt, mint az medve az mézet, mely még a hó golyóbist is meg nyalja érte [TML I, 85 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

3. cseléd/szolgálóleány; fată (în casă), servitoare; Dienstmädchen/magd. *1558:* Az ky leyant akor Tharthok wala, clara newut, es Az keeth Swthew Marthanak azoknak Semmyt ne aggyanak mert En azokat meg Elegethettem Az ew solgalattyokrol [JHb XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1568:* Ezt lattam hogy az zabo Balint kapuya közöth eset vala el az lean, es egy azon segit vala fel kelny [Kv; TJk III/1.199 Anna Relicta Ambrosi Iso vall.]. *1585:* Marta Vekony Istuanne vallia, Ez ersebet leany Vala, es Az Gazdaya hon Nem vala, Egykor keseon estwe hat valamy leghenkek vadnak Az leannal, ot vala Az zekel ferencz leania is [Kv; TJk IV/1.506]. *1587:* Az Leannioknak Zegeodsegek 2 die Janûary Zegeottem egy leant kinek newe Orsolia p(ro) f 10 1 arso Ing 2 feoseo Ingh, 2 sing Jngh vynak valo giolch; 4 sing galler giolch 1 Barson Partta, 1 feiere valo giolch 1 haifono, 1 Muhar frish, béléssel ezue a' mindt Zereti [Kv; Szám. 3/XXVI. 13 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1677:* Szegöttünk egy Leant Patakon lako Tot István leanyat Catot Igirtunk fizetessebe egy barsony praemest (!) palastot, egy perpeta elö ruhat egy forintos partat, egy giolts inget, egy pendelt [Kv; ACJk 70a].

Szk: *~ok háza* cselédek háza. *1736:* az .. Udvarház ... vagyon két részekre szággatva. Első a' Palota, mellyben az Urak szoktak lakni . Második ezen Palotának oldalában lévő kis ház, melly hivattatik Leányok házának [Bongárd BN; CU] ✱ *gyermektartó ~* pesztonka. *1621:* Zolgalonak ... Tiz, Tizen egj, es Tizenket Eztendeősnek, es giermek tarto Leannak teőbbet ne adgjanak f 4 [Kv; TanJk II/1.314].

4. kb. leányörökös; (fiică) moştenitoare; Erbtochter. *1582:* Azt monda az felliwl meg newezet Zelke Margit Azzonj hogj ebben az Jozagban es óróksegben mind leanj es mind fiu en vagjok [Komolló Hsz; HSzjP]. *1606:* Vagio(n) megh egy attiok fia, Dalliaban Erdeos Georgine Margit, mert an(n)ak az Anniajs Margit egy vala Doha Gorgiel, Doha Vrsulaúal, es Doha Istúanal, aztis egy arant illeti eszekkel, mert jm(m)ar lianra szakatt eoreksigh [UszT Adamús Zolia de Bagj (60) ppix vall.]. *1711:* Néhay Mihalcz Mihály Uramtól az testamentom

Szerént maradott jók az Fiaknak redundálnak tali conditione hogy ő kglnek, abból senkinek ne abalienálhassanak, hanem ha deficiálna az egész Ferfiuj Ag, maradhasson Viszszá az Leányokra [Altorja Hsz; Borb. I]. *1802:* valjan mi, okbol nem osztoztanak a' Leányak a' Fiuval, avagj a' Fiu a' Leányakat nem fizette é ki az Léányakat illető jókbol [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1807:* Kérem az Leányt illető Jószágokra tartazó Leveleket Regestrálván Párban kiadatni [F.esküllő K; Somb. II] | Fiat Lêánt egj arânt illető fel kelhetö Jok [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1807 k.:* a Takaro Szőlő hegy és mivel Székelly Szabad Erdőből fogattatot, olly termeszetűnek hallattam lenni hogy Leant nem illetne az hellye [Sinfva TA; i. h. Fülep Menyhárt vall.]. — L. még RettE 399.

Szk: *~ára fogad. 1636:* Makraj Thamas. Ennek fia nintsen hane(m) leanyara fogadott eggyet ugy mint Szente Thamast ezzel mindene köz [JHb Inv. — Ülkére (U) von. bejegyzés]. *1652:* fiat fogadott vala Laszlo Janos egy leanyara egyed Peternek hyak vala [Kőrispatak U; Pf] ✱ *~ra házasodik* kb. leányörökös jószágába beházasodik. *1767:* Néhai régíbb Wass István, a ki volt Selyei Nehai Nztes Kováts Jakab uram Jobbagya ezen Székben Magyarosra igaz Székélly Szabodsággal élt szabod léányra . néhai Buzás Orsojára Hazasadott volt é? [Told. 76 vk]. *1810:* néhai atyám Szabo Sigmond Dálnokbol ide Zabolára jószágos leanra házasodot, mint fiu leanra Finna Ilonára [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *~ra száll* 'ua' *1607:* tudom mikor oda zala chore Daujd az Sebestien Pe⟨ter⟩ne leanjara az ota azok birtak maraduajiual [UszT Varga tamasne Kereztwrfaluj Katalin (45) vall.]. *1637:* az Uduarhazatt regen Nagy Pataki Peter birja vala, annak vala egy leania arra szallott vala Egy Czernatony Leorincz Istuan new Ember veotte vala, ki arra az leanyra az Eóreóksegbe szallott vala [Kászonfelsőfalu; BálLt 61] ✱ *~ról ~ra. 1606:* Kereztes Péter adá egy örökségét, Dienes Balintnak fiúról fiúra, leányról leányra, nemzetségről nemzetségre örök áron [Középajta Hsz; SzO VI, 19]. *1649:* fiurul fiura leanrul leanra maradvanrul maradvanra [Uraj MT; LLt 40 Litt. A]. *1810:* Sipos András .. az maga rátarészinek felet eladta örökre, fiúról fiúra, leányról leanra az alperes Puskás József őkegyelminek [Szárhegy Cs; RSzF 124].

5. vmely családból való leány; fată dintr-o anumită familie; aus irgendeiner Familie stammendes Mädchen. *1751:* Hallattam hogj az Gombasek eleje Csontos leánt vett volt [SzD; Borb. I Szász Sigmond ex szent Marton (60) jb vall.]. *1759:* Alsó Mihályné ... Makrai leány volt [RettE 84]. *1775:* Első felesége Mikó ... leány volt [i. h. 354]. *1779:* (Az úrfiak) Néhai Groff Teleki Ádámnéval az Veselényi Leánnyal ültenek egy Hintoban [Vécs MT; KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsiána (60) vall.]. *1791:* ezen jószág utánn a Mojzes Léánjok be birtanak ide M. Sákodra[a] [Borb. II Agillis Franciscus Palatka Junior ex M. Sákod (42) vall. — [a]U].

6. szűz(leány); fecioară; Jungfer. *1631:* Czetri Giorgy beszelle nekem hogj megh edigh az en felesegem czak ollia(n) mint az leany, mert en varga Menyhartneval keözeösültem [Mv; MvLt 290.61a].

7. szitk-ban; în înjurături; in Fluch. *1574:* Mezaros Ianosne Azt vallia hogi azt Bezellete az Lean eoneky hogi Eccher efely vtan Mykor az also hora ketteot wtět volna, Eotet az Azzonya fely keolty Illen zowal kely fely esse lelek leany fony [Kv; TJk III/3.392c]. *1633:* mo(n)da Szabo Marto(n) nezd az bestie kurua leania most keriti el Aszoni nepekett [Mv; MvLt 290. 117a]. *1670:* Rettenetes az eb leánya, ez a Járainé, a mint felült és biztatja magát Tökölyi urammal [TML V, 36 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1671:* édes Atyam uram hazanal ... szidot ördög lelkú hugyi pici leanyanak [Kovászna Hsz; HSzjP].

8. ? szobalány; cameristă; Zimmermädchen. *1589:* Greczibeol hozanak Aszoniunk[a] szamara leaniokat, ket Hintoual [Kv; Szám. 8/XIII. 9 Szabó András sp. kezével. — [a]A fejedelemasszony]. *1596:* Azzoniunk[a] es az leaniok Zamara meh sert vittek 6 Eitelt f—d 60 [Kv; i. h. 6/XXIX. 145 Bachi Tamas sp kezével. — [a]A fejedelemasszony].

9. ? leánynép; fetele; Mädchenvolk. *1590:* vgia(n) heongereoghnek vala az pwska leowes miat az assony nep s leany az feoldeo(n) [Szu; UszT].

10. nőstényállat; femelă; Weibchen. *1837:* Nyalka Léánya[a] (sárga kanca) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy. — [a]Értsd: Nyalka nevű kanca nősténycsikója].

11. leányegyház; filială (a unei parohii); Tochterkirche. *1816:* Cs. Sz. Márton[a] 's Leányai [UnVJk. — [a]Csittsztmárton MT].

12. *~ok szemérme. 1672 k.:* Leányok[a] szemérme. Madar fészek: Pastinaca Sylvestris [PPGl. — [a]Egyik utalószóban Leányok alakban].

Az ernyősvirágúak családjába tartozó vadmurok (Daucus carota ssp carota) virágzatának közepén levő sötét képződmény népnyelvi elnevezése. L. Péntek János—Szabó T. E. Attila: Ember és növényvilág. Buk. 1985.227; MNY XXIX, 320.

Hn. *1637/1778:* Léány mezö megett (sz) [Erdőszt-György MT]. *1699:* Leany kutra jarob(an) (sz) [Búzásbesenyő KK]. *1736:* Az Lejányvár oldalaban (sz) [A.idecs MT] | A Lejány kutnál (sz) [Búzásbesenyő KK]. *1754:* A' Leány várnál (sz) [Sárpatak MT]. *1768:* a Leány vőlgyén innen [O.rákos TA; JHb XXXVI/17]. *1774:* A Léány Mező Sorkán (sz) [Bözödújfalu U]. *1791:* Jó Léány Bértzin ki járó úttal [Szentlászló TA]. *1797:* Léán Mező alatt (sz) [Bözödújfalu U]. *1841:* Silva vulgo a Léánypataka közt . nominato [Kisfalud AF]. *1864:* Leányvár [Szászfenes K]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

leányág linie feminină/femeiască; weibliche Linie. *1568:* Tholdalagy Andras .. az ew Rezenek harmad Rezeth Engedy ha penyg teobbet Nyernek ostany leany Agra az Neg falwnal, hatt haz Jobbagyot Aad [Gyf; BfN 54/6]. *1577:* Minket hittak wolna az ket fel . Waida Zenth Iuanra hogy az mely Jozagok Anniok wtha(n) wagh attjok wthan wagyo(n) es az kyket wgy thallalnank Theorweny zerinth .. egy arant Illet mind fyw agat es leany agath, azt keozeothwnk Igenessen megh ozwk, harom Rezre [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1579:* valamy Leany Agat Illet, a' kyt megy ne(m) Adot tehat megy Aggia [SLt S. 24]. *1603:* Az lea(n) Ag Newewel az Egez Banffj Joszagban Diuisiot kerte(m) wala [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1621:* Borbelj Gergeljneis Beke Marthaszszony avagj posteritassais Vincze Andrast es Istvant avagy az ő posteritassokot az ő neki adot örökségnek birasab(an) megh nem haborgattjak hanem bekessegesen birni engedik es hadgiak

mindenik fel fiurol fiura nemzetsegröl nemzetsègre, mind az fiu mind az Leanj agon [Asz; Borb. I]. *1625:* leani agat ne(m) illet az peres helj [UszT 72c]. *1673:* Legh elsőbenis consideratioban vèven ezen nevezet árváknak mind ferfi s leány agon levőknek igje fogjatcsagokat mint miserabilis personak, arvák, az menyiben lehetett legjenek reszesek attjoktol maradat jokban [Marossztkirály AF; IB]. *1742:* a' leány ágat ezen Erkedi, Solymosi és Barátfalvi Joszágokban nem haereditállya [Szászerked K; LLt Fasc. 97]. *1825:* a Fiu és annak maradeka, a Leány aggal ne osztozodjek [Hsz; Kp V. 347]. — L. még CsH 315; TML V, 39; WIN I, 549.

Szk: *~on forgó. 1807/1808:* ki tettzvén ... a' Néhai Székely Boldisár Gyermekei kőzött ineált Divisionalisbol hogy ezen Földek Leány agon forgok, tartozik a praetensus Fiu oszlora botsátani [Asz; Borb. II] ✱ *~on levő. 1787/1788:* a Gálfalvi Joszág hozza tartozando Portioival egjüt mennyen a Mlgos Léány Ágon levő Haereseknek [Kv; Ks 88.2] ✱ *~on van. 1657:* Az anyámnak anyja volt Toldi Patronella, Istvánnal egy volt, kiből valo az híres Toldi família, kik közül való volt amaz nagyerejű híres vitéz Toldi Miklós. Ezenből ágazott az méltóságos iktári Bethlen família ... deficiálának már mindezek in virili. Leányágon vadnak Rhédei Ferencné és Tököli Istvánné, közelvaló atyánkfiai [KemÖn. 13–4] ✱ *~ra bír. 1639:* Olah Vasarheli[a] neuw falut . mind ket Agra birtak az Gyermekys .. Az fiak penig megh az Attyok halala eleot holtanak uolt megh Annak utanna mind az leany Aghra birtak [Vajdasztiván MT; Borb. I Szabo alias Fekete Janos felesege Cserenyi Kata aszony (69) ns vall. — [a]SzD] ✱ *~ra hasad. 1781/1785:* Paczolai részből Léány ágra hasadvan a Joszág deveniált Foszto részre [Szentbenedek AF; DobLev. III/596.179] ✱ *~ra marad. 1683:* Mivel minden Joszági elsőben Fiu agot Concernal, az deficialván ugy maradgyon leany Agra [Kv; Ks 14. XLVIIIa Kornis Gáspár végr.] ✱ *~ra szakad. 1650:* leany agra szakad az az peres eöroksegh [Sükő U; UszT 8/64. 57b] ✱ *~ra vesz. 1633/1672:* az Csestvei[a] joszágot mikor meg vettem, s mind fiu s mind leany agra vöttem [LLt Fasc. 159. — [a]AF].

Sz: *~ra szorul* ebsorsra jut. *1710:* A Gubernium leányágra szorulván, s a sok munkát nem győzvén, Sárpataki Mártont . küldé fel Bécsben | Somlyó, Hadad megvételivel s Debrecen behódolásával éppen a Tiszáig szabad passusa lőn a németnek, s a jó kurucok dolga napról napra leányágra kezde szorulni [CsH 424–5, 447–8].

leányág-família leányági család; familie pe linie feminină; Tochterfamilie. *1731 k.:* Instál, a Keresztesi Lèány Ag Familia, Nagi alázatosságal, Excellenciádnak [JHb XLII].

leányág-maradék leányági utód; urmaş/descendent pe linie feminină; Tochtererbe. *1753:* Tudgyae . a Tanú világoson, hogj valamennyi Joszágokot birtak Néhai Groff Csáki Sigmond, es Imre ... és bírnak mais a Meltoságos Csaki Leány ág maradékok, Erdélyben Belső Szolnok, Doboka es Kolosvar megjékben mind azokban Sohult nintsen allyan, a mellyet . valamelly Fejedelemtöl Donatioval szerzettek volna [JHb XXX/9 vk].

leányárva árva leánygyermek; (fată) orfană; Waisenmädchen. *1631:* azt en nem tudom hogj ha emez ket leanj arua ha volte emlekezetbe(n) a vagj ne(m) [Mv; MvLt 290.516]. *1639:* Tudom aztis hogy ... Vyolag Noua Donatioual, megh atta uolt Bathori Sigmond az leany Aruaknak Jus Regiummal[a] [Vajdasztiván MT; Borb. I. — [a]Az o.vásárhelyi (SzD) jószágot].

leányasszony 1. leány; fată; Mädchen. *1598:* Es ha mi Jozag mostan Chiereni Martonne Azzoniom Ziniei Sara Azzoni kezinel az ket Balasffalwaba volna dossaig es Chiereni Ersebet Azzoninal quartaig Az Azzoninak holta vagi firhez menese vtan, Azon keppen az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala vtan ha magtalanul meg halna Chiereni lazlora zallana [Törzs]. *1662:* Történik azonban, hogy Mikes János .. Tarnóczy Sebestyén hajadon leányát Sárát . megkedvellené, és a leánynak édes anyjátul néhány úttal kérettetné is. De a leányasszonynak sem lévén kedve hozzá az anyja sem ígérné neki [SKr 159]. *1736:* (A vőlegény) az leányhoz ment, és mintha kézfogással az következendő házasságra kötelezték volna magokot, az legény szép gyengén az kezinek első ujjai végével megütötte az leányasszony keze ujjainak végit [MetTr 376]. *1778:* láttam az Exponens Léány Aszszonyék káposztályok között eleven szeneket, de ki hányta oda nem tudom [A.volál Hsz; HSzjP Anna filia Joanis quondam Pilbát de Karatna (24) vall.].

2. leányanya; femeie nemăritată cu copil, fată cu copil; ledige Mutter. *1657:* dajkám mindazáltal leány volt ... de talán inkább leányasszony, leány annyéban, hogy ura nem volt, asszony mert fia volt [KemÖn. 36].

3. kb. komorna; cameristă; Kammerzofe/mädchen | belső cseléd, szobaleány; fată în casă, servitoare; Zimmermädchen. *1595:* 1. Noúemb(ris) Mind Sz. Napyan Aztalokra, minden szemelynek egy kalaczot, az Leany Azzonnyaknak ès fraúentzimmernek adnanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 217 ifj. Heltai Gaspár sp kezével]. *1596:* Bort Altalagba kezdettem vala meg . Egyiket Christoph deaknak, komornikoknak, es teőbb feofeö zolgainak, aztalnokoknak... papnak, Borbeljnak .. Hopmester, Leanj azzoniok, es ven azzonj zamara [Kv; i. h. 6/XXIX. 149]. *1621:* Azzoniunk Leany Azzonj Zamara Ebedre atta(m) Feier Czipot Nro 6 Keoz Czipot Nro 6 [Kv; i. h. 15b/XI. 145]. *1630:* a Posontaiaknak .. az hütnök bevetelekor jelen volt ... Aszszonyunk eö Felsegeis itt lèven az ablakrol nézte, a Léány Aszszonyokkal edgyütt a sok embereknek meg hiteltetéseket [Fog.; UF I, 127]. *1674/1676:* Egresi Mihalyne Teics Kata Nemes szemely ... fatetur . én Leány Aszszonya voltam Kamuthi Farkasné Asszonyomnak, ő Nganak őtt esztendeig [Kv; JHbK XX/21]. *1681:* Kápolna, Uagi reghi Templom . Leány Aszszonyok s mas rendbeliek szekys deszka könyoklőjével együtt, harom rendbeli [Vh; VhU 525].

Szk: *~ok háza. 1656:* Ezen hazbol nilik az leani aszonjok hazara egy . . ajto [Fog.; UF II, 127]. *1679:* Leány Aszszonyok belső Háza ... Teglabol rakott labako(n) allo, elől vas partazatos, belől szenelő, zöld mazos kalyhas kemenczeje nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 23]. *1692:* Leany Aszszonyok Haza .. Ennek ablaka három felé nyilo hat Tablaja, onban foglalt vas sarkokon pantokon járó [BK Mezőbodoni inv. 11].

leányatyafi nőrokon; rudă de sex feminin; Verwandte. *1770:* in anno 1736 Décsei Zsigmondnál voltak egy ebéden .. három leány atyafiai, Katona Pál léányi [RettE 245]. *1796:* égy ... Leány attyafia meg fattyazván 's Gyermeke meg is halván két hétre születése után Reconcilialtak[a] [Gyalu K; RAk 178. — [a]Egy másik asszonnyal együtt].

leánybarát kb. barátnő; prietenă; Freundin. *1573:* vallia az Besterzei leani hogi .. beh leottek volna az Monostor kapwn, talal eo egy lean esmereo baratiara, Azzal kezd zolny [Kv; TJk III/3.135].

leánycseléd cselédlány; servitoare; Dienstmädchen. *1720:* Kiraly David Ur(am) ökreit az eo kglme Leany Cseledi be hajtottak [Koronka MT; Told. 26].

leánycsizma cizme pentru fete; Mädchenstiefel. *1797:* Egy Leány Csizma Dr. 22 Egy férfi Csizma Dr. 44 [DobLev. IV/775.1a].

leányegyház filiális; filială (a unei parohii); Tochter/Filialkirche. *1862:* köz segedelmezésre alyáltatott a' Medeseri leány Egyház [Gyalu K; RAk 70]. *1864:* Minden Anya, és leány Egyházak számára egy-egy példány[a] küldetik [uo.; RAk 95. — [a]Nyomtatvány].

leányeklézsia filiális, leányegyház; filială (a unei parohii); Tochter/Filialkirche. *1835:* Leg sietöbben bé várom haladék nélkül a' két nemen lévö Lelkek számát minden Anya, és Leány Ekklésiábol [Vaja MT; HbEk]. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Temploma Lévitai lak, harangja ' s több Eklai épületek leégtek — ennek a' Szegény leány Ekla számára alamisna [M.bikal K; RAk 59].

leányfattyú törvénytelen leánygyermek; bastardă; uneheliches Mädchen. *1771:* Széki Persit is tudom hogy égy Leány fattyat kapat az elöbbszöri Ecclesia követés után [Dés; DLt 321.17a Joannes Marton senior (76) ns vall.].

leányfiú 1. fiúleány (fiúsított leány); fată cu drepturi de băiat; präfiziertes Mädchen. *1591:* Konaczy Pal Janosnak sem fia se(m) leania nem volt teob az en ania(m)nal Katalin azzonnal Az en ania(m) abba(n)[a] leani fiw volt [UszT. — [a]Az örökségben].

2. leányörökös fia; băiatul moştenitoarei; Sohn der Erbtochter. *1604:* eoreoksegemet ... az En Attiam Leorinchy Georgy bizta az felesegere Lucha azzonyra, mynt hogy leanyra zakat eoreokseg volt, Leorinchy Georgi fia vagyok en Actor az eoreokseg az en Attyamrol es anyamrol en ream zallot, mert en vagyok az leany fiu benne [i. h.].

leányfővel hajadonként; ca fată nemăritată; als Jungfer. *1631:* immar akkor kontyba(n) vala az Aszony, de en annak eleötte leany feövel ne(m) lattam ezt az Aszontt [Mv; MvLt 290.247a]. *1662:* a leányt[a] ugyan leányfővel kivették volt tőlük [SKr 160. — [a]Tarnóczy Sárát]. *1811:* (A százesztendős embernek) Nagy Léányi vagynak Unokáinak ... Kár, hogy mind a' hárman vagynak Léányfővel [ÁrÉ 104].

leánygyermek 1. fată; Mädchen. *1584:* Jgiarto Georgy Coloswari ... vallia az Daroczy Janos leany giermeky, valtig keresek teorwenniel es perlettek Daroczi Petert az Attioktol rea (!) nezendeó rezeokert hog peter ky Aggia reszeket, seót en voltam p(ro)catorok az leany giermekeknek [Kv; TJk IV/1.230]. firtos Istuanne bele wallotta wala dobaj gergelt az öröksegebe, es .. ö wiselte az kis leany giermekeknekis gongiat [UszT Timar Andras gagj vall.]. *1640:* Az nagiobbik Kis Anna neuw leany giermek, ket Eztendeob(en) iaro, Az masik Mihok neuw Ferfj giermek negi Eztendeőb(en) iaro, a 3dik kett esztendeőb(en) iaro leany giermek [Kv; RDL I. 123]. *1657:* Az falukot meg visgalyák mint veszik az Isteni Szent Tudomant .. fiu, és leany gyermekeket mint jartattyak fel az praedicatoroknak Cathechisis tanittásokra [UF II, 183]. *1670:* az Leány Gyermek Borka monda [Szamosújvárnémeti SzD; RLt 1 St. Szeczi (30) ns vall.]. *1734:* Az Léány Gyermekek iránt igen helyes a kivánság hogj vasárnapokon fel jarjanak es fenn maradjanak ... a Templomb(an) tanitásra [Dés; Jk 556b a két helybeli pap válasza az eklézsia kívánságára].

2. fiatal leány; fată tînără; junges Mädchen. *1633:* be jöue eginehany louaz es miuel ott leany gjermeket is vallanak nalla(m) tanczba indülanak [Mv; MvLt 290.116b]. *1764:* Haller Ferenc leánya, derék, szép, dali asszonyság, nagy eladó szép leánygyermekei s hasonló nagy fia [RettE 168].

leánygyermekecske kicsi leánygyermek; fetiţă; kleines Mädchen, Mäd(el)chen. *1657:* egykorban az kapitány Zoltán Jósa . egy leánygyermekecskének pártájába csinálván levelet külde ki [KemÖn. 198].

leány-hálótárs prietenă de cameră; Mädchen-Schlafgefährtin. *1806:* valamint ezen esetben-is ki nyilatkozvan a' Felperesnek Léány Háló Tarsa, abbol semni (!) gyalázatja nem következett, a' Gyanu pedig, minden a' Felperes ellen lehetett következés nélkül el mult [Dés; DLt 250].

leányi 1. leányra jellemző, leányhoz illő; de fată; einem Mädchen geziemend/schicklich. *1701:* az végre jöttenek bé az Varosban hogj ö kglmét[a], Fiui és Léányi engedelmességgel complacalnak és ha mibên ö kglme ellen vétettenek, arrol alázatoson meg követnék [Kv; SLt FG. 55. — [a]Tholdalaghi Andrást]. *1739:* Az kis Arvácskam Exciád engedelmes Szolgálocskaja Leanyi alazatossagal köszönteti Exciadot [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1747:* az J a' Kolosvári uttzáb(an) az édes szülö annyát . meg támadta ... megis utötte, e' mellett igen rutul szidta leányi kötelessége ellen [Torda; TJkT III. 144]. *1752:* Mindenekben Palfi Ferencz Vram és Felesége Nagy Judit Aszszony Fiui és Léányi engedelmességel, alkalmaztassák magokott Putnoki Istvánné Aszszonyomhoz es eö kigjelmének kivánják kedvitt keresni [Mezőbánd MT; MbK VII/12]. *1868:* Imre Korpos Kata be panaszolja Ignácz Ferit mint a ki öt becsület sértéssel illette leanyi szemermét illetvén [M.gyerőmonostor K; RHAk 34].

2. leánykori; din fetie; aus der Mädchenzeit. *1812:* Jártam a' Groffné eö Nga Kelementelki Udvarában Leányi othon léte alatt [Héderfája KK; IB. Szőke István (63) jb vall.].

3. leányt illető, leánynak való; pentru fete; einem Mädchen geziemend/passend. *1841:* Két vendég haj bé fonva aszszonyi vagy Leányi egy zacskoba [Dés; DLt 466].

Szk: ~ *juss. 1803:* Szakáts Moseséknak is ugy hallottam hogy tsak adosságba adtak egy néhány darabotska földet nem pedig Leányi Jusson [Szenterzsébet U; Borb. II Szakáts Ádám (58) ns armalista vall.] ✱ ~ *készület. 1774:* minthogy neveletlen ... két Leányimat el-nem készithettem, ha hirtelen ki-készitések előtt, holtom tőrténnék . két Leányimnak jutandó Jövedelemből vegyenek számokra Győngyőt s egyéb Leányi készületet [Kozárvár SzD; Told. 22]. *1785:* el szőkvén Léányom Hazamat fel verték vittenek el a' Ház fel verők ezeket: uj Tafota Palastat és holmi aprolékos Léányi készületeket és elő Ruhákat keszkenőket [Nagylak AF; DobLev. III/600.1 Dobolyi Josef kezével] ✱ ~ *telek. 1848:* a' közhellyeket mérettetik e' mind jo tsak hogy mielőt a' Mernők ur ben dologhoz fogna, az előt a' fiui léányi Telkeket tisztán szükséges meg állitanunk [Usz; Pf].

4. ~ *köntös* leányruha; rochie de fete; Mädchenkleid. *1779:* vacsora után megsugják nekem, hogy a kisasszony férfiköntösbe akar öltözni. Én ... szépen bemegyek a mellette lévő házban, melyben öltözött s mind rendre nézem, miképpen vetkezik le az leányi köntöséből s miképpen öltözik a szegény bátya testszín köntösébe [RettE 404–5].

5. ~ *név* leánynév; nume de fată; Mädchenname. *1711:* Ungvari Andras (: mint gonoszul masok meg csalasára szerette hivattatni magat, noha Leanyi neve Ersok volt :) reszegeskedő, cselcsap, hazudozo lévén .. sebes tüzzel valo meg egetesre itíltetik [Kv; TJk XV/1.68–9]. *1752:* Lupujnak ... Kintsesben két Testvér Nénnye vagyon fernel, akiket is Leányi neveken egyiket Todoszianak, a' másikat penig Szőts Nasztaszianak hívnak [Körtvélykapu MT; IB. Szimion Pintye (38) jb vall.].

6. ~ *rend* leányok, leányság; fetele; Mädchenvolk/stand. *1587:* Vegeztek varosul hogy Biro vram ... a' Capitanokat be hiüattassa hiteők alat keotelezze rea vigyazzanak hogy mind ferfiwy s mind leany rendek, zolgalatra Allianak [Kv; TanJk I/1.42]. *1662:* az asszonyi és leányi rend kedvéért magyar írás olvasás tanitására való oskolák is . rendeltessenek [SKr 277].

7. ~ *nem* leánynem, női nem; femeile; weibliches Geschlecht. *1662:* az elegy-belegy nép Istennel sem gondolván, sem hótakon, sem eleveneken nem könyörülvén ... sem férfiú, sem leányi nemnek, és sem szegénynek, boldognak nem kedveznének [SKr 362].

leányiskola şcoală de fete; Mädchenschule. *1751:* Beke György Uramat a' Szatmár-Németi Reform. Ecclesiaból . a Vener. Consistorium Cantori Hivatalába bé-is állitá . Injungáltatik ... az is ő Kglmének, hogy a' Leány-oskolát felállítsa és a' Leány-gyermekeket nagy szorgalmatossaggal tanítsa olvasásra, a' Hitnek Ágazatára, a' jó Erkőlcsőkre, és a' rendesen való éneklésre [Kv; SRE 184]. *1852:* a' Deesen fel állittattando léány oskolába [Dés; DLt 1873]. *1866:* A' leány Iskola bé állitando vagy is felsö 3ik 4ik osztályában vallás tanitás hetenkint 5 órát [Gyalu K; RAk 115].

leányivadék leányleszármazott; urmaşă; Mädchenabkömmling. *1837:* A' Csehi vagy Pánczélcsehi Pánczél nemzetség' ... leányivadéki 's különféle avatkozatú számos utódi bírták ezen falut[a] [Hodor, Doboka 543. — [a]Páncélcsehet (SzD)].

leányka 1. kislány; fetiţă; Mäd(el)chen, Mädlein. *1570:* Latthya hogy egy leankat az leorinch deak leaniat ky tollyak az Ayton mynd az kyssebyk gyermekel egetembe [Kv; TJk III/2.28]. *1582:* Kis Tamás ... vallia ... Mastol hallotta hog bele eset Az leanka Az vízbe [Kv; TJk IV/1.82]. *1600:* hozot egi szegen leiankat [Kv; Szám. 9/XIII. 19 Damakos Máté sp kezével]. *1635:* kerdeze(m) de el tágádá az Leanyka [Mv; MvLt 291.42a]. *1750:* születésétül fogvást tudom hogy egészségtelen volt ã Léánka [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1762:* Hallottam Marika alias Molduván Peter Leankájától beszelleni egy hozzá hasonlo Léánykánnak mondván[a] [Gyeke K; Ks 4. VII/12. Stefania cons. jobbagionis Todorán Kosztán (34) vall. — [a]Köv. a részl.]. *1818:* egy leán, félszeg vagyon ... Ezen félszeg leánykának egy tehénye vagyon [Jenőfva Cs; RSzF 244].

2. leánygyermek; fată; Mädchenkind. *1574:* hagiom w kgnek tartanj az fiaczykath es az leankath [Gyf; JHbK XXI/12]. *1582:* Ilona Damakos Mathiasne vallia ... Rab fabian ... eg kis leankaiat kwlde[a] vthanna kezde Indulnj az Zekel Mihal Leankaiais [Kv; TJk IV/1.83. — [a]Vízért]. *1584:* leyankaymnak felseged wthan az mjth nekjk kerestem ha mind bele kel fjzetne(m) ys ydegen kezben ymmar nem hagyhatho(m) [Komlód K; WLt Petrichevich Kozma foly. a fej-hez]. *1599:* oda íúta az en leankam, monda, Anja ieoj hasza [UszT 14/27 Catherina Consors Nobilis Nicolaj Fúlo In Ders vall.]. *1603:* Budaky Georgy Vramnakis Ke(gyelme)d, mondia Zolgalatomat es az mely Leankatt ennekem Commendalt uala itt az en gyermekim keozeott io Egessegbe vagion ... Him warraastis az en lyankammal egywtt tanulnak [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési városbíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. *1697:* neveletlen leanykamat Sarkadi Ersokott meg fogta lanczra vetette [Dés; Jk]. *1719:* Száva Mihályné Aszszonyom az szegény nehai Antos vr(am) .. Léánkáját maga Tutelaja ala vitette erőszakoson [Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldizsár lev.]. *1724:* kérdettem a Leánkát An(n)ya előtt, ki leánykája vagy [Náznánfva MT; BK. Roska Nyisztor (45) jb vall.]. *1852:* Moldován János lánykája Róza Holyagos himlőben halt el [Dés; RkHAk 138].

Szk: *árva* ~. *1691/XVIII. sz. eleje:* Domokos Janos Felesegevel Dobos Kisannával . ha mellettek lévö arva leanykat .. eletekben ki nem hazasithatnak holtok utan az Eclesia[a] tartozzék ki hazasitani [MMatr. 450. — [a]A szentgericei (MT) ref. eklézsia] ✱ *csecsszopó* ~. *1647:* vadnak szegeny ember marhai is mellieket restantiaert hajtottak ell Az eokreok Oppra Bazarae voltanak. Az pestisben maga fia leany meg' holtanak, egy czecz szopo leanyka volna hozza .. 22 forintban betswltek boraraban [Fog.; UF I, 846]. *1800:* Lengyel István csecs szopó Leanykája [Gyalu K; RAk 190] ✱ *hajadon* ~. *1690:* Néhai Nemzet(es) Kolosvári Mislei Péter Hajadon Léánykájának Annisnak házoknál ... szidalmazta az Ac(tort) [Kv; TJk XIII/1.444].

3. szolgálóleányka; servitoare tînără; Dienstmägd(e)lein. *1584:* Luch Gergelne vallia, Tartok egy leankat . . Mondok a leankanak hogy Melliezze(n) eg Ludat holnapra [Kv; TJk IV/1.246–7]. *1597:* Simon Janos wallia hiwa egizer eleombe Sardine az leankat, monda neki hallode te leany mond megh az gazda eleot mit chelekedet az vrad veled [Kv; TJk VI/1.95]. *1633:* az eo keglme szolgaloja az kit el boczatot vala en hozza(m) St Leorincz nap előt . jeot uala, es en ugi szegőtte(m) uala megh uelle keőz igler szokniat igirtek uala az leankanak [Mv; MvLt 290.132a]. *1708:* Parancsolt uolt Asz(sz)onyo(m) ő kglme hogy egy tizenkét esztendős leankát szerezzek, nem ige(n) talalok az kit hasznos(na)k ősmerhetnék Kgtek szolgalattiára [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István Apor Péterhez]. *1851:* lenne oly jo, és szerezne égy el nem romlott jo léánykát előre kötelességét tanulná bé karácsonig [Kv; Pk 7].

4. leányunoka; nepoată; Enkelin. *1662:* Rudnai Anna Aszszony, monda: Myuel engemet Unoka Leankam(m)al Baczi Kis Annaval edgyut ez haborusagos ideőben ellensegh elött ualo futasba(n) ez varosba ualo szorulasban, penzeuel tartot, s taplalt, Papay Imreh vra(m) adom, vallom, es kótóm megh neuezet Leankammal edgyut . Pintek[a] neueő Faluba(n) való puzta haz helyeimet [Dés/Beszt.; RLt O.5. — [a]O. péntek, Déssel tőszomszédos település].

leánykabárány nősténybarika; mioară; weibliches Schäflein/Lämmchen. *1740:* fejér nőstény Bárany Tavallyi Leányka Bárány [Vingárd AF; BMűz.].

leánykagyermek fată; Mädchenkind. *1595:* Az Adam Janos Swteo hazaban egi Arva leanka gyermeknek vettunk egi Czondorat f —/32 [Kv; Szám. 6/XIII. 34].

leánykapás (új) hitveskapás/vitel; ducerea miresei la casa mirului; Brautführung/bringung. *1736:* (A lakodalmazók) egymástól jó éjszakát vettenek. De mind az leánykapás, mind az álomra menés rendszerént hajnal felé volt [MetTr 388].

leánykaszolgáló szolgálóleányka; servitoare tînără; Dienstmägd(e)lein. *1720:* Kiraly Davidne Zajzon Cxtina aszszony az Leanyka szolgalojival az ... specificalt Rétiben bele hajtatta marhait [Koronka MT; Told. 26].

leánykaszőlő fetească; Riesling. *1847:* A Cikmántoriak[a] a Madárszőlőt Lyánykaszőlőnek híjják [KCsl 13. — [a]Cikmántor (KK) lakosai].

leánykaszőlőszem boabă de fetească; Riesling-Traubenbeere. *1847:* A Cikmántoriak az Madárszőlőt Lyánykaszőlőnek híjják; ámbár igen tévesen, mert a Lyánjka szőlő szemek sűrűbbek, sárgásabbak, és sokkal vékonyabb héjuak [KCsl 13].

leányképű lányarcú/orcájú; cu faţă asemenea ca a unei fete; mit Mädchengesicht. *1846:* Kirilla Marosán gyöngéd és inkább léány képü [DLt 279 nyomt. kl].

leánykérés peţit, peţire; Brautwerbung. *1657:* Nem succedálván azért az leánykérés, onnan megindulánk Bécs felé [KemÖn. 53–4]. *1823–1830:* Azután én is mindjárt a leánykéréshez kezdettem [FogE 299].

leánykérő peţitor; Braut(be)werber. *1702–1768:* A jo leanj kerök az erköltsre vigjaznak inkab mint az ekesseghre, a kēptelen abrazattolis viszsza nem üzetnek [Torockó; MNy IV, 233]. *1736:* (A háztűz-látók) mikor visszatértenek, az legény leánykérőket küldött, ha az leányt oda igérték, még megjelentette mikor megyen oda kézfogásra [MetTr 376].

leánykor hajadonkor; fetie; Mädchenalter/zeit. *1567:* E bozorkany bazo bestye híres kurva, leany koraba is .. hires kurua uala [Kv; TJk III/1.82]. *1585:* Fwzessy Ilona Bezej (!) matiasne vallia, Lean koromba zolgalok vala Abram Istwannít [Kv; TJk IV/1.570]. *1600:* Farkas Antalnak feleségenek az annia leany koraban lakot Lukach Janosnal [UszT 15/37 Janos Gergelyné, Zetelaki Marta azzony' vall.]. *1629:* Leanykorabanis en semmi oly feslet életet nem tudom sem latta(m) [Mv; MvLt 290.189b]. *1679:* Fodor Andrasne Reuez Ilona (70) fassa est, En it Hevizen születven ez vilagra it nevelkettem fel, szolgaltam leany koromb(an) az Hevizi Istvan Deak Szüle Attyat, Janos Deakot [Hévíz NK; JHbT]. *1779:* Mikor az Adám Czigány Leánya haza jőtt Csesztvéről a volt a hire hogy ördőg butt volna beléje, a mely baja leánykorában nem volt meg [M.lapád AF; Mk 5/3 Tzigány Hima cons. Tzigány Vaszi (20) jb vall.]. *1781:* Leány korokban voltanak Jo fele Nyakra való Győngyei [Mv; DLev. 4. XXXVI.1]. *1831:* Ez ez előtt Léány koramba tudam[a] [Torda; TLt Közig. ir. sztlan. — [a]Köv. a vallomás].

leánykori hajadonkori; din fetie; aus Mädchenzeit. *1765:* (A férjem) leánykori szüzességemben kételkedett és egyéb igen illetlen szokkal is motskolt [GörgJk 199]. *1811:* az Alperes Meszáros Arkosi Istvanne Nagy Aniska a' Felperes Horváth Antalnét Kerekes Mariát az Actionált idöben Hajadon Léánykori idejében . gyalázatos hírbe keverni kívánta légyen [Dés: DLt 250/1808].

leány-lájbel leánymellény; vestă pentru fete; Mädchenweste. *1775:* Égy férfi Lajbel rongyás Dr 8 Egy kis Leány Lájbel Dr 10 [DobLev. IV/1.775].

leánymagzat leányivadék; urmaşă, descendentă; Mädchensproß. *1558:* Ha az wr Isten Ennekem leyany Magzathot adand .. hagyom Mynden rwhaymat es Egyeb eltezetymet. Ennek ez gyermekemnek az kyt az Istentul varando wagyok [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1564:* 1564 esztendőben ada[a] az én feleségemnek a Kristina aszszonynak egy leány magzatot, kit Annának keresztelének [ETA I, 21 BS. — [a]Isten]. *1627:* 29 Novembris Vétette fejit Bethlen Gábor az Bonczidai János feleségének Kolozsváratt ... ez okáért, hogy három leánymagzatját megölte [Kv; KvE 156–7 SB]. *1786:* Ődorjan (!) Susannanak kereszteltem egy Léany Magzatot | Széndrei Istvánnak kereszteltem egy hasal lett egy Fiú Magzatott es egy Léany Magzatott [Györgyfva K; RAk 9,14].

leánymaradék leányutód; urmaşă; Mädchennachkomme. *1781:* tettzett volt a' Felséges Vr Istennek az én

... Kedves Ferjemet e' világi életből már ez előtt joval el tőlt 1750k Esztendőben minden Fiu vagy Léány Maradék nélkűl ki szollittani [Nsz; Told. 3]. *1807:* Nyilván vagyon pedig azon 1770-dikbéli Zállag Levélnek 5dik Pontyából, hogy világos ki fejezésekkel tsak Néhai Frauzner János fiu maradékira nézve tétetett ez meg határozás, hogy tsak az ell Zállagosito Trauzner Sigmond Leány Maradékinak a kereset alatt levő Hadrévi rész portiot ⟨ki⟩botsáttani ne tartozzanak [Mv; DobLev. IV/908.1a]. *1824:* akire száll akár Fiju akár Leány maradékomra azon Temető kert Vgyan annak .. maradgyon ... az én Keresményemből Ezer R valto forint azon Temető Bolt Épűlettyének és Kerittésinek fenn tarthatásará [Nagylak AF; i. h. V/1094.2a id. Dobolyi Sigmond panasza fia halálakor].

? **leánymátka** menyasszony; mireasă; Braut. *1659:* Isten ő felsége Kegyelmedet az új esztendőben minden üdvességes áldásival áldja meg és adjon Kegyelmednek egy szép leány mátkát [TML I, 326 Árva Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

leánymegye leányegyház/eklézsia; filială (a unei parohii); Tochterkirche/gemeinde. *1816:* a' Gálfalvi Leany Megye' Dekányainak Számadások [Nyárádsztlászló MT; UnVJk 87].

leánynegyed leányi negyedjog/örökség; quartalitium, quarta puellaris; pătrime de moştenire rezervată fetelor; Mädchenerbe, Quartalitium. *1584:* Az my nezy az marok hazyakat es nagy Deueczerbe egy kys rezt ky leant nem Jlletne abol ky Elegitek Tholdalagy Ferenczet es my Eleotunk Contentus leon rajta, mert adanak leany negyedbe az eo rezere fl. 10 [M.fráta K; SLt T.18] | para(n)chiol vala Nag: my nekunk hog my elj me(n)nenk chiuchra[a] seger Anna azonhoz gereb Giorgnehez, es meghj kenalnok az lian Negedel Gabodbelj[b] rezekrol es chiuch balirol [DobLev. I/2. — [a-b]AF]. *1630:* Czegei Vass Janos apia az Felesige Erdelj Kata Aszonj edess ania Gerendi Martha Aszonj utan birta e resz ioszagokatt leanj agra ugi mint leanj negedet [Szentegyed SzD; WassLt Nic. Ratonj (65) ns vall.]. *1782:* Mejik joszágból adták ki a leány Negjedet [Kackó SzD; Kp II. 7 özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbára nyil.].

leánynép fetele; Mädchenvolk. *1764:* Siskovics generális parancsolatjából . a falut[a] meggyújtották körös-körül, amellett ölték-vágták őket az alvóhelyekben mint elfáradott embereket, az asszony-, leány- és gyermeknépek bátran sietvén a hídra, nyakra-főre hullottak s vesztek az Oltba [RettE 160. — [a]Madéfalvát e falu veszedelme idején].

leánynév nume de fată; Mädchenname. *1761:* Galambfalvi Györgjné Leánj nevire nem emlékezem [Usz; Ks 20. XVI. 4].

leánynézés leánynéző, háztűznézés/néző; vedere, întîia vizită făcută viitoarei logodnice; Brautschau. *1736:* Nem értem, de hallottam régi emberektől, hogy régen olyan szokás is volt . . hogy a leánynézés után az leány apja két atyafiát elküldötte az legény házához, azok háztűz-látóknak hívattattak [MetTr 376].

leánynéző háztűznéző (személy); persoană care merge pe vedere; Brautschauer. *1596:* a' zegeny Leórinchy Peterth Nagj Kato hitta volt oda, mynt lianj nezeót, Thibold Antalne latnj [UszT Martinus Balassi de Kaidich falua jb vall.]. *1736:* noha nem értem, de hallottam az régi emberektől, hogy mikor valamely leányos házhoz leánynéző ment, tyúktojást főztek s az legény eleiben tették[a] [MetTr 377. — [a]Folyt. a tréfás szokás leír.].

leánynövelde leánynevelő intézet; institut de fete; Mädchen(erziehungs)anstalt. *1862:* köz segedelmezésre alyáltatott ... a' Miskoltzi leány nővelde [Gyalu K; RAk 70 esp.kl]. *1868:* A kolozsvari kath. leány növeldenek tanitónéi fizetése jobbitására hagyok ezer forintot [Kv; Végr.].

leánynyak gît de fete; Mädchenhals. *1742:* Egj fa tokb(an) pénzes Léány nyakra valo szálba és holmi győngy [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor familia lelt.].

leányocska **1.** leánygyermekecske; fetiţă; Mäde(r)lchen. *1612:* ket leanoczkaia es egy ferfiu gyermeke és egy balgatag felesege maradot ithon [Kv; PLPr I/3]. *1630:* az szomszed .. Azzoni hiuata engemet az Leanioczkaiaual altal hozzaia az paitaba [Mv; MvLt 290. 187b]. *1661:* talala meg minket Csomai Balintné Aszszonjom, mivel az Ur I(ste)n egy kis lianjotskajat ez vilagbol ki szollitotta [SzJk 174]. *1730:* Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgjütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am) azokot nem manumittálá ö klme, hanem kezit tartya rajtok [Albis Hsz; BLev.]. *1757:* Mathe Thodor feleli az praetendensnek sertésit egy Leanocskám találta egy nagy Sárba dögölve [Újbárest H; Ks 62/3]. *1768:* egy alkalmatossággal hozzám jött vala Illyefalvi Kovácz Pall betsületes Legeny egy Leanyocskámnak Látogatasa veget [Uzon Hsz; Kp IV Sám. Kováts (64) pp vall.]. *1853:* Márton Anna Márton Mihály leányocskája [Bács K; RHAk 89–90].

2. kisleányka; fetiţă mică; Mädlein. *1783:* Még vagyon egy leányocska, testvér Bíró Józseffel. Ennek tartására és ruházatjára adjanak az közönséges gabonából 4 köblöt [Jenőfva Cs; RSzF 235].

leányos **1.** cu fete; mit Tochter. *1637:* Monda azirt az Istua(n) Deakne Aszonyo(m), hogj ne pironkodgjanak mert eöis leanios ember s enis a vagjok ugj mond [Mv; MvLt 291.122b]. *1762:* gr. Wass György úr nagyobbik leánya gyermeket szült .. Kapitány András nevű szolgájától . én Istenem! Őrizd meg minden leányos keresztény felebarátomat az ily szomorúságtól [RettE 137].

Szk: ~ *ház.* *1736:* Az ifiu legény hogy azon napra[a] elérjen, elindult, mindenütt azelőtt az hol mentenek, szállást szereztetett, oda bort, vágó-marhát, szénát, zabot szállítatott, hogy mind jövet s mind menet valamig az leányos házhoz mentenek és onnét vissza az legény házához, bővön megérjék vele [MetTr 378. — [a]A leánykérés napjára]. *1767:* Udvar András egy felé akar vala vinni Liányos házhoz musikalni, Csenteri Mihály pedig más felé [Betlensztmiklós KK; BK. Raduj Gyurka (40) zingarus vall.].

2. '?' *1791:* a' Léányosba (k) [Szentháromság MT; EHA].

leányoskodik leánykodik; a feti; als Mädchen leben. *1819:* Én Rákosi Boldisárnét régtöl fogva esmértem, égy utcába leányoskadtunk [Kv; Pk 2].

leányöcs húg; soră mai mică; die jüngere Schwester. *1770:* Szimionné innen Ercséböl hajadon Léány öcsivel Florával ment volna az Falu között [Nagyercse MT; Told. 3a]. *1771:* Mikor a Verbunkos katonák inen el mentenek akkor láttam Banyai Györgynét az Léány otsével Vincze Ersokkal hogy Szamos Ujvarig mentenek égy Verbunkos katonával [Dés; DLt 321.18a Mich. Lászlo (52) ns vall.]. *1775:* Sertések és Majorság közül, a' mi szükséges nem lészen a' háznál, a' két Leány Ötséim magok között Atyafiságosan aequaliter subdividálják [Örményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Jánosné Boér Borbála végr.].

leánypárta szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~t visel* hajadon marad; a rămîne fată bătrînă; unverheiratet/ledig bleiben. *1628:* Azon kerte az lean, az Jstenert kerem kegdett edes Thamas ura(m) hogi engem ne erőltes mert ho⟨z⟩za nem megiek ha mindeltigh az Leanj partat visel⟨em is⟩ mert nekem sem testemnek sem lelkemnek nem kell [EMLt].

leánypohár *1620:* Egi ezust aranios Leani pohar [KJ].

leányrész 1. leányági örökségrész; parte de moştenire ce se moşteneşte pe linie feminină; erbtöchterlicher Teil. *1560:* az Magdalna lean rezebewl fewlduarat mely puzta haza Jutotth vala ... ahhoz az Buryan ket fyanak eggyket haggyuk [Kozárvár SzD; SLt DE. 2]. *1659:* Kegyelmedet kérem, édes Öcsém uram, az odaki való hitvány jószágunkra viseljen gondot Kegyelmed, mivel látom .. a fejedelemasszony valóban fenekedik rá, hogy az leányrészt kiviszi kezemből [TML I, 369 Árva Bornemisza Susa Teleki Mihályhoz].

2. leányági örökös peres fél; moştenitoare pe linie feminină care este reprezentată într-o procedură succesorală; erbtöchterliche prozeßführende Partei. *1808:* az elo hozot Szölö meg leven hagyatva a Fiunak az praetendens Leany resz . semmit se(m) is mutatot arrol hogy valojaban azokis illetnének Leant [Harasztos TA; Borb. II].

leányság 1. leányi állapot; fetie; Mädchenstand. *1736:* (A koszorút) az vőfély[a] négygyé vágta, jelentvén, hogy már vége vagyon az menyasszony leányságának [MetTr 388. — [a]A lakodalomban ezt megelőzően a vőfély a koszorút a menyasszony fejéről karddal vette le]. *1806:* az Alperes nem átalotta a' felperest nem tekintvén akkori hajadon Leányságátis, hirében nevében mint meg-ölni [Dés; DLt 250/1808]. *1821 k.:* az alperes még Léányságátis törvénytelen és botránkoztató modon változtatta aszszonyi állapottá [Kv; Pk 2].

2. szüzesség; feciorie, virginitate; Jungfernschaft. *1819:* az igaz hogy az Aszszon léánságába meg eset de oka annak is Agoston Joseff volt, aki velle el mátkásodván ugy csalta meg [Kv; Pk 2].

leánysirató leánybúcsúztató; rămas bun de la viaţă de fată; Mädchenabschied. *1640:* Mikor Kóteles János azt az Feleseget haza uiüe leian uala nem Eozuegh Aszoni ... ennis ott voltam az lean Siratoban [Mv; MvLt 291.230a].

leányszemély hajadon; fată nemăritată; Jungfer/frau. *1814:* (A) Grof Ur többnyire mind az emlitett Léány személynél töltötte és tölti idejét [Ne; TSb 12].

leányszerep rol de fată; Mädchenrolle. *1894:* Kedves fiam, itt Szovátán egy bokor szép leányka valami színdarabot szeretne játszani, mégpedig ilyent: 1 felvonásos legyen ... lehet női szerep, p. o. ropogós anyós vagy mama, leányszerep, szerelmes bakfis akármennyi ... magának kell ismernie ilyen darabot [PLev. 166 Petelei István Gyalui Farkashoz].

leányszokás leányi szokás; obicei de fete; Mädchenbrauch. *1710 k.:* Eléhozá a kisebbet[a] az ölében ez a Júlia, s letévén ott, a leányszokás szerént térdet hajta [BÖn. 749. — [a]A kisebbik leányt].

leányszolgáló szolgálóleány; fată în casă, servitoare; Dienstmädchen/magd. *1672:* lopot pénzet vitte volna az santa leany szolgalo az Inctához [Kv; TJk XI/1.203].

leányta leánykorában; ca fată, la vîrsta fetiei, în fetie; in ihrer Mädchenzeit. *1600:* Lattam aztis hogy leanta[a] Zaz Janos laba keöze csipte az feiet, es wtegette az farát [UszT Bálint Péterne orsolia azzoni ns zemely vall. — [a]Gyergyffi Balintne leánykorában]. *1775:* mondá minékünk az Aszszony: Leányok annak a' karikának nem kénék el veszni, mert azt még Leantam Barabás Urffi adta énnékem [Szárazpatak Hsz; HSzjP Juditha Opra (20) jb vall.].

leánytán leánykorában; în fetie, ca fată; in ihrer Mädchenzeit. *1753:* Leánytán kért vala költsön 72 magyar forintokat, mellyböl fizetett meg én nékem Bátyám Ur(am) 40 for, és 80 penzt [Bikfva Hsz; ApLt 5 Apor Anna Apor Józsefhez].

leánytanító leányiskolai tanító; învăţător la şcoală de fete; Mädchenschullehrer. *1864:* Kolozsvári Miklos leány tanito [Bh; RHAk 82].

leánytestvér lánytestvér; soră; Schwester. *1712 k.:* 3-rom leány testverünk volt, akiben is egyik nagy nyavaja rontos volt [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1718:* néhai Vass László Ur, Léány Testvérei contentatiojokra idősb Orbán Elek Urtol levalt Flor Hung. 200 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1785:* a' Tisztelt Exponensek(ne)k vólt meg égy Leány Testvérek [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1799:* hivattattunk volna itt Albísban . Gidofalvi Sámuel Uramtol és két Leány testveritől ugy mint Gidofalvi Mária és Borbara Aszszonyektol . hogy azon Summa penzt osztanók fel ó kigyelmek közt [Albis Hsz; BLev.]. *1802:* egj Léány Testvéreket is hallattam hogj volt [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1808:* az olyaten öröksegektül ... a Szekely atyafiak nem adnak részt Léán testvéreiknek [Asz; i. h. II]. *1824:* a' leány testvérje Vas Katalin Árva Vintze Pistáné [Damos K; RAk 2]. — L. még RSzF 241.

leánytestvér-atyafi lánytestvér; soră; Schwester: *1802:* Attyakat és Annyakat Esmerteē . Néhai édes Attyoknak hány Fiu és Léány Testvér Attyafiai voltanak [Aranyosrákos TA; Borb.].

leányunoka lányunoka; nepoată; Enkelin. *1612:* Gútó (!) Simonnenak ualami oly Leány onokaia lenne [Told.1]. *1774:* Vettem fel ... az Néhai Bártholi Miklosnak káptolon Temploma Musikássának Léány Unokáinak hagyatatt Pénzből 500 Rh forintakat [Gyf; BetLt 6]. *1865:* Azokra nezve mellyeket léány unokáim fognak kapni, rendelem[a] [Kv; Végr. 3–4. — [a]Köv. a részl.].

leányzó 1. hajadon; fată nemăritată; Jungfer/frau. *1578:* affele leanzokonis kik senkit ne(m) zolgalnak hane(m) valamj keresmenyekkel zolgalat nelkwl elnek az varaso(n) hasonlo keppe(n) adot wegienek [Kv; TanJk V/3.167b]. *1584:* witezleó Zelemeri Petert es két Giermeókét, Janost es Barbara leanizoth welkerbeh[a], es hatarabah leueó Rez Jozagokbah, bele wittwk, Bele Iktattwk [M.fráta K; BálLt 80. — [a]A Mezővelkéren (TA) levő]. *1599:* te nekedis sokzor teóltette megh Petki Andras erzenjedet penzel . Mikor Petki Andras élth en pedigh akkor leanzo voltam [UszT]. *1648:* Legent az leanzzoval tanalyak . el kel egymast venni, annak felette ketten adnak fl 6 az harom a pape az 3-ma penigh az Udvarbiroe [A.porumbák F; UF I, 863]. *1683 k.:* Leanzot ha el temet adnak egy kendő keszkenőt [Horváti Sz; SzVJk 37]. *1722:* (A szénát) a Parochus az özvegy Aszszonyokkal s Leanyzokkal fel gyüjteti, az Ekklesia be hordgya [Ercse MT; GörgJk 159]. *1775:* egj Leánzo az pallorol az Oltban esvén belé hala, s Bodoknál fogák ki [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. *1844:* ide valo Al: Sofalvi Gebe Rákhelt vettem mint léányzót magam mellé, az kivel máig lakozom [A.sófva BN; DLt 1441]. *1853:* Szilágyi Berta leányzo [Gyalu K; RAk 22].

Szk: *eladó ~. 1683 u.:* ha el ado Leanzo, házasulhato legeny es Fellyebb valo űdős Ferfiak s Aszszonyi állatok meg halándnak a ministernek Fizessen az temetteő [Kraszna Sz; SzVJk 39] ✱ *hajadon ~. 1683 k.:* Ha Falubeli hajadon leanzot Copulal az minister, tartozik egy kendővel [Bősháza Sz; i. h. 97]. *1811:* (Megholt) Szabo Anna hajadon Leányzo 16 Eszt Hectikában [Szucság K; RAk 138].

2. leánygyermek; fată; Mädchen. *1597:* bezelgetenk egimassal az Arvanak ki lenne gongia wisseleoie monda(m) ezt hogi ha ferfi uolna . vgi talam inkab hozza fognek, de az leanzo Azzony ember baya, en pedig ha lehet gazdam azzonnak bajt nem zerzek [Kv; TJk VI/1.66]. *1598:* Borsay Peterne Ersebet Azzony vallya En ott voltam az tej szerben . az leany ... az fordulasban palastiawall vagy minth el deolte az Borgyasne chyuprat es az deolesben hasada meg Borgyasne rwttul kezde az leant Zidny az Zegeny leany irwla pirula minth ollian leanizo, es ada egy Penzt az chyuporert [Kv; i. h. 269–70]. *1670:* az Atyai ágh deficiált azon Leanzoban [Kv; TanJk II/1.754]. *1747:* MVásárhelyi Papságomb(an) A 1747.7. Aug. adott az Ur Isten égj Léányzót 11 orá után égj fertállyal Délb(en) [ArJk 47].

leányzógyermek leánygyermek; fată; Mädchen. *1647:* (Férje után) marat volna ... egy kis leanzo giermeke Kys Anna neuü, ki mostan fél esztendeós [Kv; RDL I. 134].

leányzói leányi; de fată; Mädchen-. **Szk:** *~ rend. 1589:* eo kgmek[a] . Weotték eszekbe(n) az Rut, Izoniw zitkoknak el aradasat, feokeppen az lelkewel valo ektelen zitkokat, melyben Nem chak az Nepnek eoreghy de megh az Iffiusagh seot az Azzony Allathy leanzoy Rendis ektelenewl vetkezik az Jstennek tiztesseghe ellen Teczet eo kgmeknek varosul hogy az ochman sitok gywkeresteol ky giomlaltassek [Kv; TanJk I/1.94. — [a]A városi tanács tagjai] ✱ *~ sereg. 1730:* Világhos lévén, de ighen nagj botránkozására is ésven a' Leánzoi ser(e)g(ne)k, sőt mindenek(ne)kis, Csiszér Sárinak ily kitsin idős állapattyában . Nehány Napok es Ettzakakon való Fertelmeskedése [Kv; TJk XV/7.131].

leányzó-magzat leány-ivadék; descendentă; Mädchensproß/abkomme. *1562:* 1560 esztendőben ada az úr Isten Borsos Sebestyénnek . egy leányzó-magzatot, kinek az ő neve lőn Katus [ETA I, 18 BS].

leányzó-rend leányi rend/sereg; fetele; Mädchenvolk/schar. *1593:* Városul lathwan ith az Varosban az Luxust mind az ferfy rende(n) s mind feokeppen az Azzony Allat, es leanzo renden az Ruhazat dolgaban, itiltek eo kgmek ... ezt meg zabolazny [Kv; TanJk V/3. 206]. *1603:* Miwel hogy az eolteozetben valo Luxus, mind ferfy, mind azzonyallat és Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eo kegeknek, annak cohibealasara hogy minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt es Nemzetsege zerent valo forma eolteozetett viselyen [Kv; i. h. I/1.460].

leapad a scădea, a-şi cobori nivelul; sinken, sich verlaufen. *1710 k.:* a reflexussal leapadván a tenger, az egyet-mást is mind kihordák a hajóból, de a víz sok kárt tett benne [BÖn. 589].

leapadás apadás; scădere; Sinken, Fallen. *1730:* Kocsis Marton Szin bort adot ki Ur 14 meljből csepegesere le apadasara acceptaltatik Denar 76 [TKl Petki Nagy cs. szám. 91a].

leapadhat a putea scădea; fallen/sinken können. *1662:* Székelyhíd várát rettenetes nagy munkával, az alatta való nagy mély ér vizébe négy ölnyi szélességű fundamentumokat éger-, cser- és tölgyfa karókat és cövekeket a víz fenekére olly sűrűséggel veretvén alá, hogy a cövekek mindenütt egymást érnék, azokat pedig úgy is annyira leveretni igyekeznének, hogy a víz a legnagyobb aszályban is annyira le ne apadhatna, hogy azon cöveken álló fundamentumoknál alább kezdene szállani [SKr 296].

learat a secera, a efectua seceratul; (ab)/einernten. *XVIII. sz. eleje:* azholl aratni valo arassanak le azholl pedigh oljan rittkas volna az holl csak cillengő volna az szegenj jobagjokon aztott fell osztany [Altorja Hsz; HSzjP]. *1709:* Buzája(n) kivül meg eddig semmit sem csepeltethettünk bajlodva(n) a' mezei Takarmanyal, mig azt le nem arattyuk ne(m) erkezhetünk csepeltetniis [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1754:* a Csomos Margit

Aszszony földiröl Apor István Ur(am) meg Zöldön le aratá és el hordotta a buzát [Albis Hsz; DobLev. I/292.2a Bartos István (34) pp vall.]. *1767:* arattunk le akkor két darab rosot [Ilyefva Hsz; Kp IV. 243 Julia Budai (18) vall.]. *1797:* Az ősz buzát mind le aratták [Szilágycseh; IB]. *1812:* az Emberem azt[a] el csóvázta, és midőn le akarta vólna aratni, nem engedte hanem maga aratatta s azt hatalmasan el is vitette [Dés; DLt 82. — [a]A földet.]. *1818:* 26 Arato le arassa azt[a] | le arassa 70 arato le arassa 100 arato[b] [Mv; HG. — [a-b]A búzát].

Sz: *1843:* De az ítéletet el kell várni, mert aki learatja a gabonát megérése előtt, nem talál benne szemet [VKp 119].

learathat a putea secera; einernten können. *1662:* az hol az várhoz való vetés volt is, igen elkaszáltanak az táborbeli németek, de azhol megmaradott is, ha szintén learathatnák is, ki min hordja be? [TML II, 327 Teleki Mihály Kemény Simonhoz].

learatott (care este) secerat; eingeerntet. *1706:* Minden Sarloval le aratott leguminajokbol dezmat ad(na)k de bórsojokbol Lencsejekböl viragos kenderekböl Török buzajokbol nem dezmalnak [Adorján MT; Born. G. VII. 4]. *1723:* edgy néhányszor hol az Maros(na)k ki ütése hol az Buni patak(na)k aradasa ugy eltöltette az egesz Folti mezöt, hogy az szölok alatt valo utig csolnakokon jártunk székett hordozván utánnunk ugy kellett aratnunk és egyben gyüjtenűnkis az már le aratott gabonát [Folt H; BK 144]. *1771:* találtuk az általa le aratott és kalangyákbais rakott zabját széllyel hányva, és egybegázolva [Grohot H; Ks 80. XL. 12]. *1803:* a' learatott Gabonát földenként a' Regiusnak adgyák számba [Kv; AggmLt A. 117]. *1812:* a le aratott két kalangya Buzát magokhoz vitették [M.bölkény MT; Born. G. XII. 16].

learattat a pune (pe cineva) să secere (ceva); einernten lassen. *1642:* Az porkolab buzaiatis az Joszaggal arattatta le Zil⟨agy⟩ Th⟨amas⟩ [Gyalu K; GyU 81]. *1730:* vgj arattatta le mindenféle gabanáját [Mihálcfva AF; LLt Fasc. 127]. *1732:* Nehai Groff Bethlen László Vram eö Nsga egy alkalmatossággal, mikor a Controversiáb(an) lévő hely bé volt vetve, minden udvari Cselédivel, edgyütt fegyveres kézzel réá menyen a helyre. Gabonájokat kit le arattatott s el hordatott Bethlenben, kit el gázoltak [Omlásalja/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1756:* asztis tudom bizonyoson hogy az Uraságnak Torda Vilmán Kilenczvén Klákassi Lévén midőn Szakaturára jöttenek volna ezekkel előbszor Balog Uram az maga buzáját arattatta le az után az Uraságét [Ilondapataka SzD; TKl Silam Mafte (32) vall.] | jöszte Biro nézd meg le arattatá a Kutja Hohér Teremtette ... az földemben Termett buzámat [Petek U; Hr 3/15]. *1774:* más Hellyben, hogy annak ideibe le nem aratatták Tiszt Uraimék a Gabonát az Gabona Josága miat le dülvén 10 kalangyányi az földön veszet [Mocs K; KS Conscr.]. *1793:* a' Parochialis Ház után járó 's mindjárt le irando szánto Földeket az Ekkla el szántja veti 's boronállya, és a' Pap le Arattatván be is hordja [Torboszló MT; MMatr.]. *1801:* nem tsak le-arattattam ösz Buzámat hanem jo szárazon az esözés előtt bé-is takarittattam [Kv; SLt 17 Lázár István P. Horváth Ferenchez]. *1826:* (Az özvegy) a gabonáját napszámosokkal Szokta le arattatni [DobLev. V/1115.2a].

Szk: *zöldül ~. 1843:* rosbéli termést Szathmári Sándor ... ződűl le aratatta [Karatna Hsz; HSzjP Intze Samuelné Jakab Susánna (40) vall.].

learattatás secerat; Einernten. *1738:* a controversiában lévő földön termet buzát a Pársok aequaliter el tsépeltetvén . a mag buza Szekhalmine Asz(onyomna)k restitualtassek, annakutánna Nemeth Andras Vram(na)k a le aratatasáért két véka ki mérettetvén, a többb része equaliter subdividáltassék [Torda; TJkT I. 152].

leásat (földbe) beásat; a pune (pe cineva) să îngroape ceva (în pămînt); eingraben/scharren lassen. *1662:* A svéciai király főembere, Rebenstock ... fejedelem ottléte alatt fundált vala egy mesterséges sáncot, a belső váras külső kapujánál az ott való száraz ároknak külső szélin az árokszélben sűrű lábfákat ásatván le s azokban felül mindvégig koszorúfákat vésetvén s bocsáttatván .. ott a gyalognak megállásra jó alkalmatosságot készítvén [SKr 222–3].

leaszal (élő fát) kiszáraszt; a face să se usuce; ausdörren. *1766:* Lévén Hermány falvának egy tilalmas Bükk erdeje .. Ezen tilalmas erdőnek nekimenvén Nagy Baló József, egy részit potentiosé leaszalta . . mások is le akarván más részit aszalni | Az falu törvényiben constál, hogy Esztena nevű helyen alól foglalni csereerdőt nem szabad, mivel marha élő hely. Pető János junior, belemenvén, potenciose leaszalta [M.hermány U; RSzF 133–4]. *1772:* Köd felé forduló karcfalvi határban ... Korda Márton falu engedelmiből nagy erdőt aszalt le [Jenőfva Cs; i. h. 134].

A jel-re nézve l. az *aszalás, aszalgat, aszalmány 2.; aszaló 2., aszalt 2.* és az *aszalvány 1.* címszót.

lebarázdál barázdavonással kihatárol; a delimita prin brazde; durch Furchenziehen abgrenzen. *1694:* az Toh mellyeken lévő kis Vőlgyecske az Haller rész To gattyára az éltől le borozdolva, és az also részénekis határa az tetőrűl le borozdolva két halmocska között az szakadásnál az iffiabbik Vas Gyorgy Ur(am) tojára, holottis az nád(na)k egy kis nyilása vagy szakadása Vagyo(n), juta Haller rész vrak(na)k [Mezőméhes K; WassLt]. *1735:* A Falubol ki menő pataktól fogva a Retse nevű eszakos oldal .. lefelé menő kereszt Utig le borozdolva . azon egész Eszakos oldal juta a Torma és Jósika Részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160.6b]. *1747:* (A' szénafüvektől) fetske farkolag jő le egj életske, melly életskét égj Mágus (!) határ Domb formájára valo Dombtol kezdvén le barázdolni egjenesen le barázdoltatott az Utig [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 1–2].

lebarázdáltat barázdavonással kihatároltat; a dispune delimitarea prin brazde; durch Furchenziehen abgrenzen lassen. *1722:* Az Nemes puszta Curianak hason fele mely Részt ekével hoszára mingyört leis borázdáltattunk ă Patak felé vgy az alsó és felsö végétis, és ă Béldi rész mellett hosszára eke borázdával le határozván [Mezőrücs MT; Ks].

lebarázdáltatik barázdavonással kihatároltatik; a fi deliminat prin brazde; durch Furchenziehen abgegrenzt

werden. *1747:* (Az élecskét) égj Dombtol kezdvén le barázdolni egjenesen le barázdoltatott az Utig [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 1-2. — A teljesebb szöv. *lebarázdál* al.].

lebecskedik lézeng, ténfereg; a umbla fără vlagă; herumschlendern. *1784:* beteges lévén fel sem öltözött hanem tsak egy gagyába lebecskedet és mezitlábal, nem is volt arra valo hogy futkározzon, mert s.v. a' két ágyékába marinnya volt [Malomfva U; Pf Fr. Lakatos (56) vall.].

lebecstelenít legyaláz/mocskol; a defăima/ponegri/ocări; auf/gegen/über jn lästern, jn schmähen. *1668:* engemet azert az szoert le rutola le bőcztelenite [Szúv; Born. XXXIX. 5 Szilágyi János (40) vall.]. *1710 k.:* Ezen esztendőben akara engem a fejedelem tanácsnak esketni és Bécsbe főkövetnek küldeni A ket Bethlen s Mikes reá Telekire s a fejedelemre, hogy ők a tanácsból is készebbek elbúcsúzni, mintsem az úgy legyen .. engem ekkor lebecstelenítének [BÖn. 743]. *1753:* Ollyan rosz termeszetü ember az . hogy ha meg reszegedik akar mely betsületes embert is mingyart le bestelenit uton, Utzan, Utfelen [Abrudfva AF; Ks Imperat Sandru (44) vall.].

lebeg **1.** libeg; a flutura/fîlfîi; schweben, flattern. *1736:* Nyakravalót soha máskor nem viseltek, hanem mikor utra mentek, akkor némelyike szép gyolcsból való nyakravalót kötött fel, az kinek az két vége kinek skófiummal, kinek arany fonallal, kinek elegyesen, kinek tiszta selyemmel meg volt varva, azt függve leeresztette az övig, vagy penig némelykor hatra vetette az vállán az hátára, s ott lebegett [MetTr 350].

2. inog; a clătina; schwanken. *1823–1830:* Ugyanaznap este 9 órakor, midőn a kisasszonyok fenn a palotán vacsoráltak, nagy földingás tapasztaltatott, úgy hogy az étel is lebegett [FogE 101].

3. (képzeletben) megjelenik; a apărea (în imaginaţie); (in der Phantasie) erscheinen, vorschweben. *1832:* Minden ember tapasztalhattya magában azt: hogy amídön valakiről valami rosszat költnek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember 's meg van győződve, hogy nem igaz — 's mégis marad abból valami bényomás az emberb(en), mely mindég ugy lebeg és jön olykor olykor elönkbe — 's egy kis kéttséget szűl [Torda; IB. Demény János udvari tiszt lev.].

Szk: ~ *előtte. 1811:* Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája; Lebegjen elötte Nagyságod'[a] formája [ÁrÉ 183. — [a]Gr. Bethlen János].

lebegő **I.** *mn* libegő; fluturător, care flutură; schwebend. *1603:* Tetzett eö kegeknek, annak cohibealasara hogy minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt rendy szerent es Nemzetsege zerent valo forma eolteozetett víselyen, minden varosi rend kewl valo eolteozetet ugy mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha, Lebegeo hozzw fodor tartostul . akarmi nemes renden valo forma, Ezeken az eö Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1.460]. *1880:* Látlak előre, amint a képed kipofokosodik, megveresedik, kabátjaidnak hosszabb lesz az elején lebegő két szárnya, mint a háta [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

II. *fn* csüngő (az ékszeren); breloc, pandantiv; Anhängsel. *1568:* Anna c(on)sors Joannis barbel, et Margaretha Rta Mattei chyany ... fassae sunt hogy az lean ǫuelek kerety volt zolgalatyat bodog Gabrielnetǫl, de azt monta bodogne, hogy nem agya, mert az lean ǫ tǫle lopot, keth ingnek valo gyolchyot, gyǫng szemeket lebegǫket [Kv; TJk III/1.207]. *1661:* Egi giemantos niakra valo huszon kilencz Remekben egi egi közep szerű Giemant vagion egi egi Remekben, az Lebegöjeben kilencz közep szerű giemant [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.].

lebegős csüngős (csüngővel ékesített); (împodobit) cu breloc/pandantiv; mit Anhängsel (geschmückt). *1661:* Egi Pantlika forma lebegös, giema(n)tos fűgő, hatuan kilencz kőzepszerű giemant vagion benne, de aprok is vadnak közőtte az giemantok(na)k [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.].

lebelg bajlódik/törődik vkivel; a se chinui cu cineva; sich mit jm. (ab)mühen/plagen, sich um jn kümmern. *1710 k.:* Ên mondám egykor a tanácsban ország között csak ott az asztalnál: Mit lebelgünk ezekkel a bitang emberekkel ? [BÖn. 883].

lebelget ápolgat/kezelget; a îngriji; pflegen, hegen. *1710 k.:* az orrom vére néha felette folyt, meg is orbáncoztam talán kétszer is arcul, köpölyöztek, lebelgettek, melynél mind jobb lett volna a Basirius említett praescriptiója [BÖn. 525].

leberetvál leborotvál; a rade; abrasieren. *1767:* Engemet hivánok Kocsis Ferenczhez, hogy a fejin bé tőrt Sebje kőrűl Lévő haját a Fianok Gyurkánok Le beretválám (!) ... de ki űtette én azt nem Láttam [Betlensztmiklós KK; BK. Szakács János (39) jb vall].

leberetváltat leborotváltat; a pune (pe cineva) să rade (ceva); abrasieren lassen. *1736:* Ha valaki abban az időben az szakállát leberetváltatta, nem beretváltatta az haját is egyszersmind, az csúf volt, olyat mondottak neki, az kit szégyenlek ki irni | az, kinek, ritkán, nagy haja volt, azt szépen lebocsátotta. Kiki inkább leberetváltatta, s úgy üstököt hagytanak magoknak, s azt szépen felkötötték s abban gyönyörködtek [MetTr 350, 354].

lebestekurafiáz legyaláz/piszkol; a detracta/defăima; schmähen/schimpfen. *1711:* nem kell eltékozolani Szabo Mihály ur(am)[a], hanem az mit lehet adgyon el kegyelmed azokban de eő kegme engemet hol le beste kurafiázott, hol pedig azt felelte hogy bizony ugy kellene lenni [Búzásbesenyő KK; BfR IV 30/26 Márton Mihály (50) jb vall. — [a]A bort.].

lebestekurváz legyaláz/kurváz; a beşteli, a face pe cineva tîrfă; schmähen, Hure nennen. *1568:* Martinus szabo fass(us) est, hogy ezt hallotta gergel deaktol, hogy monta, Im Andras Katho le bestie kúruazta felesegemet, de meg vagion szasz Aranyam es bizon ra kǫltǫm [Kv; TJk III/1.237].

lebestelenítő legyalázó/piszkoló; defăimător, care defăimează; schmähend, lästernd, entehrend. *1772:* (Széplaki Lajosné) nagy nyelvű, másokat is minden haszontalanságért le gazló, bestelenitő ... egy Szoval gaz Száju nyelves Asszony [K; CsV].

lebeszél 1. elbeszél; a povesti; erzählen. *1835:* a' menynyi jót tett s teszen a' Báró, ő Nga azt egy holnapig sem tudnám le beszélni [Zsibó Sz; WLt]. *1841:* aztis le beszélvén, miként esett légyen [Dés; DLt 1541]. *1849:* Tudgyaé ... azt hogy már néhai Cseh Joseffett ki? mikor? hol? mi modon? Gyilkolta meg? ... egész kőrnyűlményesen beszélje le a tanu [Héjasfva NK; CsZ]. *1859:* édes apám . együtti talákozásokot és az együtt folytatottakot nekem le beszélte [Szu; Pf].

2. szóban leír; a descrie; beschreiben. *1843:* Ö körülmenyesen lebeszelli mind a megtámadok alakját, menynyire sötétben kivehette — mind pedig a' megtámadás történetét [K; KLev.].

3. szándékától eltérít; a desfătui, a abate/opri de la . .; jn von seiner/ihrer Absicht abbringen. *1657:* az fejedelemasszony Kisfaludra[a] menvén .. engemet, ki fő lehettem volna az vigyázásra .. magával elhíva . . engem is lebeszéle, s gyalog vélek mulatozva menénk Kisfaludig [KemÖn. 112. — [a]AF]. *1812:* a' gazdaság fojtatásába lejendö nagy fogyatkozást, és az abból eredendő nagy szükséget és éhséget terjeszszék az Adozó nép' eleibe, 's őket az igavonó Marháik(na)k eladásáról minden úton módon igyekezzenek lebeszélleni [Kv; TVLt 1353 a gub. Torda város tanácsához]. *1844:* Már ara a' gondolatra is jöttem volt hogy itt fogadjak lovakat, de le beszéltek rolla nints ki el jöjjen véllem s egyedül tsak nem indulak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

4. *~i fúriáját* lecsendesíti dühét; a-şi potoli mînia; js Wut/Zorn lindern/stillen. *1657:* veszekedvén többekkel együtt az én borittas szolgám is, az urak ott az hídon levonyatván jól megverték, ki felülvén lovára nagy haraggal, szitkozódással részegen elrugaszkodott, esküvén, hogy tovább nem jű vélem .. kiáltozásom után egy erdőről jüve elé, s nagy bajjal beszélém le fúriáját [KemÖn. 54].

lebeszélés szándékától való eltérítés; desfătuire; Abraten. *1841:* bővebben fel akarom a' lelkem anyámat világosítani arrol, hogy lebeszéllésem nem rosz szándékbol, hanem azon jo érzésből ered, melyel a' lelkem Anyám iránti tisztelet, 's nyugalma kivánsága, iránta viseltetnem parancsolja [Kv; Pk 7].

lebeszélhet szándékától eltérithet; a putea desfătui; jn von seiner/ihrer Absicht abbringen können. *1657:* ebben kellene fáradoznunk, miképpen Ballingot lebeszélhetnők, és Csákit Munkácsban férkeztethetnők [KemÖn. 123].

lebetegedés (szülő nő) lebetegülése; cădere la pat din momentul declanşării naşterii; Niederkunft. *1672:* az én indulásomat feleségem lebetegedéséhez kell alkalmaztatnom [TML VI, 90 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1831:* Dregán Vonutznénak le betegedése, tavaly késö Őszszel esett a Gujának Jászolyra lett be hajtása előtt | A Dregán Vonutz Feleségének le betegedése késő őszszel esett .. Meg hivutt Bába Aszszonya én magam voltam [Dés; DLt 332b. 11–2]. *1847:* A' Trézsi lebetegedése határideje bizonytalan, — azonban hozzá vetőleg azt hísszük, octoberben fog történni [Kv; Pk 7].

lebetegedett gyermekágynak esett; căzut la pat în momentul declanşării naşterii; in die Wochen gekommen | gyermeket szült; care a născut un copil; ein Kind geboren. *1833:* (Kereszteltem) Utjában le betegedett M.Vásárhelyen lakó Deák Borbárának és Senator Peterfi Antalnak Antalt[a] [Nagykapus K; RAk 29. — [a]Értsd: Antal nevű fiát].

lebetegedik, lebetegszik 1. megbetegedik; a se îmbolnăvi; krank werden. *1657:* Én is Váradon lebetegedém az kis betegeskedést is igen békételenül szenyvedtem légyen [KemÖn. 96]. *1772:* Az mi Fiacskánk az minapi betegségiböl ki hatola, de ujjobban le betegedett szüntelen valo forroságban és erös, vagy nehéz hurutozásban vagjon [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1759:* Itten az veres himlőben Sokan vadnak, s holtanak is .. az koltsár is le betegedet [Déva; Ks 94.24.2]. *1769:* ha holl egj Haznal ... tóbben is le betegednenek az illyen történetekb(en) az közelebb találtathato Dullonak vagj Commissariusnak töstént a Falus Birak es Eskuttek meg jelenteni, el ne mulassák [UszLt XIII.97]. *1787:* Iffiabb Csiszár György Relatioja szerént az édes attya ... adott volt néki 67 id est hatvan hét M.fkat olly formán: hogy mivel mindaketten lebetegedtek volt, azokbol réájok[a] amire kévántattnék expendallyon [Mv; MvLev. Csiszér György hagy. 15. — [a]Értsd: az atya és felesége]. *1829:* Anyám menyen el . hogy a' nyukhatatlanságat ki kerülhesse, meg ne hüljen ... másképen le betegszik [Kv; Pk 6]. *1844:* hid el kedves Miklosam hogy busulak, 's tünödöm, anyira hogy ha igy tart sokáig tám le is betegszem anyira busulak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1867:* sokszor ugy megéhezem ebédtöl vacsoráig hogy muszály hogy hozassak mert ha nem hozatnék le betegedném [Pf Pálfy György apjához, Pálfy Lajoshoz Kvról].

Szk: *forróságban ~. 1840:* a' betegséget fenn járva huztam, volta képpen mai napon le betegedtem a' Forroságba [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *mirigyben ~. 1710:* Gyógyultak fel ... az mirigyből Susa és Kathi leányim ... Susa kétszer betegedett le az mirigyben Katinak pokolvara is volt [SzZs 283].

2. (terhes nő) ágynak esik; a cădea la pat în momentul declanşării naşterii; im Wochenbett liegen. *1806:* Ignátz jobb kosztotis ád ... de most nem adhat, mivel a' Felesége le betegedett [Mv; Ks Miss I. Thuróczy Károly lev.]. *1831:* a Feleségem ... azután negyed napra leis betegedet [Dés; DLt 332]. *1832:* vané ki főzzen Anika a' még le nem betegszik ügyel nem tudom azután mit tsinálsz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1849:* Kelemen Bénitöl . meg terhesettem és . tőllem annak utánna mihelyt le betegedtem egy fiut kapot [Kv; Végr. Vall. 22]. *1852:* Lelkem Anyám sir, Trési . Januáriusba le fog betegedni Lelkem Anyám magával jol tehetetlen minden nap fogy az ereje — kér hogy itt ne hadgyam mert ha Trési le betegszik sem mellette sem kün senkije sem lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

lebetegülendő lebetegedendő (terhes nő); care urmează să nască; in die Wochen kommend. *1847:* Trezsi még fenn logász, de nem tudjuk pillanatját, melyben lebetegülendő [Kv; Pk 7].

lebetegülés 1. megbetegedés; îmbolnăvire; Erkrankung. *1790:* Az Méltóságos Urnak nagy érdemü Levelét ... éppen le betegülésem elött volt szerentsém ...

alázatosan tisztelni ... terhes betegségemtöl akadájaztatva . . eddig elé Válaszolö kötelességemet nem tehettem [Radnót KK; DobLev. III/678 Csato Mihaly lev.].

2. (szülö nö) lebetegedése; cădere la pat din momentul declanşării naşterii; (im) Wochenbett liegen. *1745:* most késön történt bé indulásom, Feleségem terhes álapottal — léte miatt .. ki nem merttem térni ne hogy az uton történyen Feleségemnek le betegülése [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. *1782:* Feleségem le betegülésének ideje . közelgetvén Instálok alázatosan Nagyságodnak méltosztassék a Mikes háznál lévö három hátulsó házakat ide engedni [Kv; Ks 37. IV. 36 Kornis Zsigmond lev.].

lebetegülhetés a szülés lehetősége; posibilitatea/înlesnirea naşterii unui copil; Möglichkeit der/einer Geburt. *1849:* (Krizsán Máriskót) Kelemen Béni Zsibón ... egy az udvarházhoz közeli házhoz bészállásoltatta lebetegülhetés végett [Kv; Végr. Vall. 24].

lebigyezkedik lehanyatlik; a cădea (brusc) fără vlagă; niedersinken. *1754:* ugy meg üte Cire ón azon görtsös bottyával Ján Iuonnak az fel karját hogy meg koppana az tsontya belé ugy hogy mingyárt le bidgyeszkedék | Szirb onul . hozzá tsapa Ján Iuonhaz hogy főbe üsse akkor Iánk Iuon az fel kezivel ellent vete és vgy meg üte az fél karját hogy mingyárt le bidgyezkedet az fél keze [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir.].

lebitangoz lefattyaz (fattyúnak mocskol); a face pe cineva bastard; jn Schurke/Schuft nennen. *1843:* mondották hogy Lörinczi Josef ur le bitangozta a Grofot | hallottam beszélleni hogy Lorinczi Josef ur ... a kérdeztetö Grof urat lebitángozta [Moson MT; TSb 49].

lebocsát 1. leereszt; a coborî, a lăsa în jos; herunterlassen. *1597:* Hogy az harangot fel swtoltatúk, Ach Lukach hogj eoted magawal raita munkallot, ismeg le bochatotta, attu(n)k f —/50 [Kv.; Szám. 7/III. 26]. *1694:* Ennek az Pallonak az felső vegin, es az kozepin Vassal vagyon eoszve foglalva egy hosszu vekony Lancz, az melynel fogva az eoreg Kapuba(n) csinalt Vas Csigacskan fel szoktak vonni, es le bocsatani [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1710 k.:* mint a páváról mondják ... a farkában gyönyörködik, kevélykedik, de mihelyt rút lábait meglátja, mindjárt elszomorodik, lebocsátja a farkát s kevélységét [BÖn. 444]. *1736:* A kisasszonyok, sőt elévaló fő nemes leányok is .. Mikor útra mentenek, az nyakokban hosszú fekete fátyol volt az két végit az fátyolnak két felöl az czombokon lebocsátották, hanem az mely része az csipőjöket érte, azt ott megakasztották tővel | az menyasszonyt[a] bévitték az várban, ott más köntösben öltöztetvén ... az haját lebocsátván s fényes pántlikákkal megrakván, kihozták az színben[b] [MetTr 344, 398. — [a]Gr. Bánffy Annát. [b]A lakodalmi vendégség színhelyére]. *1737:* Buda István Egy kisded ládajat az arnyek szekben tartotta lanczon le bocsatva edgyik atyafi a masikot beszedré félre hitta, az alatt szolgájával az ladat el lopatta [Kilyén Hsz; ApLt Székely Elek Apor Péterhez]. *1779:* Pap Lupuj(na)k edes Attya néhai nemes Pap Jonásk széles kék Lengjel övel övezvén be Derekát Aszony ember módra az Farán az önek két végét az hórgas ináig le bocsatotta és azért nevezték Horoga(na)k[a] [Orbó SzD; GyL. — [a]Ez valószínűleg csak elfogadhatatlan népetimológia]. *1832:* a város végén levő sorompo le lévén botsátva [Dés; DLt 574].

2. levezet; a face posibilă scurgerea (unui lichid); ableiten. *1801:* Az Istállo vagy Függö kert köböl keményen, appro bolt hajtásokra fedél nélkül a kastély Dél felöll valo végibe épitve . minden képpen készületlen a boltozatok szegeletein mindenütt ki furott fa tsök nyulnak le, mellyek a boltozásokrol a Vizet le botsáttyák, illyen vagyon 80 [Gernyeszeg MT; TGsz].

3. leküld; a trimite jos; her/hinabsenden. *1667:* Vitnédi levele útban érte gróf uramat, kit postán hivatott volt fel Nádasdi, teljes instructioval bocsátván le [TML IV, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. el/kienged; a-i da drumul cuiva; herauslassen. *1710:* Bethlen Miklós causáját appellálá a császár eleiben, s felvivék azután magát is Bécsben, s azolta oda vagyon, nem is hiszem, hogy többször onnan lebocsássák [CsH 345].

5. elbocsát; a da voie să plece; fort/weglassen. *1670:* Úgy látom, ha onnét felyül való félelem lebocsátja, le is jü [TML V, 36 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

lebocsáthat el/leküldhet; a putea trimite; weg/her/hinunterschicken können. *1662:* már egynehány posta vagyon ott fenn, az kit Kegyelmed lebocsáthat [TML II, 302 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

lebocsáthatólag leereszthetöen; în aşa fel să se poate lăsa în jos; herablaßbar. *1825:* A Timar Szín eszaki oldala allyának fenyöfa gyalulatlan deszkával lett bé boritásokért és ugyan 2 1/2 oldalakra le botsáthatólag készitet árulo táblák el készitésekért 4 átsi napszám 5 Rf 20 xf [Dés; DLt 3].

lebocsátkozik leereszkedik; a se coborî; sich her/hinunterlassen. *1660:* Lázár István elszaladt; kötelet adtak be az szolgái kenyérben, lebocsatkozott; másnap immár az vezérnek vitték volna, ha el nem szaladt volna [TML I, 553 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1832:* a' Hiuzárkon le botsátkoztam a' Deberke hidjához [Dés; EHA].

lebocsátó leereszthető; care se poate coborî/lăsa în jos; her/hinunterlaßbar. *1680:* Ezen örögh konyhának ... Vad(na)k az Udvar felöl ket örögh le bocsato Ablakaj [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7]. *1786:* Egy Théka 2 zárjával, le botsátto Asztalával nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

lebocsátott 1. leeresztett; lăsat în jos; her/hinuntergelassen. *1805:* Demut György mintegy 23 Esztendös, származására nézve Saxoniábol való .. sötét szöke, Titus formálog vágatott kurta, de még-is a' szemöldökig le-botsátott haju [DLt nyomt. kl].

2. (vízre) bocsátott; lansat (pe apă); (aufs Wasser) gelassen. *1840:* Öszve Irása A Nemes Város Aranyosi Malma Gáttyán le botsátott Tutajok vámjárol adott Nyugtatványoknak [Torda; TVLt Közig. ir. 1468].

lebocsáttat 1. leeresztet; a lăsa în jos, a coborî; her/hinunterlassen lassen. *1662:* a kaput levágván s lebocsáttatván, az generál maga is s utána való officérek kö-

zül némellyek ugyan lóra is űlvén, fegyverrel is nagyon cógálnák, kenszerítenék őket a bejövetelre [SKr 683].

2. kibocsáttat/eresztet; a da drumul să curgă; ablassen lassen. *1760:* az ados embereket midön a' szölöböl jöttenek volna a' kiket talált az uttzákon mind meg álitotta, és szin Mustyokat Le botsattatta [Szászörményes KK; Ks 92].

lebocsáttatik 1. leeresztetik; a fi lăsat în jos; her/hinuntergelassen werden. *1789:* (A) Szobának közepében egy fenyö Deszka kék festékes Asztal, melly(ne)k allya vas horgokkal vagyon fel aggatva, és ha le botsáttatik Agy gyanánt szolgálhat RF 6 [Mv; ConscrAp. 42].

2. levezettetik; a fi deviat; abgeleitet werden. *1807:* a Zsemlések Malma miat a Zajnak visza tojulása . malamainkot ugy el fulasztya a Zsemlések a Zugojokat a melyen az eféle Zajok le botsáttattni Szoktak fel nem állitották [Kv; KmULev. 3].

lebolondoz bolondnak mocskol; a face pe cineva nebun; Narren nennen/schmähen. *1814:* Czéhmester Dobai Mihály Uram .. Timár Enyedi Andrást le bolondozta, le süket kutyázta | más betsületes Czéhbéli Mester Embereketis ... lebolondozta, le hamislelküzte, le huntzvutozta [Dés; DLt 56.20].

lebomlik 1. leomlik; a se dărîma/prăbuşi; einfallen/stürzen. *1587:* Az monostor kapwbelj hetes hazaban az kemenchieie le bomlot vala vitettem haro(m) szeker agiagot [Kv; Szám. 3/XXX.25 Seres István sp kezével]. *1726:* A pitvarnak a' falai Tetejének edgj darabjának le kel bomlania [Ne; DobLev. I/124].

2. *átv* eloszlik; a se detaşa/despărţi; auseinandergehen, sich zerstreuen. *1814:* minekutánna a Dictaturarol le bomlottunk a' már jó elöre el halodott Csipkés Albert Ur .. visza tért, és ujjra hozzá kezdett személyem oltsárlásához [Torda; TLt Praes. ir. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza Csipkés Albert kollegája ellen].

lebont a demola; ab/niederreißen. *1580:* teremy ferencz suppal keotet heazattiat penig mingiart le bonchiak [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1590:* Miert hogy az epilet mya Nemezgiarto Keleme(n) hazaban az kemenczet le kelletek bontanünk, ismegh biro vram akarattiabol meg chinaltatuk [Kv; Szám. 4/XIV 16]. *1625:* az chinterim kapuiat bontotta le Janos mester, mert Igen el Rothadtak vala, mind ostor fáia es dezkaia [Kv; i. h. 16/XXX]. *1629:* Hogi Varga Mihaly az kaput le dönteötte volna, vagj hogj az kertet le bontotta volna en nem látta(m) [Mv; MvLt 290.175b]. *1632:* kertetis czinaltak vala oda fel . de azuta(n) Ismet lebontottak s az keöz heljre czenaltak [Mv; i. h. 69b]. *1726:* Ezenkis ház ajtó mellyéke, edgj része porló Kő, más része fábol Tóldozott, földozott, az ajtó pógonnyát le kell szedni, bontani, s mást kell csinálni [Ne; DobLev. I/124].

lebontás demolare; Ab/Einriß. *1846:* Ácsmester Szakács Mártonnak az ócska torony lebontásáért, harangláb építéséért, a torony fala befedéséért fizettetett 19 r. frt 20 kr [Válaszút K; ETF 107.19].

lebontat a dispune să fie demolat; ab/niederreißen lassen. *1599:* Hogy az Chinteremben az boltokra Menendeo fa gradichot le bontattük fizetünk az Achoknak f —d 50 [Kv; Szám. 8/XVI. 35].

leborít leteper; a doborî/trînti; überwältigen, niederwerfen. *1597:* Nagy Mihalne vallya ... hiwa ele az leankat monda, No Catús mit miwele veled az vrad az leanka mind megh bezelle hogy egizer az porwataba(n) mazzor az mayorba arczal le boritotta s vgi bant velle [Kv; TJk VI/1. 102].

leborul 1. ráborul vmire; a-şi culca/pune capul pe ceva; sich (hin)werfen. *1614:* Mikor általmenénk az tengeren nékem a fejem az habhányás miatt elszédüle. Sem általmenet, sem visszajövet nem nézhettem széllel a tengeren, hanem a hajó szélire borultam le és rettenetesen okádtam [BTN[2] 71]. *1710:* az én törököm is hozzám vága, én is megfordulék, s éppen a melliben sütém a karabélyomat Találtam-e, nem-e a törököt, bizonyoson nem tudom, inkább gondolom, hogy találtam, mert látám, leborula a lova nyakára [CsH 229].

2. földre veti magát; a se arunca pe pămînt; sich auf den Boden werfen. *1590:* Latam hogj mikor ala jeowének vala kj tartia vala az pwskat s monda bizony megh leolek bennetek de akkor nem leowe mind le bwrwla(n)k jetteonkben [UszT].

3. leroskad; a cădea la pămînt, a se prăbuşi; nieder/hinsinken. *1759:* el mentenek az Soka Vonyiszima Kalibájához és ottan vonyiszimát a' földre le borulva találtuk, és fel költven láttuk hogy homloka egybe romolva volt [F.szászújfalu BN; BK].

4. *(arccal) a földre* ~ arcra borul; a se pleca pînă la pămînt, a se prosterna; sich (auf das Gesicht) niederwerfen. *1710:* Muffti a török papokkal együtt . sákban öltözvén s magokot megláncozván, arccal a földre leborulnak vala, szakállokkal sepervén a földet, minden utcákon nagy sírással, jajgatással úgy menének, míg a török templomban bemenvén, ott nagy felszóval az égre kiáltottanak török nyelven [CsH 199]. *1710 k.:* mondám a két inasnak: Boruljunk le arccal a földre, mert ha az Istent meglátjuk, bizony mindjárt meghalunk. Alig végezhetém a szómat leborulánk [BIm. 1029]. *1811:* közelit ama Halhatatlan Fő Pap a' Dalai Láma! .. A' nagy Fejedelmek Butsura indulnak Hozzá messze földröl, 's földre le borulnak [ÁrÉ 112–3].

5. *átv* térdre borul; a cădea în genunchi; in die Knie fallen/sinken. *1710 k.:* leborulok most ebben a feneketlen és veghetetlen tömlöcben ... a te imádandó isteni lábaid zsámolyához [BIm. 1036]. *1755:* Bátorkodtam Ngy(go)d[a] lábainál le borulni alázatos Instantiám által, és egyszersmind declaralni nagy meg bántodasunkot, és szomorittatasunkat [Albis Hsz; BLev. — [a]Gr. Mikes Antal Hsz főkirálybírája]. *1759:* Albisi Bartok Mihalyne(na)k alázatos Instan⟨ti⟩aja Tktes Király Biro Uramhoz Lelkemnek igen siralmas állapotjáb(an) kenszeritettem a Tktes Kiraly Biro Ur(am) Istenes és könyörülö labainal alazatos Instantiam által le borulni, Jelentvén illyen meg szomoritatásomat[a] [uo.; DobLev. I/292.4b. — [a]Köv. a kérés előadása]. *1765:* Alázatos Instantiánk által, kételenitettűnk Nagtok lábaihoz le borulni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1837:* alázatos esedezéssel reménkedem Nagyságodnak és kegyes lábai elött le borulva könyörgök [Szentdemeter U; Told. 39].

leborulhat *átv* térdre borulhat; a putea cădea în genunchi; in die Knie fallen können. *1782:* Hogy hová hamarább miis[a] a Felséges Kegyelmes Császárunk lábaihoz le borulhassunk . az Investigatiot hogy minél hamarébb el készitteni mèltoztassék Méltoságos Groff Fő Ispány Ur és a Tekintetes Continua Tábla alázatoson Instállyuk [Torockó; TLev. 4/6. — [a]A Thoroczkai család].

leboszorkányoz boszorkánynak szid; a face pe cineva cotoroanţă/vrăjitoare; Hexe nennen/schimpfen/schelten. *1752:* a Diosadi Biraktul hallottam mondani hogj Boda Mihaj mocskolta és boszorkányozta volna le Furu Györgjnét [Diósad Sz; WLt Nagy István (40) ns vall.].

lebúcsúzik hivatalából leköszön; a-şi da demisia; (des Amtes) abdanken. *1844:* All Kir. Biro Ugron Gáspár és Pálffy Elek atyánkfiai az Ülés szinén hivatalaikbol lebutsuznak [Usz; UszLt XI.85/2. 61].

lebújik 1. lehúzódik; a se piti/pitula; sich nieder dukken. *1744:* Petru le búván, hátb(a) kézdi ütni Posta Mester uram [Szentandrás H; Ks 101]. *1764:* observalta világoson az mint földre le buva nézte, hogy hárman vadnak, s teringétnek négy sertéseket [Torda; TJkT V 205]. *1823:* A Feleségem Rátz Máriskot az Istállóba a Jászojba kapta le bujva, kit is a Feleségem egy villával fel szurkált s onnat aval el ment [Dés; DLt].

2. lefekszik; a se culca; sich hinlegen. *1747:* én az köntösökot Nem observálhattam mert álmos voltam és le buytam [Désakna; Ks 27. XVIIb].

lebukik (a földre) lefordul; a se răsturna; (auf den Boden) her/hinunterfallen/stürzen. *1778:* ollyan részeg volt ... hogy magais a' részegség miatt a' Földre azonnal le bukott [Egerbegy TA; JF Marosán Maftyáj (34) zs vall.].

lebüntet megbüntet; a pedepsi; bestrafen. *1686:* Citaltattam teóruenyhez az J birott ut falut .. hogy ... Juhaymott keczkekel es czapokkal edgyar(an)tt Karaczonfalua es Almas fele fordulo hatarbol . potentia mediante be haytottak; az mely marhakot hayto penzig lejs bwntettek [Usz; Törzs].

lebzsel kb. tétlenkedik; a sta inactiv/fără să facă ceva; untätig sein, herumlungern. *1773:* az ottan lévö Iffjakkal jo darabig tántzolt és lebzelt [EMLt].

lebzselőképpen tétlenül; inactiv; untätig, müßig. *1752:* It se udar (!) szükségére se alamisnaba valo czeplet buza elegendő nincs se barmoknak szalmajok mert ezek a' telet csak Lepselő keppen tőltek [Mocs K; Ks 83 Mich.Baka lev.].

léc leaţ, şipcă; Latte. *1522:* wulgo Lech ad structura(m) domy [Beszt.; BesztLt IV/145a.1]. *1551 k:* Irth wolt walamy Lech felól [Szúv; i. h. 57 J.Dobay prov. Vinceh Pattionj beszt-i bíróhoz]. *1568:* az mynemw faaru otth wagyan kyerem kegyelmeteketh kwlgye megh kegtek Bongathra zarwfa, Leecz, Dezka [i. h. 79 Lucas pysthaky de Bongarth[a] a beszt-i bíróhoz. — [a]BN]. *1589:* Fa zerzam Vetele a' Malomhoz ... vóttem 132 Leczet f.2 d.60[a] [Kv; Szám 4/XI. 22–3. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1681:* A pincze mellett ... Nyár es Nyirfabul faragott uj Lécz Nro 160 [Vh; VhU 506–7]. *1728:* Hadnagj Lőcsej Joseph Atyánkfia az Malomhoz kivantato necessariumokatt veszszőtt, Tővisset, Léczet hordassa meg [Dés; DLt]. *1756:* A Sajto szinnyel által ellenben ... vagjon hat ágas a földben bé ásva, melynek oldalai Létzekkel öszve foglaltatott (így!), felso része tartvan hét koszoru fákot mellyek tartanak 6. szaru fakot ezek is Léttzel öszve foglaltatván [Branyicska H; JHb LXX/2.]. *1774:* Létzet és karot az kert mellé, és Tövis közi han(n)yak [Mocs K; KS Conscr. 51–2 Sos Ferkő (30) jb vall.]. *1815:* Az egész háznak Borna oldalai ... Fedele pedig fenyő Szarufákon állo létzekre zsendelyből rakattak [Szu; TSb 47]. *1834:* in Pityiritya égy része Lítznek Karonak valo Tölgyes, Cserés, Gyertyános, és bükös Erdő [M.derzse SzD; DHn 42].

lécajtó rácsos ajtó; uşă de şipci; Lattentür. *1824:* találtatott egy rongyos Létz ajto [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1851:* Egy 13 kőlábakon — tölgy fa gerendákon álló — fenyő léczü törökbúzás kas zsúp fedél alatt, két kis lécz ajtókkal [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

? **lécajtó-kapu** ? léc-kapuszárny; portiţă de şipci; Lattentorflügel. *1797:* a Béjáró kapu vagyon napnyugotra, két oszlopok között, melyek tölgyfából valók, szépen kifaragottak .. hozzátartozó kétfelé nyíló levél, vagyis lécajtó kapuival, a mellette lévő ajtóhely pedig üressen ajtó nélkült való [Borsa K; ETF 108. 13].

lecammog leballag; a coborî agale; hinunterschlendern/trotten. *1704:* a jó tartás után mi is onnan lecammogánk [WIN I, 189].

lécborító *1868:* zsindelyfedelű harangláb 2 haranggal. Ennek bédeszkázása még nincs teljesen bevégezve, néhány lécborító szükségeltetik [Nagyercse MT; ETF 107.22].

lécelés 1. lécezés; acoperire/căptuşire cu leaţuri; Lattenwerk. *1646:* Az haranglábnak bedeszkázásához, lecöléséhöz vöttem léc-szögeket nro 950 [Kv; ETF 107.12–3].

2. kb. lécpalánk; gard din leaţuri; Lattenplanke/zaun. *1805:* a Tégla vetésre Szánto földet Tővisléssel, vagy létzeléssel, békerittetik [Kv; Pk 3].

lécelő-fúró lécfúró; burghiu pentru leaţuri; Lattenbohrer. *1816:* Két létzelő, és egy kerék szeg Furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

léces I. *mn* **1.** lécezett; acoperit/căptuşit cu leaţuri; lattig, belattet | lécből készült; făcut din leaţuri; aus Latte(n), Latten-. *1652:* a' kű rakas végibe(n) van bardolt fabol gerezdekbe csinalt puszta ház, léczes [Görgény MT; Törzs]. *1656:* az torontol fogva az Tomori Bastiaigh, vagjon 3 rendbeli kötesekbeöl allo szarufas köteses leczes, kupas cserepel födett, bontakozott romladozott hejazatt [UF II, 140]. *1694:* Egj Csűr, 24 Agasokon álló koszorú fai, és léttzes szarufái készületeivel [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. *1816:* A tsűrős Kertben egy tőlgyfa lábokon állo létzes

Két rekeszteků Málé Kas [Szamosfva K; Born. III. 33]. *1822:* A gyűmőltsős kert .. létzes tőrőkbuza kasssal [Koppánd AF; DobLev. V/1057.7b]. *1830:* Török Buzás Kasok in Nro 3. — mellyek közzül edgyik Létzes [Nagyikland TA; TLt Közig.ir.1748]. *1834:* A 'Sukon lévő udvaromat létzes keritéssel be keritsék; és ... az ahoz tartozo ajtó feleket 's Laszlikat parkanyozva [SL]. *1849:* A' Major Telken két részre alakitott jo ujj létzes kasok Török Buzának valok, kö lábakon, Zsendelly fedéllel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *kert* léckerités. *1695:* az nagj kapu felé találtunk egj szén csűrt. Ezen épületek körül találtunk kerteket, léczes kertel lévén az egész hámor bé kerítve [CsVh 116]. *1774:* a Jószág rész szerént Borna, rész szerént pedig Léczes Kertben Vagjon véve [Kászonimpérfva; JHbK I. 29] ✱ ~ *levélkapu. 1798:* ujj létzes egy részre nyiló Levél kapu [Vályebrád H; Ks 76.IX.27].

2. ~ *erdő* lécnek való erdő; prăjiniş; Waldholz für Latten. *1829:* vett Jenei Joseff és Kovats Joseff masokkal edgyütt a Kemény Anna Létzes és karos erdejéből egy nyíl erdőt [Asszonynépe AF; DobLev. V/1184 Zabolai Pál Kökösi Dobolyi Sigmondhoz].

3. '?' **Hn.** *1769:* Supra Sylvás (!) Léczes ut [Szászvesszős KK; EHA]. *1820:* Létzes Pataka [Nyén Hsz; EHA].

II. *fn* '.' **Hn.** *1759:* A Letzes alatt vic(inus)a Letzes Erdő (sz) [Szászvesszős KK; EHA].

lécez lécel (szarvazatlécezést végez); a bate leaţuri; (Dachsparren) belatten. *1677:* Az lako haz hjjat sindelieztem, szarufaztak leczeztek [Berz. 17. XII]. *1797:* Ezen kö háznak fedele bükfa létzekkel létzezve [Kőrispatak U; Pf]. *1820:* Egy Kisded Csür létzezve fedettlen [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030].

lécezés lécelés (szarvazatléc-rakás); baterea leaţurilor; Verstäbung/Lattung des Dachsparrens. *1721:* az Acsokkal . . a Létzezés irant a V. Refor Consistoriu(m) meg alkudgyék [Kv; SRE 142]. *1793:* egy hizlo Sertések számára készült oll . Jo moddal készült Szarufázattal — Létzezéssel [Borsa K; EMLt]. *1808:* ezen épülethez minden meg kivántato áts munkáért ideértvén a szarvazást, létzezést, jászjok készitésit .. igértem ... őtven Vonás Forintokot [Kakasd MT; DLev. 4. XLI]. *1825:* 2' 0" quadrat mértékű fedélnek 'sendellyel, a soroknak 10–11 Hűvelyknyi meszszeségekkel valo bé fedéséért a létzezést és a 'sendely hordo napszámat is ide értve □ ölit 38 xf 65 Rf 26 xf [Dés; DLt 3].

lécezet lécezés; schelet de sipci; Lattung. *1852:* az istálo sövény falával, szalma fedele és létzezetével együtt, 1849 be a' muszka katonaság hordotta el tüzelésre [Km; KmULev. 2].

lécezetlen lécezés nélküli; necăptuşit cu leaţuri; unbelattet. *1694:* Talaltatott ezen Udvaron elkeszülő félb(en) egj Nagj Uj Pajta ... de nagjobb részént léttzezetlen es fedeletlen [Borberek AF; BfR]. *1740:* (A) Curia Udvarán épittetett az idén edgj házacska a' Béresek számára mellj(ne)k óldala fűz vesszőből fonatott Tölgyfa karókra .. szarufái vékonj Tőlgyfák, léczezetlen, fedetlen, óldala tapasztatlan [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 11].

lécezett lécelt; căptuşit cu leaţuri; belattet. *1736:* Létzezet Sajtó szin, vagy árnyék [CU]. *1756:* Csere ... fákkal szarvazott léczezett jo Szalma fedél alatt épitetett Csűr | vagjon ... Csere fa szaru fákkal szarvazott Létzezett meg rongjollot félben lévő minden fedél nélkult valo Csür [Branyicska H; JHb LXX/2.34]. *1761:* Az Ház vagyon az Udvarnak felsö részíben szarufazott és léczezett ujj fedéllel épittetve | vagyon . szarufázott, és leczezett Gabonás [Mezőcsán TA; Ks LXXIX/3].

lécező szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *fúró* lécfúró; burghiu pentru leaţuri; Lattenbohrer. *1729:* Leczező furú nro 1 [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 79b]. *1810:* Egy létzező Furu xr 56 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 6]. *1817:* Egy Bokázo és egy Léczező furuk mennek Istvánnak [HSZj *bokázó-fúró* al.].

? **lécfa** léc; stinghie; Latte. *1595:* czjnaltatot Imre Zęk labakot: ... 1 lúgos zabasút Zárú es letz fabol [Kv; Szám. 6/XVIIa. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lécfalvi a Lécfalva (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lécfalva/Leţ; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lécfalva. **1.** Lécfalváról származó/való; original din Lécfalva; aus Lécfalva stammend. *1710:* Cserei György leányai: udvarhelyszéki kajdicsfalvi Török Istvánné, Török Gáborné, Koncz Boldisárné és háromszéki lészfalvi Bodor Mihályné [CsH 79]. *1793:* enis ... tudakozottam egy Létzfalvi Székelytől . . hogy ... Kászoni Istvánnak az Attyafiai oda bé Létzfalvai Nemes emberek [Nagylak AF; DobLev. IV/722 Lad. Bartha (48) lib. vall.].

Szn. *1710:* Lészfalvi Bálint [CsH 139–40]. *1755:* Petrus Léczfalvi praeceptor [Mezőkölpény MT; TGsz 51]. *1860:* Létzfalvi bitai László. Létzfalvi Bitai Vilmos [Kv; Végr.].

2. Lécfalva felé vezető; care duce spre Lécfalva; nach Lécfalva führend. **Hn.** *1742:* a leczfalvi utra jövőben [Albis Hsz; EHA].

lécfúró lécező fúró; burghiu pentru leaţuri; Lattenbohrer. *1748:* Egj nagj Létz furu [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. *1796:* A Czimmermanoknál lévők Vésö 1 Kis Létz furu 1 [Tresztia H; Ks 115].

léchordó lécszállító napszámos; zilier care transportă leaţuri; lattenbefördernder Taglöhner. *1621:* Nap Zamosok . . Letz, Zarú fa, es Zegh hordók voltak Heten d.91 [Kv; Szám. 15b/IV.20].

lecibárol lecibál/rángat; a smulge, a lua jos smucind; herunterreißen. *1813:* Dömsődi Gábor Uram az Exponens Aszszonyt tépte, a' földre le tzibárolta, gyomrozta, s kinozta | hát láttam ... hogy Dömsődi Gáborné az Exponens Aszszony Bundáját a' Nyakából le tzibárolta, tépte [Dés; DLt 162. 4,5 özv. Toth Ferentzné Markovitski Ersébeth (39) vall.].

lecibekel lesántikál; a merge jos şchiopătînd; herunterhinken/humpeln. *1796:* Paskul többire ágyban fekvőbeteg, ha néha néha feltámbászkodikis, egyebet tellyességgel nem mivelhet hanem az innetsö malomig le-tzibe-

kel és ott egy két óráig mulat [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

lecigánygat lecigányozgat (cigánynak mocskol/szid); a face pe cineva ţigan; jn Zigeuner schmähen/schimpfen. *1765:* egymást le hamisgaták és Czigánygaták [Tarcsafva U; Pf].

léckapu rácsoskapu; poartă de şipci; Lattentor. *1761:* Székeljes ... létz kapun járnak bé szekérrel [Siménfva U; JHb LXVIII/1]. *1771:* Estimaltuk ... Sertes Pajta Létz kaput ad flo ung 9 [Nagylak AF; DobLev. II/430.1b]. *1810:* egy kétfelé nyílo hítvány létz kapu [Doboka; Ks 76 Conscr. 53]. *1852:* a' deszkábol valo létz kapu rosz [Km; KmULev. 2].

léckapucska rácsoskapucska; portiţă de şipci; Lattentörchen. *1772:* A Házat Pitvarastol edgyütt aestimaltuk ... Egy létz kapucskát ad //50 [Nagylak AF; DobLev. II/441.1a].

léckas léc-törökbúzakas; porumbar de şipci; Mais/Kukuruzscheuer aus Lattenwerk. *1829:* egy nagy Létz kas 30 szekérnyi teli Török Buzával[a] [Ne; DobLev. V/1155. — [a]Földbirtokos udvarában].

lecke 1. tanulnivaló; lecţie; Lektion, Aufgabe. *1584:* az Nogy eskolaban . az hon az eoreg deakoknak Leczket olwasnak othys Kemenczit meg Chinaltatúk [Kv; Szám. 3/XV.18]. *1653:* Régen barátok czellája volt az, deákgyermek koromban abban a házban is a hol a vendég vala elégszer csaptak meg, hogy a leczkét nem tudtam elmondani [ETA I, 92 Nsz]. *1710:* Felmenvén a schólaban szereda nap, amint leckét mondottam, alattomban a zsebemben benyúlt s a ládám kolcsát kiveszi [CsH 140]. *1804:* a Statistikábol a ki hagyott letzkét nem tanultam meg | Dél elött jotskán tudtam a Letzkét .. a G. Antiquitásbol is meg lehetösön tanultam mellyekért Monétát érdemeltem | Délután a Rector Letzkét hagyott volt a Grammatikábol de a játék mián el felejtettem [Dés; KMN 9, 14, 37]. *1823–1830:* Délután 1 órakor classisban exponáltak, 2 órakor szabadon voltak, s magukra leckét tanultak [FogE 124].

Szk: *kihív a ~ből. 1823–1830:* akkor grádusosztás nem volt, hanem az úgynevezett cella classistól fogva fel a syntactikáig kihívták a gyermekek egymast leckéből, expositióból vagy írásból, és amelyik jobban tudott az lehúzta a mást [FogE 123].

2. tanítási óra; lecţie, oră şcolară; Unterrichtsstunde. *1657:* A' letzkeknek mesterek hire nelkül el mulatóinak egy egy tzipójokat vonnyak el [UF II, 187]. *1710 k.:* Hozzáfogánk ismét az elhagyott leckéinkhez, akik megmaradánk[a] [BÖn. 553–4. — [a]1659-ben Apáczai Csere János keze alatt Kv-t]. *1801:* a' több Deákok künn laknak szerte széjjel a' városon, s tsak a' Letzkékre mennek fel [Kv; SLt P. Horváth Miklós öccséhez]. *1823–1830:* már classis praeceptor voltam, s nem tartoztam volna lecket hallgatni, de . jó barátaimat reávévén, míg a kollégiumban voltam, hallgattuk a leckéjét a jus publicumból | Voltak . favorit deákjai[a], kikkel míg férje leckéken volt, töltötte idejét [FogE 128, 295. — [a]Zilai Sámuel mv-i ref. kollégiumi filológiaprofesszor feleségének].

3. (iskolai) osztály; clasă; (Schul)Klasse. *1796:* Ambar nem edgy Categoriaban, de mind azon edgy Letzkében tanult az Exp(on)ens urakkal mind az Falusi oskolaban mind pedig annak utanna a' Nms MVásárhelyi Ref: Collegiumba [Ilencfva MT; DLev. 4. XLA]. *1823–1830:* Az úrfi mellett szolga volt Elek Ferenc nevű háromszéki gyermek, az úrfival hozták volt Enyedről, vele egy leckében is volt [FogE 117].

4. tanulás; învăţat, lecţie; Lernen. *1836:* Lajos ... itt maradott mivel magais kivánná hogy el ne maradjon a több tanulo tarsaitol a Letzkében [Szkr; Pf Gruz Károly lev.].

5. kb. egyetemi előadáshallgatási jogosítvány; dreptul de a participa la cursuri universitare; Berechtigungszeugnis für den Besuch der Vorlesungen an der Universität. *1823–1830:* Erlángában leckékért esztendőnként harminc Rhfot Göttingában leckékre ott is esztendőnként harminc Rhft | Erlángeni fizetés hónaponként 7 Rhf-tal esztendőre Rh 84 Leckékért ugyanott 30[a] | elmentem a professzorokhoz[b], kiket hallgatni kívántam, s tőlök leckéket vásároltam, .. fél esztendőre egy formalis Louis d'ort fizetvén [FogE 143, 145, 211. — [a]1796-ra von. feljegyzés. [b]Göttingában ugyan a tájt].

6. bibliai tanítás; învăţătură biblică; biblische Lehre. *1662:* Három vagyon az igikben: 1. a keserves panaszok 2. A vigasztalás 3. A buzgóságos imádkozás ... Az én leckém az első részre tartozik | Kettő vagyon tehát a mi leckénkben I. A panasz két nagy veszteségek felől ... Ez tanúságnak első ága a leckében szükségképpen feltétetik [SKr 687–8]. *1705:* Ma prédikálott Zilahi uram . Egészben a fenevadra és annak minden alkalmatosságára szabván a leckének minden környülálló circumstanciáit [WIN I, 594].

7. *feladja a ~t* megleckéztet; a mustrului; jm eine Lektion erteilen/geben. *1672:* Immár instructus levén urunk, az leczkét valóban feladta [TML VI, 375 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1710:* Engemet kikülde, Vayt behívatja, fel is adá a leckét neki emberül [CsH 198]. *1740:* az sogorom az irodeákját egy udvarbirájaval el küldötte hozzám hogy eö Protestál, mely dologért derekasint fel attam az leczkét [Ks 99 Kornis Antal lev.].

8. *1677:* informáljon Kegyelmed, mit parancsol tovább urunk ő nagysága? ha mi újabb kérdések lesznek, kire mit feleljünk? .. ha miben vétek talál esni, Istenért vétkünknek ne tulajdoníttassék, mert jó lélekkel írom, sohasem tudtuk kire mit feleljünk; olyan leczkén még egyikünk is nem igen volt [TML VII, 361–2 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

leckeadás tanítás; predare; Lehre, Unterricht. *1823–1830:* A leckeadás négyféle: úm. publica, melyet minden ordinarius professzor tartozik adni szeredán vagy szombaton ingyen, de ebben nincs haszon, mert csak olyan tudományokat tanít, melyet olvasásból is megtanulhat az ember [FogE 236].

leckécske lecţie scurtă; Lektiönchen, kleine Aufgabe. *1806:* egy Letzkétskét tanultam a diák Aríthmetikából [Dés; KMN]. *1807:* magam egy sovány Letskétskét mondottam [Dés; KMN 360].

leckemondás feleltetés; ascultarea elevilor; Ausfragung. *1823–1830:* A leckemondás classisbeli bizonysá-

gok előtt ment végbe[a], az expositióból s írásból való vetélkedést pedig a publicus praeceptor ítélte meg [FogE 123. — [a]1794 tájt a mv-i ref. kollégiumban].

leckeóra tanítási óra; lecţie, oră şcolară; Unterrichtsstunde. *1870 k./1914:* a leckeórán, a rendesen érdemfokozat szerint ültetett tanulók közül azon hátrább ülőt, ki az előtte ülő által meg nem fejtett kérdést megfejtette, amannak helyére ültették, azaz lehuzatták [MvErt. 23].

léckerítés gard de şipci; Lattenzaun. *1837:* gyenge létz kerittés felyül sövény lészás kerittése meg lehetös [Gombás AF; TSb 20].

léckert léckerítés; gard de şipci; Lattenzaun. *1703:* Ezen éppületek lécz kertel vadnak be kerítve, két nagy kapu és három kis kapu lévén rajtok [CsVh 119].

léckertecske léckerítésecske; gărduleţ de şipci; Lattenzäunchen. *1797:* Mentünk az kis lécz kerteskéhez [Kőrispatak U; Pf].

lecketanulás învăţarea lecţiei; Lektionlernen. *1804:* a Rector azt mondotta hogy a tegnapi hasfájásomnak talam tsak a Letzke tanulásnak restellése volt az oka [Dés; KMN 39].

leckéztet feleltet, kikérdezi a leckét; a asculta lecţia; (Lektion) ausfragen. *1805:* a Rector ... amig Károlyal Letzkeztetett én játzodtam [Dés; KMN 52].

léckora lécnyi; ca un leaţ, de grosimea unui leaţ; lattengroß. *1829:* némelyek[a] . létzkora vastagságuak [Csókfva U; TSb 24. — [a]A fűzfák].

léclajtorja léclétra; scară din şipci; Lattenleiter. *1666:* czynáltattunk az édgyik lécz laitorjának uy fogakat [Kv; SzCLev.].

lécmány bérlő; arendaş; Lehnsmann. *1733:* Mikor az őszi sokadalomkor bé szállot a lecmany az ado penz iránt Biro Uramni költ Borra 30 pénz | egy lecmany szamara fel ejtel bor Biro Uramni [Kvh; Bogáts 7] | a Csernátoni lecmánnak vettünk teheny hust 15 pénz árrát [HSzjP].

lécnyi léc szélességű; de grosimea unui leaţ; lattenbreit. *1829:* a' fűz fák egy lécni vastagságuak [Csókfva MT; TSb 24].

lecövekel le/megkötöz; a lega de un par/tăruş; fesseln, in Fesseln schlagen. *1592:* Vadalma Gergelne Anna azzoni .. vallia, Lattam hogi Kotro Mihali az fiat le czeoueklette vala, es kegietlenkeppen veri kenozza vala [Kv; TJk V/1.216].

lécpénz ? valamilyen céhbeli díj; un fel de taxă plătită de breslaşi; irgendeine Gebühr in der Zunft. *1665/1754:* Ha valamely legény .. viszsza jövén azon butsú nem vételiért, munkálkodásáért, és létz pénz le nem tételiért, büntetödjék egy forintal [Kv; ACArt. 19] | Ha penig a' meg hólt Mesternek relictája az Ura holta után a' Czéhet tartani akarja, tartozik a' Létzpénzt esztendönként minden Kántorra a' Czében bé-fizetni [Kv; ACProt. 9]. *1702:* Öszuegyűluén a' B. Céh Cehmester választalásra (!), az melly alkalmatossággal le teue(n) minden B. Mesterek az szokás szerént lecz penzeket a' melly töttt d. 84 [Kv; ACJk 47]. *1710:* az B. Ché az regi jo rendtartás szerént kerdest institualva(n) az B. Mesterek közötti es lecz penzeket le teve(n) az B. Mesterek, es valasztak az utan vox szerént Che Apa(na)k az szász Natiorol N. Szekelj Janos Uram(a)t [Kv; i. h. 75].

lécrostély lécrekeszték; îngrăditură din leaţuri/şipci; Lattenverschlag. *1847:* A' pintze egy létz róstélyal kétfelé van rekesztve .. alól hat ászok 's egy almatartó póltz [F.árpás F; TSb 46].

lécszeg cui de bătut şipci; Lattennagel. *1581:* attunk 68 leczeget hogy az gradychiot es dezkakat meg zegeztek Tezen d.10 [Kv; Szám. 3/IV.10]. *1585:* Az arkossokhoz vetetünk lecz szeget harom zazat f. —d. 36 [Kv; i. h. 3/XIV.31]. *1646:* vöttem léc szögeket nro 950 [Kv; ETF 107.13]. *1656:* Ezen belseö hazrol nilik bal kezre vas sarkon panton forgo lecz szegekkel szegezett bellett ayto [UF II, 121]. *1680:* az gerendahoz vagjon szegezve az fal mellet le fügö uj deszka polcz, mellyet lecz szegekkel szegezgettek öszve [A.porumbák F; ÁLt Inv. 15]. *1692:* Ezen nyári Ház gyalult fürész Deszkakbol vagyon jómoddal csinalva. Lecz szegekkel fel-szegezett parkanyos [Mezőbodon TA; BK Inv. 12]. *1721:* Lecz szeget veret hatodfel rud vasbol [Dés; Ks 26. XIV.1]. *1779:* A Maiar kopoiára 4 létz szeget tsináltam [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. kezével]. *1830:* Hoszszuaszon az Ut felől valo Deszka kertet a szél le verte meg ujitattam a Fedésihez tsináltattam 80 Létzeget [Hosszúaszó KK; Born. Bod László tt szám.].

lécszeg-csináló lécszeg-kovácsoló; (fierar/meseriaş) care fabrică cuie de bătut şipci; Lattennagel schmiedend. *1822:* eddig elé Mesterségét MVásárhely Szabad Királyi Várossába folytatott Flaszterező, és Létszeg tsináló Ujj Paraszt Ráduj Joseff [Körtvélyfája MT; LLt 1/12].

lécszegeresztő-fúró burghiu pentru cuie de bătut şipci; Bohrer für Lattennagel. *1706:* Egy lecz szegh eresztö furu [Kőrispatak U; Pf]. *1729:* Leczezö furú nro 1 Lecz szeg eresztó furú nro 1 [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 79b]. *1787:* két avatag Létzeg eresztö kis furu Dr.4 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4]. *1797:* Létz szeg eresztö furu kettö [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9] | Egy Létz szeg eresztö Furu Dr. 6 [Szság; IB III. CXLV. 22]. *1812:* Egy Létz szeg eresztö furu [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]. *1816:* Egy Létz szeg eresztö furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. *1845:* 2 létz szeg eresztö furó [Kv; ACLev.].

lécszeg-fúró burghiu pentru cuie de bătut şipci; Bohrer für Lattennagel. *1733:* Léczeg furo 3 [Marossztkirály AF; Told. 2].

lecsal 1. *lábáról* ~ leszed a lábáról; a ademeni (pe cineva); jn herumkriegen. *1664:* Igen résen legyen az füled s magadra vigyázz, hogy a lábadról le ne csaljanak [TML III, 34 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

1710: Páter Forstall credentionális leveleket vévén mind a császártól, mind a ministerektől, elmene Zrínyi Péterhez[a], és midőn sok esküvésivel lecsalta volna lábáról, elsőben a maga fiát adá melléje, hogy Bécsben elvigye a császárhoz | lecsalá lábáról a nagy okos embert és subscribáltata vele a ligát [CsH 81, 116. — [a]1670-ben]. — L. még CsH 404, 413.

2. *(nőt) lábáról* ~ (nőt) elcsábít; a seduce (o femeie); (Frau) verführen. *1723:* Porcsira beszellette, hogy Leány korab(an) Felsö Ilosván Kukura Kosztin .. vgj Tartotta őtett mint maga gyermekit; akkor Egy orosz Legény is ott lakott .. és őtett az labarul le csalta, s eszt az orosz Mihályt néki ott Csinalta [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Gajinán Lupul (68) vall.].

lecsalatik lábáról leszedetik; a fi ademenit; herumgekriegt werden. *1710:* Látván Zrínyi Péter a fejére következendő veszedelmet, elbúsulván azon, mely álnok practicával csalatott le lábáról páter Forstall által, a császár assecuratóriája ellen feje s jószága kockára hányatott, olyan levelet ír rabságában a császárnak . melyet senki, kivált aki magyar, szánakozás nélkül nem olvashat [CsH 83].

lecsap 1. ledob, odavet; a arunca; niederwerfen, hinschmeißen. *1783:* Vántza Tisztartó, a' Ló el adásban hibázott, mellyért az Aszszony ö Nsga őtet pirongatván, Vántza meg haragúdott, és a' Pénzt az Asztalra le tsapván, ki ment [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Karsai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

2. odacsap/vág vkit; a trînti/izbi (de pămînt); hinunterschlagen/schleudern. *1794:* Baratosi Josef uram, Horvat Josef uramat az asztal mellé egy kis ládára le tsapta, terdivel a' mellyire állott; vgy dürützkölte [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1813:* Dósa Kis Mihályt a' földre le-csapta, s maga is réá esett s a' földön gyömötölvén [Dés; DLt 71/1814].

3. vmerre letér; a îndrepta în altă direcţie; in irgendeine Richtung abbiegen/schweifen. *1704:* Felmenvén mind német, mind magyarok zsákmányolni a monostori templom felé, és egynéhány kuruc hertelen lecsapa Kőmálról, és éppen itt a Monostor-kapun felül való pallónál elkapának egynéhány marhát [Kv; KvE 291 SzF].

4. lefelé fordul; a coti în jos; abwärts kehren/sich wenden. *1843:* (A határvonal) a' Preluka nevü helytől az élen jön le . le fele la Curmature ... onnan le tsap la funtine Krejászke [Kisfalud AF; EHA].

5. lemerít; a scufunda; unter/hinabtauchen. *1770:* (A dési vámost) a víz a malom gátjára csapta volt, egy sövényt megfogván sokáig ott volt, de a víz szüntelen nőven lecsapta aztán ismét felvetette [RettE 222].

6. lenyisszent/vág; a reteza; abkneifen/schneiden. *1772:* egy Korsós nevü istentelen katonának egyik fülét, egy ujját lecsapták[a] [i. h. 276. — [a]A muszkák].

7. (hivatalból/szolgálatból) elcsap; a destitui/demite/concedia; jn (aus dem Amt/Dienst) weg/fortjagen, jm den Laufpaß geben. *1670:* Kegyelmed cathegorice írja meg neki, ha mi jót véghez akar vinni az ő felsége subditussinak oltalmokra . ne imperiose legyen, hanem per bonam correspondentiam s precario, különben bizony lecsapják az sógorokat [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1847:* akármely tiszt csak addig viseli hivatalát, amíg nékie tetszeni fog, mivel akkor, mikor akarja, lecsapja[a], s mást teszen helyekbe | majd megtanítlok én téged, s főbírót, alispányt, szolgabírót mind lecsapom, többet nem fognak ők parancsolni, hanem én! | Varga Katalina . . még a vármegyei kisbírót, Dáncs Juont is hivatalából lecsapta, s mást nevezett ki helyette öntetszéséből [VKp 188, 194, 198. — [a]Varga Katalin].

8. *1612:* Lonneek hazanal Az szegeletet le czapyak [Kv; PLPr 1612–15 I/3].

◇ **Sz:** ~ *az emberek füle mellett. 1663:* azon dolgokat, kiket Bánffi uram ő kegyelme ír, már azelőtt régen tudtuk, nem kell kétségben esni, míg azok lesznek, higgye Kegyelmed, lecsapnak az emberek füle mellett [TML II, 640 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz] ✱ ~*ja a fülét. 1676:* az vitézlő rendet én itt valóban oltalmazom .. Már most semmi zsibongást nem igen hallok; csendességben vannak; az uraim is igen lecsapták füleket [TML VII, 279–80 Mikes Kelemen ua-hoz].

lecsapattat ? levágattat; a dispune să se taie capul cuiva; niederhauen lassen. *1672:* (A németek) ha valami irruptiot, vagy más inconvenientiát intentálnának ellenünk . az olyanokat ha lehet, meg is fogja és ha különben, még le is csapattassa [TML VI, 6 a fej. Teleki Mihályhoz].

lecsapdos lekaszabol/vág; a căsăpi; niedermetzeln/säbeln. *1705:* Kecskeméthez közel pedig csakugyan rájok ütvén a kurucok a német hadra, négyezerig lecsapdostanak [WIN I, 576].

lecsapdosott levagdosott; care au fost tăiaţi; abgehackt/geschnitten. *1786:* fel keresvén azan Tanorak kőrül lévő Fűzes beli kárt mind szálárol szálára karojá-(na)k és le tsapdosatt ágainak [Marossztkirály MT; Berz. 9. 73].

lecsapkod lekaszabol; a căsăpi; niedermetzeln/säbeln. *1657:* az utánok küldött kopjás seregekben arccal ütközvén, azok is semmi próbát nem tehetének, hanem ők is megfordulván, igen lecsapkodának bennek [KemÖn. 249]. *1661:* nehány tatárra akadtak, azokban lecsapkodtak, lovakat nyertek [TML II, 154 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az talpasok dolgát az mi nézi valami jelét adnák az hűségnek; bár csak Dankat csapkodnak le, inkább hihetne ember nekik azután [TML VI, 34 Bánfi Dienes ua-hoz].

lecsapó lesodródó; care se scurge; (hin)abtreibend. *1820:* A Sópajtáknál levö hajos Malómnak kereke alol le tsapo viz . az utnak szegezvén magát kerengót tsinált [Dés; DLt].

lecsapó-ajtó csapóajtó; trapă; Klapp/Falltür. *1810:* (A pincéből) egy gráditz szolgál fel az Fogados Házába, hol egy kitsin Fenyő deszkából valo vas sorkokon forgó le csapo ajto vagyon [Doboka; Ks 76 Conscr. 97–8].

lecsapott elcsapott; destituit, concediat; abgesetzt, weggeschlagen. *1847:* alispány tekintetes Fosztó Menyhárt úr Dants Juont mint Varga Katalin által lecsapott kisbírót hivatala folytatására újból is kinevezett s felhatalmazott [VKp 211].

lecsendesedés lecsillapodás; calmare, potolire; Beruhigung. *1662:* Kegyelmed ... ezután is abban az helyben legyen jó gondviselessel és vigyázással, ne neheztelje az dolgoknak lecsendesedéséig; úgy hiszem, Isten végét adja nem sokára immár [TML II, 325 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1717:* Azon vágásokat szűntelen feles embereink strásáljak .. az hirek Lecsendesedesiig Continuuskodtunk [Cssz; INyR]. *1751:* a' Kurucz világ le csendesedése utan itt Budan az lakosok(na)k nem voltanak házok s fundusok után járo bizonyos darab szánto földei [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/14]. *1752:* az Apám a kurutz világba Magyar Országra ki szőkvén az Ország le csendesedeseig haza nem jöttünk [F.csobánka SzD; JHbK LVI/32.9].

lecsendesedik 1. lecsillapodik, a se calma/potoli; sich beruhigen. *1570:* Zeoch Myklos vallja, hogy harsongartba veoth volt Ew egy zeleot fazakas Jmrehtwl Az felesegeis Jelen volt, De feddeodigh (!) volt az vrawal hogy ely Neh Adna Mert az eleby vrathwl maradot volt az germekenek akarna Thartany, Vegre egy fely (!) keodmenth adot neky az penz Melle, vgy chendesedet volt leh [Kv; TJk III/2.111]. *1598:* Azonkeozbe(n) esmet mondanak az aztaltol, tolliak ki, mit garazdalkodik it, immar Sarkeozy Janos az aito felen al wala az mezitelen kest fel húzta wala, zabo Balint kapa megh az kezet mind kesesteol s el tetete welle, es igi esmet le chendesedtek [Kv; TJk V/1.159–60]. *1636:* Szeócz Marton kardott rantot vala de ismet le czendesedek [Mv; MvLt 291.74b]. *1666/1681:* Valtozo alapotokban s haborusagokba(n) kivaltképen obsidiokor Varamban tartozanak húségesen szolgalni mind addigla(n), migh le czendesednenek az allapatok [Vh; VhU 337]. *1753/1781:* azon háboruság[a] le tsendesedvén, az békességnek ⟨me⟩g nyerése utánn, Kun Miklos Uris más tőbb Nemes Hazafiaival Graciára haza jőtt volna [Algyógy H; JHb LXXI/3.194. — [a]A kuruc háború]. *1796:* Táré Lúp . azért ment viszsza, hogy a' Verekedéseket le tsendesittse és a' kik le nem tsendesednek elfogja őket [Mocs K; Eszt—Mk]. *1850 k.:* szálos erdejét a mult forradalmi időben az 1848-ik ev telén . tudatlan előljárok tanátsokkal le vágták . az után hogy azon bolyongo vilag le csendesedet ... kár meg fizetésiböl réám is háromlot 105 Rfl. és 12 xr [Szászújős SzD; TSb 35].

2. mérséklődik; a se modera; sich mäßigen. *1587:* sok feleol érték panazolkodasok eo kgmeket varosul, Mynemeó zertelen Izonyw Tormezlasok (!) kezdettenek megh Indulny feokeppen az Iffiusagtol zekeres leghenieknek es zolgalo leanioknak egybe giwlesek Es Ektelen zabadsagok myath Hogy azert az Vristennek busulasa vizontagh Ne Araggyon fel eo kgmekre Varosul, hane(m) inkab io es Iambor magunk visseleswnk Altal Ennelis inkab le chendezeggiek, Vegeztek varosul hogy Biro vram Eoket vgyan valoba megh Inche [Kv; TanJk I/1.42].

lecsendesít lecsillapít; a calma/potoli; beruhigen/sänftigen. *1570:* Kwtas Isthwan Ezt vallya Thwgya aztis hogi Eccher Zonkolios Matiasne kezdet volt Antallal ostozas feleol valamyt Jgentelenkedny . Antal adot valamyt neky, Es leh chendesitettek Jamborok eoket [Kv; TJk III/2.137]. *1571:* az pereseket myndenkeppen megh elegetettyk es le chyndezetettyk hogy ewk rea nem mennek s nem perelnek [Kővár Szt; BesztLt 3528]. *1572:* Az Syalkodas wttan, Az Monostory Neomeos wraym, Botokal keozottok[a] forgolottanak, hogj le cendezechek [Sárvásár K; KP. — [a]A határjáráskor forrongó parasztok között] | mynd oda Menenek hogj le chendezetenek Az keossegoth [Szentkirály K; KP]. *1590:* Immar mind a' keth felnek panazat Mentsegeth ertwen Jgyekeztek eo kgmek io Jntesekkel minden vthon az dolgoth bekessegesen le chendezitenj [Kv; TanJk I/1.130]. *1637:* meghis szida Szabo Martont, s megh Kardotis ranta Szöcz Marton, de mi Cziszar Istuannal le Czendesiteők, s el teve az kardot [Mv; MvLt 291.74b]. *1676/1681:* az várbeli vigyazasra ighen meg kivantatik az egi más között valo szeretett .. ha mi kicsiny ellenkezes kösztök tamadni tőrtennekis, aszt magok kőzött mindgiart igyekezze(ne)k le csendeseteni [Vh; VhU 662]. *1732:* Alázatosan kérem itereto az M:Urat, hogy ha lehetne le csendesiteni az Aszony ő Ngáēkat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1812:* egyben veszvén a Groffné a Groffal verekedni kezdettek volt, hanem én .. mindeniket mellyen fogván kivántam egj mástol el választani és le csendesitteni [Héderfája KK; IB].

lecsendesítés lecsillapítás; calmare, potolire; Beruhigung/sänftigung. *1585:* ha valakinek vagy zemelyere, vagy hazara tamadnak a Capitanok bewntetessel le chendezithessek De wgy ha a' ket fel peres (így!) a' Capitanok itiletire, vagy le chendesitesere el igazitasara erezkednek [Kv; PolgK 17]. *1653:* az Moldouai állapotok(na)k le csendesittesiben valo faradozásunk ekkedigh Szerenczeltetvén Országunk keözőnséges Gyulesit . rendeltük azt, ez jővendő Esztendeőbeli Boldogh Asszony havának[a] tizen nyolczadik napjára Fejer Varra [WassLt fej. — [a]Január]. *1660:* Mi ekkedig tellyes tehetsegünkkel, eronkel, és faradozasinkal, az haborgásoknak le csendessitésere e' szegény hazanak meg-maradasara igyekeztűnk [LLt]. *1710:* félő, hogy esmét nagyobb mótusok ne legyenek Az Isten bölcsessége szerint találjon módot azoknak a dolgoknak lecsendesítésiben [CsH 421]. *1802:* Biroi Biztos Urakat ki fogják hozni ... B. O. Budai[a] Határok között az Élö erdönél ott lévö ellenkezés le csendesittésére [JHb LXVII/4.20. — [a]K].

lecsendesíthet lecsillapíthat; a putea calma/potoli; beruhigen/sänftigen können. *1585:* Az hatalmaskodo eoreokseges emberek ha valakinek vagy zemelyere, vagy hazara tamadnak Azt a Capitanok bewntetessel le chendezithessek, De wgy ha a ket fel peres (így!) a' Capitanok itiletire, vagy le chendesitesere erezkednek [Kv; PolgK 17]. *1591:* Istuan .. volt az leginieknek gazdaiok, leis czendezithette volna, ha akart (!) volna [Kv; TJk V/1.163]. *1598:* Nacz Mihaly . wallia .. volt ennekemis bantasom az sombori harminczados zolgaitol .. nagy neheze(n) chendezithette(m) le fizetessel s aiandekkal eoket [Kv; TJk VI/1. 184]. *1708:* Otta(n) otta(n) segilljevel valo esküvessel elegjgette (!) merges szavait, igj hogj senki le nem csendesítthette [Kv; ACLEv.]. *1819:* a' vidékbeli tisztek is nagy bajjal tsendesithették le[a], hogy valami veszedelmet ne okozzanak [Remete Szt; Ks 67.47.28. — [a]A felzúdult nemességet].

lecsendesíttet lecsillapíttat; a dispune să fie calmat/potolit; beruhigen/sänftigen lassen. *1662:* Kik hogy a vár-

megye tiszteitül is semmit nem függenének, adót fizetni s beszolgáltatni nem akarnának .. a fejedelem maga is ... örömest lecsendesítteti vala, bizonyos embereit is küldvén avégett hozzájok [SKr 515].

lecsendesíttetik lecsillapíttatik; a fi calmat/potolit; beruhigen/sänftigt werden. *1632:* 1631 és 1632-ben az parasztok feltámadának az Alföldön; egynéhány ezeren egybegyűlvén, sokaknak nagy károkot töttenek, de lecsendesíttetének, mert sokaknak orrokot s fülököt elvagdalták az rebelliónak emlékezetiért, az hadnagyok penig, Császár Péter néggyé vágatott Kassán [Kv; KvE 164 SB]. *1661:* Intjük azért mégis .. ne is igyekezzék oly dolgokra kifakadni .. melyek által nem lecsendesíttetik, sőt inkább több és nagyobb zűrzavarokba elegyedik, és végső romlásra is juthat az megromlott szegény haza állapatja [KemIr. 349].

Szk: *fegyverrel ~. 1704:* (A levélben) írja őfelsége a többi között, hogy egyáltaljában nem akarja, hogy ez az magyarokkal való dolog fegyverrel csendesíttessék le, és ha Isten lecsendesíti, a magyarok dolgára micsoda gondja lészen őfelségének [WIN I, 197].

lecsendesülés lecsillapodás; calmare, potolire; Beruhigung/sänftigung. *1753/1781:* Kun Miklos ur fel serdülése alkalmatosságával az idö meg háborodván, Rákotzi Ferentz fejedelem mellé álván Gavaleriara ottis volt mind el tsendesűléséig a szélvésznek [Algyógy H; JHb LXXI/3.182 Lup Filip (88) jb vall.].

lecsendesülhet lecsillapodhat; a se putea calma/potoli; sich beruhigen/sänftigen können. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha penigh ott[a] veghez nem mehet, le nem cziendeswlhet, hát onnat az Ceh mesterek minden Causakat erőszak nelkul, az Colosuari Biro eleibe bocziassanak [Kv; KőmCArt. 27–8. — [a]A céhen belöl].

lecsepeg 1. lecsöpög; a picura jos; heruntertropfen. *1811:* Azt beszéllik, hogy a' Ró'sa Nektárból lett Mely az Égből ezen földre le-tsepegett [ÁrÉ 198].

2. lecseppen, vki vhol terem, vhova toppan; a apărea pe neaşteptate undeva; plötzlich erscheinen/auftauchen, hereinplatzen/schneien. *1810 k.:* ha a Fellegböl Csepegtek volna is le még sem adhatnak az Alperes[a] utat arra hogy azokat[b] Agyon verje [Dés; DLt 82. — [a]Tollhiba *Alperesnek* helyett. [b]A tilalmasban járó disznókat].

lecsepegés csepegésnyom; urme de picături; Tropfenspur. *1617:* Az Varga Andras kezebe(n) lata(m) az czjpellest, hammas le czeopeges vala feolliel rajta, de kj cseópegese es hammasa volt ne(m) tudom [Mv; MvLt 290.25a].

lecsepegő care picură; herab/untertropfend. *1842:* az eszterhárol le tsepegő viz [Dés; DLt 155] | A' papiros malom a kád szélin elöl egy csatorna van mely a le csepegő vizet fel fogja [Km; KmULev. 2].

lecsépeltet kicsépeltet; a dispune să fie treierat; ausdreschen lassen. *1791:* a meg tiltatt mindenféle Szemül leuő gabónát . letsépeltetuen, most a Tauasz elein mind el hórdóttatta [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9]. *1834:* Szováthon a 300 Veka Csös malet le csépelttetem es let belőle 120 Veka szem [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc p. Horváth Ferenchez].

lecséplés lepocsékolás; distrugere, devastare; Vergeudung/schwendung. *1771:* az Riskulitzai Lakosok által az emlitett Grohotiak gabonájokban botokkal valo le tsépléssel, és le kaszálással tett károkat mindenütt el szemlélvén, az ... aestimatorok betsülték . a' következendő modon[a] [Grohot H; Ks 80. XL. 17. — [a]Köv. a részl.].

lecsepülött lebecsmérelt; defăimat; heruntergemacht. *1665:* Jól tudom, megállapodott szerencséjének ily gyalázatos lecsepülött boldogtalan forgácskára nincs szüksége, sem hasznát nem veheti [TML III, 520 Kapi György Teleki Mihályhoz].

lecsepültetik becsteleníttetik; a fi ponegrit; entehrt werden. *1668:* De én az kővári rabsággal[a] az földig meggyaláztatom, az reám költött vádakért senkitűl szánakozást nem láthatok, hírembe, nevemben lecsepültettem [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz. — [a]Paskó, Erdélynek többszörös portai követe összeesküvés vádjával raboskodott Kővárban].

lecsi fecsegő, szószátyár; flecar, guraliv; geschwätzig, schwätzerisch. *1696:* Varjon reá az lecsi kutya most nem kaphatám megh de holnap Köris völgiben megjek hordani, megh kaphatom mind öszve rontom [Mikháza MT; Berz. 17. XII].

lecsillapodhatik leülepedhetik; a se putea aşeza; sich aufhellen/abklären können. *1843:* A bé-töltés után jól bé kell fójtani, és néhány óráig csendességbe hagyni, hogy a könynyű sajtolvány, föl-bojdúlt szénsavanya le csillapodhassék [KCsl Kemény Dénes kezével].

lecsillapodik el/megcsendesedik; a se linişti; sich beruhigen. *1705:* Ma a kurucok . kilenc székérböl való marhát .. elhajtják. Benn is alkalmas lárma vala .. az egész lovas had, muskotélyosok is mentenek volt ki ... tíz órára mind bétakarodának és lecsillapodának [WIN I, 393–4]. *1789:* le csillapodott a dolog [Dés; DLt]. *1812:* késöre letsilapodván a lárma a' tisztelt Aszszonságok bé mentek a Groffné Házába [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

lecsi-lucsa I. *mn* kb. lecsi-fecsi, locsi-fecsi; limbut, flecar; geschwätzig, schwatzsüchtig. *1696:* Kovács Jánosne az Pásztor házára mene, és hiya vala ki bajra .. megh rutul szidá lecsi lucsának | az Aszszony mondjga vala az Pásztor fiának holl vagjon az a te lecsi lucsa Apád . jere ki lecsi lucsa kutia ha ithon vagj [Berz. 17 Mocsár Istvanné Boldisár Ilona (40) vall.].

II. *fn* kb. locsogó, fecsegő ember; limbut, flecar, guraliv; Schwätzer, Schwatzmaul. *1696:* Kovács János kialtya vala az Pásztornak várj megh Lecsi lucsa, mert majd oda megjek enis [Mikháza MT; Berz. 17. XII Kis György (21) vall.] | mondja vala Kovács Jánosne. ládde Lecsi lucsa azt mondád hogj nem fucz ell az vram előtt, de fucz most, mert megh kerittünk most [uo.; i. h. Doczi Jánosne Kando Annok (40) vall.].

lecsinál eligazít; a aranja/rezolva; richten, zurechtlegen. *1664:* Kegyelmedre is támaszkodom az iránt, vigye végbe, csinálja le oda ki való dolgom, ha kivántatnék, controversia nélkül mehetnék ki [TML III, 144 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1672:* Errűl az matériárúl az csausz pasa azt mondotta, hogy többször az fejedelem ne moveálja, mert most is megindult volt rajta az fővezér, csakhogy az fejedelem jó akarói le csinálták [TML VI, 124 Naláczi István ua-hoz]. *1763:* A székelyek között indult zenebonának kikeresésére generál Siskovics urat küldötte be az udvar, aki is sokat lecsinált köztök [RettE 151].

lecsinálás rögzítés; fixare; Festmachung. *1759:* a Csernek felől valo Völgyben az Patak ... az Oldal alá ásta magát az Ország uttya be szakadozván talpfának keményen le tsinálásával s ág tőltéssel procuralják [Csernek SzD; JHbK XL/8].

lecsinálhat eligazíthat; a putea aranja/rezolva; richten/zurechtlegen können. *1664:* kivántatott gróf uramat levelünk által megtalálnunk, hogy ő kegyelme munkálódnék az fővezér előtt, mikínt lecsinálhatná az ellene való nehézséget [TML III, 301 a fej. Teleki Mihalyhoz]. *1679:* meg sem akarják az határ dolgát hallani . Azt is ügyekeztem, mennyivel csinálhatnók le, kitanulni, de nem tudják mondani [TML VIII, 563 Székely László ua-hoz].

lecsíptető kb. leszorító; de fixat/prins; niederdrükkend. *1781:* Egy le tsiptető vas Srof [Told. 9a].

lecsitít le/megcsendesít, lecsillapít; a calma/potoli; beruhigen/sänftigen. *1572:* Mykoron Az paraztsagtwl Az Rohanas leott wolna, Lattok hogj Az Neomeos wraym, le chytetak wketh Es wyzza weryk wala [Damos K; KP] | Rado mihaly, Kabos tamas es Egy Nemes Embor hattra mentenek es le chitetottak az keossegot [KP].

lecsonkált megcsonkított; care este ciuntit; verstümmelt. *1755:* mikor azon őrökséget nagy erdőből irtani kezdettem, két le tsonkált fa felett valami prinszorát nem tapasztaltam [Balsa H; GyK. Thordasán Davidutz (60) zs vall.]. *1757:* ezen Kuküllő vize meg kanyarodik ... fell Nap Nyugotra ama' ... fejér fèlbenn le tsonkált kopatz fűszfánál [Betlensztmiklós KK; BK].

lecsonkázás megcsonkítás/csonkázás; ciuntire; Verstümmelung. *1755:* azt se tudom Csertezálás volte, vagy egyéb uton esett azon két fa le csonkázása [Balsa H; GyK. Thordasán Davidutz (60) zs vall.].

lecsonkázott megcsonkított; care este ciuntit; verstümmelt. *1781:* Ezen falu határán 2. darab allodialis erdők, az edgyik Nagy Cserefas, töbnyire a teteje le tsonkázott [Körtvélyfája MT; LLt].

lecsonkított megcsonkított; care este ciuntit; verstümmelt. *1844:* alább a' Szamosvizen innen régi le csonkitott vizi jegenye és füz fák — hogy ezen fákat ki csonkitotta meg, azt nem tudom [Szászfenes K; KmULev. Szigyártó Mitruj (60) col. vall.].

lecsorog lecsurog/folyik; a curge (în jos); nieder/herabrinnen/fließen. *1633:* nem tudo(m) ha szabliaual vagtake vagi baltauall uteőttek, de az vallan le cziorogh vala az vere [Mv; MvLt 290.114b]. *1657:* az háromszéki kapitán Béldi Pál mikor meghala Fejervaratt, ugyanott is az schola mellett lévő kis templumban temettette, és hallottam szájából Bethlen Gábornak, orcáján és szakállán könyvei lecsorogván azt mondja vala[a] | Csákiné az első ülésben, orcáján könyvei lecsorogva . szemléli vala urának Catherinával ekecseléseket [KemÖn. 79,150. — [a]Köv. a fej. szavai].

lecsúfol kigúnyol, csúfot/gúnyt űz vkiből; a batjocori/zeflemisi, a lua în rîs; verhöhnen/spotten, mit jm Spott treiben. *1793:* szép szavaira soha semmit sem felelt a' Néhai Gróf Ur jelen létiben[a], hanem háta megé le tsufolta, Siketnek, bolondnak, mutujnak, bestelennek nevezvén | Jollehet a' Mlgs Grof Ur száma nélkűl kérlelte, szép szókkal kivánta engesztelni, de haszantalan volt, nem hogy meg engesztelődött vólna, sőt félre fordulván illetlen szókkal illette, 's le tsúfolta [Koronka MT; Told. — [a]A felesége]. *1814:* Dobai Mihály Uram .. Enyedi Andrást és Balog Istvánt is sok izben le tsufolta, le gazolta [Dés; DLt 56.4].

lecsúszás lesüllyedés; alunecare; Herabsenkung/sinkung. *1757/1758:* (A stomp) Tojulăsăt okozza azis mint hogy lettyes a hely ěs az oszlopak le süllyedtek ... könnyen fel emelhetnék a Stompat azon régi statusára, melyből aláb szállat az Lettyes helynek le csuszása, és rokkanása miat [Abrudbánya; Szer. Szumnez Péter (68) vall.].

lecsúszik a aluneca (în jos); her/hinabrutschen. *1588:* Monda Pascha vajda . az vtzara ky vonanak ereossen meg verenek rangatanak vgy anyra hogy az gattia le czwzoth rollam [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1819:* a' Szekere eldölvén egy kert mellett az Aszszony maga szépen le tsuszot minden sérelem nélkült [Kv; Pk 2]. *1823–1830:* egy kést az asztalba játekból belé akarván ütni, a keze azon lecsúszván, a mutatóujját elvágta [FogE 58].

lecsutikáz torzsáig lerág; a roade pînă la cotor; bis zum Strunk abnagen. *1761:* szerre bocsáttja a buzában az egész nyájat és mind lábokkal, s mind szájokkal a földig le rontották, le tsutikázták [HSzjP].

lecsüggő kb. meredeken ereszkedő; care coboară în pantă repede; steil abfallend/hängig. *1820:* a hullo hegyen tul a Boddza vizére le függő Erdős oldal a Bertzen tull délre lecsüggő Erdős oldalok [Nyén Hsz; Pf].

lecsüngő lefityegő/lógó; care atîrnă; herabhängend. *1855:* A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozontos haját avas zsirral pazarul kikenve, a tűz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir [ÚjfE 179].

ledál (meg)bánt/sért, (meg)háborít; a leza/prejudicia; beleidigen/lästigen. *1677:* Vám adással Nemesség se személyétől, se javaitol .. nem tartozik; ha ki abban laedálná, poenája flor 200 [AC 272].

ledáltatik megbántatik/sértetik, megháboríttatik; a fi lezat/prejudiciat; beleidigt/lästigt werden. *1618:* Mikor ezt hallotta volna[a], hogy urunk őnagysága vélem is beszéllett, nekiugrék az ágyba, és kiáltani kezde s elfakada sírva, hogy ha énvélem is beszéllett urunk ő nagysága, hát hol az ő dignitása? mert én Erdélybe sem vagyok egy rendbe ővéle Kire én ismét mondék: Hiszem az én kegyelmes uram engem sem bocsáthatott néma módra el, hanem beszélleni kellett velem, azon az kegyelmed főkövetsége s dignitása nem ledáltatott [BTN[2] 88. — [a]Kamuti Farkas portai főkövet]. *1619:* látom, hogy az Felséged panaszolkodása igen gyengén vagyon ahhoz képest, azmint kévánná lenni őnagysága az vezér. Holott mindeddig való írásából Felségednek azmint signáltam, mind csak magam azmit tudok, mennyi dologban ledáltatott mind Felséged, Erdély, Magyarország az confederatió alatt | egyéb libertasokban ledáltattak eleitől fogva azok az statusok, és ugyan nem akarják patiálni az austriaca famíliának dominiumát [i. h. 336, 359–60].

ledarabolás kb. leszabás; croit; Abschneiden. *1847:* a kérelmesek rajza bé mutatasakor, a' remeke le darabolásához 14 napokig egy legenyt tartani meg engedte [Kv; ACProt. 23].

? **ledeles** szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~sé esik vki miatt* '?' *1687:* Hadnagy Vr(am) Berekszóra ki küldve(n) egj Tolvaj fogni, magát el szalasztottuk edgyetmását el hoztuk, eő kglme engedelméből el kotyavetyéltűk, mig nemellyikünk haza érkezett, addig az Idő alatt, a' Berekszoi Vajda, meg kerűlte Hadnagy Vr(ama)t egj Tallerért Gratiát adott, és viszá adatta mindenét, melly miatt egy néhányan fogságotis szenyvedtűnk, némellyikűnk ledelessé is esett miatta [Szilágycseh; GramTr VIII. Pap I. Miles praesidarius (28) vall.].

ledér I. *mn* kicsapongó, szabados; libertin, uşuratic; liederlich, locker. *1815:* vége legyen már az Ballavásári szöllőben valo, sok korhelységednek, szedd fell az sátorfádat, s' Ledér Roszsz korhely Fatyu meny bé Wásarhelyré Iskolában, 's ottan tanolyj becsűletet 's viseld szépen 's jol magadot [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.]. *1843:* ettzaka kétt és harom orakkor ... mennek a' Ledér Csizmadia Legények időzni [Dés; DLt 349].

II. *fn* libertin, uşuratic; liederliche/frivole Person. *1811:* Tereus a' Testvér Néném Férje, Hogy szüzességének elébb lett ledérje, Ne hogy gonoszságát ki-mondjam, nyelvemet El-vágván, bé-zára 's el-rejte éngemet[a] [ÁrE 106. — [a]Az Égei-tenger partjára száműzte].

Án. *1849:* Ledér (paripa) [Bilak SzD; LLt].

léderlájbi bőrmellény; vestă de piele; Lederleibchen/weste. *1819:* egy viseltes hitván englis leder láibli [Kv; Pk 3].

léderlandi l. néderlandi

ledérség kicsapongás, könnyelműsködés; libertinaj, desfrîu; Lockerheit, Liederlichkeit. *1854:* tanítónk . feddő hangon figyelmeztetett, hogy a szolgafiú[a] a mi kevés időt kötelessége megenged tanulásra s nem ledérségre fordítja [ÚjfE 100. — [a]Kőrösi Csoma Sándor].

Szk: *~et űz* ledérkedik. *1593:* Vasarnap penig miert-hogi mind p(rae)dicatio alat s mind egieb wdeoben sok hiuolko (!) iffiusagh, es egieb rendbeli hituansagh zellel zokot, mind itt ben, mind zeoleokben, kertekben, kertek keozeot lezzegni, es egieb lederseget wzni, es aual az vrnak napiaual gonozul elni, eo kegme biro vram teob sok gongaj keozeot erejs visellien gondot, hogi effele lezzegeok vtan vigiazzanak, es ha kiket kaphatnak, megh fogiak, es ereossen megh buntessek [Kv; TanJk I/1.220].

lediktál tollba mond; a dicta; diktieren. *1765:* kolozsvári püspök s professzor Verestói György uram .. Halála előtt . hétfőn estve a 42-dik zsoltárt szép deák disticonokkal a fiának .. lediktálta [RettE 182–3]. *1823–1830:* (Körmendi Gábor mv-i fiskális prokurátor) ha egy szentenciát lediktált, azzal úgy elfelejtette magát, hogy . alig lehetett felébreszteni andalgásából | egynehány szó resolutióját is lediktáltam neki, melyeket a szinódusban elolvasott sebesen [FogE 89,288].

ledisznóz disznónak nevez; a face pe cineva porc; jn Schwein nennen. *1797:* le huntzfutazta és disznazta adta teremtette s tőbb affélék | a' Mlgs Ur ekkor le huntzfutozta disznozta, bűszke és tejes szájunak mondotta, ezeknél nagyabb szitkok ott nem fojtak [Náznánfva MT; Berz. 3.N.3/21].

ledobban lehuppan; a cădea cu o bufnitură la pămînt; dumpf herunterfallen. *1632:* hallam hogj egj le dobbana az kertröl onnet az Nierges Tamas kerte feleöl, de azt sem tudom hogj ha katona volte vagj my volt [Mv; MvLt 290.77a].

ledoboltatik kb. árverésen vkinek jut; a fi atribuit cuiva la licitaţie; in Auktion jm zuteil werden/zukommen. *1824:* néhai Sóós Ferentz Urnak Javai licitáltatván ... azok között a' Bornyumál alatt lévő darabocska Föld a tegnapi napon Tkts Senátor Ágoston István Urra doboltatott le [Kv; Pk 3].

ledolgoz (adósságot) munkával törleszt; a se achita prin muncă de o datorie; (Schuld) abarbeiten. *1685:* Lakatos Mihalinak attam buzat gr. 1. ugj hogj niarban nap szammal le dolgozza [HSzj *napszám* al.]. *1705:* (A hintócsinálónak) az úr is megigírte, hogy maga részéről absolválja .. mindazáltal hogy az adósságot az úrnak ledolgozza és itt Szebenben cehbe álljon [WIN I, 372]. *1821:* Azon három Rénes forintokot az meljet Duplán Joseff Uram az Inasert le tett, Segőtseget tartazik az Inas Legénségibe le dolgozni ha az Édes Attya inasságába meg nem fordittya az Meiszterinek [KCJk 112a]. *1842:* A' Czigányt ki telve a 15 nap melyre el botsátották Zuvatyost keresni, rögtön kezűnkb(e) adják s akkor vagy ki váltya magát, vagy dolgoztattyuk addig mig le dolgozza a pénzt [Usz; Pf Szentiványi László lev.].

ledorongol lecsepül; a critica aspru; heruntermachen. *1884:* Keszler úr, úgy tartom, nem cselekedett okos és igaz dolgot, ha lekapta Mikszáthot. Nem hasznos dolog ez, mert nem vagyunk olyan sokan, hogy afféle tehetségeket, mint M., ledorongolva, mégis maradjon elég [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ledöf ledöföl; a împinge jos; abstechen, niederstoßen/stechen. *1739:* az Szekér farkárol leis dőfének egj Ficsort [Szentlélek Hsz; HSzjP Margaretha Oláh, cons. Petri Berszán (25) jb vall.].

ledöföl földre ledönt; a trînti la pămînt, a doborî; umhauen. *1710:* Pünkösd másodnapjára virradólag ... az ajtó előtt puskáznak a tolvajok, az én strásáim mind elszaladának én egyedül maradék, kihurcolának egy ingben, lábravalóban a házból, a földre ledöfölének, ott egynehányszor lőttek hozzám [CsH 369]. *1813:* Azon meg támado kit hivut még, és kit kiáltott, hogy az Exponens Aszszanyt verjék és az uttca sántzába le dőfölljék s ezen meg verettetésre szolgáltatatt é valami okot vagy se? [Dés; DLt 162.2 vk].

ledőjt l. ledőlt

ledőjtöget ledöntöget; a răsturna încetul cu încetul; nach und nach umstürzen. *1623:* az azzoni le ült ... es az legenj az derekanak vetette az kezet az Aszonnak es ugj dőjtőgeti vala le [Mv; MvLt 290.32b].

ledől 1. lerogy/roskad; a se prăbuşi; niederfallen/stürzen. *1570:* Az Iweges gĕrgh fiais leh zeoket az lorol, Es zeoch Myhal Reya Menth Es egj zekerchewel Igen verte vgia(n) leh deolt [Kv; TJk III/2.187 Nemes Mathene fya palko vall.]. *1574:* Azt valliak[a] mykeppen Az teoby hogi Az zeoles kertbeol leot az haygalas Reaiok ... vgi esset az haitas az meg holt Inason .. az Inas azonnal otth leh deolt [Kv; TJk III/3.351. — [a]Két inas és két szolga]. *1585:* Anna Maytini vallia Az vton megh Alla hogy meg teoreolgesse Az lowak zemet, Es mikor tórólgetne Az eggik lo Rezketny kezde, Azonba chak ledeole es meg hala [Kv; TJk IV/1.467]. *1629:* łatam hogy ott az Horuat Jstuan ablaka alat sokadoznak azo(n) közben ugj wtek Horuat Istua(n)t hogy le deole | (A tinó) virrat fele oztan az vcza ajtonak mene nagyot Zeordüle s ot le deole megh hala [Kv; TJk VII/3.95,120]. *1644:* az ember az balta nielevel farban üte s mindgjart le deöle az gjermek | Nagy Janos neki fordula s ugi talala ütni Szima Giorgiőt főbe hogi mingjart le dőle [Mv; MvLt 291.401b, 415b]. *1703:* Líbbez Peter azonban agyon üte Trifót, hogy le dőle [O.solymos KK; SLt AQ.24 Balouoz Simon (26) jb vall.]. *1710:* A cigány[a], kinek azelőtt aféle actiója nem volt, elijedvén olyan nagy úri embertől, reszketvén a keze, nem tudá elütni a fejit, hanem mikor két-háromszori vágás után a földre ledőlt volna is a szegény úr, ott is marcongolta [CsH 122. — [a]A hóhér Bánfi Dénes kolozsvári főkapitány kivégzésekor 1674-ben].

2. leomlik; a se dărîma; verfallen, herunterkommen. *1585:* 18 Nouembri(s) Az Scholaba(n) az kemencze keteon hassot wala, es eo magatol .. le deolt [Kv; Szám. 3/XIX.42]. *1595:* az szobanak minden Gerendaiat meg tamasztúan Laabfakkal: Egy egez falt meg Tapasztottam, mert mind le dőlt vala [Kv; i. h. 6/XVIIa.150 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1619:* Addig sírék s rívék, hogy az erdélyi ház ledűl, hogy ezen esőben két helyen leszakada .. az útban dűle [BTN[2] 305]. *1656:* A negyedik jstalo hasonlo az masikhoz az falais le deölt egi darab helljen [Fog.; UF II; 142]. *1670:* ezen órában hozák hírül Fogarasból s írják, hogy az fogarasi várunknak egy darabja ledölt volna [TML V, 121–2 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz].

3. kidől; a se răsturna; umfallen. *1588:* 9. 7br(is). Az varas zenayanal hogy az kapw le deolt volt, az Korchyoliasnak attam munkaiaban d. 12 [Kv; Szám. 4/I.28]. *1593:* Az keo Aztal hogi le deolt úala ismegh helire chinaltattam 4 embernek a' ky fel segitete emelni attam f — d 4 [Kv; i. h. 5/XX.131]. *1648:* az Istallo szinte el pustul, az kert immar leis deolt nemelj hellien, az szeker szinis ueszendeo felben uagion [Türe K; JHbK L.12]. *1794:* Prodán Vaszilia a maga Iratvannyába tisztagotván, avart gyujtott, és egy reves fenn állo fa attol meg gyult, s az mind emésztödett, és égett tegnapig s tegnap le dőlvén abbol el harapozatt a tüz La Kosztá a luj Dobrás nevezetü helyen [Nagykristolc SzD; JHb]. *1811:* A' Fa pedig marad ott', a' hova le-dül [ÁrÉ 55]. *1817:* Az ezen Epületeket bé kerittő kertelés minden fedél és támasz nélkűl lévén, le dőlt [Őrdöngösfüzes SzD; SzúvLt]. *1846:* (A vén fák) korhulásba jöttek s jőnek, öszve rogynak, vagy a mostoha kéz kiégeti, le dőlnek és minden haszon nélkül el rothadnak [Perje Sz; Jakó,Hamuzsír 73].

4. beomlik; a se părui; einstürzen/fallen. *1597:* az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egi mastol le deoltenek [Kv; Szám. 7/XIII.10].

5. rádől; a cădea pe ...; d(a)raufstürzen. *1644:* Nagi Ianostis a maga felesege le taszita, Szima Giorgire, vagi hogi ugia(n) cziak maga deöle le [Mv; MvLt 291.410b]. *1772:* Almási Mihályis torkon ragadá Vernes Janost, és küzdőbe menvén a' ket fél el dőltek, le dőlvén Csutsival edgyütt a' Szász Janos fiára, kinek is a' keze abbol marjulást szenvedett [Torockó; Bosla. Vidallyi Mada Száv (40) zs vall.]. *1814:* Tavasz félt a Bogja teteje le dőlt a' szolgámra, ugy hogy szinte oda őlte [Dés; Ks 79.29.794].

6. lezuhan; a se prăbuşi/răsturna; nieder/abstürzen. *1633:* 18 Septembris. Délután, egy vasárnap két órakor megüté az mennykő az torony falát s torony tetejét, az hun meg is gyúla és annyira elége, hogy meg nem olthaták, hanem az nagy gomb is le dőle az földre [Kv; KvE 166 SB].

7. leheveredik; a se culca/întinde; sich (hin)strecken/niederlegen. *1751:* elsóbennis az otsém fogot ásásához 's az midőn belé unta volna az asást akkor az gödőrböl ki kelvén le dőlt s Miron Péter kezdet ásni | Elsőben én ásam az gödőrőt azután Miron Peter szálla bé a gödőrbe 's én le dülék s el szenderedém [Gyeke K; Ks Vall. 14]. *1763:* a koltsár ... ittasan le dőlt s erőssen el alutt [Betlensztmiklós KK; BKG]. *1799:* agyamra le dőltőm vala, nem birhatván magamat [Náznánfva MT; Berz. 4. N.31/27]. *1823–1830:* a vendégszobában egy padra ledőlvén, szenderedtem valamit [FogE 254].

8. (lóról) lefordul; a cădea, a se răsturna (de pe cal); (vom Pferd) (her/hinunter) fallen. *1705:* Ugyan amely kurucokat fogva a minap a rácok behoztanak volt, azoknak némelyikét megpálcázták egynéhány ízben, és innen van, hogy két rab, akit megfogtanak volna, csak ledűltenek itt a hegyen a lóról, meg feltolták, meg ledűltek [WIN I, 439].

9. felbukik; a se răsturna; umstürzen, sich überschlagen. *1769:* az ökör a kertet magával egjütt ki dőjté és ketske korát vete s le dőle [Tarcsafva U; Pf].

10. megdől, lefekszik; a se culca; sich lagern/legen. **Szk:** ~ *a búza* megdől, lefekszik a búzavetés. *1742:* égy jó hajnalban még setétes lévén az idő tapaszltaltam mintha le dűlt volna itt ebben a' földben a buza [Buza SzD; JHbB] ✱ ~ *a gabona. 1774:* más Hellyben, hogy annak ideibe le nem aratatták Tiszt Uraimék a Gabonát az Gabona Josága miat le dülvén 10 kalangyányi az földön veszet [Mocs K; KS Conscr.] ✱ ~ *a rozs. 1831:* az 1828ik esztendöben a' szöllök alatt lévö Lábban a' Rós még fü korában ugy annyira le dölt, a' fattyu Rós felvötte hogy meg aratni is alig lehetett [Almor AF; TL. Sebestyén János Ud(vari) Reg(ius) lev.].

ledöledezett ledőlt; căzut; niedergefallen/gestürzt. *1825:* a ledöledezett fáktól az Erdőket annyira tisztítottam, hogy a fák között lehető legelőt nagyon használhatóvá formáltam [Jakó, Hamuzsír 22].

ledőlés 1. ledűlés; prăbuşire; Niederfall, Sturz. *1815 k.:* (A szász) lutheranusok .. istenitiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak, melynek tetején egy kis ingadozó s olykor ledőléssel fenyegető fa-harangláb ált [Kv; ETF 107.15].

2. felborulás/fordulás; răsturnare; Umstürzen. *1666:* Az ledőlést valóban bánom, kiváltképpen komámasszonyra nézve. Hála Istennek, hogy nagyobb szerencsetlenség nem esett Kegyelmeteken [TML III, 553 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

ledőlőfélben ledűlőfélben; (a fi) pe punctul de a se prăbuşi; dem Niederfall/sturz nahe. *1656:* (A) szinnek kötesekbeol allo 2 felől valo oldala le deölöfelben vagyon | az csürös kertnek felseö része réghi rosz megh bontakozott s ... az kért le deoleőfelben vagjon [UF II, 148, 168]. *1676:* ha a várat szükségesebb építeni, először hadd építenék az ledölő félben levő romladozott kőfalt [TML VII, 194 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz]. *1732:* a veteményes kert véginél a Sajto szin felöll, edgy darab helyt réghi majd le dölö fèlben állo Sátoros kert vagyon [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51].

ledőlőleg ledőlőfélben; (a fi) pe punctul de a se prăbuşi; dem Niederfall/sturz nahe. *1656:* (A) kapunak melljek fai le deölölegh leven nem sokara ha eleit nem veszik az szel lejs derjti (!) [UF II, 149].

ledőlt *ige* **1.** *táj* ledőjt, ledűt; a răsturna; umstürzen. *1570:* Enedy Kelemen Varas Zolgaya vallya latthyak hogi az leanyal Zeoch Demeter az zalmara Mennek Es az leant leh deoyteotte, es vele keozěswlt | Makay Benedek . ezt vallya Lattha hogy Zeoch Demeter a Chwr fiaban az leant az zalmara leh Deoytette es Rea fekwt veleh keozeswlt [Kv; TJk III/2.79, 80]. *1589:* Juhaz Mihalne Eorsebet Azzonj Aleorbe lakik ... vallia .. az borozdaba dewyteotte volt le Matyas deak Azzoniomat Es az al felit czattogatta [Alőr SzD/Dés; DLt 226]. *1612/1613:* monda az zolgalo, engemet megh czala s el vezte az io vram, mert sokzor az meh kertbe küldót, s utannam iőt az meh kosart az feiembe vonta, le dőjtót dolgat tőtte velem [Szászzsombor SzD; KJ].

2. ledönt; a dărima/răsturna/doborî; umstürzen/reißen. *1599:* Antony az wy kemenczet rezegkoraban le deoltette volt [Kv; Szám. 8/XVI.40]. *1629:* Hogi Varga Mihaly a kaput le döteötte volna, vagj hogj az kertet le bontotta volna en nem látta(m) [Mv; MvLt 290.175b]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lonak a' lapoczkája Szárad, le dőjtve érvágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1811:* Hát nem érez a' Fa! Nézd tsak Jupiternek Fáját[a] majd le-dőjti bárdja égy embernek [ÁrĚ 55. — [a]A tölgyfát].

3. kb. leterít; a trînti la pămînt; (nieder) strekken/schlagen/werfen. *1585:* Zakaly Mihaly Coloswary vallia, Paxy Lukach Iadczik A Kadas Miklos Zolgaiaual es mikor eggik A masikot le deolteotte volna, Jeottenek eleo Somay Peter es Janos es oda Menwe(n) Mezitele(n) zablaiaval Paxy Lukachhoz chapdostanak [Kv; TJk IV/1.449]. *1819:* latvan a pappiros legeny, hogy az aszszony a' gornyikot megbirja, kezében volt páltzájával hozzá ütött, 's fél felé le dőjtette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

4. ki/ledönt; a doborî; um/niederreißen. *1600:* (A sövényt) Az Zel le deojteotte es annak vthanna kelletett Vyolagh megh epittettne(m) fedettetne(m) [Kv; Szám. 9/XIII.4 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1727:* nekünk oly irtoztato Szelünk jár, hogj ha még meg nem szünik, sok karokat vallunk miatta kerteinket le dőjti, epületeinket bontogattya [ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Peternéhez]. *1826:* kertye egyébütt van, de le dölve — a' mellyet a' közelebbi nagy árviz döltött le [Dés; DLt 308].

5. leborít/dönt; a răsturna; umstürzen. *1602:* Nemez gyarto Jstwan vallia latuk hogy egy eoregh ladat le deolteottenek es az Ablakottis ky teortek [Kv; TJk VI/1.618].

6. *1778:* megmondottam a Lovasoknak hogj én fogadok véllek, amiben akarnak, hogy ők apro Székelly Lovaik altal, s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le dőjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

ledőlt *in* **1.** leomlott; care s-a prăbuşit; niedergestürzt. *1585:* Kezdettük az le dólt falnak keowet egy rakasban hordany [Kv; Szám. 3/XIX. 34].

2. ledűlt/feküdt; care s-a culcat; (sich) gelegt/gelagert. *1633:* ennekem oth io fen allo nem le deolt buszam[a] vagion [Mv; MvLt 290.133b/2. — [a]Értsd: búzám]. *1683:* Az vinczelerek(ne)k és ezen szölöhez Lato Pasztorok(na)k nagy gondviseletlenségeket, melly miá mostani ha nem régen le dölt feles szölö tők(ne)k, földön valo heverésseket, azoknak fel nem alitássokat szemeinkel lattuk [Radnót KK; UtI].

3. le/kidűlt; care este doborît; umgefallen. *1756:* A meg nevezett Őrményes Patak nevezetű Erdőben . olljan ell vágat Erdő volt, hogj alig kaptunk vágni valo fát, hanem az heverő le dőlt, és mások által régen le vágot fákat hasagattuk meg karonak [Kóród KK; Ks 17/LXXXI.15] | Ezen le dölt fát ki rotta vagy rotatta kette ? [Póka MT; Told. 36 vk]. *1764:* a' Város erdein Lévő Le dölt heverö fákbol mutasson három darabot [Mv; BLt]. *1771:* ha onnan a fákat el hordhatnak s az hellyet az le dőlt faktol meg tisztagathatnák, ott az Batrinai Gazdák szép Irtast keszithetnének [Roskány H; JHb 93: XIX. 6]. *1775:* Szabad lészen két katlanra valo Mesz köveket minden esztendőben rakattatni, és a Merai erdőről vecturazando le dőlt Fákkal ... ki égetni [Kv;

AggmLt C.46]. *1837:* Görgény . Gyalagassai öllfát hasagattak a ledőlt tőkékből [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. *1840:* Bőlkény[a] ... Gyalagassai öllfát készitettek a Motsáron le dűlt tőkékből [i. h. — [a]MT].

4. megdűlt; care este pe punctul de a se răsturna; (um)gestürzt. *1817:* Az Udvar, és Kert kőrül lévő kerittés mindenűtt avatég, s ollyan rosz, és le dőlt állapatban vagyon, hogy uj kerítést kíván [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.8].

ledönt kidönt, *táj* ledűt; a dărîma, a da jos; umstürzen/legen. *1639:* minthogy az viz mind le dönteötte ot az fekete Janosne Annia kertet be megjen az marha [Mv; MvLt 291.195a].

ledug bedug; a vîrî/băga; hineistecken. *1736:* még templomunk sem volt ben Kolosvár városában; az hol most az convictus temploma vagyon[a], ott vala egy ház ... abban volt az szent mise; de abban igen kevés ember fért, hanem az szegény catholikusok, ki az ház hijjára ment és a fejit ott ledugta s ugy hallgatta az isteni szolgálatot [MetTr 425–6. — [a]A piarista templom.].

ledürücköl legyömöszöl; a îndesa; hinunterdrücken/pressen. *1630:* En ezen ez el mult Czeöteorteökeön talalta(m) rea az giermekre az kamora szekben s megh ugjan megis mozgatta(m) az villaval, a kezett. egj nagj bottal dürüczkeöltek le az kamora szekbe, ugjan ot allot az botis [Mv; MvLt 290.191a].

ledzegő l. lézengő, lezzegő

leebadtáz leteremtettéz; a face pe cineva cu ou şi oţet; abwettern, anknallen. *1798:* motskolta, le ebattázta, gaz és semmi embernek mondotta [Dés; DLt].

leég 1. porig ég; a arde în întergime; ab/niederbrennen, in Grund und Boden niederbrennen. *1573:* Molnar Andras azt vallia, hogy az twznek Eredetét ne(m) latta honnet leot, Mert hogi oda erkezet Immar leh eget volt a Darochy chwry [Kv; TJk III/3.189]. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Templom, Lévitai lak, harangja 's tőbb Eklai épűletek leégtek [M.bikal K; RAk 59]. *1862:* A' fogado épűlet ... leégett — csak fenyő rakofabol valo oldalai és egy nehány fenyő gerenda maradt meg [Mezőbánd MT; TSb 39].

2. elég; a arde complet; ver/wegbrennen. *1625:* Az Apa(m) az regj hatarfat ennekem mutatta, kj most eggik le eget ez fiam az hatarfa, kit Kornis Farka(s) megh hataroltatot [Kénos U; UszT 181c].

3. leperzselődik; a fi ars; abgesengt werden. *1860:* Ezen erdőben a' derekán egy darab helyen jelen tavaszon az alja gyulás következtében leégett [M.zsákod U; EHA] | Két oldala[a] ... a' jelen tavaszon egy darabocska részen gyulás következtében apró bokrai leégtek [Székelyszállás U; EHA. — [a]Az erdőnek].

leéget porig éget; a face să fie ars complet; in Grund und Boden niederbrennen lassen. *1705:* háromszáz kurucokat arra rendeltenek volt, hogy Csanádtól[a] fogva Monora[b], Hosszúaszó[c] felé minden falukat porig leégessenek [WIN I, 597. — [a-b]AF. [c]Hosszúaszó NK-ben, de tőszomszédos az előbbivel]. *1710:* Nem is látott senki olyan kemény tüzet, mert egy óra alatt az egész várost elfogá, a templomnak és torony alatt levő házaknak nagy erős boltozatit berontván s a földig leégetvén, és a templomban a fal mellett környös-körül levő erős vasrostélyokot mint a vásznot egybenhajtogatván [CsH 219].

leégett megégett; ars; verbrannt. *1822:* egy leéget tsere fát kotyavetyén Bakcsi Boldisár ur vásárlot 1.R.forint 40 kr [Étfva Hsz; HSzjP].

leégettet tűzzel elemésztet; a face să fie mistuit de foc; abbrennen lassen. *1710:* (Rabutin) Kassa alól Tokajhoz jöve . és az egész körülvaló tartományban levő hajdúvárosokot a földig leégetteté[a], mert a földnépe mind elfuta [CsH 371. — [a]1706-ban].

leégettetett elszenesíttetett; care a fost carbonizat; verkohlt. *1763:* Dobollyi Moyses Uram kaszáloja a Kővesdi uton alol kit is kihatároz égy régi mostan le égettetett Tőlgyfa [Désakna; EHA].

leejt 1. a lăsa să cadă; fallen lassen. *1570:* Eotthues Ambrws ... vallya kadas Myhalnet azkoris Esmerte Mykor kichin germek koraba az Darw vagta volt ky az egyk zemet, hogy penigh zantal az Dayka eytette volt leh az Aztalrol az Myat leot [Kv; TJk III/2. 180]. *1704:* ma reggel négy óra után az feleségem leányi bé akarván az ablakot vonni, a felso fiókablakot leejtették [WIN I, 133].

2. leüt/ver; a doborî; hin/herunterschlagen/werfen. *1591:* Erdely chaplar Gaspar .. vallia: ... hallek ... valami zayt, Jaigatast kin az piaczon, oda futek, tahat Immar Brassai Andrasnet le ejtette Zeoch Pal, es ott vonczollia, az azzonnak kontiatis le ronta vala [Kv; TJk V/1.159]. *1598:* Az Alperes ram tamada egy nagy eoregh darabfa vala kezebe enge(m) ott le vere az feöldre ... Az feoldre le ejtue(n) addig vere migh akart . . Az feöldre el ejtesert 24 ghira(n) vagyo(n) [UszT]. *1599:* az mely ket Inast zegeny Vram oltalmara kj kwltem Mihelt ez ket Inasth lathyak az Alparetiak[a] vernj taglanj kezdik eoket, el Annyra hogy az ket Inas meg futamodúan eleotteok haytassal le eytik az feoldre es ot tagollyak volt eoketh [Dés; Eszt-Mk. — [a]Az alparéti (SzD) lakosok]. *1600:* (Az alperes) ne(m) tudom honnan walo gondolattiaban ream ieöt feizeiwel erossen wert hozzam, awal nem elegedwen az elewelis wagni kezdet, hizem hogy megh akart eolni, ottegyen weremet ki ontotta, az feoldre leis eitet, annak felette zidott rutt zitkokkal, ese leleknek [UszT]. *1625:* Erre az en feoldemre ream Jeot az fen megh Jrt peres es engemet ot az en földemen vert ugi annyera hogj az feoldre le ejtet [i. h. 74]. *1631:* czak az Siualkodasra menek ki, s latam hogj Hamar Istuant le ejtettek ot az ucza(n) az patakban, Harman . . Ualoba(n) verik, czapdosnak hozzaja [Mv; MvLt 290.233b]. *1702:* tolvaj kialtas Esét, oda futvan latom hogy az Atyok az földen hévér vala de melyik[a] ejtete le en aszt nem lattam [Szentimre MT; BalLev. — [a]A gyermekei közül melyik].

3. *lábáról* ~ hatalmi pozíciójából letaszít; a răsturna de la putere; von der Machtstellung nieder/her/hinabstoßen. *1710:* Mikor a dolgok így folynának, és látná Teleki Mihály[a], hogy a magyar dolgokat nem promo-

veálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béldi kirontják a keziből: elvégezé, hogy mind a kettőt leejtse lábokról, azután ő ülvén az első lóra, nem kérd tanácsot senkitől [CsH 109. — [a]1674-ben].

leejtés leütés/verés; doborîre; Herabschlagung. *1606:* myert feoldre le eytet, az feoldre le eytesnek terhenis meg vagyon, Az zytokert nyelwen zollok hozza [UszT].

leejtette szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *földre ~ ember* földre letepert ember; om trîntit/doborît la pămînt; zu Boden niedergeworfener Mensch. *1599:* mi(n)t feoldre le ejtette embert Isten vtan a' felesege(m) leon vizont oltamom [UszT 14/35].

leejthet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *lábáról ~* hatalmi pozíciójából letaszíthat; a putea răsturna de la putere; von seiner Machtstellung hin/herabstoßen können. *1710:* Csak az egy Kornis Gáspár marada meg, kit Teleki Mihály le nem ejthete lábáról | Mert mint az ördög addig keresi kedvit az embernek, míg bűnben ejtheti, azután pórázra fogván, ott hordozza, ahol akarja, püspök[a] uramot is míg lábáról leejtheték, nagy submissióval becsüllék a pápisták, azután elrántának minden directiót keziből | Sárosi Jánosnak nem annyira árta az a protestáció expediáltatása, miert ő abban semmit sem vétett, csak praetextus vala, hogy azáltal ejthessék le a lábáról [CsH 152, 303, 320. — [a]Athanasius előbb román orthodox püspök, aki görögkatolikus hitre térítette az erdélyi románság egy részét].

leemblémáz kb. vmire vmilyen jelképet hímez/varr; a broda o emblemă pe ceva; auf etw. irgendein Symbol stikken/nähen. *1704:* (A templomban) egy koporsót előtévén, bevonták azzal a bársonnyal és címerekkel, aki a valóságos koporsón volt. Annakfelette tizenöt emblémák is voltanak, az halálnak különb-különbféle figurái lévén leemblémázva [WIN I, 304].

leendő I. *mn* **1.** való; viitor; werdend. *1738:* Bőlőni László ... midőn Excellentiád kglmes Patrociniumát implarallya, a szegény Vár(me)gyének igyes bajos dolgainak pro Bono Publico Lejendő promotiójára, Szavainak hitelt adni, es Gratiosé admittalni, dolgaiban Secundalni, méltoztassék [Kv; Ks 99]. *1740:* (A) két summákn(a)k leg(iti)mô modô lejendô desumálására, mostanis exmittáltatn(a)k, azon becsülletes atyánkfiai [Dés; Jk 335a]. *1745:* egy tábla tutalj fával léjendő segittségit Jakab Peter Ur(am) appromittallja [Torda; TJkT II.4]. *1785:* Hogy az Praedalo Tolvajoknak Piskintzreis Léendő el jövetelek hiresedett, az Aszszony eő Nga Sudgyája nagyobb Securitásnak okáért eő Ngnak hat Méh Kosarait az én vejemhez . vitte, vitette [Piskinc H; GyK]. *1809:* (A) Tekintetes Aszszony mingyártis Szabadságot adot az egész Udvarában léendő fel keresésre ekkor azon Gyilkosokat Szorgalmatosan fel kerestem de edgyiket is közüllök meg nem találtam [Csekefva U; UszLt ComGub. 1656 Kováts Elek dulló kezével]. *1817 k.:* Nagyságodat minden Ember ohajtva várja, és talám sokan könyeregnekis mentől hamarább leéndő haza jöveteleért [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.].

Szk: *helyesebben ~. 1739:* quantumunk(na)k egj része suspendáltassék, hogy lehessen miből erogalnunk a quartélyosra, nem lévén egjebűnnenis semmi fundussa szegény Várasunk(na)k. Melly dolognak helyesebb(en) lejendő vigb(e) vitelére registralni, vagy számb(a) kell venni, mennyi natúrát, és penzt administráltunk eddig [Dés; Jk 509a] ✱ *hittel ~ köteledzés. 1790:* A Szőllő Biro és Eskütt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel lejéndő kőteledzések nem a Mezőn a' kár holottis hanem valamelly Szőllős Gazdának Házánál az hol illendőbb leszen ott mennyen végben [Karácsonyfva MT; Told. 76] ✱ *igazán ~. 1772:* Mind ezek(ne)k szentül és igazán léjendő telljesittésére mind két részről a Parsok kezek(ne)k bé adásával magokat obligálják [Ádámos KK; JHb XIX/13]. *1831:* el botsatottam azon erdőnek az igazán léjendő meg betsüllésére [Náznánfva MT; Berz.21] ✱ *jó móddal/jó módjával ~. 1792:* (A) magok kötelezések(ne)k jó móddal lejendő el igazittása végett a Tiszt. Tractusbéli Esperest, Atyánkfija esmérje kötelességének oda helybe menni, és a' Dolgot jol el igazitani [MMatr. 252 Keresztesi Máté gen. not. kezével]. *1807:* az intrinseca solemnitassaban hibazat esett azon képzelt Testamentumnak akkor, a mikor a Testansnak Néhai Székellj Mihálljnak Testamentumarol valo Szándékát, vagy annak jo modgyával léjendő Affectuatiojat meg nem irták [Aranyosrákos TA; Borb.II] ✱ *jó renddel ~. 1781:* Az egész vas bé váltásnak a' meg irt moddal és jó rendel léjendő folyhatása és folytathatása véget[a] [Torockó; TLev. 9/20. — [a]Köv. a határozat szövege] ✱ *szentül ~ →igazán ~* ✱ *törvényesen/törvény útján ~ 1815:* az Executionak Törvényesenn léjendő végbenn vitelere Commetansaknak magunk mellé fel vettük Kővendről[a] . eő kegyelmeket [Asz; Borb. II. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1842:* a kérelmesek az 1783-béli közöttök és az uradalom között törvényes contractusnak megtartására avagy pedig annak törvény útján léendő elrontására kegyelmesen utasíttattak [VKp 64–5] ✱ *újból/újra ~. 1791:* a' mostani meg hasadott nagy Harang tartassék meg továbbra, a midön annak is ujra lejendő öntetéséb(en) még mod találtathatik [Kv; SRE 275]. *1833:* Az ezen Varos mellett végig menő Szamos vizen a Posta utba lévő ugy nevezett Király hidjának ujjból léendő fel allitása [Szúv: EHA].

2. levő, létező; existent; befindlich, seiend. *1675/1782:* Vitzei Ersebeth Aszszony két ágon lejendő Gyermeki nevezett szerint jelen valo Léánya Tatar Perse . része is immediate devolvalodgyék ezen Vitzei Ersébet Aszszonyra [KvRLt II.18]. *1746:* Szent György napi Sokadalomnak előtte lejendő barom Vásárban jövő G. V. Marhákot az Hidon az Vamos által ne botsássa jó és hiteles Passus nélkült [Torda; TJkT III. 25]. *1774:* Én ugyan az én vékony értelmem szerént nem tapasztalok igen nagy praejudiciumot benne[a], nevezetesen ha az vármegyéken leendő militia között vacantia esik, a tisztekben nemes haza fiai beférhetnek [RettE 335. — [a]Codex Theresianusban]. *1783:* A fedél alatt leendő házakat gerendakkal jó keményen el Szaggattya, hogy kőzötte téglával ki lehessen rakni [Déva; Ks 78.20/13].

3. hamarosan (be)következő; care urmează să se întîmple în curînd; alsbald erfolgend/eintretend. *1626:* Szabo Mihali gondolkoduan eleötte leendeo ki mulasarol, hogi mostani feleseget, es az hazas leaniat, s az Veyt ... holta utan iob moddal hadnaia ... eltőttwnk

elö njelueuel Testame(n)tomot teon [Kv; RDL I. 129]. *1657:* (A várba) dobost küldék hitre bé, izenvén a kapitánynak, ne vesztené az kereszténységet, kivel van adná fel az várat hanem . Isten előtt is ő lészen oka az ott leendő veszedelemnek [KemÖn. 216]. *1670:* huszon négy forintot az esztendöb(en) lejendö Katalin napjára . le tegyenek [Gyf; Incz. III. 9a]. *1720:* Tiszt. Tudos Batzoni Mathe Vram(na)k ö klmenek a Praedikatori tisztnek s hivatal(na)k ezen Colosvari Rf Ecclesiabann leendö exornálasara . tisztességesenn hivatal adatik [Kv; SRE 136]. *1738:* Mint hogj Városunkb(a) sok Czigányok telepedtenek, kik miatt teöz által lejendő kárunk(na)k eltávoztathatása végett ... Concludáltatott hogy hajtattassanak ki a' Városrol [Dés; Jk 502b]. *1830:* (A nyilatkozat) Curatori Hivatalárol léjendő le mondasatis jelentette [Ne; DobLev. V/1156]. *1860:* közelebbrölis nem soká léendö oda menetelemmel használni az alkalmat el nem mulatandom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: *közelebb ~. 1662:* Hogy mindezek a sok akadályoknak és egyenetlenségeknek orvoslására a közelebb leendő gyűlésbe az ország rendei által is bevitetvén, közönséges végezések köziben is beszerkeztessenek[a] [SKr 272. — [a]A linzi béke cikkelyeiből]. *1737:* Nms Városunk nagj Réte ... osztattassék fél ez közelebb lejendö kaszálás utánn [Dés; Jk 481b].

4. legközelebbi; proxim, viitor; (aller)nächst. *1595:* Az public(us) notarius az Jeóúendeó hetfeón megh kjaltassa[a] [UszT 12/108. — [a]Köv. a rendelkezés szövege].

5. jövendő; viitor, în perspectivă; (zu)künftig. *1656:* hagiom .. Basa Peter leendö sogor Ur(amna)k, kek Angliai roka torokkal berlett, olah mentemett [Ádámos KK; BálLt 93]. *1694:* Lörinczi Boldisar lejendö Inassa begyűtven az Cehet, töt le d 24 [Kv; ACJk 18]. *1869:* Az oskolábol sokan kérelmeztek, de még eddig Csak kettöt a kik fel is vannak öltözve és engem visitáltak meg Pálffi Károly mp leendő baka [Kv; Pf].

6. jövőbeli; viitor; künftig. *1647:* (A jószágot) Gerendi Istuan Ur(am) Urúnk eo Naga kegy(el)mes Collatioiabol, apprehendalúan, in toto neki cedalt; ez utan lejendő proúentusaúal eggyütt [BK 48/16]. *1785:* mind az eő Felsege, mind az Haza hasznára az Ertzek(ne)k léjendö ki keresésére adigáltattunk [Torockó; TLev. 6/1.21a]. *1836:* (A) kertecskét es abban talált két kitsid ágyotska petreselyem murok es egy kevés borsotskát ... ezenn lejendő háznak fel allitasaval el kelletvén romlani, tehat Losontzi János károsadását határoztuk 100 válto xrokban [Dés; DLt 556].

7. születendő; care se va naşte; zur Welt zu bringend(e). *1661:* édes Feleségem, maradjon az Isten veled, mind az lejendő édes kicsindeddel együtt szívből kivánom [TML II, 185 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1677/1681:* egy darab szanto földet ... Attam azért conferaltam es inscribaltam eő kg(ne)k maganak s mostani Felségének Ujhelyi Judith Aszonynak es I(ste)n kegyelmébül születendő ket akon (!) lejendő maradekinak[a] [Vh; VhU 262–3. — [a]Köv az ad.]. *1689:* tüllem leendö maradeki [Fejér m.; Incz.]. *1710:* (A) szölö földnek el adasahoz képest, Egri Szöcs Gáspár vr(am) Evictiot is vallala magara, és successorira 24. huszon-négy Zlotokig hogy minden legitimus impetitorok ellen kész lészen ... ezen szölö földnek pacificam Dominiumjaban ... Dobolyi Mihály Uramat, es ket agon lejendö maradekit, successorit meg oltalmazni [Ne; DobLev. I/69]. *1769–1770:* oly formában disponált testamentaliter, hogy a capitalist fel ne vegyék, hanem az interess és az argenteriák a Rhédei László és Mihály lineáján leendő maior natu kezénél legyenek [RettE 217]. *1803:* ha valami utolso szükségre jutnának két Fiai, vagy Fiu ágon leendő maradékjak, azokat[a] akkor el-adhassák [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. 35. — [a]Az arany- és ezüstneműt].

Szk: *(meg)levő (és/s) ~. 1676/1681:* Szakats György hiven s jamborul kötelezvén magat szolgalni . adtam és inscribaltam neki es ket agon lévő s lejendő maradekinak Vajda Hunyad Várossomban Alszégh nevű Uczaban egy hazat [Vh; VhU 340–2 Thököly Imre ad. lev.]. *1690:* (Az eladott) malom helynek pacificu(m) Dominiumjáb(an) assecurallya es evincallya is edgyszer s mind az Dominus Venditor maga, és posteritassi, Nzts Rétyi Sigmond Ura(m) Feleségét és két ágon lévő léendö maradékit [Huréz F; Szád.]. *1840:* ezen Házbéli rész .. egyenesen szakasztassék ki es az adattassék tulajdon birtokábann — abbol senki — meg lévö es lejendő Gyermekei is ne háborgassák [Kv; Végr.].

8. majdani, majdan hivatalban levő; viitor; künftig, künftig im Amt befindlich. *1617/XVIII. sz. eleje:* a Bagosi Ecclesiáb(an) lévő és léjendö keresztyén lelki Pásztoroknak, hétről hétre, égj egj napi és éjjeli proventussát ... igazán fogjatkozás nélkűl meg adom [Bagos Sz; SzVJk 199]. *1653:* Intem annak okaért mind mostany és ennek utanna leiendö Gondviselőimet, Biráimat, kenézimet[a] [Cege SzD; WassLt. — [a]Köv. a Lápos vidéki tisztségviselőkre von. ut.]. *1671:* Hogy e' hazának mostni (!) és léjendö elsö rendeit, Tanácsit, Tisztviselöit kiket az Ország ö Nagával edgyütt érdemesnek itél, Tisztekben állapottyokban .. ö Naga[a] meg-tartya [CC 9. — [a]Barcsai Ákos fej.]. *1748:* A Bosi[a] Rfr Filialis Eccla(nak) Tagjai egy darab Falu Földét Conferálák ott lejendő Mester v. Levita lakására [MMatr. 301. — [a]MT]. *1758:* az Zágori lakosok minthogy azon hidon valo járásokat el nem Kerülhetik az midön requiráltatnak .. Udvari Tisztyei által . Kézi munkásokat az mire Kivántatik nékik is mennjib(en) tehetségek engedi suppeditálnak suppeditáltatnak, ennek pedig ki hajtására administratiojara kötelesek lésznek az esztendőnként lejendő Folnagyok, avagy Birák [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14]. *1780:* Mind Collegiumra, mint mostani és lejendö professorokra nézve sokkal jobb, hogy ne professorok folytassak azt a' dolgat [Ne; Borb. II. Kováts Jósef rectorprof. lev.].

Szk: *jövendőben ~. 1657:* Mi Lorántffi Susánna Adgyuk tudtokra mindeneknek valakiknek illik ez levelünknek rendiben Fogarasi fö kapitányunknak, jövendöben lejendö praefectusunknak, fö udvarbirainknak, porkolabinknak, jspaninknak[a] [UF II, 185. — [a]Köv. a fels.].

9. vmire menendő; viitor; zu etw. werdend/kommend. *1583/XVII. sz. eleje:* De mindeneknek eleőtte, mind az masűnnet Jeot Mester, mind penig az Keoztunk tanult es Mesterre leyendeo legeni tartozzek Jambor nemzetsegerul es iamborul ualo eleterul, hazaiarol leuelbeli meg hihendeo bizonsagot hozni [Kv; MészCLev.]. *XVI. sz. v.:* az mesterre lejendo (legeny) [Dés; DFazLev.].

10. végrehajtandó; care urmează să fie executat; durch/auszuführend/zu vollführend. *1663:* noha bizony az pater követségében semmit sem tudok, ha Nagyságtok rendes utakat követ az dolgokban, ezen ő kegyelme által lejendő tracta által remélem Nagyságtoknak mindketten költségéről való satisfactioját [TML II, 491 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1738:* Holott[a] is kik légjenek tiszta és Infectus Hejekröl valók, azok(na)k serio lejendö Investigatiojára rendeltük Nzetes Sövényfalvi Mátyás Atyánkfiát ő kglmét [Dés; Jk 506b–7a. — [a]A piactéren]. *1781:* Minthogy a' verös kovátsoknak a' szénnek szük vólta miatt munkájok sok izben tsonkulást szenved, a' mint az Mlgos Familia határozta . a' szén tsinálokis praestatiojoknak .. léjendő ki vételivel fizettethessenek [Torockó; TLev. 9/20]. *1786:* azon summa pénz melly az adosságoknak deparatiojára forditatott Testvéreimmel léjendö osztozáskor részemben tudodjék [Szőkefva KK; Kp II Havadi Máthé János (21) vall.]. *1802:* Frater Antall és Vas Antall Urakis ... az határon lévő köz hellyeknek lejendő fel osztását nem ellenzik, és mások általl sem ellenztetik [Felőr SzD; BetLt 6]. *1814:* Tks Kováts Jusztina Aszszonyt a Joszagnak Kezünknél lévö Zállagjával, lehető inhaerentiájával, s Melioriatioinak árrával meg kinálván törvényesen admonealtuk . hason fele részben 15 Napok alatt lejendö ki botsáttására [Ne; DobLev. V/967.2b]. *1830:* Földes Asszonyát ... Földgye barázdájának ... 8ad napon lejendö ki jártatására Törvényesen Certificaltam [Szentbenedek AF; i. h. V/163].

11. érvénybe lépendő; care urmează să intre în vigoare; geltend. *1677:* Mindenféle mives embereknek Privilegiumok ezeckel a' Generalis Conditiockal tartatnakmeg, és hagyatnak helyben .. az idöknek mivoltához képest löt, s' lejendö Limitatiokat observallyák [AC 170].

12. ezután megnyilvánuló; care urmează să fie manifestat; hiernach (sich) offenbarend. *1674:* Tekintetben vövén mostani Bironak[a] alazatos Instantiajat es hogy az által az jövendő Birakis jo magok viselésére s hozzam lejendő hűségekre felinditassanak megh engedtem hogy az régi szokas szerint nekiek jarion megh az heti vasar vamia [Vh; VhU 452 Thököly Imre vál. — [a]Gombkötö Istvánnak].

13. teendő; care urmează să fie făcut ..; zu machend/tuend. *1663:* Bánfi Dienes uram és Szent Páli uram által lejendő alázatos instanciámat az méltóságos fejedelem ő nagysága előtt promoveálni méltóztassék [TML II, 581 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1684:* arra is köté magat Nemz Nagy Sig(mon)d ur(am), hogy ezeket es ide aláb lejendö kötésit ne rectractalhassa, se az fellyeb valokat [O.kocsárd KK; DobLev. I/31]. *1713:* Dobai Peter Ur(am) Eö kglme ... kenyszerite minket hogy el mennénk Panczélcséhre a Vegre hogy az mely személlyeket mi elönkbe alittatna mi azokat elsöb(en) erös hüttel meg eskütnök es az elönkben adat Utrumok szerint jol meg Examinálván, hitek után lejendö Fassiojokat le irnok [RLt]. *1737:* informáltattunk vala . Határunk egj(gj) részetskéjen(e)k a kozárváriak által lőtt el-foglaltatása irant ... Minthogj pedig azon Határunk része bizonyos Atyánkfiain(a)k propriumok(na)k tartatik, admoneáltassan(a)k hogj azonn dologra lejendö Expensát deponállyák [Dés; Jk 485b–6a]. *1811:* hogy sem Harang fére verés, Sem Tolvaj kiáltás, Sem Falusi Biro által léjendö meg szollitás nem volt . . ki nem mentünk a' Tüz meg oltására [Cold K; JHb 5.3/3 Stéfán Szimion (50) col. vall.]. *1843:* Varga Katalin ... azt felelé, hogy mutasson a királyi ispánság rendelést, minél fogva el lennének a faluk tiltva a kerítések csinálástól s a magok szükségökre lejendő favágástól [VKp 97].

14. tartandó; care urmează să fie ţinut; abzuhaltend. *1677:* Ha ... residentias Nemes emberek találtatnak lenni[a] evocáltassanak Octavalis vagy Diaeta alat lejendö Táblára [AC 48–9. — [a]A vétkesek]. *1692:* admoniallya kld az Meltosagos Urat Colos var(me)gy(én)ek közleb lééendő Gyeneralis avagy Partialis szekire [Told. 21]. *1795:* De Bonis Ecclae a' Curatorok számot adjanak ... és Visitatiokor be adjak vagy a' következendö Gergely pápa napi Sokadalomkor lejendö Partialisra el készitsék [M.bikal K; RAk 21].

15. *vkinek* ~ vkinek járó; ceea ce trebuie să revină cuiva; irgendjemandem gebührend/zukommend. *1717:* az Inventariumok(na)k s Urbariumok(na)k Seriesséböl kinek kinek léendő rata portiojat ellaboralni s Concinalni, és az oda fell valo jószágnak asztozását akartuk volna [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18].

16. vmivé vál(and)ó; ceea ce urmează să se transforme în ceva; zu etw. werdend. *1710 k.:* Ha pedig Felségednek az a tetszése, hogy én tovább is szenvedjek vagy halálommal is dücsőítsem a te szentséges nevedet ebben a tömlöcben, legyen a te akaratod, nem az enyém, mert hiszen sárból, porból lett és holnap ismet azzá lejendő a fazekas, mégis sárból azt csinál, amit akar [BIm. 1014–5].

II. *fn* **1.** (vhol/vmikor) levő személy; persoană existentă (undeva/cîndva); (irgendwo/wann) befindliche Person. *1566:* felseged oly deputatio lewelet meltoltassek (!) adnya hogy az dezmak adminsitratori es be zolgaltatoy mostanyak es jewendewbe leyendewk adnak meg eztendewnkent azt a summat az oskola mestereknek fyzetesekre [SzO II, 207 ogy-i végzés]. *1589/XVII. sz. eleje:* ez illien[a] mesteris, seöt mindenek ez Cehen kwuwl leendeök, semmikeppen Inast es Legent nem tarthatnak, hanem ugi mint az teob Cehen kwuwl valo Kantárok, éllienek [KőmCArt. 22. — [a]A céhet elhagyó v. a céhből kizárt].

2. vmire menendő személy; persoană care urmează să devină ceva; zu etw. werdende Person. *1570 k.:* Ezt is végeztük űfelüllök, hogy mikor az újonnan mesterré lejendő az jelt kibocsát⟨ná, gyüjti az⟩ mestereket az céhmester házához ... tudakozzanak meg rűlla (!) az mesterek, ha mesterré lejendő érdemli-e az mesterséget avagy nem és ha megérdemli, úgy tegyék mesterré [Dés; DFaz. 6]. *1582:* Bodor Pal El alla es ezt monda farkas Mihaly kepeben Chyalani Benedeknek, mint Jo Attyanak hogy ha az vr ysten elteti .. meg akarya zolgalni Mint Jo attyawa leyendeonek [Lécfva Hsz; HSzjP].

leendőség vmire menendőség; posibilitate de a deveni ceva; das zu etw. Werden. *1823–1830:* e pedig csak arra való volt, hogy hadd tudhassam meg, Erdélyben micsoda gondolattal vagynak irántam, s vajon nem contradisputálják-é az én pappá leendőségemet [FogE 214].

leenged 1. (vmennyire) lecsökkent; a scădea (cu ceva); ver/herabmindern. *1676:* Tavalyi esztendőre már az sa-

létrom felől is megtalálván az universitás, 45 mázsára le engedtük — az előtt negyven volt [TMI VII, 193 Bornemisza Anna Teleki Mihalyhoz].

2. elenged; a lăsa să meargă; loslassen. *1663:* most postát küld ma urunk, hogy engedje le az vezér, két hétre megjű, ha le nem engedi, bizony elmegyen, mert nem mer egyebet cslekedni [TML II, 598 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1687:* Az előtt egy Drabant járt vellek[a], az sürü szölőb(en) de az Drabantok sollitita(ti)ojara, azt Capitány ur(am) eő kglme meg orvosolta, le engedte [Szilágycseh; GramTr VIII Kukré János Strása Mester (50) vall. — [a]A rabokkal]. *1704:* Ugyan ma este felgyűlvén az urak ... felküldötték Haller István uramat a generálhoz, izenvén, hogy nem javallják és illetlennek tartják assszonyemberrel mocskolódni . Melyre hajolván az generál is, leengedte úgy mindazonáltal, hogy szállásáról ki ne menjen senkihez is [WIN I, 140–1].

3. *pert* ~ pert abbahagy; a casa un proces; Prozeß einstellen/abbrechen. *1620:* Vayaj Janos deakne Azzoniomis minden nemű pereit, Es Adossagit is ha my leót volna Santa Janosnal mindenekett le hagya es Engede in perpetuum [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/6].

leengedés lecsökkentés; scădere; Verminderung. *1662:* Tisza István . néhány-magával az írásba vött punctumokkal kiküldetett vala, mellyben hogy az ötszázezer tallér summának is leengedése a Barcsai Ákos szemelye is, hogy a tractában jelenlenne befoglaltatva volna [SKr 614–5].

leér (vmeddig) ér; a ajunge pînă undeva; reichen. *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt, annak nagy hosszú széllyes galléra, hogy majd az háta közepit érte, az karjának felit, elől is az mellye felől jócskán leért | Az fen megírt koporsóbetétel után az társzekeret .. küljel fekete posztóval béterítették, az mig az kerekeit is befogta, s az földön jó bővön vondozódva leért [MetTr 350, 402].

leereget leereszteget; a coborî rînd pe rînd; nach und nach hin/herunterlassen. *1752:* in Anno 1750 az midön ki jöttünk volna .. fa vágni . az fát meg vágtuk és leis eregettük az oldalrol | az Fát meg vágtuk volt, és leis eregettük az oldalon | az Fát a mellyet vágtom volt még le nem eregettem vala [Szeredasztanna Mt; LLT 55/22].

leereszkedés afabilitate; Herablassung. *1796:* Kitől mongya magát azon személy meg Szeplősitettnek lenni azzal volt é Szoros barátsága, volt é le ereszkedése azon Személyhez annak a kire val? [Déva; Ks 107 vk].

leereszkedik 1. aláereszkedik; a (se) coborî; herabsteigen. *1631:* hogi az ket hid keözeöt valo kis hidon altal jőuenk, latok hogi az hidon fel jöuenek egj nehany louasok, s hogj az hidrol le ereszkedenek mindgiart megh rugazkodanak [Mv; MvLt 290.52]. *1644:* hallam egikor hogi fel vertek Cziszar Mihalynenak az hazat, s oda menek mondak hogi az heubol erezkettek le az kis kamoraba(n) [Mv; i. h. 291. 400b]. *1823–1830:* Az akadémia épulete egyemeletű . fenn a contignatióban vagyon a karcer, melynek ablakából köntöseket összekötve ereszkedtek is le éjjel detentusok | (A fonó) masina végében kívülről vagyon egy kerék, melyet forgatván a fonó személy, a felső rend orsó rámástól együtt leereszkedik az alsóhoz [FogE 235, 246].

2. lefelé megy/tart; a coborî, a merge în jos; hin/heruntergehen. *1657:* az seregeket harcnak rendelvén hátrábbhagyám az erdő közt az kapitányokkal, s előttök Daniel Jánost . hagyék pedig egyben igazított órát Daniel Jánosnál, és mást vivék magammal ily ordinanciával: hogy hat órakor ereszkednék le, és mutatná ki magát az erdőből [KemÖn. 233–4]. *1704:* Azonban más lovas sereg leereszkedék ugyan Vágás útról [Kv; KvE 291 SzF]. *1800:* énis tsak hamar Lora űlek, s le ereszkedém [Zágor KK; Ks 67.47.27]. *1831:* Kétség kivül ezek lehettek azok akiket . . a 2ik Tanu hogy a Gyertyanosrol a Sz Peter hegy felé le ereszkedtek, látta szemeivel [Dés; DLt 332b].

3. (lejtőn) lebocsátkozik/jut; a coborî (pe o pantă); (vom Abhang) sich hin/herunterlassen. *1823–1830:* Ahol hegyeken kell általmenni, az hegynek mind a két aljában házok vagy fogadók vagynak ... és vagynak az hegynek mindenik aljában kerék talpaló vasak, melyet az hegynek innetső aljában felteszi a szekeres, s leereszkedvén rajta, a túlsó fogadóban hagyja [FogE 254].

4. (a határ) lefelé vezet; (hotarul) duce în jos; (die Grenze, Feldmark) her/hinunterführen. *1760:* (A határ a) tsupról le ereszkedvén szakad az kolosvári nagy utban | (A határ) fel mégyen a Báldi keresztutig .. onnat le ereszkedvén az Csetecki vőlgyre azon vőlgyőn jó darabig megyen [Novoly K; BLt]. *1782:* A határ ezen Metánál is már le ereszkedett az Erdön pe Gylu Birnyelov nevezetü helyre [Almásgalgó Sz; EHA].

5. le/összerogyik; a se prăbuşi; zusammenstürzen. *1625:* (A gyermekló) le fekwt az sogoro(m) ott hadta el .. fel kólt egy hajtasnira eligh hozhatok cziak le erezkedek es mindgiart .. megh hala egy kiczinnegh eleb az orszagh utan [UszT 92a]. *1810:* újesztendő nap után mintegy két héttel erdőbe küldettem gazdám által fel akarék ülni a szánra, de megcsuszamodék a fél lábam, és kemény nyilalást kapék a farcsokamban a szán mellé leereszkedém s le is feküvém. Feltevének a szánra és hazahozának [Szárhegy Cs; RSzF 275].

6. lefekszik; a se culca; sich hinlegen. *1794:* midőn gyakran az Gróffné Ágyban le ereszkedett, Csernátoni Ur réá ereszkedett és ugy kívántak szerelmeskedni [Koronka MT; Told. 42/12].

7. (alacsonyabb rangú személlyel) barátságosan viselkedik; a se coborî (la nivelul/rangul cuiva); (mit einer Person niedrigen Ranges) sich freundlich benehmen. *1796:* gyakor izben meg fordulván házánal láttam hogy mindenkor durván beszéllet Ros Máriával soha sem láttam hogy hozzá le ereszkedett vagy vélle nyajaskodot volna az Exponens [Déva; Ks 101]. *1807:* Szarvadi Lőrintzel volt nyájas beszédeit mind egy neheztelvén a Tisztelt Baronissa, hogy tudni illék miért ereszkedett anyira le hozája Baroja [Dengeleg SzD; Ks 80.19].

8. *gúny* lealacsonyodik vkihez; a se coborî; sich erniedrigen. *1879:* (Tolnai Lajos) Tegnap megszólított ... A Kemény Zsigmond önk. kör ügyében ereszkedett le hozzám | Kritizálta pedig Macaulay-t, s leereszkedett Carlylig, kiket igen jeles kapacitásoknak tart [PLev. 49, 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

leereszkedő 1. lefelé tartó; care coboară; nach unten führend. *1741:* a nagy Retre le ereszkedő ország Uttyán alol [M.fráta K; EHA].

2. *gúny* vkihez lealacsonyodó; care coboară (la nivelul/rangul cuiva); zu jm (sich) erniedrigend. *1879:* Tolnai letette a doktorátust . . Barátságos rettenetesen mindenki iránt. Leereszkedő, fáin úr | Balázsi .. Szeret engem, te! Pártfogol. Élénken meghatott leereszkedő jósága, kegyes nyájassága, mellyel kesztyűs kezét nyújtotta [PLev. 43–4, 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

leereszt 1. leenged; a lăsa în jos; hin/herunterlassen. *1572:* Megh zaydulanak az keossegh En Mellettem Azonban Lukach tamasth .. Akarya wala Az kepel Megh ewtny ... Rado Myhaly Egi olah Bottal, Erossen Megh wte, hogi Megh az kepeotys le Erezte [Damos K; KP. Fornassy Byrthalan jb vall.]. *1736:* Visszajövet, az hol menet felöltözött az páter, ott megint levetkezett és az keresztzászlóit is leeresztették [MetTr 435]. *1756:* tegnap alá s fel járván itt ez Udvarb(an), hát egy néhány szép kappanokat láték hogy az éhség mia leeresztették szárnyakat [M.szentpál K; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz].

2. aláereszt, lebocsát; a coborî; hin/herab/niederlassen. *1581:* eo kegmek varosul ... Biro vramat keryk hogy fenytekbe tarchyak eoket[a], hogy Reggel mykor le ereztyk az kapw hidgyat ot leg'enek mindyaia(n), es le ne merezzellyenek fekunny ismegh [Kv; TanJk V/3.244a. — [a]A kapunálló darabontokat]. *1587:* Vrunk eó Naga zamara hozanak borokat .. az korchiolias egi nehanj magaual vonogatta szekerekre kit Jde be hoztak pincheben es le eresztettek kit el vittek az fele munkaiokert ... fizettem nekiek —/86 [Kv; Szám. 3/XXX.42 Seres István sp kezével]. *1629:* ez az fogoly legeny immar az ket labat leis ereztette vala az hiubol hogj le szallio(n) [Mv; MvLt 290.164a]. *1646:* az tornyot mögbontván, az harangokat le köllett az toromból ereszteni és úgy csináltattam lábakra [Kv; ETF 107.12]. *1676/1681:* (A porkoláb) az Kaput ideje(n) vonassa fel, es későn ereszszék le [Vh; VhU 665]. *1730:* Erdélyinek égj 27 ölős kötélért mellyel az Toronybol az emesztetet le ereszszék a Dobosok Hfl 2 Den. 72 [Kv; Szám. 56/XIX. 15]. *1736:* (A hintó fedelét) tiszta időben feltűrték, essős időben leeresztették [MetTr 366].

3. lennebb helyez; a plasa mai jos; weiter nach unten stellen/legen. *1770:* ha a Királyfalvi Malmat jol le eresztik, s magos gátot nem kötnek neki az Adamositis felyebbecske vennék mind a kettő foroghatna [Sövényfva KK; JHb LXVII.111].

4. ráereszt; a face posibil să se scurgă pe ...; d(a)rauflassen. *1673:* az vas verő hajtó tarajos kerékre tizenhat kapcsoló fák közöt csinált viz szekrény ereszti le a vizet [Cssz; CsVh 43].

5. leértet/lógat; a lăsa să se atîrne; her/hinabhängen. *1736:* Nyakravalót soha máskor nem viseltek, hanem mikor utra mentek, akkor némelyike szép gyolcsból való nyakravalót kötött fel, az kinek ez két vége tiszta selyemmel meg volt varva, azt függve leeresztette az övig | Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek Az asszonyok kendervászonból burkot csináltanak az fejekre, azt megfeketítették, hamuszin volt, azt az hátokon leeresztették, hogy az földön vonszolódott az farka [MetTr 350, 405]. *1823–1830:* Mente volt virágos morbol, creditorból vagy metszett bársonyból készítve, a két ujja laposan leeresztve [FogE 66].

6. leszív/fejt; a pritoci; abziehen/füllen/lassen. *1763:* Asztis láttam szemeimmel most a Tavaszal esztendeje mult mikor a borokat a Sepreiről le ereszték hogj az utrizált koltsár egy cir(citer) 7 vagy 8 ejteles átalagotskát borral meg tőltvén haza vitte [Bethlensztmiklós KK; BKG].

7. *1710 k.:* mint a páva a farkát, úgy a lélek minden kevélységét eressze le, mikor a tehetetlenségét megtekinti [BÖn. 445].

leeresztés aláeresztés; coborîre; Hin/Herablassung. *1730:* Toronybéli Dobosok emesztetí le eresztése kőrűl dolgozo Acs(na)k Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 16].

leeresztett leszívott/fejtett; pritocit; abgefüllt/zapft. *1845:* 1842-beli szűretenn, fekete-szőlők törkölyére Csekelakánn fejér szín-must tőltetett ... Sák-nyomadéka pedig — mely seprős vastag, és a le-eresztettnél savanyúbb — 8 vedernyi [KCsl 13].

leereszthet lehajthat; a putea pritoci; herunterkrempeln können. *1763:* (A süvegek) kívül-belől bárányborből valók, félig felhajtva, de a külső része kihasítva s cifrán pántlikával összekötve úgy, hogy mikor akarja leereszthetí [RettE 103].

leeresztő 1. aláeresztő; cu care se coboară; hinablassend. *1801:* a Pintzéhez tartozó Hordókat le eresztő Kortsoja [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

2. leereszthető; rabatabil; was man hin/herunterlassen kann. *1629:* az konyha Ajtaja záratlan paraszt ajtó .. Az ablaka leeresztő maga és tartó lába vas sarkokon jár, belől is vas retesz rajta [Szu; SzO VI, 92–3 Székelytámadt vár lelt.]. *1697:* (A) konyhá(na)k . vagyon egy le eresztó kisdéd vagdalo Tablája [O.brettye H; Born. XXIX. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.].

leeresztő-ablak fereastră care poate fi lăsat în jos; Ablaßfenster. *1680:* Kis konjha ... vagyon le eresztő egy deszkas ablakais [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9].

leeresztő-ajtó csapóajtó, *táj* lappancs; chepeng; Fall/Klapptür. *1685 e.:* ezen hiunak vagyon vas sarkos pántos, retezes retez fos le ereszto ajtaja [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8–9].

leeresztő-asztal csapóasztal; masă rabatabilă; Klapptisch. *1780:* Besztertzén volt még abban a Házban egy szép nagy tűkőr, egy Téka le eresztő sztalával, s kőnyvek rajta [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.].

leeresztő-bőr a hintó bőr-oldalfüggönye; perdea laterală a caleşti; lederner Seitenvorhang der Kutsche. *1669:* Keöhalmi Varban ... négy darab hintora valo le eresztő bőrök [Kőhalom NK; Ks 66.46. 24a].

leeresztő-fiók lecsapható elejű fiók; sertar cu faţă rabatabilă; Klappschublade. *1843:* Egy szekretér leeresztő 14 fiokkal és tűkőrrel [Bilak BN; LLt].

leeresztő-híd felvonó/billenőhíd; pod ridicător/basculant; Aufzieh/Fall/Wippbrücke. *1681:* Vajda Hunyad vára . . A le eresztő híd kűlső szélen-is (: mellyel az hidat le foglallyák hogy fel ne emelkedgyek :) retez, retez fűstöl Nro 2 [Vh; VhU 502, 508].

leeresztő-hidacska kis felvonó/billenőhíd; podeţ basculant; Aufzieh/Fall/Wippbrückchen. *1681:* Nebojsza Bástya à le eresztő kis hidaczka mellet ket felöl deszkas volna Ugyan, de eszak felöl valo oldalarol à deszka ighen le hullott; szükseges mestersegh volna, ha ezen hidaczka mellet ket felöl talp fara, oly forman épétenenek, hogi egiszer s mind sindely alays vetetödnek; hogi igi se az oldal deszkázat, se a' le eresztö hidaczka ramaja(na)k Sarka ne rothadna [Vh; VhU 557].

leeresztő-kapu felvonóhidas kapu; poarta cu pod ridicător/basculant; Tor mit Aufzieh/Fall/Wippbrücke. *1647:* Az őreg le eresztő kapun két Vas Lantz czigakon jaro. Az Kapu kőzőt két cziga orso fa kin az kaput alá s fel vonnjak es eresztik, az Cziga fan egj darab Lantz | Az vár le eresztő kapuja uy [Marosillye H; VLt 55/5414]. *1681:* Nebojsza bástya Külsö ajtaja felszer Ezen belöl le eresztő keskenj kapuja fel vono vas czigas Lánczaval | Lugas kert . szep recreatiora valo hely volna, kivalkeppen ha a' várbol erre ki jaro hidaczkat csinalna(na)k (: mint régen volt es még mostis a' vár oldalan ahoz valo leeresztö kapu megh vagyon :) [Vh; VhU 557, 573].

leeresztő-lappancs zsiliprekesztő; stavilă; stăvilar; Schleusensperre. *1801:* Magát a záportartot köteles lesz maga az árendátor saját költségén állandoan és czélszerűleg három lappantsokkal, s legalább is három czól fokós fenyü deszkákkal bedeszkázni, vas szegekkel megverve, ugy szintén a le eresztő lappancsokat vaslánczokkal és pántokkal fel szerelve, s 12 czól vastagságu tölgy és nem cserfa gerendákkal és czövekekkel ugy allitani ki és fel, hogy az minden tekintetben a főmérnöki revisio alkalmával is elfogadhatónak találtassék [Mv; DLev. 5].

leeresztő-pulpitus leereszthető (író)asztallap; tabla rabatabilă a unei mese; herablaßbare (Schreib)Tischplatte. *1832:* egy üveges Cserfa Almárium — négy üveg táblával, le eresztő pulpitussal, — három kihúzo nagy fiok ládaival, — öt zárjával, két kultsával [Sáromberke MT; TSb 26].

leeresztő-rostély grilaj rabatabil; Ablaßgitter. *1667:* (A vár)kapu felett vagyon egy vasas le eresztő rostély [UF II, 335].

leeresztő-tábla oblon care poate fi lăsat jos; herablaßbare (Fenster)Tafel, Schlag. *1648:* Az konyha . Egy rosz hoszu le eresztö fa sarku tabla az oldalan | az Udvarhaz kapuja felol vagyon egy menszar (!) szék . ajtaja vas sarku pantu az uczara egy le eresztő hoszu tablaja belöl egy kis retez [Porumbák F; UF I, 886, 893].

leeresztős leereszthető; decapotabil; hin/herablaßbar. *1681:* Hinto szin Vagyon ezen szinben Hinto Nro 3. Egyike le eresztös fedelű, masik oszlopos, mindenik fel felvagasu [Vh; VhU 505].

Szk: ~ *ajtó. 1685 e.:* vagyon az ház héjára le eresztős vas sarkos pantos ajto rajta valo lakattal edgyüt kolcsostol [Gyf; MvRKLev. Urb. 26] ✱ ~ *pohárszék. 1685 e.:* az Sido Uczában az elsö házban . Az falban le eresztös pohár Szek Nro I [Gyf; i. h. 22–3].

leérkezés 1. kézhez vétel; înmînare, predare; Empfang, Erhalten. *1665:* talám nem ártana az urat megtalálni Kegyelmednek, tudósítaná Kegyelmedet ő nagysága ő felségétől lehozandó levél leérkezéséről is [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1800:* A' Titt V. Ispány Ur parantsolattyára Küldöttünk 10. pár patkot, Brotár Simon Ö kglmétol . De szerentsétlen volt a' le érkezése, mert nem kapta oda haza, a V. Ispány urat, azért fizetetlen maradatt a' patko [Torockó; TLev. 5].

2. megérkezés; sosire, ajungere; Ankunft. *1705:* Leérkezések[a] iránt pedig ennek a hónapnak az utolsó felét reméli hogy leérkezhetnek [WIN I, 507. — [a]A császári seregek Nsz-be].

leérkezhetik meg/odaérkezhetik; a putea sosi; ankommen können. *1667:* Csuti uram az huszti temetésre érkezhetnék le, az holott jobb alkalmatossággal reportálhatna mindeneket nekem [TML IV, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Szúv-ról]. *1705:* Leérkezések[a] iránt pedig ennek a hónapnak az utolsó felét reméli hogy leérkezhetnek [WIN I, 507. — [a]A császári seregek Nsz-be].

leérkezik 1. (a központból) ki/megérkezik vki; a sosi (din centru); (aus der Zentralstelle) ankommen/eintreffen. *1665:* Danka negyed-ötöd napja le érkezett [TML III, 460 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Penyigéről (Szt)]. *1670:* Ujhelyi Pál uram negyednapja hogy Bécsből leérkezett [TML V, 254 Gyulaffy László ua-hoz]. *1705:* Glöckelspreg generált várják, hogy leérkezzék hozzájok [WIN I, 459]. *1753:* Szent Mihály nap tajban Bétsből le érkezvén Orbán itten Maksán meg szálla, s akkor kezde ezen Zudulást hirdetni [Maksa Hsz; Törzs. Sig. Márk (38) ns vall.]. *1765/1766:* a' Joszágnak általadása .. haladatt akkorá a' mikor az Aszszony eö Nga le érkezik [Koppánd TA; DobLev. II/372.4a]. *1807:* A Fö Comanderozo le érkezet Kolosvára [Dés; KMN 362].

2. rendeltetési helyére odaér/jut vmi; a sosi la locul de destinaţie; etw. zum Bestimmungsort gelangen. *1704:* leérkezett a polgármester confirmatiójais őfelségétől a királybíróságra [WIN I, 187]. *1762:* Ugy hallottam, hogy kidolgozták már az juris correctiot .. fel is küldötték őfelségéhez ad confirmandum, s amint hirdetik, minden órán leérkezik [RettE 146]. *1843:* le fog érkezni az udvartól a kedvező határozat [VKp 94].

leesés 1. lerogyás; prăbuşire; Zusammenbrechen, Niedersinken. *1599:* az mely sebet az J. raita teött mi(n)d faidalmat, teste zakadasat fel ne(m) weött wolna zaz forinterth, esmegh feoldre le esesert, huzon negy girat kewa(n) raita [UszT].

2. lefordulás; răsturnare; Hin/Herunterstürzen. *1811:* Czigány Czala Pista fia Gyuri 3 Eszten(dős) az Ágybol valo leesésböl származott Nyomorékságbol soha se gyogyult ki [Gyalu K; RAk 150].

3. lezuhanás; cădere; Sturz. *1857:* holt meg Sárközi Sándor 22 éves korába, egy Vaczkorfáról le esés következtében [Burjánosóbuda K; RAk 111].

4. *átv* lecsúszás; decădere; Herunterkommen. *1764:* magam privata oeconomiam mellett őrőmöst meg maradvan, hamit onnan emberseges embernek szolgalhatok őrőmőmnek tartom, és azoknak kik magas helyre

hágtanak a le esésnek felelme miát szenvedő nyughatatlansagokot (így!) [Középlak K; BfR].

leesett 1. elesett, lerogyott; prăbuşit, căzut; nieder/umgefallen. *1574:* Az leh eszet legeny fely keolt es haza fele Ballagot onnat [Kv; TJk III/3.390].

2. kidőlt; căzut; umgefallen. *1732:* a Harina felé valo Lekentzei Nagy Erdőröl, a transactio szerint, épületnek, es tűzre, vrak számára a le esett fát szabad Sz. Jakabra hordani [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1776:* Láttam Csont Petert hogy le esett Cserefábol Kasokot hasogatott [Mogyorós MT; BetLt 7 Katso Antal (33) ns vall.]. *1781:* az erdő Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu Tökét hordottanak [Csóka MT; Ks]. *1798:* Szároz le eset Tölgy fákbol dongák csinyálásáért 1 Rf [H; Ks 108 Vegyes ir. 65]. *1800:* szabadoson hordottam a' leesett fákat, és hordom mostis [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Erdődi József (58) vm hites assz. vall. Vérvölgyi Bányai János kezével]. *1840:* Bőlkény[a] .. Gyalagassai öll fát vágtak a Motsáron leeset tőkékből [Born. G. XXIIIb. — [a]MT].

3. ledőlt; prăbuşit; niedergestürzt. *1823–1830:* Már általlátván, hogy azon esztendőben el nem készül az első haz, úgy hogy benne lakhassam a következő télen, az hatulso kicsi haznak udvar felől való sövény falát lerontván, a leesett kéménynek összeromlott tégláiból egy falat rakattam [FogE 296].

4. lehullott; căzut; niedergefallen. *1800:* mü nyomozni kezdven az akkoron le esett 3 újni porka hón a' nyomot elkezdvén [Bereck Hsz; HSzjP Kovács Ferenc (61) ns vall.].

5. kb. került, adódott; găsit; heruntergekommen/gefallen. *1740:* Meszaros atyánfiai ő kglmek panaszolván, hogj leesett marha bőreiket nem distraháltatván nagj karokkal vagjon a' marha vagás [Dés; Jk 536a].

leeshetik ledőlhet; a putea fi doborît; herabstürzen können. Sz. *1657:* Haller uram, proponálá az kéredzést, hogy az fejedelem hívatna bennünket; kire az vezér mondá: Ha ti elmennétek, hát én kivel tudjak tractálni? én tolmácsoltatám el kell nékem mennem az uram parancsolatjára; nem is hasznos pedig megtartóztatni, mert ez ilyen nagy dolgok könnyen egyszeri beszédre, mint nagy fák egy vágással le nem eshetnek; netalán oly dolgokról akar beszélleni s tanúságot is adni, melyek az tractához szükségesek; azért jobb elbocsátani [KemÖn. 183].

leesik 1. le/összerogyik; a cădea, a se prăbuşi; umfallen. *1568:* az barbel Janos zolgaia, kergete, az zigarto lukachy lowat, es az lo le esek [Kv; TJk III/1. 191 Tomas fili(us) Stepha: Vuch vall.]. *1573:* Istwan kutas Istwan fia Azt vallia hogi . latva azt hogi mynd ketten leh Estenek, Chisar Ianos fely keolt az Borbel fele tartot Zabo Gĕrgy az az (így!) Ambrus kowach hazaba tantorgot be [Kv; TJk III/3. 209]. *1606:* en maga(m) le esem, kerem hogj ne leotetne az hazba [Uzon Hsz; BLt]. *1607:* Azonba neki fútamek ... Benedek Peter megh terule ige(n) hertelen, el esek, de en ne(m) tudo(m) ha az wtesbe eseke le vagy chiak terúltebe [UszT 20/302 Gabriel Tolnasz (!) de Medeser pp vall.]. *1647:* az Marto(n) Mate hazabol en hogj ki menek az ayto(n) ugj ute az Benedek Jstua(n) fia hogj mindgiart le esem az földeon uernj kezdenek teobbenis [Cssz; CsÁLt F. 27. I/13 Sandor Miklos Szent Imrehi vall.]. *1750:* Kotsis Dani ugy meg űté az őklivel fűl tűnn ... Fodor Mihályt hogy mingyárt le esék a Földre [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. *1772:* Gazmér György ... ugy meg űté a Legényt hogy mindgyart le esett a földre [Dés; DLt 321. 67b Mich. Török Szöts (63) vall.]. *1796:* egyszer ugy Főbe űtette a' Vas villával a' Biro Gitzi Jósit, hogy mindjárt leis esett [Mocs K; EsztMk].

Szk: *hanyattá* ~. *1585:* Catalin Zabo leorinczne vallia egy Darab faual vgy vthe Eger leorinczis a' haydut hogy a' haidu haniotta le esek [Kv; TJk IV/1. 519].

2. lezuhan; a cădea; hin/herabstürzen. *1572:* mely fal Mellett Eois felesegewel feksyk volt Annyera rwgyak volt az falt hogy az eo fogassarol ket talnyeris Esset leh [Kv; TJk III/3. 33]. *1597:* Endres Reisz vallia . mo(n)da az azzonj hogi egi hitwa(n) tehenet arol, aki az hidrol le esett volt ... felne attol hogi el hal s kart wall [Kv; TJk VI/1. 6]. *1681:* Szabók Háza .. Garadicz felső végenel levő Arnjek Nro 1 . Ezen Arnyek szék hejazattja ugi el sorvat hogi nem sokara az ülő helyis leszakad az essö asztatasa miat; és ha ki onna(n) le talal esni, nehezen néz viszsza honnan esett le [Vh; VhU 546]. *1769:* a rudrol le akarván venni egy köppenyeget azzal edjütt le esék és ugyan meg lobbanan az földön [Kvh; HSzjP]. *1775:* ugj lepet az hid padlása vegere az el törven ugy eset le az Követsre [Udvarfva MT; Told. 44/50]. *1810:* Ifjú Legény Borbély István Az Erdőre menvén fel hágott a' fára s ugy vágván, onnan le esett, és a' belsö része le szakadozván ... meg holt [Gyalu K; RAk 146].

3. le/kidől; a se dărîma; (um)stürzen/fallen. *1756:* Ezen Háznak ... oldala annyéra meg hajlot, hogj ha nem réporaltatik egészszen le esik [Branyicska H; JHb LXX/2. 27]. *1765:* Az én Atyámat a Gyekei Udvarhoz tartozando Csürkapu le esvén ugy ütötte volt hogy a' bör a' fejéröl a hata közepéig le nyuzodott volt [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Péter Horváth (81) jb vall.]. *1803:* 1802-ben Oktober 26. volt nagy földindulás által a nap nyugoti gébere a templomnak le esvén [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1816–1817:* A klaszis oldala le esvén vájaglás és Sikárlás egy Czigannak [Nagyernye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

4. elesik; a cădea; (hin/um)fallen. *1658:* az Uyaimatis ugy megh haboritotta volt az hidegh mégh fel teóttek az szánban hogi le estem hogi ugi posognak aligh foghatok vellek [Nagybánya; DLt 441]. *1710:* Én itt Brassóban szerencsétlenül járék, mert le akarék az istállóban menni, a szállásomon levő grádicson minden igaz ok nélkül, mintha a földhöz csapott volna valaki, hirtelen leesém, a kőgrádicsban megütém az oldalomat [CsH 439]. *1800:* az Aszszony mingyart le esék a' mihent le eset Portestain az Ura néki futa s fel öleli [Kvh; HSzjP Rener János kalapos Legény Provincialista (29) vall.]. *1814:* a' nagy Bontobol a' Kis Bontoban ki járo ajto mellett mind ketten le estenek [Dés; DLt]. *1848:* hihető a' mint le esett, tám megűtötte a' fejét az ajtoba [Dés; DLt].

5. *lábáról* ~ **a.** elvágódik; a cădea (brusc); zu Boden fallen/stürzen. *1778:* Malomvizi Kendeffi Elek Ur ö Nagysága .. Czernán Ursz nevezetü Sellérét ... ki aggrediálta ujjra, és ki ütötte meg egy kezében lévő bottyával föben, hogy feje mindjárt bé törött, és a' lábá-

rol le esett [Egerbegy TA; JF]. *1783:* Ráduly Mártont vgy meg hajtotta oroszba ... egy darab fával hogy mingyárt le esett a Lábárol [Udvarfva MT; Told. 44/54]. — **b.** ágynak dől/esik; a cădea la pat; bettlägerig werden. *1658:* Annisnak ha még annyi vére elfoly, mint az ki ma s tegnap, bizony leesik az lábárúl [TML I, 123 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1748:* Mikor az Ura Enyedről meg szabadult, akkor is életbe(n) volt, s fenn járt Tasnádiné, 's még azutánn későtskére eset le a' lábárol [Marosszt király MT; Told. 56]. — **c.** kb. elbetegesedik; a se îmbolnăvi; kränklich werden. *1716:* az Biall Bika Iránt Ngod parancsolattyát értettem .. de az lábarul le eset mind szénán tartottam tegnap azis meg dőglőt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. — **d.** kb. (a meglepetéstől) elesik; a fi se punctul să pice (de surpriză); (vor Überraschung) zu Boden/hinfallen. *1672:* Csaknem leesém ma az lábomrúl, midőn Vér Mihály uram levelét vettem, melyben tudósított Kegyelmed elmaradásáról [TML VI, 283 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

6. (lóról) lefordul; a cădea (de pe cal); (vom Pferd) her/hinunterfallen. *1591:* (A tolvajt) hogi megh ne(m) foghatom vala es zekerczeűel haitam megh es, vgi essek le az lorol [Kv; TJk V/1. 143 Tot Peter vall.]. *1631:* az Szőcz Peter Ura(m) fiais az teőbbi uta(n) rugaszkodek hogj le esek az lorol [Mv; MvLt 290. 52]. *1664:* az szeginy Uram, igen szerenczetlenül jara babalnara Nalaczj Urammal ivut onet ki jövén le eset az lorol s ösve rontata az ... Karjat s melyet [Déva; Ks 41 Nádudvari Istvánné Váradi Anna lev.]. *1750:* Soka Vonyiszian a' Kantzárol le esett és Abrazattyát mind egybe rontotta [F.szászújfalu BN; BK. Szász János (62) zs vall.]. *1811:* Szabo Mihály a' Szekérről le esvén, a' Nyakán és fején a' kerék keresztül ment [Gyalu K; RAk 249].

Szk: *halva ~*. *1657:* láttam, lován ülve megvötte az fullajtárt az hideg, halva esett le [KemÖn. 50].

7. leomlik/bomlik; a se dărîma/prăbuşi; her/hinabstürzen. *1621:* Az nagy templom aytaya felet, az kws templo(m) feleol az ablakot meg akarua(n) czinaltatni az viragh keoueknek Eggike le eset uala [Kv; Szám. 15b/IV. 13]. *1806:* elmentünk a Toldalagi házba hol egy bot hajtás le esvén egy néhány embereket oda ütött [Kv; KMN 184].

8. lehull (a hó); a cădea (zăpada); (Schnee) fallen. *1668:* Az elhajtott károlyi marhák miatt vagyok nagy bajban . nincs mivel tartani, mert az vár körül elélték, messze jártatni nem bátorságos ... ha az hó le talál esni s ott éri, bizony mind éhen halnak meg [TML IV, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* megerősödvén az idő, itt a lovas militia mind odalesz, miként a hó leesik [WIN I, 590–1]. *1795:* annyira el eheztette, hogy harmad negyed napig mikor a nagy ho le esett, nem lévén egy falat ennivalojais marháinknak, bőgtek az nagy éhség miatt [Msz; MbK 104]. *1836:* a hó le esett folyo holnap 2ára viradolag [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.]. *1847:* (Kötelesek) mindaddig kihálva pásztorolni, míg a hó leesik [Zalán Hsz; RSzF 205].

9. *a mennykő ~* a villám lecsap; a cădea trăsnete, a trăsni; der Blitz nieder/herabfahren. *1766:* mikor az menykő le esik üsse meg Datzonak az egyetlen gyermekit [Sszgy; HSzjP Sara Jantso Consors Civis Sigismundi Málnási (48) vall.]. *1806:* délután nagy Menydorgés villámás volt, Menykőis esett le, Szivárvány volt [Dés; KMN 336].

10. lecsúszik; a cădea; her/hinunterrutschen. *1572:* Ilona Jacab galne azt vallia hogi az farsang vegebe volt egi Nap hogi korchomaia volt eoneky Be Jeot oda aztalos Ilona, Es otth azonnal rayta Estek az haydw legenyek kezdy (!) Eolelny teorelgetny vele Mwlatny, vegre fedele[a] is leh esset volt [Kv; TJk III/3. 12. — [a]Fejfedője]. *1573:* Borbel Istwan Azt vallia hogi eo Jeoh volt Harsongartbol ala haza zeoleo Mywesitul, Latta ... az kontiais le eset tereminenek hwztak vontak egimast [Kv; i. h. 292]. *1593:* Anna, Nilas Mathene vallia latam hogi Aitoni Balas foga es hatra ranta Borbeli Balintnet, az gerezna le essek az rantasba rolla [Kv; TJk V/1. 366]. *1754:* a' főre valója le esett, és meg is kötette vólna [Majos MT; Told. 35]. *1793:* láttam, hogy főkötője fejéről le esett és hajadon fővel volt [Dés; DLt]. *1810:* koporsob(an) tévén ketzer 24 oráig fedetlen tartsanak, akkor bé szegezvén a' koporsot fekete bakatsin boritekot tégyenek a' koporsomra ... egynéhány szeggel akaszszák meg hogy mig a kertemb(e) a' tőllem ki rendeltetett Sírhoz visznek le ne essék [Héderfája KK; IB].

11. a helyéből kimegy, leereszkedik; a cădea; aus seiner/ihrer Stelle hinausgehen/sich hin/herunter/niederlassen. *1637:* meg vagta Borbely Istuan az homlokan az erett s mihelt en hozzam haza iöue mindgjart le esek az szeőmeőldeőke az uta(n) nemis latot [Mv; MvLt 291. 404b]. *1668:* Uram ő kegyelme bizony rosszul van s többet nem írhatott, mivel tegnap vadászni volt, az hát pecsenyéje leesett, hogy fel sem kelhet, maga orvosoljuk [TML IV, 284 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1768:* a nyavallya tőres rea jöven azon allapottyab(an) senki nem lévén mellette ugy őszve rontotta a nyovallya tőrés hogy az derekais kette tört az valla is le eset kiment hellyibol [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7]. *1829:* a' hat petsenyeje nem volt le esve, ha nem vala mely ütés altal volt fájdolma [Dés; DLt 246].

12. félrebillen; a aluneca într-o parte; zur Seite kippen. *1879:* Ott lefeküdt, feje leesett, és rövidebb idő alatt, mint amíg felolvad egy hópehely — meghalt [PLev. 69 Petelei István Jakab Ödönhöz].

13. beesik; a cădea în ... ; hineinfallen. *1657:* (Bethlen Gábor) az Morva szakadékján lévő hídon menvén altal .. nyakra-főre az magas hídról leesék az vízben [KemÖn. 48].

14. *~ vki kezéről* kicsúszik a kezéből; a-i scăpa din mînă; aus seiner/ihrer Hand herausrutschen. *1678:* hidgye el Kgld, Komám uram, ha az magyarok dolga leesik az ő naga és az mi kezünkről, le is esik bizony most csakhamar, ha ő naga s Kgld is csak hallgat s vontatja az dolgokat, soha bizony többször ezek az alkalmatosságok elő nem jőnek [TML VIII, 64 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

15. összeomlik; a se prăbuşi; zusammenstürzen. *1778:* azon éjszaka egybeontá az egész épületet[a] az Istennek haragja éjszaka 2 órakor esett le oly nagy ropogással, hogy jobb része a városnak felrettent álmából [RettE 384. — [a]Az akkor épített kv-i bordélyházat].

16. leválik; a se desprinde; sich ab/(los)trennen. *1703:* arany miről le eset egj kicsin fejér zomancu rosacska [LLt 115].

17. kb. adódik, kerül; a se găsi; sich geben. *1737:* a melly Marha bőrök le-esnek Nms Varasunkb(an); akár Mészáros; akár Hentes akár más betsűlletes atyánkfiainál, tehát azokat tartozzanak meg venni, és nem idegenektől, mind eddig, mig itt Várasunkonn találtathatnak [Dés; Jk 487a].

◇ **Sz:** ~ *a csúcsos süveg a fejéről* alább hagyja még; va avea o atitudine mai modestă; er läßt/gibt noch nach. *1570:* Gergel es Leorinch varos zolgay hytek zerent vallyak, hogy mykor az Trombitast fogwa vynnek az foghazba .. Az Trombitas zydya volt Zabo Janost Illien Zokkal Bestie kwrwafiak Thymagatok egynehanyan kwrwaya felesegeteket (így!), De vadnak oly Baratim hogy ezbeol Megh ky Menthenek, De Byzon leh esyk az feyedreol Az chywcos Sywegh [Kv; TJk III/2. 27] ✱ ~ *az eb a taligáról* kiesik az uraságból; se va termina şi domnia lui; der Herrschaft verlustig werden/gehen. *1762:* el ne tagadja kgylmed hogy azt mondá kgylmed a Mlgs Fő Tiszt urról, hogy le esett az Eb a' Talyigárol [Szentháromság MT; Berz. 1. 10/40] | baszom az Hérodes lelkit Hurubánjnak, várj meg Csak mertt leesik az ebb az Talyigárol [Ebesfva; i. h. 12. 92/184] ✱ ~ *a polcról* kibukik a hatalomból; a i se sfîrşi puterea; aus der Macht her/hinausfallen. *1762:* a Meltoságos Fő Tiszt . már bizony nem foglal anynyit mert le esett a már a Poltzrol [Szentháromság MT; i. h. 1. 10/39] ✱ ~ *az ugorkafáról* 'ua: idem' *1774:* amillyen nagyon fel hágtál a' parasztsággal az ugorka fára oly nagy gyalázattal le esel [Sajókeresztúr SzD; Becski. Becski Zsigmond Becski Miklóshoz] ✱ *felhág a szerencse kerekén s* ~ kiesik a kegyekből; a fi în declin; in Ungnade fallen. *1670:* többet is láttam én már Erdélyben, ki az szerencse kerekén jól felhágott s meg leesett [TML V, 395 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

leeszik 1. lerág/rágicsál; a roade (de pe ...); abnagen. *1794:* Togyika vágott le két nagy bikfát ... a ketskék számara, hogy a mohát le egyék rolla [Nagykristolc SzD; JHb]. *1812:* itt teméntelen hernyo vagyon, ugy anyira el Szaporodott hogy a fák miattok ki nem ződ⟨ű⟩lhetnek mindjárt mihejt égy kitsit zöldül le eszik [M.egregy Sz; JF V. Baczó László lev.].

2. lelegel; a paşte; abgrasen/weiden. *1843:* akkor bé borozdolt porondos Helynek felsö részén a' Deresztés egy darabot felszántatott a szabadon állott also részt . Kránga György . . ujra bé borozdoltatta, de azutánis mint addig is az elsö borozdálás után a' Falusi Marhák a Deresztésével együtt ettek le onnat a' Füvet eddig az esztendeig [Bodola Hsz; BLt 12] | Ezen helyet a muntári kerületből az erdőben legelt marhák ettek le [VKp 114].

leétet 1. lerágcsáltat; a lăsa să roade; abnagen lassen. *1843:* S miután én a pap által kihirdettettem, hogy a nemrégen vetett erdő friss növéseit a marhákkal le ne étessék, Varga Katalin azt hirdeté a közönség előtt, hogy marháikat aláhajthatják [VKp 72–3]. *1855:* 5 éves vagatt, de nagyon levan praedalva s étetve [M.újfalu K; EHA].

2. lelegeltet; a lă să pască; abweiden/grasen lassen. *1864:* itten van égy kis kaszáló rét azt Magyaros is, Selye is magának tartja egyik esztendőbe egyik másik esztendőbe a másik le kaszálta, barmokkal leetették [Magyarós MT; TM 72].

leétetés lelegeltetés; păscut, păşunat; Abweiden/grasen. *1815:* a' marhák által tétetett és meg betsült kárnak az hajto penzen kivül léendő meg fizetésére tsak akkor szorittathatván a' Marhák Tulajdonossai a' midőn tilalmas helyen történik meg a' le etetésből valo kár [DLt 361 gub. nyomt. rend. Kv-ról].

lefacsar lecsavar; a smulge (prin răsucire); herabdrehen. *1843:* látván hogy a Bakkan Kupfer van fel bontattuk, gyengetske Lakatját ő a kezivel le fotsarván, következőleg a .. talált portékákat ki vettük [Bágyon TA; KLev. Tőrők István (26) vall.].

lefalángat lehord/szid; a lua (pe cineva) la refec, a mustra/dojeni; heruntermachen, abkanzeln. *1703:* (Tüséri István pap) Enyedi István feleségét elő fogván Bosban[a] jol le falángatta, melly miatt Karátsonban az Ur Vatsorájával nem élhettek [MVJk II. 1. 267. — [a]MT]. *1708:* Eoszve veszven az Apánk Urammal, az Ferko Déák szava iránt es rutul le falangatta mind magat s, mind fiait, mondva(n) nem dependeal eo kigye(lme)től sem tisztitől, az Asztalt őkőllel otta(n) otta(n) meg ütvén [Kv; ACJk 66].

lefárad el/lemegy/utazik; a se duce, a pleca (cu un vehicul); weg/fortgehen/fahren. *1710/1767:* az Unitaria Ecclesia ... Papjai, Déáki nékem igen sokat szolgáltak. Szamosfalván laktombanis Vasárnaponként praedikállani gyalog le fáradtak [Kv; Ks 14. XLIIIb]. *1828:* Minthogy ... Mária 'Sinka Mártonné tsetsszopo kisdedgyemeke miatt olly hoszszu útra el nem mehetett, meg birálá előttem a' maga részére ezen irasomat mutato Tordai 'Sigmond nevezetű bujdoso Szabo Legény testvér Őttsét a'ki-is ... imé le-is fáradott, és személyesen requirálni szándékozik a' Tktes urat, meltoztatik ötet az én respectusomért kegyesen fogadni [Nyárádszereda MT; DobLev. V/1144 Ertsei Pál M. Szeredai Ref. Pap Dobolyi 'Sigmondhoz].

lefáradás leutazás; călătorie (într-un loc din provincie); Herabreisen. *1777 k.:* Az sok béres Loval valo lefáradásom; az meljis sok üdő töltèsemmel, s rontsolodásommal eset meg mégis bèjeges Hordom oda marat [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

lefarag 1. levagdal/vagdos; a tăia bucăţi din ceva; abschneiden. *1769/1802:* egy kis árak fön mutatának egy bukfát melyen mondották hogy kereszt lett volna, mely Bűkfában praetendált kereszt le faragva tanáltatott onnét [BSz; JHb LXVII/3. 48]. *1823–1830:* mikor a vendégek elmentek, nem maradott a háznál egyéb, hanem a lakadalmi vendégségen elköltsertésnek a feje, abból is fölöstökömre a vendégek lefaragtak volt [FogE 303].

2. kb. kisebbít vmit; a diminua ceva; vermindern/ringen. *1888:* Arra, hogy mi lefaragtunk volna valamit a te írói érdemeidből, nem felelek. Nevetséges vagy, ilyen vád tőled nem talál engem [PLev. 140 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lefaragott levagdalt/vagdosott; desprins prin cioplire; abgeschnitten/gehauen. *1769/1802:* a honnétis a' Cometaneusak által vezettetvén a Contraversiás, és nem Contraversias Nagy Kristolczi[a] és Bezdédi[b] Határak kőzőtt a holott az árak föben kőzél tanáltatott egy keresztes bükfa le faragott keresztel [JHb LXVII/3. 18–9. — [a-b]SzD].

lefáraszt odafáraszt; a face (pe cineva) să se deplaseze undeva; hinbemühen. *1850:* annyi embert le fárasztani lehetetlen [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Dobolyi Bálint kérv.].

lefattyaz lebitangoz; a-i spune cuiva că este bastard; jn Schurke/Schuft nennen. *1814:* Más Czéhbeli Mester Emberekkel is Dobai Mihály Uram[a] ígen rutul szokott bánni, a' kik között Horváth Josefet sokszor le fatytyazta, Enyedi Andrást le süket bolondozta, le huntzutolta, rutolta [Dés; DLt 56. 17–8. — [a]A céhmester].

lefattyugyermekez lebitangoz; a-i spune cuiva că este bastard; jn Schurke/Schuft nennen. *1814:* Dobai Mihálly Uram[a] más Czéh béli betsületes Embereketis .. ottan ottan le szokott motskolni, amint hogy a' Czéh gyűlésében Horváth Josefet le fattyu gyermekezte, Enyedi András Uramat le süket bolondozta, engemetis le motskolt | tsak azért hogy szót tettem aránta .. a' Czéh gyüléseiben lefattyu Gyermekezett [Dés; DLt 56. 13. — [a]A céhmester].

lefejez kb. leszegez; a fixa cu un cui; fest/zunageln. *1862:* Egy szoba zárt megigazitottam és egy tollat csináltam 30 xr. Egy kocsin (!) ládának egy akaszto vasat csináltam és 1 másik vasát fejes szeggel lefejeztem 25 xr [Kv; Újf. 1 Kleis Mihály Lakatos Mester kezével].

lefejt 1. lebont; a desface/deşira; abwickeln. *1574:* Vagion egy fekete zeles himmel hant Eleö keöteö vyon vy Ennek Egyk rendit feycziek le, es keölcziek vy tocra Borkanak [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. *1662:* Egy Failandis Veres szokniat, az mellien apro Ezüst gombocsikak, viselt Arany perem az vallan, az allian zöld barsoni perem Negy rendel noha le vagion feitve estimaltatot ad f. 20 [Kv; RDL I. 146]. *1752:* Egy Vörös Bársony Szoknya, melyrül az Csipke le vagyon fejtve [Eszt. gr. Pekriné lelt.].

2. *átv* leteker; a depăna; abwinden/wickeln. *1811:* Méltóságos Grófném és Kegyes Patrónám' Nevének napjára öszve szövém fonám En-is mintégy durva vásznat, e' Verseket; Nagy bajjal le-fejtvén a' fonal végeket Gondolatom' öszve bomlott orsójáról; De a' mig le vágnám az osztovátáról, Kérem, méltóztassék munkám meg-nem vetni, Mert én tsak igy tudok fonalat pergetni [ÁrE 131].

lefejtetik lemorzsoltatik (kukorica); a fi dezghiocat, a fi desfăcut boabele de pe ştiuletele de porumb; abgekörnt werden. *1834:* A Hoszszuaszoi Dezmábol 23 vék(a) le Fejtettett 10 Ludnak meg hizlalására [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.].

lefejtett lebontott; desfăcut, desprins; abgetrennt. *1788:* Egy Zöld Mentéröl le fejtett Zöld krépines viseltes Selyem készület [Mv; TSb 47]. *1797:* Egy Kalaprol le fejtett arany paszománt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. *1798:* égy Lepedöröl le fejtett Totos Lepedö hajtás meg szakadozott [Dés; DLt].

lefeket 1. lefektet; a culca; niederlegen, zu Bett bringen. *1572:* Katalin Molnar Demeterne .. vallya ... Aztis latta hogi az Annyawal egetembe fereztette sokat egyk lepedeot tartot Masik Mozta es leh fekettek az agyra | Aztalos Ilona latta hogy az Annyawal fereztetettek (!) Egy deakot es leh fekettek az agyba [Kv; TJk III/3. 33–4]. *1573:* Teglas Antal .. vallya hogi az zolgalo leantis kerdette Mint leot volna dolgok oda haza, Mond hogy .. Az azzonyom be hywa oztan otth ben fekete leh [Kv; i. h. 63]. *1582:* Anna Rlcta Emerici Aztalos . fassa est .. Esthwe be indulek hazamba hog eg leankamat le fekessem [Kv; TJk IV/1. 9]. *1586:* Balint halmy Lakatos Gergely zolgaia[a], Az Mihelben valek es zolanak ennekem az ket Csiszar legheniek Mondwa(n), Nisd meg tars, had fekesswk le ez Reszeget [Kv; i. h. 546. — [a]Vallja]. *1590:* Ezt hallottam az mostani leannak zaiabul hogy mikor Jde hozta az kocziban le fekette Pribek Gergelj [Szu; UszT]. *1603:* Erdely Balinth . vallia . En hogy latam hogy ollyan rezegh mondam az zolgaimnak hogy keseryek be az zallasomra es fekessek le [Kv; TJk VI/1. 663]. *1629:* Nagy Mihali nagyot kialta szinten akkor feketem wala le fiamat, kifutamodam ... hat Nagy Mihaly hazabannis bele kapot immar az tűz [Kv; TJk VII/3. 104]. *1631:* Mihaly kövaczy harom pohar bort egy mas uta(n) megh itata Georgy kovaczyczial es el rezegedek, le fekete az padra, es be takargata [Mv; MvLt 290. 241b]. *1653:* az én feleségem a piaczon, a kenyérszerben lévén, mirigye lészen é vagy egyéb nyavalyája? de kétfelöll fogva hozzák onnat elé .. belyebb hozám és lefeketém az ágyba [ETA I, 151 NSz].

2. leborít/fordít; a răsturna; umstürzen. *1768:* a hordot meg mérték le feketve s bé fenekelték viz mértékkel is [Esztény SzD; Told. 5a].

lefeketedik elfeketedik/sötétedik; a se înnegri, a deveni negru; schwarz werden. *1722:* a Czedulák mind le feketetek es el hulottak az hordokrol [Szamosfva K; Ks 83].

lefekettet lefektettet; a dispune să fie culcat; nieder/hinlegen lassen. *1631:* ot Orban Mihaly hazanal le fekettek volt az gjermeket [Mv; MvLt 290. 254b].

lefekhetik le tud feküdni; a se putea culca; sich niederlegen können. *1710 k.:* Az én atyám a hatvannegyedik esztendőt ugyan . meghaladta, de a hatvanadik esztendőn felül való élete bizony egy hosszú halál volt, irtóztató hosszú vízkórság, süly, lábainak éktelen dagadása negyedfél esztendeig nem járhatott, le sem fekhetett, csak ülve kellett alunni, kínlódni [BÖn. 513].

lefekszik 1. a se culca; sich niederlegen. *1590:* en Jgen Jttas valek en lefekwe(m) en sem leowest sem szitkozodasat nem hállotta(m) [Szu; UszT] | fekue le az zeken Albert [i. h.]. *1591:* Zekeres Mihali vallia vtanna futama(m), az wzesbe valtigh haitot hozzam. Vegre valami kertekre zalaztam, be menek egi kertbe, tahat zinte akkor fekzik le egi le hailot seoueni ala [Kv; TJk V/1. 164].

1629: ugj talalok megh hogj le feküt vala hasra az lesza alatt [Mv; MvLt 290. 155b]. *1755:* hanyatán ereszkedvén Blága Vonul lefeküvék [Faragó K; Told. 36]. *1774:* a Gazdám egy Villa nyellel le fekive (!) lévén, meg verte [Marossztkirály MT; Berz. 15. XXVII/21]. *1812:* magam . elmentem Grantzkinak keresésére, kitis a' Mesternél fel találtunk .. elindult az Udvarfelé és mindnyajon ott levők bé késérők, holott a Groff parantsolván hogy fekünnék le ő nem akarván huzolkodott [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertész legény vall.]. *1840:* Molnár Tamás ottan ivutt, s minekutánna el részegedett .. gyalog elverdőtem vélle a Lokodi utig, ott megint 4ikszer már lefeküvén el hagytam [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

2. aludni tér; a se culca, a merge la culcare; zu Bett/schlafen gehen. *1570:* Cathalin Tot Janos leanya vallya hogy Mykor ew Zabo Janos zolgaloia volt . az azzonya Trombitast odahywatta .. Mykor az vra hon Nem volt ketser Jeot estwe oda Az Trombitas olykor Jmmar mikor eo le fekwt volna [Kv; TJk III/2. 22]. *1573:* Sofia Kadar Myhalne vallia hogi Az Mely Eyel megh vagdaltak volna Kerestwrit ... Regel talalia Kapa Myhalnet, kerdy my dolog leot volna az Eyel hazanal, Megh tagadia ketseris hogi eo semyt Ne(m) hallot Mond hogi Ne tagad hyzem Mas is hallota ky tawolb volt Mond oztan hallam Eccer hogi az en zolgam kyalt vala az aytora futama(m) azt sem Nitthata(m) megh Ietemben esmet le fekwm | Sophia aztalos Janosne zolgaloia, Azt vallya, hogy .. Egykor estwe vachora vtan az Azzonya Meg hagia neky hogi leh fekennek eo leh fekzyk es egy kort fely zerken vyrratta fele [Kv; TJk III/3. 62, 86b]. *1596:* Fulo Miklos a zobaba mene le fekúek [UszT 11/54 Gr. Istuanfi de Kaidichfalúa jb vall.]. *1632:* Geőrgi Deak . fel fele ment ki en le fekuim [Mv; MvLt 290. 98a]. *1676/1681:* Estve penig addég le ne fekügyék, mig az Cirkalokat el nem rendeli, fel nem állattya[a] [Vh; VhU 665. — [a]A porkoláb]. *1761:* mihent Ferentz Lőrintz ki méne a' Házambol, én is mingyárt húzni kezdém le Csizmámot, Harisnyámot hogy le fekügyem [Szászsztiván KK; BK. J. Takáts (34) jb vall.]. *1778:* énis már jokor le fekszem jokor fel kellek mások pedig bőven ettzakáznak [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

3. (férfi nővel) lefekszik, együtt hál; a se culca cu cineva; beischlafen. *1558:* Nogy Janos walla hogy mykor ewrzew wolth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth . Ees mykor oda menthek wolna az wra hon ne(m) letebe le fekewtthek wolth ees gyergyayok megh alwth wolth [Kv; TJk I/1]. *1592:* Anna Sos Mihalne vallia fel kel az legini, es az swtetbe meg keresi az Azzont, es le fekeznek, eo ne(m) tuggia az vtan mit chelekettenek .. Eotet ket eyel is kwltek masuais halni: eo magok ot hon marattanak [Kv; TJk V/1. 269]. *1600:* Borbely Jstwanne Cathus azzony . vallia lattam ez Zabo Marton Gazdamat egy vttal ketten egy Agyban fekeonny, es vgyan azon Napp esmet az Dajkawal lattam hogy le fekeott egy Agyban zynten zem latomast valo vetket nem lattam, de mindenikkel hogy feleott be zegezwe volt az Ajto [Kv; TJk VI/1. 489]. *1633:* egikor jöue hozza(m) az Zabo Jacabne szolgaloja egett borert, es mo(n)gia vala tugia az eördógh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik, ki franczus kj miczioda bennek [Mv; MvLt 290. 123a].

4. betegágyba kerül, ágynak esik; a cădea la pat; bettlägerig werden. *1574:* Kiral Leorinch azt vallya hogi .. Az tarsa . Meg Jol ky szem lephetik az kwseoben hogy egy wtes Rayta essik leh wteottek .. Mind addeg vertek myg akartak . oztan eó veotte fely es vgy zegitette haza Menny, le fekwt es harmad Napra meg holt [Kv; TJk III/3. 390–1]. *1809:* Czitrom árulo Társa roszatskán lévén le fekszik [Dés; DLt].

5. (állat a földön) elterül; a se culca/întinde (la pămînt); sich niederstrecken. *1625:* (A gyemekló) le fekwt az sogoro(m) ott hadta el kj menenk hat fel kólt egy hajtasnira eligh hozhatok cziak le erezkedek, es mindgiart ... meg hala [UszT 92a]. *1658:* Az ló felől Kegyelmed írjon, ha ugyan megvegyük, az vagy ne, mivel azt mondják, hogy az minap hogy néném-asszony Beszterczére ment, szintén az utczán az sár közepin feküdt le Somodi urammal [TML I, 237 árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

6. (állat) lenyugszik; a se culca (să se odihnească); (Tier) sich hinlegen. *1843:* ott az ökrek le feküdtek . mig osztán viradni kezdett ekkor el mentünk . az ökrök után [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.].

7. *1574:* Zeoch demeter . Mond neky Io Sogorom Illyen vndok dolgot hallok feleoled hogy az Baromal vetkezel ha Iambor vagy hat Leh Nem fekszel alatta, hanem ky tyztitod magadat beleole Mond Zeoch Demeter . en Bwntelen vagiok benne [Kv; TJk III/3. 319].

Ha. *1614:* le feksze(m) [Medgyes; VLt 53/5267]. *1661:* lefeküszem [TML II, 138 Teleki Mihály lev.]. *1749:* le fekszem [Hosszúaszó KK; EMLt Elizabetha Márk nob. St. Széke relicta vidua (43) ns vall.]. *1596:* le fekszik [UszT 11/52]. *1637:* le fekszik [Mv; MvLt 291. 101b]. *1570:* leh fekeznek [Kv; TJk III/2. 148]. *1723:* feküsznek le [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eőtves Pál végr.]. — *1610:* le fekeotte(m) [Dés; DLt 321]. *1771:* le feküttem [Dés; i. h. 33a]. *1779:* le fekűttem [Nyárádsztbenedek MT; Told. 46]. *1574:* leh fekwt [Kv; TJk III/3. 310]. *1629:* fekwtt le [Kv; TJk VII/3. 99]. *1632:* le feküt [Mv; MvLt 290. 81a]. *1847:* le fekűdet [Dés; DLt 896]. *1610:* fekeóttek le [Dés; DLt 321]. *1631:* le feküttek [Mv; MvLt 290. 61a]. — *1584:* le fekwem [Kv; TJk IV/1. 243]. *1590:* lefekwe(m) [Szu; UszT]. *1653:* le fekvem [SzJk 70]. *1585:* (ő) fekwek le [Kv; TJk IV/1. 451]. *1593:* (ő) le fekűek [Kv; TJk V/1. 632]. *1672:* (ő) le fekűvek [Septár K; BfR]. *1637:* le feküue(n)k [Mv; MvLt 291. 109a]. *1710 k.:* fekvénk le [BÖn. 753]. — *1590:* le fekewtte(m) vala [Kv; TJk V/1. 3]. *1710:* le nem feküttem vala [CsH 312]. *1765:* le fekűdtem vala [Kóród KK; Ks 18. LXXXIV. 11]. *1572:* leh fekwt volt [Kv; TJk III/3. 39]. *1586:* fekwt vala le [Kv; TJk IV/1. 566]. *1592:* fekwtt volt le [Kv; TJk V/1. 200]. *1632:* le fekütünk vala [Mv; MvLt 290. 77b] || *1572:* leh fekenne(m) [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1572:* (ő) Ne fekennek leh [Kv; i. h. 4]. *1574:* (ő) le fekednek [Kv; i. h. 391]. *1593:* (ő) fekennek le [Kv; TJk V/1. 362]. — *1629:* le fekettem volna [Kv; TJk VII/3. 111]. *1573:* leh fekwt volna [Kv; TJk III/3. 53–4]. *1584:* le fekwttewnk volna [Kv; TJk IV/1. 262] || *1584:* le fekegie(m) [Kv; i. h. 245]. *1590:* fekegy le [Kv; TJk V/1. 4]. *1593:* fekegi le [Kv; i. h. 405]. *1629:* fekegy le [Mv; MvLt 290. 155a]. *1605:* (ő) le fekegiek [Kv; TJk VI/1. 710]. *1614:* (ő) fekegyek le [Meggyes; VLt 53/5267 L. Vitez (20) fam. et serv. Nic. Teőkeöly vall.]. *1630:* (ő) fekegiek

le [Mv; MvLt 290. 204b]. *1797:* feküdjék le [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1610:* le fekegienek [Dés; DLt 321] || *1572:* le fekenny [Kv; TJk III/3. 4]. *1574:* leh fekwnny [Kv; TJk III/3. 317]. *1581:* le fekunny [Kv; TanJk V/3. 244a]. *1599:* le akartunk volnajs fekeonny [Kv; TJk VI/1. 316]. *1761:* le fekűnni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] || *1826:* le feküvén [Déva; Ks 116 Vegyes ir. Ballo Borbára vall.].

lefektében lefekvőben; cînd se ducea la culcare; während des Schlafengehens. *1806:* intettem eo kigyelmének, jönne oda hozzám az ablak alá, és nézné meg milljen tsendesen aluszik Kerekes Márisko ollj nagy időn másod magával az ágyban — de hogy ki lett légyen azon vele égy ágjban aluvo személj teljességgel nem tudom, mint hogy se le fektéb(en), sem fel kőltében szemeimmel nem láttam [Dés; DLt 250/1808 Nemes Ats Joseffné Árkosi Susánna (22) vall.].

lefektet 1. vkit ágyba fektet; a culca pe cineva în pat; jn zu Bett bringen. *1574:* Orsolia zeoch gërgine Azt vallia . estwe kilench horakor volt hogi Eo vduaran giermeket fektety volt leh [Kv; TJk III/3. 356]. *1805:* a Rector eszre vévén hogy az hideg borzogat le fektetett és bé takart [Dés; KMN 116]. *1819:* el lágyulva szunyokálni kezdett ... mondám a' feleségemnek, hogy fektetné le [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. kb. (szerelmeseket) összefektet/házasít; a culca în pat comun (pe îndrădostiţii); (Liebende) zusammenlegen/vermählen. *1661:* Ajtonině asszonyomat is köszöntsed, édesem; az ő kegyelme leányának[a] megmondjad, a mátkája szintén megkábul szerelmiben, hozzá készüljen, mert bizony lefektetem őket [TML II, 138 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz. — [a]Ajtonyi Katának; mátkája — később férje Rhédei István].

3. (betegség) ágyba kényszerít vkit; (boala) obligă pe cineva să stea în pat; (Krankheit) jn ins Bett zwingen. *1667:* Én bizony fekvő betegségen kivül soha így nem voltam, nem is hiszem, sokáig vigyem, lefektet ha otthon volnék, fel nem kelnék [TML IV, 8 ua. uahoz].

4. ledönt; a culca/aşeza; (um)fällen, umlegen. *1694:* Va(gyo)n ebb(en) az Pinczeben egy Aszok fa Boros Hordok ala valok allasokb(an) le fektetve [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1759:* Hatházi Czilika midőn le akarta fektetni a' Rudat, előtte álván .. Marusán Gávrilla mellybe meg taszittá [Árpástó SzD; BK. St. Albert (45) jb, Jos. Horváth de Szász Czegő (19) ns vall.].

5. lehajlít; a culca la pămînt; herabbiegen. *1786:* nem igen láttzik hogy tsak kőzép szerű termés is légyen a szőllőkbe, kivált abba a részibe mely le fektetve de fedetlen, telelt éppen semi termés se lészen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1787:* A szőlőket már alkalmasint mind el fedettűk, a mi hátra vagyonis, le vagyon fektetve s a karoval nyomtatva, ha szivalkodnék a föld valamit aztatis bé fednők [uo.; BK ua.].

lefektetett ráhelyezett/fektetett; care este aşezat/culcat pe ..; d(a)raufgelegt. *1736:* erőssen le hajolt Mester Gerendája . hogy jobban vagy erőssebb(en) ne higgadozzon, vagyis lene tőrjék, az Héjjazattára le fektetett két szál erős gerendákba által vésett, vas Szegek tartyák [CU].

lefektethet ledönthet; a putea culca/aşeza; umlegen können. *1759:* Hatházi Czilika ... hogy a' rudat ezen földre le ne fektethesse, egy kevéssé gyengécskénn mellybe megtaszitotta Marusán Gávrilla [Árpástó SzD; BK].

lefeküvő ledőlő; care este căzut; umfallend/stürzend. *1666/1793:* tőlgy fán kivűl szabad légyen egyéb némű le feküvő holt fát az Falu tilalmas Erdeiből vinni tűzre [SzékFt 20].

lefekvés culcare; Hinlegen. *1657:* eleget aluttam, s felserkenvén, azon állapotban tanáltam mindkét félt, mint lefekvésemkor [KemÖn. 246]. *1667:* Hijába fut, fárad az ember, ha Isten munkáit meg nem áldja bőven, mi(n)t Dávid is mondja, hijában a ti reggeli felkeléstek és estve lefekvéstek [AUt Bornemisza Anna fejedelemasszony kezével]. *1735:* harom estve egymás után lefekveskor huszat huszat meltoztassek Excellentiád be venni belőllek[a] [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből. — [a]A pirulákból]. *1736:* az deákok .. mihelyen reggel csengettek felkelésre, mindjárt az seminárium feljöttek, s mind addig ott voltak, az míg estve lefeküvésre imádkoztanak, azután mentek az szállásra [MetTr 428]. *1793:* mi hellyen a' Nehai Gróf Ur ... le fekvését el leshették, azonnal Csernátoni Ur a' Mlgs Grofnénál megjelent [Koronka MT; Told.]. *1838:* Tktes Dobolyi Bálint Ur sebéből akkor esett ki a' bitsak, mikor le fekvés végett a' Szekérbe fel hágott [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 9b Gyarmathi Dénes (45) ns vall.].

lefelé 1. în jos; (hin/her)abwärts. *1705:* hallottuk is, hogy Forgách, aki elszökött volt itt a németeknél, előkerült, és megindult a segítség elejibe. Itt Hársánál mentenek el lefelé arra [WIN I, 503]. *1715:* Az Dragány Város kezdődik a Vártol fogva mégyen az Sorompo kapura le felé és meg fordul az malom felé éppen az Uczáig [Somlyó Sz; BfN]. *1735:* Szilvási János vra(m) a' Deszméri[a] Csere alat valo oldal jol le felé szántotván, Arpával bé vetette [JHbK XLII/27 Gabriel Popa, eccl. graeci ritus valachicae unitae poss. Kolos vall. — [a]Dezmér K]. *1736:* az tető hoszszára le felé az szőlős vápa nevű szőlő hegyben [Dés; EHA]. *1744:* jo paripa Levén eő k(e)gyelme alat le fele a borozdakon le szalada [Gyeke K; Ks]. *1770:* Ezen helyet nem de nem a hegyről le folyó eső, és hoviz töltötte fel porondal, és kővetsel, lévén igen magas hegy, és árok le felé a hegyről azon helyetskére, melly miat tetetett haszantalaná [H; JHb XXXI. 17. 3 vk]. *1847:* láttam a' Gila Gligorné léánkáját az uttzán menni lefelé [Náznánfva MT; Berz. 17b]. *1849:* hallok lármát s látomis hogy futnak le fele a Cseh Joseff Ur lakja fele [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

Szk: ~ *járó* lejtőre rúgó. *1836:* Felső Szegben egy lefelé járó Föld [Makfva MT; EHA] ✱ ~ *menő. 1735:* A Falubol ki menő pataktól fogva a Retse nevű eszakos oldal . lefelé menő kereszt Utig le borozdolva . azon egész Eszakos oldal juta a Torma és Jósika Részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 6b].

2. folyóvíz folyása irányában; în cursul/josul apei, în aval; fluß/stromabwärts. *1724:* Tudgyaé ... a Tanu, hogj ... a Kűkűllő réghi folyása, mellyet Holt Kűkűllőnek hittak, hol kezdetik, hol nyul le felé tekeregve, és hol Szakad ā Kűkűllőnek mostani folyásában ? [Kük.; Ks

12/III vk]. *1793:* ezen . Pataknak hellye Lefelé a viz mentére medig határozodik, és melljik Posessor részire valo ? [H; JKb XXXI. 36. 1 vk]. *1818:* Eszt látván Molnárom, más ott jelen volt két Emberekkel, a vizen le felé igyekező Tutajos gazda után indultanak [Hadrév TA; TLt Közig. ir. 1527 Miksa Imre birt. nyil.]. *1826 k.:* (A patak) a Természettol jo Ágyába, mint minden vizek lefelé Nap nyugot felé folly [Gyalakuta MT; GyL].

3. lennebb; mai jos; weiter nach unten. *1863/1875 k.:* A fedés fent kezdődött, s a' mint lefelé szálottak, az állás a' szerint bontodott el [Szucság K; RKAk 103].

4. függőlegesen le; vertical în jos; senkrecht herab/unter. *1849:* az Istálloba a' padlázotbol lefelé függ égy nagy kerek üveg lámpa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

5. *szájával ~ fordít* a întoarce cu gura în jos; mit dem Mund(e)/der Öffnung nach unten drehen. *1842:* Rákotzi Aniska égy gödrötskét ásván . a' gyermeket a' fazékkal edgyütt én belé tettem a fazakat szájával le felé forditván, 's földel jol bé takartuk 's meg tapadtuk [Dés; DLt 85. 10].

6. vminél kisebb súlyú felé; cu unități de măsură mai mici; nach einem mit weniger Gewicht hin. *1852:* Egy level tarto Téka .. Egy kis Téka rajta lévö fontokal 10től le fele Serpenyöivel edgyüt [Dés; DLt 923].

◇ Sz. *1899:* Még egyszer szeretettel köszönöm az eddigi és mostani kedvességét, boldog lehetnék, ha már én is járhatnék valamiben a maga kezére. De maga a felfelé haladó ember, én a lefelé menő [PLev. 204 Petelei István Gyalui Farkashoz].

lefér (leülni) elfér; a încăpea, a avea loc suficent; Platz haben (zum Sitzen). *1704:* két asztal lévén megterítve ... felesen voltanak tisztek, akik le nem férvén asztalhoz, a másik házban a földre törökösen leültenek s úgy öttenek [WIN I, 230].

lefeslik (vki kezéből) kiszabadítja magát; a se elibera (din mîinile cuiva); sich befreien (aus js Hand). *1711:* A Bírohoz kapa Bodo Pal azonban le feslek a keziből a Bíro [Karatna Hsz; HSzjP Zőlde János (99) jb vall.].

lefest 1. megfest; a picta; malen. *1772:* Maradott egyetlen fia, János, ki is egy alkalmatossággal Toldalagi László úrnak egy magához hasonló aetasú fiával tréfálkozódván, azt mondja Lázár Jankó: „Te Toldalagi, én le tudnám, úgymond, festeni a te cimeredet". Amaz kérdi: „Hogy tudnád?" Felel amaz: „Egyfelől festenék egy mészvermet, másfelől egy rakás téglát" (mivel az az Toldalagi László igen nagy építőmester) [RettE 287]. *1811:* Magyarósról[a] Szent Lászlót le festve El-lopom (: szent lopás nem vétek :) égy estve [ÁrÉ 88. — [a]Sajómagyaros SzD].

2. (írásban) ábrázol; a descrie; (schriftlich) darstellen. *1811:* Méltóságos Grófném! itt' már meg-szorultam, Engedjen meg, hogy szent Személyihez nyultam Mert nem tudok égy jó Aszszonyt le-festeni, Nagyságod tudja e' helyet bé-tölteni [ÁrÉ 202].

lefestés ábrázolás; descriere; Darstellung. *1811:* E' vólt Élete Szent János Apostolnak, A' régi Szent Atyák rólla e'ként vallnak Hoszszason folytatnám az ő le-festésit, De ki unná-meg az ő emlegetésit ? [ÁrÉ 180–1].

lefestettetik ráfestetik; a fi pictat; d(a)rauf gemalt werden. *1811:* A' menyi Templomjok van az Oláhoknak, Tudjuk hogy festett Kép a' Disze azoknak, Leg több jövedelmet pedig a' Festőknek Szolgáltat a' képe a' Szent György Püspöknek, Mert minden Templomra e' le festettetik Melyben Napkeleti Vallás hirdettetik [ÁrÉ 87].

lefésül a pieptăna lins/lipit de cap; abkämmen. *1798:* rövid, és vékony haját simán le-fösülve és fel-tekerve hordoza [DLt nyomt. kl].

lefésült fésült (gyapjú); (lînă) pieptănat(ă); gekämt (Wolle). *1829:* Juh Gyapju ... Pénzen elkőlt lefüsült 1 Mázsa 40 font .. Ismét más holmi huladék, 's le füsült gyapjubol 12 Rf 15 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

lefingja magát elszellenti magát; a elimina gaze; furzen. *1751:* Nohát jo öregen (!) mondom Ha magamat le is fingom[a] [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék. — [a]E szó kihúzva és talán más kéz írásában utána írva a *birom* szó].

lefityeg 1. lelóg; a atîrna, a cădea liber în jos (fiind prins de ceva); herabhängen. *1736:* Salavárit is viseltenek az ifjú legények A salavárin az hol az lyukak voltak, oda szű formára csinált galanddal vagy sinórral körül megvarrott posztó volt, az ezüst tők onnan fityegtenek le [MetTr 353]. *1756:* mikor épen az ajtot bé nyitottam . Molduan Onyát látám ülvén hogj Lábra valoja kortza meg oldva le figyeg vala [Galac BN; WLt Mart. Takáts (36) jb vall.]. *1761:* az kendöis mely kérdésben forog .. Kannás Susannának honyajja alatt .. le fityegni látta [Torda; TJkT V. 47]. *1823–1830:* Főrevalójuk[a] . kalpag szőrös bőrből, teteje posztó, mely hosszú lévén, a kalpagnak egyik oldalán lefityegett [FogE 64. — [a]A mv-i diákoknak a XVIII. sz. végén]. — L. még i. h. 247.

2. (élettelenül, petyhüdten) lecsüng; a atîrna (lipsit de vlagă); (leblos, schlaff) her/hinabhängen. *1807:* a keze le figyeget (!), és véres volt [K; KLev.].

lefityegő I. *mn* 1. lecsüngő; atîrnat, care atîrnă; her/hinabhängend. *1830:* Szimjuon Lados .. fekete a' homlokán lenyirt, hátúl pedig lefütyegő hajú [DLt 957 nyomt. kl]. *1880:* Látlak előre, amint a képed kipofokosodik .. nyakadat elfedi az álladról lefityegő toka [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. kb. petyhüdt; care se lasă în jos; schlaff, labberig. *1826:* Studetzky Anna nagy és csorbás száju, lefütyegő pofáju [DLt 1036 nyomt. kl].

II. *fn* csüngő, fityegő; zorzoane; Gehängsel. *1790:* Egy pár Csézás Rezes Sziju Hám Veres karmasin Selyem Gyeplőkkel, és Bokrétás Rezes Kantarokkal és karmasin Selyem Arany Rojtos le fütyögőkkel pár 1 [Sv; Ks].

lefittyeszt lebiggyeszt; a se lăsa în jos; aufwerfen. *1817 k.:* elè vettem a' Recursusrol kőlt Testimoniumat, mellyre mínyájon[a] le fityeztették az ajakokat [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev. — [a]Az ítélő bírák].

lefizet 1. ki/megfizet; a plăti (în întregime); aus/bezahlen. *1680:* veven fel kölcsen penzt ... huszon negi forin-

tott .. fl 5 fizetven le ez ŭdŏtŭl fogva annak Interesseb(en) [Ne; De 2]. *1735:* a Nemes Varos kezinel levŏ Interes penzben ... administralnanak és le fizetnenek ... 400 magjar forintakot [Ne; DobLev. I/161]. *1781:* Divisio szerint jutatt részét le fizette [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1]. *1791:* Boér Ferentzné . maradéki Néhai édes Annjokra háromlot volt fizetendŏ részt . kész pénzel Atyafiságos édgjezés mellett ... egészlen le fizették [Ádámos KK; JHb XIX/31]. *1811:* a' midŏn veres Banko, vagy más jo arany, vagy ezŭst pénz békŏvetkezik ... jo pénzbe fogja a' 200 Rhf arendát lefizetni [Km; KmULev. 3]. *1839:* a maga hibájăt Lakatos el esmervén bŭnteteset ... lefizetni magát keze irása által le kŏtelezte [Kv; ACLev. Kül. Perc. 32].

2. (adósságot) visszafizet; a plăti (o datorie); (Schuld) zurückzahlen. *1715/1761:* Rabutin Generál . szorgatván ezen adosságért is, kételenittettem edes Feleségem pénzéböl le fizetni [Nsz; Berz. 17a]. *1730:* Az Devai Reformata Nemes Ecclesiának vagjok ados 10 id est tiz Magyari Forintakol mellyet ... hŭtos Felességem tartazék le Füzetni es az Nemes Ecclesiátt Contentálni [Déva; Ks 100 Belenyesi alias Csiszér István végr.]. *1772:* vettem és léváltam . Szánto Sándor Vramtol 30. idest harmintz Vonás forintokat ... Hogy azon penzel Tordai fogságomban a mely adosságokat raktam le fizessem [Mezőbánd MT; DobLev. II/443. 1a]. *1800:* így szólla könyörögve: édes Mámám 45. forintot el kŏltöttem belŏle, de halgasson kend, mert én aztis le fizetem [Bereck Hsz; HSzjP Néhai Karátson Miklós kereskedŏ özvegy Jéna Nyákra (60) vall.]. *1802:* a' mikoronis Feleségŭl el vettem Néhai Béda Juonnak az Viduáját feles adosságokat fizetten le [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1814:* Nekem ugyan nagy grátiát teszel ha így meg engeded, hogy adosságomat neked lefizessem, mert pénzem telyességgel nintsen [Görgény MT; Ks 94 Vegyes ir.].

3. megtérít; a restitui; (rück)erstatten. *1804:* Amellyeket valamellyik Testvér a más testvér nyiljában jutandokbol kezéhez váltott, vagy a szŭleiktŏl Zálagosittott az ugyan immediate illesse azt a Testvért a kinek Nyiljában mégyen, de ez amannak rajta fekvŏ Summa és jobbittás árrát tartozik le fizetni [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 3a]. *1832:* (A zálogsummát) az Exponens Urak a' lehetŏ javittások árrával a Déterioratioknak le vonások mellett készek le fizetni [Fejér m.; h. 1183].

4. kb. megvált; a răscumpăra; erlösen. *1758:* az Ur dolgát pénzül akarja és kivánnya le fizetni [Nagysomkút Szt; TKl]. *1774:* Az Joszagokhoz tartozo Jobbagyok minden Esztendöben kézi Munkával tésziké a Szolgálatott vagy némellyek asztot egyébel Szokták lefizetni, ha igen Taxát adnaké vagy egyeb Naturáléval, ugy mint: Borral vagy egyeb(b)el fizettek, mennyire menyen azon Taxa vagy meg változás különösŏn minden Jobbágy gazdájé ? [K; KS vk].

5. *dologgal* ~ ledolgoz; a achita prin muncă; abarbeiten. *1711:* én nékem is adott uala Szabo Mihály ur(am) egyszer az ur buzájábol egy kŏblŏt de én le fizettem dologgal [Búzásbesenyŏ KK; BfR IV. 30/26 Katona Ferenc (65) szabad személy vall.]. *1768:* Ajtonbol karátson Zabját (: minthogy sokan[a] dologgal szokták le fizetni :) Ingrediált Gelin. 18 [Ajton K; DobLev. II/390. 6a. — [a]A jb-ok közül].

lefizetendő ki/megfizetendő összeg; sumă de plătit; zu bezahlende Summe. *1815:* mint hogy ezen Lako Telkemet ... zállogból váltottuk ki, mellyekböl az Ŏtsém Dobolyi Klára .része ki nem ment meg edgyezem az ötsémmel a lefizetendöknek lefizetése mellett [Szentbenedek AF; DobLev. V/976]. *1856:* mikor az ado azon fel kért földrŏl az Özvegy Tolvaj Ferencznére fog irodni s az Apámtol ŏkeménél levŏ Zálagas földeket ki fogja adni .. ha az Törvények rendelik s, az adot is magára fogja válalni ki fogom adni — le fizetve a le fizetendŏket t: i: a rajta levŏ ⟨Zá⟩log Summát [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

lefizetés 1. ki/megfizetés; plătire (întegrală); Aus/Bezahlung. *1767:* a qvartély penznek le fizetéséért eŏtszer hatszor ell jöttek s ugy alkalmatlankodtak [Kv; Ks 11. XLVI. 45]. *1789:* Vagyon Passivum Debituma a Városnak 40. Forint de ennek le fizetésére lévén fundussa a Városnak, hogy haladék nélkŭl depurállya [Szu; UszLt XIII. 97]. *1794:* a' mi fog bé jöni a nevezett Fogado Arendájábol, az Esztendönként az ö Kgylme restantiainak le fizetésére fordittassék [Kv; SRE 308]. *1799:* ezen kŏtelezŏ Levelem által kŏtelezem magamat azon 164. idest Száz hatvannégy Mforintoknak .. le fizetésire [Ne; DobLev. IV/816 Szántó Sándor kezével]. *1836:* Passualis Levelet kértek kiadattatni az illetŏ Gubernialis Expediturai Hivatal által, az azután járulo szokott Dijj le fizetése mellett, ki adatni meg határoztatott [TLt Közig. ir. 1075 a gub. Kv-ról].

2. (adósság)visszafizetés; achitare (a unei datorii); (Schuld) Zurückzahlung. *1784:* 12 magyar forintot bizonyos adósságnak lefizetésére szerzettek volt [Árkos Hsz; RSzF 235]. *1810:* a' Keménytelki Jószág jövedelme adossagaim le fizetésekre forditodjék [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuelné kezével]. *1846:* Lèányom ... Buzdon[a] és a' Kolosvári két Házomnál lévŏ felkelhetŏket ha el agya forditsa adoság le fizetésire [Kv; Végr. — [a]NK].

3. kb. megváltás; răscumpărare; Ablösung. *1758:* ezen Nemes Kövár videkín lako osztatlan Czigány Jobbágyait a' Mlgs Teleki Familiának nem más Taxalja Sattzoltattya huzza vonnya és szolgáltattya, hanem az Mlgs Groff Generalis Teleki Sámuel Ur eŏ Nga Czigány Vajdája az kit ... elŏ kaphat és ha mindjárt Pénzt nem adhat az Ur dolgának le fizetésiért azt azonnal minden irgalom nélkŭl hajtja, és három Négy hetekig oda dolgoztattya [Nagysomkút Sz; TKl].

lefizetett 1. kifizetett; plătit; ausgezahlt. *1858:* a' le fizetett pénzel egy más szöllöt, vagy kaszálot végyen a' T. Pap számára [Nagyernye MT; EHA].

2. visszafizetett; restituit, achitat; zurückbezahlt. *1827:* néhai Dobolyi István ur . igen kevés segittségire volt a feleséginek a külsŏ gazdaság folytatásában, és a meg mondottam elsöbb rendbéli le fizetett adosság meg szerzésiben és le fizetésiben [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 5 Boros Mihály (43) zs vall.].

lefizetget rendre le-lefizet vmennyit; a plăti treptat; nach und nach etw. abbezahlen. *1849:* a lo vásár ugyan eltölt, de Krizsán Mária nem fizetett ... kesöbb mind azonáltal fizetgetett le a' vásár öszvegböl [Kv; Végr. Vall. 101].

lefizethet (adósságot) visszafizethet; a putea achita (o datorie); (Schuld) zurückzahlen können. *1691:* Nemes Nagy Enyedi Lippai Istvan Ur(am), kiváltképpen valo szűkségétől kénszerittetvén, es arra is felette vigyázván, hogy feles adosságit le fizethesse adá cserében . Nagy Enyeden levö kö házát . az eö igaz regi határiban valo egesz udvarával . Sza⟨t⟩hmári Szabo János Ur(amna)k [Ne; DobLev. I/34]. *1699:* maga sem élhet Felesegestöl a semmiböl s kegelmek nem fizethet le semmit az adosságb(an) s giermekeinekis torkok meczödik[a] [Bögöz U; BálLt 1. — [a]Ha elveszik a birtokot]. *1710:* Bordosi Peter léven ados az megyenek[a] fl. 11. ez pestises üdöben meg holt es fia Bordosi Peter Attya halála után le nem fizethetvén az 11 for. foglalta el a Megye egy szánto földét ., hogy az Megye birhassa mig maga, vagy posteritassa ki válthattya [Sóváradja MT; MMatr. 211. — [a]Értsd: a ref. egyházközségnek]. *1753:* az Enyedi Nms Refor. Collegium(na)k adósok lévén, hogy mind az Capitalist, mind az Interest le fizethessük, kértunk és Leváltunk ezen nagy szűkségűnk ki potolására . Borbereki Alvinczi Gábor Uram ö Nga özvegyétöl . 400 forintokat [O.szilvás AF; DobLev. I/254. 1a]. *1781:* 100 // Forintat magára vett, a' mig le fizetheti, hogy Interesezi, a' minthogy tudamis, hogy Interesezte [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1].

lefizethetés visszafizethetés; înlesnirea achitării; Möglichkeit der Zurückzahlung. *1825:* az Ur azon adosság le fizethetésére pénzt nem adott [Ne; DobLev. V/1088. 2a].

lefizetödhetik visszafizetödhetik; a putea fi achitat; zurückbezahlt werden können. *1822:* (A) Collegiumnál lévö 1500 mforint adosság le nem fizetödhetett [Ne; DobLev. V/1055].

lefizetödik 1. ki/megfizetödik; a fi plătit; abbezahlt werden. *1674:* Immár az öv arra nyergestöl ugy mint az 9 firint (!) le fizetodöt [Beszt.; Törzs]. *1707:* Pénz Restancia Nehai Tisz. Szathmari János Uramnak: Flor. 541. e tóbre Nem nevekedet le fizetodik naponkint [Kv; SRE 103]. *1765:* A Contrabutionak illyen móddal valo fel hajtása Esztendön által mellyik falunak mennyi költséget okozott az rendes Contribution kivül, s az honnan fizetödött le ...? [Fejér m.; Eszt-Mk Vall. Sárd cs. vk]. *1793:* ami a' Tiszteletes Pataki Uramni adando Majorságbeli Restántiakat illeti a' Tiszteletes Pataki Uramni adando Majorság le fizetödött [Drág K; JF 36 LevK 175 Tollas György lev.]. *1811:* ez uttal lèfizetödik azon költsön vett pinznek Legalis Interesse [Celna AF; DobLev. IV/935]. *1832:* két ezer kilentz száz tizenhat Rhforint és negyven krajtzár fizetödet le [Széplak K; SLt 22].

2. (adósság) visszafizetödik; a fi achitat (o datorie); (Schuld) abbezahlt werden. *1734:* A Menyi adosság en ram deveniált az szegény Szuleimröl az Fizetödgjek le [TKl Teleki Sámuel kezével]. *1739:* attyafia Gergelly Vram ... ketelenitetett kölcsön kért pènzzel azon ház örökségböl az idegent turbálni, hogy azon ház és örökség ára a Viduatol ne dissipáltassék, hanem az adosság le fizetödgyék belölle [Torda; TJkT I. 179]. *1783:* az rajta fekvö adosság le fizetödet vélle [A.ilosva SzD; SLt XL P. Horvát Ferenc Murányi Péter assz-hoz]. *1815:* Sz. György Havának 27ik Napján le fizetödött a ... fel vett Capitalis [HG Gr. Wass család lev.].

lefizettet visszafizettet; a dispune să fie achitat; zurückzahlen lassen. *1842:* az egy Kántor alatt tőbbet felénél az adosságból le fizettettem [Dés; DLt 100].

lefizettetik visszafizettetik; a fi achitat/plătit; zurückbezahlt werden. *1829:* Az 36000 f ... Isten segittségével, már le fizettetett, hogy a' még hátra lévö 14 ezer f. Capitalis interessével együtt, keves Esztendök alatt depuralodhassék ... azon kis adományt .. bár addig méltoztassanak, 16 forintakba ki potolni [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

lefog 1. (vkit lábáról) lekap; a imobiliza (pe cineva); (jn vom Fuße) her/hinabreißen. *1582:* Műler Potentiana Rlcta Pauli Bwzer ... fassa est Az eleot . a leanys ment volt .. Halaz Gergelneheóz Azis à leant tudom hog le fogta ... Ereossen megh verte vęręben kewerte [Kv; TJk IV/1. 3]. *1629:* en bűbajossagat nem tudom de hallottam .. Az Zolgalomnak mit czinalt, maga meg tugya mondanj . azt mondotta hogy Sara Aszonj jeot rea egy ostor volt az nyaka keorül tekerue, le foghta ereosen megh verte [Kv; TJk VII/3. 118].

2. lefelé tart; a o lua în jos; abwärts halten/gehen. *1755:* Láttya hogy két ismeretlen ember tsak ki suhan a kapun s le fogy (!) Oroszfája felé [K; Told. 3a]. *1793:* hátra ment a' Tornátzon, 's az hól fel jött ottan le fogott [Koronka MT; Told.]. *1812:* a kőzelébb valo kerten lefogtam, hogy a Groffhoz lemennyek [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.] | A' Pap még a Harangláb tájat lefogván az uttzában állo Grofhoz [uo.; IB. Bordi András (24) grófi kertész vall.].

lefoglal 1. hozzá/odafog; a fixa de ceva; anfassen, zufügen. *1681:* Vajda Hunyad vára Vára emelcsős kapuja Tekervenyes szemű hoszszu Láncza à kapunak Nro 2 ... A' le eresztö hid kűlső szélin-is (: mellyel az hidat le foglallyák hogy fel ne emelkedgyek :) retez, retez föstöl Nro 2 [Vh; VhU 502, 508].

2. *vmennyi időt* ~ vmennyi időbe telik; a necesita un anumit timp; etliche Zeit vergehen. *1672:* Kegyelmed várakozása nem sok időt foglalna le [TML VI, 340 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

lefoglaló hozzáfogó/erősítő; care fixează de ceva; Anfügungs-, Befestigungs-. *1819:* Béres Szekérre valo három marok vas . és egy Lajtorját le foglalo vas retesz [Baca SzD; TSb 6].

lefogy elfogy (őrléskor a gabona); a se termina (cereala la măcinat); ausgehen (Korn beim Mahlen). *1729:* amellyik kőrül Valakinek buzaja le fogy az Uta(n) az eo kglme gabonájának megőrlésére in momento szer adassék egy kőre [Dés; Jk 383b].

lefoly, lefolyik 1. lefelé folyik; a curge/a se scurge în jos; abwärtsfließen. *1746:* a' Kükűllöböl ki szakadott ér viz a' kétt Méltoságos urak széna fűveinek egjbe follyo köz határán folly le [Dombó KK; JHb XIX/6]. *1768:* egy patakotska foly le benne [Búzásbesenyő KK; BálLt 1]. *1769:* a' Völgjön az emlitett Patak le fojván a' teret éri és 'a Térre ki fokad [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1775/1802:* essözés alkalmatosságával az essö

viz a Bèrcz tetőröl eszak és délfelé az oldalan le foly [BSz; JHb LXVII/3. 86–7]. *1815–1817:* A Vár alatt lévő Nagy Rét . a Nagy Kűküllő vize éppen mellette folyván le a mikor megárad .. ki őnt, és ekkor legkissebb hasznot sem vészen belőlle a Mgs Udvar [Szu; EHA]. *1816:* egy lőjtős Völgyre hajlo széllyes, és meredek oldalaikrol sebessen le folyni szokott essö vizek [Msz; LLt 72/7].

2. alá/átfolyik; a se scurge prin ...; ab/hindurchfließen. *1770:* a Silipen igen kevés viz folyván le a Silip árkára a gátan le menö viznek ereje hántatta azon iszapat | az utrizált Adámosi malomnak az gàttya ... le nyomulva Lévén, a viznek a nagy ereje a gáton folyván le, inkább okozom a porond hányást annak . mind az utrizált Királyfalvi ujj malomnak [Ádámos KK; JHb LXVII. 122, 125]. *1782:* Sebessége a viznek nem volt, és ami ott le follyt, az az Gáton alol valo árkotis meg Iszopolta ereje nem lévén annak el mosására [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1795:* az egészsz Kűküllö vizinek gaton le folyni szokott ereje, erőszakos viszsza nyomattatásával ... azon Dombai kőzönség birtokában lévő Commune Terrenumban Szemben Tűnő károkat okozott [Ádámos KK; JHb XIX/49].

3. elfolyik/vezetődik; a se scurge pe .. ; wegfließen, abgeführt/leitet werden. *1694:* Az Hidlasok alat volt egy fa csatorna, az mellyen . hol mi Locsadek, es haszontalan vizek szoktanak volt le jarni, folyni, de most az Csatornaja el romlott ... Sarral meg tőlt. Renovatiot kivá(n) [Kővár Szt; JHb Inv.].

4. (vízzel együtt) el/lesodródik; a fi dus/lùat de apă; (samt Wasser) mitgerissen werden. *1806:* pap Diméán ... kivitte a bivalt az Olt partjára, és nagy bajjal amíg beléverhette a vízbe, az idő elestvéledett. Ezek is innen várván, a bival által nem jött, hanem lefolyván a vizen, sok uszkálásai után az idő is elsetétedvén, szemeik elől elvesztették [F.rákos U; RSzF 221].

5. lecsurog; a curge în jos, a picura; her/hinabrinnen. *1633:* monda Kouacz Georgjne edes szomszed Azzoni nem tudom mi leolte az en Leaniomat de az Inan foly le az ver [Mv; MvLt 290. 132b]. *1750:* Kabos Lászlo Uram ... Bogdány Pétert ... megis verte jo formalag fejit bé törte, ugy hogy folyt le rajta ā ver [Veresegyháza AF; Told. 43]. *1767:* Láttuk szemeinkel hogy Domokos Máriának az edgyik kezit egy vasvillával meg űté melyből vértis Láttunk a kezén le fojni [Betlensztmiklós KK; BK]. *1779:* a' pénzt az Ötves ... ónas réznek találta ... mivel midön a' tűzben tette, tsak hamar az ón rólla le-olvada, s le-follya gömbölyeg tseppekben [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

6. lefogy (őrléskor a gabona); a se termina (cereala la măcinat); ausgehen (Korn beim Mahlen). *1765:* Midön osztán az két vékánnyi Gabonáját járta volna az malom .. ki öntett fel ujjabbanis potentiose valami buzát azon elsö potentiarius ember(ne)k buzájára, még azt sem várván hogy le follyon mind a Garatbol az elsönek gabonája ..? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk] | az mig az Koltsár Nyisztor két vékánnyi gabonáját járta az Malom . az mint ott állot Péter az kas mellet várván hogy le follyan az kasbol az Nyisztor buzája ... Orb Urszuly ... fel öntette az buzáját [uo.; i. h. Ginga Pásk (54) jb vall.].

7. lepereg; a se scurge; herabperlen. *1629:* ket hordo sonkolyos mezetis tudom hogy hozanak ... kerdette ha le folté az szin meze. hogy le folya az maradekjat megh oztak [Kv; TJk VII/3. 108].

8. (per) lejár; a se sfîrşi/termina (procesul); (Prozeß) ablaufen. *1779:* ezen Curia iránt le folyván a Mlgs Királyi Táblán a Fiscus Regius Pere, és ... Apelláltatván a Causa és actu a Mlgs Gubernalis Secretarius Veress Adám Ur referádaja alatt a suprema decisio immineálna [Nagylak AF; DobLev. III/522.1]. *1843:* Varga Katalin is azt mondá: „Úgy hát csak fizessék[a], amíg a per lefoly [VKp 82. — [a]Az urbáriális taxát]. *1847:* Varga Katalin felvállolta, hogy a fennebb megnevezett három helységeknek a méltóságos királyi fiscus ellen az úrbéri szolgálat aránt megindított pereket folytatni fogja, s el fog járni, hogy azon per mentől elébb lefolyjon [VKp 273].

lefolyamodik lecsordul; a se scurge; herab/niederrinnen. *1630:* ugy keörmezte Szanto Martonne Szeoke Petert hogy mindgjart le foliamodek az ver az orczaja(n) [Mv; MvLt 290.200b].

lefolyandó aláfolyandó; care se scurge în jos; hin/herunterfließend. *1823:* éppen a' hol a' Silipböl le folyando víznek kellenék el folyni, tsak közél a' 'Siliphez egy ... tsapo Gátot kezdettek epitteni [Erdősztgyörgy MT; TSb 35].

lefolyás 1. folyás; scurgere; Fluß, Lauf. *1772:* ha azért azon fatensek szerént mindenkor rosz és alacson volt az én Gátam, hogy lehet hát s álhat meg a' viznek azon lött olj sebes le foljása, hogj a' Silip árkárol le foljo vizet fel tojhassa [Kük.; JHb LXVII. 225]. *1814:* az ugy nevezett Kis patak le follyása mellett [Aranyosrákos TA; EHA].

2. (per)lejártatás/folytatás; desfăşurare (a unui proces); (Prozeß)Führung/Verlauf. *1825:* Talám annak az Embernek lesznek ollyan Kőzelvaloi, akik a' Pernek le follyását sűrgették [Kv; Somb. II].

3. eltelés, vminek eltelte; curs; Vergehen, Ablauf. *1784:* a' nevezett Fogadoba Esztendő le follyása alatt, Szokott distráháltatni kőnnyen, mint égy más fel Száz veder bor [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18.22]. *1790:* Hogy ha a Zalagosito Vásárhellyi Pál Ur valami Melioratiot, vagy Superaedificatumat tenne a zalagositott possessionaria portioban, tehát a tizen két esztendöknek le folyása után ... azokat a reluens tartozzék meg forditani [Örményszékes AF; DobLev. III/671.1b]. *1812:* Azt tudom, hogy négy esztendők(ne)k lefollyások alatt a' miolta szolgálom eő nsgkot 's, edgyütt voltak 's, laktak tsak edj Hetet sem tőltőttek csendességben békességben [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számtartó vall.]. *1837:* ezen kinevezett földeknek békességes birásában hat Esztendőknek le follyása alat Törvényes evictiot válola magára Bálint ferentz eő kegyelme [Várfva TA; EMLt Barla lev.].

lefolyhat aláfolyhat; a se putea scurge în jos; abwärts fließen können. *1823:* a' 'Silipen ... nem hogy a' Víz Szabadoson le folyhatna söt azt egészszen fel dugná, és a' 'Silipet is egészszen bé iszopolná [Erdősztgyörgy MT; TSb 35].

lefolyó 1. lefelé folyó; care se scurge în jos; hin/herabfließend. *1674:* azon viszszá folyo lokon nevű helyről le

folyo pakotskának mind ket felin [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69]. *1680:* Vagyon ö nagok(na)k ezen határon ... Hauassok kőzzöl le folljo patakja, mellj tilalmasb(an) tartatik sub pena fl 12 [A. porumbák F; ÁLt Urb. 51]. *1681:* Kűs Mihali pusztaia ... szomszedgja az kutbol le folio patak, s, annak aroka [Csepegőmacskás K; SLt AM.11]. *1700:* Tartsafalva felé lefollyo Konyha pataka [Csehétfva U; EHA]. *1727:* ă ... közép Domban alol le falyo Patakacska [Vajdasztiván MT; JHb IX/7. — Tomai László kijegyzése]. *1734:* az Falu közöt Le fojo patakon vagyon egy malom [Bogát NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1782:* a' mellette le folyo Patak szőrnyű Arkot mosot [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21.15].

Hn. *1730:* Az Egres patakában az le folyo patak mellett (k) [Szentmargita SzD; EHA]. *1772:* a Nyerges Le folyo Pataka (sz) [Kozmás Cs; EHA].

2. aláfolyó; care curge în jos; her/hinabfließend. *1690:* Ezen Malom helyre jö az Viznek folyamottja .. Huréz felöl valo szomszédgia az malom⟨r⟩a le folyó viznek martja [Huréz F; Szád.]. *1770:* az Adámosi malomnak gáttya meg nyomult, s elis szakadatt volt .. a gáton Le folyo viz a parondat Leverte az Silip árkában [Ádámos KK; JHb LXVII. 134]. *1772:* a' Gátrol le folyó Viz most tsendesebben lattatik menni a' silipből le follyónál [Désfva KK; JHb XX/27.20] | a' Gátról le follyó Víz a' silipről le follyót ... árvíz idejin fel dugja; 's ez az oka hogy a' Malom alá a' hólt Víz fel gyűl és ott hever [Mikefva KK; i. h.].

3. ~ *árok* vízlevezető árok; şanţ/canal de scurgere; Abfluß/Ableitungsgraben. *1723:* Tudgyae' a Tanu ezen Halasto Vapaian le' folyo Arviznek le' folyo Arka ennek előtte' hol volt? [HSzj *árvíz* al.].

4. lecsorgó; care se scurge (de pe ...); hin/herunter/niederrinnend. *1788:* azonn follyasonak fedeleről Hó és Esső idején le follyo viz miatt nem keves alkalmatlanságot szenvednek [Kv; Pk 3].

5. lenyúló; care se întinde în jos; her/hinunterreichend. *1776:* A ház hoszába le foljo Málét termő kert [Kálna SzD; Ks 39. XV.2].

6. eltelő; (care este) în curs; vergehend. *1790:* a' Tiszt. Papoknak és Professorok(na)k a' közelebb el mult egy néhány Esztendökbéli szük termés miatt, buzabéli fizetések igen feles számmal restantiáb(an) volna . ezen szintén le folyo Esztendöre pedig egészen fizetetlen [Kv; SRE 268].

7. ezután következendő; care urmează; nachher folgend. *1841:* Közönséges falugyűlésében közegyességből megfogadtuk idevaló huszár Sárosi Györgyöt mint kovács mesterembert egymás után lefolyó 4 esztendeig minden ezután az úrban kimúlandó atyánkfiainak koporsószeg verni a maga tulajdon vasából [Taploca Cs; RSzF 293].

lefolyt 1. eltelt; care a trecut; vergangen. *1847:* Én a lefolyt hat évek alatt, míg a bucsumiak s az avval közérdekű községek ügyét vezettem, valami hat ízben voltam Bécsben [VKp 168].

2. lefolytatott/járt (per); (procesul) care a avut loc/a fost intentat; ausgeführt (Prozeß). *1844:* Nehai Kabos Farkas B: Kemény Simon ellen le fojt perének tráns missioja [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

3. megtörtént; care a avut loc/s-a întîmplat; erfolgt. *1831:* tudva van Nsgod előtt ezen esztendőben Szegény Városunkon le folyt Szerentsétlenségeknek árja [Dés; DLt 943].

lefolyta 1. eltelése/telte; trecere, scurgere; Vergehen. *1811:* Itélet napjáig, Az Istentől rendelt idő le-folytáig, Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája: Lebegjen elötte Nagyságod' formája [ÁrÉ 183]. *1843:* ha a Haszonbérlő Évek le foljta után, azt megint Haszonbérbe adó szándékom leénd, akkor is prioritássa lesz mostani Haszonbérlőnek mások felett [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. *1850:* A kibérlett alkalmatosságokbol a haszonbérlőnek a haszonbéri üdő lefolytával nem lészen szabad kiköltözni, mig nem számoland [Kv; KmULev. 2]. *1863:* Domzsodi Máriának kívánom a' nagyobbik épűletet ... élete lefolytáig hagyni [Kv; Végr.].

2. (per) lefolyása/folytatása, lejárta; desfăşurare (a unui proces); (Prozeß) Verlauf. *1843:* a három közönségeknek olyan egyezésök van Varga Katalinnal, hogy néki perök kifolytatásáért, ha azt megnyeri, egy bizonyos mennyiségű summa pénzt fizessenek, mégpedig felit előre, felit pedig a per lefolyta után [VKp 90].

lefolytat (pert) lejártat; a da curs (unui proces); (Prozeß) durchführen lassen. *1772:* mivel . Ezenn Nevezett Vér Atyafiak, más Vérektöl is pereltetnek, azon Pert ezen Nms Torda Vármegjei Táblán a Nevezett Fundus iránt tartozzanak le follytatni [Torda; JHb XV/36]. *1824:* Csernátoni Sámuelnek ... ha még több Tettei-is ezen Jnvestiga(ti)oban a' fel-adattakon kivül lennének, azokat-is ... investigáltassa ... 's azt mentöl hamarébb le-fojtatván el készülésével azonnal hozzám küldjék-le [Gyéressztkirály TA; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Torotzkai Pál főispán kezével]. *1843:* A falukkal csak az az egyezése van Varga Katalinnak, hogy miután lefolytatja s megnyeri peröket, adjanak neki, amit akarnak [VKp 113].

lefolytatott lejártatott; dezbătut; durchgeführt. *1842:* Visgáltatik Tarcsafalvi Sylveszter Judithnak mint F. nőnek Martonosi Demeter János mint A. Férj ellen — a Kereszturfi széki alpapi széken inditott — lefolytatott és törvényes fel hivás utján ezen K. Tanácshoz hatott váloperes ügye [Kv; Borb. I].

lefolytattatik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkinek ítélete* ~ vkinek ítélete meghozatik/kimondatik; a fi pronunţat sentinţa referitor la cineva; über jn Urteil gefällt werden. *1842:* Márk Ferentz, Márkos Joseff és Dants Lászlonak az Itilettyek le folytatatott [Bereck Hsz; HSzjP].

lefon adósságot fonással ledolgoz; a se achita prin toarcere de o datorie; durch Spinnen Schuld abarbeiten. *1713:* a jövő ugymint 1714. Esztendöben esendö ö[a] szerint valo Husalyo (!) kedre .. azon 20. husz forintokat le fonni [Guraszáda H; BK ad nr. 1125. — [a]Értsd: a régi. Julianus-naptár].

lefordít 1. ledönt/hengerít; a răsturna (de pe ceva); hin/herabstürzen/rollen. *1630 k.:* Aztalos Janos igen reszegh vala s le fordita Szabo Ferenczne Aszonio(m) az ladarol, az feualtis ki hajta az feje alol [Mv; MvLt 290.44a]. *1823–1830:* az öreg Veszprémit a padról le-

fordítottuk a szalmára, hogy ugyan puffant [FogE 162].

2. letérít; a îndrepta în altă direcţie; abführen/lenken. *1806:* midön én az kőzönséges Csordát az Also Deberke hidja felé le forditottam, már ekkor ... Basa Uram sertéssei a Csordában nem találtattak [Dés; DLt 82/1810].

3. (más nyelvre) átfordít; a traduce (în altă limbă); übersetzen (in eine andere Sprache). *1856:* A' kérelmet és mellékleteit leforditva németre küldöm [Mv; DobLev. V/1401 Kovács Samu lev.].

lefordul 1. (lóról) ledől; a cădea, a se răsturna; um/niederstürzen. *1574:* Iffyw Sram Istwan ... vallya ... volt otth az vduaron ket kachola Lowok ... Eo Regel ki Megien volt az hazbol zwksegeyert ... Azomba hogy az Dobogasat meg hallota volna az vra Zeoch demeter vgy fordwl leh egy veres kacholarwl [Kv; TJk III/3. 310]. *1644:* latam hogy hozza üte Nagy Janos Kadar Gergelihez s leis fordula vala az lorol Gergely [Mv; MvLt 291.415b]. *1690:* Az szegény úr, Teleki uram az Kálmán lórúl fordult le[a] ahoz pedig leginkább bizott szegény [IIAMN 326. — [a]Teleki Mihály erdélyi kancellár az aug. 21-i zernyesti csatában Thököly Imre ellen harcolva esett el].

2. leesik/zuhan; a cădea; hin/herunterfallen, niederstürzen. *1710:* Forgács Simon ... Megyest lőtetni kezdé[a] . azután lajtorjákot vitetvén elé a kőfalakra ... a hajdúkot ostromnak küldé. Hallgat vala odabe a német .. már hágni kezdettenek vala fel a hajdúk, akkor ... lőni kezdék a hajdúkot, s mind lajtorjástól lefordulának a kőfal mellé, háromszáznál többen ott is veszének [CsH 356–7. — [a]1705-ben].

3. lecsúszik; a cădea alunecînd; her/hinabrutschen. *1691:* egy uj al(ta)l vető egesz Kenyerrel egy szukmanyal edgyűt a' szekeremrűl le fordult [Dés; Jk].

4. lejön; a veni (în provincie); herunter/abkommen. *1784:* ezen a fársángon ezen fenn irt három Causáját Ngstok(na)jk elé veszik, igen jo volna ha Csato vram[a] le fordulna, hogy ezen dolgokhoz hozzá szoljon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]A procurator].

5. letér/kanyarodik; a coti în jos; abweichen/biegen. *1694:* az üdősbik Vas György Ur(am) közepső láb földének also barazdajának hatar dombjatul a' Verofenyről fel borozdolva az hegy farra, és onnét le fordulva az Báldi szenafőrűl le járo patakra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1760:* (A határ) az Kőrtvély oldalra tartván le fordul egy élen az Ország uttyáig [Novoly K; BLt]. *1800:* (A) két Erdő kőzőtt egy nagy árok vagyon, melly árok ugyan a' Szamosra le rúg egyenesen ... ezen elé menvén egy darabig, ugy fordul le egy árok a' Groff Gyulai Vr Malom gáttya táján [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Bősházi Tóth Mihály (69) vall. Vérvölgyi Bányai János kezével].

6. lefittyen; a cădea liber în jos; (lose) herabhängen. *1603:* Varga Kaspar vallia . Darabos Balassal Faydossi Benedek eózue haborottak de ne(m) twdom my okkon, chiak hertelensegel halla(m) az chyattanast tehat vgh vagta ez az Faydossi Benedek Mind le fordult az Fwle az vallara [Kv; TJk VI/1.666].

leforgat lefordít; a da jos prin rostogolire; her/hinabdrehen. *1619:* az divánba hozta bé az ajándékot 110 öszvér Az kész selymet azmint 50 öszvér béhozta terehbe azmint leforgatták az öszvérek hátáról, csak úgy hevert az földön [BTN[2] 279].

leformálás kb. (ötvösmű-minta) lemásolás; copierea (modelului de giuvergiu); Abformen (des Goldschmiedemusters). *1561:* Az legenyel ualo tarsolkodasrol Az legenyek az mestereket Mykor meg' Banthyak Es az leformalasrol [Kv; ÖCArt.].

leforráz 1. forró vízzel leönt; a opări; verbrühen. *1772:* Tit Zilahi Istvánné Aszszonyomtol hallottam hogy Gázmér Kriskát az Ura mellett égy ágyba fekünni találta volna és ott le is forázta mind a kettőt [Dés; DLt 321.84a Catalina Nagy cons. Nob. Stephani Gyarmati alias Kováts Senioris (50) vall.] | Zilahiné Aszszonyom foro vizel mind a kettőt le forázta [Dés; i. h. 65b G. Nagy (52) ns vall.]. *1801:* az Ispány Vr az tőbb Béresek(ne)k Keményen meg parantsolta hogy Senkiis az Béresek kőzűl az Udvarbol a Kortsomára ki ne mennyen, hogy tőbb lármát tsináljanak, de ezen parantsolatra némellyek nem hajtván tsak azért is a kortsomára mentek, mind az is, akit leforàztak nevezetesen, ennek leforázása utan ujra ... Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak [Kajántó K; FiscLt].

2. (dér/hóharmat növényt) megcsíp/lefagyal; (despre brumă) a pişca; (Frost, Reif) angreifen. *1721:* az melly lent vetettem volt ... mostani hideg és sok hoharmat mind le forraszta [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. *1753:* bort, kivált ā jovábol ezen a földőn[a] nem sokat isznak, nagyobbára háromszori hó harmat ā szőllőkőt mind le forászta [Ks 96 Baló Antal lev. — [a]Szászváros környékén].

leforrázás opărire; Verbrühen. *1801:* (A béresek kőzül a) parantsolatra némellyek nem hajtván tsak azért is a kortsomára mentek, mind az is, akit leforàztak nevezetesen, ennek leforázása utan ujra ... Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak [Kajántó K; FiscLt. — A teljesebb szöv. *leforráz* l. al.].

lefoszlik lecsúszik; a aluneca în jos; her/hinabrutschen. *1592:* Konkoli Janos .. vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat, az also inge az Inaba fozlot vala le [Kv; TJk V/1. 214].

lefő (sűrűre) összefő; a fierbe (pînă la îngroşare); (dick) verkochen. *1705:* Az orvosság ez: Egy nagy fekete retket két vastag gyökér petrezselyemgyökérrel öszve, fél ejtel borban megaprítva és tésztával a fedőjét az egyejteles új mázas fazéknak erősen becsinálván ... meg kell főzni, úgy, hogy ket ujjnyira lefőjön [WIN I, 528].

lefőz *biz, tréf* vkit vmiben felülmúl; a întrece pe cineva în ceva; jn in etw. übertreffen/bieten. *1894:* A publikumnak tetszik, hogy a szomszéd faluból való fiú, aki a kollégiumban tanult, lefőzte az Akadémiát[a] [PLev. 169 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Jakab Ödön Árgirus című költői elbeszélésével elnyerte az Akadémia Nádasdy-díját].

lefrancoskurváz francos kurvának gyaláz/szid; a-i spune cuiva că este tîrfă ordinară; jn Hure schelten/schimpfen. *1845:* A mult héten meg támadott az utszán Madarasi Ádámné és engem minden féle képpen le piszkolt le francos kurvazatt [Dés; DLt 502].

lefú lerepít/sodor; a smulge/lua; her/hinabreißen/schlendern. *1781:* az erdö Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu Tőkét hordottanak, de nyerset nem láttam hanem tsak ollyanokat mellyeket a' szél le fútt és törött, vagy régen le vágtanak es rothado félben voltanak [Csóka MT; Ks]. *1851:* (A) sajtó szín, az egész fedele zsúppal bé kötve, fedele tetejére szükség egy kevés szalma, mit a' közelebbi szél fútt le [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

lefut 1. leszalad; a fugi în jos, a coborî în fugă; her/hinablaufen. *1632:* le futa Niuzo Giurka Kouacz Palni s elege szidak egi mast [Mv; MvLt 290.71b]. *1668:* Cziak hamar latam hogy szent Király Jstvá(n) le futa az Erdőröl [Kide K; Ks 65.43.10]. *1710:* Lefuta eleiben a grádicson Teleki[a], felmenének, ott is négy óráig csak ketten beszélének[b] [CsH 208. — [a]Teleki Mihály kancellár. [B]1688-ban Gr. Carafa Antonio császári tábornokkal, az akkor Erdélyben lévő császári hadak parancsnokával].

2. lecsúszik/suvad; a surpa, a se dărîma; her/hinabrutschen. *1752:* egy oldalban lévén, majd fele, annak a' fundus(na)k, tavaly, és az idén le futott, és szakadott [Mocs K; Ks 83].

lefutamik lecsordul/pereg; a curge jos; hin/herabrinnen/rieseln. *1574:* Anna Theokes Imrehne azt vallia . az chaplar Zeoch Ambrus .. Borert Menyen Az Nep Tolyong volt Es az gërgy deakne leanyat vgi tazitiak hogi eleybe eszik az chaplarnak, Az azonnal vgy vthy az fejehez az eytelt hogi az vere leh fwtamyk az fejereol [Kv; TJk III/3.333].

lefutamodik lecsordul/pereg; a curge jos; her/hinabrinnen. *1630:* arczul Kapa Szanto Martonne Szeöke Petert s mind le keörmeöle hogj az ver mindgjart lefutamodek az orczaja(n) [Mv; MvLt 290.198b].

lefügg 1. lelóg; a atîrna, a sta suspendat; her/hinabhängen. *1676:* Ennek külső Var kapujának eleire fűgh le, az Porkolab hazok felet valo lővő lyukakrol, fekete onnal az kőfalban be öntőtt egj eőregh vasas rostely | Az boltásrol fűgnek le valami vas karikák, mellyeknek ketteiben vagyon egy fenyu rud [Fog.; UF II, 699, 712]. *1828:* Edgy fa kereszt kompona, melyről három águ vaslántzon ... le függ két fa nagy kerek tekenyő [Oltszem Hsz; MkG] | A' Konyhába A' kéményben keresztűl lévö vasrol — egy hoszzu vas horog függ le [Szentdemeter U; Told. 39].

2. lecsüng; a atîrna; her/hinabhängen. *1592:* Molnar Thamasne, Anna azzoni ... vallia . Kotro Mihali ... kezde kialtani hogi fel akaztottak az fiat. Az aniamal oda menenk, es latuk hogi az fia męgh az fan eozue gieongeoreodue vagion, az fel kezeuel egi agat kapot vala, az masik le fwg vala [Kv; TJk V/1.212–3].

3. *1736:* (A temetéskor) egy jámbor lovat öltöztettek fel földig tiszta fekete bakacsinban .. az ki ezen bakacsinban öltöztetett lóra ült, fejében sisak lefüggve, pánczéllal az nyakán, derekában pánczél-ing, az két karján két karvas [MetTr 407].

lefüggeszt fejet lehorgaszt; a-şi pleca capul; den Kopf senken. *1599:* Kis Janos vallya mas napis menek esmet Menihart deakhoz, tehat ott vagyo(n) Demeter deak le feogeztwen az feyet vgy àl veztegh [Kv; TJk VI/1. 277].

lefüggő I. *mn* **1.** lelógó; care atîrnă; her/hinabhängend. *1636:* A padlásbol le fűggeö negy fűresz dezkabol czenalt polcz [Siménfva U; JHb Inv]. *1656:* vagyon az boltasbol le fugeö 2 vas karikakon 4 negy szém la(n)czbol allo ruha tarto rud [Fog.: UF II, 112]. *1657:* Az zászló veres kamukára, négyszegűre, aranyas címerével vala készítve, rojtjai és lefüggő, öreg gombos boncsokja veres selyemmel elegy aranyfonalból varratva [KemÖn. 65]. *1722:* Paripáknak a közép szerüek leg alkalmatosabbak, Szekérben pedig mennél nagjubb, annál erőssebb. Vaszarája is igen nagj és le függő ne légjen, hanem takarékos [GyK. Wesselényi István ut.]. *1736:* Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt, azon lefüggő elefántcsontból való kis kerék palaczk, porozni való puskaporral teli | Mindenik religión való papoknak nagy, majd az dereka közepiig lefüggő galléros mentéje vala [MetTr 370, 436]. *1755:* Tudom nyilván és bizonyoson Kis Gyeke és Légen közőtt volt határ járás mivel magamis jelen lévén Egy Itilö Mester Ur ... meg indula elöl egy nagy Sellyem Sinoron le függö petsétes levéllel [Nagygyeke K; Ks K.80]. *1827:* fejek tetejétöl hátra lefüggö hosszu hajak [DLt 1261 nyomt. kl].

Szk: ~ *lámpás. 1632:* Az kapu keözeöt uagion egy le fwggeö reghi fwsteös lampas [Fog.; UF I, 131].

2. lenyúló; care se întinde în jos; her/hinabreichend. *1802/1820:* a hullo hegyén tull a Boddza vizére le függő Erdős oldal [Nyén Hsz; EHA]. *1820:* az Egres Patakára le fuggő Erdők [uo.; EHA].

3. '?' *1714:* Egj Puska fogatekja lefuggü (!) Csüje agjatlan fl. Hung. 25 [AH 26].

II. *fn* **1.** csüngő, függő; zorzoane; Gehängsel. *1780:* a Feleséginek .. a Lakadalmakor láttam, első napon a nyakán jo féle fejér győngy volt, annak pedig a le függője viszont jo féle orientál gránát [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvari conj. St. Butzi (24) vall.].

2. függöny; perdea; Vorhang. *1830:* Vagyon . égy győngy szinre festett almariom két záros, két felé nyilló ajtokkal, aromba (!) két poltzos fejér, fenyő, de még is ép vakablakbéli stellasikkal, elottek lévő bakatsin viseltes le függőkkel [Kv; Somb. II].

lefűrészel fűrésszel levág; a tăia jos cu ferăstrăul; absägen. *1621:* Az Eöregbik acz Görgy az Latoriu(m)ba ualo Zekek(ne)k 24 labait le fwrezelte [Kv; Szám. 15b/IV. 12].

lefűrészeltet fűrésszel levágat; a pune pe cineva să taie jos cu ferăstrăul; absägen lassen. *1590:* Mikoron Nemez giarto Kelemen feleol az eo hazanak az falat le fwrúzeltetúk attu(n)k Achy Lúkachnak d. 25 [Kv; Szám. 4/XIV.16].

legáció 1. követség; legaţie; Legation. *1619:* Azmi az egyéb követségeket nézi, áldott az mi kegyelmes szent Istenünknek szent neve, azki Felséged szívét s tanácsát erre az extraordinaria legatióra s kevés ajándékra indította s vitte volt, de mindezek felett az demissa legatióra és oratióra, kinek micsoda effectusa lött, énnékem azt itt írnom nem szükség [BTN[2] 293]. *1656:* ő nagyságához

lengyel, svéczia és kozák követek igen solemnis legatioval jöttek [ETA I, 161 NSz]. *1657:* még ezelőtt s nem sokkal az fejedelem halála után Kornis Zsigmondot és Kapi Andrást küldtek vala solennis legatióval római császárhoz [KemÖn. 121–2]. *1658:* Anno 1658 esztendőben ismét választattam az polgárságnak tisztire; ez polgári tiszteimnek hivatali alatt sok ízben voltam fejdelmekhez legatióban és gyűlésekben, mindenkor az Úr megáldván utaimat [Kv; KvE 176 LJ].

2. kb. küldötti üzenet; mesajul legaţiei; Legationsbotschaft. *1592:* Megh ertettwk az sinatnak legatusitol, az sinatnak hozzank valo Izenetit, legatioiat, Egez varosul halaadasul (!) es bechwllettel vezwnk (!) az Sinatnak megh talalasat, az eo vegezesek feleol [Kv; TanJk I/1.195].

3. ünnepi egyházi követség; legaţie bisericească; festliche Kirchenlegation. *1870 k./1914:* (A) végzett theologus, ki nem kapott valamelyik kollegiumnál jurátusságot (osztálytanitó) s igy vagy ott, hol a theologiát végezte, vagy ott, a honnan theologiara jött kitartás alá jutott ... főtt ételt, priváttanitványt, legációt kapott s igy az évet kihúzta; mig vagy osztálytanitóságot, vagy papságot kapott [MvÉrt. 5].

A református és unitárius középiskolák felsős, VII–VIII-os diákjai a legújabb időkig, a teológusok pedig máig is az év három nagy ünnepén az őket kibocsátó intézet (nyomtatott) ünnepi üzenetével (konceptus) az egyes vidéki egyházközségekbe ünnepi követségbe mentek, ill. mennek, ünnep szombatján a konceptussal eljárják a hiveket, a három ünnepnapon a templomban prédikálnak, és a hivektől adományozott pénzbeli ajándékkal vesznek búcsút az őket fogadó egyházközségtől.

4. hagyományozott jószág; bunuri testamentare; legiertes/vermachtes Gut. *1700/1716:* az makfalvi[a] benn valo örökségeket hagyák, vallák, es adák . az sz. I(ste)n ditsőségére az makfalvi mater Ecclesiá(na)k, ugy hogy (: kit I(ste)n távoztasson :) ha csak három Ref. ember maradna is az Ecclesiában, azok procurallyák ezen Legatiot s administrallyák I(ste)n dicsössegere az hova illik [Kibéd MT; MMatr. 192. — [a]MT]. *1771:* ha az Arvák (így!) és Spotály fel állitodnak maradjanak ezen Legatiok, ugy a' mint Legaltam az Arvak és Ispotály számokra [Kv; KvRLt IV.14].

Szk: *~t tesz* hagyakozik, végrendelkezik. *1761:* ha medio tempore ... Baro Josika Imre Urnak halála történnék s kivánna Legátiot tenni, tehát nem tovább, és nem fellyebb, hanem a mint ezen Contractusban expressált Punctumoknak ereje tartya tsak tehessen Dispositiot [Branyicska H; JHb XLV].

legál 1. hagyományoz, örökül hagy; a lega/testa, a lăsa moştenire; legieren, vermachen. *1592:* Hogy az zentzek, Secularis caussak itiletibe magat ne awassa, se Testamentum dolgaba, hanem in ea parte, mikor Valaki az Ecclesiahoz legalna valaminth [Kv; DiósyInd. 29]. *1598:* nylua(n) uagio(n) az en megh holt Vra(m)nak Testamentu(m) tetele kinek az felperes ne(m) allott ... megh haboritotta az en Vra(m)nak Testamentomath hogy az en edes giermeke(m)nek Janosnak az mit az en Vra(m) Testamentu(m) szerent legalt uolt azt az felperes megh tiltotta volt [UszT 12/99]. *1677:* sokszor praejudical véreknek, és igaz Successoroknak, s' a' Fiscusnak-is, hogy némellyek jószágokat, vagy egyéb örökségeket legallyák az Ecclésiákhoz, avagy Egyházi rendeknek ... mostan-is ... concludaltatot, hogy soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminémű jokat Ecclesiákhoz se éltében örökösképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson [AC 13]. *1679:* Kouacz Mihaly nevű Drabant Ember ... legalt volt egi hazat Eőrőksegőtt ... rayta leuő Epwletőkkel [Backamadaras MT; Ks 15. XLV. 31]. *1694:* hazát és minden allo es ingo javait eo neki és az én emlitet Felesegemnek .. hadta es legalta [Dés; Jk]. *1731:* Ezen annotált Curiahoz neoacqvirált földek vannak, mellyeket Néhai Bernád János Deák tanquām acqvisitumit legalta volt ... Lászlo Tamás Deák Uramnak [Impérfva Cs; BCs]. *1798:* Néhai Miko Miklosné Bernárd Kristina Asszony minden névvel Nevezendő Jovait ... Onokáinak legálta ..., de mostan azon Testamentumát annihilállya, Semmiben hagygya, viszsza mondgya [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109.6]. *1832:* A mi — a Néhai Pataki Joseff Uram el maradott Marháit nézi, tudom hogy jo négy ökre maradott[a]. hallottam, hogy két ökröt Legált volt ebből Pataki Uram . . kissebb Leányának [Récekeresztúr SzD; RLt Borá Vonutz (50) vall. — [a]Folyt. a fels.]. — L. még AC 255; KemÖn. 98, 141, 304; TML IV, 157; UF II; 293.

2. *~ja magát jobbágyul* leköti magát jobbágyként; a se lega ca iobag; sich als Leibeigener/Fronbauer verpflichten/einschwören. *1652/1667:* meg esküvén Székely György fiaval Istokkal .. ada, és legalá magát ős és tövös gyükeres jobbagyül (!) [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI.20].

legalább 1. legkevesebb; cel puţin, măcar; mindestens, wenigstens. *1666:* ő nagysága két esztendeig való költségemet méltóztatnék beküldeni Úgy hiszem penig, erről Baló uramtól informáltatott Kigyelmed, legalább mennyi lehet elég két esztendeig [TML III, 596 Rosnyay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1671:* azon Vármegyének a' hol az productio lészen, két Fő Birája és hat Táblai Assessor eleiben producalni, hogy ha penig valami nagy akadályok miatt hat Táblafiai jelen nem lehetnének leg-alább négy Tábla Assessora bizonyoson jelen légyen [CC 69]. *1697:* liszt volt bűveb(en) ugy mint tizenegy vagy leg aláb tiz kőből [Szilágycseh; BK. Kűmíves Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1778:* Jovallanám ... a' Mélgos Urnak, hogy ... leg alább 2 jo lovat idején Szerezzen [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. *1779:* Káposzta ... meg terem leg aláb nyóltz száz Fő [Szentdemeter U; LLt Vall. 14]. *1795:* egy Kovács-(na)k Esztendei ajándéka a' negyven művelő het szerént ha nem többre, leg alább Negyven Rhenens forintokra fel mégyen [Torockó; TLev. 9/29]. *1808:* az a Testamentum tőrvényes, a mellj leg alább két három személljek praesentiajokban esik meg [Harasztos TA; Borb. II].

2. legalábbis; măcar, cel puţin; auch zumindest/wenigst. *1670:* más becsületes hivekhez is, a kikhez akarnak effélékből mutathatnák ő nagyságuk kegyelmességeket. Kegyelmednek is juthatna onnét legalább egy jó falu [TML V, 39 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1719:* Orbaj széki hilibi Vitajos Mihály, mivel én nekem kedvem kereső Modon szolgált valamivel ados mindeneket Condonálok senki semmit rajta ne vehesse(ne)k ha Deficialni fognak sine semine De Imádsággal tartozzék fizetni ugy hogy valamig élni fognak minden esztendőben tartozek leg aláb egy egy misét szolgáltatni [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1797:* hogy ki tettzőleg valami

illetlenséggel illette vagy fenyegette volna én legalább azt észre nem vettem [Náznánfva MT; Berz. 3.3.N.21]. *1828:* Tkts Gál Miklos Uris, akit leg alább a sokadalomra vártam felém se jött [Mv; Pk 2]. *1868:* ha belé nem egyeznek a falusiak az erdö osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetöségünköt egyszerre adják ki [Szu; Pf Pálffy Sándor lev.].

3. legkésöbb(en); cel (mai) tîrziu; spätestens. *1690:* Intyük azért Kgdet Atyafisagossan es igen szoros executionak terhe alat kenyszerittyükis Kgdet azon buzat leg aláb ⟨ad d⟩iem 8 Februar(ii) ... fel keszitettni es Brassoban az ott levö ö Fel⟨seghe⟩ Annonae officialissa kezehez adstralhatni (!) [Borb. I fog-i ogy-i hat.]. *1779:* Az Expressust Siettesse az Ur viszszá jöni mert ha Csötörtökön estvére leg alabb meg nem jö nem tudunk mihez fogni [Nagylak AF; DobLev. III/528. 2b Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Köblös-höz]. *1823–1830:* Ez a szabóné szállásomra jövén mondja, hogy ... ha most estve lehetne most, vagy legalább reggel hét órakor menjek az ö házához [FogE 292].

legalábbis legalább; cel puţin; mindestens, zumindest | legkevesebb; minim, cel mai puţin; allerwenigst. *1705:* Most ugyan már megtiltották, hogy feljebb harminckét pénznél ne adják. Már nem is merik feljebb adni, inkább nem is árulják ki, aki java a bornak, a szászok. Ordinarie pedig egy negyvenes nyolcvan forint legalábbis. A java pedig feljebb jár, még nem is igen kaphatni [WIN I, 569]. *1729:* Az Malomhoz kívántato Ágat . hordasson leg alábbis Cur. nro 100 Valamint véllek alkhatik szekerejert annyit fizessen érette [Dés; Jk 389a]. *1751:* Vagyon leg alább is Harmincz esztendeje, hogy Opra Csismas innen el szökött az Ö nsgok birodalmok alól [Alamor AF; BfN VII/3]. *1761:* az Fűrész malmokhoz harmadfel öles fenyö fa tökeket hoznak no 20, ezekböl mindenikböl ki jö leg aláb is 10 szál deszka [Déva; Ks 94. 24. 4]. *1770:* én Czigány Andris Taxára voltam szegödve, de az Taxamra fejűl szolgáltam leg alábbis 15, napokat, de sokszor többetis, ugy meg szoritat [Mosóbánya Sz; BK]. *1774:* Zöld András Uram leg alabb is 10. köbölnyi féréje Földököt bé vettetett maga Számára [Mocs K; KS Conscr.] | Gabona Pálinkát, Trébelj pálinkával fösztek minden esztendőben itten 'a kastélyban leg alábbis negyven öt Vedret [Szentdemeter U; LLt Vall. 17]. *1802:* Két Hordonak. két ujnyira ki ülö nyers fábol tsinalt tsapja volt .. Ezen két Hordonak leg alábbis 4 veder hellya van [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor lev.].

legalábbvaló I. *mn* 1. legutolsó/hitványabb; ultim; niederträchtigst, schuftigst. *1736 u.:* Brassóban a bíróné olyan köntösben jár, mint a legalábbvaló kufárné [MetTrCs 468]. *1737:* a mikor a fen forgó Barázdát csinálták ... még tsak .. ö Nganak sem magának, sem Tisztinek vagy legalább valo Szolgájának is hírére nem tétetett az Nemes ország törvénye és bé vött jó Szokás praejudiciumára [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15]. *1799:* mig Sánta Antal Urnál lakott Bán György ö kegyelmének a' Leánya Juliánna, ollyan rongyoson, kudortzul, tetvesen járt mezitlább mint egy leg alább valo Czigány Léány [Mv; MvLev. 8 Balog Adám (51) civis vall.].

2. legalacsonyabb rangú/rendű; de ultimul rang; von niedrigstem Range/Grade. *1660:* Édes Bátyám uram, bár ö nagyságokat mindéltig szolgálja ö kegyelme, bár az legalábbvaló szolgái közt legyen ö kegyelme, csak az mostani állapotjában legyen segítséggel ö kegyelmének [TML I, 547–8 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1736:* az ifiu Rákóczi György fejedelem idejében az fejedelem idejében az tanács uraknak rendszerént nemzetes titulusok volt; nagyságos úr is érte meg az tekintetes nagyságos titulussal. De most nézd meg, ha egy alábbvaló fö embernek is úgy nem irod: az tekéntetes úrnak, vagy az legalábbvaló bárónak: az méltóságos báró urnak, megharagusznak érette [MetTr 357].

II. *fn* vminek leggyengébb minőségű/legsilányabb része; partea cea mai prvastă a ceva; der schlechteste/dürftigste Teil qualitativ einer Sache. *1729:* Az Barany husnak Czimere a leg jova harmad felpolturán, az Utanna valo ket polturan az leg alabb valo más fel polturán arultassék [Dés; Jk 387b].

legálás hagyományozás, örökül hagyás; testare; Legierung, Vermachung. *1603:* Az mj az eöreöksegnek legalasa felöl valo kerdest nezj azban semmit sem túd [UszT 17/90]. *1677:* sokszor praejudical véreknek, és igaz Successoroknak, s' a' Fiscusnak-is, hogy némellyek jószágokat, vagy egyéb örökségeket legallyák az Ecclésiákhoz, avagy Egyházi rendeknek concludaltatot, hogy ... az ollyan adás, legalás, tellyességgel erötlen légyen, valamely Successoroknak, vag' penig a' Fiscusnak praejudical [AC 13].

legalázoltatás lepocsékoltatás/tapostatás; distrugere, călcare în picioare; Herunterschimpfen/lästern. *1782:* Tisztartoja Groff Székely Adám Vr eö Ng(na)k tumultuose fel költvén kaszássait azokkal tselekedtették azon gabonáknak potentiose valo le kaszáltatását s galázoltatását [F.zsuk K; SLt XLV. 5. 20 Udvarhellyi János (33) zs vall.].

legalázoltatik lepocsékoltatik/tapostatik; a fi distrus/călcat în picioare; heruntergeschimpft/gelästert werden. *1782:* Azon hely a' holott az gabonák le galázaltattak közelebbröl mellyik Helységnek Voltak birodalmában | az Also 'Suki Határhoz olly hellyek a' Nemes 'Sukibol applicaltattaké a' holott a' Gabona le galázaltatott? [K; SLt XLII. 5. 5 vk] | Azon hely a' holott az Gabonák le kaszáltattak s galázaltattak . a' Nemes Suki Lakosok birodalmában volt [F.zsuk K; i. h. 10 Juráth Ignáth vall.].

legálhat hagyományozhat, örökül hagyhat; a putea testa; legieren/vermachen können. *1651:* a' specificalt szolöt Görgei uram mind maga, mind Komáromi Sofia aszszony, Görgei uram ö kglme felessége pacifice birhassak, ha kinek ö kglmek akarjak, vagy attyokfiának, vagy idegennek szabadossan légálhassak [UF II, 85]. *1677:* pro perpetuo Decreto concludaltatot, hogy soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminémü jokat, Ecclesiákhoz se éltében örökösképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson: és az ollyan adás, legalás, tellyességgel erötlen légyen [AC 13]. *1726/1793:* mivel Miklos Anna Aszszony is már régtöl fogva nyomorog, Etzken András Vramis vak, tehát Miklos Anna Aszszony minden hazul hozott pènzit és Joszágát transferálya Férjének Nobilis Etzken

András Uramnak keresett Joszágaival és Szánto földeivel, melyeket Legàlhassan annak a ki ö kegyelmeknek gondjokot fel veszi [Albis Hsz; BLev. 7].

legális törvényes; legal; legal, gesetzmäßig. *1704:* az absensek is idehivattathattanak volna, de nemhogy idejöttenek volna, de akik itt voltanak, azokban sokan cselédjekhez visszabocsátattanak, azért nem legalis[a] [WIN I, 148. — [a]A diéta]. *1741:* Lakatos Mihály, András, és János fenyegetnek Protestatiojokban, hogy azon rajtok esett gyalàzatot, ugymìnt Repetìtìot, nem hagyják abban, hanem fejek fenn àllàsàig tisztességeket, és betsületeket meg keresik annak rendes uttyán Melly ekképpen lett helytelen Protestatiojával Semmiképpen az én justa és Legalis p(rae)tensiomat nem impedialhatták, s nem is impediàllyák [TKl gr. Teleki Ádám prot-ja Krhez]. *1746:* à Contractus .. az Expeditor Végh István ellen Hadnagyunk ő Kgltől institualando legalis prosecutio végett benn hagyatik [Torda; TJkT III. 24]. *1848:* a Legalis 6 p(rocen)tét is az ezer forintnak nem lehet ki venni [Görgény MT; Born. F. VIIc].

Szk: ~ *interes* törvényes kamat. *1746:* Maga notatiojából az Ának constal, hogy az J. nem többbel hanem 10 Vonás forintokkal restantiaria (!), az A. pedig p(rae)tendál tizennégy forintokat; az mellyis láttatik a legalis Interest Superalni [Torda; TJkT III. 14]. *1778/1786:* azon 500. Magyar forintoknak Legalis Interessét is, mind adig mig meg hagyatik nállom azon Summa Sex pro Cento mindenkor Szent Mihály nap után mindgyárt tartozzam .. meg küldeni [Torockósztgyörgy; DobLev. III/517. 16]. *1791:* levalt volt ... eö Nsga ... a MVasarhellyi Refor Kollégyom pénzébol legalis Interesre 2000. Mforintokat [Mv; Ks 68. 48. 32]. *1811:* két esztendei Competens Legális Interes fizetetlen lévén ... ez uttal lefizetödik azon költsön vett pinznek Legalis Interesse [Celna AF; DobLev. IV/935].

legalizálódik hitelesítödik, hitelesíttetik; a fi legalizat; legalisiert/beglaubigt werden. *1859:* a' Contractusok tsak annyiba fordultak meg ezen hivatal előtt, a' menynyibe az én jelenlétembe legalizalodtak [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

legalkalmatosabban legcélszerűbben/megfelelőbben; în modul cel mai potrivit/corespunzător; am zweckmäßigsten. *1662:* Hogy pedig az indulás ollyan derék tábornak fűhegynek előtte nem lehetne, s a készületnek elsőbben is a hajdúság ellen kellene lenni, az Körösökön való költözet hogy legalkalmatosabban Solymosnál lehetne ... mind akik többek annak a földnek állapotját jól tudnák, s főképpen a gyulai alaljbégtül állíttatik vala [SKr 531–2].

legalól legalul; jos de tot, cel mai jos; zuunterst. *1628/1635:* Feier ruhak, Abrozok Egj sarga òregh rakot ladaban: Legh alol az lada fenekjn egj ket aztalra ualo uazon abroz [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Bélld Kelemen inv.]. *1746:* A Szölö végéb(en) lévó verö fény .. fel méretvén . legalol egy foltotska jutott Mlgs B Josika Mojses Ur ö Ng(na)k [Mezőbodon TA; JHb XI/29. 4].

legalsó *fn* legalacsonyabb renden levő személy; persoană care se află la ultima treaptă a scării; Person aus der niedrigsten Gesellschaftsschicht. *1704:* most lévén idöm reá írtam le azt a proscriptiót a kurucok iránt, melyet a generál kívánt hogy bocsásson ki az ország .. Ezt pedig az gubernátortól fogva az legalsóig minden főrendeknek és még alacsonyabb rendűeknek is, a szászokkal együtt, mind subscribálni és pecsételni kellett személyek szerint, és úgy küldözték ki a vármegyékre [WIN I, 180].

legált hagyományozott, örökül hagyott; lăsat prin testament; legiert, vermacht. *1607/1608:* hogi Vilagosban megh mutassuk keresetwnknek veleiet az eö Nagha Tablaia eleőt Azt mongiuk hogi megh neuezet Testamentumban nekwnk legalt iokat, mind ez ideighlennis megh nem attak hane(m) oda maradot [Kv; JHb XII. 6]. *1650:* ha I(ste)n kytül oltalma(z)za (így!) az edes felesegem(ne)k jöendőb(en) sine semine utriusque Sexus decessussa talalkoznek illo casu minden neki legalt, s testalt joszagom az edes Attyamra s Anyamra es egy testuer Attyamfiaira . . maradgyanak [Kv; JHb III/7]. *1657:* Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárban, az egyéb privatus embereknek legáltattakat Dévában, az collegium és ekklesiák számára valókat is Szamosújvárban [KemÖn. 95–6]. *1824:* a' Katzkai Eclésianak legált capitalis [Dés; Újf. 1 Újfalvi Sámuel végr.].

legáltatik hagyományoztatik, örökül hagyatik; a fi testat/lăsat prin testament; legiert/vermacht werden. *1635:* attanak Ezer forintot ea conditione, hogy tartozzek szaz forintot Interesset administralnj, in Eum usum az mire Legaltatot az ã summa penz [Kv; RDL I. 106]. *1657:* volt rút kapzsi szegénynek[a] javaiban, melyek nevezet szerént valakiknek nem legáltattak, és az megnevezett erősségekben nem reponáltattak [KemÖn. 106. — [a]A haldokló fej-nek].

legáltatott I. *mn* hagyományozott; care a fost lăsat prin testament; legiert, vermacht. *1657:* Cseleküdte vala azt is az fejedelem, hogy Bethlen Gábortól az fejérvári collegium épületeire legáltatott néhány ezer forintokat kölcsönözésnek színe alatt azon öreg úrtól, Bethlen Istvántól extorqueálván, semmiképpen meg nem adá sok unszolására is [KemÖn. 168]. *1662:* az fejérvári collégium építtetésére Bethlen fejedelemtül legáltatott húszezer forint somma bizonyos napra az orthodoxus erdélyi püspök kezébe adassék [SKr 191]. *1677:* Collegiumhoz Bethlen Fejedelemtöl legaltatot flor. 20000röl valo Ország assecuratioja helyben hagyatik [AC 253]. — L. még AC 16.

II. *fn* hagyományozott/örökül hagyott dolog; legat, bun lăsat cuiva prin testament; Nachlaß. *1657:* Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárban, az egyéb privatos embereknek legáltattakat Dévában [KemÖn. 95–6].

legatárius (törvényes) örökös; legatar, moştenitor; Legatar, Erbe. *1631:* Radnot nevw Castelyomhoz tartozando Joszagomhoz minden igassagat jussat ... nekem, maradekimnak vagy legatariusimnak engedi ö kglme [Radnót KK; Ks 0. 37]. *1674:* Minden Nemes ember Annűatim adgio(n) eo kegyk(ne)k Possessor Vrainkna)k, Successorinak vagy Légátáriussok(na)k Capetatim edgy, edgy, io konyha Báránt [O. zsuk K/Kv; SLt D.

18] | azon Tohati tellyes egesz portiot ... adák vallák, es hagjak ... Banffi Sigmond Vr(amna)k, ő kglme ket agon lévö maradekinak, es Legatariussinak [Havadtő MT; BLt 11 Isák György kezével]. *1699:* Danfalvabul èl budosott Biro Balas nevù jobbágyokot Adák Nemz(etes) Altorjaj Mihalcz Miklos Ur(amna)k ... tali conditione hogy ha éö Kglmeket valaki ezen jobbágy felöll impedialna. az emlitett venditorok tartoznak mindenkor es mindenütt evincalni Nemz(etes) Mihalcz Miklos Ur(am)ot felesegit és legatariussit [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1716:* Antos György Uramat, felesegit, maradekit, es Legatariussit minden legitimus Impetitorok ellen meg oltalmazom es manutenealom [Hari AF; DobLev. I/90]. *1722:* az földekért husz forintokat és tizenhat pénczeket (!) tartozzanak le tennj ... Berzenczej István Ur(am)nak vagy gyermekinek Ligatariussinak (!) és posteritásának [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 33]. *1735:* lönek kezesek negjven negjven Magjar forintokig . Liber Baro Losonczi Iffjabb Bánffi Sigmond ur(amna)k eö Nagának és kedves házos Társának ... ugy eö Nagok két Ágon lévö Haeresseik(ne)k Posteritassinak, Successorinak és Legatariusi-nak (!) [Mezőzáh TA; Told. 2]. *1846:* ezen feneb meg irt 2000 Rf Conventios pénzt kedves Léányom Katona Klári agya ki, ezen feneb meg irt Légátàrjusaimnak kezében [Kv; Végr.]. — L. még CC 73; SzO VI, 202; UF II, 652.

legátum 1. (végrendeleti) hagyomány; legat, succesiune; Legat, Erbschaft. *1595:* Somborj Sandor az eochjejwel Farkassal es Gaborral az eo rezek zerent az Relictat contentaltak az zegeny Sombory Lazlo vram legatumirol az testamentum contine(ntiaja) zerent mindenekreol [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1649:* Elsöben az minemü iok az B. Varos Szamara deúolualtattak, az nagy Legatumokat percipialtunk (!) rendel [Kv; Szám. 26/VI. 509]. *1673:* Az adossagoknak meg fizetese utan az Testamentumrol értekezven es producaltatvan, müdön meg olvastuk volna, az bene meg írt jo es keresztyeni ratiokra nezve hellyesnek itilve lenni abban specificalt legatumokat az Relictanak eppen meg hagyank es ki szolgaltatank [Kv; RDL I. 154]. *1728:* Kek Selyem kűs ruha Egj fejer fatyol kűs ruha arannyal varrot Kűs Tamasne Legatuma [Ilyefva Hsz; SVJk]. *1829:* Néhai Marosán Gasi Legátumából Jött bé 20 Rf [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

Szk: ~*ot tesz. 1657:* Írék azért mindjárt néki ilyenképpen: P.P. Édes kedves atyámfia és komám ! (az mint hogy öregbik fiamnak keresztatyja vala, tött is vala szép legatumokat néki, ha Isten kezéhez juttatná valaha)[a] [KemÖn. 200. — [a]Folyt. a lev. szöv-e].

2. kb. legátus-pénz; legat (bani oferiţi pentru studentul/elevul trimis de sărbători în ecleziile reformate); für die festliche Kirchenlegation bekommenes Geld. *1870 k./1914:* Conceptus: azon nyomtatott s az illető intézet[a] igazgatója által aláirt ajánlólevél (charta), melyet a legátusok vittek s visznek még ma is magukkal, a legatumot felajánlott jobb módu hivekhez, patronusokhoz és egyházakhoz [MvÉrt. 7–8. — [a]Teológia v. kollégium].

legátus 1. követ; trimis, legat; Legat, Gesandte(r). *1649:* Anno 1649 esztendőben is meghagyattam az sárpolgárságnak tisztiben. Ez hivatalom alatt háromszor fejedelemnek gazdálkodtam, nagy hatalmas legátusoknak német császártól őfelségétől, török császártól, lengyel királytól, nagy rendű embereknek [Kv; KvE 175 LJ].

2. küldött; delegat; Delegierte(r), Abgesandte(r). *1592:* Megh ertettwk ... az sinatnak legatusitol, az sinatnak hozzank valo Izenetit, legatioiat [Kv; TanJk I/1. 195]. *1605:* vyabb legatus superùenialt Generalis Vramtol Gyiulaffytol ky vyollag solicital az keolchieon penz keres feleol [Kv; i.h. 519]. *1650:* Damasdi Istuan az Ecclia legatusi ellenis azt felelte, Lattam seniort, lattam tarsasagot de illent soha nem es ã kinek illién iteleti legien [SzJk 182]. *1765:* vásárlot a' Bodoni Reformata Ecclesia egy darab bokros czihert a' H:Bodoni felsö Határban a' Bongorban ... Melyet ekképpen adának elö a' Megye Legatussai mi elöttűnk Vissitatorok elött [HbEK].

3. parlamenter; parlementar; Parlamentär. *1704:* elsöben elküldött volt Csáky László vagy 4 katonákat, akik egy küs fehér zászlócskával jövén fel Külsö-Magyar utcán sípolván, és a mü commensánsunk, Kaltenplatt a Magyar utcai toronyból ... hozzájok lövöldöztet, akik osztán, amint lehetett, elcsapongván, elmentek vissza. Ezek legátusok lévén, jöttek volna a várkérésre, de hogy hozzájok lövöldöztek megharagudván Csáky, úgy lött, hogy az hadakat közel való száguldásra bocsátotta [Kv; KvE 286 SzF].

4. a nagy ünnepekre az egyházközségekhez menesztett református felsős diák és teológus; elev/student trimis de sărbători în eclesiile reformate; der an großen Festtagen zu den Kirchengemeinden entsandte reformierte Oberschüler und Theologe. *1793:* Debretzeni Legatusnak Husvetra 8/34 [WLt Cserei Heléna jk 56b]. *1864:* más fél év óta M.Bikali ev. ref. Egyházunkba az udvarok segèlyezése, valamint az egyház adománya folytán legatus jár [M.bikal K; RAk 252]. — Vö. a *legáció 3.* alatti jegyzetet.

legazló legyalázó/mocskoló; care ponegreşte; heruntermachend, schimpfend, schmähend. *1772:* nagy nyelvü, másokat is minden haszontalonságért le gazlo, bestelenitö .. egy Szoval gaz Száju nyelves Aszszony[a] [K; CsV. — [a]Széplaki Lajosné].

legazol 1. lepocsékol; a distruge; zunichte machen. *1763:* szőrnyű tsere fákot (:fel akadozván rájok:) vagdaltak, és gazoltak le [Zágon Hsz; Szentk. Nic. Vajna (36) ns vall.]. *1767:* Cub 4. buzát éretlen le gazlák [Kökös Hsz; Kp IV. 246 G. Füzi sen. (70) infant. invalidus vall.].

2. legyaláz/mocskol; a ponegri/ocărî; heruntermachen, schimpfen, schmähen. *1784:* az Czehatis azom modon Le gazolá baszam az anyatokat Szarom a Szajatokba vala menyin vattok [Mv; LakCLev.]. *1799:* a' Léányamat Czafrangosnak le gazolta [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27]. *1814:* Dobai Mihály Uram Horváth Josefet az egész Czéh elött le gazolta, fattyu Gyermeknek nevezte | Balog Istvánt is sok izben le tsufolta, le gazolta [Dés; DLt 56. 4]. *1819:* a' felesege férjét elötte füle hallottára vén dögnek vén disznonak legazolta és motskolta volna [Kv; Pk 2]. *1843:* (A) Groff ur panaszolta nekem hogy (az) arendások a falu haza elött le gazolták mutskolták becsüllet meg sertö szokkal illették [Moson MT; TSb 49]. *1850:* öreg özvegy Balog Mozesnő pana-

szolya, hogy ifiabb Fazakas Keresztes Mihály igen otsmányul le gazolta [Zabola Hsz; HSzjP].

legazoltat lepocsékoltat/tapostat; a face să fie distrus; zunichte machen/zertreten lassen. *1766:* Kispál László és Bálint Uraimék Hadnagj Uramtol két katonát kérének hogj hadd mennyenek el ő Klgmekkel, és azok előtt hadd protestallyanak hogy Pűnkősti Uraimék az ő Kglmek Gabonájokat le ne gazoltassák [Kökös Hsz; Kp I. 234 St. Falka (35) lovas kat. vall.].

legazoltatik lepocsékoltatik/tapostatik; a fi distrus; zunichte gemacht/zertreten werden. *1853:* midőn pedig ott tavaszforduló van, török buzám benne a' kőrűlbe lakok és marhák által többnyire legázoltatik, 's igy kőltséges munkáltatásam mindannyiszor fűstbe megy [Kv; Pk 3].

legbátrabban legelszántabban/gátlástalanabbul; fără scrupule, cu multă îndîrjire; am hemmungslosesten/entschlossensten. *1662:* Az paráznaságra vetemedett buja ifjú, azt mondja Salamon, hogy amikor legbátrabban megyen a bűnre, akkor üti által a nyíl az ő szívét, akkor akad, mint a goromba madár, a törbe [SKr 711].

legbecsületesebben legtisztességesebben; cu cea mai mare cinste/corectitudine; am ehrlichsten. *1841:* az én Tábla Földemet ... magunk előtt a leg betsületesebben ki méretve, igazságoson oly menyiségű Földet ki vágva, hasitva, 's az ötsém Allodiális Tábla Földjihez Csatolva, örökös birtokába által adtam [M.zsombor K; Somb. II] | Határozás[a] Atya és Két Bejáro mesterek hogy adig is magokat a legbetsűleteseben Viselye magát (így!) hét kőznap Gatya Szárba járhatnak. — tiszteséges tiszta Surtzal és aki ez elen hibáznék bűntetese 6 Krajtzár [ZFaz. *bejáró mester* és *surc* al. — [a]Céhgyűlési határozat].

legbetegebben súlyos betegen; foarte bolnav; schwerkrank. *1689:* szegény feleségemet az mint hattam legbetegjebben találtam [SzZs 713].

legbizonyosabban legbiztosabban; cu certitudine; am sichersten. *1851:* én leg bizanyasabban nem tudhatom [Dés; DLt 606].

legbővebben 1. legbőségesebben, legnagyobb mértékben; în cea mai mare măsură; am reichsten, in höchstem Maße. *1758:* hallottam köz beszedbe hogj Gombási Janosné leg jobban és bövebben reszesült Atja keresmenjiből [Asz; Borb. II Farkas Judit Nehai Petsi Gabor felesége (46) vall.].

2. legnagyobb számban; în cel mai mare număr; am zahlreichsten. *1797:* Ezen Veteményes kertben találtatnak Alma, szilva és Medgy fák, mellyek leg bövöbben vagynak [Ajton K; CU IX/2. 13a].

3. leggyakrabban/sűrűbben; cel mai des/frecvent; am häufigsten. *1671:* mondám, hogy bizony nincs Kegyelmednek vétke, mivel az tanácsurak akaratja ellen vetették Kegyelmedre az oda való inspectiot az hadakra, mivel hogy Kegyelmednek jűnek legbüvebben Kűvár felől hírei, inkább is tudja disponálni űket [TML V, 562 Székely László Teleki Mihályhoz].

4. legrészletesebben; (în modul) cel mai amănunţit/detaliat; am ausführlichsten. *1677:* leg bövebben a' Brevis processusok szoktak agitaltatni [AC 177].

légcsőlob légcsőgyulladás/hurut; traheită; Luftröhren/Bronchialkatarrh. *1866:* Betegség neve légcsőlob [Kv; RHAk 215].

legderekasabban 1. legalaposabban; cel mai/în chip temeinic; am gründlichsten. *1710:* Mátyás dicsőséges magyar király holta után ... Lengyel László magyar király idejétől fogván való dolgokat éppen II. Rudolfus német császár és magyar király ideig egy seculum elforgása alatt, legderekasabban írásban hagyta Istvánffy Miklós magyarországi vicepalatinus; mely históriában nevezetes dolgokat olvashat, aki akar, a magyar nemzet dolgairól [CsH 48–9].

2. legfőképpen; mai cu seamă; am hauptsächlichsten. *1666:* bizony mostis legh derekassabb(an) nem egyébért jöttem be hanem azert hogy eő kiglmevel valo ebbeli dolgomat el vígezzem [RLt 1 Basa Péter üzenete Viski György Déák kezével].

legel 1. a paşte/păşuna; grasen, weiden. *1706:* gjűjtőttűnk volt az Szászok kőzzűl feles Csitkokot ide az Határra legelni [Kv; AkKt Mss 261]. *1746:* Miért ellenzették, az őkőr Pásztorok, hogy Szuszán Dávid őkrei, az magok őkreik kőzőt ne legelyenek [H; Ks 112 Vegyes ir. vk]. *1763:* láttam marhájit legelni legkisebb pàsztor nélkült [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1791:* Midőn az Utrumban Specificált Juhok bé hajtattak .. távolatskán lévén lát(t)am hogy tulajdon a' mi Galgai határunkon legelnek [Galgó Sz; JHb I/23]. *1853:* Harinak határán .. az mult 2. évben Juhok legeltek miből . szép Jövedelme kerűlt bé az Falunak [Nagylak AF; DobLev. V/1365 Dobolyi Bálint lev.].

2. *ts* lelegel; a paşte (iarbă, plante); abgrasen/weiden. *1817:* az ujj vágásokat legelték, és az általis tetemes károkat okoztak, akadályoztatván az uj erdőknek fel kelésit [F.árpás F; TSb 46].

3. *1659:* nem tudhatom, ha földön-e, vizen-e, vagy az felyhőkön legel Kegyelmed, hogy Kegyelmed nem méltóztatik nekem, elfelejtett atyjafiának, egy kis czéduláját küldeni [TML I, 367 Veér György Teleki Mihályhoz].

legelébb legelőször; întîia dată/oară; zuallererst. *1756:* En ugj tudom hogj a mikor leg elébb emlekezem reá edgj Parászka Szimion nevű Sudgjája volt Néhai Mgs Groff Bethlen Lászlo Vrnak [F.borgó BN; BK. Szelecsán Kretsun (50) jb vall.]. *1757:* Lá Szeketure nevű hellységben lévő Pojána vagyis Szánto földet ... ki kezdette leg elöbb irtani, és ki birta [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 6 vk]. *1770:* azon kis hellyetskén ... egy Kurucz Tivodor nevezetű szabad ember épített leg elébb házat [Burjánosóbuda K; i.h. LVI/1]. *1782:* Legelébb a Torotzkai Mészárosoknak adta vala Árendába Praefectus Uram a' Mészárszéket, és a' hus mindjárt meg drágodott [Torockó; Thor. XX/4 Andr.Bartok (46) jb vall.]. *1806:* Az akki leg elöbb bé nézett, mit látott benn, és mitsoda Ujság mondással kit hívutt leg elöbbís azon ablakra? [Dés; DLt 250/1808 hoz vk]. *1829:* tegnap tzítrom venni mentem ki legelébb a' házbol, még suholt sem voltam [Kv; Pk 6].

Szk: ~ *is* legelőször is. *1796:* Engedelmet kérek leg előbb is hogy alkalmatlankadam [Meggyesfva MT; BálLt 1]. *1808:* az mi az Ton lévő Nádnak fell osztását nézi, leg elébbis annak mentem végire [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 41 Kemény Ignác lev.].

legelébbszer legelőször; întîia dată/oară; zuallererst. *1629:* Legelőbbször azért megemlékezem arra, hogy ím az időnek új voltához képest ennek előtte való időkben három rendbéli testamentumot tettem [BTN[2] 419]. *1744:* Mikor leg elöbször Vládházát[a] bizonyos Lakosok meg ülték, s oda telepedtenek, és akkor azon controversiában forgó erdött vagy határt magok(na)k el foglalták akkor az IK eö k(ne)k Praedecessori az ellen nem contradicaltak [Incz. X. 11b. — [a]AF]. *1746:* A' nevezett Rétet én leg elöbször Sinka Todor nevü emberé(ne)k tudom lenni [Runk TA; SzentkGy Krencse Szimjon (68) jb vall.]. *1826:* öszve találkoztam Ballo Borbárával . el jött ide bé hozzam az Udvarba, és én az kapu alatt lévö gráditson a hijuba fel utasitottam, kevés idö mulva Magamis Utanna fel menvén, ottan történt leg elöbbször közöttünk az öszve barátkozás [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

Szk: ~ *is* legelőször is. *1749:* Jószíff ólly természetü vólt, hogy az Embernek minden hellyes ok nélkül leg előbszőris a fejit ügyekezte ütni [Korolya H; Ks 101]. *1774:* minden hir nélkül leg elébszer is ugy ütik . . Szász István Uramat le a' lorol [Udvarfva MT; Told. 44a].

legelejében vminek a legelején; la începutul a ceva; am Anfang/Beginn einer Sache. *1619:* fejedelemségének legeleiben, ez mostani fővezér őnagysága első vezérségében erősen, fenyegetéssel meghadta volt, hogy megbékéljék az némettel [BTN[2] 250].

legelejére vminek a kezdetére; la începutul a ceva; an den Beginn einer Sache. *1662:* azon diploma is azon condíciókkal azon esztendőbéli artikulusoknak legelejére inseráltattak vala [SKr 119].

legelés 1. păscut; Grasung, Weide. *1791:* a Télen az Moczoknak adtam 210 Rfr . . Vgyan azon Mocz Juhos Gazdáktol 287 darabbol állo Juhaiknak az Határon valo Legelésiért RFr. 11 xr. 57 1/2 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1794:* (A) hosszason Uralkodo nagy szárasságnak nehéz környül-állása miatt kéntelenittetett ezen Falu az . . Nagy darab bokros, 's tziheres, erdőt a barmok legelésére fel szabaditani [Nagyercse MT; EHA]. *1804:* ott a Deberke parton ökreimet ki botsátottam Legelés végett [Dés; DLt 82/1810]. *1807:* melly helly az elött tsak szabad helly lévén . . . otton dolgozo őkröknek legelésére, a Malom dolgára használt [Apahida K; RLt 0. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.] | az Igás lovak(na)k szabad lészen az ökör Járo hellyen a' legelés [F.rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével]. *1824:* ide a' Sombori határra egy tsoport oláh országi marha érkezett a' meg hálásra, ezen csoport tulajdonossának, én adtam egy nagy Tábla Földemből egy darabot, éjjeli legelésre és meg hálásra [M.zsombor K; Somb. II]. *1847:* A' béhajtott kecskéket a' Megye jószágáról legelés végett kihajtották volt a' Temetőbe [Altorja Hsz; HSzjP Birtalan Elek (36) gy.kat. vall.].

Szk: *nyári* ~. *1827:* a' mikor a' Nyári legelés véget ki alkudtunk volt két jo káskávált . . . előre adtunk volt [Lisznyó Hsz; HSzjP Bélmezőn lako Marin János (50) jb vall.].

2. legeltetési engedély; permisiune/drept de păşunat; Weideerlaubnis. *1811:* Minekutánna a' szénák fel takaradnak azan Hellyekröl, az utánnis a' Legelését Nagy bajjal Nyerhettyük meg az Udvartol Nyári Dologért [Cold K; JHb 5. 3/3 ifj. Stéfán Szimion (40) col. vall.].

legelésű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szabad* ~ szabadon legeltethető; unde păşunatul este liber; frei gras/weidbar. *1843:* az ilyes szabad legelésű erdőkben béplántált foltokat, azok, akiknek marháik ottan legelnek, az illető tiszt elintézése szerént sánccal és haszontalan ágboggal kerittetnék bé [VKp 124].

legelhet a putea paşte; grasen/weiden können. *1754:* 300 fejős Juh meddűjivel eddgyütt legelhet [F.oroszi MT; CU]. *1775:* Legelhet egész nyáron 200 darab Szarvas Marha és két Turma Juh [Mihálcfva AF; EHA]. *1811:* Marháink azon Hellyeken nem Legelhetnek ha tsak Nyári Dolgosokat nem adunk a' Legelö helyért [Cold K; JHb 5. 3/3 Idösb Stéfán Szimion (60) col. vall.].

legelő I. *mn* legelésző; care paşte; grasend, weidend. *1673:* annyera el szaporodot azo(n) legelo barmok(na)k számok hogy en magamis az melly helyett ennek elótte szena fünek tartva(n) kaszaltattam attolis immar az barmok(na)k soksaga miat el szorittattam [Mezőzáh TA; WassLt]. *1701:* Azt is tudom, hogy a Szécsben legelö juhoktól a juhok olvasásakor a Brassaiaknak adták a sajtot [Hétfalu Br; BrÁLt Stenner III. 177. — Binder Pál kijegyzése]. *1740:* a Rakosi Csorda és egjeb legelö marha szabadoson járta(na)k a Tanorok kapuig [Mészkő TA; Borb.]. *1798:* A' Nagyságod szénáját el-adtam ámbár igen sok kárt tettenek a Thordai szokás szerént az Hideg ószőn az ottan legelő Csordák bennek [Torda; Borb. II Kolosvári N. István kezével]. *1804:* a Városi Határon legelö Marhákot Berbétset, Juhot, Bárányt a Mészárosok, szötsök Idegenek(ne)k lában el adják [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1847:* a' mellette legelő sertések tőbbszőr bé rohannak, a' retet felgalázolják [K; KLev.].

II. *fn* păşune; Weide. *1760:* a Kálnoki marhák legeleje azon helyről el fogatotte [HSzj *gyepülés* al.]. *1799:* Azon vicinált Földet . . . a több ezen Földel barázdában lévő Földekkel edgyüt; terméketlenségek miat az udvar miveltetéseket félben hagyta, és az Udvari Őkröknek tette legelőjévé [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1827:* égy ily veszedelme a Juhoknak fedeztetett fel közelebröl az ök legelőjekre nézve égy fü nemének (: . . Magyarul Hajka árva leány haj tollu fünek neveztetik :) meg esmért volta által [TLt Közig. ir. 836]. *1839:* A' Csuhi nevezetü Rét tsak Legelőnek használódik [Tasnádszántó Sz; EHA]. *1850:* A' kibérlett legelőt subárendálni tellyességgel nem lészen szabad [Km; KmULev. 2]. *1860:* Ravahát, puszta hely semmi fa rajta, legelőnek használható [Rava U; EHA]. *1864:* a Faludi nevü Erdőben lévö erdein 's azokhoz tartozo Hidegkut nevü legellő [Csekelaka AF; EHA] | Csutakos, részint legelő, reszint pedig sílány termèszetü szàntoföld [Remete Cs; EHA].

Hn. *1803:* az Mészárosok legelőjére [Mv; MvHn].

Szk: *havasi ~. 1862:* A' havasi legelőken jelenleg jo állapotban lévő 's siszával fedett sztinák [Oprakercsesora F; TSb 30]. *1864:* Ujesztena uj havasi legelő [Alfalu Cs; GyHn 62] ✱ *közönséges ~* közlegelő. *1797:* Falu közönséges legelője ... itten Csombordon[a] edgy talpalatné sints [CU. — [a]AF]. *1829:* A mi ... ezen Legelőből a' Colonusok marhái el-tiltását ... ílleti ... a' közönséges Legelővel elègedjenek meg [Kv; SLt Vegyes perir.].

legelőbb l. legelébb

legelőbben legelőször; întîia dată/oară; zuallererst. *1599:* Kaczia Pall huniadj valla hogy tudo(m) ifiu koraba leg elobe (!) hogy hozza akada[a] az iozag az my az haznall ingo bingo marha voltt imide, amoda koltottuk [Bh; BLt I. — [a]Bamfj giorgy-höz].

legelöbbszöri legközelebbi; proxim; (aller)nächst. *1820:* már most legelőbbszöri Leveledben ezekről engem tudosits bizonjoson [Kv; Pk 7].

legelődés legelés; păscut, păşunat; Weiden, Grasen. *1723:* azon ... Ropo nevü hellyb(en) ā Karacsonfalvi marhak(na)k in perpetuum lehessen szabados legelödése [Msz; Told. 76].

legelődhetik legelhet; a putea paşte; grasen/weiden können. *1740:* a Felsö és Also Sinfalvi[a] hatarban szabadoson legelődhesse(ne)k valaholot a Felsö Sinfalvi Csorda legelődik [Várfva TA; Borb. — [a]TA]. *1763:* az Exponensek Lovai az Venditorok határán szabadoson legelödhesse(ne)k [Torockó; Bosla]. *1792:* A Sebesfő Ezen ... 200 szarvas Marha batron legelödhetik [Szováta MT; EHA]. *1820:* (A marhák) az Uradalom erdőibenis legelődhetnek összel és Tavasszal Szent György napjáig [Bács K; KmULev. 2]. *1822:* ingyen ottan nem legelődhettek [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt].

legelődik 1. legel; a paşte; grasen, weiden. *1704:* Keressék módját, miképpen kelljen a marhát kihajtani legelődni [Kv; KvE 288 SzF]. *1720:* az eö kglme Marhajinak is szabadot járni s legelödni az hol az másének [Koronka MT; Told. 26]. *1763:* a' Falusiak Borjai legelödnek rajta [Udvarfva MT; Told. 44/18]. *1775:* az Oltszemiek Marhái ezen utrizalt erdös, és Pusztás hellyeken Szabadoson és nyilván legelödtek [Oltszem Hsz; Mk 2/71]. *1797:* Vagyon edgy nagy darab fűzes rét .. itten tsak az Udvari Marhák u: m: Lovak, Bihalok, és Néha a' tehenek is legelődnek rajta [Csombord AF; CU III/2. 23]. *1806:* a' bival annak utánna harmad napigis az oltnak Ágostonfalva felöl valo martyán a' vetéseken legelődött [F.rákos U; Falujk 6]. *1821:* ezenn rétnek a' Sátés, és posványos részeböl, adott ... fél-Szekérre való Sátés, és egybe iszoposodott fűvet, az hol a' Tavaszszal az ö Nga Béres ökrei legelödtenek [A.detrehem TA; Born. IX. 69 Csáklán Szimion (40) ns vall.]. *1828:* A juhokat háromszoris bé hajtottuk az ökör tilalmosbol a hol nevezetesen Juhok(na)k legelödni éppen nem szabad [Kiseskülló K; Somb.].

2. lakmározik; a se ospăta (din pradă); schmausen. *1800:* a hol az meg veretet s el fogat emberek(ne)k vére eset, akkor is jol tettzvén, a varjak Legelöttenek rajta [Kóród KK; Ks 67. 47. 27].

legelődő legelő, legelésző; care paşte; grasend, weidend. *1843:* A' Menes megett .. legelődő marhákat meg leheté itattni, a' Felső Suki Ton a' nélkült hogy a határ barázdán keresztül ne mennyenek ? [K; SLt Vegyes perir. vk].

legelőhely păşune, loc de păşune; Weideplatz. *1725:* az Eszakos oldal ... csak Bornyuk legelő helye volt [M.köblös SzD; RLt Miron László (60) jb vall.]. *1754:* Ezen .. legelő helyeken a' Jobbagyok Juhai nyárolnak [F.oroszi MT; CU]. *1764:* találtok a szénában a legélő helyek körül egy sertés állat [Torda; TJkT V. 202]. *1774:* ezen Also fordulo Marhák legelö hellyének hagyatatott [T; CU]. *1783:* a Berek nevezetu Ökör Tilalmas Legelő hely [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1796:* Szilosnak Legelö helyét .. az Oltszemi Udvar Birta oly haszon vétellel, hogy a' kinek akarta annak adta [Üvegcsűr Hsz; Mk II. 3/88. 6]. *1820/1852:* A legelő helyünk is szükecske [Ispánlaka AF; MkG]. *1830:* méltoztassan a T.K. Biro Ur a Várfalviakat hathatosan le ínteni ...; és a helyet ki járván a legelö helyet ki jeleltetni [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kezével].

Hn. *1799:* Mészárosok Legelő hellye. a Posták Legelö hellye [Mv; MvHn].

legelöl 1. legeĺül (mindenki előtt); în faţă de tot, cel mai în faţă; zuvorderst, ganz vorne. *1638:* Czakine leg eleöl ment s en utol [Mv; MvLt 291. 170a]. *1653:* Reggelre kelvén, tehát az egész tábor jö, és az eleje oda ére a kastélyhoz, s tehát legelöll jö Báthori Gábor egynéhány magával | Legelöll a két csauz szinte oda álla a hun a császár szekerének el kellett menni [ETA I, 108, 133 NSz]. *1710 k.:* Én az opponensek között legelöl ültem a fejedelemmel általellenben [BÖn. 540]. *1795:* Bartos László Uram leg elöl lévén a mint hadarozott Kováts Jantsi hátra felé nem tudom történetböl, vagy szán szándékbol vágta meg [Karatna Hsz; HSzjP Milinte Jósef (20) vall.]. *1832/1838:* kaptunk leg elöl három Tölgy fa Kapu Zábékat minden kapu nélkül [A.szőcs SzD; BetLt 5].

2. legelőször; mai întîi (şi mai întîi); das allererste Mal. *1710 k.:* legelöl a nagy királyok veték meg, azok után való méltóságok, akik először bévették vala is sokan, csakhamar a világi becsületet, szerencsét nagyobbra becsülék a te[a] dücsőségednél és a magok üdvességénél, és visszamenének magok a lelki Babylonba [Blm. 1041. — [a]Értsd: az Isten].

legelőször 1. legelőbb; mai întîi, în primul rînd; zunächst, vor allem, allererst. *1560:* Mostis azert vgyan azont kyuannywk tw kegyelmetektwl hogy legy elewzer ty kegyelmetek az dolgat lassa meg ty kegiel: arrol tegyen teruent [Kv; SLt ST. 6]. *1570:* Hogy my koron legh eleozeor a Bongarthj hattarrwl hozak az fwzkwthy wezet Lwnak Nyomat à wermessj hatarra, akkoron myndyarasth à wermessyek megh kynalak az Karos Embert Zabadchyagal, hogy myndenwth zabadde haggyak Az wermessy hatharon az w lowath megh keresny [Vermes BN; BesztLt 77]. *1572:* Legh eleozzeor menenk az maryan Molnahoz [Dés; DLt 184]. *1573:* erre Iol Emlekeznek hogi teob 12 Eztendeyenel mykor legeleosser Koere Ianos felesegewel egembe az hazban Ment volt lakny [Kv; TJk III/3. 48]. *1574:* az en testamentomtetelemnek

Erössigire leg elózeör En Salfi Annazzony vettettem az En peczietemet annak vtanna az En testamentomomnak halloy [Gyf; JHbK XXI/12. 6]. *1600:* Legy Eleoszeor veottem az kett Swteo hazba kett szeker fatt [Kv; Szám. 9/XIII. 6 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1602:* mikor legh elózer Arúba wetette wolt az szegeni Cato az hazat, ieót akkor oda Peter Deak, kerte, Az vtan hogy meg wette wolt Cybere Balint, oda Jeówe s az aiton kj tewe [UszT 16/73 Catherina Consors agilis Georgy Nemet inquilini vall.]. *1806:* Kicsoda nézett bé leg előszer az Udvari fogadonak ablakán ? [Dés; DLt 250/1808 vk]. *1843:* Csekelakán[a] Silló Ádám házánál múlatkozás lévén, kik voltak ott jelen ? .. Az égés ki ütésekor ki jelent meg ott leg előszer .? [Ne; KCsl 16 vk. — [a]AF].

Szk: ~ *is. 1595:* Hagya Biro W. hogy . Leg elöszer is feier Lisztet kezjczek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 208 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1810:* merni kezdek leg előszer is az ő Nsga kertyit [Jedd MT; LLt].

2. mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. *1569:* Legh Eleöseor, Iztrigy Ianos megh Thekynthwen Istenth Es az Ew Annyanak Annyay wolthat Az Ew Annyanak Chyereny Clara Azzonnak Iegh Rwhaiaerth Atta Baldj Rezeth Zaloghba [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1574:* Akkoron allanak my Eleonkbe eggy feleol az Vytezleo zanyzloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horwatt gergely zechy Jeowenek my eleottwnk yllyen bekesegre es egyenessegre, legh eleozzeor myert hogy Elek wram, Jobbagynak chelekedetiert horvatt gergely altal wolt hywatalban, de hogy mynd azok le zallyanak keozeotteok, Jgere my eleottwnk Elek wram horvatt gergelynek eggy tyz forint ereo parypat [Somlyó Sz; WLt]. *1589:* Legh Eleozeor Byro wramtol es kyraly byro vramtol eo kegteol egez warasswl Jo newen weottek hogy eo kegmek az Regy Io zokas zerynt Vrunkat eo Nagat az Vy Ezte(n)deowel megh talaltak [Kv; TanJk I/1. 96]. *1591:* Legelözzer nag' halakat adok az en kegmes Istene(m)nek, hog Engemet e wilagra teremtet, sok youaiual meg látogatot ... Zent lelkewel meg aiandekozoth [Gyf; BálLt 93]. *1600:* Leg Ellözör Ayanlom az en Lelkömeth az hatalmas Istenek keziben az ky Ata volt az én Testemben, Testemeth hagyom az Eö Anyanak az foldnek [Kv; RDL I. 70]. *1638:* az eokigjelmek keuansagat mind az kett feleol megh ertuen, es az dologhoz foguan, és legh eleoszeor az varas Constitutioiahoz uonuan az dolgott, Az tutrixnak az Aruara ualo keolcsegenek Registumat ele ueuen ... tesznek szaz kilencz forintot es tiz penzt [Kv; i.h. 115].

Szk: ~ *is. 1618:* Kegyelmes uram, nincs nekem több s igazb bizonyságom az Nagyságod szolgáinál: Osztrói uram, Gerőfi uram, Házi János uram, Eötves Mihály uram, legelőször is Gáspár János uram [BTN[2] 118]. *1790:* jó lenne a' Nemes Cáptalon elött Ngodnak meg kivánni, hogy az halállal maradott egészsz Massábol legelöszször is az a' Summa 8 vagy mennyi ezer forint vétetödnék ki Ngtok számára [Szásznyires SzD; Ks Miss I Lengyel János lev.]. *1848:* Ezen ket nyil keszittésébe, ki nézés volt a következendö osztályokra is, hogy még most leg elöször is a Telkeket a menyibe lehet ne darabollyuk el [Görgény MT; Born. F. VIIc].

legelső 1. primul, prima; allererst. *1605:* az Catholicus vraimnak Supplicatioiokat Assumalúan legh elseo es feowebbik kewansaga ellen valonak tettczyk arra semmy vthon lelkek esmerethy ellen Nem mehetnek [Kv; TanJk I/1. 522]. *1676:* Legh elso es felsö Stomp Gierman Mihalye [Abrudbánya; BfR Korda lev.]. *1764:* El érkezvén maga társával szintén ā helyre ā hol meg verettetett, leg első szovais ā volt ā házban az Inctusok ellen, más is iszik ma vért, énis iszom [Torda; TJkT V. 226]. *1820:* Tsudálkozom én azonn Tkts Ur, hogy az Uradalmi Tisztség még a' legelsö panaszra ketté nem vágta azt a' Gordiusi göttsöt! [Körösbánya H; Ks 119e Ovári György Kakutsi Sándor ur. inspektorhoz].

2. legfőbb; cel mai important; höchst, erst. *1614:* Magyarországban legelső tanácsok is az lőn[a], hogy Erdélyben az pápás és egyjsten-valláson való religiót teljességgel kitöröljék [BTN[2] 56. — [a]1607-ben Imrefi Jánosnak és Foktői Máténak]. *1758:* Gyekebe leg első szerentsémnek fogom tartani Ngod(na)k Udvarlani [Mv; Ks 8. XXII Medve Mihály lev.]. *1770:* Ezen dolognak[a] Leg elsö inditója, és Tanács adoja volt Also Varczán Lako Gurvilucz Flora [Bábca Sz; IB. — [a]A földesúr ellen beadott panasznak].

3. legelőkelőbb; cel mai distins; vornehmst. *1820:* Rákosi Papné Tiszt. Ferentziné Aszszony azt beszéllette volna, No a' Bároné a' leg első Aszszonyt választotta volt Kereszt Anyának, 's éppen az utolsot kapta meg, de jo ez egy bitangnak [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) főző vall.].

legelsőbb 1. legelső; primul, prima; allererst. *1667:* legelsőbb szava is propositiom után az vezérnek ez lőn: Miért nem tött jelentést az király? [TML IV, 168 Baló László Teleki Mihályhoz].

2. legközelebbi; proxim; nächst. *1667:* Szívem szerént bánom, Uram, nem lőn módom Kegyelmeddel magam beszélhessek; nem mulatom el, Isten éltetvén, legelsőbb alkalmatossággal Kegyelmednek látogatására, udvarlására el mennem [i.h. 169 ua. ua-hoz].

legelsőbben, legelsőben 1. legelőször; prima dată; das allererste Mal, zuallererst. *1583:* Janos Kowach Jsthwan kowach zolgaia vallia Leg Elseoben lakek ez Ilona leany vramnal gergel kowachnal, De Iarny kezde Balas kwachhozis [Kv; TJk IV/1. 158]. *1587:* Keoûettkezik legh elseoben az Bûzanak megj Eorlése [Kv; Szám. 3/XXVI. 17 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1607:* Legh elseobe az zegeny Benedek Istua(n) en tanachombúl mene Kachó Jakabhoz [UszT 20/64 Fr.Mihaly de Nagy Galambfalúa ns vall.]. *1621:* legh elsseoben tartozik az epwleteket megh beochiwlnj [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. *1685:* mikor az veszedele(m) utan eszt az falut megh szallottak, en iöttem ide leg elsob(en) [Monostorszeg SzD; RLt 1 Csizmas Vaszily (55) jb vall.]. *1724:* Legelsöben azert az Vereket, Atyafiakat Tavul es közel valokat, az utan az ket fel szomszedakat .. város szolgabiraja altal legitime meg kinaltatak [Ne; DobLev. I/107]. *1730:* látám ... az kérdésben fel tett jószágra, leg elsőbben sok Gyermek ment vala, annak utánna látám Szakács Mátyást is, hogy azon jószágra mene [Altorja Hsz; Borb. I Szabó Jstván (70) pp vall.]. *1809:* Tétsi István .. kezdett volt leg elsöbben szalonnával ki felé kereskedni [Szu; UszLt ComGub. 1755u].

Szk: ~ *is. 1585:* Marta Hegedws Istwannę Vallia, Legh elseobeis hogy az Ember hoza a' buzat, ez felperes Azony Mene oda, zeretę a' buzat, es elseobe el foglala

[Kv; TJk IV/1. 484]. *1632:* az katona is ereössen szida az aszontt a lelekuel, hogj ha be jöhett, legh elseöben is eötett eöli megh [Mv; MvLt 290. 79a]. *1794:* Leg elsöbben is bé menve job kezre találek kiuul a kapun egy szalmaval fedett Kis ereszt [Várhegy Cs; LLt]. *1813:* a Lo oskola mellett leg elsőbben is Ngod vágatott Sántzot [Perecsen Sz; IB. Botos Peter gr. Korda Annához].

2. mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. *1586:* Legh elseben megh erthwen Biro vramnak referalasabol Mynemeo io gondwiselessel Iart es Munkalkodot Vrünknal eo Nganal kiraly Biro vrammal egye(te)mbe Nagy hala Adassal veottek ez haznos es dicheretes munkaiokat faradsagokat, egesz varosul [Kv; TanJk I/1. 22]. *1589/XVII. sz. eleje:* Miert hogi ez tarsasagh, kęt fęle kömiues mesterekbeol áll Faragokbol Es áll Rakokbol Minden Jnas, tanulo Iffiu legh elseob(en) az Cehben megh kęrdettessék, mellyk mesterseget akaria meg tanulni [Kv; KőmCArt. 3]. *1658:* Legh Elszőben Azert aja(n)lom az en Bővneosz Lelkemet az en Terempteő Istenemnek szent Markaba [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1682:* Legh elseoben azért az Colosvári nemes Tanácsnak az én kicsin értekemhez képest hadtam három forintot [Kv; RDL I. 160]. *1728:* legh elsőbben aggredialtunk a fenn specificalt Nms Curian lévő Epületeknek Aestimatiojához [M.dellő TA; IB. VI. 255/14].

Szk: ~ *is. 1585:* Az tizt visseleó vraim le tewen tizteoket, Es Legh elseobennis Az felseo Espotalj Mester le tewen tiztit valaztottak az Vnio zerent Az zasz Rendreol Syweges Gergelt felseo Espotaly Mesternek [Kv; TanJk I/1. 2]. *1644:* az Istokot edes szerelmes Atiamfia leg elsöbenis az Iesus neuere tanechad [Gyf; LLt Gyulafi László feleségéhez, Balasi Erzybéthez]. *1793:* En leg elsöben is agratulárok (!) azon ujságon a mellyet hallottam [Szotyor Hsz; BLev. Gidófalvi Lajos lev.].

3. legelsőként; primul; als allererste(r). *1690:* Ezen Causa mostanrul Differaladik a' Kővetkezendő szekre; a' Dieta utan mi(n)gyar elő vetetődik legh elsöb(en) [Dés; Jk].

4. legközelebbről; proxim, cel mai apropiat (în timp); am ehesten, nächstens. *1725:* Instructiom szerent procedalek es certificalam Tar Sigmond Ur(a)m(a)t ... Aranyas szek(ne)k akar mikor s akar holott leg elsőben esendö alsob Törvenyes székire [Asz; Borb. I].

legelsőbbje prima persoană (dintre ...); Allererste(r). *1704:* vadnak egynéhányan a statusok között catolicusok és azokkal vagy két reformatus, akik teljes igyekezettel meg akarják szabadítani Bethlen Miklóst, akiknek a legelsőbbje én vagyok, azt izente a generál [WIN I, 165].

legelsőbbször legelőször; prima dată; zuallererst. *1673:* az földet az mellyen mosta(n) vagyunk legh elsöbzer az Veszedelem Utan hogy haza szallottunk Dobai Nagy Mihaly Uram szantatta megh [Szamosújvárnémeti; RLt 1 Meszaros Laszlo (44) vall.].

Szk: ~ *is. 1752/1785:* Thordai Détsei István Uramat .. leg elsőbszőris atyafiságoson requiraltattyák, de égyszersmind modo Legitimo admonealtattyákis [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 264]. *1785:* Leg elsőbszöris Pasku Billye nyult a Méh kasarakhaz, és a Földhőz kezdette verni [Piskinc H; GyK].

legelsőben l. legelsőbben

legelsőször legelőször; prima dată; zuallererst. *1592 k.:* Leg elyzeorszer (!) szollok osuatt Peterhez es Osuat Jmrehez azert hiuattam az feliel megh newezet Zemelieket az megh holt cziganiomnak balintnak Teteme fely [UszT]. *1593:* Leg elsseozer zolok magam kepeben az alpereshez Annak vtanna rend zerint akarok zolnom Az felessege(m) kepeben [i.h.]. *1606:* legh elseózer az mostanj J. Fere(n)cz Georgy Vram Actor volt [i.h. 20/267].

legelt legelészett; care era la păscut; gegrast, geweidet. *1843:* Ezen helyet ezelőtt valami húsz évvel használt egy Butt nevű jobbágycsalád ... de azóta többet nem használtatván, az erdőben legelt marhák ették le [VKp 114]. *1850:* a' Mosa Lászlo irotványábol legelt negy marhák közzűl egyet fel fogtam, el hajtattam [Dés; DLt 243].

legeltet 1. a paşte, a duce la păscut/păşune; (ab)weiden. *1578:* Az Jwhokat Kys faludon[a] tarcha[b], Mayort es pokularokat tarchon hozzaiok, kikhez yo hozza latas legyen, hogy az ywhokat ... yol legeltessek [OL. M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6. — [a]AF. [b]A jószág gondviselője]. *1580:* Ha ky penigh Az neky mutatot helyeke(n) kwweol Jwhat legeltetty Azt bwntessek megh zokot mod zerent [Kv; TanJk V/3. 214a]. *1604:* ez mostani maknak ideje(n) diznajnkat legeltettwk [UszT 18/59]. *1672:* az Banffi Urak Juhait, Marhait az Kiraly hegj allyáigh ... bocsátották szabadoson pásztorolták legeltették [Szászrégen; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1677:* A' Kik az Havasalföldi vagy Moldovai határban hajtyák marhájokat, avagy a' Silbe legeltetik, hogy ha akar foltonként, akar egyébaránt el-adnák, tartozzanak a' Fiscusnak ők-is megadni a' Harminczadot [AC 57]. *1699:* Béres eökrököt legeltetnek att [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1727:* az ki azon csordában marháját jártatni és legeltetni akarja, az őrzéssel szerin mindenik rendbéli ember tartozik [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1743:* N. Nehái Simon Pétér Vram à Kökösi határon Vizelve nevű rétén hány marháját regeltette (!) s' mennjire vólt hatalma hogj ottan jártassa [Hsz; Kp I. 148 vk]. *1760:* La Muntyele mare, ez egy nagy mező ide is sokszor jönek Legéltetni, és ha Szent György naptol fogva Sz. Demeter napig ott maradnak fizetnek egy Tehéntöll két póltrát egy Lótól négyet, és egy Juhtol egy poltrátt ha pedig szent Demeter nap utan is ot legéltetik marhájokat külön fizetnek [Hasadát TA; EHA].

Szk: *marha ~ni. 1752:* én Marhatlan ember lévén se Marha legeltetni; se fájért ezen erdőb(e) nem jöttem [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 45]. *1757:* Marha legeltetni elég tágas[a] tsak hogj száraz Üdőben a Földböl ki ég a Fű [Budatelke K; LLt Fasc. 129. — [a]A határ].

2. *~i magát* kb. áltatja/ámítja/hitegeti magát vmivel; a se amăgi; sich betrügen. *1619:* (Egyesek) ezt affirmálják, hogy az német az mostani motusért ígíri Magyarországot vagy részét az töröknek, nemcsak ez mostani dologért ígíri — azzal senki magát ne legeltesse — hanem régen azelőtt is odaígírte [BTN[2] 386].

legeltetés păşunat; Abweiden. *1638:* eő Naga keglms parancsiolattyara, egy fóltt Marhaianak eő Naganak azon rész határon esztendeőnkint hellt adok, és azoknak ott valo leghelteteseket nem ellenzem [Beszt.;

Ks 90]. *1677:* Azon Székely Natiobéliek, hogy eckédiglen observaltatot szabadságokban, és immunitasokban meg-tartassanak .. a' szokot helyeken valo vadászat, halászat, barmoknak havasokon valo legéltetések, bőröknek és egyebeknek szabados adása és vévése .. a' köztök eckédig meg-maradot Usus szerint, ez után-is helyben hagyattassék, végeztetet [AC 149]. *1684:* az Réth az marhaknak légéltetésire az Malom uttyán alul szabadullyon fel [Dés; EHA]. *1738:* bé kerittett borju kertben annya szopo borjuknak, Tinoknak Legeltetése mindeneknek meg engettetik [Nagyernye MT; EHA]. *1754:* Tudam hogy valami idegen Marhak(na)k az határon valo legeltetesekért huzat tizennyoltz sustákat [Veresegyháza AF; Told. 28]. *1758:* hallomást ugyan hallottam Vaslábi oláhoktól hogy almás mezejet juhaiknak legeltetésére Árendálták volna meg a' ... Groff úrtól [Szárhegy Cs; LLt Fr.Márk (46) lib. vall.]. *1850:* Erdőkben, mezőkben, gabanákban ... a' legeltétés szorossan ... tilalmoztatik [Km; KmULev. 2]. — L. még RSzF 186–7; SzO VII, 332; VKp 75, 192, 214.

Szk: *őszi ~. 1756:* az Dévai határra tavaszi és őszi legeltetésre bé fogadott Juhokból obvenialó beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szokták vot venni [Déva; Ks 101] ✱ *őszi ~nek idején. 1784:* Csíkjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hítta Csíkjenőfalvi Biró Albertet ez okon, hogy ezelőtt 4 esztendőkkel ... az juhaink mellett őszi legeltetésnek idein egy társaságban lévén az juhok mellett az actor fia az inctus fiával; mely legeltetésnek idein elkárosodott az actornak s.v. egy fekete kos báránya [Jenőfva Cs; RSzF 259] ✱ *tavaszi ~* → *őszi ~* ✱ *téli ~. 1798:* a közönség két magmarháját felfogadá Karda István uram téli regeltetésre (!), hogy kitartsa az jövő Szentgyörgy-napig [Jenőfva Cs; RSzF 179].

legeltetett care este dus la păscut; geweidet. *1760 k.:* akár nyűgbe akár tzüveken legeltetett Lovak tetemes károkatt tettenek és tésznek [Torda; KW].

legeltethet a putea paşte/păşune; grasen/weiden können. *1673:* Hát az közőnseges nemes emberek vagi boerok, az magok hataran levő makkos erdőkőn vagi havasokon legeltethetteke disznajokat vagi egieb marhajokat engedelem nelkűl hogi gostinat nem adtak volna [UF II, 569 vk]. *1681:* Volt valami fejszetől valo forintos adois, de az abrogaltatot; es ez utan senkinek is nem kell megh engedni, hogi tovább az erdőb(en) fejszevel kart tégyen, avagi fejszeje utan Keczkejet ott tarcza; à Juh el lehet, mivel fejsze nelkulis legeltethetik [VhU 56]. *1716/1793:* Isten eo felsége az Aratásnak ideit el hozván a mely marhán munkálkodni szokott ha két féle marhája vanis ki viheti meg tzővekelje legeltetheti napkelettől fogva napnyugotig, a kit nap nyugott után ott találnak ha tzővekelve lészen is poena flor 1 [A.csernáton Hsz; SzékFt 30]. *1755:* az Vrad részén annji Sincsen a kin az magad marhádot legéltéthétnéd [Nagydevecser SzD; WLt Szabo Nikolaj (30) zs vall.]. *1756:* Nsagtok tudja minemű kitsin és szoros légyen a' mi mostani nyomásunk a' holottis a' mi kevés marhainkot, semmiképpen nem legeltethettjük [Torockó; TLev. 9/9. 1b]. *1837:* meg engedtetik hogy az Uradalom marha legelő hellyen .. két hámas lovat ... nyarba legeltethessen [Kv; KmULev. 2].

legeltetik a fi păscut/păşunat; gegrast/geweidet werden. *1785:* A Béres Havasról mellyen Nyárba idegen marhák legeltetnek ezen részre is ... a proventus vagy a mint neveztetik Havasi bér 8. Német Forint és 33 xr ki jár [M.valkó K; Born. XXIXb. 20/53 Kornis Krisztina conscr.]. *1811:* Eddig[a] ezen Csitkók nem elegyittettek Égybe más Lovakkal, külön legeltettek Ama kies Erdőn, az ország út felett [ÁrÉ 147. — [a]Az őszi bélyegzésig]. *1831:* A' Vizek közőtt lévő Egerfás, Fűzfás Berek, az hol a' nagy Ménes és Udvari Tehen Csorda szokott legeltetni [Meggyesfva MT; EHA].

legeltető I. *mn* **1.** pásztorkodó; care se ocupă cu păstorit; als Hirt lebend. *1755:* Sohult sem Látok az itt légeltető oláhok(na)k hogy házok volna [Gyszm; DE 3].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ hely* legelő; păşune, loc de păşunat; Weideplatz. *1625:* az peres helj az falunak legelteteö szabados helie [UszT 4]. *1655:* ha edgyik a másikot kinek kinek részéb(en) cedálandó dimidietásába(n) ezekhez tartozando, marha tarto legeltető hellyeinek erdeinek, vizeinek birodalmáb(an) meg háborittanák . Ezer Arany forintot exequaltathasson [Brassó; BLt 3] ✱ *~ kert* legelőkert (bekerített legelő); izlas îngrădit, păşune îngrădită; Koppel. *1761:* egi felé nyilo fenyő fűrész deszkából tsinált Kapun járnak a Curialisnak ... végiben lévő Csitkok számára készitett legeltető alkalmas tágasságu kerben [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 501].

3. *átv, vall* pásztoroló; care se ocupă cu îngrijirea sufletelor/păstoritul; pastoral wirkend/tätig. *1781:* (Az) őszevegyűlt Capitalis ... addig az ideig kőttetik az Erdő sz. Györgyi Ref. Templom Renovatiojához mig az Ur Isten ingyen kegyelméből Református Szent Hitűnkőn vallásunkon valo Szent Gyűlekezetűnk kezeknél meg tartja ezen E.Sz.Györgyi Templomot hogy ha pedig az Isten maga szabados itéletiből az ott valo Reformatum Templomtol, akárkik által meg fosztatná, az ott valo Reformáta Ecclát ugy ezen fundusnak Interesse rendeltessék ... azoknak lelki Tanitajoknak azaz az ő lelkeket legeltető Református Papnak fizetésében [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 493–4].

II. *fn* legelő; păşune; Weideplatz. *1792:* Krájnyik uram . melly legeltetőm volt felit el vette, és fele Széna füvellőmet tavaly ell foglalta [Szászváros; Ks 75. VIIIb. 141].

legeltetődik legeltettetik; a fi păscut; geweidet werden. *1780:* Prehár András .. miglen akart volna ottan mulatni, kívánta hogy a lova is legeltetődnék [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII. 4].

legeltettet legeltet; a paşte, a duce la păşune; grasen, weiden. *1758/1785:* ha mikor Isten eő Felsége az Erdőket Makkal meg áldgya a N. Détsei Judith Aszszony Posteritassinak is szabad légyen Sertéseket hizlalás kedviért ottan[a] legeltettetni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 275. — [a]Az usz-i Kissolymoson, Bözödön, Szentábrahámon és Raván].

legeltettetik a fi folosit cu păşune; (ab)gegrast/geweidet werden. *1832:* Vagyon egy Marha Legeltető hely ... e kőzősön legeltettetik [Márkosfva Hsz; BetLt 1].

légely 1. kis hordócska, csobolyó; botă; Tragfäßchen, Lägel. *1582:* weottem harom chyebret d. 16. harom legelt . d. 18 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* chinaltatta(m) 4 vy altalagot, óreg bochkakat legelyeket és óreg chebreket [Kv; i.h. 4/XI. 39]. *1594:* Legeőlli vagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/23–4]. *1600:* minde(n) hazunkba walo eppwleteönket, talakat, talnerokat, palaczkokat . el wittek nagy eöreögh ser feözeshez walo tekeneóket, legeleket [UszT 15/23]. *1669:* Ezen pinczeben vagyon Egy cziknak valo üres hordoczka harom kartya, egy vider, Negy legely [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1679:* Eczet hordáshoz valo kis abroncsos légely nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 58]. *1687:* Egy Légélly, Egy Tehen fejő sájtár [Veresmart TA; Berz. 11. 87/1]. *1688:* Egy viz meregetö. Egy hitván légely [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1732:* Négy közönséges Légejek ... Egy Vizes Liu [Sáromberke MT; TSb 26]. *1736:* (A szeminarista diákok) Légelyekben az hátokon hordottak vizet az Szamos vizéről, az volt italok [MetTr 429]. *1741:* találunk .. avadag légeleket hármat [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1784:* Vagyon Két Légej, mindeniken jo vas kapots [Rücs TA; Ks 21. XV. 22]. *1801:* Két Romladozot Legel egy pedig jo onos Szádu [Vargyas U; CsS]. *1855:* kártyust, légelyt kalányos czigányai faragtak [ÚjfE 170].

Szk: *haltartó* ~. *1806:* egy Hal tarto Legei [Bodola Hsz; BLt] ✱ *kis* ~. *1763:* Kis Légel No 1 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] ✱ *nagy* ~. *1714:* Egy nagy legely [Kv; Pk 6]. *1763:* Nagy Légel No 2 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] ✱ *olajos* ~. *1660:* ket olajos legel [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] ✱ *vasas* ~. *1788:* Szamár hátára valo két vasas Légej [Mv; TSb 47]. *1792:* Vasass viz hordo Légelly [TL Conscr.] ✱ *vasreteszes* ~. *1782:* Egy vas reteszes légej [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 84] ✱ *vizes/vízhordó/víznek való* ~. *1590:* 4 vyznek valo Legeleket . d. 21 [Kv; Szám. 4/XXI. 29]. *1695:* Viz hordo légel nro 3 [O.csesztve AF; LLt]. *1753:* viz hordo Légely [Buza SzD; LLt]. *1757:* Két vizes Légelly [Nagyercse MT; Told. 18]. *1773:* találtunk benne . öt rosz víz merő Kártyát, két Víz hordo légely [Ksz; LLt]. *1783:* Vizes Légely 1 [Náznánfva MT; Berz. 13. VII/24].

2. vhány légelynyi; de un anumit număr de bote; einige Lägel (viel). *1574:* Katalin Thakach Andrasne Azt vallia hogi egykor hazabol ky Ment volt vydekbe giapyw venny, az alat Tahat harom legel eget Borat zabadon atta[a] [Kv; TJk III/3. 362b. — [a]Így, nyilván tollhibával *hatta* h.]. *1610:* Aztis latta nagi kenieret tett az Tarizniaba, soldort s szalonnat, nagi legel sertis vgj uitte fel a' falu szwksegere [Farcád U; UszT 37d]. *1840 k.:* 1/2 Légej Puskapor — nem a' leg feinabb [BetLt 3].

légelyke hordócska, csobolyócska; botă mică; Tragfäßchen, Lägelchen. *1638:* Vagjon eggj hal hordozo legelyke [A.porumbák F; UF I, 658].

legény 1. nőtlen férfi; flăcău, fecior; Bursche. *1542:* azt erthem hog ol bezedek nem wolna egmas kewzewth az legenwel, kyth meg nem (!) masolhatthna [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy lev.]. *1568:* Clemens Takach Catherina osualdi Mezaros R(elic)ta, Anna St(ep)hani Fenesy R(elic)ta ... fassi sunt hoc modo Ezt my iol tugyuk hogy ez peres haz Ez Menihart Jstuanak fyanak az Jobattyae volt, es ennek az Menhart Jstuannak fya, az legen, az ky ver hoza [Kv; TJk III/1. 215]. *1573:* latok hog az walkayak közzöl ket legin, Eg feier Cziondoras Mas fekete Cziondoras kezdek zekerzeieket pergetnj [Gyerőmonostor K; KCs 40 Giorkan Mihul jb vall.]. *1600:* Gyeörgyffi Balint egywgyw we(n) ember wala eő neki hogy az leany kit az kett legeny neki zerze keöbeöles leött wolna, abban semmi hyre ne(m) wolt [UszT 15/38 Balint Peterne Orsolia azzony, nemes zemely vall.]. *1691:* Ca(us)a Szekiensis[a] György Miklós Judith kiván separatiot Posoni György Mátkájátul, ez okon hogy az legénytől mindenkép(p)en meg hűlemedett [SzJk 249. — [a]SzD]. *1745:* ezen két ökrökkel edgyűtt, más négy ökrök is . az Thordai berekben deprehendaltatván bé indittattak volt, de innét à Városrol ki menő két Sz:Mihaljfalvi Legínyek obvialvan potentiosè négyit el kapták, s viszsza hajtották [Torda; TJkT II. 93]. *1782:* egyik fia magos, a' másik törpéb, ábrázattyában himlő helyes fejér szeg legin [Esztelnek Hsz; HSzjP].

Szk: *bújdosó* ~ vándorló legény. *1601:* temetet Warga Gaspar harom Budoso legent ... f 1 Warga Gasparnak attam, harom budoso kuldusoknak el temeteseteol f 1 [Kv; Szám. 9/XV. 17–8 Jer. Nekel sp. kezével] ✱ *egyedülvaló/egyes* ~. *1604:* Egiedwl walo legin wagiok oda megiek Egi kewesseg [UszT 18/168 gal mihali wy Zekely lib. vall.]. *1769:* hogy eddigis nem udvarolhattam az én Sok felé valo járasim miatt mint olj szegeny edgjes Legény áki is sok bajoskodással éli világát arrol alázatoson bocsánatot kérek [A.ilosva SzD; Ks 94 Miss.] ✱ *falusi* ~. *1767:* Korcsmáros Lévén az praetendált időben az En házomnál ittonak az Falusi Legények [Betlensztmiklós KK; BK] ✱ *felserdült* ~. *1806:* én 18 Esztendős fel Serdűlt ifju Legény voltam [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1812:* Fel Serdűlt Legények[a] [Gyalu K; RAk 189. — [a]Konfirmációra von. feljegyzés] ✱ *guzsalyos* ~. *'?' 1781:* edgj Dohányos Satskot tsak fel vén az Asztalrol s azt mongja ne legények a Gusajos Legény el szaladot s a Zatskoját itt felejtette [A.csernáton Hsz; HSzjP Joh. Fodor (43) jb vall.] ✱ *házasulható* ~. *1683 u.:* Tartozzek az az Krasznai Pastor minden kicsiny meg-holt gyermekek Felett Fizetes nelkűl indiscriminatim praedikallani, hanem ha el ado Leanzo, házasulhato legeny es Fellyebb valo űdős Ferfiak s Aszszonyi állatok meg halándnak az ministernek Fizessen az halott temetteteő [Kraszna Sz; SzVJk 39] ✱ *idegen* ~. *1666:* Kuczis Ferencz idegeny legeny liuin [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 84]. *1765:* Azon Legény .. meg hallotta hogy az idegeny Legényeket fogdossák, azért meg ijedvén, ment ki az Erdőre [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 36] ✱ *időtöltött* ~. *1823-1830:* Ez az ember időtöltött legény, abstractus ember volt, németül nem tudott [FogE 159] ✱ *ifjú* ~ **a.** (fiatal) nőtlen férfi. *1570:* Molnar Ambrus valya, hogy .. Lattha hogi Ment oda Rengeo Anna es Mwlatot az Jffyw legenyekel [Kv; TJk III/2. 107]. *1625:* mikor Jfiu legyn voltam, tőöb tarsaimmal Mikehazara mentwnk az Korczomara bor Jnnya [Szentbenedek SzD; SLt V. 15 Laslo vayda (40) jb vall.]. *1774:* Ezen Joszágokból Jobbágyok manumittáltattanaké, ha igen ki által, mennyiben mikor, Gazda Embereké, vagy Iffiu Legények, Cselédesek voltanaké vagy magtalanok ..? [K; KS vk]. *1843:* mikor eztét cselekedtem akkor meg ifiu Legény voltam [Bágyon TA; KLev. Török Ist-

ván (26) vall.] — **b.** vn + kn után. *1756:* Erdő Ferentz iffiu legény a pincze ajtonak vetette vala a hátát és kargjának maroklatyára tette vala a kezit [Kvh; HSzjP Kovácsi Mihály Kantafalvában lako (38) ns vall.]. *1757:* Lászlo György (17) Iffiu Legény Udvari Fellejtár [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1826:* Ns Tőrők Josef ifju Legény Szász Kata hajadon Léanyal ... öszve Eskettetett [Gyalu K; RAk 15]. — **c.** vn + kn előtt. *1810:* Ifju Legény Borbélly István (23) Az Erdőre menvén fel hágott a' fára onnan le esett ... 9 hetekig valo sinlödése után meg holt [Gyalu K; RAk 146]. *1838:* Ifju Legény Matyás András 27 Eszt. Meg esett Kováts Sárával [M.bikal K; RAk 255] ✱ *jövevény* ~. *1654:* Tot Ferencz neuw ieöueuény legen nem leuen neue Zaszlo ala, ekkedigh hadban nem szolgalt [Gyf; LLt Fasc. 160] ✱ *keringő* ~. *1765:* Tyronak idegeny, keringő Legenyeket is fogjanak el [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 16] ✱ *kiháló* ~. *1751 k.:* azon ... ki hálo Legenjek közül edgjet ki kiut félen az tűztöl [Tarcsafva U; Pf] ✱ *kísérő* ~.? menyasszonykísérő legény. *1764:* ezen kisérő Legények hányon voltak ... meneté vagy jövetté eset általak vagy köztök a' Lödözés ...? [KS táblai vk]. *1765:* azt tudom hogy azon kisérö Legények semmi rosz véggel vagy szándekkal nem voltanak, hanem tsak Ifjuság bolontság kedveket töltötték lövésekkel [F.gerend TA; KS Mart. Szabados (47) jb vall.] ✱ *klákás* ~. *1790:* Budorloi Klákás Legények(ne)k szena Gyujtoknek Czipora [Nagyida K; Told. 9] ✱ *lézengő* ~. *1579:* Ertyk aztis eo kegmek varasul byro vram zawabol hogy volnanak lezegeo legenyek az varason zerenzerte kik senkit ne(m) akarnanak zolgalny hane(m) chyak ekeppe(n) tartattiak megokat [Kv; TanJk V/3. 183a]. *1681/1748:* egy Rád Mány nevű lezzőgő legény epitett egy pajtat s egy veteményes kertecskét [KvAkKt Mss lat. 236] ✱ *megállapodott* ~. *1823-1830:* Scriba nevet és kötelességet vettem, lévén pedig még rajtam kívül Körmendi Gábornak két scribája. Egy Márczi András nevű megállapodott legény ... és egy hozzám hasonló növendék, Nagy József nevű [FogE 88] ✱ *megélemedett idejű* ~. *1756:* Balás Deák nevű nagj meg élemedett idejű legény volt [Kovászna Hsz; HSzjP Sophia Batzoni Reverendi quondam Michaelis Máttyus vidua (70) vall.] ✱ *nagy* ~. *1635:* mikor innet el kele Kiralj halmarol akor sztan rondjanak eöt fia uala nagj legenek [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] ✱ *nagy idejű* ~. *1789/1790:* halálos ágyában hagya Közepső Laszlo János nagy idejű Legény maga pénzevel szerzett két darabotska kaszálo hellyet a' Gegesi Rfta Ecclá(na)k Pap számára [Geges MT; MMatr. 175] ✱ *nemes* ~. *1759:* Hajkul Farkas Vram, evel ditsekedett, hogy Teleki Ur, neki talán bajt akar szerzeni, de meg lássa Nemes Legény Hajkul Farkassal ujjot ne huzzon, mert azután láttya meg, hogy Nemes Legényel huzott ujjat [Marosludas TA; TKl] ✱ *nőtelen* ~. **a.** nőtlen férfi, agglegény. *1572:* Henteler Marton, Azt vallia, hogi Eotet Danchyak hytta volt az keomies Georg hazahoz estwe kylencz orakor talaltak otth ket hostathbely Neotelen legent [Kv; TJk III/3. 3]. *1637:* Nòtelen legeni, haza tùzeis Ninczien kiròl szolgaltatthattam volna [Kovászna Hsz; HszjP]. *1722 k.:* Proventus Pastoris A Nőtelen legeny ad Dnr 25. Ha bert nem ad, alkudgyek a Ministerrel [Póka MT; GörgJk 155]. — **b.** vn + kn után. *1563:* Zekel Balas neotelen legyn. Pasko Myhal ... neotelen legin [Ádámos KK; JHb XXVIII/24]. *1816:* Meg hóltak ... Kálo Mihaly nötelen Legény 50 Eszt. fulladouásban [Szucság K; RAk 140] ✱ *öreg* ~. *1592:* giermek koromba(n) laktam It eoregh legeny voltam hogy ell mentem Ismet [UszT Matthaeus Nagy de Nagy Adorian sedis Marus (36) ppix vall.] ✱ *rideg* ~ nőtlen férfi, agglegény. *1579:* biro vram meg kialtassa hogy se Mywes ember se Rydegh legeny se senky az varasba ... semmy nemó fegyvert ne visselie(n) senky [Kv; TanJk V/3. 197b]. *1585:* Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legeniek vadnak Az warosson kik nem zolgalnak, hanem chak Az korchomakon hewernek [Kv; i.h. I/1. 4]. *1621:* Ridegh Legjenieket es hewerő zolgalokat, sokat Ertenek imit amot lennj es henielnj, kik senkit nem szolgalwa(n) itt az varoson vgj elnek, mint az harek (!) az meheken [Kv; i.h. II/1. 327]. — Vö. az *áros-*, *csóváló-*, *harmincados-* és *kereskedőlegény* címszókkal.

2. megszólításban; în adresare; in Anrede te legény, ti legények!; tu flăcăule, voi flăcăii!; du Bursche, ihr Burschen! *1586:* Anna Nyreo Istwanne zolgaloia[a] Monda Beregszaszine a' legennek, Ieozte te zep legeny [Kv; TJk IV/1. 575. — [a]Vallja]. *1600:* legeny ne(m) io helen iarz, mert ez Farkaslaky hatar, de mèèghis temagad ne(m) bantlak, minthogy Palfalui wagy, de az marhat be haitom [UszT 15/105 Nagy Gyeörgy Palfalui Zabad Zekely (35) vall.]. *1631:* kerdem hogj hol czenaltad te legjny ezt az menieczket illien hamar [Mv; MvLt 290. 246b]. *1647:* en akkor io reggel latam Cziszer Petert hogy ot az uto(n) fekszik uala menek be Marton Matenj mondam neki legenj kik uertek ezt az embert [CsÁlt F. 27. I/13 Antal Tamas szent kiralj vall.]. *1679:* en mondottam neki legény majt roszszul jársz vala [Sóvárad MT; Ks 18/LXXXVIII. I]. *1784:* monda Csáki György legények ez a musikás miénk mert eszt mi fogadtuk három Petákkal [Béta U; IB].

3. *(ifjú)* ~*ekül* (fiatal) legényekként, nőtlen férfiakként; noi flăcăii; als junge Burschen/ledige Männer. *1755:* Nékúnk iffiu Legényekül Serünk volt, és oda gyülvén innya .. Tyifor Grigoras engem hajamnál fogva hátra rántott [Budurló K; Told. 12/44]. *1781:* el menénk Ifju legenjekül Lengjen falvára gusaljosba [Malomfva U; Ben.]. *1783:* egy néhányon Legénjekül vendégséget csináltunk volt az emlitett Karácsoni Innepeken [Kissáros KK; JHb XX/8. 21].

4. fiúgyermek; băiat; Junge. *1663:* Asszonyom ő kegyelmé(t) reménysége kívül Isten megszabadította és Isten Kegyelmedet haza hozván, új vendéget is talál az háznál; egy jó ifjú legény szállotta meg az Kegyelmed házát, kit Isten sok esztendeiglen éltessen az Kegyelmed örömére [TML II, 620–1 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1758:* ugj tudam hogy az Legenjek tartották az házát űgjekezetekkel hogj fel nevekedtenek szolgát penig nem gjakron tartottak [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1776:* Az Anyám házánál sokan voltunk négy legény, három liány [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1853:* Lajos .. áldott joféle ügyibe valo legény[a] [Kv; Pk 7. — [a]Kisfiúra von.].

5. férfi; bărbat; Mann. *1636:* Azon kezde el az praedikallast Jstvan Uram, az miképpen Christus Urűnk az Templomot megh tiztita, ugy enis elseoben megh tiztito(m), itis vagio(n) egy Iffiu Zabo Ianos, felesegeuel, az ki Eretnek uallasu paphoz folyamodot, az ki Lator, es kurua, ki meny Te Zabo Janos, mint Lator az Isten ha-

zabol, teis Borbely Janosne mint kurva, Az Legeny nem kele fel, kire monda Istvan Uram, Tasiczy ki az szekbol, tasiczy ki [Mv; MvLt 291. 67a]. *1639:* az legennek felesege Baniaj Gergeljnit halt akkoris [Mv; i.h. 190a]. *1680:* Causa Sz: Gothardiensis[a] Tötöri Tót Marto(n) Ferentz Mihalyt constituallyia képében felesege Martonos Kata ellen. Deliberatu(m). Nehezséget talaltunk ugya(n) az dologba(n) nehezennis tértünk el igazitasahoz, mindazaltal arra leptünk hogy divortiallyuk az legint az aszszonytol et ad 2das nuptias admittallyuk [SzJk 148. — [a]SzD].

Szk: *házas ~. 1724:* Ilucz György házas leginy [Nagyszeg Sz; WLt].

6. talpraesett, ügyes férfi; bărbat destoinic; schlagfertiger/geschickter Mann. *1775:* az Aszszony azt monda: Tudják mitsoda ifju legény vagy, sokáig egy mással hánykodának [Peselnek Hsz; HSzjP Bokor János (50) jb vall.].

7. jelzős szk-ban; în construcţii atributive; in attributiven Wortkonstruktionen: vmilyen férfi/legény vki; este un anumit fel de bărbat/flăcău; jd als irgendein Mann/Bursche: *bús ~. 1880:* Bús legény voltál te is akkor. Epekedtél, sóhajtoztál. Fordultál a „könyörülő jó csillagokhoz ..." sorshoz, Istenhez, emberhez, hogy segítsen immár [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *deli ~. 1671:* Értem Kegyelmed panaszát, hogy Kegyelmed deliebb legény Kende uramnál s Bethlen uramnál. Bizony az én szemeim előtt mindennél deliebb csak Kegyelmed [TML V, 480 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *gyenge ~. 1805:* Sajnálom hogy Ngod betegeskedik de gyogyullyon meg mert ha én mint gyenge legény a' kis aszszonyt mag(am) erejin meg nem tudnám ostromolni kit hijjak a' Báro Fabrikára segittségűl ha Ngod beteg leszen [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ *híres ~. 1823–1830:* Az utolsó fél esztendőben volt praeceptoron Imreh Sámuel, most csitszentiványi pap. Ez nagyon híres legény volt a kollégiumban, és Szigetinek lelki barátja [FogE 80] ✱ *jámbor ~. 1659:* Az mi penig az tiszttartó dolgát illeti . én úgy gondolkoztam felőle, ha György deák felvállalná, talám jó volna, mivel nincsen felesége, egyéb aránt is jámbor legény, úgy vettem eszemben [TML I, 305 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *kutyahitű ~. 1891:* én, ki elég kutyahitű legény vagyok, nem átallom bevallani, hogy szívtelenül irigylem magát, aki két olyan leánykát és egy ép fickót ölelgethet [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz] ✱ *nagy ~. 1653:* én török császárt és minden állapotját Konstánczinápolyban is a magam házánál láttam micsoda állapotban légyen a hadban is láttam; de bizony nincsen ezen a világon nagyobb legény nálanál — azt elhiheti akárki ! [ETA I, 135 NSz] ✱ *olyan színű ~* olyanszerű ember. *1744:* azt irhattyuk Nsgd(na)k, hogy ollyan Bál nevezeti alatt follyo solennis pompak mennek végb(en) éjjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazasokkal edgyűtt, az melly(ne)k az ollyan színű Legenyek mint mű vagyunk, még eddig hirit sem hallottuk [ApLt 4 Árkosi Benkő Ráphaël és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből] ✱ *öreg ~. 1765:* A' mi G. Károlyival való Tractát nézi alázatoson meg követem Excellentiád kegyelmes személlyét én abban Semmi hebehurgyaságot nem cselekedtem, nemis hozzám illik a hebehurgyaság már mind öreg Legény Levén [Aranyosmeggyes Szt; WLtMiss.] ✱ *serény ~. 1659:* Sok dolgokrul írhatnék Kegyelmednek, de nem bízhatom az pennára, hanem azon kérem Kegyelmedet, hogy Kegyelmed serény legény legyen, mint én [TML I, 367 Veér György Teleki Mihályhoz] ✱ *sovány ~* gyenge legény. *1806:* dél előt a Letzke sovány volt délelöt egyebet egy sovány Letzkénél nem tanultam délután is sovány Legény voltam [Dés; KMN 338] ✱ *szabad ~. 1700:* Tudgjuk hogi Munye Barbul es Mihaly Szülei Havasol földéből ki származván itt Also Szilváson telepedtenek meg és Buda Gaspar ur(am) Ispányságában kezit reájok akarta tenni mint szabad legenyekre [A.szilvás H; Szer.] ✱ *szegény ~. 1542:* Byzon kegelmes wram, hog engemeth az fel ezthendeyg ǫth tharthozthathak. zegen legen wolthomra nag kar wallasokra nagwbath nem wallottham [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janos Poson m-i isp-hoz és Fog. vára urához]. *1573:* Marta taligas Albertne vallya mykor Veres Sigmond meg holt 18 Eokre vasas zekere es Egyeb Tehen Barma eleg volt . egeb hazkeozbely Marhaya es eleg volt, valamibe Mostan Veres Thamas vagion mynd Veres Sigmondrol Marat, Mert egy zegen legen volt Tamasnak az attya hogi oda zallot volt [Kv; TJk III/3. 165]. *1663:* Nem kellett volna Kegyelmednek, szegény legény lévén fejedelmi emberrel feltenni, mert annak egy ajándékja minden dolgát Kegyelmednek elrontja [TML II, 620 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1755 k.:* azon részre biratott földek annyira abaliénalodtanak, hogy az hol praedecessorim mint Fő emberek bővön oeconomizaltanak most én szeginj leginj igen gjengén folytathatom vekony oeconomiámat [Kecset SzD; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

8. mesterlegény, segéd; calfă; Meisterjunge/geselle. *1561:* Eg mester se mereßlyen az legennyel tarsul miuelnj | Valamelly mester walamely legennek myet arulna akar it akar maswt Chinaltak leg'en fel gira ezwston marad | Hogy ha ualamelly mester mas mesternek legenyet auag' Aprodiat el hiteti egy gira ezwston marad [Kv; ÖCArt.]. *1583:* Eozuegy Meszarosne tulaidon maganak se legent ne tarthasson se ne meszarolhasson, hanem az Mesterek keőszul, eggyk tarsul legien uele az meszarlasban [Kv; MészCLev.]. *1665/1754:* Az Legények fel-kelésének ideje reggeli négy óra: dolgának el-hagyása estveli hét óra. A' ki el-mulattya bűntetése egy heti bér [Kv; ACArt. 12]. *1672:* Mikor valamely Mester Ember avagy legeny a' Czehb(en) be akar allani elsőben tartozzék bekőszőnő Pohart adni ugjmint 2. tal etellel egy pecsenyet egy veder borral, es egy forintal, akkor penig kezest allasson, avagy Zalogot adgyo(n) [Dés; Jk]. *1701:* Valamelly Mester ember az Eorőgjebbek közzűl Legény dolgabol meg fogyatkoznék, tartozzek ă Ceh Iffiab Mester ember Műhelyéből fel kövedzeni és Eorőgjebb Mester embernek Műhelyében fel űltetni, mivel az Eorőg Mester ember ă Céh Onussát elébb kezdette supportalni [Kv; PosztCArt. 32]. *XVIII. sz. köz.:* A mester Legénynek nem Szabad Szarvat vásárolni a' Mester Emberektől . az illyen Legyén a meg vett szaru araig buntetodik [Kv; FésCJk 4]. *1852:* Árticulusunk 30ik és 36ik pontja meg határozza hogy vándorlásának idejét bé tőltőtt legények, ha mestereknek felvétetni kivánkoznak, minek utánna az esmertető esztendőtt el tőltőtték — kőtelesek a' remek esztendőtt négy műhejbe tőlteni [Dés; DLt 1312]. — L. még DFaz. 9, 33, 35; FogE 201.

Szk: *~ek atyaságának tiszte. 1665:* egész Cehűl eo kglmek helyben hattak az el mult 1664 Die 22 mensis January választások szerént valo tiszteket ... Az Legények Atyaságának tisztiben Im Leorincz Ur(am) [Kv; SzCLev.]. *1670:* Legények Atyaságának Tisztire ... választak . az Magyar natiorol Acs Miklos Uramat [Kv; i.h.] ✱ *~ek atyja. 1701:* fel szabadulván az Inas elsöben ă Legények Attyához mennyen, és ott két hétig dolgozzék, mig az alatt egy Betsűletes Mester tanálkozik az ki néki dolgot adgyon, és ugy az után Mester Legénynek mondhattya magát, ha peniglen rajta érik hogy Legények Attya híre nélkűl dolgozik ă gazdán büntetés légyen f 6 [Kv; PosztCArt. 7] ✱ *~ek atyjának/atyjává választ. 1613:* Ujabban választották esmét legények atyjává Szabó Péter uramat [Mv; EM XVIII, 399]. *1710:* Valasztá az B: C: Legények Attyának .. Vásárhelly Andras Uramat [Kv; ACJk 75] ✱ *~nek felszabadít. 1845:* Beszögődett (!) Czech György Abrudbanyai Land Máister tulajdon fiát Wilhelm Czehet a kiis az ő ápro[a] Esztendöket (!) szerentsisen el töltete annak utáno Az Kováts Czéh fel is szabaditota Legingynek[b] [Kv; KovCLev. — [a]Így *apród* h. [b]A *legingy* alak i.h. e tájt még többször előfordul] ✱ *~nek felszabadíttatik. 1840:* (Az inas) mindjárt mihelyt Legénynek fel Szabaddittatik azonnal Szakmant kelletik dolgozni [Dés; DLt 972] ✱ *legénnyé lesz. 1836:* az inasok midőn fel szabadulnak és legénnyé lésznek, készittsenek proba remeкűl a' láto mester jelen létében egy két kupás korsot, egy két kupás fazakat[a] [Zilah; ZFaz. *látómester* al. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *~ számban* mesterlegényként. *1640:* ha mind az négy remekben hiba találtatik, tartozik büntetésben még egy esztendeig legén szamban miuelni [Kv; KovCLev.]. *1721:* Tóth István adván magát ácsmesterségre egy néminemű Király Péter nevű faragó ember mellé legénynszámban [Dés; ETF 107. 28–9] ✱ *~t tart. 1823-1830:* Itt folytatta az apám megint mesterségét[a], legényeket s inasokat is tartván, melyért a céhbeli mesteremberek erősen is haragudtanak [FogE 62. — [a]A szabóságot]. *1847:* a' kérelmesnek rajza bé mutatasakor, a' remeke le darabolásához 14 napokig egy legényt tartani meg engedte [Kv; ACProt. 23] ✱ *~t tarthat. 1845:* Orbán István Mint Filialis Mester[a] Inasokat szegődtethet Szabadithat és a Czéh petsétyevel legényeket tarthat de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jőhet, mint Landmeister [Kv; i.h. 12. — [a]Szászfenesen (K)] ✱ *~t ültet. 1773:* el végezvén Egyenlő akaratal hogy 6 Esztendeig nem Lészen szabad inast ültetni sem Legént ... Bűntetésse lészën RFt. 6 [Kv; FésCJk 21] ✱ *~ül kitölt. 1782:* valamelj legénjek az hat esztendőt ki nem töltöttek, addig az Ché bé állo pénze bé nem vétettetik és mesterré nem tétetődik mig az hat esztendőt legénjül ki nem tölti [Kv; ÖCJk] ✱ *~ül szolgál. 1583:* Valamely Jambor giermeke my keozínkben akar az Meszarlasnak megh tanulasanak okaertt be allani ... Az aprod eztendeót harom eztendeigh visellie Mikoron pedig harom eztendeó mulua az eó aprod eztendeiet ky teóltuen legeniul akarna szolgalni, Eó maga gazdat es Mestert maganak ne valazthasson hanem az wdeősb mesternek tartozzek az Ceh adni [Kv; MészCLev.] ✱ *apróbéres ~. 1655/1754 k.:* Ha valamely Mesternek Társ Legénye léjend, Apró-béres Legényt-is tarthasson mellette szabadoson; két Apró-béres Legénynek penig egy mihelyben lakni nem szabad. Társ legénynek heti béri d. 25. Apró béresnek heti béri d. 20 [Kv; ACJk 7] ✱ *aranyászó ~. 1622:* Hozának sok bányász-, aranyászó[a] legényeket, többet ötszáznál, feleségek, gyermekekkel egyetemben Körmöc és az több bányákból, onnét felül . kiket Bethlen Gábor őfelsége külde Erdélybe [Kv; KvE 152–3 SB. — [a]A kiadványban sajtóhibával *aranyásó* alakban] ✱ *erszénygyártó ~. 1573:* Erzebet Dabo Tamasne Azt vallia hogi Egy Gergel New legen ... Bezellette meg hogi egi Myhal New legentwl Kikelleo varat veot volt egy Bokor kapchot d. 80 Eo penig egy Monostory Erzen Iarto Legennek atta volt fl. 3 d 50 [Kv; TJk III/3. 283] ✱ *felszabaduló ~. 1808:* végeztetett, hogy már ennek utánna a felszabaduló legény nem csinál ezután szabaduló levelet, hanem tartozik cuncsattot (!) váltoni 8 garassal, a notáriusnak 4 garassal [Dés; DFaz. 34] ✱ *felszabadult ~. 1819:* Ezen Czéh Tagjai Közűl égy Mester Embernek sem engedtetik meg a Czéh hire s égyet értése nélkűl Inasokat fel venni, vagy felszabadittani, az ollyan Inas, vagy felszabadult Legény égy Műhellybenis fel ne vétessék [Kv; MészCLev.] ✱ *házas ~* nős mesterlegény. *1769:* ha mely nőtelen Mester legények az hazas Legenyeket szenvedni nem akarnák hanem vexalnak . erdemek szerent fognak bűntetődni [UszLt XIII. 97] ✱ *hetes/hetibéres ~. 1589/XVII. sz. eleje:* Valameddigh az Jnas az eö aprod esztendeiét eppenseggel ki nem teolti, akar Attiánál, s — akar Attia fianal tanolt legien, de semmikeppen addig legenisegre ne szabadittassék, se ugi mint heti béres legennek fizetest ne tegienek | Edgi Heti beres Legeni se válthassa es hagihassa el Gazdaiat semmi egieb wdeoben, hanem Kis Aszszoni napian [Kv; KőmCArt. 5–6]. *1829:* megis hagyta volt az akkor tájba Hetes Szék árlo Legényeknek, hogy a' bűntetés pénzeket .. mihelyt kérik mindjárt viszsza adják [Kv; MészCLev.] ✱ *idegen ~. 1721:* Dalyai Mihaly ... idegen legenj es itt semmi gjamola nintsen [Kv; ÖCJk] ✱ *ifjú ~. 1702:* az I ... Des varossa Csizmadia Czehiben Inasi esztendőt el tőltőt felis szabaditatot és mostis azon művét kőveti mint bőcsűletes Ifju Legeny [Dés; Jk 333b] ✱ *kannagyártó ~. 1599:* Az kannagiarto legennek az Talra palazkra es az kannakra walo czimer fel mecziesteol attam d 28 [Kv; Szám. 8/XIII. 12 Szabó András sp kezével] ✱ *kerékgyártó ~. 1809:* azon Házban dolgozo Szathler és kerék gyárto Legényeketis kinálván[a] [Dés; DLt. — [a]Pálinkával] ✱ *kántoros ~* kb. negyedévi béres legény. *1831:* Szabo Josef noha Czéhbeli Fazokas mester ember el esett allapottya mian nem kápax hogy maga műhellyebe mesterseget fojtathassa hanem nékűnk alább irtaknak Kántoros Legenykeppen dolgozik, s ugy tartogattya Házát [Dés; DLt 1176] ✱ *kontáros ~* kontárkodó mesterlegény. *1806:* Végeztetett közönséges akaratból, hogy senki is kantáros legént ne hozasson magának, műhelyt annak ne adjan [Dés; DFaz. 34] ✱ *leveles ~. 1819:* a proba két hetek el tőltésével a Legény menyen viszsza Mesteréhez mind Leveles Legenye [Kv; MészCLev.] ✱ *papiros ~'?' 1819:* Kretsun Josziv halála történt a' kérdésben elé fordulo pappiros legénnyel valo egybejövése után | látván a pappiros legény, hogy az aszszony a' gornyikot megbirja, kezében volt páltzájával hozzá űtőtt, 's fél felé le dőjtette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ *remekes/remek esztendős/remekezni kívánó ~. 1655/1754 k.:* Az Remekes Legény minek utánna a' Remek tsináláshoz fog, tehát a Láto Mesterek kötelességek szerént, mig a'

Remek el-készül minden két hétben el-mennyenek és meg lássák hogy az Remek ha maga és nem más által készül [Kv; ACJk 23]. *1668:* Keőuetkezik az Remekes legennyeken az mit exigaltunk [Kv; SzCLev.]. *1827:* a' remekezni kiváno Legények | a' remek Esztendőt tőlteni akaro Legények [Kv; ACJk 21]. *1839:* Remék Esztendős legény [Dés; DLt] ✱ *rézműves ~. 1585:* Vrúnk Zamara hozanak Besterce Baniarol 6 Rez miesz legenieket koltottem Etelekre . d. 15 [Kv; Szám. 3/XVIII. 28a Gellien Imre sp kezével] ✱ *szappanos ~* szappangyártó mesterlegény. *1598:* Lakatos Janos . . wallia. Az Thoronba(n) hallotta(m) Hegedws Ianchitol hogi inkab hizi hogi az battia verte az zappanos legenbe(n) az kest [Kv; TJk V/1. 161] ✱ *székálló ~* mészároslegény. *1819:* a Székállo Czéh Mester ... kötelessége a' Székállo Legényekre ügyelni, hogy azok a magok kőtelességeket hiven, és az ahoz megkivántato tisztaság(g)al tellyesitsék, a hust vásárlokkal méltatlanul és gorombán ne bányanak [Kv; MészCLev.]. *1847:* a' ki pedig igy megvan bélyegezve mint székállo legény, mit fogna elkövetni — mint Czéhos mesterember ? [Dés; DLt 466] ✱ *szerhordó ~. 1665/1754:* Minden Legény pedig, akár haza fia, akár idegen legyen tartozzék Szerhordoságot viselni; ha nem akarja viselni tartozik le-tenni. Az Dékányság pedig és a Szerhordoság minden három holnapba változzék. Ha a B: Társaságnak hertelen való dolga érkezik, és az Atya Mester a' Szerhordó Legényt hivattya akár éjjel akár nappal, tartozik minden haladék nélkűl elmenni; ha el nem menne bűntetése egy heti bér | Az B. Társaságnak benn létekor tartozik a Szerhordó Legény a ládát, minek előtte az asztalra tétetnék, meg tisztitani a' portól, ugy hogy ujjokkal ne irhassanak rá, mert ha irhatnak, bűntetése egy héti bér [Kv; ACArt. 11–2, 13] ✱ *tölcséres ~* üveges/üvegező legény. *1586:* latam az Czizar legent az Petert hogy az Tőlczeres legent az Lőrinczet á hona ala fogha mondek, hogy walazzak el egy mastol mert ezze haborottak az legienek [Kv; TJk IV/1. 546a]. *1635:* Onna(n) egy korba(n) az Tolczieres legeny el hiva [Mv; MvLt 291. 52b] ✱ *utazó ~* vándorlegény. *1807:* Egy meg nyomorodott utazo Legénynek adattatott 30 xr [Kv; ACSzám. 9] ✱ *üstgyártó ~. 1838:* egy üst gyárto legényt pedig a földhöz ütöttek, melyre monda Papp Mihály, igy kell bánni a Nimetekkel [Kvh; HSzjP Jubillatus Strázsamester Szőcs Dániel (42) vall.] ✱ *vándorló ~. 1819:* Mihent a vándorlo legény az atyamester Házához meg érkezik, azonnal tőlle a Szabadulo Levele Cuntsaftya kerettessék elé az Ifiu Társaság Ládajába tétetődjék bé, és ottan tartassék mind addig, mig a Legény a városról ésmét elmégyen | Hogy ha pedig Gazda tellyességgel nem találtatnék akor a vándorlo legény három napnál tovább a városon ne mulasson ne tekeregjen, hanem ... a vándorlást tovább követni tartozék [Kv; MészCLev.]. — Vö. a *borbély-, csiszár-, csizmadia-, kerekes-, mester-, míves-, molnárlegény* stb. címszókkal.

9. szolgalegény; slugă, fecior de curte; Knecht | inas; servitor; Diener. *1573:* Kathalin Draga Simon Leanya, ezt vallya hogy ... hatra tekint Az Legen es hogy lattya hogy Jge(n) Eg Az vra Maiora Annal Jnkab el futamodot [Kv; TJk III/3. 191]. *1588:* Keouettkezik az Zolgaknak megh Zegeodeoth berik. 14 die January Zegeottem 1 legent az Lovak melle[a] [Kv; Szám. 4/V. 9 Gr. Veber sp kezével. — [a]Köv. a részl.]. *1639:* az legeni nem mere fel kőlteni az urat [Mv; MvLt 291. 200a]. *1657:* vöttem mellém egy Horvát Szabó János nevű legényt [KemÖn. 40]. *1763:* az én Legényem Boros Miska gyujtotta volna fel azon praetensioban forgo epűletet [Torda; TJkT V. 152]. *1765:* Nem tudom mi űdő tájb(an) allott Borsai Uramhoz azon Legény Bérességre [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24–5]. *1768:* Őrvendezve értettem ide kűldőtt legényedtől, Mélt(óságos) Groffnédnak jobb létit [TKhf Alvintzi Gábor lev.]. *1779:* Igaz, hogy az Exponenshez Midön Legényét Őkreivel erőszakoson el fogták volna, meg támodván Keczeris Puskával hozzá lűttek ... ? [Dob.; WassLt vk]. *1812:* a Nagy Aszszony Legényével verette le a Lakatot [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I.Bethlen Sámuel tisztjének vall.].

Szk: *~ek háza. 1656:* Az legenjek hazabol ki jeöven az pitvaron az masik hazra nilik bal kezre vas sarkon panton forgo reghi bellett ajto [Fog.; UF II, 162]. *1813:* Legények Házában ... Rongyos kementze Nro 1 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1837:* Déésen a legények Házába égy vas pántos agynemű ládá [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 13] ✱ *belső ~. 1802:* tsak hamar hazafelé tzommogván eő Nagysága kotsissa, ki után menvén Forro Lajos eő Nagysága belső Legénye egy Fával, és ugy űtötte meg vagy kétzer, és ezen űtésivel a kotsist el is ejtette a' Földre [Mv; Born. XXXIX. 53 Mich Görög jun. (27) vall.] ✱ *első ~. 1802:* hallottam ma beszélleni hogy ... az Leányért volna az villongás, mert az Cammerdineris szeretné, 's az ide valo Baro elsö Legénnyeis szeretné, 's nem oszthattyák [Mv; i.h. Bedő Józsefné vall.] ✱ *fogadott ~. 1595:* Barannyai Mattyast Wrúnk ö fge hadnagyat és fogadot legennyi portekat (így!) vitte Thordaig Taipo Gaspar 6 loual ... f l d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 48 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *fő-fő ~. 1595:* 12 Eyttel borth attam az Aztalra, és föfö Legenyinek szolgainak koczisoknak és Inasoknak ... d 72 [Kv; i.h. 179 ua.]. *1621:* adot Vogner Mihalj Vra(m) haro(m) keobeol zabot, meljnek ket keoblet az eo Naga[a] lovajnak attam ... Az harmadikat az feo feo legenjek louajnak oztottam ki [Kv; i.h. 15b/X. 47. — [a]I. Bethlen István gubernátor] ✱ *hetes ~. 1649:* Fogattam egi legint az hetes Leginy melle hogi szenat hozzanak az louak(na)k D 5 [Kv; i.h. 26/VI. 538] ✱ *mundéros ~. 1765:* Strása lévén láttam hogy oda jöve ... B. Banffi Mihállyné Aszszony ... egy Mündéros Legénye[a] [Zentelke K; BfN Zentelki cs. — [a]Más valló inasnak mondja] ✱ *öreg ~. 1600:* veottem az Eoreg leginnek egy hozzu száru sarut d 70 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyártó Simon isp. m. kezével] ✱ *palotás ~. 1760:* A Palotás legények egy embernek valo ágyat rontottak el [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.] ✱ *rudas ~. 1595:* Vettem az Rudos legennek egi eoreog zekerniet p(ro) f — d 65 [Kv; Szám. 6/XV. 39]. *1597:* az Rúdos leginek zekernét wóttem d 75 [Kv; i.h. 7/X. 7 D. Jacobinus isp. m. kezével]. *1599:* az Tanoknak vallasabol ky tetczyk hogy ... az rwdas legeny Balint verte vtanna az lowakat, es amjatt deolt el az zeker [Kv; TJk VI/1. 380] ✱ *sátoros ~ül szolgál* kereskedőségédként dolgozik. *1573:* Kalara nehai Hegedws Matene Twgia hogi puskar eleoszer Sarkantius Balintot kezte volt zolgalny Satoros legenywl, Az vtan ... vgy fogatta volt Marhaia melle puskart [Kv; TJk III/3. 173] ✱ *szekeres ~. 1578:* wegeztek eo kegmek eztis hogy a mely rideg es lezegeo legennyek vannak az varaso(n) kik senkit nem zolgalnak, vgymint

zekeres legenyek míves legeniek es egieb effele vratlan zolgak ... mindenike(n) adot végienek [Kv; TanJk V/3. 167b]. *1590:* az zekeres legenjek kezdek egy mast kj vonnj az Zabo lenart kapuian [Kv; TJk V/1. 1] ✱ *szekszenás ~. 1679:* Bethlen Gergely Uram lengyelországi útjára szekszenás lovakat adván, az szekszenás legénynek való fizetéssel együtt teszen fl. 131'60 [AUt 229] ✱ *téglás ~. 1589:* Haydo Janos ... Teglas legenyekert ment atta(m) 2 Lotol f. — d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 105 Stenzely András sp kezével] ✱ *testkísérő ~. 1765:* mondá Somlyai Uram a Feleségemnek ekképpen láttya Kgylmed Mesterné Aszszonyom ezek a' Testkiserö Legenyek[a] [F.gerend TA; KS. Sam. Teleki de Maxa (47) ref. tanitó vall. — [a]Tréfásan a volt tt-t elkisérő legényekre] ✱ *tutajos ~. 1764:* mű is Tutajos Legények voltunk ... tudgyuk bizonyoson hogy Dedrádi Gram Dávid nevű szász egy ifju barnaszeg Maria nevű olánnét azon tutojra, mellyet ő kormányozott fel vett [BfR VI. 125/15] ✱ *udvari ~. 1770:* Csatán felől lévő Szamos parton talála égy udvari Legenyt hajdan fűvel égy ingbe Nadrágba és Csizmaba [Dés; JHbB 361]. *1776:* az ö Nsga .. Praefectussahoz, tisztartojahoz, és Udvarí Legenyeihez huzván a' Puskakot és arányozván kik akarták meg lőni ? [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4 vk] ✱ *zöldbeli ~. 1570:* Kys Esthwan varos zolgaya . vallia, hogy ... Mykor az Byro vra(m) haza eleot volna, Kissymon Marton Jwtot oda egy zeoldbely legennyel kyt Zylwassy Jmreh zolgayanak Mondanak lenny [Kv; TJk III/2. 115]. *1585:* a' zekely ferencz haza kertiben a' leany Az Seoweny mellet egy hitua(n) Borza fa mellet fekzik, egy zoldbely legenniel ketten [Kv; TJk IV/1. 503].

10. *napszámos ~* zilier; Tagelöhnerbursche. *1678:* Marko Görnel holt megh egy nap szamas Legeny [Mv; MvRLt]. *1737:* Illyen okon prosequalom törvénnyel az It hogy ö sokszori már meg rögzött vérengezö szokása szerént . egy szegény idegen napszámos legényt meg tamadván, kezében levö vas villával rutul meg verte [Torda; TJkT I. 135].

11. (városi v. várbeli) darabont; daraban; Trabant (aus der Stadt/Burg). *1582:* Keowethezyk az harom kapwbelj 18. Drabantoknak fyzetessek . fyzettem az keet kapwra tyzenkeet drabantnak f. 38. Az Monostor kapwra fizettem Eott legennek f. 15 [Kv; Szám. 3/V. 57 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* Az Vrunk pinze mellet bochiatot Biro Vram harom legint az harom kapurol ... attam nekik f 3 [Kv; i.h. 6/XVI. 8]. *1597:* az melj 50 ho penzes darabantokatt fogattunk Azoknak fizetesek igy kouetkezik Az hadnagynak Sala Istwannak attunk hora f 10 d — 4 tizedesnek f 16 d — 1 dobosnak f 4. d — 1 zazlo tartonak f 4 d — Az zeker wezetheonek f 4 d — 43 leginnek ... f 129 [Kv; i.h. 7/VI. 4 Dica].

Szk: *trombitás ~. 1589:* hyuatta Byro vram Iffyw Lakatos Thamast hogy az Toromba(n) az Trombitas Legennek vassat veryen az Labara atta(m) f. — d. 8 [Kv; i.h. 4/VI. 42 Stenzely András sp kezével].

12. katona, közlegény; soldat; Soldat. *1595:* Wrúnk ö fge harom hadnagya Tizedese szöket legennyeket kergettek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 56 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Mikoron az Eottuen leginieket kezdek zedni kiket Vrunk paranchiolattiabol az hadba, Eger fele bochatot az varos, tizenket leginnek fizettwnk eleozeor egi ho pinzt [Kv; i.h. 6/XX. 7]. *1598:* Az masfel zaz gialogoknak, kik az Algyw Zerzamokat Keowarban vittek minden legennek f 2 adwan, Teott f 300 [Kv; i.h. 8/IV. 10]. *1634:* Elo juta az Hadnagy és kerde hol vadnak az Legenyek [Mv; MvLt 291. 28a]. *1662:* a strázsára meghozatván híre a török jövetelének . ellenkezőt bocsátának: bagosi hadnagyot, Virágházi Gáspárt tiszti alatt valókkal és az ónodi hadakból is jó legényeket [SKr 173]. *1678:* vettük olyan parancsolatját is Kegyelmednek, hogy az gyalogsággal bemennénk arra felé . de bizony semmiképpen az gyalogságot be nem vihetjük ... ha meg értik, eszekben viszik, hogy arra akarjuk őket vissza vinni, bizony nem hiszszük két vagy három legény maradjon egy-egy zászló alatt [TML VIII, 177a mezei gyalog hadnagyok Teleki Mihályhoz]. *1705:* A kisírők pedig valának egy káplár és öt legény, kik is mind veresben valának [WIN I, 629]. — L. még ETA I, 70; KemIr. 319; SKr 148, 380.

Szk: *puskás ~. 1623:* Az Palank hozza ala az olt[a] felę igen Jgienesse(n) 75. Eóll legyen es ott az Zegeten Egy Zep Bastiaczyka mostani forman kiben 25 puskas legeny feryen Zw⟨kse⟩gnek Jdeyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — [a]Értsd: az Olt folyó] ✱ *szabad ~. 1630:* oda alá Rácországban, Boszniában és több helyeken szabad legényeket jó puskásokat fogadjon tízezret [BTN[2] 427]. *1660:* Egyéb új hírt nem írhatok, hanem írhatom, hogy Fekete Alit elfogták az szabad legények [TML I, 512 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az szabad legényeket elhiszem valaki az magyarországi uraim közül ültették fel [TML VI, 225 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. — L. még SKr 536, 546.

13. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ korában* **a.** nőtlen férfiként; ca bărbat necăsătorit; als lediger Mann. *1573:* Anna geobel Andrasne azt vallia hogi zolgalt eonallok Kadar Andras Legen koraba betegenis fekwt otth [Kv; TJk III/3. 151]. *1574:* Zalna myklos Jday[a] harynnay Janos Jobbagya ... ezt walla hog en werbőcy Jdeybe erkeden laka(m) leghyn koromba [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a]Nagyidáról (K) való]. — **b.** mesterlegényként; în calitate de calfă; als Meistergeselle/junge. *1644:* Marko Matyas allott bé iffiu mesterül az Czehban, de mivel 2 esztendőtt negligalt legeny koraban és tőserkedetis adot bűntetes penzt fl 12 [Kv; MészCLev.] ✱ *ifjú ~ állapotában* ifjú mesterlegényként; ca tînăr calfă; als junger Meistergeselle. *1685:* Csiszár György Atjánkfia iffiu legény allapottyában . jntesre illetlenűl felelven eo kegl(ne)k azt monta, az Mentejetis rolla ugyan le akarja vonni [Kv; ÖCJk] ✱ *ifjú ~ egytestvérek* nőtlen legény-testvérek; fraţi necăsătoriţi; ledige Burschen-Geschwister. *1722:* Esztelneken[a] ... jövének mű elönkb(en) ... Móldvaj Dormánfalvi két Iffiu Legény egy testvérek, Kosztándi és Simon nevüek és obligálák magukot Nmzts Krakaj Bóldisár U(ra)m(na)k őrőkős Jobbágyságra fiuról fiura irrevocabiliter [LLt. — [a]Hsz] ✱ *ifjú ~ fia* vki nőtlen legényfia; flăcăul cuiva; js lediger Sohn im Burschenalter. *1736:* Méra Kozmá(na)k négj iffiu Legénj Fiai .. elszöktenek, most a nagjobbik sz Ur Báttsa, az Kűsebbik pennig Pakularja ... Kis Sármáson[a] [Beresztelke MT; Told. 25. — [a]K]. *1828:* (Eskettem) Néhai Damosi Vintzé Máté ifju legény fiát Gyurit ... Dam(osi) Özv. Márton Istvánné hajadon leányával Annókkal [Damos K; RAk 24]. *1840:* ifiu legény fiamat Sándor nevezetűt a törvényes utan lejendő páros élettet meg kivánva nőszesitteni ...

kivántam [Dés; DLt 948] ✱ *ifjú ~ jobbágy* nőtlen jobbágylegény; flăcău de iobag; lediger Fronbauer-Bursche. *1653:* Leőnek kezesek Nemzetes Ebeny Jstuan u(ramna)k Egy cziulaj Szabo Tamas New Iffiu legenj iobagiaert [Gyula K; WassLt]. *1762:* Galambfalvi Győrgy Uram Baboczi Márton nevű Iffiu Legény Jobbágyát Kaffai János pofozta meg [Geges MT; IB. Joanes Bokor (42) jb vall.] ✱ *ifjú ~ korában* nőtlen legénysége idején; în timpul cînd era flăcău; in js lediger Junggesellenzeit. *1629:* iffiu legenj koraban az melj Leankat az annya tartot azzalis ugy jart volna [Kv; TJk VII/3. 125]. *1736:* Lepres János Fiai Mihály és János Ifju Legény korokban Rejtar katonákká lettenek volt [A.idecs MT; CU XIII/1. 589]. *1758/1792:* Iffiu Legyén koramban jöttek volt ide kőzinkben molduvabol háram egy Testvérek [Fejér m.; KGy]. *1830:* (A) szőllő .. mindég quartas volt onnét tudom . hogy ifju legény koromban tőbb esztendőkben pásztoroskodván . ezen szőllőt mint quartast ugy birták és használták [Ne; DobLev. V/1169. 4b Szijjárto Id. Nemes Kováts János (77) vall.] ✱ *ifjú ~ szolga* fiatal nőtlen szolgalegény; servitor/slujitor tînăr necăsătorit; junger lediger Diener. *1639:* az Jarmos Eökreok(ne)k harmat az kereskedeo Iffiu legenj szolganak Keczelej Gergelj Deaknak aiandekoztak [Kv; RDL I. 116]. *1661:* valamely két emberséges ifjú legény szolgát kérem, fogadjon számomra [TML II, 30–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *öreg ~ szolga,* idősrendű szolgalegény, agglegény-szolga; slugă mai vîrstnic; alter lediger Diener. *1657:* nálam pedig szokott vala állani postacímer, kivel Székely János nevű öreg legény szolgámat küldöttem vala el [KemŐn. 121]. *1710 k.:* Nagy bosszúságom volt néha: valamely öreg legény szolgámnak parancsoltam, hogy afféle vétkest megcsapasson, mellette szólott, vagy csak ímmel-ámmal követte [BŐn. 496].

◇ **Hn.** *1889:* küsmőd loka és legény lok [Etéd U; EHA].

legénybíró a legények (választott) vezetője; conducătorul (ales al) flăcăilor; (gewählter) Führer der Gesellen/Burschen. *1659:* Beszterczerűl magam viszsza jűue(n) a' Legeni Bironak vetni valo Zab vetelre fl. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 52]. *1768:* mindenkor Legény Birot tartottunk a Faluban Sz.Lászlon és az Ökör tilalmasokat annak kellett meg őrizni és őriztetni [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17].

legényecske legényke; flăcăiandru, flăcăiaş; Bürschchen. *1763:* Egy Bergenyei Legényetskét bé vitetett szekerestől az Megye Erdejiből | Imre Minya nevű Legényetske [Udvarfva MT; Told. 44/15, 18].

Szk: *gyenge ~. 1763:* minthogy gyenge legényetskék vóltunk, el szaladozánk széllyel [uo.; i.h. 44/15] ✱ *ifjú ~. 1630:* fel haniua(n) az szenat Istua(n) Deak lata(m) hogi ez az Leani egy Inassal fekszik vala, kiket fel pirongatua(n) az Inasnak monda(m), jai iő fiam illien Iffiu Legenieczke leuen bezzeg nagj korpa hwuelihez fogtal volt [Mv; MvLt 290. 197b].

legényes legényeket kedvelő (leány); (fată) care umblă duoă flăcăi; Burschen gern habend(es Mädchen). *1697:* akkor Peter Deakne Aszszonyo(m) hajadon Leany volt, aszt tudom s lattam hogj az ifiú legenieket igen szerette, uelek jádzott, nyakokon csűggőtt, s csokolta őköt ... mindennel barátsagot vetett, Latta az Anyais hogj olya(n) legenyes, kért, kőnyőrgőt az Istenert gjalazattyara ne űgyekezzem, meg ne gyalázzam az Leanyát, mert igen féltette, miuel igen rosz termeszetű volt, meg akkor Leány korább(an) [Szentsimon Cs; CsJk 10].

legényeskedik legényül dolgozik; a lucra în calitate de calfă; als Bursche arbeiten. *1796:* En is az Exponensnél mint hat hetekig legényeskedtem [Déva; Ks 101].

legényi mesterlegényi; de calfă; von Meistergesellen, Meistergesellen-. *1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron az Várason kwuwl valo hellieken, falukban, Varakban miuelnenek, akkor, holot nem az mester tartia etellel az eo Legenyt, az Legeni ber fizetés hętre minden ellenkezés nęlkwl egy forint legien az mesterteől [Kv; KőmCArt. 6–7]. *1782:* (Veress Sámuelnek) az édes Annya .. meg halván tanátslották, hogj édes Annyarol maradott Joszágotskája s vagjonkája ne pusztuljon el, váltsa fel inasi aprod még hátra lévő esztendeit, a' minthogj felis váltotta, és a' Mészáros Czéhis .. nem tsak inasi aprod esztendeit relaxálta, hanem kéresire legényi caracterben is tártattatni declárata (!) [Torda; KW].

Szk: *~ munka. 1801:* tsak égy alkalmatos Legényi munkátis el nem készithet, nem hogy égy mesteri Remeket capax lenne el készitteni [Kv; ACLev.] ✱ *~ rend. 1589/XVII. sz. eleje:* Ha ki az Mesterek keőzwl Nehez Vensegh, nagy szegenisegh, keő wtes, sęrűes, es egieb hasonlo niomorusagh miat, megh niomoroszik segittessenek az Ceh iőuedelme altal Vgian ezen keppen az Inasok es Legenyj Rendekis az eő hoszszu betegsegekben vagi sęrűes miat valo niomorusagokban, segittessenek feőkeppen az szegenie [Kv; KőmCArt. 25] ✱ *~ segitség. 1801:* sokaságunk mían Legényi segittségben szűkőlkódűnk [Kv; ACLev.] ✱ *~ társaság. 1665/1754:* Ez Szabad Királyi Városban Kolosvárban lévő Betsületes Asztalos Czéh után való Legenyi Társaság magokviselése felöll való Rendtartása és Articulussa | Mikor az Inas tanuló Esztendeit el-töltvén, az Betsűletes Czéh elött fel-szabaditatik, és az Legényi Társaságban bé lépni kivánkozik; tartozik a' Társaságnak egy tál étekkel, egy darab petsenyével, és fél-veder borral [Kv; ACArt. 9, 11]. *1799:* ez előtt két esztendőkkel kezdette a' Legényi Társaság a Czéh Consensussából az Herbertet, a' Város Fejér Lo Nevezett alatt valo Fogadojánál tartani [Kv; ACLev.]

legénykaptatás mesterlegény-kapás; obţinere de calfe; Erhalten/Bekommen von Meistergesellen. *1854:* Dalhaü Jósef ... hibáit elnem ősmérve meg támadolag kezdett fel lépni . Minthogy Dalhaü Jósef a' Czéhunkat meg kivánta tsalni és rontani függesztődjön fel a' további legény kaptatástol és a Czéhbai járástol [Kv; ACProt 34].

legényke 1. legényecske; flăcăiandru; Bürschchen/lein. *1585:* Marta Vekony Jstuanne vallia, Ez ersebet leany Vala, es Az Gazdaya hon Nem vala, Egykor keseon estwe hat valamy leghenkek vadnak Az leannal es hat viragh eneket Mondnak, de semmy gonozsagot Ne(m) latta(m) hozza [Kv; TJk IV/1. 506]. *1743:* melj Legénkéket adá és conferálá ... Groff Szárhegji Lázár

Gábor ur és Felesége Kun Klára Aszsontol eő Nagatol Szűletett kűsded Leánkájok(na)k Groff Lazár Susi Kis Aszszonkának [Szentdemeter U; LLt 25. C]. *1757:* Flora Demeter .. árván maradván Néhai Groff Kornis Istvan Ur az Udvarban bé vétette volt Fellejtár(na)k feketeszeg Legényke volt [Gyeke K; Ks 4. VI. 7]. *1765:* némely ide való szász Legénykékis valának ottan, Iván s tánczolvan [Zágor KK; Ks 18/LXXXVIII. 8]. *1774:* volt más Jantsi nevezetű, mint egy tizen egy-esztendős Legényke [Szentdemeter U; LLt Vall. 27]. *1783:* az legénke Tanko Andris is oda futot [Lengyelfva U; EMLt].

Szk: *ifjú ~*. *1696:* Vagion edgy iffiu Legenyke Mirsa Jonnuts 16 annor(um) [Szentbenedek MT; LLt Fasc. 75]. *1718:* Fogatatt meg az megirt Urfi ő kglme maga két Czigánj Jobbágyat iffiu legénykeket [M. bece AF; Told. 2]. *1747:* Juhaikat őrző Iffiu leginykék haza futattak [LLt 47/2]. *1769:* Dragán Csilip Csak Iffiu Legenke [Szentgothárd SzD; WassLt Szeletsán Molduván Nyikuláj (40) zs vall.] ✱ *nőtelen ~*. *1797:* Szilagy Sandar mint nőtelen Legenke maga Josagait nem curalhattya annal is inkab maga eddig tanult hivatalját follytatni akarja [Kercsed TA; WassLt].

2. jelentéktelen emberke; omuleţ, om neînsemnat; unbedeutendes Menschlein. *1879:* Az ügy . abból áll, hogy kihívtam Sándor Kálmánt. Amit rólam beszélt, azt ignoráltam. Csekélyebb legényke a kis Kálmán, semhogy számot tegyen nekem az, mit ő felőlem elmond. Hanem Tercsiről is szólott A kis fiú napokig bujkált, s az én segédeim egyszer, egy szép reggel az ágyban csípték nyakon [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. szk-ban; în contrucţii; in Wortkonstruktionen: *~ korában* ifjú legényként; ca/cînd era flăcăiandru; als junger Bursche. *1775/1802:* Buda Jonucz .. referalja, ő mintegy 15 vagy 16 Esztendős Legenyke korában a Bezdédhez tartozando Erdőben Sertéseket pásztorolt [BSz; JHb LXVII/3] ✱ *~ testvér* ifjú legény-testvér; frate mai tînăr; junges Burschen-Geschwister. *1807:* hivta segittségül Legénke Testvérét Ferkőt [M.fenes K; KLev.].

legénykedés mesterlegényként szolgálás; practicarea meseriei în calitate de calfă; Dienen als Meistergeselle. *1799:* két esztendeig való Legénykedése ideje alatt [Dés; DLt]. *1807:* világosságra jött Jenei Jánosra nézve hogy ő ugyan a legénykedésre kiszabott három esztendőknél sokkal többet töltött, de nagyobb részét falusi kantár mestereknél [Dés; DFaz. 36].

legénykedési szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ idő* mesterlegényi szolgálat ideje; perioada petrecută/lucrată în calitate de calfă; Dienstzeit als Meistergeselle. *1807:* Jenei János, Köteles István, Kováts György a márjásokat bétévén bé is kövedzettenek Nemes Céhunk közé, kiknek is legénykedési idejek szorosson megvizsgáltotván a békövedzés megengedtetett [Dés; DFaz. 36].

legénykedik mesterlegényként dolgozik; a lucra în calitate de calfă; als Meistergeselle arbeiten. *1655/1754 k.:* A' mely Legény penig négy esztendeig nem legénkedik fel-szabadulása után, melyek közül kettőt vándorlásban töltsőn, azt a' Czéh nem acceptálya [Kv; ACJk 14]. *1774:* Az ki Szöts mesterségre akar állani, tartozzék szolgálni Inas esztendőtt három esztendeig, az után Mester Legénynek azon Dévai Szőts Czehben vegyék bé .. és ugy is azon czéhben köteles lègyen esztendeig legénkedni [Déva; Ks 78. 20/8]. *1799:* Veres István . . jo darab ideig az édes Atyámnál Csizmadia Nemes Idősb Tálas Istvannal két kántorig legénkedvén, a kiröl semmi leg kissebb feslett erköltsességet buja természetet nem tapasztaltam [Dés; DLt]. *1801:* minden mester Legény akar mester ember fia legyen az, akar pedig idegen tartozzék négy esztendeig legénykedni [Dés; DLt]. *1807:* tartozzanak három esztendőket legénkedni szabadságokban állván ezeknek akár itt, akár másutt, de céhos helyeken, azon három esztendőket eltölteni [Dés; DFaz. 36]. *1814:* Nedőczi György . Bétsben öt egész esztedeig mint asztalos legénykedett, és magát betsűlletesen viselte [Kv; ACLev.]. — L. még MNy XXXIV, 121.

legénykedő mesterlegényként dolgozó; care lucrează în calitate de calfă; als Meistergeselle dienend/arbeitend. *1807:* Tökéletesen meghatározván közönségünk . a kantároknál legénykedőkre nézve, hogy azoknak a kantároknál eltöltött idejek semmiben sem fog acceptáltotni, akár idegenek, akár hazafiak légyenek azok [Dés; DFaz. 36].

legénypajtás legénybarát; prieten dintre flăcăi; Burschenfreund. *1799:* más Legény pajtasival, magam is egy versen voltam vélle [Dés; DLt].

legényrend mesterlegényi rend; categoria calfelor; Stand der Meistergesellen. *1589/XVII. sz. eleje:* az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomány kedueert, igaz hellieken, kwlseo mestereknęl szolgalhat tisztesegesen, es onnat meg iöüen, az Cehbe minden bwntetesnek felelme nęlkwl viszontagh be álhat [Kv; KőmCArt. 7–8].

Az összetétel első tagja a szövegben *legéni ~ legényi* alakban is olvasható, és akkor az adalék nem e címszó alá tartozik.

legénység 1. legények csoportja; flăcăime; Gruppe der Burschen. *1749:* az akori mulattság beli Legenység [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1841:* mikoron a' Legénység .. ègyben volt gyülve [Dés; DLt 1340]. *1848:* a' Legénség két tulkot betsültetet 150 az az Száz ötven ezüst huszasokra [Firtosváralja U; Borb. II].

Szk: *falusi ~*. *1855:* a falusi legénység botra azok[a] meg kardra kapván, gonoszul el döngették egymást [ÚjfE 267. — [a]A verbuváló katonák].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *ifjú ~*. fiatal legényi állapot; stare de flăcău; Junggesellenstand. *1678:* Gyulaffi úr iffjú legénységnek s igaz magyarságnak meg akarván felelni s magát ő nagysága elébbeni parancsolatjához tartván s megunván sokaknak reá való kiáltását is, hogy tudni illik most volna ideje iffjú legénységének, velem eljőni magát resolválta [TML VIII, 168 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1769:* Aztis Hallottam hogy Andonia Szimion a Venus Pálczáját Gagyájában nem tarthatta hanem sokszor Faluban küldette volna czövekelni, a melljet bizonyit sokaig lévö Ifiu Legénjsége S azért nem házasodot volna meg, hogy felettébb kurvás volt [K; Told. 3a] ✱ *ifjú ~ében* ifjú legénykorában; cînd era flăcău; in seiner

Junggesellenzeit. *1745:* ezeket minthogy iffju Legénjségemben keresett pénzemen vett fundamentumra épitettűk à Szegénj Néhai meg hólt feleségemmel részt adni nem tartozom az A. ő Kg(ne)k, mivel a Feleség az ő férjére hal meg [Torda; TJkT II. 11]. *XVIII. sz. köz.:* Bagoly Todor Iffiu Legénjségib(en) szökött el [Olthidegkút NK; Told. 18]. *1753:* Albert Iffiu Legénységiben bujdosott el innen [Szeredasztanna MT; IB. Elisabetha Pap Providii quondam Andreae Varro (80) jb vall.] ✱ *öreg ~éig* öreglegény koráig; pînă cînd a devenit om mai în vîrstă; bis zu seiner Altgesellenzeit. *1667:* ennyi öreg legénységemig mennyi fejedelmet szolgáltam, olyan mocskos levelet nem láttam [TML IV. 175 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *szegény ~e vkinek* szegény legényi állapota/helyzete; starea cuiva de om sărac; Lage/Stand eines armen Menschen. *1662:* Az úrfiaknak ő nagyságoknak való irásom nem volt tilalmas, hanem ok nélkül szegény legénységemben is olyan méltóságos úrfiakat méltatlan irásommal terhelnem nem engedte [TML II, 248 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1701:* Ezen bizonyos emberitűl Kègyelmednek Az mint Szegény ifju legenysègemtül telik, ègj kis ajándèkoczkát kültem [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbárához].

3. *vki jó ~ének mutogatása* legénykedés; fălire, lăudăroşenie; Aufschneiderei, Prahlerei. *1657:* Emlékezzél meg arról, midőn sokszor békételenkednél véled nem szolgáltatás és promotiódnak nem létele felől, megmondottam; Várjad csendesen, mert elközelít az idő, melyben eleget ehetel az szolgálatnak vendégségében. Imé elérted és az előmenetelnek grádusára léptél; intelek azért szeretettel, meggondold, micsoda dolog bízattatott reád, és magad jó legénységednek mutogatásával s hirtelenkedéseddel magadnak veszedelmet, és közönséges kárt uradnak s nemzetednek ne szerezz [KemÖn. 200].

4. mesterlegények közössége; comunitatea calfelor; Gemeinschaft der Meistergesellen. *1589/XVII. sz. eleje:* Mind azonaltal semmikeppen az Legénsegh az Gazdakban, Mesterekbe(n) nem valogathat, hanem tartozzék miuelni az mely mesterhez az Ceh rendeli. Edgi Heti beres Legeni se válthassa es hagihassa el Gazdaiat semmi egieb wdeoben; hanem Kis Aszszoni napian [Kv; KőmCArt. 5–6]. *1806:* 1806 die 4dik Januarii céhat gyüjtetvén céhmester uram, még pedig generális gyülést, amelyben is feljelenté céhmester uram, hogy az legénységek articulust kívánnának, hogy megengedné a nemes céh; melyet megenged a nemes céhunk csakhogy az atyamester nemes céhval megegyező légyen az árticulusokkal [Dés; DFaz. 33]. *1840:* nem elegedett meg ezen gyilkoló intézetével a nevezett Veres Lászlo hanem a fogados tőltött pisztojját is le ragadta a falról aztis a legénységre[a] sütendő mint a fogados vet ki kezéből [Dés; DLt 848. — [a]A csizmadialegényekre].

Szk: *hetibéres ~. 1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron az Mesterek tisztesseges lakasnak okaert eőszsze giüluen, le wlnek, az Heti Beres Legensegh minden szemely valogatas nęlkwl tartozzanak, fen szolgalni, forgolodni az Mestereknek. Ha ki keuelysege miat nem szolgalna, kęt forintal bwntessék [Kv; KőmCArt. 11].

5. mesterlegényi állapot; starea de calfă; Stand/Sein des Meistergesellen. *1589/XVII. sz. eleje:* Valameddigh az Inas az eö aprod esztendeiét eppenseggel ki nem teolti ... semmikeppen addig legenisegre ne szabadittassék, se ugi mint heti béres legennek fizetest ne tegienek [Kv; KőmCArt. 5].

6. mesterlegényi idő; timpul petrecut de cineva ca calfă; Meistergesellenzeit. *1821:* Duplán Joseff Fekete Josit őtt Esztendőkre fell Szegőtette, A mellet az fel tétel mellet hogy az őtt Esztendők el telése allat minden ruhazatyát meg adja Duplán Joseff Uram, Azon három Rénes forintokat az meljet Duplán Joseff Uram az Inasert le tett, Segőtséget (!) tartazik az Inas Legénségibe le dolgozni [Kv; KCJk 112a]. *1839:* a Legénysége alatt tett rajzolatjait is bé kelletik mutatni annak bé bizonyitására hogy a rajzban-is magat qualificalta [K; ACSzám. 128].

legénytársaság mesterlegények közössége; comunitatea calfelor; Gemeinschaft der Meistergesellen. *1702:* Az Legeny Társasaghnakis volt adoss az B: Ceh Cum fl: 5 [Kv; ACJk 47].

legénytartás mesterlegény-tartás; ţinere de calfe; Halten von Meistergesellen. *1808:* kéntelenittetének a' Legény tartást megengedni addig is mig a Remekezés végével Czéhokba bé vétettném [Kv; ACLev.].

legénytebeli legénykorabeli; din aceea perioadă cînd era flăcău; aus der Junggesellenzeit. *1756:* az pénzt a Kölönte Joseff Uram Attya atta eő kegyelmének ... még ifiju legéntebeli tulajdon maga keresett pénze volt ? [F.csernáton Hsz; HSzjP vk].

legépebben legsértetlenebbül; aproape neatins; am unversehrtesten. *1662:* Az mint távozván az ő felsége hadai, csak már is az Apafi uram hadai insolentiát cselekedni nem szünnek, az szegénységre, az kik legépebben maradtanak, távulyabb lévén az ő felsége táborától [TML I, 370 Teleki Mihály Frederik Cob császári parancsnokhoz].

legérzékenyebbül legérzékenyebben; cel mai sensibil; am empfindlichsten. *1812:* a' mi kevés pénzetskét gyűjthetett azt az Asszony gondviselése alá adván ... a' mennyi tettzett, annyit vett ... de leg erzékenyebbűl kelletik venni aztot, hogy házassága és Háza el terhesedése után is nem szűnt meg az adástol [Nagyesküllő K; RLt 0. 2].

legesleginkább főként, mindenekfelett; mai ales/cu seamă; hauptsächlich, über alles. *1588:* Sombori vram minden oknelkwl az en ket fiamat meg fogatta oth tartotta, de leges leg Jnkab azert kapoth az en fiaimon hogy az en fiam azt mongia mond ky volna az a ky ezt az en vramnak meg mondana [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.].

legeslegutóbb legutolsó alkalommal; ultima oară; zum letzten Male. *1894:* Most legislegutóbb kifizettem két váltóját [PLev. 166 Petelei István Jakab Ödönhöz].

legfelesebben felette feles számban; foarte mulţi, în număr foarte mare; in größter Zahl. *1797:* Minthogy ezen kertben Szilva fa leg felesebben vagyon, ugy hogy meg olvasni igen nagy baj lett volna, azért a' Szilva fák, és közte imitt amott lévó Megy fák együtt betsültettek H ffr. 200 [Ajton K; CU IX. 27. 12].

legfeljebb 1. legtöbb (nem több, mint); cel mult; höchstens. *1642:* Szokas keozteok, hogy Zwretkor mindenik Vr reszen az Gonduiseleo eliaria eoket es kiteol 3 kiteol 6 kiteol penig leg felyeb 10 veder bort szednek az Ur szamara, s ezt Ado mustnak hiak [Bh; GyU 73]. *1648:* egy hordoban mogyoro legh felljeb harom vekány [Komána F; UF I, 829]. *1662:* Alig telheték két avagy legfelebb három óra . a tatár elérkezék, és hátulját megcsapá[a] [SKr 376. — [a]A seregnek]. *1734:* egj, vagj leg fellyebb ket Berbencze sert vehet, es hozathat [Dés; Jk]. *1767:* eő Nga Tisztartaja Szántatott azon helyben talam el vethetett leg fellyeb egy vekani Gabonat beléje az egésszel együtt [Hidvég Hsz; Eszt-Mk]. *1772:* akár kenderéből, akár szőszéből mikor a' Jobb(ágy) és Zsellér aszonyokra ki osztattak, hol egy, hol legfellyebb két fontat a' meg fontatásra [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 82]. *1850:* ha az Isten haza viszen meg fogadam azt a' Musnai Félit vagy adigis probáld meg de többet 5 — leg felyeb 6 forintnál nem adak belsőnek[a] [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — [a]Musnai nevű v. Musnáról való belső cselédnek].

2. legkésőbb; cel (mai) tîrziu; am spätesten. *1660:* (A) megh nevezet huszon eőt forintot .. legh fellieb egy holnap alatt igiriuk ... meghadni [Kv; KvLt I/176]. *1703:* olljan remenséggel küldött Kglmetek hogy két hétigh legh felljebb égj holnapigh Taborozunk [Fog.; UtI]. *1749:* valamikoron a' hus árra elevaltatik Kolosvaratt más nap vagj leg feljeb harmad napján mindgjárt sollicitallyak a' Mag(ist)r(at)us előtt itt hús elevatiojat [Torda; TJkT III. 152]. *1821:* arra kötelezte magat az egész Hütesség előtt, hogy ha leg fellyebb egy hetek alatt ki nem váltya, akár kinek el adhassák [Kövend TA; Borb.]. *1845:* a törögbuza alá valo földeket is holnap vagy leg feljebb kedden bé akarom vettni [Ne; DobLev. V/1256].

3. legfőképpen, leginkább; mai ales/cu seamă; hauptsächlich. *1571:* Megh Thekintwen eo K. Egez varoswl az Mostany Ideonek allapatyat, Az keozenseges zwksegetis Legh fellyeb az predicatoroknak fyzetetlensegeket, Melyeknek Beh tellesitesere eo k varoswl vetettenek egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 37b]. *1584:* wgiekeznek varosul legh fellieb az waros zabadsagat es megh maradasat oltalmazni feokeppen Abban hogy Nemes ember eoreokeoskeppen Az varosba ne zalhasson [Kv; i.h. 284]. *1591:* Legelözzer nag' halakat adok az en kgmes Istene(m)nek, hogy Engemet e wilagra teremtet, sok youaiual meg látogatot, es leg fellieb hog' az ew Esmeretire ywttatot, Zent lelkewel meg aiandekozoth [Gyf; BálLt 93].

legfelül 1. legfelső részen; sus de tot; zuoberst/höchst. *1790:* Két nagy Szúszékot is találtam egyikben leg fellyűl égy Szakmány rosta, szita [Mv; MvLev. özv. Czimbalmos Ferencné Nagy Judit hagy.]. *1796:* Ezen hellynek meg vásárlása után . nagy Gődrőkőt is tsináltattam, mellyeket alol kővel, hogy a víz kőzibe vegye magát, fennebb ló trágyával (:s.v.:) hogy a vizet szárassza leg fellyűl kemény földel, hogy a Víz ki ne üsse magát rakattattam meg [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

2. legfeljebb/fentebb; mai ales; höchstens. *1780/1784:* negyed része juta G.Toldalagi Lászlo uramnak azan fenyül G.Toldalagi János uramnak azan fenyül ... G.Toldalagi Ferentz uram mellett tudni illik leg fenyül G.Toldalagi Pál urfinak [Koronka MT; Told. 29].

legfenekén vminek legalján; în fundul a ceva; zuunterst einer Sache. *1710 k.:* én édes Istenem! ihol ebben a te közönséges ítíletednek nagy vasfazekában legfenekén, a tűzhöz legközelebb vagyok, másoknak ugyan csak szabadságok, pihenések vagyon, én azok felett hétképpen sülök, fővök, égek, emésztődöm szerelmeseimmel együtt benne [BIm. 996–7].

legfennebb legtöbb; cel mult, maximum; höchstens. *1807:* a Tőrvényes Testamentumnak őt vagy leg fennebb hat hiteles Szemellyek(ne)k magok subscriptio⟨jok⟩ és szokott Pecsétek alatt elégséges [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1832:* Jelentem alázatoson hogy a' gabona árra mostis valamint Juliusban és Augustusban járt ugy jar az az : egy véka Tiszta Buza leg fennebb 1 Rf: 30 xr. az Elegy buza rós 1 Rf: a Tőrőkbuza 1 Rf 24 xr. a' zab 50 xr. volt eddig [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev.].

legfőbbik legfontosabbik; cel mai important; der/die/das wichtigste. *1605:* az Catholicus vraimnak Supplicatioiokat Assumalúan leg elseo es feowebbik kewansaga ellen valonak tettczyk arra semmy vthon lelkek esmerethy ellen Nem mehetnek [Kv; TanJk I/1. 522].

legfőbbképpen leginkább; mai ales/cu seamă; am allermeisten, meistens. *1768:* az Utrizalt Biro Tobias Szalamont s az eő Felesegét melly akkor is nehezkes vala kemeny veréssel illette legfőbkeppen a Feleségit rutul rugdosta hazánál s a hon érte nem tekintvén nehézkes állapattyára [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1849:* A Malomba a vámot a Falus Biro és az árendás mérték ki — s mit tsináltak vélle nem tudom — ott a Molnár Gazdáskodot leg főbb képpen [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

legfőképpen leginkább; mai ales/cu seamă; am meisten, meistens, hauptsächlich. *1589/XVII. sz. eleje:* melto es igaz dologh az, hogi az el kezdet es el nem vegesztetet miuek, az Keőmiues mesterek altal, legh feokepp(en) itt az Varosban, az eőnneőn Attiokfia, Felebarati keőzeőt, hamar, hiuen, Jamborul es eppen egeszszen el vegesztessenek, es addigh semmi uton masut miuet fogaduan el ne hagihassak [Kv; KőmCArt. 16–7]. *1595:* Tyúkmonyot vöttem egyszeris maszoris, de leg fökeppen az Instructiora tekentúe: Júliusban [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1676/1681:* eő reajok[a] bizattatot penig I(ste)n uta(n) legh főképpen Hunyad váranak éjjeli nappali őrzése [Vh; VhU 664. — [a]A porkoláb alatti várőrségre]. *1717:* méltoztassék Nagod küldeni egy kevés vajat . Pátér Superior Uram adat ugyan felestőkőmre hus levest, de azon kűvűl néha ele vennék, legfőképpen szombaton, s pénteken [Szu; ApLt 2 „Udvarhelj kis Mester" Apor Péternéhez]. *1770:* A Görgény Vize ... midön legföképpen meg arrad gonoszabb levén a Marosnál Senki a Regeni hidhoz nem penetrálhatna [Szászrégen; Born. XVI].

léggömbburok .' *1853:* 3 leggömbburok 25 gr., egy nehezitó 1 tallér 20 gr, egy gyufa tarto 1 tallér 5 gr [KCsl 3. — Berlini útinaplóból].

leggyakrabban *rég* leggyakortább, *nép* legsűrűbben; cel mai des/frecvent; am häufigsten/öftersten. *1710 k.:* engemet az én feleim leggyakrabban minden veszedelembe főmeredek bétaszítanak vala és sokszor vélem mentik vala magokat [BIm. 992]. *1770:* tudom; hogy sok vraságok jöttenek látogatására, mellyek kőzzűl leg gyakrabban Groff Kun István Ur eő Nsga .. és fia Groff Kun Sigmond ur [Algyógy H; BK nro 1017 Joan. Nagy (40) pastor eccl.ref. vall.] | Olosz Ferentz urat leg gyakrabban kik látogatták, mivel tavul voltunk egy mastul; nem tudam [uo.; i.h. gr. Kun István vall.].

leghamarébb 1. legelőbb; mai întîi; zuallererst. *1772:* itt nagj darab hellyt ezen Malomnak párja nem volt, mert nagj árviz idején itten kőrűl bé minden Malmoknál leg későbre állatt meg, az Árviznek pedig apadása után leg hamarébb meg indult [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 291].

2. mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. *1660:* Kun István neki hagyott jószágát is leghamarébb Kegyelmed kezéhez veheti [TML I, 524 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1662:* kész hadakozó népével s kész kincsével az ő jelenvaló szükségének leghamarébb is seccurálhatna, segíthetne [SKr 344].

leghátul leghátrább; cel mai în spate; zuhinterst, ganz hinten. *1806:* Semmit sem hallottam mert a fejer gunyások(na)k során leg hátul árultunk [Torda; UszLt ComGub. 1753u]. *1823-1830:* Ez a bajnokoskodás[a] így folyt szakadatlanul, úgy hogy aki reggel hol ült, nem tudta, hogy este hol tanálja helyét, s annál fogva e nagy vetélkedésre szolgáltatott alkalmatosságot, csak aki rossz volt s leghátul ült, az volt bátorságban, mert azt senki sem provocálta [FogE 123. — [a]1793-1795 táján a mv-i ref. kollégiumban a diákok közti tanulmányi versengés az ülőhelybeli sorrendért].

leghitványabbféle leggyengébb minőségű; de calitatea cea mai slabă; von schlechtester Qualität. *1854:* sokba kerülő bolondságok telyességgel ne lègyenek — hanem légyen avaték gyolts párna, fejér gyolts lepedő szem fedél gyanánt, fenyőfa koporso fejeren hagyva, s valami leg hitványabb féle fekete bakatsinnal bé teritve [Kv; Végr. H.Szentpály Elek végr.].

leginkább 1. (leg)főképpen; mai ales/cu seamă; hauptsächlich. *1653:* Szebenből kicsatázik vala a fejedelem hada, mikor közel érzi vala valamelyik hadát, s igen szolgál vala pedig a csata a szebenieknek leginkább, mindaddig valamíg benn lőn Szebenben [ETA I, 105 Nsz]. *1681:* Az havasokon[a] penig szoktanak legh inkáb, az Szasz varasi es szasz sebesi videkek Esztenakat tartani [VhU 56. — [a]Vh környékén]. *1764:* maga szavaibol ki jött Imbre Györgjnek, hogy fóben ő ütette, s azis importáltatik, hogj leg inkább azon fején esett seb causalta az halált [Torda; TJkT V. 239]. *1771:* A Sokszori Tilalom ellen szemetet és Ganéjt leg inkáb szokot ki hánni az Uczczára Stikler Antal ő klme, ugy anyira hogy Tavaszszal tsak alig járhatni miatta [Dés; DLt 321, 26b]. *1795.* (Az erdő) pusztulása leg inkább okoztatik az Emberek irtogatásai által [Vécke U; BálLt 1]. *1840 k.:* a' fásak is leg inkább a' meszesek soha nem fizetnek bé jövetelekkor vámot [Kv; KLev.].

2. legjobban; cel mai mult; am besten. *1672:* Mikor leginkább reménleném az ő nagysága kegyelmességét, akkor esem el mellőle [TML VI, 298 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1690:* Az szegény úr, Teleki uram[a] az Kálmán lórúl fordult le ... ahoz pedig leginkább bizott szegény [IIAMN 326. — [a]Teleki Mihály kancellár a zernyesti csatában való elestekor]. *1704:* (Az elesett) kurucok fejei ott állván a sáncfák hegyeiben fejek felett sok szó lévén Levettek elvitték és temették a testekhez. Ennek egyike volt egy hadnagy, Becski, akit is leginkább szántak [Kv; KvE 290 SzF]. *1724:* az kikhez leg inkáb biztunk azok voltak nagyob ellensegink [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1781:* csak duzzog s mikor leg inkáb kellene . el mégyen [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1822:* Most érzem még-is leg inkább, mitt tégyen négy Házaimból, és Szép Joszágaimból mint egy számkivettettve lenni [Kv; IB. Kenderessi Mihálly kormányszéki tanácsos lev.].

Sz. *1673:* Szintén úgy teszen Kegyelmed, mint az a szántó ember, az mely ökör jobban vonszon, azt nógatja leginkább [TML VI, 531 Székely László Teleki Mihályhoz].

légió *átv* sereg, tömeg; droaie, mulţime; Heer, Menge. *1814:* A' Jószág jövedelme pusztittojának egyenesen a' nagy fel hizott Egereket és a' rettentő sok Gergeritzéket lehet tartani, meljek Legioként vagynak az Ő Nagysága Csüre körüll lévő Asztagokra (!) [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

légióbeli szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *német* ~ bécsi légiós; din legiunea vieneză; aus der Wiener Legion. *1849:* Temettetett el Rot Hermán Német legiobeli[a] Izraélita, kit a Testátyán löttek meg a' motzok [Gyalu K; RAk 216. — [a]A szabadságharcban a magyarság oldalán harcoló bécsi légióbeli].

legistenesebben legalaposabban; cel mai bine; am gründlichsten. *1663:* Az mint legjobban, istenesebben tudod a dolgát eligazítani, kérlek az Istenért, igazíts (!) úgy el, hogy jövendőben is szegény mondhasson jót reád [TML II, 459 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

legistrál l. registrál

legistrom l. regestrum

legitimáció 1. törvényesítés; legalizare; Legitimation. *1704:* Az én voxom ez volt: Az őfelsége kegyelmes parancsolatja igen nagy ok és ratio a dieta legitimatiójára, ki ellen óvjon Isten, hogy szóljak, vagy csak gondoljak is valamit [WIN I, 149].

2. kb. törvényes megállapítás; constatare legală; rechtmäßige Feststellung. *1789:* A' Vágok[a] kárasodása Specificatioja küldessék el oly requisitioval, hogy azt coramisálja és ide küldje viszszá, 's urgeáltassék, hogy rendeljen a' kár legitimatioja végett mindenkor egy Tisztet [Csíkszereda; UszLt XIII. 97. — [a]A mészárosok]. *1806:* Állítja az actor Nagy Mihály, hogy lévén egy

leánytestvérek, kit is Isten rendelése szerént férhez adott, kinek lakodalmára költött az actor csak egyedül 38 forint és 37 krajcárt, miképpen a legitimációból kitetszik [Szárhegy Cs; RSzF 241].

3. törvény szerinti eljárás igazolása/hitelesítése; pustificare a unui procedeu legal; Legalisierung des gesetzlichen Prozesses. *1793:* azon eredeti quiétancia, midőn a Leveles Tár számárais le irattatott volna, az Urnak meg tartás, és a kivántatható történetben maga Legitimatioja vegett ezennel viszá adatik [Torda; DobLev. IV/714]. *1812:* a két rendbeli adosság legitimáltatott ad florenos Hungaricales 4373om Dnr 33om Mely Legitimatiot mind ket felek igaznak lenni esmérvén, annak ki elégittesére Dobolyi Josef Vr által is adá a' tisztelt Collegiumnak, Nemes N. Enyed várossában lévő egész Fundussát, rajta lévő minden épűletekkel kő házakkal [Ne; i.h. IV/944. 2a]. *1822:* a' visitatio alkalmatosságával a' Dés Aknai Kir. Sóó Kamara Ispány Berenyi Emánuel Ur által, itten a' Berkeszi Distractionál hagyatott uj Bollétakrol Hiteles Jegyzés vitessen végben, melly Legitimatio gyanánt fog Szolgálni [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmond aprósó-áruló biztos ut.].

legitimál 1. törvényesen igazol; a legitima/justifica; legitimieren. *1748:* az Emptornak expensait, az Venditor ő Kglme méltatlanúl causalta, azért Contractussa szerint legitimalván költségit, tartozik kompensalni [Torda; TJkT III. 235]. *1762:* ezek lévén minden perceptumaim, kész vagyok immediate a' mint akkor fel irattom legitimalni, s Judicialis calculusra vetni [uo.; i.h. V. 78]. *1770:* tessék a Producens eo kegyelmé(ne)k maga nemessi immunis statussat .. Armalissal vagy Donatioval legitimalni [UszLt IV. 49]. *1777:* Cseh Benjámin Uram .. minek elötte végben vihette volna, e világbol ki mult, Ugy mindazonáltal, hogy ezen acquirált Jussát Cseh János Uram(na)k . Testálta, és legálta s annak utanna azon Dispositioját confirmálta ... melyröl ismét kész az Exponens Uram abbéli Jussát Kigyelmetek elött ha kiványák legitimálni [Dés; Borb. I]. *1780:* Az lakodalomtételért legitimálja, amit költött az inctus, az actor bonificálja [Taploca Cs; RSzF 230].

2. vmit törvényesnek elismer/nyilvánít; a da caracter legal unui fapt; etw. gesetzlich anerkennen/erklären. *1704:* A többinek pedig, akiknek voxokat többire kit láttam, mind az volt, hogy az ország törvénye nem legitimálja a mostani dietát, nem lévén meg azok a requisitumok, akiket kivántatnának [WIN I, 149]. *1796:* minden portionális Szekér szénának az árrát négy négy Márjásra középszerű idöt fel vévén, legitimáljuk [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1808:* Nem akarván az Alperes a Deliberatumok után is a Praetendenseknek részeket ki adni kételenittettek admoneálni, mellyet végben vitt Regiusnak legitimaltunk Dr. 36 [Asz; Borb. II]. *1820:* (Az örökösöket) Martius 1ő napján executiora certificáltatván melynek bételésével Bartok Ádám Ur Várszeg uttzai . Háza előtt meg jelenvén . . a' fenn emlitett Capitalisnak felét 75 Rforintokban és 33 xrökban meg allitván, a' költségeket legitimala e' szerint[a] [Ne; DobLev. V/1037. — [a]Köv. a részl.].

3. (gyermeket) törvényesít, törvényesnek ismer el; a legitima; (Kind) legitimieren/(als) ehelich erklären. *1784:* (A) fiú az egyben kelések epochajatol számlaltatva a rendes idö előtt ā vilagra eló jöttnek lenni praesummáltatván, tehát ē miatt Hatzegán Angyelnek és Feleségének voltis bajaskadások melyet a Tisztek és nevezetesen a Papok előtt Fizetéssel complanative sopiáltanak, s consequenter Hatzégán Angyel . Complanatioja által ... Avramat maga fianak lenni recognoscalta s legitimalta; ki is az oltatol fogva mai napig hivattatik Hatzegán Avrámnak [Fejér m.; BK ad nr. 465].

4. *~ja magát* **a.** vmi alól tisztázza magát; a se justifica/dezvinovăţi; sich rechtfertigen. *1766:* ki tetszik nyilvános jáczodtatása az Anak, melyel kévannya az Magistratualis végezéseketis eludalni, peres társat költetni, hurczalni, azért minthogy magát soha nem legitimálta, söt dolgát tsak nem vesztiben hadta ujjabban Executioban vétetni itéltetett, exmittaltatván az elebbeni Executorok [Torda; TJkT V. 338]. *1780:* Minthogy az csiktaplocai 1780-beli csorda mellett levő pásztorunk Tardos János providus magát kívánja legitimálni documentumával; innet, hogy az actor résznek is illő mentsége el nem rekesztetvén exmittáltatnak a károsok a következendő csütörtökre [Taploca Cs; RSzF 213]. — **b.** igazolja magát: a se legitima; sich legitimieren. *1787:* Nem tsak pedig az idegen országokra, és hellységekre de még tsak Szomszéd Falukra, és edgyik Házi Nrus alol más alá valo meneteltis valameddig az el menni szándékozó Földes Urának Dimissionalisaval és Proc. Szolgabiro Tisztyeinek Levelével nem legitimallya magát, tartozik szoros számádás alat a' Falus Biró tellyes igyekezettel, és szorgalmatossággal meg gátolni [Torockó; TLev. 3/2. 3b–4a]. *1809:* az ezen Honap[a] 15-én költ Udvari Decretum által ide küldetett General Pardon oly parantsolattal adatik ide zárva által Kegyelmeteknek, hogy aztot a közönséges helyre fel függesztetvén ki hirdettetni, és a meg tett ki hirdetésről magokat a Királyi Gubernium elöttt legitimálni el ne mulassák [UszLt ComGub. 1737 gub. — [a]Október].

legitimálandó 1. törvényesen igazolandó; care urmează să fie justificat legal; gesetzlich zu beweisend/legitimierend. *1746:* à Venditor az emptrix(ne)k ... pénzit H: f: 30 restituallya; insuper Notarius Atjánkfia előtt legitimalando költségit refundallya itiltetett [Torda; TJkT III. 24]. *1815:* Rátz Borbára Ifju Asszony, vagy successori a' Zállog Summán, kivül a legitimálando költséget fárattságot is tartozzanak meg fordítani [Újlak Sz; Végr.].

2. törvényesen megállapítandó; care urmează să fie stabilit legal; was gesetzmäßig festzustellen ist. *1766:* a sertes el dögölvén, az A. ur károsittatott . arravalo nézt az elkárosittatott sertés legitimalando árát az I. fizesse meg [Torda; TJkT V. 334]. *1799:* Tessék ... a nevezett még kegyelmeteknél zálogban Lévő Jószág három Részét a Törvényesen legitimálando Zálog Summa ugy a Melioratiok es Industriak ha mik volnának lejendö letételek mellett, s az Exponenseket Vérség Jussán illetö Részeket . ki adni s meg ereszteni [Szentimre MT; BalLev.]. *1830:* ezen Levélnek ereje mellet ... eo Kegyelmeknek akár mely Jovaikbol a legitimálando Summát exequáltathassa minden Törvényes menedékek ki rekesztésével [Szentbenedek AF; DobLev. V/1159. 2a].

legitimálhat 1. törvényesen igazolhat; a putea justifica legal; gesetzlich legitimieren können. *1773:* Hogy ha az emptor Ur .. a' most Zálogasitott Portiokbol ez előtt el szökött Jobbágyokat reducalnak, azoknak reductiojára téjendö költségeit és farodtságait, a' menyit legitimalhat tartozzék a' Venditrix Aszszony .. a' ki Váltáskor deponálni és meg fizetni [Nagylak AF; DobLev. II/448a]. *1799:* a 4 f. 16 1/3 xr. restantiát a Szász Régeni Communitáson tösténi fel vétetni, s a Provincialis Cassaban administraltatni a 180 f. 33 1/2 xr. állo Superflua administratiot pedig Néhai Sáfár Gjörgjnek Haeressei által, ha ök annak bonificátioját elegendöképpen nem legitimálhatnák, a Szász Régeni Communitasnak bonificaltatni el ne mulassák [TLt 662 kv-i gub. rend. 6074].

2. *~ja magát* vmely vád alól tisztázhatja magát; a se putea justifica/dezvinovăţi: sich von irgendeiner Beschuldigung reinigen können. *1745:* az Jk ellen comprobalni kész leszek, comprobalvan meg kivánom, hogy ha magokat nem legitimalhattyák, mind ketten fel akasztassanak és meg halljanak [Torda; TJkT II. 19]. *1803:* (Egy lólopással vádolt cigány) se Kolosvárrol, se másunnan mind ez ideig-is semmi Szavatyost elő nem állitván, s magát a' Lo eránt nem legitimálhatván, Rabokat Itelö Törvény Székünk előtt actionaltattuk [K; KLev.].

legitimált 1. törvényesen igazolt; justificat legal; gesetzlich bestätigt/lich | törvényesen megállapított; stabilit legal; gesetzlich festgestellt/gelegt. *1769:* Az actor Sebestyén Márton nemes céhének legitimalt költségét exsolválván és az egész céhét deprecalván, ezen deliberatumnak hac parte coram sessione satisfacialt [Dés; DFaz. 26]. *1796:* a' mikor a' Leveleket regestráljuk, akkor ennekis végére mégyek, és .. bizonyosabbat fogok irni, az egész legitimált költség Summájárol [Kv; Incz. XI. 22b Jósintzi Sándor lev.]. *1801:* tartozunk az actorok(na)k legitimált költségeket meg-fizetni [M.zsombor K; Somb. II]. *1802:* A' Tekintetes G(ene)ralis Szék által legitimált perbéli költség, és faratság tészen Fhung. 130 Dr. 93 1/2 [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

2. törvényesen meghatalmazott; împuternicit legal; gesetzlich bevollmächtigt. *1828:* (A szószóló) hogy egy egy a' Perhez nem tartozo koborlo gondolatokot a' tilalmas procrastinatio tekintetéből, béirjon — azután minden remédium applicatioja nélkült attol elálva a' Pert tilalmas utakon huzza — arra sem Jussa, sem a légitimált szoszollo, sem a' Plénipotentiárius urnak nintsen [Ne; DobLev. V/1129. 2b].

legitimáltat 1. törvényesen igazoltat; a face să fie justificat legal; gesetzlich bestätigen/kräftigen lassen | törvényesen megállapíttat: a face să fie stabilit legal; gesetzmäßig feststellen lassen. *1763:* hogj az p(rae)tendens Aszsz(on)ynak minden kára vgy szinte az perre esett költseget, fáradságat in figura Judicii legitimaltatván, Executiob(a) vetettessék, itiltetett [Torda; TJkT V. 159]. *1793:* Üdösbb Bartok András ... a szénájabéli kartételtis általunk kivánván legitimaltatni ... tanáltuk mint egy négy szén kasnyi szénabéli kárnak [Torockó; Bosla]. *1808:* Ezen osztály és Nyilazás alkalmatosságával a' Praetendensek magok költségeiket irásba tévén kéváná azokat legitimáltatni altalunk praetendálván ezeket fel vétettni[a] [Asz; Borb. II. — [a]Köv. a költségek fels.]. *1830:* A Protectusnak szenvedett fájdalmát és az ezutanis tejéndö költségeket kéri alázatoson a Protegens Fell peres Ur legitimaltattni [Ne; DobLev. V/1165. 1b]. *1832:* a Néhai Báro Bornemisza Joseff tett költségei nintsenek Legitimálva, valahol Legitimáltotni kellene [Görgény MT; Born. XVb].

2. *~ja magát* törvényesítteti/törvényes ivadéknak ismerteti el magát; a cere/face să fie recunoscut ca copil legitim al cuiva; sich als gesetzlich Nachfahre/Abkömmling anerkennen lassen. *1823-1830:* Azt beszélik, hogy Bethlen Farkas egy radnóti Mátyás András nevű részeges pap által kopuláltatta volna magát Finna Zsuzsannával, és már ma Bethlen Farkasnak törvényes feleségétől, gróf Mikó Katától fiúmaradéka nem maradván, Öri Károly magát legitimáltatni akarná [FogE 150].

legitimáltatás hitelesíttetés; autentificare, legalizare; Legalisierung, Beglaubigung. *1796:* a' Conscriptiót eléb ... ottan mindjárt Apértáztattam is akkori Méltóságos Itélő Mester Tűri Lászlo Úrral . azon Conscriptiot M. Vásárhejre bé küldőm a Méltoságos Királlyi Táblára a Meg igazittatás és légyitimáltatás végett [Szőkefva KK; Kp II. 49 özv. Újfalvi Sámulné Sombori Borbára nyil.].

legitimáltathat törvényesen igazoltathat; a putea justifica legal; gesetzlich legitimieren lassen können. *1762:* az I. az A(na)k akkoron eset szenabeli kárát, a' mennyiben legitimáltathattya ... meg fizesse, itiltetett [Torda; TJkT V. 108]. *1780:* Akiknek csak egy deserta sessiójok vagyon, azok egy szánnal csak, többel be nem erdőlhetnek; mégpenig azok is úgy, ha legitimáltathatják a jószágokot [Árkos Hsz; RSzF 108].

legitimáltathatik törvényesen igazoltathatik; a putea fi justificat legal; gesetzmäßig legitimiert werden können. *1799:* azok Széknek Tisztyei a' midőn kerületekben, vagy Processusokban közönséges szolgálatban utaznak, az általak a' Falus Biráktól vett ingyen gazdálkodásról mindenkor Quietantiát adjanak, hogy osztán a Falus Biráknak számadásai az efféle Quietantiák által legitimáltathassanak [AszLt 207 nyomt. gub. körrend. Kv-ról]. *1807:* Ezen positio ... a Tordaiakot illetvén itt nem legitimáltathatik [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

legitimáltatik 1. törvényesen igazoltatik; a fi justificat legal; gesetzmäßig legitimiert werden | törvényesen megállapíttatik; a fi stabilit legal; gesetzlich festgestellt werden. *1793/1794:* Kőlőnte Josef Vram, elő adja ezen Osztály folyására tett költségeinek Laistromat, mely ... a' Commissio által Legitimáltatott 234 Magyar forintokra, és 64 pénzekre [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 21b]. *1812:* Melj iljetén önkéntesen valo declaratioja ... acceptaltatván, mindenik rendbéli adosság a restans interesekkel költségekkel, és fáradtságokkal általunk ... a' következendő modan legitimaltatnak[a] [Ne; DobLev. IV/944. 1b. — [a]Köv. a részl.]. *1823:* Ezen egész Munkának árra a' Felsőbb Rendelésekhez mérsékelve legitimáltatik 10 tíz Rf és 37 x Conventios pénzre [M.régen MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez id. Hegyesi Elek főbíró kezével].

2. hitelesnek nyilváníttatik; a fi autentificat/legalizat; für authentisch erklärt werden. *1675:* E Plenipotentialis level ... mind kls Urunk eő Naga ... mind az Nemes ország elött meg állvá(n), legitimaltatott [Kv; TJk XII/1. 107]. *1736:* az emlittett Contractus hellyesnek, és Haza Tőrvényén fundaltnak nem itéltethetik, valamig annak Punctumi Ngtok által nem legitimáltatnak [Nsz; JHb XXXV. 30].

3. törvényes születésűnek elismertetik/nyilváníttatik; a fi recunoscut ca copil legitim; als von ehelicher Geburt anerkannt/erklärt werden. *1769:* ezen Házon s az Házban lévő Személjeken a N.Szebeni Magistratus(na)k semmi Jurisdictioja ne légyen, sem semmiféle tereh viseléssel ne tartozzék a Fattyu Gyermekek vagy egyéb bestelenségbe lévők azonnal mihelyt ezen Házba bé vétetődnek egészszen meg igazulnak és Legitimaltatnak [UszLt XIII. 97]. *1823-1830:* Midőn ezeknek atyjok apai indulatból meg akart volna esküdni a szolgálójával, hogy a tőle született gyermekek legitimáltassanak, lakodalmat hirdetett [FogE 128].

legitimáltatott kb. hitelesen megállapíttatott; stabilit legal/autentic; authentisch festgestellt. *1648:* A legitimaltatott juhok száma Bááczban[a] Eöregh ellő juh vagion ... no 225 Eöregh ellő keczke ... no 53[b] [Gyalu K; RákGIr. 538–9. — [a]Bácsban (K). [b]Folyt. a fels.].

legitimus I. *mn* 1. törvényes; legitim; legitim, gesetzlich. *1592/1594:* Elseöben az Actor fundalia Actioiaba hog' Jure succes(i)o⟨nis⟩ eötet illeti[a] mint Attianak legitimus heressét [Kv; RDL I. 63. — [a]A peres ház]. *1621:* ada el egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony ... Colosuary Varga Peternek f. 23 ... Igeruen es obligaluan arra magokat, hogy ez .. haznak Dominiumaiban birasaban, Varga Petert es Successorit minden legitimus Impetitorok ellen euincalliak es megh oltalmazzak [Kv; i.h. 116]. *1641/1687 k.:* Kisfaludi Pap Katának al(ia)s Incze, Incze Márton Praedikátor, ugy mint legitimus Tutor által .. Somosban lévő ős őrökséget, külső javaival edgyűtt ā Somosdiaktul repetalta [MMatr. 87]. *1676:* Fabian Sára ... akár holott talalhato ingo es ingatlan iovokbol, azon helynek legitimus biraja altal, az hol jovok talaltathatnak, magok(na)k őkgl(mekne)k . satisfactiot tétethessen Fábián Sára, vagy jövendő férje és legitimus successori [Gyf; JHb XXXI/8]. *1677:* Azoknak a' Királyoknak és Fejedelmeknek donatioi álhatnak csak meg a' kik legitimus Fejedelmek, és az Országnak régi szabadsága szerint valo választásából legitimè succedaltanak [AC 202]. *1700:* Mü ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi István Urammal; hogy eő kglme Erdéllyben mindenűt lévő keves Joszágunk iránt orialt, es orialando törvenyes dolgokba Procatorságával succural, ugy p(ro)curálya a mi absentiánkban mint legitimus Procuratorunk igazán és hűségesen mint magunk [Gyeke K; Ks 90]. *1711:* Az mely Szántó földeket, és jobbágyokot az Néhay Mihálcz Mihály Ur(am) acquisitumából az Fiak az Leányok(na)k per compositionem adnak, azoktól minden legitimus impeditorok ellen evictiót igirének [Altorja Hsz; Borb. I]. *1741:* Méltóságos Elsö Appaffi (!) Mihály, akkori Erdéllyi Legitim(us) Fejedelem Kegjelmes Urunktól Conferáltatott kegjelmesen azon Csatáni Jószágocskája szegény Várasunkn(a)k [Dés; Jk 547a]. *1777:* az praelaudalt Groff Ur eő Naga ... a' levált pénzt akár melly legyitimus Executor általis desummáltatthassa akár holottis [Szentbenedek SzD; Ks].

2. teljes jogú; cu drepturi depline; mit vollem Recht. *1737:* mint hogj az A. a Nms Csizmadia Czéhnek egjgjik legitimus tagja vólt eddig, tehát a mi Controversia az Ik és az A kőzőtt suboriálódtak, Nms Czéhek(ne)k Constitutioi szerint, kell vala ... el-igazodni [Dés; Jk 250b].

3. törvényes születésű; legitim; von ehelicher Geburt. *1766:* együtt laktak mintegy két hónapig. Azalatt meghala Kemény Ádám, a fia br. Kemény Simon úr kihajtotta a második Kemény Ádámnét a jószágból. Azólta mind jár a szegény Széles, hogy a leányát Kemény Ádámnénak, a fiát a leányának Kemény Ádám legitimus fiának csinálhassa [RettE 205].

II. *fn* törvényes megbízott; împuternicit legal; gesetzlicher Beauftragte(r). *1701:* (A zálogos szántóföldet) ne tartozzék a Dominus emptor vagy Legitimussa vagy Legitimus successora remittalni [Déva; JHb XXXVII. 23].

legjava partea cea mai bună a ceva; das Beste. *1607:* Petkj Farkas Vram adgion tiz hold feöldet azokbol az mely nylakot birtak de ne(m) ā legh iouat [Cssz; BálLt 90]. *1625:* Miképpen az mészárosok adják el mindenféle bőröket .. Őreg czaapbőrt legjavát egy forinton [Gyf; EOE VIII, 276 országos árszabályzatban]. *1634:* Az kis leanyanak eo kegmeknek hagyok negy borius Tehenet, à legh iouaban [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1710 k.:* Egy András nevű kolcsárom tett a boromban, a legjovában ... legalább kétszázötven forint kárt [BÖn. 498]. *1724:* az tavasz hatarban mind tavasz buza, mind egyeb tavasz rettentő gyir, az Zab az leg jova meg edgy arasz [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1746:* Senki is à Vargák kőzzűl a Talpot à mostani bőv talpra nézve egy par talpat ā leg jovát fellyebb hat pólturánál adni ne mérészellye [Torda; TJkT III. 69]. *1776:* az Farkasak már kilecz (!) kopomat mind az leg jovát meg evék [Négerfva SzD; BfN Bánffy Péter lev.].

legjobban 1. legtökéletesebben; cît mai perfect; am vollkommensten/besten. *1580:* Byro vram es Kiraly Biro vraim a ket Idesb vrainkal . Mennye(n) Ala az feyedelemheóz es eo kegmek Az Suplicatiot formallyak leg Jobban Amint lehet [Kv; TanJk V/3. 225a]. *1585:* Az it valo procatorok feleollis Biro vra(m) tanachaűal egie(te)mbe vegezzenek, es Aggianak hiuatalt Nekik, Amint leg Joba(n) tuggiak [Kv; i.h. I/1. 5]. *1764:* Szeredai János Vram ... ezen Controversios Portionk(na)k állapottyát leg jóbban tudván adhassa elé, s dirigalhassa oztoztató Birák Vraimékott [Dicsősztmárton; Ks 22/XXa]. *1767:* (A) két Aszszonyságnak Posteritassi Bodoni Sigmond Vr(amna)k jószágában ismét meg osztoztak, Sőt még ezen osztozás után is hallottam gyakor osztozásokat, ugy annyira hogy kezdete vég nélkül lévén osztozások(na)k, tsak az Isten tudgya őket leg jobban meg osztoztatni, de más nem [Vajdasztián MT; JHb IX/48]. *1846:* ha bátsi fogja azt irni hogy mű ketten el igazithassuk, fel mégyek és igazitsuk a leg jobban azon Joszag dolgát [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

2. legkedvezőbben; cel mai bine; am günstigsten. *1773:* amint ő az apjától hallotta, a német birodalom alatt a legjobban volt az országnak állapotja [RettE 300].

3. legnagyobb mértékben; în cea mai mare măsură; in höchstem Maße. *1758:* hallottam köz beszedbe hogj Gombási Jánosné leg jobban és bövebben reszesült Atja keresmenjiböl [Asz; Borb. II Farkas Judit (46) vall.]. *1819:* kérdezte, hogy tettzenék é a' házassága ... ? melyre asztat felelte: hogy a' leg jobban és a' vizben élö halnak állapottyáhaz hasonlitatta [Kv; Pk 2]. — L. még RettE 314.

4. leginkább; cel mai bine; meistens, am meisten. *1586:* Hozzw Marton ... vallia Procatorom volt Igyarto Georgy de semmy oly ektelen zolgalatba(n) Nem erte(m) megh eo maga tuggya legh Jobban, my zywel zolgalt [Kv; TJk IV/1. 592]. *1764:* Mi vitte légyen Bátyám Uramat Hátár osztásra, maga tudhatya leg jobban Bátyám Uram [Középlak K; BfR]. *1784:* az oculationak pedig éppen most de tempore vagyon hellye, mert a' praejudicium eppen most látzik leg jobban meg [Mv; Mt táblai hat.]. *1819:* A' Levelek ki keresésébe (!) Kelemen Zsigmond Cancellistát leg jobban recomendalom, minthogy ö leg jobban tudja a' régi Barát írásokat olvasni [Császári SzD; WassLt gr. Wass Miklós lev.].

legjobbik 1. vmik közül a legjobb; cel mai bun dintre ... ; der/die/das beste von irgendetwas. *1592:* Merai Tamasne Anna azzoni ... vallia . . Jeon egikor be hazunkba alatomba kereskedni kezde az skatuliaba .. hogi el mene, megh latam, tahat az leg iobbik keo Argentis (!) granatt oda vagion [Kv; TJk V/1. 244–5]. *1663:* Szent Pálné asszonyom azt mondotta volna ... az fejedelem ö nagysága ez várhoz való jószágbúl a legjobbik falut adta nekem [TML II, 568 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1820:* Bása György ... utollyára a' néhai Bárot meg-beretválván, a' leg jobbik beretváját el vitte [Várfva TA; JHb 48 Imreh Miklos (19) vall.].

2. ~ *féle* legjobb fajta; cel mai bun sortiment; von der besten Sorte. *1701:* Az fono Aszszonyok(na)k fizetése edgy font Gyapjuert akár köz, akár jo féle, akár legjobbik féle fizetése légyen d. 18 ... ă ki többet adna büntetése legyen f 6 [Kv; PosztCArt. 28].

3. *ifjúságának ~ idején* legszebb ifjúságában; în cea mai frumoasă perioadă a tinereţii sale; in seiner/ihrer schönsten Jugendzeit. *XVIII. sz.:* Ifiuságomnak legjobbik idején, Brassó tömlecében jaj mint bezárának [Barabás, SzO 390 rabének].

legjutalmasabban legelőnyösebb áron; la preţul cel mai avantajos; zu günstigstem Preis, am preiswertesten. *1740:* Méltoságos kolosvári Bellicus Commissarius Ruperstoffen Úr számára facultaltatik Hadnagj atyánkfia ö kglme hogj adhasson 's adjonis két veder vajat, vévén vgj ejtelit a mint ö kglme leg-jutalmasabb(an) meg-veheti [Dés; Jk 529b].

legkeservesben, legkeservesebben legkeserűbben; cel mai amarnic; am bittersten. *1636:* Azt sajnálá leg keservesben az Isten az David két szarvas vétkeiben, hogy az ártatlan Uriásnak kegyetlenül való meg ölettetésével meg káromlattatá az ö nevét az Ammonitákkal, az ö ellensęgivel [ÖGr 7]. *1710 k.:* De jaj, én Istenem! úgy látom, Felséged legkeservesebben adá az én megélemedett, erötlen vénségemet a sátán és világ rostájába [BIm. 995].

legkésőbben legutoljára, legvégül; în cele din urmă, la urmă (de tot); zuletzt. *1606:* Jmreh Lukaczne az vtan leg kesebben fel vęue azt a' Chútakot melljel osuat Janosne megh hagitotta vala az Vrat Jmreh Lúkaczot [UszT 20/203 Brittannús Jmreh de Kis Kede pp vall.]. *1630:* legkésébben csak mindketten fenn állottunk immár az pasával, hogy azt expiscálja vala tőlem, hogy tudja ő, hogy az asszonynak fejedelemségével meg nem elégedünk mi, és kit tudnék én ott fejedelemségbe való embert [BTN² 436]. *1770:* ha az Vr jovallaná meg szántatnám a garat véginél valo nagy Dinye földet de eztet leg későben mivel igen kövér [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.].

legkésőbbi legutolsó/utóbbi; ultim(ul); allerletzt. *1605:* Az Vasar hely legh későbbi terminúsigh Marton Janos feólde vala az peres föld [UszT 19/16 Joannes Biro de Kwsmeód (40) pp vall.]. *1619:* legkésébbi levelemben írtam volt Felségednek, az Gáspár vajda uram és Startzer uram titkos szavokat [BTN² 295].

legkésőbbre legutoljára; cel mai tîrziu; zu(aller)letzt. *1772:* ö Excellentiája Malma . igen híres jó forgó Malom volt; ugy hogy itt kőrűl bé párja nem vólt; mivel Viz áradáskor lég későbre állott meg; az Arviznek pedig apadásra való hanyotlása után leg hamarébb meg indult [Királyfva KK; JHb XX/25].

legkevésbé, legkevesebbé legkisebb mértékben; în cea mai mică măsură; am wenigsten/mindensten. *1780:* monda Strausz Domokos arra a Cassai Czéhodra semmit nem hajtok, aztat respectalom leg kevésbé Te spitzbub [Ne; DobLev. III/540. 3b]. *1834:* Szabadságába állván a' Felperes Résznek akár minémü Ujj Bizonyittásokat a' perbe béadni, s az Allpereseknek azirán tett ellenvetése a' Törvényen leg kevesebbé sem gyökerezödvén [Asz; Borb. I]. *1846:* A sokszor emlitett malmokkali gazdálkodást az Uradalmi Nagy Méltosságu Administrátor Ur ö Excellentiája engedelme nélkül senkinek sem subárendálhatom, s ha subárendálnámis, efelett keletkezhető egyezményem az Uradalmat leg kevésebbé sem kötelezendi [Kv; KmULev. 2]. *1849:* Butoraim, Köntösseim ... reszint ... a Kelemen Benitől kapot pénzből és ajándékokbol gyüjtettek a' mit Kelemen Béni meg sem is hazuttolhat leg kevésbbe is [Kv; Végr. Vall. 49]. *1855:* a nőm érdemetlen hogy szerzeményemből legkevesebbéis részesedgyék [Kv; Végr.].

legkisebbé legcsekélyebb/kisebb mértékben; în cea mai mică măsură, de loc; in geringstem/kleinstem Maße. *1838:* anélkűt hogy leg kissebbéis meg szollítottuk volna [Dés; DLt 8]. *1841:* igy történt a tsiko lába eltörése, aminek én semmi leg kissebbéis oka nem vagyok [Dés; DLt 1541].

legkisebben legcsekélyebb/kisebb mértékben; în cea mai mică măsură, de loc; in geringstem/kleinstem Maße. *1665:* (A) felyül megírt átkok alá adom magamat, ha legkisebben is van vétkem [TML III, 450–1 Teleki Mihály Sóti Jánoshoz]. *1726:* én látya az Isten leg kissebben sem kivántam az Urat Groff Uramat offendálni [Bethlensztmiklós KK; Ks S. 19]. *1733:* Pap János

Ur(am) .. ennek utánna Gerendi Sándor Uramat ugy embereit is tsak leg kissebbenis nem injuriállya [Nagylak AF; DobLev. I/156]. *1765:* az édes Annyát Székely Elek eo kgylme meg betsűlli, soha se egyszer se mászszor tsak leg kűssebbenis meg nem szomorittya [Torda; Pk 2]. *1767:* akár ki mit mondot Ngodnak, bizony tudva nem kivántam leg küssebbenis Ngod(na)k véteni [Kv; JHbK XLVII]. *1784:* Az Querulansok panaszsza ... az elé szamlált Hazakb(an) levő lakosok ellen abbol all, hogy a közönseges tereh viselésben leg kűssebbennis nem concurral(na)k [Torockó; TLev. 4/9. 19a]. *1828:* ha penig valamelyik Fel ezen mostani örökős Edgyezesekett leg kűssebben is Haborgattni merészelné az Fen irt Vinculumatt az meg allo Fel az meg nem allo Felen Exeqálhassa [Borb. I Aranyas Rákasi Csipkés István nemes személy kezével].

legkisebbet legcsekélyebb/kisebb mértékben; cîtuşi de puţin, de loc; in geringstem/kleinstem Maße. *1679:* Lelkem Uram ugyan nagyot és sokat megbocsáthatatlanul vétettem én Kegyelmednek, hogy ennyi kérésemre, szép leveleimre s magam azokban való tiszta szíves ajánlásira szíve hozzám legkissebbet sem lágyul [TML VIII, 560 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

legkisebbik I. *mn* 1. legfiatalabbik; cel mai mic/tînăr; der/die/das jüngste. *1639:* Kerey Albertnak .. az legh Kisebbik leanyat Kazdag Ferencz el uette uolt [Vajdasztiván MT; Borb. I]. *1657:* Kegyelmed legkisebbik inassa Teleki Ferkő [TML I, 45]. *1814:* Grof Teleki Ádám Ur eő Nagysága Mlgs Vajna Antalné Asszonynak a' legkissebbik Léányával szereti baratkozni [Ne; TSb 12].

2. legszerényebbik; cel mai modest/umil; der/die/das bescheidenste. *1666:* Én is Nagyságodnak méltatlan legkisebbik igaz híve, Nagyságodnak könyörgök mint kegyelmes uramnak [TML III, 553 Teleki Mihály a fejhez]. *1705:* leg kűssebbik jo akaro szolgai [Szentmihály U; Pf]. *1737:* maradok Nagyságodnak Leg küssebbik Erdemetlen Szolgaya Csik Somlyai Gondviselőye Lésztyán János [ApLt 2].

3. legjelentéktelenebbik; cel mai neînsemnat; der/die/das unbedeutendste. *1671:* teczett hogy ez utannis igen el tauoztassanak eő kglk minden gywleőseghett nemzeö legh kissebbik alkalmatossaghotis [Dés; Borb. I ogy-i bizottság hat]. *1710:* ha az eó felségihez Letett Homagiumárol el feletkeznék Leg kűssebbik Czitkelyben is hitetlenségnek jelit mutatná, avagi el is szőknék, és az meg jrt kezesek is háborittatnának, hozzája szabadoson, és bonumihoz, még feleségihez, és giermekihez is hozzá nyulhassanak [Csíkszereda; Borb. I]. *1730:* Lengyelországnak azon széleiből általjövő embereket, passusokat megvizsgáljon és ha legkissebbik dolgot is eziben vészen, detentioban tartván, afféle suspitioban lévő embert a guberniumnak mentől hamarább értésére adjon [SzO VII, 347 a gub. Cssz-, Gysz- és Ksz-hez].

II. *fn* legszerényebb/kisebb rangú személy; persoană cea mai modestă; Person von niedrigstem/bescheidenstem Range. *1652:* kinek kinek az eo ertelmet voxat igen placidè es czendessen halgasak megh az legh kisebiknek is senki beszedevel ne eolcze altal [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1672:* az legkissebbiket is szükség igen megböcsülni és az kedvetlenségre való ok adást távoztatni [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1695:* Ecclesiasticus salarista Uraimek(na)k ... a' dezma csűrben buza fizetesek méréskor ki adassék, nem valami utolyas buzábul hanem a' buzanak javabul, jol végére menvén Salarista Uramek(na)k leg kissebbikig esztendejek mikor kezdődik, és mikor terminálodik [Kv; SRE 36].

legkisebbnyire legkisebb mértékben; în cea mai mică măsură; in kleinstem Maße. *1793:* melly ujjanon rakattatott Köfal, a' régi közős kőfalba soholt leg kissebbnyire sints belé vágva [Kv; Pk 2].

legkiváltképpen legfőképpen; mai ales/cu seamă, îndeosebi; hauptsächlich. *1597:* Mig ennallam fosztenek es eg'eb szwksigre Niha Niha widtenek Apronkint de leg keűalkeppen hazamnaly az ki el kęolt nem harom ęoly hanem tęob annalis Czak twdtam ket ęolre aszszű fat [Kv; Szám. 7/X. 11 Jeney István sp kezével]. *1598:* valamj lowak fognj ala menteonk volna az Tarchja hazara lowainkban ott megh fognak de nemelljet legh kywaltkeppen penigh az Nagy ferencz fia lowat megh nem foghatwk hanem az Menes paztorok leonek segitseggel az megh fogasaban [Kv; TJk V/1. 263]. *1600:* az iffyakat biro vram coercealtassa zorgalmatoson mind az eyelly zellel valo farsangolastol, rezegeskedesteol, torbezolaskodastol, de legh kiwaltkeppen eodeo vtan fegiuerrel valo zellel Jarastol [Kv; TanJk I/1. 353]. *1649/1681:* Albesti Zolyomi David Ur(am) ő kglme szerelmes hazas tarsa Iktari Bethlen Kata Aszony, Adom emlekezetűl mindenek(ne)k legh kivaltképen Vajda Hunyadi Tisztviselőimnek . hogy Urvőlgyi Kővágo Matjas .. Varosomban meg akarvan telepedni .. minden ado szedestűl, paraszti szolgalattul immunitalva(n) exigalom [Vh; VhU 268–9]. *1674:* Causa R.D. Andreae Vezekenyi Pastor(is) Eccl(esi)ae Rettegiensis. A. proponit. Ennekem azért kellet Szent Georgine Aszszonyomat az sz: szék elib(en) citáltatno(m), hogy engemet hol edgyütt s hol masut illetlen szokkal diffamalt ... leg kiváltképpen hogy violentiát akarta(m) rajta tenni mellyet ha nem doceálhatna a nyelvét vonják ki es a perrengelre szegezzék [SzJk 126]. *1718:* ezert kellet néke(m) most legkiváltképpe(n) Ur(am) kgdet busitannam, kűlőmben bizonj mostanis kgd Szomoru Statussaban nem busitattam volna [KJ.Rétyi Péter lev. Fog-ból].

légkő meteorit; meteorit; Meteorstein. *1860–1861:* Nevezetes légkőhullás[a] történt itt 1852-ben sept. 4-én délután 5 és 6 óra közt, hév és huzamos tiszta időben, a mikor egészen derült volt s felhőtlen az ég is Eddig 30 ilyen légkő találtatott . fél fonttól tiz fontnyi nehézségűek [Benkő,MszIsm. 8–9. — [a]Jegyzetben: aërolith, Meteorstein].

légkőhullás meteorit-hullás; cădere de meteoriţi; Meteorfall. *1860–1861:* Nevezetes légkőhullás történt itt 1852-ben sept. 4-én délután 5 és 6 óra közt [Benkő,MszIsm. 8. — A teljesebb szöv. *légkő* al.].

legkönnyebben cel mai uşor; am leichtesten. *1662:* sokan ... ollyan vélekedésben voltak, hogy immár soha többé Szebenbül ... a török ki nem jőne, hanem annak alkalmatosságával azt derekasan elfoglalván, a többit is abból utána vonná és elfoglalná, melly bizonyára em-

berítélet szerint most már legkönnyebben meg is lehet vala [SKr 555]. *1705:* Mely is ha így van és eleibe nem állanak, a jövő héten itt lehet[a] legkönnyebben is [WIN I, 580. — [a]Az Erdélybe jövő ármáda]. *1853:* Brésa Todor ... hatalmat engede én előttem ... job keze bé adásaval hogy tanálhato és leg könyebben penze tehetö fel kelhetö jovaibol Réz György Ur — magának a leg rövidebb utan eleget vehessen és vétethessen [Egerszeg MT; DobLev. V/1361].

legközelben 1. legközelebbről, nemrégen; de curînd, nu demult; unlängst. *1619:* Azkinek sok veszedelem után is meg kell lenni, miért nem lehet meg szépen? Soha nem kellene több példa ehhez, Kegyelmed jobban tudja, azkik elmúltak csak legközelben is [BTN[2] 225].

2. ~ *való* legközelebbi rokon; rudă cea mai apropiată; nächste(r) Verwandte. *1600:* az my keües Jngo bingo marham vagio(n) Azokath harom rezekre ozak ha peniglen mynd az ketönek[a] halomassa teortenek, tehat az germekek rezenek felle, zallyon az en fellessigemreh, az feliuel peniglen oztozanak az en Atthiamfiaj az kik Ennekem Ver zerynth leg közelben valok [Kv; RDL I. 70. — [a]Gyermekeinek].

legközelebb I. *hsz* 1. vkihez/vmihez legkisebb távolságra; cel mai aproape, la distanţa cea mai mică; am nächsten. *1731:* Ezen veteményes kertnek also végéhez legközelébb [Bh; BfN]. *1767:* midőn a szomszédban ... kapu ajtoján bé menek .. hát Sebessen szalad bé utánnom Kocsis Gyuri, kitis Leg közőléb kerget vala az Asztalos Horsa György [Betlensztmiklós KK; BK. Demeter Ersok Forkos András Felesége (32) vall.].

Szk: ~ *való* vmihez legközelebb eső. *1681:* padlása ennek a kamorának az leg közölebb való s hozzáragasztot háznak padlásához hasonló, épp s jó [CsVh 95]. *1840:* katona Márton Tamás ökegyelme is jelenté magát az okon, hogy a maga tulajdon lakó jószága körében lévő, legközelébb valo csűrén háltul lévő kertéből egy ökre eloroztatott [Jenőfva Cs; RSzF 105].

2. legközelebbről, nemrégen; de curînd, nu demult; unlängst, nächstens. *1673 k.:* (Az) őrökségh régentén Volt Kovats Janose legh közeleb penigh utolszor Karansebesi Simén Sig(mon)d nevű Nemes emberé [VhU 318]. *1680:* mostan legközelebb director Barrabás Péter uram szerzett szabad levelet [Dánfva Cs; CsVh 77]. *1714/1781:* Gerend Lórán[a] kétszer kellett pásinton épitteni, a mint most leg közelebb, tsak egy karó fark is az udvarház helyinn nem maradott [JHb LXXI/3. 469. — [a]TA]. *1735:* Komornyik Lászlo Vram ... Nms Kraszna V(árme)gy(éne)k legközleb Somlyon celebralt Generalis törvényszékin .. Convincaltatott [Szécs Sz; Borb. II]. *1746:* a' Gát miatt, midőn meg árad a' Kűküllő fell dugulván ki ütt, és sokaknak kárt tészen, leg közelebb én nékem is egj darab földemet eddig ell rontotta [Dicsőszt-márton; JHb XIX/8]. *1765:* az Utrizalt föld pusztájában hevervén ... leg kőzőlőbb ki fogta fel nem tudom [Bala MT; Ks 14. XXXV]. *1771:* Mű a télen tavaszal most leg kőzolebb eleget jártunk Barbocz Simonnal erdőlni [Mezőmadaras MT; BK. Jakab Josi (38) jb vall.].

Szk: ~ *(el) múlt. 1718:* Szakaturi Laszlo az legh közleb el mult Esztendőben ă Tatar futas(na)k alkalmatossagaval innen Kendi Lonarol el futa [Kendilóna SzD; TKl St. Szegedi de Szikszo prov. bonorum (75) ns vall.]. *1771:* En Barbocz Simonnal edgyűtt a most leg közölebb el mult télen egy alkalmatossaggal fát vivén MVásárhelyre ... az szán meg akada egy Csutakba [Mezőmadaras MT; BK. Mako András béres vall.]. *1772:* szemeimmel láttam hogy a leg közeleb mult ösz-szel Tit. Dadai János Uram szekerével hat Ökrével a Cziczhegyéről a Tilalmasról hoztanak ama derek vastag szerü fiatal fákat [Dés; DLt 321. 65b G.Nagy (52) ns vall.].

3. közelesen, nemsokára; în curînd, nu peste mult timp; bald, in Kürze. *1670:* Első, hogy akarmirűl, de most legközeljebb bárcsak az oda ki való atyafiak dolgárúl concredáltatnék valami reá [TML V, 377 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1692:* mosta(n) leg közellyebb műk fiakul eo kglm(ne)k ki váltani[a] bizony semmi keppe(n) megh ne(m) engedgyük [SLt AU. 54 Pokai Sarasi Zsigmond kezével. — [a]A zálogos jószágot]. *1722:* Kglmedtől ... mostan leg közőleb Nemes Vitézlő Bogdan Balas Uram ... kereti azt az . resz portiojat [Szászújlak AF; DobLev. I/101]. *1737:* minden Ökrös és Lovas Gazda emberek, most legkőzelebb a jövő Hétenn eg(g)j eg(g)j Szekér vagj Szán tővisset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk 470a]. *1745:* Nemes Iglai Ferentz Vram Felesége Brullyái Anna Aszszony .. Férjével együtt .. mostan leg-közelebb .. akarják abalienálni ... a Vartzagás uttzáb(an) lévö Nemes házat [Ne; DobLev. I/216].

Szk: ~ *esendő. 1679:* en általam certificaltaták ... nagj János ura(ma)t Nemes Kolosvár meg(yene)k legj kőzelljeb esendö Giras székire panasz tetelre [K; SLt P. 27]. *1702:* ha ... az legh közleb esendő Sz: Mihály napiara, azon egy köből buzát bé nem vinnék az megh emlitett Ur eo kglme két annyit rajtok exequálhasson exequáltathasson [Nagybun KK; BLt 11]. *1718:* az Privilegium olvasás penig halasztodott az leg közelebb esendö Kántoros bé gyűlésére az B: Cehnek [Kv; ACJk 108] ✱ ~ *jövő. 1845:* A' Kérelmes a bent írt kerelmes tárgya iránt a' leg közelebb jövő quartalis Czéh gyűlésre határoztatik [Kv; ACProt. 13] ✱ ~ *következő. 1697:* ns Gombkötö Lörincz Ur(ama)t Certificallya ... ă Kolosvári Ns Tanáts(na)k lég közelebb következő Szeredaj Székre [Kv; KvLt I/186].

4. fennebb, az előbbiekben; mai înainte/sus; (weiter) oben. *1710 k.:* Ezen gyűlés alatt a gubernium Szász János ellen külön személyes querelát és vádlást írata ő felségének, és elhiszem a legközelebb említett írásban azt akarta nékem megfizetni, de méltatlan és gonoszul [BÖn. 871].

5. a vkihez való rokoni kapcsolat/viszony jelölésére; pentru indicarea rudeniei; zur Bezeichnung des Verwandtschaftsverhältnisses zu jm. **Szk:** ~ *levő vératyafi* legközelebbi rokon; rudă cea mai apropiată; Nächstverwandte. *1863:* (A földet) által adák .. leg közelebb lévő vér Atyok fiának [Szováta MT; Bereczki József lev.] ✱ ~ *való atyafi* 'ua.; idem'. *1603:* legh közelb ualo Attiafi Berzyenine Azonjom [SLt AB. 7 Vizaknai Jeremiás buzai préd. vall.]. *1639:* Az mi jouai az apiarol az megh holt gjermeknek szallottanak volna, azokat az jokat ... az megh holt gjermeknek az edes apiarol ualo, oldalul ualo legh keozleb ualo atyafia es az edes Annya Gyulaj Ferenczne Azzonyom keozeot Diuidalnok [Kv; RDL I. 116]. *1665:* Nemes Lenart azt monda ennekem Gridy Gaspar öczem Uram en az en

fiammot az Öczemre Kerestesi Ferencz Uramra bizom mivel legh kőzzeleb vallo Attyamfia [O.brettye H; JHb XXXVI/9] ✱ ~ *való vér* 'ua.; idem'. *1734:* a Testamentumis ugj Sonal hogj ha leg közelebb valo vér találkozik, az réhabeálhassa[a] [Dés; Jk 144a. — [a]A házat] ✱ ~ *való vératyafi* 'ua.; idem' *1676:* Azon őrökség(ne)k felit, Az megh holt kissebb Lakatos Márton vagy maradéka mint adta volt él hány forinton, miczoda vérsége volt hozzá Ez megh nevezet őrökséghez kiczoda leg kőzelebb valo ver atyafiu kit illet [Szu; Borb. I] ✱ ~ *való vérség* legközelebbi vérrokonság; rudenie cea mai apropiată; nächste Blutsverwandtschaft. *1790:* Gerendi Sigmond Ur a Dolognak substantialis belső valosaga szerint is ... legkőzelebb valo vérsége szerint immediatus Haeresse [Radnót KK; DobLev. III/678. 1b Csato Mihály aláírásával].

6. kb. legfőképpen, kiváltképpen; mai cu seamă, îndeosebi; hauptsächlich. *1663:* Magam vékony tetszésemet ezen dologról Kegyelmednek megírom: Hogy Kegyelmed ország, legközelyebb fejedelem és tanács urak közönséges tetszések nélkül akármely okokra nézve is onnan kibontakozzék, Kegyelmednek sem hasznos, sem becsületes nem lenne [TML II, 644–5 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1684:* né talám az kiktől legh kőzeleb jótt várhatná(na)k, azok lennének nyomorghatoi [Csapó KK; Berz. 2. 27/13].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; adjektivartig gebraucht: **1.** legközelebbi, legközelebb eső; (aflat) cel mai apropiat; nächstliegend. *1796:* legg kőzelebb Vásáros Helyünk Thorda szokott lenni, mely ide mintégy három mért föld [Mezőméhes TA; WassLt].

2. legközelebbi (rokon); (rudă) cea mai apropiată; nächst(e/er Verwandte/r). *1629:* Agoston Matyasne ... legh keozeleb ver volt az hazhoz [Kv; TJk VII/3. 25]. *1666:* Csiszer Annok ... őrökös ház helyet ... adá őrökösön Racz Peter Ur(na)k .. es maradvainak . minden abbéli jussát ki véven belőle megh masolhatatlankeppen ... mivel ő legh kőzeleb vér hozzája [Rápolt H; JHb XXIX/33].

Ha. *1692:* legh kőzelljeb [Szőkefva KK; Törzs. Sárosj János ítélőmester kezével]. *1723:* leg közőlőb [Ne; DobLev. I/104].

legközelebbi 1. következő; următor, proxim; folgend. *1836:* a kerülő levélben mellékelt orvosi ovó és segitő rendszabályokat — a leg közelébbi vasárnap a szonoki székből a népnek ki kell hirdetni [Nagykapus K; RAk 13 esp. kl]. *1841:* lévén nekem Dobaka Vármegyében Szavában Joszágom . adom által négy egymásbol folyo Esztendőkig, a legközelebbi Magyarak Szent György Napján kezdve elöre fizetendő .. Arenda fizetés mellett Tekintetes Veres Samuel Urnak [Szava K; RLt O. 4]. *1847:* félő hogy legközelebbi árviz alkalmával a' szakadás annyira fog nevekedni miként a' hídon valo közösülés tökéletesen fenn fog akadni [Dés; DLt 124].

2. legközelebb megjelenendő; care urmează/trebuie să apare în curînd; demnächst erscheinend. *1880:* A Vas. Ujs.[a] jön egy beszélykém, azt olvasd el, s jön az Orsz.—V.[b] legközelebbi számában is egy [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Vasárnapi Újság. [b]Ország-Világ].

3. ~ *vér* legközelebb álló vérrokon; rudă cea mai apropiată; Nächstverwandte. *1816:* (A) Joszágnak fele részit által adák ... őrökősön, minden vérségekkel egyetemben Balog Márton őkegyelmének mint leg közelebbi vérnek [Szentimre MT; BalLev.].

legközelebbik közelebbről elmúlt; recent, care s-a petrecut de curînd; (zu) nächst vergangen. *1703:* az Nemes Ország Lépett ... a leg közelebbik Gyülesben arra, hogy az egeszsz Országra ahoz illendő Instructioval bocsáttassanak az Harom Natiobol Investigatorok [UszLt IX. 77. 61 gub.].

legközelebbről 1. nemrégen; nu demult, de curînd; unlängst, neulich. *1761:* most leg közölöbröl kik, es mitsoda meg sertő szokkal illettek mind ebéd felett, mind ebéd utan a Melgos Exponens Urat [H; JHb XXXV/45. 6 vk]. *1763:* (A vádlott nő) régi parázna életet nem cessalt fojtatni signanter leg közelebbröl tsaknem in facto fornicatio(n)is talaltotvan intercipiáltatott, melyeket az I. nemis tagadhat [Torda; TJkT V. 177]. *1829 k.:* Ezen Director nem fogja a nemzeti Játékszint bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszadtasson a kolósvári diszes Publicum előtt ... mint az most legközelebbről a nemzeti Játék szinnek mostani árendátora rendelésére meg történt [Kv; KvSzLt].

2. közelesen, nemsokára; în curînd, nu peste mult timp; bald, unlängst. *1879:* A múlt héten felelt neked, Nagy Miklós uram Azt írta, hogy: versed eltévedt, de most azok között van, amelyek legközelebbről fognak sorra kerülni [PLev. 57 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. pontosabban; mai precis; genauer. *1847:* Több ízben próbálgattak közölök több megyei tiszt urak s azok között legközelebbről augusztus vagy szeptember hónapjában főbíró tekintetes Boér Ferenc úr is elhozni, de a közönség, erősen ragaszkodva hozzám, egyszer is kiadni nem akart [VKp 166].

legkülönösebben legpontosabban; mai exact/precis; am genauesten/pünktlichsten. *1832:* Leg kűlőnösöbben nevezze meg a Tanu Titt Néhai Dosa Gergelly Ur belső Joszágának mennyiségét [Szováta MT; DLev. 3. XXXV. 15].

legmaga kb. sajátmaga; el însuşi, ea însăşi; er/sie selbst. *1618:* menék az kajmekám Kapujára és ott ő maga béhívata legmaga belső házába [BTN[2] 157].

legmazurabban a legelhagyatottabb állapotban; în starea cea mai deplorabilă; in vernachlässigtestem Zustand. *1847:* Férjem engemet minden szüleimről maradott vagyonkáimbol kipusztitott két csetsemő gyermekkel, s egy minden órában várando harmadikkal a leg mazurabban hagyva vándorolni indult [Dés; DLt 1200].

legmelegebben legforróbban; cel mai fierbinte/călduros; am heißesten. *1883:* Üdvözöld kérlek a feleségedet nevemben legmelegebben [PLev. 109 Petelei István Jakab Ödönhöz].

legmérgesebben legellenségesebben; cel mai duşmănos; am feindlichsten. *1710:* Lubkovicz fejedelem . legmérgesebben kezdi magát viselni a rab urak ellen, és a

jámbor Leopoldus császárt eláltatá, hogy törvényt láttasson rájok s ölesse meg őket [CsH 81. — 1670-re von. felj.].

legnagyja cele mai mari (dintre anumite lucruri); das Größte (von einigen Sachen). *1829:* 4 szép ép termö vatzkor fát . mint emlékezem vettenek meg az ide valo lakosok közül ezek u.m: Vajda István Ur 3 termö vatzkor fát a leg nagyát, mellyek közűl kettönek az árrát nem tudom, h(ane)m a leg nagyobb harmadikat vette meg Nagy Joseff Ur(am) [Mezőkölpény MT; TSb 48].

legnagyobban legjobban, legnagyobb mértékben; foarte mult; am besten, in höchstem Maße. *1819:* Rákosi Boldisár Ur halála elött mint égy fél Esztendövel kezdett leg nagyobban inni, 's a puntsazásan kivül a' szilva pálinkát nagy mértékbe itta [Kv; Pk 2].

legnagyobbára legfőképpen; mai ales; hauptsächlich. *1710 k.:* Deákul pedig a feleségem sem értette volna, én pedig legnagyobbára őérette és az ő kérésére írtam le az én rendkívül való sok szenvedésimet [BÖn. 407]. *1719:* az en edes jo Feleségem is Legj nagjobbara Vizkorsag miat .. nagy Csendesen es szepen .. az ö Teremtö Istene(ne)k meg ada Lelkit [Gyergyóújfalu; Borb. II].

legnagyobbik cel/cea mai mare; der/die/das größte. *1828:* a Klitzi legnagyobbik lábamat, mely huszonnegyedfél jugernyi termékeny föld .. le kötöm Bátyám Uramnak — s Introducáltatam beléje [Tihó Sz; BetLt 1 Cserei Miklós Vajna Istvánhoz].

legnagyobbja partea cea mai mare; der/die/das größte. *1710 k.:* mondták, hogy az legnagyobbja tarlóján szomjúval is holt meg ember [BÖn. 901].

legnehezebben legkeservesebben; cel mai cumplit; am bittersten. *1662:* Egy Vízi János nevű megőszült katona ... a sanyarúságot is legnehezebben szenvedi vala [SKr 189].

legnevezetesebben kiváltképpen; mai ales/cu seamă; besonders, hauptsächlich. *1786:* az orvosságot ha lehettséges ugy készittsék hogy leg nevezetesebben a vizi korságot, Lép dagadast, s árénát oszlossan [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

legokosabban cel mai deştept; am klügsten. *1710 k.:* Azért legokosabban így felelhetne: Nincsennek menj végire senkitől, ha feltalálod, mert én nem tudlak ráigazítani [BÖn. 438].

legolcsóbban cel mai ieftin; am billigsten. *1774:* mindenféle gyulevész Pálinkát egyben Szedtek mentöl leg oltsoban kaphatták, az Fogadoban pedig drágán tévén nem igen költ [Mocs K; KS Conscr.].

legott azonnal, rögtön, rögvest; imediat, îndată; sofort, im Nu. *1847:* Tegnap estve 6 órakor megérkezett Györgyi, — alig engedve nékie annyi időt, hogy megfüttözzék ... legott vissza kergettem a Teleki udvarba [Kv; Pk 7]. *1868:* az oly gyermekek' kereszt levelét, kiknek szülöi, nem abban az Egyházközségben laknak, melyben gyermekek születik, és meg kereszteltetik, a' keresztelö lelkész leg ott külgye azt hivataloson azon Egyházközség lelkészének melyben a' szülék honosok [Gyalu K; RAk 143].

legottan azonnal, rögtön, rögvest; inmeduat, îndată; sofort, im Nu. *1562:* És mikoron a székelyek a népnek sokaságát látták volna, tehát legottan hadnagyokat emelének közöttök és tízedeket rendelének [ETA I, 18 BS]. *1578:* mykor my . Lazar Leorinczetth Alard Ferencz rez Jozagaban Bozzazegben bele akartuk volna Statualny, myndarasthes legottan ... Ellene monda [Jobbágyfva MT; BálLt 79]. *1583:* wdó Jartara valamykoron az Gallaczy Annazzon, vagy az eö maradeka Theórok Borbarazzon . azth az feollwl meg' newezeth Negwen foryntoth horwath Kozma vramnak vagj az eo maradekanak meg adnak . tahatth Horwath Kozma vramys vagy az eo maradeka Mynden ok vetettlen leg ottan thartozanak fel venny azt az negwen foryntoth Es az kett haz Jobagyotth Vgy myntt zallagosth Mynden per pattwar nelkeol meg erezteny [Oroszfája K; WLt]. *1654:* Mi azért el menénk . Doboka Vármegyeb(en) Göczre ... Midön azért be akartunk volna az Moczár Istva(n) házába menni, legh ottan mingyarást ... Czegéb(en) lako Szőke Ferencz Vás Janos Ura(m) Jobbágya elönkb(e) jőuén minket azon portiokb(a) bé Menni Nem engedé repellála az be Meneteltől [Dob.; WassLt]. *1749:* Desertak lévén a' Sessiok ki egy földet ki mást foglalt el 's ekképpen deficialta-(na)k ... külömb(en) mihellyt emberek telepednek azon Sessiokra leg ottan redealni kell azon földek(ne)k [Szinda TA; DobLev. I/236. 12a]. *1752:* ugyan tsak eö k(egye)lme consideralvan azt: hogy a Törvénnyek ki minetele kéttséges légyen, legg ottan appellatiojat remittalta [M.kecel Sz; Borb.]. *1763:* mű idön az Hurubakba mentűnk leg otton a Taxát meg adtuk [Szabéd MT; Berz. 5. 44. S. 29]. *1776:* (A mátkagyűrűt) leg ottan viszsza adná, tsak leg otton tiz ezer forintakat kössön [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva vall.].

Sz. *1810:* miheljen nehézseg vagj tereh megjen réá, leg ottan öszve rokkan mint rothatt fábol készült Ház [Aranyosrákos TA; Pk 7].

legörbed 1. meggörnyed; a se încovoia; sich krümmen/beugen. *1768 k.:* a mi életünket is sok keserves nyögésekkel és sohajtásokkal a Tereh alatt le görbedve keressük [Told. 5a]. *1802:* ott toppant azon elébb emlitett Veres Sapkás és ... ugy meg tsapta főbe a Szegény Forro Lajost egy kemény Vas villával, hogy szédelegve és le görbődve haza jöve a szállására [Mv; Born. XXXIX. 53 G.Virág (21) ns vall.] | haza jött az Inas le görbődve [Mv; i.h. Daniel Virág (17) ns togátus vall.].

2. kb. leroskad; a se prăbuşi; umfallen, hinsinken. *1762:* ugy ütötte meg az Ispány Ur(am) lovát hogy ugyan le gorbedett belé [Kv; AggmLt B. 3].

3. le/meghajlik; a se îndoi; sich niederbiegen. *1846:* Ezen Hídnak ... huzo gerendái ... mind két végein elrothadtak, folyo Gerendái a' rajtok fekvö nagy terüh mián a' ketté töresig le görbedtenek [Dés; DLt 858/1847].

legördít lehengerít; a rostogoli; her/hinabrollen. *1812:* Grantzki a' Grofot a' magos kerek gráditson meg fogván le gőrditette, melly le gőrdillésből nagy űteseket kapott kékség látszván Térdén, a nyakátis fájlalta [Héderfája KK; IB. Takáts Josefnek gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének (45) vall.].

legördül lecsordul; a curge jos; hin/herabträufeln. *1855:* A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozotos haját avas zsirral pazarul kikenve, a tüz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir [ÚjfE 179].

legördülés lehengeredés; rostogolire; Hin/Herabrollen. *1812:* (A) le gőrdillésből nagy űteseket kapott [Héderfája KK; IB. Takáts Josefnek, gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének (45) vall. — A teljesebb szöv. *legördít* al.].

legöregbik legvénebbik; cel mai bătrîn/vîrstnic; der/die/das älteste. *1592:* Keówetkezik az Waros Towahoz az Siliphez walo fa hordattasa az Meraj Erdeòreòl . Ollaios Janos es Fodor Janos hoztak el az legh eòregbik fat 26. Eòkreòn attam nekik f 1 d 20. Az Masodik nagi eòregh fat hozta el Lonaj Janos chiapo Balas 24 Eòkreòn f 1 d 10 [Kv; Szám. 5/XIV. 169–70 Eppel Péter sp kezével].

legörzsödik le/meggörnyed; a se încovoia; sich her/hinabkrümmen. *1802:* egy Karomnyi Fát vévén kezébe, a' Báro Bánfi kotsissa meg szaladt haza felé, de bé érven Forro Lajos a' kotsist . . meg űtőtte kétzer, mely űtesire le gőrsődvén a' B. Bánfi kotsissa, és midőn harmadszor is meg akarta volna űtni, hátul néki oroszkodott a' Báro Bánfi Ur eő Nagysága Sűtője és ki kapta a' kezéből a' Fát Forronak [Mv; Born. XXXIX. 53 Franc. Szathmári jun. (23) vall.].

legőszintébben legnyíltabban; cel mai sincer; am offensten/aufrichtigsten. *1853:* légyen szives nékem a' leg őszintébben írni, hogy akaré adni, vagy sem, s ha igen mikor [Bogát AF; DobLev. V/1366 Vizi Farkas Dobolyi Bálinthoz].

legrégebben cu (foarte) mult timp înainte; am längsten. *1810:* Leg régebben implantalta ezen Szőllőt őzvegy Kun Istvánné [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 388].

legrészletesebben cel mai amănunţit/detaliat; am ausführlichsten. *1847:* E tárgyban bizonyos tudást vallanak a 2,5. és 6. tanúk. Legrészletesebben pedig a 8, 10, 14. és 21. tanúk [VKp 296].

legserényebben legigyekvőbben; cel mai străduitor; am eifrigsten. *1662:* Ugyan űzték egymást a nagyobb bűnöknek kigondolásában, s mellyik forgolódhatik legserényebben azokban? [SKr 701].

legsietőbben legsietősebben/sürgősebben; cît mai urgent/repede; am eiligsten. *1835:* Leg sietöbben bé várom haladék nélkül a' két nemen lévö Lelkek számát minden Anya, és Leány Ekklésiákbol [Vaja MT; HbEk].

legsikeresebben legeredményesebben; cu cele mai bune rezultate, cu cel mai mare succes; am erfolgreichsten. *1786:* Szebenbe akarnák instantiajokot bé adni[a] ... Tudgya az Ur, ki segithetne ő kglken leg sikeresebben igazittsa oda ő kgleket, 's irjonis mellettek [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev. — [a]A torockóiak].

legsürgősebben legsietősebben; foarte urgent, imediat; am eiligsten. *1850:* A cinterem kerítetlen, a harangláb fedetlen lévén meghagyatik a nemes egyház tagjainak, mikep a cintermet a legsürgősebben kerítsék bé, a haranglábat fedjék bé [Néma SzD; ETF 107. 30].

legszabadosabban legakadálytalanabbul; fără nici un obstacol; am ungehindertesten. *1704:* Találjuk fel a módját, miképpen s hogy lehetne legszabadosabban kijárni s a szőlőket megmívelni, annak securitását feltalálni [Kv; KvE 288 SzF].

legszebben legékesebben; cel mai frumos/elocvent; am glänzendsten/prächtigsten. *1675:* Mi édes Bátyám Uram, az ki legszebben szól, annak nem kell hinni, az az pápista praktika [TML VII, 128 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

legszebbik cel mai frumos, cea mai frumoasă; der/die/das schönste. *1661:* Nekem legszebbik, de kedves sógoromnak, nemzetes Teleki Mihály uramnak adassék [TML II, 221 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz intézett levelének tréfás címzése]. *1710 k.:* volt énelőttem a tanácsban egyszersmind a hét rózsa, kik közül Isten igazgatásából ők is, én is választók a legszebbiket, és bizony valósággal mind termete, ábrázatja, üdeje, erkölcse s elméjére nézve a legszebbiket[a] [BÖn. 748. — [a]Házasságkötés előtti álomra von. szöveg].

legszépe vmiből a legszebb, vminek legszebbje; partea cea mai frumoasă a ceva; der/die/das Schönste (von einigen Sachen). *1632:* Az búza 15 dénár; 18, 20, 22 az legszépit lehetett venni [Kv; KvE 163 SB]. *1653:* Eltelék ez az esztendő is, a mely esztendőn a búzának oly nagy bővsége és olcsósága vala, hogy vékája a búzának öt pénzen is járt jó búza, de a legszépi tíz pénzen járt [ETA I, 111 NSz].

legszerencsésebben cel mai favorabil; am glücklichsten. *1662:* Úgy is szokott lenni, hogy mikor embernek legjobban, szerencsésebben folynak dolgai, elméjekben mintegy ugyan megbizakodván, feljebb-feljebb szoktak emelkedni [SKr 532].

legszorosabban legszűkebben/szűkmarkúbban; (luînd) strictul necesar; am knappsten/knauserigsten. *1834:* Aprilis végétol fogva ujra itten vagyon Fia 's Menye gyermekestöl, attol az időtöl fogva a' mai napig élelmére költött 10 vékát a' legszorosabban vévén [Somb. II].

legszűkebben leggyengébben; cel mai slab; am schwächsten. *1809:* A Bözödi Processusba az őszi gabona termése ugy a széna és zab termés leg szűkebben volt. minthogy némely helyeken a Jégis okozta a terméketlenséget [Tarcsafva U; ÚszLt ComGub. 1614].

legtisztábban legvilágosabban; cel mai clar; am klarsten/hellsten. *1847:* Egyébiránt a nyugtatványok magok

legtisztábban megmondják, semmi egyéb célom nem is volt benne, mint az, hogy a falusi közönséget az általuk tőlem ... kezemhez vett pénzöszvegek felől megnyugtassam | A kérdőpontokban emlitett 300 pengő forintok elköltek, azomba mennyi költ el, legtisztábban megmondja a sohári kisbíró Bigyige Antonyie [VKp 177, 230].

legtisztességesebben legbecsületesebben; cel mai cinstit; am ehrlichsten. *1847:* (A bikára való vigyázás) oly szoros kötelességekké tétetődik a bikatartó Szilágyi Józsefnek és Tóth Józsefnek, hogy azt a legtisztességesebben kúrálni és tartani kötelesek lésznek, valamint a közönségnek tetszeni fog [Zalán Hsz; RSzF 181].

legtovább 1. legkésőbb; cel mai tîrziu; spätestens. *1632:* A falu törvénye penig ez, hogy akar szabad ember akar jobbágy ember házánál az füst megaluszik, harmadnapig vagy legtovább hét hétig hogy nem szolgálnak rólla a falu közi, a falura visszamarad azon falu nyila [Udvarfva MT; Barabás,SzO 368]. *1752:* Perceptor vr(am)ekot Convocaltathatom leg továb egj het alatt [Szentimre Cs; ApLt 3 Vajna Gábor Apor Péterhez]. *1778:* Ha . a' fejek fáj, félre beszélnek .. pulsussok .. szaporán vér, a' betegeken haladék nélkül leg tovább 3. vagy négy napok alatt vágassanak eret [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub. — Színi Karola kijegyzése].

2. legtöbb; cel mult; höchstens. *1669:* Kapi Gábor .. bejüvén s igazságát meglátván, avval sem lehetetlenség nem accomodálnom, de legtovább három négy ezerig legfeljebb [TML IV, 576 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

legtöbb I. *számn* cel mai mult; meist. *1730:* a' Henter Ur(am) Jobbágyi leg több Sessiot birnak Szám szerint kilenczedfelet [Vármező Sz; LLt Fasc. 164].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; in adjektivartigem Gebrauch: legtöbbféle, legváltozatosabb; cel mai variat, cea mai variată; der/die/das verschiedenste. *1879:* Amit a Vas. Ujságban[a] írtál, az szép. Igazi örömet csináltál nekem is vele. Rég éneklem én neked, hogy a leíró költeményekhez van legtöbb hangod [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Vasárnapi Újság (képes hetilap)].

III. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: cel mai mult; das Meiste. *1710 k.:* (Szentpáli Ferenc meglövéséről) legtöbbet én tudnék írni, de restellem [BÖn. 948]. *1771:* igaz dolog, hogy leg tőbbet mi irtattunk [Batrina H; JHb 93. XIX. 6]. *1841:* a mikor tele van a leg also kasbol jön ki Szemül 1150 veka a mikor leg több jön ki [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.]. *1846:* Majd vadászatról, pisztolyászatrol, de legtöbbet a' jóborokról beszélénk [KZsN].

IV. hsz-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: legtöbbször, leggyakrabban; cel mai des/mult, de cele mai multe ori; am häufigsten. *1843:* En Mező Ujlakon[a] lakó Ajtai János ugy mint ezenn Méltoságos Udvarnak régi szomszedja, elejitöl fogva leg többet gyakoroltam ezenn Meltsgs Udvart [LLt Fasc. 67. — [a]K].

legtöbben cel mai mulţi; am meisten. *1663:* mégcsak tűzre való fát is ... legtöbben maguk hátukon hordották [TML II, 576 Teleki Mihály Lónyai Annához].

legtöbbet leggyakrabban; de cele mai multe ori; am häufigsten, meistens. *1847:* Amidőn Varga Katalin hozzánk Bucsum-Szászára jött, David Pávelhez szállott, de éccakára lejött Bucsum-Pojénybe Kriznyik Todorhoz, s ő adott nékie ennivalót is. Azomba legtöbbet a falusiak tartották holmi eledelekkel, kenyeret pedig ő vett magának [VKp 275].

legtöbbnyire leggyakrabban; de cele mai multe ori; am häufigsten, meistens. *1846:* Anyám tipeg topog mityeg matyok (!), 's legtöbbnyire buzát szemel időtöltésből [Kv; Pk 7]. *1855:* Szobájuk s butoraik egyforman piszkosok, köntösök s ágyneműjök szennyes s legtöbbnyire undok férgekkel telvék [ÚjfE 324].

legtöbbször leggyakrabban; de cele mai multe ori; meistens, zumeist. *1765:* néha, s leg tőbszer két, s négy, néha öt Executor katonais vólt [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 300].

legtörvényesebben strict legal; am rechtmäßigsten. *1816:* leg Törvényesebben lenne az ezen Praediumhaz tartazo igaz vereket ki keresni azak kőzőtt Törvínyes osztájt tenni [Kövend TA; Borb. II].

leguggad meggörnyed; a se încovoia; sich krümmen/biegen. *1703:* a Parochiális haz sem jo semmire, ha le guggadva nem jár az házban a Praedikátor kivált étzaka setétben félő hogy a fejével a mestergerendát el ne rantsa [Moson MT; MVJK II/1. 264. — Sipos Gábor kijegyzése].

legumina 1. gabonaféle/nemű; soi de cereale; Getreideart/sorte. *1634:* Arrais rea vigiazzanak az Tisztuisselök, hogy se magok se dezmasok oly frausban ne találtassanak, hogy czépeltetéskor, buza, egieb gabona vagy akar my legumina körül forgolóduan, az eleit, jauát, magok szamokra ne talaydonétczák (!) az allyát, utóllyát es oczoyat számunkra ne hadgiak [UF I, 333]. *1648:* Minden fele leguminak Vagyon az varban megh mosot buza szuszekokban cubuli 35 In summa buza es ros facit cubulos 2235/3 1/2 [Fog.; i.h. 914]. *1677:* a' restitutionak idejétöl fogva a' Dézmák exigaltattanak a' Szászságon, és az hol hányad rész a' Szász Praedicatoroknak, hányad rész viszont a' Fiscusnak adatni és percipiáltatni szokot, az után-is azon Usus observaltassék igazán, mind borbol, minden féle leguminákbol, báránybol és méhből [AC 51]. *1693:* Az mi cseplet buza, es egyeb gabona, ugymint Arpa, alakor Zab, Köles, Török buza, borsó, Lentse, es egyeb legumina lehet ... oszszak fel Atyafisagosson egy mas kőzőt [Ne; DobLev. I/38 5a]. *1706:* Minden Sarloval le aratatt leguminajokbol dezmat ad(na)k bórsojokbol Lencsejekböl viragos kenderekböl Török buzajokbol nem dezmalnak [Adorján MT; Born. G. VII. 4]. *1716:* Az mint magok az Lakosak referallyák mezei vetésből s Leguminakbol Dezmát nem szoktanak adni [Grid H; BfN 92/4].

Szk: *~tartó (fenyő)hordó. 1679:* Legumina tarto fenjő hordo nro 1. Ebben szemen szedet buza ... Legumina tarto fenyő hordo nro 1. Ebben arpa kása [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 73]. *1681:* Legumina tarto hordo Nro 1 [Hátszeg; VhU 596] ✱ *~tartó szuszék. 1681:* Legumina tarto fedeletlen őregh szúszék 3 fedeles aprob szuszék is 3 [Vh; VhU 514] ✱ *mezei ~.*

1664/1681: (A) Lugosy es Karan sebessy bőtsűletes emberek[a] ... minden Veteményekbűl, ugymint borbul, Buzabul, es egyeb akarmi mezei Leguminakbul az igaz dézmat mint az tőb Haczoki őrőkős Jobbagyim megh adgyak [Vh; VhU 313. — [a]A két város török kézre kerülésével elmenekültek].

2. vetemény/zöldségféle; soi de legume; Gemüseart/sorte. *1751:* Bulzesti Kertesz Mihálljnak lészen kőtőlessége: hogy a belső veteményes kertet tisztán tartsa, és anyira valo petreselmet, Murkot, veres hagymát, foghagymát, kaposztat, Retket, Répát, Czéklát Salátát, Ugorkát, dinyét, veteményezzen sprocrealljon, hogy az udvar ezen Leguminák aránt ne deficiálljon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. *1760:* Murok, répa és egyéb Leguminakbol a' Cselédek(ne)k főzetni kell, ugy árva Laskát és Kását, meljeket egy egy kis Sirral nyakon lehet önteni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

Szk: *kerti ~. 1656:* vagjon jo darab spacium meliben plantott borsott retkett es egyeb fele kerti leguminakot szoktak vetni [UF II, 153].

leguminai gabonabeli; de cereale; Getreide-. *1695:* Mint hogy eddégis sok kára es scrupulussa volt az Ecclesiának a' szoratáskor valo szakasztásban ... annak okáért a mi Ecclesiánk részére jutni szokot, minden buza és leguminai szakasztás az Ecclesia boltyában jőjön be, ahoz semmi nemü praetensiojok nem lévén Quartas Uramek(na)k [Kv; SRE 34–5].

leguminale gabonaféle; soi de cereale; Getreideart/sorte | vetemény/zöldségféle; soi de legume; Gemüseart/sorte. *1674:* az Vr Cornis Gaspar Vr(am) eo kgme szegeny megh holt feleseginek minde(n) nemü Iouaib(an) tertialitast harmadossagot praetendalt meliek sokra extendaltathatnanak, mind Arany, Ezust marhak Labas Marhak, buza, bor, Leguminele, vetesek [Szentdemeter U; Ks 90]. *1782:* Leguminalékbol élhet maga számára, tsak ne kereskedgyék [Gyalakuta MT; TSb 24]. *1788:* minden industriáléimban ugy mint káposztámban és egyébb Leguminaléimban ugy az ház hijjára rakot két Szekér Török buzámban meg betsűlhetetlen károkat vallottam [Déva; Ks 75. VIIIb. 111].

leguminálés-kert veteményes/zöldséges kert; grădină de zarzavat; Gemüsegarten. *1842:* Mind a' gyümöltsős — mind ezen leguminálés vagy veteményes kertek körűl sövény kertel kerittetnek [O.kercisora F; TSb 51].

legumina-mérés a gabonaféle felmérése; cîntărirea cerealelor; Getreidemessen nach Arten. *1681:* Legumina méreshez valo Lapát Nro 1 [Hátszeg; VhU 596].

legushad lekushad, *táj* lekucorodik; a se ghemui; sich ducken. *1623 k.:* Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delbe(n) 12 orakor taiba(n) az kerthez tamasztotta uala es vgy deofeoli uala az kert fele. Az Deak mihelt megh lata az baro(m) vasarra mene az Azzoni penigh az eleo ruhat az feiere borita, s le guszhada [Mv; MvLt 290. 30a].

legutol 1. leghátul; cel mai în spate, mai în urmă; ganz hinten, zuhinterst. *1736 u.:* Mikor a keservesek kijöttek a különös házból a színben hol a koporsó volt, legelől jöttenek a sógorságok, azok után a távolabb való atyafiak, azok után testvér atyafiai, azok után ha vejei voltak, legutól penig a maga fiai [MetTrCs 748]. *1746:* Az után is hogy Kispál György Vram Tekintetes Pünkösti és Keserü Vraimekkal egy rendben kezdett communicalni, grandaevusabb lévén, leg utól állott [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

2. legutoljára/végül; ultima dată; zuletzt. *1599:* kesztünk egi wy bort Vrnar(um) 85. Aroltanak ket nap fl 2 d 70 . Legh wtol veztegettunk egi zegeny o bort ki chak eytelet p(er) d 1 1/2 | 19 Die octobris. Voltanak 3 Veneke zedeo tezen d 18 tiz meczeonek fizetenek ... d 20 ... 22 Die 9bris. Voltanak fedny tizen haton .. fl 1 d 92 Masod nap legh vtol voltanak 12 tezen fl. 1 d 44 [Kv; Szám. 8/XVI. 14, 44]. *1704:* Midön pedig mind urak és főrendek, követek, s székek és vármegyék zálogjai ... mind subscribálták és pecsételték volna, legutol az három natio három pecsétit is alája ütötték [WIN I, 180]. *1764:* az meg holt leg utol menvén ki az házbol, Imbre Györgj a' tőbb tarsai közzűl ki valván hátul üstekben ragadta, és viszsza rántván, ott verte rongalta [Torda; TJkT V. 236]. *1808:* mi az Itéletet meg tettűk ... mely Itéletűnket legutol beis iktattuk ezen Divisionalisban, a' mint ottan meg lehet látni [Asz; Borb. II].

legutolba legutoljára/végül; ultima dată; zuletzt, zu guter Letzt. *1586:* Amikor legh vtolba Az Iste(n) Beoyt keozepre Iutat, Az wdeobe(n) eo kgme[a] Giwche be Az varost hogy zwkseges dolgokrol vegezhessenek [Kv; TanJk I/1. 26. — [a]A város bírája].

legutoljára 1. legutóbb; nu demult, de curînd; neulich. *1811:* Azt beszélte nékem[a], hogy leg-utóljára, Mikor a' Tatárok jöttek e' Hazára; Ö már akkora vólt, hogy jól jut eszibe; Besztertzére futott az annya féltibe [ÁrE 97. — [a]Egy százesztendősnek tartott szász paraszt]. *1882 k.:* dicsekedtem-e én neked valaha ? Üsd a szemem közé, ha igen — hanem most cselekszem. Arról beszélek, ami most legutoljára megjelent tőlem az Orsz.Világban [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. legutolsóként; ultimul, ultima; als letzte/er/es. *1843:* Mikor az erdővetés helyére kimentek a bucsumiak, én[a] is kimentem egy kis pálcával, de szinte legutoljára érkeztem, s úgy értettem, hogy valami irtásokról beszéltek [VKp 116. — [a]Zsurka Iuon luj Dumitru (45) bucsum-pojéni közlakos].

3. legutolsó alkalommal; ultima dată; zum letzten Mal. *1823–1830:* Legutoljára láttam volt 1795-ben, mikor Rettegen gróf Bethlen Elek úrfival kimenő állapotban volnék [FogE 72].

legutolsó 1. ultimul, ultima; letzt. *1695:* tartozik az Káros a' Detinealt szavattyossigis el faradni, lassa azon szavattyos adhattyae eleb szavattyossat avagy nem, ha adhattya tovabra is el kell faradni az Karosnak valamedigh az szavattyossa vegso keppen megh akad, ottis dolga Juridice el igazitathatik, — jol lehet az károsnak kőlcsege faracsaga augealodik, melly is az legh utolso szavattyosra redundal [Dés; Jk].

2. (hivatali) rangsorban legalacsonyabb; care are funcţia cea mai mică; in (amtlicher) Rangordnung der/die/das niedrigste. *1699:* vegeztük aztis hogy az Hadnagyoktul fogva leg utolso Ratiocinatusig minden nevel

nevezendő Tiszt viselők kik Szam adasra kőtelessek adgyanak szamott [Dés; Jk 281a]. *1823–1830:* Kezdi a votumszedést a legutolsó deákon, akik megijedvén a katonai parádétól, Székely Mártonra votizáltak, hárman vagy négyen kívül, és igy Székely Márton contrascribának tétetik [FogE 138].

3. legaljább; ordinar; der/die/das gemeinste. *1847:* Bíri . mostanság erősen önkényes, durtzás lett nyelvelt, mint a' legutolsó kofa órákig [Kv; Pk 7].

legutolszor 1. legutoljára; (pentru) ultima dată; zuguter Letzt. *1585:* 6 Aug(us)ty, vettem legh vtozor heazo zeget ezert [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8]. *1586:* Az Juh hany zaz legyen, Az Wneo Barom, az tulkok Es Dizno Meny legie(n), legh vtolszor igaza(n) megh Iria [Kv; PolgK 20]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minek utánna valamely Legeny az az Ceh articulusi tartasa szerent, az eo dolgait altal vitte, es az utan meg hazasodat, legh utolszor Mestersegenek tisztasagara tartozik az Cehbe kęt forintot bę adni [Kv; KőmCArt. 12]. *1594:* Az El Múltt 1593 Eztendebe, Leg wttozor hogi Az Zamwewo vraimnak feözettem, Az wasar Birak vasarlotag (!) 18 font Chyukatt [Kv; Szám. 6/I. 10]. *1701:* a' praefigált és denominált Terminus alatt ugj compareállyon, hogj ha suo tempore nem comparéal a' series meg nem bomlik, hanem az ollyan .. nem compareálo Deputatusnak dolga leg utolszor vétetődik elé [UszLt IX. 27. 29]. *1705:* Legutólszor ment pedig ki Vay Mihály uram [WIN I, 591].

2. legutolsó alkalommal; ultima oară/ocazie; zur letzten Gelegenheit/zum letzten Male. *1661:* Jelentvén előttűnk Radak Laszlo Ura(m) minemű sok karokat vallottak volna .. kivalkeppen most legh utolszor mostani kglmes Fejedelműnk be jövetelekor az Magyar orszagi hajduk miat [Dés; RLt O. 5]. *1710:* borbélyt hívat[a], megborotválkozik, s egy tallért ad neki: „Menj el, édes barátom, megmondhatod, te borotváltad meg legutolszor halála előtt az erdélyi gubernátort" [CsH 414. — [a]Bánffi György]. *1840:* leg utolszor ked nap estvéjén látta légyen [Dés; DLt 370].

legutolszori I. *mn* legutolsó; ultimul, ultima; letzt. *1586:* Comprehendallion[a] minden Diuersakat, keozeonseges Aprolek keolchegeket . effele keozeonseghes Aprolek keolchegnek haggya legh vtolszory Capitulomat az eo Exitus Mutatasanak [Kv; PolgK 21. — [a]Az isp. m.]. *1672:* legutólszori instrukctiióm az aga elhozatásakor nem az volt, hogy elől eljőjek s áldassék is Istennek nagy neve, hogy igy vezérlette elmémet [TML VI, 298. Baló László Teleki Mihályhoz].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: a legutolsó dolog; ultimul lucru; das Letzte. *1811:* a leg utolszorit még nem irhattam meg [Aranyosrákos TA; Pk 7].

legutolszorra legutoljára; (pentru) ultima dată; zu (aller)letzt. *1609 k.:* leg utolzorra egj lada marat vala [Dés; DLt 311].

legvártabban szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *várt* leginkább várt; cel mai aşteptat; am meisten erwartet. *1847:* Az átalag rácz űrmőst, és kosarat a' holmikkal el hozták, ezek kőzűl az első volt legvártabban várt vendég [Kv; Pk 7].

legvégen asztalvégen; la capătul mesei; am Tischende. *1710:* Legvégen az asztalnál ül vala egy szegény katona, kinek nem jutott vala az ajándékban [CsH 102].

légy *átv is* muscă; Fliege. *1570:* Segeswary peter ... vallya Masnap mykor az Mayost megh akarta volna Swtthny . Apro Nywek voltak benne az Mynemwt az legek zoktak az hwzba rakny [Kv; TJk III/2. 114]. *1662:* az bágyadt semmire kellő és elrémült nép, ha szintén akarna is, hogy megmássza annak az helynek kőfalait és kerítését .. kelletekorán olly darázsokat küldünk oda, akik minden bizonnyal a bágyadt legyeket elkergetik a kőfalak verőfényéről[a] [SKr 228. — [a]A fejezet regesztaszerű tartalomjelzésében: Az mieinknek a bágyadt legyekhez hasonlításbul való semminek tartása (SKr 226)]. *1710:* A császári sas nem fog legyeket [CsH 86]. *1712:* az Török lovatt is beküldött(em) volna eddegh de rettenetesen ki fulladozott ⟨az⟩ Testi mint az rosta olyan az böre merő vér .. az utb(an) ölik meg az legjek [Ohába F; ApLt 2 Lukáts János Apor Péternéhez]. *1734:* A kolosváriak 18. praesentis[a] kezdik a szűretet, A Légy igen vesztegette, a' kővér szolő igen el rothadott [Szamosfva K; Ks 29 Veres János lev. — [a]Október]. *1807:* Egész nap szép idő volt a Szunyogok az uttzában tépelődtek, és a Legyek karon fogva sétáltak [Dés; KMN 268]. *1811:* Kitsiny a Bors, mondják, de nagy az ereje; Sokszor kitsin dolog nagy dólgok eleje: Szunyog Oroszlányon győzedelmet vehet, A' légy Eléfánton mérges tsipést tehet [ÁrÉ 39].

Sz: *annyit sem szolgált, mint egy ~. 1753/1758:* Josika Imre ur, a Mostoháknak Bétsben annyit sem szolgált, mint egy légy [Máda H; JHb LXXI/3. 272–3] ∗ *mézzel több legyet fogtak, mint ecettel. 1843:* a kérelem legyen kérelem, nem erőszak, mert mézzel több legyet fogtak, mint ecettel [VKp 119] ∗ *szédeleg mint a ~. 1853:* Én és Trézsi a' sok nyugtalanság, álmatlanság miatt bizony alig állunk a lábunkon, szédelgünk ide tova mint a' legyek [Kv; Pk 7].

legyaláz lebecstelenít/mocskol; a defăima/ponegri; schmähen, (be)schimpfen. *1716:* En bizony meg vallom, soha annyi hazug, fondor ket szin tőkeletlen embereket nem láttam mint nimeljek közőttűnk vadnak, mert engemetis tetetől fogva talpig le' gyalaztak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

legyalázás (le)becstelenítés/mocskolás; defăimare, ponegrire; Schmähung, Schimpf. *1846:* meg tudván Virág Lászlo a Darvas János általi le piszkoltatását s testvére le gyalázását ... kérdőre kivánta vonni a' piszkolásáért [Dés; DLt 530/1847. 24].

légycsípés *alk* jelentéktelen hadi veszteség; pierdere neînsemnată (la luptă); bedeutungslose Niederlage. *1662:* tudná ő a kemény nyakú, vakmerő természetű magyar nemzetnek szokását, ki hogy a kis légycsípéssel annyira megszédült, hogy amiatt eloszlott volna, azt csak meg sem kellene gondolni [SKr 177].

legyepül gyepüvel bekerít; a împrejmui cu gard viu; mit Hag einzäunen. *1760:* hasznát azon helynek vettéke a kik le gyepülték volt azon gyepülés által [HSzj *gyepülés* al.].

legyez 1. a face vînt cu evantaiul; fächern. *1632:* Korlat Janosne zinten ug giakorlotta az pattantivs Lazlone hazat betegsegebennis, taplalta .. legiezte hozza latot zinten az mint kelletet [Mv; MvLt 290. 107b]. *1657:* (A fejedelmet)[a] még életben találók, de igen elalílt állapottal ... udvarolván néki Nagy Pál, ki fő gyalog kapitány, Macskási Ferenc udvari vicekapitány, igen kedves emberei; én pedig legyezvén kis legyezőcskével [KemÖn. 98. — [a]Bethlen Gábort 1630-ban]. *1710:* Pataki István, a kolosvári professor .. sokszor keményen meg is intette sok dolgairól, amint én az ágyban legyeztem az urat[a] [CsH 209. — [a]Teleki Mihályt]. *1820:* a' Néhai Báronét betegsegébe legyezvén, mint Léányka el szunyodott, 's a' Legyezőt a' Báronéra ejtette [Várfva TA; JHb 48 Biro Zsigmond (49) hütes assz. vall.].

2. legyintget/hadonász vmivel; a da cu ceva; (herum/umher)fuchteln. *1626:* latam hogj . az Beldj Uram tiztartoja egj ostorual ot legiez uala, ereossen keozteok [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1631:* Mihaly deak(na)k az kezeben egj darab fa vala, Nagi Mihalynal Czakany s vgj uernek uala Fileki Gergelyhez, Filekijs legjez vala ereösse(n) az kardal, vgi esek az seb ozta(n) Mihaly Deakon [Mv; MvLt 290. 242a].

legyező 1. evantai; Fächer. *1591:* Ket Io legiezeo az egik feier az masik tarkas [Kv; AggmLt A. 53]. *1636:* Fabul czinalt vy legiezok Nro. 7 1 p(er) d. 2 [Kv; RDL I. 109]. *1679:* Festet vászonbul, keregdeden czinalt kisded legyező | Szalmabol csinalt töredezet legyező nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22. 26]. *1692:* Zadogh-fabol csinalt boitos Legyezö no. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. *1714:* Pava Pennabul valo 4 Legyezű [AH 58]. *1748:* Pava tollubol csinált romladozott legyezők [Ks 8. XXVIII. 5]. *1813:* az el mult nyáron mult esztendeje, a Mlgs Aszszony ő Nságát az égyik Ház Ajtójátol fogva, a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hurtzolta, és az utann (:égy ingbe lévén ő Nsága:) égy jo vastag Borostyánfa legyezö bűtűjével erőssen meg is verte [Kük.; IB].

Szk: *tükörös ~. 1628:* Twkeóreós Legiezó [Gyalu K/Kv; JHbK XV/44. 3]. *1665:* Tűkőrős legyezőre Tal. 3 [UtI].

2. egyfajta kovácsműszer; mătură de stropit cărbune; Löschwedel. *1732:* ezen kamorában találtunk .. egj rendbeli kovacsnak való mív szert, vgjmint .. egj vas ülöt két kalapácscsal, vas fogoval, és vas njelű legjezővel edgyütt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1780:* Verőkben segittö Munkások(na)k fizetések. Verőkben Segittönek, ki csak legyezövel segitt, minden Vastól két pénz fizetése légyen [Torockó; TLev. 8a].

Frecskay 166. a köv. leírást adja: 50-60 cm hosszú vasbot, melynek egyik végében fogantyú, másik végén karika van, ebbe egy csomó szalma vagy kukoricafosztalék van dugva. Egyéb megnevezései: pemete, lecselő, pamacs (német: Löschwedel).

3. *1806:* tanultam .. de igen roszszul nem vigyáztam egy néhány Sz(amár) fűleket, vagy Legyezöket kaptam [Dés; KMN 176].

legyezőcske evantai mic; Fächerchen. *1657:* (A fejedelmet) én ... legyezvén kis legyezőcskével [KemÖn. 98. — A teljesebb szöv. *legyez 1.* al.] | inas jüvén bé, az legyezőcskét annak adván az írást megolvasám [i.h.].

Szk: *nyári ~. 1717:* Egj viseltes njári Legjezöttske [Nsz; WassLt Wass Zsuzsanna lelt.].

legyezőfa legyezőnyél; mîner de evantai; Fächerstiel. *1679:* Kerekded Legyező fa, buritatlan nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30].

legyezteti magát a pune pe cineva să i se facă vînt cu evantaiul; sich fächern lassen. *1710:* Nappal szüntelen az ajtaján[a] kellett ülnünk, éjszaka penig télben-nyárban legyeztette magát, virrasztógyertya égvén mindenkor a házban [CsH 197. — [a]Teleki Mihály kancellárén].

légyfogó-üveg sticlă de prins muşte; Fliegenfängerglas. *1679:* Legi fogo üvegh nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29].

légyforma légy alakú; de forma unei muşte; fliegenförmig. *1661:* Egi Bokor giemantos legi formara valo filben valo, fekete zomancos közep szerű giemant vagion benne [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.].

légygané légypiszok; murdărie de muşte; Fliegendreck/schmutz. *1570:* Katalyn Zeles Gergelne, Kathalin nehay farkas leorinczne Erzebet Kazdak Janosne hytek zerent vallyak hogy az feyerdy Balint egy Regwel hyttak ky az hazbol eoket Es Latthak Nala egy kis Nyazon egy Mayost, Mwttatya volt nekyk . hogy Beleol legnek az ganeya zok volt Benne de Elewen Nem volt mayd vegik leh vonta az hwrat és Mynt egy kis feyer zyw olliant volt Benne az legy ganeh [Kv; TJk III/2. 114].

legyint könnyedén hozzácsap vkihez; a lovi uşor (pe cineva); jn leicht schlagen. *1716:* hija vala az Aszszonya ezen szolgát a kertben, es az vállához legjentvén az kezével az Aszszonyának ezen szolga, azt mondá: eb mennyen, ebis gondolta megh [Nagyida K; Told. 22]. *1724:* Naláczi László vr(am) is kargjat ki vonván Tréfábol Pasko Sigmond Vramhoz legjinte [BK sub nro 984 Jos. Nagy de Vizakna (30) ns vall.].

Szk: *pofon ~* pofon csap. *1812:* a nagy Aszszony is a kezét igen kőzél hordozván a' Groff orrához, mellyből a lett, hogy a' Groffis azon háborus állapotjában a' nagy Aszszont pofon legyintette [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

legyintget könnyedén hozzácsapogat; a lovi uşor pe cineva în mai multe ori; jn wiederholt leicht schlagen. *1722:* A. mikoron Soos János a' birákokkal bé hajtotta vala az Utromban Specificalt bikát, vgy el verték rongálták volt hogy orrán Szajan egy aránt ment a' vére akkori busulásában láttam hogj egj fának vétvén a' farát legyingetet az emberhez [TL. Josá Márton (40) jb vall.]. *1769:* Sűlester János a fejszéjével Palffi Josef Urhoz legjinget vala [Tarcsafva U; Pf].

légyszürke sötétszürke; gri/cenuşiu închis; dunkelgrau. *1849:* Légy szűrke ló [Kvh; CsS].

leh *ige* liheg; a gîfîi; keuchen, schnauben. *1597:* Veres Istwanne Martha wallia nagi zaigast hallek oda be egi kewes vartatwa ki futa Sardine en hozzam fúta be nagy lehwe [Kv; TJk VI/1. 101–2].

leh *fn* kb. kigőzölgés; exalaţie, exalare; Ausdampfung/dünstung. *1618:* Az mi földünkbe is, főképpen bú-

zavermekben vagy azféle megállott-dohosult mély gödrökben, hogy ember az dohától-lehétől (?)[a] belé ne haljon nagy orvosság egy lepedővel szelet fogni azféle gödörbe, és mindjárt kiüti az dohot belőle az új szél és jó ájer megyen belé [BTN[2] 147. — [a]Így ?-lel a kiadásban!].

léha 1. uşuratic, neserios; liederlich. *1762:* Sz: Györgyi Ilona léha, álhatatlan beszédű, lunatica forma majd tsak gyermek [Torda; TJkT V. 85]. *1823–1830:* volt egy nagy hoszszu léha Fia, minden Facultást ki tanult [FogEK 411].

Szk: ~ *ízlésű. 1880:* Te kacaghatsz engem, Pista, de végtelenül fáj nekem, ha látom, hogy a buta, felületes, léha ízlésű publikum kötekedik benned [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

2. ~ *beszédű* kb. locsi-fecsi; limbuţ, guraliv, flecar; geschwätzig, plapperig. *1762:* az Novizans Ax .. azont doceallya azon Leánzo felöl, hogy ö nem ép elmejű, hanem tétovazo, liha beszedű [Torda; TJkT V. 89].

3. könnyű; uşor; leicht. *1811:* A' Gonosztévőknek pedig, egész sorját El-fujja a' szél, mint a' léha pozdorját [ÁrÉ 127].

lehagy 1. *jog* abbahagy; a înceta; mit etw. aufhören, unterlassen, einstellen. **Szk:** *kauzát* ~. *1695:* Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzanak elviteléert azon Causat es abbol orialhato mind(en) maratsagokot le hagya es egymast mü elöttünk megh követek [Kilyén Hsz; BLt]. *1766:* az erdő le vágatásból emergalt Causatis Csiki István Ur(am) Felesége s' Testverei kepekb(en) le hagja [Mv; JHb XIII/55] ✱ *pert* ~. *1609:* Beldi Kelemen vram az pert le haggia [Sszgy; BLt]. *1675:* Az Az aszszony el küldeött hozzá(m) egy bőcsületes Embert, hogy hagyuk le az pört, ne perellyünk [Kv; TJk XII/1. 2] ✱ *törvényes processust* ~. *1757:* onnan le jövén mind az Oculatorak jovollásából s az magunkéból azan törvenyes Processust le hadtuk es ex Communi Consensu Kezünk bé adásaval s aldamás itallal azon négy Oculatorak elött meg bekellettünk bizonyos Condiciók alatt [Torockó; Bosla] ✱ *törvénykezést* ~. *1672:* az töruenynek ki szolgáltatasatol az maior és Pakular irtozvan, azon kérék és kéreték is . Nemzetes Kereszturj Mihaly uramot, hogy .. az ő uellek valo vallattatas utan valo törvenykezést haggia le [Mezősámsond MT; Berz. 15. XXI/1].

2. ~*ja magát a további perlekedésről* elhagyja a további pereskedést; a renunţa la continuarea procesului; die Prozeßführung unterlassen. *1814:* le hagják a további perlekedésről magakat [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *igazságát* ~*ja* jogáról lemond; a renunţa la dreptul său; auf sein/ihr Recht verzichten. *1652:* Bako Suska Aszszony minden eddig ellenek valo perit es mindenüt valo Joszágokhoz s iokhoz valamellyekben tarthatna es remelhetne valami jussát igazságat es praetensioját magának és két agon lévö posteritássinak le hadgya [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5] ✱ *jussát* ~ *ja* 'ua.; idem'. *1662:* die 23. Octobris így egyeztették meg öket[a]: hogy Bethlen István az országnak újabban való szabad választást engedjen, a fejedelemséghez való minden jussát lehagyván [SKr 135. — [a]Bethlen Istvánt és I. Rákóczi Györgyöt] ✱ *maradságát* ~*ja* elmarasztalástól/elítéltetéstől eláll; a renunţa la condamnarea cuiva; von der Überführung/Verurteilung zurücktreten. *1695:* Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzanak elviteléert azon Causat es abbol orialhato mind(en) maratsagokot le hagya es egymast .. megh követek [Kilyén Hsz; BLt] ✱ *(perbeli) pretencióját* ~*ja* lemond a követeléséről; a renunţa la o pretenţie; auf die Forderung verzichten. *1652:* Bako Suska Aszszony minden perit es perbeli p(rae)tensioját Bako Ersebet Aszszony es successori ellen örökösön le hadgya engede es in perpetuum sopiala [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5]. *1690:* Gyertyános előtt, és Disznóverem tseréjéb(en) lévő Földekb(en) p(rae)tendalt Czire György usq(ue) ad hunc Annu(m) 1690. d(ie) 23. Jan. de minden p(rae)tensioját kéz bé-adással mi előttünkk le-hagyá [M.décse SzD; SzConscr. 208]. *1736:* Ezen Causaban az Peresek ... meg bekellettenek, es az Inctus igire az Actornak fl hg 7. és azon örökségén levő Kaput és Pajtát el hordhassa az Actor, mindennemű egymáshoz ezen dolog iránt lehetö praetensiojokat le hadván kéz bé adással [Torda; TJkT I. 98].

4. elhagy; a abandona; (ab)/unterlassen. *1653:* Bástának is, ha mi alkalmatosság lett volna dolgában, csak lehagyá[a] [ETA I, 59 NSz. — [a]A császár]. *1668:* már tovább ő kegyelmének én instructiót semmirűl nem adok, hanem kegyelmes urunknak reportálván, ha ő nagysága az világ törvénye s az én böcsületecskémnek is ellene ő kegyelmének lehagyja, ő nagysága dolga [TML IV, 292–3 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Én in privato is sokat mondtam nékik: ha egyszer a szebeni királybírót megcsigázzák, bizony sequens a consul etc. Lehagyták [BOn. 955].

5. (követelésből, tartozásból) leenged; a (mai) lăsa (din pretenţii/datorii); (von der Forderung/Schuld) er/nachlassen. *1769:* A Felséges Királyi szent Igyekezet kivánván sok hasznos, és szükséges okokra nézve az Határoknak harom Részekre valo szakasztását s ugy az három Határnak, fel állását ... igen keményen porontsollyuk, hogy az Három Határokat kettöre le hagyni ne mérészellyék [UszLt XIII. 97 gub.]. *1815:* Péterffi György . meg büntettetett 4 Rh forintokig, de instálván a' Czéhot, hogy abbol el engedödnék, le hagyá a' czéh 3. Rh. forintokra [Kv; ÖCJk]. *1844:* három béres ökröt a' vetésiröl bé hajtottak ... kévánt a' bérestöl hajto pénzt 2 fr 30 xrt, de sok kérése után a' béresnek le hagyta 1 frt 12 xr [Széplak KK; SLt].

6. elenged (tartozást, járandóságot); a ierta (de datorie pe cineva); (Schuld, Bezüge) erlassen. *1620:* Vayaj Janos deakne Azzoniomis minden nemű pereit, Es Adossagit is meg leót volna Santa Janosnal mindenekett le hogya es Engede in perpetuum [Sóvárad MT; Berz. 15 XXXIX. 6]. *1646:* megh alkuvának vgy hogy az Aszony hűtit Laczko Jstuannak megh engede, vgy hogy Laczko Jstvanis az teobbit le hadgya elegedgyek megh tizenket forintal [Kv; TJk VIII/4. 65]. *1654/1670:* Mezei György ... én tőllem harom bort akar vala el foglalni ... hane(m) addigh szollank néki az egyik bort le hagyá [Szénaverős KK; LLt Henczel Lénárt (65) jb vall.]. *1662:* Az adóban is igen nagy részt lehagytak [TML I, 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

7. mentesít (vkit vmi alól); a dispensa/scuti (pe cineva de ceva); (jn von etw.) befreien. *1723:* Hallottam az Taploczaiaktöl hogy eökett Luka biro Csipelni eröltette ki

jőni s nigy sing harisnya posztob(an) alkuttak osztán le hatta eőket [Hodák MT; VGy. Prekap Gligore (31) jb vall.]. *1782/1799:* Szőts Getzi Nénnjét le hagyta volt ő Nagysága, de Praefectus Uram elé vette, s az őszszelis kukuriza szedni hajtotta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 389].

8. felhagy vmivel; a se lăsa de ceva; mit etw. aufhören. **Szk:** *a bajoskodást ~ja. 1663:* (Ha vmi) Nagyságod és az ő felsége generálinak nehézségekre van, lehagyom abbeli bajoskodásimat [TML II, 577 Teleki Mihály Lónyai Anna özvegy fejedelemasszonyhoz] ✱ *nehézségét ~ja* felhagy a nehezteléssel. *1667:* le hogyva(n) Kováts Ferencz ura(m) is sok tőrekedésűnkr(e) ⟨e⟩bbeli nehézségét David Janosrol [Mezőbánd MT; MbK] ✱ *szándékát ~ja. 1672:* abbeli szándékát[a] ű nagysága lehagyta [TML VI, 175 Székely László Teleki Mihályhoz. — [a]Hírközlési szándékát] ✱ *a vetekedést ~ja* felhagy a vetélkedéssel/vitatkozással. *1662:* a fejedelem tudván, hogy semmit nem fogott volna nála a diplomákkal való állatása az orvoslandó dolgoknak ... lehagyta vala a vetekedést, és csak néhány szókkal tészen vala választ [SKr 210].

9. lemond vmiről; a renunţa la ceva; auf etw. verzichten. *1657:* Ugyan azt is itílték az emberek, hogy talám ugyan lehagyá a fejedelemséget az újvári gyűlés után [ETA I, 166 NSz]. *1705:* Rákóczi uram is . . lehagyott volna az erdélyi fejedelemségről, megelégedvén mind ő, mind Bercsényi az imperialis fejedelemséggel [WIN I, 459]. *1782/1799:* (Az) instanciát meg mutattuk Pápai Urnak, mint Procuratornak, de őkegyelme nem vállalta, azt mondván, le akarja hogyni a' Procuratorságot [Torockó; TLev. 618]. *1818:* Aztis tsak hallottam, hogy Pintye Von .. tartott volna számot és irtott volna edgy kevesett ezen Exp(one)ns Groffné[a] fogásába, de önként le hogyott rolla használni ötett ott nem is értem, nem láttam [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Bozintán Kosztán (50) col. vall. — [a]Özv. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

10. leszokik vmiről; a se dezobişnui de ceva; sich einer Sache entwöhnen/sich etw. abgewöhnen. *1760:* Horvát Gáspár úr . Ez szegény igen sebes-hazug volt, kivált eleintén, de már most igen lehagyott volt benne [RettE 105]. *1838:* János le hagyott sokat a' bűszkeségből [Kv; Pk 7].

11. vmilyen szokás mellől eláll; a renunţa la un obicei; von einer Gewohnheit/einem Brauch abstehen/lassen. *1760:* Ilyetén ceremóniával[a] vette s vitte az ember vagy az Istennek nagy áldását, vagy nagy átkát a maga házára és fejére. De már most ezeket mind lehagyták [RettE 100. — [a]Az esküvői szertartásra utal].

12. elbocsát/ereszt; a elibera, a da drumul cuiva; entlassen. *1664:* én bizony attúl félek, Uram, hogy mind elmennek az jobbágyok ... el sem győzik, Uram, soha, ha az Rácz István puskásiban le nem hagynak [TML III, 94 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

lehagyás 1. abbahagyás; încetare; Unter/Ablassung. *1664/1667:* Kendi János vramis, az felyeb meg emlitett pernek le hagyásával edgyűtt mindenekből, jussát, igasságát, és praetensioját ki vévé [Szentgerice MT; Ks MN. 25].

2. felhagyás; renunţare; Auflassung. *1672:* Uram ... lenne várakozásban ... nem kétlem, hogy jobb alkalmatosság ne adatnék az elmenetelre, vagy lehagyására feltött czéljának [TML VI, 340 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

3. levonás; scădere; Abschlag/zählung. *1856:* (A birtokot) ez éven tul pedig bérbe csak ugy adom ha a bérlő azon öszveg kamatjával fel érő bért fizet ötöt véve száztól minden le hagyás nélkül [Gagy U; Pf].

lehagyat 1. abbahagyat; a face să se înceteze; unterlassen/brechen lassen. *1723:* Az Pestesi[a] és Mányai[b] ngd Jobbágji ellen valo praetensioját s processussát is V: Ispán vr(amna)k eő kglmével le hogjattam s Condonáltattam [Dés; Ks 95 Dioszeghy Mihály lev. — [a-b]SzD].

2. elhagyat; a face să se omită ceva; weglassen lassen. *1666:* Az versek dolgát én eligazítottam és mivel az tituluson kívül nagy szükséget reá nem láttam s el sem fért volna az ezüst czimerre, csak lehagyattam, az titulust reformáltattam [TML III, 630 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. elengedtet; a dispune să fie iertat ceva; erlassen lassen. *1675:* Frater István és Hodnogy András Uramékat Feo Hodnogy Uram eo Kglme paranchiolattijabol holmi verekedésért citaltattuk az Szolga Bironak adtunk ... d 12 mellyet annak utánna Tanachiul le hadtanak, és velűnkis le hagyattak [Kv; Szám. 34/LVI. 4].

4. leszedet; a dispune să fie luat jos; herunterziehen/zerren lassen. *1754:* a Palkó Vaszilia Feleségét kik hurtzolták, kegyetlenűl kik rángatták, tépték, Köntösét, nevezetesen Före valóját kik hagyatták le fejéről? [Majos MT; Told. 35].

lehagyatik elhagyatik; a fi iertat; (ab)gelassen/unterlassen werden. *1662:* Az több evocátusok pedig a státusok, tanácsurak, tábla fiai által erősen megfeddetvén, fenyegettetvén, törvények a fiscustól lehagyatott vala [SKr 193].

lehagyattatik meghagyattatik; a fi păstrat/lăsat; übriggelassen werden lassen. *1736:* Bor vagyon 11. hordóban, vjj bor hagyattatván le tőtelékreis egy néhány vedrecske [Kv; Pk 6].

lehagyott elhagyott; părăsit; verlassen. *1799:* város határán a Szamos parton épült, de már lehagyott és eladóvá tétetett Só Csűr [Dés; EHA].

lehajigál ledobál/dobigál; a arunca în jos (rînd pe rînd); herunterwerfen/schmeißen. *1820:* kövel hajigálnak le az Exponens Életire [Mv; Told. 23].

lehajlás 1. aplecare; Niederbeugung. *1629:* mikor akart maga oltalmaert egi kis faert le hailanj, az le hailasban ugy eiteotte hogj mint egi fell marha le eset [Kv; TJk VII/3. 200].

2. megdőlés; înclinare; (Um)fall. *1825:* a' főld ottan porha és Ganéjas tehát félhető annak[a] a viz felöl valo le hajlása és suhadása [Dés; DLt 595. — [a]Az istállónak].

3. lejtős rész; porţiune înclinată; abfälliger/schüssiger Teil. *1662:* Azhonnan háromfelé deriváltatnék az víz ugyan réz csövökön a kertnek mindkét oldal kőfalain kívül jól távul való forrásokra, melly a kert lehajlásának oldalába olly mesterséggel csinált jó tágos kőlyukban

öntődik vala ki, mintha szinte egy magos kőszikla alatt való bő forrást nézne és látna valaki[a] [SKr 263–4. — [a]Lichtenstein herceg morvaországi kastélyában].

lehajlik, lehajol 1. a se apleca; sich niederbiegen. *1570:* Ifiabik Iweges Gergh . vallya Azonban leh zeokyk zeoch Myhal az zekerreol, Es hogy az keztywert leh haylot wolt verny kezdy Eotet [Kv; TJk III/2. 186]. *1573:* Anna Bonciday Gergelne .. vallia ... Mond Kerestury hogi vezteg feksem vala hallek zeordwlest fely kelek hatra Indwlek, azomba Raytam ketten az egyk hozzam vaga azt tazitam Zabliamert futama(m) es hogi leh haylek vgy vaga Igh leot raita(m) [Kv; TJk III/3. 56]. *1629:* az decurio le hailot vala, de hogy fel kezde igyenesednj, nehezen igyenesedhetek fel [Kv; TJk VII/3. 28]. *1644:* Az mikor az ket fél keozeót az zerden (!) zay esek en az ablako(n) nezeók vala kj, lata(m) hogj az Czuma Miklos Jnassa az Zanto Janos Aytoia(n) beleől le haylot vala [Kv; MvLt 291. 438b]. *1710:* mindnyájan a lovok fejihez lehajoljanak s úgy menjenek sebesen az ellenségre [CsH 53]. *1792:* (Az asszony) a Földre le hajla egy Veszszótskét fel véve és a kapu mellé a kertben fel szurá, én ezt ide szuram és protestálak hogy az Urak bé ne jőjjenek [Mezőbánd MT; MbK XII. 25]. *1804:* amint le hajult az Exponens Vána Togyer hátul került egy Bottal és .. meg ütötte [K; KLev.].

2. le/megereszkedik; a se înclina; sich nieder/herablassen. *1662:* a tornácnak mindkét felől való szárnyai a virágos házak előtt lehajolván, azon házak szélességeket valamennyivel meghaladnák [SKr 262].

lehajlott 1. legörbült; înclinat, îndoit; nach unten gekrümmt/gebogen. *1591:* Zekeres Mihali vallia ... Vegre valami kertekre zalaztam, be menek egi kertbe, tahat zinte akkor fekzik le egi le hailot seoveni ala oda [Kv; TJk V/1. 164]. *1736:* erőssen le hajolt Mester Gerendája ., hogy jobban vagy erőssebb(en) ne higgadozzon, vagyis le ne tőrjék, az Héjjazattára le fektetett két szál erős gerendákba által vésett, vas Szegek tartják [CU].

2. hajlott (szarvú); (cu coarne) încovoiate; (mit) gebogen(en)/gekrümmt(en) (Hörnern). *1708:* az egyik ökör le hajlott szarvu kajla ökör bogar szőrű az masik sárga buta [Kv; TJk XV/1. 9].

lehajogat lecibálgat/húzogat; a scoate; herab/herunterreißen/zerren. *1822:* Péter Antal felesége Farkas Jánosnét megverte az kendőt fejre valot le hajogatá az fejiről [Bereck Hsz; HSzjP].

lehajolt l. lehajlott

lehajt[1] 1. leterel; a mîna înspre jos; (her/hin)abtreiben. *1695:* Felső Torjáról egy bogár szaruu sarga szőrű tehenet le hajtanak [Kőrös Hsz; MvRKLev.]. *1783:* Erre azt felelte a pásztor: külgjenek, aki segélje lehajtani[a] [Árkos Hsz; RSzF 215. — [a]A marhát]. *1806:* én magamis sertésünket a midőn az Csordába le hajtottam ... ekkor láttam[a] [Dés; DLt 250/1808 Apátzai Kata Fősüs Nemes Munkátsi Istvánné (20) vall. — [a]Köv. a részl.]. *1843:* (A) Deresztés egy darabot felszántott, s használta mind ez idéig békességesen, a' Deresztén aloll lévő darab pusztán állott ... a' Deresztés hajtotta le némelykor a' Marhákat azért, hogy az övének maradjon [Bodola Hsz; BLt 12 Kránga Ilia (55) szolgáló ember vall.].

2. lekerget/űz; a goni/alunga în(spre) jos; her/hinabtreiben/jagen. *1759:* a' Diszno fel hágott a' hiuba, a' Török buzára, és ette, vesztegette, mellyet magam is hajtottam le onnét [Marosludas TA; TKl]. *1805:* egy őzet a' Petrillaiak Kopoi le hajtván a' Havosrol ők el fogták [Petrilla H; JF 36].

3. lemos/sodor; a lua cu sine; her/hinabschwemmen, wegspülen. *1757:* midőn nagy esők, viz áradásak vadnak, gyakran meg esik, hogy á Bányákbol ki adott, s még Stompakhaz el nem hajtott Minerát á viz lehajtya [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

lehajt[2] 1. (zászlót, kopját) meghajt; a pleca (un steag, o lance); (Fahne, Speer) senken. *1657:* egykorban megérkezének, de hát ímé nem vígan, nem csoportoson, hanem szakadozva, kopják lehajtva, fejek csüggedve szivárognak bé az várasra [KemÖn. 182]. *1823–1830:* a bécsi polgári katonaság katonai parádéban a zászlókkal együtt kiment egy mezőre, ott a zászlókat lehajtván, maga[a] tulajdon kötött fel a zászlók gombjaira igen széles pántlikát [FogE 259. — [a]A császárné].

2. *fejét ~ja* a. fejét meghajtja; a-şi apleca capul; den Kopf neigen. *1573:* Mathe kowach Azt vallia hogy eo haza eleot wlt volt leh feiet le haytwan gondolkodyk volt | tawol al volt chisar Ianos Az leh haytia az feyet es altal tart az Borbel Myklos haza fele [Kv; TJk III/3. 209]. — b. fejét lecsüggeszti/horgasztja; a-şi pleca capul; den Kopf hängen lassen. *1662:* mindezeket fejek lehajtva, csak nagy szívbéli szomorúsággal, sóhajtással és keserggéssel nézik és szenvedik vala [SKr 457]. — c. *átv is* fejét odahajtja; a-şi pune capul (pe ceva); den Kopf hinneigen. *1710:* mind maga[a], mind a vele levő hadak fejeket lovok nyakához lehajtván, nagy sebesen megrugaszkodának és . Kemény János seregeire rohanának[b] [CsH 53. — [a]Kucsuk basa. [b]Az 1662. jan. 22-i nagyszőllősi csatában]. *1710 k.:* mikor mü hol estvéli, hol reggeli imádságunkban a mü fejünket lehajtottuk a te öledbe, úgy megnyugodt testünk, lelkünk, mintha semmi gondunk, búsulásunk sem lett volna [BIm. 1023].

3. *~ja magát* lehajlik; a se apleca; sich niederbiegen. *1584:* Zekeres Mihaly vallia, Az Zwretkor ezt lattam hogy az leany veztegh wl vala, Ferkel Miklos melle le haitotta vala magat [Kv; TJk IV/1. 226].

lehajtás[1] leterelés; mînare înspre jos; Abtreibung. *1847:* kötelesek a nevezett pásztorok az eleibe adott ökröket számadások alá venni és pásztorolni őrizni, míg a közönség a lehajtásról rendelést tészen [Zalán Hsz; RSzF 202].

lehajtás[2] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *feje ~a* le/megpihenés; odihnă; Ruhen, Rasten. *1662:* mennyi sok véres verejtékjekkel, munkájok, fáradságok által keresték, szerzették, építették volna ... fejek lehajtására, nyugodalmára szerzett cellájokat [SKr 588].

lehajtattat munkára hajtat/küldet; a ordona/dispune să fie scos la lucru; an die Arbeit treiben/schicken lassen. *1801:* engemet ö Nga más Embereivel le hajtattatott gát-

ja igázittására [A.jára TA; BLt 12 Ilie Juon (40) vádpataki zs vall.].

lehajthat szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *fejét ~ja* le/megpihenhet; a se putea odihni; ruhen/rasten können. *1668:* Nekem, tudja Kegyelmed, micsoda az én szükségem, holott nekem nincs, holott csak fejemet is bátorságosan lehajthassam [TML IV, 371 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

lehajtó lehajtható; care se poate lăsa în jos; herunterklappbar. *1725:* Edgy pár harmadik forma virágos patyolat Ing bécsi kötés rajta, Tászliával, s Le hajtó gallerával [Told. 19].

lehajtott[1] leterelt; mînat înspre jos; her/hinabgetrieben. *1641:* ő is pakulár volt akkor Báthori András idejében; azokból a havosokból lehajtott juhokat őrzötte [Nagysajó BN; Veress, Doc. X, 111 Csóka János (71) Nagy Sajó vidéki Alsó Sebesen lakó vall.].

lehajtott[2] lehorgasztott; plecat; gesenkt. *1662:* Melly alkalmatossággal Fogthűy János is jelenlévén ... (ő már azelőtt néhánybéli nagy zúrzavarokat is csinált ...) a főembereknek abban való fájdalmokat csak nagy figyelmetességgel, lehajtott gondolkodó fővel hallgatja vala [SKr 516].

lehalad 1. (lefele) tovább halad; a merge înspre jos; (abwärts) weitergehen. *1800:* égy Sereg Szász jövén le az Ország utan a Hidat meg haladván . kiáltoni kezdék a hátréb marattakat hanem mikor jol le haladtak volna látok hogy azon Fát vivö embereket meg támadták őszve tsoportozván lárma eset [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27].

2. lefolyik; a curge în jos; hin/herunterfließen. *1860–1861:* a Véczke pataka az egyesült andrásfalvi folyamokból származva lehaladott Fintaházára [Benkő, MszIsm. 7].

3. lemegy/nyugszik; a apune/scăpăta; untergehen (Sonne, Mond). *1738:* a nap lehaladott alkonyodni kezdett [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

lehamisgat lehamisoz, hamisnak mocskol/szid; a insulta/înjura; beschimpfen, schmähen. *1765:* egymást le hamisgaták és Czigánygaták [Tarcsafva U; Pf]. *1768:* Emberséges Emberekkel Sokszor ok nélkülis szembe szöknek, ok nélkül szán szándékkal beléjek kötélöznek, veréssel s egjéb boszszu tétellel fenyegetik, le hamisgatják s' fenyegetéseket tsak szaporán béis telyesítik [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a].

lehamisít lehamisoz, hamisnak mocskol/szid; a insulta/înjura; beschimpfen, schmähen. *1808:* a Betsűlletes Czéh . végezte ... Hogy a mely Mester ember egyik a másikat le hazuttolják, vagy hamisittyák, minden engedelem nélkül 2 M forint a büntetése [Kv; KCJk 21a]. *1849:* A Szolga Biro ki nevezésekor ebben a dologban ... le hamisitatta Papunkat [Mezőbergenye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

lehamislelkűz lehamisoz, hamisnak mocskol/szid; a-i spune cuiva că este ipocrit/prefăcut/făţarnic; falsch/tückisch nennen/schmähen. *1814:* ő kigyelmeis ... le bolondozta, le hamislelküzte, le huntzvutozta [Dés; DLt 56].

lehamisol lehamisoz, mocskol/szid; a-i spune cuiva că este ipocrit/prefăcut/făţarnic; falsch/tückisch nennen/schmähen. *1691:* fel teszi eo kglme erős feleletib(en) ellenem, hogy ... En Dees varossanak hütős Assessorit es Executorit kőzönségesen le hamisoltam volna [Dés; Jk]. | Pap Laszlo Uram az Executorakat es Assessorokat bőcstelensegel illtvén, le hamissolta [Dés; Jk].

lehámlik lefoszlik; a se coji/scoroji; sich (ab)schuppen/(ab)schälen. *1772:* (Az ökör) Bendőjinek pedig a' Feketéje a' belsö fele ... tsak magától, hidegen és ollyan könnyen le koppada 's le hámlék, hogy ... soha ollyant tőbbet nem láttunk [Koronka MT; Told. 26]. *1774:* Tisztarto Uram ... annyira el veretett volt, hogy regeltöl fogva estve felé Vetsernyéig alig tudtam itten az Faluban levö hazomhoz menni, melly verèst két egész Hetekig nem feküttem s. v. az utollyomrol az Bőrömis mind le hámlot [Mocs K; KS Conscr. Argyeus Danyila (40) jb vall.].

lehánt lefoszt; a coji; ab/beschälen/rinden. *1798:* a' Ketskék ... a' Fiatal jövéseket mind ell rágják, és a' fiatal fák(na)k Héjját körül le hánttyák [Déva; Ks 76. VIIIc. 183].

lehány 1. ledob; a arunca jos; hin/herab/herunterwerfen. *1574:* Anna Lwkach deakne Latta hogy ... az Zabo Gaspar haza eleot egy zekerel vagot fat hantak leh [Kv; TJk III/3. 398]. *1606:* egjczer Agat witwnk vala az boriú kert feleöl valo felin hannuk (!) vala az víznek Semjen Janos el Juta es Jgen tilta hogy ne hanniuk le [UszT 20/291]. *1632:* monda Keörtvelifai Istua(n) hogi Matias uram nem kellene czak igj le hanni ezt[a] ha nem megh kellene beöczülni [Mv; MvLt 290. 85a. — [a]A szalmát]. *1633:* ugy hatta vala ennekemis, hogy mihelt az dezmat kezdiuk czepeltetny, Asztis leh hanniak onnat es el czepeltessuk [F.venice F; Szád. Sztan Ovesza (40) vall.]. *1640:* Az Szekeret be haituan szallasokra az füuet ot le haniuan rolla a fiat megh rangatak tazigalak [GyK 1 Cath. Borsos cons. prov. Andreae Küs (40) vall.]. *1785:* az idegen Tolvajok . az Szalonnákat hájokat, s az hagymát fokhagymát hánták le [Piskinc H; GyK]. *1836:* bé mentünk tsovát ütöttünk a' kapura azután az olá a Csovát le hánta [Csekelaka AF; KCsl 16].

Szk: *~ja a kötést. 1584:* Egy gyiermekennek (!) talpachkaia fel fordula ez vargane Annia hat be keoteotte, vgian azon Nap Iuta oda ez Zeoldne le hania rolla a' keotest [Kv; TJk IV/1. 258].

2. lerak; a pune jos; abladen. *1573:* Orsolia Nehai Bor Janosne Azt vallia volt Eo Bestercen az forster farkas hazanal latta hogy penzt Mertek Zakokba teoltettek es leh hantak az padra [Kv; TJk III/3. 133]. *1582:* Eott zekerreol Hog le hanta es mas zekerre vonta az Borokatt, az korcholias fizettem nekij f. — d. 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 218]. *1621:* Biro vra(m) Parancholua(n) az korczioliasnak hogi le hanta, es esmegh fel hanta, s fel rakta az itualo zekerekre az mezet vajat — fizettem f — d 32 [Kv; i.h. 15b/XI. 253]. *1638:* szinte akkor jutek oda hogj immar hanniak vala le az Andras Deak vasat [Mv;

MvLt 291. 166a]. *1705:* Bogátinak, a harmincadosnak a szolgája, ganaját vivén ki szekeren, a kapun kívül, ahová mások is tőtöttek, oda hánta le [WIN I, 455]. *1774:* kévét hánt le Tsiki Ferentzné [Martonfva Hsz; HSzjP].

3. leszed; a lua jos; (her)ab/herunternehmen. *1701:* A' gabanás ház máskint készen vagyon, de csak Szalmával, de máskint igen szépen. Ha Sendelt hoznának könnyű volna azt le hánni [Mezőbánd MT; ApLt 6 Makaj Mihály Kálnoki Sándornéhoz].

4. lesodor; a lua cu sine; herunterreißen. *1703:* a piaci templomról is sok cserepet lehányt[a] [Kv; KvE 281 SzF. — [a]A szél]. *1731:* oljan szél volt ma egy hette hogy az kertteket minden fellöl Le ronttat (így!) az Pallotta tornátsa feljül Fedellit Le hánta [Abosfva KK; Ks 99 Györki János lev.]. *1817 k.:* Itten Vasárnap ollyan nagy szél futt, hogy a' Falusi épületeket mind ki fette, még az Udvarbais a' Kertekröl a' Detzkát és Létzeket le hányta [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt jel.].

5. levet (ruhát); a scoate/arunca/lepăda (neglijent o haină); ablegen, ausziehen. *1769–1770:* Gr. Rhédei János ... az édesanyja ... meghalván, egészen letette vala magát a katonaságról, az uniformját, melyet viselt, lehányta, s fekete gyászos köntöst csináltatott vala magának [RettE 216]. *1801:* czondrájokat az Udvarban le hányvan Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak[a] [Kajántó K; FiscLt 23. — [a]A korcsmáros haragosai].

lehányás elhányás; demolare; Auseinander/Verlegen. *1783:* az egész Falunk Grohot meg édgyezett, és végezett a Csürnek . Rosia nevü hellröl valo le hányásában és rontásában [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

lehányat 1. ledobat; a dispune să fie descărcat; her/hinabwerfen lassen. *1575:* senky Ezvtan vchan haza eleot Zenat Neh arwlyon, hane(m) Ben vdvaran, ha ky ... zenat haza eleot Leh hanyat, Mindenzer Minden engedelemnelkwl egi forintot vetessen raytok [Kv; TanJk V/3. 127a]. *1610:* Vagion Benedekffy Janosnak Kaydichfalwy Chiwr kertiben, egy negy szegw buza Aztaga Azt koszorúiaigh monda hogy maga szamara le haniattia [Szu; UszT 52-höz]. *1823–1830:* Ez a Gyarmathi[a] hazajövén, lett Hunyad vármegyei fizikus, s Déván lakván, minden ottan volt produkciója abból állott, hogy a templom héjáról a galambganéjt lehányatta [FogE 141–2. — [a]Gyarmathi Sámuel]. *1836:* Dobolyi Sigmond Vr ... a' Hegyesi Ur által fel tett Csovát le hányatta [Csekelaka AF; KCsl 16].

2. lerakat; a dispune descărcarea; abladen lassen. *1586:* Az Nagi ereós hidegben egi szeker fat twsre haniattanak le attam erte —/20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 38].

3. lebontat/szedet; a ordona/porunci să fie desfăcut: niederreißen lassen. *1586:* Aztis lattam mert eggywt voltam Kemeny Istwanne Azzoniommal, hogy Eo hanyata le Az Balattfy Sigmond fel Asatott Agasitt Az peres feóldreól [Csapó KK; JHb XX/48]. *1662:* Az vár elei felől való sorépületek Bethlen fejedelemtül olaszfokokra és sűrű csatornákon lévén építtetve, hogy a csatornák minduntalan csorgók s amiatt a házakban is sok károk volnának, az olaszfokokat mind lehányatván, mind szarufákra és sendely alá vetette vala [SKr 299].

lehányatik ledobatik; a fi aruncat; hinuntergeworfen werden. *1662:* a vezér estve ... jövén vissza táborára, utána kopják végeiben kilenc nagy hosszú üstökű fejek hozattak vele, mellyek sátora előtt lehányatván, vitézinek jutalmok ottan megfizettetett [SKr 625].

lehanyatlik 1. ledől; a se prăbuşi; sich hinlegen/(hin)strecken. *1602:* en it Alat vigyaztam azonkeozben az Zekrenjre haniotlam le tehat el zwnnyattam [Kv; TJk VI/1. 622].

2. lemegy/nyugszik; a apune/scăpăta; untergehen (Sonne, Mond). *1757:* mikor a nap szintén le hanyatlot akkor fogtunk az Erdő vágásához [Spring AF; BK sub nro 834].

lehanyatló lefele nyúló/tartó; care se întinde înspre jos; abwärts reichend/langend. *1662:* Az kastélytul[a] fogva a földnek lehanyatló situsa, fekvése szerint a kert három részben vagyon elosztva [SKr 261. — [a]Lichtenstein hercegétől]. *1767:* Gesztrágy ... hotára ... fel megyen az Nagy Máj or nevezetű helynek Gesztrágy felé le hanyatló Orráig [Nagykapus K; Born. III. 2 Mich. Szilágyi (43) zs vall.].

lehányattatás kidobatás; scoatere afară (cu forță); Hinauswerfen/schmeißen. *1636:* Jób vólna azokat a' nagy tömlőjü furollyákot, és sok sűvöltőjü fűvokat, a' hol vagynak-is a' templumokból ki hányni, és az kovátsok műhelyében adni. Azok talám még-is menthetőbbek az kik a' régieket meg tartyák, hogy az meg avult rosz szokáson kapdoso együgyü kösseget le hányattatásokkal fel ne zajditsák [ÖGr AJ. 9].

lehányt 1. ledobott, care a fost aruncat jos; her/hinabgeworfen. *1772:* Margitai Szabo János .. mikor a Pajta hijjárol szénát le vetett volna a pipa a szájába volt és a le hánt szenát fel ölelvén pipászva vitte bé [Dés; DLt 321. 66b–7b Andreas Bara (42) ns vall.]. *1779:* a lehányot (!) Tőkék a Metán belől esnek a Széki Határban [Szék SzD; WassLt J. Fülep (50) civis vall.] | a szánokrol le hánt ött száll rakanczák bizonyittyák [uo.; i.h. J. Tasnádi sen. (53) civis vall.] | A mint a Szánokrol le hányot Tőkék mutattyák esett az utrizált Legénynek és szánok(na)k Őkrekkel valo el fogások a Métán belől 26 ölnyire [uo.; i.h. Mart. Székely (46) civis vall.].

2. kihányt/dobott; care a fost aruncat; hin/herausgeworfen/geschmissen. *1822:* azon Malómkő Uj nem vólt, hanem a Néhai Nagy Péterne itten vólt Malmától az haszón vehetetlenség miat le hánt kő volt [Nagyesküllő K; RLt 1 Tamás Stephán (60) vall.].

3. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: vki által ledobott; aruncat/lepădat de cineva; durch jn her/hinabgeworfen/geschmissen. *1599:* az egyik Alperes Fanchaly Ferenc hordgia uala el nemy sarjumoth Jstallom hyarol, mely vagion ... chyre(m) mellett .. mellyet mikor lattam volna kere(m) uala hogy el ne hordgia, es felis veok a' le hanta sarjuba [UszT 14/35].

léhás 1. kb. csenevész, satnya, silány; de calitate slabă; geringhaltig, dürftig. *1629:* Vagyon egy négyszerű léhás búza aszt(ag) [Szu; SzO VI, 102]. *1674:* gazos, lehas, s poros fűmagos buza volt [KJ]. *1677:* Vagyon ez idei vágot fa készen eöt száz kilencven hét eöl fizetet ezért Endes uram vasat, csak léhás no. 250, a többi restal

[CsVh 53]. *1732:* a Tavaszi vetés léhás Szokott lenni, az Árpa és Zabis ritkán terem, mert azt az bolha el vesztegeti [Kóród KK; Ks 12. I]. *1774:* azon irt darab gabonák, hogy Szegenyebbek voltak az Javát körül le aratván az tõbbi oda veszet, léhás volt ugyan de csak meg eresztett volna kalangyája égy égy vékát [Mocs K; KS Conscr.]. *1805:* Czikudon[a]: Õszi Rosz s Tavasbuzabéli vetések szükebben termet a közép szerü termésnél, mivel gazos, üszõges, és léhás, igen keveset ereszt kalangyai [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével. — [a]TA] | M.Csánba[a]: Õszi Ross, és Tavaszbuzabéli vetésekből középszerü termesnél szükebbet kaptanak, mivel a Tavaszi üszögõs, az õszi gazos, léhás és csenkeszes [uo.; i.h. — [a]Mezõnagycsán TA]. *1813:* a mostani esztendõ termései a buzaba .. vagy nagyon léhások vagy igen ritkák és aprok [Déva; Ks 117 Vegyes ir.] — L. még UF I, 314.

2. léha, felelõtlen; iresponsabil, neserios; liederlich, unverantwortlich. *1804:* a' Méltosagos ur hibás gondolkozásának, és igen léhás okokra épitett tselekedeteinek gyökeres, és nyilvános fel-fedezése [Berz. 21].

lehasad a se despica rupîndu-se; sich abspalten. *1667:* az teo vágo kapát megh atzéloztatván két uttal és az asonakis egyik file le hasadván megh pántoztattuk két uttal, fizettünk teolle f — d 38 [Kv; SzCLev].

lehasadozik 1. leszakadozik; a se rupe; nach und nach abreißen. *1762:* egj ember a' Setetben tsak meg ragadta eötöt, s vgj meg rántotta, hogj ha az inge erõss nem lett vólna le hasadozót vólna rólla [Kóród KK; Ks 17/XXXI].

2. lemálladozik; a se scoroji/coşovi încetul cu încetul; sich nach und nach ablösen/abbröckeln. *1720:* Kastélybeli részek az Arvak(na)k . most romlot allapotb(an) vagjon falai le hasadoztak sendelei le hullottak [Branyicska H; JHb Sig. Vizkéleti de Szurdok (20) ns vall.].

léhaság kb. alaptalan/üres állítás; afirmaţie neîntemeiată; leere/unbegründete Behauptung. *1800:* Mi[a] a' Torotzkai Panaszlokat eludalni nem akarjuk; de ellenben magunkat eludalnok mikor . Erdeinket, mellyeket Donatio mellett birunk ollyan Sorsu emberek által hagynok elpusztittattni . Mi az exhibealt Citatoriat azért adtuk bé a Tktes G(ene)ralis Székre, hogy azt megmutassuk, mi modon? mikor? és mitsoda léhaságokkal tsalták el a' Torotzkaiak [TLt Törv. ir. Torockai jb-ok perei földesuraik ellen. — [a]Torockó földesurai: a Thoroczkai família].

lehasal hasra fekszik; a se culca pe burtă; sich auf den Bauch legen. *1870 k./1914:* midõn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzzátok le! [MvÉrt. 23. — A teljesebb szöv. *lehúzás 3.* al.].

lehasigál lehasogat/tépeget; a rupe/sfîşia (smulgîndu-se de pe cineva); her/hinab/hinunterreißen/zerren. *1812 k.:* Más alkalmatossággal õszve veszvén ismét a Groffné a Groffal félkarjárol az inget le hasigálta [IB].

lehasít 1. lehasogat/tép; a rupe (smulgîndu-se de pe cineva); her/hinunterreißen/zerren. *1791:* a' Pakulár ... meg ragadván a' Kortsomárost, és a Kortsomáros is ötet, hurtzolodnak vala a' Fogadost rutul meg hurtzolák, haját meg-tépék, és az Ingit elöl végig le-hasiták [Galgó Sz; JHb I/23] | Szina Vonutz is a' Kortsomarost meg ragadá, s ketten rutul Czibárolták, és az Inginek elejit egészen le hasiták, hajánál fogva tipászták, vgy hogy a' Kortsomáros kéntelenittetett az Udvari Gornyik(na)k sérelmesen panaszolni, hogy fogja el õket [Árokalja SzD; JHb Jósika Miklós ir.]. *1814:* Blaga Toma Tyrot míg a Mezõn el fogták Fejszéivel a Szokmányom Ujját Le hasitotta [Sóakna MT; Born. G. IX. 6 Zuga Mihailla (18) vall.].

2. behasít; a spinteca; auf/einschlitzen. *1767:* midõn ki mentem a Házbol látám hogy Kocsis György viszszá esik a kapu ajton s . Le hasitották az orrát [Betlensztmiklós KK; BK. Raduj Gyurka (40) zingarus vall.].

lehasítási kb. birtokmegosztási; de defalcare; Besitz/Gutsverteilungs-. *1878:* a felsõ és also Detrehemi bírtok telekjegyzõkönyvi száma ki jelölve és a lehasitási térkép bé csatolva nincsen | a 16ik sz. tjkben Fogarasi Josef és neje Vitályos Juliánna egyenlõ arányu közös birtokosok nevein állo birtok testek 2. és 3 felé fel osztatván a le jegyzendõ részletek pontosan 's határozottan ki jelölve nem lettek, 's le hasitási térkép sincsen bé csatolva [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

lehasogat 1. lehasítgat/tépeget; a rupe/sfîşia (smulgîndu-se de pe cineva); hin/herunterreißen/zerren. *1748:* Lõtsei Samuel Vr(am)at . a' maga ud(va)rárol az piaczi uttzára ki hurczolván, ingét nadrágát rolla le hasogadták [Torda; TJkT III. 246]. *1791:* Szina Vonutz neki ugordván a' Fogadosnak, ketten hurtzolni kezdék, és az Ingit le-hasagaták [Galgó Sz; JHb I/23]. *1799:* meg verte a' Szegény Feleségemet is . egy kezében lévõ fával agyba, fõbe verte; Melyre valoját le hasogatta [Berz. 4. 31. N. 27]. *1812:* Más alkalmatossággal ismét õszve veszvén a Groffné a Groffal fél karjárol az inget lehasogatta [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.].

2. felvág/metsz; a tăia/spinteca; aufschneiden/schlitzen. *1689:* az Álla kapczajatis mind ket felül le hasogattak[a] de ot sem látczot sem ütes sem szuras, sem pedigh löves [Dés; DLt 452. — [a]Boncolás közben].

3. levagdos; a tăia rînd pe rînd; abhacken/hauen. *1845:* Ki ásták s le hasogattak a' fak Gyökereit [Moson MT; TSb 35].

lehasogattat letépet; a pune (pe cineva) să smulgă ceva de pe cineva; hin/herunterreißen/zerren lassen. *1586:* Was Gergely .. vallia .. zechi Istua(n) vgy monda hogy vgia(n) Megh veriek es eo majd megh Mutatna Neky a' vezzeót Az Nadragatis le hasogattattia [Kv; TJk IV/1. 555].

lehat lehatol/jut; a pătrunde pînă jos; hin/herabdringen. *1746:* midõn meg árad a' Küküllõ a' Gáttól fel dugulván elõbszõr, a' miénkre is Le hatt, és károkat nékünk is nagjokat tészen széna füvünkben [Ádámos KK; JHb XIX/8].

lehatároz 1. határt vet/von; a trasa linie de hotar; abgrenzen. *1722:* Az Nemes puszta Curianak hason fele

mely Részt ekével hoszára mindgyart leis borázdáltottunk ... és a' Béldi rész mellett hosszára eke borázdával le határozván [Mezőrücs MT; Ks 14. XXXII. 2].

2. kb. (körül)határol; a delimita; umgrenzen. *1733:* fel szabaditottuk a Nagj erdőtt . a Nagj mező toroklattol Makaj mihály Atyánkfia Irotványáig határozván le az Irotvanyon le menö uton a Deberkeig [Dés; EHA].

lehazudtol lehazugoz, hazugnak mond/nevez; a face pe cineva mincinos; jn lügnerisch/lügenhaft nennen. *1812:* ő Bátyám Uramék előtt is kész hamis lēlekkel engemet le hazudtolni [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. *1820:* a' Cancellista Vrak ... azért hogy nem vallottam, vgy a' mint Dregánné mondotta, le hazuttoltak [Várfva TA; JHb 48 Buszujok Anna Matzodi Szamoiláné (70) vall.]. *1831 k.:* (A gulyás) a Tanukat le hazuttalván, azt erőssiti: hogy ő egész estvetől fogva reggelig, mind a Guja mellett volt [Dés; DLt 332b].

lehazudtolás lehazugozás; faptul de a spune despre caneva că este mincinos; js Benennung, Lügner zu sein. *1847:* A tekintetes főbíró Boér Ferenc úr és tekintetes alispány Fosztó Menyhárt urak lehazudtolása, hamis procedurája publicatiója Varga Katalin által [VKp 202].

lehéhel meghéhel; a dărăci; hecheln. *1762:* Kendert is vit annyit mind le héhelve hogy ha négy vagy ott Esztendeig kendere nem lenne is, mégis volna mit fonni [Oltszem Hsz; Mk RN IX/109].

lehel liheg, piheg; a gîfîi, a sufla din greu; schnauben, keuchen. *1775:* egj üdő után ki jöve a szolgalo, mint egy nagj lehelve [Peselnek Hsz; HSzjP Ventzel Lászlóné vidua de Sz. Lélek (84) vall.].

? **léhel** ? simít; a netezi; glätten. *1585:* Az boltot hogy vakoltak harom embernek attunk f 0 d 24. Masnap a boltot hogy leheltek ket embernek attunk f 0 d 16 [Kv; Szám. 3/XIV. 32].

? **lehel-beretva** '?' *1589:* Borbely zerzam Egy lehel berettwa vyak (!) [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71, 73].

lehelet 1. lélegzet; răsuflare; Atem, Hauch. *1767:* Reggel Templombol ki jövén Nehai édes Atyánk egésségesen dél elött véletlenül a rothaszto forro hideg ki lelé, és öt napokig tarto Sulyos Nyavalyája után majd utolso lehelleteig ép elmével lévén Juniusnak 9dik napjan estvéli 11 és 12 ora között Lelkét Teremtőjének nagy buzgosággal meg adá [ArJk 57].

2. levegő; adiere, boare, suflu; Luft. *1811:* Oh Uram! parantsolj hát e' hiv Tisztednek[a], Hogy eledelt adjon meg-szükült népednek[b] Parantsolj: vessen ránk vidám tekintetet, Fuvaljon mérsékelt meleg lehelletet, Kergesse meszsze az ártalmas idöket [ÁrÉ 122. — [a]A napnak. [b]Lapalján: Drágaság és szükség volt akkor].

léhelt héhelt; dărăcit; gehechelt. *1628:* Egy sakban mint egy ket vekani hagima magh. Mas sakban Petreseliem magh Egy falka lehelt len [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. — Vö. a *héhel, héhelt* címszóval.

lehempeleg lepereg; a se prelinge; herabrollen/perlen. *1592:* Konkoli Janos .. vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat .. Miert hogi eseo kezdet vala paraholni, es az legini veriteknek mondak azt, hogi ne(m) veriteknek, hane(m) esseoteol teccenek. Egi giekent hozanak felelle (így!), es megh teorlek arczul, de mihelt az Apia keozel kezdet keorwle forgodni, mint egi eoregh borso, vgi hempelget le az veritek rolla [Kv; TJk V/1. 214].

lehempelget legördít/görget; a rostogoli; her/hinabrollen. *1743:* senki penig se egyik se másik fát el darabolvan le hempelgetni ne merészéllyen [Torockó; TLev. 10/1].

lehende 1. cókmók, holmi, portéka; catrafuse; Siebensachen, Kram. *1586:* Bodog Janos Jeót be Zomborij Demeterrel farkas ferenc kj viszi. 4. lovon Tordaig attam f l/ Itt(em) vtannok viszi Zabadkaj Marton egi mas Lehendeieket eois. 4. louon attam f. 1 [Kv; Szám. 3/XXIV. 58]. *1772:* most ezen folydagalo héten . vásárlottam egy űlűt . Mltgs L. Báro Deesi Dioszegi István Ur eő Nga Dálnoki Geczi neuü Jobbágy Czigánnya, egy fel fegyverkezett Legénnyével az Titt Báronak, el lesvén hozul,[a] házomra mentenek, és ottan Tolvaj modon hazomot fel vervén minden lehendeimet öszve hányván ... utollyára az űlűre réá akadván el is vitték hatalmasul [Dés; DLt 321a. — [a]Értsd: hazul].

2. ~ *ruha* kb. celecula; ţoale; Zeug, Lumpenkram. *1721:* kérdi az egjházfi, te rosz aszony hogj jűhettél gyalog oly mesze annyi léhende ruhátis hozván fejeden [Kv; TJk XV/3. 11].

3. ~ *gúnya* lenge, szellős köntös; rochie uşoară; luftiges/leichtes Kleid. *1855:* A gräfenbergi leány[a] mindig künt a vadászaton vékony lehende gunyában [ÚjfE 293. — [a]Wesselényi Miklós későbbi felesége].

lehengeredik 1. legördül/görög; a se rostogoli/prăvăli în jos; nieder(hin/herab)rollen. *1770:* Azt nem lehet mondani hogy ez alatta lévő retnek egy kevés ártolmára nintsen[a], mert a péreg le hengeredvén, a kaszálásra alkalmatlonná tészi | Egyeb artalmára ezen rétnek azak a Banyák nintsenek hanem a kövek le hengeredvén a Bánya szájjából, kaszálás idejen a kaszának ki verik az élit [Torockó; Thor. XVI/39. — [a]A bányászás].

2. legurul/hengergőzik; a se rostogoli; (her/hinab)rollen. *1806:* Ma egy kevés ho esett, mikor a gráditson le mentem el estem és le hengeredtem a gráditson, egy kiséget meg űtőttem az ortzámat, és oromat [Dés; KMN 208].

lehet 1. a putea să fie; möglich. *1557:* Miert hog az Bekeseg Bathory Christhoff wram nel kwl Jeles dolgokbol, Nem lehethe wegezthonk Jllyen zerzest[a] [Somlyó Sz; WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1585:* En azt erte(m) hogy itt az zekeliek keozeott ha ket hold feold az Nemes ember⟨e⟩ en rea(m) panazt ne hozzatok, mert en mindenkor itt keoszteteok ne(m) leheteok [UszT]. *1627:* Thordan ... Akkor ez vdóben, Szakmari emberek arultak uolt megh Keődme(n)re, az Thordaj Szeőczieőknél ez alat az Thordai emberek el tiltották az Szakmariakat az kódmenekteól, de nem lehetének elégségesek az megh uetelre [Marosbogát TA; RDL I. 17 Paulus Kis alias Szeőczi fi-

lius providi Andreae Kis jobbagio in possessione Bogath vall.]. *1685:* az mely Fűggőt vett volt Balintith Sigmond Uramtol, azt az Unokajanak Susi(na)k az Balintith Uram leanykajanak Testamentumban viszsza hadgya de az Fianak Bodoni Balasnak semmit sem hadna ha lehetne [Mv; BálLt 59]. *1720:* én ugyan almélkodtam azon hogy mi dolog léhessén az hogy áz Ur engem ugy él felejtett s meg vetett, hogj en(n)yi üdőtől fogva Levelit nem véhettem [Szentlélek Hsz; Ks 96 Kálnoki Borbála Haller Jánoshoz]. *1772:* a' Kűkőllő árka keskenyebb, Martyai nagjok, foljása tekervényesebb ... mely szerént ollyon ki terjedése nem lehetvén a' viznek, fel dugulása sokkal meszszebb szolgál [Ádámos KK; JHb LXVII/294].

2. mód/lehetőség van vmire; a fi posibil/cu putinţă; es besteht die Möglichkeit/ist möglich (etw. zu machen). *1540:* the k: azon ygen kerethek, hogy the k: az wrak akaratyabol, menthel hamarab leheth, ew hozzayok[a] ky menyen es welek zembe legyen [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez. — [a]Bathory Andras es Dragffy wramhoz]. *1578:* Miert hogy penig az dolog teoweo nap feokeppen az vasarnap az be gywtesre ige(n) karos ... ha lehetne az Zombatot obserualnak eo kmek [Kv; TanJk V/3. 166a]. *1600:* Tudom hogy az Hidbeli Zanto feöldeket az Orozhegyiek biriak, es a mygh akartak es lehetet belieb bellieb orottak az Jlid sorka fele [Ülke U; UszT 15/113 Isthwan Peter Zabad Zekely (40) vall.]. *1674:* az kerteket vra(m) s Reteket az meniben lehet valoban otalmazom [Bethlen SzD; BLt 9 Fileki Mihály Béldi Pálhoz]. *1718:* a' Tisztek Naturalis Discretiot p(rae)tendalnak noha mikor be szallottak akkor is a' mint lehetet illendö kepen Discretizaltuk ököt [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. *1733:* valaholott lehett egj negjvenes jo bort alkudgjék [Dés; Jk]. *1812:* Én ezen az öszön eleget igyekeztem Borokot küldeni Monostorra De ... az sok fospontozástol Nem lehete [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. *1828:* A majorban valo veteményezést is a héten, ha lehett el kévánom igazitatni [Koppánd AF; IB. Fodor Antal gr. Bethlen Sámuelnéhez].

3. keletkezhet; a se putea produce; entstehen können. *1717:* ha az joszagban mi kár lehet és lészen az időnek folyása alat magok lésznek eő kegyelmek okai mind Isten s mind világh elött [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1846:* a ház minthogy nagyon rosz cserénnye omlo félbe volt hihetőleg vagy egy szikra kiment 's belé akadatt a cserénybe s ebből lehetett a gyulás [Dés; DLt 1040].

4. származhat; a se putea obţine; erwachsen können. *1677:* az szűk üdőhőz kepest venne azzal bort vagy buzat vagy egyebet, az miból hasznok lehetne [Gyf; Hr I/19].

5. teremhet; a se putea rodi; tragen/fruchten können. *1774:* Praefectus Botskor Elek Uram ... vettetett el ... Török Buzátis egy öt köblös Féreje földben más fél vékát . mellyből lehetett mind égyűt 150. veka Csűl [Mocs K; KS Conscr. 75 Soos Ferenc (30) jb vall.].

6. (meg)történhet; a se putea întîmpla; geschehen können. *1542:* az rabok el bochathassa ... en thwlem nem leheth, merth ennekem nag draga zalogom wagon ezekerth [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy lev.]. *1578:* az ozlas keoszeotteok ne(m) lehete .. bodogh azon' napyan [M.fráta K; SLt S. 20]. *1609:* Kopaz Balintnak ket loua(n) mentek legeniek hogi az bizonysagok conuocalasa hamareb lehessen fizette(m) neki f 2 d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 311]. *1724:* Nagad poroncsolatya szerént igyekeztem volna az Repartitiot eléb véghez vinnj ... de ... hamaréb nem lehetet [Veresegyháza AF; Ks 83]. *1761:* abban az időben amikor talám az utrumban emlitett dolgok lehettenek nem szolgáltam Gróff Teleki Pál Ur ö Ngát [Sárosmagyarberkesz Szt; TKl Ioannes Szaszari (60) jb vall.]. *1816:* azt mondottad, hogy hazunnan ... egy fél által vető krumplit hoztál, hogy lehet a' mégis, hogy szinte két hetek alatt azt nem consumálhattad ennyi ideig [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

7. fn-i igenévvel; împreună cu un infinitiv; mit Infinitiv zusammen: a cselekvés, történés megvalósulhat; acţiunea poate să se realizeze; Handlung/Geschehen sich verwirklichen/zustandekommen können. *1657:* az fejedelemnek igen nagy szorgalmatossága vala felőle, mint lehessen az két császároknak contentatiójokkal böcsületeket megadni egyszersmind [KemÖn. 64]. *1665:* Mivelhogy a recognitionalisok utrinque megcserélni nem lehettenek, minden eddig való tractált dolgokat reassumáljon ő kegyelme [TML III, 431 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1822:* Cserepet nem lehetvén égetni Tegla nélkült a' miért ezer Téglát a' Cserép Csűrhez visznek szoktak fizetni 30 xr [Torda; TVLt Közig. ir. 631]. *1826:* az egész falu tsudálkozott ..., hogy lehessen ollyan hellyre Curiát Épitteni melly a falutol félre egy magos hellyen fekszik iszanyu oldalos és hápa hupás [Alparét SzD; BLt II. 11].

8. tartathatik; a putea fi ţinut; gehalten werden können. *1637:* Itt akkor derek szek nem lehete, jol lehet az fő uraim meg hirdettek vala [Kovászna Hsz; HSzjP].

9. vmivé válhat; a putea să devină ceva; zu etw. werden können. *1583:* Azonképpen ha mely keóztunk tanult legenys Mesterre akarna lenni ... addig Mester ne lehessen az migh az Cehnek Niolcz forintott le nem tezen [Kv; MészCLev.]. *1597:* Jelenti Chakanj Balas vram hogy az megh holt Czákanj Janos ura(m) aruainak Tutorsagat vrunk eö felsege neki atta, es lattatnais hogy eö lehetne Tutora mind maganak es iozaganak [UszT 12/5]. *1679:* azt Kevanom hogy adgya okat az Dominus I(nctus) hogy micsoda magam viseletlensege, vagy vetkes cselekedetemel erdemlenem azt hogy eo kglmekk Hadnagya nem lehetek, vagy nem vagyok [Dés; Jk]. *1776:* az ez elött lévő Possessorok Soha Káálnában örökösök nem lehettek, Zállag képpen birván azon Joszágot [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2]. *1820:* Dregán János mi hellyt meg holt a Báro mingyárt abba mesterkedett hogy Tisztarto lehessen [Aranyosrákos TA; JHb 18 Opra Juon (25) majoros vall.].

Sz. *1675:* Ott kész sokaknak az sententiájok, csak volna executorok. Csak nem lehet az vér vizzé [TML VII, 15 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

10. szolgálhat; a putea servi; dienen können. *1571:* ez lewel e meg mondot zemelyeknek[a] vagy Rawastol vagy egyebteol valo mentsegekre ne lehessen ez meg Irott dolog kyweol [SzO II, 337 a fej. az usz-i királybírákhoz. — [a]Előbb név szerint fels.]. *1603:* Ha kinek . valamj panazolkodassa auagy Nyauallyaia vagyo(n) akkorj hadakozas miat az ollyant súpplicatio forman adgya be ö kk eleiben ... Ö Kk varossúl io itilettel hozza szolúa(n), amj Ioúal lehetnek, supplicatioiara meg irattyak [Kv; TanJk I/1. 451]. *1653:* Azután mondja azt Bocskai, hogy: „Mostan sok szükségeink vagynak, mert hadunk-

ra sok pénz kell és mégyen. Egyébbel nem lehetek, hanem azt a dézmát usque ad beneplacitum néktek conferálom, s azután más kegyelmességemet is ajánlom" [ETA I, 95–6 NSz]. *1736 u.:* Mely nagy gazdagsággal bíró gróf volt[a], például lehet a testamentoma, melyben csak az pium legatum száz húsz ezer forintokra extendálódik [MetTrCs 447. — [a]Gr. Apor István].

11. *tőle* ~ tőle telhet; a sta în putinţa lui; er kann/vermag. *1551:* tewbbyrewl ammyrewl en thewlem lehetet walazt tettem wramnak [Nsz; LevT I, 89–90]. *1570:* Cristina Kadar Peternę, Azt vallya hogy hallotta zabo Myklosnetwl Betegh agyabol azt Mongia volt Iso Ambrwznenak ... Nem Tudom myth kewans, lam Megh Rwhaztalak mynt Illen zegen azzontwl lehetet [Kv; TJk III/2. 196]. *1657:* A híre az, hogy urunk írt volna a molduvai vajdának, hogy támadjon reájok a föld népe és egyéb is minden a kitől lehet, és vágják le őket [ETA I, 163 NSz]. *1703:* Ezt mi amint tölünk lehetet szorgalmatosson peragálván csak az fúvók nem léte miat és az bányászok is kevesen levén, vas kő nem találtatik [CsVh 119]. *1710 k.:* amennyire tölünk lehet, ebben a magyarországi motusban mégis viseljünk gondot az országra [BÖn. 939]. *1767:* André ... űsteken meg fogá, tépte, nyőtte, verte, űstekelte, a mint tőlle lehetett [Majos MT; Told. 26/5]. — L. még BÖn. 972; KemÖn. 115.

12. *szemben* ~ *vkivel* **a.** találkozhat vkivel; a se putea întîlni cu cineva; jm begegnen können. *1557:* byzony kywano(m) vala ha thi kegelmetekűel zembe lehetek wala es esmerkedhetem vala [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Mjko es Fr. appaffy Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1633:* az Inassat az ficzkott külteőn külte koncznehozis az Aszony uta(n) es ugi hiuatta ki.. es hogy szembe lehete velle, ugy eöreőllt az uta(n), hogi cziak nem el repeőlt [Mv; MvLt 290. 122a]. *1661:* Az mi Vr(am) az Tottöri joszagh, es Tothöri familiarol valo levelek allapattyat illeti ... az Tottörröl Valokat prohibeala Gavay Vr(am), addigh ki ne adgya(m), migh kgddel szemben ne(m) lehetven arrol ne(m) discural kgtek [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkö lev.]. *1672:* en Mint hogi Balint Janossal szemben nem lehetek nemis tudta(m) magamat keszitenem miuel kedueskedgiem k(ne)k [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. lev. haza, Csíksztgyörgyre]. *1692:* Sárközi Ur(amna)k az dolgot meg beszellök, melyre eö kglme tön illye(n) valaszt .. jollehet az eö kglme felesege othon van, de .. velünk szemben nem lehetven; eö kglmek(ne)k az Divisio teczik [Ne; DobLev. I/37] — **b.** (törvény előtt) megjelenhet; a se putea prezenta (în faţa instanţei); (vor dem Gericht) erscheinen können. *1597:* Az noúúmot ebbe(n) hozta(m) mikor az A enge(m) zoljtatott volt a' zeke(n) mêgh ręge(n), Akkor en zembe ne(m) lehettem volth, mely zembe ne(m) letembe az fwrez molnoth megh Jtilte volt az felperesnek [UszT 12/69].

13. tartózkodhat vhol; a putea să fie undeva; sich aufhalten/befinden können. *1591:* Zabo Andras al(ia)s Paisos vallia ... En ithon mindenkor ne(m) lehetek, Monda Zeoch Istuanne [Kv; TJk V/1. 157]. *1664:* Kegldnek hozzank s edes hazajahoz valo kötelessegere paranczollyuk ighen serjo se orat se napot nem varvan jötest jöjön hozzank oly dispositioval, hogj mjnd az dolgok vegeigh lehessen itt Taborunkba(n) [WassLt a fej. Czegei Vas Jánoshoz]. *1670:* Minthogy azért beteges vagy, édesem, bár ne jűj ki az hazadbúl előmben; egyébaránt is benn lehetsz nénéddel [TML V, 415 Teleki Mihály Veér Judithoz]. — L. még TML III, 634.

14. (el)tűnhet; a se putea dispărea; verschwinden können. *1658:* Soha nem tudhatom, édes Öcsém uram, hová lehettenek az én ménesemmel, mert semmit nem hallok felőlök [TML I, 288 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1668:* Kálmánczinak régen hallom hírét, de hová lehetett, nem tudom [TML IV, 397 Naláczi István ua-hoz].

15. el/meglehet; a se putea exista; (ohne etw.) sein können. *1574:* Sala Imre Azt vallia . Mond Andras kowach hogi eo Nem lehet zolganelkwl [Kv; TJk III/3. 346]. *1589 k.:* nekeonkis melleje kell allanu(n)k vagy akarywk vagy nem mert nem leheteonk Georgy Gereb nelkwl [UszT]. *1600:* Veottem az ház szwksegére egy coregh kondert, ket fwleó Rez fazakat, miert hogy à nelkwl ne(m) lehettwnk az Takaráson f 2 d 50 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. *1687:* Diszno Aprolék küldesetis parancsol (!) Ngd, de csak annyit őletek, a menyi nélkül ne(m) lehet az udvar tartas, mivel sok látogatok járnak [Balázsfva AF; UtI]. *1734 k./1770 k.:* Minthogy a' Rfta Ekla harang nélkűl nem lehetett ... Grof Uram ő Nga addig igyekezett, mig ... a' nagyobbik harangot az Unitaria Statusnak kezéből ki-nyerte [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. *1775:* Köntzei Sándor Uramot a Nagy Nyavalya annyira rontya, töri mely miat .. vigyazat nélkül nem lehet [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Tomas Oláh (32) jb vall.].

16. vmilyen állapotban/helyzetben van; a fi/a se afla într-o situaţie/stare oarecare; in irgendeiner Lage/irgendeinem Zustand sein. *1662:* a méltóságos fejedelemasszony, Báthori Zsófia ott[a] nevelkedő méltóságos fiával a váradi romlás alatt nagyobb bátorságban lehetvén [SKr 636. — [a]Patakon]. *1663:* Az elmúlt napokban is írtunk vala az beszterczeieknek, hogy az ott kinn lévő hazafiai és Kegyelmetek bejövén, fogadják bé városokba, holott lehessenek békével [TML II, 479 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1770:* A Kűkűllő pedig az oculatiokar fél arjában Lehetett [Dombó KK; JHb LXVII/142]. *1812:* Ha az ember minden haszontalan beszéden megindulna, úgy soha csendességben nem lehetne [BfN gr. Bánffy György a szsági közös Bánffy-birtokok insp-ához].

17. birt. szr-os és birtokjeles névszóval; împreună cu un nume prevăzut cu sufix posesiv; mit einem Nomen mit possessiver Personalendung: bírhat, birtokolhat vmit; a putea poseda ceva; haben/besitzen können. *1585:* Az Varosnak, Tholkeoteo Peter vetette az eo feyerwary hazath zalagba hogy a' tanachnak oth zabados zallasa lehessen, kjert Attunk f./70 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. *1587:* Az ky hatarozot Ret penigh, Nyl zamra ozollion, Amint az Zena Ret ky oztasban Az varossy keosseg regteol fogwa ęlt, soha eoreokeös feolde senkinek Ne lehesse(n) [Kv; TanJk I/1. 53–4]. *1653:* Végre azt találák fel: „hogy ... nincsen s nem is lehet semmi competentiájok az egyház földéhez" [ETA I, 89 NSz]. *1735:* Nem lehetvén Szerencsenk az egyedűl valo hushagyáshoz, Szerencsénk lészen husvételkor Ngdot reverealhatnunk [Görgény MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. *1779:* hogy nekem is Excellentiád kegyelmessége után nyugodalmotskám lehessen .. azon Fundust Instálom [Déva; Ks 73. IV. 59 k]. *1804:* valami just formalhatnak, az Instansok, a Moses Jószághoz, ugy Szakács Györgynekis jussa lehetett volna hozza [Szenterzsébet U; Borb. II].

18. vmennyit kitehet; a putea să facă/fie; soviel ausmachen können. *1656:* Egy Czeberbe(n) olvasztot dőgh faggyu, lehet masfel vider [Doboka; Mk Inv. 4]. *1750/1797:* Bizonyoson tudunk egy Teleketskélyeket a' K. Dobai Mihály Familián(a)k Vérvőlgjőn gondolom két rud lehet [Vérvölgy Sz; Borb. II Ns Tóth János (46) vall.]. *1831:* a Széna Termést két Bugjába raktam, a mely átaljában, 2 Ökör után 3 Szekeretske lehetne [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.].

19. talán van; probabil că este (de .); vielleicht sein. *1655:* Dirib darab hitván vasak lehetnek masfel forint arra f 1 d 50 [Kv; RDL I. 29]. *1664:* egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak valla azon feles mines lovakban es marhakban mint egy harmincz harom vagy harmincz őttigh valo lehette ugy gondolom barom marhaval Egiüt [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. *1696:* Balmi Jstva(n) hogy el mene s bujdosodek lehet harmad fel esztendeie [Tekerőpatak Cs; LLt]. *1747:* tudom azt hogj jutott volt egy asztag buza a mellyben lehetett cir. 80 kalongya buza [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1759:* Lehet s vanis mintegy két jo puska Lövésnyi distántia [M.nagyzsombor K; SL]. *1831:* Dregan Vonutznak hivattatom lehetek 42. Esztendős [Dés; DLt 332. 1].

20. lehetséges; posibil; möglich, angänglich. *1618:* talám vötte eszébe, hogy nem jó helyen fog ki, mert ha azt hallotta volna tőle, bizony más válasza lött volna. Lehet talám, hogy másutt próbálta meg [BTN[2] 142]. *1741:* Mi ok vitte erre Sipos Istvánt maga tudja eleg hogy akkoron Balog László semmit se vetett ellene, lehet hogy az előtt haragudott volna meg ő reája [Szilágycseh; IB III. 106/16]. *1782:* mely hely ha joll Conservaltatnék lehet hogy tőbbetís meg teremne [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 11 Juráth Ignáth jb vall.]. *1795:* Szelesán Mihaljtol hogj vettem volna tiz pánt Vassat nem tudom lehet hogy vagy egy párt ajándékozot valamikor valami dolga lévén velem [Dobra H; Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta. XXVI/1–12]. *1844:* a' Püspöknet erősen roszul léven el mentem gyalog hogy látogasam meg, lehet hogy a' lábom meg vizült [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

21. szabad; a avea voie/dreptul; dürfen. *1657:* Nem lehet kegyelmednek elmenni, mert tudja micsoda galibáskodásom légyen Zólyomival [KemÖn. 159]. *1758:* jollehet in Causae merito Nsgd nem félhet; mindazáltal a' melly processuson Nsgd causáját inditotta, az Corruál; mert Cancellistákkal nem lehet vala Nsgodnak az Citatiót peragaltatni [Mv; Ks Csiki István lev.]. *1766:* (A) jószág .. az pársoktol, s' Praedecessoraktol minden méta nélkűlt birottathatott, s biratott is, mostan azon usust turbalván meg szaggatni s' kertel el rekeszteni leheté mind két fél romlására [Torda; TJkT V. 340]. *1783:* miképpen lehessen .. édesannyát kurvázni boszorkanyozni, meg taszigalni [Mezőbánd MT; MbK]. *1829:* Innep lévén azon nap exequalni nem lehet [A.eskűllő K; Somb. II]. *1868:* A' burjánon ha most meg maradnais az idegen juh; de soha többé az általános kűl és bel birtokosság bele egyezese nélkül eladni ne lehessen [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

22. a ~ *vala* összetett igealakokban; în predicate compuse cu *vala*; in zusammengesetzten Zeitformen mit *vala*: lehetett volna; ar fi putut să fie; hätte werden können. *1660:* ha itt lehetek vala, csak gyűrűváltást és kérést is felvállaltam volna, mégis keszkenőm lesz vala [TML I, 525–6 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1662:* De ha ez napon a várban a kasamáták lehetnek vala mindenütt készen, elegendő emberrel, pattantyúsokkal, bizonyára akkor nap egynéhány ezer emberbéli károkkal ejtethetik vala az ellenség [SKr 607–8]. *1749:* Maros székb(en) és Torda Vármegyében van annyi Jószágom hogy abbol Lehet vala Contentumót venni, ha illy nagy bestelenség nem esik valais rajtam [Mocs K; Ks 83 Dávid Péter lev.]. *1763:* ha ki jőtt az, hogj ő gyujtotta fel azon epűletet, egjenesen réája kel vala dirigaltatni az Sententianak ... De ha ellenem dirigaltatott is nem lehet vala tsak nékem egyedűl vetni az nyakomban ezen kárnak meg fizetését [Torda; TJkT V. 153].

23. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *egy szava sem* ~ egy szót sem szólhat; a nu putea avea nici un cuvînt; kein Wort sagen können. *1709:* Magat ő kglme resolvalta Reversalist nem ad, a' Conventioval sem Contentus, pedig bizony enis azt mondom edgj szava sem lehetne ahoz kepest mennyi efficatiaja vagjon most ő k(glm)e szolgalattyának [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *értésére* ~ tudtára juthat; a putea avea cunoştinţă de ceva; zur Kenntnis kommen können. *1614:* Az meg Hadnagy Jstua(n) Attyafiainakis ertesekre lehetne ez igyekezet [Ks 110]. *1675:* Biztatnak Szakmárról, hogy megtartatnak vallásokban az magyarok, de ellenben az vármegyéken német birókat parancsol Spankó tétetni. Ha ezek így vannak, eddig Kegyelmednek lehet értésére [TML VII, 7 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *gyanúság* ~ *vkihez* gyanúsítható vki; a putea fi bănuit; verdächtig. *1592:* azokat az zemelieket biro vram hivassa be az kikhez az gianosag lehetne [Kv; TanJk I/1. 191] ✱ *javára* ~ javára válhat; a putea fi spre binele cuiva/a ceva; zu js Besten kommen/sein können. *1621:* Mennel hamareb Jdes vrajmat Biro vram eő kglme, Giwczie be ..., hogj az Tanaczial eggiwt wegezhessenek es Concludalhassanak vgy, melj az Zegeny hazanak megh maradasara Jowara lehesse(n) [Kv; i.h. II/1. 325] ✱ *jó reménységgel* ~ *vmihez* bízvást reménykedhet; a putea avea speranţă în ceva; sicherlich hoffen können. *XVIII. sz. eleje:* inkáb fajzik minden féle állat ă Bakjára, mint ă Nostinyire ha pedig Szép ă Ménló s alab valő ă Kancza, jo remenséggel lehetz | mennél gengéb, hajlottab kisdend korába ă Siklájaban ă Csikő annál job reménséggel lehetsz hozzája [JHb 17/10 lótartási ut.] ✱ *kétség* ~ *vkihez* kétség férhet vkihez; a putea avea îndoieli în cineva; gegen jn Zweifel haben können. *1575:* (Szállásadáskor) ha valamely oly Ember talaltatnek kyhez valamy ketszeg lehetne, Azonnal .. az kapitan . byro vramnak Twttara agya [Kv; TanJk V/3. 122a] ✱ *keze* ~ *vkin* rendelkezhet vkivel; a putea dispune de cineva; über etw. verfügen können. *1797:* az alcsík⟨i⟩ szentsimoni Sándor György és János őkegyelmek ... az magok jussokra következő faluterhit nem teljesíthetik . Pető őkegyelme mint prémipotenciális (!) vállalá magára, hogy az commonitásnak mindenkor keze lehessen őkegyelmin [M.hermány U; RSzF 148] ✱ *mellette* ~ mellette teremhet; a putea apărea alături de cineva; bei ihm erscheinen können. *1785:* harmadik izenetéreis égyszeribe mellette nem lehetett [Mv; DLev. 4. XXXVI] ✱ *micsoda elmével* ~ *felőle* hogyan vélekedhet/mit gondolhat róla; ce părere poate să aibă despre el/ea; wie/was über ihn meinen/denken können. *1704:* (A generál) mondotta, hogy ... effecte mutassa meg hű-

ségét és nem szóval, jó lelkiismeret szerint mondván ki az igazságot. Melyre mondott certe feci et faciam, ezzel elbúcsúzott. Mindezekből kilátszott, hogy micsoda elmével lehetnek az emberek felőle [WIN I, 137–8] ✱ *nehézsége* ~ *vkire* neheztelhet vkire; a putea fi supărat pe cineva; jm grollen können. *1672:* én bizony akkor nem tudtam, Szepesi uramon kivül kire lehessen ő kegyelmének nehézségi [TML VI, 221 Teleki Mihály Ispán Ferenchez] ✱ *oltalommal* ~ oltalmat nyújthat; a putea oferi protecţie/ocrotire cuiva; Schutz bieten können. *1600:* mo(n)da Gal Georgy hogy hatalmas Isten ha túdna(m) valami otalommal lehetnek enis el mennék [UszT 15/28 Benedictús Georgify de Bitha pp vall.]. *1660:* Édes Bátyám uram, kérem Kegyelmedet .. az mi oltalommal lehet Kegyelmed, legyen mellettem s jószágink mellett [TML I, 573 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *segítséggel* ~ segítséget adhat; a putea da ajutor cuiva, a putea fi de folos cuiva; Hilfe leisten können. *1662:* a fejedelem dolgainak ott benn nagy segítséggel lehetnének, sokat szolgálhatnának [SKr 654]. *1705:* És Bethlen Sámuel uram is kívánván tegnap, hogy szolgáját küldhesse ki vélek, hogy ha valami segítséggel lehetne odaki jószágának [WIN I, 607] ✱ *több szava* ~ többet mondhat; a putea spune mai multe; mehr sagen können. *1665:* Vajha szabad volna ki terjeszkedni, lehetne több szóm, de talám Kegyelmetek közül valakikkel szemben lehetek, akkorra halasztom [TML III, 446 Teleki Mihály Kende Gáborhoz] ✱ *törvénye* ~ igazság(szolgáltatás) tétethetik; a putea face dreptate; Recht gesprochen/Rechtspflege geübt werden können. *1604:* be⟨ne⟩dek wramot Zekre hittak, s azt akarnok eo kegielmeteol meg tanulnj ha It lehetne zekes heliwnken törueniünk auagi oda fel kel wduarherre az törwinire tartoznunk [UszT 18/185] ✱ *tudtára* ~ tudtára juthat; a putea ajunge la cunoştinţa cuiva; zu js Kenntnis gelangen können. *1704:* Ugyan úgymint prima Augusti, reggel feljövén Acton uram a generál parancsolatjából, az Gubernium is kijövén, proponálá, hogy már lehet tudtunkra, hogy Rákóczi uramat erdélyi fejedelemnek választották [WIN I, 167]. *1733:* Tudtára lehet az Vrnak Battyam Vramnak, hogy én, és az én Joszágom vólt az szegeny idvezült Teleki Pál Battyam vram kezénél, tudva lévő egynéhany esztendeig [TKl Teleki Sánuel lev.].

lehetés szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkivel szemben* ~ vkivel való találkozhatás; posibilitate de a se întîlni cu cineva; die Möglichkeit einer Begegnung mit jm. *1661:* Kegyelmed egészségben haza jövetelit szívem szerint örülöm, Kegyelmeddel szemben nem lehetésemet szívesen bánom [TML II, 91 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

lehetetlen 1. imposibil; unmöglich. *1585:* Die 14 May deliberarunt do(min)i Senatores: ... az termezet foliasaiis lehetetlennek tartia, az Ersebet Maga menteset hog az Arniek zeken tudatla(n) veletlen ment volna el a' giermek es ig leót volna halala [Kv; TJk IV/1. 454]. *1657:* oly nehéz kévánsági is lesznek[a], hogy arra lépni vagy lehetetlen, vagy igen veszedelmes [KemÖn. 191. — [a]A töröknek]. *1749:* az itt valo Malomnak gáttját meg kellenék köttetnem mível ha továbbad, két három rendbéli jég menések tanálnak Lenni lehetetlen szakadástol meg maradjon [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1806:* a' pallo meg tartása lehetettlen Hajos Hidasnak kelletik lenni [Szászrégen MT; Born. XVI. 95 Kosa György (76) vall.]. *1840:* a' Maros eppen akkor annyira elvolt lepve a' Zajtol hogy tellyes lehetetlen volt által járni rajta[a] [Algyógy H; KS. — [a]A lev. febr. 26-án kelt].

Szk: ~*né tesz. 1721:* most is szivesen udvarlunk de rész szererént (!) az utnak fel bomlása resz szerént pedig az lo eledelinek szük vólta lehetetlenné tészik az utazást [Alparét SzD; Ks 96 gr. Csáki Zsigmond lev.]. *1896:* az Értesítő megjelenését lehetetlenné tenné a Méltoságod tiltó szava [PLev. 184 Petelei István Gyulai Pálhoz].

2. elképzelhetetlen; inimaginabil, de neconceput; unvorstellbar. *1589 k.:* lehetetlen dologh az hogy valami keües terehteol megh ohassuk ⟨ma⟩gunkatt ket vagy harom zekerteol [Szu; UszT]. *1618:* lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András híre semmi ok nélkül indultatott volna [BTN[2] 149]. *1698:* mig ez a porcziozo üdö tart, lehetetlen hogj eök[a] is tellyességgel immunisok lehessenek, akar mellyik recepta Relligioval uniallyak is magokat [UszLt IX. 76. 63 gub. — [a]Az „oláh papok"]. *1772:* lehetetlen hogj ha emberről tudtak, errölis ne tudtak volna szollani [Kük.; JHb LXVII/260]. *1809:* sok munkás kivantatik csak egj különös Gazdánakis a' Vasmiveles tökelletes folytatására, ugj hogj ha szinte hat Fiai volnánakis, mégis lehetetlen vólna, hogj munkájának valamellyik ágába idegenekre ne szorullyon [Torockó; TLev. 9/43]. *1826:* Ne tagadja ked ok nèlkül, mert lehetetlen hogy valaki éjszaka fogadoba árullya maga tulajdon Joszágát esmeretlennek [Dés; DLt 1039/1840].

3. vmire képtelen; incapabil de ceva; unfähig. *1820:* magát a nevezett Jobbágy Aszszony a szolgálatra lehetettlennek declaralvan, mivel ebbéli tehetettlensége, és az öt héti esztendöként valo rendes szolgálattyának el mulatása két esztendöknek le folyásától fogva, miolta birtokomra szállott elöttemis constal [Nagylak AF; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével].

4. teljesíthetetlen; de neîmplinit; unerfüllbar/ausführbar. *1660:* Kegyelmedet életemben sokra kértem olyanra, melyet Kegyelmed nem efficiálhatott, most már nem kérem olyanra Kegyelmedet, az mely lehetetlen [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1662:* az fejedelem .. terjesztette vala az ország eleibe: az portának minémű lehetetlen kívánságai volnának, mellyben még Belső-Szolnok vármegye s bizonyos várak is foglaltatnának [SKr 649].

5. elkerülhetetlen; inevitabil; unvermeidlich. *1823–1830:* Ez a legény hallottam, hogy lejövetelem után sokat lopott és elcsapták; lehetetlen is volt, hogy ő ezen hibába ne essék, milyen gondatlanok voltak mind az úrfi, mind a doktor [FogE 228].

6. elviselhetetlen; insuportabil; unerträglich. *1696:* Cziria Albert felesegetől Martonos Borkátul divortiumot kiván, mert màr òt esztendötül fogva a' korság miatt lehetetlen hogy vélle lakhassék Feleségénekis arra vagyon nagy akarattya [SzJk 296].

7. megengedhetetlen; inadmisibil; unzulässig. *1689:* Acta Danielis Dioszegi Provisoris Arcis Szomos ujvár. Sok rendbeli eleitòl fogvá(n) valo macskolodasi a' sz: Ministerium ellen, és a' Sz. Társasägh ellen valo cselekedeti vonakodasi vakmerö engedetlensegi, és maga obligatioji mind ezek ellen, lehetetlen hogy tovab a' sz: Társaságtol toleraltassa(na)k [SzJk 235].

8. *~né nem csinálhat* vissza nem csinálhat; a nu putea lua ca neîntîmplat; nicht rückgängig machen können. *1677:* Helyesen írja Kegyelmed, jobban esett volna, ha quartérokban visszamentenek volna, de az mi meglött, lehetetlenné nem csinálhatjuk [TML VII, 460 a fej. Teleki Mihályhoz].

lehetetlenség 1. imposibilitate; Unmöglichkeit. *1662:* az jeles fő véghelynek elveszését őnekiek tulajdonítani nem kellene, hanem az utolsó nagy szükségnek, és annak általok tovább való tarthatásában kényszerítő lehetetlenségnek [SKr 626]. *1720:* T. Kurtán Joseph Uram eddig valo Quartalyi hivatalátul betsülettel bucsuzván, es sok meritalis ra(ti)okkal demonstrálván hivatalának továb valo continualásának lehetetlenségét .. eö kglme hellyét constitualok Quartas(na)k T. Szőlősi Gabor Uramat [Kv; SRE 134]. *1767:* ha valamikepén a viz miatt a terminusra a pénzt el küldeni nem lehetne tehát ne egyebnek hanem az lehetetlenségnek tulajdonitson [Ks 96 Haller János lev.]. *1804:* a Télen minémü alkalmatlan idők és rosz utok valának lehetetlenseg vala járni és hosszu utot tenni [Ádámos KK; Pk 5]. *1809:* az idén már két leg munkásabb holnapok el telvén, mégis magokat volonterek[a] tsak négyen jelentették, és ily formán lehetetlenség hogy a' szokott quantumot a téli honapokban procreálhassuk [Parajd U; UszLt ComGub. 1743. — [a]Sóvágó-volontérek].

2. képtelenség; lucru imposibil; Unvermögen. *1666:* Én, Uram, micsoda bajjal legyek s mennyi terhet hagya Kegyelmetek rajtam, Istennel bizonyítom, megírni nem tudom . . kiváltképpen, Uram, az vice kapitánnak nem léte nélkül lehetetlenség, ezt én csak meg is győzzem [TML III, 614 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1749:* Hogy előbbeni úri leveledre nem válaszolhattam, arról követlek ., ne tulajdonitsd hidegségemnek, vagyis büszkeségemnek avagy parasztságomnak, mert bizony az lehetetlenség volt az oka [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc ifj. br. Daniel Istvánhoz]. *1804:* tudom aztot hogj okos, tanult és valoságos emberekkel, atyafiakkal lészen tractám, abba nem tudok kételkedni hogy tőlem lehetetlenséget kivánnának [Ádámos KK; Pk 5].

lehető 1. lehetséges; posibil; möglich. *1568:* illyen dolgokba zolgalnank egimasnak, ha mybe tudnank es my lehetho wolna [Magyaró MT; BesztLt 29]. *1691:* ha akár mellyik fél, akár mi respectusokra nézve, az megh irt Csérét és alkalmat quoquomodo fel bontani, annal inkab megh másolni akarná, tehat az fel bonto és megh masolo felen, az fel nem bonto es megh nem masolo fél ... hét száz nyolczvan két magyari forintokat exequaltathasson, excludaltatvan mindenik Executioban lehető ⟨és⟩ következhető törvénybeli akár minemü remediumok [Ne; DobLev. I/34]. *1738:* Lévén Nemes Várasunk(na)k Sok igjes bajos dolgai, azok(na)k lehető orvosoltathatások végett Instantiákkal expedialtuk Szebenbe a Mltgs Excelsum Regium Guberniumhoz Assessor Nztes Pap Ferentz Atyánkfiát eő kglmét [Dés; Jk 490b]. *1774:* kérem .. kedves Bátyám Urat (!) mindenütt való Joszágotskáimba Pereimnek mind mostaniaknak mind ezután lehetők(ne)k szorgalmatos folytatásokat kezére venni [Kozárvár SzD; Told. 22]. *1792:* Minden Recepta Natiok(na)k akármellyik Országunkban Lévő Szabad Városokban lehető meg telepedhetés [Zilah; Borb. II hiv.]. *1827:* a Ferjéröl réá maradott Joszágot ugy az erdőket is az Exponens Özvegy éppen nem pusztitotta 's nem pusztitya, söt minden lehető modon igyekszik azt gyarapittani [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 7 Boros Mihály (43) zs vall.].

Szk: *tőle ~* tőle telhető. *1669:* az Nemes Orszagra, haragjat annak az hatalmas Nemzetnek[a] nem gerjesztem, söt minden tollem lehető modokkal, okokkal, az mikor mi nehezseget vennek eszemben csendesiteni, s effelekröl eo Nagjsagokot tudositani (így!) [Gyf; Törzs. Boer Zsigmond portai kapikiha esküszöv-e. — [a]Török nemzetnek]

2. elképzelhető; posibil; vorstellbar. *1833:* azon két nyelvű Tanuk kik az Alperes Esketéseben a 19k 20k és 45k Számok alatt meg neveztetnek a lehető leg nagyobb serenyseggel folytatando és hová hamarebb elláttatando Köz Kereset alá vettessenek [AszLt 910 gub.]. *1839:* Tekintetes Fö Bíro Zudor János Ur Betsültető Biztosokat rendelvén azon Betsü 13a meg esett a lehető leg nagyobb pontossággal [Szentbenedek AF; DobLev. V/1230]. *1852:* az idö, és körülmény oda vitt engemis, miszerint Nősülésem elkerülhetetlen még p(e)d(ig) a lehető leg rövidebb idő alatt [Énlaka U; Pf Bartha Zsigmond Enlaki Rector Pálfi Lajoshoz]. *1854:* Rendelem, hogy ki nyujtoztatásom, es el takarittatásom mint szegény embere, a lehető legegyszerübb legyen [Kv; Végr.].

3. történhető; eventual, posibil; möglich. *1634:* egyeb negligentiayok miatt lehető károktólis ugy óyak magokat, hogy azokbely kárunkat megh fizettettyük véllek [UF I, 330]. *1764:* (A) Gubernialis Co(mi)ssio tenora, mely mellett az Instans más Kereskedő őrmenyekkel edgyütt az bárány bőrők(ne)k minden hellyeken sine discrimine temporis lehető szabad vásárlását p(rae)tendálya[a] [Torda; TJkT V 218. — [a]Köv. a részl.]. *1769:* a' Gubernium az eö Felge szolgálattjának Sűkeresebben lehető elő mozdittása véget jó példa adással elöl járt [Ks 18. XCIII. 7 gub.]. *1783:* Fattyu Todor az Vraság Jurisdictioja alol lehető ki szabadulására törökedett [Kovácsi K; Eszt-Mk]. *1814:* (Az erdőt) mind az érdeklet Szovátai közönség mind a Tisztelettel kinevezett Possessor Urak szabadosonn élik és pusztittyák Tessék azért .. a Circumvicinált Mátyus-Erdejinek akár nyilván, akár titkon lehető élésétöl, pusztittásátol ... legottan meg szünni [Szováta MT; Bereczki József lev.].

4. eshető; care poate să se întîmple; möglich. *1740:* Zoványi Ats Sára is vallja Plenipotentiariussá(na)k Tőtöri Viski Peter V(rama)t Thordan lehető bajaiban [Torda; TJkT I. 187].

5. *vmivé ~* vmivé válható; care poate să devină ceva; zu etw. werden können. *1837:* A' Város ... egy intézetet állitott fel, t.i. a sertés petsenye sütést oly formán hogy ügyelet fordittassék, nehogy a nétalám tehetősebb vagy azzá lehető személyeknek bé vételőkkel a' Szegények meg szorittatva légyenek [Torda; TLt Praes. ir. 466].

6. létezhető; care poate exista; möglich. *1735:* Hadnagy Atyankfia eö kglme Pap al(ia)s Egetboros Joseph jovait az kiket el adott Nemes Varosunk Territoriumán, inhibealtatta ollyan ratiokra nezve hogj Jobbagjnak hallatik lennie de ... addig mig nem repetaltatik, mind a maga kezénel lehető, mind már akar kik(ne)k el

adott jovait azon Inhibitio alol fel szabadittyuk [Dés; Jk 453b]. *1830:* Kötelezvén magát, és tőbb Testvéreit a ki ado hogy az arendator Mlgos urat, ezen a Stipulált idő szakasz alatt a le irt Commoditásokban minden lehető Inpctitoroktol evincallyák [Kv; Somb.]. *1846:* föl szóllittatik panaszlo Darvas János, hogy panasza igazolására lehető tanuit Bíztosságunk előtt jeleje ki [Dés; DLt 530/1847. 3]. *1849:* Borozda kijártato Biztosoknak ki rendeltetvén, a tétetett kötelességünké, hogy mind a panaszlo, mind pedíg a panasz alatti lehető adataíkot vegyük bé, 's bizonyságaikot halgassuk ki [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével]. — L. még VKp 144, 152.

7. (meg)illethető; care poate să revină cuiva; jm zukommen könnend. *1786:* Én Dobollyi Josef ime declarálom, hogy én senkinek lehető Jussát el nem titkolom, 's el rejteni nem kívánom [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12]. *1808:* Székely Márton le mondván a' Sz. Mihályfalvi Földekhez lehető praetensiojárol általis adván a' Sz Mihályfalvi Földekről szollo Contractust a' praetendens Atyafiaknak [Asz; Borb. II].

8. szabad; liber; frei. *1784:* (A rendelkezések) nem láttatnak a' mi helységűnket az erdőknek Sz György nap utánis lehető élésitől el szoritani [Torockó; TLev. 10/4]. *1835:* a Felső Sinfalviak a tsak pásztorlás és gondviselésért, némű neműképpen Felső Sinfalvának engedett, Also Sinfalva Határán le follyo Aranyos vízen a lehető halászatott arendára és dézmálás alá adták ki [Asz; Borb. II].

9. alkalmas; corespunzător, potrivit; geeignet. *1761:* Ezen Csűrös kertnek a' közepéb(en) az egyik szájával az Curialis felé, tsere ágasokra tsinált szalma fedelű, es el romladozott tapaszos oldalu Mezőségi hoszszu hat embernek tsepelni lehető . . Csűr vagyon Épitve [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 504].

lehetőképpen lehetőség szerint; pe cît posibil, în măsura posibilităţilor; möglicherweise. *1663:* az evictiot Kegyelmed magára vévén, ő kegyelme valamint Kegyelmeddel megalkhatik, lehetőképpen megelégíti Kegyelmedet [TML II, 482 Gillány Gergely Teleki Mihályhoz]. *1734:* A melly Determinatiot avagj Rendelést az Orbai Decanatusban a Templombeli székekröl tett, azt a sz. Visita(ti)o fel olvastatván helybe hadgyta ... és a sz: Communitásbéli T. Senioroknak serio imponállya hogj minden lehető képen a magok kezek alatt levő Ecclakban bé vétetni munkalodgjak [SVJk]. *1792:* Ezenn mostani ország Gyülésének ... Czéljait valamellyek az egész ország vagy különősön is Városunk Boldogságára néznek s láttatnak lenni . el botsatott követeink ... tőllők lehető s ki telhetőképpen munkálodni tartozo Hivatali kötelességek lészen [Zilah; Borb. II hiv.].

lehetőleg pe cît posibil; möglichst. *1847:* A szőlők közül a sorvadt savanyuakat lehetőleg el különítvén, — a jobbacskákat választtattam [KCsl 13 Kemény Dénes lev.].

lehetős elfogadható; acceptabil; annehmbar. *1671:* Édes Bátyám uram, írja meg Kegyelmed ő kegyelme kivánságát, hadd lássuk, micsodák, ha lehetősek s nem kárunkra valók [TML V, 503 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

lehetőség 1. posibilitate, putinţă; Möglichkeit. *1764:* (A) fassiois oly scrupulust causal, hogy egészszen kéttségben hozza az Novizánsnal valo lehetőségét azon pénznek az Biro előtt [Torda; TJkT V. 210]. *1792:* Eö Excellen(tia)jánakis, Nagyságodnakis Szabadságokban lévén kinek kinek a maga része, 's rajta portiojokot bővitteni; jobittani, 's a lehetőségig hasznosabbá tenni [Ádámos KK; JHb XIX/34]. *1828:* az világosságra hozta volna még tisztábban a Csalfaságát, e' pedig hogy a lehetősségig el palástolodjék, különös interesseje volt [Dés; DLt 87/1829]. *1847:* A Közönség Erdeje Nyilazásakor is a Biztosság köteles helyt állani ... vigyázván arra is, hogy sem a Nyilazásban, sem a ki adásban senkire nézve a lehetőségig semmi hiba ne történjék [Torockó; TLev. 10/9].

2. *vki ~éig* tőle telhetőleg; ce-i stă în putinţă; nach seinen Kräften, was er tun kann. *1765:* Ennékem méltoztatván Ngod parantsolni lehetőségemíg Mlgs parantsolattyát tellyesiteni tartom igen különös alázatos obligátiom(na)k [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

lehetség lehetőség; posibilitate; Möglichkeit. *1671:* legalább az én kezem alatt való várak alkalmatlanságai miatt hamar Erdélyben is szerencsés lehet az német. De ebben is az lehetségig és tehetségig vitézkedhetem, ha reá kelek [TML V, 927 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1733:* karora és támaszra menyib(en) lészen Ngodnak szűksége ... jo szivel lehetségűnk szerént igyekezünk complacealni [ApLt 2 Miklósvárszék Apor Péterhez]. *1843:* igen kívánatos és célszerű lenne a hat kerületekben széjjelszórt bucsumi lakosokat a lehetségig két vagy három kerületekben központosítani [VKp 124].

lehetséges 1. posibil, cu putinţă; möglich. *1567:* Ertem az .k. tek leveleth kibe .k. jr az sofalwaj[a] paztorok felöl kik mith chelekettek Bessenön[b], de .k. tek legien veztegsegbe egy keües jdeigh erteklezek (!), mentól hamarab lehet ha lehetseges lezen [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tt kezével. — [a-b]BN]. *1578:* ertettek, Aztis hogy ket Zaz forinto(n) az eo Naga Zeky el marazotta eo kegmeket, Nem akarwa(n) azert ennelis nagiob Terhet az varosra hozny seot meg Aztis meg zalytany ha lehetseges lenne [Kv; TanJk V/3. 175b]. *1653:* Kerem azert kegyelmedet ha leheczeges ... ne neheztelyen tudositani egessege feleol [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1736:* Hogy Nms Városunkonn a terhes quártély könnyebbittethessék és ha lehettséges innét másuvá is transponáltassék a Mltgs Guberniumhoz, Szebenbe expedialtuk Nztes Dobolyi Márton kedves Atyánkfiát ő kglmét Instantiákkal [Dés; Jk 460b]. *1781:* a régi usus szerént valo Tilalmas Kertett mostan valtoztatni nem lehetseges [Burjánosóbuda K; BHn 42]. *1822:* Azt se hiszem, hogy Nagyságod jó szive azt kivánhassa, hógy tél viz idejen kiköltözzűnk Nagyságod Házaibol, mert ez se lehetséges [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormányszéki tanácsos lev.].

2. elképzelhető; posibil, ce se poate închipui; vorstellbar. *1623:* En az en kelmes Vram(na)k Fejedelmemnek, ugi mint legh alazatosb hiue, minden lehetseges dologhba(n), Kelmes paranczlolattiahoz akarom magamatt tartani [Szamosfva K; KCs IV/202].

3. adódható; care poate să iveasca; sich ergeben könnend. *1681:* Hogy az Ur Kornis Gaspar eö Nsagha ke-

resztyén hütünkön levö predikator Atyankfia mellett instal elöttünk mindazaltal Retyi Matthe Atyamfia ellen egyszer le teöt Deliberatumunk mellöll el allunk (így!), hane(m) tartsa ahoz magat. Egyeb lehetséges dolgokba(n) eö Nsaghanak jo szivel kedveskedni keszek vagyunk [SzJk 156].

4. *vkitől* ~ vkinek módjában állhat; a fi/sta în putinţa cuiva; in js Modus/Möglichkeit stehen können. *1662:* Nyavalyás dánfalvi[a] jobbágyim bejövének; beszélik nyavalyások rettenetes romlásokat az német miatt ... Ha Kegyelmedtől lehetséges, ne hagyja Kegyelmed nyavalyásokat [TML I, 338–9 Ébeni István Teleki Mihályhoz. — [a]Cs]. *1805:* Kötelessegünk tartván kinek kinek melto Panaszszat meg halgatni es annyib(an) mennyiben töllünk lehetseges igazitasb(a) is venni [Torockó; TLev. 9/39].

lehetségesképpen lehetőség szerint; pe cît posibil; möglicherweise. *1794:* a kik ezek közzül abban az üdöben Biraki hivatalt viseltek és tiszti kötelesegek ellen tselekedtek ketzeres büntetés alá vonattasanak, meg teritetvén ezekkel lehetségeskeppen a Varosnakis ebbeli karat [Torockó; TLev. 9/26].

lehever (törökbúzavetést) lenyom; a produce pagubă (tolănîndu-se în porumbişte); (Maissaat) platt/niederdrücken. *1753:* láttom azon Törökbuzában az hol kárt becsültünk mintha le heverték volna a T⟨örökbu⟩zát [Erdőalja KK; Ks 38. X. 10].

leheveredik lehever; a se tolăni; sich (hin)strecken. *1823–1830:* Volt a hajónak menedékes deszkafedele, melyre fel lehetett menni és leheveredve pipázni s a vidéket nézni | az hátulsó kis házban a földön szalmára leheveredvén, tanultam a Kis Gergely agendájából az esketés módját [FogE 262, 279].

léhhel-pivel kb. lihegve-pihegve; gîfîind; schnaufendkeuchend. *1631:* Aztalos Martonnal mulatunk vala egikor czak nagi lehel pivel be jöuenek oda ez az földvari fia egi mas inassal [Mv; MvLt 290. 50a].

Vö. a MTsz *léhhel-péhhel* címszavával.

lehív (el)hív; a chema jos; rufen. *1672:* az ország közé minket lehíván tanácsúl, ott éppen az szamosújvári csűrbeli gyűlés formáját kezdék elévenni [TML VI, 367 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1768:* ezen vak kantzát mellynek el esküvésére Gelentzére[a] tavally lehivának ... egyszer vagy kétszer Dobresz alatt láttam [Bereck Hsz; SzentkGy Gotsmán Kosztándin (30) zs vall., Jos. Szörtsei kezével. — [a]Hsz].

lehívat (el)hívat; a chema jos (prin intermediul cuiva); rufen lassen. *1806:* a' Járásbéli Szolga biro le hivat . ., hogy ... a' Bort fel vigyem MVásárhelyre [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1812:* a Groffnénak ezen 'strásálás tudtára esvén ki jöve 's, azt mondá: Takarodjatok Milliom teremtette, nem kell strá'sa, mindjárt le hivatom a Tisztemet 's, elkergették[a] [Héderfája KK; IB: Bordi István (32) jb vall. — [a]A strázsákat]. *1842:* (A városszolga) a' Házba bé jövén ... mondotta, hogy a' Tekintetes Hadnagy Ur Amberboi Josefné Aszszonyt kevéssé hivattya le [Dés; DLt 1452a. 5].

lehivatal lehívás; chemare jos; Herabrufen. *1820:* Apám ... Az havasra nem karo vágatni ment, hanem a Mokányok le hivatalára [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gán Juon (40) zs vall.].

lehívattatik (el)hívattatik; a fi chemat jos; gerufen werden. *1776:* Hogy tellyes igyekezettel volt, miképpen ă B Henter Antal Urffi Mátkaságárol lemondhassanak, azt abbol tudom, hogy ă Tisztelendő Egrestői Plebanus ur is le hivattatott volt Kórodra olly Szándékkal, hogy ö Atyasága, és más egy Regius által ă Jegy gyűrü viszsza adattathassék [Kóród KK; GyL. Martonffi (31) káplán vall.].

lehord 1. (rendre) levisz; a căra jos (rînd pe rînd); (nach und nach) heruntertragen. *1595:* Egy Egez hętig czjnaltatta(m) az feredö haznal: Az kemeczeröl hordottak le az nagy örög koúacz köuet: . . vegtere ismeg fel hordottak és be raktak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 251 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1664:* Szűretre valo keoltségh . Egy bothordonak az ki le hordotta az szeoleot fizettünk f — d 12 [Kv; SzCLev.]. *1740:* feles Tőrok buzája az hijján lévén Sztán Iuonnak Szemeimmel láttam .. hogy éjjel le hordot és az Kotárkámot meg töltötte vélle [Bencenc H; BK. Kosztándin Ioán (40) zs vall.]. *1748:* Az égetbortis ... derekason főzte, és átalaggal hordották le Enyedre el adni [Torda; Borb.]. *1757:* A melly Vénákban az Arany indivisibiliter vagjon . Lovakan kósárokban le horgyuk a' Stompakhaz [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

2. lemos/sodor; a lua cu sine; (her)abschwemmen. *1727:* ezenn bértznek oldalaban egy nagy Dombot miis értünk de azt az esső le szaggatta s le hordotta [Ks 12/III].

3. *le-* ~ le-leszid; a mustra aspru pe cineva în repetate rînduri; wiederholt beschimpfen/ausschelten. Sz. *1881:* (Gyulai Pál) sohasem várt gyengédséggel írogat nekem leveleket, s le-lehord benne, mint a bokrot [PLev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lehordás levitel; cărat; Hinunter schaffen. *1679:* az mint observaltak az le hordaskor. Circit(er) lehete. Az Padimentom(na)k valo vekony Tegla No. 3570. Az vastagab vagi rakni valo tégla no 2856 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1847:* Egy alkalommal .. a bucsumiakat kirendelték volt a dészkafűrészmalomhoz megkívántató tőkék vágására s a fűrészmalomhoz valo lehordására [VKp 263].

lehordat levitet; a pune pe cineva să cară jos ceva; abtragen/befördern lassen. *1670:* Az restantia szedőknek, Farczádi György és Nagy-Idai Istvánnak parancsoltunk, hogy ... Az várban az mi élés vagyon készen, azt senki instantiájára is lehordatni ne engedje [TML V, 54 a fej. Teleki Mihályhoz].

lehordoz levisz; a căra jos; her/hinunterbringen. *1772:* ez a Ménkö Szombatiné, valamikor Szatsvainé Aszszonyom el megyen hazul, mindenkor a Feleségemet (:'a ki is szolgált is Szatsvai Uramnál:) le hordozza Szatsvai Uramhoz [Dés; DLt 321. 76b P. Etsedi (45) ns vall.].

lehordozóskodik lehordozkodik; a se duce dintr-un loc în altul; sich hin/herunterschaffen. *1811:* (Az) Olá-

hok A' Malom árkának partyán az ut mellett Választottak helyet, 's ott' meg állapodtak, Hová oly' hirtelen le hordozóskodtak[a] Hogy ... azt senki nem hitte [ÁrÉ 52. — [a]Templomuk építéséért].

lehorgadt legörbült; curbat în jos; abwärts gebogen. *1814:* közepsö jobb keze ujja le-horgatt [DLt 640 nyomt. kl].

lehorgaszt elferdít; a îndoi în jos; verdrehen. *1662:* Söt amelly régi öreg, gombos, merőn aranyozott nagy keresztek a két veres cserepes toronybástyák tetejére csináltatva valának is, kötelekkel húzván, rútol lehorgaztatták, vesztegették vala [SKr 633–4].

lehoz 1. alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre hoz vkit; a aduce jos pe cineva; jn an eine niedriger/südlicher liegende Stelle bringen | központból távolabbi helyre hoz vkit; a aduce în provincie pe cineva; jn an eine entferntere Stelle bringen. *1662:* Az mieink pedig, mihelyt látnák a kasamátáknak s közfalnak is annyiravaló megrontatásokat ... az népet az három bástyákról minden éjszakára az álló seregben az töréseken való vigyázásra lehozni kénszeríttetnek vala [SKr 605]. *1680:* Zoltani Andr(eas) ... fate(tur) ... Mihelt le hozok[a] bizony mingyárt be bűntetyűk vala 12 forintígh [Étfva Hsz; KaLt Apor István ir. — [a]A tilalmas erdőből]. *1710:* Ki nem mondhatnám sok kínaimot az orcámon, orromon tiszta vércseppverítékek hullottanak le. Mikor a várat feladták is, hat ember hozott le pokrócon, úgy tettek a szekérben[a] [CsH 351. — [a]1704-re von. feljegyzés]. *1741:* egj igen vén embert hoztanak va⟨la⟩ le eskunni Maros sz: Györgjröl [Velkér TA; Ks]. *1766:* Eleintén Bánffi Dénes úr egész bandát[a] hozott volt le Bécsből [RettE 204. — [a]Muzsikusbandát]. *1843:* az . alispány a Varga Katalin letartóztatását szükségesnek ítélvén .. uradalmi hajdú Menyhárd Antal Bucsum-Pojényben kiszállott, és ottan nekie erdőgornyik Bárb Kángyin — kit magával a biztosság eleibe is lehozott — azt nyilvánítá, hogy Varga Katalin eltávozott légyen Nagyenyedre [VKp 68–9].

Szk: *Isten ~ vkit. 1705:* kihirdették a pápista templomban, hogy a segítség minden bizonnyal jű .. mindennap imádságok lesznek érettek, hogy Isten békével hozza le őket [WIN I, 493]. *1786:* Ami kevés restántiát fel hajtathattam, s egyébből is amit kaptunk Groff Gergely Urfinak által adom ha Isten le hozza [Bencenc H; BK. Bara Ferenc tt lev.].

2. (magával) elhoz vmit; a aduce ceva (cu sine); etw. mit sich bringen. *1661:* Édes Öcsém Teleki uram, ne feledkezzél el rólunk, mikor jutandasz az te dicsőséges országodban. Az karabélyt lehozza Kegyelmed magával, ha addig el nem vesznénk, míg Isten Kegyelmeteket alá hozná [TML II, 79 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1704:* a magyarokkal való békességet Kecskemétnél tractálják ... a punctumokat is mindkét részről az úrnak lehozták [WIN I, 183]. *1710 k.:* Erről való parancsolatokat ... én hoztam le in anno 1702. decemberben Erdélybe[a] [BÖn. 881. — [a]Bécsből].

3. el/elszállít; a transporta (în jos); wegbefördern. *1658/1799:* Augustusban .. az árúló urak megizenik Mikes Kelemennek Bozza várába, hogy kiszálljon onnan és az ágyukat lehozván Bozza várából ... a marosszéki kapitány Bakó István szembe szálván a pogánysággal, meggyőzé a nagy sokaságú pogánység a kevés számból álló székelységet [EM XVIII, 451–2]. *1679:* magam is láttam a mint a tengeren lehozták[a] [TML VIII, 562 Székely László Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból. — [a]Béldi Pál koporsóját]. *1851:* a' Katonai öltönyöket — bakkancsokat a' Vaspályán Göz szekeren Szolnokig le hoztuk [Dés; DLt].

4. visszahoz; a aduce înapoi; zurückbringen. *1704:* nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom panaszolkodik, hogy sohasem tudja, ha az szegény rab ura él-e vagy megholt, vagy beteg, mert amely étket felküld ... néha semmit nem is eszik belőle, csak úgy hozzák le, amint felviszik [WIN I, 291].

5. (hadsereget) levezényel vhová; a disloca (o armată); (Heer) irgendwohin herunterkommandieren. *1710:* mivel a császár, nem tudván a francia gonosz intentióját, minden ármádáit a török ellen lehozta vala, készületlen vala, az Impériumot szörnyű és pogány módon kezdé pusztítani [CsH 217. — 1689-re von. feljegyzés].

6. lekormányoz/visz; a aduce în calitate de cîrmaci; heruntersteuern/führen. *1806:* Gunsch Mihály ... Gyergyoban meg fogadott, hogy Sz Régenig ... a' Tutaját le hozzátok, mely szerint le is hoztátok [T; Born. G. XVI/2].

7. (határt) levezet; a trasa (hotarele); (Feldmark) herunterführen. *1769:* mikor ennek előtte 3.4 Esztendőkkel a' Határt ki járták ... ugj emlékezem hogy az Apahidi Hegyről az élen hozták volt le à Határt [Pusztakamarás K; JHbK XLVI/26].

8. lehord/sodor; a lua cu sine; her/hinabschwemmen. *1672:* az kyraljfalui hataron az teren ualo szenajat mind el uitte uala az uiz, az Szent Martoni s az Dombai kalongjakot, szena bugljakot akkor ereőssen hozta le mi felenk az uiz [Ádámos KK; JHbK XXI/16].

9. magával hoz; a aduce cu sine; an sich bringen/haben. *1775:* Zalánfalva fogadván meg a makkra sertéspásztoroknak providus Bormezei Pált Felelvén a pásztorok arról, hogy a sertésnek közepesse két ujj szalonnát hoz le a makkról [Zalán Hsz; RSzF 188].

10. (írásban) előhoz, megemlít; a amintí/pomeni (în scris); (schriftlich) vorbringen/erwähnen. *1710:* Mivel pedig Teleki Mihály hozá be közinkben ezt a hosszas nyomorúságot, szükségesnek ítéltem ab initio rerum lehozni mind Magyarország veszedelmit mind Erdély végső romlását ... s úgy írni le osztán egymás után Teleki Mihály istentelen dolgait [CsH 61].

11. lecsökkent; a scădea/reduce; (ver)mindern. *1809:* Ezen terhes Itéletet az Nemes Udvarhely Széki Tekintetes Derék Szék Appellatio Uttyan annyiban meg könnyebbitette ugyan, a mennyiben a Szorossab fogházak hellyett, az közepes fogházat rendelte; és az 10 esztendöt három esztendőkre le hozta [UszLt ComGub. 1668–9].

lehozandó elhozandó; care trebuie adus; weg/fortzubringend/abzuholend. *1665:* talám nem ártana az urat megtalálni Kegyelmednek, tudósítaná Kegyelmedet ő nagysága ő felségétől lehozandó levél leérkezéséről is [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

lehozás 1. elhozás; aducere; Abholung. *1661:* meg vételiben és lehozásában való mód adatván, el ne hagyassa

Kegyelmeddel az sótartót és hegyestőr vasat [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. le/elszállítás; transportare; Abtragung, Wegbeförderung. *1681:* Mikor a' havasoko(n) a' Sajtolásnak ideje vagyo(n), a' Sajtok(na)k es Turok(na)k le hozasara à mennyi Lo kevantatik, annak felét Hunyad várasa; felét penigh Haczag várasa szokta meg adni [VhU 56]. *1792:* ezen Tüzi fának a vizen valo le hozásával mind a Szegénység könyebittetik mind pedig a fa olcsobittatik [Egeres K; Ks 89]. *1806:* 283 Láda véna le hozásáért a Bányatol .. 73 Rf 18 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1847:* Továbbá azt is vallhatom, hogy a fűrészmalomhoz kívántató tőkék lehozására kirendelve volt embereknek útjába állott[a], s azokat visszatérítette, azt mondván, hogy azzal nem tartoznak [VkP 195. — [a]Varga Katalin].

3. a nemzetségi leszármazás levezetése; stabilirea liniei de decendenţă; Ableitung der Geschlechtsabstammung. *1816:* ezen lehozás vagyis felvivés Szerént Ketskés András ő kegyelmének ... Balog Márton Ő kegyelme, az Édes Annya Ketskés Borbára után szintén vér őtse [Szentimre MT; BalLev.].

lehozat elhozat; a pune pe cineva aducă ceva; (ab)holen/befördern lassen. *1701:* A Bihalárt Pogány Andrást hozassa le ő kglme [H; UtI]. *1729:* le akarnám véllek hozatni . nállok lévő kevés mehetskéimetis annak ideiben [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.]. *1755:* az Udvarhellyi Fogados le hozatván a' ott el költ bornak hordoját meg mérvén vizmértékkel találtatott szin bor 19 Seprő Ur 1 [TKl Petki Nagy cs. szám. 15b].

lehozatal 1. le/elszállítás; transportare; Abtragung, Wegbeförderung. *1823–1830:* Egy hárommázsás ferslagnak, melyben könyveim és írásaim voltak, Göttingától Bécsig való lehozataláért és a Mauthért 30 Rhf [FogE 259].

2. a nemzetségi leszármazás levezetése; stabilirea liniei de descendenţă; Ableitung der Geschlechtsabstammung. *1823:* A' Kendefi Familiának 1499be élt Kendétöl valo lehozatala [Ne; DobLev. V/1061 reg.].

lehozatás le/elszállíttatás; transportare; Abtragung, Wegbeförderung. *1661:* gondolom, talám lenne Kegyelmednek módja benne, . és valami alkalmatosságot is kaphatván az lehozatásában akár csak Eperjesig, vagy Kassáig Bónis uram házához: 12 ón tálakot, négyet azoknál könyebbeket, 12 ón tángyért, 6 apró ón tálacskákat és 10 vagy 12 valami szép forma ón csészéket vehetne Kegyelmed [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

lehozathat elhozathat; a putea aduce; (ab)holen lassen können. *1661:* hogy így elromlék az egészsége[a] fel kell mennem vele Eperjesig, oda talám lehozathatom az késmárki doktort [TML II, 221 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz. — [a]A feleségének].

lehozathatás le/elszállíthatás; posibilitate de transportare; die Möglichkeit der Abholung/Wegbeförderung. *1661:* Bizony Kegyelmednek megszolgálnám, ha szolgálhatnám, csakhogy az állapotokhoz való bizodalomtól, jó reménségtől és az lehozathatásának[a] alkalmatosságától várjon Kegyelmed [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Az ónedények lehozathatásának].

lehozatik levétetik; a fi coborît/cărat jos; herabgenommen werden. *1800:* Vagyon az eklézsia két harangja, melyek az elromladozott toronyból lehozatván, most haranglábon állanak [Uzon Hsz; ETF 107. 9].

lehozhat elhozhat; a putea aduce; abholen können. *1662:* Igaz ugyan, én az ő felsége herczeg ő nagysága által való szóval lett kegyelmes resolutiojit megmondottam, kit is ha írásban hozhattam volna le, úgy hiszem, jobban contentálódtanak volna vele [TML II, 317 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

lehozogat (el)hozogat; a aduce rînd pe rînd; nach und nach wegbringen. *1762:* volt 14 Derekaj . meljeket az udvarbol hozogatott le [Oltszem Hsz; Mk IX. 109].

lehozott 1. kb. leemelt; care a fost luat jos; heruntergehoben. *1681:* A kő padra jaro garadics also végenel, kő padrol le hozott, csorba, felső kű Nro 1 (:NB Ebbűl masut jo so őrlőket csinálnanak, nem hadnak igi hejjab(a) el romladozni:) [Vh; VhU 574–5].

2. levezetett; care a fost condus în jos; abgeführt/geleitet. *1781:* A' Mos Sztán Őröksége mellett a' Hegyröl lehozott vizet és árkott a' Slik porral az őroksegre nyomván, a' Viz az örökséget njalya, mossa [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

3. leszármaztatott/vezetett; stabilit; hergeleitet, zurückgeführt. *1812/1816:* Hogy a Fel peresek most emlittett Etzken Andrasnak az Instructiob(an) le hozott verseg agazat szerént le szállo Törvényes Maradekai légyenek az az Al peresek által sem tagadtatatik [Hsz; BLev.].

lehugyoz levizel; a uda/urina; bepissen. *1716:* az mely éczakán elsőben vélle hált Harinai Uram, azon éczakánis le huddozta [Nagyida K; Told. 22].

lehull 1. leesik; a cădea/pica; her/hinabfallen. *1648:* negj szegheletre czinalt lugas .. az lecze az viz felöl valo szegheletin ighen le hullott [Porumbák F; UF I, 892]. *1692:* nehul parkannyai le hullottanak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1713:* gyűmőlcs éllég lészen vala, dé az nagy hüvség myán semmíre ne(m) io, már is mind le huly [Szentdemeter H; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1724:* Sajt ... az állásrul szinte le hull [Koronka MT; Told. 29/12]. *1749:* Az Uduarhaz kapuianak ... az Deszkays el romladozua(n) le hullottak vala [Kv; Szám. 26/VI. 483]. *1768:* Berekereszturat .. mindenek pusztulojaban vadnak, s Kertek le hullattak, az Udvaris egészszen el pusztult [Mezősámsond MT; Berz. 13. V/32]. *1817:* udvarház .. a zsendelly alatt . az Uttza felőlis egy hellyen fél ölnyire le hullatt a Párkány [Ördöngösfüzes SzD/Szúv; ÖrmMúz. 1].

2. lezuhan; a se prăbuşi/prăvăli; hinabstürzen. *1664:* az migh az Törökökel az harczolasunk lűn Egy szoros Ut lívín ot egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak valla azon feles mines lovakban es marhakban mint Egy harmincz harom vagy harmincz őttigh valo lehette ugy gondalom barom marhaval

Egiüt, Annak utana le Takarodvan az hovasrul az poganysagh-fel haytak azon fű Emberek mines lovait es marhait az ki megh marat vala bennek az ki le nem hullot valla az kű szakadason [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4].

3. lemállik/válik; a se desprinde/desface; sich ablösen/trennen, abgehen. *1558 k.:* Az purgalasa[a] penig Ig lezen, Rp. veres rezet es ted eleven zenre es ves az rezre kenkoueth es koz soth, keueseth es Mikor az kenko es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]Rézé]. *1638:* Ezt lattam bizoni hogy Czikor Giörgy Nagy szeker fakat megh uet s be vitette, bizoni geőrzeőlte valtigh az haz oldalat, s ugia(n) hullot le az tapasz [Mv; MvLt 291. 163b]. *1656:* Ezen pitvarrol ket seövenjel font, füsteöllö tapaszos kemenjek szolgal ki mindeniknek egi egi darab tapasza le hulott [UF II, 167]. *1681:* Vajda Hunyad vára . sok helyen mind kivűl s mind belöl az epületek vakolasa s meszeleseis ighen le kezdet hullani [Vh; VhU 502, 508]. *1752:* négj jo tagas Házok, mellyek jo tapaszasok es meszessek, meg is voltak vakalva, de mind le táskásodott a tapasz és vakalas . mind le hull a Falakrol [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1785:* a Kastélynak felső részin lévő oralis figurája nagy Palotára jutván a stokaturája sok hellyeken le hullott [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 13].

4. leválik; a se desprinde; sich ablösen/abtrennen. *1716:* annyéra meg ette volt a vizellet, hogj az szemérem teste fejének vége tellyesseggel el senyvedett, es le hullat vala, az husa, csak az csontya maradott [Nagyida K; Told. 22].

5. ~ *róla a kövérség* . *1745:* egy alkalmatossággal öszve szollalkozván . Kocsmárosnéval mondotta nékie[a] Négya; meg hiztál az Urad jovaibol, de félek rajta, hogy le hull rollad a' kövérség, mert Mester Aszszont tartasz az házadnál [Szentbenedek SzD; Ks].

Ha a nyil. konkrét értelmű, kb. 'leapad a hája' jel-sel számolhatunk. Vonatkozhatik azonban a nyil. a korcsmárosné által a gazdájától eltulajdonított javakra is.

lehulladozik lemálladozik; a se desface treptat; nach und nach (ab)springen/sich (ab)lösen. *1652:* az haz tapasza ige(n) le hulladozot [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen koniha boronakbol fel roth tapasza igen le huladozott [UF II, 161]. *1699:* 10 Istalo .. kivül, belöl valo tapaszsza már le kezdett huladozni [Szentdemeter U; LLt].

lehulladozott lemálladozott; care s-a desprins treptat; abgebröckelt/gesprungen. *1656:* Az praenotalt jstallok mindenik boronakbol fel rott, tapaszos, le hulladozott, renovatiot kivan [UF II, 176]. — L. még i.h. 177.

lehullat levet; a cădea; abwerfen. *1592:* Ket kadat uitettem vala oda, az abronchiait le hullattak[a] vala, az megh keöteseteól fizettem az kadarnak f 0 d 12 [Kv; Szám. 5/XIV 130 Eppel Péter sp kezével — [a]Olv.: *lehullatták*].

lehulló leeső; care cade, căzător; abfallend. *1841:* a' fenn marado fák a' lehetőségig egyenlö távulságban maradjanak, ugy hogy az alatta valo hely mindenütt égyformán a következő természetes bévetésbol az öszen le hullo makk által részesedhessék [Nyárádsztanna MT; LLt].

lehullott 1. leesett; care a căzut; abgefallen. *1694:* va(gyo)n ott Ket Kosarba(n), es egj hitva(n) szekrenyb(en) az Ablakokrol le hullot dirib darab Uveg Tangyerok, egesz Tangyerokkal elegyesleg [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* A Szölö Hegy felett a Kellési patakra nyulik le egj darabotska tilalmas makk termö Csere Erdö ... le hullott asszu fais imitt amott hever közte [Szászsztjakab SzD; EHA]. *1736:* Béres szekerekről le hullott vasak 10 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172].

2. lemállott; care s-a desprins treptat; abgebröckelt. *1715:* épen pusztulásra jutot, romládozot, el ebedet, kőve teghlája le hullot veszet, különb féle rekeszekre csinált és neveztetet Paloták s Házak [Pálos NK; LLt Fasc. 140].

3. elhullatott; lepădat; fallen gelassen, abgeworfen. *1758:* Ezen kamara széken tanáltatik Dám Vadakról Le hulott szarv [Déva; Ks 76. IX. 8].

lehuncfutol lehuncutoz; a face pe cineva şmecher; jn Hundsfott nennen. *1814:* Dobai Mihály Uram Horváth Josefet sokszor le fattyazta, Enyedi Andrast le sűket bolondozta, le huntzvutolta [Dés; DLt 56. 17–8]. *1834:* Tétsi Jósef és Szép Sándor egy mással őszve vesztek, és egy mást le hunszfotoltak; es igy a tőbb mester embereknek gyalázattyára esett, mivel a' Piatzon az áruló szinbe volt, és a' Czéhnak is kissebbségére lehet [Zilah; ZFaz.]. *1847:* Bruzer Károly ötet egy vándorkönyv elvétele iránt illetlenül le huntzfutólta [Kv; ACProt. 25].

lehuncfutoz lehuncutol; a face pe cineva şmecher; jn Hundsfott nennen. *1797:* a' Mlgs Ur akkor le huntzfutozta, bűszke és tejes szájunak mondotta, ezeknél nagyab szitkok ott nem fojtak | le huntzfutazta és disznazta, adta. teremtette s tőbb affélék [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1814:* ő kigyelmeis ... le bolondozta, le hamislelkűzte, le huntzvutozta [Dés; DLt 56]. *1843:* engemet ne urazzon — mert ma engemet le Huczfutozot — czukigatot — kustigatot [Moson MT; TSb 49].

lehunyászkodik ' *1637:* lattam hogi le hunniazkodot Szasz Palne . . s monda hogj iaj ahun az en ellensegem [Mv; MvLt 291. 89b].

Talán a 'megcsendesedik/hunyászkodik' jel-sel számolhatni.

lehunyta birt. szr-os és hr-os alakban szk-ban; în construcţii, cu sufix posesiv şi adverbial; in Form mit possessiver Personal- und adverbialer Endung: *élte ~ val* élte elmúltával; după moartea sa; mit dem Ablauf seines/ihres Lebens. *1854:* úgy hiszem, hogy örömtelen életem lehunytával, ha kebel 's elvbarátaim lapozni fogják egykori igénytelen lapjait szerény emlékemnek: némi felvilágositásokat is találhatnak benne [ÚjfE 5].

lehurcol 1. le/elvonszol; a tîrî pînă undeva; herunter/weg/fortschleppen. *1825:* (Veszutz Vaszilikát) a Földőn lehurtzolták egészen a Borbokár Juon lapango barlangjához [Kötelesmező SzD; TSb 47].

2. lecibál/ránt; a smulge; her/hinabzerren/reißen. *1784:* Kisseb Széjes István viszá tére az Uton holot találkozván Széjes Joseffel mingyárt öszve bonyalodtak és

egy mást a földre le hurczolták [Béta U; IB. Agilis Iljés János (15) vall.].

lehurcoltat leráncigáltat/rángattat; a pune pe cineva să smulgă jos de pe ceva; herunterreißen lassen. *1837:* Salamon Móses' midőn Bontzidára igyekezne a' Vármegye Gyülésére menni, útját állván, a' Fodor István Úr szekeréből négy missussaival le hurtzoltatván, Kis Esküllöre Udvarába vitette [Dob; Somb. II].

lehúz 1. a trage jos (de pe ceva); herabziehen. *1763:* meg holt gyermekét a padrol le akarta huzni [Uzon Hsz; HSzjP].

2. (a földre) leránt; a trage jos; (auf den Boden) herunterreißen. *1699:* Jobbagyostol szolgastol rea jőt az J. es lovarol az A(ctor)tt le huzta [Dés; Jk 292a]. *1731:* a birak oda mentek, hogy az ket ökret be fogjak de ö nem hatta hanem a falusi birot, Meg mas szeginy egy hazi nemes embert, a földre lehuzot [Varsolc Sz; Ks 83]. *1755:* másoktol halottam beszelleni ., hogy az Inczedi Samuel Vr Beressi hurzták volna le az utrizált személlyt az fogado elől [Nagydevecser SzD; WLt Szelegján Vonya (50) zs vall.]. *1772:* hallottam . a leg közelebb mult Nyáron szolgaloi szolgálatot tévő szolgálotol is hogy tudniillik Engi Maria Aszszony az édes Annyát a földre le huzta és a szemét öszve kötsmőlte [Dés; DLt 321. 84a Catalina Nagy cons. Stephani Gyarmati alias Kováts Senioris (50) vall.]. *1775:* azért huzám le, hogj mostis részeg [A.volál Hsz; HSzjP Sig. Illyés (40) ns vall.]. *1846:* a két zsidó utánnom jővén, — engemet, — mint zállogot venni tőrekszőt — lehuztanak [Dés; DLt 315].

3. lekap vkit a lábáról; a doborî pe cineva de pe picioare; jn von den Beinen reißen. *1812:* azt parancsolta a Groff, hogy Grantzkit huzzák le és vágják meg keményen [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. *1870 k./1914:* midőn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzzátok le! [MvÉrt. 23].

4. levon/dönt; a doborî; umstürzen. *1803:* egy ejczaka az Kerekes Marjan szolgaja 6 őkrőt maga eleibe vévén el hajtotta a' Remetei határra, az ide valo határ kertet le huzta [F.köhér MT; Born. G. XIX. 3 Kószta Gavrill (30) vall.]. *1813:* a hid elött Kopatz rétröl a mi kert volt edgy részit le huzták s a köház kert körül tétették [Killyén Hsz; MvRKLev.]. *1840:* Kertemet le huzták benne lévö veteményeket végkeppen ki pusztitották [Dés; DLt 935].

5. levesz/vet; a (-şi) trage/scoate; ausziehen. *1761:* én Takáts János mihent Ferentz Lőrintz ki méne a' Házambol, én is mingyárt húzni kezdém le Csizmámot, Harisnyámot hogy le feküggyem [Szászsztiván KK; BK. Joan. Takáts (34) jb vall.]. *1786:* magára öltezett téli köntessét ... az az bundáját hátárol sokaknak lattokra le huzta [Szőkefva KK; Told. 76]. *1813:* Dömsődiné . a' Bundáját le huzta az uttza közepén [Dés; DLt 162. 6]. *1847:* A ménescsorda mellé conventionálá a közönség providus Szabó Györgyöt .. Sem a patkókot lehúzni, farkikot kiszedni, serényeiket[a] levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzF 204. — [a]A lovaknak]. *1849:* egy magyarnak Csizmajat le hurták lábarol — a másí(kat) meg vertek [Nagylak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

6. lecibál; a trage jos; herunterzerren. *1756:* Az én meg holt uramnak testén pedig a verésnek vagy ütésnek hellyei meg szamlalhatatlanok voltanak . a Harisnyája és Gatyája a Bokájánál le huzva allott, Czondrája mellyre valoja és mije a fejére fel volt forditva [Bencenc H; BK Misc. 1143 Provida Foemina Szintziana (40) jb vall.].

7. (bort) lefejt; a pritoci; (Wein) abziehen/füllen. *1796:* Az tőbb 1794beli Borokat is le huzzuk a Sepreiröl tsak az idö jobra forduljan mivel ugy tartyák hogy felleges időbe nem jo Áslolgolni (!) [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1827:* Februarius 27ik napján a Seprejeröl le huztam Boraimat ilj rendel[a] [Csapó KK; RLt. — [a]Köv. a fels.]. *1854:* A' Borakot le huztam, lett 20. veder Seprö [Mv; Újf. 2 Soós Jósef lev.].

8. leszámít/von; a scădea; abrechnen. *1718:* A Titt Aszszony is igéri, hogy ha a Capitalis defalcatiojában akár mikoris vagy pénzt, vagy pedig bort .. fizetni kivánnak, mindenkor el fogadgya, a Capitalisbol le huzza [Veresegyháza AF; DobLev. V/1011. 1]. *1795:* Nyoltz ezer Német Forintokot kételenittetett a derék sum(m)ából le huzni [Kv; JHb XX/41]. *1846:* a' legénytől le-huzzák, 's a' kőnyvbe bé-nem írják, s irattyák azon bé-fizetni, vagy fizettetni kelletö sum(m)átskát [Kv; ÖCLev.]. *1849:* Kelemen Béni . elég igazságtalanul huzott le a' vásár öszszegböl 244 éforintot [Kv; Végr. Vall. 104]. *1855:* a' szőllőt ha nékem hadja a' mennyibe meg edjezhetűnk azt le huzzuk a' zálog öszvegből [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz].

9. kb. leminősít, degradál; a degrada; degradieren. *1823–1830:* az úgynevezett cella classistól fogva fel a syntactikáig kihívták a gyermekek egymást leckéből, expositióból vagy írásból, és amelyik jobban tudott, az lehúzta a mást, azaz annak elsőbb helyét foglalta el, melyet így neveztek deákul: Ego voco te e lectione, expositione vel scriptura A leckemondás classisbeli bizonyságok előtt ment végbe, az expositióból s írásból való vetélkedést pedig a publicus praeceptor ítélte meg. Akit lehúztak, azt, ha olyas privatus praeceptora volt, a kamarában meg is verte. Tehát ez a gradus felett való vetélkedés így ment a syntactica classisig; ott ki mint húzott, ki mint promoveálódott a rhetoricában, úgy maradt minden classisokban a subscriptióig, még akkor sem igen változott [FogE 123].

10. lebecsmérel/csepül; a critica aspru; heruntermachen. **Sz.** *1880:* Különben egy rajzomat, amelyiket lehúzott[a] egész a sárga földig, a Bud. Szemle jövő füzete hozza [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Gyulai Pál, a Budapesti Szemle akkori szerkesztője].

lehúzandó levonható; care trebuie scăzut; abzuziehend. *1809:* A' Gyümöltsös kert . Esztendei haszna, le huzván a' le huzandokot réá menyen Circiter Hf. 50 [Algyógy H; Ks 75 Conscr. 15].

lehúzás 1. lerántás; doborîre (la pămînt); Herunterzerren/reißen. *1699:* Jobbagyostol szolgastol . rea jőt az J. es lovarol az A(ctor)tt le huzta . meg kivano(m) ... lovarol valo lehuzásáért, fojtogatásáért ... vere ki-

ontásáért in poena minoris Potentiae convincaltassek [Dés; Jk 292a].

2. lefejtés; pritocire; Abfüllung. *1823:* El kezdvén a' Boroknak le huzását ment 16. nagy Hordokra [Déva; Ks 106. 127]. *1844:* holnap fogunk a' borok le huzásához, ha az idő engedi [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

3. lekapás; doborîre de pe picioare; (von den Beinen) Reißen. *1870 k./1914:* Lehúzás: e név kétféle aktusra alkalmaztatott. Az egyik volt, midőn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzátok le! — A másik azon régi divatu eljárás volt, mely szerint a leckeórán, a rendesen érdemfokozat szerint ültetett tanulók közül azon hátrébb ülőt, ki az előtte ülő által meg nem fejtett kérdést megfejtette, amannak helyére ültették, azaz lehuzatták [MvÉrt. 23].

lehúzat 1. vkit lábáról lekapat; a dispune ca cineva să fie doborît de pe picioare; jn von den Beinen reißen lassen. *1791:* le húzatta, és négyet ollyat vágatott rá, hogy szintúgy keringett fatsargott, a földenn kinnyába [Méra K; RKA]. *1812:* a Groff Ur eö nsga le huzatá Grantzki Moses Uramot, de meg nem vereté [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.]. *1844:* tőstént le huzattya, és meg vereti [Szárazpatak Hsz; Berz. 17].

2. levettet; a dispune cuiva să se dezbrace ceva; ausziehen lassen. *1787:* Az Egyházfinak hogy nem volt Márjássa le huzatta az Esperes a Nyakából a Daroczot Somlyon [Perecsen Sz; IB].

3. leírat; töröltet; a dispune să fie şters; abschreiben/streichen lassen. *1753/1781:* Josika Imre ur ... azt tselekedte volna az Mostoha fiainak Jószágokkal Bétsben, hogy az akkori kapu szám utánn való adózást le huzatta volna azon Jószágokrol [Máda H; JHb LXXI/3. 270].

4. kb. leminősít, degradál; a degrada; degradieren. *1870 k./1914:* Lehúzás: . . a leckeórán . . azon hátrább ülőt, ki az előtte ülő által meg nem fejtett kérdést megfejtette, amannak helyére ültették, azaz lehuzatták [MvÉrt. 23. — A teljesebb szöv. *lehúzás 3.* al.].

5. *jól ~va* bőven (meg)mérve; plin ochi; übergenug gemessen. *1836:* Attam által Kolosvart lako Kamuka Szövö Takáts Maiszter Konetzni Ignátz eö kegyelmének 123 . . font fonalatt. — Mely fonalak közűl vagyon Negyven Kilentz darabb igen szép vékony Slésiai Len fonal — Mely huz 15 tizen ött fontot jol le huzotva [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

lehúzhatik levonathatik; a putea fi scăzut; abgezogen werden können. *1795:* abban a Contractusban ... éppen azis vagyon irva, és lekőtve, hogy a deterioratiok approportionaltassanak a kiváltáskor[a] a summához, és abbol huzathassanak le [JHb LXVI/44. — [a]A zálogos jószágának].

lehúzattatik 1. lenyúzattatik; a fi jupuit; (ab)geschunden/gezogen werden. *1829:* (A tehén) Bőre le huzatatott, enyves, sárvizes materjákkal tele lévén az egész Torok kerülete [Dés; DLt 1055].

2. lefejtettetik; a fi pritocit; abgefüllt werden. *1820:* (A) Borok nagyon savanyok lévén, tőbb versben huzattattak le seprejekről [Déva; Ks 105].

lehúzódik levonódik/számítódik; a fi scăzut; abgerechnet werden. *1840:* Kesely nevű Tehénnek Űnő bornya fel nevekedvén, . meg bornyuzott, és kis bornyával el adodott 55. Rf: melyből esztendei Intertentioért le huzodik 15. Rft [Nagykapus K; KszRLt].

lehúzólag lehúzva; tras (jos) în ...; heruntergezogen. *1848:* (A szökevény) menésibe ingólag jár rendszerént földre néző, főre valóját mindég szemére lehuzólag viseli [DLt nyomt. kl].

lehúzott 1. le/megvont; tras; (her/hin)abgezogen. *1766:* a Csonkás also árkánál kezdődvén az ottan a Pap Nyillya mellett le huzott borozdátol ... Doboka felé a nagy rétnek szintén felsó végéig [Doboka; DHn 13].

2. lefejtett; pritocit; abgefüllt. *1832:* Több esztendökröl őszve gyűlt le huzott ürmös borok száz öt veder | Sárdi le huzott Asszu Szöllö-bór [Sáromberke MT; TSb 26].

leindít el/leküld; a trimite jos; fort/hin/herunterschikken. *1752:* Meg parontsolam Tisztarto Uramnak hogy ... vévén a' tudositást le inditsa [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1818:* Legfelyebb Tsötörtökön vagy Pénteken bizonyosonn le inditom azon Pénzt [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

leindítás 1. el/leküldés; trimitere; Fort/Hin/Herunterschicken. *1752:* Meg parontsolam Tisztarto Uramnak hogy ... vévén a' tudositást le inditsa, addig pedig én nem bátorkodam le inditását, mivel mikor meg indulék ere felé nem curiosuskattom, mentem vòlna vegire az M. Urtol (így!), ha ugyan külgyeke? [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

2. útnak indítás lefelé; trimitere, expediere; Hinabschicken, (abwärts) Entsenden. *1843:* Tudosíttásodat kőszőnettel vettem, csudáltam hogy mi lehet oka, hogy víz mig igen nagy volt 's a' Tutaj fákat még se küldéd le ... le indíttása pedig mennél hamarébb esnék, azért lenne jó — hogy meg érkezése addig essék, míg Én ithon lészek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

leindíttat el/leküldet; a dispune să fie trimis; fort/hin/herunterschicken lassen. *1752:* A M. Ur Parantsolt vala egy ordinarium borról Számára az M. Ur(na)k szálitassak, egy Vetzkejit denominaltom 48. termést mentül hamaréb fogja le inditatni Tisztartó Uram | Az Parontsolt Dohányt le inditattam Vég Uram(na)k committaltam, praesentálya [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

leindul 1. lefelé elindul; a porni înspre jos; (abwärts) sich in Bewegung setzen, abwärtsgehen. *1634:* le indulanak az piaczy fele [Mv; MvLt 291. 18a]. *1686:* Szilági Mihaly le indula az grádics(on) [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1806:* Fitori Péter és felesége bivalt vivén magokkal, legottan leindultanak [F.rákos U; RSzF 221]. *1812:* Megnyilván a' Palota ajtaja a' Groffné hajadon fövel le indult az utza felé [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. Iktáni Bethlen Sámuel tisztje vall.]. *1820:* a Báro Ur . Más naprá azomban városozni nem akart ... Magával a Báro Urral ... az Inassal,

Sorbán Jakabbal a' Gráditson leindulánk [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Samuelné (37) vall.]. *1843:* a közelebb mult vasárnap a falu közöt leindulván s hallok valami kutya marakodást [Moson MT; TSb 49].

2. más (lennebb fekvő) helységbe indul; a porni spre o localitate situată mai în jos; in einen anderen (tiefer liegenden Ort) gehen. *1689:* arra lé indulván, divertaltam volt ide Szlászlora [Szentlászló KK; SLt AU. 35]. *1710 k.:* az anyámat, Fehéregyházát megtekintvén ... leindulék [BÖn. 562]. *1788:* Szebenböl valo meg érkezésem után töstént indultam le Guraszádára [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1818:* hétfün a buzát meg inditom Vásárhelyre; szeredán le indulok [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

3. (haddal) megindul; a porni (cu armata); (mit dem Heer) abmarschieren. *1710:* A hollandusok, belgák és az impériumbéli református fejedelmek is manuteneálják, sőt maga is a francia király elég pénzt és hadat küld le Magyarországban, amint már a híre is vagyon, hogy a had leindult és Lengyelországban is nagy hópénzzel fogadjak a hadakot a francia király neve alatt, kik Magyarországban bejöjjenek [CsH 105. — 1674-re von. feljegyzés]. *1785:* itt Szászváros volt eddig egy Divisio Dragonos, de azis holnap le indul a Bánátusb(a) [BK. Bara Ferenc lev.].

4. (parancs) lemegy; a se duce; (Befehl) abgehen. *1665:* (A fej.) mellé is egynehány száz muskotélyost adnak, melyrűl reggel az ordinantia Hayszternek le is indul [TML III, 472 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Bécsből].

leindulás (had)megindulás; pornirea (armatei); Abmarschieren (des Heeres). *1662:* Generál Puchaimbnak leindulásának híre [SKr 248. — Tartalomjelző fejezetcimből].

leint megint, figyelmeztet; a avertiza; (er)mahnen, aufmerksam machen. *1830:* métoztassan a T.K.Biro Ur a Várfalviakat azon fenyegetödzésekröl mely szerént ketskéimet ottan meg nem szenvednek hathatosan le inteni [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kezével].

leír 1. a scrie, a aşterne pe hîrtie (ceva); (nieder)schreiben. *1639:* Beczki Andras ker vala töllem Relatoriat, de en mentve(n) azzal magamat hogi Bakocz Janos Ur(am) Deakul ne(m) tud, enis penigh affele Statucioban ne(m) forgottam, ha valaki elömbe le irna le tudnam irni, de magamtol ne(m) tudok [Kiskerék AF; JHb XXVI/16]. *1657:* (A mester) tanitson leg elsöbben mind nagyot, kitsint ... az olahúl váló eneklésekre, a szerint a' mint a Karánsebesi és Lugasi ecclesiakban (:hoc addito, hogy olá bötükkel kell le irni azokat:) a Catechesisre, az igazan való ola irásra [UF II, 186]. *1749:* mivel a Herbatéjomnak valo prescriptiot, mellyet reggel sz⟨ok⟩tam inya el vesztettem, irtam nekie[a] hogy írja le [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez. — [a]A felcsernek]. *1790:* Kéczer írják le, edgyik ott maradgyan másikat a Jáger hoza ki a Koltsal edgyűtt [Vajdasztiván MT; DE 4]. *1804:* a ki hagyott német irást le irtam [Dés; KMN 16].

2. lejegyez; a nota/scrie; notieren, aufzeichnen. *1675:* Bizonyos okokra nézvén és jövendö haszonra is kelletett külső és belső örökségimet leírnom [Kv; KvE 195LJ]. *1681:* Teleknek is penig a Leány Ággal azon karban forgot dolga, az mint üduezűlt szüle Atyám le irta [BálLt 1]. *XVIII. sz. eleje:* Hogy azért a Lovaidnak egy nemely nyavalyait Doctor nélkülis orvosolhasd, meg egy néhány orvossághit irtam le [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1705:* Ezt azert itiltük szüksegesnek pro memoria igj le irni [Kv; ACJk 61]. *1773:* szánto földeinket Néhai édes Atya(n)k ... el tikozolta . meg sok vagyon mellyeket nem reducaltunk ... ezek(ne)k Catalogussát le irom [Hsz; BLev.]. *1853:* Méltoztasson édes Néni az Ujfalvi, Máték és Kispál családok genelogiájokrol annyit, a' mi eszibe jut leírni s nékem el küldeni [Kv; Kp II. Újfalvi Sándor Kispál Lászlóné Mátéh Klárához].

3. írásba foglal; a formula în scris; niederschreiben, abfassen. *1584:* Golchey Sigmond vallia, Latam hogy Zabo Georgnek megh Ada cheob Georgy az tizen egy forintot es meghis olwassa egy kezkeneochkebe thewe Es monda Zabo Georgy cheob Georgnek, Ieoy fel ozta(n) Georgy vra(m), es Iriunk le mindeneket [Kv; TJk IV/1. 211]. *1645:* az kik elönkben jöttenek megh eskűttük es hitek utan ualo vallasokot Nagodnak rende le irtuk [Szamosfva K; Told. 26]. *1671:* Hozá mi nekünk nemzetes Deési Makai Mihaly 's Felesege az mi kgs Vr(un)k eo nga meltosagos Compulsoriu(m) mandatumat, melybe(n) kgsen parantsol, hogy az mely Tanukat az Dnus Exponens mi elönkben hivatna, azokat erős hittel megh esketnök es az utrum szerent, hitök utan valo vallasokat le irnok [Ne; Borb. I.]. *1715:* Czegei Vass Daniel Uram eő kglme külde el bennünket ... Szengothard[a] nevű Faluban a' végre: hogy neminemű Fatensek(ne)k az eő fassiojakat le irnok es arrul Relatoriat irnánk [WassLt 25. — [a]SzD]. *1723:* hütek után tőtt fassiojakat le irtuk [H; IB P29]. *1796:* bizonyos elénkbe állítandó Tanút meg esketvén, meg kérdezvén azok(na)k hitek utan teéndö vallástételeket lè írván a' szokott mód szerínt ki adni is ne sajnállanók [Panit Sz; TSb 2]. *1856.* Alol irt hivataloson bizonyitok arol, hogy .. helységűnk Hadnagya T: Menasagi Joseff Ur írásbéli rendelete következtében t:i: hogy mennék el mind azon Emberekhez a' kiket Tolvaj Ferentzné Asszony ki nevez és a' kiknél fölgyei vannak el zálagasitva és ... azokat kérjem fel ... irjam le felelettyeket is az ki nem adás esetében [Egerbegy TA; Tolvaly lev. Katrin Lajos Egerbegyi Tanátsos kezével].

4. (levélben) megír, a scrie (într-o scrisoare); (in einem Brief) schreiben. *1663:* Sok írással kell ugyan meglenni, de még pro informatione akarám Kegyelmednek leírnom, mint lőn dolgom Medgyesen [TML II, 605 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1705:* Azonban azt is megírók, hogy egy Komáromi István nevű rabot kérvén az úr ki csatlósnak, a nevét kívánták, melyet is leírtunk | Ezeket leírván cédulában, felküldém neki [WIN I. 606].

5. összeír; a conscrie, a scrie/consemna într-un registru oficial; zusammenschreiben. *1677:* A' Rovás avagy számlálás szerint valo Regestrumat az Ado Szedök igazan és szép rendben le-irván a' Vármegyéken, és egyéb székes helyeken publicállyák [AC 71]. *1680:* Ezen Iuhok a havasson lévén az Inventalas idejen alá nem hajthatuk, mi sem mehetünk fel: expedialtuk azert azok szamlálására Bersz Boer nevü Assessort, az szarataj Birot Rad Barbucsot, es az szkutárt opra Possát, ki az havasson meg szamlálván öket, az ö Relatiojokbol irtuk le [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. *1681:* 1.Le vagynak írván az in-

ventariumban minden féle hámorhoz és bányához kivántato eszközök, mív szerek, marhák és minden egyéb alkalmatosságok [Szu; CsVh 106]. *1726:* a károkat ahoz kipest lejrnok [Esztény SzD; Told. 29]. *1752:* jövén eö Felsége parancsolatya hogy minden helységek mit Discretizáltak Kőltettek, Generalisakra, Commissariusokra, Commendansokra és Tisztekre minden haladék nèlkűl adgyak fel, irjak le [Kv; Szám. 69/XXVII. 4].

6. kb. kihatárol, határt írásban rögzít; a fixa hotarele în scris; Feldmark schriftlich festsetzen. *1657:* Az udvarhelyi donatiot a mint leírta volt Gábor deák uram, kezemnél vagyon. csakhogy az supplicatiot, a melyet urunk kezében adott, nála vagyon [TML I, 68. Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1748:* Ezen Revellöbeli, es feljáro fecske farku verö fényés oldalon Situalt földeket le irván fordultunk viszsza az észkas oldalra [Nyárádsztbenedek MT; EHA]. *1769:* Ezen fellyel megh irt Controversias határnak igjenesse(n) és igazságossan valo fel osztása mü elöttünk e szerint ménvén végb(en) irtuk le mi is fide nostra mediante pecsétünk és Subscriptionk alatt [Szépkenyerüsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 16].

7. (kiadást) feljegyez; a nota; (Ausgaben) notieren. *1671:* Az mi pénz, Uram, hova kelt, nem csak magam tudom, mert hiszen ők hordozták mindenüvé; én ugyan egy batkáig leírtam [TML V, 465 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* Itt már le kívánom írni azon pénzeket, melyekkel utaztam. honnan vettem[a] [FogE 268. — [a]Köv. a fels.].

8. aláír; a subscrie/subsemna; unterschreiben. *1791:* Mü Torotzko Varossanak Lakossai .. a nevezett munkaban lejendö faradozasokban tellyes akaratunknak meg bizonyitasara Neveinket vagy tulajdon kezeinkel le irtuk; vagy akik irástnem tudunk Szomszédaink és ismeretes Tarsaink altal le irattuk [Torockó; TLev. 5/7]. *1797:* Én a' ki Nevemet alább le irtam meg ismérem hogy . . vettem kőltsön .. tiz ezer Magyar Forintokat [Kv; TSb 7]. *1806:* Weress Samuel Ur . Continuative az egész Kereszt és vezeték Nevét le irta [Szék SzD; RLt 0. 2 Kasza József kezeírása]. *1829:* Mi a Kik aláb nevejinket le irjuk s iratyuk agyuk tutára mindeneknek[a] [Bözöd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.].

9. lemásol; a copia; abschreiben, kopieren. *1665:* Édes Bátyám uram, az portárul jövén két rendbeli levél, a melyben mit írjanak, Székhalmi uramnak meghattam. írja le [TML III, 538 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1710:* Bethlen Gábor viselt dolgairól egyéb írást nem láttam, hanem néhai Kemény János fejedelem maga kezivel írt históriát láttam s olvastam az öreg Teleki Mihály udvarában. Írt néhai Mikó Ferenc úr is maga kezivel egy darab históriát . mely históriát leirván. nálam is megvagyon [CsH 49]. *1725:* Miklos Deak ur(am) már hetven arkost le irt az könyvedböl [Kv; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1823–1830:* József császár idejében jöttek az újabb rendelések, azt nyolcszor kellett nékem mind leírnom [FogE 91].

Szk: *szóról szóra ~. 1674:* Egy pápista úr micsoda czédulát küldött, Nagyságodnak szórúl szóra leírtam [TML VI, 553 Teleki Mihály a fej-hez]. *1826:* Mely fennebb le irt Öt darab leveleket a' magok originalissaikbol szórol szóra irta le MVásárhelyt Junius 28kán 1826ban [Msz; GyL].

10. (írásban) felsorol; a enumera (în scris); (schriftlich) aufzählen. *1710 k.:* Írásai között találánk egyet, melyben a gubernátortól fogva sokáig írja le a főrendeket rettenetes mocskokkal [BÖn. 956]. *1736:* régen az tizenkét tanács úr, gróf és nagyságos urakon kivűl többnek úr nem vala neve, úgy azoknak gyermekin kivűl urfi, kisasszony; sem annyi az asszony nem vala ezeknek az feleségeken kívűl, az mely urakot oda fel leírék [MetTr 356–7]. *1811:* Aktéonnak még a' Kapoi neveket-is le-irja Ovidius Mit[a] [ÁrÉ 35. — [a]A szerzőnek e megjegyzése lapalji jegyzetben]. *1823–1830:* Annyi nevezetesség vagyon Drezdában, kivált épületek, institútumok, hogy az ember alig győzné leírni [FogE 188].

11. írásban lefest, ábrázol; a descrie/relata; beschreiben, (schriftlich) darstellen. *1710 k.:* de mit mond az Isten maga felőlök[a] Ezek. 32 a 18.-dik verstől fogva végig? Mintegy komédia- vagy tragédiabéli theatrumon vagy scenában írja le őket a koporsókban, kinek-kinek fegyverét, mint az ő hamisságának, istentelenségének címerét, bizonyságát a feje alá Úgy beszélteti őket egymással a koporsóban, vagy a pokolban az ő világon elkövetett sok istentelenségekről [BÖn. 420. — [a]Azokról, akik fegyver által kívánnak maguknak dícsőséget szerezni].

12. lefest; a picta; (ab)malen. *1736:* Csudálkozva néztünk Kolozsvárott a közép utczában hogy mondották, hogy vendégfogadó, azon egy nagy szakács vala leirva késsel az tűzhely és írott fazakak előtt [MetTr 355].

leírandó 1. összeírandó; care urmează să fie consemnat (într-un registru oficial); zusammenzuschreibend. *1742:* majd le irandó Háznak aldala [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1756:* Fel méretetvén az egész Csűrös kert a kaputol fogva, a le irando Major kertig hossza 66 öll [Branyicska H; JHb LXX/5. 35]. *1793:* a' Parochialis Ház után járo 's mindjárt le irando szánto Földeket az Ekkla el szántya veti 's boronállya [Torboszló MT; EMLt].

2. (írásban) felsorolandó; care urmează să fie enumerat (în scris); (schriftlich) aufzuzählend. *1800:* az alább le irt Tudakolo Kérdésekre minek utánna az alabb le irando Tanukot kemény hitek le tetele Után szorgalmatoson meg kérdeztűk volna, azok(na)k Tanu-Bizonyság tételeket le is irtuk [Ne; DobLev. IV/829]. *1830:* ezen körűl szomszédositott Telekből a mindjárt le irando alkalmatosságokat Sombori Ferentz ur ... kedves Feleségével fogadák ki [Kv; Somb. II.]. *1844:* Szakmári Ferencz .. nemes belsö Szolnok vármegye tkts Tisztségéhez által kisérendő lévén ... ennél fogva a' mindjárt le irandó helységek, őtet illő őrizet alatt szokott modon falurol falura tovább kisérni hivatalosan felszollittatnak [A.sófalva U; DLt 1441].

leírás 1. descriere; Beschreibung. *1657:* Nemzetemnek eredeti és genealógiámnak leírása mostan nem derekasb célom [KemÖn. 11]. *1660:* Erdélynek mostani állapotinak leírása sokat tenne, Bethlen uraméktól s több atyafiaktul megértheti [TML I, 565 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1735:* Az Excellentiad Statussának leírásához eddig nem foghattam gyakor impedimentumim miatt [Ks Borosnyai N. Márton Nsz-ből]. *1778:* nagyonis contentálodom az Öcsém uram szép, és fundamentális leírásával a dolgoknak [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. *1818:* a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását

annak Geometriai Scálájával edgyűtt adgya bé [Kv; DLt 456].

2. összeírás, leltározás; inventariere; Inventur. *1667:* (Ez) esztendőbéli dévai gabonáknak leírása[a] [Déva; AUt 45. — [a]Köv. a fels.]. *1680:* fordultunk az Udvar hazokon kivűl valo Sűttő haz(na)k le irassára [A.porumbák F; ÁLt Inv. 23]. *1747:* Diszno husok le irása[a] [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb. — [a]Köv. a fels.]. *1781:* vagynak Veteményes, Csűres és Gyűmőltses kertek, mellyeknek állapottyak, és minéműségek elö számlálása 's annál fogva lett le írása e' szerint következik [Petek U; Hr]. *1793:* Brits Gávrilla volt Biro Javai le irása ... Ekéje minden Vasával és Szánto Taligajával [Kályán K; JF 36 LevK 281]. *1813:* A' Karátsonfalvi lisztelo malomnak . le irása [Karácsonfva MT; Told. 70].

3. kb. kihatárolás, határleírás; fixarea hotarelor în scris; schriftliche Festsetzung der Feldmark. *1696:* Mellj Földeknek ki iártatása, es le irása mi általunk es mi elöttűnk igi mentenek véghb(en) [Vízszilvás SzD; WassLt].

4. személyleírás; semnalment; Personalbeschreibung. *1767:* Raffael Mariának le irása .. hajadon Leány magos szál és vékony sugár termetű hoszszú ábrázatu, nagyon himlő helyes kék szemő hoszszu orú [Szancsal KK; Mk Jos.Mezey jur.ass.kezével]. *1784:* Sárpatakrol[a] el szökött Jobbágy Sütönek le irása ... a Szeme körulete Szederjes bé esett forma kitsin homloku, két bogra kötött fekete tömött haju hivják Nagy Sigmondnak [Msz; TKl. — [a]MT].

Szk: *személyes ~.* *1801:* Személlyes Le-Irása Az Értz-Hertzeg Joseff Lovas Regementyéből el-szökött Katonának [DLt 127 nyomt. kl]. *1807:* Személlyes Le-irása ... Peretsenbol[a] Tolvajság vétkéért elszökött Jósef Jakab nevezetű Sidonak [DLt 101/1808 ua. — [a]Sz].

5. részletes jellemzés; caracterizare amănunţită; ausführliche Charakterisierung. *1816:* Az el lopott Pipának le-irása Mind egy öt tzolnyi magosságu egy és fél tzolnyi vastagságu, a' leg fainabb tajtékbol, a' nyakán, és az oldalán vagyon egy természet szerént valo hamis ér [DLt 1582 nyomt. kl]. *1834:* Egy fejér ónból készűlt, 's minden karima-irás-nélkűl lévő huszasnak Leirása, melyen az 1828-ik esztendei szám, és a' pénzverőház E. betűje van [DLt].

6. írásba foglalás; formulare în scris; Abfassung. *1682:* Nemzetes Magyarköblösi Diosi Janos ur(am) hivott Magyarköblősre nemű nemű vallok(na)k vallasok(na)k be vetelere es le irására [RLt 1. Kidej Nagy Miklos Nemes D(obo)ka vár(me)g(ye)nek edgyek hites vicze szolga biraja mp]. *1695:* Ngod nékűnk . poroncsol, hogy el mennenk Kűkűlö Vármegyeben Buzás Besenyőben neménémű Valok(na)k Valások(na)k be vitelire es le irássára [LLt IV. 30. 24]. *1801:* reqvirála műnkőt ... Mlgos Groff Bethlen Kristina Aszszony eö Nga, elő pénz fizetésűnk le tétele mellett a végre hogy mennénk el ezen Nemes Maros Székben Erdő Szt:Györgyre, némű némű vallok(na)k vallás tételek le irására, és bé vételére [Erdősztgyörgy MT; WH].

7. lemásolás; copiere; Abschreiben, Kopieren. *1789:* Kotak le irása 2/22 [WLt Cserei Heléna jk 28b]. *1794:* egy Comedia le irása 3 [i.h. 65a].

8. *neve ~a* aláírás; semnătură; Unterschrift. *1819/1831:* Melly illyetén Levelek rendbe szedése, hogy általunk mindenekben a' fenn meg írt Rendek szerént vitetett légyen végben, arrol igaz Hitűnk szerént nevűnk leirása, és szokott Petsétűnk erőssége alatt Bizonyságot tészűnk [Aranyosrákos TA; Borb. II].

leírat 1. a dispune să (se) scrie (ceva); abschreiben lassen. *1637:* K.v. Nagod kegelmessen írassa le modalitasat, had érthessük, Nagod mint, s miczoda modalitassal, s kivel akaria Colaltatnj[a] [Torockó; TLev. 8/2. — [a]A torockói ezüst- és ónbányákat]. *1661:* mivel valami obscuritast latni egy Donatioban, es egy Transumptumba(n) ..., hogy kgd megh Lathassa, es discuralhasson felölle, ha illetie az Cheffei Janos maradekit neme? azok(na)k expositioit es declaratioit le irattam [Kv; Ks 41. c. 1 Val. Benkö lev.] *1712:* a' mü földes Uraink minket obligáltanak hogy állítsunk bizonyos Mészárosokat, a' kik a' Várost fogyatkozás nélkül hussal el tartsák mindenkor, miis ezt magunk kárával érezvén addig akartuk orvosolni és szollittattuk ő kglket ennek meg erőssittésére .. Mi is azért ezen dolgot jovallyuk, s leis irattuk ... szokott Városunk petsétivel confirmálván [Torockó; TLev. 13/1].

2. írásba foglaltat; a dispune să (se) redacteze (ceva); etw. abfassen lassen. *1666:* ez okon egy albat Subscribaltata hogy az szerint le Iratya az mint az testamentum volt [Cssz; BálLt 1]. *1672:* Egy pap jött Szegénybe; miket beszél, leirattam, elküldtem Kegyelmednek [TML VI, 162 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

3. összeírat; a dispune să (se) consemneze (ceva); zusammenschreiben lassen. *1742:* az Accquisitumakot le irattyuk e' szerént [Pókafva AF; JHb XXV/58].

4. *nevét ~ja* (okmányra) nevét aláíratja; a dispune să semneze (un act); (unter die Urkunde) seinen/ihren Namen setzen lassen. *1791:* Mű Torotzko Varossanak Lakossai .. Neveinket vagy tulajdon kezeinkkel le irtuk vagy akik irást nem tudunk Szomszédaink és ismeretes Társaink altal le irattuk [Torockó; TLev. 5/7]. *1829:* Mi a Kik aláb nevejinket le irjuk s iratyuk agyuk Ezen zálagos Contraktuális Levelünköt tutára mindeneknek mostaniaknak és ez után következendőknek[a] [Bözöd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.].

5. lemásoltat; a dispune să copieze (ceva); abschreiben/kopieren lassen. *1662:* Kérem Kegyelmedet, Szrini uramnak hallom írását Kegyelmednél, küldje meg nekem is, hadd mulassam magam vele, nám az előtt is írtam vala Kegyelmednek felőle, egy jó íróval írassa le Kegyelmed [TML I, 373 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1778:* Ezek a' Rendelések minden némű forro nyavallyákban, veres és hollyagos himlözésekben, tüzes orbánczokban közönségesen hasznosok és a' megtartásra igen szükségesek. Mellyre nézve commendáltatik, hogy ezeket magoknak irassák le a' Birák, és maguk Falus feleik közt gyakron olvassák fel [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.]. *1806:* A Pasquillust meg én sem kaphattam meg mert a T.V.Ispány Ur mind bé szedette de valahol kaphatok le iratva ki küldöm vagy viszem Nagysagodnak [Zilah; BfR 4/151 Dr.Zoványi Imre gr.Korda Zsuzsannához]. *1845:* az Ujlaki és Ippi Jok egybe Cséréléseköröl irtam egy Contractust, ha tettzeni fog ott(an) Ujlakon meg egy exemplarban le lehet iratni [Ipp Sz; Végr.].

Szk: *szóról szóra ~.* *1678:* Az estve hozának egy környéta hordozóját Leszlinek, kit Hibénél fogtak el, ki micsoda leveleket hozott Virmernek deákul, szóról szóra leiratván Ngdnak alázatosan megküldöttem [TML VIII, 223 Teleki Mihály a fej-hez].

leíratás összeíratás; recensămînt; Zusammenschreibung. *1777:* A Joszágok Szanto Földek(ne)k dolgaban referalom magamot az Bartos Uram (!) és a Mihally Uraimek le iratosokhoz[a] [Albis Hsz; BLev. St. Csomos (60) pp vall. — [a]Előbb St.Barthos (56) ns és Mich.Bartos (54) ns részletesen felsorolta a szóban forgó földeket].

leírathat lemásoltathat; a putea dispune să (se) copieze (ceva); (etw.) abschreiben/kopieren lassen können. *1672:* Az mi a reversalisok dolgát illeti, édes Bátyám uram, az mint az minap is írtam, bizony fel nem találhattam; hanem ott lévén nálok a párja, abból leírathatná Kegyelmed [TML VI, 290 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

leíratik 1. írásba foglaltatik; a fi formulat în scris; schriftlich abgefaßt werden. *1681:* nemely jobbagyok M.Brettyen s masutt is, szánto földöket, Réteket ighen el szoktak Zálogositani, vagi ugian örök arronis el adni, az Nemes emberek(ne)k honnanis következik gyakorta az el idegenedes; Im azert itt is a' mit a' Connumerator kitanulhatot, le iratot | Az Taxát fizetö emberek Taxajais azert iratott itt le hogy a' Generalis Extractushoz ember könnyebben, s hamareb juthasso(n) [VhU 118, 206]. *1827:* Mely illyetén ki nyomozás, hogy a' mint le iratott a' szerént ment légyen végbe, arrol, jo Lelkünk esmerete szerént tészünk bizonyságot [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110].

2. összeíratik; leltárba vétetik; zusammengeschrieben/inventarisiert werden. *1688:* Györgyfalván ... egy Malom ... az mint találtatott az szerént le iratott [BK]. *1710 k.:* külön egy falunak p.o. Sz. Miklosnak ennyi s ilyen határa, commoditasa, incommoditasa leíratnának, és így a . regestrumok .. készülnének el [BÖn. 928].

3. lemásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben/kopiert werden. *1828:* ezen Copia a maga valoságos originalissabol, minden hozzá tétel belölle valo el vétel nélkül iratott le, és az originálissal általunk öszsze olvastatott [Mv; DobLev. V/1136. 1b tábl.].

4. felsoroltatik; a fi enumerat; aufgezählt werden. *1690:* az specificalt varosokon falukon kivül marad meg Quartelynak város falu negyvennél tőbb az kik eleb le irattak [Ebesfva; Törzs. fej-i ut.].

leírattatás (írásbeli) körülhatároltatás; delimitare (în scris); (schriftliche) Umgrenzung. *1806:* Fel olvastatni el halgatám . . Szomszédairol körül irt kászállo Tanoroknak is le irattatását [Erdősztgyörgy MT; WH].

leírattatik 1. írásba foglaltatik; a fi formulat în scris; schriftlich abgefaßt werden. *1767:* Az Hitlök(ne)k Nevei Kik(ne)k le tett hűtők után az ide alább meg irandok .. Fassiojok után le irattattanak [Mezőbodon TA; Torma]. *1834:* azon Esketés alkalmával némelly Tanuk törvénytelenül egy(gy)ütt vallattattak meg, se némellyek(ne)k Vallamásaik ott a' helly szinén le sem irattattak [Asz; Borb. I].

2. lejegyeztetik; a fi notat; notiert werden. *1841:* Ezután a' Candidátusok nevei le iratatván s rendre minden Czéh Tagjának Votizátio végett ki osztatván leg több votumokat nyertek [Kv; ACSzám. 136–7].

3. összeírattatik; a fi consemnat/recenzat; zusammengeschrieben werden. *1681:* (A földek) azert irattattak le hogi a' Majorsagh földekböl excindaltattak [VhU 46].

4. lemásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben/kopiert werden. *1793:* azon eredeti quiétantia, midön a Leveles Tár számárais le irattatott volna, az Urnak meg tartás, és a' kivántatható történetben maga Legitimatioja vegett ezennel visza' adatik [Torda; DobLev. IV/714]. *1797:* Azon Mutua Fassio ... eczer, kétczer vagy többször is irattatott é le [Kanta Hsz; HSzjP].

Szk: *szóról szóra ~. 1662:* azon ruina[a] is mint Krímbül néhai méltóságos Kemény János által megíratott volt, szórul-szóra leírattatván [SKr 304. — [a]II. Rákóczi György szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárata, s a megtorló tatárbetörés].

leírhat 1. megírhat; a putea scrie; schreiben können. *1678:* én bizony, Uram, az tized részét sem írhatom úgy le, mit mondottam Kgd felől [TML VIII, 136 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] | Sok bajunkat, dolgunkat le nem irhatom, első követségemben az Portára elég bajom lőn [i.h. 178 Bethlen Farkas ua-hoz Konstantinápolyból]. *1704:* micsoda keserűséggel volt szegény öreg néném, Toroczkai Istvánné, én le nem írhatom [WIN I, 301]. *1710:* Senki le nem írhatja, sem ki nem mondhatja azoknak a szép, gazdag, pompás épületű provinciáknak romlását, mind porrá, hamuvá lőnek [CsH 167]. *1833:* nékem nagy a' mentségem abban[a] hogy sokat szeretvén beszélni — mint sem mindent le ne írhassak, a' mi lehetetlen, inkább a' szükségeseketis hagyom [Mv; Lok. Koronka László lev. — [a]Lusta levélírói mivoltában].

2. lemásolhat; a putea copia; abschreiben/kopieren können. *1665:* Az levelét Kegyelmednek elküldenném, az kit írt, de az orvosságokat írta le benne s félek, hogy elvesztik; másra sem írhatom le, mivel úgy le nem tudom írni [TML III, 438 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1760:* Ugyan a sólyomkői templomban vagyon Garázda Kristóf epitaphiuma Leírhattam volna a verseket is kevés szók hijával, de nem igen szépek valának [RettE 107].

3. felsorolhat; a putea enumera; aufzählen können. *1736:* Az válogatott étkek sokaságát le nem írhatni[a] [MetTr 396. — [a]Köv. a fels.].

leírhatás megírhatás; (posibilitate de) descriere; (Fähigkeit zur) Beschreibung. *1798:* nints annak le írhatására alkalmatos penna sohol [Dés; DLt]. *1824:* a Mennyei Felség adott vala nékem egy olj Fijat K: Dobolyi Sándort, kinek érdemei olj sokak valának hogy a midőn azokrol voltaképpen gondolkodom, sem nyelvem ki beszélhetésire, sem tollam le írhatására elégtelen (így!) [Nagylak AF; DobLev. V/1094. la id. Dobolyi Sigmond feljegyzése].

leírhatatlan megírhatatlan; de nedescris; unbeschreiblich. *1673-1683:* Azert ez vilagh alhototlonsaga minniajunk elöt vilagos, sokat igir keveset ad, elő samlalhatatlan, s akar melj melj elmeiű embertőlis ennek mivolta, s valtozossaga, nem csak le irhatlan (!), magiarazothatatlan (!), de ki gondolhatatlanis, soksor ha iot mutatis csalardul rossal fizet [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1801:* több efféle le irhatatlan rosz következések bé harapozván Czehunkb(a) [Kv; ACLev.]. *1818:* Uno-

kám Mint a' Hegyi Tolvaj meg támod halállal fenyeget, s egyebeket annyit viszen végbe, hogy az le irhatatlan [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához]. *1847:* A' mily bámulatos, szintoly leirhatatlan becsü a' gőz ereje [Méhes 2].

leíró 1. ~ *költemény* pastel, poezie descriptivă; beschreibendes Gedicht. *1879:* Rég éneklem én neked, hogy a leíró költeményekhez van legtöbb hangod [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. *nevét* ~ aláíró; semnatar; Unterzeichner. *1847:* a jeleni 1847-ik év március 25-ik napján, alatt neveinket leíró, kirendelt személyek[a] [Zalán Hsz; RSzF 181. — [a]Köv. a nyil.].

3. leírandó; care urmează să fie scris, de scris; abzuschreibend. *1725:* Miklos Deak ur(am) már hetven arkost le irt az könyvedböl, meg harmincz árkos le' iro [Kv; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

leírt I. *mn* 1. descris; beschrieben. *1662:* Az már leírt cajt- és élésbástyaháznak is a külső öreg bástyán felül való eminentiájának, magasságának szegletit ... egy sáncbul nagyon megrontották vala [SKr 597]. *1784:* Kantafalui Rátz Joseff .. Farczádi Josa Samuel ... Mindketten Nemes Udvarhelyszékben az irt Falukban lako Nemes emberek és a ben le irt dologra Specialiter Exmissus Regiusok [IB]. *1811:* a' le irt Kápolna Végső pusztuláshoz midön közél vólna, Sajnálván ama' szent Képet az Oláhok Templomjokhoz vitték [ÁrÉ 63]. *1841:* A nevezett szolgának .. az előbbi önkéntes szelid vallomása .. a gazdája most le irtt vallomásával sokakba nem lévén egyező — a gazdát a szolgájával szembesíttyük [Dés; DLt 1541. 9a].

2. számba vett, összeírt; consemnat, trecut în evidență; zusammengeschrieben. *1698:* nylik ki a második udvarlo le irt teőredezett padimentum palotara Egy zöld festékes, vas sarkas záros ajto [Komána F; UF I, 931]. *1756:* a Secessus . Bolthajtás alat lévén egj Ablak hellye szolgál a le irt Boltotskából [Branyicska H; JHb LXX/2. 22]. *1758:* Ezen le irt kis Ajtotska mellett vagyon .. két Ház [Gelence Hsz; HSzjP]. *1797:* Ezen le irt Erdöknek nagyobb resze nyírfás és cseplesz Erdő [Ajton K; EHA]. *1824:* a fatensekis bizanyíttyák a régen is leirt földek . mind meg vannak [Szásznyíres SzD; Ks 79. 102]. *1858:* Ezen leirt egész épűlet hijuja ép és jó állapotban van [Mv; TSb 39].

3. (írásban) felsorolt; enumerat (în scris); (schriftlich) aufgezählt. *1664:* az szegini Nénem Nehay Török Deakne szygeti sophia Aszszony égiet masinak, ugi mint Ingo bingo holmi jovaczkajnak felosztasara az ide alab le irt leueleket Balogh Laszlo Batjam ur(am) vive a' kezehez[a] Toab az registralasban nem mehettem, mert Balogh Laszlo ur(am) el kapá előllem az leveleket [Kv; RLt 1 Diosi János nyil. — [a]Köv. a jegyzék]. *1733:* Jővenek mű előnkben ez ide alab le irt Rakosi es Varfolvi Lakosok, kikis referalak mű elöttünk[a] [Aranyosrákos TA; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.]. *1767:* Ez mái napon Láttuk mi mind az közőléb le irt őt Fátensek szemeinkel [Betlensztmiklós KK; BK]. *1791:* először is a' le irt Commétánéusokat erős hittél meg esketvén ... mutatának .. egy vízmosást [Jobbágyfva MT; EHA]. *1844:* Mely táblát ... meg is betsültetvén az ide alább leírt betsűsek által [Meggyesfva MT; LLt].

4. írásba foglalt; formulat în scris, redactat; schriftlich abgefaßt. *1745:* a le irt, husz, forintokot, meg, nem, vinek, s, keziben, nem, adnak [Székes MT; Berz. 12. 92/178]. *1830:* Kötelezvén magát és több Testvéreit a ki ado .. hogy az arendator Mlgos urat, ezen a Stipulalt idő szakasz alatt a le irt Commoditásokban minden lehető Inpetitoroktol evincallyák [Kv; Somb. II.].

5. *nevét* ~ aláírt; subsemnat; unterzeichnet. *1778:* Mi alább nevűnket le irt Testvér Atyafiak ... menénk egymás kőzőtt illy meg màsalhatatlan Atyafisagos egyezésre[a] [Alvinc AF; Incz. XI. 17a. — [a]Köv. a nyil.]. *1841:* Mü kik aláb neveinket leirt személlyek adgyuk tudtára és örök emlékezetére mindeneknek akiket ezen dolog illet[a] [Bözöd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.].

6. lemásolt; copiat; abgeschrieben, kopiert. *1826:* Mely fennebb le irt Öt darab leveleket a' magok originalissaikbol szórol szóra irta le MVásárhelyt Junius 28kán 1826ban [Msz; GyL].

Szk: *szóról szóra* ~. *1850:* Jelentem hivatalos tisztelettel a' Tekintetes Tanátsnak, hogy Törvényesen lèjendö el járás végett adaték kezembe a' kővetkezendő szorol szora le irt Ertesitmény[a] [Ne; DobLev. V/1297. — [a]Köv. a szöveg].

7. ki/lerajzolt; desenat; abgezeichnet. *1775:* a le irt csizma nyomoknak mértékit vivén Salamon Gáborni és ottan tanálván Gajdo Gábort meg visgálám a csizmáját [Várhegy Hsz; HSzjP Rákosi (45) provisor vall.].

8. lefestett; pictat; abgemalt. *1756:* az Kis Palota, vagy Audentiás házba ... A falon . néhai nagj emlékezetű Kegyelmes Vrunk[a] eő Excellentiája Contraféje, avagj le Irott képe [Déva; Ks 92. I. 32. — [a]Gr. Kornis Zsigmond].

II. *fn* 1. számbavett dolgok, javak; lucruri, bunuri trecute în evidență; zusammengeschriebene Dinge/Sachen. *1753:* a' le irtakan felyül [Bogát MT; MkG].

2. írásba foglalt dolgok; lucrurile consemnate; schriftlich abgefaßte Sachen. *1794:* Melly sok keserves nyomorgatást; huzást, vonást . szenvedtűnk Bulzesten már régtöl fogva Dzsugyaságat viselő Dsursz Ursztol aztat a' Ttts Praefectus Ur az ide alább le irtakbol bőltsen által látthattya [Bulzest H; Ks 75. VIIIb. 150].

3. *nevét* ~ nevét aláírt személy; semnatar; Unterzeichneter. *1821:* Alább neveinket le-irtak, adjuk tudtokra, és emlékezetekre ez Levelünk rendében mindeneknek, a'kik(ne)k illik[a] [Nagylak AF; DobLev. V/1045. — [a]Köv. a nyil.].

leirtat letaroltat; a defrișa; roden lassen. *1617/1628:* az Kapolnan fellyül az nagy erdótis Lazar Andras vagata es irtata le [Ditró Cs; LLt Fasc. 69].

leissza magát a se îmbăta; sich besaufen. *1846:* Desewffy Emil, ki szokása ellen, kissé leitta magát egy kerti asztalnál, mint mondá, „sincerisalni" kezdett [KZsN].

lej román pénz; leu; rumänische Währung. *1781:* félek vala hogy a' molduvaiak meg Csufolnak itten feltemben azoknakis fizeték ötöd fel Lééjt az az ötöd fel német forintokat igj bekesegesen el birám egj esztendeig[a] [Gyszm; DE 3. — [a]A kibérelt havasi részt]. *1815:* két pej Lovaimat, mellyek 400 Lejt meg értek el-vitték | az eladott Borok árából maradtak 500 Léjek [DLt 893 nyomt. kl].

lejár 1. (gyakran) közlekedik vmerre/vmely úton (lefele); a umbla (adesea) pe un anumit drum; (häufig) irgendwohin/auf irgendeinem Weg (abwärts) gehen. *1731:* Tudodé ... hogy a' Maros parton is déllöje volt azon Keresztesi Udvarház alatt a' Falunak, hova is az Falu Csordájais és az jármas marhák is azon also fordulorol azon kőzőn vagy közönséges Csorda uttyán jart le [Told. 2 vk]. *1762:* ott egy kis utatska lévén le Szészarma felé eleget jártunk le Bethlenbe rajta [Kőfarka SzD; SLt XXIV. 6]. *1771:* A mely Kerteket csináltunk volt eleinteken a Város körrül nékemis volt ègy darab ahol az Borju Csorda le jár [Dés; DLt 321. 34a St. Gyöngyösi (43) ns vall.].

2. lelátogat; a se duce în vizită (în provincie); (auf dem Lande) jn (wiederholt) besuchen. *1772:* Gr. Székely László úr megholt Szebenben ... Úgy beszélik, hogy a felesége valami gárdistával egybenszürte a levet (mert járnak le idehaza engedelemmel büszkélkedni s magokat mutogatni) [RettE 268–9].

3. lenyúlik/rúg; a se întinde (pînă la ...); hinunterreichen. *1718/XVIII. sz.:* Magos Ligethben vagjon égj pászma puszta Szölő föld a mely lejár mind a két Láb szölő között (sz) [Monó Sz; EHA]. *1748:* A Hugyo Domb tetején vagyon egy föld ... ezis az Ország uttjára jár le az erdő felöl [Sásvári préd. MT; EHA]. *1806/1835:* A Szeles bértzen lévö erdö, amely lejár a Magyarosra [Kide K; BHn 97].

Szk: *véggel ~*. *1751:* a' verő fényes óldalban lévő verő fényes zöld melly véggel a' Patakra le jár [Koronka MT; Told. 31/4]. *1815:* a' Telkek pedig az igaz, hogy véggel a' patakra le jártak [Dés; Ks 79. 29. 811].

4. (út) levezet; a duce (jos); (Weg) hinunter/abwärtsführen. *1799:* az Ország utya le jár a' Falu szélin Lona felé [Gyéressztkirály TA; Ks 89].

5. lefolyik; a curge în jos; hinunterfließen. *1762:* ástunk az felsö gátnál árkot hogj Maros vize áradásaval falunkot ne rontsa a mint, mig azon árkon járt le falunkot se határunkot oly bö mértekkel nem rontotta [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

6. letekeredik; a se deşira; hinunter/abrollen. *1647:* Az Vár le eresztö kapuja uy ... Az emelczőnnis ket czap, ket karika; Egj vekonj hoszú Lantz, ki vas czigan jár le [Marosillye H; VLt 55/5415].

7. le/megőröl; a măcina; mahlen. *1742:* tsak vánszorgott az Malom . két nap is alig jart le egy veka gabonát [Esztény SzD; Told. 29]. *1765:* Midön osztán ... az két vékánnyi Gabonáját járta volna a malom, mellette álván már akkor az Garat(na)k .. ö Nga Opris al(ia)s Bugnár Petru Záhi Jobbágy udvari Birájais a végre hogy az Aszszonya ö Nga .. gabonáját az utan, fel öntse mihelyen azt le járja [Záh TA; Mk V. VII/19 vk] | mikor már szinte le jarta vala az Malom két vékányi gabonánkat az mellyet elsöben fel öntettem volt .. ugy akartam hogy már az több udvar számára valo ott lévö gabonánkatis ha azt jol le járja az Után fel horgyam s meg örellyem [uo.; i.h. Blága Györgyitze (43) jb vall.].

8. letudódik; a fi decontat; abgerechnet werden. *1846:* én bizon ha ittam is nállok — Meg tsáltam a' kaput, s abban lejárt az italom árra [Kakasd MT; DE 2].

9. *~ja az életet* le/kitölti az életet; a trăi; sein Leben führen. *1854:* héj de nagy uram, könnyedén, én meg sok terühvel jártam le az életet [ÚjfE 89].

10. odavész; a se pierde; verlorengehen. **Szk:** *~ vki becsülete*. *1778:* Bornemisza János igen sok szép jószágot ... nyert volt Carolustól, de utoljára, mint más cancelláriusoknak, becsületi az udvar előtt lejárt volt [RettE 386].

11. letelik; a expira; ablaufen. *1869:* Több pályázati hirdetmények után, melyeknek határideje .. rég lejárt, köröztetik egy cultus ministeri rendelet [M.bikal K; RAk 180].

lejárat bejárat; (loc de) coborîre; Abstieg. *1696:* be jaro helyett azon Udvar(na)k hátulso resze szerént valo reszről csinallyon magá(na)k, mind házra mind pinczere Lejárattyát egyaránt tarcsák [Mv; MbK 80].

lejárhat a putea coborî; hinuntergehen können. *1771:* (A) Bornyu Pasztor a Nyáron ki bontván a Tövis kertet hogy a Bornyu le járhasson én magam is az én részemet .. a magam kertire raktam [Dés; DLt 321. 39b Lad. Máté (26) ns vall.].

lejárható leszerelhető, kimozdítható; demontabil, care poate fi demontat; abmontierbar. *1823–1830:* (A fonómasinák) úgy be vagynak deszkával csinálva, hogy csak a felül járó orsókat láthatja az ember, melynek fele áll egy felső, de lejárható rámában, s ezekre vastagon reábonyolítva a gyapot [FogE 246].

lejáró 1. *mn* **1.** lemenő/vezető; care duce în jos; hinunterführend. *1655:* Farkas gyepű farkátol le járo Erdeoleo utt [Tarcsafva U]. *1696:* az Erdőrűl le jaro arok [Désakna SzD]. *1747:* Sűrű keresztekkel el jedgjzett métán egyenesen alá a le járó leg felsőbb uton ki a mezöig [Nagyida K; Told. 9]. *1751:* a Kanadiára le-járó Sikátor [Tasnád Sz]. *1766:* azon Temetöröl le járo uttzátska [Szásznyires SzD; Ks 33 Szásznyires II. 16] | a' Nyárádra le járo Falu közönséges itato szorossa vagy is uttzája [Nyárádtő MT; SLt XLVIII. 16]. *1770:* a Kellyenfalvába le járó pastos ut [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1781:* az falu kőzőtt le járo ország utya [Farkaslaka U]. *1781/1782:* a' Collegium mellet le-járo kis kőz mellett [Mv]. *1794:* a Tordos felöl le járo ország uttya [Asszonynépe AF]. *1801:* a' nagy vőlgybeli Szőllők külső gyepűje mellett fel, vagy le járó ut [Sövényfva KK]. *1818:* a' Kökösbe le járo ösveny Szomszédságokban [Kökös Hsz].

2. levivő; de coborîre; hinunterleitend. *1679:* Tömlőcz, Ez az Porkolab háza alatt vagyo(n); oldalai, allya, feli, temerdek tőlgifa gerendakból vannak őszverova nro 1. Lejaro Lajtorjaja nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78–9]. *1681:* a' Fejer Bastya . Also Contigna(ti)ojanak mostan le jaro garadicza nincze(n), elbomlott | Templom fölött levő Kő Ház vagyon az hosszu Tornáczb(a) le járo, kőből eppettetett . garadicz [Vh; VhU 519, 551]. *1681/1748:* Az Transitoriumbol . . vagjon a' Templomba le járo kerengő Grádits [Balásfva AF; KvAkKt Mss la. 236]. *1825:* Egy pintzébe le járo emeltsö [Dés; DLt 595]. *1847:* A' csigaforma lejáró grádits vegig le szolgál [F.árpás F; TSb 46]. *1851:* van a' nyári és téli konyha alatt két .. pincze ... a' lejáro hágcsok tetején egy lappancs [Bács K; KmULev. 4].

3. lefolyó; care curge în jos; hinunterfließend. *1694:* le fordulva az Báldi szenafőrűl le járo patakra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1715:* Szasz nyirés[a] felöll le járó pata-

kon [Ks 25/IV. 3 vk. — [a]SzD]. *1754:* a' hegyröl le járo Víz árka [Dés]. *1761/1808:* a Csorgorol le járo patak follyamattya [Pata K]. *1804:* a' Falu kőzött le járo Patak [Szövérd MT; MMatr. 128] | a ... le járo lapájas patak [Mezőmadaras MT]. *1840:* az őrőgből le járo patak [Udvarfva MT].

4. (rendszeresen) lejövő; care vine în jos (regulat); (regelmäßig) herunterkommend. *1679/1681:* a' mely üdőre az erdoháti Joszagh tartozik le jöni a' szolgalatra, aszt akkor véllek fogiatkozas nelkül praestaltassa; kivál keppen a' Banyakrol hetenkent le jaro nyolcz nyolcz ökrű szekerek aránt [Vh; VhU 574].

5. lenyúló/rúgó; care se întinde în jos; hinunterreichend. **Hn.** *1714:* a Maros közöt valo Szigetben le járó föld (sz) [Magyaró MT]. *1740:* A' le járó földekben [Gyerővásárhely K]. *1750:* az Eprésről le járo földek lábján (sz) [Aranyosrákos TA]. *1754:* A' Lejáró nyilban (sz) [Erdőcsinád MT]. *1763:* A holt Szamos arkara le járo ... nyilak (sz) [Felőr SzD]. *1767:* A Le járo Veres Mihállyban (sz) [Póka MT]. *1770:* a Borsai határrol le járo nagy él [Fejérd K]. *1868:* A' lejáro Mocsár szerbe (sz) [Mezőkölpény MT].

6. alá/bejáró; de intrare; Abstieg(e). *1656:* Ezen hidrol nilik le job kezre alol fán forgo kapu Az kapun vagjon egy kis gyaloghszer le jaro ajto, fa sarkokon forgo fa szegekkel szegezett [UF II, 150].

7. alá/leközlekedő; de comunicare; kommunizierend, Durchgangs-. *1727:* (A korcsmaházban) vagyon egy tölgy fábol rakott közőnséges nagjságu jo föld torkos Pincze ... mellyre az Ház ereszszéből le járo jukatska is vagjon [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 25].

8. lehajlítható/ereszthető; rabatabil; herunterklappbar, ablaßbar. *1819:* tanáltatik ezen házban egy Zöld festékes Pulpitus két felé nyilo és vas Sorkokon fordulo ajtajaval, és egy vas sorkokon le járó iro asztalával, két koltsaival edgyütt és egy bé huzo also Fiokjával [Baca SzD; TSb 6].

II. *fn* lejtő; pantă; Abhang. *1758/1785:* Ezen Tőrők rész földnek potlására mint hogy soványabb szakasztatik a le járok végiben .. föld Cub. 1 [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 279]. *1767:* a Kákára le Jároban menedékes jó hellyen [Dányán KK; LLt Fasc. 129].

Hn. *1681:* az tilalmasra lejárob(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1740:* A Koncsánál a lejároban (sz) [M.gyerőmonostor K]. *1750:* A Bándi Ágyba le járóba (sz) [Mezőbánd MT]. *XVIII. sz. köz.:* A Lejároban (k) [Gyalakuta MT]. *1754:* Az Lejárob(an) (sz) [Sáromberke MT] | A' Lejáróbann (sz) [Vajdasztiván MT]. *1767:* a le jároba (k) [Toldalag MT]. *1773:* A Dombon a le jároban (sz) [Gyszm]. *1775:* az Le járo nevezetű hellyen (k) [Pócsfva KK]. *1784:* A Lejároban (sz) [Póka MT]. *1790:* A le jároba (sz) [Szászfenes K]. *1793:* A' le jároba (K) [Torboszló MT; MMatr. 456]. *1823:* le jároba (sz) [Désfva KK]. *1860 k..:* lejáro (sz) [Csóka MT]. *1868–1869:* Ergén belölli lejáro [Kérőd SzD]. *1891:* Lejáró [Körösfő K; KHn 68].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lejárogat le-lejár; a merge des/sistematic; wiederholt hinuntergehen. *1778:* nehai Albisi Bartos Mártonne Aszszonyom, az Leanya volt Etzken András Uramnak, azert világtalan allapottyában, a maga házától le jarogatott hozzája [Albis Hsz; BLev.].

lejárólag I. *hsz* lejáróan; coborînd (spre ...); hinuntergehend/führend. *1805:* A' Kerek hegy megett a' Kápolna felé le járolag (sz) [Fiátfva U; EHA].

II. *fn* kb. lejtő; pantă; Abhang. **Hn.** *1792:* a lejárolagba(n) (sz) [Derzs U; EHA].

lejártathat sorra vétethet, elintéztethet; a putea rezolva (pe rînd); der Reihe nach hernehmen/regeln/erledigen können. *1848:* a' jövő héten tulis más targyba el leszek foglalva és így az innepek elött nints miért hozzá kezdenünk a' munkához — 's egy más után lejártathattyuk [Szentábrahám U; EMLt Lörintzi Daniel lev.].

lejedzeget lejegyezget; a nota (rînd pe rînd); nach und nach notieren. *1662:* En is, üdőm lehetvén reá, az derekát lejedzegetem [TML II, 240 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1679:* En is Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint addig, az míg eszembe jutnak, lejedzegetem, magammal elviszem [TML VIII, 461 ua. a fej-hez].

lejegyez leír; a nota/scrie; schreiben, notieren. *1658:* Kemény János uram is szépen lejegyezte, hogyha az nemesség eleiben megyen, az tatár csak Moldováig jő vele [TML I, 277 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1849:* (A) portékák nemeit hallám . azok oda igazan vadnak le jegyezve le sorolva [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.]. *1854:* fölvevém a' tollat, hogy ... a körültem fölmerült eseményeket lejegyezzem [ÚjfE 5].

lejegyzett leírt; notat, scris; geschrieben, notiert. *1661:* minden lejegyzett egyetmásit Kegyelmednek az lovaimon behoztam, az aranymíves ládácskát is [TML II, 80 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

lejjebb 1. alább; mai jos; weiter unten. *1860–1861:* a Kis-Küküllö ... ágya jó darabig köves, lejebb iszapos, fövenyes [Benkő,MszIsm. 6].

2. lennebbre; mai spre jos; mehr weiter unten. *1766:* Siklodi Ferenczék Telekjei felé lejjebb tétetödött azon Pap Demeter lako háza [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16].

3. odébb; mai încolo; weiter (weg). *1802:* (Forro Lajos) kalapjais messze félre pattant, mellyet a' kotsis a' vas villa ágára vévén lellyebb hánt a sárba [Mv; Born. XXXIX. 53 Schreiber Jákob (28) vall.].

4. alábbvaló helyre; mai jos; weiter unten (auf einen schlechteren Platz). *1814:* Dobai Mihály Uram . . az ottan lévö Talpakat Barátosinéit lejjebb taszigálta; mellyet Barátosiné nem hagyván ö is a' maga Talpjait hellyére Czéh Mester Dobai Mihály Uram az Exponenseket nem tsak lejjebb taszigálta ... hanem ... agyba föbe verte azon Talpokkal ... Barátosi Josefnét | a Czéh Ujvarinét lopogatásaiert a' szinbe a' Barátosi Josefné Hellyénél három árulo hellyel lejjebb tette [Dés; DLt 56. 9, 27].

lejjebbecske lennebbecske; (puţin) mai spre jos; (ein bißchen) weiter unten. *1796:* Antiqua Populosa Sessio a Falu Derekánál lejjebbetske [Cikud TA; WassLt].

lejobbágyoz jobbágynak nevez; a-i spune cuiva că este iobag; Leibeigenen/Fronbauer nennen. *1744:* Mind ketten hallottuk azt füleinkel egy Lakadalmi alkalmatos-

sággal akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol hogy az egész Lakadalmi Solemnitas elöt ... Czifra Szabo Jánosnak Posteritassát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá, de ki Jobbagyanak mondotta lenni eszükb(e) nem jut [Zilah; TKl G. Zoványi ref. pap (70) és Anna Keresztúri (50) vall.].

lejő, lejön 1. lefelé jön/tart; a veni spre jos; hin/herunterkommen. *1592:* meegh egyczer mikor ez vallo Juhaz volt akkoron az Juhtul haza menth es hagiot egy Morechkat az Juhnal, Ez a' Tot Mihaly Jeot le az Erdeorwl az Tulkos Janos eori ember fyawal [A.kosály SzD; DLt 235]. *1690:* Az Nyari Hazbol le jüvén, mentünk Job kezre [BK Kentelki inv. 4]. *1792:* láttam ... Bardocz Lajos Vramat Ló háton egj néhányad magával le jöni [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692]. *1798:* ezzel az uttzan le jüttek mi törtent tuvabba közettek azt nem tudam [Adámos KK; JHb XIX/58]. *1846:* arra a gondolatra jöttem hogy a Nyitrai Sikátorján jöjjek le hogy a Rosahegy alá hamarább haza mehessek [Dés; EHA]. *1849:* Sánta Vaszi jö vala le itten a Ev.Ref.Templomnál [Héjasfva NK; CsZ.Hejjasfalvi Antal (56) vall.].

Szk: *orránál fogva jő le. 1744:* a' Magyar Papot, aki magánakis Papja ő kglmének a' Templomból ki jövén, le taszigálta, orránál fogva jött le, és attázta, Czigány Papozta [WassLt Paulus Balog de Zilaj (47) ns vall.].

2. leereszkedik; a coborî; herabsteigen. *1685 e.:* az Sido Uczában ... (:az ház héjáról) le jöven nyilik az Deakok hazaban jo vas sarkos ajto [Gyf; MvRK-Lev.Urb. 22, 27–8]. *1699:* Ezen hazak(na)k hijárol le jövén [Szentdemeter U; LLt].

3. alacsonyabban/délebbre fekvö helyre jő; a veni într-un loc situat la o altitudine mai mică/la sud de ceva; auf einen niedriger/südlicher liegenden Platz kommen | külső/kevésbé központi fekvésű helyre/helységbe jön/érkezik; a veni/sosi într-un loc situat/într-o localitate situată la periferie; auf einen auswärts liegenden Platz/in einen weniger zentral liegenden Ort kommen/gelangen. *1661:* Most reggel mindjárt az török követet vitetvén fel, azután mindjárt Görgényben megyen fel urunk ő nagysága, onnét lejövén, azután ha meglehet osztán ... hogy ő kegyelme sollicitálja, szolgámot hagyom itt [TML II, 10–1 Rédei Ferencz Teleki Mihályhoz Szászrégenből]. *1704:* Hoztanak levelet Bécsből, hogy Dobai uram lejött onnan [WIN I, 60]. *1705:* militia nem lévén arrafelé, vámnál lévő hajdúk lejünek néha éppen Resinárig[a] [i.h. 540. — [a]Szb]. *1710:* (Ismerőimmel) együtt kietlen helyeken, út nélkül a Sinka patakán lejövénk, és hajnalban Fogarasban jövénk [CsH 229]. *1710 k.:* Mikor ez a nagy tudós ember[a] lejött az academiákból, az akkori erdélyi szokás szerént Fejérvárott adják kezébe a poëtica classist [BÖn. 550–1. — [a]Apáczai Csere János]. *1738:* Szent kereszti ur egy Gyeneralisval Csikbol le jöven attunk kenyeret, csemert, Bort de 50 [Kvh; HSzjP]. *1789:* El végezvén ezen irt Irtásbéli betsűt, le jöttünk a faluba [Kőd Sz; Végr.]. *1814:* Bécsbe nagy Congressus volt Budárais le jöttek, és ott nagy vendégséget ütöttek [Dés; KMN 275].

4. eljön; a veni; herkommen. *1640:* kertemis kgd(e)t abban az levelemben hogy . kgd kjcsin leankanknak kerezt Attjásaganak s Azzonjom eo kgme Kerezt Anyásaganak tiztit ne neheztellie fel vennj, kin mostis igen kere(m), es kereztelesre az en kghez valo igaz szolgalatomert le jeonj [GramTr V. 359]. *1711:* ha karáczon után találsz le jűni jűj Károly felé [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1718:* ide Colonellus ur(am)hoz eö Ngához, az Crajczárok vagy polturák Conventioja iránt le jöttünk [Hosszúaszó KK; Ks 95]. *1722:* Hegedűs Marczi és a' Czimbalmos okvetetlen ide le jűjjenek [Balázsfva AF; UtI]. *1740:* Bornemisza soguram jo idein le gyüvén, az Praefectussa àltal sok embereknek factiok által disvàdèàlta az mint hogy az Praefectussa is hasonlo factios, két napot az sogorom el vart [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1764:* Már pediglen ha Mlgs Ötsém Ur(am) ... Sz Márton napig le nem jön, addig együt nem is beszélhetünk a Tabularis Causaink állapottyárol [Borb. II Nic. Kendeffi lev.]. *1806:* szűretezni le jött volt és nállom volt szálva [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1840:* Méltoztasson ... le jőnni, hogy szeredán és a több napokon a dolgott el igazithassak [A.szentmihályfva TA; Bosla. Fülep András lev.].

5. odajön; a veni acolo; hinkommen. *1710:* mivel akkor[a] Magyarországban tracta vala a német császár és magyarok között, az angliai és hollandiai követek is mint mediátorok lejöttenek vala Nagyszombatban a tractára [CsH 344. — [a]1704-ben]. *1757:* Az Popa Gabor Déak fia mikor haza mégyek akkorá le jöne Ngdhaz a Szlobotzija lévélért csak tudhatná Ngod porantsolattyát mit kívánna Ngod tölle, hogy meg szerezhetné akkorrá [Retteg/Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1781:* le jött Bealis Ur s a lovat be kötötte Olá Miklosni [A.csernáton Hsz; Bogáts 4 Vántsa Jánosné Ferencz Ersok (46) jb vall.]. *1793:* (A) vajos pogátsákot ... meg nem merte enni, a' mig le nem jött, 's meg nem kérdette hogy ki sütette nem mért enni belölle [Koronka MT; Told.]. *1823–1830:* Ezt a rengeteg épületet egy Tímár építette volt, mègpedig ilyenformán: Magyarországból sok csere gubát vagy gubacsot hordanak Pestre, osztán a németországi kereskedők lejönnek s megveszik [FogE 167–8].

6. leköltözik; a se muta (undeva); herunterziehen. *1711:* Hatvan esztendöktöl fogva voltam a Bolyai Kastelyhoz tartozo Biro, a mult idén jöttem le [Salykó NK; JHb XXIV/2. 5].

7. (haddal) levonul; a intra (cu armata); (mit dem Heer) abmarschieren. *1664:* Zuzzát[a] is hirdetik egynehány ezer magával hamar idön lejöni, hogy az ide alább való várakat újabb praesidiummal muniálja [TML III, 56 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Souches császári vezért]. *1705:* Glöckelsperg generál agense írta, hogy ugyan Glöckelsperg jűne le valami hadakkal a segítségre [WIN I, 414].

8. ki/lecsap; a face o incursiune; über jn herfallen, jn plötzlich angreifen. *1688:* Az Veress Nimetek le jöve(n) Hunyadrol Kancza Lovat es egy Kardgjat el vive(n), vallatt kart f. 19 [Kv; UtI]. *1710:* Thökölyné . gyakran ajándékozván a tiszteket, azok úgy megbátorodtak vala, hogy fényes nappal is lejövén a várból, a német sáncára rohannának | azok a csíki keringő tolvajok a császár hűségire sem akarának redeálni, hanem ott a csíki havasokon lappangottanak, le kezdettenek vala jöni a falukra éjszaka, s fosztogatni házoknál az embereket [CsH 202, 368–9].

9. lefele hajózik; a naviga în cursul/josul apei; abwärts schiffen. *1717:* az sok muskotérosok szüntelen hajókon jönek le az Dunán [SzO VII, 225].

10. el/lekóborol; a se rătăci; herumstreifen. *1757:* a' marhájok ide le jött a' mi marháinkual elegyesleg jártak Szabatoson [Gyszm; DE 3 St. Barnabás (50) pp vall.].

11. lenyúlik/ér; a se întinde în jos (pînă la .); hinunterreichen. *1684:* egj szántó föld ... edgjik vegivel az erdőre mégjen, masikkal az utra jő le [Sárd AF; Incz. V. 57a]. *1693:* az ujtobeli retet eö kglme reszire mindenkor az szengothart felöl valo oldalon kis Viz mosas jő le adig kaszaltattam [Cege SzD; WassLt Szakács Andras (55) vall.]. *1715:* az m: nagj Gorbai Határ ... le jű ... a' nagj rétnek a' felsó vegere [Csákigorbó SzD; EHA Vamos Mihály (60) vall.]. *1748:* azon él le nyulik és jű az szent Peter kuttyára [Kál MT; Berz. 2. 41/127]. *1766:* a Poklostelki[a] határ szél felöl tsappanolog jövén le az erdö a széle .. nagy szegeletet tsinál [Mk III. XXX. — [a]SzD]. *1775/1802:* (Az) Erdő, a Bértz tetőtöl fogvást le felé ... a . Furka Paraalor nevezetü árkos hellyig jő le [BSz; JHb LXVII/3. 144]. *1843:* Más Conterminálása ugyan ezen meg nevezett Erdőnek, Sárd felöl, ugyan tsak a' Preluka nevü helytől az élen jön le [Kisfalud AF; EHA].

Szk: *lábbal* ~ véggel lenyúlik. *1730:* az ország úttyára jü le lábbal [Ne; EHA].

12. (út) leereszkedik; a coborî; (Weg)absteigen. *1769/1802:* Amint a Bezdedről Nagy Kristolczra jaro orszag uttya . Nagy Kristolcz felé botsatkozik azon aloll egy kevéssel . egy ut jő le [H; JHb Vall. 34]. *1770:* a' két Sikator kőzőt mellyek a' reformatum Templom felöl le jőnek [Marossztkirály MT; EHA].

13. lefolyik; a curge în jos; herunterfließen. *1653:* egy vőlgyről egy patak jő vala le, melyen egy híd vala [ETA I, 134 Nsz]. *1672:* le jeouen az aruiz itt Adamoson fellyül szakad edgj patak, azon toljul uagj uet ki az aruiz, ott oszta(n) el terjeduen az kaszalo reteken, ugj jeo le ide Adamos fele [Ádámos KK; JHb XXI/16]. *1719:* Az Dombok kőzül az melly Patak le jő az veghenel valo föld (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/5]. *1735:* azon le folyo viz jű le a nagy Marasbol [Kisfalud AF; Berz. 13. III/19]. *1760:* Abrud Bánya felöl jö le ezen falu határán egy Valle Jeri nevű Viz, melly is szakad az Aranyasba [Hesdát TA; BLt]. *1795:* a közös gáton annak idejében le jönni szokott Jegeket az gáton alol meg fenekedvén s aztat Zajjal mint egy meg hánván az Exponens Aszszony . drága vámos hidgyát nagy erővel érdekelvén majd majd végső pusztulásra hozná [Ádámos KK; JHb XIX/49].

14. (központból vmi) le/megérkezik; a sosi (din centru); (aus der Zentralstelle) ankommen. *1727:* szintén tegnap elótt le jött az Orderem Mlgos Generalis Vramtol eö Excellentiajától [Zabola Hsz; ApLt 1 gr. Teleki József lev.]. *1749:* Ugy hallatik hogy 19 Punctumokbol allo Resolutiok jöttenek volna le az Diaetara [Kilyén Hsz; i.h. Székely Elek lev.]. *1794:* A Diaetarol irhatom Nagysádnak, hogy az Udvartol már le jőt és meg is határosztatot a jövő Holnapnak .. 20kára [IB. Sándor István lev.]. *1817:* Szomorán olvasom Nagyságod Leveléből azt is, hogy a G.Commandotol a F.K. Guberniumhoz a mi pénzűnk iránt valo válosz még le nem jőtt [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.]. *1843:* Varga Katalin az embereknek azon tanitást adta, hogy szükségükre fát szabadon vágjanak és az erdőkárt — glabá — ne fizessék, míg a felsőbb határozat le nem jő [VKp 88].

15. megterem; a se face; tragen. *1742:* szőlö meg tart masfél száz kapast mikor jol termett ezer veder bor is le jőtt rolla [Backamadaras MT; Ks 74/56 Conscr.].

16. leszármazik; a descinde; abstammen. *1818:* Mü közelebröl Mohai ágbol és fél Foszto lineábol származattak még eddig semmit se kaptunk; hasonlolag Décsei Successorokul kik a' Foszto Ágbol jövünk le, a' Foszto rész meg örökösíttéséröl semmit se tudunk [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobolyi Sigmondhoz].

lejödögél lefelé jödögél; a veni jos agale; (langsam) herunterkommen. *1817:* mikor már a tüz a mü uttzánkann végig futott pusztitva, le jödegeltem az uttzánn a Szegény el pusztultak Kárait nézni [Torda; AkLt 368].

lejöhet 1. lefelé jöhet; a putea veni jos; abwärts kommen können. *1716:* az gradicsonis nem jöhetet le egj nyugob(an), hane(m) le ült [Nagyida K; Told. 22]. *1799:* ezen a kerten le jőhet ked [Szentkirály K; KLev.].

2. alacsonyabbra/délebbre/külső fekvésű helyre (be)jöhet/érkezhet; a putea veni/sosi într-un loc situat la o altitudine mai mică/ la sud ceva/la periferie; auf einen niedriger/südlicher/auswärts liegenden Platz/Ort kommen/gelangen können. *1710 k.:* Bezzeg ez[a], ha Isten éltesse, és az enyedi kollégiumban az atyám és az én munkám által lejöhessen, feltámasztja vala Keresztúri Pált és Apáczai Jánost [BÖn. 586. — [a]Jászberényi Pál, a korán meghalt angliai diáktárs]. *1839:* A' napokban meg érkezvén az also jószágambol, kivántam tudosittani a' felöl . hogy ha ma le jöhetne, hogy az eg(g)yütt végzett dolgakrol értekezödhetnénk [A.szentmihályfva TA; Bosla. B. Miska Ferenc Bosla Ferenchez].

3. eljöhet; a putea veni; herkommen können. *1669:* Ha ezen jó Isten szegénykét megtartja (noha úgy is alig hiszem, feleségem le jühessen), de magam az gyűlésre le megyek [TML IV, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. levonulhat; a putea sosi; herziehen können. *1705:* Hanem csak elmúlik, mindegy mellőle pro hic et nunc, ha a segítség le nem jöhet, és a jus mindenkoron fel maradván, valamikor módja lesz a császárnak benne mindenkoron recuperálhatja [WIN I, 578–9].

lejött 1. leereszkedett; care a alunecat jos; niedergesunken. *1823–1830:* a masina végében kívülröl vagyon egy kerék, melyet forgatván a fonó személy, a felső rend orsó rámástól együtt leereszkedik az alsóhoz, akkor a fonó bal kezében levő singgel megbillenti a felülről lejött rámát, s az osztván magától visszamegyen felfelé [FogE 246].

2. örökölt; moştenit; geerbt. *1740:* (A vétkesek) mind hűtőkőt le nem tőtték mind pedig szabott részeken felyűl művelte(ne)k, mellyért mindenkor miis Eleinktől le jőtt traditio szerént animadvertaltunk s ez után is irrogatni hogy meg ne szűnnyűnk Helljségűnk constitutioja nogat [Torockó; TLev. 9/1 A torockói bírák a földesúrhoz, br. Torockai Jánoshoz].

lejövés leömlés/zúdulás; prăvălire; Hinunterströmen. *1826:* (A patak) nagy záporok idejében mind az Ország utjába mind pedig az én láb földembe is káros és veszedelmes szakadásokat, s mély gödröket csinálhatna, egyenes lineán nagy zuhajjal esendő lejövésébe elannyi-

ra, hogy a' közönséges Ország utját is költséges nagy és erőss hídakkal lehetne és kelletnék tartani [Msz; GyL].

lejövetel 1. központból külső területre/alacsonyabbra/délebbre fekvő helyre jövetel; sosire într-un loc situat la periferie/la o altitudine mai mică/la sud de ceva; Herunterkommen aus einer Zentralstelle auf eine auswärts/niedriger/südlicher liegende Stelle. *1661:* Mindezeket cselekedtetik Kegyelmed lejöveteleinek jó reménségi és Kegyelmed megmutatott igaz atyafiságos jóakaratja [TML II, 82 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1712:* Maga sem tagadhattya bátyám Uram eö kgme azt, hogi én le jóvetelemet sokkal elób ne kivántam volna, levelem által [JHb XLVIII Jósika István lev.] | ha nyárba leszen le jöveteled kivált Áprilisnak az fottán vagy Majusnak az elein jűj Károly fele mivel engem ott találsz [Medgyes; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1740:* az Gyülésünk végben ment Emberek is sokan gyüttek, az ide valok ugyan kételkettek az le jövetelemben, ugy enis kételkettem, az ők öszve Gyülesekben, az sok Arvizek és rosz utak miá [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1770:* Ha eddig az Uramat Szép betsülettel szolgáltam ugy is akarom végezni, mely tsak Bétsböl valo le jöveteléig tart, az után énis valamely felé forditom a kantárt [Mezőbánd MT; DobLev. II/421 Szánto Sándor lev. édesanyjához]. *1826:* bajos a fel menetel, sőtt a le jövetel is [Alparét SzD; BLt 11].

2. (had) levonulása; sosire (a armatei); Ankunft/Einzug (einer Armee). *1674:* Valami németeknek lejövetelit hirdeték vala, de csak egyik várbúl másikban változtatják őket [TML VI, 576 Teleki Mihály a fej-hez]. *1676:* Hírt Kegyelmednek egyebet nem írhatok, úgy értem az németek Cop lejövetelivel biztatják magokat [TML VII, 302 ua. Vesselényi Pálhoz].

lejövevényez jövevénynek/jött-mentnek szidalmaz; a-i spune cuiva că este venetic; Ankömmling/Hergelaufenen rügen/nennen. *1780:* a Ngtok Tisztyeket is meg támadta s három, négy izben is le Tolvajozta, jövevényezte [Páncélcseh SzD; Hr 1/31].

lejövő 1. lefolyó; care curge în jos; herabfließend. *1658:* Bek hegybol le joueo patak [Tarcsafva U; EHA]. *1674:* Az Felső Porumbakrol lejövő patak és az falu s az Olt szomszedcsagokbanis vagjon egj jo lezás támaszos sövennyel be keritet csűrös kert [A.porumbák F; UF II, 608]. *1715:* Ezen falu fekszik egj nagj völgjben Pojána felöl le júvő patak megjén által rajta [Kisalmás H; JHb XXXII/1]. *1728:* az Zágorbol le jövő patak(na)k ásott arka valaha az Korodi határonn szakadott volna az Kűköllöben [Kelementelke MT; Ks]. *1754:* a' hol az elöbszöri gátrol lejövő viz járása láczik, azon tul a Mlgs Lázár familia joszága felől, vagyon egy darabocska [Jakabfva Cs; BCs]. *1759:* A Faluban a Pruny felól le jövö Patakon vagyon Lábokra épűlt jó magos Padlásos hid [Alparét SzD; JHbK XL/8]. *1836:* Ezen földet a' Szolokma felöl le jövö patak keresztül vágta, ugy hogy a' Kőzepén foly által [Makfva MT; EHA]. *1841:* a' Firtusrol lejövő nagy patak jelenleg egészen azon birtokon foly [Etéd U; EHA].

2. lenyúló; care se întinde în jos; her/hinabreichend. *1697:* egy darab föld . vicinitassa Nap Nyugotrol a' terben Szekely János örökös földe ... a' Kadbűkiről lejövő felső és nagyobb Arokig [Dés; EHA] | az Ispánlaki határon az Szilvás felől le jűvő Vőlgynek az also végiben [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/13]. *1747:* Kökönyes pataka mellett le jövö hoszszub(an) (sz) [Sszgy; EHA]. *1751:* A' Róskáné Rétin le jövő Toroknak ... Allyátol [Koronka MT; EHA]. *1765:* az Nemes Refor. Collegium oldal gyepűre le jövö szölöje [Ne; DobLev. II/364. 1a]. *1793/1794:* A Gorgány nevezetű Oldalnak az a' felsö, és oldalas része, mely a' Lapadi határra le jövő földek végeig mégyen [M.bagó AF; i.h. IV/739]. *1801:* (A föld) Délről valo részit a Völgyből le jövő nagy árok kettőben hasittya [Légen K; EHA].

3. leereszkedő; care se coboară; her/hinabsteigend. *1741:* a földek közepén le jövö Eke ósvény [M.fráta K; CsS]. *1747:* meleg Oldal melly extendálódik ⟨az eö⟩ Exja része mellett le jövő Ország uttyáig [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 4]. *1770/1771:* (A) Tábla ... mégyen fel ... az Harii Lándor nevü széna füig elé a' Bértzen a' tsupig, mely tsupra egy ut mégyen ki Délröl a' tsuprol le jövö élen ... az elsö Tábla barázdájáig [Fejér m.; DobLev. II/428. 14]. *1774:* az Kis Völdgyből Le jövő ... Közönséges Ut [Ádámos KK; EHA]. *1823:* a' Foldvár Tilalmasok közőtt le jövő Sikatoron [Bh; HG]. *1829:* Az Ujj hegyröl le jövő út mellett a Város végénn [Dés; EHA].

4. lefele tartó; care duce spre jos; abwärtsführend. *1723:* ha a K.Vásárhellyi embereknek nyomoruságok esett az erdőről valo lejövő uttyokban segiltettek fel állításában [Kvh; HSzjP Joannes Keresztes de Oroszfalu (32) pp vall.].

5. be/lenövő; care creşte în jos; herunterwachsend. *1710 k.:* a két felől lejövő hosszú haj elég tisztességes, megviselhető szakállá csinálta a szakállat becsülleni szokott szem előtt [BÖn. 491].

6. lezuhanó; care a fost doborît; herunterstürzend. *1809:* Lukács István Ifju Gazdát az havason Agyon ütötte a' lejövö fa [Nagykapus K; RAk 11].

7. leszármazó; descendent; abstammend. *1805:* ezen Tóó-hellyis ... négy egyenlö, ugy mint Betsky, Foszto akár Somai, Mohai, és Tőrők részekre oszolnék, minthogy ezen négy ágazatu Succession keresik a' Fell peresekis részesűléseket, tagadván ... a' három elsö ágon le jövö Felperesek lehető kereseteket | Az egésznek egy negyedét tévö Foszto vagy Somai Résznek egy hasonfelét hogy az Alperesekis vérségi jusson birják magok a' Felperesekis meg esmérik. Ami pedig ennek a' negyed résznek más hason-felét illeti nyilvanságos az Contractusbol hogy az ugyan ezen ágon le jövö Trauzner István ezen Tóóbéli maga Részét Détsei Istvánnak örökösön által adta [Ne; DobLev. IV/887. 2b, 3b].

lejt 1. ereszkedik; a se înclina în jos; sich neigen. *1678:* Vállyá Pesteri nevű viz hasittya az határt az eredetig onnan lejtuén Anyinosza nevű vízre [O.zsíl H; EHA]. *1741:* (A föld) amint lőjt a vőgyre [M.fráta K; CsS]. *1747:* kereszteken által mégjen mig lejteni kezd [Nagyida K; EHA]. *1772:* Ha a' Mikes Urak Malmától ... eö Excellentiajaéig tér helljen folj a' Viz, az eö Excellentiajáetöl fogva enyimig jobban lejt, kerengöi vadnak, árkais nem szorosabb, tavulabbis van [Kük.; JHb LXVII/253].

2. *átv* lecsúszik; a aluneca; herunterrutschen. *1763:* A perceptorok interessatiója investigatiójára a guber-

niumtól kiküldetett volt Bálint Pál úr, ki is a Somai Sándor nem sincere viselt perceptorságában felette sok hibákat talált ... Ideje is, hogy lejtsen az ember, mert régen hág etc. [RettE 148].

lejtman l. lajtman

lejtő I. *mn* kb. ereszkedő; în pantă, înclinat; absteigend. **Hn.** *1617:* Lejtő hago nevü heljb(en) (sz) [Vaja MT; EHA]. *1757:* A Lőjtő Hágoban (sz) [uo.; EHA]. *1810:* az ugy nevezett Lőjtö Hágoban (sz) [uo.; EHA]. *1857:* A Lejtö hágoban (sz) [uo.; EHA].

II. *fn* ereszkedő oldal; pantă, coastă; Abhang. *1631:* az saly[a] lejteöben talalok ezt az Czeri Giörgyöt [Mv; MvLt 290. 54b. — [a]Mezősályi TA v. O.sályi KK]. *1692/1782:* az Ignáth Juon puszta háza ... Délröl valo szomszédgya bé egy lejtö [M.bénye KK; RfR Lázár conscr.]. *1713 k.:* az öttörör be vona az ökröt szekerestöl az kapu fele az löjtön [Tarcsafva U; Pf]. *1759:* egy meg futamodott le a' lőjtőn s a' másik üszte. vitték alá a' Lőjtőn egy darabig [Hosszútelke AF; Kath.]. *1771:* láttuk az ökröt, hogy az tőke az Labára hengeredet, az Siklajan léven, de az lejtű felé álot, az elso Lábaji elé felé ... az hatulsok hátra [Mezőmadaras MT; BK. Musta Jánosné Nasztaszija (40) zs vall.]. *1786:* Bosban Lako Matyas Gergelly egy vastag határ Cserefát le vágván s el rodolván be akarja vala hengeritteni a' Lőjtőre [Backamadaras MT; CsS]. *1830:* (Hányatott) halom a lőjtőn [Hídvég Hsz; Mk].

Hn. *1332:* Kuesleuhten (hegy) [Zsuk K; Csánki V, 403]. *1713:* Az Lőjtő hágojában (sz) [Vaja MT; EHA]. *1744:* Hirtelen löjtöbe (sz) [Siklód U; EHA]. *1748:* A Bosi Lőjtö felet (sz) [Koronka MT; EHA]. *1772/1812:* Az Nagy Lejtö uttjára (sz) [Vadad MT; EHA]. *1780:* a halmok között vizes volgy lejtoib(en) (sz) [Aranyosrákos TA; EHA]. *1831:* Az erős lejtőben [M.valkó K; KHn 109].

Szk: *~nek fog* ereszkedőre fordul. *1773:* Hogj Oláh Létai Illye Silipnek terhét, midőn magamis az Havasra mentem volna, edgj kis kaptaton latván hogj nem birják az ökrei, kérésére én adtam néki segittséget mig azon hellyen ki haladott, annak utanna a Lejtőnek fogvan, mint mehetett nem tudom, mert énis sietven ... utamot követtem [Hesdát TA; JHb II/3 Tompa Gligor (25) vall.].

Sz: *a hágónak ~je szokott lenni. 1711:* Az Kölpenyi Joszag(na)k pusztulasán tsudalkozom, melly(ne)k nem mas Sami Istvan gondviseletlensege az oka, de ha I(ste)n eltet szemb(en) leszek en is eo kegyelmevel bizony nem mutatom hogy az hago(na)k löjtöje szokott lenni [Petek U; Hr I/1] ✱ *nincs(en) (olyan) hágó, amelynek/hogy ~je ne legyen. 1811:* Nints hágó a' melynek ne légyen lejtője, Nints tiszta bor melynek ne légyen seprője [ArÉ 59]. *1840:* a régi mondás szerént nintsen ollyan Hágó, hogy lejtője ne légyen; nintsen olyan sok vagyon, hogy el ne fogyon [Tarcsafva U; Pf].

Nem értelmezhető kétségtelenül az alábbi, a címszó legrégebbi köznévi előfordulását tartalmazó szöveg: *1573:* paronchyola Nagod My nekwnk, hogy my el Mennenk Sofalwara[a] . Mykor Jmmar az lewel Magyarazasson Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelett Magyaraznak ... feyerwary Ambrws aztt Monda way had olwassak Ezt ... Monda Jsmett Amady Andras deyakyanak olwasd eztt ne faraggyon Nywgodgyek megy Raytha feyerwary Ambrus Monda Nem volna zandekom Arra mertt en Nem fwthattok hegyre hanem ha Leytore hengergenek az Lewelekett megy Magyarazak Monda feyerwary Ambrus ... ez Nemes haz Nem Akarom hogy Jtt Legyen az wallatas [RLt 0. 5. — [a]BN].

lejtőcske kis ereszkedő; pantă mică/uşoară; kleiner Abhang. *1572:* Talalank Ismet egy ryggy fel hant hathar domboth az mint nekewnk tecczek Job kez feleol egy Leyteochkeben [Dés; DLt 184].

lejtős ereszkedős; în pantă, înclinat; abfällig/hängig. *1769:* Az Utat az hol Löjtös egyenesittessék meg [UszLt XIII. 97]. *1815:* mikor a kereket kötötte meg löjtös lévén a' helly [Vécke U; Told. 37]. *1816:* egy lőjtős Völgyre hajlo széllyes, és meredek oldalaikrol sebessen le folyni szokott essö vizek [Msz; LLt 72/7]. *1835:* a' hely egy kisség lejtős [Zsibó Sz; WLt].

lék l. vék

lekacag 1. kikacag; a rîde de ...; a lua în rîs; auslachen. *1819:* mindenkor le katzagta öket Lizi, hogy mint tzibikkel a' Sánta lábával [KLev.]. *1823–1830:* Jánó Józsefnek tulajdonítom azt, hogy énektanulás nélkül maradtam . mikor a praeceptorunk éneket tanított, én nem tudván hozzá, Jánó engem mindenkor lekacagott | Ma hiszem a magyar huszártisztek is viselnek gombos nadrágot, de akkor lekacagta volna őket az ember, mert mindennek szíjas nadrágja volt [FogE 79, 202–3].

2. *~ja magát* kimulatja magát; a se distra/amuza; sich tüchtig amüsieren. *1823–1830:* Vége lett a' Komédiának, s magunkat is katzagva fekünni mentünk [FogEK 267].

lekajlik lekajszul/konyul; a se răsfrînge; sich niederbiegen. *XIX. sz. m. f.:* A csizmámnak a szára Lekajlatt az orára Hipp![a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

lekalászol lekaszabol; a căsăpi/a măcelări; niedermetzeln. *1653:* Zolyomi Dávid haddal mégyen a Császár Péter hadára és lekalászolja őket [ETA I, 144 NSz].

lekalauzol levezet; a călăuzi în jos; hinabführen. *1767:* aszt kiáltya vala Atyim Avrámnak a Tisztarto két aranyat adott néked, hogy le kalauzoltad az allföldre [Dupapiatra H; TKhf Jován Peter (23) jb vall] | Atyim Ursznak tőbb szavai közöt hallám ezen szavait Pap Miklost is te kalauzoltad le az Allföldre, kire monda Atyim Avrám, te abban hazutz én nem kalauzoltam [uo.; i.h. Luka Nutz (40) jb vall.] | beszélleni közhirben hallottam, hogy . Pap Miklos nevü Tisztartaját az Allföldre Atyim Avráham, és Luka Onutz kalauzolták volna le [uo.; i.h. Lupás Adám (18) jb vall.].

lekanyarít leszel; a tăia în formă de felie; abschneiden. *1823–1830:* éhen nem hal meg az ember, rozsból készült kenyerek bővön vagyon, s akinek tetszik, egy-egy darabot lekanyarítván vacsorakor, a zsebibe dugja [FogE 252].

lekap 1. hirtelen leakaszt; a lua repede jos; plötzlich herunterhängen. *1600:* Latam mikor ferench Janos le kapa az palchat es kj futa az aiton [UszT 15/67 Thamas Georgy zentegihazas olah faluj zabad zekelj vall.]. *1654:* Miha⟨ly⟩ deak az szegröl egi kardot le kapa, az Kiralj

biro elejbe alla, s nem boczatak kj [Ksz; BLt 7 Mihaly Andrasne Katha Asz(ony) (32) pp vall.].

2. leránt; a doborî repede; her/hinabreißen. *1781:* ökőtis a földre le kapták tépték a labakkal rugdosták [Márkod MT; BetLt 7 Orbán Pál (23) vall.].

3. leemel; a lua repede jos; (schnell) herunternehmen. *1841:* kalapamat fejemböl le kapam [K; KLev.].

4. lehúz/szól; a critica aspru; heruntermachen. *1884:* Keszler úr . nem cselekedett okos és igaz dolgot, ha lekapta Mikszáthot. Nem hasznos dolog ez, mert nem vagyunk olyan sokan, hogy afféle tehetségeket, mint M., ledorongolva, mégis maradjon elég [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lekapartatik megkapartatik; a fi răzuit; abgeschabt werden. *1815:* A' Krumpinak kapálása .. a' levelek körül a' föld kézzel vagy buta vaskoval vigyázolag meg piszkáltatik, 's a' tserepes vagy igen száraz föld böre vékonyan le kapartatván a' tavulabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel .. a krumpi koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)].

lekapcsol 1. kapoccsal összefog; a prinde cu clame; verklammern. *1592:* 10 Tarotzkoy Sing wosbol Chynaltatom Eött kawatt, Melyel Az vyzbe Jaro gerendakott Le kapchyoltak. Az kowachnak fyzete(m) f 1 d 75 [Kv; Szám. 5/XIV. 261 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* Acz Boldisar czjnalgatot az Paalon (!), holot tzöuekeket veretet és tamaszakot rakot be 3 Vassat adot melyel az Tamaszt le kapczoltak es le köttek szegesztek p(er) d 24 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. kapcsot kiold; a descheia/descopcia; auf/aushakken. *1760:* (Barcsai Gergelyné Naláczi Sára) azonnal lankadozni kezdvén, míg mellrevalóját róla lakapcsolták, meg is hala [RettE 112].

lekapott (röptében) lejegyzett; notat (în grabă); (im Flug) notiert. *1870 k./1914:* Cursus: igy neveztünk minden kézikönyvet pótló s egy-egy tantárgy egész évi, vagy félévi tananyagát (pensum) magában foglaló kéziratos füzetet. Néha a tanár adta ki az általa kidolgozott kéziratot ivenként egynek s a többiek ugy másolták tovább, néha az előadás után „lekapott" jegyzetekből állitgattuk össze s egymáséból másolgattunk [MvÉrt. 9].

lekaszál 1. kaszával levág; a cosi, a tăia cu coasa; abmähen. *1642/1722 k.:* Kaszalni valo füvet adnak, azt le kaszallyák, fel takarják beis hordgyak [M.fülpös MT; GörgJk 83]. *1727:* Redei Sandor Ur(am) .. monda . ez a' föld enyim, eszt Szasz Jstvan hatalmasul akarja birni, aszt is latam hogj le kaszalva el vivek a' zabot azon Virgo földröl [Homoródkarácsonfva U; WH]. *1751:* az Sályib(an) lakó Jobbágyi .. kaszálták le étzakának idején a' Törökbuzát [Mezősályi TA; Ks 8. XXV. 10]. *1844:* Fodor Josef Ur a Fölgyének az oldalárol a tönkölyit le koszálta [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. megkaszál; a cosi; abmähen. *1683 k.:* Egy Reteth le kaszalnak, es Fel gyűjtven jo üdüb(en) az Parochus kerteb(en) be viszik, takarittyak [Kraszna Sz; SzVJk 40]. *1777:* Kégyelmetek Joszágunkat invadaltak Potentiose, leis kaszálták [Hsz; BLev.]. *1803:* Ezen kaszálobol .. égy darabott le kaszáltom, s fel is tsináltam [Szásznyíres SzD; Ks 34 Szásznyíres I. 12]. *1829:* ö Nsagát illető részt le kaszállották volt [Gyszm; LLt].

Szk: *felibe ~. 1848:* Kolos monostori lakosok ... az Uradalomnak Gáti retyét felibe által veszik oly kötelezéssel; tartozok lesznek felibe le kaszálni, alkalmatos időben fel gyűjteni, az uradalom részét haza szállittani [Km; KmULev. 3].

3. levág; a tăia; abschneiden. *1611:* az al peres zent lukacz euangilista nap tayban ... ra Ieot hazamra oduaromban ugy mint harom záz feö kaboztamot le kazalta [UszT 41a].

4. elveszejt; a nimici; zugrunde machen/richten. *1762:* Isten münket ugy kaszallyan le [Szentháromság MT; Berz. 1. 10/39].

lekaszálás 1. cosit; Abmähen. *1643/1687 k.:* Vagyon az Héán égy darab Széna fű a Parochialis házhoz ugy mint őt ember vagy hat kaszálo, mellynek le kaszálásával és béhozásával tartozik ā megye de maga takarja fel [Csitsztiván MT; MMatr. 328]. *1683 k.:* Wagyon ket Reth ... ezek(ne)k alkalmatos üdöb(en) valo le kaszallasaval, Fel gyűjtesevel be hordasaval az Waros beliek tartoznak [Kraszna Sz; SzVJk 39]. *1782:* En jelen voltam a nevezett Rét le kaszallásán | Az Kerdésben lévő kaszállonak le kaszallásab(an) az Utrált Napon és esztendőben jelen Voltam [Mocs K; JHbK LIII]. *1800:* A város számára hagyott füvetskenek le kaszállásáért fizettünk /60 [Torockó; TLev. 5]. *1824:* a két rét le kaszálása [Kv; Pk 5].

2. leverés; doborîre, distrugere; Herunterschlagen. *1771:* az . Riskulitzai Lakosok által az emlitett Grohotiak gabonájokban botokkal valo le tsépléssel, és le kaszálással tett károkot mindenütt el szemlélvén, az ... aestimatorok betsülték ... a' következendő modon [Grohot H; Ks 80. XL. 17].

lekaszálódik a fi cosit; abgemäht werden. *1825:* (A szénát) a' mennyi az Erge hellyéről kaszálodatt le általam .. a' Város Istáloja hijjara raktuk [Dés; DLt Nyerges Mihály (31) ns vall.].

lekaszált care a fost cosit; abgemäht. *1643:* ezt az Ionas Dejak Vram Le kassalt ûdeö elöt ualo Le uestet buzajat az kit szemûnkel latunk. Ezek az Emberek kasaltak Le[a] [Méra K; RLt 1. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1748:* az essö sokáig verte a' Maroson tul le kaszált fűvet rendűl [Marossztkirály MT; Told. 56]. *1762:* ezen hellyen edj darabot kész le kaszált szénául Aknai Dobai Mozes V(ra)m ő Kegyelme elcsovált [Désakna; Hr 1/23]. *1765:* Valami le kaszált aproság Zabnak szeme lett Gub. Ol Metr. 1 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1770:* Varga Pál Istvánnak egy Darabb Lennyében . Talaltunk Le kaszalt kárt Három fő Lent Betsű szerént [Gyerővásárhely K; Born. II. 43]. *1778:* Midőn a le kaszált Sátének egy részét Kéméndre bé vitte volna, ottan a Falu között ki lesetette és kikkel ...? [H; JHb XXX/51. 6 vk]. *1843:* a' mint a' Helyből meg becsűlhettem, ugy gondolom, hogy a' lekaszált Termés, ha elkészülhetett volna, megérne 17 Rforintokat Válto Czéduláb(an) [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolga ember vall.].

lekaszáltat 1. a pune pe cineva să cosească (iarba); abmähen lassen. *1591:* miertt hogy az zen Myklosyak az

hattarba zanttottak voltt, Bwzayokat Leh kazalttottam, Az Zamos folwyoknak is eg zabiokat Attam Nekyek Jnnyok wallo penzt d 25 [Kv; Szám. 5/I. 59]. *1595:* az Al peresek zenamoth . le kazaltottak, melj most rendyl vagio(n) [UszT II/2. A. 67]. *1689:* az Czicz hegye tetejeben ... vagyon 16. esztendeje mi olta magam Irtattam egy darab Irotvant, melyrűl engem .. sem az J. sem mas senki soha nem tiltot, hanem pacifice birtam, megis az J ... rea ment, es az en szena fűvemet le kaszaltatta [Dés; Jk 110a]. *1701:* Arendator Farkas György ur(amna)k ... ezeket kell meg mondani en szommal Az Erdö Háti várhoz hagjatott három Szelisteken ... valo fűveket le kaszaltatván jo idöb(en) Takaritasa vár szüksegére [H; UtI]. *1711:* a széna csenálasnak ideiebé a mi hitvánság fű volt is abban le kaszáltatta(m) vala egy kévésset [Vacsárcsi Cs; BCs 53]. *1754:* az vtrizált űdőben ... ki kaszáltatta le Temes Todornak itten levő kukuruzáját én nem láttam [Nagygoroszló Sz; WLt Román János (38) jb vall.]. *1826:* a Városi Kőzőnség a Bogátsiaknak azon helyeken lévő gabonájokat le kaszáltotta [Szék SzD; WassLt].

2. el/megkaszáltat; a pune pe cineva să cosească cu forță; gewaltsam (her)abmähen lassen. *1751:* Az Ur Berzenczei Ur(am) az okan kaszáltotta le, hogy magais praetendál azon nyil földhez [Mezősályi TA; Ks 8. XXV. 10] | a' fellyeb meg irt hellyben és földben éréséhez közöledet Láb törökbuzájának az felsö resz nyilyát ... Kelemen Uram invadálván kaszáltotta le [O.kocsárd KK; i.h.].

lekaszáltatás cosit; Abmähen. *1751:* Mitsoda kára következet a' Titulált Groff urnak ... azon Törökbuza le kaszáltatásából? [Kük.; Ks 8. XXV. 10 vk]. *1782:* Tisztartoja Groff Székely Adám Vr eö Ng(na)k tumultuose fel költvén kaszássait azokkal tselekedtették azon gabonáknak potentiose valo le kaszáltatását s galázoltatását [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 20 Udvarhellyi János (33) zs vall.]. *1799:* midön . az exponens azon Rétnek le kaszáltatása iránt is rendeletet tett volna az Asszony az Exponenshez jött .. hogy szénája nem lévén, nem lenne mivel Marháját ki teleltesse [Ne; DobLev. IV/811]. *1844:* Saradi Tamásné Barabási Borbara inhibitoriaja Bandi Janosne . . ellen, egy somogyi kaszalo rett le nem kaszáltatása iránt [Ne Nagylak AF; i.h. V/1249].

lekaszáltatik a fi cosit; abgemäht werden. *1738:* Senki Várasunk lakosi kőzzűl senkinek mále alá búza termö földét ne adja Secus Maléjok az ollyanak(na)k le-kaszáltatik; vagj marhaink reáhajtatnak [Dés; Jk 501a]. *1782:* Azon hely a' holott az Gabonák le kaszáltattak s galázaltattak ... a' Nemes Suki Lakosok birodalmában volt [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 10 Juráth Ignáth vall.] | azon hely a' holott a' fen emlitett Gabonák le kaszáltattak s el galázaltattak . eddig elé az Nemes Suki Lakosok birtokok alat volt [uo.; i.h. 15 Moldován alias Morzsán Alexa (36) zs vall.].

lekaszáltató lekaszálást végeztető személy; persoană care a dispus cositul; Person welche das Abmähen verrichten läßt. *1821:* ezen Helynek ki jártatása után a' le kaszált Széna .. a' le kaszáltatonak ítélődött é? [K; RLt 0. 2 vk].

lekaszáltatott lekaszált; care a fost cosit; abgemäht. *1831:* Mit tsinált azon le kaszáltatott buza vetéssel a hatalmaskodo ...? [Ne; DobLev. V/1367 vk].

lekefél *átv* kb. kiporol; a critica aspru; ausklopfen, abstauben. *1882 k.:* Arról beszélek, ami most legutoljára megjelent tőlem az Orsz.-Világban. — Gyulai Pál atyánkfia — ki engem 4 álló szent napon keresztül örökké mocskolt, szidott — lekefélt érte becsületesen. Azt mondta: „micsoda feneketlen rossz história ez a pap-história — miféle áthághatatlan sötét éjszaka, milyen kegyetlenül idegháborító, szomorú történet ... Ez a hibája, az a hibája" [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

? **lekencés** '.' **Hn.** *XVII. sz. v.:* A lekenczes mellett a' szigetben (sz) [Mezőbánd MT; EHA].

lekenyerez a mitui (pe cineva); bestechen. *1880:* Nem tudják megfogni .. micsoda mesés összeggel kellett lekenyereznem Beöthy Zsolt uramat, hogy kinyomtattassa [PLev. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lekér (fennebbről) elkér; a cere (să fie dat mai jos); herunterbitten. *1736:* Ha valaki leves ételt kalánnal akart enni, az mint feljebb irám hogy az fő helyre egy vagy két kalánt tettek, onnan le kérte s evett vele, s meg visszaadta [MetTr 330].

lekerget alákerget; a alunga/goni jos; herunterjagen. *1633:* Az falabu Janos haza hejajarol (!) az Nagi Szeocz Istua(n) vra(m) szolgajaual eggüt bene Janossal, ezt az Falabu Janos leaniat Kathat le kergete [Mv; MvLt 290. 36b]. *1771:* Nagy Josefne, és Anucza Annya . az ház hejjárol tyukjaimat mind le kergették sok lármát miveltenek [Dés; DLt 321. 32 G. Hanczi (56) vall.]. *1812:* a Groffné két versbenis a kapuig a' Strásákot nagy bottal lekergette [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számt. vall.].

lekerít (állatot) alákerít, (körbefogva) lehajt; a mîna în jos; (umzingelnd) heruntertreiben. *1757:* fel menénk az Buzának meg tekéntésére holot is tanálok ismét az elébb el botsáttatot ökrőket, mellyeket le keriténk és bé is hajtónk [Pagocsa TA; Ks 8. XXI. 13]. *1850:* a szöllöbe Marhák rohantak bé, fel indultam a hegyre azakat lekeritteni [Dés; DLt 1320].

lekiabál lekiált; a striga de sus (în jos); herunterrufen. *1821:* a Mlgos Szeplakine Aszony Frajja .. kiabalta le ... a hatalmasoknak hogy ne hadják a Marhakat bé hajtsuk [Noszoly SzD; Matskási lt Noszolyi cs. 6].

lekiált lekiabál; a striga de sus (în jos); herunterrufen. *1847:* Akkor hallottam, hogy Varga Katalin a tornácból a tekintetes tiszt urak jelenlétében lekiáltván, megszólította a bucsum-cserbui kisbírót, Plésa Juont [VKp 228].

lekiáltó *átv* alákiáltó; care strigă de sus (în jos); herunterrufend. *1710 k.:* (Szász Jánosnak) égből bosszút lekiáltó bűnei vagynak [BÖn. 951].

lekiáltoz lekurjongat; a striga în gura mare (de sus); herunterjauchzen. *1704:* Reggel valami lovasok, kuru-

cok, mutogatván magokat a Kőmál-tetőn, a kősziklán a keresztnél Ezek Kőmál-tetőről lekiáltoztak, lövöldöztek, ott a szőlők gyepűjénél sokadoztak mindaddig, míg innen a rácokat kiküldék [Kv; KvE 288 SzF].

lekísér 1. alákísér; a conduce pînă jos; herunterbegleiten. *1705:* a vőfély a menyasszonyt levivé, kit is nyoszolyóasszony hozzátartozóival együtt lekísírék egy kis viskóba [WIN I, 412]. *1812:* én ezzel a' papot Bordi János Telkén le késértem az uttzában állott Groffhoz [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall.].

2. (rabot) bekísér; a escorta (un deţinut); (Sträfling) führen/bringen. *1704:* azt kívánja a Gubernium, hogy vagy absolutiót az inctus allegatiója szerint, vagy capitalis poenát a director allegatiója szerint ítíljünk és voxoljunk. Azért másnapig gondolkozván felőle, reggel felgyűljünk és concludáljunk. Ezek után a rab urat lekísírék és magunk is eloszlánk [WIN I, 181]. *1775:* Pentek Lukátsat mint Rabat ide le kisére Csismás Szánduly az fa lapasért [Marosjára MT; DobLev. III/515. 6b–7a].

lekísértet alákísértet; a dispune să fie condus pînă jos; herunterbegleiten lassen. *1710:* Bethlen Farkas ... a maga inasával lámpással kísírtetett le a szállásunkra [CsH 152].

lekísértetik bekísértetik; a fi escortat; geführt/gebracht werden. *1787:* kémény bűntetés alatt parantsoltatik hogy minden Gazda mihelyst száloul valamely ollyas isméretlen és gyanus ember találna valamellyikhez bé szálani tartazzék a' Falus Bíronak hirt tenni, külőmb(en) minden haladék nélkűl az ollyan Falusi Biro, és gazda ide kötözve le kisértessék [Torockó; TLev. 3/2. 3].

lekoncoltat felkoncoltat; a dispune să fie căsăpit; niedermachen lassen. *1668:* Jobb lött volna . engem Radnóton lekonczoltatni, hogysem mint erre jutottam volna, a kiben vagyok [TML IV, 380 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz Kővárból (SzT)]. *1705:* ötöt az előkelő emberekben beküldöttenek Graven uramhoz ... akiket mindjárt Graven uram lekoncoltatott [WIN I, 524].

lekopaszt (szőrtől) megtisztít; a jumuli; a smulge penele; enthaaren. *1745:* Kriszta Zakaria és az őcse Kriszta Juon egy marha bőrt hoztak es azt mingyárt vetettek a' hamvas kádban ... annak után(n)a le kopasztván a' szőrít ... a' bőrt ki keszitven Szamosujváratt el adták [Szásznyíres SzD; Ks Kutos Todorné leánya Juana vall.].

lekopiál lemásol; a copia; abschreiben, kopieren. *1705:* Ma reggel az úr behívatván mondá, hogy engem küldenek el a generálhoz, és onnan ... Herberville generálhoz is . Kikről való instructiómat és az expeditiókat, amint érkezém, lekopiálám [WIN I, 613].

lekopik 1. a se şterge; abgewetzt werden. *1798:* vagyon egy kitsiny Poharatskánk ... nagyon fekete szinü; az holott a rezezés, vagy pedig talám aranyozás rolla le kopott [M.bikal K; RAk 30].

2. kb. lehámlik; a se coji; sich (ab)schälen. *1710 k.:* a test szüntelen való változásban vagyon ... a vakaródás által szemlátomást mennyi vékony bőröcske kopik le rólunk [BÖn. 464].

lekopódik lekopik; a se coji; sich abscheuern. *1729:* jo kantza lovát ugj elrontották hogj csipöitöl fogva a' Serenyig le kopodott a' böre [Sövényfva KK; TSb 51].

lekopott megkopott; şters; abgewetzt/geschliffen. *1668:* Egy kerekded merőn Arannias Korso, Mosdostol Mas viseltes le kopot Araniu Mosdo Korsostol [Mk Kapi György inv. 4].

lekoppad 1. lekopik; a se coji; sich abscheuern. *1798:* Nagy nyomoruságba estünk a Szegény Szarvas Marhákra nézve mert a Lább fájás és a Szájj fájás meg ütötte; ugy hogy egy némely Szegény két nap sem eszik, mert a Nyelveröl a forroság mián mind le koppad a Bör és az orrárol [Mezőbodon TA; IB].

2. leválik; a se desface; sich abschälen/trennen. *1772:* (Az ökör) Bendőjinek pedig a' Feketéje a' belső fele ... tsak magátol, hidegen is ollyan könnyen le koppada 's le hámlék [Koronka MT; Told. 26].

lekoppan lehuppan/pottyan; a cădea la pămînt; her/hinunterplumpsen. *1850:* Mutus impertinens gonosz fattyu, mászkál, ugrál, mindjárt mindjárt lekoppan, sír, — kaczag megint, énekel, versel [Kv; Pk 7].

lekottáz kottajegyeket másol; a copia notele (muzicale); in Noten setzen. *1823–1830:* Minden szerdán-szombaton délután két órakor kellett tanítani az éneket. Tehát én a kamarába az énekeskönyvből lekottáztam, a szolgám a táblát bevitte a classisba, azután a város három discantistái is azon classisba lévén, elkezdették, a többi⟨ek⟩ utána fújták [FogE 104].

leköltözik (alacsonyabban/délebbre fekvő helyre) alákköltözik; a se muta (într-un loc situat mai jos/la sud de ceva); her/hinunterumziehen. *1689/1718:* talám le akar kgld költözni ide mű közinkben ismét? [Ádámos KK; Pk 7]. *1764:* Károllyi István költözet le és bé ... Kemény Gergelly, Miklos és Sigmond Urak eö Ngok Gerendi[a] közös Joszágokban lévö Kastéllyokban [Nagysajó BN; KS. Mich.Détsei (20) és G.Csizmadia (19) jb vall. — [a]TA]. *1797:* A Város Katonájának a ki az okrőket rendelte hogy a G(ene)ralis quártelyra le költözzünk egy itze bor Dr 8 [Szság; IB III. CXLV. 22].

leköltöztet 1. (alacsonyabban/délebbre fekvő helyre) alákköltöztet; a muta (într-un loc situat mai jos/la sud de ceva); her/hinunterumziehen lassen. *1727:* Flore Szimion Csáni Jobbágy volt mind addig, míg ennek előtte egy héttel innét Branicskára[a] az Ur Josika Sigmond Uram le költőztette [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5. — [a]H]. *1778:* Bartos Marton Uram ide alá lakott Etzken Andras Uram pedig fen az Erdő torokba, hogy megvakult vala utoljára ... a Leanya magához le költöztette [Albis Hsz; BLev.].

2. leszállít; a transporta jos; her/hinunterbefördern. *1739:* már Hunyad Vármegyében dolgom nem lészen, az Bágasiámotis mind le költöztettem volt [Háceg; Ks 99

Kornis Antal levele]. *1779/1816:* Laktam az Lázár Kis Asszonyoknál Béres képpen, egyszér mondának, jertek mert most nintsen hon Lázár Jántsi, azonnal fel menénk ... egy szekér Gabonáját, Darék szánját ... le kőtöztetők a Lázár Kis Aszszonyok Udvarokba [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Nagy Sandor letzfalvi mostan Besnyőn lako (28) paraszt vall.].

lekönyököl könyökére támaszkodik; a se rezema cu coatele (pe ceva); sich auf den Ellenbogen stützen. *1635:* en le konyoklem az Aztàlra, es az a' zaz Kadar Mihaly arcziul onte egy pohar borral [Mv; MvLt 291. 49a–b]. *1823–1830:* éjfélután két-három órakor felköltvén, az ágya eleibe asztalt vitetett, íródeákokkal hárman az asztal mellé ültünk, s míg egy szentenciát leírtunk, addig úgy elfelejtette magát, hogy míg más szentenciát mondott, addig az asztalra lekönyökölve jót is aludtunk [FogE 90].

lekörmöl le/megkarmol; a zgîria; kratzen. *1630:* arczul Kapa Szanto Martonne Szeőke Petert s mind le keörmeöle hogj az ver mindgjart le futamodek az orczaja(n) [Mv; MvLt 290. 198b].

leköszön (hivatalából) kilép; a demisiona, a-şi da demisia; sein Amt ablegen, abdanken. *1873:* Volt egyházfink Pakai Elek köszönetét fejezi ki az egyháznak hogy ... egyházfinak választották ... innepélyesen leköszön hivatalárol [Burjánosóbuda K; RAk 18].

leköt **1.** meg/odaköt; a lega; (an/fest)binden. *1676:* rev helly ... vagion .. egy tekerő cziga .. tekerő orsojának alia kett eőregh vas pántal megh erősitve az puton alolis egy oszlop mellyhez is vagion . jstrangal le kötve [Fog.; UF II, 745]. *1736:* Ilyen két stucz vala az Bátori Gábor fejedelem hintajában, mikor Szilasi és Ladányiék Váradon meglődözék, de mivel az istentelen inast az pártosok elcsinálták volt, hogy kösse le az hintóban az stuczokot: mikor az fejedelem az stuczokhoz kapott volna, kezében nem veheté, mert már le voltak kötve, s úgy vesze el az fejedelem [MetTr 372]. *1799:* a' Béres Szekérrel Szölö karot hozván a' Tisztarto is ott lévén, a' szegény Bérest tsak azért, hogy a' tsatlo pátzát le nem kötette volt, kérdőre vette s egy szöllö Karoval ... el verte [Berz. 4. N. 31/27].

Szk: *ülés ~ni. 1595:* Sjnorra attam üles le kötnj és Istranghra d/2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 141 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. rögzít; a fixa; befestigen, fixieren. *1595:* Acz Boldisar czjnalgatot az Paalon (!), holot tzöuekeket veretet és tamaszakot, rakot be .. 3 Vassat adot melyel az Tamaszt le kapcsoltak és le köttek szegesztek p(er) d 24 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. elzálogosít; a zălogi; verpfänden. *1770:* Midőn volnék Topanfalván az Aranyválto háznál, jövének elömbe .. Topanfalvi Popa Plik Avram egy felöl, más felöl Andréka Nutz és jelenté Andréka Nutz, hogy levált ... Popa Plik Avramtol 111 Vonas forintokot . . le köté és Zálogban veté az maga részit Din Locul gyin Valtsa . tizen két esztendeig nem fogja birni [Topánfva TA; Mt]. *1780:* Ezen 500 ~ ötszáz Mforint Summának batorságául Nagy Lakon és Kaptalanb(an) levő Joszágomat oly moddal kötöm le, hogy ha azon Sumát esztendő el telésével le nem fizetném, vagy maradekim nem fizetnék ... exequalhassak és birhassák is békességesen [Ne; DobLev. III/545. 1b–2a]. *1792:* Jánosi István ados flor 4 Kezes érette Idösb Nagy János oly formán, hogy a' kozma véginél lévő irotván földet kötötte le az Ecclának, ha elégtelen lenne be fizetésire [HbEk]. *1810:* le kőti az arendat(or) annyi fel kelhető jovait amennyi ... elégségesek lésznek (így!) [Km; KmULev. 3]. *1813:* Rettegi Mihály Urnak .. tartozom 50 — ötven R(e)n(u)s forintokkal és 30 xsokkal Válto Cedulában ... azon Summa Pénznek hipotekajául le kötöm és által adom Vassmives Ciganyomatt Antal Getzit [Palatka K; RLt 0. 2]. *1844:* Contractussa ifjabb Dobai Joseffnek melyben az Őr hegyi szöllöjét le kőti a Collegiumnak [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248].

4. biztosítékul átad/felajánl; a preda/oferi drept garanţie; Gewähr bieten/leisten. *1704:* minden szabadsagokot le kőtek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. *1828:* a Klitzi legnagyobbik lábamat, mely huszonnegyedfél jugernyi termékeny föld ... le kötöm Bátyám Uramnak, — s Introducáltatam beléje [Tikó Sz; BetLt 1 Cserei Miklós Vajna Istvánhoz]. *1840:* a Bosla Ferentz Uram abbéli kára indemnizatiojára ezennel le köté és introducáláis ... Felső és A.Szt Mihállyfalvi minden Fekvö és felkellhetö Javaiban [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék bírája kezéve].

5. szerződésben kiköt; a stipula (în contract); (in Vertrag) ausbedingen. *1795:* abban a Contractusban éppen azis vagyon irva, és le kötve, hogy a deterioratiok approportionaltassanak a kiváltáskor[a] a summához, és abbol huzattassanak le, továbbá az is vagyon le kötve világoson, hogy tsak a hasznos és szűkséges épittések betsű alá jöjjenek (így!) [JHb LXVI/44. — [a]A zálogos jószágénak].

6. *~i magát* **a.** ígéretet tesz vmire; a se angaja; Zusage/Versprechen machen. *1666:* kérem csak Kegyelmedet, valami dispositiokkal ne kösse le magát az egyheti mulatásra addig, az míg én Kegyelmeddel szemben leszek [TML III, 566 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. — **b.** kötelezi magát vmire, kötelezettséget vállal magára; a se obliga; sich verpflichten. *1701:* minket fen specifiealt Birákot szabad akarattjokbol es edgjezésekböl minnjajan kezek be adásokkal megh birálanak hogj valamint eo kglek között el itélljük s igazittjuk, továb sem szekre Tisztek eleib(e), sem egjébüve ne(m) hurczollják, hane(m) eorokós meg alloi lésznek, le kötvén magokot meg állásra 20 forint kötél alá .., mely(ne)k két resze az Executoroke, harmada az meg állo féle legjen [Kissolymos U; BLev.]. *1711/1792:* Ugy le köté magát Etzken Miklos Uram ezen Joakarattyáért Etzken András Uramnak, hogy ha valaha ezen . örökös Joszágai Szánto földei, le mondásában Törvényt mozdittana, vagy haborittaná maga. vagy Posteritassa Etzken András Uramot ... Calumnian maradjon érette [Albis Hsz; BLev. Transs. 26]. *1792:* a' G(ene)ralis Synodus jonak tanalja hogy Márkodot Berekereszturtol el szakaszsza, ily kötelezések alatt 10 Hogy azon Márkodi Ekkla Törvényes Contractussal le kösse magát arra, hogy a' papnak tartására meg kivántato elégséges jövedelmet adjon [Mv; MMatr. 452]. — **c.** jb-ként/zs-ként földesúri hatalom alá helyezi magát; a se lega iobag/jeler; sich als Leibeigener/Inquilin unter feudalherrschaftliche Macht stellen. *1780/1784:* magakat ... meg másalhatatlanul le

kötöték volna [Galambod MT; Told. 29]. *1782:* a Báttya .. az időben mikor producalni akart egy nállam akorr (!) tsiplö Farkas Ferentz nevü embert arra kénszeritett hogy tsak 24. oráig kösse le magát és Joszágát sellérnek, mert ád 60. forintot, tsak azért hogj producálhassan .. de Farkas Ferentz nem hogj rá állott volna, hanem keményen el motskolta érte [Torda; KW].

7. lefoglal; a reţine; anhalten. *1619:* Halill pasa is penig mint kit valóban lekötöttek volt az német uraim, valóban kezdett vala velem bánni, hogy nem kellett volna Felségednek az szent békességet felbontani [BTN[2] 360].

lekötelez 1. elzálogosít; a zălogi; verpfänden. *1785:* (A) két rendb(en) levált Summáig mind a négy ökröket le kötelezé Baranyai János ö kglme Titt. Creditor Uramnak [M.igen AF; DobLev. III/603. 1].

2. szívességre/viszonzásra kötelez; a îndatora/obliga (la ceva); jn zu einer Sache (Freundlichkeit, Erwiderung) verpflichten. *1855:* Ha maga Édes Bálint lesz oly szives — hogy Csötörtökön felém jövén bé vigyen vasarhelyre nagyon le kötelez [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz]. *1888:* Mélyen lekötelezett Bátyám azzal a hízelgő véleménnyel, mellyel a demokráciáról írott cikkemet kitüntette [PLev. 144 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

3. *~i magát* vminek a teljesítésére/vmilyen állapot vállalására kötelezettséget vállal; a se angaja la îndeplinirea unei obligaţii/a-şi asuma o situaţie; sich zur Erfüllung einer Sache/Annahme irgendeines Zustandes verpflichten. *1761:* Mind ezen Contractusban expressált Punctumoknak meg másolhatatlanul valo meg állására magokat le kötelezik sub Vinculo Aureorum két száz [Branyicska H; JHb XLV]. *1783:* Groff Boros Jenöi Korda György Ur eö Exja Modo Legitimo admoniáltatott volt benneteket, hogy Timagatok egész Falustul 100. Idest száz MForintokban Complánáltatokis, de azon pénznek meg fizetéseig Nyári Kezi munkának intesezésire (!) magatokat le köteleztétek [K; IB. Kászoni Nagy János szb nyil.]. *1806:* a' Panaszlo ... a M(a)g(ist)r(atu)st a' panaszlott praetensiojának ellátására onként meg birálta egyezése által a' M(a)g(ist)r(atu)s határozása következéséül magát le kötelezte [Torda; UszLt ComGub. 1753u]. *1811:* magunkat Contractualiter le kötelezzük, s míg továbra többetske szolgálattalis obligáljuk magunkat Ngodnak is [Szűkerék SzD; WassLt]. *1822:* (Adósságom) akár mikoron léjendö meg fizetésére magamat és succaesoraimot ezennel le kötelezem [M.zsombor K; Somb. II].

Szk: *(örökös) jobbágyságra/szolgálatra ~i magát* a se lega iobag (pe vecie); sich zu ewigem Leibeigenendienst verpflichten. *1779:* Muntyán Iliszie Jo tétéménynyiert és adomannyiert a Praetit(ulalt) Urnak magát kéz bé adással ugy három fiait ... örökös Jobbágyságra le kötelezé meg hihatatlanul [Asszonynépe AF; DobLev. III/537. 1a]. *1796:* a' Praetendens Communitas[a] Földes Uraik ellen egy nehány izben nyughatatlankodván és Rebellalván, midön a' Földes Urak az ország Gyülése elött meg mutatták volna örökös Jobbágyságokot, Iudicialiter is azoknak Itéltettek, sőt azutánn magokis kemény büntetés alatt magokot az örökös szolgalatra le kötelezték [Mv; TLev. 5/16 Transm. 15 tábl. — [a]Torockó] | (A torockóiak) magokot kemény büntetés alatt az engedelmességre, és örökkös szolgálatra le kötelezték, akár mitsoda Privilegialis Jussok lett volnais, azt örökkösön el vesztették | az All Peres Báro Ur Allegatiojaban azt praetendálja hogy a Fel Peresek Elei a' Földes Urak ellen rebellaltanak, és hogy a Nemes Ország Gyülésén Convincaltattanak, s' magokat a' Jobbágyságra is le kötelezték [Mv; i.h. Transm. 30–31, 38].

lekötelezés 1. biztosítékként való kikötés; stipulare drept garanţie; Garantiebedingung. *1662:* Barcsai Ákos a fejedelemségnek letételekor maga szabadságának, életének lekötelezésével való contractusának megszegésével vádoltatnék az ország előtt [SKr 645].

2. elkötelezés; obligare (la ceva); Verpflichtung. *1833 k.:* esedezem a ns Presbiteriumnak, hogy méltoztat (!) ... Férjem Keresztyéni Férji kötelessége, az szent Hüt mellé állitani, a köztünk fenforgo s háboruság okait közöttünk le Csendesitteni, meg intvén Férjemet hogy azon Házaktol, a kik Házi békétlenségünknek okai, jo le kötelezés mellett el fogja magát [Usz; Borb. II].

Szk: *maga ~e. 1714:* miis ez elöttünk véghez vitt assecura(ti)ojokról magok le kötelezésekröl, ez Testimonialis Levelünket ... emanáltatni parancsoltuk [JHb XLV a gub. Nsz-ből].

3. kötelezettségvállalás; asumarea obligaţiei; Verpflichtungsannahme. *1794:* halallol ketten bűntettetek s büntettettek volna tőbben is, ha csak magok alaja irásával a' szo Fogadasra halál büntetés alatt le nem kötőlezték volna, mely le kötőlezéseket mint edgy tizenkét Esztendők alatt nem szűnnek altol hágni [TLev. XX/12. Thoroczkai József nyil.]. *1796:* az ö Elejeknek le kötelezések[a], ha szintén erőszakkal nem ment volnais végben, megis azok más egyéb okokbólis meg semmisittettenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 39. — [a]Jb-i].

Szk: *maga ~e. 1776:* Csiki Emmanuel Vr(am) a szénáját maga le kötelezése szerint takaritsa el addig[a], és az öszi páscuum maradjon egészszen a Dobolyi Iosef Vr(am)nak szabados dispositioja alatt [Újtorda; DobLev. II/483. — [a]Október végéig]. *1796:* (A kiváltságlevelet) Ha .. azért keresik, hogy az által képzelt szabadságokot el érhessék, igy magok le kötelezése ellen vétenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.]. *1817:* Daballyi Sigmond Földes Urunktol vévénk várakozásra Törökbuzát .. oly magunk le kötelezésével hogy a vasárolt Törökbuzát a jövő Szűretkor azon az áran a mind a piaczi áran fog kelni befizessük [Gergelyfája AF; DobLev. V/1056]. *1859:* ezennel átt adam azon fél hold két véka Féreü szanto Buza foldemet adam p(e)d(ig) a 44 Rft és 10 x Austriai betsnek kamatyáb(an) oly magom lekötelezésével; hogy ... a meg szomszedasitatot fél hold földnek békés birásáb(an) . Pap Györgyöt meg fogom tartani szavatyosság válolása mellett [Sinfva TA; Borb. I. Kereki Mozes jegyző kezével]. — L. még RSzF 201.

4. kötelező levél, kötelezvény; scrisoare de obligaţie; Verschreibungsbrief. *1796:* az All Peres Báro . mondotta, hogy tudna nékik[a] Privilegiumot adni, de nem az fel kért Privilegiumot értette hanem értette azon Perfollyta Leveleket, Sententiakat, és lekötelezéseket, a' mellyeket a' Fel Peresség ellen tett kifogásban elé mutatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 28–9. — [a]A torockóiaknak]. *1812:* Én legottan elmentem a' Nagy Aszszonyhoz, és feladván a Groff jelentő kérését instáltam, hogy mindjárt írt lekötelezés szerént engedjen meg a Groffnak

| ujjra mondja a Groff Ur eö Nsga: Édes Tiszteletes Uram, mennyen bé ismét a Nagy Aszszonyhoz és a Tegnap estvéli le kötelezésem szerént ujra kérjen engedelmet [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

lekötelezett 1. elkötelezett; obligat (la ...); zu etw. verpflichtet. *1813:* azon Kozma Kosztán Tanui Tolvajok, rosz hírü nevü, némellyek attyafias nexussal le kötelezett személlyek s jó Báráti voltanak igen jól tudom [F.bereksző Sz; BfR III. 12/9 Kriszte Togyer (36) col. vall.].

2. levélzáró formulában; ca formulă de încheiere a scrisorii; in Schlußformel eines Briefes. *1880:* Tekintetes Uram pedig .. tekintsen lekötelezett szolgájának [PLev. 75 Petelei István Szinnyei Józsefhez]. *1895:* Mélyen lekötelezett híve [i.h. 171 ua. Gyulai Pálhoz].

lekötelezettség elkötelezettség; obligaţie; Verpflichtung. *1847:* a kevés útiköltséget a magaméból is pótolván, hogy irántaki lekötelezettségemet bebizonyitsam, Bécsbe mentem [VKp 165].

lekötelező hálára, tiszteletre kötelező; care te obligă la recunoştinţă; zum Dank/zur Ehre verpflichtend. *1880:* Ágai úrtól már régebben értesültem azon lekötelező figyelem felől, mellyel Beöthy Zsolt úr viseltetik törekvéseim iránt [PLev. 75 Petelei István Szinnyei Józsefhez].

lekötelező-levél kötelezvény; scrisoare de obligaţie; Verpflichtungsbrief. *1793:* adam ezen le kötelező Levelemet arrol, hogy bizanyas Elemröl (!) réám szállatt adosságnak intelessiert (!) által adtam Telekbeli allodialis szölömet [Szőkefva KK; Kp II. 44 Újfalvi Krisztina nyil.]. *1815:* Mely hat czikkeljekből állo kötésben Mí is alább meg irt osztályos atyafiakul meg állapodván, annak minden részben lejendő megtartását s tartatását költsönösön igérjük ezen .. magunkat le kötelezö Levelünknek rendében [Béld AF; DobLev. V/979. 2a].

lekötés 1. megkötés; legare; Festbinden. *1834:* Az Istállobeli Strajfák le kötésére Spargáért 30 xr [M.lápos SzD; HG Eszterházi perek].

2. *maga ~e* elkötelezés; angajament; Verpflichtung. *1733:* Mű Udvarhelyszeki Janosfalvi Vas Pal, Gedő Istvan, Sándor Janos K. Kelemen András Nobiles, Adgjuk tuttara mindenek(ne)k az kiknek illik .. Kertenek volt minkőt Udvarhelj szeki Janosfalvi N. Vas Janos es Vas Gergely Uramek, meg biralvan minket fen denotalt szemeljeket arbitrative kez be adás es magok le kőtesevel, hoza njulvan (!) azert midőn kőlteseket meg visgaltuk volna, jovalvan inkab eo kegjelmeket bekessegesen meg edgjesztetni [Jánosfva U; Borb. II].

3. elzálogosítás; zălogire; Verpfändung. *1860:* halálom utánra hagyom és hagyományozom .. Akontz István urnal lévő azon 7000 ft ... követelésemet, melyet töllem Akontz István ur kötelezö Levele szerént a' kolosvári piacsori 5ik számu Házára, annak lekötésivel és intabulátio mellett öt Evekre költsön vett [Kv; Végr.].

leköthet 1. *~i magát* kötelezheti magát; a se putea obliga; sich verpflichten können. *1783:* ezen tzélunkot el nem érhettyük, mert kivüllötte a tobb Compossessor Tarsaink nemesek lévén egjmást azon Tanorok Sántza, Gjepüje conservatiojára es tilalmanak oltalmazasara ki ki magát le kötheti [Ádámos KK; Pk 7].

2. *árenda irányába ~* haszonbérbe adhat; a putea de în arendă; verpachten können. *1849:* a szamosujvári e pontban meg szomszédolt ... házomat ... el zállogosithatja, árenda erányába le kötheti, 's elis adhatja a nöm [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

lekötő I. *mn* odakötő; de/pentru legat; an/hinbindend. *1681:* Török, avagy Muratt nyergek Ezüstel aranyosan megh boritott kápaju, Veres bársonyos szkofiummal varott regi nyereg. Murat ezüstt kengyelek rajta uj Portai le kötő majicz szijjal [UtI].

II. *fn* lekötőszíj/heveder; chingă; Übergurt. *1768:* azon Popák, kik azon Sessiokon laktanak, eó Nsgok(na)k esztendőnként bizonyos taxában egy vakarot, egy kefét, egy lekötöt, egy sebesi pokrotzot fizettek [Koronka MT; Told. 26]. *1812:* Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak másod magával a' Mlgos Udvar számára Uj kötőfékék, és hevederek ... reparatiojáért fizetett légyen ki e szerént: 10 Öt kosár kötőfékekért per 1 Rf. 30 xr. 20 Öt Ordinarie kötőfékekért per 30 xr 30 Három Uj lekötöért párnajával együtt, és egy párna nélkül per 40 xr [Nagynyulas K; IB]. *1820:* Egy psittsés nyereg kengyellel és le kötöjivel [Mv; MvLev.].

Szk: *német ~*. *1802:* Egy jo készületü tsontos Nyereg szerszámával kantarjával .. Egy tárnyitza bérlett nyereg, jo készületü Német le kötővel, tseléd alá valo Kantár nélkül [Ne; DobLev. IV/858. 10a].

lekötő-heveder nyeregheveder; chingă; Sattelgurt. *1805:* Egy Anglusnyereg Szarvas-börrel boritva, Angliai platirozott fekete kantárral, platirozott pár kengyel vassal; lekötö és haslo Hevederrel, verejték posztoval [Mv; TGsz 52].

lekötő-pánt malomrész; parte a morii; Teil des Mühlwerks. *1847:* A Nagy Bonto Uj, fedele, kőpadja palloi bonto Csákányai, Vánkossai ujjak a Nagy Bonto orrán Vas kaptsak, és elöl a víz felöl lévő orán hoszszu le kötö pánt [Dés; DLt 316].

lekötő-szíj (lekötő) heveder; chingă; Übergurt. *1642:* egy fekete Czapaval boritott ezüstös hegyes Tór, egy Veres Czapara Czinalt aranyas ezüstös hegyes tór haro(m) le kötó szy [Koronka MT; Told. 1a. II]. *1656:* hagiom az vertsye Lovamot, uy köves pártai legh szeb szerszámommal, orraba valojaval, fek emleivel, zabolajaval, köves veres Barsonios pallosoczkaval; Veres Barsonyra varrot czafrangos Uy leköteo sijal scophiumossal [Ádámos KK; BálLt 93]. *1692:* Egj par kengjel szi, ket heveder, egj farmatring, 4 szi, egy lekötö szi [HSzj *farmatring* al.]. *1731:* Az Lotanitásb(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy .. ha annyira szelidedik le kötö szijjat kell rá kötni, elsőb(en) nem szoritván meg igen erőssen, Azután penig pokroczot őszve hajtván kell rá kőtni az hátára az le kötö szijjal, az hol az nyereg áll [JF lovászmesteri ut]. *1736:* Kivált az közepesse az fő embereknek mikor utra mentenek télben, az lovak pokróczát, kenderből vagy szíjból álló lekötő szíjúval a ló hátára kötötték, s úgy fogták be az lovakot s úgy mentenek [MetTr 367]. *1761:* Lovász Nyereg paraszt farmatringal, le kötö sziju az

egyiken, a máson egy heveder, bőr párna az egyiken [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. *1812:* egy ujj bőres nyereg mindenféle szerszámmal, két nyereg takaroval két kantarral edgyik rezes és verejték sarga posztoval azon kivűl egy más formatring és le kótő sziju [Körtvélyfája MT; LLt]. *1820:* egy Lovaglo kantart ... egy le kotő szijut és egy tritzlit [Vessződ NK; Told. 19].

Szk: *bagaria ~. 1683:* Hét bagaria le kötö szij [UtI] ✱ *majcos ~. 1683:* Két majczos le kötö szij [UtI] ✱ *párnás ~. 1747:* edgy párnás lekőtő szij [Spring AF; JHb XXV/88. 6] ✱ *portai ~. 1659:* Két portay falra valok Ket portay lekeoteo szy [LLt Fasc. 146].

lekötött elzálogosított; zălogit; verpfändet. *1769:* Bartok András ... le kőté ... égy széna Rétit .. ollyan Conditioval, hogy ha a' Debitor ... a' száz Mforintot meg nem adná ... Creditor ő kglme .. a' le kötöt Joszágokat el adhassa [Torockó; Bosla]. *1837:* én B. Josika Imre ... el határoztam magamat abban, hogy adgyak nekie[a] egy 60 — hatvan ezer Conventios Rhenens forintböl allo Moringot .. és le kőtem ezen Summaban Lonai, Gyéresi, Szentkirállyi és Szent Mihály telki Joszágaimat . ő addig ezen le kőtőt Joszágokat a successoroknak ki ne adgya, mig a meg nevezett hatvan ezer Conventios forint moringat le nem fogják fizetni [Torda; TLt Közig. ir. 438/1844 Br. Jósika Imre sk kötelezése. — [a]Feleségének, Gingeli Annának].

lekötött-nyelvű tanúskodási jogától megfosztott; privat de dreptul de a se apăra; das Recht als Zeuge entzogen. *XVIII. sz. eleje:* diffámált az I illyen szoval tudni illik te le kötött nyelvű ember vagy [Kvh; HSzjP].

lekötöz 1. kötéllel leszorít; a lega cu funie; mit Seil abbinden. *1590:* Keotel wereo Petertul Kys fazakas vczaban veotte(m) Az Taligara egj veg Sinort kiwel az Semelt le keoteoztek d 8 [Kv; Szám. 4/XIII Gr. Wass malomreg.].

2. megköt; a lega; festbinden. *1592:* Kis Georgi vallia: Hallottam mastol, hogi Mihali az fiat le keoteozte volna es vgi verte volna [Kv; TJk V/1. 209]. *1723:* Midön penig az Luka Vaszily fia kérte volna Nemasagi uramat Luka Illye hogy bocsattassa el az apját, ne tartassa oly Sokáig a Tömlöczb(en) ot voltam, és Hodákon be ragadá a' szánynyába s le kötözé s hogy rá ült a nevendéken inassa nem látám mivel elöl kalauz voltam estve kësön [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.].

lekötöztetés odakötöztetés; legare de ceva; Anbindung. *1636:* az ember mindjárt világra való születése után kezeinek lábainak egyenesen valo neveltetésekért, az böltsöben valo le kötöztetését neheztelvén, és azon való békételenkedésböl ... az Dajkának ének szóval való rengetésével kérlelödik meg, és tzenderedik el [ÖGrAj 7].

lekta láttamozás; vizare; Sichtvermerk. *1761:* A cum Protestatione dicit: Ezen Causa midön in merito folyna, és az I.lis magok Conclusiojakat exhibealták volna observálya az A.hogi az I Ik Conclusiojakban oly levelekre digrediálnak melyek in figura sedriae fel nem olvastattanak, mint hogy lecta sints réájok irva (:holott az A Exhibitái mind lektázva, s exhibitázva vadnak:), s talám az I Ikis magok leveleit melyeket in figura sedis exhibealtanak, s fel olvastattanak ha Curjosusok kévántak lenni exhibitáltatták s lektáztatták [Kv; PolgK 41–2].

lektáz láttamoz; a viza; mit einem Sichtvermerk versehen. *1761:* az I Ik Conclusojakban oly levelekre digrediálnak melyek in figura sedriae fel nem olvastattanak, mint hogy lecta sints réájok irva (:holott az A Exhibitái mind lectázva, s exhibitázva vadnak:)[a] [Kv; PolgK. 41–2. — [a]A teljesebb szöv. *lekta* al.]. *1763:* voltam Kolozsvárott, requisitorium mandatumot vittem volt a conventualisokra de ebből írta volt Farkas János nevű cancellista, az ítélőmesternek, Domokos Antal úrnak sem kell vala lektázni [RettE 155].

lektáztat láttamoztat; a da la vizat; mit einem Sichtvermerk versehen lassen. *1761:* Az I Ikis magok leveleit melyeket in figura sedis exhibealtanak, s fel olvastattanak ha Curjosusok kévántak lenni exhibitáltatták s lectáztatták, azért az A hogj ha az Inctusok Conclusiojokban tangalt de még fel nem olvastatott levelekkel élni akarnak légyen facultassa az Anak azok ellen Contendalni és felelni[a] [Kv; PolgK 41–2. — [a]A teljesebb szöv. *lekta* al.].

lektáztatik láttamoztatik; a fi vizat; mit einem Sichtvermerk versehen werden. *1761:* mindennémű Litteralei in figura sedriae ambátor nem lectaztattak el olvastattak azon kivűlis parban az Anak által adottattnak [Kv; PolgK 43].

lektika, leptika 1. kétkerekű kordé; şaretă; Zweiradkarren. *1692:* Az lektika hámja [Szárhegy Cs; LLt]. *1704:* kiindula Pekriné asszonyom, ki is egy lektikában ülvén, kibe maga adott két öszvért a generál, minthogy a magájéi rosszak voltanak [WIN I, 266]. *1724:* egy Lektikába(n) való uj kerék vas nélkűl | vagyon egy leptikában járo uj kerék vas nélkül [Koronka MT; Told. 27, 29/12]. *1729:* az Hintó szinben talaltunk Egy kis Sézát. Ugjan fedél nélkűl 's kasa nélkűl valo más lectikatis [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1733:* Edgj hitván Leptika két vasas kerekeivel [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1735:* Egj Leptikának egesz újj fa keszűleti [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] | A Hinto szin Egy újj bőrel borított Leptika [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1748:* Jo vasas kerekü Lektica hozza valo Hamjaval, gyeplőivel [Nagyida K; Told. 11/95]. *1753:* Egy romladozott Lektika egy vasas kerekevel N 1 Egy jó Cseza appertinentiajival N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1790:* Egy Rongyos Leptika hozza valo egyes Hammal Kantarral együtt [Sv; Ks]. *1823–1830:* (Lengyel Józseffel) Mündenig mentünk kariolon, kétkerekű lecticán egy lóval, melyért fizettem 3 Rhf 24 xr [FogE 250].

Szk: *egylovú ~. 1750:* Mgos Josika Maria Aszszony . a Marus partyan egy Lovu Léptikan alván az Inast el küldette volt hogj sietesse az berek Hordokat, maga pedig tartván az gyeplőt huzni talalta a Lo száját szinte bele essik vala Leptikástol a Marusb(a) ha magam meg nem tartom vala [Déva; BK 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

2. *gyalog ~* kb. gyalog kordé; lectică; Tragkarren. *1705:* Eljárván pedig az egész várat, nem találék az úrnak sok mindene közül egyebet, aki valamit ért volna, az asszony gyalog üveges leptikáját [WIN I, 645].

lektikaforma kétkerekű kordészerű (kocsi); ca o şaretă; asemenea unei şarete; zweiradkarrenförmig (Wagen). *1744:* vagyon edgy lektika formáb(an) kocsi vas pántotskák rajta [LLt Fasc. 67].

lektika-párna perniţă de pus în şaretă; Kissen für einen Zweiradkarren. *1733:* Edgj viseltes szederjes Leptika párna [Marosszt király AF; Told. 2].

lektikás kordés, taligás (kétkerekű járműbe való); pentru şaretă/lectică; Karren-(Pferd). *1728:* Hatt pejj szörű Hintós Lovak, es egj Leptikás [Ludvég K; Told. 29/19].

lektikus-láda ? (kétkerekű) kordé-láda; lădiţa şaretei; Kist/Lade eines (Zweirad)Karrens. *1753:* Hoszszabb zaros veres Kotsi Láda N 1. Fejer Lakatos Láda No 1. Kis Zöld Lecticus Láda No 1 Paraszt tolyoka Láda [Marosszt király AF; Told. 18].

lektor (rektor) tanító; învăţător, dascăl; Oberlehrer, Schulleiter. *1571:* Lector aztala Thartasat eo k. haggyak az quartabol Mint eleot uolt [Kv; TanJk V/3. 35a]. *1585:* Az Scholaban az Lector hazanal az Arniek zeket hogy meg dezkaztatuk ... Attunk ezektol Ach gergelnek mindenestul . d 84 [Kv; Szám. 3/XIX. 28]. *1598:* Az Magiar Lector hazaba chynaltattünk egi hozzw zeket f-/15 [Kv; i.h. 7/XVI. 49]. *1600:* Aztalos Lukach miuelt volt az scholaba ... Marton deaknak az Lectornak egi keoniw tartot fl 1 [Kv; i.h. 9/IX. 51]. *1601:* Janos Vramat az Lectort, Mikor Predicatorsagra hittak volna, az Plebanos haznal helt adanak nekj [Kv; i.h. 9/XV. 10 Jeremias Nekel sp kezével]. *1621:* varsoczi Lector pinczeyere fellwl Egj kett fele nyilo ajto fedelet io Eoreget d. 35 [Kv; i.h. 15b/IV. 25]. *1674:* Anno 1654 kereszteltettem meg ez . fiamat; keresztapjai Járay János, az unitária eklézsiának magyar prédikátora és Dálnoki Lőrinc, az unitária eklézsiának lektora [Kv; KvE 192 LJ].
Szk: ~ *keresni. 1598:* 16 May hogy eo kegielmek biro vram tanachúl Miklos Deakot Lector keresny Besztercere kwldetek keoltet magara es lowara f. 1 [Kv; Szám. 7/XVI. 32].

lektorság (rektor)tanítóság; funcţie de învăţător; Amt des Oberlehrers/Schulleiters. *1595:* Dipsere vitte D. Nicolaús Conradúst és az Lectorsagra hiúattatot D. Mathiast Dipsensist, Markos Lörincz 2 loaúal . f 1 d 50 | Plebanus Wram .. jelentúen, hogy ö f 4 adat volna Nicolaús Conradúsnak költsegül, hogy faragyon és az Zaz földere (!) mennyen egy túdos ember keresnj Lectorsagra az Scholaban [Kv; Szám. 6/XVIIa. 114, 117 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lektúra olvasottság, tudás; erudiţie; Belesenheit, Bildung. *1775:* Meghala a szegény Sombori János uram ... Alkalmas judiciumú ember volt szegény, lecturája is volt, ifjúkorában csintalan ember volt [RettE 344].

lekucorodik lekuporodik; a se ghemui; niederkauern. *1629:* az kerekes Szüle ... az agy labanal kuczorodot le oda üte az vram [Kv; TJk VII/3. 121]. *1650:* egj ember az fel kezeuel megh foga az vstőket az Lónak fogek egj nagy palczatt hogj odalba surjam vele le kuczorodek az eres vegehoz ot hagia az Lovatt el futamodek [Nagykede U; UszT 8/64. 68g]. *1760:* le kutzaradánk a fűben addig, míg az Exponens Ur ő Nga el halada onnét [Bethlen SzD; BK. Rusz Iuvon (26) merc. vall.]. *1794:* egy szöllő tő mellé le kutzaradatt [MNy XXXVIII, 208].

lekucorog lekuporog; a se ghemui; sich zusammenkauern. *1831:* (A) Rab ellen a bizonyittatván be: hogy ő szolgaja lévén ... Nehai Czako Sigmond Urnak, midön le kutzoragva a Pénzes Ladaba be markalt, es onnan Penzt lopott — ezen factumán Czako János Ur rajta érvén, a Pénzt tőlle el vette, és fel pofozta [Dés; DLt 332. 10].

lekurhol lehord, összeszid; a certa aspru; heruntermachen. *1854:* De ő tudja ám, mert jól lekurholva űzted el magadtól [ÚjfE 24].

lekurjongat (kiáltva) leszid; a lua la refac; (schreiend) abkanzeln. *1846:* ha valaki érette fel szól, azt le kúrjongatja [K; KLev.]

lekurvaanyáz *becsm* anyját lekurvázza; a-i spune cuiva că mama sa este tîrfă; seine/ihre Mutter Hure nennen. *1828:* le kurvanyázta — azt mondván, hogy kendnek kurvannya mit tud hozzá [Ilyefva Hsz; HSzjP Tőrös Pál (70) gy. kat. vall.].

lekurváz *becsm* kurvának nevez; a-i spune cuiva că este tîrfă; Hure nennen. *1584:* Kerekes Matias es Andras kowach valljak Ieowe oda Kowach Ianos Zabo Casparhoz egy legelert . Kowach Ianos Zemebe ezt monda, A the feleseged Curwa, Es minde(n)t le Akar Curwazny [Kv; TJk IV/1. 367]. *1598:* Peterdy Balasne Ilona azzony vallya .. sok Jambor azzoniokat le kurwazott[a], es egy nehaniatt megys vert, en Zegeni fejemetis egynehanizor kurwazott le [Kv; TJk V/1. 273. — [a]Borgyasne]. *1637:* igen igen lator nieluű aszony az az boitos ersok mert az felesegemet egjnehanszor le kuruaczta [Mv; MvLt 291. 95a]. *1688:* az ferfi felesegit hogy meltatla(n) le kurvazta masok hallattara arrul meg kőveti [SzJk 226]. *1741:* Pap Demeter azon Angyelekott el foglalni akaro Attya fiakat le kurvázván, turbálta és ki hánta [M.igen AF; Kath.]. *1846:* Dosa Imréné Ifjaszonyt erössen szidalmazta le kurvázta, Tövissi Sándor kurvájának nevezte [Kakasd MT; DE 2].

lekurvázás kurvának nevezés; faptul de a spune despre cineva că este tîrfă; Benennung mit dem Schimpfwort Hure. *1845:* A Léányod le kurvázásaért mások hallattára miért fenyegetted Madarasi Adámnét? [Dés; DLt 502. 2 vk].

lekurváztatás kurvának neveztetés; faptul de a spune despre cineva că este tîrfă; Benennung mit dem Schimpfwort Hure. *1840:* Instálom a' Tkts Tanátsot méltoztat Darabont Istvánt Feleségem le kurváztatásáért, 's reám tett piszkaiért illő bűntetéssel meg bűntetni [Dés; DLt 1008].

lekushad l. legushad

leküld 1. vkit alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre küld/meneszt; a trimite pe cineva într-un loc situat mai

jos/la sud de ceva; hin/herabschicken | vkit külső fekvésű helyre küld/meneszt; a trimite pe cineva într-un loc situat la periferie; an einen auswärts liegenden Ort schikken/abgehen lassen. *1670:* Az diószegiekben is az öreg embereket leküldtem Fejérvárra, vigyék eleiben az kapucsinak és referáltassák, mint lött az katonák levágása [TML V, 131 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* amikoron a generál az uraknak igyekezteteket megtudta volna, Acton uramat leküldötte az úrhoz, és megizente, hogy tőle izenjék meg a dolgot, magok pedig maradjanak veszteg [WIN I, 605–6]. *1710:* a francia király elég pénzt és hadat küld le Magyarországban, amint már a híre is vagyon hogy a had leindult [CsH 105]. *1740:* az molnárt nagy nehezen rá vetem hogj az fiát le küldőtte az malom látni | az Jager inast Posta lovakra ültettem s le küldöttem [A.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1763:* én egy kis Fiatskámat le küldém négy ökrös szekeremmel Várhegyre [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1868:* Csütörtökön ötet akartam és Fogom le küldeni [Derzse SzD; BetLt 4 Miklos József lev.].

2. vmit (alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre) lejuttat/szállíttat; a transporta ceva într-un loc situat mai jos/la sud de ceva; her/hinunterbefördern lassen. *1710 k.:* búza- s árpával indíték keresetet Lippára ... circiter ötezer köböl búzát és kétezer árpát küldtünk le a Maroson és szépen nyertünk rajta, mert igen olcsó volt a búza [BÖn. 738]. *1717:* A tavalyi buzában vagyon még 3 köböl buza, ha a magazin(alis) buza irant kesön vészém az Urnak tudositását en azt lé küldöm [Búzádbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1724/1779:* a Mester Emberek innen fel menvén a hajo fájit vágasa meg és küldgye le ide [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.]. *1798:* tsináltatok kapákat, s ha elébb nem Szeredán bizonyoson le küldöm [Torockósztgyörgy; DobLev. III/613h]. *1815:* Küldött egy kötés dohányt, mellyet ezennel én is bátorkodtam Nsgod(na)k leküldeni mint mustrát [Banyica K; IB]. *1843:* Tudosittásodat köszönettel vettem; csudáltam hogy mi lehet oka, hogy víz míg igen nagy volt 's a Tutaj fákat még se küldéd le [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

3. (postán) elküld; a trimite (prin poştă); (mit der Post) absenden/verschicken. *1665:* Bethlen János uramnak mind az vármegye küldte levelet, mind querelát leküldte volt urunk [TML III, 533 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1670:* Én ugyan irtam nekiek[a], biztatám, az mint tudám és az hunyadvármegyeieknek is megparancsoltam, felüljenek; postán küldtem le [TML V, 349 ua. ua-hoz. — [a]A halmágyiaknak.]. *1711:* az M:Cardinalis eő Eminentiája titulussát nékem küld le talám meg kivántatik [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1825:* Irni kell Bétsbe az Agensnek, hogy a' Diligensen, vagy más alkalmatossággal, a Transmissiot küldje-le [Kv; Somb. II Benkő István lev.].

4. központi helyről alacsonyabb beosztású személyhez/alárendelt szervhez eljuttat, megküld; a trimite din centru la persoanele/organele subordonate; von einer Zentralstelle einer niedriger qualifizierten Person/unterstellten Organisation zukommen lassen. *1705:* Ez, jóllehet itt nálunk egészben meg nem revelálódott, minthogy magyarnak ezt ide bé, sem onnan kívül, sem Bécsből le nem küldötték [WIN I, 431]. *1710:* Teleki Mihályt hogy a német császár inkább magához édesitse, impériumbeli grófi titulust küld le neki | (A császár) az erdélyi pápistak kívánsága szerint öt punctumból álló kemény decrétumot külde le [CsH 214, 306]. *1710 k.:* Amely projectumot de commerciis Bécsben béadtam volt, azt az udvar leküldé, és parancsolta a guberniumnak, hogy küldjék censurájukat ad informationem suae majestatis [BÖn. 930]. *1804:* münemü határózást méltoztatatt légyen le küldeni [Sárpatak MT; Born. G. XII. 11 gr. Teleki Domokos főispán lev.]. *1825:* méltoztasson Nagyságod Hentes Csergö Györgynek ... le küldeni méltoztatott Kérelem levelére tett ... Vég-határozását kegyesenn meg tenni [Torda; TLt Közig. ir. 252].

5. (tartozást) megad, visszaküld; a plăti/restitui (o datorie); (zu)rückerstatten. *1810:* meltoztassék az Ur nekem adni két vagy három hetig valo varásig egy Köböl rosot s két vékát s akkor le küldeni elnem mulatom [Albis Hsz; BLev.]. *1859:* instálnám most az egész interest le küldeni [Mv; DE 2].

6. elbocsát; a da drumul; ent/fort/weglassen. *1775:* Ifjúkorában lakott Sombori János gr. Bánffi Dénes úrnál. Fel is vitte magával Bécsbe, de excessusai miá le kellett küldeni [RettE 345].

7. lekísértet; a dispune să fie condus jos; hinunterbegleiten/führen lassen. *1847:* a tekintetes szolgabíró úr rendelést küldött pandúrai által Bucsumba, hogy az odavaló falusi bírák azon embereket, akik Varga Katalinnal házomra erőszakoskodni jöttek, elfogván, Zalatnára küldjék le [VKp 280].

8. vki/vmi után küld/meneszt; a trimite după cineva/ceva; nach jm/einer Sache schicken. *1736:* Kivált az Székelységen, mikor valamely urfi vagy nemes ifju legény vígan volt s tánczolni akart, leküldött az faluban, az falusi leányokot esszegyűjtette, az házához felvitette, virradtig is tisztességesen eltánczoltanak [MetTr 419–20]. *1780:* ebben az rettenetes erős hidegbe mind meg fagyna[a] talám mikor le küld addig engedelmeskedik az idő [Borosbenedek AF; SLev. — [a]Az alma].

9. lehajtat/tereltet; a face să fie mînat la ...; hin/heruntertreiben lassen. *1731:* az Mén lovakat is gyakran jártassák annak rendi szerént, vizre küldvén le őket gázóltatni, mikor nagy sár nem lesz [JF lovászmesteri ut.].

leküldendő megküldendő; de trimis, care urmează să fie trimis; zu schickend. *1734:* Az Exld Mlgs igireti szerént pedig tudom az le' küldendö assignatiobaném frustralodom [Born. XXXIX. 51 gr. Haller János Nszből].

leküldés **1.** elküldés, menesztés; trimitere; Fortschikkung. *1665:* hirdetik azt is, hogy tractálják, ő felsége engedjen passust az szárazon török ellen, mely még bizontalan, engedi-e? nem-e? az követnek leküldése vagy nem küldése megmutatja [TML III, 462 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. (központi helyről való) megküldés; trimitere (din centru); (von einer Zentralstelle) Versendung. *1669:* Mire vélni, nem tudhatom, hogy ennyi ideig elkésék a Nagyságod oblatioja végezése szerint az ő felsége kegyelmes resolutiojának leküldése [TML IV, 513 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. *1723:* (A) Resolutiok(na)k azon Gyülésre idejenkoránt való le küldését kglmesen meg igirni méltoztatott[a] [Ks 18. XLIII gub. — [a]A császár].

leküldet 1. elküldet; a trimite; (hin)schicken lassen. *1792:* A Palinka fõzõ velnyitzéje pedig mélyen benn vagyon a Nsgod földin én az Inquisitiot le küldettem Procurator Kováts Uramhoz, olyan formán, hogy abbol egy formális instructiot készittsen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. lekisértet; a trimite sub escortă; her/hinunterbringen/führen lassen. *1786:* az Szam tartois az restáns Taxas Rabakat mind le küldette Szent kirallyra, mit tselekedtenek ottan véllek nem tudam [Torockó; TLev. 4/13. 14].

3. hazaküldet, elbocsáttat; a face să fie trimis acasă/eliberat; entlassen lassen. *1765:* Somlyai Albert, csíki bocskoros székelynek fia, Apor Lázárnénak veje, Bándi Ferenccel, ki is udvarhelyi csizmadiának fia, ez is ugyan Aporné leányát vette, annyira mentek volt, hogy aulicus consiliariusokká lettenek volt. Ennek előtte mind őfelsége, mind más ott lévő főemberek megtudván, hogy nem familiás személyek, hanem alávaló emberek gyermekei, mindjárt despectusba kezdettek menni. Ugyancsak a miá-e, vagy hogy nem tartotta szükségesnek az udvar őket, a minapiban leküldették [RettE 192].

leküldetik alküldetik; a fi trimis; her/hinuntergeschickt werden. *1845:* a malom epittésihez meg kivántato materialék jo rendin a két három nyilalo 4 ölös gerendákon kivül is holnap reggel le küldetnek [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.].

leküldhet elbocsáthat/küldhet; a putea demite/destitui; entlassen/verschicken können. *1761:* Jósika József ... Generálisságra promoveáltatott ezen mostan is tartó prussussal való háborúság alkalmatosságával. Mely csak arravaló volt, hogy leküldhessék, mivel nem volt semmi olyas virtus benne, melyet méltó lett volna valakinek observálni [RettE 116].

leküldött 1. odaküldött/menesztett; trimis acolo; hingeschickt. *1765:* Továbbá instálok alázatoson Ngodnak magom helyet le-küldött kedves Ötsém Also Elek Uramot Gratiosum Pátrociniumában venni méltoztassék [Torda; Borb. II Alsó Lajos lev.].

2. megküldött; expediat, trimis; verschickt/sandt. *1759:* a' le küldett Specificatio szerént compariáltatik Kegyelmed 1. Loval restálni [LLt a gub. Nsz-ből]. *1815:* A' Mlgs Királyi Fő Igazgato Tanáts ... 11197 szám alatt költ s Fő Consistoriumunkhoz le küldött Decretuma [Kv; NyIrK XII, 140]. *1850:* Déési polgár Erdődi Sándornak a' vidéki Mlgs Katonai Parancsnoksághoz bé adott — s onnan tudositás tétel végett ... hátirattal le küldött ebbéli kérelmét . hivatalos ajánlás mellett teszem át czimzett Tanátsnak [Dés; DLt 6].

lel 1. talál; găsi; finden. *1557:* en kkel Zeken nem perlek hanem az ktek penzetth meg adom es az Jozagnak helyet lelem azerth en bozzoth nem akarok wallany [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70 Apaffy lazlo nagyfalwrwl a beszt-i tanácshoz]. *1589:* leltenek 3. talat .1. kannat [Kv; KvLt Vegyes I/2. 39]. *1601:* Keohalmy Pal vallia vgy foztottak megh az azzonth[a], annak vthanna az azzonnyal menteonk oda es ahwn az foztassat monta ot lelteok ez teolgy palczat [Kv; TJk VI/1. 560. — [a]A legények]. *1605:* mattias Kouaczj azt monda az feleseginek hogy gazdazzonj egj bogart leltem [UszT 20/333]. *1643:* parantzollyuk, ez Commissionkat veven az megh fogott Banyaszokat mindgiart boczatassa el őket, s engedgye(n) szabad culturat mindenut az hol arra valo helyet lölnek [Thor. XVI/2 a fej. Thoroczkay Lászlóhoz]. *1794:* Eleget mesterkedtem benne, hogy Ngod parantsolattya szerént de otiori Juris cursu valo Munkátskát bé küldhessem, de sehol sem lelem [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. *1808:* Veres plajbász a jegyezgetésre lévén nállam azonnal kevés papirossat is lelénk [Déva; Ks 119b]. *1840:* Ezen nálladnál tanált hamis on huszasokat hol lelted? [Szu; KLev.].

Szk: *bűnén ~ vkit. 1573:* Catalin Azzony Igarto Istwanne Azt vallia, hogy Megien Boltiaba Kapa Myhalnenak, Mond hogi myt cheleketetek hazadnal Kereztury peteren Bwnen lelte az Kurwafy Mert az Assonemberre masot volt haromsor [Kv; TJk III/3. 64] ✱ *helyét (nem) ~i. 1791:* Popa Jakob Román mindig bukált ... helyét nem lelte [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.]. *1811:* Egyik[a] Magazinum sok mismással teli, Hol még az egér-is sokszor helyjét leli [ÁrÉ 12. — [a]Értsd: bástya] ✱ *időt ~ vmihez. 1590:* kjnek kjnek az w resze szere(n)th Jgaza(n) fel oszak Aznak uttanna Egy nehany napoth hattak benne de wdoth soha nem lelenek hoza hogy fel oszak [Farcád U; UszT] ✱ *kedvét ~i vkinek. 1559:* (A) Mezaros ... az Warasnak kedveth lellye [Kv; TanJk V/1. 57]. *1561:* Ha walamely legeny ... olly herre ky menny a' hun semmi ceh nynchen ollyan helyen ket hetnel toab ne leg'en zabad myelní. ha penig kwlomben chelekednek Senky effelenek addig miet ne aggion hanem az Ceh mestereknek hirre teg'e es az ollyan legen az mestereknek keduet lellye [Kv; ÖCArt.]. *1572:* Filstich Leorinch ... vallia, hogy Mond neky[a] .. Harmad Eztennápra leld kedwet es Elegicz megh[b] [Kv; TJk III/3. 36. — [a]Aros Myhal vrberger Gergelnek. [b]Az adósságról]. *1583:* Zeóke Pal ... vallia Chiokos Benedek az Torday Embernek meg hagya hogy be Mennie(n) az Vamoshoz es kedwęt lellię mindenkeppen [Kv; TJk IV/1. 119] ✱ *örömet ~. 1704:* (A levelet) a vajda ... ideküldi a generálnak . azt mondják, hogy ha az a levél elérkezik, újobban örömöt lelünk Szebenben [WIN I, 210].

2. kb. ítél, határoz; a decide/hotări; urteilen, bestimmen. *1553:* Az Terwen Jgy lely hogy czyarno[a] fel vege az Negy forintot[b] [Sólyomkő K; KCs. — [a]Czyarno Thywadar. [b]A zálogpénzt]. *1560:* az ew felsege Tablaya es ytelew mesterek azt leltek hogy varas teruenye zerentys az Anyay ket Rez az kolosuari Ewreksegekbewl suky Istuanra az ew attyokra nezne [Kv; SLt ST. 6]. *1568:* Antonius Vicey Laur(entius) Filstich aequaliter fassi sunt hogy toruen zerent vgy leltek volt hogy az Kalmar Lazlo Jozagaba se ozlas se bwchyw adyg ne legyen, meg nem az adossag ky tellesedik [Kv; TJk III/1. 186]. *1571:* Az Minemő Tórwenie az en Jobagiomnak volt oth az kegtek Warasa belj emberrel valamy lowak el vezeseböl wgy lelte wolt keg: teőrweny zerent hogy zowatossat aggia [Pusztakamarás K; BesztLt 3495 Mich. Telegdi a beszt-i főbiróhoz]. *1585:* Chieòb Georgy vallia, valek ott az czehben, Az czeh mester Keotelwereó leorincz fel Alla es zamot Ada .. Es monda. Im en az czeh Mesterseget le teze(m), Es vgia(n) le tewe ott, ky kwldek, es vgy lelęk hogy ket hetig visellie meegh a' Czeh Mesterseget [Kv; TJk IV/1. 439].

3. (vagyont) szerez; a cîştiga (o avere); (Vermögen) verschaffen. *1560:* az mely Jozagot eo zolgalattiaual leolt Minden Jvssaűal atta ... Attiafianak, Petky Kata Azzonnak [Ebesfva; Ks 101]. *1599:* Reisz Andras Lucas Rodner es Radnothy Jstwan .. valljak .. eo .. chyak az feleseget emlegette hogy mindenet awal lelte kereste [Kv; TJk VI/1. 347].

4. *átv* kap, szerez; a primi; bekommen, erwerben. *1570:* Kosa Myhal ... vallya ... hogy megh verthe Zeoch Myhal ferdĕs Kelement ... Eomaga kereste Maganak feredeos kelemen az myth lelt [Kv; TJk III/2. 186a]. *1573:* Anna Bonciday Gergelne vallia hogy .. Az vtan egi Nap talalya Kapa Mihalnet kerdezy volt hogy Mint leot volna az dolog hazanal keresturi peteren, Mond hogi Am Myt talalt[a] az esse kwrwafy Maganak lelte | Anna Bonciday Gergelne vallia hogy .. Ieo oda Kapa Myhalneis Mond Keresturinak, Az myt leltel magadnak nekem semy bwnĕm benne [Kv; TJk III/3. 56–7. — [a]A kihúzott *lelt* szó után írva]. *1584:* Catalin Keomiwes Mihalnal zolgalo, vallia, Zappanozok vala es a zappanozas felet vgy tetwek (!) mintha egy Nyast wttek volna Labamba, Regel a' varganę Anniahoz Menek, Azt monda hogy a' fewzbe leltem [Kv; TJk IV/1. 286].

5. okoz; a cauza/pricinui; hervorrufen, verursachen. *1756:* Matyas Juonra egész falustol nagy gyanuságunk vólt, hogy ördögi Mesterséggel, boszorkánysággal elő gonosz ember let volna, mellyel károkat, s betegségeket masoknak lelt volna [Vályebrád H; Ks 62. 22].

6. vmi ér vkit, vmi baja van vkinek; a i se întîmpla cuiva ceva; jm zustoßen, treffen. *1574:* filstich peter, zemlye Syteo Jstwan .. Azt valliak hogy Be Ieot oda az Bereczk vey Andras Es Mond hogi valamy dolog[a] Ereoszen kialt Ide az hazra chisar Antalne, valami lelte [Kv; TJk III/3. 329. — [a]Értsd hozzá: történt]. *1584:* Chiszar Antalne vallia vala Mas giermekemis kynek a' laba(n) vyanak eg kis wtes miat el esek az keórme Es valamy lele zegennek a' labat de megh tekeredet es fel all az Nagy laba vya [Kv; TJk IV/1. 279]. *1676:* Ha valami jól esik, fogadja Isten; ha pedig valami valakinek nem fog tetszeni, ezer s meg ezerképpen kárhoztatják az embert, csak egyéb is ne lelje miatta [TML VII, 134 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1739:* Faluvégi Mihályné[a] ez tűzhelyre leüle s monda nékem: „engemet bizony semmi nem löl" [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Kecskés Istvánné Anna (40) pix vall. — [a]Boszorkánysággal gyanúsított asszony].

Szk: *a betegség ~ vkit* betegség (el)ér vkit. *1584:* Orsolia Kerekes Mihalnę vallia hogy ... fazakasnet (is) a' betegseg huswet taiba kezdette lelni | Egry ferencz felesege vallia ... Az giermeket Rettenetesen kezde az betegsegh lelni [Kv; TJk IV/1. 223, 255–6] ✱ *forróhideg ~ vkit* hidegrázása van. *1671:* Az gyermeket az forró hideg leli, úgy látom; egy órában ha jobban, másban igen rosszul van [TML V, 603 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *harmadnapi hideg ~ vkit* harmadnapi hidegelése van. *1811:* Imets Aniska nénemet a 3 napi hideg kezdete volt lelni [Ks Kornis Anna Kornis Gáspárhoz] ✱ *hideg ~ vkit* hideglelése/rázása van. *1574:* Kiral Ianos azt vallia hogy ferench ... Mondot (!) hogi Eo Nem Ihatik Mert hideg lely [Kv; TJk III/3. 386b]. *1637:* Szanto Marton le ővle az Tűz heljre, s ereössen leli vala a' hidegh [Mv; MvLt 291. 105a]. *1693:* ót akkor az hideg lòlte [Szentmihály U; Pf]. *1811:* Ezen hideglelős szent Mihály napodba, Tudom, lél a' hideg magános ágyadba [ÁrÉ 169] ✱ *negyednapi hideg ~ vkit* negyednapi hidegelése/rázása van. *1710 k.:* Váradon kezde a negyednapi hideg lelni, s márciusig mind lele [BÖn. 529].

7. *mi ~ vkit/vmit* ? milyen baja/betegsége/sérelme van vkinek/vminek ?; a avea ceva boală/necaz; jm etw. fehlt/ist etw. widerfahren. *1568:* Anna Rta Ambrosi Iso .. fassa e(st), Ezt lattam hogy az zabo Balint kapuya kozoth eset vala el az lean . kérdem, my lelte [Kv; TJk III/1. 199]. *1572:* Markos Antal . vallya, hogy az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd az Laba Seres Martonne . Mond hogy My lele koma(m)azzon, Mond, Ne(m) tudom my lele a Labomat, Im ne(m) Alhatok rea [Kv; TJk III/3. 86c]. *1600:* Puelacher Jstwan vram es Hozzw Janos vram .. fatentur: ... egy rez kertett megys igert vala, de thwdgyuk my lele tehat es meg megh masolta es Nem Akara Adny [Kv; TJk VI/1. 492]. *1623 k.:* egykor az gyermeke kezde fuladozni monda(m) Kata Kata mit csinalz meg fulaztod a gyermeket monda nem tudo(m) mi eordeogh leolte [Mv; MvLt 290. 29a]. *1657:* nem tudja, mi lelte lovát, csötölbotol alatta [KemÖn. 39]. *1724:* Radnóti Susi . Sokszor panaszkolkodott vólt nékem, a' tőbbi kőzőtt kérdem ... Mi lelt téged ? [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. *1755:* Kérdem hat Aszszonjom mi lélt [Gőc SzD; WLt Ternovány Jeremia (40) zs vall.]. *1799:* kerdem eö kglmit hogj mi lölte [Tarcsafva U; Pf].

lelakatol belakatol; a închide ceva cu lacătul; mit einem Schloß zusperren. *1676:* (Az ajtón) vagjon 12 szemből állo vas lanczoczka, melly (így!) az aytot szoktak le lakotalni [Fog.; UF II, 730].

lelakatolható belakatolható; care poate fi închis cu lacătul; was man mit einem Schloß zusperrbar. *1852:* A' lappancs ajtónak[a] jo erős retesze, és retesz feje, 's lánczon függő, le lakatolhato vas sassa van [Km; KmULev. 2. — [a]A malomban].

leláncol *átv* leköt; a solicita/ocupa; fesseln, bannen. *1807:* Az én Gyermekim ugyan még mind betegek, tsak most jobban vagynak valamivel, ezek mián, mű ugy le vagyunk lántzolva, sem egy felé, sem más felé nem mozdulhatunk [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.].

lelatoria l. relatoria

lelatroz latornak szid/szidalmaz; a-i spune că este ticălos/nemernic/mişel; schimpfen. *1867:* Imre János ... panaszolja hogy Barta János öt le latrozta, s kivánja bebizonyittani [M.gyerőmonostor K; RHAk 31].

leledzik 1. létezik; a exista/fi; existieren. *1578:* vegeztek eo kegmek hogy az czeh Mestereket Byro vram eo kgme hywassa be mindenik czebelyt, Es Az limitatiot eo kegmek egez tanachiul aggyak Irwa(n) minde(n) czehnek eleibe, Es haggiak megh az czeh mestereknek hogy vgy vyssellien gondot czehe bely mesteryre, hogy ha valaky leleczyk ky a limitatio elle(n) megh esnek Tehag nem azt a zemelt hane(m) egez czehwl bwntettessenek megh azok, Az mely czebol valo vetkezyk [Kv; TanJk V/3. 175b].

2. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: *(cégéres/szarvas) bűnben* ~ (cégéres/szarvas) bűnben él; a trăi în păcate (foarte mari); in Erzsünde leben. *1662:* Izraelnek még a legszentebb királyai is .. nagy szarvas bűnökben leledzettenek [SKr 322]. *1688:* En Kézdi Vásárhellyi János mostan Desen lako ... igerem ... Semmi Czégéres bűnben nem leledzem [Dés; Jk 84b]. *1762:* az Ita az actionak bűnben[a] leledzett [Torda; TJkT V. 92. — [a]Gyermekgyilkosságban] ✱ *gonosz cselekedetben* ~ gonosz cselekedetben bűnös; a comite fapte urîte; einer bösen Tat schuldig sein. *1670:* (A tüzet okozó) captiva harom napokon ki ki hozattatva(n) az foghazbol elseőb(en) mind az három piaczot megh kerültetve(n) velle az Czigány, kiáltassa megh velle, hogy valaki illye(n) s ehez hasonlo gonosz czelekedetekbe(n) léledzik, halállal bűntettetik [Kv; TanJk II/1. 759] ✱ *gonosz életben* ~ gonosz életet él/folytat; a duce o viaţă păcătoasă; ein böses Leben führen. *1597:* az azzoni gonoz eletben leledzett [Kv; TJk VI/1. 26] ✱ *gyilkosságban* ~ gyilkosság terhe alatt él; a comite un omor; unter der Last einer Mordtat leben. *1742:* Veress Sámuel ... Gyilkosságba ⟨is⟩ léledzett [Kisenyed AF; JHb Lidia Sigmond Samuelis Vásárhelyi cons. (40) ns vall.] ✱ *káromkodásokban* ~ káromkodásban bűnös; a fi păcătuit spunînd înjurături; des Fluches schuldig sein. *1737:* Isten ellen való káromkodásokb(an) léledzik [Dés; Jk] ✱ *káromlásokkal* ~ káromlásban bűnös; a păcătui prin defăimare; der Lästerung schuldig sein. *1764:* Azért kelletik meg perelnem az It, hogj Citatoriamban declaralt ůdőben és helyen hallatlan káromlásokkal léledzeni nem általlotta [Torda; TJkT V. 192] ✱ *lopásban* ~ lopásban bűnös; a comite un furt; des Diebstahls schuldig sein. *1599:* Myerthogy . az mentet es gyolch felseo ingeket ez Balas lopta volt el Hogy penigh Jllien nylwan valo lopasban leletczet az perengere keottessek [Kv; TJk VI/1. 368] ✱ *nem* ~ *vki halálában* nem bűnös/részes vki halálában; a nu fi vinovat în moartea cuiva; am Tod js nicht schuldig/teilhaftig sein. *1633:* Aztis mo(n)dotta Kepiro Mihali hogi eö megh akarta az legent eöletni, de eo ne(m) leledzik halalaban [Mv; MvLt 290. 136b] ✱ *paráznaságban* ~ paráznaságban bűnös; a trăi în desfrîu; der Buhlerei schuldig sein. *1604:* Benedeknenek leanya Katalin neuw akkor paraznasagban leledzet volt [UszT 18/20]. *1688:* (Az asszony) Az I(ste)nnek az 7dik parancsolatba(n) foglalt erőss tilalmát ... altal hagvà(n) paráznaságbannis leledzett volna [SzJk 225]. *1736:* ha tőbszőr hasonló paráznaságb(an) leledzenék az Incta ... Hóhér által meg-vesszőztetik [Dés; Jk 220b] ✱ *szitkoknak nemében* ~ szitkozódásban bűnös; a făcut vinovat spunînd vorbe înjurioase; der Schimpferei schuldig sein. *1670:* az J. .. ha teobbé comperialtatik affele szitkoknak nemeb(en) leledzeni, érdemes jutalmát el vészi [Kv; TJk XI/1. 21].

leledző szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *vmilyen cselekedetekben* ~ vmilyen tettekben bűnös; care este vinovat de comiterea unor fapte reprobabile; irgendwelcher Taten schuldig sein. *1763:* az I(nct)us ... ily vétkes, és irtoztato cselekedeteiért, hogj mint oly I(ste)n ellen káromlo érdeme szerént bűntettessék, más hasonlo cselekedetekben léledező embereknek rettentésekre, szükséges [Torda; TJkT V. 147] ✱ *vmilyen gonoszságban* ~ vmilyen gonoszságban bűnös; care este vinovat de comiterea nişte mîrşăvii; irgendeiner Boshaftigkeit schuldig sein. *1763:* egy fatens ... fatealta, hogj nyilvanason latta az I. eőkegjelmet; az Aszsz(on)y mellett egj lepel alatt fekűnni, melyis oly terhes Circumstantia, hogj nyilvanason lehet concludalni minden kővetkeztethető rosz Consequentiakat igj méltán fogattathatot el ... hogj inkább az afféle gonoszságban leledző személlyek ki irtodnanak [uo.; i.h. 164] ✱ *vmilyen vétekben* ~ vmilyen vétekben bűnös; care este vinovat de comiterea unor păcate; irgendeiner Sünde schuldig sein. *1763:* minthogy az ollyas szemelyről valaki magát Tábor után veti ... minden rosz consequentiakat concludalhatni .. azért hogj ily vetekben leledczők vagj aztot gjakarolni szándekozok meg zabalaztassa(na)k az holnapi Vásár napon 9 orakor mind harman 25 pálcza ütésekkel külen külen bűntettessenek | az Incta . ezen vetkes cselekedetit ferhez menvén gjakorolni mint aféle vétekben leledző, s bele rögzett gonoszságokban szokásos, meg nem szűnt [uo.; i.h. 176–7, 180].

lelegel csupaszra legel; a paşte toată iarba; abweiden/grasen. *1843:* a' Helynek egy részit ... felszántották egy darab soványabb része az idénnig pusztán állott, s a' marhák legelték le a' Füvet [Bodola Hsz; BLt 12 Dudás János (52) szolga ember vall.] | mely darab Helyen a' mi kevés Fü termett, addig a' Falusi Marhák legelték le [uo.; i.h. Molnár Györgye (60) szolga ember vall.].

lelegelt csupaszra legelt; păscut în întregime; abgeweidet/gegrast. *1835:* a kertekbe a hidegek miatt a le legelt fű helyett nem igen akar nőni sarjadék [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

lélegzel 1. lélegzik; a respira; atmen. *1809:* bajoson lélekzel [DLt 468 nyomt. kl].

2. *vmilyen gyanúban* ~ vmilyen gyanúban leledzik/találtatik; a fi suspect de ceva; in irgendeinem Verdacht gefunden werden. *1865:* Kováts Ferencz ugy szintén Szabó Mártonné bezárt szobában találtatva a legterhesebb gyanuban lélegzelnek [M.bikal K; RAk 252].

lélegzés 1. respiraţie; Atmung, Atemholen. *1810:* Az Aërnek a' Hegyek fekvése és Erdők által eső fris járása és tisztasága, s ennél fogva a lélegzésre alkalmasabb volta, mely szerént ... itt frissen és egésségesenn lehet laknì, mulatni [Doboka; Ks 76 Conscr. 197].

2. leledzés; aflare; Sein, Befinden. *1764:* világos . tolvajsága az I(na)k, és már régtől fogva afféle életben valo lelegzése [Torda; TJkT V 224].

lélegzet 1. lélegzés; respiraţie; Atmung. *1815:* Tegnap előtt estve olyan kőrnyűl allasok kőzött volt a Feleségem hogy tsak egy oráig valo eleteis bizonytalan volt lelegzete meg rővidűlt, és mint egy magán kívül láttatott lenni [Asszonynépe AF; DobLev. V/975].

2. ~*et vesz* lélegzik; a respira; Atem holen. *1629:* eczer az Aszony hazahoz hiuata hogy testamentomot tegien ... czak aleg veszen vala lelegzetett [Mv; MvLt 290. 146a]. *1759:* égyet sem szollat szolhatotis, tsak elég vet lélegzetett [Teke K; Told. 26].

lélegzik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *cégéres bűnben* ~ cégéres bűnben él/leledzik; a trăi

în păcate foarte mari; in böser Sünde leben. *1688:* Semmi Czegeres bünben nem lélekzik [Dés; DLt] ✱ *fajtalan/istentelen éneklésben* ~ fajtalan, istentelen éneklésben leledzik; a păcătui cîntînd cîntce obscene; in unzüchtigem, gottlosem Singen sein. *1686:* Az mi Kgls Aszonyunk eö nga méltoztatott méltatlan voltomat, eö Ngok Méltosagos udvaráb(a) az Cántor Inasok Kőzze Kglsen bé vétetni ennek utánna Inas élet(ne)k gyakorlásában alkalmaztatom magamat, töbször affele Istentelen fajtalan éneklésekb(en) nem lélegzem[a] [UtI. — [a]Aláírás: Kis Váradi Péter címeres gyűrűspecséttel] ✱ *parázna életben* ~ paráznaságban él/leledzik; a trăi în desfrîu; in Unzucht leben. *1745:* Illjen okon prosequalom az It, hogj ... czégéres parázna èletben lèlegzett | az I. eleitől fogván rút otsmány parázna életben lélegzett, egy néhány rendbéli szolgáloinak hasokat meg nevelte [Torda; TJkT II. 18, 39].

Vö. a *leledzik* címszóval.

lélegző szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *halálos vétekben* ~ halálos vétekben leledző; care a comis un păcat de moarte; in tödlicher Sünde seiend/befindlich. *1702:* (Torockó két polgárát) tömleczben vitettenek .. nappal keményen dolgoztattják ejtzaka ... a Tömletzben hálattjak mint valami Halálos vétekben lelegzö gonosz tévöket [Torockó; TLev. 4/3. 2b].

lélegző-lyuk kb. szellőztető nyílás; gaură de aerisire; Lüftungs/Luftloch. *1652:* van egy kűfal annak oldalan az kut lélegző lyuka | Az Tőmlőcz kű sziklából ki vágot. Mélysége negyed fél öl ă föld szinig. ... Egy lélegző lyuka ă var piaczán valo esö (!) Tóó felé [Görgény MT; Törzs].

lelejt lejt; a se înclina; (ab)fallen. *1760:* (A határ) ottan az hegy elen való mentét végezvén az Motsi Völgyben .. ezen patakon fel megyen az Motsi Török buza földekig ... és az Török buza Földek szélin le lejt az Motsi Gátig [Novoly K; BLt]. *1777:* (A határ) egyenesen fel a Sztrimtura nevü heljre Néz a Hegjtetöre ... Azon tul pedig mindjárt lejt le a völgy köze [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 28].

lélek 1. suflet; Seele. *1573:* mykor Megh hallota, hogi testamentumot tenne Kerestury Megen oda Mond neky Io peter vram az eleo Istenert kerlek hogy lasd Iol megh Lelkedet megh ne Banchad hogi ez vylagonis zenwegy lelkednek Bantasara Legen [Kv; TJk III/3. 64–5]. *1589:* eo kgmek varosul ... Weottek eszekbe(n) az Rut, Izoniw Zitkoknak el aradasat, feokeppen az lelkewel valo ektelen zitkokat Merth lelek az Isten, es az lelek ellen izoniwwa(n) tesznek zidalmazast [Kv; TanJk I/1. 94]. *1605:* az lélek fűbb része az embernek, ki az eoreog (!) életre és boldogságra való [SzO VI, 16]. *1645:* ă fogoly maga vallotta maga feleol, hogy ă kire eo megh haragzik el arullya s hamissannis megh eskeszik reaja, ha az Eordeogők taligan jeonenekis a lelkejērt [Kv; TJk VIII/4. 29]. *1753:* Nagyságod sem kévánnya azt hogy az Istentelenség bűntetettlen maradgyon, és más ember gonoszságáért az én Lelkem Számadozzon [Szentsimon Cs; Ks 22. XXIb]. *1781:* ezen fundusnak Interesse rendeltessék .. azoknak lelki Tanitajoknak azaz az ő lelkeket legeltető Református Papnak fizetésében [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 493–4]. *1811:* mi feltámodunk és lelkünk idvezül | Por vagy, porrá lészel! ... Távul légyen tőlled az hamisság' Tette, Ne hogy porod 's lelked lakoljon érette [ÁrÉ 35, 116]. *1818:* ha erőszakos halált kell szenvednem, azért a' Te Lelked fog számodolni [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához].

Szk: *a ~ kiszakad testéből/vkiből. 1626:* Azmikor Mattius Janos uramnak az lelek ki zakada az testibeöl en akkor ben valek [Maksa Hsz; HSzjP Lőrincz Balint Zentleleky (36) pp vall.]. *1762:* azelőtt hogy a lélek kiszakadott belőle, az egyik kezének megmozdításával beszélett [RettE 134] ✱ *lelkében kárt tesz. 1697:* (Judith) Balint Deakkal őszve őlelkezett s ugj csokolodott uele ... én mondottam, héj, héj Aszonjo(m) miért teszen kegjelmed kárt az Lelkéb(en) hiszem az uradnak Attyafia [Kotormány Cs; CsJk 12 Jmreh Istvánné (19) pp vall.] ✱ *lelkében nyugossza meg Isten. 1736 u.:* az én Jstenem is nyugassza meg mind testiben a föld gyomrában, mind lelkiben az örök dicsőségben [MetTrCs 482] ✱ *lelkében, testében elvész. 1710 k.:* Fridericus mátkaságában mennyi sok jó erkölcsü ifjak vesztek ott[a] lelkekben, testekben el az Anglikák miatt [BÖn. 587. — [a]Párisban] ✱ *lelke kárhozatjában jár vmi. 1620:* Ferdinandus soha az hatalmas császárral igaz frigyet-békességet nem köt Németország képiben, mert az őnéki lelke kárhozatjába járna [BTN[2] 388] ✱ *lelke a lelkével perben/peres lesz. 1574:* Sofia Nagi leorinchne, Azt vallya, hogy az Mely Nap az vyzbe vetetek Erzebetet ... hallota hogi Ig zolt Martonnak, Az Istenert kerlek hogi az hymet Ne haggiad az Azzonnal .. ved ely teolle ha penig ely Nem veszed az Mas vilagonis lelked lelkemel legen peres [Kv; TJk III/3. 368]. *1623/1687:* Ezekett én fellyel megh irt Bodo Péter az én heuteom és lelkem szerént irattam ... elmém mjndenként hellyén lévén, ugy hogy ha ki fel háborittaná, lelkem lelkével az eoreok eletben perben legyen érette [Altorja Hsz; HSzjP] ✱ *lelkét elkészítteti Isten számára. 1710:* meg betegetvén Szőke Ferencz Uram ... hivata engemet . a' végre, hogy Iste(n) számára el keszitese lelket [Kv; KvRLt VII. 13 Rozgoni János ref. préd. kezével] ✱ *lelke testéből kiköltözik. 1631:* lelkem bwneos testemből ki kòltòzik [Szentmargita SzD; Told. 26] ✱ *lelkét Isten elviszi testéből. 1593:* ha az en kgmes Jstenem testembeól lelkemet el vinne, Az en megh maradotth arwa atiamfiatth felesegemeth megh ne haborgassak [KP. Kemény László végr. fej-i átírásban] ✱ *lelkét Istennek/ő szent felségének/teremtőjének ajánlja. 1586:* ajánlom az én lelkemet az hatalmas Istennek, testemet pedig a földnek [A.csernáton Hsz; SzO V, 140]. *1593:* En Kemeny Lazlo, Gereomonostory, iollehet testemben betegh vagiok, de elmémben es ezemben egessegem vagion: elözór ayanlom az en lelkemett az en kegielmes Jstenemnek [KP fej-i átírásban]. *1631:* lelkemet eò szent Felsegenek ayanlom nagy batorsaggal, Testemet pedigh az földnek az eö Annyanak igirem [Szentmargita SzD; Told. 26]. *1677:* En al Csik szeki Szent Geőrgi al(ia)s Bankffalui Geőrgyffy al(ia)s Mihály Barrabas primipilus ... lelkemet ayálom az felséges Istennek testemet az eő Annia(na)k az földnek giomrának [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. 1/32]. *1686:* ajánlva(n) lelkemet az ő Teremptőienek [Uzon Hsz; BLt] ✱ *lelkét Istennek kezébe adja. 1705:* Ma hat és hét óra között az én édes szép kisleányom, Katica sok keserves sajlódási után ártatlan lel-

két életének kétesztendős és hathónapos korában ... teremtő Istenének kezébe adá [WIN I, 562] ✱ *lelkét Isten markába ajánlja. 1620/XVII. sz. v.:* lelkemet ajanlom az elő Istennek markában az én Testemet penig az eő Anyanak a fóldnek [Kvh; HSzjP]. *1628/1782:* Testemet ajánlam ... az Földnek ... az én Lelkemet ajánlom az én Istenem(ne)k markába [Mv; MvRLt] ✱ *lelkét Isten megkéri testéből. 1555/1566:* my koron az en Jstenem meg kere lelkemeth az en testemboly teok illyen testamentomoth [Zsuk K; SLt A. 33] ✱ *lelkét Istennek hagyja. 1615:* az en lelkemet hagyo(m) az Istennek az ky teremptette [BálLt 93] ✱ *lelkét Istennek/Krisztusának/teremtőjének/az Úrnak megadja. 1634:* En nagy Dosa Andras keószűleők (!) ahoz hogy az en Christusomnak lelkemet meg adgyam [DLev. 2. XVI. B. 6]. *1641/1642:* Azert latom halalom orajat. az I(ste)nnek im(m)ar Lelkemet kesz vagiok megh adnom [Gyula K; JHbK XXV/2.]. *1767:* Nehai édes Atyánk ... Juniusnak 9dik napjan estvéli 11 és 12 ora kőzött Lelkét Teremtőjének nagy buzgosággal meg adá életének 67dik esztendèjében [ArJk 57]. *XIX. sz. eleje:* Az Urnak meg adtam immár én lelkemet, adjátok a földnek hideg tetemimet [Kvh; HSzjP] ✱ *lelkét magához veszi. 1662:* az én uram Jézus Krisztusom jöjjön és vegye magához az én bűnös szegény lelkemet [SKr 305] ✱ *lelkét markába veszi az Úristen. 1574:* En Salffy Anna reminlem Azt hogj az vristen az w markaba vezy Az En lelkemet [Gyf; JHbK XXI/2] ✱ *lelkét teremtőjének visszaajánlja. 1849:* Lelkemet a Teremtőnek, testemet pedig a föld gyomrának, a honnét lételét vette egész hódulattal vissza ajállam [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ *lelkét, testét nyugossza meg Isten. 1762:* lelkét-testét[a] pedig nyugossa meg Isten [RettE 135. — [a]Rettegi Istvánnak, az emlékíró testvérbátyának] ✱ *kitolja a lelkét. 1591:* ne haicz el az en marhamat mertt negjed napig kj toliom az lelkedet [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.]. *XVII. sz. e. f.:* Ettczer ha oly helyen kaphattywk ki tollyuk à lelkytt az derekabol [uo.; i.h.] ✱ *üdvözülendő lelkére megmond/vall. 1731:* Tudgya ě a Tanu . . hogy az el szőkőt emberek . Felső Gezesröl elabaltak és hova elabaltak idvezulendo lelkere mondgya meg [F.gezés NK; KA vk]. *1762:* declaralja az Tanu hogy hól járt ... el mondott hűti után üdvezülendő lelkére valya meg [Kővár vid.; Ks 25. III vk]. *1812:* Mindezekre kőrnyűlállasason a mit tud, látott vagy hallott a Tanu letett igaz Hűte után idvezülendő Lelkére vallya meg igazán [Héderfája KK; IB vk].

Sz: *a ~ belejár hálni. 1820:* Erösnébe is még a' Lélek Belé jár hálni hogy a' tiz orraji Misékre fel serkentse 's ebressze [Kv; GyL. Székely István lev.] ✱ *a ~ kész, . 1710 k.:* Szomorú az én lelkem mind halálig; a lélek ugyan kész, de a test erőtelen [BÖn. 468] ✱ *alig mozog a ~ vkiben. 1665:* szegény édes fiacskám kilencz napja oly súlyosan vagyon, hogy csak alig mozgott az lélek benne [TML III, 417 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz] ✱ *egy istenem, egy lelkem. 1813:* egy Istenem s egy Lelkem, ennél tőbbet nem tudok [Dés; DLt 162] ✱ *ha ezer/száz lelke lesz/lett volna. 1597:* Borbely Janosne Catús Asszony vallya . monda az Leany im mútatok kteknek, egy rúhaba(n) vala fel takarok, hat egy holt gyermek, be hyuattak az Daikat monda az leany nekj: lhon hjres kurúa ez az te fattyad ... Ugy monda(m) o atkozot Asszony .. ezert meg kel halnod, ha ezer lelked leszenis [Kv; TJk V/1. 133]. *1638:* mikor fogua tartata Czibak Andrasis ha valami sort kaphattak volna hoza bizoni megh kellet volna halni ha szaz lelke let volnais [Mv; MvLt 291. 136a]. *1797:* Imre Daniel .. tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Mihály István (29) vall.] ✱ *ha Istene, lelke volna. 1710 k.:* Kérdezzék meg, ha él, Dévában megvakult Szabó Miklóst, Csiszár Gergelyt, amaz káromkodó aranyosszéki szolgáját Jósika Imrének, kit még in anno 1698. fogatott volt meg a generális, és ha nekünk Istenünk, lelkünk lett volna, még akkor kézhez kellett volna kérnünk és köveztetnünk [BÖn. 961–2] ✱ *Isten látja a lelkét. 1657:* látja Isten lelkemet, hogyha énnekem olyan módom lett volna az levél írásban, mint te neked, hogy soha el nem mulattam volna, hogy levelet nem írtam volna [TML I 52 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten tüzes mennykővel üttesse meg lelkét. 1644:* amaz eskuuessel tagadta, hogi az Isten az tüzes menkeőuel ütesse megh az lelket, ha eo czelekette [Mv; MvLt 291. 400b] ✱ *piheg a ~ vkiben. 1781:* énis mig élék s piheg bennem ă lelék meg Szolgalni el nem mulatom [Mocs K; SLt XXXIX Henter János Suki Jánoshoz] ✱ *testét, lelkét az ördögnek adja. 1631:* mikor az Ura megh uerte vagi szitta; testet lelket az ördögnek adta ugy eskútt az aszony [Mv; MvLt 290. 53b] ✱ *úgy áldja meg Isten lelkét, 1710 k.:* Kolosvárott a híd-utca szegletén akarának a miéink egy templomot építeni .. egy nagy gazdag úri familiából álló főember adott egy zlotot, melyet mikor és hallék, mondám, hogy vigyék vissza néki, mert úgy áldja meg Isten a lelkem, nem szánnám a homlokára sütni tüzesen [BÖn. 888] ✱ *úgy boldogítsa Isten a lelkét, . 1678:* Isten úgy boldogítsa lelkemet, hogy jó hírit nevit áruló s pártos névvel soha mocskolni nem akartam [TML VIII, 251 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

2. *vall* testetlen, szellemi lény; suflet; Seele, Geist. **Szk:** *angyali ~. 1847:* adjad, hogy hordozzuk kereszted s igádot . mert az élet után azon szenvedésünk lesz kimondhatatlan gyönyörködtetésünk, angyali lelkekkel örömbe élésünk [VKp 159 Varga Katalin lev.] ✱ *boldog ~. 1847:* Felöltöztet az Úr lelki fegyverekkel, hogy . ne légyen lakásunk a rút ördögökkel, hanem inkább mennybe a boldog lelkekkel [VKp 158 ua.] ✱ *boldogult ~. 1710:* Ő szent felségit én, akihez holnapi napon menni bízom, szüntelen azon kérem, hogy a boldogult lelkek dicsőségiben veled együtt az ő látásával örökké gyönyörködjünk [CsH 90]. *1811:* Jer! a' Te Uradnak menybé örömébe 's vigadj a' boldogult Lelkek' seregébe [ÁrÉ 116] ✱ *hazug ~. 1662:* a hazug lélek sátán ennek[a] szájában munkálkodik [SKr 101. — [a]A magyarországi nyírt papi rendnek] ✱ *kárhozott ~. 1710 k.:* Vedd fel már, keresztyén lélek, az üdvezült léleknek ezt az örökkévaló boldogságát, annak azon mértékben és módokkal való ellenkezője a kárhozott léleknek az ő szomorúsága [BÖn. 466] ✱ *láthatatlan ~. 1636:* Az láthatatlan lelkek, az Angyalok-is, erre való kőtelességekből ditsérik az ő teremtőjőkőt az egekben [ÖGr Aj. 6] ✱ *üdvözült ~ → kárhozott ~.*

3. *vall* Szentlélek, a harmadik isteni személy; Sfîntul Duh; der Heilige Geist. *1671:* Keresztyen Religionkhoz Ngd klmes Urunk mely nagy indulattal gerjedezzen, lattyuk; Istenűnket ... kérvén továbra is tartsa fen

Ngdat, sőt lélkének erejével nevellye [SzJk 117]. *1710 k.:* Jaj én Istenem ! Sok bolondságok, hijábavalóságok voltak az én munkáimban ha azokban volt valami jó ... az a te lelked munkája volt | édes Istenem ... a te lelked tanítson szólni engemet a méltóságok előtt [BÖn. 996, 1013].

Szk: *Isten lelkét kiönti. 1710 k.:* Isten .. sokképpen és sokformán, és elvégre a maga fia által szólott, és kiöntötte a maga lelkét [BÖn. 429] ✱ *Isten(nek) lelke. 1630/1687 u.:* Nemzetes és Betsűletes Bartha István I(ste)n Lelke indittása által, ada egy hold földetskét őrőkősőn Sz. egy ház számára [Lukafva MT; MMatr. 14]. *1705:* Bethlen Miklós ... akadott külömb-külöm vigasztalásokra a Bibliába⟨n⟩ az Istennek lelke által [WIN I, 542] ✱ *szent ~ / (Isten) szent lelke. 1591:* Legelözzer nag' halakat adok az en kgmes Istene(m)nek ... hog' az ew Esmeretire ywttatot, zent lelkewel mèg aiandekozoth [Gyf; BálLt 93]. *1674:* (Ferkő) Szent Ferenc napján született, az melyet neveljen fel az Úr őfelsége és igazgasson az ő szent lelkével minden jóra [Kv; KvE 193 LJ]. *1736:* Az más vallású embernek adjon isten szent lelket, hogy jöhessen az igaz hitre [MetTr 359] ✱ *az Úr lelke. 1789:* ezen josagos tselekedetet melyre az Ur Lelke serkentet magadba meg alunni ne enged [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez] ✱ *vigasztaló ~. 1667:* a mely Isten az Kegyelmetek szivét megszomorította, azon Isten az ő vigasztaló lelkével vigasztalja meg [TML IV, 38 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1787:* kivánom hogy a Jo Isten az ő vigasztalo Lelke által, munkalodjék hathatoson a Nsgtok sziveikben [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. az ember belső világa, lelkivilág; suflet; Innenwelt. *1602:* En Hesdati Ersebet lelekben Jozan, testemben penigh az Vrnak Sullios keze miatt Jgen betegh ... tezek illyen testamentomot [Kv; RDL I. 73]. *1618:* Nagyságod annyi ideig, azmég Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám [BTN[2] 118]. *1672:* az oda ki való atyafiaknak nyomorúságok nevekedik mind lelkekben mind testekben [TML VI, 69 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1832:* Méltoztat a Ttes Ur ezen közbe irtakat igazi, és valodi magyar Karaktere — Lelke — èrzése, és cselekedetéböl, kiindulva megjelenteni nékem [Torda; IB. Demény János tt kezével]. *1879:* leveled mindig meggyógyítja a lelkemet pár napra [PLev. 44 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

Szk: *lelkén kívül vmije. 1604:* wala miek lelkek kiwwl wala mindent el wwnek [UszT 18/167 Ambrus gergelj korondi pp vall.] ✱ *lelket kihajt vkiből. 1710 k.:* Tótfalusi Miklós ritka nagy mesteremberből a lelket kihajtá a bálványos-várallyai tőle elvont malom és a Csepregi Mihály professzor üldözése [BÖn. 890] ✱ *a lelkét majd kihúzzák vmiért. 1777:* az lelkem majd ki huzzák az hordokért [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz] ✱ *a lelkét megsérti. 1648/1687 k.:* hogy ... Rab Balásis lelkit meg ne sértse, se a Megye beli emberséges emberek ne hitellyenek, tetszék édgyező akaratbol mind ă két félnek, hogy békesignek okáért ă Praedikátor házához járo rétből szakaszszanak égy darabot ă Rab Balás rétihez [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 143] ✱ *lelkig (testig) elköltvmit. 1630:* az vezér ... hütire mondja, hogy ez mostani hadra és békességre lelkig mindenét úgy elköltötte, hogy csak az teste maradott | arra az hadra és az után való békességnek megszerzésére én lelkig-testig mindenemet elköltöttem [BTN[2] 427–8, 432] ✱ *se(m) testének, se(m) lelkének nem kell. 1570:* Zeoch Gërgh hithy zerent vallya ... hallotta hogy zytta Zabo Janosne az vrath ... hogy Esseh kwrwaffy sem testemnek sem lelkemnek Nyn (!) kellenę [Kv; TJk III/2. 28]. *1638:* mondotta ezt Miklos hogj ... sem testenek sem lelkenek nem kel[a] [Mv; MvLt 291. 145b. — [a]Hűtlen felesége]. *1728:* nem kel se testének, se Lelkének [Szentk.] ✱ *testében, lelkében megront. 1776:* Mit tévő Légyek, imé mint meg rontottak testemben, lelkemben [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.] ✱ *teste és lelke vagyon. 1571:* az zeginy keosseg is vgy annyra meg predaltatott hogy vagion testek es lelkek [SzO II, 323] ✱ *teste, lelke felett van vmennyije. 1845:* Pap Márisko el ment Madarasi Istvánhaz ... azért hogy tudja meg mi keppen és miért piszkolta le Madarasiné, az ö leányát Lorit és akkor azt mondotta ottan: Testem lelkem felett van két forintom el megyek a Tkts Hadnagy Urhaz, és nem hagyom magamon s léányomon a piszkot [Dés; DLt 502] ✱ *testét és lelkét megmocskolja. 1697:* testet es lelket paraznasaggal meg mocskolta [Dés; Jk] ✱ *testig, lelkig lesz vmije. 1657:* az kardomat, köntösömet és minden marhámat, a mim testig, lelkig leszen, s részem szerint való jószágocskámat is adjon el [SzO VI, 209].

Sz. *1792:* Bordocz Lajos Vr(am) ... az Exponens Úrnak azt mondotta, Sógor Vram, úgj szeretem mint a' Lelkemet, de ha tőbbször bé lépik ezen szöllőben soha tőbb kenyeret nem eszik [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4a].

5. értelem, elme; minte, raţiune; Verstand, Sinn. *1667:* Édes Sógor uram, az Isten nagy szomorúsággal és gyalázattal borita be engemet, kit soha meg sem gondoltam, az szegény édes uram rabságát, kit tud az Isten s az én lelkem is, hogy vétke nincs [TML IV, 72 Bethlen Domokosné Boldai Kata Teleki Mihályhoz]. *1703:* Midőn más helljbeli Nemesség Régen Haza szállott s nyugszik, mik penig Egjnihányon fenn Tartassunk nagj megh terheltetésűnkre itéllye meg Isten Kglmetek Lelke és az igasságh Mélto dolog-é ? [Fog.; UtI]. *1710 k.:* az oktalan állatokban értő lélek nélkül mennek végbe az olyan munkák, mint hallás, látás, szólás | De tegyük fel azt is, hogy a particulare regestrumok ratione singulorum pagorum jók, igazak: mikor azt osztán reportálják, micsoda elme és lélek lészen az, aki azokat öszveszerkesztesse [BÖn. 436, 928]. *1823-1830:* én nekie egy s más akadémiai dolgokról írtam volt, nevezetesen a szabad tanitásról, mellyel hibáztam is ... meglehet, ezen vigyázatlanságommal az ő lelkét megháborítottam [FogE 220].

Szk: *lelke másutt jár. 1710 k.:* (A prédikációt hallgatónak) ha a lelke másutt jár, sem a nyelve szólásiban, sem a füle hallásiban semmit sem tud [BÖn. 434] ✱ *lelke tudja. 1669:* vajmi sokszor sok bajom van nekem, kit Isten s az én lelkem tud [TML IV, 410 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1740:* (Hogy a molnár) vetkese vagj nem azt nem tudom az eö Lelke tudgja [Kercsesóra F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1768:* Itt Károlyi ... már negyed napja hogy ért dinyén tsemegészik ... de magajébol szerzié vagy másokebol kurkászsza az ő lelke tudja [Ne; Told. 5a].

6. érzelemvilág, szív; inimă, suflet; Gefühlswelt, Herz. *1598 k.:* Simo(n) Hannagy ... mo(n)da neky

hogy, mostis ige(n) busult lelekkel uagiok te miattad [UszT 13/94 Sophia relicta quondam providi Joannis Hannagy de malomfalúa jb vall. — [a]Lukachne-nak]. *1599:* búsúlt lelekkel(is) valek [i.h. 14/45]. *1615/1616:* ök el oszlanak en keseredet lelekkel haza menek [Balázsfva AF; RDL I. 10 Emericus Nagy Bikfalúiensis, előbb kolozsi prédikátor vall.]. *1653:* No — mondanának a két csauz — .. el kell mennünk s meg kell jelentenünk. Azért megtérénk nagy lelkünk reszketve [ETA I, 132 NSz]. *1686:* Az Ur I(ste)n erdeme(m) felett meg áldott volt ez jo Házas Társsal A(nn)o 1686.23 Ap(ri)l(i)s Szt György napja(n) szep csendes halallal ez világbol ki szolitotta, az en lelkem(ne)k holtig valo keserűségére [PatN 47]. *1703:* Az mi Istenünk vigyen haza bennünket még életünkben ... hogy szolgálhassunk őneki csendes és vidám lélekkel [WIN I, 57]. *1774:* Annyit dolgoztam a Tiszteknek hogy a Lelkem is sokszor keserű volt Uraság szolgálattyában [Keszü K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.]. *1811:* Lelkemnek fel-indulása nagy [ÁrÉ 109]. *1879:* Jólesik hát lelkemnek, hogy szólhatok hozzád [PLev. 50 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *lelkéből bán vmit. 1763:* én bizany lelkemből bánam ha kezemből ki esnek [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt kezével] ✱ *lelkéből gyűlöl vmit. 1833 k.:* a Házassági tisztatalankodást Lelkemböl Gyülölöm [Usz; Borb. II] ✱ *lelke csendességével. 1708:* Pünkesd napját inneplettem lelkem csendességével Mikolában [Kv; KvE 251 VBGy] ✱ *lelke fájdalmával. 1619:* Mehmet pasa .. most is halálig csak azt mondja, hogy őneki nagy lelke fájdalmával kelletik azt cselekednj, hogy Nagyságoddal ellenségesképpen légyen [BTN[2] 272]. *1784:* Felettébb valo lelkünk fajdalmával hallottunk 's hallyuk fűleinkelis naponként egész Városunknak .. némellyektöl a' Mágnasok elött tett, 's mostanis continuálando vádaltatását [Torockó; TLev. 4/12] ✱ *lelke (meg) nem nyugszik. 1772:* Bátori Borica ... azt mondotta, hogy ő azért állott vissza[a], hogy míg pápista volt, soha az ő lelke sem éjjel, sem nappal nem nyugodott [RettE 289. — [a]A kálvinista vallásra]. *1844:* Kis János el keseredve agyarkadva mondja[a], Jaj Istenem! mit csináltam? s mit csinálánk? az én Lelkem Soha meg nem nyugszik [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János (21) unitus vall. — [a]Emberölés után] ✱ *lelke megnyugszik vkiben/vkin. 1614:* Hallottam aztis Hegedws Peterteöl hogy az feyedelem zayabol hallotta az en lelkem Vgymond megh nyugut Dengeleghinebe(n) [Nsz; VLt 53/5267 J. Harfas (28) fej-i muzsikás vall.]. *1657:* énnekem senkin nem nyugott úgy meg az lelkem, mint az Petri Ferencz leányán [TML I, 55 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkén fekszik vmi. 1879:* lelkén fekszik egy ártatlan juhocskájának földi boldogsága [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *lelke örömével. 1734:* Könyörgeni s praedikalniis ugj tanitott az Isten hogj valaki más szép Eklesiakb(an) s az Urak közzülis halhattanak nem Unalommal hanem lelkek örömével halgattanak [Dés; Jk 557b] ✱ *lelkére vesz. 1862:* Én Tamás Anna — férjem Boér Károlynak, velem szembe tett gondoskodását lelkemre véve látván ezen rendelkezésében azt a nyílt becsületes lelkűségét, a melyet eddigi házas életemben velem szembe tanusitott, én is éppen azon szerű végrendeletet teszek vele szembe, mint a minőt ő ... velem szembe tett [Kv; Végr.] ✱ *lelke szomorúságának. 1702 k.:* nem csak Személlyem(ne)k, hanem Nemzecscségem(ne)k is jó hiréb(en) Nevében való meg kissebedését Lelkem Szomorúságával ... látván, nem kev(és) keserűséggel Szenvedem [Abrudbánya; Born. XXXIX/6 Sebesi Beniamin kurátor kezével] ✱ *lelkét elkeseríti. 1593:* Sophia, Bachi Ambrusne vallia ... Hallottam filemmel hogi az Apianak ezt mongia vala, bestie Apa, ha apam ne(m) volnal gonozul jarnal miattam, mert immar el keseritetted lelkemet [Kv; TJk V/1. 364] ✱ *lelkétől szakadt. 1617:* Hallotta(m) aztis Kathatol hogi el me(n)t az lelkemtöl zakat Janos immar Miko Ista(n)hoz ado(m) maga(m) [Mv; MvLt 290. 32a] ✱ *egy szájjal, egy ~kel. 1796:* az vallok ... minnyájon Kemény hűtőknek le tételek után egy szájjal egy lélekkel egy más mellé álván a fen immár le irt virgo Hellyen eképpen tőnek vallomást [O.solymos K; LLt Csáky-per 295. L. 11 Felei Veres Josef msz-i ns, Kolozs megyei hites bíró fog.] ✱ *egy szívvel, (s) ~kel. 1672:* Lelkem édes Uram, ha immár Isten annyira birta az Kegyelmetek szívét, hogy egy szívvel s lélekkel fogja ezt az ügyet, lásson hozzá Kegyelmetek [TML VI, 256 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. *1677:* Ha valami oly bizonyos hirei érkeznek a' Kapitánynak, melyre derekassan insurgalniok kel, ollyankor dobot üttetvén, vagy trombitát futatván a' Kapitány, a' Nemesség-is in illo casu tartozzék .. a' Fejedelmek és Ország szolgálattyára, a' közönséges jóra és meg-maradásra fel-ülni, és egy szivel, léleckel a' köz jónak a' fizetet néppel edgyüt, szolgálni [AC 223–4] ✱ *elsír a lelke vkitől. 1597:* Zabo Mihali wallia az azzon monda az atkozot ember ew gilkossa az en giermekemnek semmikeppe(n) az Atkozot emberrel ne(m) lakhatom mert vgia(n) el sir az lelkem teolle [Kv; TJk VI/1. 38] ✱ *fáj a lelkének. 1679:* Fáj az lelkemnek, hogy a vidéket pusztítják [TML VIII, 398 Teleki Mihály Katona Mihályhoz] ✱ *fáj a lelke vkiért/vmiért. 1661:* Most is kérem az Istenért Kegyelmedet, ha vagyon módja Kegyelmednek benne s valami jót tehet némmel[a], ne mulassa el Kegyelmed, hogy jöhetne ki onnét, mert ha ott meghal, örökké az lelkem fáj érette [TML II, 191 Veér Judit Teleki Mihályhoz. — [a]A Besztercén tartózkodó Veér Krisztinával] ✱ *felfuvalkodik a ~. 1662:* Kevélység jár a romlás előtt, és az eset előtt felfuvalkodik a lélek [SKr 710] ✱ *hamis ~kel. 1710:* Bethlen Gergely ... az ajándékot hamis lélekkel elvette, nemhogy szolgált volna, még ártott [CsH 151]. *1845:* Hamis lélekkel akarja Balog István mostis a' szegény bepanaszoltattat meg kárositani [Dés; DLt 591] ✱ *jó ~kel. 1679:* Kérem maga is Kgld édes komám uram adja jó lélekkel tanácsadását [TML VIII, 512 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1818:* Kőtőlős leszen az Arendator Ur az Hataron levő erdőmet ugy Conservalni hogy abban semi tetemes kár ne essék ottan lévő Kevés szöllötskemnek karoztatására appelacidalok (!) az erdő tisztitásabol anyit a menyit az embereim jó Lelekkel meg esmernek [Nagylak AF; DobLev. V/1016 Dobolyi Sigmond kezével] ✱ *keseredett ~kel. 1615/1616:* ök el oszlanak en keseredet lelekkel haza menek [Balázsfva AF; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfalúinús, előbb kolozsi prédikátor kezével] ✱ *szívéből és lelkéből óhajt. 1847:* szűvünk, és lelkünkből ohajtjuk hazajőtét [Kv; Pk 7] ✱ *szívvel, ~kel. 1711:* Az ánglus és hollandus is szívvel-lélekkel mind szárazon, vízen minden erejekkel mellette[a] voltanak [CsH 459. — [a]V. Károly császár mellett] ✱ *tiszta lelkéből. 1729:* Alazatosson köszönöm az Asz-

szony gratiaját, hogy méltoztatik az Innepekre magához hini, mellyet bizony tiszta Lelkemböl hivatlan is meg cselekedném [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához] ✱ *tiszta szívvel, ~kel. 1668:* tiszta szívvel, lélekkel kévánok Nagyságodnak szolgálnom [TML IV, 328 Teleki Mihály Bethlen Drusiánnához] ✱ *utálja a lelke. 1823–1830:* mindenekfelett utálta a lelkem a lájblit az öv helyett való fejér paszomántot [FogE 144].

Sz: *lelkét (is) kiadja vkiért. 1619:* Gratianus[a] uramnak én magam megadtam az Nagyságod levelét ... mutatja magát, hogy lelkét is kiadná nagyságodért [BTN[2] 190. — [a]Gratianus valószínűleg azonos az akkor moldvai vajdaságra tőrekvő, és még ez évben vajdai székbe került Gaspar Gratianival]. *1658:* maga az Isten nem áldott volt meg engem jó kereső urammal, kikereső fiakkal, leányokkal pedig bizony megáldott volt. Immár csak híjával vagyok, hogy a lelkemet hogy ki nem adtam érettetek [TML I, 162 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *a lelkét (is) kiteszi. 1678:* Kgd .. olyat cselekedhetik, hogy egészen csak nekem tulajdonítják, ha a lelkemet kitenném is [TML VIII, 254–5 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1736:* Ha penig vagy szegény atyádfiához vagy becsületes nemes emberhez szállottál volna, az olyan szivvel látott, hogy örömibe talám az lelkit is kitette volna érted [MetTr 355] ✱ *majd kiszakad a lelke. 1582:* Marta Consors Martini Daly ... fassa est Monda Kalman vramnę, En Immaron oly Nag keserwsegben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat hog maid ky zakad a lelkem [Kv; TJk IV/1. 39] ✱ *rebeg a lelke. 1717:* mostis Csak rebég az Lelkem hogy Gyermekeim felöll valamit hallok [Altorja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez] ✱ *sír a lelke. 1710 k.:* (A templomban) imádkozánk; ott is, csak a városi szegény prédikátor Jenei István, de prédikáció sem volt Nékem és sok jámbornak sírt a lelkünk [BÖn. 729].

7. lelkiismeret; conştiinţă; Gewissen. *1568:* Anna Kwty Antalne fassa est. Ezt tudom hogy Henteler Jacabne, Egy marok tolat hoza oda, es s (!) monda Jhol ez az en lelkem zerent hogy az en Tukom tolla [Kv; TJk III/1. 186]. *1570:* Anna Keomyes ferenchne hithy zerent vallya, hogy Belger peterne . Mongia volt Buzernenek, Menny el wele, hytedel ely veod lelked ellen harom forintomat [Kv; TJk III/2. 160]. *1612:* Mi[a] Agjuk emlekezeterreh mindeneknek hogj ualaztanak minkeot Chutak gjeorgh es Gaspar Jmreh az uegre hogj az mi Jegj ruhaj maratanak uolna az megh holt Gaspar Jmrehne Ersebet azonjnak . hogj azokot lelek szerent megh buczulneok [Ksz; BCs. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1635:* adot azalek nemw kòltsegetis Zallonna Volt lelek Zerent harom font [Kőrispatak U; Pf]. *1704:* Apor uram ... azt akarná, hogy a katolikusok mind az ő voxán volnának lelkek ellen is [WIN I, 142]. *XVIII. sz. v.:* A ki jövendő kâptalan urak határozzák el Lélek szerint, hogy a Grofné mennyi Adosságot végyen magára [GyL. N. Solymosi Kontz József kezével].

Szk: *lelkében jár (vkinek). 1657:* az elhozott barát is convertála Kit azután esmét felmenésemben szegény cardinál Pázmány is vetett szememre: miért vittem el az barátot? melyre feleletet így töttem: Nékem úgy látszott, hogy lelkemben járt megcseleküdnem [KemÖn. 119]. *1672:* ha hallom, Isten hozza Kűvárban Kegyelmedet, által fordulok; az mikkel lehet, segíteni én is őket; lelkemben jár s a miatt el nem mulathatom [TML V, 257 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkéhez nem fér. 1724:* három versenis jött hozzánk Néhai Czeglédi Szabo Mihályné Aszszonjom, s mond, hogj tégjük magunkéva az meg irt házat, mert a' Lelkihez nem fér hogj el tagadgja [DobLev. I/106. 8 Anna Balog rel. nob. quond(am) Martini Dobolyi (50) vall.] ✱ *lelkén eltart vmit. 1671:* (A fej.) nem akarta az lelkén eltartani ennyi keresztények veszedelmét [TML V, 540 Türi László Teleki Mihályhoz Drinápolyból] ✱ *lelkén (el)vihet. 1635:* Molnar Jmrehne .. monda vay Ferenczy Uram Ferenczy Ura(m), miert haborgaz, hizem ne(m) uihetem el az lelkeme(n) [Mv; MvLt 291. 54b]. *1792:* az melj Mójses földeket bir a Báttya Agíllís nagyob Tordai Miháj azon fődekről Tordai Mihajnak ö irt Hamís Testamentomot az mejjet tóváb nem víhet a lelkín hanem meg valja hogy továb ne nyomja az ő lelkítt [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Davidis Hajdo (28) vall.] ✱ *lelkén elvisz. 1635:* Molnar Jmrehne ... monda: ha en megh halok az kutos Janosnak adgianak ... egy haz helyet, mert az szegeny Uramis megh hátta vala, en lelkeme(n) el ne(m) uize(m) [Mv; MvLt 291. 54b] ✱ *lelke rajta. 1667:* Csáki István uram azt mondja nekem: a pej ló mellett had ugrálna az szürke is, mindazáltal a te lelked rajta [TML IV, 186 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1716:* ha én ne(m) vagjak arra valo, lassa az Felesegem, lelke rajta, talám talál mástis rajtam kivül [Nagyida K; Told. 22] ✱ *lelke ráviheti. 1796:* midön Also Miklos Urfi is oda érkezett volna és latta volna mej erössen meg verték a Bérest azt mondá, hogy vihette réá a Lelkek hogy ojjan taglást tegyenek a Béressen [Fodorháza K; RLt Odorheján Nyikite (30) zs vall.] ✱ *lelke ráviszi. 1559:* Engem az En lelkem nem vytt Rea hogh Bwtelen (!) Embert kezbe agiak [Retteg SzD; BesztLt 27 Cristophorus arros officialis pertinentiarum castri deserti chichio a beszt-i bíróhoz]. *1763:* ugy tanáltuk a pincét hogj ha a lelkem Ria vit volna eleget duskaszhattam volna de semiben sem duskasztom [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1838:* Komáromi Lászlo ezen szokkal fejezte ki gyanuját. Tudjak Ketek ki lopta el az én pénzemet, egyenesen Dobolyi Bálint ... Melyre én meg szollitottam, mondván .. az az ifju se nem szorult arra hogy lopjonn, de ollyan gyermekes attyafiatol mint kegyelmed, még az ö Lelke sem vinné réája [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 7a Szabo Joseff (52) vall.] ✱ *lelkére hagy. 1678:* Kgd lelkére hagyom, édes Komám Uram, ítélje meg, ha mi confusiók lehetnek ezután az feljebb megírt nehézségek miatt [TML VIII, 227 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1726:* az Rápolti Ecclesiátis eddig én conserváltam s épitettem, azt, hagjom Moses Fiam lelkére [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.] ✱ *lelkére köt. 1644:* Ezeket ... lelkekre keöteok hogy ez szerent vigienek vegben [Kv; JHb III/6]. *1666:* köttöm Fejedelem es Fejedelem Aszszoni az egesz Kalvinista Erdeli Uroknak lölkökre [Radnótfája MT; BLt]. *1726:* Az melly 30. Aranyokat az Devai Ecclesianak conferaltam volt, az Lelkekre kötöm Tts Hunyad Vármegjei Fő- és Vice Tiszt Vraméknak hogj meg vegjék és adgják azon Dévai Ecclesiához [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.] ✱ *lelkére vesz. 1657:* én azoknak az böcsületes embereknek véreket lelkemre nem veszem hamis bizonyságtételemmel [KemÖn. 163] ✱ *lelke sérelme nélkül. 1704:* én a projectumot is hibásnak, így a projectort is lelkem sérelme nél-

kül vétkesnek mondhatom [WIN I, 184]. *1772:* Lelkem sérelme nélkült el mondhatom ... hogy a leg közeleb mult öszszel Tit. Dudai János Uram szekerével hat Ökrével a Cziczhegyéről a Tilalmasról hoztanak ama derék vastag szerü fiatal fákat [Dés; DLt 321. 65b G. Nagy (52) ns vall.] ✱ *lelke séretlen mond. 1632:* monta aztis hog' lelke(m) szeretlen mondo(m) hog' az Kòrtòuelifai Jstua(n) fia meczette megh az torkomat [Mv; MvLt 290. 90a] ✱ *lelke számot ad vmiről. 1664:* Horvát ... most is azt mondja, hogy az leányom lelke s a te lelked adjon számot róla, hogy az ő gyermeke haljon meg éhel [TML III, 120 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkét lelkére veszi. 1597:* Borbely Adam fassús est ... az Cehben vete az Inasnak Petjnek zemere Borbely Balas: hogy Iffiu Borbely Peternek ő keritete volna az Azzont. Borbely Peter monda hogy ö az Inas lelket az ő maga lelkere veszj, hogy soha sem(m)it ne(m) tudot az Inas az dologba(n) [Kv; TJk V/1. 128] ✱ *lelkét megtapogatja. 1700:* Ezen gyűlésen Pásztor István Ur(am) Székely István Uramék rut veszekedések lévén őszve Szollalkozásbol Az mint az B: Céhnek Teczet Bűntetésb(en) esniek azon kűl hogy azt találta mondani ki ki az lelkét megh tapogassa az tőrvény tételben Ezekért bűntetődőt Pásztor István négy forintal [Kv; MészCLev.] ✱ *lelkét nyomja → lelkén (el)vihet* ✱ *igaz ~kel. 1669:* Én valami az én csekély állapotom, az Isten dicsősségére s szegény nemzetünk megmaradására nézendő dolog, igaz lélekkel cselekszem [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1820:* mostis igaz Lélekkel valhatom, hogy ö Nagyságának halálakor én ott lévén, én vettem le az ágybol [Várfva TA; JHb 48 Biro Zsigmond (49) hűtes assz. vall.] ✱ *igaz lelkére. 1752:* igaz lelkemre fateálom, hogy senkit nem látta⟨m s n⟩emis tudok [Algyógy H; BK. Juáná cons. quondam providi Alb Lup (63) jb vall.] ✱ *igaz lelke szerint. 1713:* Mű ... mind ketten Nemes emberek adgyuk tuttara mindenek(ne)k a mi igaz lelkünk szerént[a] [Nagylak AF; DobLev. I/83. — [a]Köv. a nyil.]. *1770:* mi igaz lelkünk szerént fetéáljuk hogy ami (!) szolgálásunknak soha semmi rendi nem volt [Szélszeg Sz; BK] ✱ *jó ~kel. 1665:* Az arenda dolgát is elvégeztem. Mindezekben, jó lélekkel merem írni, senki is nekem egy szóval is nem segített [TML III, 978 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1746:* jo Lelekkel el mondhatom, hogy helysegűnkben Parosztokul légyűnk Aprostol Nagyostol 80 [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. *1763:* a' Falusi Marhák meg dörsölték s meg ették volt a' Kalangyát, ugy hogy Cir(citer) egy szekèrnyi el tékozlodatt belölle, de még maradat ött szekérnyi a' melyet jo lélekkel el mondhatok [Záh TA; Mk V. VII/1. 14 Balka Nyikulaj (40) zs vall.] ✱ *jó ~ /lelke szerint. 1704:* a poenát, mely intentáltatott mitigálhatom, én jó lelkem szerint azt ítileném, hogy az rab úr légyen ez mostani árestumában [WIN I, 181]. *1764:* láttaé s vetteé észbe hogy akarkiis valamit ki vitt volna a nevezett udvarbol az eo kegyeme hire nelkült Cum omnibus Circumstantys Congruis jo lelke szerint vallya meg a Tanu [Bögöz U; IB vk]. *1772:* két hitván Lepedőt .. Csákiné Nevezetű moso Asszonynak ajjándékozott, a' mellyek-is leg fellyebb jo Lélek szerént két márjásnál többet nem értek [Drág K; TSb 21] ✱ *micsoda ~től viseltetik. 1647:* az captituus ... nem tudatik miczoda lelekteol uiseltetve(n) nehaj Toth Illiesnek felesegeuel nylua(n) valo paraznasagba(n) artotta magát [Kv; TJk VIII/4. 249] ✱ *tiszta (jó) ~kel. 1618:* a korcsomáról hordatott rovásra bort Sajgó Istvánnal, az maga asztalára, és egynéhány napig hordattak 920 oka bort, kinek — tiszta jó lélekkel írom —, hogy felét sem hordották az asztalára [BTN[2] 101]. *1670:* ha romol is az szegény haza és nemzetünk, tiszta lélekkel szállok koporsómban, oka semminek sem vagyok [TML V, 151 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz] ✱ *tovább viheti a lelkén. 1792:* hamis Testamentomot írattak velle . . továb nem vihetí a lelkín vadolya a lélek azon tselekedetijert, és meg valya azon titkos Tselekedetit [Szenterzsébet U; Borb. Szakàts Ádám ns assz. vall.] ✱ *vádolja a ~ → tovább viheti a lelkén.*

8. *lelke ismerete* 'ua.; idem'. *1585:* Mynekink vgy Teczet az My Lelkink Esmerety Zerint, hogy az hal fel Meheteth az also Tobolis az foliamba [Kv; TJk IV/1. 430a Berzete Mihalj, Koloswary Balint, Herczeg gaspar, Barat Peter Keomywes Ferencz vall.]. *1598:* igaz lelkem ismereti zerintmondom hogi harom eolnywelis kewllieb zantottak az Monostori hatar fele [Kv; TJk V/1. 191 Petrus Eppel vall.]. *1600:* Palastos Istwan es Jeney Jstwan az eo igaz lelkek esmeretekre valljak, hogy eok az hywatalokban es tiztekben hywen az varosnak valaztasa zerent minden effele dolgokban zorgalmatoson el eogyekeztek Jarny [Kv; TJk VI/1. 480]. *1645:* az Malom Mesterektwl kerdettwnk jo lelkek ismeretek szerint valo voxot [Körtvélyfája MT; BálLt 51]. *1681:* az eő nagyságok, méltóságok, életek, birodalmok ellen, seőt károkra czéloszható dolgokban soha senkiuel nem tractalok .. seőt ha kiket efféléket akár mi úton módon megh értek uagy ueszek eszemben, io lelkem ismereti szerént eő nagyságoknak . értésekre adok [CsVh 86–7 esküszövben]. *1701:* Azért hogy továbrais a marhatlanok(na)k nyakokban vessük a' kaszálást ném viszen rea lelkunk ismèreti, hanem mind marhás, mind marhátlan az ő rendi szerént kaszállyon [Tompa MT; MMatr. 256]. *1798:* ha magok jó Lelkek ismeretek szer(ént) erről meg nem győzetetnek, az igazság, és a Ns Haza Törvénye el igazitják [M.dellő TA; DobLev. IV/802. 2a]. *1800:* Hogy ... ezen tiz fertály Tutajj az én gondviselésem alá által adatott erről jo lelkem esméretem által tészek bizonyságot [Koronka MT; IB. Zilahi Szőts Ferenc vall.].

Vö. a *lélekismeret* és a *lelkiismeret* cimszóval.

9. lelki üdvösség; mîntuirea sufletului; Seelenheil. *1705:* Az exequiák és a császár lelkéért való misék ma is continuálódnak [WIN I, 476]. *1731/1768:* Melly temető hellyemért, és hogy imádkozza(na)k lelkemért hagyom emlitett Tiszt. Páter Kolosvári Franciscanus Uraméknak a' magam úti Capellámot, mellyet magammal szoktam hordozni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. *1744:* egy szekeret attunk Monostorra a N. Tamás Lup Léányának a végre, hogy a meg holt Edes Atyának Lelkiért ritusunk szerint Szeréndárt mondasson [O.bozinta Szt; Ks 100 Hordo Lázár (40) zs vall.]. *1770:* hogyha Gedő István sine semine deficiálna, azon jószág maradjon falu kezébe, és az 5 forintot az falu adja az ember lelkiért [Taploca Cs; RSzF 107]. *1823–1830:* Az anyám kérdi: Ugyan, a lelkiért hol jár kend ilyen időben ? [FogE 82].

Szk: *lelkéért kér. 1670:* Az lelkedért kérlek, édes Komám, tudósíts, mivel igen megúntam most itt [TML V, 67 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1672:* A lelkedért

kérlek, édes Komám uram, mind ezt az levelemet, mint a többit égesd el [TML VI, 322 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkére kényszerget/kényszerít. 1657:* (A fej.) reménykedett minden leveleiben, Istenemre, lelkemre kénszerítvén, hogy mint szemem fényét, úgy oltalmaznám az kezem alatt lévő hadat [KemÖn. 243]. *1662:* Istenére, lelkére Kényszerítem Kegyelmeteket, magok jó tetszéseket adják az mi elménkhez [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1755:* Veszedelemb(en) még eddig nincsen Kls Vr(am) eo Exallya mivel az Doctorokotis Lelkekre kénszergettem, de annyira ell gyengéedet, hogy nagy Dajkálkodás kell eo Exallyának [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből] ✱ *lelkére kér. 1619:* Monda ezek után az pasa nékem: Tőled egy kérdést kérdek, erre felelj meg nekem. Az kérdés ez penig[a]: ... Lelkedre kérlek, hogy ezt te énnékem mondd meg [BTN[2] 298. — [a]Köv. a kérdés]. *1638:* felesegem teged az I(sten)reh tarto lelke(m)re kellek (!) hog az Jánkot Asszonio(m) Ania(m)tul el ne vedd [Cege SzD; WassLt Vass Görgy végr. St. Mogiorokereki pastor kézírásában]. *1665:* kérlek lelkedre ne ítéljetek úgy felőlem, az mint hallom, hanem tartsatok igaz magyarnak [TML III, 447 Teleki Mihály Kende Gáborhoz] ✱ *lelkére mond. 1619:* azt mondta Nuszuf pasa életére-lelkére, hogy oly móddal bocsátotta azt az hadat Erdélyre, hogy egy bárány kárt sem tesznek [BTN[2] 206–7]. *1801:* hogy kik voltak a garáznások és veszekedés kezdők Lelkemre mondom most is meg kűlőmböztetni nem tudom [Szucság K; RKA]. *1832:* De azt betsületemre, és Lelkemre mondom — hogy nem hiszem, hogy egyenesebb igazabb, és szorgalmasobb Lélekkel vihesse mint en [Torda; IB. Demény János tt lev.] ✱ *lelkét eladja vmiért. 1813:* Az ezen ötödik kérdésbe felirt szeméjek .. Minnyájon eszem iszomért örömest el adják Lelkeket [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Borlán Nutz (48) col. vall.] ✱ *lelkét (el)veszeti (vkiért). 1582:* En fylep Janosne magdalna aszon hytteom zerent uallom hogy senky lelket aual ne ueszesse hog Jgyartho geörg etette uolna meg feleseget [Kv; TJk IV/1. 58a]. *1639:* azt kialta Dauit Istua(n) vram visza az aitobol hogi lassad ugj eskedgjel Peter Uram hogj azirt az leaniodert el ne veszesd lelkedet [Mv; MvLt 291. 182a]. *1730:* en erettem senki az Lelkitt el ne veszesse [Abosfva KK; Ks Bako Jósef lev.]. *1731:* a mikor ... az Ország Directora Deaki esketének Kovacs Maria Aszszony után hogy oda menyek ... ezen Szokat mondà nékem: No (:ugy mond:) ha valami bizonyost tudtak az én dolgomról, én erettem ne veszessétek lelketeket, csak mongyátok ki ha tugyatok gonoszságomat [Szelistye Z; Born. XXXIX. 16] ✱ *lelkét (el)veszti vkiért/vki miatt. 1570:* Karaznay Janos, hity zerent vallya, hogy . hallotta mykor Igh zol volt pechy Istwanne Iweges Andrasnak, Jo komam Ne eskes megh megh Mondom Annelkwlis Mind biro vram eleot Mind az polgarok eleoth hogy tyz hean harom Zaz Iweget atthal vramnak ha vram Tagadnais, En Nem akarom lelkemet vezteny sem Eo erte sem Masserth [Kv; TJk III/2. 208]. *1743:* Lengyel Péterné azon sirankozik vala abb(an) az időb(en) hogy Onisifor miatt a fia Vaszilie az lelkit el vesztette, és hamissan meg esküt [Szásznyires SzD; Ks]. *1771:* (Popa Danila) ittas lévén, monda Jáj nékem, hová légyek ! mert el vesztém lelkemet, mivel Tyiu Györgjet aggraváltam [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *lelke veszedelme alatt. 1700/1716:* (Lökös Pál és felesége) el ne adhassák külső v. belső Ingatlan jovakat Lelkek veszedelme alatt [Kibéd MT; MMatr. 192] ✱ *lelke veszetlen/vesztetlen. 1584:* Chiszar Antalne vallia Mas giermekemis kynek a' laba(n) vyanak eg kis wtes miat el esek az keórme Es valamy lele zegennek a' labat ... lelkem vesztetlen gianakodhatom rea[a] [Kv; TJk IV/1. 279. — [a]Catalinra]. *1586:* Kepelies Ianos vallia lelkem vezetlen mondom es vallom hogy .. vgia(n) ez peter lopta el vagy Atta ky az en lowaymat [Kv; TJk IV/1. 556] ✱ *lelkè vesztése alatt. 1726:* még hagyok az Polyanai Biráknál és kocsmárosoknál lévő Restantiabol fl. 100. Mellyet Moses Fiam Lelke vesztése alatt fel szedgjen, és azon Ecclesiához[a] adgjon [JHb XXXV. 21 Jósika Imre végr. — [a]A rápolti ref. ekl-hoz] ✱ *lelke vesztesége alatt. 1657:* estve lőn, s el akar vala menni az fejedelem .. reménkedéssel tartóztathatnám meg az fejedelmet, assecurálván lelkem vesztesége alatt is, hogy nincsen semmi csalárdság ellene való [KemÖn. 284] ✱ *életét, lelkét beleköti. 1678:* (Jenei) az életét, lelkét is mind belé köti, hogy Wesselényi Pál uramnak sem híre sem tanácsa [TML VIII, 16 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *fejére s lelkére esküszik. 1618:* (A pasa) Az fejére s lelkére esküdt, hogy sem az hatalmas császár, sem az vezérek csak meg sem gondolták azt, hogy az római császárral való frigyet fel akarják bontani [BTN[2] 115] ✱ *fejét, lelkét veti kezesül. 1619:* az én uramnak az fejét-lelkét vetem én kezesül nagyságodnak, hogy ez így megleszen [i.h. 330].

10. *lelke/lelkének üdvössége* 'ua.; idem' *1670 k.:* Isten engem vgy segéllyen, és ugy adgya lelkemnek idveősségét [UtI]. *1671:* Isten engemet ugy segéllyen, s' ugy adgya lelkem idvességét [CC 18]. *1697:* (Péter Deákné Asszony) monda az az Pater Kaszoni ollyan jó sziuel vagyon hozza(m) .. egy Saytot csinyaltatok néki, én mondám, A' Lelkednek üdvőssegiért hagy bekét annak [Kotormány Cs; CsJk 1]. *1706:* Anno 1706 die 8 Decembris adta Isten őfelsége e világra kis leányomat, Krisztinát, kit őfelsége éltessen maga dicsőségére, minekünk örömünkre, maga lelkének pedig üdvösségére [Kv; KvE 221 GM]. *1730:* Mihálcz Ferenc Uram is igiré Mikó Judith Asz(szonyna)k ... hogy Annuatim Miko Judit Aszszony hólta Után, lelkinek üdvességiért ... az négy Kántoron Négy Misét Szólgáltatt [Somlyó Cs; Borb. II]. *1846:* Erdőpásztorok eskü formájok: ... Isten engem úgy segéljen, és úgy adja lelkem idvességét [Zalán Hsz; RSzF 121]. *1849:* Meg kivánom, hogy testem tisztességesen el takarittasson, 's Lelkem idvessigéért, az Octavalis szent Misék el mondassanak [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

11. személy; suflet, persoană; Seele, Person. *1614:* Bocskai István .. interponálván magát török császár és német császár között[a], Erdély között is, békességet akara szerezni ... amaz kevély Báthori Gábor és az elkárhozott lélek Imrefi János több olyan jó hősökkel azt felbonták [BTN[2] 55. — [a]1604-ben]. *1640:* hallottam Magzendi (!) Andrasneteől .. hogy mondotta hogy az vr eöteöt megh leötte volna puskát is fogot hozza de nem hattak azt monduan hogy ne nagos vra(m), mert nehezkes ket lelket veszt nagod [Szilágycseh; GyK. Sigism. Lrati (28) ns vall.]. *1662:* Az szigeteken levő helyekben egynéhány ezer lelkeknek elraboltatások, levágattatasok [SKr 537 Tartalomjelző fejezetcímből]. *1710:* [a] többet százezer léleknél hajtának el a tatárok rabságra

[CsH 167. — [a]Ausztriából 1683-ban]. *1736:* az nagy jó Isten ... felgerjeszte némely szent hitekhez buzgó erdélyi lelkeket [MetTr 423]. *1835:* Leg sietöbben bé várom haladék nélkül a' két nemen lévö Lelkek számát minden Anya, és Leány Ekklésiákbol külön a' honnon bé nem jött [Vaja MT; HbEk]. *1864:* A' Mlgs Eh. F. Tanáts ... a Maros uj vári napszámból élö 800 lélekre szaporodott Réf. hitsorsossaink omlo félben lévö fa Temploma helyett epitendö uj Templomra segély gyüjtést engedélyezett [Gyalu K; RAk 85].

Szk: *áldott ~. 1827:* az Isten nyugossa meg az áldott Lelket [Kv; Pk 7] ✱ *egy ~ is nem/egy ~ sem. 1663:* az ország hadában egy lélek sem akar elmenni [TML II, 557 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1665:* Kun István uramra egy lélek is nem voxolt [TML III, 526 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1800:* az házomnál egy lélek sem volt [Borsa K; IB. Petyko Rozsa vall.] ✱ *gonosz ~. 1678:* ezek az elszökött gonosz lelkek ... münket is követeket ezer mesterséggel vádoltak [TML VIII, 178 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1710:* Nemes Péter . rosz lelkiismeretü ember: mégis ö haragszik, gonosz léleknek világos czímere ! [SzZs 279] ✱ *hü ~. XIX. sz. eleje:* minden hü lélek távozásod bánnya [KvH; HSzjP] ✱ *jó ~. 1816:* Az édes jo Apám 4dikén ezen honapnak le betegedett, más nap el is aludt a jó lélek [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel kezével].

12. birt. szr-os alakban kedveskedö megszólításként; cu sufix posesiv, folosit ca termen cu care te adresezi unei persoane iubite; als gefällige Anredeform mit possessiver Personalendung: édesem, kedvesem; dragul/scumpul meu, draga/scumpa mea; meine Liebe, mein Lieber. *1631:* Nagy Palnetoll hallotta(m) ..., hogi mo(n)da: Lelkem itt vendegsegett inditottak [Mv; MvLt 290. 47a]. *1697:* monda Peter Deakné . ki hiuatám az Praedicatjoról az Patert meg fogá az államot . s monda héy Lelkem hogj te engemet el ne(m) felejtettél, mondám bizony nem felejtettelek Lelkem [Szentgyörgy Cs; CsJk 7–8 Szeben Györgyné (40) pp vall.]. *1769:* De hijjában titkolodnak Lelkem, mert nékem is vadnak Correspondenseim [Mv; Told. 5]. *1817:* tsokolam s kivánok neki a Lelkemnek gyogyulást [Vingárd AF; KGy]. *1853:* az olta Miklosan valamì Veres hìmlö ki ütött, mingyárt bé hozták hozzám ... már itt vagyok el szigetelve Lelkem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina Férjéhez].

Szk: *édes lelkem. 1593:* Ersebet, Zabo Balas zolgaloia vallia hogi egikor Jstuan kouachne azt mongia vala Caspar kouachnak, Edes lelkem Caspar kouach ne(m) tagadhatod hogi rezed nem volna ez giermekben [Kv; TJk V/1. 379]. *1614:* az feyedelem .. monta Dengeleghinenek edes lelke(m) Nenem [Szb; VLt 53/5267 J. literatus Makay vice cubicularius vall.] ✱ *édes szívem, lelkem. 1633:* Abruginak szep varrot gatia keöteley voltak, az volt rea uarua beöteökell, sziue(m) lelkem Kerekes Ersok [Mv; MvLt 290. 123a]. *1776:* Edes szivem Lelkem Anikom[a]! [GyL gr. Lázár János lev. — [a]Levél-megszólítás szerelmeshez].

13. birt. szr-os alakban jelzöi haszn-ban; cu sufix posesiv folosit ca atribut; attributiv gebraucht mit possessiver Personalendung; édes, kedves; dragul/scumpul meu, draga/iubita mea; lieb. *1662:* bizony írhattál volna, lelkem Jutkám, ha akartál volna [TML II, 305 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1710:* Isten az én édes fiaimot s kivált azok között a lelkem angyali Józefemet, el ne vegye szemem elött [CsH 129]. *1827:* ezerszer tsokol 's vár Lelkem Miklosom szeretö hived Titi [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz]. *1852:* már Lelkem Miklosam ted a' mìt jonak gondolsz [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz].

Szk: *lelkem anyám. 1841:* a' Lelkem Anyámal ketten estvenként üldögelünk [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz]. *1853:* sokat éjszakázok a' Lelkem Anyám mellett [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz] ✱ *lelkem asszonyom. 1745:* a sánta óláhné felelé[a]: ó lelkem asszonyom, az ember, a mit tud s lát is . jobb, hogy ne tudjon, s ne lásson [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 165 Semény Györgyné Máthéfi Kata (27) vall. — [a]Boszorkánygyanús személy ügyében tartott vallatás alkalmával] ✱ *lelkem barátom. 1800:* Lelkem Barátom távol légyen, hogy a Pénzed meg kérésiért meg neheztelyek ... nem is tudom Lelkem Barátom menyivel vagyak adosod [Torda; DobLev. IV/833. 1b] ✱ *lelkem bátyám uram. 1710 k.:* Nem tudom kitöl, az anyja a gubernátorné házában mit hallott, szállásomra menöben az utcán rám esék sírva: Jaj lelkem, bátyám uram, az egyetlenegy fiamat meg akarják kínozni [BÖn. 976] ✱ *lelkem feleségem. 1661:* Lelkem édes Feleségem, semmit se búsulj, rövid nap ketten nyomjuk az ágyat [TML II, 158–9 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *lelkem komám (uram). 1671:* Lelkem Komám uram, kérem Kegyelmedet, tudósítson a felöl az eb fia felöl [TML V, 621 ua. Naláczi Istvánhoz] ✱ *lelkem néném. 1739:* Neh Csetre György Ur(am) . az felesegemre bórula, azt monda, lelkem Néném most meg szegenyittett(em) magamot [Mezöbánd MT; MbK VI. 6] ✱ *lelkem öcsém uram. 1660:* tudja Kegyelmed, lelkem Öcsém uram, mely rettenetes hitem tartja, hogy tovább nem szolgálok, ha azt a kevés adósságomat el nem engedi [TML I, 523 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1756:* Lelkem Öcsém Uram mennyen fel kéd a' felsö Házamba [Kv; Mk IX Vall. 40] ✱ *lelkem szüleim. 1818:* Kedves Lelkem Jo Szüleim! [Pk 3 kv-i leány Ádámosról (KK) lev.] ✱ *lelkem uram* **a.** kedves uram. *1672:* Lelkem édes Uram, kérem s reménkedem, az nagy Istenért is Kegyelmednek, ne késsék és siessen Kövárban[a] [TML VI, 263 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz. — [a]Ez utóbbi szó helyén a szöv-ben mint titkos írás 100 áll] — **b.** édes férjem. *1661:* Lelkem, édes Uram, az Istenért tudósítson Kegyelmed [TML II, 215 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

14. *szitk* kb. aljas, átkozott személy; persoană abjectă, ticălos; schuftige/niederträchtige Person. *1634:* aha Torok fazzal bazot lelek essez kurva [Mv; MvLt 291. 9a]. *1683:* kiváltképpe(n) enghemet Tizedessét bötstelenitet . szemtöl szembe aszt mondta: Te paraszt fasszal tsinált Jobbági kutya hütü lelek [Kv; TJk III/13. 130]. — L. még RettE 213.

Szk: *~ beste/beste ~ kurvafia. 1635:* oda szakaszsza Isten az niakatokat bestie lelek kurua fiai [Szacsva Hsz; BLt]. *1664:* monda Tonbay György itt keressük a lilek bestie kurva fyat[a] mert ide buvek [Császári SzD; WassLt Drabant Mihaly (70) jb vall. — [a]Egy tatárt] ✱ *~ beste ~ kurvafia. 1638:* monda Istva(n) Deak Garczonak, hogj ados vagj te nekem lilek beste lilek kurua fia nosza mindgjart ad megh [Mv; MvLt 291. 130b]. *1664:* akorron lattam hogy az fyam lovat ki hoza az Udvarbul Tompay György s monda akor hayczad lilek bestie lilek kurva fya, az marhakat [Császári SzD; WassLt Drabant Mihaly (70) jb vall.]. *1691:* hamis hütü lelek

bestye lelek kurva fia, mert hamis hiteddel kereskedel [Dés; Jk] ✱ ~ *beste ~ kurvának/kurvafiának szid/szidalmaz. 1673:* Várgha Simon ... Trombitas Ilonát ... és Saytos Janosnét eb lelkű lelek bestye lelek kurvak(na)k szidalmazta [Kv; TJk XI/1. 230]. *1675:* az I ... hol mi diffamalis szavaival illetett szidalmazott lelek beste lélek nagy subaiu kura fiának [Kv; TJk XII/1. 49 vk]. *1691:* szidtak is salvum sit lelek bestelelek kurva fiainak [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ ~ *esse ~ kurvafia. 1631:* Nagj Mihaly eözueis czapkoda Filekiuel, az kardal az Czakantis hozza hajta Nagj Mihaly s ugj mene ozta(n) Fileki az biro Uram hazahoz az Czirkalokert s hogj az Czirkalok el jöuenek uele együt monda Fileki hogj fogjatok megh mindezeket az lilek esse lilek kurua fiajt [Mv; MvLt 290. 243a]. *1633:* megh hid azt lelek esse lelek kurua fia te Somori Mihalj, hogi ha meg nem halz beleis de megh szeldellek annira hogj megh ered velle [Mv; i.h. 134a] ✱ ~ *kurva/kurvafia. 1584:* Barbara Zabo Caspar Zolgaloia vallia ... Monda Zabo Cato, fatilla kurwa Massal kenethy magat[a] ... de ameg Az vilagban el mind eoreoke megh bannia a' fatilla lelek Curwa [Kv; TJk IV/1. 217. — [a]A férje]. *1635:* hallotta(m) ... Járai pálnetol mondgia vala, hogy az edgik káthoná az Lelek kurvá fia ketszer megh tötte eo neki [Mv; MvLt 291. 50b] ✱ ~ *kurvának szid. 1591:* Anna Biro Kelemenne vallia, Nagy ereossen ziggya vala eleozeor teglasne a' Zekel Mihalne leaniat, Lelek Curwanak, perenger rontogatot lelek Curwanak [Kv; TJk V/1. 119] ✱ *beste ~. 1590:* az tizedes ... az teomleoczybe tewe Albertott onnan ereosse(n) szida mondua(n) sogorsagh bestie lelek sogorsaga vagy hósu (!) bestie lelek [UszT] ✱ *beste ~ fattyú. 1568:* Petrus gruz ... Bestye lelek ffattyanak vituperasset [Kv; TJk III/1. 147] ✱ *beste ~ kurva/kurvafia. 1568:* Marta famula St(ep)h(a)ni lakatos .. fassa e(st), hogy eo ezt hallotta hogy monta Andras Katho gergel deaknenak, Te bestie hires kurua te beste lelek kurua [Kv; TJk III/1. 35]. *1635:* Meszaros Peternekis az bestye lelek kurua fianak kurua az Annya [Ne; KCsl 1334 Michael Feoldesi (30) ns vall.] ✱ *beste ~ kurvának/kurvafiának (meg)szid/szidalmaz. 1584:* Sophia Teglas Peterne vallia ... halottam hogy bestie lelek kurwanak zitta Caspar az Azont[a] [Kv; TJk IV/1. 345. — [a]Daroczinét]. *1592:* nagy rwtton szydalmoza kemetoket kewettem bestey (!) leleok kwrwanak, ky nem vagyok [UszT]. *1639:* az el mult Vasarnap estve Konya Istvan fustely bestie lelek kurva fianak szida meg Gheczie Istvant [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1689:* huzo vono hamis bestye' lelek kurva fianak szidot [Cófva Hsz; HSzjP] ✱ *beste ~nek szidalmaz. 1600:* Molnar Janosne Kis Sophia azzony .. vallya az darabantok keozzeol vagy ketteo Jeotth vala ... emez ket fogoly legeny ereossen kezde zidalmazny bochkay hadabely bestie lelkeknek ebeknek [Kv; TJk VI/1. 454] ✱ *esse ~. 1570:* Lowas Balint . vallya, hogy .. hallotta hogy Zeoch myhal fenegethy volt ferdeos kelement es az Iweges gergh fiat Illyen zowal Esseh lelkek [Kv; TJk III/2. 187]. *1632:* hallam hogj mondgja vala egi ember esse lelek vgj mond [Mv; MvLt 290. 74b] ✱ *esse ~ fia. 1630:* iüy ki te . eb ugj mond ese lilek fia [Mv; i.h. 207a] ✱ *esse ~ fiának szid. 1630:* Halona Giörgj ... szidgja vala ereőssen Asztalos Martont esse lilek fianak [Mv; i.h. 258b] ✱ *esse ~ kurva (anyja)/kurvafia. 1570:* Erzebet Kyral Marthonne hithy zerent vallya ... hogy ezt Monta[a], Esseh lelek kurwak ely vezek myattatok [Kv; TJk III/2. 27. — [a]Zabo Janosne]. *1628:* Füz⟨i⟩ Gabor neki reszegedett ... illien zokkal zolua(n) esse lelek kurva⟨niad⟩ [SzJk 19–20]. *1653:* De bizonyára a közrendnek is a hajduk és németek ugyancsak oda mondották azt: „Áhá, tarka hitü hajas török, ez s ez lélek kurvafiai! ..." [ETA I, 83–4 NSz] ✱ *esse ~ kurvafiának szid. 1570:* Varady Janos Zabo Janos Jnassa ... vallya ... Zabo Janosne ... Zytta Erőssen[a] esseh lelek kurwafianak [Kv; TJk III/2. 30. — [a]A Trombitas-t]. *1629:* az az Kouacz Janczi szida rutol az lilekiuel, esse lilek kurva fianak Jstua(n) Deakot [Mv; MvLt 290. 153b] ✱ *esse ~ kurvakerítőnek szid. 1635:* mágátol hállottám phulop palnetol hogy sirua pánázolkodot ennekem, hogy az en szallo(m) Fejeruari Andras ven eszes lelek kuruá keritonek szitta uolna [Mv; i.h. 291. 55b] ✱ *esse ~ leánya. 1644:* Monar Giorgj ... szitta az feleseget ezzel hogj esse lelek leania [Mv; i.h. 420b] ✱ *esse ~nek szid. 1600:* (Az alperes) zidott rutt zitkokkal, ese leleknek [UszT 15/75] ✱ *fosos ~ kurvának szid. 1592:* were megh ok nelkwl, szydaes; kemeteok szeomelit es szekit keowetteom foszos (!) leleok kwrwanak [UszT] ✱ *kurva ~. 1573:* Agota Tothazy Imrehne Azt vallia hogi Kowach Benedek Mongia volt Meg latom en az kurwa lelek My okaert taglotta leh az en germekemet [Kv; TJk III/3. 229] ✱ *kurva ~ kurva. 1633:* oth egy potkan túras leuen sokszor monda kurua lelek kurua az Leani [Mv; MvLt 290. 132b] ✱ *neste ~. 1568:* Ezt lattam hogy Roman gabor az azont torkon Ragatta vala s monda neste lelek, ne(m) tudod te my zandokba vagok hozzad [Kv; TJk III/1. 193 Michael Dauid feleki vall.] ✱ *neste ~ aggeb. 1585:* Chioff (!) Iosa vallia monda a' holt legheny, Am a' neste lelek Agebnak mayd eó maganakis Niaka zakad [Kv; TJk IV/1. 470] ✱ *neste ~nek szid. 1568:* Miklosy Kato fassa est Ezth hallotta hogy, Andras Kato Neste leleknek szyta az anyat [Kv; TJk III/1. 235] ✱ *tetves ~ kurva. 1598:* Andras Deak ... vallya ... borsos Gergely igen rezegen monda ... Ty tetwes lelek kurwak Coloswariak monda Sos Mathe es Jstwan, ne zoly olyan Rwtol . monda kwrwa az Annyatok mind birostol Tetwes lelek kwrwak [Kv; TJk V/1. 263] ✱ *vén ~ kurva. 1651:* monda Beczky Sigmond mennyel te njlua(n) valo vin lilek kurua innet [M.köblös SzD; RLt 1 Nagj Mihaljne Uy Budaj Diosi Anna Asszonj (22) ns vall.]

15. szitk-ban szereplő *lélek* szó; cuvîntul *lélek* 'suflet' folosit în injure; das Wort *lélek* 'Seele' gebraucht als Schimpfwort. *1576:* Akaryak eo .K. varosswl egenleo Akarattal hogi az lelekel walo zytok tylalomba legien [Kv; TanJk V/3. 134a]. *1592:* Mikor az korchoman megh hallottuk volna hogj az papiros chinalo tarsa el monta volna az lelket, el akartuk hozni biro vramhoz [Kv; TJk V/1. 205]. *1593:* (A) lelkeuel valo zitok felette igen el aradot [Kv; TanJk I/1. 220]. *1621:* az Lelekkel valo szitkozodasnakis, noha tilalma vagio(n), mindazon altal megh nem szűnik, hanem mindenfele rendek egjarant mondgiak az Lelekkel valo szitkozodast [Kv; i.h. II/1. 311]. *1677:* A' Lelkeződéssel valo szitkozodások ellen observaltassék az 1619. Esztendőbéli Articulus, mely szórul szóra igy következik: A' léleckel valo éktelen szitkozodás-is, mivel illyen szörnyen el-áradot ... Végeztük hogy mindenüt igen meg-tiltassanak minden rendek közöt [AC 228–9].

Szk: *~kel, lelkével szid. 1570:* Kayanthay Bak Myhal felperes Byzonytasa koloswary Czyuka Lazlo Alperes ellen 4 Byonsagh Kayantay filep Georgh ... ne(m) veotte eszebe ha az lelkewel zyttak [Kv; TJk III/2. 45]. *1632:* az katona is erössen szida az aszontt a lelekuel [Mv; MvLt 290. 79a] ✱ *lelkét egybebassza. 1771:* Az Apja igen rutul veszekedett Tyiu Györgyel ... egyik a' másiknak annyokat Lelkeket egybe baszták [Bukuresd H; Ks 114. 61. 143] ✱ *lelkét egybehordja. 1771:* hallottam mint mi parasztokul Szoktunk valakire való indulatosságokbol Szitkozodni lelkit, apját, annyát egybe hordani [uo.; i.h. 132] ✱ *lelkét egybeszidja. 1744:* Flora Lup ... valami magyaroknak egybe szidá a Lelkeket [Ks]. *1800:* Az alperes az Fel perest illetlen motskos szókkal illette annyát lelkét rutul egyben szidta [Dés; DLt] ✱ *lelkét gazolja. 1737:* Szida Apor Peterne Aszonyomot ő Ngat lelkit is gazla [Kanta Hsz; HSzjP] ✱ *lelkét káromolja. 1749:* legelsö szavais mihellyt lát, Lelkűnköt káromollya[a] [Ohába AF; Told. 3. — [a]A szb] ✱ *lelkét (meg)szidja/szidalmazza. 1769:* (A domináls bírónak) Bratyila Péter ... szidalmozta Lelkit [Vályebrád H; Ks 81. 55/22]. *1774:* (A) szavaimra Szolga Biro Urám rutul meg szidván Lelkemet, Anyámat az Anyámba igazitta [A.jára TA; BLt 12 Benedek Marton grófi gondviselő vall.]. *1779:* Czigány Gornyik szidta Anyánkot, Lelkűnkőt, Teremtettézett, attázott [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3 Andr. Szilágyi (45) lib. vall.] ✱ *lelkét mocskolja. 1730:* a' Lelkit eléggé mocskolták hogy mitt csinalnak neki s a' Lelkinek [Türe K; Told. 28] ✱ *lelkét összebassza. 1768:* (A domináls bíró) Atyámat, Anyámat . keresztségemet, 72. Lelkemet mind eszsze baszta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *lelkét összefututálja. 1791:* ezen Pakulár Vonutz nagy Furiával öszve futtutálta a' kortsomárost, lelkit és halottyait [Almásgalgó Sz; JHb I/33] ✱ *lelkét összehordja. 1742:* Anyánkat Lelkünket öszve hordá teremtettézé [Kv; AggmLt C. 12]. *1827:* Kováts Páll ... Huntzfot Kristussom Lelkit őszvehordotta [T; TLt Közig. ir. 1519 Fonyi Sándor sk] ✱ *lelkét összehuncutozza. 1722:* Pap Vonkát hallotta az kire meg haragudott; Attával, Teremtettével, baszom Annyát, Lelkét, őszve Hunczfutozta [Kecsed SzD; TL. Marosán Vaszil (36) providus vall.]. *1765:* En Paszaroly Lupuj hallattam, hogy .. Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit öszve szitta hunczfütoszta, Teremtészte Tolvajozta [Marosbogát TA; Mk V. V/97] ✱ *lelkét összeszidja → lelkét összehuncutozza* ✱ *lelkét összeteremtettézi → lelkét összehordja, lelkét összehuncutozza* ✱ *lelkét összetolvajozza → lelkét összehuncutozza* ✱ *lelkével káromkodik. 1738:* irtóztató káromkodásokkal káromkodott, ördög attával kurucz kutya Teremtettével, Lelkével [Dés; Jk] ✱ *lelkével (meg)szid/szidalmaz. 1584:* Ilona Zabo Galne vallia hogy haborgo Ember a' Danek Leorincz, es minde(n) (!) az lelkeivel zidalmaz Rutul zomzedsagaba [Kv; TJk IV/1. 359]. *1585:* Beke Mathias vallia . erre az zora igen Curwazak az lelkewelis megh zidak hazuttatak az Actrixot [Kv; i.h. 385]. *1632:* Az Azzony igen rutul megh szitta ezt az Alvinczi Georgy Deakat, Georgy Deakis az lelkeuel rutabbul szitta az Azzonyt [Mv; MvLt 290. 96b]. *1644:* rut dologh volt az mint Zjdalmazta az Eoregh Azzont az leleokeuël [Mv; i.h. 291. 426a] ✱ *lelkével (meg)szidogat. 1597:* Jokeb Jorger wallia mikor Chizar Peterne Feorkeoly Mihallial zola ... monda Feorkeol Mihaly rútúl megh zidogatwa(n) az lelkewel, eregy innet mert megh ruglak [Kv; TJk V/1. 107]. *1598:* Zaz Andrasne Catalin azzony ... wallia Vala mint egi 11. orakor hallam hogi Gereb Marthon ereosse(n) zidogattia vala mint lelkewel mindennel Nagi Mathenet [Kv; TJk V/1. 190] ✱ *lelkével szitkozódik. 1573:* Katalin Nehay Nagy Menhartne ... Azt vallia hogi . az Azzon . Mind Besteyevel Mind lelkewel Mind kwrwawal hwl My zayara Iwtot Ereoszen zitkozodot az germekert [Kv; TJk III/3. 271]. *1629:* (András) igen szikozodek (!) be az Ablakon az lilekeuel [Mv; MvLt 290. 156a].

Sz: *bassza anyjába a lelket. 1791:* Ály félre, baszam az Anyádba a' lelket [Bács K; RKA] ✱ *bassza a lelkét. 1720:* az Boldor Péter fiai penig azt kialtjak vala, hogy nem kell nekik Ispányos szolgabiro és az Lántsat mutatván néki ez lészen néked Ispanyod szolgabirod baszom a lelkedet [Vormága H; JHb XXXIII/32]. *1844:* Szakmári Ferentz mindég részegen veszedelmezett Cseresnyés Dánielnével ... azt mondotta .. hogy baszsza a' görbe kurva lelkit [A.sófva U; DLt 1441] ✱ *bassza vki lelkének gyökerét. 1780:* baszom a papod lelkinek a gyükerétis a te lelkedetis [Vaja MT; VH] ✱ *eb szántson a lelkén. 1750:* tudom ki jobbágya vagy ... te kujon, ezen terminusokat kujon s eb szántsan a' lelkin sok izben iterálta [MúzBethlen] ✱ *eb teremjen lelkében. 1717:* Becski Ura(m) gonosz Lelkű embernek mondotta Nzs Dobai Uramat . Attáwal s azzal hogy eb teremjen Lelkünkbe mindnyájunkot szidalmazot [M.köblös SzD; RLt Pataki Sámuel (40) ns vall.] ✱ *kutya teremjen lelkében. 1728:* Constal hogy az I: Citatoriumb(an) declaralt ... szemelyt Tűzes Ördőg attával, kutya teremjen a Lelkeb(en) görbe eb ágjab(an) születetnek káromlotta [Dés; Jk 39a] ✱ *az ördög szántson a lelkén. 1743/1747:* Vass Ádám Uram őszve káromlá Ördőg Szántson a' Lelkeden, s baszom a Lelkedet [Császári SzD; WassLt St. Ladanyi de Szerents servus aulicus (35) vall.] ✱ *ördög teremjen a lelkében. 1723:* hallotta az fatens az Ott János vram szájából ördőg atta, ördög teremjék a lelkében mind [MNy XXXVI, 269].

16. szellem; spirit; Geist. *1670:* Úgy hiszem, Isten velek lévén, közikben valami árultatásnak lelke nem férvén, az császár ereje ellen is egynehány holnapig megtarthatnák[a] [TML V, 70 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz. — [a]A várat].

17. lelkület; mentalitate; Gesinnung. **Szk:** *farizeusi ~. 1823-1830:* az erdélyi csalárd örmények egész farizeusi lélekkel nemcsak a templomban, hanem áruló boltjaikban, úton-útfélen imádkozzák, mondják a sok Miatyánkot s Ave Máriát [FogE 198] ✱ *keresztényi ~. 1672:* Egy szóval, Uram, nem tréfa telék ebből az Kegyelmed kimozdulásából. Csak eddig való búsulásom is, keresztyéni lélekkel írom, sokért nem vállaltam volna fel [TML VI, 368 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

18. fő része vminek; sufletul/baza a ceva; Kern/Hauptteil einer Sache. *1710:* (A teológia) minden tudománynak feje s lelke [CsH 387].

19. kb. java vminek; partea cea mai bună; das Beste einer Sache. *1791:* Thordán a' Lelke az ujj Bornak Kupája két garason van [Újtorda; IB. Boër Andras ref. tanító vall.]. *1840:* a' Kád bükkin a' hely lelkin lévő egész antiqua nyíl földemet birám [Dés; DLt 1053].

20. lényeg; esență; Wesen. *1660:* Mivel minden dolgok(na)k az bizonsagh lelke: Ambae partes exmittuntur

[Kv; TJk X/3. 264]. *1795:* az illendö fenyitték által a' dolgoknak lelke a' jó rend ujrais Társaságunkb(an) visszá hozattassék [Torockó; TLev. 9/29].

21. kb. szokás; obicei, datină; Gewohnheit. *1841:* Mindazonáltal ök azt is híven elhiszik, hogy lehetséges ugyan, hogy az ő előadott szabadságaik s már törvénnyé vált régi szokásaik felsőbbi kegyelmes rendelések következtében már csakugyan valamely változtatást szenvedhetett légyen, de minthogy azok az illető törvényes elöljáróik által vélek talán nem a mostani századnak lelke szerint, azaz az illendőség szelíden értelmesítő rendje és módja szerént, hanem minden megmagyarázás nélkül s mindjárt ostrommal és erőszakkal közöltetvén, abban ők nem felsőbbi rendeléseket, hanem csak egynémely elöljáróik önkényességét vélték lenni [VKp 61].

22. élet; viaţă; Leben. *1584:* Kerekes Istwan es felesege Ersebet valliak . . a' fogoly Azony chupa Mezitelen fekszik, es semmy lelket Nem erzewnk benne [Kv; TJk IV/1. 246].

Szk: *~ben megtart. 1658:* az Istenért kérlek, édes Fiam, még az Úr Isten lélekben megtart, hogy el ne feledkezzél felőlem [TML I, 151 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *~ben találhat. 1662:* Keresztes András a fejedelemasszonynak bizonyosan megírta vala talán még a hold megfordulásáig életben érhetné[a] de a hold megtelése után nem hihetné, hogy lélekben találhassa [SKr 556. — [a]A szászfenesi csatából (1661) halálos sebbel Váradra menekülő II. Rákóczi Györgyöt] ✱ *~ben van. 1658:* Sz.-Andrási Sigmond uram .. adá értésemre, hogy az szegény uram még lélekben volna [TML I, 151 Bornemisza Judit Teleki Mihályhoz].

23. érzés; simţămînt; Gefühl. *1589/XVII. sz. eleje:* szwksegh hogi minden szemely az szeretetnek es kegiessegnek lelketöl uiseltessek [Kv; KőmCArt. 26–7].

24. kb. meggondolás; convingere; Überlegung, Erwägung. *1583:* Was Georg vallia, hallotta az leankarol valo dolgat Biro Mihalnak az felesegeteól, De zertelen gonoz Azzony Allat, valamy lelekbeól kialtotta Az vrara, Meltanę vagy meltatlanul en azt Ne(m) tudom [Kv; TJk IV/1. 141].

Szk: *(vmilyen) ~ből indultatik. 1583:* ha az chaplarok az eó Tekozlasok miath, vagy egieb lelekbeól indultathwan a' Bornak ky mereseben a' hordonak quantitassahoz kepest az eo Gazdaioknak fogiatkozast thennenek: Tehagh raitok megh vehessek [Kv; PolgK 2–3] ✱ *vminemű ~től indultatik. 1584:* Zeold Ambrusne hozza[a] ment, es labanak terdet megh fogta es thikmony swltig raita tartotta valaminemeo lelektul indultatwa(n) ky miat fęl ora Mulwan az laba meg veszet [Kv; TJk IV/1. 259. — [a]Baka Georg-höz].

25. kb. hatás, befolyás; efect, înfluenţă; Einfluß, Wirkung. *1540:* az egy dolgoth nekyek nem meerem az thy k: yowaerth meg mondany, merth meeg ew bennek az Barath lelkęth esmeręm lenny [TLev I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez].

26. *Orbán lelke. 1774:* Egyszer láttam egy bécsi levelébe írta[a] a többi között: „Az Aranyas széki főtisztséget megkapom vala, ha az Orbán lelke a sárga paripákkal előmbe nem nyargal vala." Ez az Orbán lelke Orbán Elek volt, a sárga paripák pedig aranyak, melyekkel meg is szerzette volt magának az Aranyas széki főtisztséget [RettE 338. — [a]Gr. Kemény László].

Szk: *lelkét veszeszti vkivel* vesztegeti vkivel a lelkierejét; a-şi pierde timpul cu cineva. *1784:* a széna gyujtésre soha egy valamire valo embert nem küldenek, hanem tsak Gyermekeket kikkel nem hogy dolgoztatnánk, hanem Lelkünket veszesztyük [Torockó; TLev. 4/9. 14b–5a] ✱ *nem bírok oly ~kel* kb. nem visz rá a lélek; nu mă lasă sufletul; nicht übers Herz bringen können. *1663:* ne kételkedjék hozzám, mert bizony nincsen oka nem bírok oly lélekkel, akárki mint ítéljen felőlem, hogy vitézlő rendet rebelliora indítanék [TML II, 663 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

Ha. *1589:* lilek [Dés; DLt 226]. *1592:* leleok [UszT]. *1600:* Lelkömben. Lelkömeth [Kv; RDL I. 70]. *1637:* lilek [Mv; MvLt 291. 103b]. *1666:* Lőlkek. Lőlkőmet [Kv; BLt] | lölkömött. lölkökre [Radnótfája MT; BLt]. *1721:* Lelkemet [Uzon Hsz; BLt]. *1737:* Lelkit [Kanta Hsz; HSzjP]. *1749:* Lelkünköt [Fejér m.; Told. 3].

lélekbágyasztó léleklankasztó/gyötrő; deprimant, descurajator; seelenentkräftend/quälend. *1671:* Sok elme s lélek bádgyasztó hír hallásim, irogatásim és olvasgatásim között akadék ez includált levélre [TML V, 513 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

lélekbeli szívbeli, sufletesc; Seelen-, Herzens-. *1737:* E szinte bé állando Innepeketis Istentől lévén megáldottak Ngodnak, kivánom hogy lélekbéli tökélletes örömmel és vigassággal viradja(na)k fel Ngod Uri személjére [TL. Onadi B. József lev.].

lélekfogyva lélekszakadva; cu sufletul la gură; atemlos, außer Atem. *1783:* Lélek fogyva, meg ijedve és reszketve a V Notarius Rápolti István Uram is be futa [A.csernáton Hsz; HSzjP Eva Imets (35) ns vall.].

lélekismeret lelkiismeret, conştiinţă; Gewissen. *1677:* A' Személy szerint valo hadi fel-ülésnek idejében a' feles jószágot biro Haza fiai ha ... czégéres fogyatkozást tapasztalnak maga meg-vonásában ... azon Vármegyének Tisztei, a' Zászló alat valo Fő Nemes rendekkel törvény szerint láttassák-meg ... s' jo lélek ismeret szerint meg-itillyék [AC 92–3]. *1710 k.:* Megpirulna-é, szégyenlene-é az ember ott is, ahol senki sem látja, a hatalmas, aki a büntetéstől nem fél, ha lélekismereti nem ijesztené [BÖn. 428]. *1734:* Énis régolta szándékozo Testamentum tételemet ma ugy meg határoztam ... igaz Lélek esmérettel [Szárhegy Cs; LLt 60/1679]. *1770:* Én igaz lélek üsmeretem szerént az Attestatiot küldöm Groff Uramnak [Dés; Told. 5a]. *1774:* mellyeket mind edgyűtt jó Lélek üsmerettel meg betsüllöttünk 62 ... M forintra [Kászonimpérfva; JHb sub K. I. 29]. *1818:* adom ezen bizonyito levelemet jó lélek ismérettel ... Orbán Antal mp. Nemes Személy [Dés; BetLt 2]. *1851:* Alol írt igaz jo Lélek esmérettel hiteles tanubizonyságot teszek arrol, hogy Tekintetes Dobolyi Bálint Ur meg vásárolni akarta 's meg is vásárolta Wizy Lajos urtol ... a' Nagylaki és Káptalani Jószágát [Nagylak AF; DobLev. V/1324].

Sz. *1792:* Ezt mondá Tordai Sándor én szóval vexálni kezdem hogy kijed tallám részeg azért beszél Testvére elen így, melyre monda Tordaí Sandor a' Léllek ismeret rám támadot és nem vihetem továb az Lelkemen [Szenterzsébet U; Borb. Agillis Johanes Tőrők (60) vall.].